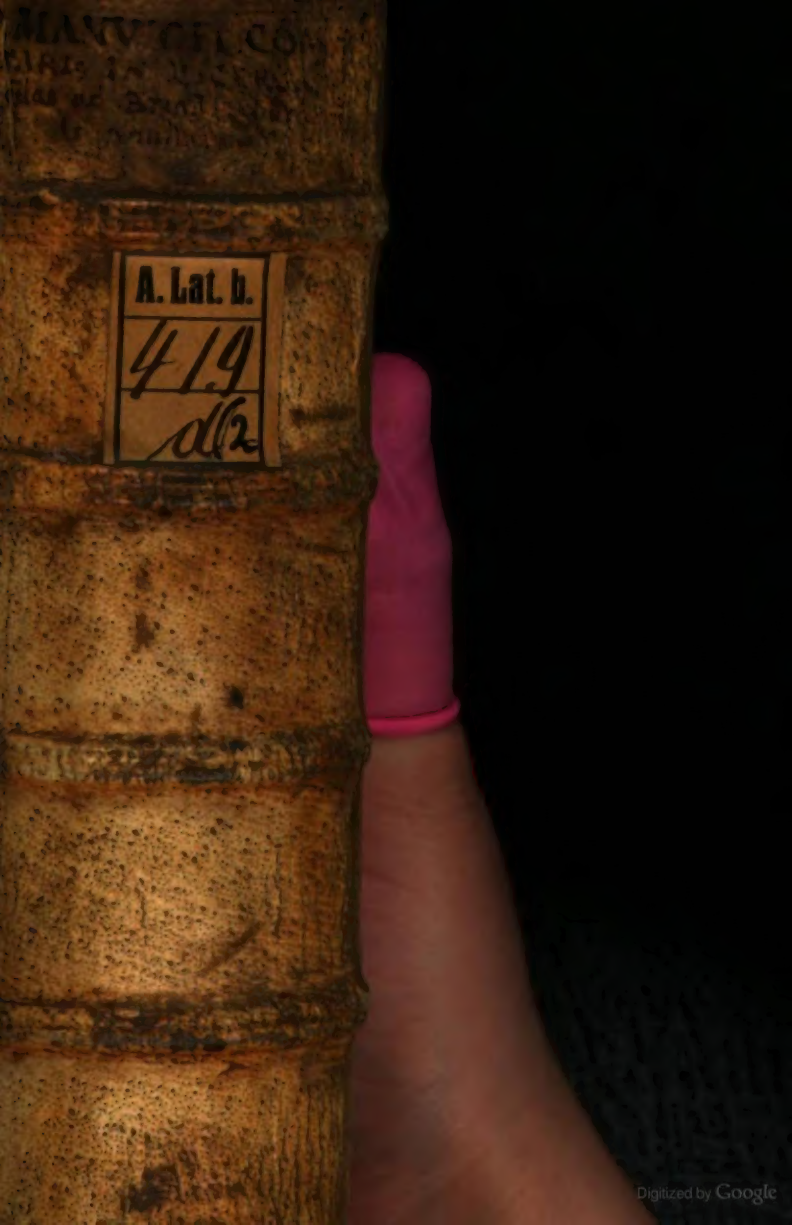

Digitized by Google

Digitized by Google

t. b. 419 d/2 Licero

Digitized by Google

<36635239360013

<36635239360013

33 Bayer. Staatsbibliothek

A. lat. b 419 d/2

(verbunden!)

Digitized by Google

A.L. 4354.

COMMENTARIVS PAVLI MANVTII IN EPISTOLAS M. Tullij Ciceronis ad M. Iunium Brutum, & ad Q. Ciceronem fratrem:

CVM INDICE COPIOSO.

FRANCOFVRTI,
Apud Andream Wechelum,
M. D. LXXX.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

Digitized by Google

ALFONSO CARAFÆ PRÆSTANTISS. IVVENI, ANTONII, Marchionis Montisbelli, filio,

Paulus Manutius, Aldi filius, S. D.

SI suo quaque res merito penderetur, Alfonse Carafa; hominum esset in virtute vigilantium præclara conditio; contraque, quos auersa a ratione voluntas ad malas artes & flagitiosa consilia traducit, cum iis pessime semper ageretur; eorumque docti exemplo, sapientius deinde alij non modo suis, verum etiam publicis rationibus consulerent: itidem enim, vt e corruptis seminibus vitiosæ fruges, sic a malis exemplis improba studia, a laudabilibus optima nascuntur. verum hoc totum secus est. quippe non modo ad reprehendendum, quæ reprehendi iure possunt, procliuiores, quam ad laudandum, quæ laude digna

Digitized by Google

sunt, omnes fere sumus, nec satis æqua lance turpe & honestum examinamus: quæ debemus pariter, alterũ odisse, alterum diligere: sed etiam sæpe facimus, vt eas res, easque actiones, quarum causas ignoramus, quæque recte ne an secus fiant, diiudicare non possumus, accusemus tamen, acerrimaque vituperatione, quæ interdum efferri laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac ne me putes, Alfonse clarissime, huius initium sermonis temere detulisse: ego nunc, si nescis, meam, meam dico? immo vero cõmunem vtriusque nostrum causam agõ. aut enim vterque agimus egregie: aut vterque similiter peccamus. Audis ne tu voces in Latinæ linguæ nomen irrumpentes, hominum obtrectantium, qui rei pulcherrimæ scientiam reprehendant: qui nos derideant, ludosque faciant, atque etiam, si diis placet, odio dignos existiment, quod operæ tantum ac temporis in hoc tam nobili studio collocemus? tu fortasse nõ audis, totus in literas abditus, multorum a consuetudine seiunctus: aut, si audis, negligis opinor, magnis non tam fortunæ, in qua tamen ipsa multum inest, quam rerum omniũ laudabilium præsidiis ad omnia munitus. me vero, humili hominem loco, hac vna tibi Romani sermonis incupiditate parem, ceteris rebus omnibus inferiorẽ, ista sane, quæ feriunt aures meas, vehementer commouent: non quod ea, quibus vtuntur, argumẽta firma sint: quæ ostendam esse inania: sed quod, vt eam quisque virginẽ, cuius amore flagret, intactam ab iniuria, puram ab omni labe velit, sic ego, quasi lutosis maculis aspersam, ac fœdatam eloquentiam, quam semper dilexerim, cũ aspicio, sensibus intimis afficior, sic, vt ferre non possim. Obiiciũt illud primum: quatenus aliquid cognosci possit, eatenus in eo laborandum: Latinam linguam obsoleuisse

leuisse iam, & extinctam pene totam esse: quam enim hodie nationem, vt omnes animo perlustrentur, Latine loqui? quod vero ex ea supersit in libris, minimum id esse, tanquam aliquod inane simulacrum corporis exanimis: quocirca neque sciri perfecte, cum exiguã partem libri contineant, neque pronunciari decenter, cum sermonis vsus euanuerit, a nobis posse. Secundo loco statuunt: vt absolute percipi, quod negãt, Latina lingua possit: mirari se tamen etiam atque etiam, cur industriam in ea perdiscenda tã diuturnã ponamus. vitio quidẽ id fieri voluntatis, & iudicij: dignitatem in re tantam non esse, vt hac ere per tot annos in hoc studio debeamus. Cõcludunt postremo: vt de perfecta cognitione, de dignitate, ac præstantia concedatur: tamen esse, cum, ea pulsa, successerit alia, minime necessariam. Hac isti: quæ specie aliquid videntur: ego, re nihil esse, si quando me præsente disputantur, ostendo. Conuenit inter nos, esse aliquid in omnibus facultatibus atque artibus extremum, quo nostra studia cum peruenerint, quiescendũ. sed hoc extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an vulgi opinione? si opinione vulgi: licet propemodum ocioſe viuere: mediocria, quæ putantur excellere, quæramus: id satis est: illa summa, vbi summum decus habitat, quæ vulgus ignorat, omittamus. sin extremũ illud esse volumus, quo peruentum cum est, progredi longius non licet: moderata studia non dantur. perfectã enim scientiæ laudem adipisci, maximi operis est: itaque hoc extremum, quod, opinor, NATVRA *nouit una, sapiens nemo vnquam se putauit esse consecutum. extant, literarum clarissimis testata monumentis, exempla summorum philosophorũ: qui cum ætatem in abditarum rerũ perscrutanda notitia cõtriuissent, multaq;*

partim legẽdo, partim cogitãdo præclara & eximia reperisſent: latere tamen adhuc, magnis inuolutã difficultatibus, veritatem, & aliquid ſibi, atq; adeo multũ eſſe quærendum exiſtimabãt. Eadẽ nunc, aut certe ſimilis admodũ noſtra ratio eſt. Quærimus id, quod in Latina lingua perfectũ putamus. non aſſequemur. eſto: veruntamen, quo plus, vt aſſequamur, contenderimus, eo ſcilicet propius, ſi quid ſtudio proficitur, accedemus. At laboris & induſtriæ terminus tamẽ ſtatuẽdus aliquis eſt. concedo: ſed hoc quidem, ſi diligenter attendatur, nihil aliud eſt, quã perfectũ ipſum definire. hoc enim ad vnũ noſtri labores intenduntur: hoc vnum noſtra ſpectat induſtria. perfectum autẽ ipſum ego mihi certe ab hominibus imperitis definiri nolo. definiãt ij, quibus vtor magiſtris, Cicero, Cæſar, Terẽtius, Plautus: quorũ ex libris, quæ Latinæ linguæ ſit elegantia, quæ vbertas, quæ vis, facile poſſum intelligere. quæ ſi nõ dico quãta ſunt, (immenſa enim eſſe video) ſed ſi ea mihi magna ex parte cõparaſſem modũ fortaſſe facerem ſtudio meo: ſed, vt inter hos, qui nũc homines viuunt, aliquid eſſe videamur, nihil tamen, ſi vere de nobis ipſis iudicare volumus, præ illis viris, quorum extant ſatis multa ſcripta diuinitus, nihil inquam plane ſumus. quare, quod adſcribendum attinet, habemus abunde, quod imitemur. De pronunciatione vero minimũ laboro. quid enim? an putamus in iis ipſis, qui tum Romæ viuebant, eandem pronunciãdi rationem fuiſſe? non fuit. confluebãt in vrbem, illecti ſpe ſummorum magiſtratuum, quod habuit illis tẽporibus præmium eloquentia, oratores ex vniuerſa Italia, cauſas agebant Romani homines pariter & peregrini, ſono vocis diſſimiles, pronunciatione diuerſi: ſuã tamen quiſque, pro eo, quantũ quiſque valebat ingenio, laudẽ ferebat.

ferebat. si Curibus educatum, aut Arpini, orantẽ in foro audires Sabinũ statim, aut Arpinatem agnosceres. neq; tamen a forensi opera, & a iudiciis propterea quisquam est exclusus, quia minus Romana, hoc est quia minus apte, minusve decenter, pronũciaret. nũc ipsum, in hac, qua Itali omnes vtimur, lingua est ne omniũ in disiunctis & longinquis vrbibus simillima pronũciatio? mehercule ne in iisdem quidem. Venetiis enim (domestico vtar exẽplo) aliter in vrbe media, aliter in extrema loquuntur. quapropter nimis iniusto priuilegio damnabitur Latina lingua, si, quod in ceteris linguis vsu videmus euenire, vt nõ modo diuersis, verum etiam iisdem & temporibus & locis nõ similiter omnes pronuncient, id ei præcipuum opponatur: cuius etiam magnis ac præstãtibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum æquitatis esset. Secundum erat de dignitate. in quo, non tam equidem quid ipse respondeam, quã quid istos in hanc mentem impulerit, quæro. Ita ne? dignitatem Latina litera non habent? humiles, & obscura sunt literæ illæ, quæ populi Romani nomen extollũt, atque illustrãt? quæ summorum imperatorum fortiter & præclare gesta per omnes gẽtes cum laude disseminant? quæ maiores opes, quam vlla vnquam lingua, maiora suorum meritorum præmia in orbis terrarum domina ciuitate sunt adeptæ? Sed ineptus sim, si me patronũ Latinæ linguæ profitear: quæ tantum possidet eloquentiæ, vt, ipsa suam causam si agat, facile se ab aduersariorum calumnia vindicare possit. Nũc, quod isti postremo loco argumentum, quasi postrema in acie subsidium firmissimum, collocant, videamus in eo quantum roboris ac neruorũ sit. plus enim est fortasse, quã vt cõtemnere, minus certe, quã vt pertimescere debeamus. Nusquã,

inquiunt, viget vsus Latini sermonis: aliter nunc omnes loquimur. id verum est. si quid igitur in Latinā linguā studij confertur, opera nō bene ponitur. hoc falsum. duplex autē est, qua vtor, ratio probādi. Primū illud suscipio, ac defendo: non, quacunque necessaria non sint, propterea spernenda esse omnia, atque explodenda: deinde, si spectetur vtilitas, ita Latinā vtilem esse linguā, vt etiā necessaria videatur. Quæ sunt, quæ vere & proprie necessaria dicimus? nimirū ea, quibus carere nullo modo possumus. huiusmodi sunt primum elementa, deinde, quibus famem frigoraq; arcemus, victus, vestimenta, ædes, aut ea, quibus hæc parantur: præterea, in publicis rebus leges, & magistratus, in priuatis seueritas, & vigilātia. ex hoc numero Latinam certe non esse linguam, facile concedo. neque enim is ego sum, qui libēter cum veritate pugnem. Sed præter hæc, quibus hominū vita sustinetur, ac regitur, quam multa sunt, minime necessaria, quæ tamen habemus in deliciis, quæ amamus, quæ etiā honore prosequimur? gemmas, & vasa pretiosè cælata, colūnas marmoreas, laqueata tecta, sericas vestes, textiles picturas, artē in vocibus & fidibus, odores in vnguentis, condimenta in cibis, hæc certe, & huius generis sexcenta, non vt necessitati pareret, sed vt sensibus satisfaceret, inuenit industria. quæ quin habeant iucunditatis & ornamēti plurimū, nemo negat. quod si, quæ sensus iuuant, & laboriosè quæsita sunt, & retinentur accurate: quanto nobis ea, quæ animum oblectant, potiora debent esse? pascitur animus magnitudine rerū: quid Liuij sublimius historia, quæ populi R. bellicam virtutem commemorat? grauitate sententiarum: quis Cicerone prudētius, quis eruditius disputat? elegantia verborum, & copia: quis eodem ornatior,

quā

quis vberior? varietate ſcriptorum: quod genus Romanæ litere deſiderant? poetas habent egregios, hiſtoricos, oratores, philoſophos etiam excellenti doctrina claros. quæ ſi vera ſunt: (ſint, necne, res ipſa declarat: ambigere non licet) & ſi voluptatem ſtudioſis Latina lingua parit incredibilem: poſſum iſtis tribuere, quod volunt, neceſſariam vulgo non eſſe, dum ipſi contra, quod ratio poſtulat, atque exigit, hoc mihi tribuant, amandam eſſe vehementer, atque expetendam. Sed hæc ad eam, qua legendo fruimur, voluptatem pars attinet: nunc, quod eram alterum pollicitus, de vtilitate videamus. Omnes linguæ aliarum admixtione linguarum, ſi moderata ſit, augentur: ſi nimia, corrumpuntur, atque intereunt. quod enim recipitur, id eſſe debet eiuſmodi, vt recipientis naturam ſua vi, ſuaque magnitudine non exuperet. itaque ſermo hic noſter Italicus multas Gallici ſermonis, multas Hiſpanici, quaſdam etiam aliarum nationum habet partes. cauſam ſi quærimus: non alia, quam earum gentium interuentus & conſuetudo, fuit. quod ſi Gallorum, aut Hiſpanorum immenſa multitudo, (exempli cauſa dictum a me ſit: omen quidem inane eſſe volo) ſed ſi earum nationum maior aliqua vis in Italiam irruperit, ac permanſerit: maior ſimul inducetur Gallici, aut Hiſpanici ſermonis vſus: & fortaſſe aduenticium illud vſque eo valebit, vt hoc domeſticum vincat, ſuiſque ſedibus expellat. quod olim Romanæ linguæ contigit: quam, multarum ætatum ſpatio, multis maximarum rerum adiumentis auctam, atque confirmatam, diuerſis tamen populis Italiam occupantibus diuerſarum linguarum impetus oppreſſit. Cum igitur lingua linguam amplificet: noſtraque hæc Italica, non multis abhinc ſæculis orta, nec

admodum liberaliter præmiorum nutrimentis educata, non ita dum adoleuerit, vt suis contenta viribus esse possit: statuo sic, atq; concludo: accessionem ei fieri maiorem non posse, quam si cum Latina coniungatur: non modo, quia nulla plenior, aut ornatior: verum etiam, quia nulla similior: ex quo sequitur, vt ad coeundam cum ea societatem nulla commodior. Est igitur literarum Romanarum cum per se laudabilis admodum, & iucunda tractatio, tum vero, si quidem hunc ipsum, quo nunc vtimur, auctum exornatumque sermonem cupimus, magnopere necessaria. Atque hæc tu quoque vides Alfonse ingeniosissime, tuumque iudicium cum mea sententia coniungis. itaque, cum a prima pueritia ad eloquentiæ Romanæ cupiditatem incumbere cœpisses: postea te non ambitio, qua sæpe præclare iacta fundamenta virtutis euertit, non commodum, non illa, bonis artibus inimica, voluptas ab hoc studio deduxit. ac ne vunc quidem langues: cum tamen omnia videas ardere bello, armorũq; strepitu aures tua quotidie personent. quin, dum patrui tui, Carolus Cardinalis, & Ioannes Paliani Dux, vterq; ob virtutẽ immortalitate dignissimus, maximeq; pater tuus, Antonius Marchio Montisbelli, natus ad omnẽ gloriã, omniq; princeps laude cumulatus, vrbẽ Romã, & iura pontificia tuentur, parteſq; in bello quisq; suas consilio, vigilantia, fortitudine ita explent, vt antiquam maiorũ suorũ consuetudinẽ referant, ipse te interea contines in tuis perennibus studijs: animũq; tũ alijs magno principe dignis virtutibus, tũ vero maxime excolis eloquentia, doctorẽ in ea, ducẽq; nactus, diuino quodã munere, virũ excellentẽ, Ioannẽ Paulũ Flauiũ: qui te nouo quodã, planeq; admirabili genere disciplinæ, abductũ a vulgi erroribꝰ, per

directam

directã semitã ad eximiũ illud veteris Romanæ linguæ decus facile ducit, quo vel cũ summis laboribus ac vigiliis aspirare pauci, aut fortasse etiã nemo potest. quanquã me nõ nunquã, de statu Latinæ linguæ cogitantem, miseratio quædã acerbo cũ dolore tangit: q̃ ita futurũ animo cernã, vt hac per tot iã sæcula, a tot ingeniis, tam diligenter culta, Latine scribendi ratio, quæ parentẽ nostrã Italiã nobilitauit, quæ tot in nos merita cõtulit, ætate demũ nostra, nisi remediũ aliquod diuinitus extiterit, suã honestatẽ omnẽ neglecta prorsus in perpetuũ amittat. q̃ si rebus inclinatis, iã iãq̃ cadentibus opẽ ferre quisquam potest, vnus est Paulus IIII. Pontifex omniũ optimus, idẽq̃ diuina potius, quã humana, sapientia præditus. vnus inquam, aut nemo vmquã, & Latinã linguam, & laudabilia quæque studia veterẽ in dignitatẽ vindicabit. qui cum frater fuerit auitui cumq̃ illũ vna virtus ad eum gradum extulerit, vnde humana omnia despicit, supra casus omnes, supra fortunam ipsam collocatus: hunc te decet imitari, huius vitã, perpetuo sanctissime tractã, huius omnia facta, consilia, instituta tibi ante oculos ponere. vides pietatẽ erga Deũ, & in auctoritate Pontificia, id est in ipsa religione tuẽda firmitudinẽ animi, atque constantiã. vides multiplicẽ rerum humanarũ diuinarũque scientiã, trium vero linguarũ, Hebraicæ, Græcæ, Latinæ cognitionem pene singularẽ. eloquentia vero prorsus eum excellere omnes fatentur, qui quidem ita quæcunque de re nõ modo copiose, verum etiam eleganter ac diserte loquatur ex tẽpore, vt ei nõ arte quæsita, sed a natura donata videatur eloquẽtia, hũc igitur sequere, & in illius vestigio pedem statue. ipse enim Deũ secutus est, cum eam felicitatẽ, quã plerique mortales ignorant, animo cogitaret.

quem tu quoque finem spectas, vt audio. & ob eam causam futurum homines augurantur, vt eius dignitatis, quæ summæ proxima est, insignia breui omnino consequaris. quod cum euenerit; latabor primum tua, deinde communium studiorũ causa. qui enim tuos impetus ad laudẽ nunc videmus, tuosque plane sensus intelligimus; an, vbi ad istam voluntatem auctoritas atque opes accesserint, fore dubitemus, vt a te ipso dissentias. Præstabis Alfonse tu quidem alia præclara, te ipso scilicet digna, tuaque familia, in qua florere vides heroes permultos, gloria circumfluentes, virtutis in studio defixos: maxime vero gratiam referes optime de te merita Latinæ linguæ, eamque paulatim Italiæ cedentem, & ad transalpinas nationes, magno nostro dedecore, migrantem, in suam sedem domicilium que reuocabis. cuius gloriæ causa, si monendus es, monitorem ad te; sin rogandus, supplicem volui mittere commentarium hunc meum in epistolas ad M. Brutum, & ad Q. fratrem: qui cum tibi studia commendat eloquentiæ, in quibus ego per tot annos, vtinam cum aliqua laude, magno certe cum labore versor, commendat simul, paulo tamen verecundius, se ipsum, & vigilias meas: quarum fructus mihi erit vberrimus tum beneuolentia, tum iudicium tuum. quæsiui omnino, idq; mihi primum fuit, posteritatis vtilitatem; quod est proprium familiæ nostræ: sed in te ipsum simul, cum huic operam commentario darem, spectaui. tu si probas ea, quæ literis mandamus, si faues industriæ, optimeque te esse animatum erga mea studia significas: ego me, quæ summa sunt, omnia consecutum putabo.

ARGV-

ARGVMENTVM EPISTOLARVM M. TVLLII CICERONIS AD M. IVNIVM BRVTVM, BRVTIQVE AD Ciceronem.

HVIVS *libri epistola quia non ita sunt obscura, vt interpretationis lumen desiderent, non habebimus admodũ in sententiis: nõ nulla, ad historiam, aut ad eruditionem quæ pertineant: quæ, vt extra rem propositam fortasse videantur, dignitatem tamen habebunt: persequi & indagare consilium est. Post interitum C. Cæsaris, M. Brutus, qui coniurationis in illum particeps, atque etiam auctor, princepsque fuerat, Cretam prouinciam a senatu accepit administrandam: nec ita multo post, plebis concitata furorem extimescens, vrbe cessit: reditumque desperato, cum in Creta non multum neque sibi, neque reip. præsidii putaret esse, intendit animum ad Macedoniam: quam ei Q. Hortensius prætor, Hortensii oratoris filius, facile tradidit. nam Cæsar de Parthica expeditione cogitans, & magistratus in triennium creauerat, & prouincias diuiserat: ex quibus Macedoniam regi M. Bruto, absolutæ præturæ, voluerat. ad eum igitur Macedoniæ præfectum Cicero scribit: & sunt etiam ad Ciceronem aliquot, vnaque sane præclara ad T. Pomponium Atticum, Bruti epistola. Ac scisendum est, scriptos esse a Cicerone, præter eos, qui nunc extant, multos præterea epistolarum libros, ad C. Cæsarem dictatorem, ad C. Cæsarem iuniorem, ad Pansam, ad Hirtium, ad hunc ipsum Brutum. itaque contenti non fuimus inscriptione vulgata, neque, librum, tantum, sed, librum primum epistolarum ad M. Brutum, inscripsimus. sic enim citari a Nonio animaduertimus: qui librum quoque octauum epistolarum ad eundem nominat.*

PAVLI MANVTII COMMENTARIVS IN LIBRVM PRIMVM EPISTOLARVM CICERONIS AD M. BRVTVM,

Macedoniæ pro consule.

EPISTOLA PRIMA.

276.

M. Antonio,
P. Cornelio Dolabella, COS.

CICERO *Bruto*] potest ambigi, patricius, an plebeius fuerit hic Brutus. patricium fuisse, Posidonius philosophus, eumque secutus Plutarchus contendit: Brutum enim cum, qui reges eiecit, tres filios habuisse; duos, quos participes coniurationis in remp. vltimo supplicio, patre consule spectante, affectos, historiæ narrant: tertium, vnde Iunia gens propagata est; & a quo M. hic Brutus originem duxit. Contra, plebeium vt fuisse credamus, Dionysij Halicarnassei facit auctoritas. nam etsi Plutarchum, pro eo, ac debeo, plurimi facio: tamen Halicarnasseum, qui nititur argumentis, libentius, hac quidem in re, auctorem sequor. Plutarchi est simplex & nuda narratio. nam illud nescio quid, quod affert ex Posidonio; ipsius Posidonij ætate fuisse Romæ præstantes ex ea gente viros, quorum forma ad similitudinem imaginis accederet illius Bruti, qui ciuitatem dominatu regio liberauit, ita plane nihil est, vt refellendum nō existimem. Noster au-

sterantem Cicero cum in Philippicis orationibus, & in libro de claris oratoribus dixit idem, quod postea Posidonius & Plutarchus; potuit id Bruto gratificari; quem cum vnice diligebat, tum ad studium libertatis recuperandæ facilius impelli posse existimabat, si ab illo Bruto, qui primus Romæ iugum seruitutis virtute depulerat, progenitũ ostenderet. Dionysij ratio hæc est: eaque, vt mihi videtur, admodum firma. Si Lille Brutus, qui libertatem Romæ constituit, virilem stirpem reliquisset: eius posteri patricij fuissent: quod si patricij; consulatum sine dubio multi gessissent. at per annos c c, quod fasti declarant, consul Romæ Iunius nemo fuit. nam, quod Scæuas, & Bubulcos, qui Iunij fuerunt, consules videas, c c (vt dixi) post reges exactos annis; hoc potius docemur argumento, plebeios fuisse, quam patricios: cum in consulatu collegas habuerint de gente patricia; eo porro tempore consules fuerint, cum eum magistratum duobus patricijs mandari lex Licinia vetaret. Præterea in eiusdē Dionysij historia tribunum plebis video Brutum quendam fuisse, plebeiæ partis defensorem acerrimum: item alterum in oratione pro Quinctio: alios etiam alibi. neque, vt opinor, de gente Iunia fuisse, quisquam negabit: &, plebeios fuisse, ideo verisimile est, quod, tribunatum pl. plebeijs tantum hominibus deferri, leges iuberent. Liuius sane duos tantum nominat Bruti filios: in quos, coniurationis crimine conuictos, animaduersum est. sed verbum addit nullum, vnde, nullum præterea Bruti filium fuisse, possit intelligi. Apud Dionem eadem fere, quæ apud Liuium, leguntur: vt non facile, vtrum senserit, dijudicare liceat. itaque dubitatio ex Dionysio, & Plutarcho, Posidonioque tota nascitur. quanquam ego quidem, cum argumenta illa duo, quæ posui, cum animo meo considero, vnum, de nullo Iunio per c c annos, post reges eiectos, consule; alterum, de Brutis, quos Dionysius & Cicero nominant, tribunis plebis; non admodum esse video, cur dubitem. Et ab eo Bruto, quem contra patres multa pro plebe gessisse Dionysius memorat, potuit M. Brutus, Seruiliæ filius, ceterique Bruti eius ætatis ortum trahere: is porro ab aliquo L. Bruti patricij liberto. nam liberti ita familiæ nomen assumebant, vt patricij, ab homine patricio manumissi, tamen esse non possent. *Clodius*] cum sit hic Clodius tribunus pl.

designatus; quo honore patriciam gentem leges excludebant; ex ijs Clodijs, qui Pulchri, aut ex ijs, qui Nerones cognominabantur, qui vtrique patricij fuerunt, esse non potuit: fuit igitur ex Clodijs Marcellis. aut, si Pulchrum vel Neronẽ velis esse, nec tamen patricium; dic, a Pulchrorum aut Neronum liberto genus duxisse: cum, etsi libertos a gente patricia leges remouerent, eorum tamẽ posteris aditum ad magistratus darent. *Tribunus pl.*] non videtur prætermittendum, quod Plutarchus in libro τῶν προβλημάτων scriptum reliquit, tribunatum pl. magistratum non esse; cum neque purpuram habeat, neque lictoribus vtatur, neque sella curuli sedens ius dicat, neque potestatem, creato dictatore, deponat, more omnium magistratuum. Cicero tamen magistratum appellat in oratione pro P. Quinctio. Et, quod ait Plutarchus de purpura, id refellit idem Cicero pro Cluentio: qui, quo loco de L. Quinctij tribuni pl. intolerabili superbia verba facit, Vultum, inquit, atque amictum, atque illam vsque ad talos demissam purpuram recordemini. *Designatus*] designabantur Tribuni pl. comitijs tributis: quod institutum est anno ab vrbe condita CCLXXXIII, consulibus T. Quinctio Capitolino, Ap. Claudio Sabino: cum ad id tempus comitijs centuriatis designati essent. designabantur autem ante consules, vt ex prima epistola ad Atticum satis dilucide patet: & ante eos idem etiam magistratum inibant, nempe IIII. id. Dec. quod ex Dionysio Liuioque planum fit. nam quod in Pediani libris impressum est, tribunos pl. nonis. Dec. magistratum inire solitos; id mendosum esse puto. nam, vt omittã Liuij testimonium, in quo momenti multũ statuo esse; Dionysius cum de quarto id. Dec. primo tribunatus pl. die mentionem facit, adiungit illud, μέχρι τῶν νῦν, cum dicat, suis quoque temporibus idem seruari. eoq; magis adducor, vt suspicer de mendo; quod, quem locum Ciceronis, qui est in libro secundo in Verrem, Pedianus ibi exponit; in eo Ciceronem de alio magistratu potius, quam de tribunatu pl. locutum esse, facile perspiciet, si quis animum paulo accuratius aduerterit. nam si de tribunatu plebis intellexisset, nunquam Sulpicium a Manlio & Cornificio, quos proximis superioribus verbis tribunos pl. nominauerat, separasset. nec de Sulpicio vllo, (vt etiam hoc addam) nisi patricio, memini me legisse.

hoc la-

hoc satis esse ad hunc locum videtur: reliqua persequemur in eo libro, qui de magistratibus inscribetur. *Valde me amat.*] sic in epistola ad Dolabellam: Tantum accessit ad amorem, vt mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. Et ad Appium: Nihil est, quod beneuolentia, vel amore potius effici non possit. *A suis, vel per suos potius*] correctione vsus est, vt id ab inimicis Clodij non delatum modo, sed fictum etiam & excogitatum significaret. nam *a suis*, officium continet deferendi: *per suos*, fictum ab ipsis, & studiose compositū ostendit. Vel dic subaudiri, *scriptum*: quod verbum omiserit Cicero, quia delatū potius, quam scriptum, ab inimicis Clodij vellet ostendere, vt sententia sit hęc: scriptū a suis inimicis, vel per eos potius coram tecum esse actum. infra, paulo planius, Si quis, inquit, secus ad te de illo scripsit, aut si coram locutus est. *Occultas hominum voluntates, multiplicesque naturas*] eandem fere sententiam translatis verbis exornat in epistola ad Quinctum fratrem: Multis simulationum inuolucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vniuscuiusque natura. Et in oratione pro Marcello: Cum in animis hominum tantæ latebræ sint, tanti recessus. *Testimonium*] testes enim duntaxat ea de re, qua de agitur, testimonium dicunt: cetera tacent. item ego, cum indicia multa ad animum Clodij probandum possim colligere, omittam: de ipsa tantum re, cuius causa hanc epistolam scripsi, hoc dicam, Clodium de te amicissime & loqui, & sentire. *Auctus Antonii beneficio est.*] causa, cur Antonium Clodius vellet saluum. quia tamen beneficium illud a Bruto simul acceperat; vtrunque, si fieri posset, saluum voluisset: quia non poterat, Brutum malebat. *A te est.*] quia tu simul cum Antonio beneficium illud in Clodium contulisti. quod autem beneficiū hoc fuit? forsitan ipse tribunatus: quem, Antonio consule, & Bruto prætore suffragantibus, obtinere facile potuit. *Intelligit*] qui Antonium de regno, vos de libertate cogitantes videt.

276.

Qualis & prudentissimus,] qualis debet esse is, qui & prudentissimus, & idem optima fortuna sit. bonos enim ciues diligit, malos odit, qui prudens est: qui vero optima fortuna, mutationem non quærit: sicuti contra, qui fortuna sunt de-

teriore, vetera odere, noua exoptant, vt ait Salluſtius in Catilina. ergo, cum Clodius Antonium ſaluis nobis velit ſaluum; nos tamen mauult; quia diſtinguit honeſtum a turpi, propter ſummam prudentiam; & ſtabilem remp. cupit, propter optimam fortunam.

C. Vibio Panſa,
A. Hirtio, COS.

Scripta & obſignata iam epiſtola,] non intelligi, quæ proxima antecedit, epiſtolam, temporis ratio facile declarat. illam enim Antonio & Dolabella, hanc Panſa & Hirtio cos. neque vero ſtatim, ſed menſibus propemodum quatuor poſt initum magiſtratum, ſcriptam eſſe conſtat. *Maximeque mirabiles.*] literæ mirabiles, mihi quidem non valde ſatisfacit, nec vſitatum puto. quod ſi, Literæ plenæ rerum nouarum, maximeque mirabilium, legas; tum vero non loquendi modo genus, verum ipſa quoque ſententia mirifice ſatisfaciet. Ac video ita ſcriptum eſſe in libro Pauli Magnuli: quo in libro ſolebat ille (quod ex ipſo, cū viueret, audieram) miniatulis literis ea notare, quæ in antiquis exemplaribus, contra quam eſſet in impreſſis, animaduerterat. *Dolabellam*] P. Cornelius Dolabella, Ciceronis antea gener, cum aliquandiu bonum ciuem ſimulaſſet, vt etiam columnam illam, Cæſari erectam, euerteret; ad extremum, corruptus ab Antonio, reip. cauſam deſeruit; &, Syriæ adminiſtratione a populo accepta, victus a Caſſio, & Laodiceæ oppreſſus, ſeruoſuo cetuicem feriendam præbuit. Hæc ex hiſtoria: quæ auctoritatibus ſingula confirmare, putidum videtur. Vnum addam, patricius fuerit, an plebeius, in dubium vocari poſſe. verum dubitationem prorſus omnem tollit Dio: qui, tranſiſſe illum ad plebem, lib. 42. tradit. itaque tribunus pl. fuit Cornelius, ſed deſijt eſſe patricius: ſicuti & Octauios, nomine nunquam immutato, modo patricios, modo plebeios fuiſſe, a Suetonio docemur. non enim ſemper adoptione, vt mutare nomen neceſſe eſſet, ſed aliquo priuilegio aut a plebe ad patres, aut a patribus ad plebem tranſibant. quod & Octauiæ gentis, & Augurini cognoſcitur exemplo: qui

plo: qui cum esset Minucius, hoc est patricius, (Minucios enim plebeios ante nunquam inueniam) tribunatum pl. tamen gessit. suspicari fortasse aliquis posset, Dolabellam ex Cornelio Liuium esse factum, mutato gentis nomine Liuiæ testamento: qua de re in epistola ad Atticum 106: ideoque, cum Liuij essent plebeij, tribunum pl. fieri potuisse. sed inueniorillum Cornelium, non Liuium, aliquot annis post epistolam illam a Cicerone de Liuiæ testamento scriptam. nam epist. fam. 219: P. Cornelium vocari dicit eum, qui Dolabellæ beneficio ciuitate a Cæsare, victo iam Pompeio, donatus erat. & Dio eo, quo diximus, loco, P. Cornelium Dolabellam, neque prænomine, neque nomine, neque cognomine immutato, tribunum pl. appellat. *Ex Asia fugere*] ex Asia cedentem Dolabellam, & in vrbem Laodiceam receptum, C. Cassius, cui Dolabellæ oppugnandi curam senatus mandauerat, cum XII. legionibus obsedit. Appianus. *Cum tu eo*] dictum paulo durius videri potest: cum neque Cicero ipse eodem modo locutus alibi sit, neque quisquam, quod sciam, de ijs, qui optime Latine scripsisse existimantur. at si, Eò haberes, ita accipias, quasi, prope eum locum haberes: ferri fortasse posset: vt genus loquendi, quale illud, sit, cum dicebant, esse ad vrbem, hoc est esse prope vrbem. *Apollonia, Dyrrhachioque*] vbi suas copias eo consilio Brutus continuerat, vt, si forte Antonius ad Mutinam exercitum reip. fugasset, quam primum eas in Italiam ad tuendam remp. posset traijcere. *Antonij*] Marci; quem D. Brutus Mutina, vbi ab eo per aliquot menses obsessus fuerat, erumpens, & cum eo Pansa & Hirtius Consules, adhibito Octauiano, acie fuderunt. *Populi Romani victoria*] ciuis enim loco Antonius non erat, hostis iam a senatu iudicatus. *Sceleratissimo hosti*] Dolabellam quoque senatus in hostium numerum retulerat. itaque cum dixerit *hosti*, vere dixit: cum *sceleratissimo*, deprompsit maledictum ex ipsius pessime factis, ac præcipue ex C. Trebonij cæde, quem Smyrnæ, noctu subito aduentu oppressum, occiderat. infra quoque scelus ei attribuit, cum ait: Vt sceleris pœnas persoluat. *Ludibrio*] qui se putaret cum quinque legionibus, populi Romani imperium turbare posse. *Tua dignitate*,] dignitas est in ijs, qui vel summos magistratus

administrarunt, vel maximas res pro patria gesserunt. primum illud (vt opinor) Cicero non spectauit, cum dixit *dignitate:* quos enim magistratus Brutus gesserat? præturam ille quidem, sed & a Cæsare datam, nec tamen omnem in ciuitate. nam postidus Martias, paucis interiectis diebus, metu Antonij, plebisq; ab eo concitatæ, vrbe excessit: vt per tres menses integros minime præturam exercuerit. alterum igitur, de meritis in remp. significasse potius videtur, cum eius, qui ciues suos a tyrannide vindicasset, dignitas postularet, vt idem hostem populi Romani bello peteret. *De Antonij*] illam seditionem concitauit C. Antonius Marci frater, cum esset in potestate Bruti. itaque expono *De Antonij*, de partibus Antoniorum fratrum subleuandis. Quod autem infert, *Magis mihi probatur militum seueritas, quam tua*; significat id, quod a Dione scriptum legimus; cum milites ipsi, qui seditionem fecerant, vt delictum suum quodam modo corrigerent, seditionis auctores occiderunt, quæstoremque etiam & legatos C. Antonij ad necem depoposcerunt: quos Brutus, ad clementiam magis, quam ad seueritatem, propensus, nauibus impositos, quasi mox mari demersurus, male de se meritos tamen seruauit: ipsique etiam Antonio, cuius opera bis iam conflata seditio erat, iterum pepercit. Miror autem quid sibi voluerint, qui hoc loco pro Antonijs Catonios, & nullo sensu, & contra veterum librorum fidem, reposuerunt. *Beneuolentiam exercitus,*] credo, cum auctores seditionis occiderunt, quo beneuolentiam erga Brutū declararent. *Prouidisse,*] operam dedisse, & a senatu impetrasse, vt decreta nostra ne expectares, ipse ad arbitrium tuum, vti res poscere videretur, bellum administrares. *Vt nunc iudico,*] quia video, ex ijs rebus, quas geres, multum accessurum ad dignitatem tuam. tunc id esse e rep. intelligebam, nunc e tua etiam dignitate iudico futurum; cum ita te & copijs instructum, & animo paratum videam, vt & remp. in libertatem vindicare, & te ipsum laudibus illustrare possis. *Maximo ocio*] ita veteres libri, sine dubio mendose. quid enim elicitur sententiæ? ego mallem *Maximo animo*, non omnino procul a vetere scriptura. nā si, animo, tribus duntaxat literis, linea super imposita, scribas, sic, aīo; neq; contra consuetudinē facias, & facilem fuisse ex, aīo, in, ocio, mutationem, facile perspicias.

Anto-

277.

Antonios,] tres fratres, Marcum, Caium, Lucium: qui vt hostes a senatu iudicarẽtur, maxime Ciceronis opera est perfectum. *Neque clementia tua concedo.*] neque concedo, clementior vt ipse sis, quam ego sum. *Inanem speciem*] est enim clementia specie quidem præclara, sed re ipsa non nunquã pernicioſa. qui enim ita sunt perditi, vt ne beneficio quidem affecti prauitatem mentis exuere possint, præstat eos tollere, quam seruare. Brutus tamen, cum C. Antonio de cõcitata seditione peperciſſet, iterum ei, in eiusdem culpæ crimine deprehenso, veniam tribuit. *Mihi quidem, &c.*] quod in epistola ad Atticũ Græce dixit, βιβίωται: hic Latine, Plautinis verbis, acta ætas est. & inter illum locum, & hunc, aliquantum est in sententia similitudinis. ibi enim, Mihi quidẽ βιβίωται: viderint iuuenes: hic,

Mihi quidem ætas acta ferme est; tua istuc refert maxime.

Emendandi autem sunt, qui typis impressi circumferuntur, Plautini libri. nam, vt in ijs nunc omnibus legitur,

Mihi quidem ætas acta est; tua istuc refert maxime;

versus neque iambicus esse, neque trochaicus potest. itaque dictio *ferme*, illuc est ex hoc Ciceronis loco transferenda. *Senatus ducem*] se ipsum designat: cuius fuit in senatu singularis auctoritas. *Ex oraculo*] vere. nam, vt Cicero futurum prouidit, ita cecidit. in quo singularem illius prudentiam licet agnoscere. Causæ autem, in quas intuens mouebatur, vt assiduis, & in eam sententiã accuratissime scriptis literis Brutum in Italiam accerseret, huiusmodi ferme erant. Imminebat M. Antonius libertati, pecunijs, quas de tẽplo Opis abstulerat, & legionibus, quas e Macedonia in Italiam euocauerat, instructus. præsidium reip. in quatuor maxime hominibus erat, in D. Bruto, qui Galliam cisalpinam, a senatu datã, administrabat; in adolescente Octauiano, qui priuato consilio exercitum comparauerat; in consulibus, Pansa & Hirtio, qui, delectu acerrime habito, eas collegerant copias, quæ ad impetus Antonij reprimendos sufficere viderentur. Quid igitur erat, cur Brutum Cicero, quasi publicæ causæ diffidens, tam sæpe, tamque vehementer, vt in Italiam veniret, hortaretur? Primum incertos belli casus Martemque com-

munem extimescebat: itaque, si quid accideret, adesse Brutum, quo ciuitas, perditis rebus, tanquam ad arcem, confugeret, exoptabat. deinde non admodum erat, cur ab ipsis ducibus confideret. D. Brutus bene ille quidem de rep. sentiebat; nec erat quidquam de illius voluntate dubitandum: sed eius exercitus etsi numero amplissimus, firmitate tamen erat exiguus: quippe qui magnam partem ex tironibus constaret. tres reliqui suspecti esse poterant; Octauius, quod esset a C. Cæsare adoptatus, quodque veteranis fere Cæsaris militibus vteretur; Pansa & Hirtius, quod Cæsarianas partes ciuili bello semper fouissent, & a Cæsare magnis beneficijs ornati, percussores illius, Brutum & Cassium, libertatis auctores, nequaquam amare possent. atque hanc animi voluntatem Pansa, diuturna simulatione obtectam, aperuit vltimo vitæ die; cum ex illis vulneribus iam iamque moriens, quæ aduersus Antonium pugnans accepisse pro rep. ac libertate videbatur, Octauium, lectulo assistentem, multis verbis est cohortatus, vt, quoniam, quicquid resp. virium habuerat, totum id ad ipsum vnum, profligato Antonio, consulibus interfectis, infirmo D. Bruti exercitu, belli fortuna contulisset, occasione vteretur, & de patris vlciscenda nece consilium susciperet. Siue igitur Antonius vicisset, præcauendum erat, ne vacuam ac destitutam in remp. victor irrueret: quod malum Bruti præsentis exercitus arcere poterat: siue, vt vinceretur, casus tulisset, id ipsum plane, quod euenit, Cicero metuebat; ne non satis in ijs esset constantiæ ac fidei, quibus ipsa se resp. necessitate coacta commiserat. Vere igitur dixit, *Hæc ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta.* aduentum enim suum in Italiam Brutus ita distulit, vt spatium Antonio & Octauio dederit coeundæ in publicam perniciem societatis.

EPISTOLA II.

Pansa consule, Hirtio interfecto.

277.

Gesta sunt.] ad Mutinam; cum duo consules, Pansa & Hirtius,

tius, & pro prætore Cæsar Octauianus cum Antonio pugnarunt. *Sæpe scripsi*] fortasse, quod eorum voluntatem suspectam haberet M. Brutus; qui eos C. Cæsaris, olim contra remp. pugnantis, in præsidijs fuisse meminisset. *Indolem virtutis.*] virtutem enim viris attribuimus, indolem pueris, & adolescentibus. & quanquam Octauianus e pueris iam excessisset, tamen ad earum rerum, quas contra Antonium pro rep. gesserat, maiorem admirationem, sæpe puerum Cicero appellat, vt in epistola ad Cornificium: Puer egregius præsidium sibi primum, & nobis, deinde summæ reip. comparauit. Et in alia ad D. Brutum: Ne adolescentem, vel puerum potius Cæsarem iudices temere fecisse. & Philippica IV. Laudo, laudo vos Quirites, cum gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis, vel pueri potius. *Honoribus*] non præsentibus: magistratum enim nullum adhuc gerebat, tantum erat pro prætore: sed ijs, quos, video fore, vt optime de rep. meritus assequatur. *Gratia*] quia nihil extraordinarium in libera ciuitate sperare quisquam potest, nisi gratia valeat. recte igitur honores & gratiam coniunxit: quod vtrunque animos facere potest male cogitanti. *Gratia,*] ex amicitijs, propinquitatibus, clientelis Cæsaris mortui collecta. *Persuasum est*] hoc illi persuasum non esse, magis e rep. fuisset. hæc enim illum ad immoderatam potentiæ cupiditatem extulit opinio. *Antonium*] cum Macedonicis legionibus Brundusio redeuntem. epist. fam. 197: & Philippica III. 184. & IV. 192. & V. 200. *Ante hanc rem pulcherrimam*] ante præclium Mutinense. *Effundebat:*] cum ad te in Macedoniam traijcere decreuisset, si Antonius pugna vicisset. Idem scribit ad C. Cassium his verbis: Brutus Mutinæ vix iam sustinebat: qui si conseruatus erit; vicimus: sin; (quod dij omen auertant) omnis omnium cursus est ad vos. *Ad* XII. *Cal. Mart.*] quo die de profligatis Antonij copijs nuncium accepit.

277:

In Capitolium] vt Ioui Opt. Max. propter victoriam gratias agerem. *In rostris collocatus*] vt inde Pansæ literas de victoria recitaret. quod ab ipso factum tradit Appianus lib. 3. illud addo, de rostris verba facere priuato cuiquam non licuisse, nisi magistratus ei concionem daret. *Collocatus* igitur,

concione a magistratu data. *Gratiarum actio,*] quod eo auctore bellum contra M. Antonium decretum susceptumque esset, vt Philippicæ orationes declarant. *Popularem me esse*] quod alioqui in malam partem accipi soleret. nam fere ad seditiones excitandas, & statum reip. perturbandum, populi studium quærebatur. sed, populatem esse in populi salute, præclarum est: vt ipse in quadam epistola, Facti iam sumus in re salutari populares. *Liberalitas*] liberalitatem posuit pro clementia: quia capto C. Antonio, & seditiones concitanti, Brutus tamen pepercerat. quem vt occideret, dicitur a Cicerone literas accepisse, vt apud Plutarchum legimus. *Vnam & eandem esse causam.*] hostium loco omnes pariter esse habendos. quod si ita est, cur tu C. Antonium seruas? cum ipsi Marcum & Lucium, eius fratres, armis persequamur. *Consules duos*] Hirtium & Pansam. *Duntaxat bonos,*] non etiam fortes & strenuos: quoniam vterque ceciderat. bonos autem, bene sentientes. *Hirtius quidem*] corrigit quod dixerat, *Duntaxat bonos:* sed corrigit tantum modo quod ad Hirtium attinet. *Fugerat,*] Bononiam. Appianus. *Ferre non potuit*] ideo bonus magis, quam fortis. *Persequitur,*] lentius tamen, quam oportuit: quod habuit spatium Antonius sui recreandi. vide infra, & epist. fam. 173. *Siue captiuos, siue deditticios*] rursus ad C. Antonium redit. fuit enim grauissimum Ciceronis odium in Antonios. Adiungit autē *siue deditticios*, quia non prælio captus erat C. Antonius a Bruto, sed se ipse dediderat. leniores autem in dediticios, quā in captiuos, debemus esse. sed omnium eandem esse causam Cicero volebat, odio videlicet permotus: quod tamen dissimulat duobus modis; primum, cum interpretationem illam alijs ascribit; deinde, cum infert, *Nihil differni durius.*

EPISTOLA III.
278.

Nullis consulibus, cæsis Pansa & Hirtio.

Bruti nostri, & consulum,] Decimi Bruti, & Hirtij & Pansæ, con-

ſæ, conſulum; qui Antonium pugna vicerant. Et obſeruandũ, cum eius particeps victoriæ Cæſar Octauianus fuiſſet, tamen hic a Bruto non nominatum; qui eum & vt Cæſaris filiũ odio proſequeretur, & pugnare contra Antoniũ non tam pro rep. vt videbatur, quam priuatæ potẽtiæ cauſa ſuſpicaretur. quam ſuſpicionem res ipſa deinde comprobauit. *Iudicium eſſe de iis ciuibus,*] ad ſenatum, aut ad populum R. ſpectare, vt iudicet de iis ciuibus, qui M. Antonium in bello ſecuti, pugnantes non interierint. itaque ego de C. Antonio, qui in mea poteſtate eſt, per me ipſe nõ ſtatuam: ſed ſenatui, aut populo R. iudicandum relinquam. *Quod enim non ſenatus cenſuit,*] cur ego in C. Antonium durius aliquid ſtatuam, cum id ſenatus aut populi R. iudicium eſſe debeat? iuſtiſſime igitur facio, cum in eum, vt in hoſtem, non animaduerto: ſiquidem ſenatui, aut populo R. ſuam poteſtatem præripere non debeo. *Res non coegit,*] non accidit, vt ego eum occiderem: quoniã ſe ipſe mihi, ciuſque legio tradidit. *Quidquam eripui,*] hoc ideo dicit, quia ornamenta militaria illi reliquerat. Plutarchus. *Diſſõlute*] neque crudelis in eripiendo fui, neque diſſolutus in remittendo: cuſtodiui enim illum diligẽter. *Quoad bellum fuit:*] in Italia. quaſi nunc, M. Antonio deuicto, bellique timore ſublato, de Caio dimittendo, aut certe Romam mittendo Brutus cogitet. quem tamen non multo poſt, cum de Ciceronis & Decimi Bruti nece cognouiſſet, occidi iuſſit. Plutarchus. *Tribuere potentibus,*] aculeus in Ciceronem, qui Octauianum honoribus extraordinariis ornabat. Quod autẽ pro *potentibus*, in Beſſarionis antiquo libro ſcriptum eſt *petẽtibus*; reſpuo. nam tum in voce *potentibus*, Bruti, de libertate admodum timẽtis, animus magis exprimitur: tum relatio illa, *miſerorum*, & *potentibus*, vim in ſententia, concinnitatem habet in verbis. *Cupiditatem & arrogantiam*] Cupiditas & de bonis, & de improbis hominibus vſurpatur: ipſa per ſe neque turpitudinem habet, neque laudem. addit igitur *& arrogantiam*; quod poteſt aliquis cupere, quę non licet, neque tamen ea per arrogantiam occupare. *Traduci ad mala conſilia*] verus vates de Octauiano. *Largitionibus*] honoribus, qui ſupra modum deferantur: quibus etiam qui recte ſentiat, non nunquam corrumpitur, & depranatur. vbi enim maiorem aliquam potentiam nacti ſumus,

tantum abest vt humilia cogitemus, vt etiam ad altiora animum extollamus. Est autem hic largitio, in tribuēdis honoribus nimia liberalitas. nam largitio pecuniæ locum hic habere non videtur.

278.

Neu semper, &c.] hoc dicit. Cæsarem occidimus: sed regiam potestatem M. Antonius, Cæsare nequior, assumpsit. ita videndum est, ne, dum in Antonio tollendo sumus, hæc sit causa, vt Octauianus, potentia elatus, Antonio peior existat. *Neque opinantibus, aut patientibus nobis*] siue id nobis non opinantibus, siue patiētibus euenerit. æque enim nobis vitio dabitur. Et aduerte, hanc loquendi consuetudinē veteres adamasse, vt libentius dicerent, Neque opinanti, quam, non opinanti; vt exemplis intelligitur. *Quanta maxima*] antiqua locutio, vt de oratore lib. 1. M. Cato eloquentia tanta fuit, quantam illa tempora atque illa ætas ferre maximam potuit. Dixit etiam Celsus, non malus Latinitatis auctor: Vt tumor, quantus maximus esse potest, se ostēdat. Et ipse Brutus infra, 287. *Sed etiam prudenter*] subaudio, sentiēdo. potest enim aliquis bene sentire, nec tamen prudenter. quod obiectū est Ciceroni: quasi, cum in remp. optime fuerit animatus, ei tamen male consuluerit, quia nimis extulit Octauianum. *Tua virtutes.*] In Bessationis libro *tua virtutum* video scriptū esse, & coniungi cum sequentibus: vt sit, *Tua virtutis vnum hoc.* Mihi, vt dicam, quod sentio; neque scriptura vetus, neq; impressis libris recepta satis probatur. vetere quid significetur, non video. recens primum non caret suspicione mēdi, quod ab antiqua discrepat: deinde occurrit animo quiddam fortasse probabilius. periodum enim libentius ita concluderem; *Alia omnia sic adsunt, vt cum quolibet antiquorum comparari possint. Tua virtutes* additum fortasse est, vt, quænam essent illa, quæ cum quolibet antiquorum cōparari possent, exponeretur. *Grato animo, liberalique profectum,*] Laudē cum turpitudine coniungit, quo sit reprehensio tolerabilior: quod ingenij atque artis est. Et in cohortationibus præceptū Ciceronis est in epistola ad Trebonium, vt laudes eum, quem cohortere. sic Brutus Ciceronem primum laudat vt gratum & liberalem, deinde reprehendit vt minus cautum, nec satis in tribuendis honoribus moderatum. nam ex Ciceronis sententia

tentia senatus & lictores & cetera imperij ornamenta, nomenque pro prætore Octauiano decreuerat: post victoriam autem Mutinensem quinquaginta dierum supplicationes. Philippica v. & xiv. & Plutarchus. *Exemplo, aut præsidio,*] vtrunque refertur ad illud *male cogitantibus*, vt tamen *male cogitantibus*, ambigue dictum sit, hoc sensu: *exemplo*, male cogitantibus iis, qui cum dari aliquid a senatu, contra quam legibus & more maiorum liceat, viderunt, incendi facile possunt, vt eadem concupiscant: *præsidio*, ei, qui accepit a senatu, male cogitanti. *Itaque timeo, &c.*] sensus hic est. cũ vestris decretis locũ quæstoriũ & honorem pro prætore contra leges habuerit; vereor, ne putet se altius ascendisse, cũ ad hos extraordinarios honores ascendit, quam sit ascensurus, si inde ad consulatum ascenderit plus enim est ex priuato loco ad quæstorium prætoriumque ascendere, quam ex quæstorio prætoriore ad consularem; cum præsertim Octauius annum ageret xix, cum quæstorum prætorumque iura consecutus est. timeo, inquit, ne plus putet esse, quod iam habet, quam quod habendum restat; ideoque in consulatus cupiditatem facile veniat. quod ita contigit. nam Octauius, consulibus ad Mutinam occisis, consul fieri voluit: quod cum non impetrasset, iratus quasi ob ignominiam, prodita reip. causa cum Antonio ac Lepido societatẽ iniuit. placet igitur legi *ascensurum*, pro *descensurum*. alioqui cum satis erit perplexa, tũ inepta quoque videbitur sententia. *Non tyranno,*] regnandi enim instrumenta facilius arripimus, si a senatu deferuntur, quod de Octauiano timẽdum est, quam si a tyranno relinquantur: qua occasione vsus est Antonius. *Interfecto,*] non solum tyrãno, quem imitari turpe fuit, sed eo tyranno, qui est interfectus; cuius exitum timere debuit Antonius. duæ igitur dictiones *tyranno interfecto*, altera turpitudinem, altera periculum designat. *Imperia qualibet*] quæ restant; præturam ipsam, consulatum, atque adeo dictaturam. *Facilitatem*] in tribuendis honoribus. *Prouidentiam*] ad futura disp icienda. putas enim Cæsarem extraordinariis honoribus, quos illi decreuistis, fore contentum. *Te consulem factum*] scribit Appianus, Ciceronem in senatu consuluisse, vt amissis consulibus Octauianus surrogaretur, eique deinde aliquis collega adderetur, qui ado-

lescentiam illius quasi magister regere & moderari posset: senatum affecti ætate hominis ineptam ambitionem risisse. satis enim patuit, quo spectaret.

279.

Filium] filium Ciceronis, qui Athenis philosophiæ operam dabat, Brutus secum abduxit, & equitibus præfecit. epist. fam. 191: Dio, Plutarchus, alij.

EPISTOLA IV.

Nullis consulibus.

Seruilium etiam de Ventidio,] Seruilius Isaurici filius, is, qui C. Cæsaris collega fuerat in consulatu: Ventidio Basso Mulione, qui ex humili admodum fortuna ad cōsulatum est euectus, primusque Romanorū de Parthis triumphū duxit. vide Gellium lib. 15. cap. 4. *Isdem locis*] vbi esses. nam, vtrū in Macedonia esset, nec ne, fortasse ignorabatur. nō erat certe, cum epistolam proximam superiorem scripsit: cum dicat a se filium Ciceronis in Macedoniam cum equitatu esse præmissum. *Ad fidem, & ad dignitatem*] cum enim tyrannū vita priuasti, quasi tuam in eo fidem obstrinxisti, eodem te in remp. animo semper futurum. persequi igitur ministros, imitatoresque tyranni, qui tyrannum ipsum occideris, tuæ fidei videtur esse. *Dignitatem*: in primis enim hoc te decet, tuisque præclare factis dignum est. *Sceleris*] quia remp. non solum deseruit, sed etiam oppugnauit: multoque etiam magis, quia C. Trebonium occiderat. *Hoc*] vt persequerere Dolabellam bello. *Tum*] cum te ad persequendum Dolabellam literis hortabar. *Fuga*] bonorum, si ad Mutinam secunda fortuna vsus esset Antonius. *Vt spero*,] dubitat adhuc. neque sine causa: nā Antonij equitatus integer pene omnis ex prælio discesserat: præterea Ventidius suas legiones tres cum eo coniunxerat: & habebat ipse legionem secundam, & ex reliquis legionibus magnā multitudinem. epist. fam. 161. *Vestrum collegium*] pontificum minorum. pontifex enim erat Brutus. 286. *Sacerdotum comitiis*] ratio creandorum sacerdotum hæc fuit. Creati sunt a collegio pontificum vsque ad consules C. Marium & C. Fimbriam: qui fuit annus ab vrbe condita

be condita DCL: quo anno Cn. Domitius tribunus pl. lege lata instituit, vt populi comitiis crearentur: vt ex oratione 2. in Rullum, & ex Suetonio in Nerone cognouimus. rursus victor Sylla eorum creandorum potestatem, populo ereptã, collegio pontificum restituit, vt ex Dionis historiarum 37. collegimus. mox Labienus tribunus pl. lege Domitia renouata, ius creationis a pontificibus ad populum transtulit, anno ab vrbe cõdita DCLXXXXI. vt ex eodẽ Dionis loco perspicuum est. Eiusdem fere sententiæ, nouo aliquo iure adscripto, legem tulit C. Cæsar dictator. postremo consul M. Antonius, qui triumuir fuit, pontificibus veterẽ cooptãdi potestatem, lege lata, restituit, vt apud Dionem legimus lib. 44. in extremo. quam tamen a Pansa consule sequenti anno esse abrogatam, ostendimus in libro de legibus Romanis, quẽ propediem edituri sumus. *Haberi posse:*] lex quidem, quæ vetaret, non erat: consuetudo tamen non ferebat. itaque lib. 2. ad Atticum, 25: Quoniam, inquit, Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur. Nimirum significat, Nepotis absentis rationem haberi comitiis augurum non posse.

279:

In Cappadocia] quo profectus erat, specie quidem ad vota matri deorum peragenda, re vera ad bellum excitandũ. Plutarchus. *Lege Domitia*] populi comitiis, vt Cn. Domitius tribunus pl. lege sanxerat. *Augur:*] augures sacerdotum numero continentur. lex autem Domitia de omnibus sacerdotiis erat. *Qui petit, cuius de ratio habebitur.*] *qui petit*, de præsentibus est: *cuius de ratio habebitur*, de absentibus. *De Domitio, & de Catone nostro*] altero L. Domitij Ahenobarbi, altero M. Catonis Vticensis filio, vtroque arctissima affinitate Brutum attingente. nam duas Porcias, Vticẽsis filias, alteram Ahenobarbus in matrimonio habuerat, alterã Brutus habebat: vt etiam alio loco diximus. *Asiam,*] non, quæ de tribus orbis partib. vna numeratur, sed, quæ prouincia est Ciliciæ finitima. *Collegam sibi surrogasset*] locus multis difficultatibus obstructus: quem tamen, vt spero, ita explicabimus, atque aperiemus, vt ad veritatem nemo non possit, aditu patefacto, peruenire. Ac primum illud ponatur, Ciceronẽ Bruto significare, vt, si eundum sibi statuit in Asiam, decernat ante de Marco filio, vtrum velit eum ad sacerdotum comi-

tia Romã venire, præsentemque petere; an in Asiam vna proficisci. quo si proficiscatur, incommoda sequũtur illa. primũ, si accersere eũ ad comitia voluerimus, facultatẽ nobis omnẽ auferet locorum longinquitas. sin, vt absens petat, placebit: infirma spe nitemur: cum sint omnia præsentibus faciliora, quam absentibus. Accedit illud, quo maxime Cicero perturbatur, quia, quando futura sacerdotum comitia sint, ignorat. nam cũ ea non nisi a consulibus, aut ab interrege, aut a pontifice maximo haberi possint; consules porro hoc tẽpore nulli sint; interrex creari non possit; põtifex maximus M. Lepidus ab vrbe abfit: sequitur, vt de comitiorum illorum die prorsus incerta coniectura sit. quã ob causam de filio accersendo cõstituere non potest. itaque totã rem ad Bruti cõsilium ac prudentiam reiicit. Quod autem dixi, comitia sacerdotum solis consulibus habere licuisse, aut, si consules non essent, interregi; probatur hoc modo. Pansa viuo, celeriora omnia fuissent: mortuo, futurum, vt tardiora sint, Cicero videt. cur tardiora? nimirum quia quæ potestas surrogandorum sacerdotum penes consules erat, ea, sublatis consulibus, ad eos magistratus, qui supererant, non transferebatur. hoc ita esse, satis, vt opinor, illa verba declarant: *Nunc per auspicia longam moram video*. Cum igitur, præter consules, ex ordinariis magistratibus habere sacerdotum comitia nullus posset; simile veri est, ab interrege haberi ob eam causam potuisse, quod interrex eodem, quo consules, iure esset; vtpote qui creandis cõsulibus habere comitia posset. prætores autem eodem, quo consules, iure non erant. nam, quamuis collegæ consulum dicerentur, minime tamen consularia comitia, ac ne prætoria quidem, habere poterãt. quod a Messalla in libro de auspiciis traditũ, obseruauimus. longæ igitur moræ, quam Cicero timet, hæc est causa; quod, extinctis consulibus, neque magistratus tunc erat, qui sacerdotes comitiis rogare posset; & interrex toto anno creari a senatu nõ poterat. sic enim mos maiorum obtinuerat, vt, cum nullus iam esset patricius magistratus, tunc demũ interrex a senatu crearetur. at hoc anno, mortuis Hirtio & Pansa consulibus, alij tamen supererant patricij magistratus, vt prætores, ædiles curules. ita nodus erat difficilis: quia neque prætor, aut ædilis curulis habere sacerdotũ comitia poterat; &, qui potuisset, interrex, is ne creari posset, eorũ

causa

causa fiebat. auspicia enim, quibus eum patres creare soliti erant, (nihil enim, neque publice, neque priuatim, maioris rei, sine auspiciis, apud veteres gerebatur) redire ad ipsos non poterant, dum vel vnus esset patricius magistratus. expectandum igitur erat, donec patricij magistratus annuo munere essent perfuncti. tunc enim creatus interrex a patriciis senatoribus comitia primum consulibus rogandis, deinde sacerdotibus habuisset. Aut intellige sic. Comitia primum consularia interrex habuisset, deinde consules creati sacerdotum comitia ipsi habuissent. quod similitudinem veritatis maiorem habet: vt interregis vna cura de rogandis consulibus esset; consules deinde reliqua perficerent. Quæri potest: cur, quemadmodum Crispinus consul morti proximus, secundi belli Punici temporibus, dictatorem dixit; ne resp. sine consulibus esset, (iam enim & M. Marcellus, collega ipsius, interfectus erat) itidem Pansa, summo in vitæ discrimine cõstitutus, dictatorem non dixerit; a quo & consulum, & sacerdotum, aut saltem consulum, qui deinde sacerdotes rogarent, haberi comitia possent. Hanc dubitationem facile tollit historia. non enim, quo tempore Pansa petiit, creari dictatorem licebat: cum dictatoris nomen M. Antonius consul funditus iam e rep. sustulisset. *Pansa vsus*] is Bononiæ perierat ex vulneribus Mutinensi prœlio acceptis. *Surrogasset*,] in locum Hirtij eodem prœlio interfecti. *Prætoria*,] designandis insequentis anni prætoribus. de consularibus comitiis, quæ ante prætoria fiebant, ideo non meminit, quia designati iam erant a C. Cæsare, Parthicum bellum cogitante, qui post Hirtium & Pansam consules essent, L. Munatius Plancus, & D. Iunius Brutus. Et prætoriis antecessisse sacerdotum comitia, quod deorum immortalium religionem rebus humanis æquum esset anteponi, vel hic locus perspicue demõstrat. *Sacerdotum comitia*] hæc non, vt magistratuum, quotannis, sed, cum surrogandus aliquis esset in demortui locum, habebantur. *Per auspicia*] quæ ad patricios magistratus pertinebant, nec ad senatum, nisi cum ij non essent, transferri poterant. *Vnus*] quasi dicat, duo nunc sunt, prætor, & ædilis curulis. patricij enim magistratus dicebantur ij, qui, maiorum ætate, patri-

ciorũ causa ex gentibus patriciis erant instituti. *Ad patres*] non dicit, ad senatum, in quẽ non soli patricij, sed plebeij quoque, in primisque qui ex equestri essent ordine, legebantur; sed, ad patres: quod, a solis patriciis senatoribus creari interregem, moris esset. & quanquam patres, interdum pro vniuerso senatu vsurpatur; proprie tamen de patriciis dicebatur; quibus aditus in senatum initio solis patuit. itaque in epistola ad Pętum, Ad patres, inquit, cẽseo, reuertare: plebeij quã improbi fuerint, vides: cum de patriciis Pæti maioribus intelligeret. *Redire*] tunc redeunt, cum, magistratibus nullis dum designatis, quod sæpe ciuium in dissensionibus contigit, annus abiit.

EPISTOLA V.

Nullis consulibus.

Gratias agam.] quod eam sententiam dixisti, qua mihi honorificentius nihil esse potuit, vt meum esset liberum iudicium de bello gerendo. *Aut ad commendationem honoris*] vt, si comitia sacerdotum essent, peteret: si non essent, honorẽ suum ad insequentis anni comitia commendaret: quibus absens peteret, ne abesset ab exercitu, tam necessario reip. tempore.

280.

In suspicionem] legimus & apud Suetonium, suspectam Pansæ mortem fuisse, medicumque Glyconem custoditũ esse, quasi venenũ vulneri indidisset. *Torquato*] cur Torquato potissimũ? quia Pansæ quæstor fuerat, vt ex Appiano cognouimus; consulisque sui mortem persequebatur, pro ea necessitudine, quæ inter consulem & quæstorem fuit: quam ad paternam caritatem accessisse, traditum est. *Achilleus*] pro, Achilles: ad Græcam inflectendi rationem, vt cũ dixit, Achilleos nostri. *Trebonij*] quem Asiæ præfectum Dolabella Smyrnæ occiderat. *Tullio*,] Tullio Cimbro, qui Bithyniam administrabat. Dio lib. 47. Appianus lib. 3. Plutarchus in Bruto. *Flauius*] in exercitu Bruti opificum præfectus: quo in extrema illa Philippensi pugna cæso, dicitur Brutus in illius mentione vehementer suspirasse. Plutarchus. *Necessarius tuus*]

tuis] erat enim Dyrrhachium in fide Ciceronis. itaque lib. 14. ad Terentiam, Ciuitas, inquit, hæc semper a me defensa est. Et ad Atticum lib. 3. Quod mei studiosos habui Dyrrhachinos, ad eos perrexi. Et in oratione pro Plancio: Dyrrhachiuni, quod erat in fide mea, petere contendi. *Imam*] vltimam: quæ longissime distat ab vrbe Roma. sic Horatius,

---- Hac Ianus summus ab imo
Perdocet. ----

Candauia] cuius montes Dyrrhachio LXXIX. distare, Plinius tradit.

EPISTOLA VI.

Nullis consulibus.

Bibulus] Bruti priuignus. fuit enim M. Calpurnij Bibuli, qui C. Cęsaris collega fuerat in cōsulatu, ex Porcia filius: quæ post obitum prioris viri Bruto nupsit. Sed videntur duo Bibuli sacerdotium cupiuisse, vt est 284. Brutus autem priuignum solum commendauit. Plutarchus in Bruto, & Catone. Et, hunc de M. Bibuli liberis primū non fuisse, prænomen ipsum declarat. fuisset enim Marcus, non Lucius, ex vetere consuetudine. Marcus autem (vt opinor) perierat aliquanto ante, interfectus a Gabinianis militibus. Valerius cap. 1. lib. 3. *Cuius tanta pro rep.*] hæc verba indicant, cum dixit *quam carus mihi esse debeat*, nō significasse propter affinitatem, sed propter Bibuli virtutem studiumque erga salutem reip. *Si modo iusta est, aut pro officio, &c.*] cum dixit *iusta*, ad virtutem Bibuli spectauit: quam ornari, iustum erat: cum *pro officio necessario*, ad necessitudinem, qua Bibulum attingebat: vt vel hoc nomine eius causa velle cogeretur. *In Pansa locum*] vt pontifex minor creetur. 284. auctor rhetoricorum ad Herēnium itidem locutus est lib. 1. Augur damnatus de pecuniis repetundis, in demortui locum qui petat, nominauit. quam loquendi rationem qui nō intelligebant, pro *in Pansa locum*, fecerunt *is Pansa locum*, non modo contra veterem Latine loquendi consuetudinem, verum etiam contra quam in antiquis libris scriptum est.

Nominationem] vt tu de eo referas. sic Cicero auguratum petens, a duobus auguribus nominatus erat, Pompeio & Hortensio. neque enim a plurib⁹ licebat. Philippica 2. & de claris orat. *Appulesum vero*] quasi Ciceronis auctoritate Appuleius magis, quam Domitius, egeret, genere inferior, & patre natus minus nobili. *Celebrabitur.*] laudabitur a me, tibique commendabitur. quasi dicat: Sed hæc epistola Bibuli solum causa scripta est: neminem admisceo. *Dimittere ex sinu*,] ita loquimur de iis hominibus, aut rebus, quæ nobis carissimæ sunt. ad Quintum fratrem lib. 2. 317. Iampridem istum canto Cæsarem. mihi crede in sinu est, neque ego discingor. *Ex quanto potest euadere*,] ex tanto viro, quantus iam est, facile potest euadere, qui vestras paucorum laudes assequatur. quasi & magnus vir esset Bibulus, nec tamen Ciceronis adhuc paucorumque similium laudibus par? sed qui, cum in via virtutis tantum processisset, eos aliquando assecuturus videretur.

EPISTOLA VII.

Nullis consulibus.

Sequitur iudicium tuum;] volũt omnes boni idem, quod tu, remp. liberari: in eoque te ducem sequuntur. *Municipem Suessanum*] cum duæ sint Suessæ, Arunca, & Pometia; vtram intelligit? Pometiam. nam Aruncam fuisse coloniam, non municipium, ex Velleio cognoscitur. *Metello imperatore*] qui a Creta deuicta Creticus est cognominatus, & cũ Q. Marcio Vatia consulatum gessit. Plutarchus in Pompeio. *Octauum principem*] in quauis legione erant, ætas prima, triariorum; altera, principum; tertia, hastatorum; vltima, velitum: quæ, velitibus exceptis, diuidebantur singulæ in decem centurias: singulis autem centuriis primarij centuriones præerant: eæque in triariis ita appellabantur, primum pilum, secundum pilum, tertium pilum, & deinceps vsque ad decimum pilum; in principibus, primus princeps, secũdus princeps, vsque ad decimum; in hastatis, primus hastatus, secundus ha-

dus haſtatus, item vſque ad decimum. duces appellabantur, primi pili centurio, primi principis centurio, primi haſtati centurio, & ita vſque ad decimum. velites vero in has triginta centurias pro rata parte diſtribuebantur. Natennius igitur octauum principem, id eſt octauam centuriam principum, duxerat ſub Metello Pio, Numidici filio. Polybius, Cæſar, Liuius, & alij.

EPISTOLA IIX.

Nullis conſulibus.

Fungerer officio,] Aſſequi non poſſum, qua in re tantam iacturam feciſſet Brutus, aut quod accepiſſet tantum vulnus, vt hac tam exquiſita conſolatione indigeret. ſuſpicarer aliquid de Porcia vxore, quam Nicolaus philoſophus ex quadã epiſtola, quæ Bruti nomine circunferebatur, viuo adhuc marito mortem ſibi conſciuiſſe, colligebat; niſi & grauiter Plutarchus illam Nicolai opinionem conuelleret, & ego alia haberem argumenta, quibus, hanc epiſtolam nullo modo ad Porciæ mortem referri poſſe, facile intelligerem. nam, vt alia omittam, Brutus ipſe infra ad Atticum ſcribens, Valetudinem, inquit, Porciæ meæ tibi curæ eſſe, non miror. Neque vero eſt, quod quiſquam dicat, fieri poſſe, vt inuerſus ſit ordo epiſtolarum; vtque illa Bruti ad Atticum, quæ poſterior legitur, ante hanc tamen ſcripta fuerit. etenim, cum hæc a Cicerone ſcripta eſt, nondum erat ab Octauio ſuperatus Antonius. id vel ex eo intelligi poteſt, quod ad finem ita ſcribit: Nos te, tuumque exercitum expectamus: ſine quo, vt reliqua ex ſententia ſuccedant, vix ſatis liberi videmur fore. Nempe igitur adhuc in ambiguo res erat. at vero illam alteram, ſuperato iam Antonio, ſcriptam fuiſſe, nemo ignorare poteſt, qui eam legerit. Quare (vt dixi) de Porciæ morte non eſt cur poſſimus intelligere. Quid igitur? omnino ſciri poſſe non arbitror: niſi, quidquid eſt, magnum aliquid ſit, neceſſe eſt; cum & ei Cicero nihil in terris ſimile fuiſſe dicat, & in tota epiſtola multa ponat, quæ inſigniter magnitudinem vulneris, a Bruto accepti, amplificent. quid autem fuerit, cum diligenter & accurate cogitauerim, reperire, verum

vt fatear, non queo. *In meo luctu,*] in obitu Tulliolæ: quam cum illi cariſſimam eſſe conſtaret, ſuſceptum ex amiſſa dolorem lenire literis præſtantes viri voluerunt, Ser. Sulpicius, M. Brutus, Cæſar ipſe, cum eo tempore in Hiſpania contra Pompeij liberos pugnaret. *Iis remediis,*] rationibus & argumentis ex philoſophia depromptis. *Vt es tu,*] quantus es tu, conſuetudo amat. eſt igitur minus vſitata locutio notanda.

281.

Cum rationes, tum auctoritas tua] hæc enim ad conſolandum plurimum valent. itaque & Sulpicio per literas conſolanti idem reſpondet lib. 4. fam. Me nõ oratio tua ſolum, ſed etiam auctoritas conſolatur. Notanda ſunt quaſi capita quædam cõſolationis. *Officio, & naturæ:*] *Officio,* quod immoderatus luctus turpis videretur, præſertim in me ipſo, quem ætas, & dignitas, & res geſtæ a muliebri mollitia deterrerent. *Naturæ,* quę moriendi legem, communem omnibus, ita ſanxiſſet, vt abrogari nũquam poſſet. *Populo, & ſcenæ*] omnibus hominibus: quod omnia tua facta æque manifeſta ſunt, vt ea, quæ hiſtriones in ſcena, ſpectante populo, agunt. *Fortiores ceteri ſumus,*] exemplo tuo, qui tyrannum occidiſti, ad fortitudinem excitati. *Cui ſimile in terris nihil fuit*] adhuc conſidero, ad quem hæc verba referri poſſint, cum (vt oſtendi) neque ad matrem poſſint, neque ad vxorem. *Ne id ipſum,*] nam, vt ſcripſit in 4. Tuſculana, id ipſum nihil dolere, immanitatis eſt in animo, ſtuporis in corpore. *Vt modice,*] doleamus. *Vix ſatis liberi*] quaſi ſolidam libertatem præter Brutum nemo ſpectaret, ne ex iis quidem, qui tum reip. cauſam contra M. Antonium in Italia tuebantur, præſertim cum Octauium Cæſaris nomen incitare cõtra libertatis auctores videretur. Plutarchus etiam vnum M. Brutum legitima reip. iura cogitaſſe tradit. ſcripſit idem ad C. Caſſium his verbis: Vt omnia, vt ſpero, proſpere ſuccedant, multum intereſt te venire. exigua eſt enim ſpes reip. Et ad ipſum Brutum infra ſcribens, indicat, ſe non optime ſperare de rep. ne hoſtibus quidem victis. 286. *Veteri*] Antiſtio. 282: intelligit autem eas litteras, quarum infra initium eſt, *Etſi daturus eram.*

EPISTOLA

EPISTOLA IX.

Nullis consulibus.

Cognita senatus auctoritate,] occisis consulibus ad Mutinam, Octauiani potentiam senatus suspectam habere cœpit, præsertim cum is, vt alteri e consulibus sufficeretur, postularet. itaque Brutum e Græcia decreto reuocauit, sed frustra. nã, inter Antonium, Lepidum, Octauianum cõspiratione contra remp. facta, trium virorum armis oppressa sunt omnia. *Auctoritate*] non hic, vt alibi, senatus auctoritas a senatusconsulto differt. qui enim simile veri est, cum in aperto discrimine resp. versaretur, Octauiani opibus post Antonij fugam immoderate auctis, senatum in tanta re auctoritate fuisse contentum? quod, vt ostendimus in libro de senatu, voluntatem quidem senatus indicabat, infirmior tamen erat, quam senatusconsultum.

281:

Frangebantur] non Octauianum designat, qui ab initio belli optime sentire de rep. visus est: nec in eum *frangebantur* vllo modo conuenit: sed Antonij studiosos maxime intelligit. *Socerum*] nisi me coniectura fallit, Pansæ socer fuit Q. Fufius Calenus. coniecturam inde duco, quod eum video a Pansa consule sententiam primum rogari; qui tamen neque dum consul fuerat, neque Ciceroni certe rebus gestis & meritis in remp. antecellebat. vt hoc ei deferre honoris, nisi propinquitate moueretur, Pansa non debuerit. Recitemus Ciceronis verba ex oratione 10. in Antonium. Necessitatem (inquit) mihi attulit paulo plura dicendi, sententia eius, qui rogatus est ante me. & infert proxime: Quę est enim ista tua oratio Calene? quæ mens? qui nunquam post Cal. Ianuarias idem senseris, quod is, qui te sententiam primum rogat. Et in 8. in eundem, posteaquam Caleni consilium de pace cum Antonio iungenda satis multis verbis exagitauit, subiungit hęc: Satis multa cum Fufio, ac sine odio omnia, nihil sine dolore. Credo autem, qui generi querelam moderate ferat, æquo animo laturum amici. quo in loco quin Caleni gener Pansa, qui consul erat, demonstretur, vix putauerim posse dubitari. conuenit enim *generi querelam*, cum huius epistolæ verbis

Vehemens & acer Pansa, cum in ceteros huius generis, tum maxime in Iocerum. *Gerebatur*,] tum, cum senatus erat erectior. *Non nulla in Hirtio.*] Hirtius enim ante Pansam ad Mutinam peruenit Pansæ aduentu duobus prœliis confecta res est. ideo solum Hirtium nominat. *Vt in secundis, fluxa; vt in aduersis, bona.*] huius belli fortuna neque secunda plane fuit, neque aduersa. nam, si secundas res cogitemus, in hoc minus felices fuimꝰ, quod victoria nostri duces vsi nõ sunt, hostibusque spatium ad instaurandum bellum dederũt: sin aduersas, hoc prospere successit, quod prœlio vicimus. ergo est hoc, quamobrem lætemur, quod erat victrix resp. cæsis Antonij copiis, ipso expulso: illud cur doleamus, quod post victoriam ita multa peccata a D. Bruto, vt quodam modo victoria exciderit e manibus. iisdem verbis de se ipso vsus est in epistola ad Atticum libro 4. Ita sunt res nostræ, vt in secundis fluxæ; vt in aduersis, bonæ. *Bruti deinde*] & sententia patet; & ita scriptum est in antiquis libris. miror tamen, cur istam culpam in D. Brutum nominatim Cicero contulerit, cur non potius in Octauianum, quem a Bruto, vt Cæsaris filium, non amari, probe nouerat: cuius certe grauius, quam D. Bruti, peccatum illud fuit, quod Antonium, ex Mutinensi prœlio fugientem, persecutus non est. habebat enim copias veteranorum militum firmissimas: at D. Brutus & tirones, & omnium rerum inopia, propter diuturnam obsidionem, pessime acceptos: quod ipse in quadam epistola, suam tarditatem in Antonio persequendo excusans, conqueritur. præterea ipse Cicero proximis verbis non vni Bruto id tribuit, sed inter duces communicat. ait enim: Perterritos, inermos, saucios non sunt nostri duces persecuti. videndum igitur, an glossa fuerit dictio *Bruti*, ad illud *peccata*, scripta ab homine imperito, qui, quod Bruti Octauianique cõmune fuerat, id vnius Bruti proprium putarit. *Leuitatem eius*,] etiam D. Brutus in quadam epistola hominem ventosissimum appellat. & infra 285. Lepidus inconstantior, Antonius impurior. & 286. *Boni*,] bene sentientes, sed a robore infirmi, ob veteranorum infrequentiam. epist. fam. 158. *Literis*,] ab vrbe missis. epist. fam. 159. *Interpretibus*,] iis, qui mandata ferunt, & referunt: vt illud in epistola Planci, fam. 150: Do operam, vt Lepidum ad huius rei societatem incitem. vtor in hac re adiuto-

adiutoribus, interpretibusque fratre meo, & Laterense, & Furnio. Et in Verrem lib. 6. Hæc non occulte, non per amicos, atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret pro imperio & potestate. *Spem certissimam*] si peteret, certo adepturum. *Necessarios*] ad propinquos & amicos refertur. De L. tamen Marcio Philippo accipiendum non crediderim; quem de rep. potius, quam de Octauiani potentia, laborasse, demonstrant illa verba in Bruti ad Atticum epistola: Quid prosunt Ciceroni, quæ de libertate patriæ, de dignitate, de morte, exilio, paupertate scripsit copiosissime? quanto magis illa callere videtur Philippus, qui priuigno minus tribuerit, quam Cicero, qui alieno tribuit? & apud Suetonium legimus hæc de Octauio: Vrbe repetita, hæreditatem adiit, dubitante matre, vitrico vero Marcio Philippo consulari multum dissuadente. *Consiliorum fontes*] cum dicerem, a quibusdam in eam spem Octauianum esse impulsum; qui armare illum contra Brutum & Cassium, hoc est contra libertatem, cuperent. *Extraordinario*] ideo quia consulatum nemo inibat, nisi annum ætatis quadragesimum tertium absoluisset. extra ordinem quandoque iunioribus ea dignitas demandabatur. *Potentissimi*] Hirtij enim & Pansæ victores exercitus solus occupauerat. *Auctor*] neque ad populum, neque in senatu.

282.

Militum deliciis,] cum milites, omissa veteris disciplinæ seueritate, per summam indulgentiam a duce corrupti, facilius libidinem illius secuturi, quam imperium reip. videantur. *deliciis* igitur, pernicioſa licētia, qua sibi eorum animos imperator deuinxit. *Imperatoris insolentia.*] qui ex victoria ita insolens est factus, vt consulatum audeat postulare. *Fugiebam ex Italia*,] in Græciam proficiscens. qua tota de re plenius in Philippica 1. & epist. fam. 198: *Vestrorum*] Bruti, & Cassij: de quibus Phil. 1. *Consilio & auctoritate*] adolescentem enim, militibus instructum, consilio, quo illa ætas indiget, iuui, & auctoritate publica contra Antonium armaui. Plutarchus in Cic. *Magis, quam eventis rerum*,] tyranno enim a te interfecto, libertas consequi debuit: quod secus accidit: nondum enim resp. sui iuris est. *Præsidiis*] *Principiis* esse video in antiquis libris: quos ego

libenter sequi soleo. hic tamen teneo me paulisper. nam etsi, principia, locum in castris fuisse, non ignoro: mihi tamen noue, nec satis ad exprimendam sententiam accommodate dictum videtur. cur enim, In principiis vestrorum castrorum, potius quam, in vestris castris? quibus in totis certe, hoc est in vniuerso Bruti exercitu, non in principiis, hoc est in parte aliqua, spes erat posita libertatis. *præsidiis* vel vnus antiquus liber si haberet, probarem multo magis, quam *principiis*. esset aperta sententia, esset vsitata locutio. *Ab occidente,*] in Hispania. videtur Sextum, Pompeij Magni filium, & Asinium Pollionem significare. *Adolescentis*] Octauiani. Sequitur ita aperta translatio, vt indicanda non sit, firmum, labefactat, moueatur. *Quantulum reliqui est?*] quasi dicat: Mea ipsius causa non nimis dolebo: cui quantulum vitæ superest? vos id potius iuuenes cogitate: quorum istuc refert maxime. 277.

EPISTOLA X.

282.

Nullis consulibus.

Et in Cæsare, & Antonio] fuit, cum Cæsaris nomine Octauianum acciperem: nunc aliter sentio. nam neque de Octauiano remp. defendente, neque de eodem oppugnante accipi potest. defensio nondum eius vlla fuerat, neque fuit ante Mutinensem pugnam: oppugnatio item nulla, nisi post Antonium ad Mutinam fugatum. ergo de Octauiano, non est, vt possimus intelligere. de Cæsare dictatore dictum potius videtur. hic enim primus, post eum Antonius remp. oppugnauit. Quod autem infertur *si occasioni potuisset occurrere*; id non eo refero, vt eius belli, quod C. Cæsar contra communem libertatē gessit, breuitate excluſum Antistium a nauanda reip. opera existimem; (non enim aut laboris, aut temporis parum in eo Cæsar consumpsit) verum, quia voluerit quidem, sed ideo non potuerit, quia voluntatē minime subsecuta sit occasio. ideo enim occasioni occurrere non potuit, quod ea sese illi non obtulit, non igitur ei tempus, nō voluntas, sed res ipsa defuit. *In Achaia*] cui (vt opinor) præerat:

aut

aut certe in qua exercitum habebat: quod infra patet. *Congressus*] cum Dolabellæ in Syriam proficiscenti occurrisset. *Paratissimi*] vt qui etiam C. Trebonium per insidias occiderit. *XX H-S*] non viginti sestertiorum millia, quod Bruto exercitus habenti minimum subsidium fuisset; sed vicies sestertiorum, id est, ad nostratis pecuniæ rationem, scutatorum aureorum, quibus in singulis decem Iulij Romani numerantur, sexaginta millia. & sæpe occurrimus in has notas, quæ non ex aperta significatione, sed multiplici numero sunt exponendæ, vt x x vicies potius quam viginti, x x x tricies potius quam triginta, & huiusmodi. *Eundum*] Romam. *Legatione*] libera: quam senatus dabat. *Consules*] apparet, aut hanc epistolam ante mortem Hirtij & Pansæ scriptam esse, aut Brutum, cum scripsit, Mutinensis prœlij nuncium nondum accepisse. *Dignitatem perfuncturus*] quanto maior tua dignitas futura est. sic Terentius, opinor in Adelphis: Functus est officium probi adolescentis. duriuscule tamen dictũ, Perfuncturus dignitatem, pro consecuturus dignitatem. nec, perfungi, video quo modo hoc significare possit: nec vsquam a veteribus ad hanc sententiam vsurpatur. malim, non ita magna literarum mutatione, *Dignitatem perfruiturus*. quo participio & Cicero ipse vsus est. &, fruor, Plautus cum quarto casu vsus est. *Tuis laudibus*,] si tu eum de optimo in remp. studio laudaueris. *Indulgentia*] tua in illum facilitate: si gratificaberis illi quacunque re poteris.

EPISTOLA XI.

283.

Nullis consulibus.

Messalla] Bruti amicissimo, qui deinde apud Augustum opibus & gratia floruit. de hoc 284: & Dio lib. 49. *Corvino*] dubium non est, hunc originem ducere a Valerio illo, cui a coruo, qui ei pugnanti opem tulit, Corui cognomen est inditum. qui si Coruus dictus est, vt veteres tum lapides, tum nummi testantur; quod a Carolo Sigonio, viro doctissimo, & in examinanda antiquitate diligentissimo, notatum est: vide-

tur & hic Coruus potius, quam Coruinus, esse nominandus. quànquam non nihil in dubium me reuocat veterum librorum consensio: in quibus esse video *Coruino:* & quod Manilius poeta, qui Augusti temporibus vixit, Coruinum, non Coruum, nominat. *Matris tuæ*] quæ socrus erat Lepidi. 283: *Cedere,*] non enim licuit, cum Lepidum hostem iudicaremus, eius liberos excipere. omnes enim eadem lege tenentur. *Satisfacturum*] facile meam causam probaturum: vt meam excusationem & satisfactionem acciperes. *Honoribus amplissimis*] vt etiam illi statua in Rostris erecta sit. 286: *De vi damnatus esset,*] perduelles, hoc est, ij, qui contra remp. arma suscepissent, de duobus alterum effugere non poterant, vt aut, si pergerent insanire, armis petiti debitas patriæ pœnas exoluerent; aut, si se intra diem præfinitam ad sanitatem recepissent, iudicio de vi omnino damnarentur. *Eandem calamitatem subirent*] quanto magis, cum eorum pater arma non posuerit, & in furore perseuerauerit, neque intra tempus a senatu constitutum ad sanitatem redierit. *Consilio*] in bello, exercitu eius resp. indigebat; victis hostibus, consilio, vt vrbanæ res componerentur. simile illud est in epistola ad C. Cassium: Te in Italiam venire cum exercitu, persuasum erat ciuitati: vt, si hæc ex sententia confecta essent, consilio atque auctoritate tua; sin quid forte titubatum esset, vt fit in bello, exercitu tuo niteremur. & ad ipsum Brutum infra 284: & 287.

283:

Et te] hoc aut videtur abundare, cum iam dixerit *tecum*; aut ita corrigendum, vt legas *esse*; & illud *esse*, quod postea sequitur, tollas.

EPISTOLA XII.

Nullis consulibus.

De M. Lepido vereri] de industria vereri dixit potius, quam timere: vt aliquid tamen se de Lepido sperare significet. *Solicitudine*] de pueris: quos Brutus & immerentes, & sororis suæ filios, affici pœna, inique ferebat. *Stomacho,*] in patrem Lepidum.

A consu-

284.

A consulari, tali viro,] vel, inquit, coniunctionis nostræ, vel reip. causa impetrare hoc a te debeo. vtetque enim ita de illa meriti sumus, vt hoc potissimum nomine gratificari alter alteri debeat.

EPISTOLA XIII.

Pondus] cum grauissimis de rebus scriptæ sint omnes. *Extrusi*] non dicit, conuitijs male acceptos tabellarios, qui tuas literas attulerat, dimisi, sed, propere tabellarios cum literis ad Ciceronem misi. *Quanquam*] quanquam ex literis meis cognoscere potuit, non esse, cur petitionis suæ causa rediret, cum in alterum annum comitia sint reiecta. 279. *Mea summa contentione*] cur, Summa contentione? non, in alterum annum, etiam meme contendente, produci ea necesse erat: cum, vt supra satis copiose ostendimus, ea qui habere posset, magistratus nullus esset? forte (tale enim aliquid est cogitandum) habuisset ea prætor; forte; pontifex maximus, pene dixi. sed, hoc fieri non potuisse, in mentem venit: cum, qui pontifex maximus erat, M. Lepidus, is in vrbe non esset. *In alterum annum*] vt Cicero filius adesse posset. *Domitis, Catonis, Lentuli, Bibulorum:*] qui erant in castris Bruti, & in collegium pontificum minorum cooptari cupiebant, neque tamen ad petitionem mature satis venire poterant: ideo, vt præsentes petere possent, in alterum annum comitia protulerat. De Domitio & Catone ante diximus. Lentulum non opinor eius Lentuli filium fuisse, qui Spinther dictus est, & consul Ciceronem ab exilio reuocauit. nam is hoc tempore Asiam prouinciam regebat, vt est ex ipsius epistola satis apertum. fam. 190. itaque priuatus esse in castris Bruti non poterat. De Bibulis quoque supra 280: *Susceptus,*] genitus. vnde suscipere liberos ex aliqua, pro gignere. *Lepidi.*] quia se cum Antonio coniunxerat. *Optimus,*] optime in remp. animatus. vt ad mentem potius, quam ad vires, referatur. *Infectis partibus,*] quod alij cum alijs sentiant: quod eos vitium, quasi labes aliqua, inficit, atq; contaminat. *Nondũ erat.*] &c. non enim scripsisses Ciceronẽ meũ a te discessurũ.

284.

Cum Planco coniunctum] Plancus tamen paulo post, cum

Antonio societate inita, reipublicæ causam deseruit. *Idibus Martiis:*] quo die Cæsarem in curia Pompeia occisum ita notum est, vt superuacanea significatio sit.

EPISTOLA XIV.

Subtilius] subtilitas in scriptis est, non tenuitas, & humilitas, sed accuratus quidam ordo, nihil vt prætermittatur. *Eloquentia,*] fuit orator Messalla suæ ætatis præstantissimus. Plinius, & alij. *Officio*] in remp. *Sequebatur.*] cum ad causam reip. defendendam proficisceretur, in quo summam laudem videbat esse constitutam. *Quandam epistolam,*] eam, cuius initium est, *Quanta sim latitia affectus*, 277.

285.

Virumque] quod & honores Octauiano extraordinarios decreuisset, & in Lepidum Lepidique liberos nimis grauem pœnam statuisset. quanquam, quod ad animaduersionē attinet, communiter etiam accipi potest de sententijs, quas contra malos ciues dixit. *Neque solum & Solonis dictum & sur-pem,*] possem meiudicio Solonis, sapientissimi viri, aduersus reprehensionem tuam defendere; qui præmio & pœna contineri remp. dixit: sed ego non hoc solum faciam, vt meum factum Solonis auctoritate excusem: causam etiam adiungam consilij mei: vt ostendam, cum & de præmio, & de pœna sententias dixi, quid spectauerim. *Prætermissum*] satellitem tyranni M. Antonium, sæpe queritur, simul cum tyranno interfectum non esse. Vellem (inquit in epistola ad Trebonium) me ad illas epulas inuitasses: reliquiarum nihil haberemus. *Inconstantior,*] Lepidus, qui modo libertatis, modo regni cupidus videretur. etiam 281: leuitatē illi ascribit. & epist. fam. 172. *Nimis acres:*] cum omnes acceptam a vobis libertatem retinere vellemus; vos autem libertatis auctores (tacite Cassij & Bruti discessum ex Italia reprehendit) vrbem vestram, Antonij armis oppressam, desereretis; qui etiam Italiæ, sua vobis studia profitenti, remisistis.

285:

Mihi quoque ipsi] indicat se non fuisse discessurum, nisi Brutus & Cassius, quos maxime subsidium ferre oppressæ reip. oportuerat, ante discessissent: & duplicem affert pro se ipso

ipso defensionem, tum quod ipsorum liberatorum exemplo discesserit, tum quod propere tamen redierit, qui discessum a reip. periculis ferre non posset. *Etesiarum diebus auster*] quasi discessum meum dij non probarent, qui Etesiarum diebus austrum spirare præter consuetudinem voluerint. Etesię autem in orientem nauigantibus secundi sunt, auster in occidentem: itaque Ciceroni Græciam petenti prosperi Etesiæ, contrarius auster. *Te vidi*] Veliæ: 282. & Philippica 1. 154: *Sapientis.*] Stoici, quorum sectam Brutus, ab auunculo suo M. Catone institutus, sequebatur, fugere negabant esse sapientis: quem nulla re perturbari, nihil timere affirmabant: ita sequebatur, vt nec fugeret: timet enim, qui fugit. *A cerusicibus*] cum Antonius, Macedonicis legionibus instructus, bonis iratus vrbem peteret, Octauianus priuato consilio se opposuit. epist. fam. 171. & Philippica 3. 4. 5. *Honorificum.*] placeret, Nimis honorificum.

186.

Philippus] L. Marcius Philippus, qui consulatũ gessit cum Marcellino, Octauiani vitricus. 291. *Celeritatem*] magistratus, vt celerius posset petere, quam leges permitterent. id autem Ser. Sulpicius decreuit. sed, cum ille decreuisset, vt Octauianus verbi gratia decem annis celerius, quam per leges liceret, petere posset; Isautici filius Seruilius decreuit, vt etiã aliquanto celerius. quod autem Seruius decreuit, opinor hoc est, vt tanquam quæstorius petere posset Octauius: quod Seruilius, vt tanquam prætorius. 278: *Reperimur*] non omnino displiceret *reperiuntur*; vt est in antiquis libris. potest enim subaudiri, homines. *Larentia*] quæ populo Romano agros, Turacem, Semutium, Lincerii, & Solinium reliquit: ex quo est annuis parentationibus honorata. Varro, Ouidius, Macrobius lib. 1. Sat. *Pontifices*] minores. *In Gelabro*] hic videtur de secunda potius Larentia, quam de priore, accipiendum. vide Plutarchum in Romulo. *Sempiternam memoriam*] vbi sunt, qui se libros impressos sine manuscriptorum ope facile putant posse corrigere? hæc, hæc nimirum temeritas antiquorum scripta maculis innumerabilibus inquinauit. neque vero dum repressum est hoc malum, sed in dies, vt video, serpit magis. id adeo ijs libris, qui quotidie ty-

pographorum quorundam ex officinis prodeunt, legendis intelligo. Hic in duabus vocibus *sempiternam memoriam*, me quoque hactenus, vt ingenue confitear, cum ceteris, περιφέλωτικάλνψιμέλαινα. nec dubitaui, quin ita recte legeretur, sensu satis aperto. nunc, a Bessarionis libro dictionem *memoriam*, cum viderem abesse; omissam primum incuria librarij fum opinatus; deinde, cum accuratius animum intendissem, agnoui veritatem, & *memoriam* abundare, prorsus iudicaui. quod a nemine fuerat animaduersum. & est pulcherrima sententia. ideo, inquit, decreui, vt in fastis ad eum diem, quo victus esset ad Mutinam Antonius, Brutj nomen ascriberetur: quia notam esse in fastis volebam, quæ victoriam illam futuris etiam gentibus testaretur. notam enim hic pro signo ac monumento quodam accipio. quod quibus occultum fuit, ij *memoriam* de suo intruserunt; vt esset, *notam memoriæ*. confirmat igitur nostram correctionem primum libri manuscripti auctoritas, deinde sententia; quam ego in hac emendandi ratione maxime soleo spectare: postremo ipsemet Cicero, qui eadem de re, paulo post, ijsdem fere verbis vsus est. infert enim: Extare volebam in crudelissimos hostes monumenta odij publici sempiterna. *Aquilam etiam*] vnum ex percussoribus Cæsaris, qui perierat in prœlio Mutinensi. epist. fam. 166. *Aperiendum non est*,] quid significat? hoc opinor; ideo se id sensisse, non tam vt pro beneficio gratiam referret, quam vt Octauianus, ouationis honore illectus, in vrbem rediret, statimque, vt mos erat, imperium deponeret: itaque eius exercitus ad alium transferrentur: quæ fuisset reip. summa cautio. timendum enim erat, id quod euenit, ne Octauianus, cum exercitus in sua potestate haberet, ad persequendam patris mortem animum conuerteret. hoc est, vt opinor, in quo se Cicero prouidum fuisse significat. *Hoc ipsum nimium*] aperire nolebam, cur ita esset; aperuisse tamen nimis videor: cum dixi, *ne magis videar prouidus fuisse, quam gratus*. quare hac de re verbum ne addamus: transeamus ad alia. *Honore*] non est hæc dictio Bessarionis in libro: & potuit esse glossa.

286:

Themistoclis] qui proditionis est damnatus, eiusque bona publicata. Plutarchus, & Æmilius Probus. *Iudicio*] de vi.

283.

283. *Quisquam*] ex ijs, quos ego hostes iudicandos censui. *Si Vicisset*] ad Mutinam. loquitur enim de M. Antonij secta,

287.

Sororis tuæ filiis] Lepidi filijs: quos, cum pater Lepidus hostis esset iudicatus, bonisque omnibus exutus, ad inopiam redactos necessarijs rebus sustentabat.

EPISTOLA XV.

Nullis consulibus.

De rep.] ab eo contra M. Antonium defensa. *Conditionis*] pudet eo nos redactos conditionis ac fortunæ, vt cõmendandos Octauio putes. Vel expone, conditionis tuæ, ac fortunæ, qui homo consularis, tantis rebus gestis, nunc cum illo puero tam supplíciter, tam demisse agas. *Non pernitiosior?*] si precario habeatur. *Quid pro quoque timendum*] nam neque est, cur de nobis timidus aut solicitus sis; cum ipsi nihil timeamus, & ita animati simus, vt honestam mortem turpi vitæ anteponamus: neque hoc ab Octauio petendum est, vt nos velit esse saluos: nimium enim illi tribuis.

287:

Si me carum habes, Vis Roma videri;] ideo quia me carum habes, vis Romæ videri amicus Octauio? quoniam quidem, vt ibi esse possem, (hoc pertinet ad illud, *si me carum habes*) commendandum illi puero me putasti. *Cui quid agis gratias*,] si optime sentit de republica; quod tu existimare videris, cum illi gratias agis: cur eum rogas de salute bonorum ciuium, hoc est nostra? aut igitur gratiæ non sunt agendæ, si rogandus est: aut, si aguntur, rogandus certe non est. *Vindici quidem, &c.*] si Octauius vindex est, vt tu iudicas, & vltor dominationis Antonij, non, vt ego vereor, vicarius: absurde facis o Cicero, qui ei remp. defendenti supplices pro ijs, qui optime de rep. meriti sunt. amicis enim, & earundē partiū studiosis non supplicamus. nō enim opus est. In hoc loco,

video quibusdam in libris impressum esse, pro *ecquis supplicat, sed quis supplicat*, ascripta asterisci nota, quæ mendum significet. nostri libri veram germanamque Ciceronis scripturam referunt, distinctione tantum a mendi suspicione vindicati. quod enim pro *& quis supplicat*, fecimus *ecquis supplicat*; in eo mutatio nulla est. fuit enim hic multis in locis in impressis libris error, vt *& quis*, pro *ecquis*, legeretur. quod vitium vbique fere minimo negotio sanauimus. *Imbecillitas, & desperatio*,] puto illud maxime tempus designari, cum Pompeius eiectus est ex Italia: quo tempore boni ciues si vtrunque reliquissent, ac solam remp. respexissent: tum certe, vel pudore, vel vi, vterque tum dux, tum exercitus discessisset ab armis. sed contigit, vt alij alterum metuentes ad alterum confugerent; alij ignauia ac desperatione remp. relinquerent. quo facto Cæsar in regni cupiditatē est impulsus. quod idem & Pompeius cogitabat; vt sæpe queritur Cicero.

288.

Tantorum scelerum] tyrannidis Antonianæ. *Quid enim neget*] cum sit de præteritis commemoratio; *negaret* probarem magis: idque conueniret cum insequenti verbo *videret*, & cum antecedentibus proximis, *potuimus*, *vellemus*. *Hic ipse puer*,] non modo Antonius, sed Octauius ipse, eius, quem occidimus, filius, summi beneficij loco ducet, si, nobis permittentibus, regiam potestatem obtineat. itaque nobis esset illo domino perhonorifica seruiendi conditio: verum non de seruiendi conditione agimus: ipsam seruitutem, quæcunque sit, odimus, ac detestamur. *Quoniam viuere*] in Ciceronem, cum stomacho, qui pluris vitam, & pecunias, & honores faceret, quam libertatem. *Si mortuo*,] si, illo occiso, alteri seruituri eramus.

288:

Heredi eius, quem occidi,] Octauio, Cæsaris heredi, & adoptiuo filio. *Dimittimus*] abijcimus. in ea vita, inquit, in qua neque dignitas, neque libertas est, salus esse nulla potest. *Qui tyranni nomen ascisit sibi*,] Octauius enim Cæsaris nomen assumpsit; cum testamento & filius adoptatus esset, & institutus ex dodrante heres.

289.

Nimium magnam mercedem statuis] summam potestatē illi

illi tribuis: quæ merces est earum rerum, quas contra Antonium gessit, certe nimis magna. *Illud malum*] prioris Cæsaris tyrannidem. *Homines metuant*,] timor facit, vt quibusdam plus potestatis, quam respublica patitur, largiamur: sed ijdem meminisse debemus, hoc ipso timore nostro factum esse, vt Antonius ad tantam potentiam peruenerit. ista enim imbecillitas animi, & desperatio, Antonio persuasit, vt interfecti Cæsaris locum occupare conaretur. *De Cæsare vero*,] quorsum de Cæsare, cum de Antonio loquatur? Cum, inquit, vidisset Antonius ex metu & languore nostro Cæsarem regnandi occasionem arripuisse, eius exemplum secutus est. verum, quod ad Cæsarem attinet, tranlactum est: occidimus illum: nunc, ne idem possit Octauius, cauendum est. *Non modo non supplicem*] posterius *non*, in Bessarionis libro non est: & potest subauditi. quo loquendi genere vsum sæpe esse Ciceronem, ostendimus in scholijs, quæ in familiares epistolas adolescentuli edidimus. *Virtus aliena*] nostra scilicet, qui tyrannum occidimus: quorum exemplo fortiores esse, & vitam minus aliquanto, quam libertatem, diligere debebatis. *Pietati meæ.*] erga patriam: quæ me ad præclarum illud facinus excitauit: cui pietati debitum præmium esse persolutum existimabo, si modo, quod tum sensi, idem in reliqua vita sensero.

289:

Non succumbam succumbentibus,] vos non imitabor, iugum seruitutis sponte recipientes. *Nec vincar ab iis*] vincerer enim à vobis, si vestra imbecillitas me commoueret, & de mea veteri sententia deduceret. *Vincs volunt*] quia sponte succumbunt. *Gaudebimus omnes*] etiam ij, qui succumbunt. hic ostendit Ciceronē optime sentire de republica, cuius secūda fortuna lętaturus sit, sed dulcedini succumbere. *Neu diffidas*] etenim, ob desperationē, etiā ante rempublicam perdiderant: vt in hac ipsa epistola, 287: *Consul*] in opprimenda coniuratione Catilinæ. *Consularis*] in Antonio persequendo. *Quia ille consul*] quia consulatus ille tuus præclarissime administratus postulat, vt talem te consularem præstes. *Direxit*] si pueris hæc scriberem, essem in ostendendis translationum luminibus diligentior, vt hic in duobus verbis, & translatis, & antithetis, Flexerit, Direxit. sed

hæc ipsa se ostendunt. nostrum autem consilium id fuit, quoniam pueris simul & viris satisfacere non possem, viris vt mallem. *Iudicij ratio*] vbi enim iudicium apparet, ibi laus recte agentem sequitur. si quis autem casu potius, quam iudicio, recte agit, id amplum, vereque laudabile nec habetur, nec est. porro, iudicium ibi esse constat, vbi factis facta congruunt, perpetuamque in recte agendo æquabilitatem & constantiam tuemur.

EPISTOLA XVI.

290.

Nullis consulibus.

De suis actis] pro republica contra Antonium: de quibus laudari voluisset: vt etiam de extincta coniuratione Catilinæ scripsit ad Pompeium, se mirari, quod nihil significasset. epist. fam. 63. *Quid dicam, imperite, &c.*] significat, & stultitiæ Ciceronem accusandum, & ambitionis: cum tamen in vtroque videatur eum excusare. sed imperitum in eo significat quod plus Octauio tribuerit, quam e rep. esset: ambitiosum, quod, modo habeat a quibus colatur ac laudetur, seruitutem non recusat: ita ob stultitiam & ambitionem Octauiũ Antonianæ dominationis vicarium constituit. *Qui valentissimum, &c.*] in quo certe ambitio esse non potuit: sed fuit studium constantissimum, & singularis in patriam pietas, qua permotus valentissimum Antonium susciperе nõ dubitauit inimicum. *Pueri*] Octauij. *Indulgentia*] vsque eo indulget Cicero Octauio, vt maledicat Cascæ. *Maledictis*] in Cascam. mirari autem satis non possum; Ciceronem Cæsaris necem obiecisse Cascæ. & id tamen Bruti verba declarant. *Plures occidit Cno*] crimini dat Cascæ, & sicariũ appellat, quia Cæsarem occiderit. at, si hominem occidere, crimen est: quanto grauius ipse peccauit, qui consul non vnum, sed quinque occidit, Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, Ceparium. *Obsecrat Cascæ*] cur Cascæ potius, quam ceteris coniuratis? forte, quia gratificari vellet Octauio, potissimum in Cascam incenso, qui primus Cæsari vulnus inflixit, a Cimbro impedito. Suetonius, Plutarchus. *Omitto*

Mitatur in Casca Bestiam.] ita reprehendit Cascam ob pulcherrimum factum, vt Bestia Ciceronem ob ea, quæ in consulatu gesserat, reprehendere solebat. & vt tunc iniquus in Ciceronem Bestia, sic nunc in Cascam Cicero. Casca autem hic e gente Seruilia fuerat, vnus e percussoribus Cæsaris. fuerunt enim in illa coniuratione duo Seruilij Cascæ, duo Bruti, tres Cassij, C. Trebonius, Cn. Domitius, L. Tullius Cimber, Q. Ligarius, Cornelius Cinna, Labeo, P. Turullius, P. Cornelius Lentulus, Cæcilius & Bucolianus fratres, Rubius rex, M. Spurius, (quanquam, Spurius, mendosum est: non enim duo prænomina simul esse possunt) Ser. Galba, Sextius Naso, Pontius Aquila, Minutius Basillus; & alij, quorum nomina in ijs libris, qui ad nostram ætatem peruenerunt, non extant: quorum nemo, præter Cn. Domitium, naturali morte periit. *Idus Martias*] quo die Cæsarem occidimus. *Nonas Decembres*] quo die de coniuratis in carcere supplicium est sumptum. *Eo meliore conditione*] minus turpiter nos vituperabit de Cæsaris nece, quam illum Calpurnius Bestia & P. Clodius de coniuratorum supplicio reprehendere soliti sunt? hic est Bestia, qui tribunus pl. Ciceronem extremo consulatus die concionis habendæ potestate priuauit; si Plutarcho credas. sed ego maiorem ipsi Ciceroni fidem habeo: qui sibi concionaturo non L. Calpurnium Bestiam, sed Q. Metellum Nepotem ait obstitisse. vide epist. 2. lib. 5. fam. *Successio*] quælaus Ciceronis est, sustinuisse Antonium; si patitur eius locum ab Octauio posci? *Auctor exstitit*] extraordinarijs enim honoribus Octauio decernendis cupiditatem illius & licentiam irritauit. *Non dominationem, non,*] hoc loquendi genere veteres esse vsos, cum aliquid paulo studiosius affirmarent, ostendimus in commentarijs ad Atticum lib. 9. 165. *Rem ipsam*] seruitutem. *Triumphus*] ouatio, quam Octauio, quia Mutinēsi prœlio Antonium vicisset, Cicero decreuit.

2901

Fortunam] & conditionem turpem: vt illud in superiore proxima eiusdē Bruti epistola: Pudet conditionis ac fortunę. *Cuius nomen susceperit.*] cuius nomen his factis sibi comparauit. potest enim & turpissimus, & omnium miserrimus iure dici. *Consularis hoc,*] eius, qui summos habuit magistratus.

Ciceronis] eius, qui maximas res pro patria gessit, artiumque nobilissimarum cognitione excellit. & est vis in nomine, vt in epistola Sulpicij: Noli te obliuisci Ciceronem esse. hic multum discrepant veteres libri a nostris. habent enim: *Pudet cõcupiscere fortunam, cuius nomen susceperit consularis, & Ciceronis est.* quos si sequimur, ita exponemus. Pudor ab ea fortuna consularis hominis concupiscenda, cuius nomen susceperit, quemuis deterrere debet: ea, inquam, fortuna, quæ Ciceronis est. videbitur omnino paulo durius: sed nec vbique dictio Bruti mollis est. *Tibi necesse est molesta esse*] cum videas te quoque in Ciceronẽ notari, qui nullam reip. partem suscipias, sed communi causæ tanquam indormias. quanquam ego te non reprehendo: tua enim alia causa est. nam cum antea semper a rep. abstinuisti, tum vero hoc tempore ætas, mores, liberi segnem efficiunt. reprehendo autem Ciceronem, quia, quod ab adolescentia præclarissime fecit, vt in patria iuuanda totus esset, id nunc, extrema fere ætate, tuetur omittit. *Desperatam*] excusat Atticum, in eodem errore cum Cicerone versantem. non parcit autem Ciceroni; quia, cum non idem, quod Atticus, vitæ genus secutus esset, facere idem, quod Atticus, cum excusatione non poterat. *Perspexi*] ex ijs, quæ mihi Flauius, sibi a te responsa, narrauit, cum negasti te principem esse velle priuati ærarij Cæsaris interfectoribus constituendi. hac tota de re Nepos in Attici vita. *Saluidenum*,] Q. Saluidenum Rufum, Octauij studiosissimum. Dio, Suetonius, Appianus. *Reliquias belli ciuilis.*] ob eam causam, inquies, Cicero ornat Octauium, quia timet etiam nunc ab Antonio. at illi timendum ab Octauio magis esset, qui & exercitibus valet, & propter ætatem facile potest ad temeritatem impelli, quam ab Antonio, qui iam profligatus voluntatem potius ad nocendum, quam vires, habebit. *Amplitudinem*] summam potentiam, cum victores exercitus in eius manu sint. *Id ipsum*] regnum, & summam vnius potestatem. *Vltima*] extrema, & maxima. *Referat omnia*] quæcunque habet, Ciceroni omnia referat accepta.

291.

De dignitate,] hæc omnia scripsit, vt patriæ libertas omnibus rebus anteponeretur. scripsit autem maxime in quæstionibus

nibus Tusculanis. &, DE DIGNITATE, in quo sita sit vera dignitas. *De morte*] contemnenda: cum tamen re ipsa aliter ostendat, cui mors, exilium, & paupertas vltima in malis videntur esse. nam, nisi ita esset, non id ageret, vt propitiũ haberet Octauium. *Priuigno*] Octauio. eius enim matrem Aciam, post obitum prioris viri, vxorem duxerat Philippus. *Gloriando*] cum gloriaretur, plus beneficij a se in remp. esse collatum, quam ab ijs, qui Cæsarem occiderant: quoniam illi quasi radicem tyrannidis Antonium reliquissent, ipse Antonij bellum togatus sustinuisset, atque oppressisset. 290. *Dolores nostros*] quos insectari & augere non deberet: cum satis ex eo doloris sit, quod, occiso tyranno, remp. tamen liberatam non videmus. *Quid enim nostra, &c.*] vide supra in hac ipsa epistola eandem sententiam alijs verbis expressam, 290. *Dubia*] non ita victum esse Antonium, vt ab eo nihil timere possit respublica. *Vt scribis,*] fuit inter Atticum & M. Antonium amicitia, & quidem summa: Atticumque, victis in Italia reip. partibus, de proscriptorum numero Antonius eximit. *Non stomacharis,*] vt ego. ideo autem non stomacharis, quia Ciceronis amantissimus es. quanquam ego quoque eiusdem amantissimus sum. persuade enim tibi, de veteri meo erga illum amore nihil esse detractum, de iudicio multum. itaque & stomachor, nec tamen minus amo. Vel, *nunc stomacharis*, vt est in antiquis libris. dicet enim hoc: Dolet mihi, quod tu nunc stomacharis ob ea, quæ de amicissimo tuo Cicerone scripsi. *De voluntate*] sumamus hic quiddam a philosophis, vt sententia pateat illustrius. Amor in voluntate est, opiniones in mente. velle, nolle, in nostra potestate est: opinari, non est. quale enim quidque videtur, talem de illo necesse est opinionem habeamus. ergo, cũ voluntas mea propria sit, iudicium non sit: laudandus videor, qui, quod possum, & quod in me est, facio, vt Ciceronem amem; excusandus, qui de eo non optime iudicem; cum id a me necessitas quædam, & quasi mentis imperium exprimat. *Largiter*] hoc aduerbium apud veteres quandoque vim nominis habuit: itaque dixit Plancus, largiter acerbitatis, pro, multum acerbitatis, in concione, quam Pedianus recitat. & Plautus in Truculento, largiter vini: in Rudente, largiter argenti, largiter mercedis. *Conditiones*] Atticæ conditiones

vocat, quia pertinebant ad Atticam Attici filiam: de qua, vt opinor, in matrimonium collocanda quiddam Atticus scripserat. *Denique*] extremum hoc est, quod ad tuas literas respondeam. *Sorores*] ipsius Bruti; altera vxor M. Lepidi, altera C. Cassij. *Hominem*] nescio quem, literis ab Attico & a Bruti sororibus commendatum.

EPISTOLA VLTIMA.

291.

Neque id arbitrarer dubitare] idemque arbitrarer sentire tuos necessarios. *Matre tua*] Catonis Vticensis sorore vterina. nam, si fuisset ex eodem patre, non Seruilia, sed Porcia fuisset, cum fœminæ eius gentis nomine appellarentur, qua ex gente earum patres essent. [illegible]*a, & Labeo*] duo ex percussoribus Cæsaris. Plutarchus. *Scaptium*] duos Scaptios familiares Brutus habuit. 82: 82. *Fugientem hostem*] Antonium ad Mutinam profligatum. *Imperator*] M. Æmilius Lepidus. *Vobis affinibus*] Bruto, & Cassio. nam ex duabus Bruti sororibus alteram Cassius, alteram Lepidus in matrimonio habebat. *Quid dicam, in tanto, &c.*] Adderem hoc, In tanto senatus populique consensu, nisi viderem addi non vere posse, cum tantum resideat intra muros mali, multis Antonio fauentibus, multis etiam Octauium contra Cæsaris percussores incitantibus.

292.

Falsi honoris] consulatus. 281: & Plancus in epistola. *Mea promissione*] propter ea, quæ de illo reip. promiseram. operam enim dedi, ne promisisse temere viderer. *Ex centesima*] vt de centum nummis vnus tribuatur singulis mensibus. *Impudenti censu*] in hoc enim impudentes sunt locupletes, quod multo minus soluunt, quam deberent. *Præmijs*] non stipendijs, sed præmijs ante victoriam promissis: in quæ haud paulo plus pecuniæ, quam in stipendia, erogabatur. *Ornatus*] instructus pecunia. & sane ad cogendas pecunias aptior erat Cassius, qui etiam auaritiæ nomine male audijt. Plutarchus in Bruto, & epist. fam. 120. *Dum scriberes*] dum

cos/

eos mihi commendares. consulebam illis iam antea diligenter. 287: *Integram tibi causam reseruant.*] video fieri posse, vt tu eos e numero hostium eximas. nam si te absente bellum in Italia contra improbos ciues susceptum conficeretur; prodesse illis nihil posses. cum vero bellum ducatur; satis mature poteris cum exercitu tuo in Italiam venire, & his malis vnus ipse finem imponere. quo beneficio affecta respublica nihil tibi petenti denegabit. itaque ipsa tempora integram tibi causam puerorum reseruant, vt possis illis consulere. exitus enim huius belli in aduentum tuum differetur. *Cum diuinare, &c.*] feci eorum causa, quæ potui, magis quia te ipsum diligo, quam quia fore putarem, vt tuo exercitusque tui auxilio egeremus. præter amicitiam nostram nihil spectaui. *A principio ita causam egi*] cum de Lepido, eiusque filijs ageretur, distingui filiorum causam a patris causa volebam.

PAVLI MANVTII COMMENTARIVS IN PRIMVM LIBRVM CICERONIS EPISTOLARVM AD QVINTVM fratrem,

EPISTOLA PRIMA.

L. Afranio,
Q. Cæcilio Metello Celere, COS.

ARGVMENTVM.

MORALIS admodum est haec epistola: & cum ad Quintum Q. Ciceronem scripta sit, omnibus tamen prouinciarum aut ciuitatum rectoribus norma quadam & bene agendi regula esse potest. Est autem totum eius argumentum, admonitio. nam hanc Quam ob causam scribit ad Quintū fratrem, Vt ei proponat ea, quasi faciat, honori suo praclare consulat. ea porro diuiditur in laudem, Vtuperationem, cohortationem: laudem, quia, Vt ipse scripsit in epistola (opinor) ad Trebonium, multum refert, si laudes eum, quem cohortere: Vtuperationem, quia dissuadendi locus est optimus, cum turpitudinem ostendimus: cohortationem, Vt eius, qui admonet, propensa quadam ad eius, qui admonetur, laudem Voluntas ac studium declaretur. Laudat Cicero Quintum a fortitudine, sapientia, humanitate, continentia, integritate, & Vsu rerum gerendarum: Vituperat ab iracundia, obiecta illi ab omnibus fere, qui e Gracia Romam

mam proficiscebantur. Hortatur primum, vt æquo animo ferat annuam imperij accessionem: & in sustinendo negotio facilitatem ostendit, cum dicat, obuenisse illi imperium nullis fere fortunæ motibus expositum, sed quod virtute & animi moderatione facillime possit administrari: deinde, vt suis tãtum committat, quantam in vnoquoque fidem esse cognouerit: postremo, ne aures præbeat falsa dicentibus: ne quid insciente ad aliorum arbitrium annulo signet: accensum quem diligat, animaduertat: ne quid insolens lictor faciat: caueat ab assentatoribus: cum seuerit ate regat seruos: ne quid, quod ad imperium suum, vel ad remp. attineat, seruis etiam fidelibus committat: sit ipse integer & continens: det operam, vt in omnibus, quos secum habebit, sit pudor: familiaritate prouincialium & Græcorũ percaute & diligenter vtatur: disciplinam adhibeat regendæ familiæ grauem & constãtem: facilis sit in audiendo, lenis in discernendo, diligens in satisfaciendo, ac disputando: omnibus, quibus præest, vtilitatem afferat: ius æquabiliter & diligenter dicat: curetque vt idem faciant ij, quibus aliquam partem eius muneris concesserit: constantiam & grauitatem adhibeat, qua non solum gratia, verum etiam suspicioni resistat: linguam in iracundia contineat: in tuendis honoribus, quos adeptus est, operam ponat: quandoquidem esset in iis ciuitatibus cum imperio & potestate, in quibus virtutes suas cõsecratas, & in deorum numero collocatas videbat. Hæc ad argumẽtum. Quod ad prouinciam, præerat Quintus propretore Asiæ, quæ minor dicitur, quæ ab ortu solis Lycaoniæ & Phrygiæ, ab occasu AEgæo mari, a meridie AEgyptio pelago, a Septentrione Paphlagoniæ terminatur. cumque prouinciarũ administratio annua fere esset: præfuit tamen per triennium, successorem senatu non mittente: sicuti & Siciliæ per triennium præfuerat Verres. Prætor autem sæpe in hac epistola Quintus nominatur: quod ij, qui prætura functi in prouincias mitterentur, & pro prætoribus, & prætores appellabantur, quãdoque etiam pro consulibus. itaque Suetonius in Augusto, Extant, inquit, M. Ciceronis epistolæ, quibus Quintum fratrem, parum secunda fama proconsulatum Asiæ administrãtem, hortatur, & monet, smitetur in promerendis sociis vicinum suum Octauium. & libro 5. epistolarum, quæ familiarium nomine significantur,

epistola leguntur, Q. Metelli pro consule titulo inscripta; cum is ex praetura in prouinciã missus esset: & Suetonius Caesarem, cum ex praetura Hispaniam sortitus esset, pro cõsule appellat. neque solum, qui consules non fuerant, pro consulibus tamen vocabantur: sed contra etiam, qui consules fuerant, praetores in prouincia dicebantur. itaque in isdem epistolis libro 2. Quod ego, inquit, officio quaestorio te adductũ reticere de praetore tuo nõ molestè ferebam. cum loquatur de M. Bibulo, qui consul fuerat cum C. Caesare: quem rursus pro consule appellat epistola prima, etiam tertia libri 15.

292:

Accessisse desiderio nostro,]quo te absentem desideramus. *nostro,* reditus in vrbem tui. In hunc autem annum, qui fuit Quinto in administranda Asia tertius, incidit exilium M. Tullij: vt est 42: *A praetoribus*]qui non tam Quinti, quam sua ipsorum causa, contendebant; vt, Quinto decedente, eorum aliquis ad regendam Asiam mitteretur. 292: *Non nullorum negociatorum*] quorum inhonestæ cupiditati obuiam eundum censerem. vide 296.

293:

Nos summa necessitudine attingunt,]non solum, quia publicani equites erant, & ex equestri familia natus erat Cicero; sed etiam, quia ordinem equestrem semper defenderat, atque ornauerat. ad Atticum lib. 1. pag. 15. & oratione 4. in Catilinam, pag. 121: *Nostri consulatus beneficio*] quia, nisi ego coniurationem Catilinæ consul oppressissem, impetus in omnium fortunas esset factus. *Graci quidem*] ipsi socij. prouinciam enim diuisit in duo genera, socios, & ciues: rursus ciues in duas species, publicanos, & negociatores. 296, Græcos autem appellat Asianos, quia tum fere totus ille terratum tractus Græco sermone vtebatur: itaque M. Cœlius in quadam ad Ciceronem epistola Græcas pantheras vocat, quæ in Cilicia capiebantur.

294.

Non stineribus tuis perterreri homines] cum alij pro consulibus, quacunque irent, socios expilarent. quo nomine Appium accusauit lib. 6. ad Att. 84. *Noster cum animo*]Bessarionis liber: *noster & cum animo.* forte, *noster est.*

Quem

294.

Quem sors dedit] sorte quæstores prouinciarum rectoribus dabantur. epist. fam. 30. & in diuinatione 54. *Quoad per se negligeret*] in priuatis rebus, quæ ad ipsum duntaxat pertineant: in iis vero, quæ ad tuam dignitatem spectant, ferre te nollem. *Comites, & adiutores*] vt legatos, & quæstorem. *Finibus iis*] duntaxat in iis rebus, quæ ad tuam dignitatem pertineant. nam in iis, quæ ad ipsos priuatim pertinent, feras. *Quasi ex cohorte prætoris*] non dicit, ex cohorte, sed, quasi ex cohorte: quod in ea paulo nobiliores homines essent. nam accensi, ministri erant; cohors prætoria, comites consulares, vt exponit Pedianus in 2. Verrina. *Horum non modo facta, sed etiam dicta*] cur horum potius, quam eorum, quos resp. comites dedit? quia, quos ipsi probauimus, & delegimus, ij quacunque in re peccauerint, non tam ipsis, quam nobis, adscribitur. *Liberalitas*] rectius (vt opinor) in Bessarionis libro, *libertas*. solent enim, qui minime fraudulenti sunt, ex ingenio suo ceteros pendere. *Non vt vas aliquod*,] quod assidue circumfertur. sed vide, quibus illum tradas, ne quis, accepta pecunia, signet ea, quæ tu non probares. *Minister*] ne quis eo, quoties velit, vti possit. Et fortasse hic tacite Statium libertum designat. de quo vide 302. & 303: *Eo etiam numero*] e numero bonorum virorum: quales eos maiores nostri esse voluerunt; qui libertis in hoc vtebantur, vt iis imperare, & bene agendi leges imponere facilius possent. Accensus autem nomen ordinis fuit, & promotionis in militia, vt Pediani verbis vtar.

295.

Ex eo genere hominum,] prouinciales homines auaritiæ notat. *Qui pecuniæ*,] hoc non ab iis verbis pendet, *ex eo genere hominum*. nam si ita esset; ex iisdem verbis illud quoque penderet, *Te autem, alienum hominem, amēt ex animo*. ita, quo spectarent ea verba *qui potes reperire*, prorsus non esset. quare ego sic totam sententiam dispono: Ex eo genere hominum, ex prouincialibus inquam, qui potes reperire, qui & pecuniæ cupiditate adducti careant iis, quæ a nobis coluntur, virtutibus, & te, hominem alienū, ament ex animo, ac non sui commodi causa simulent? mihi quidem difficile in primis videtur. itaque cauendæ sunt eorum familiaritates,

In rebus] iis virtutibus, vt humanitate, & continentia.

295.

Prætores semper omnes] quod est simulationis indicium, nam si essent natura boni, & ad humanitatem propensi, non tam prætores, quam priuatos homines, amarent. *Quam temporis*] qui te ipsum potius, quam temporis causa, diligant. *E Græcis ipsis*] locutus enim hactenus est de negociatoribus, qui quæstus causa in prouinciis viuunt. *Sic Vero*] sed, vti nũc sunt, fallaces plerique sunt. nam vetus Græcia bonos permultos habebat. *Et inuident*] sic in omnibus impressis libris, præter eos, qui postremi ex ædibus nostris, multis partibus meliores facti, prodierunt. occasionem nobis attulit cõiecturæ Bessarionis liber: in quo scriptum cum videremus *& non inuident*, facile tum ex emendandi vetere cõsuetudine, tum ex Latini sermonis obseruatione sumus adducti, vt, vbi *non* legebatur, reponendum putaremus *Vero*, mutatione nulla: vt facile, qui libros manuscriptos cum impressis conferre soliti sunt, iudicabunt. quo ex numero Faernus meus excellit; qui singularem optimarum disciplinarum scientiam eximia huius quoque generis laude cumulauit. *Non enim audent*] nã aperte nobis aduersari non audent, quãuis male animati sint, sed occulte obtrectant. *Tralleis, an Formiæ*] Tralles in Caria, quæ est in Asia minore, quam Quintus regebat: Formiæ in Campania.

296.

Sustinere] defendere, & tueri. nam alioqui summa seueritas in eo prætore posset reprehendi, cuius vitam labes aliqua turpitudinis & improbitatis inficeret. *Inhonestissimam cupiditatem*] erant enim negociatores, quorum cupiditas & impudentia esset pœna coercenda. itaque dixit supra, Dum sociorum saluti consulo, dum impudentiæ non nullorum negociatorum resisto, 292: *Ne Varietur gratia*] dum eadem sit seueritas in omnes: ne cui gratificans aliud alio tempore decernas.

296:

Sustinere] totum hoc, quidquid est oneris, iurisdictionis est. *Lenitas in discernendo*,] dissentio ab iis, qui malunt legere *decernendo*.] est enim hic discernere, idem quod diiudicare: quod is, qui iudicio præest, in re dubia & controuersa facit.

Satisfa-

Satisfaciendo, ac disputando] satisfacit iudex duobus modis, primum, cum litigantes facile ac libenter audit; deinde, cum eos, aduersus quos sententiam dederit, vultu & verbis ita mulcet, & quasi consolatur, vt irati prorsus maleque animati non discedãt. hoc alterum genus hic intelligit Cicero. nam, quod ad audiẽdi facilitatem attinet, id primo loco iam posuit. *disputando* autem quid est? an ad prætorem refertur? non videtur. non enim prætor disputat, sed disputãtibus aures præbet. quod si ad litigãtes pertinet: *disceptando* malim legere: quod verbum de litigantibus proprie vsurpatur. exempla non affero, quia nota sunt. paulo tamen durius hæc duo coniungẽtur *diligentia*, & *disputando*, siue *disceptando*: siquidem *diligentia* referas ad Quintum; ad litigantes autem, *disceptando*: cũ præsertim illa tria reliqua, *audiendo*, *discernendo*, *satisfaciendo*, manifeste ad Quintum omnia referantur. cur igitur, aliquis obiiciat, ad eundem non refers? dixi iam: quia prætor non disceptat, sed disceptantes audit. *Cn. Octauius*] hic est, opinor, de quo infra 303: qui fuit Augusti pater; & Macedoniam rexit, quæ Quinti prouinciam attingebat. videtur autẽ Caio potius, quam Cneo, prænomen ei fuisse. vide, quæ notauimus in ad Atticum lib. 2. 23: vt omittam, quod infra 303: Bessarionis liber habet G. Octauius, corrupta quidem littera, sed qua tamen librarius Caium significare voluerit. *Primus lictor quieuit*] antea, *primus lictor qui fuit*. verum neq; magna mutatio est inter F & E: & erit aperta sententia: vt sit *quieuit*, dicendi locum vnicuique concessit: cum aliorum prætorũ lictores obstrepere solerent, & silentium dicentibus imperare. Sequor autem in hoc meam consuetudinem libenter, vt, quid à quoque acceperim, confitear. nam, cum Romæ essem, anno M. D. XXXV. Octauius Pantagathus, vir eiusmodi, cuius assequi virtutes nulla satis laudatione possum, amicis aliquot, quorum in numerum me quoque proximis superioribus diebus humanissime receperat, locum hunc ita esse emendandum indicauit. postea vero Ferrariæ, cum has epistolas cum Benedicto Accolto, Cardinali Ciceronianæ eloquẽtiæ studiosissimo, subsiciuarum horarum temporibus percurrerem, renouatam memini, & ab vtroque confirmatam eandem huius loci correctionem. itaque sua manu in eo, quo tũc vtebatur, libro Accoltus notauit. *Tueretur*] propter hanc

lenitatem excusabatur illa seueritas, quod ab eo cogebantur Syllani homines, &c. *Grata Romæ est*,] in iis, qui Romæ magistratũ gerunt. *Vbi tanta arrogantia*] duabus de causis lenitatem in magistratibus vrbanis valde laudari, mirum est; & quod in summa hominum arrogantia vix agnoscitur lenitas; & quod iniurioſus esse magistratus impune non potest; quoniam acerbius tractati, aliorum magistratuum auxilium implorant, maiorem potestatem contra minorem appellantes: vt eo minoris æstimanda lenitas videatur, quoniam contra acerbitatem & iniurias tot magistratus, tot auxilia sunt. quod si, vbi tanta arrogantia est, vbi tot auxilia, tamen & grata est, & plurimi æstimatur lenitas: quanto magis in prouincia? in qua, &c. *Nulla conquestio*,] vbi de magistratu queri nemo potest. non est enim, vt Romæ, ad quem confugiat, quem appellet. Nec tamẽ displiceret, vel placeret potius, *nulla quæstio*: vt de iudiciis accipiatur; ad quæ contra magistratuum iniurias in vrbe appellatio est. sic triplex auxilium erit, iudicia, senatus, populus.

297.

Cyrus ille] is, cuius morientis orationem ad filios de animorum immortalitate recitat Cicero in libro de senectute. *Non ad historiæ fidem scriptus*,] hoc exemplum non ob eam causam Cicero attulit, vt ostenderet, Cyrũ esse a Xenophonte scriptum; sed vt ex eius institutis argumẽtum caperet, prouinciarum rectoribus grauitatem esse cum humanitate iungendam. nam si ea sic ille coluit, qui priuatus futurus nunquã fuit; quonam modo, &c. Opinor igitur, non terminari sententiam in verbo *scriptus*, nec subaudiri *est*; quod non nulli putant: sed pẽdere, donec excipiatur ab illa parte, *eaque si sic coluit ille*. vt sit, quod Græci ἀνακόλουθον vocant. quale illud est in Tusculana secunda: Etenim si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus, (popularis est enim illa facultas, & effectus eloquentiæ est audientium approbatio) sed si reperiebantur non nulli, qui nihil laudarẽt, nisi quod imitari se posse confiderent, &c. similia notauimus & apud Græcos multa. *Noster ille*] a nobis celebratus in libris de rep. infra, lib. 3. 327: & ad Atticum lib. 4. 63: & 6. 86. 91: & 7. 101: 124: & 10. 156: *Ad quas reuertendum*] a quibus legibus imperiũ in alios accepimus, iisdem, cũ in vrbem reuerterimus, nobis priuatis

priuatis parendū erit. *Liberatas vrbes*] placet potius, verbū *liberatas* ad ciuitates referri, quam coniungi cū sequentibus. nō enim, cū eadē de re, de ære, inquā, alieno, Cicero loqueretur, ciuitates & vrbes dixisset, cum aliud ciuitas sit, aliud vrbs. quod facile declarat illud in epistola ad Dolabellā: Liberasti & vrbē periculo, & ciuitatē metu. itē hic, vt a ciuibus ædificia distinguat, ciuitates ait ære alieno liberatas; vrbes autē, quæ dirutæ fuerant, ac pene desertæ, per Quintum esse recreatas. *Samū, & Halicarnassum*,] Samū Ioniæ, Halicarnassum Cariæ, quæ fuit Herodoti patria, & Dionysij, eius, cuius extat de rebus Romanis vberrima, eademque certissima historia.

297:

Calumniam] fuerāt enim quidā prætores in prouincia vsque eo auaritia perditi, vt accusatores locupletū ipsi cōparārēt, atq; instruerēt: quo maximos ex eorū cōdēnatione quæstus facerēt. qualis Verres fuit. *Qui earū ciuitatū fines incolant*,] nō satis fuisset ab ipsis ciuitatibus: sed dixit, ab omnibus plane, qui sub iis ciuitatibus incolunt. nam plerunque ciuitates impositā tributa in homines oppidanos atque agrestes ita transferunt, vt tolerari vix possint. *AEdilicium*,] ædiles enim ad suos ludos imperare prouinciis pecunias solebāt. *Nostrum*] non cum Quinto commune, sed Marci proprium: quod infra patet. *Ciuitates*] Asiæ. *Magnis meum meritis*,] quibus Asiam prouinciam affeceram. *Tuis*] in isto imperio, quod tibi nunc est in tertium annum prorogatum.

298.

Lex] de repetundis: quæ sanciebat, ne cui aut capere pecunias liceret, aut cōciliare. quod ex epist. patet ad Att. lib. 6. 88: & in Verrem 1 v. 137: *Quibus nec deberetur*,] perspicuum est ædiles significari. *Et generi hominum*] Græcis.

298:

Consecratas] hoc dicit, quia iustitiæ ceterarumque virtutum templa erant in Græcia. *De nobis optime meritum*,] erant enim publicani ex ordine equestri, & Catilinæ coniurationis temporibus equites consuli Ciceroni assidue cum gladiis astiterant. pro Sextio, & post reditum in senatu, 206: 211. & 1. in Catilinam, 101: *Per nos*] vide orationem 1 v. in Catilinam, 121: *Eos perire*] Asiæ ciuitates: quas publicani vectigalibus acerbe nimium vexabant.

299.

Vltimis terris] non orbis vltimi, nec imperij Romani, sed admodum remotis. *Publicis male redemptis*,] ideo videris publicanis satisfacere vix posse, quoniam publica nimiũ magno conduxerunt: vt ob eam causam acerbius a sociis exigere cogantur; neque tu tantum illis possis concedere, quo non plus postulent, atque efflagitent. *Sine publicano*] ipsæ enim per se ciuitates non facile ad colligendum vectigal adducuntur, nisi sit, qui præcipuam huius muneris curam gerat, & suo periculo a sociis exigat. quod faciebat publicanus. *AEqualiter*] quo facilius sine publicano exigi videbatur posse. *Sylla descripserat.*] id fuisse talentorum x x millia, &, cum duplũ mutuantibus publicanis Asiani se esse reddituros promitterent, facta esse c & x x millia, tradidit Plutarchus in Lucullo. *Caunij*,] pars prouinciæ Quinti: sunt enim in Caria, & Caria in Asia minore. *Rhodiis attributa*] quo beneficio? forte, quia Norbanum, Sylla repetente, reddendum censuerunt.

299.

Genus ipsum,] vectigal. *Reliqua*] vt publicanorum exactio. *Non legem spectare censoriam*,] quæ in pactionibus faciendis consuleret prouincialibus potius, quam publicanis: qua de causa, cum pactiones facere cum prouincialibus publicani ex lege censoria, vtpote in ipsos iniquiore, omnino recusarent; possunt, inquit Cicero, prouinciales quoquo modo pactiones facere cum publicanis, etiam si non iis plane conditionibus, quæ sunt a censoribus in vectigaliũ locatione cõstitutæ: vt scilicet negotium aliquando conficiant, & ea molestia liberentur, quam capiunt, cum se a publicanis quotidie appellari atque vrgeri vident. Et est a parum multis fortasse animaduersum, legem censoriam hoc in loco, nõ re vera pro lege ad populum lata, sed pro locatione ipsa, vsurpatam. censores enim ferendarum legum ius non habebant. cur autem non haberent, diximus in libro de legibus. *Censoriam*] de vectigalibus; quorum locandorum cura penes cẽsores erat. quidquid autem publicanis prouinciales debebant, id vectigaliũ erat nomine contractum. *Commoditatem*] quid enim commodius, quam ære alieno liberari, nec, vt ante, vsuris exhauriri? *Sed & ab iis*] vna in re duo monet fratrem: primum, vt, qua valet gratia atque auctoritate, ea cum Græcis

publica-

publicanos copiungat; cum ita dicat, summam esse in publicanorum ordine dignitatem; ei se plurimum debere: deinde, non vt iam gratia aut auctoritate cum prouincialibus agat, sed ab iis pro eo, quantum ei debent, quod plurimum est, petat, vt hoc ei de ipsis optime merito, quasi mercedis loco, retribuant, ne quid aspere nimium aut acerbe contra rem aut voluntatem publicanorum decernant. *Commodiorem*] suauiorem, ac faciliorem. *Societates*] publicanorum: erant enim in plures societates dispertiti. epist. fam. 207: *Idem faciunt Graci.*] quod argumento est, tua prudentia factum esse, vt inter eos conueniat. *Prope natura*] vt ignis & aqua, sic fere diuersi esse videntur publicani & socij; quod publicani suum commodum sine sociorum incommodo curare non possunt. quos tu tamen, inquit, amore & beneuolentia coniunxisti.

300.

A doctissimis hominibus] Aristotele in ethicis maxime, Platone in Philæbo, & in 1 v. de rep. *Res ipsa, ac fortuna*] Res; quia patre nati equite Romano, Romæ viuentes, literis a pueritia exculti, quid aliud ageremus, non erat. contulimus igitur nos ad remp. non tam studio gloriæ, quam quod genus illud vitæ nobis potissimum conueniret: vt ipsa res, status quidam, & conditio rerum nostrarum deducere nos in hanc vitæ rationem videretur. *Fortuna*] quia potuit ea nos ad aliud vitæ genus impellere. tres enim causas attingit Cicero, cupiditatem gloriæ, rem ipsam, fortunam: recte: nam priores duas, nisi accedat tertia, infirmas experimur. posset ita loqui, si quis casu in via inimico occurrens, petitus ab eo primum verbis contumelioſe, deinde gladio cum periculo vitæ, vim vi repellere dum vult, eum interficiat. dicet enim ad eluendam culpam: Me non tam odium, aut veteres inimicitiæ, quam res ipsa ac fortuna ad hoc facinus adduxit. nam, vt esset in me cupiditas, non erat occasio: neque vero cupiditas simul & occasio satis ad perficiendam rem valebant, nisi fortuna cum vtraque consensisset.

300.

Vt te ante] notandum, particulam *Vt* esse repetitam. quod alibi quoque factum a Cicerone animaduertimus. *Lentitudinis*] non solū, inquit, vt ne iracamur, grauitas facit; quod

laudabile est, sed etiam lentitudo, hoc est, segnities quædam naturæ, quam Græci dicunt ἀοργησίαν. in qua non modo laus, sed vitium quoddam videtur esse constitutum.

301.

Theatrũ est totius Asiæ] neq; *est*, neq; *Asiæ*, Bessarionis habet liber. alter manuscriptus, *Theatrũ totius Asiæ virtutibus est datũ*. ego ex hac varietate legendũ cõiicio sic: *Theatrum tuis virtutibus est datum*. nã eo fidẽtius dictionẽ *Asiæ*, tollo, quod abest a Bessarionis libro. in eo tãtũ muto, quod pro *totius*, lego *tuis*, ita postulãte sententia. & opinor, cũ ad dictionẽ *Theatrum*, aliquis pro glossa adscripsisset *Asiæ*, eaq; mox in Ciceronis verba esset recepta, vt ita legeretur, *Theatrum tuis Asiæ virtutibus est datum*, factũ esse, *Theatrum totius Asiæ*, magnamq; inde perturbationẽ esse consecutã. *Illa omnia*] non modo talem vt virũ te præstiteris, qualẽ illa postulãt, sed etiã præstantiorẽ. *Mihi casus vrbanam*] casu accidit, vt ego in vrbe, tu in prouincia remp. gereres. Proprie tamẽ in Quinto magis, quam in Marco, casus nominatur. nã Quintus fuit in prouinciã, quod, eundũ vt esset, casus tulit: qui contra ferre potuisset, eundum ne esset. Marcus vero non casu non fuit in prouinciã, sed voluntate & consilio. prouinciã enim depoposcerat; vt ipse in epistolis ad Metellum, Catonẽ, Atticũ scribit. *Elaborabis*] plane & aperte, quod ad sententiã attinet, sed, quia nimiũ amamus antiquitatẽ, visum est quod in Bessarionis libro vidimus, id notare. habet enim *Alaborabis*. vt fortasse, *allaborabis*. vsitatum est Horatio verbum. *Amplissimis monumentis*] scriptis annalibus, de quibus ad Att. lib. 2. 32.

301.

Tertius actus] Quintus, nõ tertius, extremus in comœdiis est actus: isque perfectior, & ornatior videtur. hic tertium annum imperij, quasi vltimũ actum in fabula accipit, quando in administratione prouinciæ vltimus est. fit, inquit, ita vltimus annus in prouincia perfectus, vt est vltimus actus in fabula.

EPISTOLA II.

302.

C. Iulio Cæsarẽ,
M. Calpurnio Bibulo, COS.

Statius] Quinti libertus, gratiosior apud eum, quam decereret.

ret. *Quod ita scripsisti,*] dubitationis quiddam subesse videtur his verbis. quasi dicat: Nisi tu ita scripsisses, aliter existimarem. Eodem illa videntur spectare, quæ, nō multis interiectis versibus, sequuntur: Quod prorsus credo: quoniam tu ita iudicas. *Direptum*] quod rem domesticam, Statij studio ac fidelitate conseruari Quintus arbitraretur. *Neque antea visus esset,*] ita scripserat Quintus: Maxima fuisset Romæ expectatio, maximus hominum concursus in reditu meo, talis, inquam, qualis nunquam visus est, si Statius vna mecū de prouincia decessisset, Romamque venisset. itaque doleo illum sine me venisse. Tu hoc dolebis, respōdet Marcus: ego lætor: quæ enim post eius reditū in te absentem coniecta sunt, ea tu maiore cū dolore præsens audisses, si tecum Statius venisset. exhaustus igitur te absente totus est hominum sermo, & multæ eiusmodi voces, ἀλλ' αἰεί τινα φῶτα μέγαν: quæ emissæ iam sunt. Homeri versus est in Odyss. 10. de Vlysse a Polyphemo pronunciatus: a quo tam pusillo tamque imbecillo miratur se esse excæcatum: qui ex vaticinio Eurymedis ab Vlysse quidē se id passurum, sed Vlysse aliquo magno ac formoso viro, suspicabatur. versus hi sunt integri:

Ἀλλ' αἰεί τινα φῶτα μέγαν © καλὸν ἐδέσμην
Ἐνθάδ' ἐλεύσεσθαι, μεγάλην ὄπιν εἰμένον ἀλκήν·
Νῦν δὲ μ' ἐὼν ὀλίγος τε, καὶ ἀσθενὲς, καὶ ἄκικυς,
Ὀφθαλμοῦ ἀλάωσεν, ἐπεί μ' ἐδαμάσσατο οἴνῳ.

Nunc, qua ratione horum versuum sententia, de Vlysse & Polyphemo ab Homero prolata, ad Quintum & ad Statium accommodari possit, vt certe egregie poteſt, consideremus. Per triennium iam Quintus Asiam rexerat. scripta enim est epistola in exitu fere anni tertij. rationem eius administrationis fama iam nunciique Romam pertulerāt: satisque notum erat, omnibus in rebus eum vti cōsilio Statij liberti: quod Cicero modo occulte, modo aperte cōquerit̄ur. expectabāt igitur homines liberti Statij aduentum in Vrbem cū Quinto, quasi τινὰ φῶτα μέγαν: a quo prouinciā esse administratā, tāquam a pro consule, audissent: qui cū venisset, quasi decepti, itidē vt Polyphemus, iisdem, quibus ille, versibus errorē suū poterāt indicare. Quæ igitur voces, si cum Quinto Statius vrbem esset ingressus, coniectæ fuissent; eas in vnum Statium,

absente Quinto, emissas, Cicero gaudet; idque modeste significat, cum ait, *Id mihi non incommode visum est accidisse:* ne offenderet animum Quinti, ad iracundiam propensi, & de Statio optime existimantis.

302.

Protulisse?] cum diceret, se a te plurimi fieri. *Quoniam tu ita iudicas:*] de Statij fidelitate scripsit Quintus & in ea epistola, qua manumissum Tironem gratulatus est his verbis: Si enim mihi Statij fidelitas est tantæ voluptati; quanti esse in isto hæc eadem bona debent, additis literis, sermonibus, humanitate? *Blandenio,*] ex vrbe Blaudo, quæ est in Phrygia; non *Blandenio*, vt est in quibusdã libris. *De hoc genere toto*] cũ ego tibi tã multos Græcos cõmendauerim. *Ad fallendũ*] eos, apud quos queruntur. astuti enim & ingeniosi ad fingendum & persuadendum Græci sunt. *Inimicissimi mei*] feci tamen, vt, inimicitiarum ratione neglecta, eos in te lenirem. *Hephæstum*] in hac dictione ausus sum, contra meam consuetudinem, paulisper ab antiquis libris discedere. nam *Ephæstũ*, pro *Ephesium*, reposui. cur enim dicat *Apamensem Ephesiũ*, duarum ciuitatum nominibus coniunctis, cum vnum hominem proprio, simulque eius patriam velit nominare, vt cum infert *Megaristum Antandrium, Niciam Smyrnæum, Nymphontem Colophonium? Nugas maximas*] leuissimos infimæque conditionis homines: qui nec nominandi sunt.

303.

Duo Mysos] ita scripsi, vt antiquitatem retineam. sic enim est in Bessarionis libro. sic & Virgilius locutus est:

Si duo præterea tales Idæa tulisset
Terra Dyros.

Cæcilium?] hi sunt homines Romani, qui in prouincia Quinti negociabantur. *Sanari non potest*] quia tu in eum grauissime animaduertisti. vide 296. *Ecce supra caput*] ecce præter eos, quos significaui, occurrit animo meo, & quasi supra caput astat, a me nominandus Catienus. *Equestri censu,*] ex equestri ordine. census equestris erat quadringenta millia nummum. *Miluno*] videtur fuisse Licinij seruulus, aut certe comes in rapinis hoc nomine. addit *pullo*, per iocum, ad rapacitatem indicandam: quia miluij rapaces. *Tributa*]

buta] quod pecuniam quasi dominus imperaret, & minaciter exprimeret. quod præpotentes non nulli solent.

303:

Dicendi sal facetiaque] quod acute dictis multorum animos offenderet. *Tuus Cicuus*] Macedoniæ, quæ Asiæ proxima adiacet, prætor: de quo 296. *Interioribus Cicuis*] qui in ipsa Asia sunt, & aliquam prouinciæ tuæ partem, a te demandatam, administrant. *Valde magnum*] cum ironia. *Quos nominauit*] Virgilium, & Octauium intelligit. hos enim duos nominauit: Cilicienſis vero, Syriacique nomina non posuit. *Qui neque Cyrum*] cum tamen literis exculti non sint. *Agesilaum*] Lacedæmoniorum regem, qui in ore erat rhetorum declamantium, vt ait Suidas. *Inexorabilem*] mallem *exorabilem*: vt, quia multis petentibus satisfacere Quintus voluerit, ideo scripserit iniquas, inusitatas, contrarias. *Tolle*] da operam, vt colligantur, & supprimantur. hoc paulo post dicit apertius. *Scriptas*] ab iis, qui eas a Quinto petiuissent. quas fuisse iniquas, inusitatas, contrarias, cum iidem homines & peterent eas, & scriberent, mirum nō est. *Nullum delectum*] cum omnes peræque literas, quæ ad te afferebantur, obsignari iuberes *Selectarum*] quæ ante ipsius aduentum annulo tuo fuissent obsignatæ. *Varie*] multis de rebus: in quibus, hoc quoque de genere quid sentirem, intelligere potuisti.

304.

Vide per homines amantes tui,] da negocium hominibus amantibus tui, vt tecum simul videant, ne qua a te scribatur epistola aut iniqua, aut contraria, aut absurda, aut inusitata, aut denique in aliquem contumeliosa. *Sylla nomenclator*] de ministris Quinti: a quo scriptam epistolam, Quintique annulo obsignatam, Cicero legerat, minime probandam. *Tempore ipso*] opportune hæc de epistolis, a te paulo consideratius scribendis. *L. Flauius*] Dio lib. 37. nominat L. Flauium, Pompeij studiosissimum: qui tamen hic non est. nam ille tribunatum pl. gessit Afranio & Celere cos. vt etiam patet ex libro 1. ad Atticum: hic autem, Pisone & Gabinio, prætura, anno tantum vno post Afranij & Celeris consulatum. non enim arbitror, anno post tribunatum pl. proximo quenquam potuisse prætorem designari. quod si

curulem ædilitatem omitti placuit: biennium tamen inter tribunatum & prœturam oportuit intercedere. itaque Domitius & Ancharius, cum tribunatum gessissent, post annum, omissa ædilitate, prœturam petierunt, & adepti sunt. vide orationem pro Sextio, & nostrum commentarium. de hoc autẽ Flauio, prætore designato, Dio lib. 38. & Asconius in cõmentario orationis pro Milone. *Si inficiatur?*]deberi quidquã Fundanio. *Prator solet*] prætor non iudicabat, sed ius dicebat. iudicabant autem iudices a prætore dati, cum aliis de causis, tum etiam de iis, in quibus, petita pecunia deberetur, nec ne, diiudicari oportebat. monet igitur Quintum, contra consuetudinem cum feciſſe, qui iudicauerit deberi.

304:

Remittas de diminuendo,]permittas, vt de bonis Octauij diminuere possint. *Amplius*,] hoc amplius te rogo, Flauij causa, & scilicet Pompeij, qui Flauio amicissimus est, facias omnia. *Ex tua iniuria in illum*]noli credere, me hac de re propterea tecum agere, quia liberalitatis laudem quæram, ex eo facto, quod iniuriosum est. ego tuam iniuriam tolli volo, existimationis tuæ causa: non id ago, vt videar in Flauium liberalis. *Relinquas*] tempus enim decessionis appropinquabat; cum annuum prætoris imperium vltra Decembrem mensem non produceretur. *Iuris, dignitatisque retinens*,] qui neque de re, neque de dignitate sua quidquam detrahi passurus est. *Neque iure*] cum iudicare prætor non debueris, deberi. *De pactione*] inter Græcos & publicanos a te facta. 299. fam. 227. *In eadem epistola*] quam dixit se scripsisse iracundius. *Grauiora*] in te obiurgando. ὀρθὰν τὴν ναῦν] fortasse dicit hoc: Rectum nauis cursum teneamus: deinde, si res ita postulet, moriamur. quasi dicat: agamus, quod rectum est: reliqua omnia cõtemnamus. & est eius obiurgationis, qua paulo grauiore vsus erat, excusatio. verba Græca vnde sumpserit, mihi quidem ignotum est. potuit a poeta mutuari: quod sæpe solet. *Maiora ista erunt*.]an hoc? ista, quæ te moneo, quæ ad te, simulque ad me pertinent, maioris erunt momenti, quam illa, quorum causa ille protulit hæc verba: ὀρθὰν τὴν ναῦν & ἄπαξ θανεῖν. sunt igitur eo nobis diligentius obseruanda. *Quæ sunt non nulla*,]hoc non ad ipsa

ad ipsa verba, quæ antecedunt, sed ad eorum sententiam accommodat. quæ, inquit, in te reprehendi, sunt omnino aliqua, sed tamen mediocria, & parua potius.

305.

Sardianus] Sardis vrbs in Lydia fuit. *Deducas.*] Romam. *Qui iam nihil sit:*] Non video, quo referatur particula *iam:* ac malim, *Qui tam nihil sit:* cum & seruus, & nequam seruus nihil omnino esse videatur. homo nihil, veteres dixisse, tradit Varro de analogia lib. 2. *Cato adolescens,*] C. Cato, is, qui post triēnio tribunus pl. rogationem promulgauit de abrogando Lentulo imperio. fam. 4. *Concionem*] ab aliquo magistratu datam. nam alioqui, priuatus cum esset, concionari non potuisset. ad Atticum lib. 4. 54: *Priuatus*] cum a consule dictator dici soleat. *Occideretur.*] hoc significant illa verba Iulij Obsequentis: Propter Pompeij dictaturam ingens seditio in vrbe fuit. quod esse factum Cicerone & Antonio cos. imperite falsoque Obsequens tradidit: qui, cum & is, qui scripsit epitomen Liuianam, & Dio, C. Antonium a Dardanis fugatum Cæsare & Bibulo cos. significent, Antonij calamitatem & Pompeij dictaturam simul statuerit, titulumque fecerit, ad annum indicandum, Cicerone & Antonio cos.

306.

Nostra causa] si diem nobis Clodius dixerit, qui nunc est tribunus pl. designatus. *Et quidem*] liber Bessarionis manuscriptus admodum a nostro impresso discrepat: habet enim sic: *Vt quidam cum spe summa maxima tum maiore etiam animo sperent superiores fore nos confidant animo*, &c. Ex hac scriptura videtur non magna mutatione elici veritas posse. optime enim cū sententia Ciceronis congruet, si legatur sic: *Vt quidam, cū spe summa, tum maiore etiam animo, sperent, superiores fore nos: confidant adeo, & vt in hac rep.* &c. *In hac rep.*] malim, *in hac re. Ne casum quidem illum*] ne fortuita quidem: quæ tamen ideo videntur pertimescenda, quia non sunt in potestate nostra. *Dixerit*] ad populum, quod ciues Romanos indicta causa contra legem Semproniam condemnarim. *Discedamus:*] ex iudicio. *Horum regum*] Pompeij, Cæsaris consulis, Crassi, qui pernicioſam

reip. societatem iniuerant. sic ad Atticum lib. 2. 27: Mirandū in modum reges odisse superbos. & eodem lib. 29. Hoc vero regnum esse, ferri nullo pacto potest. & ibidem 30. Nec iam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. *Cæsar:*] consul: qui Clodium iam ad plebem traduxerat. *De mea comparatione*] ita credo, vt nihilo me lāguidius comparem, ac muniam. tale illud lib. 2. 311: Pompeius se comparat, homines ex agris accersit. Ciceronem autem non admodum affirmanti Pompeio credidisse, indicat illud ad Atticum libro 2. 35. Alterum facio, vt caueam: alterum, vt non credam, facere nō possum. & ibidem 36: Pompeius confirmat, eum nihil esse facturum contra me. mihi periculosum est credere. ad resistendum me paro. *Amici*] omnes præter Clodium, hoc est, nouem: ex quibus tamen, Cicerone in exilium profecto, defluxit vnus; & octo duntaxat de reditu Ciceronis rogationem promulgarunt. hinc illa in oratione pro Sextio. De meo reditu octo tribuni promulgarunt. nam ex nouem, quos tunc habueram, vnus me absente defluxit; qui cognomen sibi ex Æliorum imaginibus arripuit; quo magis nationis eius esse, quam generis, videretur. Cuius loci sententiam in nostro in illam orationem commentario satis aperuimus. *Consules*] designati, Piso & Gabinius: qui tamen se non, quales ostenderant, præstiterunt. *Prætores*] hos quoque designatos. *Domitium*] L. Domitium Ahenobarbum, Cęsaris inimicissimū; quem prætorem cum C. Memmio collega, quem hic Cicero nominat, de eius actis ad senatum retulisse, Suetonius prodidit. atque huius maxime prætoris metu consensisse Cæsarem cum P. Clodio tribuno pl. de Ciceronis exilio, facit illud, vt credam, quod in oratione pro Sextio scriptum est his verbis: Illi autem, aliquo tum timore perterriti, quod acta illa, atque omnes res superioris anni labefactari a prætoribus putabāt, tribunum popularem a se alienare nolebāt; suaque sibi propiora esse pericula, quam mea, loquebantur. *Nigidium*] P. Nigidium Figulum, Romanorum omnium, vno excepto M. Varrone, doctissimum, ad quem est epistola lib. 1v. fam. 56: *Memmium*] C. Memmium, eum, qui sacris luuentutis, quibus ipse præerat, M. Luculli vxorem, vt Cicero in ad Atticum epistola iocatur, initiauit, quique Cn. Pompeij vxorem, per Curtium Niciam Grammaticum, codicillis

eillis de ſtupro ſolicitauit: vt eſt in libro de claris Grammaticis. *Lentulum*] non poteſt hic eſſe P. Lentulus Spinther, qui conſul fuit anno proximo poſt Piſonem & Gabinium cos. diſtat autem biennio a conſulatu prætura. Cn. Lentulum Marcellinum fuiſſe ne credam, eadem ratione adducor. geſſit enim conſulatum poſt Lentulum Spintherem. itaque prætor, Piſone & Gabinio cos. vno tantum inter præturam & cõſulatum anno interiecto, eſſe non potuit. Quid, ſi de L. Lentulo, flaminis filio, intelligatur? ne hoc quidem licet. repugnat enim hiſtoria. nam qui poteſt hoc anno, id eſt eo, quo Gabinius & Piſo conſules deſignati ſunt, prætor ipſe deſignatus eſſe, cum hoc anno conſulatum cum Gabinio petierit? id quod in Vatiniana interrogatione Cicero ſignificat his verbis: L. Lentulum, hunc iudicem noſtrum, flaminem Martialem; quod erat eo tempore Gabinij tui competitor. Fuiſſe igitur crediderim L. Lentulum Crus: qui cum C. Claudio Marcello aliquot poſt annis conſulatum geſſit.

EPISTOLA III.

306.

A. Gabinio,
L. Calpurnio Piſone, COS.

Conſulatus] ſiquidẽ, quæ conſul geſſi pro ſalute patriæ, ea me afflixerũt, rogatione a Clodio lata aduerſus eos, qui ciues Romanos, indicta cauſa, necaſſent. quod ſane veteres quoq; leges vetabant. verum in eo paruit Cicero ſenatuſconſulto; quod in M. Catonis ſententiam factum eſt. *Præter ſpem me.*] vereor enim, ne, qui me perdiderunt, ijdem, non plane mea pernicie ſatiati, eadem, quæ mihi, eripere tibi conentur, dignitatem, patriam, fortunas. *Flens, flentem,*] non aliqua triſti de cauſa: ibat enim ad Aſiam regendam Quintus: ſed hoc in digreſſu fratrum amantiſſimorum ſolet euenire, præſertim vbi vident futurũ, vt abſint alter ab altero & aliquandiu, & magno locorum interuallo ſeiuncti. *Proſequentem*] cum in Aſiam imperio proconſulari profectus es. mos enim

hic erat, nimirum laudandus ob humanitatem, vt non solum propinquos, verum & amicos, ad prouincias administrandas proficiscentes, prosequerentur extra vrbem. hinc illud ad Appium, fam. lib. 3. Cum te paludatum prosequerer. *Defenderet.*] tueretur. sic enim factum esset, ne viuo me careres, viuo me alijs indigeres. nunc mea pietas & amor in te venire in dubium potest: quandoquidem commissi, vt viuo me careres: & quæ sequuntur proxime. *Prope fratrem*] tolle *fratrem*: syncerus erit, qui nunc mendosus locus est. itaque Franciscus Petrarca, poeta sermonis Italici hodierni omnium elegantissimus, Latini veteris haud valde bonus, in quadam epistola legit. habuit enim librum manuscriptum ijs, qui nunc reperiuntur, emendatiorem.

306.

Imaginem meam] *tuam* magis placeret: sed *meam*, ferri potest. sunt enim, qui patrum fratres ore magis referant, quam patres ipsos. *Protinus pergas,*] ne ad me venias, sed protinus Romam pergas. *Te præsidio*] te ipsum tibi præsidio præsentem esse. nam, si quid temporis in reditu ponderes: fieri posset, vt aliquid interim absens calamitatis acciperes. Hoc & ad Atticum scribit lib. 3. 42: *Auctoritatis*] si modo quid apud te valet hoc, quod me sperare vides, erige te, & confirma. spero autem tibi tuam integritatem, & amorem in te ciuitatis, & aliquid etiam misericordiam nostri, præsidij laturam. *Isto*] quod ad te attinet. Timebat videlicet, ne quis ei, in vrbem reuerso, diem diceret ob prouinciam auare administratam. ad Atticum lib. 3. 47.

307.

Reprehensionem] nam, si restituor, magis eorum extabit iniquitas, qui cum inimico meo ad me perdendum consenserint. nõ enim restituerer, nisi mea pateret innocentia. *Honestius*] cadere enim in patria, fortiter cum inimicis pugnantem, honestum fuit. *Vtilius:*] forte enim crudelitatem inimicorum mors mea satiasset: qui nunc, mea calamitate non contenti, valde timeo ne tibi immerenti negocium mea causa facessant. *Tuum tempus*] tuum periculum. Non placet, inquit, viuere; nisi si aut aliquid tuis rationibus, dum in periculo versaris, possum consulere; aut spem, non dico aliquam, aut mediocrem, sed omnino firmam de meo reditu esse intelligis.

telligis. non enim exigua in spe tantum pono, vt in tam misera turpique vita diutius velim commorari. *Genere ipso pecunia*] placeret sic: *genero ipso, pecunia*: vt C. Pisonem generum suum significet: cuius & mores, & ingenium vehementer Cicero probauit. vide de claris oratoribus. *De permutatione?*] te, cum ad vrbem perueneris, pecuniam, permutatione sumptam, si ego vellem, mihi curaturum. quorsum hoc ad me retulisti? quasi vero nunc, &c. *Acceptam*] cum iturus essem in exilium. *Ex aerario*] quæ tibi Asiæ prætori de publico debebatur. certam enim pecuniam prouinciarum rectoribus resp. numerabat. epist. fam. lib. 2. 33. *Frustra*] cognosce summam Ciceronis exulis desperationem: qui cum ea pecunia ad se sustentandum vsus esset, *frustra* tamen dicat, quasi in res non necessarias erogatam; quod in tam afflicta fortuna vitam sibi nō necessariam, ac pene molestam duceret. *Et M. Antonio*] duo Quinti creditores, Antonius, & Cæpio. nec tamen abundat particula *&*, vt primo aspectu videtur. *Quod cogito*] ipse se exponit, cum infert, *siue enim.*

307.

Molestia,] vt aliquis, nostris malis non contentus, negocium tibi faceßat. sic in proxima, quæ sequitur, dixit, Si te satis innocentia tua, & misericordia hominum vindicat a molestia. *Conferas*] auxilij causa. nec dubium est, de M. Crasso dici, qui a Parthis cæsus est; & de M. Calidio, qui fuit orator dulcis potius, quam vehemens; & prætor anno proximo de reditu Ciceronis legem promulgauit, vt est in oratione post reditum in senatu. *Arrio*:] Q. Arrio, de quo 27. & in Varronis libris de re rustica. *Fouendum*] summa fuit inter Hortensium & Pomponium Atticum amicitia, vt ait Nepos in vita. vult igitur Hortensium Cicero suæ causæ per Pomponium conciliari. & Hortensium potius nominat, quam quemuis alium, quod is præter ceteros nosse diceretur id, quod a Quinto contra leges commissum opinio erat. *Ne ille versus*,] verebatur, puto, ne Quintus frater de ambitu accusaretur; quod in petenda ædilitate pecuniam contra leges dedisset. quo tempore versus quidam in eum de lege Aurelia, qui ambitum notaret, conferebatur. Licet autem existimare, lege Aurelia sancitum de ambitu

aliquid fuisse. *Falso testimonio*] Hortensij in te. *Confirmetur.*]vt id nunc verum esse dicatur,falsisque testibus comprobetur, quod tunc significauerat ille versus, te scilicet in honore petendo pecunia vsum esse. *Messallam*] eum, vt opinor, qui cum M. Pupio Pisone consul fuerat. *Etiam simulatorem*] etiam Pompeius, si minus ex animo nobis fauebit,saltem fauere se simulabit. quod ad nostram causam subleuandam aliquid, atque adeo multum erit, cum homines Pompeium nostri studiosum suspicabuntur. *Affert*,] iam enim de se,vt de mortuo,loquitur:& ideo infert, *Sed, te incolumi, orbis non erunt.*

EPISTOLA IV.

308.

Iisdem consulibus.

Misericordiaque] quid hic habet loci misericordia? an ipsius misericordia factum erat, vt eijceretur? Malo igitur, quod indicat mihi meus ille, quem ego nunc ad singula verba inspicio, Bessarionis antiquus liber; malo, inquam, pro *misericordiaque*, legere *miseriaque*: cum veterem scripturam huiusmodi esse videam *miaq*, dictione contracta, vnde fluxit error. *Decipi*] vt a Pompeio, quem summis beneficijs ornaueram. *Prater fidem amicorum*] verbum *obfuit*, aut simile quid, præ dolore omisit. *Cautum*] cum discedere malui,quam pugnare. *A molestia*] vt tibi ipsi nemo periculum intendat. *Sextius*,] P. Sextius tribunus pl. designatus. *Piso*] gener Ciceronis,qui obijt ante reditum illius. *Retinuerunt*,] literis. *Motus*] vrbanos: quorum expectatione longius discedere nolui. *Exitum illorum*] exitum illorum motuum. *Inimico*,] P. Clodio tribuno pl. *Obtrectatorum*,] Pompeij,Cæsaris,& Crassi; qui meæ dignitati obtrectantes, inimicum meum fouerunt. *Denocim*] sic antea. nos *de nouo* reposuimus. vt nouos pro designatis ponat,sicuti libro ad Atticũ III. 50: Noui tribuni pl. si essent timidiores.& ibidem dixeratiam,Veterum tribunorum pl. rogatio. Alij, *Domitius autem tribunus pl.* quorum est

mani-

manifestus error; quod, vt iam ostendimus, inter illius anni tribunos Domitius non fuit. *Gratidius*] video sic esse & in libris manuscriptis. magis tamen placeret *Fabricius*. nominantur enim octo tribuni pl. in oratione post reditum in senatu, T. Annius Milo, P. Sextius, C. Cestilius, M. Cispius, (sic enim in postrema nostrorum librorū editione repositum; cum legeretur, Mosopius) T. Fadius, M. Curtius, C. Messinius, Q. Fabricius: qui octo tribuni pl. de reditu Ciceronis promulgarunt. duo reliqui, quos in ea oratione non nominat, propterea quod promulgare simul cum collegis noluerant, fuere, vt apud Asconium legimus, Sex. Atilius Seranus, Numerius Quintius. quos a me ideo nominatos omnes volui, quo certius probarem, in hac epistola & *Fabricius* potius legendum esse, quam *Gratidius*; cui sententiæ subscribere videtur etiam oratio pro Sextio; & ijs assentiendum non esse, qui *Domitius* malunt, quam *de nouis* legere. *Intercessor*] ex ipsis tribunis pl. aliquis. *Mentem exturbarent meam:*] omne mihi consilium eriperent. *Consulum*] designatorū, Lentuli, & Metelli. totam enim posuerat spem in proximi anni magistratibus. *Timor,*] quod timeo, ne prætores designati, vbi magistratum inierint, nobis non amici sint. *Publicanorū arma,*] forte id est, quod dixit, *Propter nescio quos motus*. ex armis autem grauior existit inter ciues dissensio: & ad restituendum Ciceronem summa omnium consensio requirebatur. verum, quid si aliter distinguatur, sic inquam? *Alienato consulum, etiam prætorum, timor publicanorum, arma.* mihi quidem placeret magis. *Meorum*] vxoris, filiæ, generi. nam filius annum ætatis vix septimum agebat.

308:

Phaetonis] liberto. *Communem casum*] meam calamitatem, quæ tibi communis est: quæ non vt omnis auferatur, postulo: sed, si aliqua ex parte releuabitur, magnum quiddam facies. *Qui erit consul:*] iam enim designatus erat: quod inde patet, quia in hac ipsa epistola mentio fit de tribunis pl. designatis. *Quid sit*] rei aut spei ad salutem nostram. *Videbis omnino.*] potest & sic interpungi: *Videbis. omnino, situam*, &c. *Ne cessaris.*] ne sis languidior, sed strenue resistas. *Non enim gladius*] se ipsum nominat: cū de fratre intelligat; quod eandem vtriusque fortunam ducat. non, inquit, me, hoc est te, gladijs; sed litibus petent.

PAVLI MANVTII COMMENTARIVS IN LIBRVM SECVNDVM CICERONIS EPISTOLARVM AD QVINTVM FRATREM.

EPISTOLA PRIMA.

309.

SCRIPSIT hanc P. Cornelio Lentulo Spinthere, Q. Cæcilio Metello Nepote cos. menſe Decembri, id eſt in extremo anno; cum menſe Sextili, iiſdem conſulibus, reſtitutus eſſet. Quintus frater erat in Sardinia, legatus, vt opinor, a Pompeio miſſus, rei frumentariæ cauſa. nam quindecim ſibi eius muneris gratia Pompeius legauit, epiſt. 1. lib. 4. ad Atticum, & apud hiſtoricos. *Sub dies feſtos.*] a XVII. Cal. Ianuarij ad vſque fere extremum menſem dies erant feſti, Saturnalia, Opalia, Angeronalia, Larentinalia, Iuuenalia. *Duo conſules deſignati*,] Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, L. Martius Philippus; quos immiſcet conſularibus. *P. Seruilius*,] Iſauricus, pater eius, qui conſul nouem poſt annis fuit cum C. Cæſare. *M. Lucullus*,] frater, non germanus, ſed conſobrinus, vt ait Eutropius, L. Licinij Luculli, qui Mithridatem Tigranemque deuicit. & quanquam Liciniæ gentis cognomen ſit Lucullus, hic tamen non Licinius, ſed Terentius eſt. cur ita cenſeam, argumentis, vt opinor, facile probabo. Primum actione tertia

in Ver-

in Verrem consules simul M. Terentium & C. Cassium video nominari. collegam autem C. Cassij fuisse in consulatu M. Lucullum, plane constat ex oratione pro Cluentio. Neque vero quisquam illud obijciat; alterutrum esse necesse, vt vel ex Licinia gente sit, cum Lucullus, quod eius gentis cognomen fuit, dicatur; vel, si ex Terentia est, Varro potius, vt Terentiæ gentis cognomine vtatur, quam Lucullus vocetur. hærebit omnino, hac dubitatione impeditus, qui morem antiquum ignorat. mihi quidem facile viam aperit antiquitatis obseruatio. legi enim sæpe, ac notaui, eos, qui iure adoptionis in aliam familiam transissent, duobus cognominibus, vno prioris familiæ, altero posterioris vtos esse, ita, vt nouum cognomen veteri anteponeretur. hoc ita esse, cum alia exempla, quæ breuitatis causa omitto, tum illud satis indicat in eo senatusconsulto, quod insertum epistolæ M. Cœlius ad Ciceronem misit. sic enim est in eo. Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius Scipio, cognomine Scipionis post Metelli ac Pij cognomen collocato: quia Scipionem Q. Metellus Pius, Numidici filius, adoptauerat. itidem hic noster & Varro, & Lucullus dicebatur, sed frequentius tamen Lucullus ob eam causam, quia veteri, quam nouo, cognomine notior erat. adducor autem in hanc opinionem eo libentius, quod lapides illi Capitolini, proximis annis Romæ reperti, Lucullum hunc consulem, dictionibus vetustate consumptis, ita ponunt: M.___ VS. M.F._____R. LVCVLLVS. Neq; enim dubito, quin litera illa R. quæ ab illis duabus M. F. longissime distat, alterum cognomen sit, quod a Terentio, patre adoptiuo, Lucullus accepit, hoc inquam, VARR. quod, Varro, significat, sicuti LVCVLL. pro Lucullus, ibi scriptum videmus, & in ijsdem lapidibus, MARCELL. MESSALL. DOLABELL. NASIC. pro, Marcellus, Messalla, Dolabella, Nasica, ita diuisa syllaba postrema, vt interdum duæ literæ, interdum vna tantum omittatur: vt, cum scribebant, MAI. pro MAII. Quod autem, vbi nomen esse oportuit, lapis habet VS: supplementū esse verum dico, TARENTI. vt, quod imperfectum nunc est, integrum hoc sit: M. TERENTIVS M. F. VARR. LVCVLLVS. nisi si quis prænomen etiam aui putet adiungēdum: quod sane desiderari suspicor in lapide.

video enim inter F. & R. ſpatium eſſe paulo latius, quam vt tribus tantum illis literis, VAR. quas ego addo, totum impleatur. præterea, vbi lapis corruptus non eſt, auorum prænomina conſulibus adiuncta licet animaduertere. prænomẽ autem illud, quod eſſet addendum, aſſequi diuinatione non poſſumus: cum is Varro, cuius filius Lucullum adoptauit, conſulatũ non geſſerit, ac non modo in lapidibus illis, ſed nec in hiſtoriarum monumentis, quod ſciam, vſquam nominetur. Eſt igitur hic, M. Terentius M. F. Licinianus, Varro, Lucullus; a quo, & ab eius collega C. Caſſio, lex illa Caſſia frumentaria lata eſt, de qua Cicero bis meminit in Verrem. *Lepidus*,] non M. Lepidus, qui poſtea triumuir perdendæ reipublicæ fuit, qui nominari non potuit inter conſulares; cum non niſi multis poſt annis conſul fuerit; ſed, M' Lepidus, qui conſulatum geſſerat cum L. Volcatio Tullo. itaque eos Cicero deinceps memorat. *Glabrio*] M' Acilius Glabrio; qui anno ante Lepidum & Volcatium cõſul cum fuiſſet, poſt eos tamen hic nominatur. quod mirari, puerile eſt. prætor fuit in cauſa Verris. *Prætores*] cum ex prætoribus neminem nominet, apparet omnes affuiſſe. omnes autem hoc tempore octo omnino fuerunt. argumenta, quibus adducor, vt ita eſſe credam, hæc ſunt. Prætores, geſto magiſtratu, exibant in prouincias. hoc in dubium vocari non poteſt. plena exemplorum omnia. videtur igitur eſſe rationi conſentaneum, vt earum prouinciarum numerus cum prætorum numero congruerit. has porro in ſenatuſconſulto, quod M. Cælius ad Ciceronem miſit, octo video nominari. Itemque (inquit) ſenatui placere, in Ciliciam prouinciam, inque octo reliquas prouincias, quas prætorij pro prætore obtinerent: & quæ ſequũtur. Et in oratione pro Milone, Erat, inquit, id temporis conſul P. Lentulus, ſeptem prætores, octo tribuni plebis, defenſores mei. Septem nominat, vno Appio de omnibus excepto: quod aperte indicat in oratione in Piſonem, his verbis: De me cum omnes magiſtratus promulgaſſent, præter vnũ prætorem, a quo non fuit poſtulandum, fratrem inimici mei, præterque duos de lapide emptos tribunos pl. legem comitijs centuriatis tulit P. Lentulus conſul de collegæ Q. Metelli ſententia. Et pro Sextio ſic: Collegas Milo adiutores habebat. conſulis alterius ſummum ſtudium, alterius animus

pene

pene placatus. de prætoribus vnus alienus. Quod si quis putet, vnum quidem Appium ex vniuerso prætorum collegio a collegis in Cicerone reuocando dissensisse, collegas tamen ipsos non plane septem fuisse, locumque, iam a nobis ex oratione pro Milone recitatū, fortasse mendo non vacare; quod in notis numerorum facile solet euenire: huic, opinor, hanc suspicionem eripiam, ipsius Ciceronis testimonio. nam in oratione post reditum in senatu, vbi commemorat eos magistratus, quorum ope redierat ab exilio, nomina ponit octo tribunorum pl. & septem prætorum, eorum scilicet omnium, quos in ea pro Milone significauerat. Scriptum est etiam apud Dionem lib. 42. de prætoribus a C. Cæsare, post Cn. Pompeium in Pharsalia deuictum, decem creatis, vt gratiam bene de se meritis referret. ἵνα γὰρ, inquit, πλείους αὐτῷ ἀμείψωσι, στρατηγούς τε δέκα ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀπέδειξε, καὶ ἱερέας ὑπὲρ τὸ νενομισμένον. quod si, plures vt remunerari posset, decem prætores, & plures, quam antea fuerant, sacerdotes creauit: nimirum constat, prætores nō antea decem fuisse. Nam quod in Pomponio de origine iuris legitur; Cornelius Sylla quæstiones publicas constituit, veluti de falso, de paricidio, de sicarijs, de iniurijs; & prætores quatuor adiecit: deinde C. Iulius Cæsar duos prætores, & duos ædiles, qui frumento præessent, a Cerere Cereales constituit: id me minime conturbat. non enim dixit, adiecit quatuor prætores ad numerum veterum prætorum; sed, adiecit quatuor de ijs, qui prætores erant, ad publicas quæstiones; vt quatuor ab ipso quæstionibus institutis quatuor item prætores præessent. quos autem duos ait prætores a C. Cæsare adiunctos, eos, opinor, intelligit, de quibus meminit Dio, qui denarium numerum absoluerunt. Patet igitur de prætoribus octo vsque ad tertium C. Cæsaris consulatum. quid enim dubias coniecturas colligere opus est, in ea re, quæ satis manifeste probatur & ex eo senatusconsulto, cuius verba recitauimus, & ex quatuor Ciceronis orationibus, & ex Dionis historia? Sed arguit nescio quis, vt decem prætores ostendat, hoc modo. Prætores publicis quæstionibus præerant: publicæ quæstiones erant septem, inter sicarios, de repetundis, peculatus, de ambitu, de maiestate, de vi, de falso; quæ crimen veneficij, & alia quædam complectebatur: ergo, cum septem essent quæstiones,

& quæstioni inter sicarios duo prætores præesſent, reliquis autem singuli prætores: fuisse prætores octo, qui quæstionibus præessent, & duos prætereà, quorum alter inter ciues, alter inter peregrinos ius diceret, necessarium videtur. Dixi iam, non esse agendum coniecturis, aut argumentis, vbi veterum testimonia perspicua sunt. nec vero illa, quæ iam attuli, obscura videri possunt. Quod vero ad numerum quæstionum attinet, diuersa ratio est. nam si numerum prætorum ad numerum quæstionum accommodabimus; non modo plures quam octo, sed plures etiam quam decem creari prætores necesse erit. est enim quæstio de falso, est de paricidio, inter sicarios, de iniurijs, de veneficio, de vi, de ambitu, de maiestate, de repetundis, de peculatu, de incestu, aliæ. Ego autè ad argumentum illud, ne quis eo in aliquam dubitationem vocetur, ita respondeo: primum, præesse potuisse vnum prætorem quæstionibus pluribus, sicuti non vnus prætor, sed duo quæstioni inter sicarios quandoque præfuerunt. quod indicat locus in oratione pro Cluentio. possunt, exempli gratia, sex prætores ita distineri crebritate iudiciorum, vt nouis exorientibus quæstionibus vacare non liceat. potest eo tempore septimus prætor (reliquus erat vnus vrbanus, qui non quærebat, sed ius dicebat) in ea quæstione minime occupatus esse, quæ forte illi contigerat. hic, non dubito, quin ad eas quæstiones exercendas decreto senatus traduceretur, quibus vacare sex reliquos prætores non potuisse iam dixi. non enim committendum, vt impunita crimina differantur, nec sit locus quo nocentes rei adducantur. Age vero, concedatur quæstiones ab vno prætore plures exerceri non licuisse: sequitur ne necessario, vt ideo plures, quam octo, prætores, quia quæstiones plures, quam octo, fuerint? non sane, mihi quidem vt videtur: nisi si mihi illud ante rationibus probetur, quæstiones non potuisse ab alijs, quam a prætoribus, exerceri. quod si quis aggrediatur probare, fortasse hærebit. At nostra ratio quo modo procedit? optime videlicet: nititur enim testimonio veterum: a quo ego, quantum in me est, do operam ne discedam. quid igitur veteres testantur? præfuisse & publicis quæstionibus & capitalibus qui prætores non essent: qui iudices quæstionis dicebantur. nam quæstionem de veneficio, quam exercuit prætor Q. Voconius Naso, apud

quem

quem Cicero Cluentij causam egit, exercuerat ante C. Iunius, non vt prætor, sed vt iudex quæstionis, qui & quæsitor vocabatur. patet ex oratione pro Cluentio: patet etiam ex Asconij commentarijs. iudicum autem quæstionis duo fuisse genera, alios prætores, vt Q. Voconium Nasonem in causa Cluentij, alios non prætores, vt C. Iunium in causa Oppianici, multis verbis demonstratum est in libro de legibus. Atque hac ratione tueor locum illum in oratione pro Cluentio, in quo sex prætores cum nominasset Cicero, Q. Voconium Nasonem, M. Pletorium, C. Flaminium, C. Orchinium, se ipsum, C. Aquillium, subiunxit, Quid reliquæ quæstiones? quibus ex verbis reliquos prætores intelligi, falso coniecit is, quem supra significatione tantum, ne cui videamur voluisse detrahere, appellauimus. vel enim, vt dixi, de ijsdem prætoribus ibi nominatis, qui reliquas illas quæstiones exercere possent, licet intelligere; vel, quod iam probaui, de illis quæstionum iudicibus, qui cum prætores non essent, quæstionibus tamen non modo publicis, verum etiam capitalibus (non enim publicæ capitales omnes erant) interdū præerant. Reliqui duo prætores, Ciceronis collegæ, P. Cassius, & C. Antonius fuere. Cassius de maiestate quæsiuit: Antonium, cum reliqui septem, quos nominauimus, omnes quæsierint, prætorem vrbanum fuisse, iusque dixisse, necesse prorsus est. Hic teneris, inquit. octo prætores nominasti, & peregrinum omisisti: quem adiungi necesse est: &, si adiungitur, plures erunt, quam octo. Explico me Pediani ope: cuius elegantem, plenumque antiquitatis, ac vere aureum libellum nō me pœnitebit vnquam legendo contriuisse. is igitur in commentario orationis aduersus Antonium, & Catilinam, prætorem eum, qui de repetundis quæreret, eundē ius inter peregrinos dixisse demonstrat. quod nec a ratione videtur discrepare. nō enim ciuium, sed sociorum, hoc est peregrinorum, causa iudicia repetundarum sunt instituta. iure igitur idem prætor & ius dicebat inter peregrinos, & ijs petentibus, de repetundis quærebat. quod cum ita sit: ius inter peregrinos prætorem Ciceronem dixisse, qui de repetundis quæsiuit, pro certo putandum est. Verum Pediani verba, vt eius testimonio res pateat, subscribamus. Antonius (inquit) multos in Achaia spoliauerat, nactus de exercitu Syllano equitum turmas. deinde

Græci, quos spoliauerat, eduxerunt Antonium in ius ad M. Lucullum prætorem, qui ius inter peregrinos dicebat. egit pro Græcis etiam tum adolescentulus C. Cæsar, de quo paulo ante mentionem fecimus. & cum Lucullus id, quod Græci postulabant, decreuisset; appellauit tribunos Antonius, iurauitq; se ideo appellare, quod æquo iure uti nõ posset. Quem locum & Plutarchus attigit in vita Cæsaris, sed ita mendose, vt mirer eum in rebus Romanis tam turpiter esse lapsum. primum P. Antonium nominat, qui C. fuit: deinde Macedoniæ prætorem appellat M. Lucullum, qui prætor Romæ fuit: tertio, de corruptis iudicijs accusatum ait Antonium, qui accusatus est de repetundis: postremo, tradit eum ideo tribunos pl. appellasse, quod sibi non licere cum Græcis diceret æquo iure in Græcia contendere: cum appellare in prouincia ad tribunos pl. qui Romæ erant, nemo soleret. quæstum potius ad senatum socij veniebant, nec de corruptis iudicijs, sed de pecunijs ereptis, aut de nece iniusta, aut huiusmodi flagitijs: de quibus aut ad prætorem, aut etiam ad populum quãdoque agebat accusator. quare Plutarchum hoc in loco non puto posse ab inscientiæ culpa vindicari. Hæc præter consuetudinem meam, hoc est eam, quam puto esse tenendam in conficiendis commentarijs „ paulo fusius tractaui, non ambitione adductus, sed studio veritatis; ne confirmaretur opinio illa de decem prætoribus ante bellum ciuile Cæsaris & Pompeij. *Ad ducentos*] hic tamen frequens senatus dici vere non potest. nam in epistola quadã ad Atticum cccxv, & in oratione post reditum in senatu cccx senatores nominantur. non igitur *frequentes*, ex vniuersi senatus numero, sed *frequentes*, vt mense Decembri. *Commorat expectationem*] quia senatum coegerat, vt ageret causam agri Campani. licebat enim senatum habere etiam tribunis pl. quod in libro de magistratibus patebit. hic autem senatum a Lupo esse habitum, non modo ex duabus illis dictionibus *Commorat expectationem*, conijcio, sed inde etiam, quod in hac epistola nullam prorsus neque Lentuli consulis, neque collegæ eius Metelli fieri mentionem video. *Lupus*] P. Rutilius Lupus. hic sine dubio tribunus pl. erat: cum rogandi sententias potestatem haberet, vt paulo post liquet. sententiæ porro non nisi a magistratu rogabantur. sed quid opus est argumentari?

in epi-

in epistola ad Lentulum, quæ scripta est Marcellino & Philippo cos. epist. fam. 4. Lupus, inquit, tribunus pl. quod ipse de Pompeio retulisset. Quid autem, si quis ita obijciat? fuisse Lupum tribunum pl. Marcellino & Philippo cos. quo Ciliciam anno Lentulus Spinther administrauit: quod vtrunque cognoscitur ex epist. fam. lib. 1. non posse igitur, quo anno scripta est hæc epistola, hoc est, Lentulo Spinthere & Metello Nepote cos. tribunum pl. esse. Inepta dubitatio non est, quæque rerum Romanarum imperitos facile perturbet. ea tamen diluitur, si sic obijcienti respondeas. Tribunus pl. sane fuit Lupus Marcellino & Philippo cos idem tamen Lentulo quoque & Metello cos. vtrunque enim licuit. nam, cum consules per totum Decembrem mensem magistratum gererent; tribuni autem plebis ad vsque tantum 1 v. id. Dec. sequebatur, vt per eius mensis dies reliquos consulibus ijs, qui ab exitu magistratus minimum aberant, noui tribuni pl. essent, ijdemque, cum primo Ianuarij die noui consules magistratum inissent, per totum insequentem annum, ad 1 v. id. Dec. quod a Dionysio Liuioque didicimus. erat igitur tribunus pl. Lupus Lentulo & Nepote cos. in extremo anno, hoc est, post 1 v. id. Decemb. annoque insequenti, Marcellino & Philippo cos. ad eundem vsque diem magistratum peregit. Collegas eius inuenio septem, L. Porcium Catonem, C. Caninium, L. Racilium, Cn. Plancium, A. Plautium, Sex. Antistium Veterem, * Cassium. ipsi prænomen fuit Publio, nomen Rutilio. epist. fam. lib. 1. pro Plancio, ad fratrem, Dio. prætor fuit belli ciuilis anno 1. Lentulo & Marcello cos. quod Cæsar in comm. de bel. ci. lib. 1. docet, & Cicero ipse lib. 8. ad Atticum, 129: & 9. 134: *Agri Campani*] vt ager Campanus veniret. publicus enim erat. 315. *Materiam rei*] quæ ipsa sibi audientiam facit. *Nostris actionibus*] laudauit omnia, quæ acta sunt a me in consulatu, ne ager Campanus P. Seruilij Rulli tribuni pl. lege veniret. *In C. Cæsarem.*] qui consul de agro Campano plebi diuidendo legem tulerat. Suetonius, Appianus, Dio, ad Atticum non semel libro 2. Necesse igitur erat, vt Lupus eam diuisionem, lege Iulia factam, sua lege tolleret, eodemque de agro vendendo simul ageret. quo spectat illud infra 315. Acriorem caulam inopia pecuniæ faciebat. *Gellium.*] L. Gellium

crederem, qui cum Cn. Cornelio Lentulo consul fuit: sed cum inter consulares nominasset aut igitur alius Gellius est: aut, si consularis est, non affuit in senatu, sicuti nec Cæsar aderat, nec Pompeius; quorum in alterum aculei, cum altero expostulationes fuerunt. *Expostulationes*] cum quereretur, agrum Campanum a Cæsare diuisum esse, consentiente Pompeio ad Atticum lib. 2. 31. Plutarchus, alij. *Absente Pompeio.*] aberat rei frumentariæ causa. ad Atticum, lib. 4. 53: ad hunc, 315. *Sententiam se rogaturum*] & hic apparet, tribunum pl. fuisse Lupum. præter enim magistratus, rogandi sententias potestatem, vt iam dixi, nemo habebat. *Ne quod omen*] nolle se a senatoribus sententias dici; ne, cum aduersus voluntatem alicuius loquerentur, in simultates & inimicitias incideret. *Conuicia*,] meminerat enim, quæ in senatu superioribus temporibus, cum ageretur de agro Campano, altercationes & conuicia fuissent: inde, quid quisque sentiret, poterat intelligere. nam cum antea conuicia in eos, qui de agro Campano diuidendo agebant, essent a senatoribus plerisque iniecta; tunc autem, ipso venditionem suadente, mirum silentium esset: ex eo silentio, probari, quod ipse vellet, ita cognoscebat, vt antea, quod de agro Campano ferebatur, improbari, de conuicijs intellexerat. *Milo cæpit dimittere*] senatum. sed in voce *Milo*, insignem esse mendam existimo. fuit omnino tribunus pl. T. Annius Milo ijs consulibus, quibus hæc epistola scripta est: sed exierat iam e magistratu: cuius, vt diximus, extremus erat dies 1 v. id. Decemb. suumque magistratum noui tribuni plebis, quorum vnus erat Lupus, inierant. quare potestatem dimittendi senatus, cum tribunus pl. non esset, habere Milo non potuit. puto igitur, hæc tria verba de Lupo esse dicta: vt, qui senatum vocauerat, idem cœperit dimittere. neque vero, quod ad correctionem attinet, quo me coniectura ducat, non habeo: sed ego non is sum, qui, cum aliquid sine antiquorum librorum ope, aut sine manifesto historiæ consensu corrigo, ipse mihi magnopere placeam. dicam tamen, quod sentio. pro *Milo cæpit dimittere*, reponi posset, vna tantum addita litera, *In illo cæpit dimittere*: hoc est, in postremis illis verbis, *Se intelligere, quid senatus sentiret. Marcellinus*] consul designatus; qui paucis post diebus, hoc est,

est, Cal. Ianuarij, consulatum iniuit. propterea primus a Racilio tribuno pl. sententiam rogatus est: quod proxime sequitur. sententiam enim primi rogabantur consules designati. qua de re plenius in libro de senatu. *Cum Pompeius abesset,*] qui cum bello Mithridatico se diuisurum suis militibus agrum Campanum ostendisset; ipso absente, agri Campani causam agi, non satis æquum videbatur. *Se senatum negauit tenere.*] dixit, licere senatoribus abire: cum illis verbis vteretur, quę magistratuum erant peculiaria in dimittendo senatu: Patres conscripti, nemo vos tenet. Liuius. *Racilius*] L. Racilius, tribunus pl. de quo epist. fam. lib. 1. hic senatum, Lupo dimittente, retinuit, pro potestate tribunicia.

309:

Surrexit] ex hoc loco, stantes magistratus in senatu verba fecisse, constat: quod de senatoribus tradidit Pedianus. &, *surrexit*, nimirum cum in senatu sederet. quo fœdior patefit error Dionis, ac Valerij Maximi, quorum vterque non licuisse tradit ingredi senatum tribunis pl. *De iudicijs*] vt iudicia fierent in eos, quibus dicta dies erat. & vnum maxime Clodium animo spectabat. *Is cum grauiter de Clodianis incendijs*] paucis ante diebus idem senserat: quod ad Atticum Cicero scripsit his verbis: Proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat, vt totam nostram causam, aream, incendiorum, periculi mei, iudicio complecteretur, eaque omnia comitijs anteferret, proscripsit se per omnes dies comitiales de cœlo seruaturum. *Vt ipse iudices per prætorem Vrbanum sortiretur.*] Clodius de vi, accusante Milone, reus erat; quod in epistola 9. ad Lentulum lib. 1. illa verba significant: Impunitatem est eorum sententijs assecutus, qui, cum tribunus pl. pœnas a seditioso ciue per bonos viros iudicio persequi vellet, exemplum præclarissimum in posterum vindicandæ seditionis de rep. sustulerunt. Et in oratione pro Sextio. In eum igitur Marcellinus ipse sortiri iudices, prætoris vrbani opera, volebat. quanquam rectius, meo quidē iudicio, legeretur: *Vt ipse iudices prætor Vrbanus sortiretur.* forte enim cum in libro vetere aliquo scriptum esset, *Prat. Vrb.* hoc est, prætor vrbanus

addita ab imperito homine, mendosum locum suspicante; particula *per.* quod si legatur, vt dixi; intelligendum erit, hoc anno non vrbanum prætorem, sed alium e collegio de vi quæsiuisse, iudicesque sortitum esse: porro Marcellinum munus illud sortitionis ad prætorem vrbanum voluisse transferri; fortasse quod eius prætoris, qui de vi quæreret, diligentiæ, aut fidei non ita confideret. atque hæc, quæ tantum a coniectura manant, nec vllius loci testimonio confirmantur, examinari paulo accuratius volumus ab eruditis. *Sortiretur:*] ex vniuerso numero; qui ex tribus ordinibus, senatorio, equestri, plebeio, constabat. quod multis docemur exemplis. *Comitia*] ædilicia, quibus petebat Clodius; & ob eam causam ante iudicia haberi comitia volebat, vt ædilis factus, Milonis accusationem facilius eluderet. quod ita contigit. hinc illud ad Atticum lib. 4. 56: Ille postea, si sua comitia non fierent, vrbi minari. *Haberentur:*] paucis ante diebus fieri iudicia Marcellinus ante comitia voluerat: itaque dixit Cicero, in ea, quam nominaui, ad Atticum epistola, Eaque omnia comitijs anteferret. nunc sententiam ex parte mutat. concedit enim, vt comitia habeantur ante iudicia, sed sortitione iudicū prius facta; cum eo, vt, habitis comitijs, iudicia statim fiant: qui iudicia impedierit, is contra remp. feciſſe iudicetur. ita nec impedit comitia; &, causam iudiciorum eripi cupientibus bonis, non patitur. *C. Cato*] tribunus pl. 311: 313: & epist. fam. lib. 1. *Cassius*] & hic tribunus pl. *Acclamatione*] aduersus Cassium; quia comitia fieri ante iudicia vellet. *Philippus*] L. Marcius Philippus, Octauij, cui Augusto postea cognomen fuit, vitricus. hic cum designatus consul esset cum Lentulo Marcellino, sententiam post eum proximus rogatus est. nam qui priore loco designatus consul erat, is priore item loco sententiam rogabatur; vt in libro diximus de senatu. *De priuatis*] ergo post omnes magistratus. *De toto furore*] non de eo solum, quod expulisset fabros de area nostra; quod Catuli porticum, quæ ex senatusconsulto, consulum locatione, reficiebatur, disturbasset; quod Quinti fratris domū inflammasset; quod insecutus esset me lapidibus, fustibus, gladijs; quod Milonis domum, meamque incendere conatus esset; quorum crimi-

criminum nomine reus erat; sed plane de omnibus delictis, quæ, immani quodam furore incitatus, aut in me, aut in alios, aut in ipsam remp. commiserat. *Secundis*] assensum indicantibus. ductum a ventis: quibus cum vtimur secundis, fertur, quò volumus, recto cursu nauis. *Seuerus Antistius*] cũ in epistola M. Bruti Veterem Antistium vocari videam, suspicor hic de mẽda. & forte legendum sic: *Sex. Vetus Antistius*: aut, *Vetus Antistius*: quod dictio *Vetus*, in *Verus*, duarum literarum t & r similitudine, conuersa facile sit; & *Verus*, deinde abierit in *Seuerus*: vt sunt homines ad ea mutanda proclives, quæ statim vt intelligerent, vel rei difficultate, vel ingenij vitio nõ succesſit. nam quod, *Vetus Antistius* si legatur, nomini cognomen anteponetur; eo minime perturbor, qui huius generis exempla sæpe notauerim. dixit enim infra 312: Macer Licinius: ad Atticum 133. Balbi Cornelij: epist. fam. 22. Gallus Caninius. *Iudiciorum causam susceperit*,] cũ hæc verba, vt Antistium tribunum pl. existimem fuisse, me adducunt; tum illa, quæ sunt in clausula epistolæ: De tribunis pl. longe optimum Racilium habemus. videtur etiam Antistius amicus nobis fore. nam Plancius totus noster est. *In eam sententiam*] quam? an Antistij, qui, se antiquissimam esse habiturum iudiciorum causam, proxime dixerat? non puto. nam, cum tribunus pl. esset, certe ante Ciceronem, inter ceteros magistratus, rogatus erat sententiam. laudauit enim potius Ciceronem Antistius, quod, vt optimatem decet, ita locutus erat, quam sententiam dixit. expono igitur *eam*, Marcellini, cui Philippus assenserat, & Cicero deinde multis verbis. Quod autem inquit *ibatur*, non puto *pedibus* subaudiri. nondum enim sententiam rogati omnes erant: quod vbi factum non esset, eundi pedibus in sententiam initium non fiebat. *Ibatur* igitur, omnium pene consensu. *Diem dicendo eximere*] licebat enim senatori, & qua de re vellet, & quam diu vellet, dicere. qua potestate abutebantur multi; cum oratione longa diẽ consumerent, ne quid in senatu contra vol ũtatem eorum decerneretur. Gellius. *A Racilio*] qui cum de iudiciis retulit, libera cum primis, ac minime verecũda oratione, aspersio multarum facetiarum sale, (id enim est vrbane) Clodium vexauerat. liber Magnuli habet *inurbane*: & puto sumptum a libro manuscripto: quia *inurbane*, rubris

literis factum est: qua ille, vt iam diximus, veteris libri nota vtebatur. nec male congruet *inurbane*, cum dictione *contumaciter*: vt Clodius ideo fureret, quod esset contumaciter & inurbane vexatus. *A Graco stasi*] locus fuit ante curiam: de quo Varro. *Gradibus*] quibus ad curiam ascendebatur. *Opinor, in Q. Sextilium opinor* dicit, quia Clodij operæ in eos, qui senatus ad fores adstabant, incitatæ sunt: quos autem de iis, plane scire non poterat, cum ipse esset in senatu. & Sextiliũ nominat; quod is eius multitudinis, quę Milonem extra senatum, mox exiturum, opperiebatur, quasi dux esse videretur. habebat enim, vt Clodius, sic & Milo suam factionem. Ideo autem *in Sextilium & amicos Milonis incitata*, quia Clodiũ Milo de vi accusabat. *Vt arbitror, in mensem Ianuarium*] quia reliqui erãt Decembris mensis dies, quibus haberi senatum liceret, pauciſſimi, nempe quatuor, vt opinio mea fert. nam, cum ab idibus Decembris, quo die senatum a Lupo esse habitũ existimamus, (cur ita existimemus, supra ostẽdimus) ad Kal. Ianuarij dies XIIX. numerẽtur: ex iis porro festi sint V. comitiales IX. fasti IV: sequitur, vt per quatuor tantum dies, hoc est fastos, haberi senatus posset. nam, festis diebus nõ potuisse, notius est, quam vt probari debeat: comitialibus item, facile intelliger, qui senatusconsultũ, quod est in epistola Cęlij ad Ciceronem, attente legerit. sic enim in eo scriptum est; D. E. R. I. C. vti C. Paullus, C. Marcellus cos. cum magistratum iniissent ad ex cal. Mart. quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus prouinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex cal. Mart. ad senatum referrent, neve quid cõiunctim de ea re referretur a cos. vtique eius rei causa per-dies comitiales senatũ haberent, S. Q. C. facerent. Nominatim de comitialibus diebus non dixisset, vt per eos senatũ haberent, si haberi alioqui licuisset. & vt iis, qui acuti nimium videri volũt, dũ ab aliis excogitata delicato quodam fastidio reiiciunt, omnis calumniandi præcludatur occasio; verba Ciceronis, quæ id, quod agimus, aperte probant, ex epistola sequenti recitabimus. Consecuti sunt, inquit, dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. *Plancius*] mendose (sic enim puto) legebatur in omnibus libris *Plautius*. nos *Plãcius* reposuimus: primum, quod hunc esse Cn. Plãcium credidimus; quẽ tribunum pl. eodem anno cũ L. Racilio fuisse, oratio pro ipso, quæ extat,

extat, a Cicerone habita demonstrat: deinde, quod apud me ponderis est maximi, quia Bestiarionis in libro, *Plancius*, non *Plautius*, plane video scriptum esse. placet tamen hoc anno & Plautium tribunum pl. fuisse: quod a Dione lib. 39. traditū est. sed hic de Cn. Plancio malim, quam de A. Plautio, quem nominat Dio, intelligere. sequor enim antiquum librum: sequor historiam: sequor etiam illud, quod, cum dicat Cicero, *noster totus est*, magis id convenit in Plancium, Ciceronis amicissimum, quam in Plautium, cui nullam cum Cicerone interceſſisse insignem necessitudinem legimus. & forte is est Hypsæus ille, de quo in epistola 1. ad Lentulum his verbis: Libonis & Hypsæi non obscura concursatio & contentio in eam opinionem rem adduxerūt, vt Pompeius cupere videatur. Hypsæus enim Plautiæ gentis cognomen. *De mense Decembri.*] vsitata veteribus locutio, pro *mense*. qualia sunt, de nocte, de die, & similia. Cicero pro Murena: Vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respōdeas. & in epistola ad Atticum, libro 8. Obsignata iam epistola, quam de nocte daturus eram. Horatius:

Offensus damnis media de nocte caballum
Arripit. Catullus:
Vos conuiuia sumptuosiora de die facitis.

Scripserat Quintus, vt ex his Marci verbis coniicio, sibi constitutum esse, Romam hoc mense transmittere. quod tamen nec omnino quatuor post mensibus ab eo factum, sequentes epistolæ declarant.

EX EPISTOLA II.

310.

Cn. Lentulo Marcellino,
L. Marcio Philippo, COS.

Excuso] de literarum infrequentia. *Te puto sæpe habere*] post hæc verba sequebatur, *ersi non semper*. quod cum mihi nunquam satis probatum fuisset, (absurdum enim, minimeque necessarium videbatur) tollere tamen, nisi meā opinionē

manuscriptus liber confirmaret, nunquam ausus sum. nunc in meo illo, mihi magnopere probato, Bessarionis antiquo exemplari video, quod coniecturæ meæ respondeat, scriptum esse, sic inquam: *Te puto sæpe habere, qui, num quid Romam Velis, quærant.* *Lentuli & Sexti*] vt a Lentulo & Sexto debitam tibi pecuniam exigamus; exactam Pomponio Attico, cui debes, persoluamus. *Cincio*] L. Cincio, qui Attici negocia Romæ procurabat. ad Atticum libro 1.4: *Ad recordationem præteritæ memoriæ*] ad excitandam eius rei recordationem, quam ex animo nostro deleuit obliuio. *Gracchus*] Ti. Sempronius, Tiberij & Caij, clarissimorum oratorum, pater: qui cum recordatus esset, in designatione consulũ non recte a se tabernaculum esse captum; deque vitiosa designatione ad augurum collegium misisset; augures ad senatũ retulerunt; senatus, vt consules abdicarent, censuit: consules abdicarunt. Historia est libro 2. de natura deorum, libro primo de diuinatione, apud Valerium Maximum libro primo. *Venit,*] pro consule. etsi prætoria potius prouincia, quam consularis, erat Sardinia. sed interdum & a pro consulibus prætoriæ administrabantur. quod exemplo Macedoniæ, in oratione in Pisonem, demonstratur. *In Campo Martio*] vbi magistratus omnes creabantur. *Comitia consulum habenti*] cũ esset iterum consul cum M. Iuuentio Thalua. habuit autẽ ea comitia Gracchus potius, quam eius collega Iuuentius; quia qui priore loco creatus erat consul, is comitia sequentis anni consulibus rogandis habebat. itaq; & Cicero, qui prior consul erat, consulem a se esse Murenam renunciatum, in oratione pro eo narrat. plura in libro de comitiis. *Contra auspicia*] Veteres nihil non auspicato gerebant. Gracchus autẽ, quia tabernaculum vitio cepisset, contra auspicia consules creauerat. *De forma Minuciana,*] ædificium forte Quintus ad eam formam, quam Minucius architectus fecerat, extrui volebat. qua de re videtur significari 312. *Nominibus Pomponianis*] pecunia, quam debes Pomponio Attico, & a Lentulo & Sexto solui velles. *Emi nihil.*] vbi ædificetur ad formam Minucianam. *Auctio*] de bonis Culleonis mortui; quę fiebat inter coheredes, quo facilius ad suum quisque peruenirent. *Conditio*] emendi Tusculani. *Cyrum*] architectum. ad Atticum 24. epist, fam. 102. & pro Milone. *AEdi-*

litatis

litatis] quam Clodius petebat. *Comitia*] ædilicia. nã consularia iam fuerant; cum de consulibus designatis mẽtio fiat in epistola proxima superiore. *Edicta sunt*] edicto consulum Marcellini & Philippi. cur autem eo vsque tracta erant comitia ædilicia; quæ, si mos seruaretur, anno superiore fieri debuissent? quia, cum iudicium, quo Clodius de vi causam dicturus erat, ante comitia fieri, & Marcellinus, & alij voluissent; contra Clodius intelligeret, se iudicium effugere, nisi ædilis designaretur, non facile posse; ideoque contenderet, vt comitia iudiciis anteferrentur: vtriusque partis contentione factum est, vt iudicia simul & comitia vltra spatium legitimi temporis producerentur. *Cautionis*] ne quid Clodius, si euenerit vt ædilis creetur, nocere nobis possit. *Rege Alexandrino*,] Ptolemæo Aulete: qui a suis ciuibus pulsus, ad senatum confugerat, petebatque, vt restitueretur. epist. fam. lib. 1. Dio, & alij. restitutus demum est ab A. Gabinio Syriæ pro consule; qui prouinciæ suæ terminis, pretio ductus, est egressus. quo nomine postea condemnatũ, in Dione legimus. *Multitudine*] cum qua regem reduci, vetabant libri Sibyllini, hinc illa apud Lucanum carmina:

Haud equidem immerito Cumana carmine vatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles, ripasque æstate tumentes.

Dio quoq; Sibyllæ verba recitat libro 39. *Lentulus*] P. Cornelius Lentulus Spinther, qui proximo anno consul fuerat, & in Ciliciam tunc pro consule ibat. *Officio*] quia consul Lentulus ad senatum de Cicerone restituendo cõtra legem Clodiam retulerat; vt ei, cuius maxime beneficio restitutus esset, nihil Cicero nõ debere videretur. *Voluntati Pompeij*] quia, etsi pro Lẽtulo studiose, ita tamen egimus, vt animum Pompeij ne offenderemus.

310:

Calumnia] fictis ad impediendum causis. dicit idem eadem de re in epistola ad Lentulum, 4. *Dies comitiales*] dixi iam de hoc genere dierum.

mēdose legi; Ac neque more, neque iure, antequam prouinciæ ordinarentur, profectus est in vlteriorem Hispaniam; & pro ordinandis, reponendum ornandis. *Querelis de rep.*] cum essent in senatu, qui non de prouinciis agi, sed de rep. vellent. Quid igitur, existet aliquis qui obiiciat, non ad rempublicam prouinciæ pertinent? sane: sed hic remp. accipio pro rebus vrbanis: quæ maioris esse momenti, quam prouinciæ, quibusdam senatoribus videbantur: ideoque reipublicæ nomine recte possunt appellari. *Cato*] C. Cato tribunus pl. qui triennio ante, Cæsare & Bibulo cos. Pompeium priuatus dictatorem appellauerat. lib. 1. 305. *Promulgauit*] proposuit, vt deinde legem ferret. hoc de more diximus in libro de legibus. *Abrogando.*] non abrogauit tamen, Lentulo Marcellino consule dies comitiales, quibus ferre legem Cato potuisset, omnes eximente. infra, 314. & ex epistolis, quæ familiares vulgo vocantur, satis cōstat, P. Lentulum non ante annuum spatium, quod erat administrandę prouincię legitimū, decessisse. *Imperio*] Ciliciæ administratione. nam præfecti prouinciarum imperium habebant senatusconsulto & lege curiata. quanquam Appius P. Clodij frater, si curiata lex ferri non posset, ex senatusconsulto se esse in prouinciam iturum affirmauit. epist. fam. 17. ad Atticum 65: *Lentulo*] Spintheri, qui anno proximo consul ab exilio Ciceronem reuocauerat. videtur autem hic Cato P. Clodij studiosus fuisse, qui contra Lentulum & Milonem, quorum in primis opera Cicero in patriam redierat, rogationes promulgauerit. 311: *Mutauit.*] sordidata veste, ad commouendam misericordiam, sumpta: quod magnarum calamitatum in metu facere solebant: itaque, lege Clodia promulgata, vestitum & Cicero cum innumerabili amicorū clientiumque multitudine mutauerat.

311.

Peregerat] Petrus Danesius, quem habet Gallia clarissimū ingenij doctrinæque lumen, cum Venetiis ad eum sæpe honoris causa in ædes Georgij Siluæ, Vaurensis episcopi, adolescentulus ventitarem, in sermone dixit, rectius legi posse, *semper egerat.* quod idem mihi quoque nunc videtur. & optime duæ dictiones, *interdum, semper*, altera cum altera congruet: vt Pompeius silentio non sane semper egerit, sed interdum; cum auctoritate vero semper. hanc enim operarum

Clodij

Clodij clamor eripere nunquam potuit. *Surrexit Clodius.*] ædilis, Milonis accusator. *Ore*] cum immutatus color mentis solicitudinem indicaret; contra quam Pompeio euenerat; qui, clamore operarum minime deterritus, cum auctoritate semper egerat. *Hora* VI.] tertia diei hora, iudiciorum erat prima. docet hoc Martialis ille versus,

Exercet raucos tertia causidicos.

idem fere est hodie quoque in consuetudine positum. *Clodiam*] P. Clodij sororē, eam de tribus, vt opinor, quæ Q. Metelli Celeris vxor erat. nam etsi reliquæ item duæ, vna, quæ Q. Marcio Regi, altera, quæ L. Lucullo collocata fuerat, male audiebant impudicitiæ nomine, vt etiam cum fratre Clodio rem habuisse dicerentur: hæc tamen Metelli vxor, quam Quadrantariam esse appellatam, Plutarchus tradit, infamia præstabat. & hanc significat Cicero libro ad Atticum 2. cum appellat βοῶπιδα: & in oratione de aruspicum responsis, cum ait: Ne id quidē sentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuisse, quā hos flagrantes fororis? in ea vero pro Cœlio, non modo exagitat eam, quia virorum concubitum, instigante libidine, nimium petulanter appeteret, verū etiam satis aperta suspicione carpit, quasi venenum Metello coniugi dedisset. *Plebem fame necaret.*] quasi Pompeius, qui rei frumentariæ præesset, frumentum comprimeret. *Alexandriam*] restituendi Ptolemæi causa. *De Rostris*] non, quod accusatores in foro de Rostris loquerētur; sed, quia Clodius, Milonis accusator, ædilis erat; & iure magistratus ad populum de Rostris verba facere poterat. *Senatus vocatus in curiam:*] III IX. idus, hoc est, eo ipso, quo pro Milone Pompeius dixit, die. Licebat igitur fastis diebus haberi senatum, iudiciis videlicet confectis; nisi si quid maioris rei præripi tempus cogeret. *Curiam:*] cum nihil additur, Hostiliam intelligi notum est. *Bibulo,*] M. Calpurnio Bibulo; qui cum C. Cæsaris esset inimicissimus, generum eius Pompeium, & in ferendis legibus, hoc est in euertenda rep. consentientem, amare non poterat. *Curione,*] C. Scribonio Curione, viro consulari, oratore non postremo; cum tamen neque memoria, neque vlla omnino doctrina valeret. pater eius Curionis fuit, qui ciuili bello Cæsaris partes secutus, in Africa est interfectus. *Fauonio,*] M. Fauonio, Catonis æmulo in propu-

gnatione reip. & loquendi libertate. occisus est inter captiuos a triumuiris, post Brutum & Cassium Philippensi pugna victos. *Seruilio filio*] qui consul postea fuit cum C. Cæsare. & addidit *filio*, quia viuebat adhuc pater eius, P. Seruilius Isauricus. *Bonorum*] apparet, ab eo bonos vocari Bibulum, Curionem, Fauonium, Seruilium, quia libertatis causam contra extraordinarias Cæsaris Pompeiique opes tuerentur. *Quirinalia*] quæ erant XII. cal. Martij. *Diem.*] accusationis. Sed quæro, qui potuerit Quirinalibus, hoc est, die festo, iudicium exerceri. hoc sane mihi præter consuetudinem videtur. nisi si potestas in eo singularis fuit ædilium curulium, atque omnino ceterorum magistratuum. *Ad Apollinis*] non modo qui Græce sciunt, sed qui Latinas literas vix primoribus, quod aiunt, labris attigerunt, in hoc loquendi genere subaudiri ædem intelligunt. & senatum modo in templa, modo in sacras ædes vocari solitum, ex Varrone cõstat; qui distinguit a templis ædes sacras. *Vt Pompeium adesset.*] puto, quia prope templum Apollinis Pompeius habitaret: qui longius a suis ædibus discedere, metu Clodij, non audebat. ideo, paucis ante versibus legitur, eum, senatu in Hostiliam curiam vocato, domesticis se parietibus tenuisse. *Cato*] tribunus pl. quod iam diximus; qui antea Pompeium dictatorem appellauerat, nunc, mutata voluntate, vehementer eundem accusat.

311.

Me inuito,] nam cur laudati se ab eo vellet, quem contra suæ salutis auctores, Milonem, & Lentulum, rogationes videret promulgasse? *Perfidiam*] cum Pompeius contra fidem suam Ciceronem destituit, pellique in exilium a P. Clodio passus est. *Malenolorum*] eorum, quibus immoderata Pompeij potentia grauis erat. ex his quatuor iam nominauit. hac de re epist. fam. lib. 1. 5: *Descripsit*] non nominatim appellauit, sed quasi quibusdam coloribus ita depinxit, vt, eum notari, homines intelligerent. *Africanus*] minor: cuius vita non extat; cum tamen eam Plutarchus literis mandauerit, vt ipse testatur in Gracchis. *C. Carbo*] de gente Papiria, tribunus pl. quo Africanus interfectus est anno. 18, accusante L. Licinio Crasso, singularis eloquentiæ viro, cantharidas sumpsisse dicitur. epist. fam. lib. 9. 139. & in Bruto.

Plutarchus

Plutarchus tamen in Gracchis suspicionem ait fuisse de M. Fulvio, & C. Gracchо, neque Carbonem nominat. in epitome Liuiana, libro 59. eius facinoris culpa in Semproniam confertur, Africani vxorem, Gracchorum sororem, quibus cum simultates Africanus exercuerat. *Suppeditari:*] a Crasso, Romanorum omnium ditissimo, Pompeij potentiæ semper infenso. *Concionario illo populo*] ea maxime populi parte, quæ ad conciones tribunorum pl. facile soleret accurrere. quam populi fecem appellat infra. *Alienato*,] nam ante popularis maxime fuerat Pompeius, cum aliis de causis, tum ob eam, quod populo tribuniciam potestatem, ereptam a L. Sylla dictatore, consul restituerat. Alienato autem, quia Pompeius Milonem, inimicum P. Clodij, accusatum ab eo, defenderat. infra. *Nobilitate*] de principibus loquitur ciuitatis, Crasso, Bibulo, Curione, & aliis. 305. diximus enim iam, nobiles esse dictos non patricios tantum, sed quicunque honoribus ac dignitate pollerent. *Non æquo senatu*,] non optime in ipsum animato. argumentum eius rei minime dubium habebat, quod C. Catonis orationem magno silentio audiri, hoc est comprobari, viderat. *Iuuentute*] quæ nec antea Pompeium amauerat. ad Atticum lib. 2. 27. 27: *Quirinalia*] quo die Milonem Clodius erat accusaturus. *Magna manus*] clientum, Pompeij, Ciceronis, Lentuli, Milonis. *Vt etiam*] vt non modo Clodius aliquid in nos per vim agere non posset, sed nec Cato rogationes eas perferre, quas de Milone & Lentulo promulgauit. *De Milone*] quid Cato de Milone promulgasset, compertum non habeo: nisi si hoc, vt, quando gladiatoribus & bestiariis contra leges esset vsus, pœnas daret. hoc mihi videor posse coniicere ex illis verbis, quæ sunt infra 314. Ille vindex gladiatorum & bestiariorum. *Lentulo*] vt ei abrogaretur imperium. *Resistamus.*] si per vim eas perferre conetur, auspiciis, aut intercessionibus, aut denique legibus neglectis. *Sextius*] Publius, qui anno proximo tribunus pl. cum septem collegis de Cicerone restituendo rogationem pertulerat. *Indice*] non in hac causa indice, cum esset accusator, sed Indice; quod ante quasi cognomen illud, ex aliquo fortasse indicio, accepisset. *Pupinia*] ex tribu Pupinia. sic enim loquebantur; quod Pedianus notauit. de tribubus

autem & diximus alio loco latis multa, & plura tamen exponemus in libro de comitiis. *De ambitu*] quod tribunatum plebis, corruptis pecunia tribubus, cepisset. aut intelligendum de quæstura, quã gessit Cicerone & Antonio cos. quod ex oratione pro ipso cognoscitur. *Postulatus*] apud prætorem. iudicium enim de ambitu prætor exercebat: itaque subiungit proxime: Dixi pro Bestia de ambitu apud prætorem Cn. Domitium. Postulare autem simpliciter accipit Vlpianus, pro, in iure agere contra aliquem. ego duobus modis expono: vt postuletis, qui nomen alicuius defert apud magistratum, & postulet idem, cum, post nominis delationem, in iure agit, hoc est contra reum verba facit. Vtrunque probabimus, recitatis e Cicerone exemplis. Ac primum quidem vel hic ipse locus, de Sextio postulato, indicat, accusationi postulationem antecedere. nam infra sequitur: De iis, quæ in Sextium apparabantur crimina. nondum igitur acta causa erat, cum dicat, apparabantur. Accedit illud, quod est in epistola prima libri 3. ad hunc ipsum, 323. Gabinium tres adhuc factiones postulant; Lentulus, qui iam de maiestate postulauit; Ti. Nero, C. Memmius. ad vrbem accessit ad x I I. Cal. Oct. nihil turpius, nec desertius. sed de iudiciis nihil audeo cõsidere. & in eodem libro, 325: admodum aperte: De ambitu postulati sunt omnes, qui cõsulatum petunt, a Memmio Domitius, a Q. Curtio Memmius, a Q. Pompeio Messalla, a Triario Scaurus: magna res in motu est: propterea quod aut hominum, aut legum interitus ostenditur. opera datur, vt iudicia fiant. & in Vatinium: Postea quam es postulatus, ex legatione rediisti, ne quis te iudicia defugere arbitraretur. & in epistola Cælij: Pilius de repetundis eum postulauit: magna illico fama surrexit: & de damnatione feruẽter loqui est cœptũ. Postulatio igitur, quod ex his locis facile liceat intelligere, accusatoris actionẽ anteit. quod si ita est: aut postulatio, nominis est delatio: aut, quid præterea esse possit, ego quidem non video. Rursus, postulare, non esse idem, quod nomen deferre: locum habeo, qui clarissime demõstret. scribit enim hæc Cælius in epistola ad Ciceronem: Non dubito, quin perlatum ad te sit, Appium a Dolabella reum factum. & paulo post: Illud mihi occurrit, quod inter postulationem & nominis delationem vxor a Dolabella discessit. Quid igitur? an si bi vete-

bi veteres non constabant, & modo hoc, modo illud? ego hanc inconstantiam non appello, sed libertatem, qua in vsu verborum vtebātur; vt ea modo latius, modo angustius vsurparent: latius, vt cum postulare, dicebant pro accusare, sicuti nunc de Sextio postulato dixit Cicero; angustius, vt cū propriam verbi significationem intelligi volebant; quale illud, ex epistola Cælij quod recitauimus, Inter postulationem, & nominis delationem. Sic, accusare, modo valet nomen deferre, modo causam ipsam in iudicio contra reum agere. exemplis abundamus. *Aquodam M. Tullio*] cui cognomen fuit Albinouano: quod interrogatio in Vatinium docet. *De vi*] apud M. Æmilium Scaurum prætorem, vt ipsa Ciceronis oratio declarat. vim autem re vera non attulerat, sed passus erat Sextius. quod in oratione pro eo multis verbis probauit Cicero: iudicesque ita esse crediderūt. absolutus enim est Sextius omnibus sententiis; vt infra in epistola proxima. *Vt debuimus*] ob eius in nos merita: quia tribunus pl. nostram causam studiosissime iuuerat. *Iure succensere*] ob eius peruersam, morosamque naturā. sic enim de eo scribit in epistola sequēti. *Itaque faciemus*] nostrā operam, vt polliciti sumus, ita præstabimus. *Edidit ad allegatos*] dubia sententia fluctuamus. videmus enim aut hoc significari posse: Neriusiis, quos ad eum misimus, vt ab accusatione desisteret, dixit, etiam si ipse desisteret, Sextio nihil profici: quando, præter ipsum, accusatores duo futuri essent, Lētulus, & Cornelius. aut hoc igitur intelligi potest, aut illud: Dixit, velle se, præter Sextium, postulare Lentulum, & Cornelium: vt omnino non tam Sextij, quam reliquorum duorū causa, peragere accusationē cogeretur: cum rei simul eiusdem criminis essent Sextius, Lentulus, Cornelius. *Eodem die*] ergo, vt iam diximus, & iudicia, & senatus eodem die. *Sodalitates*] sodalitates in vrbe fiebāt multarū rerum causa. hic de sodalitatibus intellige ambitus causa factis, quæ coitio dicebatur. *Decuriatique*] & verbum decuriare, & decuria sæpe non pro decem tantum hominibus, sed pro aliquo numero in vnum coacto, & tanquam in decuriam descripto, eiusdem rei tractandæ causa. sic Philip. 5. Non improbos decuriabat? non solicitabat agrarios? Et in oratione pro Plancio sæpe vtitur hoc verbo, cum loquatur de ambitu: item in Verrem, & aliis in locis. *Discederent:*] de

campo Martio; cum ad creandos magistratus, qui eo anno creati ob factiones nondum erant, populus conueniſſet. *De vi,*]publica: nam priuatam leuior pœna ſequebatur. de publica vero condemnati, præſertim homine necato, ciuitatem amittebãt. diximus copioſe in libro de legibus. *Beſtiæ*]cognomen Calpurniæ gẽtis. de L. Beſtia vix intelligi crediderim, eo, qui conſulatum Ciceronis reprehẽdere ſolitus eſt. tametſi ne hoc quidem eſſe non potuit: quia Cicero, a quibus iniuriã tulerat, eos ſæpe defendit, vt P. Vatinium, A. Gabinium: eiuſque rei cauſam exponit his verbis in epiſtola 1. ad Marium lib. 7. fam. Cogor non nunquam homines nõ optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti ſunt, defendere. *De ambitu*] puto Beſtiam de ambitu ob emptam præturam eſſe accuſatum, & condemnatum. nam, niſi iudicio notatus eſſet, nunquam de familiaritate Beſtiæ, de opera ei nauata in petitione præturæ, accuſator obieciſſet M. Cœlio. qua de re Cicero ſic in oratione: Ac prima pars fuit illa: fuiſſe Beſtiæ Cœlium familiarem, cœnaſſe apud eum, ventitaſſe domum, ſtuduiſſe præturæ.

312.

Cn. Domitium] Caluinum, qui poſt biennium conſul fuit cum M. Valerio Meſſalla: tribunatum pl. geſſerat, conſulibus Cæſare & Bibulo: vt in oratione pro Sextio: præturam gerit hoc anno, id eſt cõſulibus Lentulo & Philippo; quod item eadem pro Sextio, & interrogatio in Vatinium demonſtrant. *In foro medio,*]non enim ſemper in foro, ſed pro arbitratu, modo in hac, modo in illa vrbis parte prætores tribunal habebant: omnes tamen & eodem ſimul in loco, &, vbi magiſtratus initio, ibi per totum annum. In libro de iudiciis. *Acceptis,*]a Clodianis, cum eſſet tribunus pl. Legatur oratio pro ipſo. *προῳκονομήσαμεν*] tanquam bonus cauſæ Sextianæ gubernator præmuniui quiddam opportune, cum pro Beſtia dicerem, quod in Sextij iudicio prodeſſe poſſet. *Eum*]Sextiũ potius, quam Beſtiam. *Verũ*] vere enim & in quæſtura & in tribunatu plebis rationibus reipublicæ fuerat vtiliſſimus. *Eius nuptiis*]cum Piliam duxit vxorem: ex qua ſuſcepit Atticã, quæ deinde Agrippæ nupſit. hinc error patet eorum, qui legendum putant in Attici vita, Statuas aliquot ipſi & Piliæ poſuerunt: cum (omitto alia ornamenta) ſtatuas illas adoleſcenti Attico

ti Attico posuerint Athenienses, Piliam autem vxorem duxerit iam quinquagenarius. *Lucum Pisonis*] qua in regione vrbis, antiqua monumenta non indicant. *Calendas Quint.*] is dies terminus erat locatarum ædium. *Carinis*] in quibus erat auita Ciceronis domus. eam fortasse Quintus in diuisione bonorum a fratre acceperat. P. Victor in regione quarta. *Mundi*] amatores elegantiæ. *Camia*] cuius gentis hoc fuerit cognomen, nondum reperi. videndum est, an *Lamia* legi possit: qui ex gente Ælia fuerunt. *Olbiensem*] Olbia datam. 313. *Hyems*] qua parte anni non ita morbis tentamur. *Sardiniam*] prouinciam graui cœlo; eoque te diligentius cura.

EPISTOLA IV.

Iisdem consulibus.

Absolutus] iudicio de vi, accusante M. Tullio Albinouano, extat Ciceronis oratio. nam iudicium de ambitu factum esse non existimo, forte quia Nerius accusandi consilium abiecerit *Oppugnabatur*,] dixit enim testimonium Vatinius in Sextium.

312.

Arbitratu nostro] cum id mihi per omnes, quatenus ego vellem, liceret. itaque infert, Diis, hominibusque plaudentibus. pessime enim Vatinium omnes pene homines oderant. ex quo Catullus, Odissem te odio Vatiniano. Macrobius libro 2. Satur. Lapidatus a populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat, vt ædiles ediderent, ne quis in arenam nisi pomū misisse vellet. forte iis diebus Casellius iurisconsultus consultus a quodā, num nux pinea pomū esset; si in Vatinium missurus es, inquit, pomū est. *Productus*] cogebātur legibus, atque etiam nunc coguntur homines, vel in amicissimos, postulante accusatore, testimonium dicere. produci autem testes dicebantur, siue volontarij, de quo vellēt homine, siue coacti legibus, in quem nollent, testimonium dicerēt. de volontariis exemplum illud habemus (vt omittam alia) in Vatinium: Cum in eundem nuper ab eadem illa furia productus ad populum cupidissime falsum testimonium dixeris? de coactis legibus, hoc, de Paullo in Sextium producto.

Nomen Vatinij delaturum,] non enim accusandi Vatinij materia deerat. ita multa præter leges cõmiserat. quod in ipsum Ciceronis interrogatio significat. *Macer Licinius*] vnus de Sextij patronis, & forte Licinius ille Caluus, eloquentiæ laude insignis, filius C. Macri, qui reus Cicerone prætore de repetundis factus, cum se damnatũ iri videret, voluntaria morte iacturam rei familiaris effugit. qui enim in reatu, vt iurisconsulti verbum vsurpemus, obierat, eius bona subiici hastæ leges vetabant. Plutarchus, Valerius. *Cunctaretur*: nisi statim Licinius Vatinium accusaret. *Subsellijs*] erant subsellia iudicum, reorum, accusatorum. *Illi*] Vatinio potius, quam Paullo: hoc est, se esse Vatinio diem dicturũ affirmauit. *Debilitatusque*] animo fracto, ac demisso. refertur enim ad *audax*; *Perturbatus* vero ad *petulans*. *Tyrannio*] satis vsitatum Grammaticis nomẽ. nã & is, qui Aristotelis Theophrastique volumina, dictatore Sylla Athenis reperta, digessit, Tyrãnio dictus est. *Apud me*] domi meæ, nõ, vt ante, domi tuæ. *Vtriusque nostrum*] de vna domo sermo videtur esse: cum sequatur, *Spero nos ante hyemem contubernales fore*. & rursus duas domos illud ostendit, *Redemptori tuo domidum pecunia curaui*: & illud, quod vtriusque domos Clodius euerterat, atque inflammarat, vt est ad Atticum 55: item illud, quod hic infra subiicitur: *In aream tuam veni*: &, *Domus erit egregia*: &, *Itemque nostra celeriter ædificabatur*. quare statuamus fuisse domos omnino duas, quæ inuicem cõtingerent: vt, cum in suis vterque ædibus habitaret, contubernales tamen essent, quia domus vtriusque nullo interiecto spatio disiungerentur. *Redemptori tuo*] Longilio. *Crassipede*:] Furio. nupsit Tullia tribus, contra Pediani Plutarchique sententiam, primũ L. Calpurnio Pisoni Frugi, deinde Furio Crassipedi, postremo P. Cornelio Dolabellæ. Piso Cicerone periit exulante: Crassipes Tullię nuncium remiserit, an e vita excesserit, incertum est: Dolabella diuortium fecit. hæc, ipso suis in libris narrante Cicerone, cognoscuntur. *Latinas*] si Varronem & Macrobium sequamur, antiquitatis vtrunque peritissimum, conceptiuæ feriæ erant Latinę, non statiuæ: concipiebanturque in dies vel certos, vel incertos. Liuius tamen statiuas indicat fuisse, cum ait libro 25. Romæ consules, prætoresque vsque ante diem v. cal. Mai. Latinæ tenuerunt. eo die

perpetrato

perpetrato sacro in monte, in suas quisque prouincias proficiscuntur. non enim simile veri est, consules, cum victor Annibal vastaret Italiam, consulto in v. Cal. Mai. qui dies a primo initi magistratus die, hoc est ab idibus Martij, XLIII. dierum spatio distat, Latinas distulisse; vt ipsi sibi diutinæ in vrbe mansionis necessitatem imponerent: cum ire in prouincias neque consulibus, neque prætoribus liceret, nisi Latinarum sacro perpetrato. aut igitur eas e statutis in ordinem conceptiuarum postea transisse credendum est: aut latentem causam alij perscrutentur. placet enim indicare, in quo, cum ipse mihi non satisfaciam, eorum, qui magis ingenio doctrinaque præstant, elaborare possit industria. *Religiosi*] quibus aut priuatim, aut publice quidquam fieri, maioris momenti quod esset, religio vetabat. *Confectum*] eo perducta res erat, nihil vt iam esset reliquum, nisi vt mulier viro desponderetur. quod postea factum est nonis Apr. vt ex epistola, quæ sequitur proxima, intelligitur. *Latiar*] mendosa vox: & in menda consentiunt veteres libri. multa mihi, de correctione cogitanti, veniunt in mentem, nec tamen quidquam, quod magnopere probem. *Lucceius erat exiturus*, legi possit, si sententia tantum spectetur: sed affinitas abest illa litterarum, quam ego in locis emendandis maxime quæro. Lucceium quidem Roma exiturum fuisse, in hac ipsa epistola his verbis infra scriptum est: Lucceium conuenire non potueram, quod abfuerat: videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus, & quod ille in Sardiniam iter habebat. Posset etiam reponi *Latiare*, & coniungi cum antecedentibus verbis: vt sit: *Ceteroqui confectum erat Latiare.* deinde: *Eram exiturus.* vt hoc dicat: De Tullia & Crassipede alioqui confectum erat, confectum autem ipso Latinarũ die. nam Latiare, Latinarum solenne significat: quod ex Macrobio constat. hanc ego amarem correctionem: videtur enim, vt ita dicam, verecunda: quia fit vnius tantum literæ adiectione, & eius literæ, quæ prima sequentis dictionis est. ex quo minor quodam modo licentia videtur: cum, literam aut elidere, aut addere in vltima dictione, quę sit eadem cum prima dictionis insequentis, vnum sit de priuilegijs illis, quæ veterum scripta corrigentibus iure conceduntur. ergo, vt illa prior emendatio placet in sententia, displicet in literis: ita

literis factum est: qua ille, vt iam diximus, veteris libri nota vtebatur. nec male congruet *inurbane*, cum dictione *contumaciter*: vt Clodius ideo fureret, quod esset contumaciter & inurbane vexatus. *A Graecostasi*] locus fuit ante curiam: de quo Varro. *Gradibus*] quibus ad curiam ascendebatur. *Opinor, in Q. Sextilium*] opinor dicit, quia Clodij operæ in eos, qui senatus ad fores adstabant, incitatæ sunt: quos autem de iis, plane scire non poterat, cum ipse esset in senatu. & Sextiliũ nominat; quod is eius multitudinis, quę Milonem extra senatum, mox exiturum, opperiebatur, quasi dux esse videretur. habebat enim, vt Clodius, sic & Milo suam factionem. Ideo autem *in Sextilium & amicos Milonis incitata*, quia Clodiũ Milo de vi accusabat. *Vt arbitror, in mensem Ianuarium*] quia reliqui erãt Decembris mensis dies, quibus haberi senatum liceret, paucissimi, nempe quatuor, vt opinio mea fert. nam, cum ab idibus Decembris, quo die senatum a Lupo esse habitũ existimamus, (cur ita existimemus, supra ostẽdimus) ad Kal. Ianuarij dies XIIX. numerẽtur; ex iis porro festi sint V. comitiales IX. fasti IV: sequitur, vt per quatuor tantum dies, hoc est fastos, haberi senatus posset. nam, festis diebus nõ potuisse, notius est, quam vt probari debeat: comitialibus item, facile intelliget, qui senatusconsultũ, quod est in epistola Cęlij ad Ciceronem, attente legerit. sic enim in eo scriptum est; D. E. R. I. C. vti C. Paullus, C. Marcellus cos. cum magistratum iniissent ad ex cal. Mart. quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus prouinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex cal. Mart. ad senatum referrent, neve quid cõiunctim de ea re referretur a cos. vtique eius rei causa per dies comitiales senatũ haberent, S. Q. C. facerent. Nominatim de comitialibus diebus non dixisset, vt per eos senatũ haberent, si [haberi alioqui licuisset. & vt iis, qui acuti nimium videri volũt, dũ ab aliis excogitata delicato quodam fastidio reiiciunt, omnis calumniandi præcludatur occasio; verba Ciceronis, quæ id, quod agimus, aperte probant, ex epistola sequenti recitabimus. Consecuti sunt, inquit, dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. *Plancius*] mendose (sic enim puto) legebatur in omnibus libris *Plautius*. nos *Plãcius* reposuimus: primum, quod hunc esse Cn. Plãcium credidimus; quõ tribunum pl. eodem anno cũ L. Racilio fuisse, oratio pro ipso, quæ extat,

extat, a Cicerone habita demonstrat: deinde, quod apud me ponderis est maximi, quia Bestiationis in libro, *Plancius*, non *Plautius*, plane video scriptum esse. placet tamen hoc anno & Plautium tribunum pl. fuisse: quod a Dione lib. 39. traditū est. sed hic de Cn. Plancio malim, quam de A. Plautio, quem nominat Dio, intelligere. sequor enim antiquum librum: sequor historiam: sequor etiam illud, quod, cum dicat Cicero, *noster totus est*, magis id conuenit in Plancium, Ciceronis amicissimum, quam in Plautium, cui nullam cum Cicerone interceſſisse insignem necessitudinem legimus. & forte is est Hypsæus ille, de quo in epistola 1. ad Lentulum his verbis: Libonis & Hypsæi non obscura concursatio & contentio in eam opinionem rem adduxerūt, vt Pompeius cupere videatur. Hypsæus enim Plautiæ gentis cognomen. *De mense Decembri.*] vsitata veteribus locutio, pro *mense*. qualia sunt, de nocte, de die, & similia. Cicero pro Murena: Vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respōdeas. & in epistola ad Atticum, libro 8. Obsignata iam epistola, quam de nocte daturus eram. Horatius:

Offensus damnis media de nocte caballus
Arripit. Catullus:
Vos conuiuia sumptuosiora de die facitis.

Scripserat Quintus, vt ex his Marci verbis coniicio, sibi constitutum esse, Romam hoc mense transmittere. quod tamen nec omnino quatuor post mensibus ab eo factum, sequentes epistolæ declarant.

EX EPISTOLA II.

310.

Cn. Lentulo Marcellino,
L. Marcio Philippo, COS.

Excuso] de literarum infrequentia. *Te puto sæpe habere*] post hæc verba sequebatur, *etsi non semper*. quod cum mihi nunquam satis probatum fuisset, (absurdum enim, minimeque necessarium videbatur) tollere tamen, nisi meā opinionē

manuscriptus liber confirmaret, nunquam ausus sum. nunc in meo illo, mihi magnopere probato, Bessarionis antiquo exemplari video, quod coniecturæ meæ respondeat, scriptum esse, sic inquam: *Te puto sæpe habere, qui, num quid Romam Celio, quærant. Lentuli & Sexti*] vt a Lentulo & Sexto debitam tibi pecuniam exigamus; exactam Pomponio Attico, cui debes, persoluamus. *Cincio*] L. Cincio, qui Attici negocia Romæ procurabat. ad Atticum libro 1. 4: *Ad recordationem præteritæ memoriæ*] ad excitandam eius rei recordationem, quam ex animo nostro deleuit obliuio. *Gracchus*] Ti. Sempronius, Tiberij & Caij, clarissimorum oratorum, pater: qui cum recordatus esset, in designatione consulū non recte a se tabernaculum esse captum; deque vitiosa designatione ad augurum collegium misisset; augures ad senatū retulerunt: senatus, vt consules abdicarent, censuit: consules abdicarunt. Historia est libro 2. de natura deorum, libro primo de diuinatione, apud Valerium Maximum libro primo. *Venit*,] pro consule. etsi prætoria potius prouincia, quam consularis, erat Sardinia. sed interdum & a pro consulibus prætoriæ administrabantur. quod exemplo Macedoniæ, in oratione in Pisonem, demonstratur. *In Campo Martio*] vbi magistratus omnes creabantur. *Comitia consulum habentis*] cū esset iterum consul cum M. Iuuentio Thalua. habuit autē ea comitia Gracchus potius, quam eius collega Iuuentius; quia qui priore loco creatus erat consul, is comitia sequentis anni consulibus rogandis habebat. itaq; & Cicero, qui prior consul erat, consulem a se esse Murenam renunciatum, in oratione pro eo narrat. plura in libro de comitiis. *Contra auspicia*] Veteres nihil non auspicato gerebant. Gracchus autē, quia tabernaculum vitio cepisset, contra auspicia consules creauerat. *De forma Minuciana*,] ædificium forte Quintus ad eam formam, quam Minucius architectus fecerat, extrui volebat. qua de re videtur significari 312. *Nominibus Pomponianis*] pecunia, quam debes Pomponio Attico, & a Lentulo & Sexto solui velles. *Emi nihil.*] vbi ædificetur ad formam Minucianam. *Auctio*] de bonis Culleonis mortui; quę fiebat inter coheredes, quo facilius ad suum quisque peruenire. *Conditio*] emendi Tusculani. *Cyrum*] architectum. ad Atticum 24. epist, fam. 102. & pro Milone. *AEdi-*

latis

litatis] quam Clodius petebat. *Comitia*] ædilicia. nã consularia iam fuerant; cum de consulibus designatis mẽtio fiat in epistola proxima superiore. *Edicta sunt*] edicto consulum Marcellini & Philippi. cur autem eo vsque tracta erant comitia ædilicia; quæ, si mos seruaretur, anno superiore fieri debuissent? quia, cum iudicium, quo Clodius de vi causam dicturus erat, ante comitia fieri, & Marcellinus, & alij voluissent; contra Clodius intelligeret, se iudicium effugere, nisi ædilis designaretur, non facile posse; ideoque contenderet, vt comitia iudiciis anteferrentur: vtriusque partis contentione factum est, vt iudicia simul & comitia vltra spatium legitimi temporis producerentur. *Cautionis*] ne quid Clodius, si euenerit vt ædilis creetur, nocere nobis possit. *Rege Alexandrino*,] Ptolemæo Aulete: qui a suis ciuibus pulsus, ad senatum confugerat, petebatque, vt restitueretur. epist. fam. lib. 1. Dio, & alij. restitutus demum est ab A. Gabinio Syriæ pro consule; qui prouinciæ suæ terminis, pretio ductus, est egressus. quo nomine postea condemnatũ, in Dione legimus. *Multitudine*] cum qua regem reduci, vetabant libri Sibyllini. hinc illa apud Lucanum carmina:

Haud equidem immerito Cumanæ carmine Vatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles, ripasque æstate tumentes.

Dio quoq; Sibyllæ verba recitat libro 39. *Lentulus*] P. Cornelius Lentulus Spinther, qui proximo anno consul fuerat, & in Ciliciam tunc pro consule ibat. *Officio*] quia consul Lentulus ad senatum de Cicerone restituendo cõtra legem Clodiam retulerat; vt ei, cuius maxime beneficio restitutus esset, nihil Cicero nõ debere videretur. *Voluntati Pompeij*] quia, etsi pro Lẽtulo studiose, ita tamen egimus, vt animum Pompeij ne offenderemus.

310:

Calumnia] fictis ad impediendum causis. dicit idem eadem de re in epistola ad Lentulum, 4. *Dies comitiales*] dixi iam de hoc genere dierum.

EPISTOLA III.

310:

Iisdem consulibus.

Legationes] quibus audiendis, mense Februario senatus habebatur; idque lege Gabinia; quod infra patet, 317. & epistam. 4. *A Cal. Febr.*] legitimi habendo senatui dies erant, calendæ, nonæ, idus. reliquis diebus, modo comitiales non essent, haberi quidem senatus poterat; sed certus neque lege, neque more statutus erat dies. positū id erat in voluntate magistratuum. legationes igitur a calendis in idus reiiciebātur; non quia senatum haberi ante idus nō liceret; sed quia, si haberetur, alia de re potius, quam de legationibus, agi placeret. habitus autē quinquies ante idus est, primo nonis, vt opinor, de prouinciis quæstorum, & de ornandis prætoribus; iterum, tertio, quarto, III X, VII I, VI. idus, de Clodianarum operarum vi; quinto, IV. idus de sodalitatibus & decuriatis, *Milo affuit:*] operæpretium est nosse, a quo accusaretur Milo, quo de crimine, apud quos iudices. Accusabatur a P. Clodio ædili, de vi, apud populum. accusatorem & crimen illa demonstrāt, quæ sunt in oratione pro Sextio, manifeste de Clodio pronūciata. Nam quid ego de ædile ipso loquar? qui etiam diem dixit, & accusauit de vi Milonem. & infra ibidem: Volitat ædilis; accusat eum, qui aliqua ex parte eius furorem exultantem repressit. & infert continenter, de Milone: Hic, qui se est tutatus sic, vt in priuata re deos penates suos, in rep. iura tribunatus auspiciaque defenderet, accusare eum moderate, a quo ipso nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est situs. Idē & Dio lib. 39. demonstrat. Accusatum autem esse, non ad prætorem, sed ad populum, patet ex eo, quod ad Lentulum in epistola scriptum est, fam. 5. Pompeius apud populum ad IIX. id. Febr. cum pro Milone diceret, clamore, conuicioque iactatus est, in senatuque a Catone aspere & acerbe, omnium magno silentio, est accusatus. quod ipsum argumento est, reum de vi Milonem fuisse. nam etsi non de vi tantum, sed etiam de maiestate, ac de incestu, populi iudicium erat: ab horum tamen criminum suspicione Milonem abfuisse, eo quidem

dem tempore, notum est. Et *affuit*, in foro; vbi cuiuslibet generis exercebantur iudicia. *Aduocatus*] non vt pro Milone diceret, sed vt præsentia sua reum subleuaret. is enim aduocatus est, vt in Diuinatione Pedianus testatur. quarto igitur nonas Miloni aduocatus, octauo idus eidem patronus Pompeius venit. *Marcellus*,] non dubito, quin M. Marcellum significet, eum, quem, post deuictum acie Pharsalica Pompeium, a P. Magio Chilone interfectum fuisse, Ser. Sulpicij ad Ciceronem epistola declarat. existimo autem potius Marcum significari, quam aut Caium, eius fratrem, aut alium quenquam; quia & erat hic bonarum in rep. partium tutator, & Ciceronis amicissimus, & Milonis ipsius proprie studiosus, qui etiam ipsum, quo tempore de Clodij cæde causam dixit, cum Cicerone defenderit. vt omittam, quod, cum sine prænomine appelletur, de ipso potius, qui virtute, & honore reliquis Marcellis antecellebat, quam de quouis alio, accipiendum videtur. *Honeste discessimus.*] hoc dicit, quia III x. idus, quo die iterum Milo affuit, turpiter potius, quam honeste, fugientes discesserunt. *Interim*,] inter quartum nonas, & octauum idus, habito senatu, referebatur de prouinciis quæstorum, & de ornandis prætoribus. fieri enim potest, vt non modo nonis, hoc est, die legitimo, verum etiam tertio nonas, & pridie nonas habitus senatus sit; cum de tribus diebus potius, quam de vno, significare videatur dictio *Interim*. *De prouinciis quæstorum*,] vt quæstores anni superioris prouincias sortirentur. cuius rei ad consules relatio pertinebat. quæstores autem sorte in prouincias iuisse, docet oratio pro Murena. *Et de ornandis prætoribus*] malim *prætoriis*: vt de prouinciis intelligatur. quod probat Latine loquendi consuetudo. nam in epist. ad Atticum lib. 3. Antequam, inquit, ad me scripsissetis, vestro consensu consulares prouincias ornatas esse. ad eundem lib. 4. Qui se dicerent in ornandis prouinciis consularibus scribendo affuisse. & in epistola ad Catonem, epist. fam. lib. 15. Prouinciam, inquit, ornatam, & spem non dubiam triumphi neglexi. poterat enim facile triumphum sperare, cum ornatam prouinciam acciperet, hoc est, exercitu pecuniaque instructam. id est enim ornare prouinciam. quod etiam diximus aliquot ab hinc annis in commentario ad Atticum. Suspicor autē apud Suetonium in Iulio

mēdose legi; Ac neque more, neque iure, antequam prouinciæ ordinarentur, profectus est in vlteriorem Hispaniam; & pro ordinandis, reponendum ornandis. *Querelis de rep.*] cum essent in senatu, qui non de prouinciis agi, sed de rep. vellent. Quid igitur, existet aliquis qui obiiciat, non ad rempublicam prouinciæ pertinent? sane: sed hic remp. accipio pro rebus vrbanis: quæ maioris esse momenti, quam prouinciæ, quibusdam senatoribus videbantur: ideoque reipublicæ nomine recte possunt appellari. *Cato*] C. Cato tribunus pl. qui triennio ante, Cæsare & Bibulo cos. Pompeium priuatus dictatorem appellauerat. lib. 1. 305. *Promulgauit*] proposuit, vt deinde legem ferret. hoc de more diximus in libro de legibus. *Abrogando.*] non abrogauit tamen, Lentulo Marcellino consule dies comitiales, quibus ferre legem Cato potuisset, omnes eximente. infra, 314. & ex epistolis, quæ familiares vulgo vocantur, satis cōstat, P. Lentulum non ante annuum spatium, quod erat administrandę prouincię legitimū, decessisse. *Imperio*] Ciliciæ administratione. nam præfecti prouinciarum imperium habebant senatusconsulto & lege curiata. quanquam Appius P. Clodij frater, si curiata lex ferri non posset, ex senatusconsulto se esse in prouinciam iturum affirmauit. epist. fam. 17. ad Atticum 65: *Lentulo*] Spintheri, qui anno proximo consul ab exilio Ciceronem reuocauerat. videtur autem hic Cato P. Clodij studiosus fuisse, qui contra Lentulum & Milonem, quorum in primis opera Cicero in patriam redierat, rogationes promulgauerit. 311: *Mutauit.*] sordidata veste, ad commouendam misericordiam, sumpta: quod magnarum calamitatum in metu facere solebant: itaque, lege Clodia promulgata, vestitum & Cicero cum innumerabili amicorū clientiumque multitudine mutauerat.

311.

Peregerat] Petrus Daneſius, quem habet Gallia clarissimū ingenij doctrinæque lumen, cum Venetiis ad eum sæpe honoris causa in ædes Georgij Siluæ, Vaurensis episcopi, adolescentulus ventitarem, in sermone dixit, rectius legi posse, *semper egerat.* quod idem mihi quoque nunc videtur. & optime duæ dictiones, *interdum*, *semper*, altera cum altera congruet: vt Pompeius silentio non sane semper egerit, sed interdum; cum auctoritate vero semper. hanc enim operarum

Clodij

Clodij clamor eripere nunquam potuit. *Surrexit Clodius.*] ædilis, Milonis accusator. *Ore*] cum immutatus color mentis solicitudinem indicaret; contra quam Pompeio euenerat; qui, clamore operarum minime deterritus, cum auctoritate semper egerat. *Hora* VI.] tertia diei hora, iudiciorum erat prima. docet hoc Martialis ille versus,

Exercet raucos tertia causidicos.

idem fere est hodie quoque in consuetudine positum. *Clodiam*] P. Clodij sororē, eam de tribus, vt opinor, quæ Q. Metelli Celeris vxor erat. nam etsi reliquæ item duæ, vna, quæ Q. Marcio Regi, altera, quæ L. Lucullo collocata fuerat, male audiebant impudicitiæ nomine, vt etiam cum fratre Clodio rem habuisse dicerentur: hæc tamen Metelli vxor, quam Quadrantariam esse appellatam, Plutarchus tradit, infamia præstabat. & hanc significat Cicero libro ad Atticum 2. cum appellat βοώπιδα: & in oratione de aruspicum responsis, cum ait: Ne id quidē sentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuisse, quā hos flagrantes fororis? in ea vero pro Cœlio, non modo exagitat eam, quia virorum concubitum, instigante libidine, nimium petulanter appeteret, verū etiam satis aperta suspicione carpit, quasi venenum Metello coniugi dedisset. *Plebem fame necaret.*] quasi Pompeius, qui rei frumentariæ præesset, frumentum comprimeret. *Alexandriam*] testituendi Ptolemæi causa. *De Rostris*] non, quod acculatores in foro de Rostris loquerētur; sed, quia Clodius, Milonis accusator, ædilis erat; & iure magistratus ad populum de Rostris verba facere poterat. *Senatus vocatus in curiam:*] IIX. idus, hoc est, eo ipso, quo pro Milone Pompeius dixit, die. Licebat igitur fastis diebus haberi senatum, iudiciis videlicet confectis; nisi si quid maioris rei præripi tempus cogeret. *Cursum:*] cum nihil additur, Hostiliam intelligi notum est. *Bibulo,*] M. Calpurnio Bibulo; qui cum C. Cæsaris esset inimicissimus, generum eius Pompeium, & in ferendis legibus, hoc est in euertenda rep. consentientem, amare non poterat. *Curione,*] C. Scribonio Curione, viro consulari, oratore non postremo; cum tamen neque memoria, neque vlla omnino doctrina valeret pater eius Curionis fuit, qui ciuili bello Cæsaris partes secutus, in Africa est interfectus. *Fauonio,*] M. Fauonio, Catonis æmulo in propa-

gnatione reip. & loquendi libertate. occisus est inter captiuos a triumuiris, post Brutum & Cassium Philippensi pugna victos. *Seruilio filio*] qui consul postea fuit cum C. Cæsare. & addidit *filio*, quia viuebat adhuc pater eius, P. Seruilius Isauricus. *Bonorum*] apparet, ab eo bonos vocari Bibulum, Curionem, Fauonium, Seruilium, quia libertatis causam contra extraordinarias Cæsaris Pompeiique opes tuerentur. *Quirinalia*] quæ erant XII. cal. Martij. *Diem.*] accusationis. Sed quæro, qui potuerit Quirinalibus, hoc est, die festo, iudicium exerceri. hoc sane mihi præter consuetudinem videtur. nisi si potestas in eo singularis fuit ædilium curulium, atque omnino ceterorum magistratuum. *Ad Apollinis*] non modo qui Græce sciunt, sed qui Latinas literas vix primoribus, quod aiunt, labris attigerunt, in hoc loquendi genere subaudiri ædem intelligunt. & senatum modo in templa, modo in sacras ædes vocari solitum, ex Varrone cõstat; qui distinguit a templis ædes sacras. *Vt Pompeius adesset.*] puto, quia prope templum Apollinis Pompeius habitaret: qui longius a suis ædibus discedere, metu Clodij, non audebat. ideo, paucis ante versibus legitur, eum, senatu in Hostiliam curiam vocato, domesticis se parietibus tenuisse. *Cato*] tribunus pl. quod iam diximus; qui antea Pompeium dictatorem appellauerat, nunc, mutata voluntate, vehementer eundem accusat.

311.

Me inuito,] nam cur laudari se ab eo vellet, quem contra suæ salutis auctores, Milonem, & Lentulum, rogationes videret promulgasse? *Perfidiam*] cum Pompeius contra fidem suam Ciceronem destituit, pellique in exilium a P. Clodio passus est. *Malenolorum*] eorum, quibus immoderata Pompeij potentia grauis erat. ex his quatuor iam nominauit. hac de re epist. fam. lib. 1. 5: *Descripsit*] non nominatim appellauit, sed quasi quibusdam coloribus ita depinxit, vt, eum notari, homines intelligerent. *Africanus*] minor: cuius vita non extat; cum tamen eam Plutarchus literis mandauerit, vt ipse testatur in Gracchis. *C. Carbo*] de gente Papiria, tribunus pl. quo Africanus interfectus est anno. is, accusante L. Licinio Crasso, singularis eloquentiæ viro, cantharidas sumpsisse dicitur. epist. fam. lib. 9. 139. & in Bruto.

Plutarchus

Plutarchus tamen in Gracchis suspicionem ait fuisse de M. Fuluio, & C. Graccho, neque Carbonem nominat. in epitome Liuiana, libro 59. eius facinoris culpa in Semproniam confertur, Africani vxorem, Gracchorum sororem, quibus cum simultates Africanus exercuerat. *Suppeditari:*] a Crasso, Romanorum omnium ditissimo, Pompeij potentiæ semper infenso. *Concionario illo populo*] ea maxime populi parte, quæ ad conciones tribunorum pl. facile soleret accurrere. quam populi fecem appellat infra. *Alienato*,] nam ante popularis maxime fuerat Pompeius, cum aliis de causis, tum ob eam, quod populo tribuniciam potestatem, ereptam a L. Sylla dictatore, consul restituerat. Alienato autem, quia Pompeius Milonem, inimicum P. Clodij, accusatum ab eo, defenderat. infra. *Nobilitate*] de principibus loquitur ciuitatis, Crasso, Bibulo, Curione, & aliis. 305. diximus enim iam, nobiles esse dictos non patricios tantum, sed quicunque honoribus ac dignitate pollerent. *Non æquo senatu*,] non optime in ipsum animato. argumentum eius rei minime dubium habebat, quod C. Catonis orationem magno silentio audiri, hoc est comprobari, viderat. *Iuuentute*] quæ nec antea Pompeium amauerat. ad Atticum lib. 2. 27. 27: *Quirinalia*] quo die Milonem Clodius erat accusaturus. *Magna manus*] clientum, Pompeij, Ciceronis, Lentuli, Milonis. *Vt etiam*] vt non modo Clodius aliquid in nos per vim agere non posset, sed nec Cato rogationes eas perferre, quas de Milone & Lentulo promulgauit. *De Milone*] quid Cato de Milone promulgasset, compertum non habeo: nisi si hoc, vt, quando gladiatoribus & bestiariis contra leges esset vsus, pœnas daret. hoc mihi videor posse coniicere ex illis verbis, quæ sunt infra 314. Ille vindex gladiatorum & bestiariorum. *Lentulo*] vt ei abrogaretur imperium. *Resistamus.*] si per vim eas perferre conetur, auspiciis, aut intercessionibus, aut denique legibus neglectis. *Sextius*] Publius, qui anno proximo tribunus pl. cum septem collegis de Cicerone restituendo rogationem pertulerat. *Indice*] non in hac causa indice, cum esset accusator, sed Indice: quod ante quasi cognomen illud, ex aliquo fortasse indicio, accepisset. *Pupinia*] ex tribu Pupinia. sic enim loquebantur; quod Pedianus notauit. de tribubus

autem & diximus alio loco satis multa, & plura tamen exponemus in libro de comitiis. *De ambitu*] quod tribunatum plebis, corruptis pecunia tribubus, cepisset. aut intelligendum de quæstura, quã gessit Cicerone & Antonio cos. quod ex oratione pro ipso cognoscitur. *Postulatus*] apud prætorem. iudicium enim de ambitu prætor exercebat: itaque subiungit proxime: Dixi pro Bestia de ambitu apud prætorem Cn. Domitium. Postulare autem simpliciter accipit Vlpianus, pro, in iure agere contra aliquem. ego duobus modis expono: vt postuletis, qui nomen alicuius defert apud magistratum, & postulet idem, cum, post nominis delationem, in iure agit, hoc est contra reum verba facit. Vtrunque probabimus, recitatis e Cicerone exemplis. Ac primum quidem vel hic ipse locus, de Sextio postulato, indicat, accusationi postulationem antecedere. nam infra sequitur: De iis, quæ in Sextium apparabantur crimina. nondum igitur acta causa erat, cum dicat, apparabantur. Accedit illud, quod est in epistola prima libri 3. ad hunc ipsum, 323. Gabinium tres adhuc factiones postulant; Lentulus, qui iam de maiestate postulauit; Ti. Nero, C. Memmius. ad vrbem accessit ad x 11. Cal. Oct. nihil turpius, nec desertius. sed de iudiciis nihil audeo cõfidere. & in eodem libro, 325: admodum aperte: De ambitu postulati sunt omnes, qui cõsulatum petunt, a Memmio Domitius, a Q. Curtio Memmius, a Q. Pompeio Messalla, a Triario Scaurus: magna res in motu est: propterea quod aut hominum, aut legum interitus ostenditur. opera datur, vt iudicia fiant. & in Vatinium: Postea quam es postulatus, ex legatione rediisti, ne quis te iudicia defugere arbitraretur. & in epistola Cælij: Pilius de repetundis eum postulauit: magna illico fama surrexit: & de damnatione feruẽter loqui est cœptũ. Postulatio igitur, quod ex his locis facile liceat intelligere, accusatoris actionẽ anteit. quod si ita est: aut postulatio, nominis est delatio; aut, quid præterea esse possit, ego quidem non video. Rursus, postulare, non esse idem, quod nomen deferre: locum habeo, qui clarissime demõstret. scribit enim hæc Cælius in epistola ad Ciceronem: Non dubito, quin perlatum ad te sit, Appium a Dolabella reum factum. & paulo post: Illud mihi occurrit, quod inter postulationem & nominis delationem vxor a Dolabella discesserit. Quid igitur? an si-

bi vete-

bi veteres non constabant, & modo hoc, modo illud? ego hanc inconstantiam non appello, sed libertatem, qua in vsu verborum vtebātur; vt ea modo latius, modo angustius vsurparent; latius, vt cum postulare, dicebant pro accusare, sicuti nunc de Sextio postulato dixit Cicero; angustius, vt cū propriam verbi significationem intelligi volebant; quale illud, ex epistola Cælij quod recitauimus, Inter postulationem, & nominis delationem. Sic, accusare, modo valet nomen deferre, modo causam ipsam in iudicio contra reum agere. exemplis abundamus. *Aquodam M. Tullio*] cui cognomen fuit Albinouano: quod interrogatio in Vatinium docet. *De Vt*] apud M. Æmilium Scaurum prętorem, vt ipsa Ciceronis oratio declarat. vim autem re vera non attulerat, sed passus erat Sextius. quod in oratione pro eo multis verbis probauit Cicero: iudicesque ita esse crediderūt. absolutus enim est Sextius omnibus sententiis; vt infra in epistola proxima. *Vt debuimus*] ob eius in nos merita: quia tribunus pl. nostram causam studiosissime iuuerat. *Iure succensere*] ob eius peruersam, morosamque naturā. sic enim de eo scribit in epistola sequēti. *Itaque faciemus*] nostrā operam, vt polliciti sumus, ita præstabimus. *Edidit ad allegatos*] dubia sententia fluctuamus. videmus enim aut hoc significari posse: Neriusiis, quos ad eum misimus, vt ab accusatione desisteret, dixit, etiam si ipse desisteret, Sextio nihil profici: quando, præter ipsum, accusatores duo futuri essent, Lētulus, & Cornelius. aut hoc igitur intelligi potest, aut illud: Dixit, velle se, præter Sextium, postulare Lentulum, & Cornelium: vt omnino non tam Sextij, quam reliquorum duorū causa, peragere accusationē cogeretur: cum rei simul eiusdem criminis essent Sextius, Lentulus, Cornelius. *Eodem die*] ergo, vt iam diximus, & iudicia, & senatus eodem die. *Sodalitates*] sodalitates in vrbe fiebāt multarū rerum causa. hic de sodalitatibus intellige ambitus causa factis, quæ coitio dicebatur. *Decuriatique*] & verbum decuriare, & decuria sæpe non pro decem tantum hominibus, sed pro aliquo numero in vnum coacto, & tanquam in decuriam descripto, eiusdem rei tractandæ causa. sic Philip. 5. Non improbos decuriabat? non solicitabat agrarios? Et in oratione pro Plancio sæpe vtitur hoc verbo, cum loquatur de ambitu: item in Verrem, & aliis in locis. *Discederent:*] de

campo Martio; cum ad creandos magistratus, qui eo anno creari ob factiones nondum erant, populus conueniisset. *De vi,*]publica: nam priuatam leuior pœna sequebatur. de publica vero condemnati, præsertim homine necato, ciuitatem amittebãt. diximus copiose in libro de legibus. *Bestia*]cognomen Calpurniæ gẽtis. de L. Bestia vix intelligi crediderim, eo, qui consulatum Ciceronis reprehẽdere solitus est. tametsi ne hoc quidem esse non potuit: quia Cicero, a quibus iniuriã tulerat, eos sæpe defendit, vt P. Vatinium, A. Gabinium: eiusque rei causam exponit his verbis in epistola 1. ad Marium lib. 7. fam. Cogor non nunquam homines nõ optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. *De ambitu*] puto Bestiam de ambitu ob emptam præturam esse accusatum, & condemnatum. nam, nisi iudicio notatus esset, nunquam de familiaritate Bestiæ, de opera ei nauata in petitione præturæ, accusator obiecisset M. Cœlio. qua de re Cicero sic in oratione: Ac prima pars fuit illa: fuisse Bestiæ Cœlium familiarem, cœnasse apud eum, ventitasse domum, studuisse præturæ.

312.

Cn. Domitium] Caluinum, qui post biennium consul fuit cum M. Valerio Messalla: tribunatum pl. gesserat, consulibus Cæsare & Bibulo; vt in oratione pro Sextio: præturam gerit hoc anno, id est cõsulibus Lentulo & Philippo; quod item eadem pro Sextio, & interrogatio in Vatinium demonstrant. *In foro medio,*]non enim semper in foro, sed pro arbitratu, modo in hac, modo in illa vrbis parte prætores tribunal habebant: omnes tamen & eodem simul in loco, &, vbi magistratus initio, ibi per totum annum. In libro de iudiciis. *Acceptis,*]a Clodianis, cum esset tribunus pl. Legatur oratio pro ipso. *προοικονομήσαιμεν*] tanquam bonus causæ Sextianæ gubernator præmuniui quiddam opportune, cum pro Bestia dicerem, quod in Sextij iudicio prodesse posset. *Eum*]Sextiũ potius, quam Bestiam. *Veris*] vere enim & in quæstura & in tribunatu plebis rationibus reipublicæ fuerat vtilissimus. *Eius nuptiis*]cum Piliam duxit vxorem: ex qua suscepit Atticã, quæ deinde Agrippæ nupsit. hinc error patet eorum, qui legendum putant in Attici vita, Statuas aliquot ipsi & Piliæ posuerunt: cum (omitto alia ornamenta) statuas illas adolescenti Attico

ti Attico posuerint Athenienses, Piliam autem vxorem duxerit iam quinquagenarius. *Lucum Pisonis*] qua in regione vrbis, antiqua monumenta non indicant. *Calendas Quint.*] is dies terminus erat locatarum ædium. *Carinis*] in quibus erat aulta Ciceronis domus. eam fortasse Quintus in diuisione bonorum a fratre acceperat. P. Victor in regione quarta. *Mundi*] amatores elegantiæ. *Camia*] cuius gentis hoc fuerit cognomen, nondum reperi. videndum est, an *Lamia* legi possit: qui ex gente Ælia fuerunt. *Olbiensem*] Olbia datam. 313. *Hyems*] qua parte anni non ita morbis tentamur. *Sardiniam*] prouinciam graui cœlo; eoque te diligentius cura.

EPISTOLA IV.

Iisdem consulibus.

Absolutus] iudicio de vi, accusante M. Tullio Albinouano. extat Ciceronis oratio. nam iudicium de ambitu factum esse non existimo, forte quia Nerius accusandi consilium abiecerit *Oppugnabatur*,] dixit enim testimonium Vatinius in Sextium.

312.

Arbitratu nostro] cum id mihi per omnes, quatenus ego vellem, liceret. itaque infert, Diis, hominibusque plaudentibus. pessime enim Vatinium omnes pene homines oderant. ex quo Catullus, O disserm te odio Vatiniano. Macrobius libro 2. Satur. Lapidatus a populo Vatinius, cum gladiatorii munus ederet, obtinuerat, vt ædiles ediderent, ne quis in arenam nisi pomū misisse vellet. forte iis diebus Casellius iurisconsultus consultus a quodā, num nux pinea pomū esset; si in Vatinium missurus es, inquit, pomū est. *Productus*] cogebātur legibus, atque etiam nunc coguntur homines, vel in amicissimos, postulante accusatore, testimonium dicere. produci autem testes dicebantur, siue volontarij, de quo vellēt homine, siue coacti legibus, in quem nollent, testimonium dicerēt. de voluntariis exemplum illud habemus (vt omittam alia) in Vatinium: Cum in eundem nuper ab eadem illa furia productus ad populum cupidissime falsum testimonium dixeris? de coactis legibus, hoc, de Paullo in Sextium producto.

Nomen Vatinij delaturum,] non enim accusandi Vatinij materia deerat. ita multa præter leges cõmiserat. quod in ipsum Ciceronis interrogatio significat. *Macer Licinius*] vnus de Sextij patronis, & forte Licinius ille Caluus, eloquentiæ laude insignis, filius C. Macri, qui reus Cicerone prætore de repetundis factus, cum se damnatũ iri videret, voluntaria morte iacturam rei familiaris effugit. qui enim in reatu, vt iurisconsulti verbum vtrpemus, obierat, eius bona subiici hastæ leges vetabant. Plutarchus, Valerius. *Cunctaretur:*] nisi statim Licinius Vatinium accusaret. *Subsellia*] erant subsellia iudicum, reorum, accusatorum. *Illi*] Vatinio potius, quam Paullo: hoc est, se esse Vatinio diem dicturũ affirmauit. *Debilitatusque*] animo fracto, ac demisso. refertur enim ad *audax*. *Perturbatus* vero ad *petulans*. *Tyrannio*] satis vltatum Grammaticis nomẽ nã & is, qui Aristotelis Theophrastique volumina, dictatore Sylla Athenis reperta, digessit, Tyrãnio dictus est. *Apud me*] domi meæ, nõ, vt ante, domi tuæ. *Vtriusque nostrum*] de vna domo sermo videtur esse: cum sequatur, *Spero nos ante hyemem contubernales fore.* & rursus duas domos illud ostendit, *Redemptori tuo dimidium pecuniæ curaui:* & illud, quod vtriusque domos Clodius euerterat, atque inflammarat, vt est ad Atticum 55: item illud, quod hic infra subiicitur: *In aream tuam veni:* &, *Domus erit egregia:* &, *Itemque nostra celeriter ædificabatur.* quare statuamus fuisse domos omnino duas, quæ inuicem cõtingerent: vt, cum in suis vterque ædibus habitaret, contubernales tamen essent, quia domus vtriusque nullo interiecto spatio disiungerentur. *Redemptori tuo*] Longilio. *Crassipede:*] Furio. nupsit Tullia tribus, contra Pediani Plutarchique sententiam, primũ L. Calpurnio Pisoni Frugi, deinde Furio Crassipedi, postremo P. Cornelio Dolabellæ. Piso Cicerone periit exulante: Crassipes Tullię nuncium remiserit, an e vita excesserit, incertum est: Dolabella diuortium fecit: hæc, ipso suis in libris narrante Cicerone, cognoscuntur. *Latinas*] si Varronem & Macrobium sequamur, antiquitatis vtrunque periussimum, conceptiuæ feriæ erant Latinę, non statiuæ: concipiebanturque in dies vel certos, vel incertos. Liuius tamen statiuas indicat fuisse, cum ait libro 25. Romæ consules, prætoresque vsque ante diem v. cal. Mai. Latinæ tenuerunt. eo die perpetrato

perpetrato sacro in monte, in suas quisque prouincias proficiscuntur. non enim simile veri est, consules, cum victor Annibal vastaret Italiam, consulto in v. Cal. Mai. qui dies a primo initi magistratus die, hoc est ab idibus Martij, XLIII. dierum spatio distat, Latinas distulisse: vt ipsi sibi diutinæ in vrbe mansionis necessitatem imponerent: cum ire in prouincias neque consulibus, neque prætoribus liceret, nisi Latinarum sacro perpetrato. aut igitur eas e statuis in ordinem conceptiuarum postea transisse credendum est: aut latentem causam alij perscrutentur. placet enim indicare, in quo, cum ipse mihi non satisfaciam, eorum, qui magis ingenio doctrinaque præstant, elaborare possit industria. *Religiosi*] quibus aut priuatim, aut publice quidquam fieri, maioris momenti quod esset, religio vetabat. *Confectum*] eo perducta res erat, nihil vt iam esset reliquum, nisi vt mulier viro desponderetur. quod postea factum est nonis Apr. vt ex epistola, quæ sequitur proxima, intelligitur. *Latiar*] mendosa vox: & in menda consentiunt veteres libri. multa mihi, de correctione cogitanti, veniunt in mentem, nec tamen quidquam, quod magnopere probem. *Lucceius erat exiturus*, legi possit, si sententia tantum spectetur: sed affinitas abest illa litterarum, quam ego in locis emendandis maxime quæro. Lucceium quidem Roma exiturum fuisse, in hac ipsa epistola his verbis infra scriptum est: Lucceium conuenire non potueram, quod abfuerat: videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus, & quod ille in Sardiniam iter habebat. Posset etiam reponi *Latiare*, & coniungi cum antecedentibus verbis: vt sit: *Ceteroqui confectum erat Latiare*. deinde: *Eram exiturus*. vt hoc dicat: De Tullia & Crassipede alioqui confectum erat, confectum autem ipso Latinarũ die. nam Latiare, Latinarum solenne significat: quod ex Macrobio constat. hanc ego amarem correctionem: videtur enim, vt ita dicam, verecunda: quia fit vnius tantum literæ adiectione, & eius literæ, quæ prima sequentis dictionis est. ex quo minor quodam modo licentia videtur: cum, literam aut elidere, aut addere in vltima dictione, quę sit eadem cum prima dictionis insequentis, vnum sit de priuilegijs illis, quæ veterum scripta corrigentibus iure conceduntur. ergo, vt illa prior emendatio placet in sententia, displicet in literis: ita

hæc contra, cum in literis maxime, in sententia tamen haud valde probatur. nam illud *ceteroqui*, vniuersum quiddam, quod non vno tempore de nuptijs actum sit, significat. *Latare* autem si addatur, quo dies vnus intelligitur; nimis in angustum vniuersum illud contrahetur. verum ego fortasse calumnior, præ nimio studio veritatis; & imitor Caluum illum, qui cum optimam in dicendo rationem quæreret, nimium inquirens in sese, metuensque, ne vitiosum sanguinẽ colligeret, verum etiam deperdebat. quare satis habeamus, quæ nostra sententia sit, ostendisse. vera sit, an secus, volo diiudicandi potestatem ad alios pertinere. *Erat exiturus.*] Crassipes, rediturus post duos religiosos dies. aut, si cui *erat* referri ad Crassipedem non placet: eidem fortasse, *Eram exiturus*, placebit; si modo, vere hoc a Cicerone de se ipso scribi posse, intellexerit. intelliget autem ex illis verbis, quæ sunt infra: Lucceium videre volebam, quod eram postridie Roma exiturus.

EPISTOLA V.

312.

Iisdem consulibus.

Dederam ad te literas] hoc, vsque ad illa verba, *ad pedes Vnusquisque iacentem*, librarij, genus hominum indiligens atque imperitum, longe a sua sede transtulerant, & ad alterius epistolæ partem, ipsam quoque quasi membrum a suo corpore auulsam, agglutinauerant. mihi hanc perturbationem ostendit ratio temporis, & earum rerum ordo, de quibus ad fratrem in his epistolis Cicero scribit. Beslationis liber dissentit ille quidem ab impressis, mendo tamẽ minime vacat. nam hoc totum, a verbo *Dederam*, ad *iacentem*, principium est in eo epistolæ, sequunturque continenter illa verba, *In eo multo fumus superiores ipsius copiis*; quæ sunt in epistola, cuius initium est, *Scripsi ad te antea superiora*. quæ quam sint prepostere coniuncta, cuiuis, paulo attentius ea considerati, dilucide patebit. cum igitur neque vulgatum in libris impressis ordi-

sis ordinem vllo modo probarem: neque mihi, verus alioqui ac certus vbique fere, Bessarionis liber hac quidem in parte satisfaceret: dedi me ad considerandum subtiliter argumentum, vt eo quasi filo ad veritatem peruenirem. Primum agit Cicero de Tullia pridie non. Apr. Crassipedi desponsa. deinde subiungit, velle se, quæ post eum diem acta sint, perscribere. quis igitur pridie non. Aprilis consequitur dies? nonæ. ab his igitur quasi narrandi capit initium, cum ait: *Nonis Apr. senatus consulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariã.* Nonis autem quis proximus adiunctus est dies? III. idus. erant igitur mihi huius libri epistolæ peruoluendæ, donec acta III. iduum Apr. inuenirem. inueni. est enim illud: *Ad III. id. Apr. sponsalia Crassipedi præbui.* & quæ deinde connexa his pone sequuntur. quod autem infra impressum est in nostro libro, *Ad* VI. *Id. Apr.* non, vt in alijs libris, atque adeo in manuscriptis, *Ad* III. *id. Apr.* id feci coniectura ductus, contra veterum librorũ consensum. Tres porro, cur in hanc opinionem venerim, habeo causas, vnam, quod Cicero id agit, vt continuatos aliquot mensis Aprilis dies persequatur: itaq; a die pridie non. Apr. ad nonas transijt, a nonis ad III. id. ab III. id. autem ad III. id. omisso quatuor dierum spatio, nunquam opinor traiecisset quid enim? nihil ne daret illi ad scribendum de quatuor diebus vllus? totum ne quatriduũ Cicero dormiuit, vt nihil omnino ipse ageret, nihil, actum ab alijs, posset cognoscere? prorsus credibile non est. Altera, cur VI. pro III. reposuerim, causa illa fuit, quod Ciceronem, qui summum quendam in Quintum fratrem his omnibus epistolis amorem declarat, Quintum filium, & vnicum filium, ita neglexisse vix crediderim, vt, eius inualetudine audita, non eum, nisi quatuor dierum interposita mora, visitauerit. Postremo, qui fieri poterat, vt mendosa dies non esset, cum infra dicat Cicero de Lucceio: *Erat autẽ iturus ad* III. *id. Apr.* Ex quo patet, ante III. id. Apr. epistolam certe scriptam esse. quocirca, quin VI. id. aut VII. id. (vt statim post sponsaliorum diem, nulla facta mora, ierit ad Quintum) rectius multo sit, quam III. id. mihi quidem non videtur esse dubitandũ. Erunt igitur hæc quatuor dierũ acta: Pridie non. desponsa Tullia; nonis decreta a senatu Pompeio pecunia, &

actum de agro Campano, Flaccus de collegio electus: VII. aut VI. id. iuit ad Quintum filium, in aream venit, ad Pompeium delatus, Lucceium conuenit. *Desponsam*] hæ literæ, de Tullia Crassipedi desponsa, non extant. non enim de proxima superiore epistola licet intelligere: in qua scripsit, Spero nos cum Crassipede confeciſſe, quibus verbis nouo, desponsam esse Tulliam, significat, sed sperare se futurum vt desponderetur. Addo illud. literæ de Tullia desponsa datæ sunt pridie non. Apr. hoc est in ipso, quo desponsa est, die. nam in hac epist. quæ post pridie non. acta sint, persequitur. at proximas superiores quis credat pridie non. Apr. datas, cum de Sextio III. id. Martij absoluto significet? eo ne vsque tantam rem, tam expectatã Quinto, distulisset? postremo, cum hic dicat Cicero, se scripsisse in ijs literis de re publica, & priuata; hoc in superiores literas non conuenire; satis patet. verbum enim de republica nullum prorsus habent. *Rem frumentariam*] cui senatus populusque Pompeium, annonæ subleuandæ causa, præfecerat. ad Atticum lib. 4. 53: H-S MCCCC.] his notis non, mille quadringenta, quod fortasse aliquis existimet, sed, millies quadringenties, intelligitur. millies autem quadringenties valet, quadragies bisceutena millia aureorum scutatorum pecuniæ nostratis: vt veterem nummariam rationem ex Plinij potius & Celsi, quam ex Budæi, sententia exponamus. neque mirum est, in tanta annonę caritate tantam vim pecuniæ in emptionẽ frumenti fuisse necessariã. nam, cum populus Romanus his temporibus hominũ CCCCL millia censeretur; quod a Liuio traditũ esse, epitome demonstrat; præterea, cum peregrinorũ, cũ seruorum infinitus prope numerus esset; annonæ vero subueniri, non per vnum mensem, sed vsque ad messem, hoc est, per tres menses, necessitas cogeret: immensus erat frumenti numerus, qui tantæ multitudini satisfaceret, videndus: quæque item ad emendum frumentum sufficeret, ingens erat pecunia comparanda. quod ita esse, si quis cogitauerit, multis partibus plures fuisse seruos, quam ciues; (vt peregrinos omittam) is, opinor, habita grauis admodum annonæ ratione, mecum existimabit. *Eodem die*] quid mirum? cum ager Campanus & frumenti multum solitus esset afferre, & duriſſimis ac difficillimis temporibus præsentissimum reip.

ad in-

ad inueniendam repente pecuniam subsidium esse posset. hoc, inquam, ex eo agro erat commodi, cum is esset publicus; qui nunc priuatus erat, lege, quam tulerat C. Cæsar in consulatu. nunc igitur cum & annonæ summa caritas maturum remedium postularet, nec satis ad id pecunia suppeteret: hæc vtraque res dolorem in animis hominum excitabat ob agri Campani alienationem: propterea quæ magnis clamoribus, cuiusmodi leuissima plebs edere in concione solebat, actum est in senatu, vt ager Campanus in publicum restitueretur. *Inopia pecuniæ*] eius, qua senatus vti posset. nam pecunia populi R. quæ ad bellici temporis necessitatem reseruaretur, in ærario custodiebatur. eam fuisse maximã, tum ex publicis vectigalibus conijcio; tum etiam, quia Paullum Æmilium, historiæ narrant, Macedonia debellata, bis millies centies H-S in ærarium contulisse. quam pecuniam adhuc attigerat nemo. ea deinde ciuili bello contra Pompeium Cæsar vsus est. hoc a me dictum oportuit, ne quis populum R. non habuisse putet M C C C C, qui ex annuis redditibus caperet supra ter millies centies. *Ne illud quidem*] quod eodem die, hoc est non. Apr. factum est. singulorum enim dierum acta Cicero persequitur: &, post hanc de Flacco mentionem, pergit ad VIII. id. Apr. hoc est, ad eum diem, qui post nonas primus est.' *Equitem Romanum*] vide, non eam modo plebem, quæ infra equestrem ordinem censeretur, sed ipsos quoque equites in collegia distributos fuisse. de senatoribus tamen, vix est, vt idem putem. nam si in huiusmodi collegijs etiam senatores fuissent, non, opinor, ea senatus sustulisset. quod esse factũ, docet Pedianus in commentario Corneliano, idemque confirmat in Pisonianã. collegia vero hęc, L. Cæcilio, Q. Marcio cos. sublata, restituit nouem post annis lege lata P. Clodius tribunus pl. qui etiam noua quædam addidit, ex omni fece vrbis ac seruitiorum, vt in Pisonem Cicero dixit, constituta. Crediderim autem, falli eos, qui existimant, sodalitates & collegia idem fuisse. nam, collegia nunquam senatui placuisse, facile possumus conijcere: quia cœtus hominum fieri multos in libera ciuitate, tutum non est, nisi si publica in eo intercedat auctoritas. nostramque cõiecturam Pediani testimonium confirmat: cuius hæc sunt verba: Frequenter tum etiam cœtus factiosorum hominum

sine publica auctoritate malo publico fiebāt: propter quod postea collegia senatusconsulto & pluribus legibus sunt subłata, præter pauca, atque certa, quæ vtilitas ciuitatis desiderasset, vt fabrorum, fictorumque. non igitur, in ea collegia esse adscriptum, honori fuit, quæ senatus atque etiam populus sæpe damnauerit, & in quibus sordidi ac sedentarij opifices, vt fabri, fictoresque, versari solebant. At vero sodalitates ne ingenuó dignas homine non existimem fuisse, Catonis auctoritas facit, grauissimi viri; quem de sodalitatibus, quasi honesta de re, loquentem induxit Cicero in libro de senectute. Sodalitates (inquit) me quæstore sunt constitutæ. Collegium vero, quo Flaccus est electus, de sacris rebus, ad Mercurij Iouisque Capitolini templa pertinentibus, non artis sedentariæ causa, fuisse constitutum, facile licet existimare; cum equester ordo, quo ex ordine Flaccus erat, mechanicas artes non exerceret. *Capitolini & Mercuriales*] duo genera hominum, ex quibus collegium illud, vnde Flaccus est electus, cōstabat. forte ita dicti, quia prope templum Mercurij, propeque Capitolium, aut etiā in ipso Capitolio habitarent. *Sponsalia Craßipedi præbui.*] aliud igitur est despondere, aliud sponsalia præbere: cum desponsa Tullia sit pridie non. Apr. sponsaliorum vero dies fuerit IIX. id. Apr. quid autem sit *sponsalia*, ipse indicat, cum ait, *Huic continuo. Commotus*] morbo potius, quam iracundia. nam sequitur: Ad Quintum veni, eumque vidi plane integrum. quod est bene valentis. vnde integrum corpus, integra valetudo. præterea, puto, indecorum, minime que sua persona dignum Cicero existimasset, venire ad Quintum puerum, vt eum iracundia commotum leniret. *Veni*] ergo non erat Quintus apud ipsum. quod supra inde patefit: Tyrannio docet apud me. nisi si *docet apud me*, non quod apud eum Quintus habitaret, intelligamus; sed quod, quas diei horas cognoscendis literis daret, per eas horas eum apud se Cicero vellet a Tyrannione eruditi; vt, quo ingenio ac voluntate Quintus puer, qua etiam fortasse diligentia, quave doctrina esset Tyrannio, posset animaduertere. *Mulierum nostrarum.*] Terentiæ, & Pomponiæ. raro enim fit, vt inter duas duorum fratrum vxores conueniat. ac sæpe carissimorum fratrum suauissimæ coniunctiones earum dissensione dirimuntur. quod ipsemet,

magno

magno rei familiaris detrimento, maiore animi dolore, sum expertus. *Festiuius.*] amabile quiddam est in pueris; quod si verbis pluribus velim describere, dicam esse id, quod aduersatur seueritati. itaque & in epistola ad Torquatum, Res, inquit, molesta est, ab ijs pueris abesse, quibus nihil potest esse festiuius. *Etiam de te*] ne Quintus commoueatur, quia dixerat, *de discordiis mulierum nostrarum*, placato iam animo esse Pomponiam significat, quæ apud ipsum de longiore, quam vellet, coniugis absentia familiariter ac libere questa sit. *Multis structoribus.*] in ædificando vtimur opera architecti, qui formam facit ædificij; redemptoris, qui totum opus impensa studioque suo faciendum conducit; (vt interdum tamen architectus redemptoris item partes agat) structorum, qui calcem & lateres tractant; fabrorum, qui lapides aut ligna cædunt. *Forma*] quam Minucius fecerat. 310. *Redderet*] non vt te secum Romam reduceret, sed vt te statim huc remitteret. *Labrone*] non dubito, quin de Ligurni, vt nunc appellant, portu intelligat. vocem corrupit, vt alias innumerabiles, vetustas. *Ἀμφιλαφίαν*] cum epistola Quinti, cui respondet Cicero, non extet: diuinare, quid sit ἀμφιλαφία hoc loco, nostrum non est. non enim placet eos imitari, qui, ne quid nescire videantur, diuersas in opiniones leui coniectura feruntur. *Bono modo*] non, omnino, sed, quadam ex parte: μετρίως quod Græci dicunt: vt *bono* temperamentum quoddam, non, vt alibi, magnitudinem significet. sic ad Atticum libro 13. 213: De die tantum videbis, & id ipsum bono modo. *Liberalius*] quod minus restricte sumptus faceret, quod viuendi rationem non ea, qua solitus erat, frugalitatis regula metiretur. *Opus erat*,] opus erat ad relaxationem animi mei, vt paulisper ab his tumultibus secederem, ac fabris locum darem. defessus enim iam sum ex molestia, quam illis vrgendis capio. id igitur facerem, si te haberem. tu enim, absente me, meam vicem eos exerceres. nunc eo non licet, quia, si pedem hinc mouero, nemo futurus est, qui præsentia sua illos in opera contineat. *Sed & hac*] dixerat iam, *Sed hæc coram agemus*, cum de discordijs mulierum meminisset. recte igitur vsus est particula, *&*: vt significet velle se non illa tantum superiora, sed & hæc

præsenti sermoni reseruare. atque hæc de causis vna fuit, quæ me, vt hanc epistolæ partem, quæ incipit a dictione ἀμφιλαφίαν, vsque ad extremum, cum ea parte, in qua mentio fit de discordijs mulierum, connecterem. *Res Romanæ*] a priuatis rebus ad publicas sermonē traducit. & cum dixit *res Romanæ* potius quam *publicæ*, festiuum simul & amplum quiddam videtur adamasse: quod, cum hæc vox *res Romanæ*, magnum aliquid præ se ferat, ipse tamen ea significet, quæ infra Romani nominis dignitatem sint. vnde & illud ad Atticum 62. Nunc Romanas accipe res. & ad eundem, quo in loco certum non habeo, sed ad eundem certe: Iam exclames necesse est, res Romanas diutius stare non posse & hic, infra: Res Romanæ sic se habebant. *Lentulus*,] Marcellinus; quem hoc anno consulem fuisse cum Marcio Philippo, iam dixi. *Collega:*] cum sua sponte bono, tum, vt opinor, consilio maxime, atque exemplo M. Catonis, generi sui. Plutarchus. *Exemit*] sustulit: effecit, ne per eos lege agi posset: ne scilicet C. Cato tribunus pl. quas de P. Lentulo Spinthere & Annio Milone rogationes promulgauerat, eas perferre posset. tollebātur autem comitiales dies cum alijs rationibus, quas in libro de comitijs attigimus, tum ferijs indicendis: cum & comitialis & festus dies idem esse non posset. *Etiam Latina instaurantur:*] cum dicat *etiam*, liquet, non instaurandis modo Latinis exemptos esse a Lentulo comitiales dies, sed alio etiam genere impedimenti, cuiusmodi erat, seruare de cœlo. nam etsi augur non erat Marcellinus; nihil tamen obstabat, quin, pro potestate consulatus, seruare de cœlo posset. quod aperte demonstrant illa verba in oratione secunda in Antonium: Hic bonus augur eo se sacerdotio præditum esse dixit, vt comitia auspicijs vel impedire, vel vitiare posset. in quo primum incredibilem stupiditatem hominis cognoscite. quid enim? istuc, quod te sacerdotij iure facere posse dixisti; si augur non esses, & consul esses, minus facere potuisses? vide, ne etiam facilius. nos enim nunciationem solum habemus, consules & reliqui magistratus etiam spectionem. Et interrogatione in Vatinium: Tribunus pl. fuisti: collegas habuisti viros fortes nouem. ex his tres erant, quos tu quotidie sciebas de cœlo seruare, quos irridebas, quos priuatos esse dicebas. Quibus ex locis licuisse constat etiam ijs, qui augures non essent, seruare de

uare de cœlo. nam certe neque Marcellinus, neque tres illi tribuni pl. Vatinij collegæ, augures erant; quorum numerus supra quindecim esse non poterat; & inter eos nemo erat ex ijs, quos nominaui. omnes enim habeo diligenter notatos in meis lucubrationibus. *Latinæ*] feriæ conceptiuæ, a consulibus, aut ab eo, qui summum in vrbe magistratum gereret, in Albano monte factæ. primus eas in vnum diem Tarquinius Superbus instituit: secundus additus pulsis regibus: tertius post secessionem in Auentinum: quartus, plebe & patribus a dictatore Camillo in concordiam reductis. *Instaurantur.*] quasi, faciendis ijs, aut prætermissum aliquid esset, aut, quod non oporteret, commissum. quibus de causis, sæpe legimus apud Liuium, instauratos esse ludos. instauratas autem decreto pontificum Latinas, ex Liuij lib. 32. planum est. *Supplicationes.*] quæ imperatoribus pro re bene gesta decernebantur: eæque dum fierent, lege agere non licebat. *Ille Syndex*] qui se vindicem quodam modo, atque assertorem gladiatorum & bestiariorum professus erat, lege in Milonem promulgata, quod gladiatoribus & bestiarijs contra remp. vsus esset. eam legem supra Cicero significat in eo loco: Magna manus ex Piceno & Gallia expectatur; vt etiam Catonis rogationibus de Milone & Lentulo resistamus. *Vnus est*] non quia re vera vnus, sed quod vnus inter omnes eo magistratu dignus esset. similiter locutus est in epistola ad M. Catonem: Et, si in ciuitate multi Catones essent; in qua vnum fuisse mirabile est. in magno enim Catonum numero, singularem virtute fecit M. Catonem. *Tabulam proscripsit,*] in publico posuit; cum in ea scripsisset, seruos sese venditurum C. Catonis: quod illi esse dedecori intelligebat. *Hunc igitur Catonem*] de quo hæc, quæ risum excitarent, sunt a me dicta. itidem eum infra locutum puto 315: *Monstra*] quas, opinor, leges perniciosissimas paulo ante appellauit. *Intercederet nemo.*] quibus enim legibus ab aliquo tribuno pl. intercessum iam erat, de ijs impediendis, non erat, cur Marcellinus cogitaret: quibus autem intercederet nemo, ijs, qua ratione poterat, obsistebat. has autem leges si vel pro Cæsare, vel contra Cæsarem scriptas fuisse dicam, vaticiner fortasse, & aberrem a vero: quod tamen consequi coniectura liceat, crediderim, pro Cæsare fuisse. alioqui non ijs

impedimento fuisset Marcellinus: qui, cum Pompeio esset infensus, quod paulo infra Cicero declarat, Cæsarem (est enim ita consentaneum) non amabat: cuius & affinitatem cum Pompeio, & pernicioſam reip. cum eodem, & cum M. Craſſo initam ſocietatem boni & ſapientes ciues oderant maiorem in modum, ac timebant. *Caninius*] tribunus pl. qui rogationem promulgauerat, vt Pompeius regem Ptolemæum cum duobus legatis reſtitueret. hoc Cicero ſignificat, obſcure ille quidem, ſed Plutarchus apertiſſime. *Refrixit.*] quo diligentius hoc verbum conſidero, eo minus exiſtimo, *refrixit* ideo dictum eſſe, quia rogationi a Caninio promulgatæ aliquis tribunus pl. interceſſiſſet. libentius in eam ſententiam delabor, vt in ipſo Caninio remiſſionem quandam animi in re cœpta ſignificari exiſtimem. quo ſpectare videtur illud: *Neque enim res probatur.* Refrixit igitur, ipſo remittente Caninio: qui de rogatione perferenda non laborauit, cum rem probari non videret. ſic locutus eſt, ſimili ſententia, ad Atticum 18. Hæc tota res, interpellata bello, refrixerat. *Vituperatur*,] qui, cum a Lentulo fuiſſet ornatus, reſtituendi Ptolemæi regis honorem ei vellet eripere. ornamentum autem in Pompeium a Lentulo profectum, id fuit, quod, vt rei frumentariæ præficeretur, conſul anno proximo retulerat: idque ſignificant illa, quæ ſunt in epiſtola ad Lentulum: Pompeio qui nolunt, ijdem tibi, quod eum ornaſti, non ſunt amici. *Facem populi*] P. Clodij ſtudioſam. *Propter Milonem*,] defenſum contra Clodij acculationem 11x. id. Febr. qua de re ſupra. *Suboffendit:*] non omnino, ſed leuiter propter Milonem offendit. quod alioqui popularis maxime Pompeius eſſet. itaq; & ſupra, cum hac ipſa de re loqueretur, ita locutus eſt: Concionario illo populo a ſe prope alienato. *Multa ab eo deſiderant*,] quæ non præſtat, cum deberet. *Multa reprehendunt.*] quæ committit, cum non deberet. *Hoc vno*] quia dixerat iam, *Conſul eſt egregius Lentulus*; vnum excipit, aſperitatem in Pompeium: ne, quæ in hominem amicum, de ſeque optime meritum fiant, ea probare videatur. *Senatu non inuito*] iure. quid enim ei faueret, cuius nefaria contra libertatem conſilia, coitione cum Cæſare & Craſſo facta, cognouiſſet? ſupra: Cato eſt vehementer in Pompeium inuectus: auditus eſt magno ſilentio ma-

tio maleuolorum. & in epistola ad Lentulum: Pompeius in senatu a Catone aspere & acerbe, nimium magno silentio, est accusatus. *A curia*] ne in dicenda sententia vel bonos offendam, si pro Pompeio sentiam; vel ingrate faciam in ipsum, si sequar eos, qui ab illo dissentiunt. *Celebratur*,] clientium frequentia. idem ad Atticum 37. Remp. nulla ex parte attingimus. in causis, atque in illa opera nostra forensi, summa industria versamur. domus celebratur. *Imprudentia Milonis*] non, quod ipse accusauerit imbecille, sed quod tum alieno tempore, tum ab accusatoribus minime firmis accusandum curauerit Sex. Cœlium. *Sex. Cælio:*] censeo legendum *Sex. Clodio*. is enim & Milonis ac Ciceronis fuit inimicissimus; & Marcellino & Philippo cos. accusatus, atque absolutus est. de quo sic in oratione pro M. Cœlio in extremo fere: Oro obtestorque vos iudices, vt, qua in ciuitate paucis his diebus Sex. Clodius absolutus sit; quem vos per biennium aut ministrum seditionis, aut ducem vidistis; in ea ciuitate ne patiamini, &c. congruunt igitur tempora: nec res ipsa discrepat. De temporibus dubitari non potest: cum oratio pro M. Cœlio ijsdem, quibus hæc epistola scripta est, consulibus habita sit, Marcellino, inquam, & Philippo. nam in oratione cum ait: Intelligis pro tua præstanti prudentia Cn. Domiti, cum hac sola rem esse nobis: facile aperit, quo anno illa dixerit. video enim, Domitium Caluinum, qui prætor quæstionem illam exercuit, præturam gessisse consulibus Marcellino & Philippo. id quod (opinor) iam cognitum est. dixit enim supra: Ad III. id. Febr. dixi pro Bestia de ambitu. apud prætorem Cn. Domitium. quam epistolam in consulatu Marcellini & Philippi scriptam ostendimus. Quod ad reum attinet; homo est, quem Milo pariter & Cicero perditum voluerint. quod vtrunque non ex oratione minus, quam ex hac epistola, colligitur. *Neque hoc tempore*,] quod ei Clodius, qui tunc ædilitatem curulem gereret, prodesse suo studio plurimum posset. etiam illud quod eo tempore sit accusatus, cum Pompeius neque carus plerisque de populo esset, propter Milonis patrocinium; & senatoribus offensus. ex quo paulo post: Ea ipsa in re

Pompeij offensio nobis obstitit: senatorum enim vrna copiose absoluit.

314.

Accusari.] de vi, vt opinor: cum, omnium seditiosissimum fuisse, Ciceronis scripta demonstrent. *Teterrima defuerunt*] quæ nisi defuissent, condemnatus esset. & *teterrima*, cum odio. nam si absolutus est Sex. Clodius immerito, non tres plane sententiæ, sed omnes omnino teterrimæ. notat igitur nominatim eas tres, quæ condemnationis numero defuerunt. verum quæro, cum ex tribus ordinibus vnus absoluerit, alter damnauerit, tertius neque absoluerit, neque damnauerit, qui videri potest Clodius absolutus? quia, non ordinum iudicia, sed sententiarum numerum spectari, lex iubebat. quod cum alijs exemplis, tum ex epistola Cœlij ad Ciceronem cognoscitur, lib. 8. fam. 117. *In concilio*] iudicum, vt infra. *Renocat*,] rursus accusandum esse dicit. *Fuerunt*] malim *ferunt*. nam, *non fuerunt homines*, ineptũ quiddam, atque eneruatum videtur. *Apud suos*] quod ei iudices potius, quam accusatoribus, fauerent. *Vident damnatum.*] non dubitant futurum, quin condemnetur. *Vrna*] tres erant vrnæ, cum tres ordines, senatores, equites, tribuni ærarij ex ea lege, quam tulerat in prætura L. Aurelius Cotta, iudicarent. in eas separatim cuiusque ordinis tabellæ conijciebantur. *Tribuni ararii*] genus hominum fuisse constat dignitate inferius ordine equestri: de quibus Varro: Quibus attributa erat pecunia, vt militi redderent, tribuni ærarij dicti. hos ego existimo, perfunctos eo munere, nomen postea retinuisse. quo modo enim tot vno tempore tot in iudicijs tribuni ærarij? quid, si bellum esset nullum; nulli ne ideo tribuni ærarij? qui ergo tres ordines iudicarent? nomen igitur non a præsente magis, quam absoluto iam munere ceperunt. *Seruius*] antiquus Bessarionis liber, *Seuius*: alter, quo Magnulus vsus est, *Seius*. quod potest esse verum. Seius enim Romanum nomen. *Allisus est*:] adductus quidem in aliquod condemnationis, vt naufragij, periculum, sed ex quo tamen emersit, me non inuito, qui non eo illum, quo ceteros Clodianos, odio persequor. *Concidunturi*] iudicio perduntur, damnantur. eadem narratione vsus est supra: Vatinium arbitratu nostro concidimus. *Non futurum*,] nec fuit, tribu-

nicio

nicio intercedendi iure. nulla enim hoc anno habita comitia, ac ne duobus quidem proxime sequentibus, sed ex interregno consules per triennium creatos, Cicero ipse aliquot locis, & Dio lib. 39. praeterea Plutarchus Appianusque declarant. hoc autem anno, sublatis comitijs a C. Catone tribuno pl. vestem senatus mutauit. epitome, Dio lib. 39. *Exempti.*] eximebat Marcellinus consul, vt eius pernicioſissimis legibus obsisteret. *Appius*] P. Clodij frater. *A Caesare*] quo iuerat, forte ob eam causam, vt ei suam consulatus petitionem commendaret. valebat enim in comitijs Cæsar vel plurimum, vt qui popularis semper in primis fuisset. & in Gallia togata, Cæsaris prouincia, municipia erant multa, quæ suffragium, in sua quodque tribu, aut centuria, Romæ ferrent. itaque & M. Antonium ijs ad petitionem auguratus Cæsar commendauit: quod ab Hirtio scriptum legimus. aut igitur ob eam causam Appius ad Cæsarem iuerat: aut, vt ab eo tribunatum mil. aliquem auferret. quod ei a Domitio collega obiectum, infra scriptum est his verbis: Etiam in senatu iusit, Appium collegam propterea isse ad Cæsarem, vt aliquem tribunatum auferret. *Redierat.*] Romam. falsus igitur Plutarchus: qui, Appium Marcellino & Philippo cos. quo anno scripta est hæc epistola, Sardiniam prætoris officio administrasse, in Cæsaris vita significat. nam, si pro prætore Sardiniæ Appius est; qui vagatur, ab vrbe in Galliam, ex Gallia ad vrbem? verum, vt Sardiniam sortitus esset, fecit tamen, aliqua causa retardatus, vt non ineunte anno, hoc est cum primum prætura in vrbe perfunctus est, sed aliquot post menses in prouinciam proficisceretur. hoc ego ita suspicor: quia etsi Plutarchus in rerum Romanarum notitia sæpe labitur, non errasse tamen, cum de Appij prouinciali huius anni prætura tradidit, eo mihi similius veri fit, quod annus, quo Marcellinus & Philippus consulatum gesserunt, proximus eum annum sequitur, quo præturam in vrbe Appius administrauit: vt necesse sit, aut non iuisse Appium in prouinciam ex prætura, aut hoc anno iuisse. nam anno post Marcellinum & Philippum cos. certe ab vrbe non discessisset, cum is ei ad petendum consulatum legitimus annus esset. distat enim biennio consulatus a prætura: & biennio Appius ipse post præturam consul fuit. *Clausum*] ob hyemem, quod eo

vti per anni tempus non liceret. ita veteres loquebantur. atque hac de re Vegetius de re militari lib. 4. cap. 39. Ex die, inquit, III. iduum Nou. vsque in diem V I. iduum Martij maria clauduntur. nam lux minima, noxque prolixa, nubium densitas, aeris obscuritas, ventorum, imbrium, vel niuium geminata sæuitia non solum classes a pelago, sed etiam commeantes a terrestri itinere deturbat. *Olbia*] Sardiniæ vrbe, de qua supra bis. *In prouincia*] fecit aliquando hæc vox, vt Quintum existimarem in Sardinia fuisse pro prætore, extra ordinem, dum aliquis annuo legitimo imperio succederet: quia non vltra mensem Maium in Sardinia Quintum fuisse constat. nunc illum a Cicerone omnibus literis Romam vocari cum videam; opinionem muto. qui enim accerseret eum Cicero, quem sciret non ante successoris aduentū posse decedere? fuit igitur potius in Sardinia Quintus alia de causa. quod illa indicant verba 307: Tu, si ita expedit, velim quamprimum bona & certa tempestate conscendas, ad meque venias. Certe enim, si Quintus pro prætore Sardiniam regeret, non hoc Cicero diceret; Si ita expedit, statim conscendas. nec redijt Quintus Romam, nisi quatuor fere post menses, mense Maio. quod si hæc verba, *in prouincia plurimi fieri*, vix in priuatum videntur posse conuenire: credamus, iussse quidem in Sardiniam eo nomine, vt suam rem ageret, cum libera tamen legatione, vt esset honoratior; aut potius, quod iam diximus, rei frumentariæ causa, Pompeij legatum. certe hoc anno, vt proxime ostendimus, pro prætore Sardiniam rexit Appius.

EPISTOLA VI.

314.

Iisdem consulibus.

Laterio] fundo Quinti, in Arpinati. 321. & ad Atticum 59. 154: *Pompeianum, Cumanum*] non Quinti, sed ipsius Marci fundos. *Dies*] iudicij. 310: *Producta*] Bessationis liber, *prodita*: recte, vt opinor. quod enim vsitatius videbatur *producta*, quam *prodita*; forte minus notum verbum in

bum in familiare conuertit aliquis Latinæ linguæ non omnino peritus. *Prodita* vero idem valet, quod *producta*. sic Terentius: Saltem aliquot nuptijs prodat dies. *Ad eam diem videretur.*] non vidit, nisi post idus: vt in epistola, quæ sequitur proxima. *Arcani*] villa Quinti fuit. *Sustentari*] differri. pudet in ijs verbis immorari, quorum vsum congesta in libros exempla declarant. tametsi in his ipsis, qui omnes diuitias nomine pollicentur, est sane cur aliquid, atque adeo multa, nec ea leuia, desiderentur.

EX EPISTOLA VII.

314.

Iisdem consulibus.

Cum desiderio,] antea, cum tuas literas expectabam, tui absentis desiderio tenebar; quia, non ita propinquum esse tuum reditum, intelligerem: postea vero quam, te esse iam iamque ad nos nauigaturum, significasti; ita expecto tuas literas, vt interea me timor solicitet, eorum periculorum causa, quæ nauigantibus impendent. ita primo quidem erat, cur te absentem desiderarem; cur timerem, non erat: nunc reditum maturum cum sperem, sublato desiderio timor est exortus. *Idibus Mai.*] hoc anno consules erant Marcellinus & Philippus. proximo superiore, Lentulo & Metello cos. Gabinius ineunte anno in prouinciam ierat. ergo vltra annum prouinciam administrauit. annum dico? immo, vltra triennium. redijt enim L. Domitio Ahenobarbo, Ap. Claudio Pulchro cos. quod infra patet, 323. & ad Atticum 65: *Gabinio*] qui tunc Syriam pro consule regebat. *Porcius*] antiqui libri, *Procilius*. cuius gentem nominis nondum inueni. *Porcilius* placet: vt a Porcio deductum sit, quemadmodum a Sextio Sextilius, Quinctio Quinctilius, Curtio Curtilius. *Nemini accidisse.*] vt imperatoris literis, bene gestam remp. nunciantibus, senatus non crederet. quod Gabinio contigit. diuinus igitur senatus, quod postulanti supplicationem Gabinio frequens denegauit. hac de re his verbis in oratione de prouincijs

consularibus: Quæ, inquit, homini, in quo aliquis si non famę pudor, at supplicij timor est, grauior pœna accidere potuit, quam non credi literis ijs, quæ rem bene gestã in bello nunciarent? hoc statuit senatus, cum frequens supplicationem Gabinio denegauit: primum, homini omnibus sceleribus flagitijsque contaminatissimo nihil esse credendum; deinde, a proditore, atque eo, quem præsentem hostem reipublicæ cognosset, bene rem geri non potuisse; postremo, ne deos quidem immortales velle aperiri sua templa, & sibi supplicari, hominis impurissimi & sceleratissimi nomine. & in ea in Pisonem: Ab altero allatæ literæ, recitatæ: relatum ad senatum. dij immortales, id ne ego optarem, vt inimicus meus ea, qua nemo vnquam, ignominia notaretur? vt senatus is, qui in eam iam benignitatis consuetudinem venit, vt eos, qui bene rempublicam gesserint, nouis honoribus afficiat, & numero dierum, & genere verborum; huius vnius literis nunciantibus non crederet, postulantibus denegaret? *Foris Valde plauditur.*] *Foris* est in vulgus, vt in epistola ad Lentulum: Cum ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset. *Plauditur* autem, senatui, quia fecerit, quod antea nunquam, vt allatis e prouincia literis non crederet, ijs, quibus rem a se feliciter gestam Gabinius significauerat. *Βιλικρινὲς iudicium*] sincerum illud est ac simplex iudicium senatus: nihil in eo gratiæ meæ tribuit. *Postridie*] non video, si verus est Macrobius, qui potuerit postridie idus agi de agro Campano, in senatu, cum omnes dies postridie Calendas, nonas, idus, decreto pontificum atri fuerint. *De agro Campano actum erat,*] ex eo senatusconsulto, quod non. Apr. ex Ciceronis sententia factum erat. de quo sunt hæc in epistola ad Lentulum. Quin etiam, Marcellino & Philippo cos. non. Aprilis mihi est senatus assensus, vt de agro Campano, frequenti senatu, idibus Maij referretur. *Aqua haret.*] quam in partem me dem, quid sententiæ dicam, incertus sum. ductum a clepsydris; in quibus non semper fluebat aqua, sed interdum hærebat immobilis. sic hærebat Cicero, dubius animi, quid ageret, vtrum agri Campani venditionem probaret, quod videbatur e rep. an Pompeio, de se optime merito, gratificaretur, qui diuidi potius agrum illum suis veteranis militibus voluisset; qui etiam Vibullium ad Ciceronem miserit

cum

cum mandatis, vt integrum sibi de causa Campana ad suum reditum reseruaret. quod ita a Cicerone esse factum, aperte constat: quia scribit ad fratrem, nõ esse actum idibus de agro Campano. *Illud scilicet,*] expono *scilicet*, scire licet: vt ab eo *illud*, regatur. Sic Terentius, Scilicet facturum, pro, scire licet. *Cenabis*] forte scripserat Quintus, qui erat in locis vrbi admodum propinquis, se esse post cenam Romam iturũ. Cicero, qui præ fratris videndi desiderio moram illam non ferret, Aduola, inquit: nimirum cenabis, cum veneris.

EPISTOLA XIX.

314:

Cn. Pompeio Magno, M. Licinio Crasso, COS.

Librum meum] hic liber, quo erat in extremo Iouis oratio, qui fuerit, ignoratur. de his certe, qui extant, nullus est, in quo Iupiter loquatur. crediderim, fuisse poema. nam, inducere Iouem loquentem, poeticum quiddam est, non oratoriũ. ac forte intelligendum est de versibus illis, quibus acta consulatus sui persecutus est. mihi enim venit in mentem cogitanti, Iouis in personam optime conuenire tres illos versus, qui sunt in ad Atticum epistola 3. libri 2.

Interea cursus, quos prima a parte iuuenta,
Quosque adeo consul virtute animoque petisti,
Hos retine, atque auge famam, laudesque bonorum.

idque videtur illa oratio confirmare, quæ Salustij nomine in Ciceronem inscribitur. Quid ego, inquit, plura de tua insolentia commemorem? quem Minerua omnes artes docuit; Iupiter optimus maximus in conciliũ deorum admisit. vt Ciceronem Iupiter, admissum in concilium deorum, illa fortasse oratione, qua de nunc ad fratrem scribit, sit allocutus. *De non curantia,*] rara vox, & fortasse singularis, Curãtia. itaque videtur mihi, ceteris (opinor) item, duriuscule posita: tametsi, quæ pariter desinant, aliarum vocum exempla non desunt, vt

vigilantia, iactantia, arrogantia, atque etiam negantia. sed ff, quia similia in vsu multa sint, eam tueri volumus: cuius tamen teretes aures, rotundæque sint, is, non video, qui ferre possit negantem illam particulam, quæ antecedit. dixit quidem alibi Cicero, non corpus, cum exprimere vellet ἀσώματον: vt eadem forte licentia non curantiam pro ἀμελείᾳ dixerit. *Mihi magis*] vt meæ vitæ rationem ad eius orationis, quam Iupiter habet, quasi normam instituerem. *Sed tamen*] ita loquimur interdum, cum, omisso, qui erat institutus, sermone, nouam aggredimur narrationem. non enim est hic, *Sed tamen*, ea sententia vsurpatum, vt indicet contrarium aliquid iis, quæ iam dixit. *Postridie quam tu es profectus*,] redierat Quintus e Sardinia superiore anno paulo post idus Maias, vt est supra in epistola, *O litoras*: hoc est, anno iam peracto. nam hæc epistola scripta est post 111. id. Maias: cum in extrema de senatusconsulto 111. id. Mai. facto mentionem fieri videamus. rursus igitur Quintus Roma discesserat. *Vibullio*] Rufo, Pompeij studiosissimo, eiusdemque præfecto fabrum. epistola longa ad Lentulum, ad Atticum sæpe, & Cæsar libro 1. de bello ciuili. *Operibus*] videtur eiusmodi res fuisse, quæ fieri sine publica consensione non posset. itaque dabat operã Cicero, ne Clodius aduersaretur, & vt Pompeio Crassoque adiutoribus vteretur. opera vero ipsa, atque inscriptiones, de quibus laborabat Quintus, crediderim significari in epistola 1. libri 3. 323: vbi mentio de Telluris æde fit. nam ad eam ædem fieri quiddã, atque inscribi, suo videlicet nomine, Quintus volebat. id curauit Cicero, vt scribit ipse in eo loco, diligenter: statuam etiam fratris locauit. *Per Pompeium*] cum quo in gratiam anno proximo redierat, cõcionemque acerbissimam in Marcellinum consulem, Pompeij Crassique conatibus obsistentem, habuerat. Dio lib. 39. *P. Crassus*] Marci consulis filius, eloquentiæ cumprimis deditus; qui, lege Clodia promulgata, cum Romanæ iuuentutis viginti fere millibus vestitum Ciceronis causa mutauerat. Plutarchus. *Legatio libera*,] hac vtebantur, qui sui negocij causa, vt exigendæ pecuniæ, visitandi templa deorum, abesse diutius volebant. alioqui senatoribus per leges non licebat. erat autem ex hoc genere votiua legatio. nam ad Atticum 33: Libera, inquit, legatio voti causa datur. harum legationum definitum

fuisse

fuisse tempus, lege a C. Cæsare lata, ostenditur his verbis in epistola ad Atticum 245: Et habent, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Iulia; nec facile addi potest. ante legem Iuliam annuum fuisse tempus lege ea, quam hic noster tulit in consulatu, ipse declarat libro 3. de legibus. Hoc (inquit) genus legationis ego consul, nisi mihi leuissimus tribunus pl. intercessisset, sustulissem: tamen minui tempus, &, quod erat infinitum, annuum feci. ita turpitudo manet, diuturnitate sublata. Quo in loco liberas legationes, quasi turpes, nec satis aut ordine senatorio, aut republica dignas, multis verbis exagitat. Nomen autem liberæ legationis inde ortum videtur, quod, introire in vrbem, & rursus exire, liberam legationem habentibus liceret. quod in ea ipsa, quã proxime nominaui, ad Atticum epistola declaratur. ceteri porro honores, qui extra vrbem gererentur, ingredientibus in vrbem deponebantur. *Per populum*,] dandarum legationum ius ad senatum pertinebat. Clodius, si per senatum non posset, confugere ad populum cogitabat. id homines populares facere solitos esse, vt Cæsarem de prouincia, Vatinium de legatione, animaduerti. *Byzantium, aut Brogitarum*] vt a Byzantiis, quod eos tribunus pl. ab exilio sua lege restituerat; a Brogitaro autem, quod eum Matris Magnæ templo præfecerat, promissam pecuniam exigeret. ideo subiungit Cicero, Plena res nummorum. hac vtraque de re satis aperte in oratione pro Sextio. Lege (inquit) tribunicia Matris Magnæ Pessinuntius ille sacerdos expulsus, & spoliatus sacerdotio est; fanumque sanctissimarum atque antiquissimarum religionum venditum pecunia grãdi Brogitaro, impuro homini, atque indigno illa religione, præsertim cum eam sibi ille non colendi, sed violandi causa appetisset: reducti exules Byzantium, condemnati tum, cum indemnati ciues e ciuitate eiiciebantur. Et pro domo sua: Idem tu vna lege tulisti, vt Cyprius rex cum bonis omnibus sub præcone subiceretur, & exules Byzantium reducerentur. In ea vero de aruspicum responsis, Quid ego, inquit, id admiror, qui, accepta pecunia, Pessinuntem ipsum, sedem domiciliumque matris deorũ, vastaris, & Brogitaro Gallogræco, impuro homini, ac nefario, totum illum locũ fanumque vendideris? Et, quod ad Byzãtios exules attinet, negocium illud, tradit Plutarchus, M. Ca-

toni a Clodio esse commissum, vt eo diutius, dum eos lege Clodia, hoc est iussu populi restitueret, ab vrbe abesset: quo scilicet ipse magis ad libidinē suam, Cicerone expulso, Catone amādato, remp. vexare posset. Exeundi igitur Clodio causa erat, vt syngraphas persequeretur suas. vnde in ea de aruspicum responsis, Deiotarus, inquit, est rex iudicio senatus, per nos: Brogitarum putabo regem, si habuerit, vnde tibi soluat, quod ei per syngraphaim credidisti. Quod autem legitur *aut Brogitarum*, vix puto Latine dictum, cum hominis nomen sit, non loci: ideoque particula *ad*, videtur addenda. *Aut Strunque.*] vel, *Stroque*, vt ad legationem referatur, malim legere: vel, si *Strunque* retinemus, ad verbum *cupit*, accommodetur. *Quod Volo.*] de operibus, & inscriptionibus. *Ad nostrum Ionem*] vt ea, quæ Iupiter in extremo illo libro præcipit, obseruemus. *Ad III. id. Maij*] quam multa peccauit incuria librariorum. hoc & quæ vsque ad extremam epistolā sequuntur, recte nunc atque ordine sunt impressa in nostris libris, iis, quos proxime edidimus. ceteris in omnibus, quotquot ad eam diem exierant, cum aliæ partes erant præpostere collocatæ, tum hæc ipsa, quæ nunc tractamus, quæ Pompeio & Crasso cos. scripta esse facile cognoscitur, coniuncta legebantur cum ea epistola, cuius initium est, *Dederam ad te*: quā eo scriptam anno, quo Marcellinus & Philippus consulatum gesserunt, satis iam, cum eam exponeremus, probauimus: vt vna epistola duobus annis perscripta videretur. hoc vitium cum hactenus nemo animaduertisset, deprehēdi statim, nec ita magno negocio, cum ad hunc locum interpretando peruenissem. vetus enim hoc nostrum est in exponendo, vt, cum aliquid, quod ad historiam pertineat, occurrit, illico reuocemus id ad temporum rationem; ne quid de nostro tantū sensu literis temere mandemus. temporum autem ratio certissima est, annorum per consules consideratio. quæ mihi sæpe res, incredibile est, quantas ad videndū veritatem fenestras aperuerit, quātosque eadem patefecerit aliorum errores, qui, genus hoc diligentiæ aut, tanquam nimis laboriosum, refugientes, aut, quasi leue, contemnentes, ea suos in libros retulerunt, quæ satis magnam reprehēdendi studiosis hominibus materiam præbeant. *De ambitu*] eorum magistratuum causa, quos proxime creari oportebat. ij prætores erant. nam consules

consules ex interregno creati iam erant Pompeius & Crassus. qui cum id spectarent, quod etiam consecuti sunt, vt, petentibus præturam M. Catone & P. Vatinio, Catoni Vatinius, integerrimo ciui omnium nequissimus, anteferretur; neque id se posse obtinere sine ambitu sperarent; cauere sibi a legibus voluerunt, senatusconsulto facto, ne, qui præturam per ambitum cepisset, ei propterea fraudi esset. nimis hoc improbum atque iniquũ videtur, sed patet ex Plutarcho in Catone Vticẽsi his verbis: οἱ δ' ἐπὶ τοῦτο δείσαντες, ὡς τῆς στρατηγίας ἀξιομάχου δημ. Κάτωνα πρὸς τὴν ὑπάτειαν γινομένης, πρῶτον μὲν ἐξαίφνης, ἐπὶ πολλῶν ἀγνοούντων, βυλὴν συναγαγόντες, ἐψηφίσαντο, τοὺς αἱρεθέντας στρατηγοὺς εὐθὺς ἄρχειν, μὴ διαλιπόντας τὸν νόμιμον χρόνον. ἔπειτα δημ. τῷ ψηφισματι τὸ δικάσαι δίκας αὐτυπεύθυνον κατασκευάσαντες, ὑπηρέτας αὐτῶν, ἐπὶ φίλοις ὅτι τὴν στρατηγίαν πρῶτον, αὐτὴν μὲν διδόντες ἀργύριον, αὐτοὶ δὲ τὰς ψήφους φερομένας ἐφεστῶτες. & in Pompeio: τὸν Κάτωνα τὸν δήμου στρατηγὸν αἱρουμένου, ἐπὶ τοῦτον ψῆφον ὑπεφέροντες, Πομπήϊος ἔλυσε τὴν ἐκκλησίαν, οἰωνὸν ἀποφαινόμενος· Ἀνάπαιστον δὲ Βατίνιον ἀνηγόρευσαν, ἀργυρίῳ τὰς φυλὰς διαφθείραντες. est igitur hoc senatusconsultum non, vt alia, cõtra ambitum, sed pro ambitu. quod etiam inde fit apertius, quia factum est in Afranij sententiam. is enim nihil ad voluntatem Pompeij nõ administrabat, vtpote qui cõsulatum & eius opera adeptus esset, & eiusdem arbitratu gessisset, vt est in epistolis ad Atticum, 13. & 20: Addo illud, quod cum epistolam ita Cicero concluserit, *Quid multa? tenent omnia*; indicat, nihil, contra quam vellent, esse factum. *Quam ego dixeram*] non, quam ego dixeram in senatu. nõ enim eo turpitudinis Cicero venisset, vt, cum antea consul legem contra ambitum tulisset, idem sentẽtiam in senatu diceret de impunitate iis danda, qui per ambitum deliquissent. expono igitur *quam dixeram*, de qua tecũ locutus eram. *Consules*] Pompeius, & Crassus. *Non sunt persecuti*] noluerunt, inquit, discessionem fieri a senatu, quo posset intelligi, probarentur nec ne eorum sententiæ, qui Afranio, &c. id est enim persequi sententias, non, singulas omnium sententias rogare.

Afranio cum essent assensi,] hos necesse est non optime animatos in remp. fuisse, qui Afranij sententiam pro ambitu dictam secuti sint. id tamen argumentum videtur mentis non omnino pessimæ, quod addiderunt, vt prætores ita crearētur, vt dies LX priuati essent; eo nimirum cōsilio, vt accusare volentibus eos, qui per ambitum prætores creati essent, spatium daretur. nam, si præturam protinus iniissent, accusandi locus non fuisset. non enim eos, qui essent in magistratu, licebat postulare. sed consules hoc non latuit: itaque persequi sententias eorum noluerunt. scriptumque est illud in senatusconsulto, quod supra posuimus, τὸς αἰρεθέντας στρατηγοὺς τοὺς ἄρχειν. Neque vero quisquam miretur, mense Febr. de creandis prætoribus agi, qui mēse Quinctili, postve designari soliti essent. nam ita producta comitia erant, vt, anni parte iam exacta, quo anno geri præturam oportuisset, prætores tamen creati nondum essent: itaque dicit *crearentur*; cum designandi tempus abiisset. *Dies* LX.] si recte atque ordine ageretur, non LX. tantum dies, sed menses quinque, eoque amplius, priuatos esse oportebat. Quinctili enim fere mense designabantur magistratus. *Repudiarunt.*] Consules Pompeius & Crassus. nullam enim eius videntur habuisse rationem, cum senatusconsultum pro ambitu fecerūt. vel potius, quia nomen eius, præturam petentis, recipere noluissent: primum, quod vir optimus Cato, hoc est Pompeij Crassique improbis conatibus aduersarius: deinde, quod L. Domitio Ahenobarbo affinitate arctissime cōiunctus. eius enim sororem, quod ex Plutarcho liquet, Domitius habebat in matrimonio. Domitium porro consulatu deiecerant, cum legitimus eius esset annus, Pompeius & Crassus.

EX EPISTOLA IX.

315.

Iisdem consulibus.

In isto] scripserat Quintus ad Marcum, ideo se non exisse cum ipso, ne quando cum interpellaret. Marcus ita: Si in isto essem, quod tu scribis, vt tu me posses interpellare, vt mihi occupato tuus interuētus vllo modo molestus esset: sane, vt hac afficerer

afficerer moleſtia, nunquam accideret. tu enim, qui, quid ſit interpellare, optime noſti; nihil aliud inquam eſſe, quam intempeſtiue aliorum occupationibus interuenire; nunquam ad me, niſi tempeſtiuus, accederes: ne, quod eſſe vitium ſcis in hoc genere, in illud incurreres. deinde volo tibi hoc licere apud me, vt, nulla temporis aut occupationis meæ ratione habita, cum libet, & quoties libet, appelles me, interpelles, obloquare, colloquare. *Ante Ateium?*] ita mihi nunquam eſſe moleſtus potes, quemadmodum nec tibi Ateius. Ante Ateius, inquit, interpellat? aut interpellare poteſt? minime. itidem nec tu me: quandoquidem, vt ille, ita tu ſcis, quid ſit interpellare; & importuni nunquam eſtis. *Iſtius generis*] genus enim quoddam eſt humanitatis, cum ad eos, quos amamus, arbitratu noſtro, qua volumus hora, libere accedimus. quod, inquit, tu cum faceres, humanitatem docere quodam modo videbaris. nunc autem, quando tibi venit in mentem timere, ne me interpelles, hac humanitate te magiſtro non vtor, ſed quod ea mihi, vel ſine tuo exemplo, nota eſt, & placet ipſa per ſeſe. *Tu vero*,] dixerat *primum*: ſubiungendum erat *deinde*. id, vt interdum ſolet, omittit; ſed iis verbis vtitur, quæ, ſi ſententiam ſpectes, idem præſtant. Primum, inquit, ſi huius verbi, interpellare, vim attendimus; tu me nunquam potes interpellare. quod enim vitium interpellatio ſignificat, id tu, cui notum eſt, vitares, cum ad me nunquam ires, niſi opportune. deinde, etiam ſi tu, quid eſſet interpellare, non teneres, me tamē vellem, qui meus eſt in te amor, & appellares, & interpellares, magis, cum tua voluntas ita ferret, quam cum mea poſtularet occupatio. *μεσοπάτακτος*] ſubito muſarum furore percitus: cuiuſmodi homines fundunt illi quidem, pede in vno ſtantes, multas verſuū centurias, eas tamen, quas, animo ſedatiore qui ſunt, ne ſemel quidem poſſint perlegere; ipſi tamen ſua poemata, præſertim illico poſtquam ediderunt, immoderate ac ſtulte nimis amant. *Inuiſa*] quam ego nunc odi, cum eius cauſa factum intelligam, vt te, ab vrbe diſcedens, non aſportauerim, eadē ſcilicet, qua vectus ego ſum, lectica; tibique, qui antea huius generis humanitatem colebas, occaſionem dederim de interpellatione metuendi. Mouet me, quod veteres libri pro *inuiſa*, habent *infuſa*. qua ego in dictione vt me diu torſerim, &, vt ille inquit, labrū ſępe

momorderim, assequi tamen ingenio nihil potui, quod prō-barem. non enim, quæ huic vocabulo *infusa*, subiecta res est, ea certe (aut ego prorsus fallor) in hac sententia locum habet. *inusta* vero neque longe distat ab *infusa*, & cum sententia videtur optime congruere. Ἀντίκτον] placet, quod video scriptum esse in Bessarionis libro, ἀντεῖσακτον, hoc est, adductam contra voluntatem meam. ita, cùm habemus ex antiquo libro, quod sententiam satis aptam continet, coniecturis meliora quærere non debemus. *Ciceronis nostri*] filij tui. *Iterum ceteros omnes*] Iterum cum excusares te, quia mecū non ires, hoc attulisti, quod domesticorum omnium causa tibi manendum esset. *Suspicatus ero*,] non modo si tu dixeris, te vereri, ne mihi molestus sis, sed etiam, si, hoc te animo esse, suspicione assequi potuero: nihil equidem propterea dicam; te tamen pari vlciscar via. verebor enim, &c. *Sic fit*,] sic vlciscor eos, a quibus lacessor immerito. ἀεὶ ἐν αἰᾳ ἔχουσε.] exemplo Græcæ sententiæ cum vtitur Cicero, fere aut prima tantum attingit verba, reliqua, tanquā nota, prætermittit; aut ita totum recitat, vt aliqua tamen mutatione ad id, quod sibi propositum est, accommodet. vtriusque generis plenæ sunt epistolæ. hic singula verba quid valeant, nemo est qui non videat. quid omnia simul spectent, mihi quidem obscurum est. quod si, quonam ex poeta (certe enim hæc a poeta aliquo videtur Cicero mutuatus) sumpta essent, tenerem; facile, opinor, esset, sibi quid vellent, assequi. nunc, quia locum ignoramus, vel quod non extet, vel quod, aliquando cognitus, memoriam nostram effugerit; affirmare de sententia certi nihil licet. nec placet inani coniectura nubes & inania captare. *Marium autem nostrum*] eum, ad quē scribit libro 7. epistolarum, vt vulgo appellant, familiarium, hominem incōmoda valetudine, literarum studio deditum. Scripserat Quintus, libenter Marium quoque fuisse exiturum cum Marco, si esset inuitatus. causam, cur cum proficiscens non sustulerit, confert Cicero tum in ipsius infirmam valetudinem, tum etiam in villam apertam, ac ne rudem quidem. *Coniecissem*,] verbi tralatio quiddam habet ad suam fruendi Marij cupiditatem indicandam. *Regis Ptolemæi*] quam Ptolemæus, Ægypti rex, qui a suis ciuibus electus, Romæ aliquandiu fuit, Anicio dono dederat, vni fortasse de suis creditoribus. *Octophoro*] quem

quem octo serui gestarent. quod ipsum regiam potius, quam priuati hominis lecticam arguit fuisse. *Aniciano.*] de quo mihi Anicius cõmodauerat. & est is, de quo paulo post. *Macharophoris*] machæra videtur fuisse, quam nunc spatham appellant. certe vagina cõdi solitam, iocus apud Plautum paulo obscœnior demonstrat. *Centum*] non puto, Ciceronem huiusmodi comitatu esse vsum. vix hoc Milonis, aut Clodij insaniæ tulissent. ac, si Ciceronem secuti essent, non extimuisset Marius, quasi ad aspectum nouæ rei. crediderim igitur; casu contigisse, vt eadem via post octophorum Anicianum sequerentur illi machærophori, quibus visis, Marium, qui nõ animo minus, quam valetudine, esset infirmus, hominum & machærarum subita specie perterritũ, pene corruisse. *Tunc*] forte verius, *hũc:* de quo scilicet locuti sumus. facit enim hoc Cicero, cum de aliquo aggressus dicere, de eodem aliquid à re tamen proposita seiunctum, interponit: vt supra, cum de C. Catone tribuno pl. orsus esset dicere, deinde interposuisset quiddam de familia vendita, rursus ad id, quod cœperat; reuersus, hoc vtitur loquendi modo: Hunc igitur Catonem Lentulus a legibus remouit. *Subtilitatem*] acumen. *Veteris urbanitatis*] veterum sales magna ex parte amissos esse, alibi quoque Cicero conqueritur. *Hoc uero mihi peculiare, &c.*] Peculiaria nostra sunt, quæ a nobis proprie possidẽtur; sic, vt ad neminem præterea neque possessio, neque fructus pertineat. *Hoc uero*] quod si, inquit, Marius tecum venturus est, vt significas; mea erit hæc propria suauitas, mihi nullo cũ homine communis, vt homine ingeniosissimo, atque humanissimo Mario vbique fruar, non modo in illis prædiis, quorum ille, mihi vicinus, quasi lumen est, verum etiam hic, vbi nunc ædifico. *Isto*] qui tecum venturus videtur, Mario. *Illorum*] quæ tibi nota sunt, in agro Pompeiano: vbi villã Marij fuisse, patet ex epistola ad ipsum, fam. 98. *Lumen*] luminis loco; æque gratum, ac lumen ipsum. nam, quæ lumine carent, loca, iucunditatis habent minus, quam quæ sol illustrat. *Paratum sit.*] Marij cãusa; vt sit, vbi homo infirmus commode excipiatur. nam ego ita sum philologus, hoc est, ita literarum studiosus, vt mollis tamen minime sim: quales fere sunt, quos librorum consuetudo tenet. possum, inquit, vel cũ fabris habitare. non enim mea philosophia luxum, & voluptatem, &

mollitiam sequitur. ea me non oblectauit in Hymetto, monte Atticæ amœnissimo, sed in area cum seruis Syris, qui ædificant, duriter exercuit. locatur, cum se philosophari in area, hoc est, suum studium in fabris exercendis ponere significat. *Area Syra.*] in qua serui Syri opus faciunt. *De interpellatione*] ad epistolæ partem respõdet, in qua scripserat Quintus, futurum, vt ipse & Marius eum, quam minime posset, interpellarent. *De rep.*] hoc videtur dicere. Philoctetes, ille Herculis comes, accepta a suis ciuibus, hoc est, a Græcis, iniuria, cum in Lemno insula destitutus est, execrabatur eos, a quibus eam iniuriam immerito tulisset. tu contra; cum eos ciues, qui nos indignissimis & iniquissimis modis vexarunt, doles tamen nõ optimo in statu esse, mutuis discordiis agitari. hoc animo te esse, mihi, inquit, molestum est. vellem, Philoctetem imitareris. De Philoctete, in Lemno a Græcis Troiam proficiscentibus derelicto, extat Sophoclis tragœdia. *Illa spectacula*] calamitates & miserias suorum ciuium grauissimas. *Consolabor*] quasi præsens remedium manu teneat, ita pollicetur: credo, quia significet, facile esse, rationib. Quinto ostẽdere, quam sine causa doleat. *Hortus domi est.*] ruri vicinitas horti requiritur maxime: vt sit, non modo quo opsonia condiamus ad suauitatem, verum etiam quo languẽtem stomachũ quarundam herbarum acrimonia excitemus. Hortensia, inquit, non longe petemus.

EPISTOLA X.

316.

Non puto hanc epistolam scriptam esse Appio & Ahenobarbo cos. quia, proxima quæ sequitur, Ianuario mẽse scriptã esse constat. aut, suo loco minime collocata. quod si, Pompeio & Crasso, scripta est: ne sic quidem suum locum obtinebit. nam eam, quæ ante proximam legitur, post 1 v. id. Mai. scriptam videmus: hæc porro ante pridie id. Apr. Quare siue Põpeio & Crasso, siue Appio & Ahenobarbo cos. est data; non est ad ordinis rationem constituta. crediderim tamen scriptã esse potius anno Pompeij & Crassi: quia, si anno Appij & Ahenobarbi scripta esset, absque dubio de itione Quinti ad Cęsarem

farem mentionem aliquam feciſſet; cum ad paucos dies ad eum Quintus profecturus eſſet? nam Arimini Quintum fuiſſe menſe Maio, hoc eſt, in Cæſaris prouincia, legimus infra. *Conuicio*] acriter: quaſi conuiciantum morem referrent, cum literarum officium, diutius iam deſideratum, Ciceroni exprobrarent. ſic in epiſtola, quæ ſequitur proxima, conuicio, dixit, pro querela ſatis libera, minime tamen pro conuicio. *Codicilli*] ſcriptorum genus in ceratis tabulis, quo veteres vtebantur, vbi properanter aliquid ac breuiter, quod inſtar epiſtolæ non eſſet, exarare cogitarent: vt apud amicum in cena, foris, in itinere, vel naui, ſi charta præſto non eſſet. dabant deinde amanuenſi, vt deſcriptæ inde literæ mitterentur. interdum etiam ipſos mittebant codicillos. quod hæc ipſa ad Quintum epiſtola perſpicue probat. non miſſos verba illa ad Papirium demonſtrant: Accubueram hora nona, cum ad te harum exemplum in codicillis exaraui. *Nam res quidem ipſa*] ideo commiſi, vt tu me deſcribendo vrgeres, quia neque res ipſa, de qua ſcire aliquid velles, neque omnino vlla de re dies is, quo tu es profectus, argumenti quidquam dabat. *Deeſſe non ſolet,*] cum res tamen certa, de qua ſermo ſit, nobis deeſt. *Alucinari.*] certa re non propoſita loqui, huc illuc errantium more ferri. eſt enim alucinari, aberrare, non cõſiſtere, vt ait Nonius: & ab ἀλύειν deductum, ſcripſit Cloatius Verres. propterea ſine aſpiratione, vnico l, ſcribi debet: & in hoc antiquus item Beſſarionis liber conſentit. *Tenediorum*] petitum eſt a legatis ex inſula Tenedo miſſis, vt Tenedij ſuis legibus viuerent. negatum. potius enim cenſuit ſenatus, vt eadem conditione, qua ceteri in prouincia populi Romani, tenerentur, hoc eſt, vt legibus a populo Romano aut a prouinciali magiſtratu datis viuerentur. *Securi Tenedia*] ictu vehementi; cum vniuerſus fere ſenatus cõtra Tenediorum libertatem conſentiret. &, ſecuri Tenedia, cum dixit, quaſi quodã ioco alluſit ad veterem illã fiue fabulam, ſiue hiſtoriam de Tenne rege, a quo inſula nomen accepit; qui lege ſanxit, ſi quis adulterũ deprehẽdiſſet, vt eũ ſecuri interficeret: idque ſeruauit ita diligẽter, vt etiã de filio ſuo deprehenſo interrogatus, quid fieri oporteret, reſpõdiſſe dicatur; id fieret, quod lex iuberet. inde datus locus prouerbio de Tenedia ſecuri, in iis reb. quæ pręcidũtur. Heraclides ἐν τῷ περὶ πολιτειῶν.

Bibulum,] Marcum, C. Cæsaris in consulatu collegam. *Calidium*,] Marcum, oratorem dulcem potius, quam vehementem; qui prætor in Cicerone restituendo diligenter operam nauauit. in Bruto, & oratione post reditum in senatu. *Fauonium*] Marcum, Catonis amicum, & æmulum in tuenda libertate, atque insectanda paucorum potentia. interfectum post obitum Cæsaris triumuirorum iussu, Suetonius tradit. Et ordine Bibulus, Calidius, Fauonius, habita dignitatis gestorumque magistratuum ratione, nominantur. nam Bibulus consularis, Calidius prætorius, Fauonius necdum ædilicius. quod in Catone scriptum est apud Plutarchum. *De te*] quia Tenedum & Sipylum Quintus, cum esset in Asia pro prætore, triennio ante rexerat. Sipyli autem legati potius, quam Tenedi, Quintum in senatu laudarant. *Vnum*] in eo consilio, vbi de Sextij postulatione deliberatum est. *Pansa*] postulanti aliquid, opinor, pro publicanis contra Asiaticos, quod ei concedi, ius non esset. nam inter prouinciales & publicanos vectigalium causa nunquam defuit contentio. *Neque tibi, neque Pomponio deero*] forte, vt communem vtriusque rē in aliqua causa defenderet. *Poemata*] si de iis, qui nunc extant, Lucretij versibus intelligit; non videtur, poemata satis proprie dixisse. poeticam enim definit Aristoteles, imitationem esse. at in opere suo (de eo, quod in manibus est, loquor) nō imitatur Lucretius, sed ipsam rem, vt est, ita docet. eadem ratione Empedoclem, qui versibus de rerum natura scripsit, Aristoteles idem esse poetam negat. verum alia præterea, quæ fortasse poemata recte possent appellari, scripsit Lucretius: quod ex Varrone, Carisio, aliis colligitur. aut puta Ciceronem, etiam si definitionem Aristotelis teneret, voluisse tamen cum populo, quod e versibus constaret, id poema nominare; item vt tribunatum pl. & ipse & Liuius magistratum appellant; quē tamen non esse magistratū, Plutarchus ἐν τῷ τῶν προβλημάτων multis probat argumentis. etiam in Oratore, nō se rationem, sed consuetudinem in loquendo sequi, tradidit his verbis: Vsum dicendi populo concessi, scientiam mihi reseruaui. *Vt scribis, ita sunt*,] eiusmodi sunt, qualia tu scribis esse, multis illa quidem ingenij luminibus, multis tamen etiam artis. quibus verbis plus in Lucretio declarat ingenij, quam artis, esse. quod sane hi quoque ipsi, qui ad nostram ætatem

tatem peruenerunt, sex illius libri satis indicant. *Hominem non putabo.*] forte scripserat Quintus, rediturum se esse in vrbem, cum legisset ea, quæ Salustius Empedocleo more versibus tractauerat. eam morandi causam M. Cicero reprehendit. Virum, inquit, te putabo, cum veneris: si Salustij Empedoclea legeris, hominem non putabo. Laudis enim est, virum vocari; hominem, non item. quia, etiam in quibus nihil laudes, homines tamen sunt; qui vero de hominibus ipsis excellunt, viros cum laude nominamus. itaque in Bruto, Vidi, inquit, Mitylenis virum, & vidi plane virum. & ad Att. 62: O virum, o ciuem Memmium. & apud Terentium in Hecyra: Tu virum me, aut hominem deputas adeo esse?

EX EPISTOLA XI.

316.

Ap. Claudio Pulchro,
L. Domitio Ahenobarbo, COS.

Pridie idus] Ianuarij, an Februarij? Februarij. nam pridie idus Ianuarij senatus haberi nõ poterat. erat enim dies comitialis, vt vetus Romanum calendarium significat. pridie autem idus Februarij nefastus erat: quo dierum genere senatus habebatur. scripsit autem hanc epistolam idibus, mane: posteaque, quod idibus est actum, scripsit postridie idus: &, quod postridie idus, Lupercalibus. patet ex epistola sequenti. *Populi*] stantis ante fores curiæ in Græcostasi, & gradibus. itaque in epistola 1. huius libri, Eius, inquit, operæ repente a Græcostasi, & gradibus clamorem satis magnum sustulerũt. *Conuicio*] an Appio consuli populus conuicium diceret? nihil ne metueret illos fasces, quos in manibus lictorum, ante curiæ fores consuli præstolantium, videret? quid igitur est *conuicio?* clamore, & querela paulo liberiore. sic in proxima, quæ ante cedit, epistola: Epistolam hanc conuicio efflagitarunt codicilli tui. *Commageno*] Commagenes rege. cuius regni caput Samosata fuit, in Asia, citra montem Taurum. *Rem*] petierat, opinor, vt ei regni possessio senatus consulto

confirmaretur. idque videntur indicare quæ proxime sequuntur verba, de oppidulo extorto. *Discusseram*,] abieceram: ita contra eum locutus eram in senatu, vt tota res ad nihilum recideret. discusserat autem, non pridie idus, sed ante. nam pridie idus nihil actum in senatu videtur. coactus enim consul populi conuicio senatum statim dimittere. *Blanditur*] metu: ne itidem exteris legatis, aut regibus, aliquid a senatu petentibus, obsistam. quod ideo Appius nolle videbatur, quia, cum aliquid eorum causa senatus decreuisset, munera mercedis loco, aut etiam pactam mercedem consuli, qui ad senatum retulisset, dare consuessent. id significant illa verba, quæ sequuntur: Videt, hoc genere dicendi si vtar in ceteris, Februarium sterilem futurum. *Hoc genere dicendi*] quo facile consequi possum, vt ea, quæ petuntur, senatus minime concedat. *Februarium*] reliquos Februarij dies. nam epistola scripta est post idus Februarij. *Et Zeugmate*:] affirmo, *& Zeugmate*, Ciceronis non esse: &, vt olim in iure solebant, sic ego sponsionem facerem, ni glossema sit. oppidum enim in Commagene, positum in Euphrate, nullum fuit, præter Zeugma: de quo Plinius libro naturalis historiæ 5. sic: Latitudo a Seleucia Pieria, ad oppidum in Euphrate Zeugma, CLXXV. M. P. & ibidem infra: Oppida alluuntur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphratem vocantur: item Zeugma, LXXII. M. P. a Samosatis, transitu Euphratis nobile. in libro Bessarionis est, *in Euphrate, & Zeugmate*. *Cæsare consule*,] aut, quia consulatum Cæsar solus gessit, Bibulo collega domi incluso: aut, quia Cæsar ad senatum retulit de honore togæ prætextæ Commageno regi impertiendo. *Quod vult*] hoc totum quid sibi velit, non assequor: nec pudebit vnquam fateri nescire, quod nesciam: etiam, si cuius me ex his tenebris eduxerit industria, æque lætabor, ac si, quod nunc quæro, meo ipsius ingenio nactus essem. *Decernendum nihil censeo.*] ex sententia petentis Commageni. erat autem hæc in sententiis senatoriis, vbi nihil nouari placeret, vsitata conclusio: Decernendum nihil censeo. Sic & Liuius lib. 41. Ego, inquit, nihil noui censeo decernendum. *Rusphenum*] regis barbari nomen; qui tamen paulo, quam Commagenus, erat nobilior. ei quoque permiserat senatus, vt prætexta, itidem vt magistratus Romani, posset vti: cum nobiles

nobiles inique ferrent, eo barbaros honore impertiri, qui magistratuum Romanorum proprius esse deberet. *Genus, & locum*] falsum genus: *locum*, materiam eiusmodi, in qua dicta dicere facillimum sit. *Reliqua discutere.*] ita contra reliquas legationes dicere, nihil vt omnino a senatu obtineant. quod si fiat, eripietur Appio pecunia, quam cupiditate iam ac spe deuorauit. *Ionis hospitalis:*] cum, hospitibus meis, Græcis hominibus, intercedentibus, in gratiam cum eo redierim. *Fugerat*] hactenus in mentem non venerat, superiora scribenti. *Optandum, quam sperandum*] videtur Balbus ad Cæsarem scripsisse, itemque, vt opinor, Cæsar ipse: si vellet, Quintum ad eum iturum, vt operam in bello nauaret. suam eius rei cupiditatem Cæsar indicat, cum respondit, optandum magis, quam sperandum. *Ne sis aspernatus*] ita iocus est, vt serio tamen dictum videri possit. Scripserat Cæsar tale quid: argentum sibi non esse, vnde Quintum ditare posset: studium & beneuolentiam, quæque in sua potestate essent, ei non defutura. *Arca nostra*] iocus ioco relatus. si tu, inquit, eges; nos non abundamus. itaque arcæ nostræ noli confidere. nam si decoxeris, ego te meis nummis tuo ære alieno non expediam. Et est hic conturbare, pro decoquere. quo sensu dixit Martialis:

Conturbabit Atlas; & non erit uncia tota,
Decidat tecum qua pater ipse deum.

Singulorum dierum] ita videtur fecisse. nam hanc epistolam scripsit, vt dixi, idibus, sequentem postridie idus, aliam, quæ non extat, Lupercalibus. alibi aliud significat, vt ostendimus in commentariis ad Atticum. Vere autem iocus ille Cæsaris fuit de sua egestate. victis enim sæpe Gallis, ex eorum spoliis & vrbium direptione vim pecuniæ maximam coegerat; vt qui, belli ciuilis initio, vni Paullo consuli talentorum M D dono dederit. *Fere cum tuo reditu iungentur*] id est, eo fere tempore perferentur ad te, quo tu reditum ad nos adornabis. *Suadebo vterentur*] quod in domo consulis, quo salutandi ac deducendi causa quamplurimi conuenirent, caminum esse oporteret, sæuiente frigore, luculentissimum.

EX EPISTOLA XII.
317.

Iisdem consulibus.

Risi niuem atram:]de qua scripsisti. Anaxagoræ fuit opinio, niuem atram esse, quod ex aqua fieret, quæ nigra esset: inepto ac falso argumento. sed hoc nihil ad hunc locum. scripserat forte Quintus iocose, niuem se atram inuenisse, illam inquam, Anaxagoræ; quasi tristē minimeque iucundam; quia scilicet ei per niues incommodissimo itinere eundum, ac forte etiam in ipsis niuibus cum hoste, non sine summo vitæ discrimine, pugnandum foret. *De Pompeio*] non debere nos vnius Pompeij amicitia niti: Cæsarem simul esse complectēdum, vt amicum Pompeio firmiorem. *Canto*] in ore frequenter habeo prædico. Terentius: Qui harum mores cantabat mihi. *In sinu est, neque discingor.*] faueo, neque fauere vnquam desinam. ductum a rebus carissimis, quas in sinu gestamus, quæ ne excidant, non discingimur. *Idus.*]Februarij. scripsit autem hanc epistolam postridie idus mane. quod extrema epistolæ verba declarant. *Decimus erat Cælio dies.*]is dies, quo reus M. Cœlius causam de vi dicere prætoris edicto debebat. sic enim erat in consuetudine positum. nam & Pedianus in commentario Corneliano, Reum, inquit, Cornelium duo fratres Cominij lege Cornelia de maiestate fecerunt. & cum L. Cassius prætor decimo die, vt mos est, adesse iussisset; eoque die ipse nō affuisset: circumuēti sunt ante tribunal eius accusatores a notis operarū ducibus. Eos iurisconsulti iustos dies vocāt. *Cælio*]M. Cœlio Rufo, qui tribunatum pl. gessit, Cn. Pompeio Magno III. consule: ædilitatem curulem, L. Æmilio Paullo, C. Claudio Marcello; præturam, C. Cæsare, P. Seruilio cos. anno vno post ædilitatem, quod equidem miror: cum prætura biennio ab ædilitate distet. *Domitius*] Cn. Domitius prætor. Nolo quenquam in prænominibus errare. duo eodem tempore Cn. Domitij fuerunt: vterque præturam gessit: ad vtrunque Cicero dixit. horum alter est Cn. Domitius Caluinus, qui tribunus pl. fuerat Cæsare & Bibulo cos. vt indicant oratio pro Sextio, interrogatio

rogatio in Vatinium: & post biennium (ædilitatem enim omisit, vt multi) prætura gessit, Marcellino & Philippo cos. vt eædem duæ oratio & interrogatio docent. in prætura de ambitu quæsiuit, & apud eum Cicero Bestiam defendit, vt in hoc ipso libro supra cognoscitur. anno, qui post annum, quo scripta est hæc epistola, sequitur proximus, consulatum gessit cum M. Messalla. itaque satis patet, non esse hunc, qui de Cœlio quæstionem exercuit: cum & inter præturam consulatumque biennium intercedat: &, præturâ abillo, non hoc anno, hoc est Appio & Ahenobarbo cos. gestam, sed Marcellino & Philippo cos. iàm ostendetim. Alter est Cn Domitius hic, qui de vi cognouit in causa Cœlij, quem in ipsa oratione Cicero appellat. consulatum nunquam gessit. *Ad numerum iudices non habuit.*] cum eo die, quo causam dici ex edicto oporteret, iudices eo, quo opus erat, numero non affuissent; irrita fiebat accusatio: vt integrum tamen esset, si quis eam præterea vellet instituere: quod in hac Cœlij causa timet Cicero, cum ait: Vereor, ne homo teter & ferus Pola Seruius ad accusationem veniat. atque etiam renouatam esse accusationem M. Cœlij, ipsa declarat Ciceronis oratio, initio mensis Aprilis habita, ludis festisque publicis, satis longo post idus Februarias, qui decimus erat Cœlio dies, interuallo. Posuimus causam vnam accusationis, quæ instituta esset, omittendæ. Altera fuit, cum accusatores, quo die reus adesset, ad agendum non venissent. hoc ex Pediani verbis animaduerto. inquit enim sic, in eo, quo de proxime memini, commentario. Postero die, cum P. Cassius prætor assedisset, & citati accusatores non adessent, exemptum est nomen de reis Cornelij. Ergo, cum in causis quatuor interueniant, prætor, iudices, accusator, reus; ex numero iudicum, & ex accusatoris absentia fieri poterat, vt reus, quod quidē ad cœptam accusationem pertineret, dimitteretur. de reo autem dubiū non est, quin, si ad diem dictam non adesset, condemnaretur. prætoris diuersa ratio fuit. nam etsi, quo die reum adesse iussisset, ipse non affuisset, deinde tamen peragere quæstionem poterat. idque L. Cassij prætoris exemplo cognoscitur, de quo idem Pedianus in eodem loco. Quod ad iudicum numerum attinet, non eundem video fuisse in omnibus causis. in causa Milonis; quæ & ipsa de vi fuit, vnum & quinqua-

ginta reperio. is fuerit ne legitimus & ordinarius numerus in omnibus causis de vi, an tum primum noua Pompeij lege de vi institutus, satis est a nobis accurate consideratum in libro de iudicijs. *Pola Seruius*] nouum est, vt prænomen post cognomen ponatur. Liuius tamen semel, quod meminerim, ita locutus; cum Manlium Cneum appellat. Polam hunc aut de gente Clodia, plebeia tamen, aut certe gentis Clodiæ studiosissimum opinor fuisse. nam in epistola M. Cœlij ad Ciceronem, eius opera, video, Ap. Pulchrum, P. Clodij fratrem, in accusando Cœlio vti cogitasse. & puto Seruium istum accusationes factitasse, primum, quia ferum hominem hic appellat Cicero; deinde, quod in ea Cœlij epistola ita scriptum est: Non destitit accersere Polam Seruium accusatorem, inire cum Domitio consilia. *Venisat.*] non venit tamen. nam accusauit Cœlium Attratinus Sempronius adolescens, vt in oratione patet. *Noster*] primum, quia equitis R. filius, itidem vt Cicero: deinde, quia Ciceronis amantissimus: quod vtriusque indicant epistolæ: cui etiam curam collocandæ filiæ Cicero dedit, cum iret in prouinciam. *A gente Clodia.*] quia Clodia P. Clodij soror, quæ Q. Metelli Celeris vxor fuerat, suas omnes ad oppugnandum Cœlium opes contulerat, vt oratio demonstrat. *Eodem igitur die*] & hinc, & ex alijs locis apparet, fastis diebus senatum haberi licuisse. nihil enim obstabat, quo minus ijdem possent & in iudicijs adesse, & in senatum tempori conuenire: cum iudiciorum tractatio non vltra nonam horam duceretur. *Tyrio*] legationibus Tyro missis, vt de publicanis quererentur. nam inter prouinciales & publicanos, ob nimis acerbam vectigalium exactionem, aut nimis lentam solutionem, nunquam fere negocium non fuit. *Syriacis*] quia Tyrus in Phœnicia: quæ Syriæ pars fuit. *Vexatus*] a publicanis, in quos iniquissimus fuerat: quod indicat illa verba in oratione de prouincijs: Iã vero publicanos miseros tradidit in seruitutem Iudæis, & Syris, nationibus natis seruituti. & quę sequuntur. & Dio lib. 39. & hic in epist. 2. lib. 3. *Gabinius:*] qui Syriæ imperio proconsulari præfuerat, & hoc anno Romam decessit; vt infra 324: *Domitio*] Ahenobarbo, cos. *Prosecuti:*] cur enim ei nunc in senatu male dicerent, quem iam essent cum equis prosecuti? prosecuti autem quo? an, cum e prouincia decederet non

ret? non puto. nimium enim multo post Gabinius ad vrbem peruenit: vt simile veri vix esse videatur, tot ab eo menses in itinere esse consumptos. malo, cum iret in prouinciam. *Noster Lamia*] veteres libri, *C. noster Lamia*. mallem *L. noster Lamia*: vt intelligatur Lucius ille Ælius Lamia, princeps equestris ordinis, Ciceronis studiosissimus: de quo sic in epistola ad Brutum: Clodianis temporibus, cum equestris ordinis princeps esset, proque mea salute acerrime propugnaret, a Gabinio consule relegatus est. & in oratione pro Sextio, & vbi non? Addo illud, *noster* dici, ob eandem, qua M. Cœlius, causam, quod, sicuti Cicero, equestri loco natus. *Equites Romani:*] horum in numero Lamiam, qui respondit Domitio, fuisse constat. quod si eques Lamia, quo iure in senatum venit? nam qui senatorium ordinem est adeptus; retinet ille quidem equestria ornamenta, annulum, equum publicum; eques tamen, & equestris ordinis neque est, neque dicitur, sed senator, & ordinis senatorij. itaque legitur apud veteres, Pompeium, cum eques Romanus adhuc esset, triumphasse: quia scilicet nondum lectus esset in senatum. quo facto, desijt esse eques Romanus. ergo, si eques Lamia; quod satis apparet; non ideo in senatu, quia senator esset; sed quia cum publicanis, qui erant omnes equites, quasi dux eorum ac princeps introierat. nam & in epistola, cuius proxime verba recitaui, princeps equestris ordinis dicitur fuisse Pisone & Gabinio cos. hic postea gessit ædilitatem curulem, vt in eadem est epistola: deindeque in senatum aditum habuit, non modo iure gesti magistratus, (hoc enim soli curules magistratus iuris habebant, vt in libro de senatu docuimus) verum etiam quia proximis a censoribus, Appio & Pisone, lectum esse in senatum, verisimile est. *Dissolute enim iudicatis.*] qui si vere iudicaretis, condemnatentur ij, quibus, improbe agendo, simillimum se Vatinius præbet. speret enim, impune sibi fore, quia dissolute iudicatis. Diximus iam, hoc tempore lege Aurelia tres ordines iudicasse, senatores, equites, tribunos æratios. *Laudatis,*] reos: quos si absoluimus, quid reprehenditis, cum eosdem vos laudetis? Mos erat, vt auctoritate præditi viri reos in iudicio, antequam sententiæ ferrentur, laudarent. pleni exemplorum libri. *Nox diremit.*] senatus haberi

de nocte non poterat. ideoque reprehendit Cicero in Philippicis quædam senatusconsulta vespertina, quæ fecerat Antonius. testatur idem & Gellius. *Comitialibus*] qui nulli dum fuerant. nam toto mense Feb. comitiales qui fuerunt, omnes post Quirinalia, nec plures quam sex fuisse constat. comitiales autem erant de numero fastorum. sed eodem tempore & lege, & cum populo non agebatur: si lege, non cum populo: si cum populo, non lege. itaque licebat vtrunque: sed eodem tempore vtrunque non fiebat. senatus autem per eos dies nō habebatur. contraque qui dies fasti non erant comitiales, ijs & lege agi, & haberi senatum, idque eo die, confectis iudicijs, licebat. factumque animaduertimus. *Interpretatur*] hinc, opinor, suam Appius hauriebat interpretationem. Vetabat Pupia lex, haberi senatum a XIIX. Cal. Febr. vsque ad Cal. Febr. tametsi dies essent duo, fastus vnus, alter nefastus, ille IV, hic III. Cal. Febr. quibus, nisi Pupia lege contra sanctum esset, senatus haberi potuisset. Cautum erat præterea eadem lege, ne, nisi perfectis, aut reiectis legationibus, alijs de rebus senatus haberetur. sic igitur suam opinionem, aut voluntatem potius tueri Appius poterat. Quid vetat Pupia lex? id scilicet, haberi senatum mense Febr. nisi perfectis aut reiectis legationibus. ego legi pareo: senatum alia de re, præterquam perficiendarū legationum causa, nō habeo. ea quidem me non impedit, quo minus audiendis legationibus senatum dem. nihil enim in ea tale scriptum est, sed hoc tantū, ne senatus habeatur, nisi perfectis aut reiectis legationibus. Cogi autem se Gabinia lege, contendebat Appius: quia, cum in lege scriptū esset, vt quotidie senatus legationibus daretur mense Februario; verbum *quotidie*, volebat omnes Februarij dies comprehendere, siue comitiales, quibus haberi senatus non poterat, siue non comitiales. Gabinius autem *quotidie* dixerat, non de omnibus plane diebus, sed de omnibus ijs, qui quidem comitiales non essent; quia scilicet haberi senatum eo mense nulla omnino de re, nisi legationum causa, volebat. nec dubito, quin leges hæ tribuniciæ fuerint: siquidem senatum quibusdam quasi conditionibus coercent. de Pupiæ sententia locus extat in epistola ad P. Lentulum. *Ita putantur*] non dixit, *detruduntur comitia*; sed *putantur de studs*: quia certum non erat, an Appius, id quod affirmabat, habi-

habiturus esset senatum per omnes reliquos Februarij dies, etiam comitiales. nam si, vt solebat, non habuisset senatum Appius comitialibus Febr. diebus; habere comitia potuisset. *Comitia*] quid hoc? an comitiorum tempus adest ante Quinctilem mensem? nunquam sane, si ordine res agatur: sed extra ordinem interdum. nam, cum Appius ipse & Ahenobarbus consules essent creati ex interregno, creandorum prætorum cura ad eos pertinebat, qui proximo superiore anno designati non fuerant: eaque comitia consules in hoc vsque tempus duxerant: sicuti Pompeius & Crassus anno proximo, cum ipsi creati essent consules ex interregno, comitia tamen rogandis prætoribus non ante mensem Maium habuerunt: quod supra ostendimus. his porro comitijs prætorem creatum M. Catonem, historiæ demonstrant; qui superiore anno iniquissimâ, prælato homine improbo P. Vatinio, repulsam tulerat. Plutarchus, & alij. *His comitialibus*] sex Februarij mensis diebus comitialibus, quibus habere senatum Appius constituerat. *Tribuni pl.*] maxime C. Memmius, qui eum de repetundis postulauit. 323. *De Gabinio*] vtei, Syriam prouinciam contra leges & iura sociorum administranti, imperium abrogetur. *Aßturos*] rogationem, vt puto, promulgaturos; sicuti biennio ante C. Cato tribunus pl. rogationē de abrogando Lentulo Spintheri imperio promulgauerat. 310: *Callisthenem, & Philistum*] quorum vterque scripserat historiam, Callisthenes Olynthius de rebus gestis Alexādri, Siculus Philistus cum alijs de rebus, tum de Dionysio Siciliæ tyranno. *Redeo*] videtur accipiendum pro venio. nā neque in hac epistola, neque in superiore, pridie scripta, verbum vllum de Callisthene & Philisto. aut *redeo*, quia cum cœpissem tuis literis respondere; iamque de niue atra, & de Pompeio scripsissem; interposui non nulla de rebus vrbanis. redeo igitur ad tuas literas, quibus cœperam respondere. *Volutatum*] assidue versatum. nota tralatio. *Vulgare & notū negocium*,] locutus est in historia sua Callisthenes, non exquisite, quod ad sententias attinet, sed quo modo homines vulgo loquuntur, itidem vt aliquot Græci suis in libris. *Capitalia*] grauis, capita rerum attingens. *De Dionysio*] vbi de seniore Dionysio scribit, a quo in exilium missus est. nam de iuniore vix potuit, magnis districtus negocijs: de seniore

spatium ei non defuit ad scribendum, cum circa Adriam ociosus exularet. *Pusillus Thucydides:*] est enim densus, & brevis, & semper instans sibi Thucydides: quibus eum verbis designauit Quinctilianus. pusillus autem, quia non ita multa scripserat, vt Thucydides. *Ipse etenim veterator*] delectat me Philistus non tam, quia capitalis, creber, acutus, quam quod ipse Dionysius, de quo scribit, astutus in primis ac vafer est: quæ tum, narrante Philisto, tum ipsa per sese delectant. *Perfamiliaris*] loquitur enim Philistus de familiarissimo suo, & ea tractat, quæ ipse nouit optime omnium. *Ad historiam*] scribendam; cum veteres iam legisset historicos. *Lupercalibus*] cras. nam hæc epistola scripta est postridie idus, mane. & Lupercalibus item mane scribere cogitabat ea, quæ postridie idus essent acta. *Quam bellissime.*] quam potes iucundissime. bellum enim non ad pulchritudinem, sed ad iucunditatem & commoditatem quandam refertur: vt bella puella, non quæ forma, sed quæ elegantia, & quadam quasi gratia intuentium oculos tenet. sic epistolam bellam vocat ad Atticum lib. 4. 58: quam scripserat ad Lucceium; quod esset historiarum pigmentis haud paulo, quam ceteræ epistolæ, nitidior, atque ornatior.

EPISTOLA XIII.

317.

Iisdem consulibus.

Discessu nostro,] statim postquam a te discessi. *Arimino*] primo prouinciæ Cæsaris oppido: cum ad Cæsarē Quintus proficisceretur. *Ceterum*] alioqui, ceteroqui. *Dixeram,*] non quæ dixeram me scribere, sed quæ me esse scripturum ostenderam. libros enim de republica, quos intelligit, aggressus est scribere in Cumano, 327: quos libros, magno literarum detrimento, temporum extinxit iniuria, vno Scipionis excepto somnio; quod, quasi fealmum ex naufragio, fortuna seruauit. *Spissum*] difficile. nota significatio. *Adiungendis*] ad amicitiam: vt in posterum non modo reip. verum

verum etiam ipse mihi consulam, salutis pariter & dignitatis habita ratione. quod antea minus a me factum, nunc, meo malo doctus, te mandante corrigam. *Discat,*] Tyrannione docente. 312: *Ocio,*] quo in vrbe egebat, iudicijs reique publicæ procuratione districtus. *Minore*] scio, recte dictum *minore*; vt a maiore, Quinti filio, distinguatur; quo modo & Africanus maior, Africanus minor; Cato maior, Cato minor: moueor tamen suspicione non nulla, ne glossema fuerit, additum ad illud *nostro*. cur enim, cum ad fratrem scribat, adiungat *minore?* non ne satis filium suum ab illius filio distinxit, cum de suo dixit *nostro*; de illo, *tuum*? *Digeras, persequare, conficias.*] digerere, prudentiæ est; persequi, diligentiæ; conficere, constantiæ: quibus tribus virtutibus officium eius, cui aliquid mandatum est, omne continetur. *Splendidum,*] refertur ad diuitias. nec desunt exempla. *Liberalitate*] officijs, humanitate. *Tribunus mil.*] tribunorum mil. duo genera Pedianus facit, Rufulos, in exercitu creatos; & comitiatos, Romæ.

EPISTOLA XIV.

318.

Iisdem consulibus.

Blandenona] mendosum locum existimo, &, cur existimem, causas tres habeo, sententiam, geographiam, veteres libros: sententiam, quia, cum dicat Cicero, *deinde alteras*, dictio *deinde*, satis indicat non eum eodem die accepisse literas & Placentiæ datas & Blandenonæ. itaque in *Blandenona*, dies, quo accepit eas literas, videtur inesse, sed mendo perturbata latet. geographia me monet, quia loci huius mētionē, vt geographos omnes euoluerim, nullā tamen inueni. suspicionē augent libri veteres, quia dissentiunt ab impressis. nam in eo, qui Bessarionis fuit, video scriptum, *Blandenonne*. quibus ijsdem adducor causis, vt hominis egregie docti, &, quod hodie perquam rarum est, in iudicio literarum elegantissimi, Caroli Sigonij coniecturā sequar, mirificeq; laudem.

is, cum inter nos, vt fere pro nostra coniunctione & familiaritate quotidie solemus, hoc de loco satis multis verbis collocuti essemus; redijt ad me postridie, quasi thesauro inuento, lætissimus, dixitque se non magna mutatione excogitasse quiddam, quod a me probatum iri existimaret. quid, inquã? tum ille, hoc: pro *Blandenona*, reponendum puto, *Laude, nonis.* vt duas se dicat Cicero epistolas accepisse, vnam 1 v. non. Iun. Placentiæ datam; alteram nonis, cum Cæsaris literis, Laude. quod oppidum adhuc esse, Placentiæ proximum, qua transeundum erat Quinto in Galliam proficiscenti, nemo nescit. gratulatus homini amicissimo, properaui ad scribendum; cum eius sententiam, vt ceteri quoque iudicare possint, qui tamen haud sane dubito quin mecum sentientes cã probent, notam ac testatam esse vellem. *Ista*] honores, quos, vt scribis, a me expectare Cæsar vult. *Vim magnam*] magnopere valent ad gloriam: eiusmodi sunt, vt ornare me summa gloria, summaque dignitate possint. *Quem nosti,*] quem scis mentiri non solere. *Veteris amoris:*] Clodianis temporibus interrupti: cum Cæsar, nimia Ciceronis libertate commotus, quia in defensione C. Antonij quædam aduersus potentes iniecerat, P. Clodium statim ad plebem transduxit. *Nostrum poema*] de quo infra epist. 1. lib. 3. *Quadrigis poeticis.*] dicturus videbatur, tum equis, tum velis: sed per iocum, pro *velis*, intulit *quadrigis*: quæ & ipsæ ad celeritatem faciunt. addidit autem, *poeticæ*; vt cum alijs rebus, tum vero scriptis versibus, gratiam se a Cæsare initurum ostenderet. ita nec ab instituta tralatione discessit: nam tum equis, tum quadrigis curritur: &, quid in Cæsare colendo sui consilij esset, aperuit. *Ardens quidem studio,*] faciam quod me mones: mea studia in Cæsarem omnia conferam. sic ad Trebatium in Topicis: Verecunde tu quidem, sed vt te ardere studio cernerem. & in epistola ad Lucceium: Ardeo cupiditate. Voluntatis enim augetur significatio, cum & *studium* dicimus; & ad *studium*, epithetum adiungimus; & epitheto ipso vtimur tralato, & ab eiusmodi re tralato, quæ maxime omnium rerum nota sit, maximamque omnium vim habeat: cuiusmodi est ignis. *Britanniam*] res, quas in Britannia geretis. iã enim, vt opinor, erant in itinere, Britanniam cogitantes. nam in epistola ad Atticum, mense Quinctili data, suspicari se dicit, Quin-

et, Quintum esse in Britannia. *Coloribus tuis*,] ornamentis. vt Britannia sit poematis materia, ornamenta Quinti, ars Marci. satis enim bonus poeta Quintus: aut, si minus, hoc tamen illi a fratre tribuitur. *Penicillo meo.*] vt, ornamentis, quibus quasi coloribus rem illustrare possem, a re sumptis, cum deinde ordinem, quem probauero, ipse adhibeam. *Iste*] Cæsar: vt eius absentis dignitatem, cum res postulet, Romæ tueat, atque augeam. *Tuus amor*] tua causa, qui legati locum apud Cæsarem obtines, fortasse vel in summis occupationibus poema, de rebus a Cæsare gestis in Britannia, cõficiam. *Miserim*,] commendatum ijs literis, quæ epist. fam. lib. 7. leguntur. *Vadimonium concipere*] certa erat verborum formula, qua sese inuicem vadarentur; quibus verbis cum essent vsi, conceptum vadimonium dicebatur. Iocus Cæsaris in eo fuit: Opportune Ciceronem fecisse, qui Trebatium iurisconsultum ad se misisset: nam antea in vniuersa prætoria cohorte, totoque comitatu suo neminem fuisse, qui, cum litigare vellet, quibus verbis vadaretur teneret: itaque esse, cur ea de re Ciceroni plurimum deberet. erat enim Cæsaris prouincia, vt aliæ quoque, non imperij solum, verum etiam iurisdictionis. & quoniam in munere iurisconsulti hoc erat minimum & leuissimum, docere quibus inter se litigantes vadari verbis, alter alterum, deberent, ne in concipiendo vadimonio peccantes irritam vadationem facerent: scripserat Cæsar, se Ciceroni gratias agere: cum tamen, qua de re gratias agat, esse minimam significet. *Curtio*] quem rogatione actestimonio Quincti diligebat. 322: *Domitius*] Ahenobarbus, cos. *Rogatus*:] vt ad Cæsarem scriberet de tribunatu mil. Curtio mandando. quod si feci essem, derideri se putaret; qui peterem ab eo, vt inimicissimo suo Curtij honorem commendaret. Dissidebat autem capitali odio cum Cæsare Domitius. nam & prætor in senatu retulerat, vt, quæ Cæsar anno proximo consul egisset, cognoscerentur; & biennio post, consularis candidatus cum palam minaretur, consulem se effecturum, quod prætor nequisset, adempturumq; ei exercitus, coitione Cæsaris, Pompeij, & Crassi deiectus esset consulatu. *Ne tribunum mil. quidem*] nedum legatos; qui tribunis mil. in castris honore præstabant. *Facere*:] nõ, Romæ, comitijs; quibus, credibile non est, non potuisse stu-

dio consulis tribunatum mil. fieri; sed in exercitu Cæsaris, commendatione sua; quia scilicet neminem omnino ei, vllius honoris causa, commendaret. Aut *facere*, omnino non facere: cum tamen consul esset. consulum enim & dictatorũ primis reip. temporibus hæc fuerant beneficia. postea tribunatus mil. dari per populum cœptus est: postremo alios in exercitu imperator, alios Romæ populus creauit. Liuius, Pedianus. *Isse*] non, in consulatu. nimis enim præter dignitatem, atque omnino absurdum, consulem, maximarum rerum procuratione districtum, discedere paulo longius ab vrbe, vt tribunatum mil. peteret a pro consule. intelligo igitur de itione illa, de qua 314. Lentulo & Philippo cos. ante annum. *Auricula infima*] neque acrem in tuenda rep. neque acerbum in persequendis inimicis, sed in vtroque ita remissum, ac lenem, vt, quod dici solet, mollior auricula infima videri possim. Monuerat Quintus, vt ex illo doctus rationem haberet aliquando etiam salutis. hinc illud 317: Tua mandata persequar, &c. *Comitiorum*,] quæ tamen hoc anno habita non sunt. nam Caluinus & Messalla, qui sequenti anno consulatum gesserunt, ex interregno creati. *Suspicio*] postea non suspicio, verum etiam sermo fuit multus. nam ad Atticum 65: Res, inquit, fluit ad interregnum; & est non nullus odor dictaturæ, sermo quidem multus, qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuuit. Quibus verbis, de Pompeij dictatura hoc tempore homines loqui, significat. quod in commentario diximus. *Otium forense*,] infrequens a iudicijs forum: iudicia frigent. *Senescentis*] non quia desit, quod homines in foro agant: sed omnium rerum tædio ciuitas languet. Videtur hoc dicere: Cum publicis in rebus male agatur, serpit idem morbus etiam ad priuatas, & omnino nihil curatur. *Quam nosmet ipsi.*] quia, ne offendam eos, quã principes in republica sunt, quorum a voluntate neque tu dissentire me vis, neque meorum temporum acerba recordatio patitur; cogor de recto illo meæ mentis cursu paululum deflectere. atque hoc ipsum tamen ita facio, vt me boni virĩ, tanquam patriæ parum amantem ciuem, reprehendere non possint. ijs igitur satisfacio: mihi non item: quia summum illud ius, simplex, inquã, illa, mihi antea proposita, tuendę reip. ratio, temporis causa nõ plane in meis sententijs defenditur.

Τοιαῦθ' ὁ πλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται.]
Miseranda belli talia conditio efficit.

senatius Euripidis, in tragœdia, οἰκτρίδιε. Hæc, inquit, facimus ærumnarum metu. nimis enim magna mercede didicimus, quam, potentibus aduersari, non sit tutum. *Calamo*] quatuor fit argumentis, vt hoc putem esse principiũ epistolæ: primum, quod fortasse paulo infirmius videbitur; vt homines diuersa sentiunt; quod hæc verba initium potius epistolæ, quam epistolæ partẽ, redolent: deinde, quod apparet, respondisse iam Ciceronem duabus Quincti epistolis, Placentiæ & Blandenonæ datis: nunc autem vni respondet breui epistolæ, quam post illas accepit. præterea, si vna esset epistola, bis ageret de rebus Romanis. nam & dixit iam: Res Romanæ sic se habebant. Erat non nulla spes comitiorum, &c. infra vero rursus: Ambitus redit immanis. itaq;, eadem esse repetita, credibile nõ est. postremo, quod hanc scriptam esse constat post idus Quinctiles; cum inferat: Idibus Quinctilibus fœnus fuit Z Z ex Z. at superiora paulo post I V. nonas Iunias: vt ipse in prima epistolæ parte significat. *Temperato*,] ita concinnato, vt ad pingendas literas aptissimum sit. *Dentata*,] apri, aut etiam equi dente lęuata. quod item nunc, vbi quid scribimus accuratius, facere solemus, ad inæqualitatem chartæ complanandam; quo calamus quasi currat expeditius. Nec vero mirari satis possum, quid Erasmo venerit in mentẽ hoc in loco interpretari, *charta dentata*, pro acerba, & iracunde scripta: cum de literis agi, quæ bono calamo, temperato atramento, leui ac polita charta commodius formantur, illa verba demonstrent: Scribis, te meas literas superiores vix legere potuisse: & illa: Hoc facio semper, vt, quicũq; calamus in manus venerit, eo sic vtar, tanquã bono. Verum hoc, itẽq; alia, tũ in adagijs, tũ alibi nõ satis rectè aut explanata, aut de Græcis cõuersa, homini erudito, ac de literis, quantũ præstare potuit, bene merito, largiamur. *Nihil eorũ*,] nõ ob eas, quas tu suspicaris, causas, parũ perspicue scripsi. πραγματικῶς more hominis in vsu rerũ versati: qui te nõ segniter, sed sine vlla mora, si res exigat, ad me velaturũ cõfirmes. *Genuine*] vere, sine arte, eo quo natura genuit modo. inde enim videtur, genuine, ductũ. *Id est, Verum Soles*] mendi labes satis manifesta: nec eluere conabor; cum ab impressis libris

minimum dissentiant manuscripti. tantum enim pro *commorere*, Bessarionis liber habet *commoneres*. quod si pro *dixerimus*, legeretur *dixerim, an*: nihil, opinor, superesset vitij, hoc ordine: Id est, vtrum voles, (vt dixerim) an, ad expediendum te, si causa sit, commorere. nec esset obscura sententia. nam θοῶς, μεταφορικῶς vsurpatum, pro *celeriter* θενίας, & *commorere*, opponuntur. sed minus audeo, propter incertas maximeque fallaces coniecturæ vias. *Domus*,] a multis celebrata. 314: & ad Atticum 37. *Forum*,] in quo, causis agendis, amicitias & clientelas mihi comparo. *Theatri*] malis ciuibus, theatrum ingredientibus, plausum aut nullum, aut clamore & sibilis dissonum populus dabat; bonis, & in republica præstantibus, magnum, & æquabilem. ergo, quam quisque aut inuisus, aut carus esset populo, theatrum significabat. ad Atticum 34. 62: *Neque laborant*] hic alij fortasse viderint acutius: ego plane τυφλώττω. obscuratur enim mendo sententia: neque est, vt aut ex antiquo libro, aut ex ingenio meo locum illustrare possim. tantum, pro *neque, nec* habet liber Bessarionis. *Amentis*] P. Clodij. *Illud malo*] quod scribis: vt istic, si causa sit, commorere. *Quod putas.*] putas enim e re tua esse, te istic commorari. *Magis etiam illa*] volo equidem te istic manere tua causa, sed mea etiam magis, qui, quod ad me pertinet, magni faciam. malo enim ἀμφιλαφίαν illam tuam, & expectationem debitorum tuorum, quam aduentum tuum. Nec vero dubitandum est, quin hæ duæ dictiones, ἀμφιλαφίαν, & *expectationem*, Ciceronis rem vtraque significet; cum dixerit proxime: *Etenim magni æstimo me.* ἀμφιλαφίαν expono, cautionem vtroque spectantem, ad dignitatem, & salutem: cuius magnam partē in eo positam intelligo, si diutius apud Cæsarem sis, eumque tibi tuis officijs ac studijs quammaxime deuincias. *Illam tuam*,] quo tu vocabulo cautionem significare, duabus rebus vtilem, consuesti. erat enim hæc Quinto familiaris dictio. itaque supra, 313. ἀμφιλαφίαν, inquit, illam tuam, quam tu soles dicere, bono modo desidero. *Expectationem*] expectabo, vt, quæ mihi debes, ea persoluas, vt, quæ te facturum pollicitus es, re præstes. quæ vero hæc? vt Quintus Cæsarem ipsum, primum scilicet, deinde vt alios quoque & de cohorte & de exercitu Cæsaris, qui Romæ aliquid possent,

Marco

Marco fratri beneuolentia coniungeret: quo præfidijs firmioribus contra Clodij furorem in vrbe muniretur. id autem Quintus fratri mandanti ac roganti promiserat. huc enim spectare illud puto, quod supra dixit, 318. Mea mandata digeras, persequare, conficias. Nec, in castris quid aliud nauare Quintus pro fratre posset, intelligo. *Expeditis*,] a molestia: nisi quid eueniat, quod impedimento sit: si per inimicos atque inuidos licebit. itaque, præsidij causa, de retinenda, atque adeo augenda Cæsaris gratia plurimum laborare debemus. quod cum ita sit; potius tibi de mansione, quã de discessu, vides esse cogitandum. *Quo, nostris quidem moribus*,] & parua sunt, nec tamen nobis admodum curanda. quo enim? cum moribus nostris, temperatis scilicet, & ad frugalitatem compositis, satis ea sint, quæ iam habemus. valeamus modo, & liceat nobis esse expeditis. *Ambitus redit*] redibat enim singulis annis ambitus comitiorum tempore, sed immanis, vt hoc anno, nunquam. Ardet ambitus, hac de re dixit in epist. ad Atticum 62: *Fœnus fuit Z Z ex Z*] duplicatum fœnoris quæstum significat; idque ipsum scribit ad Atticum 62: his verbis: Fœnus ex triente idibus Quinctilibus factum erat bessibus; hoc est, vt, centenis acceptis, octoni pro menstruo fœnore penderentur: quæ fit in anno vniuersa fœnoris summa, nonageni seni. atque his notis, Z Z, duos trientes, qui bes est, significari oportet: vt hic locus cum illo ad Atticum, iam recitato, congruat; & hoc dicatur, ex vno triente fœnus esse factum duobus, hoc est, ex triente bessibus. quod idem est. nam bes duo trientes fuit. Bessarionis liber habet, *fuit & ex*, pro *fuit* Z Z *ex* Z. vtrunque suspicor esse mendosum. & forte sincerum hoc: *fuit* S-S-*ex* S. aut hoc: *fuit* 33 *ex* 3. nam hac nota, 3, triens indicabatur, qui bessis dimidium est: item hac S. vt, siue S-S reponas, quibus notis bessem significari Demetrius tradit; siue 33, quas Demetrius idem videtur probare; siquidem vnam 3 pro triente ponit; ab antiqua numerorum ratione nihil recedas. quia tamen in hac emendandi ratione eas maxime coniecturas approbo, quæ quamminimum a deprauatis veræ scripturæ vestigijs recedere videntur; fit vt in hanc libentius inclinem, *fuit* 3 *ex* 3, quam in illam, *fuit* S *ex*-S-S-. quam enim facile ex 33 fieri potuerit Z Z, id est e duabus minusculis literis eædem ma-

iusculæ, omnes, vt opinor, intelligunt. *Cottione Memmii,*] hac, vt ipse & suus competitor Dominus Caluinus H. S. quadringena consulibus darent, si essent ipsi consules facti: nisi ties augures dedissent, qui se affuisse dicerent, cum lex curiata ferretur, quæ lata non esset: & duos consulares, qui se dicerent in ornandis prouincijs consularibus scribendo affuisse, cum omnino ne senatus quidem fuisset. ad Att. 67. *Quam cum Domitio*] forte, *cum Cn. Domitio. Scaurus*] M. Æmilius, eius filius, qui princeps senatus fuit, Syllæ dictatoris vitricus: pro quo extat mutilata Ciceronis oratio. *Vnum vincere*] malim, *Enunciare*, vt subaudiatur *cottionem*: & sit *enunciare*, pro *enunciabat*. *Messalla*] consularis candidatus. quatuor nominantur in epistola ad Atticum, Memmius, Domitius, Scaurus, Messalla. *Flaccet.*] languet, ob consulū cotionem, & Pompeij studium in Scaurum. ad Att. 62: Ὑπερβολάς] quæ supra veritatem sint. *H-S centies*] aureorum scutatorum nostratis pecuniæ ducenta quinquaginta millia: vt scutatus ex decem argenteis marcellis conficiatur; marcellus idem sit, quod denarius, quatuor scilicet sestertij nummi. *In prærogatiua*] ea centuria, quæ prima de consulatu mandando suffragium ferret; inde dicta, quod prima rogaretur quos vellet consules fieri. eodemque nomine prima quoque tribus appellabatur. ac possit hic *prærogatiua*, non tam ad centuriā, quam ad tribum, referri: siquidē binis comitijs, centuriatis, & tributis, consules creabantur. qua tota de re in libro de comitijs. *Pronunciare.*] polliceri se daturos, si eam tulerint, eiusque suffragijs consules fuerint designati. verbū in hoc genere proprium. itaq; ad Att. 13. Qui nummos in tribu pronunciauerit. quo loco, cum de comitijs consularibus agatur, tribu tamen dixit, non centuria. vt hic fortasse *prærogatiua* de tribu dictum sit, non de centuria. *Res ardet inuidia.*] hac ipsa de re, consules flagrant inuidia, dixit in epist. ad Atticum 67. *H-S quingenis*] quingenis millibus, quæ efficiunt monetæ nostratis aureorum scutatorum quatuordecim millia, septingentos & sex, sedecim marculis minus. Plutarchus in Catone. *Catonem*] qui prætor tunc erat. *Eius arbitratu*] quo modo ille voluisset, sine fuco videlicet, ac fallacijs, more maiorum. fuit enim Cato, quod omnes historiæ clamant, bonarum legum, omnisque iuris acerrimus obser-

uator,

uator. *Contra fecisset,*] tribunatum pl. contra præscriptum illius petijsset. *Condemnaretur.*] amitteret quod apud illum pecuniæ depositum esset: idque alijs, qui sine arte mala petijssent, tribueretur. & condemnatum ex ijs nescio quem ab ipso Catone, legimus apud Plutarchum in eius vita. *Gratuita*] non corrupta nummis, recte atque ordine habita. ad Atticum lib. 4. 63. *Leges,*] quia Cato vnus eos ad veterem petendi consuetudinem, & tanquam intra gyrum rationis reuocauerit. quod neque legum, neque iudicum metus solet efficere.

EPISTOLA XV.

319:

Iisdem consulibus.

Nepaulum ocii] videtur quibusdam tanquam integumētis velata sententia; sed ostenderur hoc modo: Cum a me librarij manu literas acceperis, ne quidquam ocij me habuisse iudicato; cum autem mea, ne nullum. cum vtor, inquit, librarij manu, prorsus ocij nihil habeo; cum autem mea, non nihil. hoc significari, demonstratur infra, initio 2. epistolæ libri 3. sic enim ibi est: Occupationum mearum signum tibi sit librarij manus. causamq; subscribit occupationis hanc: Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. Hanc igitur epistolam librarij manu scripsit Cicero: nam infert hic quoque: Sic habeto, nunquam me a causis & iudicijs districtiorem fuisse. In epistola etiam ad Atticum 63. signum ait esse occupationum librarij manum. *Nullum*] subaudi *ne*: quod proxime antecedit: vt sit: Ne nullum ocium. *Grauissimo*] cum a morbis timendum est maxime. *Præscribis*] vt amicorum clientumque copia muniamur. similia sunt 317: 319. *Spei, aut cogitationi*] putatis enim vos ea, quæ speratis, aut cogitatis, facilius posse consequi, si ego in forensi labore pergam. nihil enim ad comparandas amicitias, hominumq; studia colligenda magis accommodatū. *Vestræ*] tui, & Cæsaris, qui me hūc laborem etiam sua causa sustinere vult. Supra dixit, se rogatum a Cæsare, vt Romæ maneret. quod facit

ad hanc ſententiam, 318: *Præſertim*] eo libentius operam dabo, vt aut ſpei, aut cogitationi veſtræ defuiſſe ne videar; quod ſimul ipſe mihi, hoc labore perferendo, optime conſulam. multum enim gratiæ, multum inde colligam dignitatis. *Difficilius,*]hæc ferre. fuerit, inquit, id cum aliqua difficultate: præmij tamen hoc erit, magna gratia, magna dignitas. Videbitur, quod ſubiungam, forſaſſe humilius: ſed, hæc humilia non contemnendo, veteres illi Romani ſummam eloquentiæ laudem ſunt adepti. Nomina quędam ſunt, quæ ſecundæ comparationis appellant Grammatici: quæ cum ideo fuerint inuenta, vt augerent; minus tamen ſignificant, quam ea, quæ ijdem poſitiua dicunt. itaque illud Virgilianum,

Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa rubenteis,

exponit Seruius hoc modo: Triſtior, minus eſt, quam triſtis. exempla ſunt cum apud hunc noſtrum, tum apud alios eiuſdem ſcriptores ætatis innumerabilia. non igitur adductus feci nulla cauſa, quod *difficilius* expoſui, cum aliqua difficultate. *Ab iis ipſis*] L. Domitio Ahenobarbo, huius anni cōſule; M. Porcio Catone, prætore; M. Calpurnio Bibulo conſulari. hos enim maxime deſignat, acerrimos Cæſaris inimicos. *Ab aquis*] quorum æquus in vtranque partem animus eſt, neque ſtudio in Cæſarem affectus, neque odio. itaque nos cum Cæſare coniunctos neque dolent, neque lætantur. *Propenſis in hanc partem*] Cæſaris cauſa cupientibus. tria nominauit hominum genera; qui Cæſarem oderant; qui nec oderant, nec amabant; qui amabant. *Excolamur,*] nuſquā hac ſententia vſurpatum, quod meminerim, hoc verbum inueni. venit in mentem, cum ſequatur, *& amemur*, ſcriptum forte a Cicerone, *& colamur, & amemur. Non fui.*] cum quidē hæc ſcripſit. poſtea vero fuit: quod ipſe ad Atticū ſcribit, 64: *Præſidio*] nīſi plures videam eſſe, qui mecum ſentiant, quam qui contra: vt, ſi quem offenderit mea ſententia, ſocios atque adiutores, vbi tempus ferat, multos habeā. *Druſus*] Liuiæ gentis, plebeiæ: accuſatus a Lucretio. ad Att. lib. 4. 64. *Præuaricatione*] præuaricatur, qui ſuſceptam cauſam bona fide non agit. *Tribunis ararijs*] dixiā, de tribus ordinibus iudicātib. vnū fuiſſe tribunos ærarios. *In ſumma*]ergo, qđ ante poſui, omniū ordinū ſentētię numerabātur, & ex maiore parte vel

re vel absoluebatur, vel condemnabatur reus. ordinum ipsorum ratio non habebatur. poterat enim vsu venire, vt a duobus ordinibus condemnatus, ex vniuerso tamen sententiarũ numero absolueretur. *Ego eodem die*] miram diligentiam, mirum amorem erga fratrem. absoluto Druso, quem ipse defenderat, reuersus, primum hæc scripsit, rediturus post meridiem in forum ad agendam Vatinij causam. dictio tamen *Ego*, non a Cicerone defensum Drusum, sed ab alio patrono, videtur indicare. ac fieri potest, vt bis accusatus fuerit Drusus, & eum Cicero de vno crimine, de altero, de præuaricatione scilicet, alter defenderit. locus certe ad Atticũ ille, 63. Deinde me expedio ad Drusum, inde ad Scaurum; actas a Cicerone tum Drusi, tum Scauri causas demonstrat. *Post meridiem*] bis igitur in die iudicia, ante meridiem, & post. de iis, quæ ante meridiẽ, nõ puto opus esse, vt probetur exẽplis. patet ipsa per se res. post meridiem, vocari possit in dubium: sed illud in Verrem dubitandi causam aufert. Nonæ sunt hodie Sextiles: hora nona conuenire cœpistis. & illud in epist. Cœlij. Causas agit, sed raro post meridiem. *Vatinium*] defendit eum, cum accusasset antea, Cicero Cæsaris causa: cuius amicitiam quanti æstimet, hæ ad fratrem epistolæ declarãt. nam Vatinius Cæsare consule tribunatum pl. gesserat, legesque pro Cæsaris potentia multas, inuito senatu, collegis etiã suis de cœlo seruantibus, pertulerat. itaque magnis sibi Cæsarem beneficiis obstrinxerat. nec Cæsar ei, nec Cæsari Cicero, cuius in exercitu legatus erat Quinctus, poterat opem suã denegare. Est etiam illud in epistola ad Marium, ad hãc quati leuitatem in hominibus iisdem & accusandis & defendendis excusandam: Cogor non nunquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. Huius defensionis meminit Pedianus in commentarij procœmio pro Scauro, & ipse Vatinius in epistola. *Facilis*] non deest quod pro illo dicam. Fore significat vt defensionem facile sequatur absolutio. *Resecta*] non tamen futura. vsque enim eo producta res est, vt consules, non habitis comitiis, magistratu abierint. *Scauri*] de repetundis accusati. Asconius. *Statim*] falso putat. non enim statim, sed aliquot post diebus acta Scauri causa est, IV. nonas Sept. vt Pedianus docet. hanc autem epistolam ante Septembrem esse datam, inde

coniicio, quod proxime dixit: Comitia in mensem Septembrem reiecta sunt. *Exercebitur:*] apud M. Catonem praetorem. is enim de repetundis quaesiuit. Asconius, & hic 329: *Non deerimus.*] ita non defuit, vt Scaurus, eo defendente, sit absolutus. κνιδήπνος σοφοκλέους] videtur Quinctus in parte epistolę narrasse, quid sibi contigerit in quodam conuiuio, perquam simili cœnæ in Sophoclis fabula descriptæ. nam si, conuersam in Latinum a Quincto Sophoclis fabulam, quæ *cnidippus* inscriberetur, significaret; nunquam, opinor, fratris ingenium tam rustice notasset, vt diceret, quod subiūgit, *nullo modo probaui. Actum*] in eo conuiuio tu quidem egisti, quod eam fabellam repræsentaret: ego tamen nullo modo probaui. *De Britannia*] de aduentu vestro in Britanniam. *Reliqua*] de bello, quod in ea geretis. *Expectatione*] de successu belli nihil timeo: futurū auguror, quod opto; eaque me solicitat expectatio. *Adiunabo,*] in Britānica historia componenda. *Quos rogas,*] rogabat Quinctus fratrem, vt versus, quibus ipse ad opus Britannicum pro suis vteretur, scriberet. id infra satis patet 322: ex illis verbis: Tibi, quod rogas, quoniam ipsi fontes iam sitiunt, si quid habebo spatij, scribam. & 327. ex illis: De versibus, quos tibi a me scribi vis. γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας.] cū ipse versus optime facias. Infra dixit, eadem sententia: Quoniam ipsi fontes iam sitiunt. prouerbium iis de rebus vsurpatum, quas ad eos, qui abundant, mittimus. noctua enim suos nūmos Athenienses signabant. *Primum librum*] forte intelligit tres libros; quos a se de suis temporibus conscriptos, in epistola memorat ad P. Lentulum: aut tres de consulatu; de quibus ad Atticum 24: aut poema illud, de quo ad eundem 56: ῥαθυμώτερα] minus accurata, scripta in diligentius, videri sibi aiebat. *Aut res, aut χαρακτὴρ*] aut argumētum, aut meum scribendi genus. quod vno verbo se non posse satis exprimere significat, quia, χαρακτὴρ, dicit. *Quod vereare:*] si verum dixeris. ego enim nihilo me, quam antea, minoris æstimabo. φιλαλήθως] cum studio veritatis, vere; & ex animo.

PAVLI

PAVLI MANVTII COMMENTARIVS IN LIBRVM TERTIVM CICERONIS EPISTOLARVM AD QVINCTVM FRATREM.

EPISTOLA PRIMA.

120:

L. Domitio Ahenobarbo, Cos.
Ap. Claudio Pulchro,

AMOENITATE *fluminis*] de Fibreno flumine intelligit: quo nihil amœnius, nihil frigidius: vt in lib. 2. de legibus 170. *Refeci*] recreaui, collegi, caloribus debilitatum, atque afflictum. *Ludorum* | Romanorum: qui pridie nonas Sept. commissi, per nouem continuos dies in Palatio, ante matris magnæ templum ab ædilibus cur. fiebant: rursusque, biduo intermisso, per quinque dies in circo. hoc & calendarium vetus Romanum, & alia veterum monimenta declarant. *Tribulibus commendatis*] veteis meo nomine ad spectandos ludos locum daret moris enim erat, vt amicis & tribulibus & in circo & in foro locus ad spectandum daretur. ad Atticum 22. & pro Murena. Tribules autem intellige non eos tantum, qui Romæ domicilium haberent, verum & municipes, & si qui præterea ciues in Italia habitarent: quos interdum ad vrbem venisse ludorum spectandorum causa, simile verisi.

Digitized by Google

Arcano] Quincti prædio: de quo 326. & 331. *Messidium cum Philoxeno,*] redemptores erant aquæ deducendæ. quod in hac ipsa epistola, infra, videtur posse conici. *Herum*] villicum in Arcano, vt Nicephorum in Laterio, quem infra nominat. *Manliano*] fundo, in quo villam Diphilus architectus ædificabat Quincto. Nec dubito, quin & Manlianum, & Fusidianum, & Bouilianum prædia fuerint in Arcano, non ab Arcano seiuncta. nam in epistola huius libri 3. cum argumentum huius epistolæ breuiter attingit, Arcanum, & Laterium duntaxat nominat, omissis Manliano, Fusidiano, Bouiliano, quasi Arcano comprehensis. *Diphilo*] se ipso: erat enim natura tardus. Diphilus, inquit, se ipsum tarditate superauit. *Auiarium*] locum in villa, vbi aues alerentur, aliæ oblectationis, aliæ cibi causa. *Pauimentata porticus*] pulcherrimo strata pauimento. erant autem apud veteres & ex marmore magnifica in primis pauimenta, & ex emblemate vermiculato, hoc est ex operete sellato: cuiusmodi non nulla hodieque visuntur in templis, aspectu perquam iucunda. *Tota patet,*] quod antea, dum ædificaretur, instrumentis fabrilibus impedita, tota non pateret. *Columnæ*] circa porticum: quæ rudes & impolitæ dum erant, speciem aut dignitatem habere nullam poterant. *Totum in eo est*] tanti est, vt in eo sint omnia. sic locutus est ad Att. lib. 5. 80. *Contemnunt*] ne incrustatio rimas agat, ne vitium faciat. *Eiusmodi membra.*] quæ attriolū nisi habeat quasi membra corpori adiuncta, non belle positum videbitur. *Vel honestate testudinis,*] ego mehercule huic loco, tanquam vlceri corrupto, manus admouere vix audeo: indicabo tamen, quæ potuerit sententia Ciceronis esse: quo diligentius attendatur, si quid, quod ad eam videatur accedere, in antiquis libris aliquando reperietur. vna enim me literula, in magna perturbatione errantem, sæpe ad correctionem, quasi via demonstrata, perduxit. hoc igitur fortasse Cicero sensit. Nunc hoc vel, in æstate, testudinis, vel, hyeme, æstiuum locum obtinebit. vt hoc dicat: Verum (nam sæpe nunc, pro verum, Cicero vsurpat: quod item Græci faciunt) hoc, id est, quo modo porticus nunc est, in æstate loco testudinis erit; hyeme vero, quod habent æstiua loca, id obtinebit. optamus autem in æstate algorem, hyeme teporem. & algorem quærentes, fornicatis cameris,

cameris, quę vocantur teſtudines, libenter vtimur: quod æſtate fit. teporem vero quia non habent, niſi, quæ ſol aduerſus diu ſpectat, loca, ea nos per hyemem tenent. porticus igitur, vt eſt nunc, id habebit commodi, quod in æſtate teſtudines, hyeme æſtiua loca. *Aſſa*] videntur hic aſſa pro hypocauſto, qui locus in balneariis ad ſudandum fuit, vſurpari. *Apodyterij*] vbi veſtes inituri balnea deponebant. ἀπὸ τῦ ἀποδύω. *Sub tectum cubiculi:*] Antiqui libri, quos viderim, *ſubtectum cubiculi*. placeret, *ſubtectum cubiculis*. inferior enim eorum cubiculorum, quæ erant in villa Quincti, contignatio vapore petebatur: quod incendij cauſam præbere potuit. *Hibernum*] ædificantur in amplis ædibus quædam ad æſtiua anni tempora, quædam ad hiberna. *Probaui*,] ſicuti tu fieri mandaras. *Perpendiculo, & linea*] perpendiculo, vt rectas: linea, vt e regione collocet. e regione autem columnæ ſunt, cũ altera alteri ex aduerſo reſpondet. *Ceſium*,] villicus Quincti, aut certe procurator. *Proximis nunciis*] quę tibi a me emptum, proximis nunciis ſignificaueram. *H-S* ɔɔɔIↃↃↃ∞] tria millia (vt ad noſtratis pecuniæ rationem numeremus) aureorum ſcutatorum: vt in ſingulis ſcutatis aſſes ſint CXXXII, & vnus triens, vel (ſi Romanam monetam ſpectemus) decem Iulij denarij, Iulio II. pontifice percuſſi. *Quod melius intelligo*,] nam de irrigatione, qui huius generis non intelligens magnopere ſim, haud ita affirmarim. *Salientibus*] aquis, quæ ſua ſponte ſaliant: quam permultis locis aquam profluentem, & eam vberẽ, proxime appellauit; in vltima vero huius libri epiſtola Nilum, vt puto, a ſimilitudine fluminis hinc inde in mare profluentis, nominauit. diſtinguuntur autem ſalientes ab iis, quæ oriendo cadunt, non ſaliunt: vt planis in locis ſaliant, de præcipitibus cadant. *Additis*,] ad ſuauitatem villæ accedet ea, quam piſcina, ſalientes, palæſtra, ſilua cõferent. *Viridiscata*] nouum, & forte, in iis quidem, qui extant, veterum libris, ſingulare verbum. quaſi, virente. qua ratione & albico, nigrico vſurpantur. *Bouillanum*] non eſt a familia, vt Fufidianus, quẽ proxime nominauit, fundus, (nulla enim Romæ Bouilia familia) ſed ab ignobili loco nomen ductũ. Sunt quibus placeat *Bouillanum*, a Bouillis, vbi Clodius eſt interfectus: quos refellit geographiæ ratio. Bouillæ enim inter Ariciam & Romam, fundus autem hic in Arpinati

Digitized by Google

fuit. *Aqua dempta*,] excepta in venditione fundi: vt, alienato fundo, aqua tamen iuris tui sit: quam ad irrigandos finitimos fundos illorum dominis locare posses. *Iure constituto*,] dicit hoc; si ius aquæ constituatur, hoc est, si ius aquę Quincto seruetur, seruitutem fundo impositum iri illius aquæ, neque tamen fore, vt minoris, quam quanti cum aqua, vendi fundus possit. quam igitur aquam Messidius per tuos fundos deducendam redemit; (hoc enim proxime dicet) eam nolo te cũ fundo Bouiliano alienare: sed ius ei aquæ suadeo constituas, hoc est in tuo iure retineas: vt ex duobus mancipiis, fundo, & aqua, vnum emptoris fiat, alterum esse tuum pergat: ius, inquam, fundi migret ad emptorem, ius aquæ penes te remaneat. *Seruitute fundo illi imposita*,] quia fundus aquæ seruiet, cum ea cogetur vti. vnde enim irrigetur, aliunde nõ erit. ita, si fundum vendes, qui eius futurus dominus est, is tibi aliquid pendet, si fundo suo consultum volet. *Messidium*] redemptorem deducendæ aquæ: qui singulos in pedes aluei faciẽdi ternis nummis trãsegerat. supra de Messidio dixit, quod hanc sententiam confirmet: Vberiorem aquam sese collecturos dicebant. *Ternis nummis*] sestertiis. duodecim igitur assibus, hoc est marculis in pedem. nam sestertius est duodecim trientes, hoc est asses quatuor: & quatuor sestertij denarius, hoc est asses XVI: & denarij septem in argẽti vncia, drachmæ autem octo: si Celso & Plinio credimus. tãti enim Romæ fuisse denarios a secũdo Punico bello ad Plinij tempora, ipsius Plinij testimonio cognoscitur. CCCC ∞] absurda mensura. sunt enim passuum quadringenta millia. ita plus, quam dimidium Italiæ longitudinis, occupasset hæc aqua. malim igitur, ordine præpostero, ∞ CCCC: vt sint mille quadringenti passus, hoc est pedum septem millia. quæ summa ad D CXXX scutatos aureos nostratis pecuniæ perueniet. *Nusquam melius*] quam in aqua deducenda. *Discipulos*] quos fabricandi & architectandi artẽ Chilo docebat. *Laterio*] Quincti fundo in Arpinati. ad Att. 59. 154: *Ad Furinæ*] templum. antiqua locutio, e Græcis fontibus deriuata. Furinalia dies festus eius deæ, III. cal. Sext. Varro, Festus, vetus calendarium. *Satricum*] oppidũ in Latio. *Mutabitur*] iniicietur glarea, sublato puluere. *Acclinis*] quam ego malim planam fuisse. *Duci*] viam. sic aquam ducere, supra. *Locusta*] fundum. Græca locutio.

cutio. *Velaunus*] Varro. nam de iisdem loquitur proxime nominatis. *Munierat.*]viam. & hoc significat.cum tu id ius haberes,vt viam ducere per Locustæ perque Varronis fundũ posses; neque tamẽ,quæ tua fuit modestia,feceris:illi, vt quasi tibi gratiam referrent, eam viæ partem, quæ ante fundos eorum est,munire debuerunt:quod Varro propemodum effecit: Locusta nondum attigit. *Probaui:*]tatis officio tuo facere mihi visus est. *Conductorem*]villam habebat Quinctus in Laterio,frugaliter extructam. ad eam cum addere quandã ædificatiunculam decreuisset, villicus conduxit opus illud H-S X M, hoc est aureis scutatis c c c. sed cum multo plura, quam conuenerat,adiungere Quinctus vellet, ad pretiũ autem nihil; villicus eam ædificatiunculam omisit. *Qua nunc est,*]admodum frugalis,& parca,valde infra earum, quæ nũc fiunt,insaniam. *Topiarium*]opus ex hedera. *Basim*]inferiorem villæ partem. basis enim quasi pes est ad sustentãdum. *Intercolumnia*]spatium inter columnas. *Palliati*]marmorea hominum simulacra,secundum columnas vtrinque astãtia. *Topiariam facere,*]qui topiariam faciunt,herbam,aut fruticem ad speciem aulæi,aut columnæ, aut fontis, alterius ve rei conformant. palliati igitur hi, inter columnas cõstituti,topiariam facere,aut hederam,qua intercolumnium vestitur,vendere vidẽtur. *Alsius,*]alsum & altiosum est sub frigidum,ab algeo. *Muscosius*]nõ quia muscũ habeat,sed quod æque,ac muscus in humidis locis, oblectet. *Expolitionem*] iam pene prorsus ædificauerant vtriusque domum redemptores. expolitio restabat, perfectio scilicet ædium vrbanarum. expolitur enim quod factum quidem est, nõdum tamen plane perfectum. Infra epistola 3. Expolitiones vtriusque nostrũ sunt in manibus. *Philotimus, & Cincius:*] ille Marci, hic Quincti nomine. Philotimus enim Terentiæ libertus, Cincius Attici procurator; cuius Pomponia soror, Quincti vxor erat. *Facile factu.*] quia domus vtriusque cohærebant, simulque ædificabantur.patet supra,& infra. *Ciceronе*]Quincti filio. *Ignoscо*]quia non facis quod te decet,cum fratrem tui amantissimum tam sæpe rogas: quasi mea tibi voluntas aut amor in dubium veniat. *Ignoscat.*] si dixero, non plus illum a te amari,quam a me. *Clamores*]mirabilia. dictio de magnis rebus atque admirabilibus vsurpata: vbi clamores

excitantur. ad Atticum 9. *Otiosum.*] refertur ad vtriusque ocium. *otiosum* igitur, vt posset me per ocium audire: quod in vrbe non potest, propter meam occupationem. *Tanta mercede*] qua? quam diuinare, cum epistola Quincti non extet, nemo potest. mercedem tamen non pecuniæ, nō fundi, sed amoris puto fuisse. forte enim ita scripserat Quinctus: Si Ciceronem meum erudieris; ego te plus amabo. vide 326: *In tuis*] ad te scriptis ame. *In Cæsaris*] ad Cæsarem scriptis ab Oppio. *Oppius*] Cæsaris in vrbe procurator, is, qui scripsit librum 8. de bello Gallico. *Fouebis,*] custodies, conseruabis. *Quod mones.*] forte, vt eum coleret, atque obseruaret. erat enim hoc tempore summa inter Cæsarem & Pompeiū, socerum videlicet ac generū, necessitudo. postea, Iulia mortua, societas, quæ non admodum, ex inuidia Pompeij, hærebat, prorsus dissoluta. *Dolore,*] quod a me abs. *Gaudeo.*] quod istic video te libenter esse. *Hippodamis*] qui equos domant. de vno autem intelligit Hippodamo: etsi de pluribus cum contemptu & stomacho loquitur. vide 324. *Expectet.*] si ad te venerint. *Quod isto admiscear,*] scripserat, puto, Quinctus, operam se daturum, vt illi, quos arcessierat, atque etiam Trebatius, liberaliter ab ipso tractarentur. hoc, inquit Cicero, nihil opus est. ego enim illum non ad te, sed ad Cæsarem misi: qui mihi iam satisfecit; quoniam quidem eum, mea commendatione adductus, accepit humanissime. *Si ipsi minus,*] quod ei fortasse non admodum se familiariter præbeat, aut quod eum ad negocia nondum adhibuerit. *Præstare nihil debeo:*] quod amicitia, quæ mihi cū Trebatio est, postulabat, id feci, vt eum Cæsari studiosissime commendarem: reliqua præstare non debeo. *Ab eo vindico*] nolo te Trebatij causa laborare. libero te ista cura. satis amicitiæ factum est, cum illum Cæsari literis accurate scriptis commendaui. quæ extat epist. fam. lib. 7. *Balbum*] L. Cornelium Balbum, Cæsaris amicissimum, Gaditanum, vrbe donatum: pro quo extat Ciceronis oratio. *In oculis fero.*] vnice diligo. nota locutio. *Trebonium*] Caium. legatus erat hoc tempore in exercitu Cæsaris: anno proximo tribunus pl. rogationē tulerat, vt Cæsari Galliarum administratio in alterum quinquennium prorogaretur: præturam gessit C. Cæsare 11. P. Seruilio Vatia cos. consulatum cum Q. Fabio Maximo: postremo

ſtremo, cum Cæſarem, quem ciuili bello ſecutus erat, cum aliis coniuratis occidiſſet, Smyrnæ a Dolabella primus eorũ, qui Cæſari mortem attulerant, eſt interfectus. *Curtio*,] de quo 318: *Salutem noſtram*] quo tempore noſtra ſalus agebatur; cum eiectus ſum, cum reſtitutus. *Quoniam illi*] quoniam illis negare non poſſum; neget ipſe mihi, quod eorum cauſa peto. ipſi, negari ſibi a me, non facile patiuntur; ego, mihi a Cæſare, facile patiar. *Moleſti ſunt*] in petendo. *Metuamus*,] belli cauſa. *Gaudeamus.*] ob prædam tenuem. alibi: Argenti audio in illa inſula ſcrupulum non eſſe. *Veniam non dedit*,] cum tu peteres per amicitiam, vt ad P. Clodium reſcriberet; (quia nolles Cæſarem noſtra cauſa facere, vt reſpondendi officium omitteret) ſatisfacere tibi noluit. id enim ſignificat, *tibi veniam non dedit.* itaque locutus eſt in epiſtola ad Atticum, 83. Dedi veniam homini impudenter petenti: id eſt, conceſſi, ſatisfeci in eo, quod impudenter petebat. *Caluenti Marij*] L. Piſonem, cuius maternus auus, vt apud Pedianum legimus, Caluentius eſt appellatus, videtur intelligere. Caluentum cur potius, quam Caluentium, cur item Marium nominet, haud facile dixerim. niſi ſi inter Quinctum & Marcum iam conuenerat, vt eum fictis nominibus, Cæſaris maxime cauſa, qui Piſonis erat gener, appellarent. *Oratione.*] quam in vrbem reuerſus in Ciceronem habuit; cuius e ſententia ſenatus illum de prouinciis reuocauerat. *Meam*] de prouinciis conſularibus, hoc eſt de Piſone Gabinioque reuocandis. *Libros meos*] de republica. epiſtola 13. libri 2. *Hũ diebus*] vel, *hiũ diebus*, quibus me a ſcribendo auocãt iudicia: vel, quia opus ipſum eſſet eiuſmodi, vt iis diebus confici non poſſet, ac ſpatij plus omnino poſtularet. *Pro Scauro, & pro Plancio*] illa de repetundis, hæc de ambitu. vtraque extat, ſed pro Scauro mutilata. *Incidi.*] quia mihi non probaretur. Hoc poema non eſſe idem, atque illud, de quo in epiſtola 14. libri 2. oſtendimus infra in epiſtola vltima huius libri. *Fontes iam ſitiunt*,] mirum eſt ſitire fontes, vnde aqua peti ſolet. itidem miror, velle te, verſus tibi, optimo poetæ, a me componi. Supra idem alio modo ſignificauit: γλαῦκα, inquit, εἰς Ἀθήνας. epiſtola vltima lib. 2. & epiſt. 4. & 6. huiuſce libri. *Bene comitatum*] cum multis pecuniis. ioco enim vſus erat Quinctus. *Ambitionem*] vt nullum

ſtudium prætermittam, dignitatis augendæ cauſa. *Viuemus?*] vita fruemur? ſic alibi. *Erigonam*,] tragœdiam: quam ſe ſcripſiſſe, & ad Oppium miſiſſe, ſignificauerat. amiſſam in itinere, vltima demonſtrat huius libri epiſtola. Erigone ſoror Penelopes occiſum a ruſticis ebriis patrem ita doluit, vt ipſa ſe ſuſpenderit. miſeratione deorum in cœleſte ſignum conuerſam, poetæ fabulantur. *Plauſu*] a populo Miloni dato. *Nobis*] cum illi ideo detur plautus, quia conſulem Lentulum Spintherem, legem comitiis centuriatis de meo reditu ferentem, enixe admodum iuuit. *De æde Telluris*] de operibus, puto, loquitur, & inſcriptionibus illis, de quibus epiſt. 8. libri 2. *De porticu Catuli*] non dubito, quin, quæ ad ædem Telluris, eadem, aut ſimilia fieri ad porticum Catuli Quinctus vellet. quod ex iis conicio verbis, *ad Telluris quidem*. quaſi, Hoc amplius ad ædem Telluris, quam ad Catuli porticum, quod ibi etiam tuam ſtatuã locaui. *Admones:*] vt emam. *Domus*] pecunia publica ædificata: quod ipſe in Piſonem, aliique docent. pecunię vero ſumma H-S vicies fuit, hoc eſt ſcutatorũ LIII. M. DCCCXLI, paulo plus. ita porro magnifice atque eleganter facta videtur fuiſſe, vt neq; villas, neque hortos Cicero deſideraret. nam & in epiſtola ad Leptam, Domus, inquit, eſt, quæ nulli villarum mearũ cedat. *Multorum faſtigiorum*,] tectum conclauia tegebat. id nolebat Quinctus deſcendere pluribus angulis, & lateribus, (ſic enim multa faſtigia habuiſſet) ſed vno tantũ faſtigio vergere in tectum inferioris porticus, quod factum Cicero ſignificat. *Honeſte*] decenter, ſpecioſe, minime turpiter. *Vergit*] quia eſt vnius faſtigij, ideo vergit molli cliuo. non vergeret autẽ, inæquale ſi eſſet, lateribus lenem accliuitatem interrumpentibus. *In tectum*] duo igitur tecta, quod ſupra conclauia, & quod ſupra porticum. *Cetera eius*] eruditionem ſignificat. *Suſcipio*,] ita promitto, vt velim me, niſi is erit, quem tu eſſe vis, quaſi prædem appelles. *Gabinium*] e Syria reuerſum. *Tres*] vna de maieſtate, L. Lentulus; duæ de repetundis, Ti. Nero, & C. Memmius. acceſſit poſtea, item de repetundis, quarta factio, C. & L. Antonij; vt in epiſtola, quæ ſequitur: etiam quinta, de ambitu, P. Sylla; vt infra, & ad Atticum 65: eſt autem abſolutus Gabinius de maieſtate, damnatus de repetundis. infra, & ad Atticum 65. & Dio lib. 39. *Adhuc*] quaſi aliæ

ſi aliæ præterea poſſint exiſtere, ſicuti, vt dixi, extiterunt quarta, & quinta. *Poſtulant:*] nondum poſtulauerant, ſed poſtulaturi videbantur. vnus enim L. Lentulus poſtulauerat: quod proxima verba declarant. *Lentulus,*] quem, abſoluto Gabinio, præuaricatum multi credidere. ad Atticum 65. *Flaminis filius,*] vt diſtinguatur a L. Lentulo Crure. ſic ad Atticum 38. *Iam poſtulauit:*] propterea de maieſtate priùs, quam de repetundis, Gabinius cauſam dixit. infra, & ad Atticum 65. *De maieſtate*] apud C. Alfium prætorem: quod prouinciæ finibus exceſſiſſet, dum regem Ptolemæum in Ægyptum reduxit. *Ti. Nero*] hic, opinor, is eſt, qui Tulliam Ciceronis filiam vxorem cupiuit, vt legimus ad Atticum 95: & Liuiam poſtea duxit, ex qua Tiberium imperatorem genuit. Velleius. *C. Memmius*] alius fuit C. Memmius, qui præturam geſſit Piſone & Gabinio cos. & hoc anno cum cõſulibus de ſequentis anni conſulatu coiit. ad Atticum 67. *Capitone*] ſubſcriptore. fuit autem Capito gentis Ateiæ, plebeius; Memmius, plebeius; Nero Claudiæ, patricius: (nam & Claudij Marcelli fuere, plebeij) Lentulus Corneliæ, patricius. fuere & Cornelij plebeij, non tamen Lentuli. *Cato*] M. Cato prætor; qui de repetundis hoc anno quæſiuit. eo ægrotante, poſtulari Gabinius de repetundis nõ poterat. Sed cur tot annis prætor Cato poſt tribunatum pl. quem geſſit Silano & Murena cos? quia, qui fuit ei legitimus annus petendæ præturæ, Piſone & Gabinio cos. eo anno in Cyprum Clodia rogatione ante comitiorum tempus emiſſus eſt: nec rediit, niſi biennio poſt, Marcellino & Philippo cos. quo anno habita comitia non ſunt: & ex interregno cõſules facti Pompeius & Craſſus: quibus comitia prætorum habentibus, cum prætorem Catonem populus faceret, Pompeius, in Vatinium propenſior, auſpicia mentitus, comitia diſſoluit. ita in annum ſequẽtem reiecta Catonis petitio eſt: quo anno, Domitio & Appio cos. ex interregno creatis, præturam obtinuit, & geſſit. *Pompeius*] quo contendente, Gabinius de maieſtate eſt abſolutus. ad Atticum 65. *Nec proficiet.* immo profecit: vt etiam Gabinium, quem paulo ante accuſauerat, mox rogatu Põpeij, nõ ſine aliqua leuitatis nota, Cicero defenderit. Dio, & epiſt. fam. 95. *Cottone*] de qua iã diximus.

ad Att. 67. *Messalla*] quem maxime Cicero diligebat. itaque, Noster, de eo dicit & infra: Enitemur, inquit, vt Messalla noster saluus sit. & in epistola vltima: Messallam nostrum, reliquosque molestia liberatos, vehemẽter gaudeo. & ad Atticum 64. Messalla noster liberalis in populo valde fuit. *Excluderetur:*]coire enim turpi pactione noluit. ergo vir bonus. iam enim dixit Cicero: Eiusmodi pactiones in ea coitione factæ, vt nemo bonus interesse debuerit. *Satisfacio*] efficio, ne quas in me amoris aut officij partes desideret: quod attinet ad illius petitionem consulatus. *Memmio.*]qui poterat duobus Cicero competitoribus satisfacere? quia neuter neutri oberat. Messalla enim patricius, Memmius plebeius. ita nihil obstabat, quin vterque simul consul creari posset. *Domitio*] Caluino, consulari candidato; qui consul fuit anno proximo cum Messalla. *Ipsi*] non modo reliquis tribus, sed ipsi Domitio, qui non ea, qua illi, mihi est amicitia coniunctus. *Scaurum*] vltimum nominauit de consularibus candidatis. quatuor enim omnes fuerunt, Messalla, Memmius, Domitius, Scaurus. defendit eum de repetundis accusatum, apud M. Catonem prætorem. *Valde obligaui.*]est enim absolutus. ad Atticum 64: & Pedianus. *Quando comitia, & qui consules*]dixi iam, comitia hoc anno habita nõ esse; consules vero, anno sequenti, Messallam & Caluinum ex interregno fuisse. *Sept.*]aut hoc tollerem, aut, *Oct.* reponerem. qui enim potest epistolam complicare x i. cal. Sept. cum meminerit iam in ipsa epistola de x i i. cal. Oct. seque dixerit Romam venisse x i i i. cal. Oct. *Suauissimis*] refertis humanitate, atque amore. *Ille casus*] quem mihi Cæsar literis significat. at qui casus? de interitu Iuliæ filiæ, dicet aliquis: alius, de legatis, & legione cum cohortibus cæsa. ego neutrum. nã de filia, quæ Romæ obiit, satis ipse sine Cæsaris literis norat. nec diceret *ille*, vt de re longinqua: neque, *casus*; sed *luctus*: de legatis autem, & legione ratio temporum non patitur intelligi. cladem enim illam nondum Cæsar acceperat. hyeme sequenti id euenit. quod libro 5. commentariorum ipsius exponitur. itaque & Cicero ipse in epistola huius libri vltima, quam scripsit in extremo anno, calamitatem eam significat, cum Cæsaris in summo dolore virtutem & grauitatem commemorat. de filiæ vero obitu in epistolæ clausula significat,

vbi

vbi Cæsaris luctum nominat: quæ in mortem proprie dictio conuenit. Casum igitur puto dici, naufragium multarum nauium in Oceano: de quo libro 4. commentariorum de bello Gallico mentio fit. tres enim aduersi, maximeque tristes Cæsaris euentus tribus in locis attinguntur, naufragium, interitus filiæ, cædes legatorum. *Cum Publilio*] locutum. qua de re, incertum est. *Interiore epistola*] loca sunt in antiquorum scriptis, quæ cũ legimus, quasi plana præterimus: deinde, quid ea sibi velint, vbi quis interroget, hęremus, incerti quid respõdeamus; ac tum denique nostram siue insciti am, siue negligentiam, non sine aliquo pudore, agnoscimus. hoc *interiore epistola*, ecquis est, qui satis accurate perpẽdat? natura enim, ac ratione quoque ipsa comparatum est, vt ea, quæ narranda proponuntur, paulo minus diligenter, quam eadem, cum narrantur, attendamus. quoniam igitur hic proponitur, non narratur res: (narratur autem in eo, *me Pompeio legatum iri*) ideo fit, vt neque oculus in legendo, neque animus in considerando, pro eo, quantum opus sit, insistat. oculus præteruolat; quasi res, quæ studiose spectetur, parũ digna sit: animũ ad ea, quæ proponuntur, cognoscenda cupiditas ducit. ea, quę duo verba, (hæc dico, *interiore epistola*) vel diligenter considerata, minime tamen a multis, vt opinor, intelliguntur, ea ne cõsiderantur quidem. de quibus ego sic existimo: interiorem epistolam vocari, non eam epistolæ partem, quæ a principio & a fine pari distet interuallo, sed eam, quæ ab extremo propius absit, quam a principio. id adeo cognoscetur, si, quod apud antiquos epistolæ claudendæ genus esset, ostendemus. non enim tunc, eo, quo nunc solemus, modo, complicabantur, sed in orbem inuoluebantur epistolæ, ita, vt, quæ vltima scripta in pagina pars erat, inuolueretur prima; quæ prima, vltima. itaque proprie volumen vna epistola & erat, & dicebatur. idque Ciceronis testimonio comprobatur; qui ad Appium scripsit his verbis: Volumen a te plenum querelæ iniquissimæ reddiderunt. & infert: Eadem epistola petebas. Morem eundem video teneri ab iis, qui scriptum pretio faciunt: quos vulgo notarios nominant, scribas antiqui appellabant. quod enim hœdinis vitulinisve scripserunt in pellibus, id ita contrahunt, & quibusdam quasi spiris ipsum in sese conuertunt, vt inuolucrum efficiant; neve sua sponte laxetur, cir-

cunducto eiusdem pellis quasi vinculo astringunt. eadem erat olim forma literarum. hoc amplius: ne a tabellariis aperiri possent, impresso suo quisque signo cauebat. inde literarũ fasciculus nomen sumpsit: quod, vt coniunctæ constrictæque virgæ fascis est, item literę a tabellariis in vnum, quasi virgæ in fascem, conjectæ, colligataeque, quodam modo fascis exigui formam præferrẽt. Proprie igitur volumen de re in orbem collecta, vt de epistola, de fascia: improprie de re non orbiculata, vt de libro. tametsi olim, apud priscos illos, de libris quoq; proprie. scribebantur enim in libris, vnde nomen tumpserunt, hoc est in codicibus arborum: iique, quo essent ferẽtibus commodiores, conuoluebantur. Quod autẽ Cicero dixit, *Altera iam pagella procedit*, in epistola 25. ad D. Brutũ, fam. lib. 11. non de ipsa epistola, quam postea misit, sed de exemplo, quod in codicillis tunc exarabat, intellexit: in quibus vnam iam pagellam totam, alteram non totam, sed magnam partem scribẽdo impleuerat. non enim, cum ita dixit, scripsisse eum in charta verisimile est: cum illius epistolæ breuitas ea sit, quæ nec vnius, quantumuis angustæ, paginæ locum, si de charta cogitemus, nedum vnius & alterius, tenere potuerit. at in codicillorum pagellas, quæ contractæ admodum erãt, optime conueniet. Quod si cui fieri posse videatur, vt ipsos ad Brutũ codicillos Cicero miserit: negabo. nã codicilli ad eos tantũ, qui iisdem, aut certe minime longinquis in locis essent, mittebantur: quod exempla declarant, vt in proximo libro, & epist. 12. fam. lib. 4. ad Brutũ vero, tam lõge remotũ, Celticã Galliam pro consule administrantem, codicillos dare, cuius ineptiæ fuisset? nam ne ad Papirium quidem, qui neq; prouinciæ præerat, vt Brutus, & multo, quam ille, propius aberat, hominem sibi familiarissimum, codicillos tamen Cicero mittẽdos putauit, sed epistolam e codicillis descriptam. fam. lib. 9. epist. 26. Neque vero mirandum est, in literis, quas inuolui solitas dixi, paginas interdum nominari: quod a orbiculata inuolucri forma satis alienũ videri potest. nihilo enim minus inuoluebãtur, quæ pluribus paginis literæ, quam quæ vna tantum pagina scriptæ fuerant. cumque omnes eodem modo inuoluerentur; ideoque, si forma spectaretur, itidem omnes volumina possent appellari: vsitatius tamen erat, vt longioribus de literis, quæ plures haberent paginas, volumi

nis vo-

nis vocabulum vsurparetur. idque satis patet ab exemplis. *Pompeio*] in Hispanias pro consule ituro. sic enim putabatur. verum non iuit: easque per tres legatos, Afranium, Petreium, Varronẽ, administrauit. decreta est ei lege Trebonia, Crasso vero collegę Syria, vtrique in secundo consulatu Plutarchius, alij. *Non audisti.*] quo modo hoc? cum ipse ad Cæsarem aliquot mensibus ante de hac legatione scripserit. extat, quæ hoc significat, epistola lib. 7. fam. in qua Trebatium cõmendat. loquitur igitur de recenti rumore: de quo se negat audisse. falsum tamen nõ fuisse, ex eo discitur, quod ad Atticum in extrema epistola lib. 4. scriptum est. Sed heus tu (inquit) scripseram ne tibi, me esse legatum Pompeio, & extra vrbẽ quidem fore ex idibus Ian. *Scripsique ad Cæsarem, Vibullium Cæsaris mandata*] erit, cui non placeat iteratum Cæsaris nomen. sed si, cum *Cæsaris* legimus, animo spectabimus, nõ Cæsarem, ad quem Cicero se scripsisse narrat, sed Quinctum, qui hæc leget: feremus. *De mea mansione*] quam Cæsar cupiebat; vt eius ope, atque auctoritate, quibus in rebus opus esset, vti posset. Supra, quod hoc declaret, illud est: Quod mihi otium, Romæ præsertim, vt iste me rogat, manenti? 318: *Nec ad Oppium.*] qui cum Cæsaris in vrbe omnia negocia procuraret, ad eum quoque Cæsaris mãdata perferre Vibullius debuit, vt is ageret cum Pompeio, ne me, si Cæsaris causa vellet, ab vrbe remoueret. *Quo consilio?*] fecit hoc Vibullius? non enim hoc ad Cæsarem placet referri: ne videatur in eo consilium requirere. *Quanquam Oppium ego tenui,*] quanquam non hoc ideo dico, quia voluerim Oppium Vibullij verbis, cognita Cæsaris voluntate, adduci, vt ageret cum Pompeio de mea mansione. quin ego illum, sua sponte satis incitatum, tenui: rectius enim duxi, Vibullium primo, cui Cæsar præsens præsenti mandauerat, deinde Oppium, cui scripserat, agere cum Pompeio. *Bibuli*] quid Bibulo cum Cæsare? parum ne notæ sunt quæ inter eos omnium acerbissimæ fuerunt inimicitiæ? ego, & minima mutatione, & sententia postulante, libenter, pro *Bibuli*, reposuerim *Vibullij*. nam & ad Att. 119. pro *Vibullij*, & *Vibullius*, libri sunt veteres, qui, male omnino, tamen habeant, *Bibuli*, & *Bibulus*. tota res perpendatur: male omnino sensisse non videbimur. *Priores partes*] vt is prior ageret cum Pompeio.

Nullas δευτέρας φροντίδας] cum sæpe literis Marcus Quinctio significasset, velle se, quātum in ipso esset, Cæsaris amicitiam tueri, eiusque absentis dignitati quammaxime studere, neque in vnius Pompeij beneuolentia omnia ponere; (id indicant illa verba lib. 2. in epistola, *Risi*: De Pompeio, assentior Cęsari, vel tu potius mihi. nam, vt scis, iampridem istum canto Cęsarem: mihi crede, in sinu est, neque discingor: & illa, in epistola, *Ad* 1 v. *non*. eodem in libro infra: Quoniam in hoc homine colendo tam indormiui diu, cursu corrigam tarditatem) Quinctus, qui iam audisset, fratrem Pompeio legatum iri, suspicatus est consilium ab eo mutatum, quippe qui, si cum Pompeio legatus iret in Hispaniam, de Cæsaris rebus, quas Romæ curari oporteret, minimum laborare videretur. cupiebat enim Cæsar Marcum sua causa Romæ manere. quod ex eo satis patet, in epistola proxime nominata: Quod mihi tēpus, Romæ præsertim, vt iste me rogat, manenti, vacuum ostenditur? ideo Quinctus, ea, qua dixi, suspicione cōmotus, his fere verbis scripserat: Fortasse tibi *δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι* videntur: hoc est, fortasse consilium de Cæsare mutasti, qui cogites in Hispaniam: fortasse posterius aliquid cogitasti; idque magis probas, quam quod antea constitueras. cui respondēs Marcus, Ego vero, inquit, meas priores cogitationes, mea de Cæsare colendo consilia nihil muto; posteriores in Cæsaris rebus curas & cogitationes habere nullas possum. attigerat enim, & fortasse integrum recitauerat Quinctus senarium illum Euripidis in Hippolyto:

Αἱ δεύτεραί πως φροντίδες σοφώτεραι:

vt qui Euripidis lectione mirum in modum teneretur. quod ipsius epistola ad Tironem fam. lib. 16. 259. testatur: in qua sunt hæc: Euripidi quantum credas, nescio: ego certe singulos eius versus singula testimonia puto. Quod autem, *Ego vero* dicit; vis quædam animi significatur, molestę ferentis quod a Quinctio scriptum erat de secundis curis. quo loco quasi punctus exiliit, &, vt de re molesta, *Ego vero*, inquit, &c. atq; hic, vt alibi sæpe in exponendo Ciceronе, Erasmi, eruditi hominis, ingenium requiro: qui, cum in suis adagiis hunc locum interpretatur, prorsus aberrat a sententia. hoc ego ita iudico: si quis tamē cōtra, cedā meliora ostēdenti. *Pene par.*]

secundum

secundum te, & liberos nostros, nihil mihi est Cæsare carius. pene etiam æque, ac tu, liberique nostri, mihi carus est. *Iam*] quia sibi nos sua iam liberalitate obstrinxit. *Debeo*:] alios enim amamus, nec debemus, voluntate quadam, & animi tanquam impetu compulsi: alios, quia nos id, quod facimus, recte & cum ratione facere iudicamus. Cæsarem, inquit, eodem pene, quo te & liberos nostros, loco habeo, quia debeo, summis illius in nos officijs, summa humanitate adductus: veruntamen, vt hæc non essent, quæ sunt maxima, amore coactus idem facerem. ita prudenter admodum hanc partem attingit Cicero. nam in amando Cæsare neque iudicium a voluntate seiungit: ne videatur id facere, quia debeat potius, quam quia velit: neque voluntatem a iudicio: ne significet id se velle, quod fortasse non debeat. ergo & facit iure, & libenter facit. quæ duo simul in amore optanda sunt maxime. Sed o, si quis omnes Ciceronis sententias, quæ curiosis oculis non patent, aut hac, aut etiam multo maiore diligentia (quantum enim id est, quod ego quidem præstare possum?) aperiret: quam multa manarent ad inuentionem præclara. ex vna mehercule re, tribus aut quatuor verbis a Cicerone explicata, sæpe intellexi, cum ad cogitandum me dedi, res propemodum innumerabiles eiusdem generis, eiusdem elici sententiæ posse. Verum hæc non ita nostri propositi tractatio est. terminis enim quasi quibusdam interpretis officium definitur: quibus egredi nullo modo licet. quod si contigisset, id quod equidem maxime vellem, vt oblequi patriæ meæ roganti, eique meam industriam, sæpe iam, primum Egnatio ætate confecto, deinde Bonamico mortuo, denegatam, de loco superiore probare possem: a quo me munere, magno sane cum animi mei dolore, valetudinis infirmitas excluſit: locus ille fuisset ad aperiendos veteris eloquentiæ fontes vehementer aptus. quę est vna nobilibus in gymnasijs docendi ratio præstantissima: ad quam se suaque studia honesto loco nati non adolescentes modo, verum etiam viri libenter adiungunt. eni muero latent in Cicerone quidem nostro pene innumerabiles, in Græcis, Demosthene, & Isocrate, bene multæ virtutes eiusmodi: quæ si ad artem ita redigantur, vt eas nō oculis intueri modo, verum etiam mente & cogitatione liceat complecti; facile video futurū, vt eleganter & cum lau-

de scribere cupientibus egregiã facultatem, valdeque splendidam ac lautam orationis Latinæ supellectilem biennij pariat exercitatio. hoc nimirum est, quod ego ab eo doctore, qui artem profiteatur, aut vnum tradi, aut præcipuum certe velim. nam, inani vel earum historiarum, quæ a libris peti facile possunt, recitatione, vel figurarum, quas Demosthenes, aut Cicero ne somniando quidem vnquam vidit, commoratione, tempus conterere: hominis est aut eius, qui suæ potius ambitioni, quam aliorum vtilitati, consultum velit; aut eius, qui eam viam, quæ ad veram solidamque gloriã ducit, penitus ignoret. *Ab Aristophaneo modo*] sincerum illud puto, *ab Aristophane*: corruptum, *o modo*. emendatio quidem a me nulla. quod si particula *ab* tollatur; de qua tollenda quid statuam, non habeo, cum ea non nullis a veteribus libris absit, Bessarionis tamen in libro sit: minima distinctione sententia patefiet; nec iam suspicio mendi residebit vlla. distinguetur autem sic: *quam paulo ante acceperat, Aristophaneo modo* vt, Aristophaneo modo epistola dicatur, quæ Aristophanis ad similitudinem accedat: puta, quia comicum quiddam in sententijs, ex Aristophanis genere, præseferat. *Et suauem, & grauem*,] quales patris ad filium puerum esse literas decet: suaues, ob ætatem filij; cuius habenda ratio est: graues, vt pater patrio quodam tum naturali tum legitimo iure seueritatẽ retineat. *Affixum, tanquam magistro*.] hærebant enim magistris pueri, donec prætexta vtebantur. prætexta deposita, & virili toga sumpta, adibant fere ad iurisconsultos, vt ius ciuile, causis agendis maxime necessarium, cognoscerent. *Annali*] Villiæ gentis, plebeiæ. natum cognomen ab eo, qui legem de petendis magistratibus annalem in tribunatu pl. tulit. Liuius libro (opinor) 40. *Et tamen*] cum, de illo diligenter curare, satis esset; ea tamen cura non contentus, etiam consilium addidisti. *Seruilium*] Isauricum dici, manifestum est. *Significabat*] ergo non erat Romæ. nam, significare, absentis est. *Non possum scribere*,] quia mirandum non est, sordidi hominem artificij humanitatem ignorare. de hoc supra, 322. *Saluio*,] is ad Quinctum profectus est v 1. id. Oct. 325. *Labeoni*] Seguliæ gentis, plebeiæ. *Reseruabam*.] vt ijs dãrem eas literas, quas in alienas manus incidere minime velim. *Nonum quidem, quid*

vellem,]

Vellem,] cum iret ad te, qui mihi frater es, debuit (alia mitto) hoc saltem, num quid vellem, rogare. *T. Pinarius*] Lucij fortasse frater, quem C. Cæsar, nepotem sororis suæ, heredē cum Q. Pedio, & C. Octauio reliquit. de quo Suetonius his verbis: Nouissimo testamento tres instituit heredes, sororum nepotes, C. Octauium ex dodrante, & L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante, reliquos in ima cera. *Frater eius*] Lucius fortasse; quem dixi vnum fuisse de Cæsaris coheredibus. *Adolescentem.*] adolescentes interdum appellabantur annos etiā plures, quam triginta, nati. itaque in epistola ad M. Cœlium, Hominem, inquit, adolescentem non tam allicere volui, quam alienare nolui. cum loquatur de C. Cœlio: qui iam quæstor fuerat: & quæstura non ante annum XXXI. lege annali gerebatur. etiam in oratore modo adolescentem, modo virum appellat Isocratem. etsi, virum, dignitatis causa dictum in eo loco, item vt alibi, possit aliquis existimare. nunc adolescentis nomen de ætate solum vsurpatur ea, quæ anno incipit XIII. desinit XX. *Aliam in sententiam*] cum significes, minime te de suburbano emendo cogitare. *De se*] si loqueretur ex Anitij persona, hoc modo: Miratur Anitius, nihil te recordari de se: vsitatum esset. nunc, ex persona sua cum dicat: Soleo admirari, nihil te recordari de se: quam proprie *se* pro *eo* positum sit, Grammatici viderint. eiusmodi noraui mus exemplum in oratione pro comœdo: Societatis (inquit) non suas, lites redemit, cum fundum a Flauio Roscius accepit. quid ita satis non dedit, amplius a se neminem petiturum? non enim dixit, *a se*, pro *a se ipso*, sed pro *ab ipso Flauio*: a quo fundum acceperat. *Epicharmi*,] Siculi, poetæ comici: quem Plautus imitandum sibi proposuisse putabatur: vnde Horatij versus:

Plautus ad exemplum Siculi properare Epicharmi.

γνῶθι,] cognosce, quo modo alio vsus est. Prius, quam credas, aiebat Epicharmus, cognosce quemadmodum is, cui creditur es, alio sit vsus: vt, si se erga alium recte & optima fide gesserit, ei te tuto committas; sin minus, exemplo doctus caueas. apparet Anitium non bona fide fuisse: itaque nō facere Quinctum satis prudenter, qui eius opera in emendo suburbano cogitaret vti. *Sermonem eius:*] subaudi, narrasti, cum

essemus vna in Tusculano eius. *Quemadmodum coniicio,*] imperfecta sententia: sed, opinor, hoc significat: Quemadmodum conijcio, quasi minime illum noris, ita res illi tuas committis. incipit autem, fraterno amore adductus, hoc dicere: mox, ne fratrem videatur nimis multis verbis vt imprudentem monere, extremã sententiæ partem omittit. *Quid velis:*] cogites ne de emendo, vt Anitius dicit, an secus, vt in tuis ad me literis significas. *Ne quid ille turbet,*] ne quid misceat; ne sincera fide nõ agat; ne te implicet in eo negocio, sic, vt expedire te nisi cum damno non queas. *Quid praterea? Quid? etiam.*] genus in epistolis, præsertim ijs, quæ ad familiares mittuntur, in extremo vsitatum. varias enim res cũ scripsimus, nec iam memoria quidquam suppeditat; quasi nos hæc per literas collocutio delectet, ipsi nos interrogamus, num quid præterea scribendum superfit? deinde, alterũ *quid*, est illud quidem ipsum quoque cum interrogatione positum: sed responsio tamen ad priorem interrogationẽ quædam videtur. nam cum rogauit, quid præterea est quod scribam? respondet, quid scribam? quasi dicat: nunc quidem nihil video, quod præterea possim scribere. mox, inuenta re, subiungit *etiam*. etiam, inquit, præter superiora aliquid est. Tale illud ad Atticum 8. Noui tibi quidnam scribam? quid? etiã. & 26: Aliud quid? etiam. & 34: Quid aliud? quid? hoc, opinor. *Ad* IV. *Cal. Oct.*] fuerat igitur ad vrbem per septem dies. accessit enim XII. Cal. Oct. quod supra scriptum est in hac ipsa epist. 323. *Noctu*] quia conspici puderet. redibat enim, senatusconsulto de prouincia reuocatus: & eum tres factiones, vna de maiestate, duæ de repetundis postulabant. turpissimus igitur Gabinius, qui noctu introiret; cum ceteri imperatores & interdiu omnes, & plerique triumphantes. *Hora octaua,*] quæ, quo modo nunc horis diem distinguimus, vigesima fere nobis esset. diem enim semper veteres in horas duodecim tribuebant: quæ, pro dierum inæqualitate, modo breuiores erant, modo longiores. *Edicto*] edictorum duo genera, vnum, quod, inito magistratu, publice proponebat prætor vrbanus, ex quo toto anno ius diceret; alterum, quod ad singulas causas pro re nata accommodaretur: quale est Alfij prætoris, quo Gabinium maiestatis reum adesse ad decimum diem iubet. hoc posterius commune est prætori vrbano cum

no cum reliquis prætoribus, qui de criminibus quærebant: illud prætoris vrbani proprium. sed hæc libro de iudicijs reseruemus: qui doctrinam, vt speramus, non omnino iurisconsultis inutilem complectetur. *Alfius*] prætoris, de maiestate quærentis. in epistola, quæ sequitur proxima, Quæsitor, inquit, grauis & firmus Alfius. *Adesse*] in iudicio, decimo, vt opinor, post nominis delationem die. nam Pedianus in commentario Cornelianæ, cum de Cornelio, qui & ipse de maiestate accusatus erat, loquitur, his vtitur verbis: Cum L. Cassius prætor decimo die, vt mos est, adesse iussisset. & apud hūc, supra, lib. 2. epistola, *Rossi*: Decimus erat Cœlio dies. atque hic decimus Gabinio dies, nō dubito, quin fuerit, III. Cal. Oct. post eum, quo in vrbem introiuit, proximus: quo ipso die Cicero hanc epistolæ partem scripsit. cadit igitur, diebus decem numeratis, nominis delatio in XII. Cal. Oct. hoc est in eum ipsum diem, quo ad vrbem accessit: vt ei, post aduentum, nihil omnino spatij dederit Lentulus acculator. *Afflictus est.*] cum iret ad iudicium. *Proximus*] turpitudine: cum vtrunque senatus de prouincia reuocasset, vtrique ciuitas, memoria maxime Ciceronis electi, esset infensa. Ἐμβόλιον] partē quandam ab argumento propositō seiunctam, interpositionem. *Meorum librorum*] an de republica, quos in manibus habebat, quosque & supra suos, in hac ipsa epistola, nominauit? vix opinor: non enim illos in libros, quorum esset ὑπόθεσις omnium grauissima, inducerentur huiusmodi fabulæ. de poemate malim intelligere, non eo, quod ab ipso quæsierat Quinctus, (quibus enim libris Quinctus pro suis vsurus esset, de ijs non (opinor) dixisset Marcus, *meorum librorum*) sed eo, cuius primum iam librum a Cæsare lectum, & magnopere probatum, dixit in epistola lib. 2. vltima, in extremo. *Redisse*] ex prouincia. redierat autem Piso anno proximo, Pompeio & Crasso cos. *Alter exercitum perdidisset, alter vendidisset.*] perdidit Piso, vendidit Gabinius: ille, cum commisit, vt cæderetur: hic, cum Ptolemæum pretio conductus restituit. in oratione de prouincijs consularibus, in Pisonem, in historia. *Satis commodas*] satis prospera significantes de Britannico bello, satis ex nostra voluntate. *Ad mare*] te relicto in interiore Britannia. *Gratulandi*] qđ rem satis feliciter in Britannia gessisset. *Luctum*] ob interitum filiæ: qui proprie luctus est.

EPISTOLA II.

325.

Iisdem consulibus.

Ad populum] quæro, nec tamen inuenio, quo de crimine Gabinij populus iudicauerit. nam de maiestate, deque repetundis non populus, sed prætores cum consilio quærebant. nec vllum præterea Gabinio facinus obiectum reperio. fieri tamen potest, vt Memmius, cum tribunus pl. esset, pro potestate populum coegerit, vt de Gabinio suffragium ferret, vel de maiestate, vel de repetundis: sed, de repetundis, potius crediderim: quo crimine item ad prætorem constitui accusator, Ti. Nerone pari studio contendente, cupiebat. quod & supra in proxima epistola, & hic proxime planum fit. quem porro in iudicio populi Gabinius exitū habuerit, quo facilius intelligatur, ipsa Valerij Maximi, quæ sunt in octauo libro, verba subscribemus, A. Gabinius, in maximo infamiæ suæ ardore, suffragijs populi, C. Memmio accusatore, subiectus, abruptæ esse spei videbatur: quoniā & accusatio partes suas plene exhibebat; & defensionis præsidia inualida fide nitebantur; & qui iudicabant, ira perciti pœnā hominis cupide expetebant. igitur lictor & carcer ante oculos obuersabātur: cum interim omnia ista, propitiæ fortunæ interuentu, depulsa sunt. filius nanq; Gabinij Sisenna, consternationis impulsu, ad pedes se Memmij supplex prostrauit, inde aliquod fomentū procellæ petens, vnde totus impetus tempestatis eruperat. quem truci vultu a se victor insolens repulsum, excusso e manu annulo, humi iacere aliquandiu passus est. quod spectaculum fecit, vt Lælius tribunus pl. approbantibus cunctis Gabinium dimitti iuberet. *Luculente calefecerat*] non frigide accusauerat, sed ita vehementer, vt Gabinius calesceret. tralatio. agitati enim non modo corporis, verum etiam animi motu, calescimus. sic M. Cœlius in epistola: Si Parthi vos nihil calfaciunt. *Non licuerit.*] clamore, conuicioq; populi. *Calidio*] M. Calidio: quem fuisse oratorem dulcem potius, quam vehementem, in libro de claris oratoribus ostenditur. *Catonem*] prętorem, de repetundis cognoscentem. ergo, cuius futura de reo quæstio erat,

filio erat, is & de accusatore deligendo ante cognoscebat. *Diuinatio*] contentio, quis deberet accusare. causam nominis Pedianus exponit, quia non de facto quæreretur, sed de futuro, quæ est diuinatio, vter deberet accusare. *C. & L. Antonios*,] tres igitur factiones Gabinium de repetundis postulabant, Memmius, Nero, Antonij: quos in epistola proxima non nominauit: nondum enim extiterant: itaque ibi, quasi futurum diuinaret, non dixit, *Tres factiones Gabinium postulant*, sed *Tres adhuc factiones*. nam postea quarta factio, Antonij postularunt, deinde & quinta P. Sylla, vt est in epistola ad Atticum 65: Fratres fuerunt M. Antonij, postea triumuiri; filij Marci, eius, qui, gratia Cottæ consulis, & Cethegi factione in senatu, curationem infinitã nactus totius oræ maritimæ, Siciliam & prouincias omnes depopulatus est. ad postremum, inferens Cretensibus bellum, morbo interijt. huius igitur filij Caius, & Lucius, nepotes vero Marci, clarissimi oratoris. *M. F.*] sic antiqui scribebant: nonnulli postea sic, M F.os inde natus error apud antiquitatis imperitos, vt, Meos, non M. F.os legendum putarent, ob similitudinem F. & E. quod ideo dictum a me volui, quia video in aliquos etiam impressos libros hanc mendam irrepsisse, idque vt monerem, operæpretium existimaui. *Negocium inuertit.*] res Gabinij perditas restituit. hoc non sine causa Cicero timebat. opes enim Pompeij maximæ; qui etiam suo studio, vt Gabinius de maiestate absolueretur, obtinuerit. infra, & ad Atticum 65. *Defectare.*] odio senatus in Gabinium, amore in me. *Subitoque*] cum hoc verbum Cicero posuit, proxima spectauit, quod supra, quod infra: supra, quod dixerat, *triumphum se postulare dixisse*: infra, quod infert, *bonus imperator noctu in Vrbem hostium inuasisset*. altero enim Gabinij leuitas & inconstantia coarguitur; qui, cum de triumpho vbique iactitasset, subito, abiecta triumphi postulatione, in vrbem introijsset: altero, eiusdem turpitudo, & improbitatis conscientia notatur; qui non interdiu sit ausus introire; cum intelligeret ita se de ciuitate ac de republica esse meritum, vt, si luce ingrederetur, ab occurrente populo non salutationes honorificas, non vllas laudes, sed omnia probra, omnes contumelias merito posset expectare. *subito* autem non ita restricte dictum, vt subito post aduentum

Gabinij ad vrbem intelligi debeat: manſit enim ad vrbē pēr nouem dies, cum acceſſiſſet x I I. Cal. Oct. introiſſet I v. Cal. ſed *ſubito* præter expectationem: cum ex eo rumore, quē ipſe paſſim diſſipauerat, triumphans potius ingreſſurus eſſe videretur. *Bonus imperator*] ex ambiguo ludit. nam periti imperatores plerunque noctu irrumpun. in vrbes hoſtium. iſte vero, nequam imperator, cum ſe odio eſſe ciuitati ſentiret, ſic, vt eum hoſtis loco haberet, noctu introiuit, conuicia veritus & contumelias, ſi interdiu ingrederetur. *Hoſtium plane*] ciues enim hoſtes ei plane ſunt. *Inuaſiſſet*,] dicendum erat *introiſſet*, maluit *inuaſiſſet*; vt in tralatione perſiſteret. noctu enim Gabinius, præter expectationem, bonorum imperatorum exemplo, cum vrbes hoſtiū inuadunt, introierat. ita tribus verbis a Cicerone eleganter ſane & apte de introitu Gabinij comprehenſa tralatio eſt, his inquam, *imperator, hoſtium, inuaſiſſet*. *Non committebat*.] vt odioſa de re dixit proprie *committebat*. timebat enim ſenatum: oderat eum, eique pariter odio erat, iam inde a conſulatu. dixerat enim in concione conſul, hoc eſt is, qui tueri ſenatus auctoritatē deberet: Errare homines, ſi ſenatum aliquid in republica poſſe arbitrarentur. pro Sextio. *Ipſo*] diſtulit, quoad potuit: ipſo demum die decimo, vltra quem differre non poterat, in ſenatum venit. *Decimo*] ab introitu in vrbem. ergo nonis Oct. nam introiuit I v. Cal. *Oportebat*] iubente lege, aut, more maiorum. *Hoſtium*] lege cautum erat, quod Valerius lib. 3. narrat, & Dio lib 37. ſignificat, ne quis triumpharet, niſi qui quinque millia hoſtiū vna acie cecidiſſet. hic, non dubito, quin aliud agatur. non enim triumphauerat Gabinius, aut, cum in vrbem iam eſſet ingreſſus, de triumpho poterat cogitare. quare crediderim, non ijs modo, qui triumphaſſent, aut triumphaturi eſſent, ſed omnibus plane imperatoribus, e prouincia reuerſis, vſitatum hoc fuiſſe, vt cæſorum non tam hoſtium, quam militum numerum in ſenatu exponerent. Beſſarionis liber habet *hoſtiarum*. & in epiſtola M. Cœlij, vbi legitur in impreſſis *cum de hoſtibus ageretur*, in manuſcriptis aliquot vidimus *hoſtis*. quo tamen in loco ſequi maluimus eos, qui habent *hoſtibus*, adducti Valerij Maximi auctoritate, qui legem illam de cæſorum hoſtium & militum numero commemorat. *In re hæſit*,] magis placet,

gis placet, quod alijs item video, *inrepsit:* cum eo tamen placet, si veteres libri consentiunt. nam Bestiarionis liber *in re hæsit*, habet: quod est, in recitando, implicitus ignoratione rei. *Inrepsit* verò valet hoc, venisse Gabinium in senatum & inuitum, & latenter, more animalium repentium. cursu enim voluntas maior declaratur. *Infrequentia.*] cum e prouincia reuersos, quo primum die ad senatum adeunt, propinqui, familiares, clientes comitatu maximo soleant honestare. *Exire,*] hostium & militum numero recitato: quasi, præterea quod ageret in senatu, nihil ei restaret. *A consulibus*] Appio & Domitio: quorum Domitius Pompeij causa, inimicissimi sui, Gabinium oderat; Appius, quia missum in Syriam legatum, vt in Dione legimus, recipere noluerat: qui etiam illum eo die accusauit maiestatis: quod in hac ipsa scriptum est epistola. *Publicani.*] Syriani, Gabinio infensi. questum enim sua damna ad senatum venerant: quod, cum Gabinius, finibus prouinciæ suæ contra leges egressus, Alexandriam ad restituendum Ptolemæum cum exercitu profectus esset: prædones per eius absentiam maritima Syriæ loca vastarunt. quo facto, publicanis ea, quæ de publico redemerant, exigere non licuit. Dio lib. 39. *Et cum a me*] potest non abundare, etsi videtur, particula &. nam est, cum vulneraretur, & a me maxime. potest etiam abundare: quod eam addiderit imperitus; qui cum videret *a tuis*, (sic enim est in libris aliquot manuscriptis, non, vt postremo impressis, *actus*) copulam necessariam duxerit: vt ad verbum *Vulneraretur*, vtrunque referretur, hoc modo: Cum a tuis, & a me maxime vulneraretur. *Vulneraretur*,] accusaretur. a venatione tralatio. feræ enim vndique actæ vulnerantur. ideo intulit *Vulneraretur*, cum *actus* iam dixisset. *Non tulit,*] sustinere tacitus non potuit. sic in 3. de orat. Cum homini & vehementi, & diserto, & in primis forti ad resistendum Philippo quasi quasdam verborum faces admouisset, non tulit ille, & grauiter exarsit. *Trementis*] vt hominis ira commoti. *Exulem*] quia lege Clodia, ipso consule Gabinio, pulsus, per sexdecim menses vrbe caruerat. huiusce nominis contumeliam, etiam a P. Clodio sibi obiectam, diluit ac purgat in paradoxo multis verbis. *Impetu*] impetum significauit senatus, cum dixit, *Vt ad corpus eius accederet. Publicani.*]

Gabinio, propter damna & iniurias ab illo acceptas, infensi; Ciceroni, consulatus beneficio, coniuncti. vt omittam, quod Cicero patre natus erat equite Romano, & publicani omnes equestris ordinis. quo videbatur quiddam inter eos necessitudinis intercedere. *Foris*] passim, non solum in senatu, sed apud ceteros etiam. sic locutus est in epistola longa ad Lentulum: Cum ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset. & ad Quinctum fratrem: Foris valde plauditur. In vulgus, alibi dixit, eadem sententia. *Clarius.*] hac, quam senatus dedit, significatione voluntatis erga me. *Teneo*] antique, pro teneo me. Tenuit se Cicero ab accusando Gabinio, quod infra quoque confirmat, in causa maiestatis: de repetundis vero non modo non accusauit, verum etiam rogatu Pompeij defendit: quod & Dio lib 39. narrat, & ipse in epistola ad Marium, fam. 95: significat. Illud mirari non satis possum, quod ab eodem Dione traditum video; Gabinium a Cicerone de maiestate grauissime accusatum. quod aperte falsum ostendit ipse Cicero & hic, & apertius etiam infra in epistola, *Gabinius*. nisi si, vt a teste Cicerone, non vt ab accusatore, Gabinium accusatum intelligas. acerbe enim testimonium in illum dixit: quod infra in vltima scribit epistola: Testis (inquit) vehemens fui, praeterea quicui. *Cum Pompeio*] qui Gabinij patrocinium ideo susciperet, quod ipse Gabinium, vt Ptolemæum in regnum reduceret, scriptis literis impulerat. Dio lib. 39. *Quod instat*] in quo vereor ne Pompeij animum offendam. ille enim fauebit Guttæ, ego Miloni, de me optime merito. infra, in vltima epistola. *Vel quod iudices nullos*] etiam in ad Atticum epistola lib. 4. causam absoluti Gabinij confert in Pompeij contentionem, iudicum sordes. item hic, infra. Quod autem est in impressis libris *Vel quod*; mendosum existimo. nam Bessarionis liber habet *id quod*. vnde factum suspicor, *Vel quod*, eorum temeritate, quorum aures imperitæ antiquam, non tamen satis vsu peruulgatam, loquendi rationem ferrent. est enim *id quod* pro *ideo quod*. sic locutus est is, qui mihi est post Ciceronem familiarissimus, Terentius in Heautontimorumeno: Id quod est consimilis moribus, conuinces facile ex te natũ. Et in Hecyra: Illico lætæ exclamant, Venit, id quod me repente aspexerant. sic & Liuius lib, 41. Id quod erat vetusta

coniunctio

coniunctio cum Macedonibus. Animaduerti autem eos, qui thesaurum Latinæ linguæ congesserunt, quasi de industria, prætermisisse præclara quædam: quæ ego nisi separatum ad vsum meum iam notassem, hærerem sæpe, veterum testimonio destitutus. nam si, aut *id quod*, in eo libro quæras; aut *forte* quod proxime exposuimus; aut huiusmodi; quæ non ita statim intelliguntur: prorsus nihil inuenies. nimirum pro thesauro carbones, vt in adagio. sed ad propositum. Ego totum hunc locum ita legerem, ac distinguerem: *Teneo ab accusando, & ux mehercule. sed tamen teneo, id quod nolo cum Pompeio pugnare:* (*satis est, quod instat de Milone*) *id quod iudices nullos habemus: ἀποτευγμα formido* quemadmodũ enim, vbi est in impressis *vel quod iudices*, mendosum esse Bessarionis liber ostendit sic illud *vel quod nolo*, non sincerũ esse, facile possum suspicari: cum eadem vtrunque potuerit causa deprauare. *Ἀποτευγμα*] absolutionem Gabinij, propter iudicum sordes, formido. timeo, inquit, ne non assequar, quod velim. nam *ἀποτυγχάνω*, spe frustror, non obtineo. *Maleuolentiam*] in ipsum, an in Gabinium? in ipsum? nam causas colligit, cur ab accusando se teneat. hæ sunt, Pompeius, iudices, hominum maleuolentia. suos enim ipse quoque maleuolos habebat. *Aliquid accidat:*] contra quam accideret me non accusante. timeo, ne absoluatur. nam, qui me oderunt, fortasse illum, me accusante, subleuarent. *Nec desspero*] nam, ne sperem omnino, Pompeius & iudicum infirmitas facit. *Non nihil per me*] qui vt non accusem, alijs tamen accusantibus opem aliquam sumministrabo. & *non nihil*, ne, si vehementer, Pompeium a se abalienet: cum quo pugnare nolebat. *Confici*] vt iudicio condemnetur. *A Memmio Domitio*,] candidatus a candidato. absolutum constat, quia consul fuit anno proximo cum Messalla: nec Domitium modo, sed omnes plane candidatos. nam in vltima epistola, Messallam, inquit, iam nostrũ, reliquosq; molestia leuatos, vehementer gaudeo. aut igitur is, qui exulauit Athenis, ad quem scribuntur a Cicerone epistolæ lib. fam. 13. alius Memmius est: (meminimus autem supra quoque de duobus Memmijs, quorum vtrique prænomen fuerit Caio) aut, si hic est, postea in alio iudicio condemnatus. *A Q. Curtio*,] hũc

ignoro prorſus. Magnuli liber, ad manuſcripti exemplum emendatus, *Acutio*, mendoſe, fortaſſe tamen cum veſtigio veritatis. *Q. Pompeio*] Rufo, vt ad Atticum 64: Syllæ dictatoris ex filia nepote, vt apud Pedianum. hic biennio poſt tribunus pl. occiſo Clodio, ſæpe atque acriter in Milonem, ac Ciceronem etiam ipſum concionatus eſt. Pedianus. exulem ſignificat Cœlius in epiſtola 1. libri 8. fam. *Triario*] adoleſcente, qui eum paulo ante de repetundis accuſauerat. paratum fuiſſe ad dicendum, & notæ induſtriæ, Pedianus tradit. filius fortaſſe fuit eius, cuius orationem Cicero plenam literatæ ſenectutis appellat in Bruto. *Aut hominum, aut legum*] aut candidatorum, ſi condemnantur; aut legum, ſi abſoluuntur. leges enim videntur interire, cum nocentes abſoluuntur rei. culpam ſignificat candidatorum, vt ſupra, cum dixit: Ita erant progreſſi candidati conſulares, vt non eſſet ferendum. & ad Att. 64: Tres candidati fore rei putabantur. quid poteris, inquies, pro ijs dicere? ne viuam, ſi ſcio. *Interitus*] calamitas, exilium. mortis enim ſupplicium Sempronia lex a ciuibus R. amouebat. ſic infra *Perituros reliquis iudicijs* de Gabinio dixit, cum damnationem intelligeret. *Vt iudicia ne fiant.*] aliquo tribuno pl. intercedente. etiam edicto conſulis iudicia ſublata animaduerti, vt cum de vi Clodiũ accuſauit Milo, Lentulo & Nepote cos. pro Sextio, Conſul, inquit, prætor, tribunus pl. noua noui generis edicta proponunt: ne reus adſit, ne citetur: ne quæratur: ne mentionem omnino cuiquam iudicum, aut iudiciorum facere liceat. idemque in epiſt. 9. fam. lib. 1. his verbis: Cum tribunus pl. pœnas a ſeditioſo ciue per bonos viros iudicio perſequi vellet, exemplum præclariſſimum in poſterum vindicandæ ſeditionis dereip. ſuſtulerunt. confirmat Dio libro, opinor, 39. *Interregnum.*] quo deducta eſt. quod autem hic *Res videtur ſpectare ad interregnum*, ad Atticum 65: dixit, *Res fluxit ad interregnum. Rei nolunt,*] itaque obnunciationibus dies comitiorum ſuſtulerunt. quod in epiſtola proxima oſtendetur. & ad Atticum 64: Nolebant autem ideo haberi comitia candidati conſulares, quo plus haberent ſpatij ad hominum ſtudia colligenda. *Maxime Memmius*,] cuius etiam cauſa fore putaretur aliquis tribunus pl. qui comitia in aduentum Cæſaris detruderet. ad Atticum 66. *Cæſaris aduentu*] in vrbem?

bem? minime: quia cum imperio Cæsar erat: nemo autem cum imperio vrbem introibat, exceptis qui triumphabant: quorum ipso triumphi die finiebatur imperium. Ad vrbem? ne id quidem: præfectis enim prouinciarum egredi prouinciæ terminis non licebat: & prouinciæ Galliæ, quam Cæsar administrabat, Rubico flumen erat finis. Quo igitur? in Galliam Togatam, Cæsaris prouinciæ partem, quæ ad suffragia veniebat. his igitur ad comitia venientibus fore sperabat Memmius vt a Cæsare commendaretur. simul illud, vt, cum peragendorum cõuentuum causa Cæsar in Italiam veniret, de suis militibus Romam mitteret, qui Memmium in petitione consulatus adiuuarent. itaque ad Atticum 66. Memmius, inquit, Cæsaris commendetur militibus. & hic, in epistola vltima. *Iacet.*] minime futurus consul putatur. infra de eodem *friget* dixit: supra de Messalla, *flaccet*: & ad Atticum de eodem 62: *languet*. hæc ad copiam Latinæ linguæ. *Videbatur.*] & fuit, plebeius cum patricio. populum enim liberalitate deleniuerunt. ad Atticum 64. Messalla noster, inquit, & eius competitor Domitius liberalis in populo valde fuit. nihil gratius. certi erant consules. *Refixerat.*] desertus a Pompeio. nam in postrema epistola, Scaurum, inquit, iampridem Pompeius abiecit. de quo etiam suspicio quædam fuerat. nota enim erat Pompeij simulatio. itaque ad Atticum 62: Pompeius Scauro studet, sed, vtrum fronte, an mente, dubitatur. *Refixerat*: desierat consul putari. amisso enim Pompeij studio, simul opinionem consulatus amiserat. *Sine lege curiata*] aliquem (opinor) tribunum pl. cum ferretur curiata lex, timebat interceslorem. ideo etiam cum C. Memmio & Cn. Domitio Caluino turpissima pactione coijt, de qua ad Atticum 67. vtrambo H·S cccc consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tres augures dedissent, qui se affuisse dicerent, cum lex curiata ferretur, quæ lata non esset. quo patefit summa in Appio prouinciæ cupiditas. Imperium dabat populus lege curiata, senatus lege Cornelia. qui lege curiata, sumptu publico; qui Cornelia, suo ibant in prouinciam. ideo in epistola ad Atticum 65: Appius, inquit, sine lege, suo sumptu in Ciliciam cogitat. & fam. 17. *Lentulo nostro*] Spintheri, Ciliciam administranti, qui Ciceronem consul ab exilio restituerat. *Illo die*] de quo di-

ritiam *ipso decimo die*: cum Gabinius in senatu actus & vexatus vndique est. *Accusauit*] non ad prætorem in foro, sed in senatu. *Datæ*,] prolata, eorum qui participes aut conscij fuerant maiestatis imminutæ: quibus testibus conuinci Gabinius posset. *Ipsa domus*] quod scilicet reliquum erat, expolitio. iam enim ædificatam magna ex parte crediderim; cum in proxima superiore epistola dixerit, *Vrbanam expolitionem vrget Philotimus*. & in ea, quæ sequitur proxima, *Expolitiones vtriusque nostrum sunt in manibus*. Nec vnius Quincti, sed vtriusque domum intelligo, cum sequatur, *a redemptoribus*. suum enim vterque redemptorem habebat. itaque epistola 4. libri 2. *Redemptori* inquit *tuo diuidium pecunia curaui*. quo item in loco de vtriusque coniuncta domo cognoscitur. ergo cum dixit *Domi recte*, de vtriusque pariter domesticis rebus intellexit. *Tractatur non indiligenter*.] satis curatur strenue, vrgentibus Philotimo & Cincio, ipso etiam Cicerone crebro interuisente. supra in epistola proxima. Et quod hic μεταφορικῶς dixit *tractatur*: in proxima epistola, eadem tralatione vsus, *in manibus sunt*.

EPISTOLA III.

325.

Iisdem consulibus.

Quidquid conficio, aut cogito,] quidquid scribo, quidquid, quod deinde scribatur, cogito. *Negocia nostra*] quæ ad me pertinent, ea quo modo se habeant, ostendi, cum dixi: Diem scito esse nullum, &c. *Expolitiones*] ædium nostrarum. epistola 1. huius libri. *Sunt in manibus*,] tractantur, curantur. epistola, quæ antecedit, proxima, in extremo. *Iam res rustica*] siue sic, vt est in manuscripto Bessarionis libro, legas: siue, vt in impressis omnibus, præter hunc nostrum postremo editum, *iam res est rustica*: vtroque modo, subesse mendum, intelligetur. mihi Bessarionis librum, cuius habeo iam satis perspectam bonitatem, sequi placuit: ad eumque volo, quasi minus remotum a veritate, meam correctionem accommodare. opinor enim, nec fortasse non recte, legendum sic:

sic: *Iam, res rusticas:* vt *rusticas*, dictum accusandi casu, verbum *perscriberem* infra positum spectet. nam & in ea ipsa, quam significat, epistola, cum de Arcano & Laterio plene scripsisset, concluſit eam partem his verbis: Habes fere de rebus rusticis. deinde subiunxit de vrbanarum ædium expolitione. *Arcani, & Laterii.*] dixi iam, loca fuisse in Arpinati, quæ Quinctus possidebat. Quid aliud? etiam. nam mihi sæpe, quæ difficultatis habere nihil videntur, in ijs mea scrupulum iniecit cogitatio. Hic sine dubio quasi retractat Cicero breuiter ea, quæ scripsit multis verbis in epistola 1. huius libri. dubitare igitur aliquis iure possit, cur hic Arcanum & Laterium modo nominet, cum in ea epistola de Manliano præterea, de Fusidiano, deque Bouiliano fundis mentionem fecerit. Ad hanc dubitationem id, de quo quidem mihi dubitatio nulla est, respondebo: Manlianum, Fusidianum, Bouilianum non ab Arcano loca separata, sed ipsius Arcani partes fuisse: vt Arcanum loci generale nomen esset, quo multi fundi continerentur. *Praterea*] ergo, cum dixit *res rusticas Arcani & Laterii*, non de tota rusticatione, sed de villis tantum intellexit: cum adiungat de aqua, de via. *Enucleate*] diligenter, & plane. hoc enim vocabulum Nonius exponit, purgate, exquisite, sine asperitate, aut duritia. ductum a nucleis nucum. *Ex istis locis*] ex Britannia. *Mare istuc, & terra*] maritimæ tempestates, terrestes pugnæ. *Tolluntur*] sublatos ad vsque pridie Calend. Octob. constat ex epistola ad Atticum 64: *Obnunciationibus,*] per Q. Mucium Scæuolam tribunum pl. interpositis, opera candidatorum consularium; qui produci comitia volebant, quo possent, nummis intereadistributis, populi voluntatem sibi adiungere. significauit iam hoc in epistola proxima, dixit ad Atticum 64: Obnunciare quid sit, notum satis est. *Bonorum*] qui comitia haberi eo anno a consulibus nolebant, ne præmia consequerentur pacta a Memmio & Caluino, consularibus candidatis. *Suspicionem*] nondum enim pactionem illam Memmius in senatu recitauerat. ad Atticum 67. *Pramiorum*] H. S. quadringena; hoc est scutatos aureos Venetos 11838, marculos triginta duos. *Quatuor,*] manifestum est significari duos patricios, Messal-

lam, & Scaurum: duos plebeios, Caluinum, & Memmium. *Rei.*] de ambitu postulati. epistola quæ huic antecedit. *Difficiles:*] quæ non facile defendi possint. quorum enim ita progressa licentia est, vt nummos contra leges, palam, tributim, vno loco diuiserint, prō ijs quid est quod quisquam possit dicere? ad Atticum 64.66. *Enitemur,*] studio, & precibus, non patrocinio. non enim puto defensum a Cicerone Messallam. nam etsi in epistola ad Atticum 64: cum dixit, Quid poteris, inquies, pro ijs dicere? ne viuam, ffcio: fore, videtur significare, vt eorum causas suscipiat: tamen, id vt existimem non esse factum, adducor ijs verbis, quæ sunt infra in vltima epistola: Messallam iam nostrum, reliquosque molestia leuatos, vehementer gaudeo. non enim de suo patrocinio tacuisset. *Cum reliquorum salute*] Messallæ enim absolutio reliquorum candidatorum causas præiudicio subleuabit. Ergo Messallæ iudicium videt Cicero primo loco factum iri, deinde reliquorum. *P. Sylla,*] is, qui de ambitu, accusante L. Torquato competitore, damnatus est, postea de vi a Cicerone defensus: quæ extat oratio. dextrum in exercitu Cæsaris cornu rexit in acie Pharsalica. ipsi enim Cæsari, de se ipso scribenti, fidem habeo potius, quam Plutarcho, qui dextro cornu Cæsarem, sinistro Antonium præfuisse tradit. de P. Sylla verbum facit nullum. hunc opinor significari in epistola ad Dolabellam, fam. 131: & in duabus epistolis, Ciceronis, & Cassij, fam. 253: & 254: & de officijs lib. 2. Sed inquiro ipse in me, ne quid in historia peccem, nominum similitudine deceptus. quam esse lubricam admodum rationem, ideoque labi in ea permultos animaduerto. Nam cum statuissem iam, vt omnino nihil dubitans, hunc esse P. Syllam, qui consul cum P. Autronio Pæto designatus est, de ambitu que L. Torquato accusante damnatus: orta mihi suspicio est, cum hic Sylla Gabinium Romæ reum faciat, non esse eum, qui iudicio de ambitu conuictus est. nam de ambitu damnatos exilij pœna sequebatur. quod in oratione pro Plancio declaratur his verbis: Nunc postulatur a vobis, vt eius exilio, qui creatus sit, iudiciū populi reprehendatis. idq; in eadem infra confirmatur: Agitur (inquit) Plancij salus, patria, fortunæ. Sane mihi hæc aliquandiu molesta dubitatio fuit. postea quasi nodū soluit obseruatio. reperi enim in oratione

pro

pro Sylla id ipsum, quod quia suspicatus iam eram, attenta lectione quærebam: hoc videlicet: quo anno Sylla est damnatus, nondum ambitus pœnam exilium fuisse. sic enim in ea de Sylla, ambitus antea cõdemnato, Cicero loquitur: Abfuit ab oculis vestris, &, cum lege retineretur, ipse se exilio pene multauit. Ergo, quo anno habita est oratio pro Plancio, exulabant de ambitu damnati: quo damnatus est Sylla, nõ exulabant. Placuit etiam quærere, quo anno lex, quæ exilium irrogabat, lata sit. comperi. lata est ab ipso Cicerone consule, triennio post Syllam damnatum. docet hoc duobus in locis oratio pro Murena. hoc amplius ex Dione cognoscitur, exilium illud per decem annos fuisse. *Fratre*] vterino, cum sit Cæciliæ gentis: nam Sylla Cornelius. *Sylla filio*] quem in ea, quam nominaui proxime, Cassius epistola significat, cum ait: Sectorem Cæsar non desiderabit, cũ filium viderit. *Contradixit*] in diuinationis iudicio: accusator enim, Sylla reiecto, deligi volebat. ad Atticum 65: Gabinium, inquit, P. Sylla, non dubitans quin foris esset, postulârat, contradicente, & & nihil obtinente Torquato. *Torquatus:*] is, qui hunc Syllam de vi accusauit, filius eius, qui eundem de ambitu accusauerat, & damnauerat: vt æternas cum P. Sylla gerere inimicitias viderentur. *Libentibus*] nimium enim infesti Syllæ Torquati videbantur. damnauerant ambitus: consulatum eripuerant: de vi accusauerant: an etiam alterius accusandi locum, ipso repulso, obtinerent? nimia hæc quidem arrogãtia. itaque propensiores in Syllam homines, quam in Torquatũ, qui vetere inimici calamitate cõtentus non esset. *Omnium generum:*] vt vniuersus pene populus ad iudicium cõcurrerit; parumque abfuerit, quin eum discerperet. Dio lib. 39. *Cadetur:*] accusatur, affligitur. ductum a pugnantibus. *Accusatoribus*] L. Lentulum, eiusque subscriptores intelligit. epistola proxima, & ad Atticum 65. *Consilium Garum*] iudices non omnes boni, non omnes improbi. *Quæsitor*] qui de maiestate quærebat, qui quæstioni præerat, prætor Alfius. quæsitor est quicunque de aliquo quærit crimine, etiã si prætor non sit. itaque C. Iunium, qui de Oppianici veneficio, accusante Cluentio, quæsierat, Pedianus quæsitorem appellat: cum tamen is prætor non esset, vt pro Cluentio declarat oratio. prætor igitur omnis quæsitor est, præter vrbanum, qui

nunquam quærit, sed tantum ius dicit: quæsitor autem non omnis est prætor. quod in libro de legibus Romanis demonstratum est. *Grauis & firmus*] quem nihil moueat, nihil flectat. *Locum tamen*] etiam si de maiestate absoluatur. fore tamen video, vt aut de repetūdis, aut de ambitu damnetur. itaque omni nō locum in ciuitate non habebit: ibit in exilium. *Moderatum*;] non nimis cupidum. testis enim fuit, præterea quieuit epistola vltima. *Lenissimum*.] quod euenerit, æquo animo feram. *στοιχώτερον*,] subtilius, philosophicis quæstionibus magis refertū. *Declamatorio*] in quo illum rhetor Pæonius exercet: quod potius in quadam verborum copia, quam in sententiarū acumine, consistit. *Merces*] amoris augendi erga me tui. epistola huius libri prima. *Spe*] tui ditandi, vel ex præda bellica, vel e Cæsaris liberalitate.

EPISTOLA IV.

326.

Iisdem consulibus.

Absolutus] de maiestate. *Sordidus*.] improbus. ficad Atticum 65. de iisdem, Iudicum sordes, dixit. *Dictaturæ*] quam Pompeio delatum iri, omnes videbant, principi ciuitatis. hic igitur iudices timor commouit. quod in ad Atticum epistola confirmatur his verbis: Est non nullus odor dictaturæ, sermo quidem multus, qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuuit. *XXXII.*] in antiquis libris, XXII. ego, XXXII. ex epistola ad Atticum 65. *LXX*] in oratione in Pisonem 1. XXV. commemorat. *Reliquis iudiciis*] de repetundis, de ambitu. supra. *Perisurus*,] quod euenit. damnatū enim Dio scribit libro 39. *Sederunt*,] de iudicibus proprie. passim exempla in Ciceronis orationibus. Et, iudicasse prætorios, ne miremur: cum vniuersa iudicum sortitio de tribus ordinibus a quæstoribus vrbanis fieret, altera deinde sortitio a singulis prætoribus. ita non modo prætorij, verum etiam consulares interdum, vna cum iis, qui nullos gesserant magistratus, iudicabant. *Aperte*] ergo prætorius homo & improbus, qui Gabinium, manifestæ culpæ reum, absolueret;

& impu-

& impudenter improbus, qui sic absolueret, vt omnes viderent: cum ceteri sententias tecte ferrent. ex quo, quæ tum fuerit forma reipublicæ, quam inquinata vitiis, quam non similis antiquæ, licet existimare: cum Caluinus, qui cum consulibus turpissima pactione coierat, quam C. Memmius, eiusdem pactionis particeps, in senatu recitauit; qui Gabinium, cuius crimina luce clarius patebant, aperte absoluerat; consul tamen fuerit anno sequenti. *Cato:*] non is, qui postea Vticensis dictus est. erat enim hoc anno prætor, vt in prima huius libri epistola demonstratum est prætores autem in aliorum prætorum consilio iudices sedisse, non est vt credi possit. Accedit illa ratio, quod, vir omnium optimus, & constantissimus cum esset, nunquam, adulandi gratia, Gabinium absolutum primus Pompeio nunciasset. est igitur alius Cato, vel Porcius, vel Hostilius; qui sua sententia Gabinium videtur absoluisse. de C. Catone, qui tribunus pl. fuit Marcellino & Philippo cos. non licet intelligi. non enim vno tantum anno post tribunatum gerere prætoram potuit. *Diruptis*] malim *diribitis*, pro discretis, dinumeratis: vt, quæ absoluissent, quæ damnassent, cognosceretur. non enim discessit Cato, nisi postea quam, tabellis dinumeratis, Gabinium vidit absolutum. eademque coniectura ductus, legendum crediderim in oratione in Pisonem, *tabellæ diribeantur*, non, vt est in impressis libris, *diripiantur*. & pro Plancio, *diribitio* pro *diremptio*. itidem accipiendum est illud de diribitis suffragiis apud Varronem lib. 3. de re rustica. *Circulo*] vbi iudices, circa prætoris tribunal sedentes, sententias tulerant. *Pompeio*] extra vrbem. nam erat cum imperio. id confirmant illa, quæ paulo post sequuntur, verba: *In vrbem introisset*. & Dio lib. 39. non affuisse Pompeium tradit: cum enim ad hoc iudicium venire voluisset, pauloque tardior fuisset, ad vrbem iudicij exitum expectasse. *Nunciauit.*] cupiens cupienti. *Committerem?*] causam. *Quid essem,*] quam apud homines turpis? *Elapsus?*] non hic tantum, sed alibi sæpe hoc verbum pro *absolutus* vsurpatum. *De sua dignitate*] quasi ego vellem experiri, vter plus valeret, ipse ad absolutionem, ego ad condemnationem Gabinij. *Introisset*,] quod, me accusante, plus impendere periculi Gabinio videret, quam accusante L. Lentulo. nunc enim in vrbem non

introiuit:me accusante introisset,sicuti ante introierat,vt lauderet P. Sextium.cuius rei mentio fit epist.fam. 1. impetrabāt hoc,opinor,a senatu, qui erāt ad vrbem cum imperio. *Cum AEsernino*]insigne par gladiatorum inductum videretur, vt Pacideianus cum Æsernino pugnaturus: de quibus Lucilius poeta. vide libellum de optimo genere oratorum. *Aurienlam*]quod inter pugnantes, vbi ad complexum ventum est, quandoque cōtigit.non discedit a similitudine gladiatorum. *Clodio*]inimico suo, vt constat ex epistola 3. libri 2. *Meum consilium*]quod Gabinium eam ob causam maxime non accusauerim,ne Pompeium offenderem. *Singularibus*]cura & prætor Maniliam rogationem, de committēda Pompeio belli Mithridatici cura,luculenta,quæ extat,oratione suaserit:& consul,Mithridatico bello confecto,supplicationem ei dierum duodecim decreuerit. epist. fam. 12. & in oratione de prouinciis. *Dissentientem*]cum Cicero pro republicā loqueretur;contra,Pompeius,Cæsar,Crassus ad suam potentiā omnia referrēt. *Non tulit*,]offensus enim ob eam causam, eiici me,contra quam promiserat,in exilium a Clodio passus est. *Non dicam grauius*]nō dicam, quod vere possem,prodidit. eius enim in me perfidiam leuiter notatam volo. *Minus potens*]nam postea, discessu Cæsaris & Crassi, potentia Pompeij ad summum peruenit. *Alterutrum*]ū Pompeij causa,Salustius aiebat,Gabinium accusare noluisti:at eiusdē causa defendisses. *Defendisses:*]elegans & antiqua locutio, pro eo,quod vulgo dicunt, defendere debebas.sic libro 3. in Verrem 98. Voconia lex te videlicet delectabat:imitatus esses illum ipsum C. Voconium.& de officiis 3. Male Curio, cū causam transpadanorum æquam esse dicebat; semper autem addebat, Vincat vtilitas. potius diceret;non esse æquam, quia nō esset vtilis reipublicæ,quam,cum æquam esse diceret, nō esse vtilem fateretur. *Contendenti*]vehementer oranti: vt se ipse proxime sequentibus verbis exponit. *Inimicitias*]cū Pompeio,si Gabinium accusarem. *Infamiam*]si defenderem. *Hac mediocritate*]cum neq; accusauerim,neque defenderim, sed mediam quasi viam tenuerim, citra periculum & infamiam. Infra,in vltima epistola, Illum,inquit,neque vrsi,neque leuaui:testis vehemens fui: præterea quieui. *Grauissime*]vehementer.nam infra,Testis,inquit, vehemēs fui.

In cius-

In ciuitate] si absolutus esset. dānati enim de maiestate exulabant. *Satisfacturum:*] gratiam relaturum, quod cum nō accusassem, testimonio cōtentus. *Neque me interrogauit.*] hoc faciebant rei, quo testes in mendacio deprehenderēt. sic apud Pedianum, interrogatos a reo Milone testes, quos accusator produxerat, legimus. fuit igitur honorificum Ciceroni, a reo nihil interrogari: quasi nihil, nisi secundum fidem & religionē, dixisset. *Communtandis,*] quia vel mendose, vel non belle scripti. *Tibi scribi*] quibus veteris, vt tuis. supra in epistola vltima libri 2. in extremo, & prima libri 3. *Opera,*] operam in hac re ponere non possum. Ἐνθουσιαμός.] furor ille, qui poetis diuinitus inspiratur. quod in epistola sequenti dixit, Non satis commoueor animo ad ea, quæ vis, canenda. *Sine cura*] timebat omnino, ne prætor esset anno sequenti P. Clodius. is enim erat ei legitimus annus, cū ædilis fuisset Marcellino & Philippo cos. *Chrysippo*] & hic, & Tyrannio serui erant literati, Tyrannio etiam Quincti filij magister. supra, & ad Atticum. *Fisco*] ærario. hac de re in extrema epistola sequenti his verbis: Ab ærario puto cōfectum esse, dum absum. quærere præterea, quid plane rei sit, inepti hominis esset, vereque, quod aiunt, nodum in scirpo quærentis. *De Ascanione*] seruo fortasse manumittendo. quod Cicero non videtur probare, sicuti nec de Statio probauerat. *De suburbano*] emendo de quo scripserat Quinctus ad Anitium. epistola huius libri 1. *IIX cal. Nou.*] forte, v 1. nam in vetere Romano calendario primum video ludorum Victoriæ diem v 1. cal. Nou. *Committebantur,*] committi ludos, pro incipi, ignorat (opinor) nemo. *Quam vellem*] non placet hæc loquendi ratio, *non longius, quam vellem.* perpendatur sententia: inesse quiddam, quod teretes aures offendat, sentietur. forte abundat *quam vellem.* *Pontinio*] C. Pontinio, de Allobrogibus triumphaturo. præturam gessit Cicerone consule. eiusdem in Cilicia legatus fuit. *III. Non.*] in ad Atticum epistola, 65. est, 1 v. Non. *Seruilius*] Isaurici filius. *Secum habebit,*] vide nostrum commentarium, quo in loco illud exposuimus, Erit cum Pontinio Appius consul, lib. 4. ad Att. epist. 16. Ἄρη πνέων] Martem spirans. dictum de iis, qui terribile quiddam vultu præferunt. sic in ad Atticum 244: Hoc loco, fortibus sane oculis, Cassius, (Martem spirare diceres) se in Siciliam

non iturum. Ἀπὸ πλείστων, dixit Aristophanes. *Scaeuola*] tribunus pl. ad Atticum 65:

EPISTOLA V.

327:

Iisdem consulibus.

De illis libris] de republica. libro 2. epistola *Duas*. *Nouendialibus*] nouem dierum, vt proxime patebit. *Africani*,] minoris, vt ex Macrobio colligitur. *Lelij*,] duo C. Lælij fuere, alter maioris Africani, alter minoris amicissimus, hic cum Q. Seruilio Cæpione, ille cum L. Cornelio Asiatico consul. nunc de posteriore fit mentio. *Phili*,] P. Furij Phili, qui consul fuit cum Sex. Atilio Serano. *Manlij*,] M'Manilij, qui cum L. Marcio Censorino consul fuit. *Tuberonis*,] Q. Ælij Tuberonis; qui minoris Africani sorore, L. Æmilij Paulli filia, natus est. in oratione pro Murena, & alibi. *Fannij, & Scaeuolae*] quos in libro de amicitia cum socero colloquentes facit. Rutilium hic non nominat; de quo mentionem facit ad Atticum 63: *Nouem dies*] feriarum. ideo nouendiales dicti. *Libros*] quos tamen in sex postea contulit. *Salustio*:] de quo in epistola proxima superiore. *Sua ipse loquerer*] vt Aristoteles in politicis, omisso dialogo. *Heraclides Ponticus*] mollis philosophus, vt pro Ponticus, Pompicus vocaretur. Laertius. *Consularis*,] quem oratio de statu ciuitatis optimo, deque optimo item ciue decere videretur. dignitas enim personæ pondus affert orationi. *Nostris libris*,] tribus de oratore. *Belle*] cum causa: ne viderer mihi perfectæ dicendi rationem arrogare. *Vidissem*.] vidit enim Cicero, ac sæpe dicentes audiuit, Crassum, Antonium, Scæuolã, Catulum, Cæsarem, Cottam, Sulpicium: quibus tribuit sermonem de ratione dicendi: at vero Africanum, Lælium, Philum, Manilium, Tuberonem nõ vidit: vnum Scæuolam puer cognouit: vt est in libro de amicitia. *De rep. & praestante viro*] scribit enim in suis, qui extant, politicis libris Aristoteles & de optima rep. & de optimo ciue. quales erant, qui perierunt, & Ciceronis libri. itaque dixit proxime, De optimo statu ciuitatis,

ciuitatis, & de optimo ciue. *Commouit me,*] suum tamen institutum Cicero persecutus est. loquitur enim in somnio Scipionis Scipio ipse, Lælio respondens, quærenti nullas Naficæ, qui Ti. Gracchum, pernicioſe de republica cogitantem, occiderat, ſtatuas in publico locatas. *Offenderem quempiam.*] cum attingerem maximos motus noſtræ ciuitatis. *Id vitabo,*] ne quempiam offendam. *Loquar ipſe tecum,*] te & me de rep. loquentes inducam. quod tamen, vt proxime oſtendi, non fecit. *Quæ inſtitueram,*] duos libros, quos iam nominauit. *Romam*] ſcripſit igitur epiſtolam aliqua villarum ſuarum. *Stomacho*] quod ingenij ſui quaſi partum non libenter imperfectum abiiceret. *Relictos.*] omiſſos; cum me Saluſtij ſermo commouiſſet. *In ea ambitione*] nullam enim ex iis rebus, vnde parantur honores, prætermitto: cum de honoribus tamen ipſis, quos mihi Cæſar promittit, non laborem. epiſtola huius libri ante vltimam. *Verſibus*] quos edas pro tuis. epiſtola, quæ antecedit proxima. *Commoueor animo*] abeſt ἐνθουσιασμός. ſic enim dixit in proxima. *Canenda.*] aptius, quam ſcribenda: quod poetarum, qui animo commoueantur, quibus ſcilicet ἐνθουσιασμὸς ille adſit, canere proprium eſt. Ὑπόθεσις] poematis argumentum: res, de quibus ſcribatur. *Ea,*] hoc non ad ὑπόθεσιν, ſed ad verſuum elegantiam ſpectat. quod indicant proxima verba: Tu, qui omnes, &c. *Ipſe ego*] cum mea cauſa conor: nedum conſequi pro te poſſim. *Ne cogitando quidem*] tu autem ita hæc a me petis, quaſi vel ſine cogitatione poſſim præſtare. *Illo*] verſibus faciendis. *Animi alacritate,*] tria iam, quæ ad poema requirantur, attigit, ἐνθουσιασμόν, ocium, animi alacritatem. *Tempora*] quia video, nullam eſſe remp. nulla iudicia. *Auctoritate*] ob magiſtratus adminiſtratos, maximaſque res pro republica geſtas. *Senatoria*] æquum enim erat, vt homo hoc ætatis, iis honoribus, iis rebus geſtis, ea tantum, quæ in ſenatu grauiter agenda ſunt, curarem. *Forenſi labore*] agendis in foro cauſis. *Iactari,*] quod eum, qui ſummos honores geſſerit, ſumma in remp. merita contulerit, decere non admodum videtur. iactari enim grauitatem non habet. *Domeſticis*] quibus domi operã do. *Suſtentari.*] malis reip. fractum. hoc enim eo

verbum spectat. *Αἶψ' ἀριστῆα,*] versus Homericus in Iliadis ζ, a Glauco pronunciatus. sed integra duobus versibus sententia comprehenditur.

Πέμπε δέ μ' ἐς Τροίην, καί μοι μάλα πολλὰ πεπίθμεν,
Αἶψ' ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

misit autem me ad Troiam, & mihi valde multa mandauit, semper strenue fortiterque agere, & aliis præstare. *Torum occidisse:*] nullo prorsus modo fieri. cur? quia, cum inimicos suos parum non oppugnarit, vt Gabinium Pōpeij causa, partim etiam defenderit, vt Vatinium propter Cæsarem; quod vtrunque in his epistolis iam demonstratum est; nimirū plane illud amisit, *αἶψ' ἀριστῆα.* *Non modo animum,*] non modo, inquit, libere sentire non possum, sed nec odisse quos debeo: ne scilicet eorum, qui nunc principes in rep. sunt, animos offendam. *Qui Gellet.*] quasi vnus Cæsar non alicuius commodi spe, sed vere, atque ex animo, planeque sua sponte amaret; alij simulate, & astute. quod de Pompeio creditum est: (ideo dixit, *sicut alij putant*) qui Ciceronem, quem, contra datam fidē, pelli passus erat, ideo reuocauit ab exilio, vt eius opera cum senatu rediret in gratiam. Plutarchus. *Multa consolatione*] domesticis literis. quod proxime dixit. & hic, eodem spectans, intulit *quotidie.* quotidiana enim tractatio literarum. *Pansa*] C. Vibius Pansa, qui consul cum Hirtio fuit, anno post Cæsaris necem proximo. is, opinor, in exercitu Cæsaris cum Quincto locutus erat de Gabinio defendendo. scripsit Quinctus: respondet Marcus; & rationem affert, cur eum non defenderit. *Concidissem:*] collectam multis præclare factis gratiam bonorum, hac vna re profudissem, ac perdidissem. *Tos ordines*] non modo omnes ordines, (hi tres erant, senatorius, equester, plebeius) sed omnium ordinū omnes homines. *Propter quem oderunt,*] me quoq; ipsum, propter quem Gabinium oderunt, odisse cœpissent: qui me simul cum rep. crudelissime ab illo consule vexatum recordātur. *Tenuis me,*] progressus neque in hanc partem sum, neque in illam: non accusaui, non defendi. *Viderent.*] dixi in illum, quæ nota erant: præterea quieui. *In omni summa,*] quidquid ago, ocium meum specto: inimicitias contentionesque fugio. *De libris,*] de bibliotheca Græca supplenda, libris

libris commutandis, Latinis comparandis. supra. *In summo studio*] quod ipse in curanda mihi bibliotheca pono. *Crebrius*] malo sic, quam, vt in impressis libris, *Cerbrius*: primū, quia Bestarionis librum, quem sequar, habeo: deinde, quia cōuenit a creber ita deductum Crebrius, vt a ruber Rubrius. *Qui omnia adiurant*,] qui cogunt sibi credi, iureiurando ad asseuerationem adiuncto. *Renunciant*.] mihi, dum in villis meis sum. nam infert, *dum absum*. forte a Quincto Crebrius hic beneficia acceperat in Gallia. mouet enim me illud *Roma est*. *Ab aerario*] quod supra dixit in proxima, De fisco quid egerit Scipio.

EPISTOLA VI.

329.

Iisdem consulibus.

Ab alio] a me scilicet: quem de versibus tibi scribendis sæpe rogas. supra quatuor in locis. καλως *quaeris*?] laudem aliunde quæris; cum in te ipso sit, vnde illam pares? *Istas*] Electram, & Troadem. *Erigonam*] quam, a Quincto ante missam, quod ex huius libri epistola 1. liquet, tabellarius amiserat: quod epistola vltima declarat. *Proximas*.] hanc breuem, & proximam superiorem, vtrāque in eundem fasciculum coniectas. nam cum illam scripsisset, atque obsignasset, alteram hanc, literis a Quincto acceptis, illico scripsit, breuiorem omnino, quam vt videri possit ad fratrem trans alpes vsque missa: verum, si, cum proxima simul missam, intelligamus, tollitur admiratio. Aut dicamus epistolam falso putari: particulam enim potius epistolæ superioris esse. quod eo etiam verisimilius videtur, quia, cum dixit *epistolas proximas*, epistolam non appellaret sex aut septem versus. quod si ita est: *epistolas proximas* vocabit, duas superiores, quia simul vtranque miserit. Ac vereor, ne item ea, quæ sequitur, epistola cum hac sit cōiungenda: vt eam de se ipso scripserit Marcus, superiora omnia ad Quincti literas responderit.

EPISTOLA VII.

329.

Iisdem consulibus.

Appia, ad Martis] Appia via, ad ædē Martis. & Appia via, ad portam Capenam, extra vrbem. ea ducebat vsque Brundusium, omnium viarum celeberrima, ab Ap. Claudio censore munita. Martis autem templum, quod in Appia via fuit, significat. nam de altero etiam intra vrbem legimus. *Piscinam publicam.*] eam P. Victor collocat in regione XII. *Viget illud Homeri*] accidit plane, quod in illis versibus, Iliados π, dixit Homerus: Iouem magnos imbres fundere, cum est hominibus, iustitiam non colentibus, iratus. videtur enim ideo proluuiem hanc immisisse, quia Gabinium contra leges absolutū inique ferat. *Hæc*] quæ fiunt in rep. non recte. *De dictatura:*] ad quā res videtur spectare. discordiis enim ciuiū comitia producuntur: quas dictatoris potestas sedabit. supra, & infra, & ad Att. 65: *Labienum*] T. Atium Labienum, Cæsaris in Gallia legatum, qui postea ciuili bello ad Pompeij partes transiit. tribunus pl. legem tulerat, auctore Cæsare, vt sacerdotia, collegiis erepta, populus mandaret. *Legurium*] A. Ligurium, Cæsaris familiarem: de quo ad Atticum 176. & epist. fam. 263: *Dabo.*] videtur hoc Quinctus a Marco petiisse; vt eorum, quos maxime Cæsar diligeret, amicitiā literis tueretur. *Lychnuchum*] quo lucerna sustinetur. *Samī,*] cum, Asiam pro prætore administrans, Samum venisses. fuit enim Samus in prouincia Quincti. epistola 1. libri 1.

EPISTOLA IIX.

329.

Iisdem consulibus.

Superiori epistola] tres Quinctus ad Marcum epistolas dederat,

dederat, primam Labieno, qui nondum venerat: alteram, quam Marcus ante primã accepit: tertiam; quæ vltima Marco est reddita. *Stomachi, & querelarum*] ex militiæ laboribꝰ, ex vrbis desiderio. adde, ex periculo illo maximo, in quo his tẽporibus, Ambiorigis fraude, versatus est. Cæsar comm. lib. 5. *Molestiis, & laboribus*,] molestiis animi, laboribus corporis. *Desiderio*] vrbis & tuorum. *Discessu nostro*] vt alter ab altero disiungeremur. *Plura ponuntur in spe*,] plus in spe constituitur emolumenti & præsidij, quam in pecuniis: quas in hac legatione potes colligere. *Reliqua*] præter spem: aut, præter ea, quæ iam habemus, a nobis ipsis parta. quæcunque, inquit, struas, ad iacturam struentur id est, ejusmodi erũt, vt aliquid ex iis quotidie possis amittere. at Cæsaris præsidium erit firmissimum: idque petimus ad omnem statũ nostræ dignitatis. *Cum Voles*,] arbitratu enim tuo in vrbem redire tibi licebit. *Prolatum*] diuulgatum. forte nõ nihil in superiore illa epistola scripserat Quinctus, quod Cæsar si nosset, non æquo animo ferre potuerit: vt, se non ea, quę sperauerat, a Cæsare commoda obtinere. quod etiã illa verba vidẽtur significare: Non enim commoda quædam sequebamur parua, ac mediocria. & illa: Plura ponũtur in spe, quã in pecuniis. *Labieno.*] videtur Labienus aliquandiu Romę fuisse mansurus: cum loquatur Cicero de multis epistolis, quas ad Quinctum deinde daturus erat. *Nervij.*] vbi nunc hibernas cum legione. Cæsar comm. lib. 5. *In summo dolore*] obligatos cum legione & cohortibus cæsos. comm. lib. 5. *Poema*] non illud, de quo in epistola huius libri prima. dixit enim se incidisse, iam compositum & confectum. at hoc habere se scribit: neque compositum, sed instituta m appellat. neque vero illud alterum poema significat, de quo in epistola vltima libri 2. in extremo. nam ad Cæsarem id non videtur esse missum. sed illud, de quo in eiusdem libri epistola *Ad* 1 v. *non.* in qua sunt hæc verba: Quoniam scribis poema ab eo nostrum probari, quod non esse id, de quo in extrema eius libri epistola fit mentio, inde patet: quia in ea, quæ incipit, *Ad* 1 v. *non.* indicat se cognouisse ex literis Quincti, poema suum a Cæsare probari: in ea vero, quæ vltimum in eo libro locum obtinet, rogat fratrem, vt iudicio Cæsaris de suis versibꝰ perscribat: nihilq; omnino ea de re a Quincto signi-

ficat ante se accepisse, quod ait: Sed heus tu, celari videor a te. sunt igitur tria Ciceronis poemata, quę in his ad fratrem epistolis nominantur; vnum ad Cæsarem, de quo non absoluto, sed instituto legitur in epistola *Ad* 1 v. *non.* lib. 2. & in hac huius vltimi libri vltima: alterum, de quo in extrema eius epistolæ parte, quæ librum 2. concludit: quod non esse ad Cæsarem missum, probauimus: tertium, & ipsum ad Cęsarem: quod cum absoluisset, incidit. de quo in epistola huius libri prima. *Cum opera, tum animo*] supra, non iisdem verbis, idé dixit: Deest mihi opera, quæ non modo tempus, sed etiam animum vacuum ab omni cura desiderat. *Supplicationum*] quas Cęsari fortasse ob Ambiorigem profligatũ senatus decreuerat. *Otiosis*] per dies enim supplicationum lege non agebatur. ita ocium illi a forensi labore futurum erat. ne cũ populo quidem tũ potuisse agi, indicat illud in epistola *Dederam ad te*, lib. 2. Lentulus dies comitiales exemit omnes. nam etiam Latinę instaurantur: nec tamen deerant supplicationes. *Reliquosque*] candidatos. *Molestia leuatos*,] ambitus iudicio absolutos. id fore diuinauit in epistola ad Atticum 65: inquit enim: Candidati consulares omnes rei ambitus. accedit etiam Gabinius. sed omnes absoluẽtur. cum tamen nocentes iudicaret, vt in eadem ad eundem 64: & hic in epistola huius libri 2. postea tamen Memmius & Messalla damnati. ad Atticum 89. Appianus lib. 2. epist. fam. 113: *Præstabo.*] efficiam, si erit consul, ne quid agat in magistratu contra Cęsaris voluntatem. *Aduentu*] hoc iam exposuimus in epistola 2. huius libri. *Puto errare:*] forte, quia Cæsar consulem nolet eum, quem sibi fuisse inimicum in prętura meminerit. Suetonius etiam Dio lib. 38. tradidit, hoc ingenio Cęsarem fuisse, vt, quos accepta iniuria odisset, eos tamen illico non vlciscereturitaque fieri potest, vt Memmius eum, deleta superioris temporis memoria, sibi amicũ fore crediderit in cõsulatu petendo. *Abiecit*,] quem adiuuandum susceperat. ad Atticum 62: *Res prolata.*] negocia dilata. ita loquebantur, cum illud tẽpus, quo feriari hominibus licebat, intelligerẽt. iterare eadem nõ placet. diximus hac de re satis in commentario nostro in epist. 12. lib. 7. ad Att. vbi rerum prolatio nominatur. *Adducta.*] affirmat id Cicero, quod etsi pro certo habere non potest, (nam post id tempus, quo prolatæ res dicebantur,

cebantur, dies præterea multi supererant comitiales, quibus haberi comitia liceret) omnino tamen ob ciuium discordias futurum videt. *Loquuntur.*] boni: de nimia Pompeij potẽtia, cui etiam dictatura deferretur. *Hirrus*] Lucceiæ gentis, plebeiæ. *Auctor*] opinor, quia designatus tribunus pl. quod eo quoque, infra quod sequitur, videtur cõfirmari: Hirro agente nolle se nõ probabit. vt omittam, quod magistratuum ordo consentit. petiit enim ædilitatẽ cur. triennio post & ædilitas cur. post tribunatum pl. petebatur. epist. fam. 112: 117: *Fore*] cum inierit magistratũ: cuius erat primus dies 1 v. id. Dec. vt iam diximus. *Se ipse amans*] qui etiam cum Cicerone, homine consulari, nondum ipse ædilicius auguratum biennio post, Pompeio 111. cos. petere sit ausus. *Crassum Iunianum,*] quæ sit hic mea coniectura, dicam: ea probari debeat, nec ne, iudicium aliorum esto. libenter legerem *Crassum Licinianum*: vt, cum esset Licinius Crassus, in aliam postea familiam, adoptionis iure, transierit. at quam familiam? opinor, Cœliam. placet enim, hunc esse Cœlium illum, qui in M. Cœlij epistola 4. ad Ciceronem, fam. lib. 8. Cœlius Vicinianus male nominatur: cum *Licinianus* videatur esse reponendum. & congruit hic de dictatura locus cum illo. nã hic verbum *deterruit*, significat, eum, quod instituerat de dictatura, omisisse: in epistola vero M. Cœlij, promulgatam ab eo de dictatore legem, scriptum est. Eundemque crediderim esse Cœlũ illũ, qui lib. 4. de bello ciuili Vincianus vocatur, mendose, pro *Licinianus*. Præterea, tribunũ pl. hunc eodem anno cum C. Hirro fuisse, ideo credibile est, quia eodẽ etiam anno ædilitatem simul biennio post petierunt. quod ex ea, quam nominaui, M. Cœlij epistola constat. Vt omittã, quòd hunc ipsum, qui de dictatore Pompeio egit, Lucilium video apud Plutarchum nominari. vt Liciniani nomẽ in Vicinianum, Vincianum, Lucilium, ob similitudinem facile videatur abiisse. Neque vero quidquam obstat, cur, etsi Cœlius ex Licinio sit factus, prioris tamen familiæ nominibus Crassus Iunianus appellari non possit. nam & Scipio potius, quam Metellus, vocatur is, qui Magni Pompeij socer fuit; cum quidem vno cognomine nominatur: qui tamen Cæcilius, adoptante Metello Pio, factus erat: & Lucullus, frater L. Luculli, cum Terẽtius Varro per adoptionẽ factus esset, quod supra

probauimus, Lucullus tamen, nunquam Varro, nominatur, nouo cognomine omisso, vetere conseruato. *Per me deterruit.*] mea opera effecit, vt captum de dictatura consiliũ abiecerit. Hoc enim, & quæ sequuntur, ad Pompeium, non ad Hirrum, conuenit referri: si tamen is est, de quo Plutarchus, qui initio tribunatu egit de dictatore Pompeio. *Veit nolit,*] quia Pompeius aliud sentire, & loqui solebat. ad Att. 6 o. 6 2: fam. 112. *Agente,*] ad populum, vbi magistratum inierit. in epistola, quæ sequitur, Hirrus, inquit, parat. *Non probabit.*] non persuadebit hominibus, cum per eius amicum agatur. secutus est autem Hirrus Pompeium ciuili bello contra Cæsarem. comm. lib. 1. quo in loco *Vicillem Hirrum* mendose legitur: cum potius *Luccetium Hirrum* legendum videatur. Luccciæ enim gentis cognomen Hirrus fuit. epist. fam. 117: *Serani*] gentis Atiliæ. *Domestici*] cognomen aut Serani ipsius, aut filij. *Scriptomeo.*] cum orationem, ei a me scriptam de laudibus filij, legeret. *Nihil tribuit,*] minime illi, anno sequenti cõsulatum petituro, studet, maxime vero Guttæ petit anno sequenti consulatũ Milo. etsi non habita, propter dissensiones candidatorum, comitia, vel ex Pediano cognoscitur. video autem eum, interuersa prætura, consulatum petisse: qui Lẽtulo & Metello cos. tribunatum pl. Pompeio & Crasso ædilitatem gesserit; Caluino autem & Messalla cõsulatum petierit. *Guttæ*] non habeo certum, quis hic sit Gutta, competitor Milonis in consulatu anno proximo futurus. Pedianus candidatos consulares tres duntaxat nominat, omnes plebeios, T. Annium Milonem, P. Plautium Hypsæũ, Q. Cęcilium Metellum Scipionem, Pompeij Magni socerũ. *Illo*] Gutta ad consulatũ efferendo. *Diffidit.*] se posse consulatum adipisci. *Intercessorem*] tribunum pl. tribuno, rogationem de dictatore dicendo ferenti, intercedentem. multi autem intercessuri videbantur. epistola, quæ sequitur. *Per vim*] spreta intercessione: quod ante, quo anno C. Cęsar, quo Pompeius consul fuit, euenerat. quod si vim vi repellet Milo, valebit intercessio. *Ludos*] vt eum honoraret mortuum, cuius legatam sibi testamento hereditatem creuerat: cui & munus dederat. *Sumptuosiores.*] scribit Pedianus, Milonem in scenicorum ludorum, & gladiatorij muneris impensas, effusasque largitiones tria patrimonia effudisse. idque Ciceronẽ

in ora-

in oratione pro ipso, tum in epistola 6. ad Curionē fam. lib. 2. significat his verbis: Studium habemus vulgi, ac multitudinis, propter magnificētiam munerum, liberalitatemque naturæ. *Terque*] vt fortasse trinos in ludos tria illa patrimonia, in singulos singula, profuderit. *Non postulatus:*] a populo. solebat enim ludos interdum populus postulare. famil. 129: *Munus*] gladiatorium. *Facultates non erant,*] binis iam ludis, & in gladiatoribus consumptæ. *Magister,*] hereditatis curandæ inter coheredes. Dicit, opinor, hoc. magistratum non gerit Milo: vt eum ad impēsas huiusmodi videatur dignitas impulisse. tantum est magister, vile scilicet ministerium. *Non ædilem*] videtur hoc significare. ludos dare, magistrorum non est, sed ædilium. debuit igitur Milo, cum magister, non ædilis, esset, ludis abstinere. Hæc mihi non omnino probatur interpretatio. nam si hoc Cicero significaret, idem diceret, quod proximis verbis, *vel quasi magister.* dicit autem diuersum quiddam, & hoc forte, cū is, cui mortuo ludos dat, ædilis fuerit hoc ipso anno: putat Milo, se, qui magnam bonorum eius partem testamento acceperit, quodam modo in eius locum successisse, ludosque dare pro ædilī debere. verum potuerat se magistrum putare, sicut est, non ædilem, qui re vera non sit.

EPISTOLA IX.

330:

Iisdem consulibus, In extremo anno.

Nihil istorum,] sine dubio scripserat Quinctus, debuisse Marcum & Pompeij & Cæsaris causa reo Gabinio de maiestate adesse. atque hoc facile mihi persuadent illa, quę proxime sequuntur, Græca verba: *τότε μοι χάσει:* hoc est, tunc mihi dehiscat lata terra: cum hoc scilicet flagitij commisero. integrum enim est hemistichium apud Homerum, duobus in libris Iliadis δ, θ,

τότε μοι χάσει εὐρεῖα χθών.

Neque vrsi, neque leuani.] neque accusaui, neque defendi, *Nunc denique redundat,*] hoc bonum, quo antea nimium indigebam, (bonum appellat, animi siue patiētiam, siue fortitudinem quandam in malis reip. leuiter ferendis) mihi nūc denique satis superque est. *Cur stomacher,*] si quid accidit iniquius: cum respublica iam plane desperata tota sit. *Angit*] cōsulatus causa: quem petet aduersante, vt videtur, Pompeio: cum ego vtrique summe debeam. *Finem*] solicitudinis meæ. velim, inquit, post consulatum, qui est honorum summus, nihil accidat præterea, quod illius causa me angat. *Enitar*] quam enitus sit, intelliget, qui epistolam 6. ad Curionem, libro 2. fam. legerit. *Istinc,*] vt Cæsaris amicis in petitione Milonis vtamur. *De quo*] de consulatu, nisi vi res agatur, spero fore quod volumus. *Timeo*] ne sustinere tantos sumptus non possit, ne ad inopiam redigatur. *Μαίνεται, &c.*] recte, & proprie, quod modum superat, insania vocatur. vnde illud, de emptione, ad Atticum 216: Nec tamen insanitutum puto &, de sumptu, in oratione pro Milone: Insanas illas P. Clodij substructiones. recte igitur & hic, de Milone nimiam pecuniam in ludos erogante. *ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς*: quod est: Hic autem insanit sic, vt ferri amplius non possit. finis hexametri versus apud Homerum, Iliadis 1. quod enim ille de Cyclope Polyphemo,

---- *σὺ δὲ μαίνεαι οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς,*

Cicero de Milone, paululum quiddā sententiæ causa, vt solet, immutans, *ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς. H-S* ccc] scutatis aureis decem millibus, & centum septuaginta sex, marculis, vt appellant, qui olim asses erant, sexaginta quatuor. *Considerantiam*] immo contra: cum in sumptibus insaniat. malim igitur *inconsiderantiam*, vocabulo inusitato, sed tamen ab *inconsiderante* vsitato. & referetur ad *μαίνεται*. *Sustinebo,*] & ego feram hoc in homine amicissimo vitium: & animi tui vires eæ sunt, vt ipse quoque ferre possis. *Venictis anni,*] de quo ad te scripseram. *Si per interregem, sine iudicio:*] quem hic locum habet iudicij mentio; cū in proxima epistola iam dixerit, illum esse absolutum? intellige de altero, quod impendebat, de ambitus iudicio. nam & post consulatum de ambitu accusatus. id ego locis obseruatis cognoui, ad Atticū

74: fam.

74: fam.112:113: Si cõsul,inquit,habitis ab interrege comitijs creabitur: iudicium vitabit: statim enim consulatum inibit: & accusari magistratus non licet. fin a dictatore: fieri omnino potest,vt dictator pro ea, quam habet summam, potestate nolit eum inire antea consulatum, quam iudicium fiat.sed tamen,quin absoluatur, mihi dubium non est. video enim,qui illum oderit,esse neminem. Et,quod ait *si per interregem sine iudicio*: vere dicit. nam, Messalla per interregem consule creato, iudicium de eo factum non est: peracto autẽ consulatu,bis accusatus de ambitu est,primo absolutus,deinde condemnatus.epist.fam.112:113: *Hortensii*] fratris eius vterini: quod ex Plutarcho in Sylla conijcitur. *Calor*] pro absolutione contentio. defensum ab eo Messallam, & absolutum,significat M. Cœlius in duabus epist. 2. & 3. lib. 8. fam. *Lex impunitatis*] quasi lata lex videtur, vt, qui peccauerint, ijs impune sit. his verbis nocentem Messallam significat. fore tamen, vt absoluatur, tribus causis, dixit: quod odij nihil habet: quod pro eo contendet Hortensius: quod, absoluto Gabinio,nemo iam videtur ita nefarius,qui absolui nõ possit. innocentiam Messallæ ad has causas non admisceo. satis enim constabat, & ipsum, & reliquos candidatos pecuniam contra leges populo dedisse.quo nomine post consulatum damnatus est, vt proxime dixi. *ἐν παρέργῳ*] narrationem de rep.duas in partes tribuit;quarum ad Messallam vna pertinet, ad dictaturã altera. atq; hanc posteriorem *ἐν παρέργῳ*, hoc est, breuiter, & velut in cursu, exequi se velle significat. *Tamen*] quamuis iam ante rumor fuerit. epistola, quæ antecedit. *Abest:*] erat omnino Pompeius extra vrbem, quia cum imperio,iturus,vt videbatur,in Hispanias:sed non diceret Cicero *abest*, de eo, qui ad vrbem esset. longius, opinor, discesserat,nimirum rei frumentariæ causa: quod legimus apud Dionem lib.39.in extremo. *Appius miscet:*] notat hominis ingenium,miscentis potius, quam agentis. Miscet autem,nõ quia dictatorem, sed quia comitia vellet. nam in epistola huius lib.3. Consules, inquit, comitia habere cupiunt. quam video scriptam post rumorem de dictatura natum.nam in ea consulares ait candidatos de ambitu postulatos: & ad Atticum 65:vbi eosdem reos memorat, odorem esse nõ nullum dictaturæ dicit. Atq; hoc ideo dictum volui, ne quis Ap-

pium dict.turæ, quam Pompeio delatum iri credebatur, existimet fauere, quia filiam suam Pompeij filio collocasset, vt est in fam. 42. *Parat:*] vt legem ferat de dictatura, cum scilicet tribunus pl. erit. nunc enim designatus erat. quod in epistola proxima significatũ est in eo: Auctor fore videtur. Quod si quis obijciat, designatum esse non potuisse, cum Cicero comitia nondum habita significet: is consularia quidem comitia hoc anno habita non esse, tribunicia vero esse habita, ab historia discat. nam Plutarchus, Catone prætore, ideſt hoc anno, habita, perspicue demonstrat. & hic noster ad Att. 63. cum dixisset de consularibus comitijs: Comitia puto fore vt ducantur: de tribunicijs intulit: Hæc ego pridie scribebam, quam comitia fore putabantur. *Numerantur:*] quod certo iam sciretur, qui ferenti legem Hirro de dictatura intercessuri viderentur. *Non curat:*] siue lex feratur, siue non feratur. *Principes*] videtur eos significare, quos in epistola proxima bonos nominauit. *Quiescõ.*] te monente; vt calamitate iã doctus inimicitias vitem. supra: In omni summa, vt mones, valde me ad ocium pacemq; conuerto. *Mancipijs,*] ad me mittendis, Gallico, aut Britannico bello captis. *Infrequens.*] cum paucis admodum mancipijs. quo magis te amo; quia, quod mihi opus est, id polliceris. *Facultate*] nihil vt mea causa cures, nisi quod facillime possis. *Ista odia*] de quibus ad me scribis. quia Vatinius, literis Roma ad Cęsarem missis, quæcunq; diceret ageretve Cicero, tanquam explorator significabat. ex quo Quinctus, literis ijs inspectis, de odio illius in Marcum coniecit. *Concoquam.*] prorsus minimi faciam, facile feram. sic, deuorare molestiã, oratione 6. in Antonium: deuorare hominum ineptias, in Bruto. ἔπος] poema: de quo in epistola proxima. *Locupletem*] cui meũ ἔπος bene credatur. iocus: quia missa a Quincto Erigona tragœdia perierat in itinere, tabellarij culpa. ideo dixit in epistola *Quatuor*, Erigonam mihi velim mittas: cum tamen, eam aliquanto ante missam esse, iam significauerit in epistola huius libri prima. *Cæsare*] qui omnia multis victorijs tuta reddidit. *Quid si cæmentum*] minime placet hæc ab ἔπος ad ædificium subita transitio. nec dubito, quin huius partis, in qua de Quincti agitur villa, fortasse in Laterio, initium desideretur. itaque visum est, vt hac nota *, quasi lacunam loci significaret, a

saret, a superioribus inferiora disiungerē. *Arcano*] Quincti fundo: de quo in epistola hūius libri prima. *Cæsaris opus*] maximum videlicet. magnifica enim Cæsaris monimenta: qui forum vsq; ad atrium Libertatis explicare, deinde in campo Martio septa & tecta marmorea facere cogitauerit: vt est ad Atticum 6 6: legimus etiam apud Tranquillū, Italiæ, Galliarum, Hispaniarum, Asiæ quoque, & Græciæ potentissimas vrbes, eius munificētia, præcipuis operibus exornatas. *Imagines*] quas in Arcani villa constitui Quinctus mandauerat. *Nilum*,] vt opinor, plures riuulos, e salientibus aquis in piscinam diuersis partibus confluentes, appellat Nilum: quòd, vt hoc flumen ostijs septem profluit in mare, sic salientes illæ in piscinam riuulis multis, quasi paruus Nilus, perueniant. hanc ego coniecturam duco ex huius libri epist. 1. in qua, cum de villa, quæ erat in agro Fusidiano, hoc est in Arcano, meminit: (iam enim, fundum Fusidianum in Arcano fuisse, ostendimus) piscinas, & salientes, & palæstram simul nominat. Nili etiam mentionem facit lib. 2. de legibus in proœmio. *Philotimorum est, non Diphilorum.*] diligentiam Philotimi, negligentiam Diphili significat. hoc, inquit, Diphili negocium non est, sed Philotimi; neque vero vnius Philotimi, sed multorum. Diphili tarditatem notauit iam illis verbis: In Manliano offendi Diphilum Diphilo tardiorem. is in Arcano Quincti villas curabat: Philotimus autem vrbanam expolitionem vrgebat. quod vtrunque in eadem 1. epistola. *In Gnæi*] assis nomine tota significatur hereditas. as enim & libra, duodecim in partes, quæ dicuntur vnciæ, diuiditur. duodecim igitur partes bonorum suorum, postea quam esset mortuus, fieri Felix volebat. sed, vt in propinqua morte, mente perturbatus, & curæ etiam serui imprudentia, tabulas de vncijs non obsignauit: alteras, aliam in sententiā, a le antea scriptas, obsignauit. ratæ autē erant tabulæ testamenti, quæ non essent eius, qui testamentū fecerat, annulo obsignatæ. *Firmissimum tenuerat*] consiliū illud de bonis suis in duodecim partes inter coheredes diuidendis mutare noluerat. Ἀπὸ σκοπῶ] iubent Græci σκόροδα eos, quib. male precantur. Aristophanes, ἐγὼ μὲν οὖν σκόροδά λέγω σοι. videtur aūt esse finis senarij ex aliqua vetere comœdia. nec vero dubiū est, qn de mortuo loquatur. nā viuēs testamentū mutasset, errorēq; suū correxisset. *Valeamus*] & hoc ad mortuū ptinere, ἀπὸ σκοπῶ,

significat, illi mortuo male sit, qui tam male suis consulueris: nos valeamus. *Dimitto*] patior eum ire cum matre; cum antea mecũ habitaret. supra dixit, Tyrannio docet apud me. *Magistrũ*] duobus, Tyrannione grammatico, Pæonio rhetore. quo de vtroque iam facta mentio est. *Pueri*] annum XIII. Quinctus filius, cum hæc scripta est epistola, hoc est Appio & Ahenobarbo cos. nondũ impleuerat. id ex eo conijcio, quia togam puram sumpsit Paullo & Marcello: quam non nisi anno ætatis XVI. finito sumi solitam, satis constat. ad Att. 80: 86: *Sumus ϑnatamen*] ergo non exierat vrbe Pomponia, sed ex illa domo, quã Ciceronis cum domo iunctam fuisse iam diximus, in aliam Quincti domũ transierat.

EPISTOLAM ad Octauium, vltimo loco impressam, & quia satis aperta, & multo etiam magis, quia, Ciceronis non esse, ὡς τῦ χαρακτῆρος intelligo, non placuit interpretari.

FINIS.

INDEX

INDEX IN P. MANVTII COMMENTARIVM IN EPISTOLAS AD M. BRVTVM ET QVINCTVM FRATREM.

A

ACCENSVS 59
Accusare non licebat eos qui in magistratu essent 126
Accusatio instituta cur quãdoque omitteretur 137
Achillem pro Achilles 32
Altum tertius pro ultimo 66
Adolescentes appellantur annos etiã plures quam triginta nati 171
Adoptini duobus cognominibus vocabantur 79
Aduocatus quis 95
Ædificationis qui necessarii 111
Ædiles ad suos ludos impetrare provinciis pecuniam solent 63
Alfius prator 173
Alsium & alsiosum 159
Alucinari vnde dictum 131
Ambitus quotannis redibat 149
Ambitus senatusconsulto probatus 124
Ambitum iudicii prator exercebat 100
Ambitus pœna exilium non erat ante legem a Cicerone latam 185
Amor veri & iudicium & voluntatem requirit 169
Ἀμφιλαφία 111,148
Annalis Vellia gentis cognomen vnde natum 170
Antonii tres, hostes iudicati 21
Apodyterium 157
Appia via 194
Appius pro pratore in Sardinia 118
Appii ingenium 201
Aqua hæret, proverbium 120
Arcanum, Villa Quinctii 119, 156,183,203
Asia amœnissima 57
Asiani cur Græci vocentur 58
Assa pro hypocausto 157
Assis nomine tota hæreditas significatur 203

Antarius 156
Aurelia lex 75
Auricula infima mollior, pro verbium 146

BEllum non ad pulchritudinẽ, sed ad iucunditatem & commoditatẽ quandam refertur 142
Bestia Calpurnia gentis cognomen 102
Bonisianum 157
Brogitarus Matris Magnæ templo præfectus 123
Brutus, vide M. Brutus.
Brutus pontifex 28
Brutus recte nihil de C. Antonio ausus est capto statuit 25
Bruti uxor 29
Busirhenus rex 134
Byzantii ab exilio, lege Clodii, restituti 123

C. Cæsaris ingenium in vlciscendis iniurijs 196
Cæsaris interfectores 51
Cæsaris monimenta 203
Cæsaris comment. locus correctus 198
C. Carbo cantharidas sumpsisse dicitur 98
C. Cato Pompeium primatus dictatorem appellauit 96
C. Trebonius legatus Cæsaris a Dolabella interfectus 160
C. Memmius præses sacrorum Iuuentutis 72
Callisthenes historicus 141
Casca primus Cæsari vulnus inflixit 50
Catinis 64
Censores ferendarum legum sua non habent 64
Censoria lex ibid.
Cicero cur tam sæpe Brutum, vt in Italiam veniret, hortatus sit 21 (130
Cicero in area philosophatus
Cicero testimonium dixit in Gabinium 178
Ciceronis consuetudo in extremis Græcis 128
Ciceronis de reditu octo tribuni pl. promulgarunt 72
Ciceronis domus pecunia publica ædificata, eiusq; pecuniæ summa 162
Ciceronis filius equitibus præfectus 28
Cic. inepta ambitio ib. & 50
Ciceronis libri de rep. 145
Ciceronis plures epistolarũ libri, præter eos qui extãt 13
Ciceronis poemata 195
Cincĩ Attici procurator 159
Clausum mare 117
Clodia infamis 97
Clodia omnes opes ad oppugnandũ Cælium cõtulit 138
Clodius tribunus pl. ex Clodiis Marcellis 16
Cn. Domitius quos honores gesserit 102
Cn. Domitii duo eodem tempore 136 (61
Cn. Octauius, Augusti pater
Codicilli quibus mittebãtur 166
Codicillorum vsus 131
Cælii Rufi honores 136

Collo-

Collegia & sodalitates non idem 109
Comitia sacerdotum solis cōsulibus habere licuit 30
Comitia sacerdotum prætoriis antecedunt 31
Comitiorum tempus etiam ante Quintilem 141
Comitiales dies qua ratione tollerentur 112
Comparatus quidam minuendi significationem habent 152
Consulatum quo ætatis anno iniri licebat 39
Commicum pro clamore & querela paulo liberiore 133
Coturbare pro decoquere 135
Corvus & Cornix nomen Romanum 41
Curantia, rara vox 121

Decuria et decuriare 101
Defendisses, pro defendere debebas 188
Dentata charta quid 147
Die decimo post nominis delationem res causam dicebant 136,173
Dies religiosi 105
Dignitas in quibus 19
Dionis error 87
Diphili tarditas 203
Diribere pro discernere 187
Diuinatio in iudiciis 175
Dolabella fuerit ne patricius 18
Duo pro duos 68
Dyrrhachium in fide Ciceronis 33

Dictorū duo genera 172
Epicharmus poeta 171
Epistola interior quid vocetur 165
Epistola claudenda genus apud antiquos 165
Equites in senatum lecti, senatores dicuntur 139
Equites R. in collegia distribuebantur 109
Erasmi Rot. error 147,168
Erigone tragœdia Quintilii Ciceronis 162

Fastis diebus & lege agi & senatum haberi licebat 140
Fanonius Catonis æmulus 97,132
Foris, pro passim, in vulgus 120,178
Furinalia 158

Gabinius a publicanis ad senatum delatus 177. *a quinq; factionibus postulatus* 162,175 *exercitum vendidit* 173. *provinciam vltra triennium administrauit* 119
Gabinii exitus in populi iudicio 174. *improbitas* 175
Gabinio supplicatio denegata 119
γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας 154
Græcostasis 90
Gutta, Milonis cōpetitor 198

Hallucinari, vide Alucinari.
Honoribus nimiis etiam bonis corrumpuntur 25

I

ID quod, pro ideo quod 178
Imperatorum e prouincia reuersorum erat, & casorum hostium, & militum numerum in senatu exponere 176
Imperium a senatu & a populo dabatur, sed diuersa ratione 181
Insania vocatur id quod modum superat 200
Intercolumnia 159
Interior epistola 165
Interpellare 127
Interpretes qui 38
Interrex quando creari solitus 30. a quibus 32
Iudicia & ante & post meridiem 153
Iudicia quandoque consulis edicto sublata 180
Iudiciorum hora 97
Iudicum numerus non idem in omnibus causis 137
Iudicum quæstionis duo genera 83

L

LAbeo Segulia gentis 170
Larentia fœmina 45
Largiter, cum nominis quadoque habuit 53
Laterium prædium Quincti 183,158
Latiare 105
Latina feria, conceptiua an statiua 104
Latina feria, quot dierum 313
Latina lingua studiū defenditur 4
Latinarum literarum dignitas 7
Latini sermonis non eadem pronūtiandi apud omnes ratio 6
Laus, oppidum 144
Legatio libera 122
Legationes mense Februario audiebantur 94
Legationum dandarum ius penes senatum 123
Legionis in suas classes distributio 34
Lentitudo 66
Lex Aurelia 75
Lex Pupia 140
Lex de repetundis quid sanxerit 63
Liberalitas pro clemētia 24
Litera mirabiles 18
Litera olim Volumina dicta 165,166
Locationum terminus Calenda Quinct. 103
L. Bibulus Bruti priuignus 33
L. Flauius prætor 69
L. Lentulus Crus. 73
L. Marcius Philippus, Octauii Vitricus 88
Lucullus Licinia gentis cognomen 78
Lucretii poemata 132
Ludi Romani 155

Lupus trib. pl. 85

Manlianum 156
M. Brutus Macedonia praefectus 13
M. Brutus patricius an plebeius fuerit 12
M. Brutus unus legitima resp. iura cogitauit 36
M. Cato cur tot annis prator post tribunatum pl. 163
M. Lepidus 80
M' Lepidus *ibid.*
M. Lucullus, non Licinius, sed Terentius 78
Marius Ciceroni lumen 129
Martis templum in Via Appia 194
Martem spirare 189
Messalla bis de ambitu accusatus 201
Messalla orator 44
Milo a quo, de quo crimine, & apud quos iudices sit accusatus 94
Milo tria patrimonia in ludorũ impensas effudit 198
Μισοπάτακτος 127

Neque opinanti, pro non opinanti 26
Nilus Ciceronis 203
Nixatra 136
Nominum ratio in adoptionibus 18,79
Nunc pro verum 156

Octaniani Vitricus 45
Octanius Cæsaris sibi nomen sumpsit 48
Octauius consulatu excluſus cum Antonio coit 27
Octauius puer appellatur à Cicerone 23
Officium eius cui aliquid mandatur, tribus contineturVirtutibus 143

Panſa Octauium ad patris vlciſcendum Cæſarũ necem hortatus 22
Panſa ſocer quis 37
Panſa mors ſuſpecta 32
Patres de patriciis proprie dicitur *ibid.*
Patricii magiſtratus qui 31
Paulus IV. Rom. pont. 11
Peculiaria noſtra qua 129
Pediani locus mendoſus 16
Perduellium pœna 42
Perfungi cum accuſatione 41
Petrus Daneſius 96
Philippus Vitricus Octauii 48, 53
Philiſtus hiſtoricus 141
Philocteres 130
Philotimus Terentia libertus 159
Pilia Attici Vxor 102
Piſcina publica 194
Plauti locus emendandus 21
Plutarchi lapſus 84,117
Poema proprie quid 132
Poemata tria requirit 191
Poemata Ciceronis tria in epiſtolis ad Q. fr. nominata 195,196
Pompeius rei frumentariæ præfectus 108
Populi R. annuus reditus 109
Poſtulare dupliciter accipi-

tur 100
Pranomen quandoque post cognomen ponitur 138
Prarogatiua centuria qua 150
Prator non iudicabat, sed ius dicebat 70
Prator omnis quæsitor, præter Vrbanum: sed non contra 185
Prator peregrinus quis 83
Pratorum numerus quis fuerit ante tertium Cæsaris consulatum 80
Pratorii iudicarunt 186
Principes in legione 34
Prodita idem quod producta 119
Pronunciare, propolliceri se daturum 150
Ptolemæus Auletes, rex 93
Publicani erant ex ordine equestri 63
P. Cornelius Dolabella Ciceronis gener, patricius fuerit an plebeius 18
P. Sylla duo 184
P. Rutilii Lupi trib. pl. collega 85
Pupia lex 140
Pupinia tribus 99
Quadriga poetica 144
Quæsitor 185
Quæstionis index 83
Quæstiones etiã ab aliis quã a pratoribus exercebantur 82
Quæstores sorte ibant in prouincias 95
Quid præterea? quid? etiam: genus loquendi in extremo epistolarum & stratum 172
Quinctius Cic. Pompeii legatus in Sardinia 78, 118
Quinctius Euripidis lectione mirum in modum tenebatur 168
Quinctius pro prætore Asiæ per triennium 57
Quinctius in omnibus rebus Statii consilio & ius 67
Quincti filius quando togam puram sumpserit 204
Q. Fufius Calenus Pansæ socer 37
Q. Pompeius acriter in Ciceronẽ est concionatus 180
Quirinalia 98
Reditus annui Pop. R. 109
Rei a præstantibus viris in iudicio laudabantur 139
Res prolata 196
Romani ludi 155
Rogandi sententias potestas penes magistratum tantũ 84, 86
Sacerdotum creandorum ratio 28
Samosata oppidum 133
Satisfacere index dicitur duobus modis 61
Scaurus a Cicerone defensus 164
Scilicet, prosciere licet 121
Sed tamen particula & ius singularis 122

Senatori, quamdiu & qua de re vellet, dicere licebat 89
Senatus frequens 84
Senatus nec festis diebus nec comitialibus habebatur 90
Senatusconsultum pro ambitu 124
Senatui habendo legitimi dies qui 94
Senatum tenere 87
Sententiarum habita ratio in iudiciis, non ordinum 153
Sententias persequi 125
Seruare de cœlo etiam iis licuit qui augures non essent 112
Sodalitates probabantur, collegia non item 109
Sponsalia prabere aliud est a despondere 110
Statius Quincti libertus 66
Subsellia trium generũ 104
Subtilitas in scriptis quid 44
Sueſſa dua 34
Tenedia securis 131
T. Labienus Cæsaris legatus 194
Topiarium 159
Torquati nimium Sylla in festi 185
Tribules qui 155
Tribunatus pl. fuerit ne magistratus 18
Tribuni ararii qui 116
Tribuni pl. quando designari soliti 16
Tribunorum octo nomina qui de reditu Ciceronis promulgarunt 77
Tribunorum mil. duo genera 143
Tribus Pupinia 99
Triumphare quis per legem poterat 176
Tullia Cic. filia tribus nupsit 104
Tyrannio Grammaticus cognomen ibid.
Vadimonium certis verbis concipi solitũ 145
Valerii Maximi error 87
Vatinianum odium 103
Vatinius a Cicerone defensus 153
Verba facere de rostris cui licuerit 23
Viridicare, nouum verbum 157
Volumen proprie quid 165, 166
Vrbem cũ imperio nemo introibat, prater triumphaturos 181
Vrna tres 116
Z Z nota quid designent 149
Zeugma oppidum 134

FINIS.

LECTORI SALVTEM.

NE pagellæ nimis multæ vacarent, lector, non alienum fore arbitrati sumus, si, quas Dionysius Lambinus scripsit emendationum rationes in epistolas ad M. Brutum & ad Quinctum fratrem, subiungeremus: præsertim cum & ipse Lambinus in his epistolis emendandis P. Manutium inter cæteros se in primis secutum profiteatur, & utriusque ex collatione deprehensus in multis locis consensus animum dubium non mediocriter sit confirmaturus. Hoc nostrum studium tibi probatum iri confidimus. Vale, & nobis fave.

DIONYSII LAMBINI EMENDATIONVM RATIONES IN EPISTOLAS AD M. BRUTUM.

IN EPIST. 4.

Nunc Cicero, nunc agendum est, ne fr.] Lego, *Nunc Cicero, nunc hoc agendum est*, &c. nam libri vulgati, non habent pronomē *hoc*: quod desideratur, & reperi in duob. manuscr.

Cum quolibet antiquorum comparari possint.] Secutus sum P. Manutij coniecturam in eo, quod has duas voces, *tua virtutes*, deleui. Sunt enim sine dubio alienæ, & ex annotatione natæ.

Si prouideri potuit.] Aliud agebat Malaspina, cum scribebat, legendum hoc loco, *si prouideri non potuit*. quæ lectio hic nullo modo ferri potest. Hoc enim significat Brutus. Prorsus alienæ culpæ te reum faciam, id est, prorsus eorum, quæ

quæ peccarit Cæsar Octauianus, in te culpam conferam, si prouideri abs te potuit, ne quid ille peccaret. hoc est, si potuisti, vt potuisti, prohibere ne ille consulatum, & tantam potestatem, tantumque imperium obtineret.

IN EPIST. 8.

Octauum principem dixit,] id est, octauam centuriam militum ætatis secundæ: qui principes dicebantur. Lege ad hunc locum P. Manutium.

IN EPIST. 9.

Et est verendum, in tam graui vulnere, &c.] Sic est sine dubio legendum, non vt est in libris omnibus, *& est dolendum.* Sic enim loquuntur Latini: verendum est, ne, &c. non, dolendum est, ne, &c.

IN EPIST. 10.

Mihi quidem quantulum reliqua est?] Vel sic legendū, non vt in libris vulgatis, *reliqui est*: vel, *quantulum reliquum est?*

IN EPIST. 11.

Et dignitatem, si contig. n. conf. exitus. q. cpt. perfructurus es.] Sic iam pridem emendaram in meo codice: quam coniecturam multo nunc magis amplector, cum idem P. Manutio placere video. Admonui autem in comment. Lucretianis veteres coniungere solitos verbum *perfruor*, cum accusandi casu. Lucret. lib. 3. *Omnia perfructus vitai præmia, marces.* Sed velim addi *adiectiuum maiorem*, vt hoc modo legatur, *& maiorem dignitatem*, &c.

IN EPIST. 13.

Nihil ego non possum in fororiu mea, &c.] Sic est legendum. negatio enim aberat ab omnibus libris, ante verbum, *possum.*

IN EPIST. 15.

Et laudem maximam sequebatur.] Err: Stephanus legēdum censet *assequebatur*, seu *consequebatur*: quod non improbo: sed tamen lectionem receptam non muto.

Nisi forte vtrumq; tu.] Sic legendum, libris omnibus inuitis. sic enim loquuntur Latini: *si forte, nisi forte*: numquam, *nisi fortasse.* quod & Malaspina obseruauit.

Quam in victoria grati reperimur.] Omnino *reperiuntur* legendum puto, vt est scriptum in libris antiquis. nam subintellig. homines, quod est vsitatissimum scriptoribus omnibus & Græcis, & Latinis.

Notam esse in.f.gr. V. semp. Vol.] deleta voce *memoriam*, quæ ab aliquo semidocto, vt Manutius recte iudicat, fuerat inculcata, sic edendum curaui. sic autem dictum, *notam sempiternam*, vt sempiternum monumentum, & similia.

IN EPIST. 16.

Nulla cura adhibeatur.] sic habent omnes libri & vulgati, & manuscr. quibus inuitis quidam legi volunt, *nulla cura adhibetur*. quos olim secutus fum. Nunc vulgatam lectionẽ retineo. atque hæc verba sic accipio, vt sit concessio quædam stomachosa: hoc modo faciant, quod volent, alij: nullam curam adhibeant: & seruitutem æquo animo patiantur. Mihi vero prius omnia, &c.

Tot annos, quot,] id est, tam paucos annos, quam paucos ætas ista capere potest Nam cum sis annos natus fere sexaginta treis, breuẽ tibi vitæ spatium superesse necesse est.

IN EPIST. 17.

Pudeat me concupiscere fortunam, cuius nomẽ susceperit an consularis, an Cicero?] Secutus sum vtriusque scripturæ, & vulgatæ, & veteris vestigia: nihil de meo addidi, nisi quod *pudeat*, quod est in vulgatis retinui, cum illi habeant *pudet*. In eo præterea a manuscr. discessi, quod *an Cicero* edendum curaui, pro *an Ciceronis est?* Non displicet mihi tamen amici cuiusdam mei coniectura, sic reponentis: *cuius nomen susceperit, & consularis, & Cicero?* Aliquanto post, Leonardũ Malamspinam secutus, sic edendum curaui: *Ego certe, quem cum ipsa re bellum geram,* &c. *qua deterrear,* &c.

IN EPIST. POSTR.

Aciem boni ingenii præstingui, &c.] tot iam locis, & toties docuimus sic esse legendum in talibus locis, vt verear, ne videar diffidere ingenio lectoris. Verumtamen quia tanta est in plerisque pertinacia, & contumacia, vt, quæ semel male didicerint, dedisscere aut nolint, aut non possint, nisi sæpius eadem

eadem iterentur: iccirco toties eandem cantilenã canimus. Et tamen etiam in commentarijs Plautinis non minus suo loco de eodem verbo sat multa dicentur.

Obsurdescunt enim magis.] Sic reposui, libris omnibus reclamantibus. Neque vero dubium est, quin ita sit legendum, & vulgata lectio *obdurescunt*, reijcienda.

EIVSDEM DIONYSII LAMBINI EMENDATIONVM rationes in I. Lib. Epistolarum ad Q. fratrem.

Videtur potuisse tua liberalitas decipi] Quidam libri manuscr. habent *tua libertas*, quos non sequor.

Quamobrem qui potes reperire ex eo genere, &c.] Hunc locum sic restitui, partim coniectura ductus, partim vestigia scripturæ veteris secutus. nam, vt vulgo legitur, explicari non potest. Sic autem emendaui. *Quamobrem qui poses reperiré ex eo genere hominem, qui pec. cupid. add. car. in rebus omn. a quibus n. d. esse non poss. quemquam, qui te, alien. hom. amet ex animo, ac non sus comm. causa simulet?* ordo autem hic est. Qui potes reperire quemquam, qui te alienum hominem amet, &c. ex eo genere homin. &c.

C. Octauius, iucundissimus fuit,] Legendum, *C. Octauius*, non, *Cn. Octauius*. fuit autem hic Augusti pater.

Nulla conquestio, nullus senatus.] Manutio magis placet vt ita legatur, *nulla quæstio:* id est nullum iudicium aduersus magistratum.

Si Cyrus ille, &c.] Sic esse legendum & ratio, & scripturæ veteris vestigia peruincunt. Est autem hic hyperbaton. Idcirco infra, succurrendi memoriæ lectoris gratia, quasi nouo orationis initio facto, subiungitur, quod illi superiori respondeat, Ea igitur si sic, &c. Quatenus & a viris doctis obseruatum est, & nos alibi notauimus.

Digitized by Google

IN EPIST. 2.

Materiam omnem sermonum eorum, qui, &c.] Velim legi, *mater. omn. sermonum iu, qui*, &c.

Vt in hac re] Assentior Manutio, qui legendum censet, *in hac re*, &c. non, vt vulgo, *vt in hac rep.*

IN EPIST. 3.

Suauitate fratrem, atate prope aqualem] Sic esse legendũ veritas & ratio probant. Si quis tamen assentiens Manutio & Malaspinæ, malet ita legi, voce *fratrem* deletâ, *suauitate prope aqualem*, non pugnabo.

Imaginem meam.] legendum fortasse est, *imaginem tuam*: quod videtur & Manutio.

IN EPIST. 4.

Quam imprudentia, miseriaque assignes.] Paulli Manutij fidem, testimoniumque secutus, qui in libro illo Bessarionis sic esse scriptum testatur, hoc modo edendum curaui. nam *misericordia*, quod est in vulgatis, locum hic habere non potest.

Ita mihi nihil misero prater fidem amicorũ, &c.] Vel subintelligendum verbum *obfuit*, seu *defuit*, seu quod aliud simile, vt Manutio videtur: vel ita legendum, *ita mihi nihil misero prater fidem amicorum non cautum: cautum meum consilium fuit.* Sed ego Manutio assentior potius. Nam quod Malaspina verbum *defuit*, in extremo ponit, vt vtriq; membro respõdeat: quod olim operæ, me imprudẽte secutæ sunt: nam *fuit*, iusseram imprimi, vt habẽt omnes libri: nõ placet.

IN EPIST. I. LIB. II.

Diem dicendo eximere cœpit] Secutus sum editionem Manutianam. Victorius tamen legit ex antiq. cod. *diem dicendi eximere cœpit.*

IN EPIST. 3.

Cum auctoritate semper.] Secutus sum P. Danesij, Vaurensis antistitis, coniecturam: non tamen omni ex parte. Nam verbum *egerat*, delendum curaui, vt superuacaneum & alienum. Quin (vt dicam quod sentio) hoc totum, *cum auctoritate peregerat.* seu, vt nos edidimus, *cum auctoritate* semper, suppositum esse arbitror. verumtamen, eam lectionem, quam secutus sum, quamque excudendam curaui, veram puto: probabilis quidem certe est.

In Clo-

In Clodium & Clodiam diceretur] Legendum puto, *coniicerentur*.

Edidit ad alligatos,] Legendum *ad alligatos*, non *ad allegatos*, & ita edi iam olim iusseram. *ad alligatos* autem, sic interpretor, præter alligatos, seu cum alligatis. Iam alligati Latine sunt, quos Græci ἐνόχους appellant, quasi affineis culpæ, seu quos vulgus obnoxios nominat. Putaui tamen aliquando hic legendum, *edidit alligatos*, &c.

IN EPIST. 4.

Latiari erat exiturus,] videlicet, Crassipes: vel lege, *Latiari Lucceius erat exiturus*. Nam Lucceius iter in Sardiniã habebat, vt infra dicitur sequenti epist. & notat P. Manutius. Vel lege, *Latiari eram exiturus*. Latiare autem Latinarum sacrum solemne significat: vt ex Macrobio refert idem Manutius. Est & Latiaris Iupiter: de quo alibi.

IN EPIST. 5.

Ordinem hic aliquot epistolarũ olim mutaueramus, Manutij sententiam, &, quod caput est, rationem secuti. nam, vt quiuis non tardissimus intelligere potest, aut a librariis, aut a nescio quibus, fuit fœde perturbatus, ac peruersus. non igitur ordinem mutasse, sed restituisse dicendus eram. Id autem maxime apparebit ex dictum ratione. Nunc autem satis habui lectorem hac de re admonere. Tantum ab hoc loco, epistolæ nouæ, nempe quinctæ initium capi volui: cum hęc quæ sequuntur, in vulgatis cum quarta coniungantur.

IN EPIST. 7.

Quod me admones de nostra Vrania] Ita certã Leon. Malæspinæ coniecturam hic esse puto, vt nõ dubitem, quin eam P. Victorius, quantumuis Malæspinæ iniquus, germanam & sinceram lectionem iampridem iudicarit.

IN EPIST. 9.

Ante Ateium] Legendum fortasse est, *Ante Statium?* (subintelligendumque, interpellat. Erat autem libertus Q. fratri carissimus.

Opposuisti semel ἀντιλεκτον causam] ἀναντίλεκτον legit P. Victorius lib. 6. Var. lect. ἀναντίλεκτον autem, id est, cui cõtra dici non potest. quæ scriptura, valde probabilis est. Sed P. Manutius testatur in cod. Bessarionis scriptum esse, ἀντιλεκτον, id est, oppositam & obiectam voluntati meæ. Quod

Digitized by Google

Gverum est, vt videtur, (locuples enim testis est) *ἀντίσαχτον* reponendum censeo: quemadmodum reposui paullo ante, insulsa verecundia, vbi vulgo legitur, inuisa.

Numquam enim dicam, τὰ πάσας] Non addidit quod sequebatur, *μελέτωνας*, id est, omitte curas omneis.

Vicinum Marium, lumen esse] P. Victorius vocem *lumen* delet: Manutius retinet: & ita hūc locum declarat. Scito Marium vicinum esse mihi, seu villæ meę, luminis loco: seu æque gratum atque opportunum, ac lumen. Nam quæ lumine carent loca, minus iucunda sunt.

IN EPIST. 10.

De te a Magnetibus] Sic restituit hunc locum Petr. Victorius libro Var. lectionum xxx. cap. 1.

Virum te putabo, &c.] id est fortem & patientem, & malis inuictum, si potueris ferre, id est patienter legere, seu audire tam indoctum poema: hominem non putabo: id est putabo te omnis humanitatis expertem, ferum, immanem, seu sensus expertem.

IN EPIST. 12.

Callisthenes quidem, Vulgare, ac notum negotium] Sic legendum censet Muretus Var. lect. lib. 2. cap. 5. Ibidemque verbum *redeo*, versu superiore delendum putat.

IN EPIST. 14.

Datas Laude nouis] Approbata Caroli Sigonij coniectura, sic edendum curaui. Est autem Laus, oppidi nomen.

Quam si de multa nocte euigilassent] Sic emendauit Err. Stephanus, & recte: quamquam *Vigilassent* ferri potest.

Virum Voles, &c.] id est vtrum aduoles ad me. Locus est aliquanto obscurior, & fortasse mendosus. Sed potest tamen sententia aliqua ex eo elici.

Neque laborant, &c.] Locus corruptus: in quo me libri veteres, quod ad has duas voces *neque laborant*, attinet, nihil adiuuerunt. Sed, quod ad ea, quæ deinceps sequūtur, in vno reperi *consentia*, pro *conscientia*, quod est in vulgatis. vnde feci, *consensio*. Videtur autem sic posse totus hic locus emendari, saltem vt aliqua ex ea sententia probabilis eliciatur. alioqui nihil affirmo, cum sola coniectura nitar. Sic igitur legere fortasse licet, *nostri inimici laborant, quod mira est consensio*, &c.

Idibus

Idibus Quinct. fanum fuit 2. 3. ex 3.] id est duobus trientibus ex triente. Credibilius autem est hãc notam 3. esse trientis, quam 2. vt recte coniicit Manutius.

IN EPIST. I. LIB. III.

Tectorium & concinnum sit] P. Manutius legit *tectorium & continuum sit:* & ita declarat, ne rimas agat, ne vitium faciat. Ego *concinnum* malo.

Nunc hoc sol hieme, &c.] Huius loci restitutio debetur P. Manutio nonnulla ex parte. Nam nos quoque aliquid attulimus: nõ quod quidquam addiderimus: sed quod eas voces, quas delebat Manutius, retinuerimus, & quod voces *hieme & æstate*, aliis locis posuerimus: quod denique *æstate*, non *in æstate*, ediderimus: existimantes ex his duobus *hieme æstate*, factum esse *honeste*, nominibus loco suo motis. vnũ mutauimus, nempe pro *æstiuum locum*, *æstus locum* edendũ curauimus: paullo post, quod *subtectum cubiculis* excudi iussimus, in hoc cum prorsus secuti sumus. Licet tamen *cubiculo* legere, quemadmodum Malaspina testatur in codice Faerni scriptum esse.

Et silua vindicata.] Sic emendat Adr. Turnebus. Vindicata autem, id est purgata & rebus alienis & superuacaneis liberata.

Alterum est de Caluentij Marij.] Legendum fortasse est, *de Caluens Matij oratione.* Nam Matius, caluus erat: in quo non semel lusit Cicero epist. ad Attic.

Scilicet quo erant suauiores] Sic edendum curaui. Nam *sed* aduersantis particula, ad hunc locum non quadrabat, *scilicet* mire quadrat: Et *sed* seu *set* pro *scilicet* a librariis illis sæpe scriptum esse videmus.

Nihil te recordari de se.] aut legendum, *de te:* aut hoc totum *de te*, seu *de se*, delendum. *De te* autem, id est de tuo facto, qui mihi eius literas ostendisti: & de tua oratione, quam mecum de illo habuisti, omnino ego malim deleri.

Quemadmodum coniicio, quasi ignoto.] sub. credis. Nam ni ita esset, ei non crederes, cum talis sit. vocem *ignoto*, repertam in vno codice manuscr. quamuis non in contextu, eadem manu tamen scriptam, restitui, vt Ciceronis. quod si

Digitized by Google

significat. illi mortuo male sit, qui tam male suis consulueris: nos valeamus. *Dimitto*] patior eum ire cum matre; cum antea mecũ habitaret. supra dixit, Tyrannio docet apud me. *Magistrũ*] duobus, Tyrannione grammatico, Pæonio rhetore. quo de vtroque iam facta mentio est. *Pueri*] annum XIII. Quinctus filius, cum hæc scripta est epistola, hoc est Appio & Ahenobarbo cos. nondũ impleuerat. id ex eo conijcio, quia togam puram sumpsit Paullo & Marcello: quam non nisi anno ætatis XVI. finito sumi solitam, satis constat. ad Att. 80: 86: *Sumus ϑνατα men*] ergo non exierat vrbe Pomponia, sed ex illa domo, quã Ciceronis cum domo iunctam fuisse iam diximus, in aliam Quincti domũ transierat.

EPISTOLAM ad Octauium, vltimo loco impressam, & quia satis aperta, & multo etiam magis, quia, Ciceronis non esse, ἐκ τῦ χαρακτῆρος intelligo, non placuit interpretari.

FINIS.

INDEX

INDEX IN P. MANVTII COMMENTARIVM IN EPISTOLAS AD M. BRVTVM ET QVINCTVM FRATREM.

A

ACCENSVS 59
Accusare non licebat eos qui in magistratu essent 126
Accusatio instituta cur quãdoque omitteretur 137
Achilleus pro Achilles 32
Actus tertius pro Vltimo 66
Adolescentes appellantur annos etiã plures quam triginta nati 171
Adoptati duobus cognominibus vtebantur 79
Aduocatus quis 95
AEdificationi qui necessarii 111
AEdiles ad suos ludos imperare prouinciis pecunias solent 63
Alfius prator 173
Alsium & alsiosum 159
Alsiensis vnde ductum 131
Ambitus quotannis redibat 149
Ambitus senatusconsulto probatus 124
Ambitus iudicium prator exercebat 100
Ambitus pœna exilium non erat ante legem a Ciceronelatam 185
Amor Verus & iudicium & Voluntatem requirit 169
Ἀμφιλαφία 111,148
Annalis Villia gentis cognomen vnde natum 170
Antonii tres, hostes iudicati 21
Apodyterium 157
Appia Via 194
Appius pro prætore in Sardinia 118
Appii ingenium 201
Aqua haret, prouerbiũ 120
Arcanum, Villa Quincti 119, 156,183,203
Asia minoris situs 57
Asiani cur Græci vocentur 58
Assa pro hypocausto 157
Assis nomine tota hæreditas significatur 203

Antarium 156
Aurelia lex 75
Auricula infima mollior, pro uerbium 146

BEllum non ad pulchritudinẽ, sed ad iucunditatem & commoditatẽ quandam refertur 142
Bestia Calpurnia gentis cognomen 102
Bonitianum 157
Brogitarus Matris Magnæ templo præfectus 123
Brutus, Vide *M. Brutus.*
Brutus pontifex 28
Brutus recte nihil de *C. Antonio* a se capto statuit 25
Bruti Vxor 29
Busirhenus rex 134
Byzantis ab exilio, lege Clodii, restituti 123

C. *Cæsaris* ingeniũ in Vlciscendis iniuriis 196
Cæsaris interfectores 51
Cæsaris monimenta 203
Cæsaris comment. locus correctus 198
C. Carbo cantharidas sumpsisse dicitur 98
C. Cato Pompeium priuatus dictatorem appellauit 96
C. Trebonius legatus Cæsaris a Dolabella interfectus 60
C. Memmius præses sacrorum Iuuentutis 72
Callisthenes historicus 141
Casca primus Cæsari Vulnus inflixit 50
Calnus 64
Censores ferendarum legum sus non habent 64
Censoria lex ibid.
Cicero cur tam sæpe Brutum, Vt in Italiam veniret, hortatus sit 21 (130
Cicero in area philosophatus
Cicero testimonium dixit in Gabinium 178
Ciceronis consuetudo in cibis Græcis 128
Ciceronis de reditu octo tribuni pl. promulgarunt 72
Ciceronis domus pecunia publica ædificata, eiusq; pecunia summa 162
Ciceronis filius equitibus præfectus 28
Cic. inepta ambitio ib. & 50
Ciceronis libri de rep. 142
Ciceronis plures epistolarũ libri, præter eos qui extãt 13
Ciceronis poemata 195
Cinci[us] *Attici procurator* 159
Clausum mare 117
Clodia infamis 97
Clodia omnes opes ad oppugnandũ Cælĩ cõtulit 138
Clodius tribunus pl. ex *Clodiis Marcellis* 16
Cn. Domitius quos honores gesserit 102
Cn. Domitii duo eodem tempore 136 (61
Cn. Octauius, Augusti pater
Codicilli quibus mittebãtur 166
Codicillorum vsus 131
Cælis Rufi honores 136

Colle-

Collegia & sodalitates non idem 109
Comitia sacerdotum olim cōsulibus habere licuit 30
Comitia sacerdotum prætoriis antecedunt 31
Comitiorum tempus etiam ante Quinctilem 141
Comitiales dies qua ratione tollerentur 112
Comparatiui quidam minuendi significationem habent 152
Consulatum quo ætatis anno inire licebat 39
Conuicium pro clamore & querela paulo liberiore 133
Corurbare pro decoquere 135
Corum & Coruinus nomen Romanum 41
Curantea, rara vox 121

Decuria et decuriare 101
Defendisses, pro defendere debebas 188
Dentata charta quid 147
Die decimo post nominis delationem res causam dicebant 136,173
Dies religiosi 105
Dignitas in quibus 19
Dionis error 87
Diphili tarditas 203
Dirrbere pro discernere 187
Diuinatio in iudicio 175
Dolabella fuerit ne patricius 18
Duo pro duos 68
Dyrrhachium in fide Ciceronis 33

Dictorū duo genera 172
Epicharmus poeta 171
Epistola interior quid vocetur 165
Epistola claudenda genus apud antiquos 165
Equites in senatum lecti, senatores dicuntur 139
Equites R. in collegia distributi erant 109
Erasmi Rot. error 147,168
Erigone tragœdia Quinctii Ciceronis 162

Fasti diebus & lege agi & senatum haberi licebat 140
Fanonius Catonis æmulus 97,132
Forii, pro passim, in vulgus 120,178
Furinalia 153

Gabinius a publicanis ad senatum delatus 177. *a quinq; factionibus postulatus* 162,175 *exercitum vendidit* 173. *prouinciam vltra triennium administrauit* 119
Gabinii exitus in populi iudicio 174. *improbitas* 175
Gabinio supplicatio denegata 119
γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας 154
Græcostasis 90
Gutta, Milonis cōpetitor 198

Hallucinari, vide Alucinari.
Honoribus nimiis etiam boni corrumpuntur 25

I

ID quod, pro ideo quod 178
Imperatorum e prouincia reuersorum erat, & caſorum hoſtium, & militum numerum in ſenatu exponere 176
Imperium a ſenatu & a populo dabatur, ſed diuerſa ratione 181
Inſania vocatur *id quod modum ſuperat* 200
Intercolumnia 159
Interior epiſtola 165
Interpellare 127
Interpretes qui 38
Interrex quando creari ſolitus 30. *a quibus* 32
Iudicia & ante & poſt meridiem 153
Iudicia quandoque conſulis edicto ſublata 180
Iudiciorum hora 97
Iudicum numerus non idem in omnibus cauſsis 137
Iudicum quæſtionis duo genera 83

L

LAbeo Segulia gentis 170
Larentia fœmina 45
Largiter, vim nominis quãdoque habuit 53
Laterium prædium Quinctii 183,158
Latiare 105
Latina feria, conceptiua an ſtatiua 104
Latina feria quot dierum 313
Latina lingua ſtudiũ defendisur 4
Latinarum literarum dignitas 7
Latini ſermonis non eadem pronũtiandi apud omnes ratio 6
Laus, oppidum 144
Legatio libera 122
Legationes menſe Februario audiebantur 94
Legationum dandarum ius penes ſenatum 123
Legionis in ſuas claſſes diſtributio 34
Lentitudo 66
Lex Aurelia 75
Lex Pupia 140
Lex de repetundis quid ſanxerit 63
Liberalitas pro clemẽtia 24
Litera mirabiles 18
Litera olim volumina *dicta* 165,166
Locationum terminus Calendæ Quinct. 103
L. Bibulus Bruti priuignus 33
L. Flauius prætor 69
L. Lentulus Cruc. 73
L. Marcius Philippus, Octauius Sitricus 88
Lucullus Licinia gentis cognomen 78
Lucretii poemata 132
Ludi Romani 155

Lupus trib. pl. 85

Manlianum 156
M. Brutus Macedoniæ præfectus 13
M. Brutus patricius an plebeius fuerit 12
M. Brutus & unus legitima reip. iura cogitauit 36
M. Cato cur tot annis prætor post tribunatum pl. 163
M. Lepidus 80
M' Lepidus ibid.
M. Lucullus, non Licinius, sed Terentius 78
Marius Ciceroni lumen 129
Martis templum in Via Appia 194
Martem spirare 189
Messalla bis de ambitu accusatus 201
Messalla orator 44
Milo a quo, de quo crimine, & apud quos iudices sit accusatus 94
Milo tria patrimonia in ludos impensa effudit 198
Μισοπάτακτος 127

Neque opinanti, pro non opinante 26
Nilus Ciceronis 203
Nix atra 136
Nominum ratio in adoptionibus 18,79
Nunc pro verum 156

Octauiani Vitricus 45
Octauius Cæsaris sibi nomen sumpsit 48
Octauius consulatu excluſus cum Antonio cois 27
Octauius puer appellatur à Cicerone 23
Officium eius cui aliquid mandatur, tribus continetur virtutibus 143

Panſa Octauium ad patris vlciſcendam Cæſaris necem hortatus 22
Panſa ſocer quis 37
Panſæ mors ſuſpecta 32
Patres de patriciis proprie dicitur ibid.
Patricii magiſtratus qui 31
Paulus IV. Rom. pont. 11
Peculiaria noſtra quæ 129
Pediani locus mendoſus 16
Perduellium pœna 42
Perfungi cum accuſatiuo 41
Petrus Daneſius 96
Philippus Vitricus Octauii 48, 53
Philiſtus hiſtoricus 141
Philoctetes 130
Philotimus Terentiæ libertus 159
Pilia Attici vxor 102
Piſcina publica 194
Plauti locus emendandus 21
Plutarchi lapſus 84,117
Poema proprie quid 132
Poemata tria requirit 191
Poemata Ciceronis tria in epiſtolis ad Q. fr. nominata 195,196
Pompeius rei frumentariæ præfectus 108
Populi R. annuus reditus 109
Poſtulare dupliciter accipi-

tur 100
Praenomen quandoque post cognomen ponitur 138
Praerogativa centuria qua 150
Prator non indicabat, sed ius dicebat 70
Prator omnis quaesitor, praeter Vrbanum: sed non contra 185
Prator peregrinus quis 83
Praetorum numerus quis fuerit ante tertium Caesaris consulatum 80
Praetorii iudicarunt 186
Principes in legione 34
Prodita idem quod producta 119
Pronunciare, propolliceri se daturum 150
Ptolemaeus Auletes, rex 93
Publicani erant ex ordine equestri 63
P. Cornelius Dolabella Ciceronis gener, patricius fuerit an plebeius 18
P. Sylla duo 184
P. Rutilii Lupi trib. pl. collega 85
Pupia lex 140
Pupinia tribus 99
Quadriga poetica 144
Quaesitor 185
Quaestionis index 83
Quaestiones etiã ab aliis quã a praetoribus exercebantur 82
Quaestores sorte ibant in provincias 95
Quid praterea? quid? etiam: genus loquendi in extremo epistolarum & situatum 172
Quinctius Cic. Pompeii legatus in Sardinia 78,118
Quinctius Euripidis lectione mirum in modum tenebatur 168
Quinctius pro praetore Asiae per triennium 57
Quinctius in omnibus rebus Statii consilio & fide 67
Quincti filius quando togam puram sumpserit 204
Q. Fufius Calenus Panſae socer 37
Q. Pompeius acriter in Ciceronẽ est concionatus 180
Quirinalia 98
Editus annus Pop. R. 109
Rei a praestantibus viris in iudicio laudabantur 139
Res prolata 196
Romani ludi 155
Rogandi sententias potestas penes magistratum tantũ 84,86
Sacerdotum creandorum ratio 28
Samos ita appellata 133
Satisfacere index dicitur duobus modis 61
Scaurus a Cicerone defensus 164
Scilicet, proscire licet 121
Sed tamen particulae & eius singularis 122

Senato-

Senatori, quamdiu & quæ dere sellet, dicere licebat 89
Senatus frequens 84
Senatus nec festis diebus nec comitialibus habebatur 90
Senatusconsultum pro ambitu 124
Senatui habendo legitimi dies qui 94
Senatum tenere 87
Sententiarum habita ratio in iudiciis, non ordinum 153
Sententias persequi 125
Seruare de cælo etiam iis licuit qui augures non essent 112
Sodalitates probabantur, collegia non item 109
Sponsalia præbere aliud est a despondere 110
Statius Quinctis libertus 66
Subsellia trium generũ 104
Subtilitas in scriptis quid 44
Sueſſa dua 34
TEnedia securis 131
T. Labienus Cæsaris legatus 194
Topiarium 159
Torquati nimium Sylla in festis 185
Tribules qui 155
Tribunatus pl. fuerit ne magistratus 18
Tribuni ararii qui 116
Tribuni pl. quando designari soliti 16
Tribunorum octo nomina qui de reditu Ciceronis promulgarunt 77
Tribunorum mil. duo genera 143
Tribus Pupinia 99
Triumphare quis per legem poterat 176
Tullia Cic. filia tribus nupsit 104
Tyrannio Grammaticis & sitarum nomen ibid.
VAdimonium certis verbis concipi solitũ 145
Valerii Maximi error 87
Vatinianum odium 103
Vatinius a Cicerone defensus 153
Verba facere de rostris cui licuerit 23
Viridicare, nonum verbum 157
Volumen proprie quid 165, 166
Vrbem cũ imperio nemo introibat, prater triumphaturos 181
Vrna tres 116
ZZ nota quid designent 149
Zeugma oppidum 134

FINIS.

LECTORI SALVTEM.

NE pagellæ nimis multæ vacarent, lector, non alienum fore arbitrati sumus, si, quas Dionysius Lambinus scripsit emendationum rationes in epistolas ad M. Brutum & ad Quinctum fratrem, subiungeremus: præsertim cum & ipse Lambinus in his epistolis emendandis P. Manutium inter cæteros se in primis secutum profiteatur, & vtriusque ex collatione deprehensus in multis locis consensus animum dubium non mediocriter sit confirmaturus. Hoc nostrum studium tibi probatum iri confidimus. Vale, & nobis fave.

DIONYSII LAMBINI EMENDATIONVM RATIONES in epistolas ad M. Brutum.

IN EPIST. 4.

Nunc Cicero, nunc agendum est, ne ff.] Lego, *Nunc Cicero, nunc hoc agendum est*, &c. nam libri vulgati, non habent pronomē *hoc*: quod desideratur, & reperi in duob. manuscr.

Cum quolibet antiquorum comparari possint.] Secutus sum P. Manutij coniecturam in eo, quod has duas voces, *tua virtutes*, deleui. Sunt enim sine dubio alienæ, & ex annotatione natæ.

Si prouideri potuit,] Aliud agebat Malaspina, cum scribebat, legendum hoc loco, *si prouideri non potuit*. quæ lectio hic nullo modo ferri potest. Hoc enim significat Brutus. Prorsus alienæ culpæ te reum faciam, id est, prorsus eorum, quæ

quæ peccarit Cæsar Octauianus, in te culpam conferam, si prouideri abs te potuit, ne quid ille peccaret. hoc est, si potuisti, vt potuisti, prohibere ne ille consulatum, & tantam potestatem, tantumque imperium obtineret.

IN EPIST. 8.

Octauum principem dixit.] id est, octauam centuriam militum ætatis secundæ: qui principes dicebantur. Lege ad hunc locum P. Manutium.

IN EPIST. 9.

Et est verendum, in tam graui vulnere, &c.] Sic est sine dubio legendum, non vt est in libris omnibus, *& est dolendum*. Sic enim loquuntur Latini: verendum est, ne, &c. non, dolendum est, ne, &c.

IN EPIST. 10.

Mihi quidem quantulum reliqua est?] Vel sic legendū, non vt in libris vulgatis, *reliqui est*: vel, *quantulum reliquum est?*

IN EPIST. 11.

Et dignitatem, si contig. n. conf. exitu. q. ept. perfructurus es.] Sic iam pridem emendaram in meo codice: quam coniecturam multo nunc magis amplector, cum idem P. Manutio placere video. Admonui autem in comment. Lucretianis veteres coniungere solitos verbum *perfruor*, cum accusandi casu. Lucret. lib. 3. *Omnia perfructus vitai præmia, marces.* Sed velim addi *adiectiuum maiorem*, vt hoc modo legatur, *& maiorem dignitatem*, &c.

IN EPIST. 13.

Nihil ego non possum in fororiu mea, &c.] Sic est legendum. negatio enim aberat ab omnibus libris, ante verbum, *possum*.

IN EPIST. 15.

Et laudem maximam sequebatur.] Err: Stephanus legēdum censet *assequebatur*, seu *consequebatur*: quod non improbo: sed tamen lectionem receptam non muto.

Nisi forte verumq; tu.] Sic legendum, libris omnibus inuitis. sic enim loquuntur Latini: *si forte, nisi forte*: numquam, *nisi forte*. quod & Malaspina obseruauit.

Quam in Victoria grati reperimur.] Omnino *reperimur* legendum puto, vt est scriptum in libris antiquis. nam subintellig. homines, quod est vsitatissimum scriptoribus omnibus & Græcis, & Latinis.

Notam esse in.f.gr.& semp. Vol.] deleta voce *memoriam*, quæ ab aliquo semidocto, vt Manutius recte iudicat, fuerat inculcata, sic edendum curaui. sic autem dictum, *notam sempiternam*, vt sempiternum monumentum, & similia.

IN EPIST. 16.

Nulla cura adhibeatur.] sic habent omnes libri & vulgati, & manuscr. quibus inuitis quidam legi volunt, *nulla cura adhibetur*. quos olim secutus fui. Nunc vulgatam lectionẽ retineo. atque hæc verba sic accipio, vt sit concessio quædam stomachosa: hoc modo. faciant, quod volent, alij: nullam curam adhibeant: & seruitutem æquo animo patiantur. Mihi vero prius omnia, &c.

Tot annos, quot,] id est, tam paucos annos, quam paucos ætas ista capere potest. Nam cum sis annos natus fere sexaginta tres, breue tibi vitæ spatium superesse necesse est.

IN EPIST. 17.

Pudeat me concupiscere fortunam, cuius nomẽ susceperit an consularis, an Cicero?] Secutus sum vtriusque scripturæ, & vulgatæ, & veteris vestigia: nihil de meo addidi, nisi quod *pudeat*, quod est in vulgatis retinui, cum illi habeant *pudet*. In eo præterea a manuscr. discessi, quod *an Cicero* edendum curaui, pro *an Ciceronis est?* Non displicet mihi tamen amici cuiusdam mei coniectura, sic reponentis: *cuius nomen susceperit, & consularis, & Cicero?* Aliquanto post, Leonardũ Malaspinam secutus, sic edendum curaui: *Ego certe, quin cum ipsa re bellum geram*, &c. *qua deterream*, &c.

IN EPIST. POSTR.

Aciem boni ingenii præstingui, &c.] tot iam locis, & toties docuimus sic esse legendum in talibus locis, vt verear, ne videar diffidere ingenio lectoris. Verumtamen quia tanta est in plerisque pertinacia, & contumacia, vt, quæ semel male didicerint, dedisceré aut nolint, aut non possint, nisi sæpius eadem

eadem iterentur: iccirco toties eandem cantilenã canimus. Et tamen etiam in commentarijs Plautinis non minus suo loco de eodem verbo sat multa dicentur.

Obsurdescunt enim magis.] Sic reposui, libris omnibus reclamantibus. Neque vero dubium est, quin ita sit legendum, & vulgata lectio *obdurescunt*, reijcienda.

EIVSDEM DIONYSII LAMBINI EMENDATIONVM rationes in I. Lib. Epistolarum ad Q. fratrem.

Videtur potuisse tua liberalitas decipi] Quidam libri manuscr. habent *tua libertas*, quos non sequor.

Quamobrem qui potes reperire ex eo genere, &c.] Hunc locum sic restitui, partim coniectura ductus, partim vestigia scripturæ veteris secutus. nam, vt vulgo legitur, explicari non potest. Sic autem emendaui. *Quamobrem qui potes reperire ex eo genere hominem, qui pec. cupid. add. car. tu rebus omn. a quibus n. d. esse non poss. quemquam, qui te, alien. hom. a-met ex animo, ac non suis comm. causa simulet?* ordo autem hic est. Qui potes reperire quemquam, qui te alienum hominem amet, &c. ex eo genere homin. &c.

C. Octauius, iucundissimus fuit,] Legendum, *C. Octauius*, non, *Cn. Octauius*. fuit autem hic Augusti pater.

Nulla conquestio, nullus senatus.] Manutio magis placet vt ita legatur, *nulla quæstio:* id est nullum iudicium aduersus magistratum.

Si Cyrus ille, &c.] Sic esse legendum & ratio, & scripturæ veteris vestigia peruincunt. Est autem hic hyperbaton. Idcirco infra, succurrendi memoriæ lectoris gratia, quasi nouo orationis initio facto, subiungitur, quod illi superiori respondeat, Ea igitur si sic, &c. Quatenus & a viris doctis obseruatum est, & nos alibi notauimus.

IN EPIST. 2.

Materiam omnem sermonum eorum, qui, &c.] Velim legi, *mater. omn. sermonum iis, qui*, &c.

Vt in hac re] Assentior Manutio, qui legendum censet, *in hac re*, &c. non, vt vulgo, *vt in hac rep.*

IN EPIST. 3.

Suauitate fratrem, atate prope aqualem] Sic esse legendũ veritas & ratio probant. Si quis tamen assentiens Manutio & Malaspinæ, male ita legi, voce *fratrem* deleta, *suauitate prope aqualem*, non pugnabo.

Imaginem meam.] legendum fortasse est, *imaginem tuam*: quod videtur & Manutio.

IN EPIST. 4.

Quam imprudentia, miseriaque assignes.] Paulli Manutij fidem, testimoniumque secutus, qui in libro illo Bessarionis sic esse scriptum testatur, hoc modo edendum curaui. nam *misericordia*, quod est in vulgatis, locum hic habere non potest.

Ita mihi nihil misero prater fidem amicorũ, &c.] Vel subintelligendum verbum: *obfuit*, seu *defuit*, seu quod aliud simile, vt Manutio videtur: vel ita legendum, *ita mihi nihil misero prater fidem amicorum non cautum: cautum meum consilium fuit.* Sed ego Manutio assentior potius. Nam quod Malaspina verbum *defuit*, in extremo ponit, vt vtriq; membro respõdeat: quod olim operæ, me imprudẽte secutæ sunt: nam *fuit*, iusseram imprimi, vt habẽt omnes libri: nõ placet.

IN EPIST. I. LIB. II.

Diem dicendo eximere cœpit] Secutus sum editionem Manutianam. Victorius tamen legit ex antiq. cod. *diem dicendi eximere cœpit.*

IN EPIST. 3.

Cum auctoritate semper.] Secutus sum P. Danesij, Vaurensis antistitis, coniecturam: non tamen omnino ex parte. Nam verbum *egerat*, delendum curaui, vt superuacaneum & alienum. Quin (vt dicam quod sentio) hoc totum, *cum auctoritate peregerat.* seu, vt nos edidimus, *cum auctoritate* semper, suppositum esse arbitror. verumtamen, eam lectionem, quam secutus sum, quamque excudendam curaui, veram puto: probabilis quidem certe est.

In Cle-

In Clodium & Clodiam dicerentur] Legendum puto, *conficerentur*.

Edidit ad alligatos,] Legendum *ad alligatos*, non *ad allegatos*, & ita edi iam olim iusseram. *ad alligatos* autem, sic interpretor, præter alligatos, seu cum alligatis. Iam alligati Latine sunt, quos Græci ἐνόχους appellant, quasi affineis culpæ, seu quos vulgus obnoxios nominat. Putaui tamen aliquando hic legendum, *edidit alligatos*, &c.

IN EPIST. 4.

Latiari erat exiturus,] videlicet, Crassipes: vel lege, *Latiari Lucceius erat exiturus*. Nam Lucceius iter in Sardiniã habebat, vt infra dicitur sequenti epist. & notat P. Manutius. Vel lege, *Latiari eram exiturus*. Latiare autem Latinarum sacrum solemne significat: vt ex Macrobio refert idem Manutius. Est & Latiaris Iupiter: de quo alibi.

IN EPIST. 5.

Ordinem hic aliquot epistolarũ olim mutaueramus, Manutij sententiam, &, quod caput est, rationem secuti. nam, vt quiuis non tardissimus intelligere potest, aut a librariis, aut a nescio quibus, fuit fœde perturbatus, ac peruersus. non igitur ordinem mutasse, sed restituisse dicendus eram. Id autem maxime apparebit ex dictarum ratione. Nunc autem satis habui lectorem hac de re admonere. Tantum ab hoc loco, epistolæ nouæ, nempe quinctæ initium capi volui: cum hęc quæ sequuntur, in vulgatis cum quarta coniungantur.

IN EPIST. 7.

Quod me admones de nostra Vrania] Ita certã Leon. Malæspinæ coniecturam hic esse puto, vt nõ dubitem, quin eam P. Victorius, quantumuis Malæspinæ iniquus, germanam & sinceram lectionem iampridem iudicarit.

IN EPIST. 9.

An te Ateius] Legendum fortasse est, *An te Statius?* subintelligendumque, interpellat. Erat autem libertus Q. fratri carissimus.

Opposuisti semel ἀντίσακτον causam] ἀναντίλεκτον legit P. Victorius lib. 6. Var. lect. ἀναντίλεκτον autem, id est, cui cõtra dici non potest. quæ scriptura, valde probabilis est. Sed P. Manutius testatur in cod. Bessarionis scriptum esse, ἀντίσακτον, id est, oppositam & obiectam voluntati meæ. Quod

IN EPIST. 2.

Materiam omnem sermonum eorum, qui, &c.] Velim legi, *mater. omn. sermonum iis, qui,* &c.

Vt in hac re] Assentior Manutio, qui legendum censet, *in hac re,* &c. non, vt vulgo, *vt in hac rep.*

IN EPIST. 3.

Suauitate fratrem, atate prope aqualem] Sic esse legendũ veritas & ratio probant. Si quis tamen assentiens Manutio & Malaspinæ, malet ita legi, voce *fratrem* deleta, *suauitate prope aqualem*, non pugnabo.

Imaginem meam.] legendum fortasse est, *imaginem tuam*: quod videtur & Manutio.

IN EPIST. 4.

Quam imprudentia, miseriaque assignes.] Paulli Manutij fidem, testimoniumque secutus, qui in libro illo Bessarionis sic esse scriptum testatur, hoc modo edendum curaui. nam *misericordia*, quod est in vulgatis, locum hic habere non potest.

Ita mihi nihil misero prater fidem amicorũ, &c.] Vel subintelligendum verbum *obfuit*, seu *defuit*, seu quod aliud simile, vt Manutio videtur: vel ita legendum, *ita mihi nihil misero prater fidem amicorum non cautum: cautum meum consilium fuit.* Sed ego Manutio assentior potius. Nam quod Malaspina verbum *defuit*, in extremo ponit, vt vtriq; membro respõdeat: quod olim operæ, me imprudẽte secutæ sunt: nam *fuit*, iusseram imprimi, vt habẽt omnes libri: nõ placet.

IN EPIST. I. LIB. II.

Diem dicendo eximere cœpit] Secutus sum editionem Manutianam. Victorius tamen legit ex antiq. cod. *diem dicendi eximere cœpit.*

IN EPIST. 3.

Cum auctoritate semper.] Secutus sum P. Danesij, Vaurensis antistitis, coniecturam: non tamen omni ex parte. Nam verbum *egerat*, delendum curaui, vt superuacaneum & alienum. Quin (vt dicam quod sentio) hoc totum, *cum auctoritate peregerat.* seu, vt nos edidimus, *cum auctoritate* semper, supposítum esse arbitror. verumtamen, eam lectionem, quam secutus sum, quamque excudendam curaui, veram puto: probabilis quidem certe est.

In Clo-

In Clodium & Clodiam dicerentur] Legendum puto, *conficerentur*.

Edidit ad alligatos,] Legendum *ad alligatos*, non *ad allegatos*, & ita edi iam olim iusseram. *ad alligatos* autem, sic interpretor, præter alligatos, seu cum alligatis. Iam alligati Latine sunt, quos Græci ἐνόχους appellant, quasi affineis culpæ, seu quos vulgus obnoxios nominat. Putaui tamen aliquando hic legendum, *edidit alligatos*, &c.

IN EPIST. 4.

Latiari erat exiturus,] videlicet, Crassipes: vel lege, *Latiari Lucceius erat exiturus*. Nam Lucceius iter in Sardiniã habebat, vt infra dicitur sequenti epist. & notat P. Manutius. Vel lege, *Latiari eram exiturus*. Latiare autem Latinarum sacrum solemne significat: vt ex Macrobio refert idem Manutius. Est & Latiaris Iupiter: de quo alibi.

IN EPIST. 5.

Ordinem hic aliquot epistolarũ olim mutaueramus, Manutij sententiam, &, quod caput est, rationem secuti. nam, vt quiuis non tardissimus intelligere potest, aut a librariis, aut a nescio quibus, fuit fœde perturbatus, ac peruersus. non igitur ordinem mutasse, sed restituisse dicendus eram. Id autem maxime apparebit ex dictum ratione. Nunc autem satis habui lectorem hac de re admonere. Tantum ab hoc loco, epistolæ nouæ, nempe quinctæ initium capi volui: cum hęc quæ sequuntur, in vulgatis cum quarta coniungantur.

IN EPIST. 7.

Quod me admones de nostra Vrania] Ita certã Leon. Malæspinæ coniecturam hic esse puto, vt nõ dubitem, quin eam P. Victorius, quantumuis Malæspinæ iniquus, germanam & sinceram lectionem iampridem iudicarit.

IN EPIST. 9.

An te Ateius] Legendum fortasse est, *An te Statius?* subintelligendumque, interpellat. Erat autem libertus Q. fratri carissimus.

Opposuisti semel ἀντίσακτον causam] *ἀναντίλεκτον* legit P. Victorius lib. 6. Var. lect. *ἀναντίλεκτον* autem, id est, cui cõtra dici non potest. quæ scriptura, valde probabilis est. Sed P. Manutius testatur in cod. Bessarionis scriptum esse, *ἀντίσακτον*, id est, oppositam & obiectam voluntati meæ. Quod

si verum est, vt videtur, (locuples enim testis est) *ἀντίσκαπτον* reponendum censeo: quemadmodum reposui paullo ante, insulsa verecundia, vbi vulgo legitur, inuisa.

Numquam enim dicam, τὰ πάντας] Non addidit quod sequebatur, *μελήσῃ*, id est, omitte curas omneis.

Vicinum Marium, lumen esse] P. Victorius vocem *lumen* delet: Manutius retinet: & ita hūc locum declarat. Scito Marium vicinum esse mihi, seu villæ meę, luminis loco: seu æque gratum atque opportunum, ac lumen. Nam quæ lumine carent loca, minus iucunda sunt.

IN EPIST. 10.

De te a Magnetibus] Sic restituit hunc locum Petr. Victorius libro Var. lectionum xxx. cap. 1.

Virum te putabo, &c. id est fortem & patientem, & malis inuictum, si potueris ferre, id est patienter legere, seu audire tam indoctum poema: hominem non putabo: id est putabo te omnis humanitatis expertem, ferum, immanem, seu sensus expertem.

IN EPIST. 12.

Callisthenes quidem, vulgare, ac notum negotium] Sic legendum censet Muretus Var. lect. lib. 2. cap. 5. Ibidemque verbum *redeo*, versu superiore delendum putat.

IN EPIST. 14.

Datæ Laude nouæ] Approbata Caroli Sigonij coniectura, sic edendum curaui. Est autem Laus, oppidi nomen.

Quam si de multa nocte euigilassent] Sic emendauit Err. Stephanus, & recte: quamquam *vigilassent* ferri potest.

Vtrum voles, &c.] id est vtrum aduoles ad me. Locus est aliquanto obscurior, & fortasse mendosus. Sed potest tamen sententia aliqua ex eo elici.

Neque laborant, &c.] Locus corruptus: in quo me libri veteres, quod ad has duas voces *neque laborant*, attinet, nihil adiuuerunt. Sed, quod ad ea, quæ deinceps sequūtur, in vno reperi *consentia*, pro *conscientia*, quod est in vulgatis. vnde feci, consensio. Videtur autem sic posse totus hic locus emendari, saltem vt aliqua ex ea sententia probabilis eliciatur. alioqui nihil affirmo, cum sola coniectura nitar. Sic igitur legere fortasse licet, *nostri inimici laborant, quod mira est consensio*, &c.

Idibus

Idibus Quinct. fenus fuit 2.3.ex 3.] id est duobus trientibus ex triente. Credibilius autem est hāc notam 3. esse trientis, quam 2. vt recte coniicit Manutius.

IN EPIST. I. LIB. III.

Tectorium & concinnum sit] P. Manutius legit *tectorium & continuum sit:* & ita declarat, ne rimas agat, ne vitium faciat. Ego *concinnum* malo.

Nunc hoc vel hieme, &c.] Huius loci restitutio debetur P. Manutio nonnulla ex parte. Nam nos quoque aliquid attulimus: nō quod quidquam addiderimus: sed quod eas voces, quas delebat Manutius, retinuerimus, & quod voces *hieme & æstate*, aliis locis posuerimus: quod denique *æstate*, non *in æstate*, ediderimus: existimantes ex his duobus *hieme æstate*, factum esse *honestate*, nominibus loco suo motis. vnū mutauimus, nempe pro *æstiuum locum*, *æstiui locum* edendū curauimus: paullo post, quod *subsestum cubiculis* excudi iussimus, in hoc eum prorsus secuti sumus. Licet tamen *cubiculo* legere, quemadmodum Malaspina testatur in codice Faerni scriptum esse.

Et silua vindicata.] Sic emendat Adr. Turnebus. Vindicata autem, id est purgata & rebus alienis & superuacaneis liberata.

Alterum est de Caluentij Marij.] Legendum fortasse est, *de Calueni Matij oratione.* Nam Matius, caluus erat: in quo non semel lusit Cicero epist. ad Attic.

Scilicet quo erant suauiores] Sic edendum curaui. Nam *sed* aduersantis particula, ad hunc locum non quadrabat, *scilicet* mire quadrat: Et *sed* seu *set* pro *scilicet* a librariis illis sæpe scriptum esse videmus.

Nihil te recordari de se.] aut legendum, *de te:* aut hoc totum *de te*, seu *de se*, delendum. *De te* autem, id est de tuo facto, qui mihi eius literas ostendisti: & de tua oratione, quam mecum de illo habuisti. omnino ego malim deleri.

Quemadmodum coniicio, quasi ignoto.] sub. credis. Nam ni ita esset, ei non crederes, cum talis sit. vocem *ignoto*, repertam in vno codice manuscr. quamuis non in contextu, eadem manu tamen scriptam, restitui, vt Ciceronis. quod si

est aliena,& ab aliquo erudito olim excogitata,& subdita: videtur tamen valde huic loco conuenire.

IN EPIST. 2.

Subitoque bonus imperator noctu urbem hostium plane, &c.] P. Victorius Var. lectionum lib. 5. legendum censet, *noctu urbem, noctu plane,* &c. Ego sequor libros omneis & vulgatos,& manuscriptos. Arbitror tamen sic esse a Cicerone scriptum, & sic legendum, *noctu urbem hostium, plane hostium innasisset,*&c.

Hostium numerum, & militum, &c.] Manutius testatur codices Bessarionis habere, *hostiarum numerum.*

IN EPIST. 3.

Sed tua pane ad tectum iam perducta res est, &c.] Sic restitui, antiqua veteris scripturæ vestigia secutus.

IN EPIST. 4.

Diribitiis tabellis] Sic Manutius, & Gruchius. Sigonius, diremtis tab. quod nunc minus probo.

IN EPIST. 8.

Quod discessu nostro emendum putaremus?] Quidam legunt, freti auctoritate librorum veterum, vt aiunt, *merēdum putaremus?* Quam lectionem vt non reiicio, ita hanc receptam non improbo.

Crassum Iunianum] Sic legendum, non *Crassum Licinianum*, quo modo olim operæ me imprudente ediderunt: quamquam non sine negligentia mea. Nam cum e vocis *Iunianum* regione adscripsissem Manutij coniecturam, *Licinianum:* illi quod erat adscriptum ad oram libri, secuti sunt: quod erat in textura orationis, reiecerūt. ego autem debueram, antequam excudere inciperent, delere. Hic igitur iterum lectorem admoneo legendum *Iunianum*, vt habent omnes libri, non *Licinianum*, quomodo Manutius coniecit esse legendum: quamuis coniectura illa sit probabilis: quod mihi pæne fuit fraudi. Cum autem possim scripturam receptam multis argumentis confirmare, tum duorum nummorum argenteorum: quorum vtriusque inspiciendi mihi a Clo-

a Clemente Teuenino facta copia est, auctoritate possum. Vnius igitur horum nummorum in antica parte incisum erat Termini caput cum hac inscriptione, Q. Metellus Pius-Scip.imp. in postica, sella curulis, & supra eā cornu copiæ, & bilanx transuersim locata: inscriptio hæc, Crass. Iun. leg. propr. Alterius pars antica continebat tropæū inter lituū, & vrnam, cum hac inscriptione, Q. Metell. Pius-Scip.imp. postica præ se ferebat effigiem Cybeles turritæ inter spicam, & caduceū locatæ. inscriptio erat hæc, Crassus Iun. leg. propr. Quare nihil censeo mutandum.

IN EPIST. 9.

Quid? si camentum bonum non hab.] Assentior Manutio, & aliis viris doctissimis, qui putant hic esse lacunam, & nonnulla deesse.

FINIS.

FRANCOFVRTI

Excudebat Andreas Wechelus,

Anno ſalutis M. D. LXXX.

Quam in Victoria grati reperimur.] Omnino *reperiuntur* legendum puto, vt est scriptum in libris antiquis. nam subintellig. homines, quod est vsitatissimum scriptoribus omnibus & Græcis, & Latinis.

Notam esse in.f.gr.V. semp. Vol.] deleta voce *memoriam*, quæ ab aliquo semidocto, vt Manutius recte iudicat, fuerat inculcata, sic edendum curaui. sic autem dictum, *notam sempiternam*, vt sempiternum monumentum, & similia.

IN EPIST. 16.

Nulla cura adhibeatur.] sic habent omnes libri & vulgati, & manuscr. quibus inuitis quidam legi volunt, *nulla cura adhibetur*. quos olim secutus sum. Nunc vulgatam lectionẽ retineo. atque hæc verba sic accipio, vt sit concessio quædam stomachosa: hoc modo. faciant, quod volent, alij: nullam curam adhibeant: & seruitutem æquo animo patiantur. Mihi vero prius omnia, &c.

Tot annos, quot,] id est, tam paucos annos, quam paucos ætas ista capere potest Nam cum sis annos natus fere sexaginta treis, breue tibi vitæ spatium superesse necesse est.

IN EPIST. 17.

Pudeat me concupiscere fortunam, cuius nomẽ susceperit an consularis, an Cicero?] Secutus sum vtriusque scripturæ, & vulgatæ, & veteris vestigia: nihil de meo addidi, nisi quod *pudeat*, quod est in vulgatis retinui, cum illi habeant *pudet*. In eo præterea a manuscr. discessi, quod *an Cicero* edendum curaui, pro *an Ciceronis est?* Non displicet mihi tamen amici cuiusdam mei coniectura, sic reponentis: *cuius nomen susceperit, & consularis, & Cicero?* Aliquanto post, Leonardũ Malamspinam secutus, sic edendum curaui: *Ego certe, quin cum ipsa re bellum geram*, & c. *qua deterrear*, &c.

IN EPIST. POSTR.

Aciem boni ingenii præstingui, &c.] tot iam locis, & toties docuimus sic esse legendum in talibus locis, vt verear, ne videar diffidere ingenio lectoris. Verumtamen quia tanta est in plerisque peruicacia, & contumacia, vt, quæ semel male didicerint, dedisce re aut nolint, aut non possint, nisi sæpius eadem

eadem iterentur: iccirco toties eandem cantilenã canimus. Et tamen etiam in commentarijs Plautinis non minus suo loco de eodem verbo sat multa dicentur.

Obsurdescunt enim magis.] Sic reposui, libris omnibus reclamantibus. Neque vero dubium est, quin ita sit legendum, & vulgata lectio *obdurescunt*, reijcienda.

EIVSDEM DIONYSII LAMBINI EMENDATIONVM rationes in I. Lib. Epistolarum ad Q. fratrem.

Videtur potuisse tua liberalitas decipi] Quidam libri manuscr. habent *tua libertas*, quos non sequor.

Quamobrem qui potes reperire ex eo genere, &c.] Hunc locum sic restitui, partim coniectura ductus, partim vestigia scripturæ veteris secutus. nam, vt vulgo legitur, explicari non potest. Sic autem emendaui. *Quamobrem qui potes reperire ex eo genere hominem, qui pec. cupid. add. car. sit rebus omn. a quibus n. d. esse non poss. quemquam, qui te, alien. hom. amet ex animo, ac non sui comm. causa simulet?* ordo autem hic est. Qui potes reperire quemquam, qui te alienum hominem amet, &c. ex eo genere homin. &c.

C. Octauius, iucundissimus fuit,] Legendum, *C. Octauius*, non, *Cn. Octauius*. fuit autem hic Augusti pater.

Nulla conquestio, nullus senatus.] Manutio magis placet vt ita legatur, *nulla quæstio:* id est nullum iudicium aduersus magistratum.

Si Cyrus ille, &c.] Sic esse legendum & ratio, & scripturæ veteris vestigia peruincunt. Est autem hic hyperbaton. Idcirco infra, succurrendi memoriæ lectoris gratia, quasi nouo orationis initio facto, subiungitur, quod illi superiori respondeat, Ea igitur si sic, &c. Quatenus & a viris doctis obseruatum est, & nos alibi notauimus.

IN EPIST. 2.

Materiam omnem sermonum eorum, qui, &c.] Velim legi, *mater. omn. sermonum iis, qui*, &c.

Vt in hac re] Assentior Manutio, qui legendum censet, *in hac re*, &c. non, vt vulgo, *& in hac rep.*

IN EPIST. 3.

Suauitate fratrem, atate prope aqualem] Sic esse legendũ veritas & ratio probant. Si quis tamen assentiens Manutio & Malaspinæ, male tita legi, voce *fratrem* deleta, *suauitate prope aqualem*, non pugnabo.

Imaginem meam.] legendum fortasse est, *imaginem tuam*: quod videtur & Manutio.

IN EPIST. 4.

Quam imprudentia, miseriaque assignes.] Paulli Manutij fidem, testimoniumque secutus, qui in libro illo Bessarionis sic esse scriptum testatur, hoc modo edendum curaui. nam *misericordia*, quod est in vulgatis, locum hic habere non potest.

Ita mihi nihil misero prater fidem amicorũ, &c.] Vel subintelligendum verbum *obfuit*, seu *defuit*, seu quod aliud simile, vt Manutio videtur: vel ita legendum, *ita mihi nihil misero prater fidem amicorum non cautum: cautum meum consilium fuit.* Sed ego Manutio assentior potius. Nam quod Malaspina verbum *defuit*, in extremo ponit, vt vtriq; membro respõdeat: quod olim operæ, me imprudẽte secutæ sunt: nam *fuit*, iusseram imprimi, vt habẽt omnes libri: nõ placet.

IN EPIST. I. LIB. II.

Diem dicendo eximere cœpit] Secutus sum editionem Manutianam. Victorius tamen legit ex antiq. cod. *diem dicendi eximere cœpit.*

IN EPIST. 3.

Cum auctoritate semper.] Secutus sum P. Danesij, Vaurensis antistitis, coniecturam: non tamen omnino ex parte. Nam verbum *egerat*, delendum curaui, vt superuacaneum & alienum. Quin (vt dicam quod sentio) hoc totum, *cum auctoritate peregerat.* seu, vt nos edidimus, *cum auctoritate* semper, suppositum esse arbitror. verumtamen, eam lectionem, quam secutus sum, quamque excudendam curaui, veram puto: probabilis quidem certe est.

In Clo-

In Clodium & Clodiam dicerentur] Legendum puto, *conficerentur*.

Edidit ad alligatos,] Legendum *ad alligatos*, non *ad allegatos*, & ita edi iam olim iusseram. *ad alligatos* autem, sic interpretor, præter alligatos, seu cum alligatis. Iam alligati Latine sunt, quos Græci ἐνόχους appellant, quasi affineis culpæ, seu quos vulgus obnoxios nominat. Putaui tamen aliquando hic legendum, *edidit alligatos*, &c.

IN EPIST. 4.

Latiari erat exiturus,] videlicet, Crassipes: vel lege, *Latiari Lucceius erat exiturus*. Nam Lucceius iter in Sardiniã habebat, vt infra dicitur sequenti epist. & notat P. Manutius. Vel lege, *Latiari eram exiturus*. Latiare autem Latinarum sacrum solemne significat: vt ex Macrobio refert idem Manutius. Est & Latiaris Iupiter: de quo alibi.

IN EPIST. 5.

Ordinem hic aliquot epistolarũ olim mutaueramus, Manutij sententiam, &, quod caput est, rationem secuti. nam, vt quiuis non tardissimus intelligere potest, aut a librariis, aut a nescio quibus, fuit fœde perturbatus, ac peruersus. non igitur ordinem mutasse, sed restituisse dicendus eram. Id autem maxime apparebit ex dierum ratione. Nunc autem satis habui lectorem hac de re admonere. Tantum ab hoc loco, epistolæ nouæ, nempe quinctæ initium capi volui: cum hęc quæ sequuntur, in vulgatis cum quarta coniungantur.

IN EPIST. 7.

Quod me admones de nostra Vrania] Ita certã Leon. Malaspinæ coniecturam hic esse puto, vt nõ dubitem, quin eam P. Victorius, quantumuis Malaspinæ iniquus, germanam & sinceram lectionem iampridem iudicarit.

IN EPIST. 9.

An te Ateius] Legendum fortasse est, *An te Statius?* (subintelligendumque, interpellat. Erat autem libertus Q. fratri carissimus.

Opposuisti semel ἀντίλεκτον causam] ἀναντίλεκτον legit P. Victorius lib. 6. Var. lect. ἀναντίλεκτον autem, id est, cui cõtra dici non potest. quæ scriptura, valde probabilis est. Sed P. Manutius testatur in cod. Bessarionis scriptum esse, ἀντίλεκτον, id est, oppositam & obiectam voluntati meæ. Quod

si verum est, vt videtur, (locuples enim testis est) ἀντίσαυτον reponendum censeo: quemadmodum reposui paullo ante, insulsa verecundia, vbi vulgo legitur, inuisa.

Numquam enim dicam, ἰα πάσας] Non addidit quod sequebatur, μετεῖναι, id est, omitte curas omneis.

Vicinum Marium, lumen esse] P. Victorius vocem *lumen* delet: Manutius retinet: & ita hûc locum declarat. Scito Marium vicinum esse mihi, seu villæ meę, luminis loco: seu æque gratum atque opportunum, ac lumen. Nam quæ lumine carent loca, minus iucunda sunt.

IN EPIST. 10.

De te a Magnetibus] Sic restituit hunc locum Petr. Victorius libro Var. lectionum XXX. cap. 1.

Virum te putabo, &c.] id est fortem & patientem, & malis inuictum, si potueris ferre, id est patienter legere, seu audire tam indoctum poema: hominem non putabo: id est putabo te omnis humanitatis expertem, ferum, immanem, seu sensus expertem.

IN EPIST. 12.

Callisthenes quidem, Vulgare, ac notum negotium] Sic legendum censet Muretus Var. lect. lib. 2. cap. 5. Ibidemque verbum *redeo*, versu superiore delendum putat.

IN EPIST. 14.

Data a Laude nouâ] Approbata Caroli Sigonij coniectura, sic edendum curaui. Est autem Laus, oppidi nomen.

Quam si de multa nocte euigilassent] Sic emendauit Err. Stephanus, & recte: quamquam *vigilassent* ferri potest.

Virum Voles, &c.] id est vtrum aduoles ad me. Locus est aliquanto obscurior, & fortasse mendosus. Sed potest tamen sententia aliqua ex eo elici.

Neque laborant, &c.] Locus corruptus: in quo me libri veteres, quod ad has duas voces *neque laborant*, attinet, nihil adiuuerunt. Sed, quod ad ea, quæ deinceps sequûtur, in vno reperi *consentia*, pro *conscientia*, quod est in vulgatis. vnde feci, consensio. Videtur autem sic posse totus hic locus emendari, saltem vt aliqua ex ea sententia probabilis eliciatur. alioqui nihil affirmo, cum sola coniectura nitar. Sic igitur legere fortasse licet, *nostri inimici laborant, quod mira est consensio*, &c.

Idibus

Idibus Quinct. fanus fuit 2.3.ex 3.] id est duobus trientibus ex triente. Credibilius autem est hãc notam 3. esse trientis, quam 2. vt recte coniicit Manutius.

IN EPIST. I. LIB. III.

Tectorium & concinnum sit] P. Manutius legit *tectorium & continuum sit:* & ita declarat, ne rimas agat, ne vitium faciat. Ego *concinnum* malo.

Nunc hoc vel hieme, &c.] Huius loci restitutio debetur P. Manutio nonnulla ex parte. Nam nos quoque aliquid attulimus: nõ quod quidquam addiderimus: sed quod eas voces, quas delebat Manutius, retinuerimus, & quod voces *hieme & aestate*, aliis locis posuerimus: quod denique *aestate*, non *in aestate*, ediderimus: existimantes ex his duobus *hieme aestate*, factum esse *honeste*, nominibus loco suo motis. vnũ mutauimus, nempe pro *aestiuum locum*, *aestus locum* edendũ curauimus: paullo post, quod *subiectum cubiculis* excudi iussimus, in hoc eum prorsus secuti sumus. Licet tamen *cubiculo* legere, quemadmodum Malaspina testatur in codice Faerni scriptum esse.

Et silua vindicata.] Sic emendat Adr. Turnebus. Vindicata autem, id est purgata & rebus alienis & superuacaneis liberata.

Alterum est de Caluentij Marij.] Legendum fortasse est, *de Calueni Matij oratione.* Nam Matius, caluus erat: in quo non semel lusit Cicero epist. ad Attic.

Scilicet quo erant suauiores] Sic edendum curaui. Nam *sed* aduersantis particula, ad hunc locum non quadrabat, *scilicet* mire quadrat: Et *sed* seu *set* pro *scilicet* a librariis illis sæpe scriptum esse videmus.

Nihil te recordari de se.] aut legendum, *de te:* aut hoc totum *de te*, seu *de se*, delendum. *De te* autem, id est de tuo facto, qui mihi eius literas ostendisti: & de tua oratione, quam mecum de illo habuisti, omnino ego malim deleri.

Quem admodum coniicio, quasi ignoto.] sub. credis. Nam ni ita esset, ei non crederes, cum talis sit. vocem *ignoto*, repertam in vno codice manuscr. quamuis non in contextu, eadem manu tamen scriptam, restitui, vt Ciceronis. quod si

est aliena, & ab aliquo erudito olim excogitata, & subdita: videtur tamen valde huic loco conuenire.

IN EPIST. 2.

Subitoque bonus imperator noctu urbem hostium plane, &c.] P. Victorius Var. lectionum lib. 5. legendum censet, *noctu urbem, noctu plane*, &c. Ego sequor libros omneis & vulgatos, & manuscriptos. Arbitror tamen sic esse a Cicerone scriptum, & sic legendum, *noctu urbem hostium, plane hostium innasisset*, &c.

Hostium numerum, & militum, &c.] Manutius testatur codices Bessarionis habere, *hostiarum numerum*.

IN EPIST. 3.

Sed tua pene ad tectum iam perducta res est, &c.] Sic restitui, antiqua veteris scripturæ vestigia secutus.

IN EPIST. 4.

Diribitis tabellis] Sic Manutius, & Gruchius. Sigonius, diremtis tab. quod nunc minus probo.

IN EPIST. 8.

Quod discessu nostro emendum putaremus?] Quidam legunt, freti auctoritate librorum veterum, vt aiunt, *merēdum putaremus?* Quam lectionem vt non reiicio, ita hanc receptam non improbo.

Crassum Iunianum] Sic legendum, non *Crassum Licinianum*, quo modo olim operæ me imprudente ediderunt: quamquam non sine negligentia mea. Nam cum e vocis *Iunianum* regione adscripsissem Manutij coniecturam, *Licinianum*: illi quod erat adscriptum ad oram libri, secuti sunt: quod erat in textura orationis, reiecerūt. ego autem debueram, antequam excudere inciperent, delere. Hic igitur iterum lectorem admoneo legendum *Iunianum*, vt habent omnes libri, non *Licinianum*, quomodo Manutius coniecit esse legendum: quamuis coniectura illa sit probabilis: quod mihi pæne fuit fraudi. Cum autem possim scripturam receptam multis argumentis confirmare, tum duorum nummorum argenteorum: quorum vtriusque inspiciendi mihi

a Clo-

a Clemente Teuenino facta copia est, auctoritate possum. Vnius igitur horum nummorum in antica parte incisum erat Termini caput cum hac inscriptione, Q. Metellus Pius-Scip.imp. in postica, sella curulis, & supra eã cornu copiæ, & bilanx transuersim locata: inscriptio hæc, Crass. Iun. leg. propr. Alterius pars antica continebat tropæũ inter lituũ, & vrnam, cum hac inscriptione, Q. Metell. Pius-Scip.imp. postica præ se ferebat effigiem Cybeles turritæ inter spicam, & caduceũ locatæ. inscriptio erat hæc, Crassus Iun. leg. propr. Quare nihil censeo mutandum.

IN EPIST. 9.

Quid? si cæmentum bonum non hab.] Assentior Manutio, & aliis viris doctissimis, qui putant hic esse lacunam, & nonnulla deesse.

FINIS.

FRANCOFVRTI

Excudebat Andreas Wechelus,

Anno salutis M. D. LXXX.

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS IN EPISTOLARVM M. Tullii Ciceronis, quæ Familiares vocantur, libros octo posteriores.

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS IN EPISTOLARVM CICERONIS QVÆ FAMILIARES VOcantur, Librum nonum ad Varronem & alios.

NOn est instituti nostri, qui vir, quantusque M. Terentius Varro fuerit, quamque multis veterum testimonijs eius eruditio prædicetur, ostendere. Quinctiliani tantum verba recitabo, quæ sunt lib. 10. Terentius Varro, vir Romanorum eruditissimus, plurimos libros & doctissimos composuit, peritissimus Latinæ linguæ, & omnis antiquitatis, & rerum Græcarum nostrarumque, plus tamen scientiæ collaturus, quam eloquentiæ. Vixit annos centum: quod Valerius lib. 8. cap. 7. docet. Ante quam duodecimam annorum hebdomadam expleuisset, compositos a se libros septingentos, ipse scripsit in primo libro de imaginibus numeri septenarij. Gellius lib. 3. cap. 10.

ARGVMENTVM EPIST. I. LIB. IX.

VArronis *aduentum expetit; quod in eius potissimum cõsuetudine & sermone spem doloris leniendi, quem capiebat e rerum publicarũ interitu, aliquam reposuerit. Scripta Cæsare tertium & Lepido cos.*

M. Cicero

M.Cicero S. D. M.Terentio Varroni. 1.

Ex ijs litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres, & vbi esses, cognoui: quando autem te visuri essemus, nihil sane ex eisdem litteris potui suspicari. in spem tamen venio, appropinquare tuum aduentum: qui mihi vtinam solatio sit. etsi tot tantisque rebus vrgemur, vt nullam alleuationem quisquam non stultissimus sperare debeat. sed tamen aut tu potes me, aut ego te fortasse aliqua re iuuare. scito enim me postea quam in vrbem venerim, redisse cum veteribus amicis, id est cum libris nostris, in gratiam. etsi non iccirco eorum vsum dimiseram, quod ijs succenserem, sed quod eorum me suppudebat. videbar enim mihi, cum me in res turbulentissimas, infidelissimis socijs, demisissem, praceptis illorum non satis paruisse. ignoscũt mihi, & reuocãt in consuetudinem pristinam: teq;, quod in eo permanseris, sapientiorem, quam me, dicunt fuisse. quamobrem, quando placatis his vtor, videor sperare debere, si te vidcrim, & ea quæ premant, & ea quæ impendeant, me facile transiturum. quamobrem, siue in Tusculano, siue in Cumano ad te placebit, siue, quod minime velim, Romæ dummodo simul simus, perficiam profecto, vt id vtriq; nostrum commodissimum esse videatur. Vale.

EXPLANATIO.

A te missus] sic antiqui libri septẽ. nec mutationis causſam video. *Tuum aduentum:*] abfuit igitur ab vrbe Varro diutius, quam Cicero, post deuictum in Pharsalia Pompeiũ. *Non stultissimus*] stultissimum esse oportet, qui, tam graui reip. tempore, alleuationem vllam sperare possit. *In vrbem*] cum Cæsar, confecto Alexandrino bello, reuersus Ciceroni, qui Pompeium secutus erat, pepercisset, eique permisisset, vt in vrbem veniret. *In res turbulentissimas,*] in bellum ciuile. *Infidelissimis socijs,*] Pompeianis, de quorum in remp. atque

in me voluntate nihil mihi certum posſem polliceri. *Praeceptis illorum*] præcipiunt enim libri, non temere credendũ. vnde illud Epicharmi, epiſt. 17. ad Att. lib. 1.

Νῆφε, μέμνασ' ἀπιστεῖν. ἅρδα πάντα τῷ φρενῶν.

Et epiſt. 20. ad Att. lib. 2. Pragmatici homines omnibus hiſtoricis præceptis, verſibus denique cauere iubent, & vetant credere. *In eo*] ſic veteres libri omnes. fortaſſe refertur ad, Vſum. dixit enim: Eorum vſum dimiſeram. quod tamen diſtat longius. Vel, In eo: quod præceptis illorum parueris: in quo ego non permanſi. quamquam hoc falſum videtur. nam & Varro Pompeium ſecutus eſt, fuitque vna cum Cicerone & M. Catone Dyrrhachij, cum in Pharſalicis campis dimicarunt Cæſar & Pompeius. lib. 1. de Diuin. itaque malim accipere, In eo, id eſt in eorum vſu, quem ego dimiſi: vt intelligatur illud tempus, quod Pharſalicam pugnam conſecutum eſt tunc enim Brundiſij Cicero in mœrore iacuit, nullo librorum vſu, victorem Cæſarem timens, cuius ex Alexandrino bello aduentus exſpectabatur. Varro autem, victo in Pharſalia Pompeio, videtur in Italiam redijſſe, vt ex epiſtola ſexta colligitur, nec ſe mœrori, vt Cicero, ſed litteris dediſſe: quod ex hac epiſtola licet conijcere. *Quæ premant,*] ſupra: Tot tantiſque rebus vrgemur. Tranſlata ſunt, Premant, Impendeant, Tranſiturum. *Impendeant,*] poſt Africanum bellum; quod Cæſar tunc gerebat. *Tranſiturum.*] tranſeuntes vitamus ea, quæ impendent. tranſire etiam dicuntur ea, quæ impendent, vt epiſt. 21. ad Att. lib. 2. *Ad te*] ſubaudi, venire. &, Ad te, pro ad villam tuam, ſiue in Tuſculano, ſiue in Cumano. epiſt. 2. 4. 6. *Perficiam*] mutuo ſermone & ſtudijs communicandis. *Videatur.*] ſic placet, & ita legitur in duobus antiquis libris. alij habent, Videbitur: vel, Diuidetur: quod vtrumque perſpicue mendoſum. alij, Iudicetur: quod minus probauimus. Nonnullis placuit, Dijudicetur: quos ſequi noluimus.

ARGVMENTVM EPIST. II.

Diutius retenta epiſtola cauſſam exponit: ſuadet, quod ſibi quoque ſtatutum affirmat, vt hominum frequentiam videret, dum gratulatio, qua propter Afficana victoria nuncium fiebat,

fiebat, deferuescat: causam affert, cur in urbe maneat: suumque iuuandæ quoquo modo resp. desiderium declarat. Scripta eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 2.

Caninius, idem tuus, & idem noster, cum ad me pernesperi venisset, & se post tridie mane ad te iturum esse dixisset: dixi ei me daturum aliquid mane, & , vt peteret, rogaui. conscripsi epistolã noctu: nec ille ad me rediit. oblitũ credidi. attamẽ eã ipsã epistolã misisse per meos, nisi audissem ex eodem, post tridie te mane e Tusculano exiturum. at tibi repente paucis post diebus, cum minime exspectarem, venit ad me Caninius mane: proficisci ad te statim, dixit. etsi erat ἄωλος illa epistola, præsertim tantis post ea nouis rebus allatis: tamen perire meam lucubrationem nolui, & eam ipsam Caninio dedi: sed cum eo, & homine docto, & amantissimo tui, locutus ea sum, quæ pertulisse illum ad te existimo. Tibi autem idem consilij do, quod mihimet ipsi: vt vitemus oculos hominum, si linguas minus facile possumus. qui enim victoria se efferunt, quasi victos nos intuentur: qui autem victos esse nostros moleste ferunt, nos dolent viuere. Quæres fortasse, cur, cum hæc in vrbe sint, non absim, quemadmodum tu. tu enim ipse, qui & me & alios prudentia vincis, omnia, credo, vidisti: nihil omnino te fefellit. Quis est tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat? nusquam incurrat? Ac mihi quidem iampridem venit in mentem, bellum esse, aliquo exire, vt ea quæ agebantur hic, quæque dicebantur, nec viderem, nec audirem. sed calumniabar ipse: putabam, qui obuiam mihi venisset, vt cuique commodum esset, suspicaturum, aut dicturum etiam, si non suspicaretur: Hic

aut metuit, & ea refugit: aut aliquid cogitat, & habet nauem paratam. denique, leuissime qui suspicaretur, & qui fortasse me nouisset optime, putaret me iccirco discedere, quod quosdam homines oculis meis ferre non possent. Haec ego iusticans, adhuc Romae maneo: & tamen ἀλληθότως *consuetudo diuturna callum iam obduxit stomacho meo. Habes rationem mei consilij. tibi igitur hoc. Censeo latendum tantisper ibidem, dum deferuescat haec gratulatio, & simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit: confectum enim esse existimo. magni autem interierit, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum. quamquam, quo me coniectura ducat, habeo: sed exspecto tamen. te vero nolo, nisi ipse rumor iam raucus erit factus, ad Baias venire. erit enim nobis honestius etiam, cum hinc discesserimus, videri venisse in illa loca ploratum potius, quam natatum. Sed haec tu melius: modo stet nobis illud, vna viuere in studijs nostris, a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem: non deesse, si quis adhibere volet nō modo vt architectos, verū etiā vt fabros ad aedificandam remp. potius libenter accurrere: sin nemo vtetur opera, tamen & scribere, & legere* πονεῖσθαι: *& si minus in curia atque in foro, at in litteris & libris, vt doctissimi veteres fecerunt, nauare remp. & de moribus ac legibus quarere. Mihi haec videtur. tu quid sis acturus, & quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris.*

EXPLANATIO.

Caninius, idem tuus, & idem noster,] sic aliquot libri veteres. quod placuit. nam eodem modo locutum esse Ciceronem lib. 2. de Diuin. animaduerti. Marcellus, inquit, idem imperator, idem augur. Sic Varro Sesquiulysse: Idem senatus, idem

idem populi caput. Alius liber, Caninius tuus, & idem noster: non male. nam & infra, epist. 17. Ego vir fortis, idemque philosophus. Ceteri libri, Caninius idem & idē noster. quod probare nullo modo possum: quamquam alij probarint; qua ratione ducti, non equidē video. miror etiam, eosdem negare, Tuus, in veteribus libris esse. *Aliquid*] litteratum. *At tibi*] Tibi, ornatus gratia & hic, & alibi addidit Cicero. epist. 6. ad M. Brutū, epist. 14. lib. 10. ad Att. & Cœlius epist. 2. lib. 8. Ἐνόλος] obsoleta, non recens. *Tantis nouis rebus*] victoriam Cæsaris Africanam significat. *Perire meam lucubrationem nolui*,] perire laborē illum nolui, quē in elucubrando susceperam. Ne quis, Lucubrationem meam, pro epistolā meam, accipiat. non enim Lucubratio est id, quod remanet post nocturnam operā, siue epistola, siue oratio, siue aliud: sed actus ille, vt ita dicā, operaq; illa, quæ ponitur in elucubrādo: quātum quidem nobis exemplorū obseruatione colligere licuerit. Nam, quod subiungitur, Et eam ipsam Caninio dedi: ad epistolā refertur. *Locutus ea sum*,] fortasse litteris nō committenda. *Vitemus oculos hominum*,] qui vitari in vrbe non possunt. *Nos dolent vincre*.] vide ep. 5. *Tam lynceus*,] Lynceum ea vidisse, quæ longissime distabant, memoriæ proditū est. vnde adagium, Lynceo perspicacior. *Qui in tantis tenebris nihil offendat?*] ad metaphoram hæc omnia pertinent, lynceus, tenebris, offendat, incurrat. Inde Liuius lib. 35. Si in re nauali, cuius esset ignarus, offendisset, &c. *Calumniabar*] sulpicabar ea, quæ fortasse falsa sunt. *Quosdam homines*] victores Cæsarianos. *Oculi mei ferre non possent*.] epist. 16. lib. 2. Nosti oculorum meorum in hominum insolentium indignitate fastidium. Ἀναιθόντως] sensim. *Callum iam obduxit stomacho meo*.] vt ea minus aliquanto sentiat, quibus angebatur antea. Tusc. 2. Ipse labor quasi callum quendam obducit dolori. Epist. 5. lib. 4. In illis rebus exercitatus animus callere iam debet. Et ep. 18. ad Att. lib. 2. De Statio manumisso, & nonnullis alijs rebus, angor equidē, sed iam prorsus occallui. *Deferuescat*] quędam res, cum in summo sunt, feruere dicuntur: vnde in oratione pro Quinctio, Feruet auaritia. eædem deferuere, cum imminui cœptæ sunt: vt, Ira deferuescit, Tusc. 4. Cupiditates deferuescunt, pro Cœlio. *Gratulatio*,] ob res a Cæsare in Africa contra

Scipionem, Pompeij Magni socerum, & Iubam, Mauritaniæ regem, prospere gestas. *Magni interest,*] nostra. diuersum enim consilium, pro victoris in victos vel clementia, vel crudelitate, capiemus. *Quo me coniectura ducat,*] quid cõijciat Cicero de Cæsaris animo, non facile est existimare. clementem tamen eum potius, quam crudelem, fore (vt arbitror) opinatur: itaque subiungit, Sed exspecto tamen. *Rumor*] de victoria Cæsaris. *Raucus erit factus,*] raucorum vox minus clara est. inde sumptum, vt raucum rumorem dicat esse, cum homines ea de re, quæ in ore omnium fuerat, minus iam loquantur. *Ad Baias venire.*] ad aquas Baianas: quo ibant oblectationis & valetudinis caussa. In oratione pro Cœlio. *Videri*] nam nunc, si eamus ad Baias, recenti adhuc nuncio de Africana Cæsaris victoria, videbimur iuisse natatum lætitiæ caussa: quod turpe nobis erit. sin exspectamus, donec rumor sit imminutus; non natandi, sed plorandi caussa Baias venisse videbimur: quod erit honestius. *Stet nobis illud,*] ita statuamus viuere in studijs nostris, vt sententiam ne mutemus. *Antea*] stante rep. *Nunc vero*] afflicta rep. cum nulla in re alia acquiescamus. Vide eandem sententiam epist. 3. lib. 4. & 13. lib. 5. & 12. lib. 6. *Vt architectos,*] tamquam principes ciues, quales olim fuimus. *Vt fabros*] non vt consilio & sententia, sed opera tantum opem reip. feramus. *Aedificandam*] quæ nunc euersa iacet. Verbo translato vsus est, quia dixerat iã, Architectos, & Fabros. *Potius libenter accurrere:*] nõ modo nõ deesse, verum etiã libenter accurrere. Omnes mei libri veteres habẽt, Et potius. vnus, Et, non habet: quod elegantius videtur. πολιτείας] libros de regenda rep. *In curia*] dicenda in senatu sententia. *In foro,*] agendis caussis, vt olim solebam. *Nauare remp.*] sic duo veteres libri, mendose; mihi non displiceret, Iuuare remp. quod omnino sententia postulat. certe enim, quæ de optimi ciuis officio scribuntur, vtilia sunt reip. quod nisi ita esset; quorsum & scribere, & legere πολιτείας Cicero cogitaret? In reliquis antiquis libris, Grauare, est, non Nauare, mendo manifesto. Quidam opinantur legi posse, Gubernare: alij, verbo addito, Nauare operam reip.

ARGV-

ARGVMENTVM EPIST. III.

Iturum se ad Varronem significat: quamquam fore videat, vt ab hominibus vterque reprehendatur: quasi turpe sit, miserrima ciuitate, villarũ amœnitatem quærere. se tamen contemnere ait sermones hominum indoctorum, & in studiis omnino cum Varrone victurum.

Cicero S. D. Varroni. 3.

Etsi, quid scriberem, non habebam: tamen Caninio ad te euntinon potui nihil dare. quid ergo potissimũ scribam? quod velle te puto, cito me ad te esse venturũ. etsi vide, quæso, satis ne rectum sit, nos, hoc tanto incendio ciuitatis, in istis locis esse. dabimus sermonem iis, qui nesciunt nobis, quocumque in loco simus, eundem cultũ, eundem victum esse. quid refert? tamen in sermonem incidemus. valde id, credo, laborandum est, ne, cum omnes in omni genere & scelerum & flagitiorum volutentur, nostra nobiscum, aut inter nos cessatio vituperetur. ego vero, neglecta barbarorum insciitia, te persequar. quamuis enim hæc sint misera, quæ sunt miserrima: tamen artes nostræ nescio quo modo nunc vberiores fructus ferre videntur, quam olim ferebant: siue quia nulla nunc in re alia acquiescimus: siue quod grauitas morbi facit, vt medicina egeamus, eaque nunc appareat, cuius vim non sentiebamus, cum valebamus. Sed quid ego hæc ad te, cuius domi nascuntur, γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας? nihil scilicet, nisi vt, rescribens aliquid, me exspectares. sic igitur facies. Vale.

EXPLANATIO.

Caninio] ordo postulat, vt hæc sit huius libri secũda episto-

la est enim illa, quam Caninio se daturum, si petiisset, dixit in proxima superiore. sunt apud me duo veteres libri, in quibus plane scriptum est, Caninio. itaque coniectura nihil opus est in re præsenti, atque ante oculos posita. quod ideo dixi, ne quis excogitatam putet, ideoque minus certam, correctionem: quia mendose in quibusdam libris, & in Mediceo quoque illo, quem ceteris emendatiorem esse quidam arbitrantur, legimur, Animo: ex quo iidem legendum putarunt, Caninio. *Incendio*] calamitatem publicam vocat incendium. nondum autem, cum hæc scribebat, Africanæ Cæsaris victoriæ nuncius allatus erat. quod significatur in eo loco epist. 2. Etsi erat *ἀνάπαιστος* illa epistola, præsertim tantis postea nouis rebus allatis. *Rectum*] non considerat hic Rectum tamquam honestum, sed tamquam id, quod fieri oporteat. quasi dicat: vide, quæso, debeamus ne in istis locis esse, hoc tam misero statu reip. quod homines reprehendent. *In istis locis*] in amœnissimis villis. *Eundem cultū, eundem victum esse.*] mutatione loci neque cultum, neque victum mutamus: quid igitur habent, cur de nobis loquantur? Cultus omnia significat, excepto victu, quibus vtuntur homines vel commodi, vel ornamenti, vel voluptatis cuiam gratia. De Diuin. lib. 1. Cultus atque victus salubris & moderatus. De Off. lib. 1. Studeat parare ea, quæ suppeditent & ad cultum & ad victum. Cæsar lib. 6. Germani eodem victu & cultu corporis vtuntur. *Quid refert? tamen in sermonem incidemus.*] modus loquendi: vt Phil. 7. Quam turpe est, legiones ad senatum legatos mittere, senatum ad Antonium? quamquam illa legatio nō est, denunciatio est, paratum illi exitium nisi paruerit huic ordini. quid refert? tamen opinio est grauior. *Credo,*] ironia. Spernendus, inquit, est hominum sermo, præsertim eorum qui honestum otium vituperēt, cum eorum actiones flagitiosissimę sint. Epist. 5. lib. 4. An illius vicem, credo, doles? *Et scelerum & flagitiorum*] geminata copula diuersitatem indicat. omne enim scelus flagitium est, non contra: & minor in aliquo flagitio culpa, quam in scelere. *Volutentur,*] hoc verbum actionem cōtinet: & positum est de industria, vt inferiori verbo, Cessatio, opponeretur. *Nobiscum, aut inter nos*] bona correctio. nam poterat aliquis obiicere, cessare eos etiam cum aliis: si quidē in vrbe non viuerent. Cessamus, inquit,

inter

inter nos, non inter alios: quia remoti a multitudine viuimus. *Barbarorum*] indoctorum. De Orat. lib. 1. Hæc turba & barbaria forensis dat locum vitiosissimis oratoribus. *Artes nostræ*] litterarum tractatio. *Gravitas morbi*] seruitus reip. in qua, tamquam in morbo, ad litterarum remedia confugimus. *Cum valebamus.*] incolumi reip. statu. ταῦτ' ἐν Ἀθήναις?] vide epist. 3. lib. 6. *Me exspectares.*] postea suam commorationem excusauit in epist. superiore; quam post hãc scriptam esse, iam dixi.

ARGVMENTVM EPIST. IV.

De Varronis aduentu, ex Diodori dialectici sententia, iocatur. nam in libro de Fato, Diodori opinionem improbans, Chrysippo assentitur. Eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 4.

Περὶ δυνατῶν *me scito* κατὰ Διόδωρον κρίνειν. *quapropter, si venturus es, scito, necesse esse te venire: sin autem non es,* τοῦτ' ἀδύνατον *est te venire. nunc vide, vtra te* κρίσις *magis delectet, Chrysippias* hæc, quã noster Diodotus non concoquebat. sed de his etiam rebus, otiosi cum erimus, loquemur. hoc etiam est* τῆς Χρυσίππου δυνατόν. *De Cestio mihi gratum est: nam id etiam Attico mandaram. Tu si minus ad nos, nos accurremus ad te. si hortum in bibliotheca habes, nihil deerit. Vale.*

EXPLANATIO.

περὶ δυνατῶν] de rebus, quæ fieri possunt: de possibilibus. hoc enim verbo, quod vitasse Cicero videtur, Plautus in Stricho vsus est: & Quinctilianus, quod Græce δυνατόν, Latine dici Possibile, quamquam appellatione duriore, auctor est lib. 3. cap. 8. κατὰ Διόδωρον κρίνειν.] ex Diodori sententia iudicare. Quid sentiret Diodorus, ostendit Cicero in libro de Fato, his verbis: Maxime tibi Chrysippe cum Diodoro certamen

est. Ille enim id solum fieri posse dicit, quod aut sit verum, aut futurum sit: &, quidquid futurum sit, id dicit fieri necesse esse: &, quidquid non sit futurum, id negat fieri posse. tu, & quæ nō sint futura, posse fieri dicis: vt, frangi hanc gemmam, etiam si id numquam futurum sit: neque necesse fuisse, Cypselum regnare Corinthi, quamquam id millesimo ante anno Apollinis oraculo editum esset. *Venturus*] in vrbem. *τῶν ἀδυνάτων*] ex iis rebus, quæ fieri non possunt. *Vtrate κρίσις magis delectet*,] vtrum malis, *κατὰ διόδωρον*, an *κατὰ χρύσιππον* iudicare. Chrysippi sententiam ideo non exponit Cicero, quia notam Varroni sciebat, homini eruditissimo. *Chrysippias hæc*,] mendosum locum esse constat. quidam veteres libri, An Chrysippias hæc. vetustiores autem omnes, An, non habent. ex quo nobis orta coniectura est, mendum tolli posse vnius litteræ mutatione: vt legatur hoc modo, Chrysippi, an hæc. *Noster Diodotus*] Stoicus. Acad. lib. 2. Diodoto quid faciam Stoico? quem a puero audiui: qui mecum viuit tot annos: qui habitat apud me: quem & admiror, & diligo. De nat. de. lib. 1. Cum minime videbamur, tum maxime philosophabamur. quod & orationes declarant, refertæ philosophorum sententiis: & doctissimorum hominum familiaritates, quibus semper domus nostra floruit; & principes illi, Diodotus, Philo, Antiochus, Posidonius, a quibus instituti sumus. Vide in Bruto. *Non concoquebat.*] non probabat: cum Cicero ipse probaret: dixit enim, *περὶ δυνατῶν* me scito *κατὰ διόδωρον κρίνειν*. A cibis translatio: quorum alij reiiciuntur a stomacho nō concoquente, alij, concoctione facta, in succum & sanguinē conuertūtur. Lib. 3. ad Q. fr. A Vatinio ita me obseruari scio, vt eius ista odia non sorbeam solum, sed etiam concoquam. *De his etiam rebus*,] de vtraque *κρίσει*. *Hoc etiam est κατὰ χρύσιππον δυνατόν*.] ita fieri hoc potest, vt necesse nō sit. quod est e Chrysippi sententia. *Hortum in bibliotheca*] illatum, non ibi natum.

ARGVMENTVM EPIST. V.

Probat & diem, quo conuenturi sint, & suum Varroni sque consilium, quod, semel a Cæsare victis, ab armis discesserint. Eodem anno.

Cicero

Cicero S. D. Varroni. 5.

Mihi vero, ad nonas, bene maturum videtur fore, neque solum propter remp. sed etiam propter anni tempus. quare diem istum probo: itaque eundem ipse sequar. Consilij nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non paniteret, nobis panitendum putarem. secuti enim sumus non spem, sed officium: reliquimus autem non officium, sed desperationem. ita verecundiores fuimus, quam qui se domo non commouerunt: saniores, quam qui, amissis opibus, domum non reuerterunt. sed nihil minus fero, quam seueritatem otiosorũ: &, quoquo modo res se habet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non satisfacimus, quia viuimus. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante nonas veniendi, istic te videbo: sin minus, persequar in Cumanum: & ante te certiorem faciam, vt lauatio parata sit. Vale.

EXPLANATIO.

Mihi vero,] sic incipit epist. 6. lib. 4. 30. lib. 7. 12. 22. lib. 16. *Ad nonas,*] vt nonis vna simus in Cumano. *Propter remp.*] exspectandum enim, & ibidem latè dum videbatur, dum deferueſceret gratulatio. alioqui præsentem reip. statum odisse viderentur. epist. 2. *Propter anni tempus.*] fortasse vitandi caloris causſa non propinquam diem probabat. *Consilij nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non paniteret, nobis panitendum putarem.*] erant qui Ciceronem Varronemque reprehenderent, quod statim, post deuictum in Pharsalia Pompeium, ab armis discessissent. huius nostri consilij, inquit Cicero, ne tum quidem nobis pœnitendum putarem, si eos, qui id secuti non sunt, non pœniteret, cum vero eos pœniteat, quod in bello remanserint: multo minus nobis, qui saniores fuimus, pœnitendum puto. Libri omnes veteres ha-

bent, Nisi, sed mendose, vt satis liquet. itaque recte Hieronymus Ferrarius restituit, Ne si. a quibus particulis, cū præponuntur, ad verbum infra positū vis negandi transfertur. quod si verbum præponatur, altera negatio cum eo cōiungitur. id exemplo fiet illustrius. hoc quidem in loco, Ne si, verbo præponuntur, & in eo tamen verbo ineſt vis negandi. nam illud, Nobis pœnitendum putarem, valet, non putarem, quia respicit superiores particulas, Ne si. quæ si postponantur, addenda erit eidem verbo altera negatio, vt ita dicatur: Nobis pœnitendum nō putarem, ne si eos quidem, &c. Prioris generis exemplum habemus illud epist. 10. lib. 13. ad Att. Purgat Cæsarem de interitu Marcelli: in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet vlla suspicio. pro, non caderet. Et in Oratore: Nobis, ne si cupiamus quidem, distrahere vocales conceditur. pro, non conceditur. Alterum genus agnoscitur epist. 22. lib. 12. ad Att. Enitar, vt, præter me, nemo dolorem meum sentiat, ne tu quidem. Et ibidem epist. 35. Non habeo, ne me quidem ipsum, qui cum tam audacter communicem, quam te. *Non spem,*] vincendi. victoriam enim desperabā. epist. 7. lib. 4. & 3. lib. 7. *Officium:*] epist. 1. lib. 6. Quoddam nobis officium iustum, & pium, & debitum reip. videbatur. Et epist. 6. eiusdem libri: Vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, vt in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. *Desperationem.*] epist. 3. lib. 7. Non putaui, cum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore. Et epist. 7. lib. 4. *Amissis opibus,*] victi Pharsalico prœlio; quo vires amiserunt. *Seueritatem otiosorum:*] eos, qui cum se domo nō commouerint, nos tamen, quia domum, relictis armis, rediuimus, seuere admodum reprehendunt: absurde: nam neque reprehendendi omnino sumus; &, si essemus, non ab istis otiosis, verum ab iis potius, qui persequi belli ciuilis extrema voluerunt. *Quoquo modo res se habet,*] pœnituisse eos, iam significauit, qui ab armis non discesserint. nunc igitur, cum eos quasi laudare velit, dicturus, Vereor, correctione quadam prius vtitur, & ait, Quoquo modo res se habet: id est, quamquam parum sapienter fecerint, qui, semel victi, rursus tamen pugnare noluerint. *Vereor,*] vereri dicimur parētes, & seniores, & qui sunt in honore aliquo aut dignitate constituti. verebatur igitur nonnihil

nonnihil Cicero Pompeianos quosdam vel mortuos, quasi ei possent exprobrare, quod domum reuertisset: illos autem, qui domi remanserant, nequaquam curabat. *In bello*] Africano: nam in Pharsalico ipse etiam affuit, licet in acie nō fuerit. non enim erat, cur vereretur eos, quibuscum in bello fuerat, sed eos, quos deseruisse videri poterat, qui postea in Africano bello occiderunt. *Hos*] quidam otiosi, qui domi manserant, Pompeianis partibus fauentes, dolebant eos viuere, qui post Pharsalicam pugnam domum redierant. Epist. 2. Qui victos esse nostros moleste ferunt, hos dolent viuere. *Ante nonas*] quem diem probare se dixit. *Lauatio*] in balneo Infra: Balneum calfacias oportebit. Veteribus admodū familiaris, & pæne quotidiana lauatio fuit.

ARGVMENTVM EPIST. VI.

Cæsarie ex Africano bello reuertentis aduentum significat: belli ciuilis culpam Pompeio potius, quam Cæsari, tribuit: Varronem laudat, quod se ab armis ad studia, quasi a tempestate in portum, contulerit. Eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 6.

Caninius noster me tuis verbis admonuit, vt scriberem ad te, si quid esset, quod putarem te scire oportere. Est igitur aduentus in exspectatione. neque tu id ignoras. sed tamen, cum ille scripsisset, vt opinor, se in Alsiense venturum, scripserunt ad eum sui, ne id faceret: multos ei molestos fore, ipsumque multis: Ostia, videri commodius, eum exire posse ad, ego non intelligebam, quid interesset: sed tamen Hirtius mihi dixit, & se ad eum, & Balbum, & Oppium scripsisse, vt ita faceret, homines, vt cognoui, amantes tui. hoc ego iccirco nosse te volui, vt scires, hospitium tibi vbi parares, vel potius vtrubique. quid enim ille facturus,

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS IN EPISTOLARVM M. Tullii Ciceronis, quæ Familiares vocantur, libros octo posteriores.

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS IN EPISTOLARVM CICERONIS QVÆ FAMILIARES VOcantur, Librum nonum ad Varronem & alios.

NON est instituti nostri, qui vir, quantusque M. Terentius Varro fuerit, quamque multis veterum testimonijs eius eruditio prædicetur, ostendere. Quinctiliani tantum verba recitabo, quæ sunt lib. 10. Terentius Varro, vir Romanorum eruditissimus, plurimos libros & doctissimos composuit, peritissimus Latinæ linguæ, & omnis antiquitatis, & rerum Græcarum nostrarumque, plus tamen scientiæ collaturus, quam eloquentiæ. Vixit annos centum: quod Valerius lib. 8. cap. 7. docet. Ante quam duodecimam annorum hebdomadam expleuisset, compositos a se libros septingentos, ipse scripsit in primo libro de imaginibus numeri septenarij. Gellius lib. 3. cap. 10.

ARGVMENTVM EPIST. I. LIB. IX.

VARRONIS *aduentum expetit; quod in eius potissimum cõsuetudine & sermone spem doloris lenendi, quem capiebat e rerum publicarũ interitu, aliquam reposuerit. Scripta Cæsare tertium & Lepido cos.*

M. Cicero

M.Cicero S. D. M.Terentio Varroni. 1.

Ex ijs litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres, & vbi esses, cognoui: quando autem te visuri essemus, nihil sane ex eisdem litteris potui suspicari. in spem tamen venio, appropinquare tuum aduentum: qui mihi vtinam solatio sit. etsi tot tantisque rebus vrgemur, vt nullam alleuationem quisquam non stultissimus sperare debeat. sed tamen aut tu potes me, aut ego te fortasse aliquare iuuare. scito enim me postea quam in vrbem venerim, redisse cum veteribus amicis, id est cum libris nostris, in gratiam. etsi non iccirco eorum vsum dimiseram, quod ijs succenserem, sed quod eorum me suppudebat. videbar enim mihi, cum me in res turbulentissimas, infidelissimis socijs, demisissem, praceptis illorum non satis paruisse. ignoscũt mihi, & reuocãt in consuetudinem pristinam: teq; quod in eo permanseris, sapientiorem, quam me, dicunt fuisse. quamobrem, quando placatis his vtor, videor sperare debere, si te viderim, & ea quæ premant, & ea quæ impendeant, me facile transiturum. quamobrem, siue in Tusculano, siue in Cumano ad te placebit, siue, quod minime velim, Romæ: dummodo simul simus, perficiam profecto, vt id vtriq; nostrum commodissimum esse videatur. Vale.

EXPLANATIO.

A te missas] sic antiqui libri septẽ. nec mutationis causam video. *Tuum aduentum*] abfuit igitur ab vrbe Varro diutius, quam Cicero, post deuictum in Pharsalia Pompeiũ. *Non stultissimus*] stultissimum esse oportet, qui, tam graui reip. tempore, alleuationem vllam sperare possit. *In vrbem*] cum Cæsar, confecto Alexandrino bello, reuersus Ciceroni, qui Pompeium secutus erat, pepercisset, eique permisisset, vt in vrbem veniret. *In res turbulentissimas*,] in bellum ciuile. *Infidelissimis socijs*,] Pompeianis, de quorum in temp. atque

in me voluntate nihil mihi certum posſem polliceri. *Præceptis illorum*] præcipiunt enim libri, non temere credendũ. vnde illud Epicharmi, epiſt. 17. ad Att. lib. 1.

Νῆφε, © μέμνασ' ἀπιστεῖν. ἄρθρα παῦτα τῆς φρενῶν.

Et epiſt. 20. ad Att. lib. 2. Pragmatici homines omnibus hiſtoricis præceptis, verſibus denique cauere iubent, & vetant credere. *In eo*] ſic veteres libri omnes. fortaſſe refertur ad, Vſum. dixit enim: Eorum vſum dimiſeram. quod tamen diſtat longius. Vel, In eo: quod præceptis illorum parueris: in quo ego non permanſi. quamquam hoc falſum videtur. nam & Varro Pompeium ſecutus eſt, fuitque vna cum Cicerone & M. Catone Dyrrhachij, cum in Pharſalicis campis dimicarunt Cæſar & Pompeius. lib. 1. de Diuin. itaque malim accipere, In eo, id eſt in eorum vſu, quem ego dimiſi: vt intelligatur illud tempus, quod Pharſalicam pugnam conſecutum eſt tunc enim Brundiſij Cicero in mœrore iacuit, nullo librorum vſu, victorem Cæſarem timens, cuius ex Alexandrino bello aduentus exſpectabatur. Varro autem, victo in Pharſalia Pompeio, videtur in Italiam rediiſſe, vt ex epiſtola ſexta colligitur, nec ſe mœrori, vt Cicero, ſed litteris dediſſe: quod ex hac epiſtola licet conijcere. *Quæ premant,*] ſupra: Tot tantiſque rebus vrgemur. Tranſlata ſunt, Premant, Impendeant, Tranſiturum. *Impendeant,*] poſt Africanum bellum; quod Cæſar tunc gerebat. *Tranſiturum.*] tranſeuntes vitamus ea, quæ impendent. tranſire etiam dicuntur ea, quæ impendent, vt epiſt. 21. ad Att. lib. 2. *Ad te*] ſubaudi, venire. &, Ad te, pro ad villam tuam, ſiue in Tuſculano, ſiue in Cumano. epiſt. 2. 4. 6. *Perficiam*] mutuo ſermone & ſtudijs communicandis. *Videatur.*] ſic placet, & ita legitur in duobus antiquis libris. alij habent, Videbitur: vel, Diuidetur: quod vtrumque perſpicue mendoſum. alij, Iudicetur: quod minus probauimus. Nonnullis placuit, Dijudicetur: quos ſequi noluimus.

ARGVMENTVM EPIST. II.

Diutius retenta epiſtola cauſſam exponit: ſuadet, quod ſibi quoque ſtatutum affirmat, vt hominum frequentiam vitet, dum gratulatio, qua propter Africana victoria nuncium ſiebat,

fiebat, deferuescat: caussam afferr, cur in Vrbe maneat: suumque iuuandæ quoquo modo resp. desiderium declarat. Scripta eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 2.

Caninius, idem tuus, & idem noster, cum ad me pernesperi venisset, & se postridie mane ad te iturum esse dixisset: dixi ei me daturum aliquid mane, & , vt peteret, rogaui. conscripsi epistolã noctu: nec ille ad me rediit. oblitũ credidi. attamẽ eã ipsã epistolã misisse per meos, nisi audissem ex eodem, postridie te mane e Tusculano exiturum. at tibi repente paucis post diebus, cum minime exspectarem, venit ad me Caninius mane: proficisci ad te statim, dixit. etsi erat ἴωλος illa epistola, præsertim tantis post ea nouis rebus allatis: tamen perire meam lucubrationem nolui, & eam ipsam Caninio dedi: sed cum eo, & homine docto, & amantissimo tui, locutus ea sum, quæ pertulisse illum ad te existimo. Tibi autem idem consilij do, quod mihimet ipsi: vt vitemus oculos hominum, si linguas minus facile possumus. qui enim victoria se efferunt, quasi victos nos intuentur: qui autem victos esse nostros moleste ferunt, nos dolent viuere. Quæres fortasse, cur, cum hæc in vrbe sint, non absim, quemadmodum tu. tu enim ipse, qui & me & alios prudentia vincis, omnia, credo, vidisti: nihil omnino te fefellit. Quis est tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat? nusquam incurrat? Ac mihi quidem iampridem venit in mentem, bellum esse, aliquo exire, vt ea quæ agebantur hic, quæque dicebantur, nec viderem, nec audirem. sed calumniabar ipse: putabam, qui obuiam mihi venisset, vt cuique commodum esset, suspicaturum, aut dicturum etiam si non suspicaretur: Hic

aut metuit, & ea refugit: aut aliquid cogitat, & habet nauem paratam. denique, leuissime qui suspicaretur, & qui fortasse me nouisset optime, putaret me iccirco discedere, quod quosdam homines oculis meis ferre non possent. Hac ego suspicans, adhuc Romæ maneo: & tamen κελησθοτως consuetudo diuturna callum iam obduxit stomacho meo. Habes rationem mei consilij. tibi igitur hæc. Censeo latendum tantisper ibidem, dum deferuescat hæc gratulatio, & simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit: confectum enim esse existimo. magni autem intererit, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum. quamquam, quo me coniectura ducat, habeo: sed exspecto tamen. te vero nolo, nisi ipse rumor iam raucus erit factus, ad Baias venire. erit enim nobis honestius etiam, cum hinc discesserimus, videri veniisse in illa loca ploratum potius, quam natatum. Sed hæc tu melius: modo stet nobis illud, vna viuere in studijs nostris, a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem: non deesse, si quis adhibere volet nō modo vt architectos, verū etiā vt fabros ad ædificandam remp. potius libenter accurrere: sin nemo vtetur opera, tamen & scribere, & legere πονειας: & si minus in curia atque in foro, at in litteris & libris, vt doctissimi veteres fecerunt, nauare remp. & de moribus ac legibus quærere. Mihi hæc videtur. tu quid sis acturus, & quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris.

EXPLANATIO.

Caninius, idem tuus, & idem noster,] sic aliquot libri veteres. quod placuit. nam eodem modo locutum esse Ciceronem lib. 2. de Diuin. animaduerti. Marcellus, inquit, idem imperator, idem augur. Sic Varro Scsquiulysse: Idem senatus, idem

idem populi caput. Alius liber, Caninius tuus, & idem noster: non male. nam & infra, epist. 17. Ego vir fortis, idemque philosophus. Ceteri libri, Caninius idem & idē noster. quod probare nullo modo possum: quamquam alij probarint; qua ratione ducti, non equidē video. miror etiam, eosdem negare, Tuus, in veteribus libris esse. *Aliquid*] litterarum. *Attibi*] Tibi, ornatus gratia & hic, & alibi addidit Cicero. epist. 6. ad M. Brutū, epist. 14. lib. 10. ad Att. & Cœlius epist. 2. lib. 8. Ἐκκλησ] obsoleta, non recens. *Tantis nouis rebus*] victoriam Cæsaris Africanam significat. *Perire meam lucubrationem nolui,*] perire laborē illum nolui, quē in elucubrando susceperam. Ne quis, Lucubrationem meam, pro epistolā meam, accipiat, non enim Lucubratio est id, quod remanet post nocturnam operā, siue epistola, siue oratio, siue aliud: sed actus ille, vt ita dicā, operaq; illa, quæ ponitur in elucubrādo: quātum quidem nobis exemplorū obseruatione colligere licuerit. Nam, quod subiungitur, Et eam ipsam Caninio dedi: ad epistolā refertur. *Locutus ea sum,*] fortasse litteris nō committenda. *Vitemus oculos hominum,*] qui vitari in vrbe non possunt. *Nos dolent vinere.*] vide ep. 5. *Tam lynceum,*] Lynceum ea vidisse, quæ longissime distabant, memoriæ proditū est. vnde adagium, Lynceo perspicacior. *Qui in tantis tenebris nihil offendat?*] ad metaphoram hæc omnia pertinent, lynceus, tenebris, offendat, incurrat. Inde Liuius lib. 35. Si in re nauali, cuius esset ignarus, offendisset, &c. *Calumniabar*] suspicabar ea, quæ fortasse falsa sunt. *Quosdam homines*] victores Cæsarianos. *Oculi mei ferre non possent.*] epist. 16. lib. 2. Nosti oculorum meorum in hominum insolentium indignitate fastidium. Ἀτλαβέστερος] sensim. *Callum iam obduxit stomacho meo.*] vt ea minus aliquanto sentiat, quibus angebatur antea. Tusc. 2. Ipse labor quasi callum quendam obducit dolori. Epist. 5. lib. 4. In illis rebus exercitatus animus callere iam debet. Et ep. 18. ad Att. lib. 2. De Statio manumisso, & nonnullis alijs rebus, angor equidē, sed iam prorsus occallui. *Defervescat*] quędam res, cum in summo sunt, feruere dicuntur: vnde in oratione pro Quinctio, Feruet auaritia. eædem deferuere, cum imminui cœptæ sunt: vt, Ira deferuescit, Tusc. 4. Cupiditates deferuescunt, pro Cœlio. *Gratulatio,*] ob res a Cæsare in Africa contra

Scipionem, Pompeij Magni socerum, & Iubam, Mauritaniæ regem, prospere gestas. *Magnis intererit,*] nostra. diuersum enim consilium, pro victoris in victos vel clementia, vel crudelitate, capiemus. *Quo me coniectura ducat,*] quid cõijciat Cicero de Cæsaris animo, non facile est existimare. clementem tamen eum potius, quam crudelem, fore (vt arbitror) opinatur: itaque subiungit, Sed exspecto tamen. *Rumor*] de victoria Cæsaris. *Raucus erit factus,*] raucorum vox minus clara est. inde sumptum, vt raucum rumorem dicat esse, cum homines ea de re, quæ in ore omnium fuerat, minus iam loquantur. *Ad Baias venire.*] ad aquas Baianas: quo ibant oblectationis & valetudinis caussa. In oratione pro Cœlio. *Videri*] nam nunc, si eamus ad Baias, recenti adhuc nuncio de Africana Cæsaris victoria, videbimur iuisse natatum lætitiæ caussa: quod turpe nobis erit. sin exspectamus, donec rumor sit imminutus; non natandi, sed plorandi caussa Baias venisse videbimur: quod erit honestius. *Stet nobis illud,*] ita statuamus viuere in studijs nostris, vt sententiam ne mutemus. *Antea*] stante rep. *Nunc vero*] afflicta rep. cum nulla in re alia acquiescamus. Vide eandem sententiam epist. 3. lib. 4. & 13. lib. 5. & 12. lib. 6. *Vt architectos,*] tamquam principes ciues, quales olim fuimus. *Vt fabros*] non vt consilio & sententia, sed opera tantum opem reip. feramus. *Ædificandum*] quæ nunc euersa iacet. Verbo translato vsus est, quia dixerat iã, Architectos, & Fabros. *Potius libenter accurrere:*] nõ modo nõ deesse, verum etiã libenter accurrere. Omnes mei libri veteres habẽt, Et potius. vnus, Et, non habet: quod elegantius videtur. πολιτείας] libros de regenda rep. *In curia*] dicenda in senatu sententia. *In foro,*] agendis caussis, vt olim solebam. *Nauare remp.*] sic duo veteres libri, mendose; mihi non displiceret, Iuuare remp. quod omnino sententia postulat. certe enim, quæ de optimi ciuis officio scribuntur, vtilia sunt reip. quod nisi ita esset; quorsum & scribere, & legere πολιτείας Cicero cogitaret? In reliquis antiquis libris, Grauare, est, non Nauare, mendo manifesto. Quidam opinantur legi posse, Gubernare: alij, verbo addito, Nauare operam reip.

ARGV-

ARGVMENTVM EPIST. III.

Iturum se ad Varronem significat: quamquam fore videat, vt ab hominibus vterque reprehendatur: quasi turpe sit, miserrima ciuitate, villarũ amœnitatem quærere. se tamen contemnere aut sermones hominum indoctorum, & in studiis omnino cum Varrone victurum.

Cicero S. D. Varroni. 3.

Etsi, quid scriberem, non habebam: tamen Caninio ad te euntiinon potui nihil dare. quid ergo potissimũ scribam? quod velle te puto, cito me ad te esse venturũ. etsi vide, quæso, satis ne rectum sit, nos, hoc tanto incendio ciuitatis, mistis locis esse. dabimus sermonem iis, qui nescíunt nobis, quocumque in loco simus, eundem cultũ, eundem victum esse. quid refert? tamen in sermonem incidemus. valde id, credo, laborandum est, ne, cum omnes in omni genere & scelerum & flagitiorum voluntentur, nostra nobiscum, aut inter nos cessatio vituperetur. ego vero, neglecta barbarorum insciti, te persequar. quamuis enim hæc sint misera, quæ sunt miserrima: tamen artes nostræ nescio quo modo nunc vberiores fructus ferre videntur, quam olim ferebant: siue quia nulla nunc in re alia acquiescimus: siue quod grauitas morbi facit, vt medicina egeamus, eaque nunc appareat, cuius vim non sentiebamus, cum valebamus. Sed quid ego hæc ad te, cuius domi nascuntur, γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας? nihil scilicet, nisi vt, rescribens aliquid, me exspectares. sic igitur facies. Vale.

EXPLANATIO.

Caninio] ordo postulat, vt hæc sit huius libri secũda epistο-

la: est enim illa, quam Caninio se daturum, si petiissiet, dixit in proxima superiore. sunt apud me duo veteres libri, in quibus plane scriptum est, Caninio. itaque coniectura nihil opus est in re præsenti, atque ante oculos posita. quod ideo dixi, ne quis excogitatam putet, ideoque minus certam, correctionem: quia mendose in quibusdam libris, & in Mediceo quoque illo, quem ceteris emendatiorem esse quidam arbitrantur, legitur, Animo: ex quo iidem legendum putarunt, Caninio. *Incendio*] calamitatem publicam vocat incendium. nondum autem, cum hæc scribebat, Africanæ Cæsaris victoriæ nuncius allatus erat. quod significatur in eo loco epist. 2. Etsi erat ἰωλὸς illa epistola, præsertim tantis postea nouis rebus allatis. *Rectum*] non considerat hic Rectum tamquam honestum, sed tamquam id, quod fieri oporteat. quasi dicat: vide, quæso, debeamus ne in istis locis esse, hoc tam misero statu scip. quod homines reprehendent. *In istis locis*] in amœnissimis villis. *Eundem cultũ, eundem victum esse.*] mutatione loci neque cultum, neque victum mutamus: quid igitur habent, cur de nobis loquantur? Cultus omnia significat, excepto victu, quibus vtuntur homines vel commodi, vel ornamenti, vel voluptatis etiam gratia. De Diuin. lib. 1. Cultus atque victus salubris & moderatus. De Off. lib. 1. Studeat parare ea, quæ suppeditent & ad cultum & ad victum. Cæsar lib. 6. Germani eodem victu & cultu corporis vtuntur. *Quid refert? tamen in sermonem incidemus.*] modus loquendi: vt Phil. 7. Quam turpe est, legiones ad senatum legatos mittere, senatum ad Antonium? quamquam illa legatio nõ est, denunciatio est, paratum illi exitium nisi paruerit huic ordini. quid refert? tamen opinio est grauior. *Credo,*] ironia. Spernendus, inquit, est hominum sermo, præsertim eorum qui honestum otium vituperẽt, cum eorum actiones flagitiosissimę sint. Epist. 5. lib. 4. An illius vicem, credo, doles? *Et scelerum & flagitiorum*] geminata copula diuersitatem indicat. omne enim scelus flagitium est, non contra: & minor in aliquo flagitio culpa, quam in scelere. *Volutentur,*] hoc verbum actionem cõtinet: & positum est de industria, vt inferiori verbo, Cessatio, opponeretur. *Nobiscum, aut inter nos*] bona correctio. nam poterat aliquis obiicere, cessare eos etiam cum aliis: si quidẽ in vrbe non viuerent. Cessamus, inquit,

inter

inter nos, non inter alios: quia remoti a multitudine viuimus. *Barbarorum*] indoctorum. De Orat. lib. 1. Hæc turba & barbaria forensis dat locum vitiosissimis oratoribus. *Artes nostræ*] litterarum tractatio. *Grauitas morbi*] seruitus reip. in qua, tamquam in morbo, ad litterarum remedia confugimus. *Cum valebamus.*] incolumi reip. statu. τλαῦκ' εἰς Ἀθήνας?] vide epist. 3. lib. 6. *Me exspectares.*] postea suam commorationem excusauit in epist. superiore; quam post hãc scriptam esse, iam dixi.

ARGVMENTVM EPIST. IV.

De Varronis aduentu, ex Diodori dialectici sententia, iocatur nam in libro de Fato, Diodori opinionem improbans, Chrysippo assentitur. Eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 4.

Περὶ δυνατῶν *me scito* κατὰ Διόδωρον κρίνειν. *quapropter, si venturus es, scito, necesse esse te venire: sin autem non es,* τὸ ἀδυνάτων *est te venire. nunc vide, vtra te* κρίσις *magis delectet, Chrysippias* hæc, quã noster Diodotus non concoquebat. sed de his etiam rebus, otiosi cum erimus, loquemur. hoc etiam est* κ' Χρύσιππον δυνατόν. *De Castio mihi gratum est: nam id etiam Attico mandaram. Tu si minus ad nos, nos accurremus ad te. si hortum in bibliotheca habes, nihil deerit. Vale.*

EXPLANATIO.

περὶ δυνατῶν] de rebus, quæ fieri possunt: de possibilibus. hoc enim verbo, quod vitasse Cicero videtur, Plautus in Sticho vsus est: & Quinctilianus, quod Græce δυνατὸν, Latine dici Possibile, quamquam appellatione duriore, auctor est lib. 3. cap. 8. κατὰ Διόδωρον κρίνειν.] ex Diodori sententia iudicare. Quid sentiret Diodorus, ostendit Cicero in libro de Fato, his verbis: Maxime tibi Chrysippe cum Diodoro certamen

est. Ille enim id solum fieri posse dicit, quod aut sit verum, aut futurum sit: &, quidquid futurum sit, id dicit fieri necesse esse: &, quidquid non sit futurum, id negat fieri posse. tu, & quæ nō sint futura, posse fieri dicis: vt, frangi hanc gemmam, etiam si id numquam futurum sit: neque necesse fuisse, Cypselum regnare Corinthi, quamquam id millesimo ante anno Apollinis oraculo editum esset. *Venturus*] in vrbem. *τῶν ἀδυνάτων*] ex iis rebus, quæ fieri non possunt. *Vtrate κρίσις magis delectet,*] vtrum malis, *κατὰ διόδωρον*, an *κατὰ χρύσιππον* iudicare. Chrysippi sententiam ideo non exponit Cicero, quia notam Varroni sciebat, homini eruditissimo. *Chrysippias hæc,*] mendosum locum esse constat. quidam veteres libri, An Chrysippias hæc. vetustiores autem omnes, An, non habent. ex quo nobis orta coniectura est, mendum tolli posse vnius litteræ mutatione: vt legatur hoc modo, Chrysippi, an hæc. *Noster Diodotus*] Stoicus. Acad. lib. 2. Diodoto quid faciam Stoico? quem a puero audiui: qui mecum viuit tot annos: qui habitat apud me: quem & admiror, & diligo. De nat. de. lib. 1. Cum minime videbamur, tum maxime philosophabamur. quod & orationes declarant, refertæ philosophorum sententiis: & doctissimorum hominum familiaritates, quibus semper domus nostra floruit; & principes illi, Diodotus, Philo, Antiochus, Posidonius, a quibus instituti sumus. Vide in Bruto. *Non concoquebat.*] non probabat: cum Cicero ipse probaret: dixit enim, *περὶ δυνατῶν* me scito *κατὰ διόδωρον κρίνειν*. A cibis translatio: quorum alij reiiciuntur a stomacho nō concoquente, alij, concoctione facta, in succum & sanguinē conuertūtur. Lib. 3. ad Q. fr. A Vatinio ita me obseruari scio, vt eius ista odia non sorbeam solum, sed etiam concoquam. *De his etiam rebus,*] de vtraque *κρίσει*. *Hoc etiam est κατὰ χρύσιππον δυνατὸν.*] ita fieri hoc potest, vt necesse nō sit. quod est e Chrysippi sententia. *Hortum in bibliotheca*] illatum, non ibi natum.

ARGVMENTVM EPIST. V.

Probat & diem, quo conuenturi sint, & suum Varronisque consilium, quod, semel a Cæsare victi, ab armis discesserint. Eodem anno.

Cicero

Cicero S. D. Varroni. 5.

Mihi vero, ad nonas, bene maturum videtur fore, neque ſolum propter remp. ſed etiam propter anni tempus. quare diem iſtum probo: itaque eundem ipſe ſequar. Conſilij noſtri, ne ſi eos quidem, qui id ſecuti non ſunt, non paniteret, nobis pœnitendum putarem. ſecuti enim ſumus non ſpem, ſed officium; reliquimus autem non officium, ſed deſperationem. ita verecundiores fuimus, quam qui ſe domo non commouerunt; ſaniores, quam qui, amiſſis opibus, domum non reuerterunt. ſed nihil minus fero, quam ſeueritatem otioſorũ: &, quoquo modo res ſe habet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non ſatisfacimus, quia viuimus. Mihi ſi ſpatium fuerit in Tuſculanum ante nonas veniendi, iſtic te videbo: ſin minus, perſequar in Cumanum; & ante te certiorem faciam, vt lauatio parata ſit. Vale.

EXPLANATIO.

Mihi vero,] ſic incipit epiſt. 6. lib. 4. 30. lib. 7. 12. 22. lib. 16. *Ad nonas,*] vt nonis vna ſimus in Cumano. *Propter remp.*] exſpectandum enim, & ibidem latè dum videbatur, dum deferueſceret gratulatio. alioqui præſentem reip. ſtatum odiſſe viderentur. epiſt. 2. *Propter anni tempus.*] fortaſſe vitandi caloris cauſſa non propinquam diem probabat. *Conſilij noſtri, ne ſi eos quidem, qui id ſecuti non ſunt, non paniteret, nobis pœnitendum putarem.*] erant qui Ciceronem Varronemque reprehenderent, quod ſtatim, poſt deiectum in Pharſalia Pompeium, ab armis diſceſſiſſent. huius noſtri conſilij, inquit Cicero, ne tum quidem nobis pœnitendum putarem, ſi eos, qui id ſecuti non ſunt, non pœniteret, cum vero eos pœniteat, quod in bello remanſerint: multo minus nobis, qui ſaniores fuimus, pœnitendum puto. Libri omnes veteres ha-

bent, Nisi, sed mendose, vt satis liquet. itaque recte Hieronymus Ferrarius restituit, Ne si. a quibus particulis, cū præponuntur, ad verbum infra positū vis negandi transfertur. quod si verbum præponatur, altera negatio cum eo cōiungitur. id exemplo fiet illustrius. hoc quidem in loco, Ne si, verbo præponuntur, & in eo tamen verbo inest vis negandi. nam illud, Nobis pœnitendum putarem, valet, non putarem, quia respicit superiores particulas, Ne si. quæ si postponantur, addenda erit eidem verbo altera negatio, vt ita dicatur: Nobis pœnitendum nō putarem, ne si eos quidem, &c. Prioris generis exemplum habemus illud epist. 10. lib. 13. ad Att. Purgat Cæsarem de interitu Marcelli: in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet vlla suspicio. pro, non caderet. Et in Oratore: Nobis, ne si cupiamus quidem, distrahere vocales conceditur. pro, non conceditur. Alterum genus agnoscitur epist. 22. lib. 12. ad Att. Enitar, vt, præter me, nemo dolorem meum sentiat, ne tu quidem. Et ibidem epist. 35. Non habeo, ne me quidem ipsum, qui cum tam audacter communicem, quam te. *Non spem*,] vincendi. victoriam enim desperabā. epist. 7. lib. 4. & 3. lib. 7. *Officium*.] epist. 1. lib. 6. Quoddam nobis officium iustum, & pium, & debitum reip. videbatur. Et epist. 6. eiusdem libri: Vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, vt in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. *Desperationem*.] epist. 3. lib. 7. Non putaui, cum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore. Et epist. 7. lib. 4. *Amissis opibus*,] victi Pharsalico prœlio; quo vires amiserunt. *Severitatem otiosorum*:] eos, qui cum se domo nō commouerint, nos tamen, quia domum, relictis armis, rediuimus, seuere admodum reprehendunt: absurde: nam neque reprehendendi omnino sumus; &, si essemus, non ab istis otiosis, verum ab iis potius, qui persequi belli ciuilis extrema voluerunt. *Quoquo modo res se habet*,] pœnituisse eos, iam significauit, qui ab armis non discesserint. nunc igitur, cum eos quasi laudare velit, dicturus, Vereor, correctione quadam prius vtitur, & ait, Quoquo modo res se habet: id est, quamquam parum sapienter fecerint, qui, semel victi, rursus tamen pugnare noluerint. *Vereor*,] vereri dicimur parētes, & seniores, & qui sunt in honore aliquo aut dignitate constituti. verebatur igitur nonnihil

nonnihil Cicero Pompeianos quosdam vel mortuos, quasi ei possent exprobrare, quod domum reuertisset: illos autem, qui domi remanserant, nequaquam curabat. *In bello*] Africano: nam in Pharsalico ipse etiam affuit, licet in acie nō fuerit. non enim erat, cur vereretur eos, quibuscum in bello fuerat, sed eos, quos deseruisse videri poterat, qui postea in Africano bello occiderunt. *Hos*] quidam otiosi, qui domi manserant, Pompeianis partibus fauentes, dolebant eos viuere, qui post Pharsalicam pugnam domum redierant. Epist. 2. Qui victos esse nostros moleste ferunt, hos dolent viuere. *Ante nonas*] quem diem probare te dixit. *Lauatio*] in balneo Infra: Balneum calfacias oportebit. Veteribus admodū familiaris, & pæne quotidiana lauatio fuit.

ARGVMENTVM EPIST. VI.

Cæsarin ex Africano bello reuertentis aduentum significat: belli ciuilis culpam Pompeio potius, quam Cæsari, tribuit: Varronem laudat, quod se ab armis ad studia, quasi a tempestate in portum, contulerit. Eodem anno.

Cicero S. D. Varroni. 6.

Caninius noster me tuis verbis admonuit, vt scriberem ad te, si quid esset, quod putarem te scire oportere. Est igitur aduentus in exspectatione. neque tu id ignoras. sed tamen, cum ille scripsisset, vt opinor, se in Alsiense venturum, scripserunt ad eum sui, ne id faceret: multos ei molestos fore, ipsumque multis: Ostiæ, videri commodius, eum exire posse. id, ego non intelligebam, quid interesset: sed tamen Hirtius mihi dixit, & se ad eum, & Balbum, & Oppium scripsisse, vt ita faceret, homines, vt cognouit, amantes tui. hoc ego iccirco nosse te volui, vt scires, hospitium tibi vbi parares, vel potius vtrubique. quid enim ille facturus,

incertum est. & simul ostentauit tibi, me istius esse familiarem, & consilius eorum interesse. quod ego cur nolim, nihil video. NON enim est idem, ferre, si quid ferendum est: & probare, si quid probandum non est. etsi, quid non probem quidem, nescio, praeter initia rerum. nam haec in voluntate fuerunt. vidi enim, (nam tu aberas) nostros amicos cupere bellum, hunc autem non tam cupere, quam non timere. ergo haec consilij fuerunt, reliqua necessaria. vincere autem aut hos, aut illos, necesse est. Scio te semper mecum in luctu fuisse, cum videremus, quam illud ingens malum alterutrius exercitus ex ducum interitu: tum vero extremi malorum omnium esse ciuilis belli victoriam: quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus. crudeliter enim otiosis minabantur: eratque iis & tua inuisa voluntas, & mea oratio. nunc vero si essent nostri potiti, valde intemperantes fuissent: erant enim nobis perirati: quasi quidquam de nostra salute decreuissemus, quod non idem illis censuissemus: aut quasi vtilius reip. fuerit, eos etiam ad bestiarum auxilium confugere, quam vel mori, vel cum spe si non optima, at aliqua tamen viuere. At in perturbata rep. viuimus. quis negat? sed haec viderint ij, qui nulla sibi subsidia ad omnes vitae status parauerunt. huc enim vt venirem, superior longius, quam volui, fluxit oratio. cum enim te semper magnum hominem duxi: tum, quod his tempestatibus es prope solus in portu, fluctusque doctrinae percipis eos, qui maximi sunt, vt ea consideres, eaque tractes, quorum & vsus & delectatio est omnibus istorum & actis, & voluptatibus anteponenda. equidem hos tuos Tusculanenses dies instar esse vitae puto: libenterq; omnibus omnes opes concesserim, vt mihi liceat, vi nulla

interpellante

interpellante, isto modo viuere. quod nos quoque imitamur, vt possumus, & in nostris studiis libentissime conquiescimus. QVIS *enim hoc non dederit nobis, vt, cum opera nostra patria siue non possit vti, siue nolit, ad eam vitam reuertamur, quã multi docti homines, fortasse non recte, sed tamen multi, etiam reip. praeponendam putauerunt? quae igitur studia, magnorum hominum sententia, vacationem habent etiam publici muneris, sis, concedente rep. cur non abutamur? Sed plus facio, quam Caninius mandauit. is enim, si quid ego scirem, rogarat, quod tu nescires: ego tibi ea narro, quae tu melius scis, quam ipse, qui narro. faciam ergo illud, quod rogatus sum, vt eorum, quae temporis huius sunt, quae tua audiero, ne quid ignores. Vale.*

EXPLANATIO.

Aduentus] Cæsaris ex Africa. *Alsiense*] Alsiensem agrũ, ab Alsio, quod in superi maris litore Plinius & Ptolemæus constituunt. *Sus,*] Hirtius, Balbus, Oppius. *Multos*] cum ibi essent multorum villæ ob regionis amœnitatem. *Vbi*] non in Alsiensi, sed Ostiæ. scripserant enim ad Cæsarem eius familiares, videri commodius, eum Ostiæ exire posse. *Vtrubique*] ex verbo Scires, apte non pendet. quid enim est, Vt scires, vtrubique tibi hospitium parares. nam Vtrubique non significat, vtro in loco, sed vtroque in loco: at hic videtur Cicero significare, vtro in loco: cum incertum esset, quid Cæsar facturus esset, vtrum in Alsiense venturus, an Ostiæ exiturus. permittit enim Varroni, qui Cæsari obuiam ire cogitabat, vt statuat ipse vtro in loco sibi hospitium parer. cui sententiæ nõ seruit, Vtrubique, quod affirmationem habet vtriusque loci, sed potius Vtrubi, quod dubitationem ostẽdit vtrius loci. hoc autem verbum ideo fortasse mutatum est, quod eius exempla non facile inuenirẽtur in Latina lingua. Nos, veteres Grammaticos, vt interdum solemus otiosi, peruolutãtes, Nœuium ita locutum in Tarentilla, apud Carisium obseruauimus.

Vtrubi, inquit, cenaturi estis, hiccine, an in triclinio? Idē M. Catonis hæc verba recitat ex oratione pro Hispanis: De frumēto, vtrubi bona, vtrubi mala gratia capiatur, vtrinde iras, vtrinde factiones tibi pares. Dixit etiā Plautus in Sticho: Vtrubi accūbo? Sa. Vtrubi tu vis. Et Vlpianus lib. 43. dig. tit. 31. l. 1. Prætor ait: Vtrubi hic homo, de quo agitur, maiore parte huiusce anni fuerit, quo minus is eū ducat, vim fieri veto. Ac me quidem, iam pridem de mendo suspicantem, hāc in coniecturam illa quoque ratio deduxit, quod in nullo vetere libro, cum prope innumerabiles inspexerim, scriptū est, Vtrubique, sed in omnibus fere, Vtar vbique. *Et simul*] scripsi ad te duabus de caussis ea, quæ mihi Hirtius dixit, primum vt scires, hospitium tibi vbi parares; deinde vt ostentarem tibi, me istis esse familiarem, & consiliorū participem fieri. *Non enim est idem*,] arguta sententia. Fero, inquit, quæ ferenda sunt: (quis enim cum temporū necessitate pugnet?) non ideo tamen probo, quę probanda nō sunt. Simile illud epist. 3. lib. 10. Si te ea, quæ patiebare, probasse etiam arbitrarer. *Etsi, quid non probem quidem, nescio, præter initia rerum.*] Veteres libri: Et si quid non probem? quid enim iam scio, præter initia rerum? Vt hoc dicatur: quid enim iam scio, quod non probem, præter initia rerum? Vetus liber vnus: Etsi quid nō probem. quid iam nescio præter initia rerum. Ex quo libro, & ex aliis, videtur haud inepte legi posse: Etsi, quid non probem quidem, iam nescio, præter initia rerum. Initia vero rerum, quæ non probabat in Cæsare, illa, vt opinor, fuerant, quod consul Cæsar leges multas contra auspicia tulerat: quod a populo prouinciam inuito senatu acceperat: quod absens consulatum petere voluerat: & similia. *Hæc*] quæ postea consecuta sunt: quæ nobis vitare licuit. *Aberat*] Pompeij legatus in Hispania, cum Afranio & Petreio. Cæsar lib. 2. de bel. ci. & Dio lib. 41. *Nostros amicos*] Pompeianos. *Cupere bellum*,] epist. 1. lib. 4. Inciderant in hominum pugnandi cupidorum insanias. & epist. 21. lib. 6. & 11. lib. 16. *Hæc consilij fuerunt*,] voluntatis: nos hæc voluimus. *Necessaria.*] necesse enim fuit, vt ex bello calamitates orirentur, & alterutra pars vinceret. non igitur hæc, quasi facta Cæsaris, improbanda, quæ bellorum natura peperit. *Ducum*] siue Cæsar siue Pompeius obtinet. *Extremum malorum omnium*] epist. 9.

epist. 9. lib. 4. Omnia sunt misera in bellis ciuilibus: sed miserius nihil, quam ipsa victoria; quæ, etiam si ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit. *Crudeliter enim otiosis minabantur:*] vide epist. 14. lib. 4. & vlt. lib. 8. & ad Att. epist. 6. lib. 11. & Cæs. lib. 1. de bel. ci. *Inusta*] quia propensior ad pacem: cum ipsi bellum cuperent. *Mea oratio.*] vel in ipso bello pacem Cicero suasit. epist. 3. lib. 7. Quæ cum vidissem, desperans victoriam, primum cœpi suadere pacem, cuius fueram semper auctor. *Nunc vero*] Africano bello. *Ad bestiarum auxilium*] ad Iubæ regis elephantos: quos in aciem contra Cæsarem duxit. epist. 7. ad Att. lib. 11. Ex omnibus nihil magis desideratur, quam quod in Africam non ierim. iudicio hoc sum vsus, non esse barbaris auxiliis fallacissimæ gentis remp. defendendam, præsertim contra exercitum sæpe victorem. *Vel mori,*] mori præstitit, quam ad bestiarum auxilium confugere. Neque hoc dicit Cicero, quod ex iis, qui se post Pharsalicam pugnam Cæsari crediderunt, quisquam ab eo sit interfectus: sed vt ostendat, etiam si id accidisset, minus tamen detrimenti remp. fuisse passuram, quam Africano bello, spe bestiarum susceptо. *Vel cum spe sinon optima, at aliqua tamen viuere.*] spe si non omnino, saltem aliqua ex parte restituendæ reip. qua cū spe nos viuimus. *Nulla sibi subsidia*] quæ nobis magna parata sunt. nam studia solatium & salutem afferunt in aduersis rebus. epist. 2. *Superior*] ad illud respicit: Quod ego cur nolim, non video. ideo enim fluere cœpit oratio. *Hu tempestatibus ex prope solus in portu,*] quia, cum omnes fere molestiis miseriisque vexentur, tu tamen in studiis iucundissime conquiescis. Epist. 1. Teque, quod in eo permanseris, sapientiorem, quam me, dicunt fuisse. Huc spectat & illud ex epist. 2. Tu enim ipse, qui & me & alios prudentia vincis, omnia, credo, vidisti: nihil omnino te fefellit. *Vt ea considerес, eaque tractes,*] hi sunt fructus doctrinæ maximi. *Illorum*] Cæsarianos dici cōstat; qui ob victoriam lætissimi erāt *Instar esse vitæ puto:*] tanti æstimandos puto, quanti viram quisque suam æstimat. Similis, ac illustrior etiam illa sententia in Pisonem: Vnus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redij. Nec dissimile illud pro Sextio: Ei, qui pendet a rebus leuissimis, plausum

immortalitatē, ſibilum mortē videri neceſſe eſt. Inſtar mortis, lib. 2. de Off. Et Virg. lib. 2. Æn. Inſtar montis equum. *Eam vitam*] remotam ab actione rerum, cum ſtudiis & litterarum tractatione coniunctam. *Docti homines*,] vt Plato, Theophraſtus, alij, qui ſe totos, omiſſa reip. cura, cōtemplationi dediderunt. *Fortaſſe non recte*,] quia multis actio prodeſt, vni tantum, aut paucis contemplatio. Quod autem hic dicit, Fortaſſe non recte: nec affirmare voluit, rectum nō eſſe; quia, ſublata reip. procuratione, Cęſare dominante, probāda magis contemplatio videbatur: alibi, non eſſe rectū, & actionem contemplationi præferendam, plane dixit: vt lib. 3. Off. Cognitio contemplatioque naturæ manca quodam modo atque inchoata ſit, ſi nulla actio rerum conſequatur. ea vero actio in hominum commodis tuēdis maxime cernitur. Pertinet igitur ad ſocietatē generis humani. ergo hæc cognitioni anteponenda eſt. atque id optimus quiſque re ipſa oſtēdit, & iudicat. Hanc Ciceronis opinionem, in eius fortaſſe libris de Rep. notatam, Lactantius ita refert lib. 3. cap. 6. Recte Tullius ciuiles viros, qui remp. gubernāt; qui vrbes aut nouas conſtituant, aut conſtitutas æquitate tueantur; qui ſalutem, libertatem ciuium, vel bonis legibus, vel ſalubribus conſiliis, vel iudiciis grauibus conſeruent, philoſophiæ doctoribus præfert. *Etiam reip.*] quę nunc nulla eſt. quo magis nos amplecti ſtudia debemus, eorum exemplo, qui etiam reip. ſtudia præpoſuerunt. *Magnorum hominum*] doctos proxime vocauit, *Etiam publici muneris*,] etiam cum reſp. non concedere videtur, vt ouoſi ſimus: cum ſcilicet, rebus ſaluis, quę nunc perditæ ſunt, officium atque operam a ciuibus exigit. *Concedente*] quia libere adminiſtrari non poteſt, ideo concedit nobis, vt in litteris viuamus. *Abutamur?*] non accipio in malam partem, ſed quaſi dictum ſit, vtamur arbitratu noſtro. *Quæ tua audiere*,] hic omnes libri ſcripti. rectius, Quæq; audiero. alioqui ſubeſſe mendum videtur.

ARGVMENTVM EPIST. VII.

Maturum iam eſſe ait, vt ab vrbe diſcedat: & de Cæſare, ex Africano bello redeunte, ſtinere rumores diuerſos nūciat. Eodem anno.

Cicero

Cicero S. D. Varroni. 7.

Cenabam apud Seium, cum vtrique nostrum redditæ sunt a te litteræ. Mihi vero iam maturum videtur. nam, quod antea te calumniatus sum, indicabo malitiam meam. volebam prope alicubi esse te, si quid bona salutis, εἴη τι δὺ' ἐρχομένω. nunc, quando confecta sunt omnia, dubitandum non est, quin equis viris. nam, vt audiui de Lucio Cæsare filio, mecũ ipse: Quid hic mihi faciet patri? itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur, cenitare. quid faciam? tempori seruiendum est. Sed ridicula missa, præsertim cum sit nihil, quod rideamus.

Africa terribili tremit, horrida terra, tumultu.

Itaque nullum est ἀποσκημμένον, quod nõ verear. Sed, quod quæris, quando, qua, quo, nihil adhuc scimus: ipsum de Baiis: non nulli dubitant, an per Sardiniam veniat. illud enim adhuc prædium suum non inspexit: nec vllum habet deterius, sed tamen non cõtemnit. ego omnino magis arbitror per Siciliam: vel iam sciemus: aduentat enim Dolabella. eum puto magistrum fore.

Πολοὶ μαθηταὶ κρείσσονες διδασκάλων.

sed tamen, si sciam quid tu constitueris, meum consilium accommodabo potissimum ad tuum: quare exspecto tuas litteras. Vale.

EXPLANATIO.

Maturum] vt eamus obuiam Cæsari. *Quod antea te calumniatus sum,*]abundare, Te, semper putaui, nũc eo magis, quod, opinionem meam qui comprobaret, veterem librum inueni. Coniecturam meam inde ducebam, quia Cicero numquam Varronem calumniatus erat, sed ipse secum,

ea cogitans, vel potius ea se cogitare simulans, (hoc enim ostendūt illa verba, Indicabo malitiam meam) quæ nullo modo cogitabat. quæ Calumnia recte dicitur, vt epist. 1. & 4. lib. 1. Significat autem illa, quæ scripsit epist. 2. Sed calumniabar ipse, &c. *Volebam prope alicubi esse te*,] omnes libri veteres, Esset, vno excepto, in quo est, Esse. quo librorum consensu, vt legendum arbitrarer, Esse te, sum adductus. Vel, si legamus, Esse, subaudiendum, Te. Non displiceret, Esses; quod video placuisse nonnullis; si vel vnum antiquum librū, qui suffragaretur, inuenirem. *Si quid bona salutis*,] si de Pompeianorum victoria nuncius afferretur. timebat enim eos Cicero, si vicissent. itaque in epist. 6. Nunc vero, ait, si essent nostri potiti, valde intemperantes fuissent: erant enim nobis perirati. Quod si ad eos vterque simul iuissent; aliquāto minus timendum existimauerat. Potest etiam intelligi, Si quid bonæ salutis, si salus nostra tutior esset, vtroque simul ad Cæsarem eunte. Verum hæc sententia ideo mihi non probatur, quia sequitur, Quando confecta sunt omnia. quod omnino pertinere videtur ad Cæsaris victoriam: de qua antea cum subdubitasset, licet allato nuncio, malitiose calumniatus erat, non veras morandi causas afferens, in epist. 2. in qua etiam dixit, Rumor ipse: vt incertum adhuc esse ostenderet. nunc vero moras tollit, affirmatque obuiam omnino eundum Cæsari. *κύν τι δὺ ἐρχομένω.*] vtroq; simul eunte. sumptum ex Homero, lib. 10. Il. quod etiam vsurpatum est epist. 6. lib. 9. ad Att. *Quando*] sic duo veteres libri: alij, Quoniam: nonnulli, Quom. nihil reicio: sed, Quando, libentius retineo. *Confecta sunt omnia*,] in Africa, afflictis omnino Pompeianis. *Equis virisque.*] omni conatu, manibus pedibusque, subaudi, Cæsari obuiam eamus. Translatio a militari certamine, quo contenditur equis virisque. inde manauit prouerbium. cum vero celeritas indicatur, Equis, velis, dicitur, fugientium similitudine terra marique. *L. Cæsare filio*,] quem Cæsar occiderat. Suetonius: Nulli persisse, nisi in prœlio, reperiuntur, exceptis dumtaxat Afranio, & Fausto, & L. Cæsare iuuene: ac ne hos quidem voluntate ipsius interemptos putant. quorum tamen & priores, post impetratam veniam, rebellauerant: & L. Cæsar, libertis seruisque eius ferro & igni crudelem in modum enectis, bestias

quoque

quoque ad munus populi comparatas contrucidauerat. Dio tamen lib. 43. iussu Cæsaris occulte interemptum ostendit, quia perpetuo contra ipsum pugnasset. Huius Cæsaris pater fuit L. Cæsar, vir optimus, auunculus M. Antonij. epist. 1. & lib. 12. epist. 25. *Quid hic mihi faciet patri?*] Si L. Cæsarem, propinquum suum, necauit: quid mihi faciet? Sumpsit ex Andria Terentij. *Apud istos,*] vt eorum gratia tueat me apud Cæsarem. Significat in primis Hirtium, Balbum, Oppium, Matium, alios. *Missa,*] subaudi, sint: vel, faciamus. epist. 12. lib. 6. *Africa terribili tremit, horrida terra, tumultu.*] Ennij versus. Africa, inquit, afflicta bello est. itaque nihil est tam reiectum, quod non timeam. Hic libet Festi verba recitare. Metonymia, inquit, est tropos, cum ab eo quod continet, significatur id quod continetur: vt Ennius, cum ait, Africa terribili tremit horrida terra tumultu: aut ab eo quod continetur, id quod continet: vt cum dicitur epota amphora vini. *Quando, qua, quo:*] quando sit Cæsar venturus, qua via, ad quem locum. De tempore Cicero respondit, Nihil adhuc scimus: de via, Nonnulli dubitant, an per Sardiniam: de loco, Istuc ipsum de Baiis. Hinc opinor hãc epistolam, in qua nihil certi de Cæsaris aduentu Cicero significat, ante superiorem proximam scriptam esse, in qua Cæsaris aduẽtum exspectari dicit, & exiturũ vel Ostiæ, vel in Alsiense. *Istuc ipsum*] quod dicitur: eum scilicet Baias ire velle. *Per Sardiniam*] per quam eum venisse, scriptum est apud Hirtium. *Praedium suum*] per iocum Sardiniam vocat Cæsaris prædium: quasi prouinciæ populi R. Cæsaris essent prædia. *Non inspexit:*] cum cetera prædia, id est ceteras prouincias, inspexisset. primum enim cõtra Pompeij legatos in Hispania bellum gesserat, deinde in Thessalia contra ipsum Pompeium, postremo in Africa, quo per Siciliam traiecit, contra Scipionem & Iubam regem. quibus in bellis ditionem fere omnem inspexit populi R. nã Gallias ante subegerat. *Deterius,*] ob insalubre cælum. epist. 24. lib. 7. *Non contemnit.*] cum ioco dictum. prædiorum enim domini, quæ non contemnunt, inspiciunt. *Per Siciliam:*] per Sardiniam venit, vt iam diximus. *Dolabella.*] P. Cornelius Dolabella, qui fuerat Ciceronis gener. is ex Africano bello redibat, Cæsare mox vẽturo. Phil. 2. Ter depugnauit Cæsar cũ ciuibus, in Thessalia,

Africa, Hiſpania. omnib. affuit his pugnis Dolabella. *Magiſtrum*] docebit me, qua ratione amiſſam Cæſaris gratiam recuperem: cum ego eum in arte oratoria docere ſolitus ſim. Iocatur Cicero, vt epiſt. 46. lib. 13. ad Att. Dolabella ſcribit, ſe ad me poſtridie iduum. O magiſtrum moleſtum. epiſt 16. lib. 7. epiſt. vlt. de Dolabella, diſcipulo Ciceronis, mentio fit.

Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων.]

multi diſcipuli meliores magiſtris. Senarius eſt veteris poetæ. Vtilior, inquit, erit mihi illius doctrina, quam illi mea. *Conſtituerim*,]de obuiam itione. vterque enim reuertenti ex Africa Cæſari obuiam ire cogitabat. quo ſpectat illud, Dubitandum non eſt, quin equis viris.

ARGVMENTVM EPIST. IIX.

Promiſerat Varro, quoſdam libros Ciceroni ſe eſſe dicaturum. Cicero eum promiſſi admoner, miſſis quaſi admonitoribus quattuor libris Academicis. Cæſare quartum conſule, ſine collega.

Cicero S. D. Varroni. 8.

Etſi, munus flagitare, quamuis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet, niſi concitatus: tamen ego exſpectatione promiſſi tui moueor, vt admoneam te, non vt flagitem. miſi autem ad te quattuor admonitores, non nimis verecundos. noſti enim profecto os eius adoleſcentioris Academiæ. ex ea igitur media excitatos miſi: qui, metuo, ne te forte flagitent: ego autem mandaui, vt rogarent. exſpectabam omnino iamdiu, meque ſuſtinebã, ne ad te prius ipſe quid ſcriberem, quã aliquid accepiſſem; vt poſſem te remunerari quamſimillimo munere: ſed, cum tu tardius faceres, id eſt, vt ego interpretor, diligentius: teneri non potui, quin coniunctionem ſtudiorum amoriſque noſtri quo poſſem litterarũ genere declararem. feci igitur ſermonem inter nos habitũ in Cumano,

mano, cum esset vna Pomponius. tibi dedi partes Antiochinas: quas a te probari, intellexisse mihi videbar; mihi sumpsi Philonis. puto fore, vt, cum legeris, mirere id nos locutos esse inter nos, quod numquam locuti sumus: sed nosti morem dialogorum. posthac autem, mi Varro, quamplurima, si videbitur, & de nobis, & inter nos: sero fortasse: sed superiorum temporum fortuna reip. cansam sustineat: hæc ipsi præstare debemus. atque vtinam, quietis temporibus, atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu ciuitatis, hæc inter nos studia exercere possemus. quamquam tum quidem vel alia quæpiam rationes honestas nobis & curas & actiones darent. nunc autem quid est, sine his cur viuere velimus? mihi vero cum his ipsis vix, his autem detractis, ne vix quidem. Sed hæc coram, & sæpius. Migrationem & emptionem feliciter euenire volo: tuumque in ea re consilium probo. Cura vt valeas.

EXPLANATIO.

Ostenderit,] significauerit se daturum. epist. 1. Se acerrimum tui defensorem fore ostendit. & epist. 41. lib. 13. Ea, quę initio ostendisti. Munus declarare, idem est. vide epist. 2. lib. 2. *Promissi tui*] fortasse libros de ling. Lat. significat, quos postea Varro ad Ciceronem misit. *Quattuor admonitorem,*] quattuor libros Academicos: quorum primus dumtaxat exstat: reliqui tres desiderantur. eiusdem argumenti libros duos antea scripserat, Catulum, & Lucullum: sic enim inscripserat. Catulus interijt, superest Lucullus. postea disputationem illam ad Catonem Brutumque transtulit: postremo ad Varronem, Attici admonitu. qua de re vide lib. 3. ad Att. epist. 12. 13. 14. 16. 18. 19. 22. 23. 24. 25. 26. 35. 43. *Non nimis verecundes.*] itaque metuo, ne promissum tuum efflagitent. *Nostri*] hoc dicit, quia veterem, non nouam Academiam Varro probabat, cum Antiochi Ascalonitæ, magistri sui, sententiam

Digitized by Google

sequeretur. ad Att. epist. 12. 16. 19. lib. 12. *Os*] impudentiã: cum auderent affirmare, nihil posse percipi: quam vocabant ἀκαταλη̃ψίαν: eiusque Academiæ princeps Arcesilas contra omnia semper diceret, vt est lib. 5. de Fin. Os autem ideo sumitur pro impudentia, quia pudoris indicium exortus in ore rubor est: qui vero nihil commouetur, os ei semper idem est, perpetuusque naturalis color. Os igitur ita durum, vt mutetur numquam, impudentia est: quia naturam vincit culpa, & quasi dominatur, infamiam contemnens: natura enim, quod dedeceat, & aduersetur honestati, ferre nihil solet. propterea apud comicos probri loco obijcitur illud, Os hominis. Et Vatinius epist. 10. lib. 5. Si Appij os haberem, tamen hoc sustinere non possem. *Adolescentioris Academiæ.*] dicturi aliquid de Academijs, præponemus, quod a Sexto philosopho traditum lib. 1. Pyrrh. legimus, philosophandi tres fuisse rationes, maxime diuersas, δογματικὴν, in qua fuere Aristoteles, Epicurus, Stoici, alijque nonnulli, qui se putabant summum bonum inuenisse: ἀκαδημαϊκὴν, in qua Clitomachus, Carneades, alijque Academici negabant percipi quidquam posse: σκεπτικὴν, in qua semper quærebant, & in ea Pyrrho in primis excelluit. Tres autem Laertius nominat Academias, (nec tamen defuere, vt ait Sextus, qui quinque constituerent) veterem, mediam, nouam. veteris auctorem Platonem, mediæ Arcesilam, nouæ Lacydem. quinque Sextus Empiricus videtur agnoscere, & auctorem primæ Platonem, secundæ Arcesilam, tertiæ Carneadem, quartæ Philonem & Charmidam, quintæ Antiochum. Cicero duas tantum, veterem, & nouam: quique in vetere floruerint, hos memorat in Lucullo, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, Parmenidem, Xenophanem, Socratem, Platonem, Speusippum, Xenocratem, Polemonem, Cratetem, Crantorem: in recentiore autem Arcesilam, qui negabat esse quidquam, quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset: post eum, Lacydem, Euandrum, Egesimum, & quartum, vt ait Cicero, ab Arcesila, eiusque imitatorem sententiæ Carneadem, Clitomachum, & Philonem: qui, Arcesilam secuti, contra omniũ sententias disputabant: in quo modestiores fuerant veteris Academiæ philosophi. Honeste enim viuere, fruentem rebus ijs, quas primas homini natura conciliet, vetus Academia censuit. *In*

fuit. In Lucullo. Recentioris vt principes agnoscere Cicero videtur lib. 1. de leg. Arcesilam & Carneadem. sic enim scripsit: Perturbatricem harum omnium rerum Academiam, hanc ab Arcesila & Carneade recentem, exoremus, vt sileat. nam si inuaserit in hæc, miras edet ruinas. quam quidem ego placare cupio, submouere non audeo. Adolescentiorem, cum de noua loquatur, appellat Cicero lepide iocans, quia solent adolescentes impudentiores esse, quam qui maiore sunt ætate: & quia loqui cœperat de libris academicis, tamquam de animatis; cum dixit: Missi ad te quattuor admonitores, non nimis verecundos. qua similitudine ita delectatur, vt infra quoque, nihil ab ea recedens, intulerit: Qui, metuo, ne te forte flagitent: ego autem mandaui, vt rogarent. *Ex ea igitur media excitatos*] in ijs enim quattuor libris ea tractabantur, quæ sumpta erant de media recentiore Academia. In verbo, Excitatos, mittentis cupiditas indicatur, vt suo munere Varronem ad remunerandum eliceret. *Flagitent:*] vt sunt impudentes. *Mandaui, & rogarent.*] sum enim, vt vnus ex vetere Academia, modestior. Hoc Cicero tacite significat. *Exspectabã*] excusat se, quia prior ad Varronẽ, quasi promissum eius exigens, munus miserit Academicorum librorum. *Meque sustinebam*,] in magna scribendi ad te voluntate. sic Acad. lib. 1. editionis secundæ: Cum se a respondendo sustineret. *Quam simillimo munere:*] epist. 12. ad Att. lib. 13. Ego autem me parabam ad id, quod ille mihi misisset, vt αὐτῷ τῷ μίτρῳ, &c. *Cum tu tardius faceres, id est, vt ego interpretor, diligentius.*] Acad. lib. 1. in proœmio sic loquitur Varro: Habeo opus magnum in manibus: quod iampridem ad hunc ipsum (me autem dicebat) quædam institui; quæ & sunt magna sane, & limantur a me politius. Tum Cicero ita respondet: Et ego istu quidem, inquam, Varro, iamdiu exspectans, non audeo tamen flagitare. audiui enim e Libone nostro, non ea te intermittere, sed accuratius tractare, nec de manibus vmquam deponere. De his libris, quos arbitror, vt iam dixi, eos esse, qui de lingua Lat. inscripti sunt, hodieque exstant, sic epist. 12. ad Atticum, lib. 13. Varro mihi denunciauerat magnam sane & grauem πεοσφώνησιν. biennium præterijt, cum ille καμινοπίδης assiduo cursu cubitum nullum processerat. ego autem me parabam ad id,

quod ille mihi misisset, vt αὐτῷ τῷ μήτρῳ, καὶ λώϊον; si modo potuissem. *Antiochinas.*] vt ea Varro disputans exponeret, quæ Antiochus Ascalonita, Academicus philosophus, cõtra Philonẽ dixerat, & scripserat. Plutarchus in Lucullo, Bruto, Cicerone: & alij. Antiochinas ab Antiocho deduxit, vt a Bruto Brutinus, a Theopompo Theopompinus, a Metello Metellinus, & reliquis nominibus in us desinentibus, antecedente tamen consonante: nam si vocalis antecedit, in anus desinunt, vt a Pompeio Pompeianus, a Tullio Tullianus. superior tamen regula ne exceptionem habeat, interdum vereor. nam cum a Druso Drusinus fieri debeat, Drusianis tamen hortis, non Drusinis, Cicero dixit epist. 24. lib. 12. ad Att. & Tacitus lib. 2. Drusianæ fossæ: si modo libri vulgati vacant mendo: quod eo magis licet suspicari, quia Suetonius in Claudio, Drusinæ fossæ, non Drusianæ, dixit. Et apud Plinium, lib. 34. cap. 8. vbi est in impressis libris: Huius est Minerua, quæ dicitur Catuliana: scriptum est in antiquo Maffeorum Catulina: idque postulat analogia. *Philonis.*] qui nouam Academiam, ex Arcesilæ sententia, quasi meliorem vetere tuebatur. In Bruto: Cum princeps Academiæ Philo Romam venisset, totum ei me tradidi, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus. *Morem dialogorum.*] scribuntur enim in dialogis ea, quæ, licet disputata non sint, verisimilia tamen sunt. *De nobis,*] non de alijs, vt in his dialogis, in quibus de Antiocho & Philone disputamus. *Inter nos:*] simul enim viuemus. epist. 2. Modo stet nobis illud, vna viuere in studijs nostris. *Superiorum temporum fortunæ reip. causſam sustineat:*] quod sero hæc inter nos studia incipiamus exercere, fortunæ reip. nõ nobis, adscribi oportet: excusat nos, quod attinet ad superiora tempora, & sustinet causſam nostram fortuna reip. conuictum enim nostrum reip. calamitas impediuit. hæc vero tempora præstare ipsi debemus: nobis horum temporum reddenda ratio est. otium enim habemus, cum in oppressa rep. nihil iam agere liceat. itaque scribamus & de nobis, & inter nos. *Saltem certo*] optat si non bonam, saltem aliquam reip. formam. non enim mitiorem tyrannũ, sed rempublicam, si non optimam, saltem tolerabilem exoptat. *Quamquam*] correctio: quia dixerat, Hęc inter nos studia exercere. quamquam, inquit, tum quidem esset, quod honeste

neste curare posſemus. *Vel alia*]etiam aliæ.nam, Vel,interdum valet, Etiam, auctore Donato, cum illud interpretatur in Andria Terentij: Vel hoc quis non credat? Sic Virg.ecl. 8.

Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam.

Et Cicero ipse epist.16.lib.4.ad Att,Occupationum mearum vel hoc signum erit, quod epistola librarij manu est. Alibi est pro,Veluti,vt epist.13.lib.2.& 24.lib.7. *Honestæ*]quæ nunc honestæ non sunt, rep.seruiente. *Sine his*] studijs. *Vix:*] vix est, cur velim viuere, cum his ipsis etiam studijs. *Ne vix quidem.*] sic locutus lib.2.de Fin. *Migrationem*,] in domum nuper emptam.

ARGVMENTVM EPIST. IX.

Suadet Ciceroni gener eius Dolabella, vt se vel cum Cæsare coniungat, vel in otium referat quod idem Cælius quoque scripserat epist.16.lib.8.Cæsare iterum & Seruilio cos.

Dolabella S. D. M. Ciceroni. 9.

Si vales,gaudeo: & ipse valeo: & Tullia nostra recte valet.Terentia minus belle habuit: sed certum scio,iam conualuisse eam. præterea rectissime sunt apud te omnia. Etsi nullo tempore in suspicionem tibi debui venire,partium causſa potius,quam tua, tibi suadere, vt te aut cum Cæsare,nobiscumque coniungeres, aut certe in otium referres: præcipue nunc, iam inclinata victoria, ne possum quidem in vllam aliam incidere opinionem, nisi in eam, in qua scilicet tua de re tibi suadere videar: quod pie tacere non possum. tu autem, mi Cicero, sic hæc accipies, vt, siue probabuntur tibi, siue non probabuntur, ab optimo certe animo ac deditissimo tibi & cogitata, & scripta esse iudices. Animaduertis Cn. Pompeium nec nominis sui, nec rerum gestarum gloria, nec etiam regum aut nationum clientelis, quas

ostentare crebro solebat, esse tutum; & hoc etiam, quod infimo cuique contigit, illi non posse contingere, vt honeste effugere possit, pulso Italia, amissis Hispanijs, capto exercitu veterano, circumuallato nunc denique: quod, nescio, an vlli vmquam nostro acciderit imperatori. quamobrem quid aut ille sperare possit, aut tu, animũ aduerte pro tua prudentia. sic enim facillime, quod tibi vtilissimum erit, consilij capies. Illud autem a te peto, vt, si iam ille euitauerit hoc periculum, & se abdiderit in classem, tu tuis rebus consulas, & aliquando tibi potius, quam cuiuis, sis amicus. satisfactum est iam a te vel officio, vel familiaritati: satisfactum etiam partibus, & ei reip. quam tu probabas. reliquum est, vbi nunc est resp. ibi simus potius, quam, dum illam veterem sequimur, simus in nulla quare velim, mi iucundissime Cicero, si forte Pompeius, pulsus his quoque locis, rursus alias regiones petere cogatur, vt tu te vel Athenas, vel in quamuis quietam recipias ciuitatem. quod si eris facturus, velim mihi scribas; vt ego, si vllo modo potero, ad te aduolem. quacumque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda: qua est humanitate Cæsar, facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare: & meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis habituras puto. Erit tua quoque fidei & humanitatis, curare, vt is tabellarius, quem ad te misi, reuerti possit ad me, & a te mihi litteras referat. Vale.

EXPLANATIO.

Terentia] vixisse eam annos centũ & octo, auctor est Plinius. *Partium*] Cæsaris, cum quo ipse fuit in omnibus bellis ciuilibus. *Iam inclinata victoria,*] iam enim Pompeius Italiam Hispaniasque amiserat. *Pie*] pro nostra affinitate. *Nominis sui,*] Magnus enim ob res gestas vocabatur. *Capto*] in

pro] in Hispania. *Veterano*] Legimus in Suetonio, dixisse Cæsarem, cum iret aduersus Pompeij legatos in Hispaniam, ire se ad exercitum sine duce, & inde reuersurum ad ducem sine exercitu. Quod res ipsa comprobauit. collecticio enim exercitu Pompeius in Pharsalia dimicauit. epist. 3. lib. 7. *Circumuallato*] ad Dyrrhachium. Suetonius, Cæsar ipse lib. 3. de bel. ci. Plutarchus, alij. *Quod, nescio, an vlli vnquam nostro acciderit imperatori.*] pro, fortasse, vsurpat sæpe Cicero, Nescio, vel, Haud scio, maiore quadam elegantia, vt infra, epist. 14. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini. Et ep. 15. Est id quidem magnum, atque haud scio an maximum. Et de Orat. lib. 2. Videtis ne, quantum munus sit oratoris historia, haud scio an flumine orationis & varietate maximum. Ibidem: Magnum quoddam opus est, atque haud scio, an de humanis operibus longe maximum. *Animum aduerte*] sic Plautus & Terentius locuti. *Euitauerit*] euitauit. *Abdiderit*] non abdidit, sed tamquam victor Dyrrhachio discessit. *Aliquando*] quasi iam antea Cicero peccasset, cum in Græciam ad Pompeium nauigauit, Cœlio in primis dissuadente. epist. 16. lib. 8. *Satisfactum esse tam a te vel officio, vel familiaritati:*] sic Virg. lib. 2. Æn.

Sat patriæ, Priamoque datum. ——

Officio: erga hominem bene meritum. epist. 6. lib. 6. Veritus sum deesse Pompeij saluti; cum ille aliquando non defuisset meæ. *Familiaritati:* quæ Ciceroni cum Pompeio fuit. *Partibus,*] Pompeianis, quas probasti. *His quoque locis,*] Dyrrhachio, sicuti pulsus est Italia.

ARGVMENTVM EPIST. X.

Quasi per iocum scribit, inter Niciam & Vidium se iudicem esse constitutum: & item per iocum, P. Sulla mortem significat. Cæsare quartum consule. sine collega.

Cicero S. D. Dolabellæ. 10.

Non sum ausus Saluio nostro nihil ad te litterarum dare: nec mehercule habebam, quid scriberem, nisi

te a me mirabiliter amari: de quo, etiam nihil scribente me, te non dubitare certo scio. omnino mihi magis litteræ sunt exspectandæ a te, quam a me tibi. nihil enim Romæ geritur, quod te putem scire curare: nisi forte scire vis, me inter Niciam nostrum & Vidium iudicem esse. profert alter, vt opinor, duobus versiculis expensum Niciæ: alter Aristarchus hos ὀβελίζει. ego, tamquam criticus antiquus, iudicaturus sim, vtrum sint τὰ παρὰ τῶν, an παρεμβεβλημένοι. puto te nunc dicere: Oblitus ne es igitur fungorum illorum, quos apud Niciam? & ingentium culinarum cum Sophia Septimæ? Quid ergo? tu adeo mihi excussam seueritatem veterem putas, vt ne in foro quidem reliquiæ pristinæ frontis appareant? sed tamen suauissimum συμβιώτην nostrum præstabo integellum: nec committam, vt, si ego eum condemnaro, tu restituas: ne habeat Plancus Bursa, apud quem litteras discat. Sed quid ago? cum mihi sit incertum, tranquillone sis animo, an, vt in bello, in aliqua maiuscula cura negotioue versere. labor longius. cum igitur mihi erit exploratum, te libenter esse risurum; scribam ad te pluribus. te tamen hoc scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse de P. Sullæ morte ante quam certum sciierit. nunc quærere desierunt, quo modo perierit. satis putant se scire, quod sciunt. ego ceteroqui animo æquo fero: vnum vereor, ne hasta Cæsaris refixerit. Vale.

EXPLANATIO.

Saluio nostro] liberto. *Niciam*] hic est Curtius Nicias Grammaticus, de quo Suetonius in libro de Grammaticis. familiaris Dolabellæ fuit. epist. vlt. lib. 13. ad Att. *Iudicem*] de pecunia, quam sibi a Nicia deberi Vidius aiebat. *Alter*,] Vidius. *Vt opinor*,] opinari se dicit, quia Vidij codicem accepti & expensi nondum fortasse viderat. *Alter Aristarchus*] vt

chus] vt Aristarchus olim, quos Homeri non esse versus arbitrabatur, obelisco notabat, vt inducerentur tamquam nothi: sic Nicias versiculos illos, expensam sibi pecuniam indicantes, non agnoscebat, fictosque a Vidio dicebat. ὀβελίζει.] verum notat. *Critycus*] vt Aristarchus. τῦ ποιητῦ,] poetæ, Homeri. Iocum Cicero quæsiuit in similitudine. nã quia, Versiculis, dixerat, & mox, Aristarchus; ideo poetam nominauit; cum Vidium ipsum significet, qui versiculos illos scripserat. παρεμβεβλημένοι.] interiecti: sic a Vidio ficti, vt in Homeri poemate interiecta nescio quo versus aliquot erant, de quibus Aristarchus iudicauit. *Quos apud Nicriam?*] comediti. *Culinarum*] lautæ cenæ significantur, quibus affuit Cicero cum Nicia, & eius fortasse vxore Sophia. Hic veteres libri discrepant, inter se. habent enim, Cularum, Gularum, Tuilarum, Gallinarum, Cochlearum, Ferculorum: duo, Culinarum: quos probaui. *Septima?*] filia. Mulieres interdum ab ordine nascendi appellabantur, Prima, Secunda, Tertia, siue Tertulla, & sic deinceps. *Excussam*] deiectam, ereptam. *Seueritatem*] pro veritate & iustitia ponitur: vt in Verrem: De quo si vos seuere religioseque iudicaueritis: auctoritas ea, quæ in nobis remanere debet, hærebit. si istius ingentes diuitiæ iudiciorum religionem veritatemque perfregerint: &c. Pro eo, quod dixerat, seuere, religioseque, reddidit, Religionem, veritatemque. *Vt ne in foro quidem*] in vno tantum vetere libro, Quidem, inuenimus. quod ideo significandum duximus, quia, vel si tollatur, sententia tamen consistit, & fortasse rectius. *Pristinæ frontis*] seueritatis, quæ fronte ostenditur. *Appareant?*] in iudicando. συνειώτω] coniectorem. *Præstabo integellum:*] efficiam, ne quid damni patiatur. *Nec committam, vt si ego eum condemnaro, tu restituas:*] iocari cœpit, cum dixit: Vt ne in foro quidem reliquiæ pristinæ frontis appareant. non enim de Niciæ & Vidij controuersia iudicaturus erat in foro, sed intra domesticos parietes, iudex ab vtroque electus communis amicitiæ iure, parique æquitatis eius opinione. fori vero mentionem facit, quia lites in foro iudicabantur. itaque vt ingenio valebat, erat que cum familiaribus festiuus & facetus, primum, a forensibus iudicijs ad eam, quam inter duos litigantes, personam susceperat, ducta similitudine, iocum quæsiuit: deinde, vt

iniquam notaret condicionem temporum, quia Cæsar damnatos lege Pompeia restituerat; cur ego, inquit, amicum tuũ Niciam condemnem, cum vos Cæsariani iudicia rescindere, & damnatos restituere soleatis? itaque vereri possum, ne iudicium meum, si tibi displicuerit, irritum facias, &, quem ego condemnaro, tu in integrum restituas. *Ne habeat Plancus Bursa,*] tuo beneficio, ob Niciam a te restitutum. *Apud quem litteras discat.*] mordet veterem suum inimicum Bursam, vt imperitum litterarum, & Grammaticis vti solitum, fortasse etiam hoc ipso Nicia, vt aliquid disceret. Erat autem hic quoque Bursa, vnus ex ijs, quos lege Pompeia damnatos restituerat Cæsar. epist. 2. lib. 7. *Vt in bello,*] Hispanienſi. *Te libenter esse visurum;*] confectum esse bellum, nec te iam in aliqua maiuscula cura negotioue versari. *Antequam certum scierit.*] verebatur enim, ne falsum esset, quod esse verum cupiebat: quia P. Sulla, quod & antea dictatore propinquo suo L. Sulla, & postea Cæsare, proscriptorum ciuium bona emere consueuerat, populo in primis odio erat. de eius obitu epist. 17. & 19. lib. 15. nominatur etiam lib. 2. de Off. his verbis: Neevero vmquam bellorum ciuilium semen & caussa defuit, dum homines perditi hastam illam cruentam & meminerint, & sperabunt, quam P. Sulla cum vibrasset dictatore propinquo suo, idem sexto & tricesimo anno post a sceleratiore hasta eadem non recessit. Opinor esse, quem Cicero defendit oratione, quæ exstat. *Quo modo perierit.*] alij enim, a latronibus; alij, cruditate, dicebant. epist. 17. lib. 15. *Quod scimus.*] illum esse mortuum. *Vnum gereor,*] cum ironia dictum. hastam enim illam Cæsaris, ad quam bona Pompeianorum veniebant, Cicero & omnes boni vehementer oderant. *Refixerit.*] Refrigescere dicuntur ea, quæ cessant. epist. 5. lib. 2. ad Q. fr. Quod de Pompeio Caninius agit, sanequam refrixit. Contrario sensu accipitur, Calere. pro Plancio: Crimen de nummis caluit re recenti. nunc in caussa refrixit. epist. 17. lib. 15. Cæsarem putabant moleste laturum, verentem ne hasta refrixisset.

ARGVMENTVM EPIST. XI.

Tulliola filia sua mortem, Dolabellæ, qui iam antea cum ea dimor-

dimortium fecerat, dolenter significans, ait sibi plurimum solatii in illius consuetudine & sermonibus futurum. suos obtrectatores ab eo refutari vult: sed amorem in se ex eo patefieri, magis gaudet. Excusat brevitatem litterarum suarum. Cæsare quartum consule sine collega.

Cicero S. D. Dolabellæ. 11.

Vel meo ipsius interitu mallem litteras meas desiderares, quam eo casu, quo sum gravissime afflictus: quem ferrem certe moderatius, si te haberem. nam & oratio tua prudens, & amor erga me singularis multum levaret. sed, quoniam brevi tempore, vt opinio nostra est, te sum visurus: ita me affectum offendes, vt multum a te possim juvari: non quo ita sim fractus, vt aut, hominem me esse, oblitus sim, aut fortunæ succumbendum putem; sed tamen hilaritas illa nostra & suavitas, quæ te præter ceteros delectabat, erepta mihi omnis est: firmitatem tamen & constantiam, si modo fuit aliquando in nobis, eandem cognosces, quam reliquisti. Quod scribis, prœlia te mea causa sustinere: non tam id laboro, vt, si qui mihi obtrectent, a te refutentur, quam intelligi cupio, quod certe intelligitur, me a te amari. quod vt facias, te etiam atque etiam rogo: ignoscasque brevitati mearum litterarum: nam & celeriter una futuros nos arbitror: & nondum satis confirmatus sum ad scribendum. Vale.

EXPLANATIO.

Desideraret,] petierat Dolabella per litteras a Cicerone, vt sibi de Tullię obitu aliquid scriberet; indicaretq; quam fortiter eum casum ferret. *Et oratio tua prudens, & amor erga me singularis*] epist. 6. lib. 4. Et ea scripsisti, quæ levare luctum possent; & in me consolando, non mediocrem

ipse animi dolorem adhibuisti. *Breui tempore,*] iam enim Hispanienſis belli, cui Dolabella intererat, exitus exſpectabatur. *Hominem me esse,*] epist 16. lib. 5. Homines nos vt esse meminerimus, ea lege natos, vt omnibus fortunæ telis proposita sit vita nostra. Et epist. 17. eiusdem libri: Vt & hominem te, & virum esse meminisses. Et epist. 18. ibidem: Qua condicione omnes homines, & quibus temporibus nati sumus, cogites. *Fortunæ succumbendum*] quod infirmi animi est. In eo tamen libro, quem de luctu minuendo ad se ipsum scripsit, victum se a fortuna fatetur. En (ait) manum tollo, cedo, vicisti. Quæ verba recitant Lactantius & Diuus Hieronymus. *Hilaritas illa nostra, &c.*] Eadem est sententia de eadem re in epist 39. lib. 12. ad Att. Hilaritatem, inquit, illam, qua hanc tristitiam temporum condiebamus, in perpetuum amisi: constantia & firmitas nec animi nec orationis requiretur. *Prælia sustinere:*] acriter concertare cum obtrectatoribus meis. *Confirmatus*] ex eo casu, quo sum grauissime afflictus.

ARGVMENTVM EPIST. XII.

Gratulatur Dolabellæ de repentina Baiarum salubritate: orationem, pro Deiotaro rege ad Cæsarem habitam, mittit. Cæsare quartum consule, sine collega.

Cicero S. D. Dolabellæ. 12.

Gratulor Baijs nostris; si quidem, vt scribis, salubres repente factæ sunt: nisi forte te amant, & tibi assentantur; & tam diu, dum tu ades, sunt oblitæ sui. quod quidem si ita est; minime miror, cælum etiam & terras vim suam, si tibi ita conueniat, dimittere. Orationculam pro Deiotaro, quam requirebas, habebam mecum: quod non putaram: itaque eam tibi misi. velim sic legas, vt caussam tenuem & inopem, nec scriptione magnopere dignam. sed ego hospiti veteri & amico munuſculum

munusculum mittere voluit leuidense, crasso filo, cuiusmodi ipsius solent esse munera. Tu velim animo sapienti fortique sis: vt tua moderatio & grauitas aliorum infamet iniuriam. Vale.

EXPLANATIO.

Baiis] salubres Baiarum aquæ. Plinius lib. 31. cap. 2. *Nostru,*] Blanditur loco, quia valetudinem commodiorem amico restituerit. *Oratiunculam*] quæ exstat. *Habebam mecum:*] rusticabatur igitur Cicero. *Tenuem & inopem,*] in qua non supperterent argumenta, quæ alijs in causis deesse non solent. *Munusculum mittere Volui leuidense, crasso filo,*] verbum, Volui, est in quattuor antiquis libris. itaque nō video, cur in dubium vocetur, præsertim requirente sententia. Leuidense autem, sine diphthongo in vltima syllaba, legitur in omnibus antiquis libris: nec de mendo suspicari possum, cum Isidorus lib. 19. inter nomina vestium Leuidensem appellet, eamque sic vocatam ostendat, quod raro filo sit, leuiterque densata. Deinde subiungit hæc: Pauidenſis, contraria leuidensi, dicta, quod grauiter densa atque calcata sit. *Cuiusmodi ipsius solent esse munera.*] quia non admodum liberalis erat. *Aliorum*] Cæsarianorum. *Iniuriam.*] quam inferebant viris bonis, & legibus, atque institutis maiorum.

ARGVMENTVM EPIST. XIII.

Rogat Dolabellam, vt Suberino & Planio reditum in patriam a Cæsare impetret: eosque ita excusat, vt ostendat, casu quodam & necessitate coactos Pompeij partes in Hispania secutos esse. Cæsare quartum consule, sine collega, Hispaniensi bello confecto, cum nondum tamen Cæsar in Italiam reuertisset. nam præsenti Dolabella commendaticias litteras Cicero misisset. Commendationis capita quinque, vnum, quod familiares sui sint Suberinus & Calenus: alterum, quod Lepta familiarissimus sus, perneceſſarius: tertiū, quod cum Pompeij filio, non consilio & voluntate, sed casu potius & necessitate quadam, contra Cæsarem pugnauerint: quartum, quod

redacti fere ad inopiam sint: quintum, quod iam Caesar iis vitam concesserit: ex quo non difficile videtur, ab eodem iis reditum impetrare.

Cicero S. D. Dolabellæ. 13.

C. Suberinus Calenus & meus est familiaris, & Leptæ, nostri familiarissimi, perneccessarius. is cum, vitandi belli caussa, profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, vt in ea prouincia esset, in qua nemo nostrum, post Afranium superatum, bellum vllum fore putarat: incidit in ea ipsa mala, quæ summo studio vitauerat: oppressus est enim bello repentino: quod bellum commotum a Scapula, ita postea confirmatum est a Pompeio, vt nulla ratione se ab illa miseria eripere posset. Eadem caussa fere est M. Planij Heredis, qui est item Calenus, Leptæ nostri familiarissimus. Hosce igitur ambos sic tibi commendo, vt maiore cura, studio, sollicitudine animi commendare non possim. volo ipsorum caussa: meque in eo vehementer & amicitia mouet, & humanitas. Lepta vero cum ita laboret, vt eius fortunæ videantur in discrimen venire: non possum ego non aut proxime, atque ille, aut etiam eque laborare. quapropter, etsi sæpe expertus sum, quantum me amares: tamen sic velim tibi persuadeas, id me in hac re maxime iudicaturum. Peto igitur a te, vel si pateris, oro, vt homines miseros, & fortuna, quam vitare nemo potest, magis, quam culpa, calamitosos, conserues incolumes: velisque, per te me hoc muneris cum ipsis amicis hominibus, tum municipio Caleno, quicum mihi magna necessitudo est, tum Leptæ, quem omnibus antepono, dare. Quod dicturus sum, puto equidem non valde ad rem pertinere. sed tamen nihil obest dicere. res familiaris

liaris alteri eorũ valde exigua est, alteri vix equestris. quapropter, quando his Cæsar vitam sua liberalitate concessit: nec est, quod ijs præterea magnopere possit adimi: reditum, si me tãtum amas, quantum certe amas, hominibus confice: in quo nihil est præter viam longam: quam iccirco non fugiunt, vt & viuant cum suis, & moriantur domi. quod vt cnitare, contendasque, vel potius vt perficias, (posse enim te, mihi persuasi) vehementer te etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Lepta,] Q. Lepte, qui Ciceronis in prouincia præfectus fabrum fuerat. epist. 7. lib. 3. *Vitandi belli*] ciuilis, quod primum in Italia gestum est. *M. Varrone*] legato Pompeij in Hispania cum Afranio & Petreio. *Ante bellum,*] quod Cæsar cum legatis Pompeii gessit in Hispania. *Post Afranium superatum,*] vnum de tribus nominat, quia consularis erat solus, ideoque honore primus. *Bellum fillum fore*] quod fuit, & grauissimum omnium, cum Pompeij liberis. *In ea ipsa mala,*] in bellum, cuius vitandi caussa profectus erat in Hispaniam. *Scapula,*] T. Quinctio Scapula, equite Romano. Dio lib. 43. *Nulla ratione*] ingeniosa excusatio: quasi Suberinus voluerit quidem, sed nullo modo potuerit eius belli societatem vitare. *Eadem caussa*] quod de Suberino, idẽ fere de Planio dictum puta. *Heredis,*] non dubito, quin sit hoc Planij cognomen. itaque scripsi, prima littera maiuscula. *Cura, studio, sollicitudine*] singula vim petitionis augent. *Velo ipsorum caussa:*] nota locutio. epist. 1. lib. 1. Regis caussa si qui sunt, qui velint. *Humanitas.*] humanitatis est, miserezi afflictorum hominum, præsertim si fortuna magis, quam culpa, miseri sint. quod infra dicitur. *Vel, si pateris, oro,*] non enim pati videtur amor in me tuus, vt te orem. petere satis est. Simile illud epist. 9. lib. 1. Ea tantæ mihi curæ sunt, vt me nolim admoneri, rogari vero sine magno dolore vix possim. *Quem omnibus antepono,*] non omnibus plane hominibus, (non enim Leptæ tantum tribueret) sed omnibus Calenis. nam & Lepta ex eodem erat municipio. *Nihil obest dicere.*]

fortasse etiam prodest. nam eorum, qui commendantur, inopia miserationem elicit. *Vix equestris.*] vix possidet quadringenta millia nummum. hic enim census equestris erat. Horatius epist. 1. lib. 1.

Si quadringentis sex septem millia desunt,
Plebs eris. — —

ARGVMENTVM EPIST. XIV.

Dolabellam effert laudibus, quia columnam & aram Cæsari mortuo, tamquam deo, erectam, euerterat, hominesque pessime contra ciuitatem & libertatem animatos supplicio affecerat. Scripta paullo post Cæsaris necem, M. Antonio & ipso Dolabella cos.

Cicero S. D. Dolabellæ cos. 14.

Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria: satisque ex ea magnam lætitiam voluptatemque capiebam: tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. neminem conueni, (conuenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui, valetudinis causa, in hac loca conueniant, præterea ex municipijs frequentes necessarij mei) quin omnes, cum te summis laudibus ad cælum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. negant enim se dubitare, quin tu, meis præceptis & consilijs obtemperans, præstantissimum te ciuem, & singularem consulem præbeas. quibus ego quamquam verissime possum respondere, te, quæ facias, tuo iudicio & tua sponte facere, nec cuiusquam egere consilio: tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consilijs profecta videatur: neque valde nego: sum enim auidior etiam, quam satis est, gloriæ. est tamen non

alienum

alienum dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem: mihi vero gloriosum, te iuuenem cōsulem florere laudibus, quasi alumnum disciplina mea. L. quidem Cæsar, cum ad eum ægrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutauit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salui esse possemus. Dolabellæ vero tuo & gratulor, & gratias ago: quem quidem, post te consulem, solum possumus vere cōsulem dicere. deinde multa de facto ac de re gesta: tum nihil magnificentius, nihil præclarius actum vmquam, nihil reip. salutarius. atque hæc vna vox omnium est. A te autem peto, vt me hanc quasi falsam hereditatem aliena gloria sinas cernere: meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. quamquam, mi Dolabella, (hæc enim iocatus sum) libentius omnes meas, si modo sunt aliquæ meæ laudes, ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti: tum his tuis factis sic incensus sum, vt nihil vmquam in amore fuerit ardentius. NIHIL *est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amaui, vt scis, M. Brutum, propter eius summum ingenium, suauissimos mores, singularem probitatem atque constantiam: tamen idibus Mart. tantum accessit ad amorem, vt mirarer locū fuisse augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatū esse videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere?*

tantum accessit, vt mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. Quare quid est, quod ego te horter, vt dignitati & gloriæ seruias? proponam tibi claros viros; quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam te ipsum. te imitere oportet, tecum ipse certes. nec licet quidem tibi iam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. quod cum ita sit; hortatio non est necessaria, gratulatione magis vtendum est. contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, vt summa seueritas animaduersionis non modo non inuidiosa, sed etiã popularis esset, & cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. hoc si tibi fortuna quadam contigisset; gratularer felicitati tuæ: sed contigit magnitudine tũ animi, tũ etiam ingenij atque consilij. legi enim concionem tuam: nihil illa sapientius. ita pedetentim & gradatim tum accessus a te ad caussam facti, tum recessus, vt res ipsa maturitatem tibi animaduertendi omnium concessu daret. liberasti igitur & vrbem periculo, & ciuitatem metu: neque solum ad tempus maximam vtilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum. quo facto, intelligere debes in te positam esse remp. tibique non modo tuendos, sed etiam ornandos esse illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, vt spero. Tu, quoniam remp. nosque conseruas, fac vt diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias. Vale.

EXPLANATIO.

Dolabellæ] P. Cornelio Dolabellæ: qui cum antea gener Ciceronis fuisset, (epist. 16. lib. 2. & 13. lib. 8.) postea diuortiũ fecerat. epist 18. lib. 6. *Cõuenio autem quotidie plurimos:*] sic locutus, verbo repetito, epist. 5. lib. 6. *In hac loca.*] Baias. epist. 10.

epist.10. *Summis laudibus*]ob euersam columnam & arā. epist.2.lib.11.& 1.lib.12.& ad Att. epist.15.16.19.lib.14.& Phil.1.præterea Suetonius, Appianus lib.3. Lactantius lib.1. cap.15.alij. *Consulem*]interfecto Cęsare, Dolabella cū fascibus tamquam cōsul in forum venit. nam eum sibi Cæsar, iturus ad bellum Parthicū, suffecerat. *Non alienum dignitate tua,*]sic epist 53.lib.13.nonnulli veteres libri, A dignitate tua: alij, Dignitati tuæ. omnes recte, quod attinet ad consuetudinem Latini sermonis. nam & dandi, & auferendi, & generādi etiā casibus Alienū iungitur. *Regum reges,*]quia regibus omnibus ad bellū Troianū profectis imperabat. *Nestorem:*]quo potissimum cōsiliario vtebatur Agamemnon. Homerus Il.lib.1. *Quasi alumnum disciplinæ meæ.*]discipulum suū vocat epist.7.& 18.& lib.7.epist.vlt. *L. Cæsar,*]Iuliæ, M. Antonij matris, frater: auunculus igitur Antonij. Hunc Antonius, oppressa rursus post obitum Cæsaris rep. necādum Octauio tradidit: Octauius ei Ciceronem. Sed cum ad eum interficiendum milites ab Octauio missi venissent, cōfugit ad Iuliam sororem: quæ fratrem, obiecto percussoribus corpore, clamans Antonij matrem vna cū fratre necandam, incolumem seruauit. Plutarchus, Appianus. *Neapolim*]epist.17.lib.14. ad Att. *Sororis filium*]M. Antonium, Dolabellæ collegam in consulatu. *De facto*]de columna & ara sublata. *De re gesta:*]de seruis cruci affixis, liberis de rupe Tarpeia deiectis: epist.15.lib.14.ad Att. O mirificum Dolabellam meum. iam enim dico meum: antea, crede mihi, subdubitabam. magnā ἀναιδείαν res habet. de saxo, in crucem, columnam tollere, locum illum sternendum locare. quid quæris? heroica. Et ad eundem, infra. *Resp salutarius.*epist.1.lib.12. *Quasi falsam hereditatem*]tu enim, quæ facis, tuo iudicio & tua sponte facis. itaque hæc non vera hereditas. *Alienæ gloriæ*]tuæ. *Cernere;*]vsitatus loquendi modus, Cernere hereditatem, pro adire. Festus. epist.2.lib.2.ad Att. & 43.lib.13. *Transfuderim,*]contraria translata posuit, Trāsfuderim, Exhauserim. *Ardentius*]flagrare amore, incendi, inflammari, ardere, dicimus. *Nihil formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius.*]ex forma & pulchritudine oritur amor: ideo, Amabilius, tertio loco posuit. Apparet autē, cū dicat, Nihil formosius, nihil pulchrius, quiddam esse, quo differant inter se

forma & pulchritudo: idque, nisi fallor, tale est. Forma mouet, & ad venerationem quandam animum adducit, decora specie, & apta partium omnium compositione. Pulchritudo allicit, & fruendi cupiditatem gignit. Ex hac distinctione potest aliquid esse formosum, nec tamen pulchrum; & aliquid pulchrum, nec tamē formosum. itaque, formosus senex, proprie dicetur: pulcher, non item: & contra, pulchra oratio, vestis, domus, non formosa. Confundit interdum Cicero, vt nihil a pulchritudine differre forma videatur: hic, quia perspicue alteram ab altera distinguit, vtriusque vim indicare operæ pretium fuit. *Idibus Mart.*] quo die Cæsarem Brutus occidit. epist. 28. lib. 10. & omnes historici. *Tantum accessit,*] ob euersam columnam, hominesque libertatis inimicos extremo supplicio affectos. *Amare videar, antea dilexisse.*] Diligere leuius est, quam Amare. in epistola ad M. Brutum: Clodi[a] valde me diligit, vel, vt ὑμφατικώτερον, valde me amat. epist. 47. lib. 13. Quid ego tibi commendem eū, quem tu ipse diligis? sed tamen, vt scires eum nō a me diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi hæc scribo. Et ad M. Brutum, apud Nonium: Aut amabis me, aut, quo contētus sum, diliges. Terētius quoque vt diuersa posuit in Eun. Non pol, quo quidquam plus amem, aut plus diligam, eo feci. *Tecum ipse certes.*] non tam vt alios, sed vt te ipsum vincas. Egregius laudādi mos. de Orat. lib. 3. Sæpe inter homines sapientissimos constare vidi; quamquam hoc Crasso, cum aliquid accuratius dixisset, semper fere cōtigisset, vt numquam dixisse melius putaretur; tamen omnium consensu sic esse tum iudicatum, ceteros a Crasso semper omnes, illo autem die etiā ipsum a sese superatum. Epist. 1. lib. 1. ad Q. fr. Non vt cum aliis, sed vt tecum ipse certes. *Quod haud scio an nemini,*] idem erat, Haud scio an cuiquam. Et vtroque modo vtitur Cicero. vide quæ diximus epist. 9. *Summa seueritas animaduersionis*] hac de re sic in Phil. 1. Cum serperet in vrbe infinitum malū: idque manaret in dies latius: iidemque bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepulturam effecerāt; & quotidie magis magisque perditi homines cum sui similibus seruis tectis ac templis vrbis minarentur: talis animaduersio fuit Dolabellæ cum in audaces sceleratosque seruos, tum in impuros & nefarios liberos, talisque euersio illius exsecratę columnę,

vt mihi

vt mihi mirum videatur, tam valde reliquum tempus ab illo vno die dissensisse. *Inuidiosa,*] odiosa: vt epist. 1. lib. 1. Regiæ largitionis inuidia. *Popularis*] grata omnibus: cum gratior soleat esse clementia. epist. 4. lib. 10. ad Att. Ipsum nō voluntate aut natura non esse crudelem, sed quod putaret, popularem esse clementiam. *Infimo cuique*] quod mirum videbatur: cum infimi homines licentia & rerum nouitate delectentur. Eadem de re in epist. 16. lib. 14. ad Att. Quis audeat violare, proposita cruce, vel saxo? præsertim tantis plausibus, tanta approbatione infimorum. *Felicitati tuæ:*] non virtuti. *Animi,*] hoc refertur ad rem gestam. *Ingenij atque consilij.*] hoc ad concionem ipsam, in qua vehementer eos accusabat, qui columnam illam in foro Cæsari mortuo erexerant. *Accessus ate ad causam facti,*] accessisti ad rem narrandam ita pedetentim & gradatim, indeque ita recessisti, non vt impetu quodam & temeritate raptus ad animaduertēdum videreris, sed vt ipsa res, a te prudenter explicata, hortaretur te ad celerem animaduersionem, omnium concessu. *Maturitatem animaduertendi*] in eos, qui columnam erexerant. *Vrbem periculo, ciuitatem metu:*] tecta ab igne, ciues a cæde. Differre Vrbem a Ciuitate, quis iam nescit? Pro Sulla: In qua ciuitate res tantas gesserim, memini; & in qua vrbe, intelligo. De hoc periculo sic epist. 1. lib. 12. Manebat illud malum vrbanum, & ita corroborabatur quotidie, vt ego quidem & vrbi, & otio diffiderem vrbano. Et Philip. 1. *Ad tempus*] vt aliquandiu tua nobis hæc præclara actio fructum ferat. *Ad exemplum.*] vt hoc exemplo semper homines ad bene de rep. merendum excitentur. In Vatinium: Quo etiam maiore es malo mactandus, quod nō solum facto tuo, sed etiam exemplo remp. vulnerasti. *Tuendos,*] ab iniuria. *Ornandos*] honoribus afficiendos. *Illos Viros,*] M. Brutum, C. Cassium, & alios, qui Cæsarem regnantem occiderant. *Initium libertatis*] quasi dicat: a te consule reliqua exspectantur; vt iis particeps eiusdem gloriæ. Ad hanc Ciceronis epistolam rescripsit Dolabella suculente. epist. 21. lib. 14. ad Att.

ARGVMENTVM EPIST. XV.

Duabus Patris epistolis respondet: priori, iure se eius vale-

tudine perturbatum, cuius & amorem in se, & ingenij festiuitatem plurimi faciat: posteriori, nihil referre, vtrum Romæ sit, an Neapoli; cum Romæ vnius nutu regantur omnia: itaque se manere in sententia de domo Neapoli emenda. Cæsare tertium & Lepido cos. confecto Africano bello, antequam Cæsar iret in Hispaniam contra Pompeij liberos.

Cicero S. D. Papirio Pæto. 15.

Duabus tuis epistolis respondebo, vni, quam triduo ante acceperam a Zetho; alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis litteris intellexi pergratam tibi esse curam meam valetudinis tuæ; quam tibi perspectam esse gaudeo: sed, mihi crede, non perinde, vt est reapse, ex litteris perspicere potuisti. nam cum a satis multis (non enim possum aliter dicere) & coli me videam, & diligi; nemo est illorum omnium mihi te iucundior. nam quod me amas; quod id & iampridem, & constanter facis; est id quidem magnum, atque haud scio, an maximum, sed tibi commune cum multis: quod tu ipse tam amandus es, tamque dulcis, tamque in omni genere iucundus, id est proprie tuum. accedunt non Attici, sed salsiores, quam illi Atticorum, Romani veteres atque vrbani sales. ego autem (existimes licet quod lubet) mirifice capior facetiis, maxime nostratibus, præsertim cum eas videam primum oblitas Latio tum, cum in vrbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam braccatis & transalpinis nationibus, vt nullum veteris leporis vestigium appareat. itaque, te cum video, omnes mihi, Granios, omnes Lucilios, vere vt dicam, Crassos quoque & Lælios videre videor. moriar, si, præter te, quemquã reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquæ & vernaculæ festiuitatis agnoscere. ad hos lepores cum

amor

amor erga me tantus accedat, miraris me tanta perturbatione valetudinis tuæ tam grauiter exanimatum fuisse? Quod autem altera epistola purgas te non dissuaserem mihi emptionis Neapolitanæ fuisse, sed auctorem moderationis vrbanæ: neque ego aliter accepi: intellexi tamen idem, quod his intelligo litteris, non existimasse te, mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, sed magnam partem relinquere. Catulum mihi narras, & illa tempora: quid simile? ne mihi quidem ipsi tunc placebat diutius abesse ab reip. custodia. sedebamus enim in puppi, clauumque tenebamus: nunc autem vix est in sentina locus. an minus multa S. C. futura putas, si ego sim Neapoli? Romæ cum sum, & vrgeo forum; S. C. scribuntur apud amatorem tuum, familiarem meum. & quidem, cum in mentem venit, ponor ad scribendum: & ante audio S. C. in Armeniam & Syriam esse perlatum, quod in meam sententiam factum esse dicatur, quam omnino mentionem vllam de ea re esse factam. atque hoc nolim me iocari putes. nam mihi scito tam a regibus vltimis allatas esse litteras, quibus mihi gratias agant, quod se mea sententia reges appellauerim: quos ego non modo reges appellatos, sed omnino natos nesciebam. quid ergo est? tamen, quamdiu hic erit noster hic præfectus moribus, parebo auctoritati tuæ: cum vero abierit, ad fungos me tuos conferam. domum si habebo: in denos dies, singulos sumptuaria legis conferam. sin minus inuenero, quod placeat: decreui habitare apud te. scio enim, me nihil gratius tibi facere posse. Domum Sullanam desperabam iam, vt tibi proxime scripsi, sed tamen non abieci. tu, velim, vt scribis, cum

fabris eam perſpicias. ſi enim nihil eſt in parietibus aut in tecto vitij; cetera mihi probabuntur. Vale.

EXPLANATIO.

Papirio Pæto.] Pætum ab oculis leuiter declinatis, Porphyrio in Hor. Sat. 3. deductum ait: Acro, quod eius oculi huc & illuc mouerentur. *Phileros*] ſeruorum nomina, Zethus, & Phileros. *Intellexi pergratam tibi eſſe curam meam valetudinis tuæ; quam tibi perſpectam eſſe gaudeo:*] ſic vnus omnino vetus liber, & recte. reliqui omnes mendoſe, Intellexi pergratam tibi perſpectum eſſe gaudeo. *Reapſe,*] antique, pro Re ipſa, vt Meapte, Suapte. ſic Cicero, Pacuuius, Plautus, Africanus minor, Seneca locuti ſunt. Feſtus. *Atque haud ſcio, an maximum,*] & fortaſſe maximū. epiſt. ſuperiore: Contigit tibi, quod haud ſcio an nemini: pro, quod opinor nemini: vel, quod fortaſſe nemini. Dubitatio quædam eſt, itaq; amplificans, vt ſpecies minuatur aſſentationis. Pro Flacco: Cuius ego ciuitatis diſciplinam atque grauitatem nō ſolum Græciæ, ſed haud ſcio an cunctis gentibus anteponēdam putem. *Attici*,] qui laudari in primis ſolent. epiſt. 31. lib. 7. *Noſtratibus,*] Romanis, non Latinis, aut Gallicis. *Oblitas*] inquinatas. *Latio*] ex Latio. *Cum in vrbem noſtram eſt infuſa peregrinitas,*] cum Latinis data ciuitas eſt: quorum conſuetudo Romanum ſermonem infuſcauit. Peregrini autem ab initio Latini Romæ vocabantur: & lex lata de peregrinis vrbis vſu prohibendis. & hic Cicero a peregrinis, id eſt a Latinis, Gallos diſtinguit, quos braccatas & tranſalpinas nationes appellat. *Braccatis & tranſalpinis nationibus,*] Gallia Braccata, quæ cis alpes fuit, dicebatur prouincia Narbonenſis, a genere veſtimenti: Comata vero, quæ Romanis, ante quam a C. Cæſare ſuperaretur, non paruit, dicta a comis alendis. Hic Cicero iocatur, non ſine ſtomacho, in Cæſarem, qui Gallis quibuſdam, non modo ciſalpinis, verum etiam tranſalpinis ciuitatem dederat: ex quibus nonnullos etiam in ſenatum recepit. Suetonius, Ciuitate, ait, donatos, & quoſdam e ſemibarbaris Gallorum, recepit in curiam. Et infra: Illa vulgo canebātur, Gallos Cæſar in triumphum ducit, iidem in curia

in curia Galli braccas depoſuerunt, latum clauum ſumpſerũt. *Omnes mihi Granios*,] quicumque Granio ſimiles in dictis fuere. Granius præco dicax admodum fuit. nominat eum Cicero lib. 2. de Orat. & in Bruto, & in oratione pro Plancio, & Lucilius poeta apud Gellium lib. 4. cap. 17.

Conuicere in verſus dictum præconis Colebam
Granij. ----

Vere vt dicam,] hoc interponit, quia tranſit ad maiorem Pæti laudem. nã Craſſus & Lælius non modo faceti, vt Granius, ſed eloquentes etiam fuere. *Craſſos*] L. Craſſum, oratorem ſummum, cuius mortem Cicero deplorat lib. 3. de Orat. *Lælios*] C. Lælium, Sapiẽtis cognomine honeſtatum, Africani minoris amiciſſimum, cui ſermonis elegãtiam Cicero tribuit in Bruto. Miror hic omiſſum eſſe Cæſarem illum, Catuli fratrem, qui dicacitate & facetiis omnes vicit: vt lib. 2. de Orat. & lib. 1. de Off. *Vernacula*] domeſticæ. Romanæ, non oblitæ Latio, aut braccatis & tranſalpinis nationibus. *Auctorem moderationis vrbanæ:*] quod ſuaſeris, vt neque ſemper in vrbe maneam, neque ſemper abſim. *Neque ego aliter accepi:*] Neque, non diſiungit hic, vt alibi; ſed fere valet idem, quod Ne quidem: vt ſi dixiſſet, ne ego quidem aliter accepi. Simile illud epiſt. 1. lib. 6. Qui neque, cũ id faciebamus, tam eramus amẽtes. Et epiſt. 4. ad Att. lib. 1. Quod ſcribis, etiam ſi cuius animus in te eſſet offenſior, a me recolligi oportere: quid dicas? neque id neglexi. *Arbitrabar*,] licere mihi arbitrabar, reshas ſi non omnino, ſaltem ex magna parte reliquere. quod tu mihi non exiſtimas licere. *Magnam partem*] ex magna parte. epiſt. 9. lib. 8. Soles libenter, vt ego, maiorem partem nihil curare. Cæſar lib. 4. de bel. Gal. Magnam partem lacte viuunt. Terentius in Eun. & Cicero ipſe Acad. 2. & Tuſc. 4. *Catulum*] Q. Catulum, eius filium, qui cum C. Mario conſul fuit. *Mihi narras*,] ais Catulum ab reip. cuſtodia numquam diſceſſiſſe. *Illa tempora:*] cum viueret Catulus. *Quid ſimile?*] ſic epiſt. 23. lib. 7. Bacchas iſtas cum muſis Metelli cõparas: quid ſimile? *Sed tamen in puppi*,] remp. gubernabamus vt principes, dignitate & auctoritate ſumma. *Vix eſt in ſententia locus.*] tantum abeſt, vt remp. regamus, vt vix vllam eius partem attingere nobis liceat. *An minus multa S. C.*] abeſſe mihi licet nullo reip.

damno. non enim, si ego Romæ non sim, ideo minus multa S.C. fient. *Vrgeo forum;*] in forum sæpe venio. *Scribuntur apud amatorem tuum,*] quæ scribi solebant in curia, dictis relata de re sententiis. ita ex voluntate vnius omnia geruntur: senatorum sententiæ non rogantur, sed S. C. inscio senatu domi scribuntur. Amatorem Pæti Cæsarem vocat; apud quem auctoritate & gratia plurimum valebat Pætus. *Cum in mentem venit,*] quasi contemnens Cæsar non cogitat, sed, cum in mentem venit, in S. C. ponit, affuisse me scribendo. *Ad scribendum:*] opinor, scriptum fuisse, ADSCRIB. id est, affuisse scribendo. de quo more diximus epist. 8. lib. 8. *Vltimis,*] qui regnant in finibus imperij Romani. *Reges appellauerim:*] fingebat Cæsar, vt adhuc resp. stare videretur, S. C. esse factum in sententiam Ciceronis de aliquo rege appellando. epist. 17. lib. 2. *Quid ergo est? tamen,*] sic Cœlius epist. 13. lib. 8. *Præfectus moribus,*] Cæsar, quem senatus moribus in triennium præfecerat. Dio lib. 43. *Parebo auctoritati tuæ:*] faciam, quod suades: ab vrbe non discedam. loci non nihil est in hoc, Parebo auctoritati tuæ. Sunt enim verba minoris ad maiorem. *Fungos*] fungi, vt hodie quoque, apud veteres optime conditi, inter exquisitas epulas habebantur. epist. 10. & lib. 7. epist. 26. *Domum si habebo.*] Neapoli. *In denos dies,*] quem sumptum in singulos dies præscribit sumptuaria lex, eum in decem dies distribuam. ita non modo nō cōtra legem, sed etiam intra legem epulabor. Tulit eam legem Cæsar post bellum Africanum, Dione teste. vide epist. 26. lib. 7. & epist. vlt. huius libri. & epist. 7. lib. 13. ad Att. *Sin minus inuenero, quod placeat;*] si domum non inuenero, quæ placeat. *Sullanam*] in vrbe Neapoli. *Non abseci.*] adhuc spero. epist. 1. lib. 13. Te abiecisse illam ædificationem, constabat inter omnes.

ARGVMENTVM EPIST. XVI.

Ostendit, nihil a se prætermissum, vt Cæsarianorum benevolentiam sibi conciliaret: deinde, neque boni ciuis, neque sapientis hominis officium in se desiderari posse: postremo, ad Papirij iocationes respondet. Cæsare tertium & Lepido cos. post bellum Africanum.

Cicero

Cicero S. D. Papirio Pæto. 16.

Delectauerunt me litteræ tuæ: in quibus primum amaui amorem tuum, qui te ad scribendum incitauit, verentem, ne Silius suo nuncio aliquid mihi sollicitudinis attulisset. de quo & tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo, facile vt intelligerem te esse commotum: & ego tibi accurate rescripseram, vt, quoquo modo, in tali re atque tempore aut liberarem te ista cura, aut certe leuarem. sed, quando proximis quoque litteris ostendis, quanta cura tibi sit ea res: sic mi Pæte habeto: quidquid arte fieri potuerit, (non enim iam satis est consilio pugnare, artificium quoddam excogitandum est) sed tamen, quidquid elaborari aut effici potuerit ad istorum beneuolentiam conciliandam & colligendam, summo studio me consecutum esse, nec frustra, vt arbitror. sic enim color, sic obseruor ab omnibus iis, qui a Cæsare diliguntur, vt ab eis me amari putem. nã, etsi NON *facile diiudicatur amor verus, & fictus, nisi aliquod incidat eiusmodi tempus, vt, quasi aurum igne, sic beneuolentia fidelis periculo aliquo perspici possit: cetera sunt signa communia: sed ego vno vtor argumento, quamobrẽ me ex animo vereque arbitrer diligi; quod & nostra fortuna ea est, & illorum, vt simulandi caussa non sit. De illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil video, quod timeam, nisi quod omnia sunt incerta, cum a iure discessum est: nec præstari quidquam potest, quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. sed tamen eius ipsius nulla re a me offensus est animus. est enim adhibita in ea re ipsa summa a nobis moderatio. vt enim olim arbitrabar esse meum, libere loqui, cuius opera esset in ciuitate*

libertas: sic, ea nũc amissa, nihil loqui, quod offendat aut illius, aut eorum qui ab illo diliguntur, voluntatem. effugere autem si velim non nullorum acute aut facete dictorum offensionem: fama ingenij mihi est abiicieda. quod si id possem, non recusarem. sed tamen ipse Cæsar habet peracre iudicium. & vt Seruius, frater tuus, quẽ lteratissimum fuisse iudico, facile diceret, hic versus Plauti non est, hic est: quod tritas haberet aures notãdis generibus poetarum, & consuetudine legendi: sic audio Cæsarem, cum volumina iam confecerit ἀνωμαλίων, si quid afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, reuocare solere. quod eo nunc magis facit, quia viuunt mecum fere quotidie illius familiares. incidũt autem in sermone vario multa, quæ fortasse illis, cum dixi, nec illiterata, nec insulsa esse videantur. hæc ad illum cum reliquis actis perferuntur: ita enim ipse mãdauit. sic fit, vt, si quid præterea de me audiat, non audiendum putet. quamobrem O Enomao tuo nihil vtor. etsi posuisti loco versus Attianos. sed quæ est inuidia? aut quid nunc mihi inuideri potest? verum fac esse omnia. sic video philosophis placuisse, iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere: NIHIL esse sapientis præstare, nisi culpam. qua videor mihi dupliciter carere: & quod ea senserim, quæ rectissima fuerunt: & quod cũ viderem præsidij non satis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim. ergo in officio boni ciuis certe non sum reprehendẽdus. reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicam faciamve contra potentes. id quoque puto esse sapientis. cetera vero, quid quisq; me dixisse dicat, aut quo modo ille accipiat, aut qua fide mecum viuant ij, qui me assidue colunt & obseruant, præstare non possum. ita fit, vt & superiorũ

consiliorum

consiliorum conscientia, & præsentis temporis moderatione me consoler: & illam Attij similitudinem non modo iam ad inuidiam, sed ad fortunam transferam: quã existimo, leuem & imbecillam, ab animo firmo & graui, tamquam fluctum a saxo, frangi oportere. etenim, cum plena sint monumenta Gracorũ, quemadmodum sapientissimi viri regna tulerint vel Athenis, vel Syracusis, cum, seruientibus suis ciuitatibus, fuerint ipsi quodam modo liberi: ego me non putem tueri meũ statum sic posse, vt neque offendam animum cuiusquam, nec frangam dignitatem meam? Nunc venio ad tocationes tuas: quando tu, secundum OEnomaum Attij, non, vt olim solebat, Atellanum, sed, vt nunc fit, mimũ introduxisti. quem tu mihi popilium, quem denarium narras? quam tyrotarichi patinam? facilitate mea ista ferebantur antea: nunc mutata res est. Hirtium ego & Dolabellã dicendi discipulos habeo, cenãdi magistros. puto enim te audisse, si forte ad vos omnia perferuntur, illos apud me declamitare, me apud illos cenitare. Tu autem quod mihi bonam copiam eiures, nihil est. tum enim, cum rem habebas, quasticulis te faciebam attentiorem: nunc, cum tam aquo animo bona perdas, non eo sis consilio, vt, cum me hospitio recipias, æstimationem te aliquam putes accipere. etiam hac leuior est plaga ab amico, quam a debitore. Nec tamen eas cenas quæro, vt magna reliquia fiant. quod erit, magnificum sit & lautum. memini te mihi Phamea cenam narrare. temperius fiat: cetera eodem modo. quod si perseueras me ad matris tuæ cenam vocare: feram id quoque. volo enim videre animum, qui mihi audeat ista, quæ scribis, apponere, aut etiam polypũ Miniani Iouis similem. rede mihi, non audebis. ante meum aduentum fama

ad te de mea noua lautitia veniet: eam extimesces. neque est, quod in promulside spei ponas aliquid: quam totam sustuli. solebam enim antea delectari oleis & lucanicis tuis. Sed quid haec loquimur? liceat modo isto venire. tu vero (volo enim abstergere animi tui metum) ad tyrotarichum antiquum redi. ego tibi vnum sumptum afferam, quod balneum calfacias oportebit, cetera more nostro. superiora illa lusimus. De villa Seliciana & curasti diligenter, & scripsisti facetissime: itaque puto me praetermissurum: salis enim satis est, sannionum parum. Vale.

EXPLANATIO.

Suo nuncio] videtur nunciasse, vt ex epistola colligitur, Cæsarem salibus Ciceronis esse offensum. *Ab iis, qui a Cæsare diliguntur,*] epist. 12. lib. 6. *Amari putem,*] coli enim & obseruari aliquis potest, nec tamen amari. *Vt, quasi aurum igne, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit:*] sumptū fortasse ex Isocratis oratione (scriptā ab Isocrate Apolloniate, Harpocration putat) ad Demonicum, in qua sic est: τὸ μὲν χρυσίον ἐν τῷ πυρὶ δοκιμάζομεν, τὰς δὲ φίλους ἐν ταῖς ἀτυχίαις διαγινώσκομεν. *Signa communia:*] tam eorum, qui vere amant, quam qui ficte. *Sed ego*] ratio Latini sermonis, Tamen, postulabat: verum Cicero, sententiam spectans potius quam verba, Sed, pro Tamen, intulit. *Nostra fortuna*] humilis & abiecta: itaque non est, cur quisquā, qui vere non amet, amare se simulet. *Illorum,*] florentissima: cum sit penes Cæsarem potestas omnis. *Praestari*] vt certum affirmari. *Ne dicam libidine.*] voluntas enim iusta potest esse, libido non potest. *Cuius opera*] ob Catilinæ coniurationem oppressam. *Acute aut facete*] quædam enim acuta, nec tamen facete: & facetum latius patet, quam acutū. *Offensionem;*] non, læsionem; (nam subiunget, nihil se loqui, quod offendat aut Cæsaris, aut eorum, qui ab illo diligūtur, voluntatem) sed, non nulla dicta, in quæ vel sine industria offendo

fendo & incurro. Hoc verbū est in antiquis libris omnibus, quibus nūc vtor: & erat in iis, quibus vtebar olim adolescens: quod ideo testatū volui, quia nōnulli de hoc loco ita scripserant: Nulli veteres codices, Offensionē, habent. postea, mendosum hic esse librū illum, quē reliquis omnibus præferre, nō dubitāt, iidem cōfessi sunt. omnino valde mirabar, cur illud verbum, quod ego in cunctis veteribus libris videbam, ipsi in nullis esse affirmarent. satis igitur liquet, quod sæpe dixi, non vnum, aut paucos veteres libros, sed multos inspiciēdos esse, si restituere antiquitatem cupimus. interdū enim, vbi libri ante multa sæcula descripti, mendis inquinati sunt, recentiores vacare vitio animaduerti. itaque vetustiores quidem diligentius inquirere, nullum tamen contemnere debemus. *Fama ingenij mihi est abscienda.*] quam abiicere non possum: itaque nec effugere acute aut facete dictorum offensionem. *Si id possem,*] effugere offensionem supra dictam. *Tristis*] admodum exercitatas. *Notandis*] diligenter obseruandis. *Et consuetudine legendi:*] cum assidue quoque poetas legeret. *Iam confecerit*] puer cum esset. Suetonius. Ἀποφθεγμάτων,] falsē dictorum a multis. Hunc librum, Dicta collectanea, Suetonius vocat. *Actis*] Et publica, & priuata erāt acta: publica, vt edicta, S. C. leges: priuata, quidquid priuatim ageretur. Phil. 2. In publicis actis nihil est lege grauius: in priuatis firmissimum est testamentum. Epist. 28. lib. 10. Quod nisi res vrbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem. Et epist. 15. lib. 2. In actis non erat. Hic autem priuata significantur acta. *OEnomao tuo*] Attij tragœdia, cuius testimonio vtuntur Festus & Nonius. *Nihil vtor.*] versus ex OEnomao tragœdia, a Papirio recitati, vitandam inuidiam, admonebant. *Posuisti loco*] opportune eorum exemplum attulisti. Loco, aut In loco dicere aliquid aut facere, sumitur pro, vbi tempus postulat, non alieno tempore, cum oportet. epist. 16. lib. 11. Epistolæ offendunt non loco redditæ. Lib. 3. de Leg. Senatori tria iussa sunt: vt adsit; nam grauitatem res habet, cum frequens ordo est: vt loco dicat, id est rogatus: vt modo, ne sit infinitus. Et in Partit. Loco tu quidem quæris. Loco igitur Pætus, cum de vitanda ageret inuidia, versus Attianos posuit. *Fac esse omnia.*] Esto, vt inuideatur mihi, licet inuidendi causa nulla sit.

Iis,] non omnibus, Stoicis, Academicis, Peripateticis. *Virtutis tenere,*] intelligere, in quo sita sit virtus. *Nihil esse sapientis præstare, nisi culpam.*] hoc vnum sapientis esse, culpam vitare: quod potest: cetera eum præstare non posse: quæ si eueniant, reprehendi eum non debere. vide infra. *Ad ea*] quæ rectissima fuere. *Cum Valentioribus*] cum Cæsare. epist. 7. lib. 4. epist. 1. & 6. lib. 6. epist. 1. lib. 7. *Id quoque puto esse sapientis.*] quia supra dixerat, Nihil esse sapientis præstare, nisi culpam: ne videatur in vna tantum re sapientis officium posuisse, subiunxit, Id quoque puto esse sapientis. sed illud e sententia Stoicorum dixit, qui de vitanda culpa tantum laborabant, cetera contemnebant omnia: hoc ex opinione sua, qui nõ modo culpam vitare, sed tueri etiam salutem vult. itaque supra, Quidquid, ait, arte effici potuerit, &c. *Præstare non possum.*] aliorum voluntatem & fidem præstare non possum: culpam quidem præstabo: quod vnum sapientis esse, Stoicis placuit: etiam illud, quod præterea sapientis esse mihi videtur, ne quid stulte, ne quid temere dicã faciamve contra potentes. *Et illam Attij similitudinem non modo iam ad inuidiam, sed ad fortunam transferam:*] similitudinem appellat versus Attianos, in quibus imago quædam cernebatur suæ seruitutis: &, quoniam iis versibus præcipiebatur, vitandam esse inuidiam, præsertim iis qui lædi facile possent; quo in numero, post Cæsaris victoriam, Cicero fuit: propterea non sibi inuidiam potius, quam fortunã, timendã significat: quam tamen ipsam fortiter sustineri oportere, & ita frangi ab animo firmo & graui, vt fluctus frangitur a saxo. in quo imitabor, inquit, eos, qui vel Athenis, vel Syracusis, ita tyrannidẽ tulerũt, vt, seruientibus suis ciuitatibus, fuerint ipsi quodam modo liberi. *Leuem & imbecillam, ab animo firmo & graui,*] antitheta, leue, & graue: imbecillum, & firmũ: quibus admodum ornatur oratio. *Sapientissimi viri*] Athenis Socrates, cum triginta tyrãni, a Lacedæmoniis impositi, dominarentur; Syracusis Plato, atque etiam Aristippus, regnante maiore Dionysio. Laertius, & alij. *Quodam modo*] non omnino, sed quodam modo. non enim, vbi e sua libidine vnus omnia moderatur, ibi perfecta libertas esse potest. erant igitur illi viri quodam modo liberi, quia quædam patienter ferrent, quædam autem, quæ dominantibus placerẽt,

ipsi

ipſi facere nollent, aut dicere. *Offendam*] ſupra bis idem dixit, primum his verbis: Vt olim arbitrabar eſſe meum, libere loqui, cuius opera eſſet in ciuitate libertas: ſic, ea nunc amiſſa nihil loqui, quod offendat aut illius, aut eorum qui ab illo diuiguntur, voluntatē. Deinde ſic: Reliquum eſt, ne quid ſtulte, nequid temere dicam faciamve contra potentes. *Dignitatem*] quæ frangitur demiſſione animi, aſſentatione, nutatione ſententiarum, denique rebus omnibus indecore factis. *Secundum OEnomaum*] poſt OEnomaum. epiſt. 12. lib. 4. *Non, vt olim ſolebat, Atellanum, ſed, vt nunc fit, minum introduxiſti.*] Papirius in epiſtola ſua, poſt eos verſus, quos ex Attij OEnomao recitauerat, Ciceronem irriſerat, nō nodeſte, vt ſolebant olim Atellanarum actores, ſed liberius, vt actores mimorum. multis modis enim fabula mimus ab Atellana differebat: quod parum modeſte dicax; quippe quæ dicta ſit, vt ait Donatus in Terentij vita, ab imitatione diuturna vilium rerum, & leuium perſonarum. itaque Macrobius lib. 3. Sat. mimis laſciuiam tribuit: quod Romana lingua non Oſca, vt Atellana: quod ab vno tantum agebatur: quod exodijs carebat; neque enim in quinque actus, vt Atellana, & reliquæ fabulæ, quibus actibus inſerebantur ad animos recreandos exodia, diuidebatur, ſed perpetuam actionē habebat: poſtremo, vt arbitror, quod neque adhibito tibicine, neque cantu, neque cum corporis motu, vt reliquæ fabulæ, agebatur. hinc Laberij, hinc Publij mimi; e quibus argutiſſimos & pulcherrimos verſus recitant Macrobius, Nonius, & alij. apud Græcos autem Sophron, & Xenarchus, quos lib. 1. Poet. nominat Ariſtoteles, mimos conſcripſere: & ab ijs, niſi me opinio fallit, imitatione aliqua, vt a Græcis Latinæ comœdiæ, item fluxit Latinus mimus. Atellanæ vero fabulæ iocis quidem & ipſæ, ſed aliquanto modeſtioribus, compoſitæ erant, & (vt ait Donatus) in ſe non habebant niſi veuſtam elegantiam: id eſt, vt ego interpretor, minus dicaces erant, quam mimi. Propterea Valerius Max. lib. 2. cap. 1. genus hoc delectationis Italica ſeueritate temperatum, ideoque nota vacuum, & ab Oſcis accitum eſſe dicit. Liuius autem, a quo ſumpſit Valerius, hæc prodidit lib. 7. Poſtquam ludus in artē paulatim verterat: iuuentus, hiſtrionibus fabellarum actu relicto, ipſa inter ſe more antiquo ridicula, intexta verſibus, ia-

ctitare cœpit: quæ exodia postea appellata, consertaque fabellis potissimum Atellanis sunt. quod genus ludorum, ab Oscis acceptum, tenuitiuuentus, nec ab histrionibus pollui passa est. eo institutum manet, vt actores Atellanarum nec tribu moueantur, & stipendia, tamquam expertes artis ludicræ, faciant. Quod igitur elegantiam in Atellanis Donatus esse dixit: non ad sermonis genus, quod rude & impolitum fuisse duco, qualis erat Oscorum lingua, a quibus Atellanę acceptæ, sed ad sententiarum munditiam refero, iucundā auribus nobilium virorum, sicuti mimorum lasciua dicacitate inferiorum ordinum homines delectabantur magis. Præterea sermone Osco, non Romano, Atellana componebatur: a pluribus, non ab vno tantū, agebatur: habebat exodia, vt ostendit Liuius: ex quo patet, in actus distributam fuisse, postremo cum tibicine, cantu, motu corporis agebatur: quod ex eodem Liuio licet intelligere. Præter hæc, quæ mimum ab Atellana distinguebant, addam id quod mihi nunc in mentem venit, ciues Romanos ingenuos Atellanas tantum agere solitos esse, quia genus illud nota vacuum fuit: reliquas fabulas, & in ijs mimum, a seruis, aut libertis, aut a peregrinis actas esse: quis enim ciuis Romanus, præsertim ingenuus, ludicram artem exercere vellet, cum sciret se tribu motū iri, nec stipendia deinde posse facere? At D. Laberius, non modo ciuis ingenuus, sed etiam eques Romanus, mimū suum egit. Excusatur necessitate: Cæsar enim iussit, qui cogere poterat. in quo sibi factam esse iniuriam, queritur ipse versibus egregijs apud Macrobium lib. 3. Recte igitur mimum, nō Atellanum, id est Atellanæ fabulæ histrionem, Pætus induxisse dicitur; quia dictis acutioribus, quam quæ inseri olim Atellanis solita fuerant, in Ciceronem iocaretur. *Vt olim*] nondum inuenta mimo fabula, in qua mores alicuius, vt auaritia, libido, superbia, describebantur. *Hirtium*] qui sæpe audijt Ciceronem in Rhetoricis. nam in procœmio libri de Fato, Mihi, ait Hirtius, rhetorica nostra sunt nota; teque in his & audiuimus sæpe, & audiemus. *Dolabellam*] epist. 7. & lib. 7. epist. vlt. *Declamitare*,] in quo æquissimis Ciceronis auribus vtebantur: epist. vlt. lib. 7. *Illos apud me declamitare, me apud illos cenitare.*] ne quis hunc locum ex ingenio suppletum arbitretur; moneo lectorem, hoc totum esse in duo-

bus

bus antiquis libris: cum quibus olim consensisse memini librum Vincentij Riccij: idque mea Scholia, ante multos annos edita, testantur. *Tu autẽ quod mihi bonam copiã eiures, nihil est.*] Hieronymus Ferrarius, contra veteres omnes libros, legendum arbitrabatur, Bonam copiam iures, hoc sensu: non est, quod te mihi semper præsto fore, tuique bonam copiam facturum iures. vt reperierit ad id, quod M. Varro scribit lib. 6. de lingua Lat. Debitores nonnulli propecunia, quam debebant, operas in seruitutem dabant, dum soluerẽt. C. Popillio rogante, L. Sulla dictatore, sublati: & omnes, qui bonam copiam iurarent, ne essent nexi, dissoluti, id est qui sui facultatẽ creditoribus semper esse facturos, iureiurando promitterent. Ego autem puto hic dictum esse, Quod mihi bonam copiam eiures, pro, quod iures mihi, te non habere vnde sumptum facias. Tantumque abest, vt ex Varrone Ciceronis locum emendem, vt potius ex Cicerone Varronis locum putem esse corrigendum: vt legatur, Voluitque, vt ij bonam copiam eiurarent: id est, vt iurarent, se non habere, vnde creditoribus satisfacerent. Mecum f. ciunt, vt dixi, veteres libri omnes, præterea Sex. Pompeius: qui nostram sententiã *ita* confirmat, vt dubitatio prorsus nulla relinquatur. Eiuratio (inquit) significat, id, quod desideretur, non posse præstari. Et Cicero lib. 2. de Orat. Eieto, iniquus est. Et in Verrem: Prætor prouinciam suam totam sibi iniquam eiurat. Et Phil. 12. Meminquum eiurabant. Plautus quoque: Eiurauit militiam. Tacitus lib. 12. Adactus Syllanus eiurare magistratum. Et lib. 14. Regulus in locum Cæcinæ, cui dies vnus supererat, consulatum inijt, eiurauitque. *Nihil est.*] nihil opus est. damnum ne timeas, cum me hospitio recipies. *Cum rem habeba,*] integra tibi re domestica, ante æstimationem a Cæsare decretam. *Quæsticulã*] lucellis. dandi casu potius, quam auferendi, opinor dictum: vt sit, Attentiorem, vel ad minimos quæstus. Sic Terentius in Adel. Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est. Attentus enim dicitur, qui parcus est & diligens in re vel augenda, vel conseruanda. Pro Quinctio: Pater familias prudens & attentus. Horatius epist. 7. lib. 1.

Durus (ait) Vultei, nimiũ, attentusque videris.

Tam æquo animo] iocatur: quis enim æquo animo bona perdit? ep. 18. Video te bona perdidisse. *Æstimationem te aliquam putes accipere.*] Alluit ad æstimationẽ possessionum,

quam Cæsar per arbitros debitorum causſa fieri voluerat, vt ij creditoribus facilius satisfacerent. Qua de re initio lib. 3. de bel. ci. his verbis: Cum fides tota Italia esſet anguſtior, neque creditæ pecuniæ ſoluerentur: conſtituit, vt arbitri darentur; per eos fierent æſtimationes poſſeſſionum, & rerum, quanti quæque earum ante bellum fuiſſent; atque eæ creditoribus traderentur. Hoc & ad timorem nouarum tabularū tollendum minuendumve, qui fere bella & ciuiles diſſenſiones ſequi conſueuit, & ad debitorum tuendam exiſtimationē esſe aptiſſimum exiſtimauit. Suetonius etiam in Cæsare, De pecunijs, inquit, mutuis, diſiecta nouarum tabularum exſpectatione, quæ crebro mouebatur, decreuit tandem, vt debitores creditoribus satisfacerent per æſtimationem poſſeſſionum, quanti quaſque ante ciuile bellum comparaſſent, deducta ſumma æris alieni, ſi quid vſuræ nomine numeratum aut perſcriptum fuiſſet. qua condicione quarta pars fere debiti deperibat. Cum igitur Papirius ex eo Cæsaris decreto magnam a debitoribus plagam accepiſſet, æſtimatis eorum poſſeſſionibus, non quanti eſſent eo tempore, ſed quanti ante ciuile bellum fuiſſent; iocans, vt ſolet, Cicero, Ne credas, inquit, cum me hoſpitio recipias, æſtimationem te aliquam accepturum. Et dixit, Æſtimationem aliquam, tamquam ſi, magnum aliquod damnum, dixiſſet. Papirius enim æſtimationes, id eſt prædia per arbitros æſtimata, a debitoribus accipiens, creditū iacturam non minimam fecerat: cum quarta fere pars debiti, vt dixit Suetonius, deperiret. Deinde ſequitur: Etiam hæc leuior eſt plaga ab amico, quam a debitore: hoc eſt, & tamen, quod ab amico bona tua comedantur, non id tibi æque graue eſſe debet, atque illud eſt, quod debitorum cauſſa deperdis: a quibus poſſeſſiones, quanti vendere numquam poteris, accipiendæ tibi ſunt. Eædem æſtimationes infra nominantur. epiſt. 18. *Nec tamen eas cenas quaro,*] hoc refertur ad proxima ſuperiora verba, Etiā hæc leuior eſt plaga ab amico. *Magnificum ſit & lautum.*] Magnificum, genere, vt pauones, attagenes, aues Phaſianæ, accipenſeres, muſtelæ, aſelli: Lautum, arte coci, & apparatus elegantia. *Phamea*] qui fuit auus Tigellij tibicinis. epiſt. 24. lib. 7. *Temperius*] maturius. refero enim ad tempus, non ad frugalitatem. hoc verbum alibi ſemel dumtaxat, quod equidem legendo ob-

do obseruauerim, vsurpatum inuenio. Sic autem locutum esse Cornelium Nepotem, Ciceronis æqualem, ex Donati verbis, quæ sunt in Terentij vita, facile possum conijcere. Nepos (inquit) auctore certo competisse se ait, C. Lælium quondã in Puteolano Kalendis Mart. admonitum ab vxore, temperaus vt discumberet, petijsse ab ea, ne interpellaretur: serius tandem ingressum triclinium dixisse, non sæpe in scribendo magis succedisse sibi: deinde rogatum, vt scripta illa proferret, pronunciasse versus, qui sunt in Heautontimorumeno:

Satu, pol, proterue me Syri promissa huc induxerunt.

Ouidius & Columella, Temporius, dixere: quod recentius videtur, deductum a Tempus temporis: Temperius autem, antiquum, a Tempus temperis: quemadmodum dixere veteres, Pignus pigneris, vnde Pignero verbum: posteriores autem, Pignus pignoris. Plautus in Per. Temperi hanc vigilare oportet formulam, atque ætatulam. Et infra: Cedo partem, quam pepigi. To. temperi. Et in Rud. Qui sua vult temperi conficere negotia. *Admatris tuæ cenam*] vt accipias me frugali cena, qualem dare solebat mater tua. *Feram id quoque.*] non illud modo, quod mihi bonam copiam eiuras, verum hoc etiã feram, tenui cena me accipi. *Ista*,] vilissima edulia. *Polypum*] piscem, ita vocatum, a multitudine pedum, nõ magni pretij. Plinius lib. 9. cap. 29. *Minianti Iouis simulem.*] rubentem, non sua sponte, (nam Polypus ruber non est) sed iure unctum. Iouis simulacri faciem in Capitolio illini minio solitam, ait Plinius lib. 33. cap. 7. & lib. 35. cap. 12. inde Miniapo cognomen. *Non audebis.*] quia putabis lautius aliquid meresse. *Promulsside*] potione ex mulso. epist. 20. *Totam sustuli.*] prorsus reijcere soleo. *Delectari*] sic in quinquelibris antiquis, & duobus præterea Caroli Sigonij: nonnulli, Debilitari: vnus, Delibrari: quasi leuiter pascita Delibo. *Lucanicis*] notum genus suilli farciminis, a Lucanis populis inuentum. *Isto*] Neapolim, vbi tu es. *De Villa Seliciana*] domum Sullanam in vrbe Neapoli, (epist. 15.) villam Selicianam in agro Cicero emere cogitabat. *Curasti*] vt eam totam nosses, deinde ad me scriberes. *Prætermissurum:*] non empturum. *Salua enim satis est, sannionum partum.*] Papirij verba, vel certe sententiam ponit, qui dixerat, Villam Selicianam, in litore positam, salinas habere: deinde subiun-

xerat: sale quidem abundamus, sed, quod sale condiatur, non habemus. vt facetias non deesse, sed ridendi materiã, significaret: quia ridendi causas aduersa reip. tempora eriperent. Sal pro facetijs accipi solitũ, quis ignorat? Afranius in Compitalibus: Quidquid loquitur, merum est. Sannio autem is est, qui ridetur. Plerique veteres libri, Sannonum: duo, Sannionum, quos probaui.

ARGVMENTVM EPIST. XVII.

Manauerat rumor, velle Cæsarem suis militibus municipia quædam agrosque diuidere. ea diuisio, veritus erat Patus, ne ad suos agros perueniret. id quærenti Cicero respondet. Eodem anno, post bellum Africanum.

Cicero S. D. Papirio Pæto. 17.

Non tu homo ridiculus es, qui, cum Balbus noster apud te fuerit, ex me quæras, quid de istis municipijs & agris futurum putem? quasi aut ego quidquam sciam, quod iste nesciat; aut, si quid aliquando scio, non ex isto soleam scire. immo vero, si me amas, tu fac, vt sciam, quid de nobis futurum sit. habuisti enim in tua potestate, ex quo vel ex sobrio, vel certe ex ebrio scire posses. sed ego istam, mi Pæte, non quæro, primum quia de lucro prope iam quadriennium viuimus: si aut hoc lucrum est, aut hæc vita, superstitem reip. viuere: deinde, quod scire quoque mihi videor, quid futurum sit. fiet enim, quodcumque volent, qui valebunt: valebunt autem semper arma. nobis igitur satis esse debet, quidquid conceditur. hoc si quis pati non potuit, mori debuit. Veientem quidem agrum & Capenatem metiuntur. hic non longe abest a Tusculano. nihil tamen timeo: fruor, dum licet: opto, vt semper liceat. si id minus contigerit: tamen, quando ego, vir fortis, idemque philosophus, viuere pulcherrimum duxi, non possum eum non diligere, cuius

benefi-

beneficio id consecutus sum. qui si cupiat esse remp. qualem fortasse & ille vult, & omnes optare debemus: quid faciat, tamẽ non habet: ita se cum multis colligauit. Sed longius progredior: scribo enim ad te. hoc tamen scito, non modo me, qui consilijs non interfum, sed ne ipsum quidem principem scire quid futurum sit. nos enim illi seruimus, ipse temporibus ita nec ille, quid tempora postulatura sint, nec nos, quid ille cogitet, scire possumus. Hæc tibi antea non rescripsi, non quo cessator esse solerem, præsertim in litteris: sed, cum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione mea, nec spem ex affirmatione afferre volui. Illud tamen adscribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse. tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quæcumque erunt. Vale.

EXPLANATIO.

Balbum] L. Cornelius Balbus Gaditanus, intimus Cæsaris amicus. *Istis*] Neapoli, & alijs. nam Neapoli videtur fuisse Pzouboc tempore. epist. 15. *Municipijs & agris*] numquid fore putem, vt municipiorum agri diuidantur. *Nobis*] non de agris, sed de nobis ipsis, de communi salute. *De lucro*] quia non debuimus anno primo ciuilis belli, nec superstites esse rcip. Infra: Quando ego, vir fortis: idemque philosophus, vincere pulcherrimum duxi. *Prope iam quadriennium*] Prope, dixit, quia nondum integer præterierat ciuilis belli quartus annus. nam hæc epistola scripta est Cæsare tertium & Lepido cos. bellum ante biennium Marcello & Lentulo cos. geri cœptum est. *Quid futurum sit.*] quod cum sciam, cur ista quæram, quæ ne fiant, prohibere non possum? *Valebunt autem*] similis illa repetitio epist. 5. lib. 6. Video autem fere quotidie. *Mors debuit.*] vel in acie, vt multi, vel, post Cæsaris victoriam, vt Cato, & Pompeij socer Scipio. *Quando*] sic libri septem veteres: duo, Quoniam: vnus, Cum. *Vir fortis, idemque philosophus,*]

sic omnes, quos ego viderim, antiqui libri. & est peruenusta sententia. Cum, inquit, & viri fortes ex animi quadam præstantia, & philosophi ex doctrina, patriam, honestatem, libertatem vitæ anteponant; ego tamen, qui vtrumque profiteor, & virum fortem, & philosophum, viuere pulcherrimũ duxi. Itidem locutus est epist. 2. Caninius idem tuus, & idem noster. Et lib. 2. de Diuin. Marcellus, idem imperator, idem augur optimus. Cum igitur & veterum librorum testimonium, & sententiam ipsam, & consuetudinem loquendi sequar; dissentire cogor ab ijs, qui non, Idemque, sed, Idem quod, legere maluerunt. numquam enim, quoad quidẽ per me liceat, studiosum lectorem fraudari veritate patiar. *Cuius beneficio id consecutus sum.*] supra: De lucro prope iam quadriennium viuimus. *Qualem*] nullam esse, iam ostendit in eo, Superstitem reip. viuere. *Ille vult,*] epist. 4. lib. 4. De reliquis, nihil melius ipso est. *Ita se cum multis colligauit.*] eadem ratione Cęsarem excusat epist. 9. lib. 4. Multa victori eorum arbitrio, per quos vicit, facienda sunt. *Ad te.*] cui hæc nota sunt. *Non modo me,*] qui legendum opinabantur, Non modo non me, sine caussa discedebant ab omnibus antiquis libris. vide, quæ diximus in locum illum epist. 9. lib. 1. Non modo præmijs, sed ne periculis quidem compulsus vllis. *De isto periculo*] de agris diuidundis. *Ferre*] ergo, vt in argumento diximus, timebat suis agris Pætus, quamquam apud Cæsarem gratiosus, vt epist. 15. & 25.

Argvmentvm epist. xiix.

Exponit, quibus caussis adductus familiares suos, quasi aperto ludo, in eloquentia operari exercere. Addit non nulla per iocum de cenarum lautitia. Eodem anno, reuertente ex Africa Cæsare: quod ipsa indicat epistola: itaque superioribus præponi debuit, qua, reuerso iam in Vrbem Cæsare, conscripta videntur.

Cicero S. D. Papirio Pæto. 18.

Cum essem otiosus in Tusculano, propterea quod discipulos obuiam miserã, vt ijdem me quam maxime conciliã-

conciliarent familiari suo: accepi tuas litteras plenissimas suauitatis: ex quibus intellexi, probari tibi meum consilium, quod, vt Dionysius tyrannus, cum Syracusis expulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse: sic ego, sublatis iudicijs, amisso regno forensi, ludum quasi habere cœperim. quid quæris? me quoque delectat consilium. multa enim consequor. primum, id quod maxime nunc opus est, munio me ad hæc tempora. id cuiusmodi sit, nescio: tantum video, nullius adhuc consilia me huic anteponere. nisi forte mori melius fuit: in lectulo, fateor: sed non accidit. in acie non fui. ceteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius fœde perierunt: at Cato præclare. iamquidem, cum volemus, licebit: demus modo operã, ne tam necesse nobis sit, quam illi fuit: id quod agimus. ergo hoc primum. sequitur illud: ipse melior fio, primum valetudine: quam intermissis exercitationibus amiseram: deinde ipsa illa, si qua fuit in me facultas orationis, nisi me ad has exercitationes reuocassem, exaruisset. Extremum illud est, quod tu nescio an primum putes, plures iam pauones confeci, quam tu pullos columbinos. tu istic te Ateriano iure delectato, ego me hic Hirtiano. veni igitur, si vires, & disce μεγαλομέναις, quas quæris. etsi sus Mineruam. sed quando, vt video, æstimationes tuas vendere non potes, neque ollam denariorum implere: Romam tibi remigrandum est. satius est hic cruditate, quam istic fame. video te bona perdidisse: spero idem istuc familiares tuos. actum igitur de te est, nisi prouides. potes mulo isto, quem tibi reliquum dicis esse, quando cantherium comedisti, Romam peruehi. sella tibi erit in ludo, tamquam hypodidascalo, proxima: eam puluinus sequetur. Vale.

EXPLANATIO.

Otioſus] nam, cum diſcipuli aderant, & dicebat ipſe, & declamantes audiebat. epiſt. 7. & 16. & lib. 7. epiſt. vlt. & Quinctilianus lib. 12. cap. 11. *Diſcipulos*] Hirtium, & Dolabellam. epiſt. vlt. *Obuiam*] Cæſari, ex Africa redeunti. *Dionyſius*] minor, qui poſt patrem Syracuſis regnauit. Iuſtinus lib. 31. *Ludum*] pueros docebat in triuijs: vt imaginem regni aliquam, pueris imperando, conſeruaret. *Regno forenſi,*] cum in cauſſis ob ſingularem eloquentiam regnare videretur. *Quid quæris?*] idem valet, Noli quærere. epiſt. 4. lib. 4. *Munio me ad hæc tempora.*] munio me Cæſaris familiarium amicitia, Hirtij, Dolabellæ, & aliorum. *Cuiuſmodi ſit,*] quam firmum ſit. *In acie non fui.*] Pyrrhachij fuit, cum in Pharſalia dimicatum eſt. lib. 1. de Diuin. *Pompeius,*] Magnus, iuſſu Ptolemæi Ægyptij regis interfectus. nota hiſtoria. *Lentulus*] L. Lentulus, qui conſul fuit anno primo belli ciuilis, eiuſdem regis iuſſu in cuſtodia necatus. Cæſar lib. 3. de bel. ci. *Scipio,*] Pompeij ſocer: de quo in libro de bello Africano, quem ab Hirtio vel Oppio ſcriptum non nulli exiſtimant, hæc leguntur: Scipio cum Damaſippo, & Torquato, & Plætorio Cæſtiano nauibus longis diu multumque iactati, cum Hiſpaniam peterent, ad Hipponem regium deferuntur, vbi claſſis P. Sittij per id tempus erat: a qua pauciora ab amplioribus circumuenta nauigia deprimuntur: ibique Scipio interijt. Et Epitome Liuiana lib. 114. P. Scipio, in naue circumuentus, honeſtæ morti vocem quoque adiecit: quærentibus enim hoſtibus imperatorem, dixit: Imperator bene ſe habet. Eadem fere Dio lib. 43. Ita videtur Scipio non fœde, vt Pompeius, Lentulus, Afranius, ſed præclare, vt Cato, perijſſe: cum ſe ipſe interfecerit. quod Cicero fortaſſe non credidit, ideoque coniunxit eum cum ijs, qui fœde interierant. *Afranius*] L. Afranius, conſularis, qui a P. Sittio cum Fauſto, L. Sullæ filio, captus, diſſenſione mox in exercitu orta, cum eodem Fauſto necatus eſt: vt in eodem libro de bello Africano, & in eadem Epitome, & apud Suetonium, & Dionem. *Cato*] qui ſibi Vticæ, ne in Cæſaris victoris poteſtatem veniret, manus intulit: vnde Vticenſis vocatus

tus Plutarchus, & omnes historiæ. *Præclare.*] quia seruire noluit, honestamque turpi vitæ mortem antepositit, e Stoicorum sententia. quod M. Brutus, sororis eius filius, edito in eum libro, cum reprehendisset, postea, mutato consilio, voluntariam sibi mortem præelio victus in Pharsalia consciuit. Plutarchus. *Quam illis fuit:*] necesse id Catoni fuit, quia Cæsarem, vetere odio incensum, timere potuit. nos damus operam, vt eius nobis animum reconciliemus: itaque cum eius familiarissimis coniunctissime viuimus. Paullo ante: Id quod maxime opus est, munio me ad hæc tempora. *Confecti,*] consumpsi: vt ignes conficiunt siluas, apud Lucretium lib. 1. Confecit autem apud Hirtium & Dolabellam, non domi suæ. vide epist. 16. 20. *Istic*] Neapoli. *Ateriano iure*] videtur Pætus cum Aterio quodam cenitasse. *Hirtiano.*] epist. 16. 20. *Si vir es,*] modus hortandi. Simile illud epist. 2. lib. 2. ad Att. Herodes, si homo esset, cum potius legeret, quam vnam litteram scriberet. *Disce προλεγομένας, quas quæru.*] sic omnes libri veteres, excepto Græco verbo, quod in vno tantum est. Dilce, inquit, e cenis Hirtianis, quales tuæ futuræ sint. προλεγομένας vocat, quia, sicut ἐκ τῶν προλεγομένων, quæ præponuntur libris, docemur ea, quæ ad ipsos libros attinent, sic Hirtij cenæ Papirium, quas cenas dare debuit, admonere & erudire possent. *Suis Mineruam.*] vsurpat hoc adagium in eos, qui, cuius rei scientia carent, in ea peritissimos conantur erudire. *Quando,*] sic tres antiqui libri: alij vel, Quoniam, vel, Quomodo. *Æstimationes tuas*] ea quæ per æstimationem a debitoribus accepisti. epist. 16. *Ollam denariorum*] fortasse scripserat Pætus, tunc vellese, cum ollam denariorum, æstimationibus venditis, impleuisset, Romam redire. *Bona perdidisse:*] epist. 16. *Familiares tuos.*] apud quos cenare solitus es. *Cantherium*] castratum equum. *In ludo,*] meo. Supra: Quasi ludum habere cœperim. sed hic de ludo vrbano loquitur: quia dixit proxime, Romam peruehi. epist. 20. *Hypodidascalo,*] ei, qui subdoceat. *Proxima:*] meæ. nam se quasi ludum habere cœpisse, iam dixit. *Eam puluinus sequetur.*] vt in sella cõmodius sedeas, nõ erit sella sine puluino, sed eam puluinus sequetur. Plautus in Stic. Istic vos sedete: ego sedero in subsellio. Pi. Mane puluinũ. Et lib. 1. de Orat. Immo vero cõmodi

etiam: puluinoſque popoſciſſe: & omnes in ijs ſedibus, quæ erant, ſub platano, conſediſſe.

ARGVMENTVM EPIST. XIX.

Cum ſcripſiſſet Patus, Balbum, qui apud Cæſarem gratioſus in primis erat, perquam tenui apparatu fuiſſe contentũ, iocí materiam inde arripit Cicero; idque eum arguit malitioſe ſcripſiſſe, vt ipſe apparatu eodem, vel etiam minore contentus eſſet. Eodem anno.

Cicero S. D. Papirio Pæto. 19.

Tamen a malitia non diſcedis. tenuiculo apparatu ſignificas Balbum fuiſſe contentum. hoc videris dicere, cum reges tam ſint continentes, multo magis conſulares eſſe oportere. neſcis me ab illo omnia expiſcatum: recta enim a porta domum meam veniſſe. neque hoc admiror, quod non ad tuam potius, ſed illud, quod nec ad ſuam. ego autem tribus primis verbis, Quid noſter Patus? at ille adiurans, nuſquam ſe vmquam libentius. hoc ſi verbis aſſecutus es: aures ad te afferam non minus elegantes: ſin autem obſonio: peto a te, ne pluris eſſe balbos, quam diſertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit. ſed ſi me expediero, vt in iſta loca venire poſſim: non committã, vt te ſero a me certiorẽ factum putes. Vale.

EXPLANATIO.

Reges] quaſi rex eſſet Balbus, quia potentiſſimus apud Cæſarem. epiſt. 13. lib. 12. ad Att. Balbi regia condicio delegandi. *Conſulares*] ſe ipſum ſignificat. *Balbos*,] iocatur in ambiguo Balbi nomine. balbi enim dicuntur, qui linguæ vitio parum expedite loquuntur. epiſt. 10. lib. 2. *Diſertos*] & hic ſe ipſum, iocans more ſuo, deſignat. Noli, inquit, minus laute diſertos accipere, quam balbos.

ARGV-

ARGVMENTVM EPIST. XX.

Voluptatem se tum Pati caussa, tum sua, legendis eius litteris, cepisse dicit: Epicureum factum, abiecta resp. & curis forsque curis: mediocri cibo, vt antea, iam contentum non esse suam deinde vitam exponens, aut se matutinas horas salutationi tribuere: deinde litteris vti: reliquum tempus in resiciendo corpore consumere. Eodem anno.

Cicero S. D. Papirio Pæto. 20.

Dupliciter delectatus sum tuis litteris; & quod ipse risi, & quod te intellexi iam posse ridere. me autem a te, vt curram velitem, malis oneratum esse, non moleste tuli. illud doleo, in ista loca venire me, vt constituera, non potuisse. habuisses enim non hospitem, sed contubernalem: at quem virum? non eum, quem tu es solitus promulside conficere: integram famem adouum affero: itaque ad assum vitulinum opera perducitur. illa mea, quæ solebas antea laudare, O hominem facilem, o hospitem non grauem, abierunt. nam omnem nostram de rep. curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commentationem caussarum abiecimus: in Epicureos, aduersarij nostri, castra coniecimus, nec tamen ad hanc insolentiam, sed ad illam tuam lautitiam: veterem, dico, cum in sumptum habebas: etsi numquam plura prædia habuisti. proinde te para: cum homine edaci tibi res est, & qui iam aliquid intelligat. ὀψιμαθεῖς autem homines scis quam insolentes sint. dediscendæ tibi sunt sportellæ & artolagani tui. nos iam ex arcis tantum habemus, vt Verrium tuum, & Camillum, qua munditia homines? qua elegantia? vocare sæpius audeamus. sed vide audaciam: etiam Hirtio cenam dedi, sine pauone tamen. in ea cena cocus meus, præter ius fer-

uens, nihil potuit imitari. Hac igitur est nunc vita nostra. mane salutamus domi & bonos viros multos, sed tristes, & hos latos victores: qui me quidem perofficiose & peramanter obseruant. vbi salutatio defluxit, litteris me inuoluo: aut scribo, aut lego. veniunt etiam, qui me audiant quasi doctum hominem, quia paullo sum, quam ipsi, doctior. inde corpori omne tempus datur. patriam eluxi iam & grauius, & diutius, quam vlla mater vnicum filium. sed cura, si me amas, vt valeas: ne ego, te iacente, bona tua comedim. statui enim tibi ne ægroto quidem parcere. Vale.

EXPLANATIO.

Vt scurram Velitem,] tamquam militem parum vtilem. nam velites, tirones erant, & minimam in exercitu operam præbebant, neque sua vexilla, neque suos centuriones habebant. Liuius hastas, gladium, parmam ijs tribuit lib. 31. & lib. 38. cum tamen iacula, non hastas, quo primum tempore sunt instituti, septena habuissent, vt idem Liuius lib. 36. ostendit. *Malis*] quæ vel miserat fortasse Pœtus ad Ciceronem; vel scripserat, si ad eum iret, egregia daturum in secunda mensa. *Oneratum*] vt velites in itinere sarcinis onerabantur. *Contubernalem:*] diutius enim, quam solent hospites, apud te mansissem. *At quem Virum?*] Imitatus est Terentium, qui eodem modo est locutus. *Conficere*] satiatum dimittere. *Ad ouum*] quod erat cenarum initium: mala vero finis. Horatius Sat. 3. lib 1.

____ Si collibuisset, ab ouo
Vsque ad mala citaret. ____

Itaque] non Itaque, pro quamobrem, sed, Itaque pro, Atque ita. *Ad assum Vitulinum*] ad exitum cenæ. asso enim veteres claudebant æstiuam cenam: quod in libro de anima scriptor in primis eruditus Tertullianus docet, in eo loco: Finita sit in illo μετανυκτίῳ, vt æstiua cena post assum. *Opera perducitur.*] strenue comeditur vsque ad finem cenæ. *Facilem,*] quouis cibo contentum. epist. 16. Facilitate mea ista ferebantur antea. *Non grauem,*] qui sumptum exiguum afferat.

afferat. *Aduersarii nostri,*] magna enim Epicuro cum Academicis de summo bono controuersia est: cum hi felicitatem honestis actionibus, ille sola voluptate metiretur. *Castra*] aptè quia dixerat, Aduersarij nostri. Castratra, in veterib. libris esse quidã dicunt. nos in omnibus plane, quos habemus, Castra, videmus esse. itaq; nodum in scirpo quærere desinamus. *Nec tamẽ ad hanc insolentiã.*] plane ab ijs dissentio, qui mẽdum esse in verbo, Insolentiã, exist. marunt. est enim hic Insolentia nimius sumptus, qui fiebat in cenas: a quo se alienum esse Cicero dicit, lautitiã tantum quærere. quod etiã ep. 15. his verbis ostendit: Nec tamẽ eas cenas quæro, vt magnæ reliquiæ fiant. quod erit, magnificũ sit & lautũ. Insolentiam eodẽ sensu posuit Phil. 9. Magnifice enim (inquit) Ser. Sulpicius maiorum continentiã diligebat, huius sæculi insolentiã vituperabat. Et in oratione pro Sex. Roscio: Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, vt fit, insolens in aliena. Tollatur igitur omnis mendi suspicio, & elegans Latini verbi significatio conseruetur. *Cum in sumptũ habebas:*] vetustiorum librorũ hæc est lectio: quam alij quoq; receperunt, licet eam, vt ipsi dixerunt, mendosam suspicati. mihi ea vel maxime probatur, vt desiderari nihil credã. dixit autem Cum in sumptũ habebas, pro eo quod dicimus; cum ad sumptũ copiæ suppetebant; cum pro sumptu facultates aderant: cum erat tibi, quod esset in sumptũ satis. sic enim hoc loco, In sumptum id est, pro sumptu, dixit, quemadmodũ etiam ad Att. epist. 5. lib. 8. Tironem Curio cõmendes, vt ei, si quid opus erit, in sumptũ eroget. Epistola etiam, quæ sequitur, eodẽ libro, Sed eum, inquit, video, in sumptũ ab alijs mutuatũ. Et ad eundẽ lib. 15. Velim cures, vt permutetur Athenas, quod sit in annuũ sumptum. Imitamur igitur lautitiã tuam, inquit, non hanc recentẽ, satis tenuem, sed illam veterẽ, cum habebas in sumptũ: etsi nunc quidem plura prædia tibi sunt: quę scilicet a debitoribus pro pecunia, quam credideras, inuitus accepisti, æstimata ex edicto Cæsaris, quãquæ ante ciuile bellũ fuissent. Hæc quasi per iocum dicta sunt, vt irrideatur Pætus, qui nõ habeat in sumptum, vt antea; cum ei possessiones multo, quam antea, plures sint: quas vendere cum vellet, non poterat: vt est in epist. 18. ὀψιμαθὴς] sero discentes. didicerat autem ab Hirtio & Dolabella, quos dicendi discipulos, cenandi magistros vocauit epist. 16.

Insolentes] insolenter enim suam scientiam patefaciunt. *Sportellæ*,] sportulæ,& sportellæ, vel mittebantur ad amicos, vel dabantur auferendæ: vt e Suetonio, Martiale, alijsq; constat. hic sportellæ cibi genus videtur esse, quod Pætus cum artolaganis apponere soleret. *Artolagani*] panis genus: de quo Plinius lib. 18. cap. 2. Panis ipsius varia genera persequi, superuacuum videtur, alias ab obsonijs appellati, vt ostreatij: alias a delicijs, vt artolagani. Athenæus, vino, pipere, lacte, oleo, aut adipe confectos, ait lib. 3. Hic omnes mei libri veteres habent, Artolagini mendose, vt ipsa compositio docet, ex ἄρτος, & λάγανα. præterea Plinius artolaganos, Athenæus ἀρτολάγανον appellat. *Ex artis*] mendum subesse quis non videt? antiqui libri quinque habent, Ex arcis: vnus, Ex orcis: reliqui, Ex artis. nihil horum est, in quo animus acquiescat. quidam legunt, Et artis. non improbo coniecturam: licet particula, Et, otiosa videatur esse. potest hoc referri ad verbum ὀψιμαθεῖς. vt hoc dicat: quamquam sero didicerim cenas facere, tamen artis tantum iam sum adeptus, vt Verrium, &c. Ex areis, olim placuit: nunc in dubio sum: tum quia Cicero non abundabat hoc tempore; itaque dixit epist. 15. Domum si habebo, in denos dies, singulos sumptuariæ legis conferam: Et epist. vlt. Epulamur vna non modo non contra legem, si vlla nunc lex est, sed etiã intra legem, & quidem aliquanto. Tum etiam quia non hic suas copias, verum audaciam extollit: inopiam autem potius indicat, cum ait infra: In ea cena cocus meus, præter ius feruens, nihil potuit imitari. Præterea, cum inuitentur ad cenam mundi homines & elegantes, quales hic Verrius & Camillus vocantur; non tam sumptu, quam lautitia & scientia opus est, vt eleganter potius accipiantur, quam opipare. Hæc sunt, cur id quod olim nobis placuit, nunc pæne displiceat. *Verrium*] opinor hunc esse Verrium Flaccum, iuris pontificij peritissimum, quem Macrobius lib. 1. Sat. nominat, eiusque libertum fuisse Verrium illum, a quo sumpsit Festus: qui & ipse, accepto patroni cognomine, Flaccus dictus est. libertinum enim appellat Suetonius in libello de claris Grammaticis. *Camillum*,] epist. 20. lib. 5. *Quæ mundities*] elegantis gulæ. *Sine pauone*] cum Hirtij cenæ sine pauone esse non soleant. *Cocus*] sic scribendum, non Coquus, auctore Prisciano lib. 1. Apud antiquos, inquit, frequentiſ-

quentissime loco Cu syllabæ, Quu ponebatur, & e contrario, vt arquus, coquus, oquulus, pro arcus, cocus, oculus, quum pro cum, quur pro cur. *Ius feruens.*] quod apponebatur in cenis Hirtianis. *Nihil potuit imitari.*] non dedit ea, quæ cocus Hirtij. iocus est. nō enim coci culpa fuit, sed Ciceronis, qui pepercit sumptui. *Obseruant.*] epist. 13. lib. 4. 7. 12. lib. 6. 24. lib. 7. *Defluxit,*] præteriit, vt aquæ cursus. translatio. Sallustius in Iug. Vbi per socordiam vires, tempus, ætas, ingenium defluxere; naturæ infirmitas accusatur. *Litteris me inuolue:*] abdo me in litteras: epist. 33. lib. 7. *Audiant*] de aliqua re disputantem. In proœmio libri de Fato loquentem hæc Cicero Hirtium inducit: Mihi rhetorica nostra sunt nota; teq; in his & audiuimus sæpe, & audiemus. *Corpori omne tēpus*] ambulatione, balneo, vnctione, cena, quiete. his enim rebus veteres corpora curabant. *Mater Vnicum filium.*] mater potius, quam pater. grauius enim & diutius lugent mates amissos filios, quippe natura molliores, & senectutis alendæ destitutæ. nam patri, amisso filio, præsidij tamen aliquid in se ipso relinquitur. *Iacente,*] ægrotante. *Comedim.*] antique, pro Comedam. Plautus in Bacch. Quod in lustris comedim, congreget pater. Sic Edim, pro Edam, veteres dixere. Nonius.

ARGVMENTVM EPIST. XXI.

Irriserat se ipsum Paetus, qui fulmina Verborum Ciceronis imitaretur, cum ea consequi minime posset. deinde negauerat Papirium quemquam fuisse patricium. Vtrumque Cicero refutat. Incertus epistolæ annus: omnes tamen ad Paetum, post pugnam Pharsalicam scriptæ videntur, pleraque post Africanam Cæsaris Victoriam.

Cicero S. D. Papirio Pæto. 21.

AIn' tandem? insanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, vt scribis, fulmina? tum insanires, si consequi non posses: cum vero etiam vincas, me prius irrideas, quam te, oportet. quare nihil tibi opus est

illud a Trabea, sed potius ἀπόνυμα meum. verum tamen quid tibi ego videor in epistolis? non ne plebeio sermone agere tecum? nec enim semper eodem modo. quid enim simile habet epistola aut iudicio, aut concioni? quin ipsa iudicia non solemus omnia tractare uno modo. priuatas causas, & eas tenues, agimus subtilius: capitis, aut famæ, scilicet ornatius. epistolas vero quotidianis verbis texere solemus. Sed tamen, mi Pate, quid tibi venit in mentem negare, Papirium quemquã vmquam nisi plebeium fuisse? fuerunt enim patricij minorum gentium: quorũ princeps L. Papirius Mugillanus: qui consul cum L. Sempronio Atratino fuit, cum antea censor cum eodem fuisset, annis post R. C. CCCXII. sed tum Papisij dicebamini. post hunc XIII. fuerunt, sella curuli, ante L. Papirium Crassum, qui primus Papisius est vocari desitus. is dictator cum L. Papirio Cursore magistro equitum factus est, annis post R. C. CDXV. & quadriennio post consul cum K. Duilio. hũc secutus est Cursor, homo valde honoratus: deinde L. Maso ædilicius: inde multi Masones: quorum quidem tu omnium patriciorũ imagines habeas volo. deinde Carbones & Turdi insequuntur. hi plebeij fuerunt: quos contemnas, censeo. nam, præter hunc Cn. Carbonem, quem Damasippus occidit, ciuis e rep. Carbonum nemo fuit. cognouimus Cn. Carbonem, & eius fratrem scurram: quid his improbius? de hoc amico meo, Rubriæ filio, nihil dico. tres illi fratres fuere, C. Cn. M. Marcus, P. Flacco accusante, condemnatus, fur magnus ex Sicilia. Caius, accusante L. Crasso, cantharidas sumpsisse dicitur. is & tribunus pl. seditiosus, & P. Africano vim attulisse existimatus est. hoc vero, qui Lybæi a Pompeio nostro interfectus est, impro-

bior

bior nemo, meo iudicio, fuit iam, pater eius, accusatus a M. Antonio, sutorio atramento absolutus putatur. Quare ad patres, censeo, reuertare. plebeij quam fuerint importuni, vides. Vale.

EXPLANATIO.

Ain tandem?] Ain tu? &, Ain tandem? dicimus, interrogantes ea de re, quæ admirationem nobis attulit. epist. 5. lib. 4. ad Att. Ain tu? existimas ab vllo malle mea legi probarique, quam a te? Et epist. 1. lib. 6. Ain tu? Scipio hic Metellus proauum suum nescit censorem nõ fuisse? Et epist. 2. ibidem: Ain tandem, Attice, laudator integritatis & elegantiæ nostrę? ausus es hoc ex ore tuo? Et epist. 6. lib. 12. Ain tu? verum hoc fuit sine me? Et lib. 3. de Leg. Ain tandem? etiam a Stoicis ista tractata sunt? Terentius in Andr. Ain tandem? ciuis Glycerium est? In Phorm. Ain tandem carcer? In Hec. Ain tu tibi hoc incommodum euenisse iter? *Vt scribis*,] nisi hoc interposuisset, arroganter facere visus esset, cum ipse etiam fulmina suorum verborum appellaret. *Nihil tibi opus est illud a Trabea*,] non opus est, vt verba Trabeæ poetæ in te conuenire dicas: in me enim potius cõueniunt. Trabeæ versum posuerat Pætus, quo significabatur, non succedere illi, quod aggressus erat: id est non posse eum cõsequi fulmina verborum Ciceronis. Trabeæ locum octauũ in comœdia Volcatius Sedigitus assignat. nominatur lib. 1. de Fin. in Tusc. 4. & a Gellio lib. 15. cap. 24. Trabea poetæ cognomen est, non nomen. vernam enim opinor fuisse, deinde manumissum. inde vetus nomen mansit pro cognomine. Dictus a genere vestis: cuius tria genera Suetonius in lib. de vestimentis, auctore Seruio in lib. 7. Virgilij, fuisse ostendit, vnũ e sola purpura, diis consecratum: alterũ e purpura, non sine albo, quo reges vtebantur: tertiũ augurale, e purpura & cocco. secundũ genus ab equitibus, cũ trabeati idibus Quinct. trãsueherẽtur, vsurpatũ puto: vt regum potius, quã deorũ, aut sacerdotũ amictũ imitarentur. hoc autẽ genere vsos esse etiã eos, qui triumphabant, Ausonius poeta docet. nã, vbi Gratiano Imperatori pro cõsulatu gratias agit, In pcinctu, inquit, & tũ maxime dimicaturus,

palmatæ vestis meæ ornamenta disponis, feliciter, & bono omine. namque iste habitus, vt in pace cōsulis est, sic in victoria triumphantis. Parum est, si, qualis ad me trabea mittatur, interrogas: te coram promi iubes. Quibus ex verbis primū illud constat, triumphalem Romanis trabeam fuisse: quod alibi non legimus; triumphabant enim in toga picta: deinde consularem, quod reip. temporibus inusitatum fuit; prætexta enim tunc & consules & reliqui magistratus vtebātur: postremo, trabeam & palmatam vestem idem esse: quod cuiusmodi sit, considerandū. aut enim de palmata tunica loquitur, aut de palmata toga. Si de tunica, dissentit a Floro, qui trabeam & palmatā tunicam in Tarquinio Prisco separatim nominat: & Plinius lib. 9. cap. 49. distinguit a trabea tunicam lati claui: latum clauum autem palmatam esse tunicā ostendam. Plinius enim, Purpuræ, ait, vsum Romæ semper fuisse video, sed Romulo in trabea: nam toga prætexta & latiore clauo Tullum Hostilium e regibus primum vsum, Etruscis deuictis, satis cōstat. Diuersum a trabea latum clauum aperte demonstrat. at latus clauus si post Etruscam victoriam in vrbem venit, certe tunica palmata fuit: quam cū toga picta Romam ex Etruria allatam esse, non modo Florus, verum etiam Dionysius asserit. & videtur Festus idem significare, cū ait: Tunica palmata a latitudine clauorum dicebatur, quæ nunc a genere picturę appellatur. Non igitur de tunica, sed de toga palmata, quam nominat Martialis, locutus Ausonius videtur. quod si ita est; sequitur, vt toga palmata sit idem cum toga picta. nam eodē loco subiungit Ausonius: Hæc est picta, vt dicitur, vestis non magis auro, quam tuis verbis. Sed reip. tēporibus toga picta numquam consules vsi sunt. Aurum quoque trabeæ dat, non solum in hoc loco, sed in extrema etiam gratiarum actione: ait enim: Trabeam non magis auro suo, quam tuo munere splendidam. At Suetonius, cum tria trabearum genera describeret, nullam auri mentionem fecit. Apparet igitur, Gratiano imperante, & trabeatos in vrbe consules fuisse, qui prætextati antea fuerant; & trabeam fuisse togam auro pictam, contra veterem consuetudinem. fuerat enim aurum quidem in toga picta, non tamen in trabea: & diuersas ostēdit Plinius lib. 8. cap. 48. seorsum vtramque nominās. Trabeis (ait) vsos accipio reges: Pictas vestes iam apud Homerū fuisse, vnde triumphales

umphales natæ. Quæ cum dicit, primum a trabeis pictas vestes discernit: deinde illud ostēdit, pictas vestes, non trabeas, inter ornamenta triumphalia fuisse. quamquam imperatorum ætate, vt prætexta, sic toga picta cōsulum in pace fuerit: quod, præter Ausonium, in Alexandro Seuero Lampridius docet. Militarem habitū post reges crediderim trabeam fuisse, quo consules in bello vterentur. id mihi venit in mētem Liuij locum lib. 32. consideranti. Consul, inquit, cum Corcyræ hiberna esset, vere primo in continentem trabeatus ad hostem dacere pergit. Propterea equestres turmę, bellicam speciem repræsentantes, idib. Quinct. ante censores transuehebantur. Val. Max. lib. 2. cap. 1. Trabeatos equites idib. Iulij Q. Fabius trāsuehi instituit. Et apud Tac. lib. 3. in funere Germanici: Præcedebant incompta signa, versi fasces, atque, vbi colonias transgrederentur, atra plebs, trabeati equites. Et Sueton. in Domitiano, de Equitibus R. trabeatis. Eodem vestitu salios quoque sacerdotes trabea vsos, Dionysius lib. 3. auctor est: sed quia trabeas illas περιπορφύρους φοινικοπορφύρους vocat, id est purpura prætextas, puniceo colore alternis intertexto; satis constat, eum locutū esse de tertio illo trabearum genere, quod Suetonius e purpura factum & cocco sacerdotibus attribuit. Ἀ'πόπτυγμα] aberratio: quia non assequor id, quod cupio. *Plebeio*, humili, nō elaborato, sed quali homines de plebe vtuntur. *Subtilius:*] subtilitas est, cum accurate minuta quæque puro quodam & simplici dicēdi genere persequimur. vide quæ attulimus ad illum locum. epist. 4. lib. 4. Facile cedo tuorum scriptorum subtilitati & elegantiæ. *Capitis, aut famæ,*] quæ priuatæ causæ non sunt. diximus in libro nostro de Romanis Legibus. *Scilicet*] affirmantis est, vt epist. 6. lib. 1. & 15. lib. 15. & alibi. *Quid tibi venit in mētem*] fielibri me: veteres omnes, & recte: sic enim alibi quoq; Cicero locutus est. *Patricij minorum gentium:*] sic appellati centum illi, quos in senatum Tarquinius Priscus allegit. Erāt autem regum ætate senatores omnes, siue maiorū, siue minorum gentium, patricij: & qui allegebatur in senatum, statim patricius erat. itaque numquam dubitaui, quin apud Suetonium, vbi legitur in Augusto, Ea gēs inter Romanas gentes allecta in senatū, mox a Ser. Tullio in patricias traducta: verba illa, In senatum, inducenda sint, vt plane veritati repu-

gnantia. nam si allecta esset in senatum, quo tempore senatus constabat e patriciis: quid oportuit subiungere, A Ser. Tullio in patricias traducta? Liuius. *Cum antea censor cum eodem fuisset*,] præposterè librarius descripsit. prius enim consul, quam censor, Mugillanus fuit. quod Liuius Dionysiusque declarant. *CCCXII.*] hoc ad censuram refero: nam consulatus biennio antecessit, vt ait Liuius, eosdem, quos Cicero, auctores secutus. nam Verrius horum cōsulatum anno vrbis CCCIX, censuram autem anno CCCXI collocauit. *Papirij*] antiquo more, vt Valerij, Fusij. Quinctilianus lib. 1. cap. 6. *Sella curuli*,] consules, tribuni mil. censores, prætores, ædiles cur. nam hi omnes curuli sella sedebāt. prætor autem hoc toto tempore, quod a L. Papirio Mugillano ad L. Papirium Crassum dictatorem Cicero significat, vnus omnino, isque patricij generis, Romæ fuit, creari cœptus, vt fasti Capitolini testantur, anno vrbis 387. eodemque primum anno ædiles cur. patricij creati sunt. Dictatorem non nominaui, quia dictator ex Papiria gente ante L. Papiriū Crassum, cuius magister equitum fuit Papirius cursor, nemo fuit. *Papisius est vocari desitus.*] Desiit, cum agente verbo: Desitus, cum patiente coniungitur: sicuti Cœpit, Cœptus est. *CDXV.*] iam ostendi, Ciceronem & Liuium in annorum supputatione a Verrio dissensisse: itaque hic Papirius in fastis Verrij non anno 415, sed anno 413. dictator est. *K. Duilio.*] K, est Kæso, vnum de prænominibus Romanis, a cæso matris vtero, vt ait Festus, & Valerius, & Plinius. itaq; scriberetur, C, non K: sed, vt differret a Caius, ideo scripsere veteres K: quod in fastis Verrij videre licet. Duilius vnica l scribo, ex lapidibus, & nūmis. Cicero Duelios, non Duilios, vocatos ait in Oratore, & postea Belios. verum, si hoc nomen deducitur a duis, & a bis, quod idem est, opinari licet, in Cicerone legendum, Duilios, & Bilios, non Duelios, & Belios. *Cursor*,] quem Alexandro Magno multi virtute æquabant, teste Liuio lib. 9. - *Maso*] quartum cognomen Papiriæ gentis: iam enim Mugillanum, Crassum, Cursorem nominauit: qui fuere omnes patricij: Turdi & Carbones, plebeij, sequētur. Ab hisce autem Masonibus, siue Massonibus, (duplici enim SS. in veteribus libris scriptum hoc cognomen inuenitur.) deducta est illustris familia, quæ hodieque & viuit, & viget, Massa. De qua permulti men-

ti mentionem honestissimam fecere. Nominatur enim NICOLAVS MASSA, medica arte præstans, a Io. Boccatio, Italico scriptore præcellēti. ANTONIVS MASSA, Doctor Theologus, ord. min. & pro Nicolao V. Nūcius Apostolicus ad Imp. Constantinopolitanū, honorifice nominatur in Tripartito libro Parallelorum Græce scripto, necdum edito, qui est apud Andream Londanum, I. V. C. & Equitē Ord. D. Stephani. Fuit & alter NICOLAVS, philosophiæ medicinæque laude perillustris; a multis Principibus, Paullo præcipue III. Francisco que I. magnis propositis præmiis vocatus. qui, sua sorte contentus, Regum præmiis non dicam spretis, sed tamē reiectis, maluit quieto otio vitam ducere, quā aulæ superbos fastus experiri: Quid ANTONIVS MASSA GALLESIVS, Iuris ciuilis laude præstantissimus, qui Romanam ciuitatem consilio iæpe iuuit, exemploque suo multos ad recte de patria merendum docuit? is multa scripsit, quæ magna eius cū laude a studiosis leguntur, I. De exercitatione iurisperitorum. II. De re frumentaria. III. De vsuris. IV. De Annatis. V. De Origine & rebus Falisco rū. VI. De Trāsfugis. VII. De Exceptionibus. IIX. Contra vsum Duelli. Fuit & ANTONIVS, eius nominis tertius, APOLLONII, qui hodieque viuit, & suæ virtutis medicæque artis præclara iā dedit, datque in dies expressa signa, pater. Hisce veluti corollariū addatur LAVRENTIVS MASSA; cuius virtus quo excelsiore sita est loco, eo maius familiæ suæ præbet lumē. Is apud Serenis. Remp. Venetam quid nō agit, quo non & admirationem, & summam consequatur laudem? Apud éos proceres honorificentissimo sane est loco. &, quod de eius virtute, deque eorum gratitudine libet, maxima cum animi mei iucunditate, ominari, erit, erit certe, cum suorum laborum dulces fructus feret, &, quam suaue sit, suam operam gratissimis Principibus præstare, suopte exemplo perspicue ostēdet. Paucos hosce de multis nominaui. Nā nolui nimius esse in eo, in quo si materiem sequi vellem, charta me prius deficeret. Quid militię laude claros? Quot fuere? Sed hęc satis sint hoc loco. Ad institutum nostrū reuertamur. *AEdilicius:*] ædilis tantum fuit: qui vero ædilitatem honores consequuntur, eos non est adeptus. *Imagines*] Romani veteres maiorum imagines, e cedro factas, vt ait Seruius, quod genus ligni tineas nescit, domi asseruabant: eæque mortuis in funere præferebantur. *Prater*

hunc Cn. Carbonem, quem Damasippus occidit,] L. Licinius Damasippus, prætor vrbanus, qui consulare munus, absentibus consulibus, sustinebat more maiorum, conuocato, velut ex alia causa, in curiam Hostiliam senatu, cõsulares viros Q. Mucium Scæuolam, pont. max. L. Domitium, prætorium C. Carbonem, Cn. Carbonis, eo anno tertium cõsulis, fratrem, vt ait Velleius, ædilicium P. Antistiũ, & alios optimatũ principes, iussu C. Marij iunioris consulis, qui Prænestæ obsidebatur, occidit. Appianus hoc tribuit Bruto prætori: sed auctor longe certior Cicero, præsertim in rebus, quas ipse vidit, aut certe per ætatem videre potuit. cum eo sentit Velleius, Valerius Max. &, quantum ex epitome licet intelligere, etiam Liuius. Prænomen huius Carbonis Caium arbitror fuisse, non Cnæum. in quo Velleij primum, deinde Ciceronis etiam testimonio nitor, qui lib. 3. de Orat. & Caium appellat, & Crassi oratoris inimicissimum. Cui mærori, inquit, qua mente ille in patriam fuit, etiam C. Carbonis, inimicissimi hominis, eodem illo die mors nefaria fuisset. Quis igitur dubitare possit, quin is Carbo, quem Damasippus occidit, non idem sit, cuius Cicero nefariam mortem vocat, ipsum autem L. Crassi inimicissimum? quis eundem nõ credat, C. Carbonis, illius eloquentissimi viri, quem Crassus accusauit, filium fuisse? inde enim Crassi vocatur inimicissimus, quia patris inimicũ vlcisci cupiebat. quod si quis dubitat, inspiciat Valerium Max. lib. 3. cap. 7. Sic igitur concludo: si fuit ille Carbo, quem Damasippus occidit, C. Carbonis, quem Crassus accusauit, filius; quod probatum satis, Cicerone & Valerio testibus, existimo; necesse videri, vt in hac epistola, C. Carbonem, non Cnæum, legatur. Vt omittatur ea ratio, quod in hac Carbonum enumeratione, disertus orator C. Carbo, beneque de rep. sentiẽs, quam ob causam Damasippus eum iussu Marij iunioris interfecit, silentio præteriri non debuit: præteritur autem, nisi hoc loco nominetur. Adiungam, quæ de eo scripta sunt in Bruto. In eodem numero eiusdem ætatis C. Carbo fuit, illius eloquentissimi viri filius, non satis acutus orator, sed tamen orator numeratus. erat in verbis grauitas: & facile dicebat: & auctoritatem naturalem quandam habebat oratio. Idem est, de quo sic in Oratore: Me stante C. Carbo C. F. tribunus pl. in concione dixit his verbis: O M. Druse, (patrem appello) tu

dicere

dicere solebas, sacram esse remp. quicumque eam violauissent, ab omnibus esse ei pœnas persolutas. patris dictum sapiens temeritas filij comprobauit. Quibus duorum locorũ testimoniis tria constant, primum de prænomine Caio, tum de patre eloquentissimo, id est eo, quem L. Crassus accusauit, postremo de optimo eius erga remp. sensu. Non vereor, ne nimis prolixa narratio videatur, si hoc addam, verum esse nõ posse, quod Velleius prodidit, hũc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, Cn. Carbonis, qui ter consul fuit, fratrem fuisse: cum Caius Caio patre, vt iam ostendi, Cnæus, vt fasti Capitolini declarant, Cnæo patre sit natus. Patruelem fuisse, non germanum, fortasse aliquis dixerit. Quo argumento? nam Cnæi pater Cnæus fuit: at Caij pater Caius fratrẽ nullũ habuit, cui Cnæo prænomen fuerit. probatur ipso teste Cicerone, vel in hac ipsa epistola. Tres (inquit) illi fratres fuerũt, P. C. M. *Duos* Caio, quem infra dicit a Crasso accusatũ, fratres addit, Publium, & Marcum: Cnæi nulla mẽtio. Addo illud, quod Cnæi ter consulis pater seorsum a Caio, quẽ Crassus accusauit, procul nominatur, in eo loco: Pater eius, accusatus á M. Antonio, sutorio atramento absolutus putatur. nã, si frater esset; sine dubio vel ante eum proxime, vel post eum statim, nullo interposito Carbone, nominatus esset. Sic igitur tamendũ videtur; aut illa duo verba, Consulis fratrem, glossema apud Velleiũ esse, additũ ab imperito homine; aut ipsum etiã Velleium, quod tamen haud libenter crediderim, in historia peccasse, deceptũ fortasse similitudine prænominis, & interitus: quia C. Carbonem alterum, Cnæi ter consulis fratrẽ, militarẽ disciplinã, corruptã ciuilibus bellis, emendare conantem, ab exercitu interemptũ annaliũ litteræ prodiderunt: vt ex Valerio Max. lib. 9. cap. 7. dicet intelligere. *Cognominatus Cn. Carbonem*,] hic nõ est Cn. Carbo, ter cõsul, qui nominatur infra. potest autem esse, quem elegantis conuentus auribus minime dignũ, turbulẽtis vero cõcionibus aptissimũ fuisse, auctor est Cicero in Bruto. *Nihil deco*,] parcendũ amico putat: sed, quid sentiat, apparet ex eo, quod improbitatis, vno excepto, quem Damasippus occidit, Carbones omnes iam damnauit. *Illi*] cum quadam emphasi illi, insigni omnes improbitate. sunt autem hi tres fratres Carbonum, qui nominantur in hac epistola, veruſtissimi: adeo vt

eos Cicero per ætatem cognoscere non potuerit. *Fugit Marcus ex Sicilia.*] cum in ea prætor, aut quæstor, aut legatus esset. Hoc totum alij attexunt ad superiora, & legunt, Fur magnus ex Sicilia; non attendentes, si ita legatur, de tribus fratribus Marcum prætermitti. *Caius,*] Carbonum omniū eloquentissimus, popularis primum, deinde optimatum defensor. *Accusante*]iam cōsularem. *L. Crasso,*]annos natō XIX, vt auctor est Tacitus in dialogo de Orat. *Cantharidas*]succus cantharidis, qui vermis viridis est, epotus interimit. Tusc. 5. Theodorus Lysimacho mortem minitāti, Magnum vero, inquit, effecisti, si cantharidis vim consecutus es. Et Ouidius in Ibin:

Cantharidum succos, dante parente, bibas.

De hoc in Bruto his verbis: Vtinam in Ti. Graccho, Caioque Carbone talis mens ad rēp. bene gerendā fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit. profecto nemo his viris gloria præstitisset. sed eorum alter propter turbulentissimum tribunatum ab ipsa rep. est interfectus: alter, propter perpetuam in populari ratione leuitatem, morte voluntaria se a leueritate iudicum vindicauit. sed fuit vterque summus orator: atque id memoria patrum teste dicimus. *Tribunus pl. seditiosus,*]seditiose, vt ait Cicero pro Milone, P. Africanum in concione interrogauit, quid de Ti. Gracchi morte sentiret. Idem rogationem promulgauit, vt eundem tribunum pl. quoties quidē vellet, creari liceret. quam rogationē Africanus minor dissuasit, C. Gracchus suasit: sed Africanus tenuit. Epitome. seditiosum fuisse, ostendit etiam in Lælio, cum ait: Carbonem quoque propter recentem pœnam Ti. Gracchi sustinuimus. *Vim attulisse*] idē scripsit in epist. ad Q. fr. lib. 2. sed lib. 2. de Orat. nō ei vim Carbonē attulisse, sed consciū significat fuisse. eius autē mortis culpa in Sēproniam vxorē, Gracchorum fororē, a pluribus confertur. vnde illud in Somnio Scipionis: Si impias propinquorum manus effugeris. Carbonem & Sēproniam in eo scelere coniungere Cicero videtur in lib. de Amic. Hunc, inquit, etiā post mortem secuti amici & propinqui, quid in P. Scipionē effecerint, sine lacrumis non queo dicere. *Hoc vero,*] Cn. Carbone: qui ter consulatum adeptus, acerrime contra Sullam pugnauit: postremo victus, & Italia pulsus, in Sicilia a Pompeio occisus est. Plutarchus, Appianus, Valerius

Valerius Max. *Pater eius,*] Cn. Carbo, vt Capitolini lapides testantur. & is fortasse, qui cum Metello Caprario cõsul fuit. nam de illius dignitate argumentũ capio ex accusatione M. Antonij, oratoria laude clari. non enim ignobilẽ, aut humilẽ ciuẽ accusasset: cum præsertim & L. Crassus consularem virũ, C. Carbonẽ, eloquentia præstantẽ, adolescentulus iam accusasset. *Suterso atramento absolutus putatur.*] Sutorium atramentum Græci χάλκανθον vocant. Galenus lib. 13. meth. cap. 20. nominat inter ea pharmaca, quæ non leuiter nocẽdi vim habent: quã ille δύναμιν φθαρτικὴν appellat: subiungitque non tuto medicamentis immisceri, quæ per os assumũtur. itaque licet opinari, Carbonem hunc, sumpto atramento sutorio, voluntaria morte damnationis a iudicio liberatũ. Non ignoro, quibusdam, absolui atramẽto sutorio, quasi prouerbium esse visum: vt dixerit Cicero, absolutum quidẽ, sed (vt opinio fuit) corrupto iudicio: quod, vt obscuræ sunt litteræ atramẽto sutorio conscriptæ, sic obscuræ fuerint iudicum sententiæ. Horum probanda ne sit, an condemnanda opinio, alij viderint. *Ad patres, censeo, reuertare:*] Patres dicti centum illi, ex quibus senatum Romulus constituit: qui omnes ingenui fuere. nam reliquos, qui ab initio vrbis Romæ cum Romulo fuere, patrem, & auum liberos ciere non potuisse, Liuij verba lib. 1c. significant. quod Cincius quoque sensisse videtur in libro de Comitiis, qui non exstat, sed eius hæc apud Festum mentio est. Patricios, Cincius ait in libro de Comitiis, eos appellari solitos, qui nunc ingenui vocentur. Et quia per annos multos patriciis tantum gentibus curia patuit; propterea patres appellat hic Cicero, cum de patriciis loquatur: licet eius ætate, atque adeo multis ante sæculis, plebeiis etiam familiis senatoria dignitas impertiretur, & ideo patres plebeiis quoque familiis orti dicerentur. Respexit igitur ad prisca tempora, cum aditus in curiam solis patriciis daretur. Suetonius quoque in Iulio, Clodium, inquit, a patribus ad plebem trãsire conantem, eadem die, horaque nona traduxit. A patribus dixit, pro, a patriciis. *Reuertare.*] quia Pætus plebeium se esse dixerat, opinatus omnes Papirios fuisse plebeios; malo, inquit, patricium te esse, ducta origine a patriciis, non a plebeiis. Supra: Patriciorum imagines habeas, volo. *Importunus,*] non modo qui agit aliquid alieno tempore, sed etiam

qui agit, quod non debet, importunus est. Lib. 1. de Fin. Filiũ morte multauit: si fine causa, nollem me ab eo ortum, tam importuno, tamque crudeli. In Pisonem: Animal ex omnium scelerum importunitate concretum. Pro Cluentio: Importunitatem matris a filij capite depellite.

ARGVMENTVM EPIST. XXII.

Ita familiariter & libere iocatus erat Patus in epistola sua, vt obscenum verbum non vitaret. Vnde sumpsit occasionem Cicero exponendæ Stoicorum sententiæ de licentia loquendi. quo facto, scholam Stoicam damnat: a se ait seruari Platonis in loquendo verecundiam. Incertus annus.

Cicero S. D. Papirio Pæto. 22.

Amo verecundiam, vel potius libertatem loquendi. atque hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto: etsi Academiæ nostræ cum eo magna rixa est. sed, vt dico, placet Stoicis suo quamque rem nomine appellare. sic enim dixerunt: nihil esse obscenum, nihil turpe dictu: nam, si quod sit in obscenitate flagitium, id aut in re esse, aut in verbo: nihil esse tertium. in re non est: itaque non modo in comœdiis res ipsa narratur, vt ille in Demiurgo modo, (forte nosti canticum: meministi Roscium) Ita me destituit nudum: totus est sermo verbis tectus, re impudentior: sed etiam in tragœdiis. quid est enim illud? Quæ mulier vna? quid, inquam, est? Vsurpata duplex cubile. quid illud? Pherai hic cubile inire est ausus. quid est? Virginem me quondam inuitam per vim violat. Iuppiter bone, violat? atqui idem significat, sed alterum nemo tulisset. Vides igitur, cum eadem res sit, quia verba non sint,

sint, nihil videri turpe. ergo in re non est: multo minus in verbis. si enim, quod verbo significatur, id turpe nõ est: verbum, quod significat, turpe esse non potest. Anum appellas alieno nomine; cur non suo potius? si turpe est, ne alieno quidem: si non est, suo potius. Caudam antiqui penem vocabant, ex quo est propter similitudinem penis culus: at hodie penis est in obscenis. at vero Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur, adolescentes peni deditos esse. quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectius penem. sed quia multi, factum est tam obscenum, quam id verbum, quo tu usus es. Quid, quod vulgo dicitur, Cum nos te volumus conuenire, num obscenum est? memini in senatu disertum consularem ita eloqui, Hanc culpam maiorem, an illam dicam? potuit obscenius? non, inquis: non enim ita sensit. non ergo in verbo est, docui autem in re non esse: nusquam igitur est. Liberis dare operam, quam honeste dicitur. etiam patres rogant filios: eius operæ nomen non audēt dicere. Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen. is Connus vocitatus est. num id obscenum putas? Cum loquimur, terni, nihil flagitij dicimus: at, cum bini, obscenum est. Græcis quidem, inquies. nihil est ergo in verbo: quando & ego Græce scio: & tamen tibi dico, bini: idque tu facis, quasi ego Græce, non Latine, dixerim. Ruta, & menta, recte vtrumque. volo mentam pusillam ita appellare, vt rutulam: non licet. Bella tectoriola dicis: dic ergo etiam pauimenta isto modo: non potes. Vides igitur nihil esse, nisi ineptias, turpitudinem nec in verbo esse, nec in re: itaque nusquam esse. Ergo in verbis honestis obscena ponimus. quid enim, non honestum verbum est diuisio? at inest obscenum. cui respondet intercapedo. num hæc ergo obscena sunt? nos

autem ridicule, si dicimus, ille patrem strangulauit, honorem non præfamur: sin de Aurelia aliquid, aut Lollia, honos præfandus est. Et quidem iam non etiam obscena verba pro obscenis sunt. batuit, inquit, impudenter: depsit, multo impudentius. atqui neutrum est obscenum. STVLTORVM *plena sunt omnia. Testes, verbum honestissimum in iudicio, alio loco non nimis. at honesti Colei Lanuuini, Cliternini non honesti. Quid? ipsa res modo honesta, modo turpis. suppedit, flagitium est: iam erit nudus in balneo, non reprehendes. Habes scholam Stoicam.* ὁ σοφὸς εὐθυρρήμων ἔσω. *Quã multa ex vno verbo tuo? Te aduersus me omnia audere, gratum est. ego seruo, & seruabo (sic enim assueui) Platonis verecundiam. itaque tectis verbis ea ad te scripsi, quæ apertissimis agunt Stoici. sed illi etiam crepitus aiunt æque liberos, ac ructus esse oportere. honorem igitur Kalendis Martiis, Tu me diliges, & valebis.*

EXPLANATIO.

Amo verecundiam,] Platonis, in loquendo. *Vel potius libertatem loquendi.*] aut hoc per iocum dicit: aut legẽdum, Alij potius libertatem. alioqui pugnantia loqueretur. nam infra, Ego, inquit, seruo, & seruabo (sic enim assueui) Platonis verecundiam. Et hanc sententiam, reprehensa Stoicorum & Cynicorum libertate, accurate defendit lib. 1. Off. Nec vero audiendi sunt (inquit) Cynici, aut si qui fuerunt Stoici pæne Cynici, qui reprehendunt, & irridentur, quod ea, quæ turpia re nõ sunt, verbis flagitiosa dicamus; illa autem, quæ turpia sint, nominibus appellemus suis. latrocinari, fraudare, adulterare, re turpe est, sed dicitur non obscene: liberis dare operã, re honestum est, nomine obscenum. pluraque in eã sententiam ab eisdem contra verecundiã disputantur. Est igitur festiua correctio, ad Pæti gratiam inducta, quasi assentandi caussa: & eodem

eodem spectant illa, quæ sequuntur de schola Stoica, vt verbi turpitudinem, quod Pætus effutierat, Stoicorum auctoritas quodam modo tegeret. *Zenonis*] Zenones octo nominat Laertius, primum Eleatem, qui Parmenidem audiuit, vt ait Suidas, & dialecticã inuenit, vt Aristoteles. Mira fuit in cruciatibus patientia, vtpote qui, detecta coniuratione, cuius ipse auctor fuerat, perperi omnia maluerit, quam consçios delendæ tyrannidis indicare: quos ne nominare cogeretur, præcisam dentibus linguam in os Neoclis tyranni conspuit. Tusc. 2. & Laertius. Alter fuit Zeno Citiæus, e Cito, Cypri insulæ opido, Polemonis auditor, Stoicæ sectæ cõditor, & princeps, vt inquit Cicero pro Murena, & in Orat. & lib. 3. de Fin. & Strabo lib. 14. & Laertius in vita. is Athenienſibus ita carus fuit, & auctoritatis tantæ, vt apud eum claues vrbis deponerent, aureaque ipsum corona ornarent, & imagine ærea. Hic est, quem *hic* Cicero nominat, & in Lucullo his verbis: Zeno inuentor & princeps Stoicorum fuit. Et Acad. 1. Zeno nullo modo is erat, qui, vt Theophrastus, neruos virtutis incideret; sed contra, qui omnia, quæ ad beatã vitã pertinerent, in vna virtute poneret, nec quidquam aliud numeraret in bonis. Idẽ lib. 4. de Fin. Postremus a Laertio nominatur Sidonius Zeno Epicureus: quem Cicero audiuit, eiusque mẽtionem facit in Lucullo, & Acad. 1. in extremo, & lib. 1. de nat. de. & in Tusc. 3. *Hunius mehercule acuto:*] acumen Stoici Zenonis laudat & in Acad. 1. Zeno (inquit) cum Arcesilam anteiret ætate, valdeque subtiliter differeret, & peracute moueretur, corrigere conatus est disciplinam. epist. 22. lib. 9. *Academiæ nostræ*] Academia duplex, vetus, & noua; vetus a Platone instituta, mox culta a Speusippo, Xenocrate, Polemone, Cratete, Crãtore: noua, ab Arcesila, Carneade, Lacyde. *Magna rixa*] de fine bonorum & malorum: cum Stoici vnam virtutẽ sequantur, cetera contemnant omnia; Academici vero virtutẽ quidem rebus omnibus præferãt, honoribus tamen, diuitiis, valetudini, aliisque tum fortunæ, tum naturæ muneribus locum relinquant. Hanc rixam Cicero in Lucullo ostendit his verbis: Aut Stoicus constituatur sapiens, aut veteris Academiæ. vtrumque non potest. est enim inter eos non de terminis, sed de tota possessione contentio. nam omnis ratio vitæ definitione summi boni continetur: de qua qui dissident, de omni

ratione vitæ dissident. Et Acad. lib. 1. multa in hanc sententiã. Diuus Augustinus lib. 3. contra Academicos recitat hæc verba Ciceronis: Contra Stoicos potissimum Academicorũ exarsit ingenium. *Placet Stoicis, suo quamque rem nomine appellare.*] attigit hoc lib. 1. Off. vide & Aristotelem lib. 3. Rhet. *In re non est:*] Sextus Empiricus, a Zenone Stoico ne præposteram quidem improbatam esse, lib. 3. Pyrrh. cap. 24. ostendit his verbis: Illum Achillis erga Patroclum ardentem amorem ad hoc referũt nonnulli. quod cur mirum vlli videatur? cũ & Cynici philosophi, & Zenon Citiæus, & Cleanthes, & Chrysippus indifferens esse dicant. Et paullo post: Stoicos audiuimus dicentes a ratione non abhorrere, cum meretrice congredi, aut quæstu meretricio vitam sustentare. Et infra: Zeno Citiæus non alienum a ratione dicit esse, matris naturã suæ affricare: quemadmodum nec aliam corporis eius partẽ manu fricare, malum vllus esse dixerit. Cum præterea detestabile sit apud nos αἰσχρουργεῖν, Zeno approbat. Et cap. 25. Stoicorum sectæ princeps Zeno ἐν ταῖς διατριβαῖς, id est in libris de institutione puerorum, cũ alia similia, tum vero hæc dicit: Diuidere nihilo magis, nec minus pueros adamatos, quam non adamatos, nec feminas, quam mares. non enim sunt alia, quæ pueros adamatos, aut non adamatos, nec feminas, aut mares deceant: sed eadem illos decẽt. *Ille in Demiurgo modo,*] Ille, non est poeta, qui Demiurgum tragœdiam scripsit, sed histrio, id est Roscius. Demiurgum autem scripsit Turpilius: vt ex Nonio licet cognoscere. *Modo,*] si Ciceronis verbum est, actam paullo ante hãc tragœdiam, cogimur credere. in quo equidem hæreo. nam ex eo sequetur, vixisse Roscium paullo ante: de quo subiungitur: Meministi Roscii. quod si ita est; hanc epistolam aliquot annis ante ciuile bellum scriptam esse, necessario putabimus. nam Roscius ante orationem pro Archia poeta habitam e vita decessit: quod ipsa indicat oratio, quæ habita est, quantum assequi coniectura licet, Silano & Murena cos. id quod ipsa oratione examinanda lector intelligens iudicabit. Aut igitur hãc epistolam paullo post orationem pro Archia scriptam esse dicamus; quod mihi parum fit verisimile: cum ceteræ ad eundẽ omnes Cæsare dominante scriptæ sint: aut aliter distinguamus, nẽpe sic: Vt ille in Demiurgo: Modo (forte nosti canticum, memi-

nisti

nisti Roscium) ita me destituit nudum. Vt, Modo, poetæ verbum sit. *Nosti canticum:*] canticum agere histrio dicebatur, cum ipse quidem corporis motus tibicinis modis congruentes dabat, alius autem ante tibicinem canebat. id fiebat, si solus histrio loqueretur: nam, si duo, vel plures (id Liuius initio lib. 7. Diuerbium vocat) tunc & canebat idem histrio, & ad cantum motus accommodabat. *Roscium*] summum in actione scenica. ex eo natum, vt Roscius appellaretur, quicumque aliqua arte aut facultate excelleret. *Destituit nudū:*] In Demiurgo comœdia queritur nescio quis, nudum se a muliere destitutum. *Re impudentior:*] quia subierat hoc: ereptam sibi habendæ rei cum ea muliere potestatem. *Sed etiam in tragœdijs.*] in quibus maior, quam in comœdijs, grauitas requiritur. *Quæ mulier una?*] quænam est, quæ cum viro concumbit? *Vsurpata duplex cubile.*] hoc proxime sequitur post illud, Quæ mulier vna? nam verba sunt mulieris de pellice querentis. & fortasse loquentem hæc poeta induxerat Theben, vxorem Alexandri, Pheræi tyranni: quem arbitror infra nominari hęc enim, vt Cicero lib. 2. Off. prodidit, propter pellicatus suspicionem virum interfecit. Vsurpata, verbum deponens temporis præteriti: cum tamē, Vsurpo, sit vsitatius, quam Vsurpor: vt, Iuratus, a Iuro. Legimus etiam apud Gel. & Macrob. Q. Mucium iurisconsultum dicere solitum: Non esse vsurpatam mulierem, quæ cum Kal. Ian. apud virum matrimonij caussa esse cœpisset, ante diem quarto Kalendas Ian. sequentes, vsurpata esset. *Pherai, &c.*] opinor hoc esse ex eadem tragœdia, sed aliquanto post illa superiora. nam illa in pellicem, hæc in adulterum dicuntur. *Virginem me quondam inuitam per vim violat.*] potest hoc esse eiusdem Thebes in Alexandrum tyrannum. Violat, modeste dixit. antiqui enim, vt lib. 5. de ling. Lat. scripsit Varro, Violauit virginem, pro Vitiauit, &, Cum muliere fuit, pro Concubuit, modeste dicebant. *Idem significat,*] alterum verbum est, idem significans, quod violo: sed, illud poeta si dixisset, nemo tulisset. ergo non est in re flagitium: nam in comœdijs & tragœdijs, licet verbis tectis, res tamen ipsa narratur. *Alterum*] obscenum verbum, quo dissoluti homines pro Violo libere vtuntur. *Alieno nomine,*] proprium nomen, podex: alienum, anus: a vetula: quod vtrique similis de-

formitas & fœditas. significatio diuersa cognoscitur in omni casu, præterquam in eo qui regit, & eo qui accusat. nam anus, & anum, pro podice, & vetula, æque dicitur: ceteri casus differunt. *Ne alieno quidem:*] appelles. *Peniculus:*] in antiquis libris & Peniculus est, & Penicillus. Festus Peniculum appellat, quo calceamenta tergentur: & ait a pene deductum, id est cauda. Plautus quoque in Men. act. 1. Iuuentus, ait sub persona Parasiti, nomen fecit Peniculo mihi, Ideo quia mensam, quando edo, detergeo. *At vero*] malim, Et vero. non enim hoc aduersatur, sed consentit proximis superioribus verbis. & alibi sic Cicero locutus. vnus omnino vetus liber habet, Ve Piso. *Ille Frugi*] qui sine ornatu scripsit historiam: vt lib. 2. de Orat. & lib. 1. de Leg. & Tusc. 3. Frugi autem, a moribus appellatus. *In Annalibus suis*] quorum ex lib. 5. Priscianus verba quædam recitat lib. 10. *Peni*] libidini, quæ pene exercetur. *Suo nomine,*] mentulã. Infra: Quam multa ex vno verbo tuo. *Quia mulci,*] subaudi, penem nominarunt. *Cum nos*] qui hoc pronũciabat, videbatur dicere, Cunnos. qđ obscenum est. hinc opinor satis patet, mendose veteres pronunciasse, Cun, pro Cum, sequente littera n. quam ob caussam dixere, Nobiscum: ne dicerent, Cun nobis; & ita Cunni mentio probas aures offenderet. Hoc vitium Cicero notauit in Oratore. Quid illud, inquit, non olet, vnde sit, quod dicitur, cum illis, cum autem nobis non dicitur, sed nobiscum? quia, si ita diceretur, obscenius concurrerent litteræ, vtetiã modo, nisi Autem interposuissem, concurrissent. ex eo est, mecum, & tecum, non, cuṁ me, & cum te: vt esset simile illis, vobiscum, atque nobiscum. Peruenit hoc vitium ad ætatem Quinctiliani: nam hæc scripsit lib. 8. Iunctura deformiter sonat: vt, si Cũ hominibus notis loqui nos dicimus, nisi hoc ipsum, hominibus, medium sit, in præfata videmur incidere. *Hanc culpam maiorem, an illam dicam?*] dupliciter peccasse consularem illum, quidam putant: cum dixit, Culpam, & An illam: quod in, Culpam, prior syllaba obscenam corporis partem indicare videatur: An illam vero parum verecunde dictũ sit, quia tres primæ litteræ, An i, anum referant; quam corporis partem, quia turpis est, ideo natura auertit ab oculis. Ego in, Culpam, vitium nullum agnosco, alioqui obscene loqueretur, quicumque Culpam nominaret. iõ, An illam, videtur inesse turpitudo: quam

do: quam Cicero vitandam censet: hodie tamen vitio non datur, si quis ita loquitur. *Liberis dare operam,*] operam in eo ponere, vt filij generentur. *Quam honeste dicitur.*] id est, honeste plane dicitur: tum quod honesta res est: tum etiam, quod eius operæ nomen aperte non dicitur. lib. 1. Off. Liberis dare operam, re honestum est, nomine obscenum. *Cunnus*] quod nomen vna tantum littera distat a Cunnus, nec tamen obscenum est. Plato eum nominat in Epitaphio. *Bini,*] apparet, vel, Vini, pro Bini, dixisse veteres Romanos; qđ quidem audientibus nihil differre videtur a Græco βίνη: vel, cum Græca verba a β incipientia pronunciarent, pro β nominasse Latinam litteram B. nam, si flagitium est in, Bini, nimirum id est, quia non differt a Græco βίνη. aut igitur, Bini, per β Græcum, aut βίνη per B Latinum pronunciabant. *Idque tu facis,*] βίνη, est, concumbe, a βινέω. cum ergo tibi dico, Bini, tu concumbis: quasi ego tibi, Græce locutus, imperauerim, vt concumberes: cum tamen ego Latine dixerim, non Græce. *Non licet.*] quia, mentula, dicerem: quod obscenum est. *Non potes.*] quia diceres, pauimentula: in quo verbo mentula nominatur. *Non honestum verbum est diuisio?*] tunc est honestum, cum simpliciter significat, separatio: obsceni enim tunc nihil ineſt, & vsurpatur consuetudine communi: vt, diuidere lignum, fundum, hereditatem, similia. honestum autem tũc non est, cum dicimus, diuidere puerum: vt Græci quoque loquuntur: dicunt enim, διαμιρίζειν τὰ παιδικά, pro, diuidere & stuprare pueros adamatos. & ita locutum esse Sextum Empiricum lib. 3 Pyrrh. cap. 25. animaduerti. idemque cap. 24. cum ageret de masculæ Venere, sine probro apud quasdã gentes vsitata, vt apud Germanos, & Thebanos, hæc subiungit: Merionem Cretensem (Merionem illũ, Homerico versu notũ, Idomenei, Cretensium ducis, aurigam, appellat) ita vocatum aiunt ad expressam cõsuetudinis Cretensium significationẽ. Hæc Sextus, ex opinione corũ, qui Merionis nomen ἀπὸ τῆς μιρίζειν τοὺς παῖδας, deductũ putabant, qui μηρίονες, Ionica lingua ε in η conuersa, ab Homero vocatur. Videtur huc spectasse Plautus in Aul. ambigua tamen significatione, vt est in hoc genere facetus, cum dixit: Me quidem hercle (dicã palam) non diuides. Et ibidem: Post, si quis vellet te, haud non velles diuidi. *Cui respondet intercapedo.*] Respondet, pro

simile est: vt Respondet Rhetorica dialecticæ: quod Aristoteles initio Rhetoricorum dixerat, ἀντίστροφον. Vt diuisio, inquit, sic intercapedo & honestum, & obscenũ potest esse verbum: honestum, vt intercapedo temporis, litterarum, id est, interuallum: obscenum, vt in patiente puero. agens enim diuidit, patiens intercipit, turpissima & exsecranda libidine. *Num obscena sunt?*] non sunt. dixit enim, Non honestum verbum est diuisio? *Honorem non præfamur:*] cum tamen res nefaria sit. Præfatur honorem, qui, turpe aliquid dicturus, excusandi sui gratia verbis vtitur veniam petentibus, vt, ignosce, pace dicam tua, & similibus. *Aurelia, aut Lollia,*] Icortis nobilibus. *Batuit, inquit, impudenter: depsit, multo impudentius.*] Batuere, & Depsere, cum non obscena proprie sint verba; nam illud est, verberare, vel pugnare: hoc, subigendo tenerum reddere; ad obscenam tamen significationem transferuntur. Batuere enim sic accipitur pro βατίνην, vt, bini, pro βίνη. est autem βατίνην, cum mares insiliunt feminas rei Venereæ causa. quo verbo Theocritus vsus est. Depsere vero, est subigere, miscere. id perspicue docet Nonius. Condepsere (ait) est commiscere, a Græco tractum δίπτω. Homerus Odysseæ μ, κυρὸν δεπήσας μιλιυδία. Pomponius Nuptijs: Partem insipui, concluſi, condepsui. Depsere igitur & honestum, & obscenum esse potest. honestum est, apud Catonem & Varronem; obscenum, non agnoscitur exemplis: sed hic sufficere videtur Ciceronis locus; cum ait: Iam non etiam obscena verba pro obscenis sunt, Batuit, inquit, impudenter: depsit, multo impudentius. Præterea videtur Catullus dixisse, Patrui perdepsuit ipsam Vxorem: non, Perdesipuit. quem locum Iosephus Scaliger, summo adolescens ingenio, dignus plane Iulio Cæsare patre filius, emendauit. Est autem multo impudentius, depsere, quam batuere: quia turpius est, subigere, quam insilire. batuit enim, id est insilit, qui rem Veneream habere vult: depsit vero, id est subigit, ἀπὸ τῦ δίπτω, qui libidinem ipsam exercet. *Stultorum plena sunt omnia.*] dicitur hoc ex persona Stoicorum, vt illud supra: Vides igitur nihil esse, nisi ineptias; turpitudinem nec in verbo esse, nec in re: itaque nusquam esse. Infra vero, vt ostendat Cicero, se non ea dixisse, quæ ipse probet, sed ea, quæ Stoici sentiant, Habes, inquit, scholam Stoicam. Ineptias igitur & stultitiam Stoici putabant,

putabant, si quis verecundiam in loquendo seruaret, cum nec in verbis, nec in rebus turpitudo esse videretur, sed esset rerum omnium ἀδιαφορία quædam. *Alio loco*] cum loquimur de testibus viribus. *Non nimis.*] etsi, nimium, non probatur: tamen, non nimis, non pro eo ponitur, quod infra nimium statim est, quod est multum, verum pro eo, quod a nimio longe distat: id est pro parum. sic in Diuinatione in Verrem: Statuere debetis, Q. Cæcilium non nimis hanc causam seuere, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. *Coleï Lanuuini,*] familia Lanuuina, sic appellata, vel familiæ cognomen. *Cliternini non honesti.*] quia familia Coleorum ibi non est: & ideo, Cliterninos coleos qui dicit, non familiã, sed testes viriles dicit. Vtrique autem populi, Lanuuini, & Cliternini, sunt in Latio. Coleorum vocabulo vsus est Laberius, apud Nonium. *Suppedit, flagitium est:*] quia, cum deducatur a pedo, significat, crepitum ventris emittere. *Non reprehendes.*] quia valetudinis gratia itur ad balneum: & ideo, in balneo pedere, flagitium non est. *Habes scholam Stoicam.*] quæ a Stoicis in schola disputantur. ὁ σοφὸς εὐσύγγνωμων ἔσται.] sapiens recte loqueris. opinor cõtra scholam Stoicam hoc esse. vt dixerit Cicero: Stoici superiora illa disputãt: mihi autem hoc videtur, sapientem ita loqui debere, vt obscenitatem vitet: quod ego facio, Platonis verecundiam seruans. *Ex tuo verbo tuo?*] quia Papirius in epistola sua mentulam nominarat, ex eo verbo occasionem exponendæ Stoicorum sententiæ de libertate loquendi Cicero sumpsit. *Aduersus me*] leuius est, quam contra. nam, contra, nocendi voluntatem ostendit: aduersus, interdum est sine contraria, vel etiam cum bona voluntate. Ad Att. epist. 3. lib. 10. Vnum te puto minus blandum esse, quam me: aut, si vterque nostrum est aliquando aduersus aliquem, inter nos certe numquam fumus. Terentius in Andr. Id gratum fuisse aduersum te, habeo gratiam. Quod ait Donatus esse, peneste. Et illud eiusdem in eadem fabula: Opus est aut hunc cum ipsa, aut me aliquid de illa aduersum hunc loqui: Aduersum pro apud esse positum, idem Donatus opinatur. *Audere,*] & hoc indicat, Ciceroni non placere libertatem loquendi. quod sequentibus quoque verbis declaratur. *Platonis verecundiam.*] quam suis in scripus Plato seruauit. *Etiam crepitus*] non modo ver-

ba. *Honorem*] habere volui. *Kalendis Martiis.*] quem præcipue diem matronas, Iunoni dicatũ, cum religione coluisse, lib. Sat. 1. scripsit Macrobius. Hinc Plautus in Milite: Da mihi vir, Kalendis quæ mittam, cum Martiæ venerint. quẽ versum sine causla immutarũt postea impressores transalpini, hoc modo: Da mi vir Kalendis meã quod matrem iuuerit. Ouidius Fast. lib. 3. & Seruius in Virg. lib. 8. cur Kalendas Martias matronæ colerent, causlam exponunt.

ARGVMENTVM EPIST. XXIII.

Pranunciat Pæto aduentum suum: quamquam enim audierit eum pedibus laborare, se tamen putare ait, cocum illum articularis morbo non impediri, quo minus cenam possit apparare. Cæsare tertium & Lepido cos.

Cicero S. D. Papirio Pæto. 23.

Heri veni in Cumanum: cras ad te fortasse: sed, cum certum sciam, faciam te paullo ante certiorem. etsi M. Ceparius, cum mihi in silua Gallinaria obuiam venisset, quæsissemque, quid ageres; dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares. tuli scilicet moleste, vt debui: sed tamen constitui ad te venire; vt & viderem te, & viserem, & cenarem etiam. non enim arbitror cocum etiam te arthriticum habere. expecta igitur hospitem cum minime edacem, tum inimicum cenis sumptuosis. Vale.

EXPLANATIO.

Cum certum sciam,] de die. nam ire omnino constituerat: vt infra. *Silua Gallinaria*] Varro lib. 3. de re rust. Silua, inquit, Gallinaria, a gallinis rusticis dicta, est in mari Tusco, secundum Italiam, contra montes Ligusticos. Et Strabo lib. 5. *Ex pedibus laborares.*] quæ podagra dicitur: chiragra vero, cum ex manibus laboramus. Pedum doloribus affici, epist. 19. l. 5.

29. lib. 6. *Et viderem te, & viserem,*] viserem, dixit, vel quia Pætus ægrotabat, vel quia domum crebro ad eum ire Cicero volebat, vt apud eum cenaret. *Arthriticum*] articulis ita laborantem, vt cenam apparare non posſit.

ARGVMENTVM EPIST. XXIV.

Rufum, a Pato commendatum, ait sibi cura etiam atque etiam fore: deinde monet, vt omnino ad cenas & conuictum amicorum redeat: concludit, rep. sibi nihil esse carius. Post Cæsaris necem, Hirtio & Pansa cos.

Cicero S. D. Papirio Pæto. 24.

Rufum istum, amicum tuum, de quo iterum iam ad me scribis, adiuuarem quantum possem, etiam si ab eo læsus essem, cum te tantopere viderem eius causſa laborare: cum vero & ex tuis litteris, & illius ad me missis, intelligam, & iudicem, magna cura ei salutem meam fuisse; non possum ei non amicus esse, neque solum tua commendatione, quæ apud me, vt debet, valet plurimum, sed etiam voluntate ac iudicio meo. volo enim te scire, mi Pate, initium mihi suspicionis, & cautionis, & diligentiæ fuisse litteras tuas: quibus litteris congruentes fuerunt aliæ postea multorum. nam & Aquini, & Fabrateriæ consilia sunt inita de me, quæ te video audisse: & quasi diuinarent, quam his molestus essem futurus, nihil aliud egerunt, nisi, me vt opprimerent. quod ego non suspicans, incautior fuissem, nisi a te admonitus essem. Quamobrem iste tuus amicus apud me commendatione non eget. vtinã ea fortuna reip. sit, vt ille me quamgratissimum possit cognoscere. Sed hactenus. Te ad cenas itare desisse, moleste fero. magna enim te delectatione & voluptate priuasti: deinde etiam vereor, (licet enim verum dicere) ne nescio quid illud,

quod solebas, dediscas, & obliuiscare cenulas facere. nā si tum, cum habebas quos imitarere, non multum proficiebas: quid nunc te facturum putem? Spurina quidem, cum ei rem demonstrassem, & vitam tuam superiorem exposuissem: magnum periculum summæ reip. demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, cum fauonius flaret, reuertisses: hoc tempore ferri posse: si forte tu frigus ferre non posses. Sed mehercule, mi Pate, extra iocum, moneo te, quod pertinere ad beate viuendum arbitror, vt cum viris bonis, iucundis, amantibus tui viuas. nihil est aptius vitæ, nihil ad beate viuendum accommodatius. nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitæ atque victus, remissionemque animorum, quæ maxime sermone efficitur familiari, qui est in conuiuijs dulcissimus: vt sapientius nostri, quam Græci: illi συμπόσια, aut συνδείπνια, id est compotationes, aut concenationes: nos conuiuia: quod tum maxime simul viuitur. Vides, vt te philosophando reuocare coner ad cenas? Cura vt valeas: id, foris cenitando, facillime consequere. Sed caue, si me amas, existimes me, quod iocosius scribam, abiecisse curam reip. sic tibi mi Pate persuade, me dies & noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi vt mei ciues salui liberique sint. nullum locum prætermitto monendi, agendi, prouidendi. hoc denique animo sum, vt si in hac cura atque administratione vita mihi ponenda sit, præclare actum mecum putem. Etiam atque etiam vale.

EXPLANATIO.

Magnæ curæ ei salutem meam fuisse:] quia consilia de opprimendo Cicerone inita Rufus ad Pætum detulit, Pætus ad Ciceronem scripsit. *Vt debet, Valet plurimum,*] sic epist. 19. lib. 2.

lib.2. *Aquini,*] opidum est in Latio. *Fabrateria*] in Campania. Priscianus lib. 2. In teria desinentia similiter faciunt, Fabrateria Fabraternus. *Consilia sunt mita*] ab Antonio. *De me,*] opprimendo. *Inaudisse:*] inaudimus occulta. Cicero Paulæ: Quorum erupit illa vox, de qua ego ex te primũ inaudieram. Et Plautus in Aul. Credo ego iam illum inaudisse, mihi esse thesaurum domi. *Molestus*] acerbissimis enim, quæ exstant, orationibus Antonium infectatus est. *Eu fortuna resp. sit,*] occiso enim Cæsare, nondum tamen suum ius resp. recuperauerat. epist. 1. lib. 12. *Itare desisse,*] propter frigus. *Quod solebas,*] amicos ad cenam inuitare. *Cum habebas quos imitarere,*] viuo Cæsare, cum Hirtius & Dolabella cenas darent. epist. 16. *Non multum proficiebas:*] quia illorum cenæ copiosæ, tuæ pertenues erant. *Spurina*] Vestriciæ genus, vt lib. 18. auctor est Tacitus. haruspex fuit, qui futura prædiceret. hic Cæsarem monuit, vt caueret idus Martias, quibus postea est interfectus: Suetonius. *Magnum periculum summæ resp.*] iocus est. *Ad superiorem consuetudinem*] itandi ad cenas. *Cum fauonius flaret;*] qui flare incipit eunte vere. *Frigus*] quod quia ferre non potes, ideo ad cenas itare desijsti. *Ferre*] lusit in verborum similitudine, Ferri, & Ferre. *Cum viris bonis, iucundis, amantibus tuis*] sic locutus epist. 21. lib. 5. *Communitatem*] vt simul viuatur, animusque remittatur sermone familiari. Placet alijs, Comitatem: sed libri veteres aduersantur omnes. *Philosophando*] ab eo loco, Nihil est aptius vitæ. *Ad cenas?*] non vt cenas ipse des, sed vt apud alios cenes. Subiungit enim: Cura vt valeas: id, foris cenitando, facillime consequere. *Vt mei ciues salui liberique sint.*] scriptam esse epistolam post Cæsaris necem, ex hoc loco intelligitur. *Monendi, agendi, prouidendi.*] quæ tria postulantur ab optimo ciue. *Vita mihi ponenda sit,*] quod accidit. iussu enim Antonij triumuiri ob remp. recte administratam est interfectus. *Præclare actum mecum putem.*] non pessime actum, dixit Sulpicius epist. 5. lib. 4. præclare autem agi cum eo, veteres dicebant, qui fortuna vteretur optima.

ARGVMENTVM EPIST. XXV.

Hanc epistolam scripsit ante bellum ciuile, cum Ciliciam

proconsul administraret. Iocans in eo cauillatur, quia sibi Papirius praecepta dere militari litteris tradiderat. Comendat M. Fabium, eum, quem Cœlio epist. 14. lib. 2. commendauit. L. Paullo, C. Marcello cos.

Cicero S. D. Papirio Pæto. 25.

Summum me ducem littera tua reddidere. plane nesciebam te tam peritum esse rei militaris. Pyrrhi te libros & (inea video lectitasse. itaque obtemperare cogito praceptis tuis, hoc amplius, nauicularum habere aliquid in ora maritima. contra equitem Parthum negant vllam armaturam meliorem inueniri posse. Sed quid ludimus? nescis, quo cum imperatore tibi negotiũ sit. Κύρε παιδείαν, quam contriueram legendo, totam in hoc imperio explicaui. Sed iocabimur alias coram, &, vt spero, breui: nunc ades ad imperandum, vel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fabio, quod scire te arbitror, summus mihi est vsus: valdeque eum diligo cum propter summam probitatem eius ac singularem modestiam, tum quod in ijs controuersijs, quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis, optima opera eius vti soleo. is cum ad me Laodiceam veniisset; mecumque eum ego esse vellem, repente percussus est atrociissimis litteris: in quibus scriptum erat, fundum Herculanensem a Q. Fabio fratre proscriptũ esse, qui fundus cum eo communis esset. id M. Fabius pergrauiter tulit existimauitque, fratrem suum, hominem non sapientem, impulsu inimicorũ suorum eo progressum esse. nunc, si me amas, mi Pate, negotium totum suscipe, molestia Fabium libera. auctoritate tua nobis opus est, & consilio, & etiam gratia. noli pati litigare fratres, & iudicijs turpibus conflictari. Mathonem &

Pollionem

Pollionem inimicos habet Fabius. quid multa? non mehercule tam perscribere possum, quam mihi gratum feceris, si otiosum Fabium reddideris. id ille in te positum esse putat, mihique persuadet. Vale.

EXPLANATIO.

Summum me ducem] ironia. *Pyrrhi libros, & Cineæ*] Pyrrhus Epirotarum rex fuit, Cineas eius legatus. vtrumque scripsisse libros de re militari, ex Plutarcho & Æliano perspicuum fit. *Meliorem*] iocus. equites enim contra naues nihil possunt. κύρου παιδείαν,] institutionem Cyri, Persarum regis, quam octo libris Xenophon expoſuit, non ad historiæ fidem, vt ait Cicero in epistola ad Quinctum fratrem, sed ad effigiem iusti imperij: itaque perpetuam in illo felicitatem fingit, mortemque tranquillissimam, & omnis expertem doloris ac molestiæ: cum Herodotus contra, & Iustinus, interfectum a Tomyri, Scytharum regina, cum ducentis Persarū millibus, memoriæ prodiderint. Scripsit autem hos libros commotus duobus primis Platonis libris de optimo statu reip. qua de re sic Gellius lib. 14. cap. 3. Xenophon inclyto illi operi Platonis, quod de optimo statu reip. ciuitatisque administrandæ scriptum est, lectis ex eo duobus fere libris, qui primi in vulgus exierant, opposuit contra, conscripsitque diuersum regiæ administrationis genus, quod, παιδείαν κύρου, inscriptum est. *In hoc imperio*] in Cilicia administranda. *Explicans.*] re ipsa sum exlecutus. *Breui:*] non igitur eo anno, quo in prouinciam iuit, id est Sulpicio & Marcello cos. hanc epistolam scripsit, sed sequenti, Paullo & Marcello cos. cum iam de discessu cogitaret. *Ades ad imperandum, vel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur.*] scripta veterum interpretes, in quibus hic loquendi modus crebrior fuit. vnius igitur Sallustij vtemur testimonio. Iugurtha (inquit) vbi armis, virisque, & pecunia spoliatus est, cum ad imperandum Tisdrum vocaretur, rursus cœpit flectere animum suum. Ad imperandum, id est vt ei imperaretur, ad parendū: quod Cicero subiunxit. Hunc loquendi modum & Seruius agnouit in illo Virgilij versu:

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis. Cantando, inquit, dum incantatur. *Controuersiis,*] disputationibus de summo bono, in quibus Academici, quorum sectam Cicero probabat, vehementer ab Epicureis dissentiebant. *Tuis*] Epicureus igitur Pætus. *Combibonibus*] cōpotoribus. *Optima opera*] valebat enim Fabius ingenio plurimum & doctrina. epist. 14. lib. 2. *Percussus est*] epist. 8. ad Att. lib. 14. Percussit animum. Terentius: Percussit illico animum. *Proscriptum*] vt venderetur. *Non sapientem,*] pro stultum, modeste dictum. Similiter epist. 14. lib. 12. Ab hominibus non insulsis. *Suorum*] Mathonis & Pollionis, qui nominantur infra. *Mathonem & Pollionem*] Matho, Pomponiæ gentis; Pollio, Asiniæ cognomen. Pollionis epistolæ tres leguntur lib. 10.

ARGVMENTVM EPIST. VLT.

Descriptio & excusatio cenæ hilarioris, præsertim accumbente Cytheride meretrice. Iisdem consulibus.

Cicero S. D. Papirio Pæto. 26.

Accubueram hora nona, cum ad te harum exemplum in codicillis exaraui. dices, vbi? apud Volumnium Eutrapelum: & quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. miraris tam exhilaratam esse seruitutem nostram? quid ergo faciam? te consulo, qui philosophum audis. angar? excruciem ne me? quid assequar? deinde, quem ad finem? viuas, inquis, in litteris. an quidquam me aliud agere censes? haud possem viuere, nisi in litteris viuerem: sed est earum etiam non satietas, sed quidam modus. a quibus cum discessi, etsi minimum mihi est in cena, quod tu vnum ἀπτημα Dioni philosopho posuisti: tamen, quid potius faciam, prius, quam me dormitum conferam, non reperio. Audi reliqua. Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. in eo igitur, in-

tur, inquis, conuiuio Cicero ille, Quem adspectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant sua? non mehercule suspicatus sum illam affore: sed tamen nec Aristippus quidem ille Socraticus erubuit: cum esset obiectum habere eum Laida: Habeo, inquit, non habeor a Laide. Grace hoc melius. tu, si voles, interpretabere me vero nihil istorum ne iuuenem quidem mouit vmquam, ne nunc senem. conuiuio delector. ibi loquor aliquid, quod insolum, vt dicitur: & gemitum & in risus maximos transfero. an tu id melius, qui etiam in philosophum irriseris: cum ille, si quis quid quæreret, dixisset, cenam te quærere a mane dixeris? ille Baro te putabat quæsiturum, vnum celum esse, an innumerabilia. quid ad te? at hercule cena numquid ad te? tibi præsertim? Sic igitur viuitur: quotidie aliquid legitur, aut scribitur: deinde, ne amicis nihil tribuamus, epulamur vna nō modo non contra legem, si vlla nunc lex est, sed etiam intra legem, & quidem aliquanto. quare nihil est, quod aduentum nostrum extimescas. non multi cibi hospitem accipies, sed multi ioci. Vale.

EXPLANATIO.

Accubueram hora nona,] qua veteres cenare consueuere. vnde Martialis:

Incipit exstructos frangere nona thoros.

Harum] litterarum: quas deinde, cum domum redijssem, ex codicillis in chartam translatas ad te mitterem. *In codicillis*] ceratis tabulis: in quibus primum osse scribi solitum, ostendit illud Varronis apud Carisium, Osse scribebant: & Titinij: Velim ego osse arare campum cereum; id est, ceratas codicillorum tabellas. Postea commodior styli æneiesti vsus inductus. Codicillorum vsus antiquissimus fuit, iam ante chartam inuentam: itaq; scripsit Homerus Il. lib. 6. Bellerophonti in Lycia codicillos esse datos. quo argumento, nondū eo tempore inuentam esse chartam, Plinius lib. 13. cap. 13. probare

conatur. Codicilli autem dicti a caudicibus, id est arborum libris: plures enim lignæ tabellæ, glutino iungebantur, itē vt iunguntur hodie nostrates libri. Sed ante, quam in arborū libris, palmarum in foliis esse scriptum, idem Plinius auctor est eodem libro cap. 11. & hæc subiungit: Publica postea monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris. pugillarium enim vsum fuisse etiam ante Troiana tempora, inuenimus apud Homerū. Quibus verbis pugillaria significat codicillos esse, id est, tabellas cera illitas, in quibus pungendo, vnde pugillarium nomen, stylo impresso scriberetur. Verum, etsi ante chartam fuere, post eandē tamen inuentā mansere codicilli, commodi scilicet caussa: quoniam, vbi charta & atramentū non adesset, vt in itinere, in cena, in senatu, codicilli stylo scripti mittebantur. itaq; epist. 18. lib. 6. Quæsiui, inquit, e Balbo per codicillos, quid esset in lege. Et Sulpicius epist. 12. lib. 4. Puer Acidini mihi obuiam venit cum codicillis. Interdum ipsi codicilli non mittebantur, sed scribebatur in ijs, quod in chartā deinde transfatum mitteretur. propterea, Harum exemplū in codicillis exaraui, ait Cicero. *Exaraui.*] raptim scripsi. non enim Exarare, valet, simpliciter scribere: quod nonnullos opinari, eorum scripta declarant. epist. 20. lib. 12. *Apud Voluminium*] Cenare cum aliquo, & apud aliquem, hoc differunt, quod, qui cum aliquo cenat, nō eius domi necessario cenat, sed interdum alibi; qui vero apud aliquem, non cum eo semper, sed interdum etiam sine eo, licet eius domi. *Eutrapelum:*] ita vocatum a festiuitate & lepore. epist. 32. lib. 7. *Suprame Atticum, infra Verrium,*] Atticus a dextra, Verrius a sinistra. Locus honoratior in lecto erat medius: quem Cicero, vir consularis, merito obtinuit; secundus, superior, Attici; tertius, inferior, Verrij, propterea super Germanicum Piso discubuit, vt lib. 3. scripsit Tacitus: & Didoni reginæ medium locum Virgilius assignauit, Æneæ superiorem, Achati vel Ilioneo inferiorem:

Cum venit, aulaeis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamq; locauit.

de superiore autem Æneæ loco:

Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto.

Et Plautus in Most. Non omnes pollunt olere vnguenta exotica, Sicut tu soles, neque superior accumbere. Et in Stic.

Haud

Haud postulo equidē summo in lecto accumbere. Et in Per. Accumbe in summo. Quartus locus, imus dicebatur: de quo Horatius, Secutis omnibus imis. in eo Volumnium ipsum, conuiuij dominum, cum Cytheride accubuisse arbitror, non in lecto separato & proprio. Sciendum, quod Plutarchus ἐν τῷ συμποσιακῶν α scriptum reliquit, consulem non medio loco, qui ceteris ciuibus, vbi quis dignitate præstaret, assignabatur, sed vltimo medij lecti solitum accumbere, nō modo propter eam causam, ne reges videretur imitari, quorum actiones omnes ac mores libera ciuitas oderat, sed vt audire, imperare, subscribere, scribam, ministrū, custodem corporis, nuncium ab exercitu venientem admittere, colloqui, interrogare, neq; suo, neq; cuiusquam conuiuæ impedimento, posset. secundus enim lectus primo a superiore parte cohærebat, ab inferiore autem, vbi consul accumbebat, modico interuallo seiunctus erat a tertio, vt ad ea, quę dixi, peragenda vacuum locum haberet consul. Hunc morem, Plutarchi testimonio, ostendendum existimaui, ne quis crederet, aut medium locum medii lecti (tres enim in triclinio lecti erant) semper honoratiorem reliquis fuisse; quod hæc maxime Ciceronis epistola declarat; aut vltimum eiusdem lecti locum: quod Plutarchus docet. *distinctio* enim diuersam Ciceronis & Plutarchi doctrinam conciliat: vt medius quidem locus tertij lecti, si priuati cines accumberent, esset reliquis honoratior; sin consul adesset, vltimus. Verrium esse illum opinor, quem Varro iuris pontificij peritissimum scripsit fuisse, patronum eius Verrij, quem Festus mutilauit. *Seruitutem nostram?*] sic veteres aliquot libri, non, Seueritatem: idque puto recte. seruitus enim per se tristis: re autem nulla magis, quam conuiuio, exhilaratur. *Philosophum*] Dionem; cuius consuetudine Pætus vtebatur. infra. *Haud possem scire,*] sic libri quattuor antiqui: reliqui omnes, Aut. vtroque modo recte. quamquam Haud & Aut, possunt idem esse: cum veteres quandoque, Aut pro Haud scripserint. *Etsi minimum mihi est in cena,*] etsi minime cenam curo. Fortasse iocus est ex ambiguo quæsitus. potest enim & hoc dici, Minimi cenā facio; & hoc, Minimū est qđ cenē. ideo sequitur, Quod tu vnū ζήτημα Dioni philosopho posuisti: quia Pætus id fortasse quæsierat a philosopho, quantū illi esset in cena; eodē ambiguo supra dicto.

Quid potius faciam,] quam vt cum amicis cenem. *Cytheris*] Volumnij liberta, & amica. quam postea dilexit Cornelius Gallus poeta, & post eum M. Antonius: de quo Virg.

——— Tua, Galle, Lycoris
Perque niues alium, perque horrida castra secuta est.

Lycoris enim a Virgilio ficto nomine vocatur. & in eo loco, tres fuisse nobiles meretrices, easdemque mimas, ait Seruius, Cytheridem, Originem, Arbusculam. Cytheridem nominat etiam Cicero in epist. 8. lib. 10. ad Att. & in Phil. 2. Plinius lib. 8. cap. 16. Plutarchus in Antonio. Eadem honestiore nomine, Phil. 2. Volumnia dicta, quod Volumnij liberta. Originem Horatius appellat:

Vt quondam Marsus amator Originis ille,
Qui patrium mimæ donat fundumque laremq;.

De Arbuscula idem:

——— Satis est, equitem mihi plaudere: vt audax,
Contemptis aliis, explosa Arbuscula dixit:

Et Cicero epist. 15. ad Att. lib. 4. Quæris nunc de Arbuscula: valde placuit. *Accubuit.*] quia meretrix: nam (vt dixi) honestæ sedebant. *Quem adspectabant, cuius ob os Grassora obuertebant sua?*] opinor, Ennij versum esse ex Tragœdia Telamone, quam Festus, Nonius, & Diomedes nominant. integra sententia cognoscitur apud Ciceronem Tusc. 3. nam in Telamone, patria pulso, exsulante atque egente, hanc admirationem ait esse factam:

Hiccine Telamon ille est, modo quē gloria ad cælū extulit,
Quem adspectabant, cuius ob os Grassora obuertebāt sua?

Trochaici catalectici sunt. Ob os, pro, Ad os, ait Festus. Cicero pro Postumo: Ob oculos mihi sæpe mors versata est. Plautus in Mil. Experior ob os caliginem prius mihi obtigisse. *Nec Aristippus quidem ille Socraticus erubuit,*] sic tres veteres libri: octo autem, Aristippus quidem ille Socraticus non erubuit. vtroque modo recte. nam, quod alij, Germanos secuti, maluerunt, Ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit: discedunt ab antiquis libris: in quibus, Ne, non reperitur. Quod autem, nullos veteres libros habere, Non erubuit, ijdem dicunt: mirari non satis possum; cum in octo, vt iam diximus, ita legatur. *Laida:*] scortum nobile, paucorum hominum, magno pretio consuetudinem illius

illius ementium. vide Gellium lib. 1. cap. 8. Lactantium lib. 3. cap. 15. Laertium in Aristippi vita, Athenæum lib. 12. & 13. Clementem Alex. Strom. 2. *Græce hoc melius.*] Aristippi Græca verba sunt, ἔχω, καὶ οὐκ ἔχομαι: quæ recitat Athenæus: vel, vt ait Clemens, ἔχω Δαΐδα, καὶ οὐκ ἔχομαι ὑπ' αὐτῆς. quod Ciceroni Græce melius videtur, quam Latine, non quia Græce dicatur breuius: æque enim breuiter Latine dicitur: sed quia verbum ἔχω quiddam amplius, quam, Habeo, significat. est enim tangere, & hærere: quod referri ad concubitum potest. ideo subiunxit Cicero: Tu, si voles, interpretabere: cum vitaret ipse obscenitatem sententiæ, vel etiam Latine eam exprimere cum non posset: quod fatetur aperte, cum ait: Græce hoc melius. *Ne nunc senem.*] Sic locutus est Liuius lib. 3. Nouam (inquit) inexpertamque eam potestatem eripuere patribus nostris: ne nunc, dulcedine semel capti, desiderium ferant. Hunc Ciceronis locum vnico adhuc Liuij exemplo, cum Latinorum scripta non omnino negligenter euoluerim, confirmare mihi licuit. Differt autem, Ne nunc, a Nedum: quia, Nedum ad omnia tempora, Ne nunc ad præsens tantum accommodatur: & valet, Nedum nunc. *Ibi loquor, quod in solum, vt dicitur:*] Hoc prouerbiũ, Quod in solum venit, vel, Quodcumque in solum venit, quidlibet significat, & quidquid occurrit, quidquid casus fert: non pro ratione, aut pro recta voluntate, sed temere, casu, fortuito. ductum fortasse a frugibus, quæ sementi non respondent, sed enascuntur inutilia quædam interdum, atque in solum veniunt, præter exspectationem agricolæ. hinc illud lib. 1. de nat. deo. Abuteris ad omnia atomorum regno & licẽtia: hinc, quodcumque in solum venit, vt dicitur, effingis atque efficis. Pro, temere, & arbitratu plane tuo effingis atque efficis omnia. Verum aliquanto magis vim ac sententiã huius prouerbij declarat, & (vt arbitror) comprobat opinionem nostrã Varro apud Nonium, in Satyra, Væ victis, περὶ φιλονικίας: in qua scripsit hęc: Liber, me epigrammata facere: &, quoniam omnia nõ memini; quod in solum mihi venerit, ponam. Reperiuntur & alia duo apud Nonium exempla, sed ab ipso sic obscurata, vt ea nemo adhuc potuerit agnoscere. nam, quod erat, In solum venit; In solum, vnico verbo, fecit, & interpretatus est, Insolitum: cum verbum Venit, veteris eum prouer-

bij admonere debuerit. exempla videamus. Afranius Crimine: Orbitatem senectuti tuæ malam metui: Quod in solum non venit cæco atque dementi: Id est, quod temere non accidat homini cęco ac demẽti. Idem Virgine: Ne veniret, quod nunc agitur, in solum. Sic enim interpungo, non, vt Iunius emendator, Agitur insolum. est autem sententia: ne temere succederet id, quod nunc agitur. *Et gemitum & in risus maximos transfero.*] sic plerique veteres libri, nec male: vt alterũ Et, valeat Etiam: & hoc dicatur: a mœstitia & gemitu vel maximos ad risus me conuerto. Omnino planius esset, quod in duobus legitur antiquis libris, Et gemitum etiam in risus maximos transfero. *An tu id melius,*] noli me reprehendere, quasi tu melius agas: cum a risu & iucunditate ita non abhorreas, vt etiam in philosophum irriseris. *In philosophum*] sic libri aliquot veteres: plerique, In, non habent. *Si quis quid quæreret,*] ex instituto Gorgiæ Leontini, qui primus est ausus in conuentu poscere quæstionem, id est iubere dicere, qua de re quis vellet audire. lib. 2. de Fin. in principio. *A mane*] quæ a mane inciperet, id est longissimam: cum cęteræ nona hora incipere solerent: vt vel hæc ipsa declarat epistola primis verbis, Accubueram hora nona. *Baro*] ioco libri scripti, Vero: vnus, Baro: alius, Non. placet Baro, pro, fatuus. epist. 11. ad Att. lib. 5. Apud Patronem, & reliquos Barones te in maxima gratia posui. Non displicet tamen eruditissimi viri, Hadriani Turnebi opinio, qui legendum, Varro, existimat: vt sit nomen cõtumelio sum. atque ille suam sententiam confirmat Lucilij versu, quem recitat Festus:

Varronum, ac rupicum squarrosa incondita rostra.

quo in versu, Varronum, probri caussa dictum videtur. Ego autem locum addo ex epistola D. Bruti, quo clarius aliquãto veritas illucescat: Si thesauros, inquit, Varronis haberem, sustinere sumptum non possem. Varronem appellat M. Antonium, qui thesauros Cæsaris, ad Opis depositos, post eius necem abstulerat. Patet igitur contumeliæ vocabulum esse. & vetus liber meus in epistola illa ad Atticũ, cuius testimonio sum vsus, habet, Varrones, r geminata. Nec moueor, quod in quibusdam libris hoc nomen a littera B, non ab V, incipiat. nam, veteres & B pro V, & vicissim V pro B scripsisse, testimonio sunt antiqua monumenta. *An innumerabilia.*] ex Democrid

Democriti & Epicuri sententia: vt in Acad. de Fin. de nat. deo. Cæli tamen dicitur numero multitudinis, non Cæla: sed hic Innumerabilia, respicit illud, Vnum cælum. *Cena*] quam dixisti te a mane quærere. *Numquid ad te?*] iocus: quasi dicat: cena vero illa multo magis ad te pertinet, quam id, quod philosophus ille te putabat esse quæsiturum, num vnum cælum sit, an innumerabilia. *Tibi præsertim?*] Tibi, non Ibi, lego cum omnibus antiquis libris, duobus exceptis, quorum in altero est, Mihi: in altero, Ad te: mendose, nisi fallor, in vtroque. Tibi præsertim, hoc significat: Cena ad te valde pertinet, tibi præsertim, quæ daretur: quam te quærere a mane dixisti. *Contra legem,*] sumptuariam Cæsaris. epist. 15. aut veterem legem, a Cæsare correctam. vide quæ diximus epist. 26. lib. 7. *Intra legem,*] intra fines lege præscriptos, minore etiam sumptu, quam qui lege definitus est. *Aliquanto.*] non parum. *Non multis cibi*] Minime edacem, dixit epist. 23.

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS IN EPISTOLARVM CICERONIS QVÆ FAMILIARES VOcantur, Librum decimum ad Plancum & alios.

ARGVMENTVM EPIST. I. LIB. X.

INSVBHITVR *in Antonij immoderatam potentiam: Plancum, transalpinam Galliam administrantem, hortatur, vt in reip. omni cogitatione studioque incumbat: agit gratias de Furnio honorifice tractato. Antonio & Dolabella cos.*

Cicero S. D. L. Munatio Planco, imp. cos. des. 1.

Et abfui, proficiscens in Græciam: &, postea quã de medio cursu reip. sum voce reuocatus, numquam per M. Antonium quietus fui: cuius tanta est non insolentia, (nam id quidem vulgare vitium est) sed immanitas, nõ modo vt vocem, sed ne vultum quidem liberum possit ferre cuiusquam. itaque mihi maxima cura est, non de mea quidem vita, cui satisfeci vel ætate, vel factis, vel, si quid etiam hoc ad rem pertinet, gloria: sed me patria sollicitat, in primisque mi Plance exspe-

ceex spectatio consulatus tui: quæ ita lõga est, vt optandum sit, vt possimus ad id tempus reip. spiritum ducere. quæ potest enim spes esse in ea rep. in qua hominis impotentissimi atque intemperantissimi armis oppressa sunt omnia? & in qua nec senatus, nec populus vim habet vllam? nec leges vllæ sunt, nec iudicia, nec omnino simulacrum aliquod aut vestigium ciuitatis? Sed, quando acta omnia mitti ad te arbitrabar; nihil erat, quod singulis de rebus scriberem. Illud autem erat amoris mei, quem a tua pueritia susceptum non seruaui solum, sed etiam auxi: monere te atque hortari, vt in remp. omni cogitatione curaque incumberes. quæ si ad tuum tempus perducitur, facilis gubernatio est: vt perducatur autem, magna tum diligentiæ est, tum etiam fortunæ. sed & te aliquanto ante, vt spero, habebimus: &, præterquam quod reip. consulere debemus, tamen tuæ dignitati ita fauemus, vt omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam ad amplitudinem tuam conferamus. ita facillime & reip. quæ mihi carissima est, & amicitiæ nostræ, quam sanctissime nobis colendam puto, me intelligo satisfacturum. Furnium nostrum tanti a te fieri, quantum ipsius humanitas & dignitas postulat, nec miror, & gaudeo: teque hoc existimare volo, quidquid in eum iudicij officique cõtuleris, ad ita me accipere, vt in me ipsum te putem contulisse. Vale.

EXPLANATIO.

L. Munatio Planco] frater hic fuit, auctore Pediano, T. Planci Burseæ, qui cum Cicerone inimicitias gessit, vt epist. 2. lib. 7. consulatum gessit cum M. Lepido, anno vrbis DCCXI.

Imp.] dixi iam, imperatores omnes dici solitos, qui exerciti-

bus præessent: verum hoc nomine in litterarum inscriptione ij tantum ornabantur, quos milites ipsi post aliquam victoriam imperatores appellabant. epist. 10. lib. 2. Victoria iusta imperator appellatus apud Issum. *Cos. des.*] Cæsar, ad bellum Parthicum profecturus, magistratus designauit in triennium, vt ait Dio lib. 43. in iis consules designati sunt L. Plancus, & D. Brutus: quorum Brutus, lege Pedia damnatus, & mox interfectus, consulatum non gessit: Plancus, destituta rep. cum ad Antonium transisset, consul cum M. Lepido fuit, in locum Bruti suffecto. *Et abfui,*] incipientium a copula, Et, epistolarum habemus exempla quattuor, præter hoc, quæ mihi quidem nunc occurrãt; vnum epist. 62. lib. 13. alterum epist. vlt. eiusdem libri, tertium epist. 9. lib. 1. ad Att. & epist. 7. lib. 10. ad eundem. *Proficiscens in Graciam:*] desperata libertate, Antonio consule post Cæsaris necem, pro sua libidine cuncta administrante. vide epist. 25. lib. 12. & *Philip.* 1. *De medio cursu*] cur non ita legam, cum & ita scriptum videam in vetere libro, & historia suffragetur? nam in epistola ad M. Brutum, In medio, inquit, Achaico cursu, cum Etesiarum diebus auster me in Italiam retulisset. Et lib. 3. Off. Si ipse venissem Athenas; quod quidem esset factum, nisi me de medio cursu clara voce patria reuocasset. *Numquam per M. Antonium quietus fui:*] epist. 28. & lib. 12. epist. 4. 22. & in Philippicis: vt Plutarchi, Appiani, Dionis, aliorumque testimonia omittantur. *AEtate,*] annos iam natus erat LXII. periit enim quo anno Hirtius & Pansa consules fuere, natus Serrano & Cæpione cos. *Factis,*] maxime quidem oppressa coniuratione Catilinæ. *Ita longa est,*] hoc anno consules erant Antonius & Dolabella, interfecto idibus Martiis Cæsare, cuius locum Dolabella occupauit. his anno sequẽti successuri erant Hirtius & Pansa, Hirtio & Pansæ Plancus & D. Brutus. propterea dicit, Ita longa est, anno integro interposito. *Spiritum ducere.*] quod Cicero non potuit. nam, conspirantibus contra reip. partes Antonio, Lepido, Octauio, Cicero occisus est, Planco nondum consule. *Hominis impotentissimi,*] Antonij, qui regere animum ratione, sibique imperare non poterat. epist. 27. & 9. lib. 4. *Nec senatus, nec populus vim habet vllam?*] Phil. 1. Nihil per senatum, multa & magna per populum, & absente populo, & inuito? *Nec omnino*

nunino simulacrum aliquod aut vestigium ciuitatis?]imaginem, aut signum. minus autem est vestigium, quam simulacrum: nam simulacrum, totam rem ostendit; vestigium, minimam rei partem, ex qua rem totam cogitamus magis, quã videmus. epist. 14. lib. 4. Ne vestigium quidem vllum est reliquum nobis dignitatis. *Acta*]singulorum dierum. *A tua puericia*] epist. 3. *Ad tuum tempus*] ad annum consulatus tui. *Perducitur*,]perducta non est, conspirantibus in eam Antonio, Lepido, Octauio. *Fortunæ.*] propterea veteres erexere Fortunæ templa, quod eam in rebus humanis valere plurimum arbitrabantur. *Aliquanto ante*,] annua prouinciæ administratione confecta. *Furnium*] Planci legatum. epist. 8. *Nec miror, & gaudeo:*] auget copiam locorum similium obseruatio. Simile autem illud epist. 20. Studia mea erga te, tibi tam grata esse, quam ego putaui fore, minime miror, vehementerque lætor. Et epist. 10. lib. 3. Quæ de hominum atque ordinũ omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda, & maxime iucunda acciderũt. Quod attinet ad duas particulas, Nec, Et: exemplũ habemus epist. 28. lib. 13. Nec Lacedæmonios dubitare arbitror, quin satis commendati sint fidei & iustitiæ tuæ; & ego, &c. Itẽ in Hortensio: Nec in Philosophia cuiquam cessit, & vitæ grauitate præstitit. Mutato autem loco, epist. 1. lib. 10. ad Att. Hoc, quod agimus, & turpe, nec tamen tutum. Et Phil. 11. Mihi quidem & ille peruenisse videtur, quoad progredi potuit fere hominis amentia: neque Antonius vllius supplicij adhibendi, si potestatem habeat, vllam partem est relicturus.

ARGVMENTVM EPIST. II.

Excusat se, quod in senatum, augendi illius honoris gratia, non venerit: officium autem suum pollicetur in iis rebus, quæ suam præsentiam requirere videbuntur. Iisdem consulibus.

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 2.

Meum studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tuto in senatum, aut honeste

venire potuissem. sed nec sine periculo quisquam, libere de rep. sentiens, versari potest in summa impunitate gladiorum: nec nostræ dignitatis videtur esse, ibi sententiam de rep. dicere, vbi me & melius, & propius audiant armati, quam senatores. quapropter in priuatis rebus nullum neque officium, neque studium meum desiderabis: ne in publicis quidem, si quid erit, in quo me interesse necesse sit, vmquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuæ. in iis autem rebus, quæ nihilo minus, vt ego absim, confici possunt, peto a te, vt me rationem habere velis & salutis, & dignitatis meæ. Vale.

EXPLANATIO.

Tuto] epist. 2. lib. 12. Intelligit populus R. tres esse consulares, qui, quia, quæ de rep. bene senserint, libere locuti sunt, tuto in senatum venire non possint. *Gladiorum:*] Antonij militum. *Nec nostræ dignitatis videtur esse?*] Explanat verbum, Honeste, supra positum. *Propius audiant armati,*] Phil. 2. Cur armatorũ corona sæptus est? cur me tui satellites cum gladiis audiunt? *Et salutis, & dignitatis meæ.*] refertur hoc ad illud: Si aut tuto in senatum, aut honeste venire potuissem.

ARGVMENTVM EPIST. III.

Veritus Cicero, id quod accidit, ne Plancus, relictis reip. partibus, cum Antonio se coniungeret, crebro illum ad tuendam remp. hortatur: & quoniam, vt est in epist. Cic. lib. 15. plurimum valet, si laudes eum, quem cohortere, vtitur hoc artificio, eumque ornat laudibus, & veterem necessitudinem commemorat. Hirtio & Pansa cos. vt ex Planci, quæ sequitur, epistola intelligitur.

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 3.

Cum ipsum Furnium per se vidi libentissime, tum hoc

libentius, quod, illum audiens, te videbar audire. nam & in re militari virtutem, & in administranda prouincia iustitiam, & in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit: & praterea mihi non ignotam in consuetudine & familiaritate suauitatem tuam adiunxit, praterea summam erga se liberalitatem. quæ omnia mihi iucunda, hoc extremum etiam gratum fuit. Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra ante aliquanto, quam tu natus es; amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua, confirmata iam ætate familiaritatem, cum studio meo, tū iudicio tuo constitutam. his de caussis mirabiliter faueo dignitati tuæ: quam mihi tecum statuo esse communem. Omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortuna: eaque es adeptus adolescens, multis inuidentibus, quos ingenio industriaque fregisti. nunc me, amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies: omnem tibi reliqua vita dignitatem ex optimo reip. statu acquires. Scis profecto, (nihil enim te fugere potuit) fuisse quoddam tempus, cum homines existimarent, te nimis seruire temporibus. quod ego quoque existimarem, si te ea, qua patiebare, probasse etiam arbitrarer. sed, cum intelligerem, quid sentires: prudenter te arbitrabar videre, quid posses. nunc alia ratio est omnium rerum. tuum iudicium est, idque liberum. consul es designatus, optima ætate, summa eloquentia, maxima orbitate reip. virorum talium. incumbe, per deos immortales, in eam curam & cogitationem, qua tibi summam dignitatem & gloriam afferat. vnus autem est, hoc præsertim tempore, per tot annos rep. deuexata, reip. bene gerendæ cursus ad gloriā.

Hac amore magis impulsus scribenda ad te putaui, quam quo te arbitrarer monitis & præceptis meis egere. sciebam enim, ex iisdem te hac haurire fontibus, ex quibus ipse hauseram. quare modum faciam. hoc tantum significandum putaui, vt potius amorem tibi ostenderem meum, quam ostentarem prudentiam. Interea, quæ ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo. Vale.

EXPLANATIO.

Liberalitatem.]non largitionem, sed summam quandam humanitatem & consuetudinem gratificandi: vt epist. 7. lib. 1. & 9. lib. 5. *Etiam gratum*]ideo distinguit Gratum a Iucundo, quia Gratum illud est, quo gratias agere debemus, Iucundum non item. non enim gratias agere Planco ob eius virtutem, iustitiam, prudentiam Cicero debebat; at ob liberalitatem in Furnium, cum eum diligeret, omnino debebat. Addidit vero, Etiam, vt ostenderet, illud ipsum non modo gratum, sed iucundum quoque fuisse. nam interdum, quæ grata, eadem iucunda non sunt, vt officium cõsolandi, quod iucunditatem in re tristi afferre non potest, cum tamen ei, quem consolamur, gratum sit. locus occurrit in epist. 6. lib. 4. Cuius officia iucundiora scilicet sæpe mihi fuerunt, numquam tamen gratiora. Et epist. 15. lib. 5. Gratus & optatus amor tuus: dicerem, iucundus, nisi id verbum in omne tempus perdidissem. *Necessitudinem*]maximam coniunctionem. epist. vlt. lib. 2. *Cum domo vestra*] cum patre Planci. epist. 4. 5. & lib. 13. epist. 29. *Iudicio tuo*] quod iudicaret Plancus, in familiaritate Ciceronis ornamenti sibi esse plurimum. *Faueo dignitati tuæ:*]simile illud epist. 15. lib. 2. Cæsarem honestum esse cupio. *Comite fortuna:*] hoc explanatur infra, epist. 5. Fortuna suffragante videris res maximas consecutus. quod quamquam sine virtute nõ potuisses: tamen ex maxima parte ea, quæ es adeptus, fortunę temporibusque tribuuntur. Coniungit autem Cicero cum virtute fortunam epist. 1. lib. 14. Mediocri (inquit) virtute, & mediocri fortuna opus est, vt

est, vt cetera consequatur. *Fregisti.*] superasti. epist. 12. lib. 10. *Nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse,*] sic locutus epist. 3. lib. 4. Nemini concedo, qui maiorem ex pernicie & peste reip. molestiam traxerit. Nec dissimile illud epist. 29. Nec iis cõcedo, vt te saluum malint, quam ego. *Ex optimo reip. statu*] aculeus in Planci superiorem vitam; quia Cæsaris partes secutus erat: quod ea, quæ statim sequuntur, magis declarant. *Nimis seruire temporibus.*] cum Cæsarem vehemẽter diligere videtur. fuerat autem legatus eius in variis bellis, primum Gallico, vt scripsit ipse Cæsar lib. 5. deinde Hispaniensi contra Pompeij legatos, vt idem lib. 1. de bel. ci. postremo in Africa, vt Hirtius memoriæ prodidit. ipse etiam epist. 24. insignem vocat suam & Cæsaris amicitiam. *Si te ea, quæ putebare, probasse etiam arbitrarer.*] multa enim, quæ feruntur, nõ probantur. epist. 6. Non est idem, ferre, si quid ferendum est; & probare, si quid probandum non est. *Prudenter te arbitrabar videre, quid posses.*] ita Plancum excusat, vt eundem excitet ad remp. tuendam; cum id posset, quod antea, cum vellet, non potuerit. *Summa eloquentia,*] fuit Plancus in oratorum numero. Propterea Pedianus T. Plancum Planci oratoris fratrem vocat. *Orbitate reip.*] Orba ciuitas, epist. 21. lib. 3. Patriam multis claris viris orbatam, epist. 10. lib. 4. *Tot annos*] septem. nam ciuile bellum Marcello & Lentulo cos. geri cœptum est. *Vnus est reip. bene gerendæ cursus ad gloriam.*] similis sententia epist. 12. Verum decus in virtute positum est, quæ maxime illustratur magnis in remp. meritis. *Hac amore magis impulsus*] eadem excusatio epist. 4. lib. 2. in extremo. *Ex iisdem te hac haurire fontibus,*] ex iisdem libris, quibus ad laudem præcepta traduntur. *Studiose diligenterque*] Studium est animi & voluntatis: Diligentia vero actionem significat.

ARGVMENTVM EPIST. IV.

Gratias agit Ciceroni, quod eum ad verissimã gloriã studium sit adhortatus; & in reip. potestate se fore verum policetur. Hirtio & Pansæ cos.

Plancus S. D. Ciceroni. 4.

Gratissima mihi tua litterae fuerunt, quas ex Furnij sermone te scripsisse animaduerti. ego autem praeteriti temporis excusationem affero, quod te profectū audieram, nec multo ante redisse sciui, quam ex epistola tua cognoui. nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa video posse praeterire. in quo tuendo habeo causas plurimas, vel paternae necessitudinis, vel meae a pueritia obseruantiae, vel tui erga me mutui amoris. quare, mi Cicero, quod mea tuaque patitur aetas, persuade tibi te vnum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem. omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentia plena, quae summa est, videntur, quam fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior. Quare, si aut aliter sentirem, certe admonitio tua me reprimere: aut, si dubitarem, hortatio impellere posset, vt id sequerer, quod tu optimum putares. nunc vero quid est, quod me in aliam partem trahere possit? quaecumque in me bona sunt, aut fortunae beneficio tributa, aut meo labore parta, etsi a te propter amorem carius sunt aestimata, tamen vel inimicissimi iudicio tanta sunt, vt, praeter bonam famam, nihil desiderare videantur. Quare hoc vnum tibi persuade, quantum viribus enti, consilio prouidere, auctoritate mouere potuero, hoc omne reip. semper futurum. Non est ignotus mihi sensus tuus: neque, si facultas, optabilis mihi quidem, tui praesentis esset, vmquam a tuis consiliis discreparem: nec nunc committam, vt vllum meum factum reprehendere iure possis. Sum in exspectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore, quid

in vrbe

in vrbe Ianuario mense geratur, vt sciam. interim maximam hic sollicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia hæ gentes nostra mala suam putent occasionem. quod si, proinde vt ipse mereor, mihi successerit: certe & tibi, cui maxime cupio, & omnibus viris bonis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuo diligas.

EXPLANATIO.

Te scripsisse] tua manu, non amanuensis. *Profectum*] in Græciam. epist. 1. *Quam ego ex mea conscientia metior.*] quam esse meam in te fidelitatem scio, eam esse tuam in me arbitror. parem fidelitati meæ tuam puto. *Quæcumque in me bona sunt*,] respondet ad illud Ciceronis: Omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortuna. Magistratus, honoresque significantur, quos a Cæsare dominante Plancus acceperat. *Fortunæ beneficio tributa*,] modestiæ causa priore loco fortunam, deinde suum laborem nominat: Cicero autem virtutem eius primum, deinde fortunam nominat. *Meo labore*] & in hoc vitat arrogantiam, quia laborem appellat, quam Cicero virtutem. *Cætera sunt æstimata*,] dixerat enim Cicero, Omnia summa. *Bonam famam*,] hoc ad illud Ciceronis refertur: Ex optimo reip. statu, quasi dixerit, Ex pessimo reip. statu bona fama non acquiritur. *Reip.*] vt bonam famam consequar: quam desiderat ea, quæ antea tum adeptus. *Sensus tuus*:] de rep. quam suscipi a me vis. *In Gallia citeriore*,] cisalpina: cui præerat D. Brutus, & ipse consul designatus, Mutinæ inclusus, obsidente M. Antonio. *Ianuario mense*] videtur hoc mense scripta epistola. *Geratur*,] a nouis consulibus, Hirtio & Pansa. *Aliena vitia*] nostra scilicet, dum inter nos contendimus. *Proinde vt ipse mereor*,] & Proinde, & Perinde, veteres dicebant, eadem significatione. epist. 11. 31. 34. Tusc. 2. & apud Terentium. Sæpe etiam Proinde, pro quamobrem accipitur.

ARGVMENTVM EPIST. V.

Hic quoque Plancum ad suscipiendam tuendamque rẽp. gloriæ stimulis incitat. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco imp.cos.des. 5.

Binas a te accepi litteras eodem exemplo: quod ipsum argumento mihi fuit diligentiæ tuæ. intellexi enim te laborare, vt ad me tuæ exspectatissimæ litteræ perferrentur. ex quibus cepi fructum duplicem, mihique in comparatione difficilem ad iudicandum, amorem ne erga me tuum, an animum in remp. pluris æstimãdum putarem. est omnino patriæ caritas, meo quidem iudicio, maxima: sed amor voluntatisque coniunctio plus certe habet suauitatis. itaque commemoratio tua paterna necessitudinis, beneuolentiæque eius, quam erga me a pueritia contulisses, ceterarumque rerum, quæ ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi lætitiam attulerunt. rursus declaratio animi tui, quem haberes de rep. quemque habiturus esses, mihi erat iucundissima: eoque maior erat hac lætitia, quod ad illa superiora accedebat. Itaque te non hortor solum, mi Plance, sed plane etiam oro: quod feci iis literis, quibus tu humanissime respondisti, vt tota mente, omnique animi impetu in remp. incumbas. nihil est, quod tibi maiori fructui gloriæque esse possit: NEC quidquam ex omnibus rebus humanis est præclarius, aut præstãtius, quam de rep. bene mereri. adhuc enim patitur tua summa humanitas & sapientia, me, quod sentiam, libere dicere. Fortuna suffragante, videris res maximas consecutus. quod quamquam sine virtute non potuisses: tamen ex maxima parte ea, quæ es adeptus, fortunatem-

ne temporibusque tribuuntur. his temporibus difficillimis, reip. quidquid subueneris, id erit totum & proprium tuum. incredibile est omnium ciuium, latronibus exceptis, odium in Antonium. magna spes in te, & in tuo exercitu, magna exspectatio. cuius, per deos, gratiæ gloriæque caue tempus amittas. sic moneo, vt filium: sic faueo, vt mihi: sic hortor, vt & pro patria, & amicissimum. Vale.

EXPLANATIO.

Binas litteras] vt binæ, ternæ, quaternæ, non duæ, tres, quattuor litteræ, sic duæ, tres, quattuor, non binæ, ternæ, quaternæ epistolæ, dicitur. *Suauitatis.*] vere: nam iucunditas quædam est in amicitia, quæ non est eadem in propinquitate: itaque suauitas inter amicos maior est, quam inter fratres: amoris autem plus inter fratres, quam inter æquales. eodem modo patria suauitate cedit amicitiæ, amore autem & amicitias omnes, & propinquitates etiam vincit. ex quo illud lib. 1. Offic. Omnes omnium caritates vna patria complectitur. *Paterna necessitudinis*,] respondet epistolæ Planci. *Attulerunt.*] sic veteres libri omnes: nec mutatio placet: licet hoc verbum ad illud, Commemoratio, referri videatur. potest enim Cicero ad illa omnia, quæ proxime dixerat, paternam necessitudinem, beneuolentiam Planci, ceteraque res ad eam sententiam pertinentes, hoc verbum accommodasse. *Tota mente, omnique animi impetu*] epist. 1. Omni cogitatione curaque. *Adhuc*] licet omnia summa sis consecutus. *Fortuna suffragante, videris res maximas consecutus.*] omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortuna. *Fortuna temporibusque*] quia possunt homines existimare, ob amicitiam Cæsaris ea te esse consecutum. *Gratia*,] quam suscepto reip. patrocinio, inibis apud omnes bonos. epist. 19. In hoc erit summa & gratia, & gloria.

ARGVMENTVM EPIST. VI.

Cum Plancus, litteris ad senatum scriptis, pacem cum Antonio faciendam suasisset; consilium illud Cicero improbat, pacemque armis, non pactione, quærendam ait: ipsum autem Plancum, vt se a societate malorum ciuium aliquando seiungens, totum ad remp. transferat, proposito consulis officio cohortatur. Eodem anno.

Cicero S. D. Plancoimp. cos. des. 6.

Quæ locutus est Furnius noster de animo tuo in remp. ea gratissima fuerunt senatui, populoque R. probatissima. quæ autem recitatæ sunt litteræ in senatu, nequaquam consentire cum Furnij oratione visæ sunt. pacis enim auctor eras; cum collega tuus, vir clarissimus, a fœdissimis latronibus obsideretur: qui aut, positis armis, pacem petere debent, aut, si pugnantes eam postulant, victoria pax, non pactione, parienda est. sed de pace litteræ vel Lepidi, vel tuæ, quam in partem acceptæ sint, ex viro optimo fratre tuo, & C. Furnio poteris cognoscere. me autem impulit tui caritas, vt, quamquam nec tibi ipsi consilium deesset, & fratris, Furniique beneuolentia, fidelisque prudentia tibi præsto esset futura, vellem tamen meæ quoque auctoritatis pro plurimis nostris necessitudinibus præceptum ad te aliquod peruenire. Crede igitur mihi, Plance, omnes, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis, (eos autem adeptus amplissimos) eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi R. & cum senatus auctoritate coniunxeris. seiunge te, quæso, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum iudicium, sed temporum vincula coniunxerũt. complures in perturbatione

batione reipublicæ consules dicti: quorum nemo consularis habitus, nisi qui animo exstitit in remp. consulari. talem igitur te esse oportet, qui primum te ab impiorum ciuium, tui dissimillimorum, societate seiungas; deinde, te senatui, bonisque omnibus auctorem, principem, ducem præbeas; postremo, vt pacem esse iudices non in armis positis, sed in abiecto armorum & seruitutis metu. hæc si & agas, & sentias: tum eris non modo consul, & consularis; sed magnus etiam consul, & consularis. sin aliter: tum in istis amplissimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas. Hæc, impulsus beneuolentia, scripsi paullo seuerius: quæ tu in experiendo, ea ratione, qua te digna est, vera esse cognoscas. XIII. *Kal. Apr.*

EXPLANATIO.

Furnius] Planci legatus. epist. 8. *Noster*] Ciceronis amicissimum fuisse, non modo prima indicat huius libri, & 25. 26. rerum etiam quam Cœlius scripsit lib. 8. in qua sunt hæc de supplicationibus Ciceronis, amicorũ studio & opera impetratis: Furnius & Lentulus, quasi eorum res esset, circumierunt & laborarunt. *Collega tuus*,] D. Brutus, consul cum Planco designatus. *Latronibus*] M. Antonio, eiusque militibus. *Obsiderentur*] Mutinæ. epist. 11. 14. *Lepidi*] epist. 27. 35. Phil. 13. Hic est M. Æmilius Lepidus, qui, decreta sibi Hispania, in Gallia tamen adhuc, ciuilis belli, ab Antonio suscitati, exitum exspectans, morabatur. postea, prodita rep. triumuir cum Antonio & Octauio fuit, euertendæ, non, vt aiebant ipsi, constituendæ reip. *Fratre tuo*,] non T. Planco Burta, qui nominatur epist. 2. lib. 7. (nam cum Antonio erat, vt in Phil. 13.) sed eo, qui appellatur epist. 11. *Plurimũ*] epist. 4. *Amplissimos*] ep. 3. Omnia summa consecutus es. *Non dignitatis insignia*,] nullam enim tibi dignitatem afferent remp. non defendenti. *Aliquando*] Cæsarianus enim fuerat Plancus. epist. 3. 4. 25. *Consularis*] post gestum consu-

latum. *Auctorem, principem, ducem*] augetur sententia singulis verbis. nam Auctor est, non qui alios sequitur, sed qui mouet. Princeps autem plus est, quam Auctor: & Dux plus, quam Princeps. *Ea ratione*,] nonnulli veteres libri, In ea ratione. vtrumque recte. Ea ratione, dixit, pro, eo modo, ijs rebus agendis.

ARGVMENTVM EPIST. VII.

Exponit, cur breuior sit hac epistola, & cur suum in remp. studium serius patefecerit: in extremo commendat dignitatem suam. Eodem anno.

Plancus imp. cos. des. Ciceroni S. D. 7.

Plura tibi de meis consilijs scriberem, rationemque omnium rerum redderem verbosius, quo magis iudicares omnia me reip. praestitisse, quae & tua exhortatione excepi, & mea affirmatione tibi recepi: (non minus enim a te probari, quam diligi semper volui: nec te magis in culpa defensorem mihi paraui, quam praedicatorem meritorum meorum esse volui) sed breuiorem me duae res faciunt: vna, quod publicis litteris omnia sum persecutus: altera, quod M. Varisidium, equitem Romanum, familiarem meum, ad te ipsum transire iussi, ex quo omnia cognoscere posses. Non mediusfidius mediocri dolore afficiebar, cum alij occupare possessionem laudis viderentur: sed vsque mihi temperaui, dum perducerem eo rem, vt dignum aliquid & consulatu meo, & vestra exspectatione efficerem. quod spero, si me fortuna non fefellerit, me consecuturum: vt, maximo praesidio reip. nos fuisse, & nunc sentiant homines, & in posterum memoria teneant. A te peto, vt dignitati meae suffrageris: & quarum rerum spe ad laudem me vocasti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. non

minus

minus posse te, quam velle, exploratum mihi est. Fac valeas, meque mutuo diligas.

EXPLANATIO.

De meis consiliis] cur non statim post obitum Cæsaris, ciuile bellũ Antonio concitante, arma pro rep. sumpserim. *Publicis litteris*] quæ has proxime sequuntur. *Alis*] qui se libertatis defensores profitebantur. *Vsque mihi temperauit*,] epistola sequenti. *Consulatu meo*,] quem gesturus erat post Hirtium & Pansam huius anni consules. *Quarum rerum spe*] honoribus propositis.

ARGVMENTVM EPIST. IIX.

Causas affert, quibus adductus non sta mature, & hominum exspectationi defensorem se libertatis publicæ sit professus: de exercitu suo, & prouincia statu significat. Eodẽ anno.

Plancus imp. cos. des. S. D. cos. prætor. trib. pl. S. P. PL. Q. R. 8.

Si cui forte videor, diutius & hominum exspectationem, & spem reip. de mea voluntate tenuisse suspensam; huic prius excusandum me esse arbitror, quam de insequenti officio quidquam vlli pollicendum. nõ enim prætermitam culpam videri volo redemisse, sed optimæ mentis cogitata iampridẽ, maturo tempore enunciare. Non me præteribat, in tanta sollicitudine hominum, & tam perturbato statu ciuitatis fructuosissimam esse professionem bonæ voluntatis: magnosq; honores ex ea re complures consecutos videbam. sed, cum in eum casum me fortuna demisisset, vt aut, celeriter pollicendo, magna in spe ad proficiendũ impedimenta opponerem; aut, si in eo mihi temperauissem, maiores occasiones ad opitulandum haberem: expeditius iter communis salutis, quam

meæ laudis, esse volui. nam quis in ea fortuna, quæ mea est, & ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, & cum ea spe, quam in manibus habeo, aut sordidum quidquam pati, aut pernicioſum concupiſcere potest? sed aliquantum nobis temporis, & magni laboris, & multæ impensæ opus fuit, vt, quæ reip. bonisque omnibus polliceremur, exitu præstaremus: neque ad auxilium patriæ nudi cum bona voluntate, sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis sæpe præmijs sollicitatus: vt ab rep. potius moderata, quam ab vno infinita, speraret. confirmandæ complures ciuitates, quæ superiore anno largitionibus, conceſſionibusque præmiorum erant obligatæ: vt & illa vana putarent, & eadem a melioribus auctoribus petenda existimarent. Eliciendæ etiam voluntates reliquorum, qui finitimis prouincijs exercitibusq; præfuerunt: vt potius cum pluribus societatem defendendæ libertatis iniremus, quam cum paucioribus funeſtam orbi terrarum victoriam pareremus. Muniendi vero nosmetipſi fuimus, aucto exercitu, auxilijsq; multiplicatis: vt, cum præferremus sensus aperte, tum, etiam inuitis quibusdam, sciri, quid defensuri essemus, non esset periculoſum. Itaq; numquam dissitebor, multa me, vt ad effectum horum consiliorum peruenirem, & simulasse multum, & dissimulasse cum dolore: quod, præmaturæ denũciatio boni ciuis imparati quam periculoſa esset, ex casu collegæ videbam. quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque strenuo, plura etiam verbo, quam scriptura, mandata dedimus: vt & rectius ad vos perferrentur, & nos essemus tutiores: quibusque rebus & communem salutem muniri, & nos armari conueniret, præcepimus. ex quo intelligi potest, curam

reip.

reip. summa defendenda iampridem apud nos excubare. nunc, cum, deum benignitate, ab omni re sumus paratiores, non solum bene sperare de nobis homines, sed explorate indicare volumus. legiones habeo quinque sub signis, & sua fide virtuteque reip. coniunctissimas, & nostra liberalitate nobis obsequentes: prouinciam omnium ciuitatum consensu paratissimam, & summa contentione ad officia certantem: equitatus auxilio umque tantas copias, quantas hæc gentes ad defendendam suam salutem libertatemque conficere possunt. ipse ita sum animo paratus vel prouinciam tueri, vel ire quo resp. vocet, vel tradere exercitum, auxilia, prouinciamque, vt vel omnem impetum belli in me conuertere non recusem: si modo meo casu aut confirmare patria salutem, aut periculum morari possim. hæc si, tam expeditis omnibus rebus, tranquilloque statu ciuitatis, polliceor in damno meæ laudis: reip. commodo lætabor. sin ad societatem integerrimorum & maximorum periculorum accedam: consilia mea æquis iudicibus ab obtrectatione inuidorum defendenda commendo. mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in reip. incolumitate satis magnus est paratus. eos vero, qui, meam auctoritatem, & multo magis vestram fidem secuti, nec vlla spe decipi, nec vllo metu terreri potuerunt, vt commendatos vobis habeatis petendum videtur.

EXPLANATIO.

Si cui forte videor,] non præstitit re ipsa Plancus, quod litteris pollicetur. de quo Velleius lib. 2. Plancus, ait, diu, quarum esset partium, secum luctatus, senatui se litteris venditans, mox eiusdem proditor. *Videri volo*] nunc remp. non ideo tuendam aperte suscipio, vt emendem præteritam culpam: nihil enim a me peccatum, ipse mihi sum conscius: sed

vt enunciem maturo tempore, quod cum antea cogitarem, enunciare tamen alieno tempore, non debui. *Optima mentis cogitata iampridem,*] verbum, Cogitata, dupliciter consideratur potest, & vt nomen, hoc modo, Optimæ mentis cogitata: & vt participium, Cogitata iampridem. Participium sæpe reperitur: de nomine afferamus exempla. In Rullum or. 1. Vtrum, inquit, cogitata sapientum, an optata furiosorum videntur? Et pro Quinctio: Dictis, factis, cogitatisque Sex. Næuij. *Cum in eum casum me fortuna demisisset,*] cum de Lepidi voluntate, qui non longe aberat, dubitare possem. *Magna in spe*] sperabam enim, si aliquandiu meam tegerem voluntatem, posse me reip. prodesse; sin celeriter pollicerer, fore timebam, ne impedimenta ad proficiendum opponerem. Bernardinus Rutilius, & alij locum sine causa mutant. *In ea fortuna, qua mea est,*] causas ostendit, quibus noua consilia capere non debet, neque cum Antonio, & alijs remp. euertere cupientibus, consentire. qui enim perdita fortuna sunt, qui flagitiose viuunt, qui spe vel honoris vel commodi nulla tenentur, ij nouas res quærere consueuerunt. *Hominibus*] modus loquendi. vt epist. 14. lib. 11. Bellum istic renatum homines mirantur. De multis autem, non de omnibus accipitur. *Sordidum*] vt seruitutem. *Perniciosum*] quæ contra libertatem fiunt, quæ legibus & iudicijs aduersantur, perniciosa sunt. *Aliquantum nobis temporis,*] Opus fuit aliquantum temporis, ita Plancus dixit, vt Cicero epist. 6. lib. 2. Dux nobis & auctor opus est. Et epist. 1. lib. 16. Omnia pollicitus est, quæ tibi essent opus. Et lib. 5. de rep. Bono patri familias ratiocinandi quidam vsus opus est. Gellius etiam lib. 17. cap. 2. antiquum dixit esse, Diuitias opus esse; nouum, Diuitijs. *Magni laboris,*] hoc ad verbum, Aliquantum, referri non potest. quis enim dixerit, Aliquantum magni laboris? referatur igitur necesse est ad, Opus fuit: si modo ferre possumus, vt, Opus fuit, cum duobus casibus, nominandi, & generandi, præsertim in eadem periodo, coniungatur. Quinctilianus tamen, si libri vacant mendo, Lectionis opus est, dixit lib. 12. cap. 3. *Opus fuit,*] sic decem veteres libri: nonnulli, Opus fuerunt: quod ita probarem, si legeretur, Labores, non Laboris: vt omnia dicantur nominandi casu. *Sollicitatur,*] a ducibus malarum partium, vt Asinij quoque legiones. epist. 32. *Superiore an-*

viure anno] Antonio consule. *Eliciende*] vt viderẽ, de rep. quid sentirent. *Funestam orbi terrarum*] qualis esset, si plures a paucioribus vincerentur. nam, si pauciores a pluribus, minor calamitas. *Pareremus.*] hic magna dissensio est veterum librorum. vnus habet, Pararemus: alius, Pareremus: alius, Putaremus: alius, Patiremur: reliqui omnes Pateremur. nam, Partiremur, quod quibusdam placuit, ex ingenio est. Potest loqui Plancus vel de sua, vel de hostium victoria: si de sua, Pararemus, locum habet, aut, Pareremus: si hostium, Pateremur. sed malo de hostium victoria loqui Plancum: quæ funesta orbi terrarum futura esset, afflicta rep. Quid autem, vbi veritatem ab antiquis libris petere licet, confugere ad coniecturam opus est? dixi, pleroſque veteres libros habere, Pateremur. id optime congruit cum superioribus verbis. nam, pati funestam orbi terrarum victoriam, est, vinci magno omnium damno. præstat, inquit, cum pluribus libertatem defendere, & victorię gloriam communicare, quam, dum pauci totam gloriam auide quærimus, victoriã pati omnibus calamitosam. *Vt ad effectum horum consiliorum peruenirem,*] vt ad exitum consilia mea perducerem. *Simulasse inuitu, & dissimulasse cum dolore;*] simulantur falsa: dissimulantur vera. simulabat igitur Plancus Antonio se fauere: dissimulabat suum in remp. studium. Dissimulamus autem vel silentio, vel sermone, vel re ipsa. *Collega*] D. Bruti, consulis designati, quem Antonius Mutina inclusum obsidebat. *Excubare.*] nos vigilare animo pro rep. tuenda. *Cum deum benignitate ab omni re sumus parati sores,*] Sumus, veteres libri omnes, & recte. sic enim alibi Cicero locutus. *Quinque*] quattuor nominat epist. 15. & epist. 24. *Sub signis,*] non sine ordine, dispersas, quæ ducum iussa non seruent. epist. 33. & epist. 7. ad Att. lib. 16. Lucretius: Multa virũ sub signis millia ducta. Plautus in Pseu. Omnes ordines sub signis ducam. *Ha gentes*] Galliæ transalpinæ. *Iam expeditus omnibus rebus,*] profligato ad Mutinam Antonio. *Eos vero,*] milites. *Spe*] supra: Confirmandus erat exercitus nobis, magnis sæpe præmijs sollicitatus. *Meam auctoritatem,*] auctor enim illis fui, vt & illa, quæ ab Antonio promittebantur, vana existimarent, & eiusdem quoque minas contemnerent.

ARGVMENTVM EPIST. IX.

Suum studium erga remp. præfert: modeste dignitatem suam commendat: quid egerit, acturus ve sit, qualemque ducat exercitum, significat. Eodem anno.

Plancus imp. cos. des. S. D. Ciceroni. 9.

Nihil me tibi temere, aut te ceteris de me frustra recepisse, lator. certe hoc maius habes testimonium amoris mei, quo maturius tibi, quam ceteris, consilia mea volui esse nota. in dies vero meritorum meorum fieri accessiones, peruidere te spero, cognituru magis recipio. Quod ad me attinet, mi Cicero, (ita ab imminentibus malis resp. me adiuuante liberetur) sic honores præmiaque vestra suspicio, conferenda certe cum immortalitate, vt sine his nihil de meo studio perseuerantiaque sim remissurus. nisi in multitudine optimorum ciuium impetus animi mei fuerit singularis, & opera præcipua: nihil ad meam dignitatẽ accedere volo suffragatione vestra. concupisco autem nihil mihi, contra quod ipse pugno. sed & temporis, & rei te moderatorem facile patior esse. NIHIL *aut sero, aut exigue a patria ciui tributum potest videri. Exercitum ad* VI. *Kal. Maias Rhodanum transieci. magnis itineribus Vienna equites mille via breuiore præmisi. ipse, si a Lepido non impediar, celeritate satisfaciam: sin autem in itinere meo se opposuerit, ad tempus consilium capiam. copias adduco & genere, & numero, & fidelitate firmissimas. te, vt diligas me, si mutuo te facturum scis, rogo. Vale.*

EXPLANATIO.

Lator] hoc dicit, quia iam, abiecta simulatione & dissimulatione,

latione, quam vtramque nominauit in proximis ad senatum litteris, defensorem se bonarum partium professus ad Mutinam iter direxerat. *Meritorum meorum*] in remp. *Fieri acceßiones,*] eodem modo locutus est Cicero epist. 1. lib. 2. *Cum immortalitate,*] quæ præstare viderur omnibus rebus. *Concupisco autem nihil mihi, contra quod ipse pugno.*] Difficilis ad intelligendum locus: nec veteres libri consentiunt: nam plerique, Contra quod: vnus, Contra quam: alius, Contra quem. fortasse autem hoc dicitur: & nihil mihi mea causa concupisco; cum ad reip. salutem dignitatemque omnia referam: & contendo tamen atque elaboro, vt ea consequar, quæ minime concupisco. hęc si placet sententia: quam ego nõ contemno: legi poterit, &, Contra quam: &, Contra quods atque etiam, Contraque: vt olim Rutilio, post etiam alijs placuisse video: quamquam id quidem, quod sciam, non est in meis veteribus libris. *Sed &*] sic in vno tantum antiquo libro: quod probaui. apte enim particula, sed, sequentem sententiam cum superiore coniungit. *Temporis, & rei*] volo te iudicare ac statuere, & quando, & quid petam: vel, & quo tempore, & quibus me honoribus afficere debeatis. epist. 21. *Tu videris*, quantum, & quando tuum munus apud me velis esse. *Aut sero, aut exigue*] hoc ad illud respicit, Et temporis, & rei. *Vienna*] alij, Viennam, vt habent veteres aliquot libri. quod non placet: primum, quia, cum ingressus in Galliam Narbonensem Plancus non longe absit Vienna, cur dicat, Magnis itineribus Viennam equites præmisi? deinde, præmittendi equites erant, nõ vt Viennam, sed vt Mutinam, obsessam ab Antonio, peterent: nam Viennæ præsidium imponi, hoc tempore non oportuit. iam illud, Via breuiore, perueniendi necessitatem indicat. quod omnino ad Mutinam pertinet, in qua Planci collega D. Brutus obsidebatur. Accedit, quod epist. 11. scribit Plancus transiecto Rhodano se fratrem cum equitibus præmisisse, & ipsum ad Mutinam iter dirigere: nulla facta Viennæ mentione. Præterea, cum sequatur, Ipse ostenditur, via breuiore mille equites Mutinam præmissos: ipsum Plancum via longiore cum reliquis copijs secuturum. Nec me tamen aliquis ita putet opinione mea delectari, vt discedam ab antiquis libris. nam in quattuor, scriptis in membrana, & in duobus communi charta, est, Vien-

na:in quattuor item, Viennam:in vno, Vicinia: in alio, Vietiam. Est autem Vienna Allobrogũ, quam Strabo lib. 4. principem vrbem vocat. Plinius lib. 2. *Equites mille*] epist. 11. tria millia nominantur. *A Lepido*] de cuius in remp. animo nondum constabat. epist. sequenti. *Ad tempus*] pro ratione temporis, vt tempus postulabit. *Et genere, & numero, & fidelitate*] quæ tria in exercitu requiruntur. Genere autem dixit, pro fortitudine. *Mutuo te*] libri aliquot, Mutuo me: non male: pro, vicissim me.

ARGVMENTVM EPIST. X.

Laudat Plancum de optima voluntate studioque adiuuandæ reip. præmiaque illum a senatu sperare iubet honorificentissima: in quo suam operam pollicetur. clausula est, cohortatio ad opem reip. ferendam. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 10.

Etsi satis ex Furnio nostro cognoram, quæ tua voluntas, quod consilium de rep esset: tamen, lectis tuis literis, liquidius de toto sensu tuo iudicaui. quam obrem, quamquam in vno prælio omnis fortuna reip. disceptata, quod quidem, cum hæc legeres, iam decretum arbitrabar fore: tamen ipsa fama, quæ de tua voluntate percrebuit. magnam es laudem consecutus. itaque, si consulem Romæ habuissemus, declaratum esset a senatu cum tuis magnis honoribus, quam gratus esset conatus & apparatus tuus. cuius rei non modo non præterijt tempus, sed ne maturum quidem etiam nunc, meo quidem iudicio, fuit. IS ENIM *denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficij, sed propter magna merita claris viris defertur, & datur. quare, sit modo aliqua resp. in qua honos elucere possit: omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis.*

IS AV-

IS AVTEM, *qui vere appellari potest honos, non inuitamentum ad tempus, sed perpetuæ virtutis est præmium. Quamobrem, mi Plance, incumbe toto pectore ad laudem: subueni patriæ: opitulare collegæ: omnium gentium consensum, & incredibilem conspirationem aduersus me tuorum consiliorum adiutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum fidelissimumque cognosces. ad eas enim causas, quibus inter nos amore sumus, officijs, vetustate coniuncti, patriæ caritas accessit: eaque effecit, vt tuam vitam anteferrem meæ.* IV. *Kal. Apr.*

EXPLANATIO.

Liquidius] facilius. epist. 27. lib. 11. Alia sunt, quæ liquido negare soleam. *In Cnopræio*] Mutinensi. *Decretum*] sic omnes libri scripti, & puto recte. non enim, Decretum, hic accipio, pro deliberatum, sed pro pugnatum, confectum: vt dixit Liuius lib. 28. Decernere pugnam. *Consulem*] alterum ex consulibus. nam aberat vterque consul, Hirtius & Pansa, ad Mutinam obsidione liberandam profecti. *Ne maturum quidem etiam nunc*,] adhuc enim conatus tantum audiuntur: exspectatur ipsa res. *Inuitamentum*] hoc dicit, quia voluntatem quidem Plancus, transiecto Rhodano, ostenderat, nihil tamen adhuc re ipsa præstiterat: vt, si quid ei tribueretur, inuitamentum potius, quam præmium, videri posset. *Ad tempus*,] vt aliquandiu recte fiat. epist 14. lib. 9. Neque solum ad tempus maximam vtilitatem attulisti, sed etiã ad exemplum facti. *Vetustate*] noti enim alter alteri iampridem sumus. epist. 15. lib. 5. epist. 16. lib. 11.

ARGVMENTVM EPIST. XI.

Gratias agit pro Ciceronis erga se officiis, omniaque de suo in rempublicam studio pollicetur. Eodem anno.

Plancus S. D. Ciceroni. 11.

Immortales ago tibi gratias, agamque dum viuam: nam, relaturum me, affirmare non possum. tantis enim tuis officijs non videor mihi respondere posse: nisi forte, vt tu grauissime disertissimeque scripsisti, ita sensurus es, vt me referre gratiam putes, cum memoria tenebo. Si de filij tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil facere potuisses. Primæ tuæ sententiæ infinitis cum muneribus, posteriores ad tempus arbitriumq; amicorum meorum compositæ, oratio assidua & perpetua de me, iurgia cum obtrectatoribus propter me, notissima mihi sunt. non mediocris adhibenda mihi est cura, vt reip. me ciuem dignum tuis laudibus præstem, in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere: & me, si, quem esse voluisti, eum exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe. Cum Rhodanum copias transiecissem, fratremque cum tribus millibus equitum præmisissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem: in itinere de prœlio facto, Brutoque & Mutina obsidione liberatis audiui. animaduerti nullum alium receptum Antonium, reliquiasque, quæ cum eo essent, habere, nisi in his partibus: duasque eis spes esse propositas, vnã Lepidi ipsius, alteram exercitus: quod quædam pars exercitus non minus furiosa est, quam qui cũ Antonio fuerunt. equitatum reuocaui: ipse in Allobrogibus constiti: vt proinde ad omnia paratus essem, ac res me moneret. si nudus huc se Antonius conferet: facile mihi videor per me sustinere posse, remque publicam ex vestra sententia administrare, quamuis ab exercitu Lepidi recipiatur. si vero copiarum aliquid secum adducet: etsi decima legio veterana, quæ nostra opera re-

mocata

nocata cum reliquis est, ad eundem furorem redierit: tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me: idque me præstaturũ spero, dum istinc copiæ transijciantur, coniunctæq; nobiscum facilius perditos opprimant. Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum, neque diligentiam mihi defuturam. cupio mehercules nullam residuam sollicitudinem esse: sed, si fuerit, nec animo, nec beneuolentiæ, nec patientiæ cuiusquam pro vobis cedã. do quidem ego operam, vt etiam Lepidum ad huius rei societatem incitem: omniaque ei obsequia polliceor, si modo remp. respicere volet. vtor in hac re adiutoribus interpretibusq; fratre meo, & Laterense, & Furnio nostro. non me impedient priuatæ offensiones, quo minus pro reip. salute etiam cum inimicissimo consentiã quod si nihil profecero: nihilo minus maximo sum animo: & maiore fortasse cum mea gloria vobis satisfaciam. Fac valeas, neque mutuo diligas.

EXPLANATIO.

Immortales] pro, summas. nam &, Immortaliter gaudeo, dixit Cicero in epistola ad fratrem. *Respondere*] Assequi lenita, epist. 4. lib. 1. *Scripsisti*,] hæc Ciceronis epistola desideratur. *Dignitate*] sacerdotio pontificum minorum. nam in epistola quadam ad M. Brutum, Ciceronem, inquit, nostrum in vestrum collegiũ cooptari volo. Et in alia ad eundem: Cui vos pontifices in Velabro facere soletis. *Amabilius*] carius: quod ego magis amarem. *Sententia*] dictę in senatu. *Muneribus*,] quæ mihi decernebas. *Tuum munus*,] quas in me tuendo atque ornando partes suscepisti. *Suscipe.*] epist. 9. lib. 4. Suscipe me totum. *Cum tribus millibus equitum*] epist. 9. Equites mille. *Exercitus*,] Lepidi. vide epist. 35. *Furiosa*] qui a rep. desciscebant, furere eos, vel insanire dicebant. paullo post: Si decima legio veterana ad eundem furorem redierit. Propterea, si se ad reip. partes ijdem conuerterent, redire ad sanitatem dicebantur. *Decima le-*

gio veterana,] quæ cum Cæsare in Gallia, non mediocri fortitudinis laude, militauerat. hæc erat in exercitu Lepidi. *Nullam residuam sollicitudinem esse:*] nullas iam esse, victo ad Mutinam Antonio, belli reliquias. *Omnia ei obsequia polliceor,*] quod epist. 4. lib. 5. Cicero dixit: Omnibus in rebus me fore in tua potestate, tibi confirmo. *Laterense,*] M. Iuuentio Laterensi, Lepidi legato, vt ait Dio lib. 46. vide epist. 15. 21. 23. *Inimicissimo*] Lepido. epist. 15. 18. 20. *Si nihil profecero:*] si consequi non potero, vt Lepidus remp. respiciat. *Maiore forsasse cum mea gloria*] quia socium & participem eiusdem gloriæ Lepidum non habebo.

ARGVMENTVM EPIST. XII.

Quam grata senatui fuerint eius litteræ de apparatu studioque defendenda reip. quidque ex eius litteris actum sit, exponit. postrema est ad recuperandam libertatem accurata cohortatio. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 12.

Etsi reip. caussa maxime gaudere debeo, tantum ei te præsidij, tantum opis attulisse extremis pene temporibus: tamen, ita te victorem complectar rep. recuperata, vt magnam partem mihi lætitia tua dignitas afferat quam & esse iam, & futuram amplissimam intelligo. caue enim putes vllas litteras vmquam gratiores, quam tuas, in senatu esse recitatas. idque contigit tum meritorum tuorum in remp. eximia quadam magnitudine, tum verborum sententiarumque grauitate. quod mihi quidem minime nouum: qui & te nossem, & tuarum litterarum ad me missarum promissa meminissem; & haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita: sed senatui maiora visa sunt, quam erant exspectata: non quod vmquam de tua voluntate dubitasset: sed

set: sed nec, quantum facere posses, nec, quo progredi velles, exploratũ satis habebat. itaq; cum ad VII. id Apr. mane mihi tuas litteras M. Varisidius reddidisset, easque legissem, incredibili gaudio sum elatus: cumq; magna multitudo optimorum virorũ & ciuium me de domo deduceret, feci continuo omnes participes meæ voluptatis. Interim ad me venit Munatius noster, vt cõsueuerat: & ego ei litteras tuas ostẽdi. nihil dum enim sciebat: nam ad me primum Varisidius: idq; sibi a te mandatum esse dicebat: paulo post idem mihi Munatius eas litteras legendas dedit, quas ipsi miseras, & eas quas publice. placuit nobis, vt statim ad Cornutum prætorem vrb. litteras deferremus: qui, quod consules aberant, cõsulare munus sustinebat more maiorũ. Senatus est continuo conuocatus, frequensque conuenit propter famã atque expectationẽ tuarum litterarum. recitatis litteris, oblata religio Cornuto est, pullariorum admonitu, non satis diligenter eum auspicijs operam dedisse: idque a nostro collegio comprobatum est: itaque res dilata est in posterum. eo autem die magna mihi fuit pro tua dignitate contentio cum Seruilio. qui cum gratia effecisset, vt sua sententia prima pronunciaretur: frequens eũ senatus reliquit, & in alia omnia discessit: meaque sententia, quæ secunda pronunciata erat, cum frequens assentiretur senatus, rogatu Seruilij P. Titius intercessit. res in posterum dilata. venit paratus Seruilius, Ioui ipsi iniquus, cuius in templo res agebatur. hunc quemadmodũ fregerim, quanta q; contentione Titium intercessorẽ abiecerim, ex aliorũ te litteris malo cognoscere: vnum hoc ex meis: senatus grauior, constantior, amicior tuis laudibus esse non potuit, quam tum fuit. nec vero tibi senatus amicior, quã cuncta ciuitas. mirabiliter enim

populus R. vniuersus, & omnium generum ordinumque consensus ad liberandam remp. conspirauit. perge igitur, vt agis, nomenque tuum commenda immortalitati: atque hæc omnia, quæ habent speciem gloriæ, collecta inanissimis splendoris insignibus, contemne, breuia, fugacia, caduca existima. verum DECVS *in virtute positum est, quæ maxime illustratur magnis in remp. meritis. eam facultatem habes maximam: quam quãdo complexus es, tene. perfice, vt ne minus resp. tibi, quã tu reip. debeas. me tua dignitatis non modo fautore, sed etiam amplificatorem cognosces. id tum reip. quæ mihi est mea vita carior, tum nostræ necessitudini debere me iudico. Atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam voluptatem, quod bene cognitam mihi T. Munatij prudentiam & fidem, magis etiam perspexi in eius incredibili erga te beneuolentia & diligentia.* III. *id. Apr. Vale.*

EXPLANATIO.

Extremis pene temporibus.] cum in summo periculo versetur. *Tua dignitas affert.*] Afferat, antea legebatur in omnibus vulgatis libris. nos olim, Affert, reposuimus ex vno Ioannis Scalæ antiquo libro: cum quo nullum postea, quod equidem miror, consentire animaduerti. sensus est. Ita mihi detur te victorem complecti rep. recuperata, vt mihi, quamquam ipsius reip. causa maxime gaudere debeo, tantum ei te præsidij, tantum opis attulisse extremis pæne temporibus, tamen dignitas tua magnam lætitiæ partem affert. Verbum, Complectar, qui crediderunt esse indicatiui modi; verbũ, Affert, vt ipsi putabant, emendarunt; vt ego existimo, deprauarunt. *Meritorum tuorum*] de quibus tuæ litteræ loquebantur. ep. 16. 19. *Promissa*] promiserat Plancus, reip. se nõ defuturum. Cœlius Rhodiginus, nodum in scirpo quærens, Prœmissa, legendũ arbitrabatur: quod nec sententia postulat, nec veteres libri cõfirmant. *Nec, quo progredi velles,*] sic omnes mei

mei veteres libri: nec est obscura sententia. Ignorabat, inquit, senatus, quo exercitum ducturus esses. *Gaudio sum elatus:*] epist. 10. lib. 2. Quæ me lætitia extulerunt. *Munatius*] T. Munatius, de quo in extrema epistola. hic Planci cognatus potius, quam frater, fuit. nam ille alter T. Munatius, quem Pedianus ait huius L. Planci fratrem fuisse, in castris Antonij fuit: vt diximus epist 6. *Cornutum,*] dubium, Sulpiciæ gentis, an Cæciliæ. vtrique enim cognomen hoc fuisse, Sulpiciæ in fastis Capitolinis, Cæciliæ apud Tacitū lib. 4. *Prætorem vrbanum,*] qui maior dicebatur, ceteri minores, vt ait Festus. Vrbanus appellatus, quia ius diceret inter ciues. eius prima dignitas erat absentibus consulibus. Phil. 14. Obres, ait, bene, fortiter, feliciterque gestas C. Pansa, A. Hirtius consules, imperatores, alter, ambove, aut, si abierint, M. Cornutus, prætor vrbanus, supplicationes per dies quinquaginta ad omnia puluinaria constituat. *Conuocatus,*] a Cornuto. *Oblata religio*] admonitus est a pullariis, qui e tripudio pullorū auspicabantur, nihil in senatu eo die salua religione decerni posse. *Auspicia*] auspicato enim senatus habebatur. *A nostro collegio*] augurum. *Seruilio.*] P. Seruilio, Isaurici filio, qui cum Cæsare consulatum gesserat. In epistola ad Brutum: *In Planci causa Seruilius exarsit incredibili dolore, mecumque per biduum ita contendit, & a me ita fractus est, vt eum in perpetuum modestiorem sperem fore.* Et ibidem: Acerbissime tulit Seruilius, assensum esse mihi de Plāco. *Gratia*] Cornuto prætore ei fauente. nam consularis antiquior Cicero. *In alia omnia discessit:*] sententiam eius improbauit. epist. 2. lib. 1. Frequentes ierunt in alia omnia. *P. Titius*] tribunus pl. vide Dionem lib. 46. *Iouis ipsi iniquum, cuius in templo res agebatur.*] figurę sunt in Latina lingua & verborū, & sententiarum prope innumerabiles: quas imitari, pulchrū esset: verum imitari nemo possit, qui cognitas non habeat: quam multi autem cognouerint, ea, quæ circumferūtur, scripta declarant. itaque operam dabimus, quantum in nobis erit, vt eas ostendamus in extremo Imitationis nostræ libro: siquidem hoc inter Latinæ orationis ornamenta cum præstantissimum est, tum cognitu difficillimum, ideoque a veteribus & Grammaticis, & Rhetoribus omissum, a recentioribus quibusdam satis imperite tractatum. Sed hoc, si plus otij

dabitur: nunc ea tantum, quæ locus hic postulat, attingamus. Iniquitatē Seruilij, qui optimā Planci causſam oppugnaret, magis indicare non potuit, quā ſi ex ipſo loco, vbi res agebatur, ſententiā eliceret. Venit, inquit, paratus Seruilius, non tibi tantum, ſed Ioui ipſi iniquus, cuius in tēplo res agebatur. Simile illud, ex tēpore deriuatū, epiſt. 25. lib. 12. Quinquatribus, frequēti ſenatu, cauſſam tuā egi, non inuita Minerua: etenim eo ipſo die ſenatus decreuit, vt Minerua noſtra, cuſtos Vrbis, quam turbo deiecerat, reſtitueretur. Illud egregium, ſumptū ex nomine, Tuſc. 2. Magna mehercule res, & eo ipſo, per quē iuraui, Hercule digna. Et alterum, eiuſdem generis, epiſt. 23. lib. 7. Bacchas iſtas cū muſis Metelli cōparas: quid ſimile? primū ipſas ego muſas numquā tanti putaſſem: atque id feciſſem, muſis omnibus approbantibus. Interdum etiā ab exercitatione & ſtudio, cui dediti ſumus, oritur figura ſentētiæ: Tuſc. 2. Subduc cibum vnum diē athletæ: Iouē *Olympiū*, eū ipſum, cui ſe exercebit, implorabit: ferre non poſſe, clamabit. A perſona, epiſt. 14. lib. 2. ad Att. Legē de ambitu, bono auſpicio, claudus homo promulgauit. Plura ſuo loco. *In templo*] Capitolino. ſenatus in tēplis habebatur. *Omnium generum ordinumque*] magis exprimit, quod dixerat, Populus vniuerſus. ſunt enim & genera ciuium, & ordines. *Speciem gloriæ, collecta inanißimā ſ. i.*] non diſplicet, Collectam ex in. ſ. i. quod viris doctis placere video. non enim illa colliguntur ex in. ſ. i. ſed ſpecies gloriæ colligitur. quis autem ea quærat, quæ ſpeciē quidē & imaginē habent gloriæ, ipſam vero gloriam, quæ in vna virtute poſita eſt, non habēt? *Breuia, fugacia, caduca*] ſcripſi adoleſcēs: cū in verbo, Fugacia, veteres libri diſſentirent: quorum alij, Fugacia; alij, Fugatocia: nonnulli, Fugato, habent; opinari me, quāquam vulgata lectio ſenſu non careret, Fucata, rectius eſſe: vt tranſlatio ſit a mulieribus: quarum ſæpe nitor non naturalis, ſed fucatus eſt, ideoque breuis & caducus. Noſtram coniecturam alij poſtea ſecuti ſunt. *Eam facultatem*] acquirendi verum decus. *Quam quando complexus es,*] ſic quinque libri veteres: vnus, Quoniam, pro Quando: reliqui, Quom. placet, Quando. *Tene,*] ſic libri omnes, vno excepto, in quo eſt, Et tenes. mihi, Tene, placet: quia cohortantis eſt, ne oblatam occaſionem Plancus amittat. *Reip.*] cui debes omnia.

ARGV-

ARGVMENTVM EPIST. XIII.

Scribit de S. C. in suam sententiam facto, ad augendam Planci dignitatem, hortaturque, vt Antoniani belli reliquias conficiat.

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 13.

Vt primum potestas data est augẽdæ dignitatis tuæ, nihil prætermisi in te ornando, quod positum esset aut in præmio virtutis, aut in honore verborum. id ex ipso S. C. poteris cognoscere: ita enim est perscriptum, vt a me de scripto dicta sententia est: quam senatus frequẽs secutus est summo studio, magnoque consensu. Ego, quamquam ex tuis litteris, quas mihi misisti, perspexeram te magis iudicio bonorum, quam insignibus gloriæ delectari; tamen considerandum nobis existimaui, etiam si tu nihil postulares, quãtum tibi a rep. deberetur. tu contexes extrema cum primis. qui enim M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit. itaque Homerus non Aiacem, nec Achillem, sed Vlyssem appellauit πολύτροπον. Vale.

EXPLANATIO.

In præmio virtutis,] in honoribus tibi decernendis. infra, vocat insignia gloriæ. Loquitur hic Cicero more communi: nam, virtutis honorem non esse præmium, sed se ipsa contentam esse, nihil præterea spectare, viri sapientes prodiderunt. *Insignibus gloriæ*] honoribus a senatu decretis. *Contexes extrema cum primis.*] bellũ, a consulibus & Octauio magna iam ex parte profligatum, ipse penitus, oppresso Antonio, conficies. *Non Aiacem, nec Achillem,*] vtrumque Vlysse fortiorem. Achillem tamen interdum πολύτροπον appellat Homerus. *Vlyssem*] quia bello Troiano astutia sua capto

Ilio,& incenſo,finem fecit. πτολίπορθον.]vaſtatorem vrbis. ſemper eum vocat Homerus πτολίπορθον, vt ait Strabo lib. 1.

ARGVMENTVM EPIST. XIV.

Laudat Plancum de ſtudio reip. defendenda, & ea celeritate, qua vſus erat, vt collega ſuo Bruto auxilia ferret. Hortatur, vt belli reliquias extinguat. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco imp. cos. des. 14.

O gratam famam biduo ante victoriam, de ſubſidio tuo, de ſtudio, de celeritate, de copiis. atqui, etiam hoſtibus fuſis, ſpes omnis in te eſt. fugiſſe enim ex prælio Mutinenſi dicuntur notiſſimi latronum duces. EST autem non minus gratum extrema delere, quam prima depellere. equidem exſpectabam iam tuas litteras, idque cum multis: ſperabamque etiam Lepidum, temporibus admonitum, tecum & reip. ſatis eſſe facturum. In illam igitur curam incumbe, mi Plance, vt ne qua ſcintilla taterrimi belli relinquatur. quod ſi erit factū, & reimp. diuino beneficio affeceris, & ipſe aeternam gloriam conſequere. III. id. Maij. Vale.

EXPLANATIO.

Notiſſimi latronum duces.]primum Antonij fratres duo, Caius & Lucius; deinde alij, Phil. 11. nominati. *Eſt autem non minus gratum, extrema delere, quam prima depellere.*] non diſſimile illud Phil. 13. Quamquam prima præſidia vtiliora reip. ſunt, tamen extrema ſunt gratiora. *Lepidum, temporibus admonitum,*] vel quia remp. in ſummum diſcrimen adductam videat: vel quia, victo iam ad Mutinam Antonio, eius malo doceatur, quid agendum ſibi ſit. *Tecum & reip. ſatis eſſe facturum.*] conſentiunt in hoc veteres libri omnes:

omnes: nec tamen, locum vacare mendo, prorsus existimo. venit in mentem, hoc fortasse dici, tecum esse facturum, & reip. satis: vt idem verbum duas ad sententias respiciat: tecum facturum, pro, tecum sensurum: quo loquendi modo veteres vsi sunt: & reip. satisfacturum.

ARGVMENTVM EPIST. XV.

Quid egerit, quidque paret, & vt opprimatur Antonius, exponit. Eodem anno.

Plancus imp. S. D. Ciceroni. 15.

His litteris scriptis, quæ postea accidissent, scire te, ad remp. putaui pertinere. Sedulitas mea vt spero, & mihi, & reip. tulit fructum. namque assiduis internuncijs cum Lepido egi, vt, omissa omni contentione, reconciliataque voluntate nostra, communi consilio reip. succurreret: se, liberos, vrbem pluris, quam vnum perditum abiectumque latronem, putaret: obsequioque meo, si ita faceret, ad omnes res abuteretur. profecit itaque per Laterensem internuncium: fidem mihi dedit, se Antonium, si prohibere sua prouincia non potuisset, bello persecuturum: me, vt venirem, copiasque coniungerem, rogauit, eoque magis, quod & Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur, & Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat: nam etiam ex paucitate eius, non multis ante diebus, decem, qui optimi fuerant, ad me transierunt. Quibus rebus ego cognitis, cunctatus non sum: in cursu bonorum consiliorum Lepidum adiuuandum putaui. aduectus meus quid profecturus esset, vidi: vel quod equitatu meo persequi atque opprimere equitatum eius possem: vel quod exercitus Lepidi eam partem, quæ corrupta est, & ab

rep. alienata, & corrigere, & coercere præsentia mei exercitus possem. itaque in Isara, flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte vno die facto, exercitum ad IV. id. Maij transduxi. cum vero mihi nunciatum esset, L. Antonium, præmissum cum equitibus & cohortibus, ad Forum Iulij venisse: fratrem cum equitum quattuor millibus, vt occurreret ei, misi ad pridie id. Maij: ipse maximis itineribus cũ quattuor legionibus expeditis, & reliquo equitatu subsequar. si nos mediocris modo fortuna reip. adiuuerit: & audacia perditorum, & nostra sollicitudinis hic finem reperiemus. quod si latro, præcognito nostro aduentu, rursus in Italiam se recipere cœperit: Bruti erit officium occurrere ei: cui scio nec consilium, nec animum defuturum. ego tamẽ, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, Italiam a vastatione defendat. Fac valeas, meque mutuo diligas.

EXPLANATIO.

Reconciliata voluntate nostra,] epist. II. 18. 21. *Abiectumque*] quia iam ad Mutinam prœlio victus erat. *Laterensem*] Lepidi legatum. epist. II. 18. 21. 23. *Sua prouincia*] Hispania, vt ait Velleius lib. 2. *Ab equitatu firmus*] vide epist. 33. & 10. lib. II. Paratus equitatu, epist. 4. lib. 15. *In cursu bonorum consiliorum*] dum Lepidus bene animatus esset. *Equitatum eius*] Antonij. *Eam partem,*] vt veteranam decimam legionem, epist. II. & alios epist. 21. *Flumine maximo,*] Plinius Isaram Rhodano comparat lib. 3. cap. 4. *L. Antonium, præmissum cum equitibus,*] epist. 34. *Cohortibus,*] tres manipuli, qui & centuriæ dicebantur, vnus hastatorum, alter principum, tertius triariorum, cohortem faciebant. erant autem in singulis manipulis milites CXX. exceptis manipulis triariorum, in quibus erant LX. tantum. ita fit numerus CCC. militum in cohorte. aliter Vegetius, mutata militia.

militia. nos Polybium in manipulis, Ciceronem & Varronē in cohortibus: nam eas Polybius numquam nominauit. Et cohors quidem, cum legio peditum sena millia habuit, id est Ciceronis ætate, ex quadringenis militibus constabat: quod ex epist. 1. lib. 1. ad Att. licet intelligere: cum vero quaterna tantum millia, & duceni in cohorte fuere, id est belli secundi Punici tempore, & deinde aliquanto post, non plures quam tercenos viginti cohors habuit, ex tribus manipulis supradictis. *Forum Iulij*] Forum Iulij vnum in Carnis est, alterum, quod hic significatur, in Gallia Narbonēsi, vtrumque fortasse a C. Cæsare, cum in Gallia transalpina bellum gereret, constitutum. *Quattuor legionibus*] quinque nominat epist. 8. quattuor tamen Brutus epist. 13. lib. 11. *Bruti*] qui præerat Galliæ cisalpinæ.

ARGVMENTVM EPIST. XVI.

Gratissimas senatui fuisse Planci litteras, & eam a se dictam sententiam, cui plane omnes assenserint, factumque S. C. significat: deinde suadet, vt in subitis rebus consilium senatus ne exspectet, ipse a seipso consilium capiat. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco. 16.

Nihil post hominum memoriam gloriosius, nihil gratius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere vidi, quam tuas, Plance, litteras. reddita sunt enim, frequenti senatu, Cornuto, cum is frigidas sane & inconstantes recitasset litteras Lepidi. sub eas statim recitata sunt tuæ, non sine magnis quidem clamoribus. cum rebus enim ipsis essent, & studiis, beneficiisque in remp. gratissimæ: tum erant grauissimis verbis & sententiis. flagitare senatus instituit Cornutum, vt referret statim de tuis litteris. ille se considerare ait velle. cum ei magnum cōuicium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni pl. retulerunt. Seruilius rogatus rem dis-

tulit. ego eam sententiam dixi, cui sunt assensi ad vnũ. ea qua fuerit, ex S. C. cognosces. Tu quamquam consilio non eges, vel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, vt nihil huc reiicias, neve in rebus tam subitis, tamque angustis a senatu consilium petendum putes. ipse tibi sis senatus. quocumque te ratio reip. ducet, sequare. cures, vt ante factum aliquid a te egregium audiamus, quam futurum putarimus. illud tibi promitto, quidquid erit a te factum, id senatum, non modo vt fideliter, sed etiam vt sapienter factum, comprobaturum. Vale.

EXPLANATIO.

Post hominum memoriam] quantum homines meminisse possunt. *Inconstantes*] quia, modo reip. partibus, modo Antonio fauere videbatur. pacem enim suadebat. epist. 27. 35. *Cum rebus enim ipsis essent, &c.*] vide eandem sententiam epist. 12. & 19. *Instituit*] tale illud in proœmio lib. 3. de Orat. Pignoribus ablatis Crassum instituit coercere. Et apud Liuium, lib. 27. Vestigiis institit sequi. Et Plautus in Mil. Dies decem continuos ire ad eundem instat. *Quinque tribuni pl. retulerunt.*] de relatione tribunorum pl diximus epist. 1. lib. 1. *Seruilius*] epist. 12. *Angustis*] spatium non concedentibus mittendi ad senatum. *Factum aliquid*] sic quinque libri veteres: alij, Aliquod. mihi placet, Aliquid: quia, cum sequatur, Futurum; videtur, Factum, participium potius, quã nomen, esse oportere. nomẽ autem esset, si legatur Aliquod.

ARGVMENTVM EPIST. XVII.

Praesentem belli statum describit, cum excusatione fratris a se dimissi, & commendatione sua dignitatis. Eodem anno.

Plancus imp. S. D. Ciceroni. 17.

Antonius idibus Maij ad forum Iulij cum primis copiis

mis copiis venit. Ventidius bidui spatio abest ab eo. Lepidus ad Forum Voconij castra habet; qui locus a Foro Iulij quattuor & viginti millia passuum abest: ibique me exspectare constituit, quemadmodum ipse mihi scripsit. quod si omnia mihi integra & ipse, & fortuna seruauerit: recipio vobis, celeriter me negotium ex sententia confecturum. Fratrem meum, assiduis laboribus concursationibusque confectum, grauiter se habuisse, antea tibi scripsi. sed tamen, cum primum posse ingredi cœpit; non magis sibi, quam reip. conualuisse se existimans, ad omnia pericula princeps esse non recusabat. sed ego eum nõ solum hortatus sum, verum etiam coegi isto proficisci: quod illa valetudine magis conficere se, quam me iuuare posset in castris: & quod acerbissimo interitu consulum remp. nudatam, tali ciue prætore in vrbanis officiis indigere existimabam. quod si quis vestrum non probabit; mihi prudẽtiam in consilio defuisse sciat, non illi erga patriam fidelitatem. Lepidus tandem, quod ego desiderabam, fecit, vt Appellam ad me mitteret, quo obside fide illius, & societatis in rep. administrãda vterer. studium in ea re suum mihi L. Gellius de tribus fratribus, Segauiano probauit: quo ego interprete nouissime ad Lepidum sum vsus. amicum eum reip. cognoscere videor: libẽterque ei sum testimonio, & omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas, meque mutuo diligas, dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum beneuolentia feciſti. Vale.

EXPLANATIO.

Ventidius] P. Ventidius Picens, humili loco natus, qui hoc anno, prætor cum esset, consul factus est in locum demortui

Q. Pedij, suffecti in locum Hirtij ad Mutinam interfecti. Hic a Pompeij Magni patre, vt ait Valerius lib. 6. in triumphum ductus, postea victum sordide quæsiuit, mulis & vehiculis magistratibus, qui sortiti prouincias essent, comparandis. extulit eum deinde sic aut fortuna, aut eius industria, non modo vt præturam, & eodem anno consulatum gesserit, verum etiam de Parthis primus triumphauerit, & mortuus publico funere, quod paucissimis cõtigit, quasi gratiam eius virtuti populo referente, sit elatus. Suetonius, Gellius, Plutarchus, & alij. *Abest ab eo.*] coniunxit se cum Antonio. epist. 33. 34. & 10. lib. 11. *Integra*] vt Lepidus cum Antonio se coniungat. id enim Plancus veretur. *Concursationibus*] vt qui turmis equitum præesset. epist. 11. 15. *Consulum*] Hirtij, & Pansæ. epist. 33. *Tali ciue prætore*] prætor erat Planci frater, & ab vrbe tamẽ aberat, senatu scilicet concedẽte: vrbanis enim magistratibus, extra pomerium egredi, nisi reip. caussa, nõ licebat. epist. 3. lib. 11. *Fide*] pro, Fidei: vt Sallustius in Iugurtha: Decima parte die reliqua. Gellius lib. 9. cap. 14. C. Cæsar in libro de analogia secundo, huius die, & huius specie, dicendũ putat. Vide Aldi filij Scholia in Sallustium. *De tribus fratribus, Segauiano probauit:*] quattuor veteres libri, Se Gauiano. legendum fortasse, Sex. Gauiano: (nam Segauianæ gentis mentio nõ exstat) vt sit Sex. Atilius Gauianus, qui nominatur in oratione pro Sextio. Probauit, inquit, mihi, in Apella ad me mittendo, studium suum Gellius; in trium autem fratrum negotio, (hoc quale fuerit, ignoratur) Sex. Gauiano. *Si mereor,*] modeste: epist. 9. Nisi in multitudine optimorum ciuium impetus animi mei fuerit singularis, & opera præcipua; nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione vestra.

ARGVMENTVM EPIST. XIIX.

Narrat, quibus caussis ad Lepidum proficiscatur. Eodem anno.

Plancus S. D. Ciceroni. 18.

Quid in animo habuerim, cum Lanus Neruaque discesserunt a me, & ex litteris, quas eis dedi, & ex ipsis cognoscere

cognoscere potuisti, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti, & cupido satisfaciendi reip. bonisque omnibus accidere solet: vt consilium sequerer periculosum magis, dum me probarem, quam tutum, quod habere posset obtrectationem: itaque, post discessum legatorum, cum binis continuis litteris & Lepidus me, vt venirem, rogaret; & Laterensis multo etiam magis, prope implorans, obtestaretur, non vllam rem aliam extimescens, quam eandem, quæ mihi quoque facit timorem, varietatem atque infidelitatem exercitus eius: non dubitandum putaui, quin succurrerem, meque communi periculo offerrem. sciebam enim, etsi cautius illud erat consilium, exspectare me ad Isaram, dum Brutus transiceret exercitum, & cum collega consentiente, exercitu concordi, & bene de rep. sentiente, hostibus obuiam ire: tamen, si quid Lepidus bene sentiens detrimenti cepisset, hoc omne assignatum iri aut pertinaciæ meæ, aut timori videbam; si aut hominem offensum mihi, coniunctum cum rep. non subleuassem; aut ipse a certamine belli tam necessarij me remouissem. itaque potius periclitari volui, si possem mea præsentia & Lepidum tueri, & exercitum facere meliorem, quam nimis cautus videri. sollicitiorem certe hominem non suis contractis neminem puto fuisse. nam, quæ res nullam habebat dubitationem, si exercitus Lepidi abest, ea nunc magnam affert sollicitudinem, magnumque habet casum. mihi enim si contigisset, vt prior occurrerem Antonio; nō mehercule horam constitisset: tantum ego & mihi confido, & sic perculsas illius copias Ventidiq; mulionis castra despicio. sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest vulneris, quod

prius nocere poteſt, quam ſciri curariq; poſſit. ſed certe, niſi vno loco me tenerem, magnum periculũ ipſe Lepidus, magnum ea pars exercitus adiret, quæ bene de rep. ſentit. magnã etiam perditi hoſtes acceſſionem ſibi feciſſent, ſi quas copias a Lepido abſtraxiſſent. quæ ſi aduentus meus repreſſerit; agam gratias fortunæ conſtantiaque mea, quæ me ad hanc experientiam excitauit. itaque ad XII. Kal. Iun. ab Iſara caſtra moui: pontem tamen, quem in Iſara feceram, caſtellis duobus ad capita poſitis, reliqui; præſidiaque ibi firma poſui; vt venienti Bruto, exercituique eius ſine mora tranſitus eſſet paratus. ipſe, vt ſpero, diebus octo, quibus has litteras dabam, cum Lepidi copiis me coniungam. Vale.

EXPLANATIO.

Læuus,] hunc epiſt. 21. nominat Læuum Ciſpium, qui originem fortaſſe duxerit a Læuo illo Ciſpio Anagnino, quem Ciſpio monti nomen dediſſe, Feſtus tradit. *Interfuerunt*] epiſt. 6. lib. 1. *Pudenti,*] infamiam timenti. epiſt. 23. Pudor me hunc caſum coegit ſubire. *Legatorum,*] Læui & Neruæ. *Laterenſis*] Lepidi legatus. *Exercitus eius:*] epiſt. 11. 15. *Etſi cautius illud erat conſilium,*] emendationem huius loci doctiſſimo viro Lambino debemus. *Videbam*] hoc verbum ſententia non deſiderat: pendent enim omnia ex illo, Sciebam: ſed ob interpoſita multa, quo clarior tota res eſſet, additum videtur: quod interdum fieri ſolet. *Offenſum mihi,*] pro, mihi inimicum. epiſt. 11. 15. 21. 23. Sic locutus Cicero pro Cluentio: Inuidioſus, aut multis offenſus. *Sollicitiorem*] in maiore ſollicitudine, Tacitus lib. 20. Numquam apud vos verba feci, aut pro vobis ſollicitior, aut pro me ſecurior. Sic & Seneca lib. 3. de Ben. & Quinctilianus lib. 10. Suetonius in Claudio, Sollicitiſſime. Eadem forma, Explicitius, dixit Cæſar lib. 1. bel. ci. *Non ſine contractis*] aliena culpa: ex iis, quæ ipſe non contraxerit. nam Contrahere, in-

re, interdum est committere. *Abfit*,] a reip. præsidiis. *Magnum habet casum.*] magnum discrimen. *Ventidij*] epist. 17. 33. 34. *Mulionis*] quia victum comparandis mulis, farreque in castra conuehendo, adolescens sibi comparauerat. vide Plinium lib. 7. cap. 43. *Si quid intra cutem subest vulneris,*] non bene sperat de Lepido. epist. 13. 14 & epist. 9. lib. 11. *Nisi vno loco me tenerem,*] nisi consisterem vno eodemque in loco, in quo exercitum Lepidus haberet. Vel pro, Nisi, legendum Si: vt hoc dicat: Si manerem in eodem loco, nec ad Lepidum prope accederem. Hoc eo magis existimo, quia scribit idem Plancus epist. 23. Si vno loco essem, verebar ne cui obtrectatorum viderer & nimium pertinaciter Lepido offensus, & mea patientia etiam alere bellum. *Qua bene de rep. sentit.*] pars enim corrupta erat. epist. 11. 14. 21. *Constantiaque mea,*] hoc addidit, ne se prorsus omni laude priuaret, ac fortunæ totum tribuisse videretur. *Bruto,*] Decimo, eius collegæ.

ARGVMENTVM EPIST. XIX.

Officium Planci in gratiarum actione, quamquam a se minime expectatum, gratissimum tamen sibi fuisse non negat: litteris eius mirabiliter senatum esse delectatum, significat: postremo loco, & ad exstinguendas belli reliquias incumbat omni studio, cohortatur. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco imp. 19.

Quamquam gratiarum actionem a te non desiderabam, cum te re ipsa atque animo scirem esse gratissimum: tamen (fatendum est enim) fuit ea mihi perjucunda. sic enim vidi, quasi ea, quæ oculis cernuntur, me a te amari. dices, Quid antea? Semper quidem, sed numquam illustrius. Litteræ tuæ mirabiliter gratæ sunt senatui cum rebus ipsis, quæ erant grauissimæ & maximæ, fortissimi animi, summique

consilij, tum etiam grauitate sententiarum atq; verborum. Sed, mi Plance, incūbe, vt belli extrema perficias. in hoc erit summa & gratia, & gloria. cupio omnia reip. caussa: sed mehercule, in ea conseruanda iam defatigatus, non multo plus faueo patriæ, quam tuæ gloriæ: cuius maximam facultatem tibi dij immortales, vt spero, dedere: quam complectere, obsecro. qui enim Antonium oppresserit, is hoc taterrimum bellum periculosissimumque confecerit. Vale.

EXPLANATIO.

Reipsa atque animo] tribus modis erga bene meritos officio fungimur, re, animo, verbis. hoc extremum Plancus, agendis gratiis, præstiterat. *Quæ oculis cernuntur,*] transtulit ad animum epist. 12. lib. 5. Cerno iam animo (inquit) quanto omnia vberiora atque ornatiora futura sint. *Grauissima & maxima, fortissimi animi, summique consilij,*] animi maximæ, consilij grauissimæ. Hunc locum ante aliquot annos ita legendum & distinguendum putauimus: cum esset in petuulgatis omnibus libris, Maxime fortissimi animi. *Et gratiæ, & gloriæ.*] epist. 5. Cuius, per deos, gratiæ gloriæque caue tēpus amittas. *Defatigatus,*] vix opinor Frontonis esse, antiqui & eruditi Grammatici, libellum quendam, in quo Defatigatus & Fessus ita distinguuntur, vt Defatigatus, de animo dicatur: Fessus, de corpore. quod secus esse animaduerto. nā Defatigari, & de corpore vsurpatur, vt ad Terentiam epist. 1. lib. 14. Te nec animi, nec corporis laborib. defatigari. Quid illud lib. 1. de Diuin. non ad corpus omnino pertinet? Cum virgo staret, & Cæcilia in sella sederet, puellam defatigatam petiisse a matertera, vt sibi concederet paullisper, vt in eius sella sederet. Et illud in libro de Sen. Corpora quidem exercitationum defatigatione ingrauescunt: animi autem se exercendo leuantur. Et Phil. 5. Cum semel gladium scelere imbuisset, nulla res ei finem cædendi, nisi defatigatio & satietas, attulisset. Vnum igitur in Latino sermone Ciceronem ducem sequamur: ceterorū præcepta partim non necessaria, partim etiam

etiã falsa existimemus. *Non multo plus*] plus omnino, (præstat enim patria rebus omnibus) verũ non multo plus. *Complectere*,] epist. 12. scripsit, eum iam complexum esse facultatem adiuuandæ reip. gloriæque sibi comparandæ. *Oppressserit*,] epist. 13. *Taterrimum*] a sceleratis ciuibus excitatum. *Periculosissimum*] hoc ad Planci laudem pertinet: ne videatur, victo iam ad Mutinam Antonio, periculi nihil, aut parum superesse.

ARGVMENTVM EPIST. XX.

Incertam esse de Lepidi fide ac voluntate opinionem significat: quod autem Plancus affirmauerit, id certum fore. Hortatur, vt Antonium opprimat: quod si effeceris, maiora in illum studia & graniora pollicetur. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco. 20.

Ita erant omnia, quæ istinc afferebantur, incerta, vt, quid ad te scriberem, non occurreret. modo enim quæ vellemus, de Lepido, modo contra nunciabantur. de te tamen constans fama, nec decipi posse, nec vinci. quorum alterius fortuna partem habet quandam: alterum proprium est prudentiæ tuæ. sed accepi litteras a collega tuo, datas idibus Maij: in quibus erat, te ad se scripsisse, a Lepido non recipi Antonium. quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris. sed minus audes fortasse propter inanem lætitiam litterarum superiorum. verum, vt errare id Plance voluisti: (quis enim id effugerit?) sic, decipi te non potuisse, quis non videt? nunc vero etiam erroris caussa sublata est. culpa enim illa, B 15 *ad eundem, vulgari reprehensa prouerbio est. sin, vt scripsisti ad collegam, ita se res habet: omni cura liberati sumus, nec tamen erimus prius, quam, ita*

esse, tu nos feceris certiores. mea quidem, vt ad te sæpius scripsi, hæc sententia est: qui reliquias huius belli oppresserit, cum totius belli confectorem fore: quem te & opto esse, & confido futurum. Studia mea erga te, quibus certe nulla esse maiora potuerunt, tibi tam grata esse, quam ego putaui fore, minime miror, vehementerque lætor: quæ quidem tu, si recte istic erit, maiora & grauiora cognosces. 1 v. *Kal. Iun.*

EXPLANATIO.

Quæ vellemus,] ab eo non recipi Antonium. *Quorum alterum*] quandam enim victoriæ partem sibi fortuna vindicat. *A collega tuo,*] D. Bruto, obsidione Mutinæ iam liberato. *Te ad se scripsisse,*] sic vnus omnino vetus liber: alter, Te ad eum scripsisse. vtrumque placet. alij libri, Te adscripsisse: vel, Te scripsisse: vel, Te conscripsisse, *Propter inanem lætitiam litterarum superiorum.*] inanis Planci lætitia fuit, quam significauit epist. 15. cum dixit: Sedulitas mea reipu. tulit fructum. quod tamen re ipsa comprobatū postea non est; Lepido neutram in partem inclinante. propterea non audes, ait Cicero, id credere de Lepido, quod quia credidisti antea, errasse te sentis. *Verum, vt errare id Plance voluisti:*] in magna veterum librorū varietate hoc delegimus, quod probabile satis videbatur. Errare, est in duobus antiquis libris: Errarem, in reliquis omnibus. quod mendosum esse constat. error enim ille Planci, non Ciceronis, fuit: & ea, quæ sequuntur, aperte errorem Planci declarant. nam, quia turpius est decipi, quam errare; cum erremus, vt humani; decipiamur, vt incauti: propterea Plancum excusat, & quasi consolatur; quod errauerit quidem, quia crediderit se esse bono Lepido vtū; deceptus tamen non sit; quia prudentia valeret. Præterea verbum Voluisti, Plancum liberat ab imprudentiæ culpa. ipse, inquit, errare voluisti, cum ea speraſti de Lepido, quæ vera esse cupiebas: nō te quisquam in errorem induxit: decipi enim non potes. Alij retinēt Errarem, aiuntque libros omnes in eo veteres consentire: &, quia sententiam vident elici commodam

dam non posse, ex aliquo fortasse poeta sumptum comminiscuntur. Quod ad libros attinet, dixi iam duos esse, in quibus, Errare, non, Errarem, scriptum est: itaque nulla hic vtor coniectura: sequor & antiquitatis testimonium, & sententiam ipsam, quæ Errare, postulat: Errarem, recusat: præsertim cum sequatur, Sic decipi: quod ad illud opponitur, Vt errare. Alludisse vero Ciceronem ad locum alicuius poetæ peruulgatum, ipsa verba, quæ poeticum nihil olent, opinor nemini persuaserint. Quod sicui, Errare id, pro Errare in eo, videatur durius: non esse dissimile sciat, Peccare multa, pro in multis: & huius generis alia. Quod si quis mutatione delectatur; ita poterit legere: Verum, vt errare mi Plance voluisti. vna enim tantum littera tollitur, si ex, Errarem id, quod est in plerisque antiquis libris, fiat, Errare mi. vt omittam, quod vno etiam in libro est, Errarem mi. Valuisti, pro Voluisti, Faernus legebat, homo ingeniosus, verum coniecturæ interdum suæ nimium indulgens. Ego, si discedendum hic esset ab antiquis libris: quod minime necessarium videtur; quid enim mihi placeat, iam ostendi: tamen, Errare valuisti, probare non possem. Valere enim, & Posse, differūt in hoc, quia Posse & ad vires pertinet, & ad casum: ad vires, satis notum: ad casum, hoc modo: potest errare, quamuis excellat prudentia: Valere autem, ad vires interdum, ad casum numquam refertur. nec vereor, vt refellar exemplis. hic autem, si legatur, Vt errare voluisti, casum significari quis non videt? *Etiam erroris caussa*] non modo decipi non potes, verum nec errare quidē amplius. nam, quia semel errasti, propterea, iterum vt erres, nō committes, admonitus vulgari prouerbio, quo reprehendi solet is, qui bis ad eundem lapidē offendit. Senarius Græcus de altera ad eundem lapidem offensione a Zenodoto inter adagia refertur. Δὶς πρὸς τὸν αὐτὸν λίθον προσκόψαι. Simile illud Publij mimi apud Gellium & Macrobium: Improbe Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit. Et illud Horatij in epistola ad Pisones:

Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem.

Sæpius] tribus, quæ exstant, epist. 13. 14. 19. *Qui reliquias huius belli oppresserit*,] qui M. Antonium, victum iam & fugatum prœlio Mutinensi, plane profligauerit. *Et opto esse, & confido futurum.*] blanditur, & laudat: optat enim, amo-

re adductus; laudat, virtute cognita. quod verum que valet ad cohortandum. *Minime miror, & vehementerque lætor:*] epist. 1. Furnium tanti a te fieri, quantum ipsius humanitas & dignitas postulat, nec miror, & gaudeo. Epist. 11. lib. 5. Grata tibi esse officia mea, non miror. cognoui enim te gratissimum omnium. *Maiora & grauiora*] maiora, ad voluntatem refertur: grauiora, ad rem, & contendam vehementius, & maioribus in rebus.

ARGVMENTVM EPIST. XXI.

Perfidiam Lepidi, coniunctionemque cum Antonio nunciat: nouarũ copiarum subsidium postulat: dignitatem suam commendat. Eodem anno.

Plancus S. D. Ciceroni. 21.

Puderet me inconstantiæ mearum litterarum, si non hæc ex aliena leuitate penderent. Omnia feci, quare, Lepido coniuncto ad remp. defendendam, minore sollicitudine vestra perditis resisterem: omnia ei & petenti recepi, & vltro pollicitus sum: scripsique tibi biduo ante, confidere me bono Lepido esse vsurum, communiq; consilio bellum administraturum. credidi chirographis eius, affirmationi præsentis Laterensis, qui tum apud me erat: reconciliaremque me Lepido, fidemque haberem, orabat. non licuit diutius bene de eo sperare. illud certe caui, & cauebo, ne mea credulitate reip. summa fallatur. Cum Isaram flumen, vno die ponte confecto, exercitum transduxissem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod petierat per litteras ipse, vt maturarem venire: præsto mihi fuit stator eius cum litteris, quibus, ne venirẽ, denunciabat: se posse conficere per se negotiũ: interea ad Isaram exspectarem. indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilo minus ire decreuerã, existi-

mans

mans eum socium gloriæ vitare. putabam posse me nec de laude ieiuni hominis delibare quidquam, & subesse tamen propinquis locis, vt si durius aliquid esset, succurrere celeriter possem. ego nō malus homo hoc suspicabar. at Laterensis, vir sanctissimus, suo chirographo mittit mihi litteras: in eisq; desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensq; se destitutum, aperte denunciat, videam ne fallar: suam fidem solutam esse; reip. ne desim. exemplar eius chirographi Titio dedi. ipsa chirographa omnia, & quibus credidi, & ea, quibus fidem non habendam putaui, Læuo (ispio dabo perferenda, qui omnibus his interfuit rebus. Accessit eo, vt milites eius, cū Lepidus concionaretur, improbi per se, corrupti etiam per eos, qui præsunt, Canidios, Rufrenosque, & ceteros, quos, cum opus erit, scietis, conclamarint viri boni, pacē se velle, neque esse cum vllis pugnaturos, duobus iam consulibus singularibus occisis, tot ciuibus pro patria amissis, hostibus denique omnibus iudicatis, bonisque publicatis. neq; hoc aut vindicarat Lepidus, aut sanarat. huc me venire, & duobus exercitibus coniunctis obijcere exercitum fidelissimum, maxima auxilia, principes Galliæ, prouinciam cunctam, summa dementia & temeritatis esse vidi: mihique, si ita oppressus essem, remq; pub. mecum perdidissem, mortuo non modo honorē, sed misericordiā quoque defuturā. itaque rediturus sum: nec tanta munera perditis hominibus dari posse sinam. exercitū locis vt habeam opportunis, prouinciā tuear, etiam si ille exercitus desciuerit, omnia vt integra seruem, dabo operam, quoad exercitus huc summittatis, parique felicitate remp. hic vindicetis. nec depugnare, si occasio tulerit; nec obsideri, si necesse fuerit; nec mori, si casus inciderit, pro vobis paratior fuerit quisquam.

Quare hortor te, mi Cicero, exercitum huc transijciendum quamprimum cures, & matures prius, quam hostes magis corroborentur, & nostri perturbentur. in quo si celeritas erit adhibita: resp. in possessione victoriæ, deletis sceleratis, permanebit. Fac valeas, meque diligas. Fratrem meum tibi, fortissimum ciuem, & ad omnia paratissimum, excusem litteris? qui ex labore in febriculam incidit assiduam, & satis molestam. cum primum poterit istuc recurrere: non dubitabit. ne quo loco reip. desit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. concupiscere me nihil oportet. habeo te & amantissimum mei, & (quod optaui) summæ auctoritatis. tu videris, quantum, & quando tuum munus apud me velis esse. tantum te rogo, in Hirtij locum me subdas, & ad tuum amorem, & ad meam obseruantiam. Vale.

EXPLANATIO.

Inconstantia] qui de Lepido varie scripserim. *Reconciliaremque me Lepido,*] erant enim inter eos inimicitiæ. epist. 11.15.18.23. *Ieiuni*] laudem appetentis. *Delibare*] decerpere. ieiunus enim ægre fert delibari quidquam de suo. *In eisque,*] sic malo, vt est in quattuor antiquis libris, quam, vt in reliquis, Meisque. sic enim coniungo: In eisq; aperte denunciat, videam ne fallar. *Suam fidem solutam esse,*] se iam promissis non teneri. obstrinxerat enim suam fidem Laterensis, promiseratque omnia de Lepido: mox, vbi recipi Antonium a Lepido vidit, scripsit Planco, se destitutum a Lepido, nec iam ea, quæ antea, polliceri. Contrario sensu Terentius in And. dixit: Soluisti fidem: pro, fregisti. *Lauo Cispio*] epist. 18. & Festus quendam Læuum Cispium nominat in verbo Septimontium. *Canidios, Ruffenosque*] legatos, vel tribunos militum, aut præfectos, & centuriones. *Viros bonos,*] ironia satis manifesta. *Cum illis*] cum Antonij militibus. *Duobus consulibus*] Hirtio & Pansa. *Omnibus*] Antonium

tonium secutis. *Vindscarat*] punierat. *Sanarat.*] correxerat. *Huc*] vbi erant Lepidus & Antonius. *Duobus*] Lepidi & Antonij. *Gallia,*] vlterioris. *Ille exercitus*] Lepidi. *Defecerit,*] iam enim cum Antonij exercitu coniunctus erat. *Omnia & integra seruem,*] nihil vt damni patiar. *Parique felicitate*] vt ad Mutinam. *Excusem litteris?*] ita postulat sententia: sed, ne lectori fraus fiat, moneo nõ esse, Excusem, in vllo antiquo libro, sed in omnibus, Excuses. *Quantum, & quando*] epist. 9. Temporis & rei te moderatorem esse facile patior. *In Hirtii locum*] vt consul in Hirtij locum sufficeretur, consulatumque gereret vsque ad exitum anni. quod etiam perijt Octauius. *Et ad tuum amorem, & ad meam obseruantiam.*] & amoris in me tui causa, & obseruantiæ in te meæ.

ARGVMENTVM EPIST. XXII.

Agrũ diuidendis præfici Plancus cupiebat. ea de re Cicero respondet. Eodem anno.

Cicero S. D. Planco. 22.

Tute, & in collega omnis spes est dijs approbantibus. concordia vestra, qua senatui declarata litteris vestris est, mirifice & senatus, & cuncta ciuitas delectata est. Quod ad me scripseras de re agraria: si consultus senatus esset, vt quisque de te honorificentissimam sententiam dixisset, eam secutus essem: qui certe ego fuissem: sed propter tarditatem sententiarum, moramque rerum, cum ea, quæ consulebantur, ad exitum non perueniret: commodissimum mihi, Plancoque fratri visum est, vti eo, quod ne nostro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex Planci litteris cognouisse. sed siue in S. C. siue in ceteris rebus desideras aliquid, sic tibi persuade, tantam esse apud omnes bonos tui caritatem, vt nullum genus amplissimæ dignitatis

excogitari possit, quod tibi non paratum sit. Litteras tuas vehementer exspecto, & quidem tales, quales maxime opto. Vale.

EXPLANATIO.

In collega] D. Bruto. *Omnis spes*] iam enim perierat vterque consul: Octauij autem qui esset in Cæsaris interfectores animus, id est in ipsam remp. ignorabatur. *Concordia vestra,*] epist. 26. & ad M. Brutum: Brutum præclare cum Planco coniunctum habemus. & epist. 15. lib. 11. *De re agraria:*] de agris militibus reip. diuidendis: quam sibi curam demandari non modo Plancus, sed Brutus etiam, eius collega, cupiebat. lib. 11. epist. 20. & 21. *Qua consulebantur,*] de quibus ad senatum referebatur. *Vti eo,*] vel deest, vel certe subauditur, S. C. vt infra patet. *Tantam esse apud omnes bonos tui caritatem,*] hæc ad minuendū Planci dolorem ob S. C. minus e sententia compositum, addita sunt.

ARGVMENTVM EPIST. XXIII.

Excusat se, quod Lepido crediderit: suam diligentiam declarat in copiis tuto reducendis, audita Lepidi & Antonii coniunctione: quo in periculo subsidium postulat exercitus Octauii. Eodem anno.

Plancus S. D. Ciceroni. 23.

Numquam mehercule, mi Cicero, me panitebit maxima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit mihi, a reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentia me lapsum, si vnquam Lepido ex animo credidissem. CREDVLITAS *enim error est magis, quam culpa; & quidem in optimi cuiusque mentem facillime irrepit. sed ego non hoc vitio pene sum deceptus: Lepidum enim pulchre noram. quid ergo est? pudor me, qui in bello maxime est periculosus, hunc*

casum

casum coegit subire. nã, si vno loco essem, verebar ne cui obtrectatorũ viderer & nimium pertinaciter Lepido offensus, & mea patientia etiam alere bellum. itaque copias prope in conspectum Lepidi Antonijque adduxi, quadraginta aque millũ passuum spatio relicto, consedi, eo consilio, vt vel celeriter accedere, vel salutariter recipere me possem. adiunxi hac in loco eligendo, flumen oppositum vt haberem, in quo mora transitus esset: Vocontij sub manu vt essent, per quorum loca mihi fideliter pateret iter. Lepidus, desperato aduentu meo, quem nõ mediocriter captabat, se cum Antonio coniunxit ad IV. Kal. Iun. eodemque die ad me castra mouerunt. viginti millia passuũ cum abessent, res mihi nunciata est. dedi operam deũ benignitate, vt & celeriter me reciperem, & hic discessus nihil fugæ simile haberet, non miles vllus, non eques, non quidquam impedimentorum amitteretur, aut ab illis feruentibus latronibus interciperetur. itaque pridie non. Iun. omnes copias Isaram transieci, pontesque, quos feceram, interrupi, vt & spatium ad se colligendum homines haberent, & ego me interea cum colleg a coniungerem; quem triduo, cum has dabam litteras, exspectabam. Laterensis nostri & fidẽ, & animum singularem in remp. semper fatebor. sed certe nimia eius indulgentia in Lepidum, ad hæc pericula perficiunda fecit eum minus sagacem qui quidẽ cum in fraudem se deductum videret, manus, quas iustius in Lepidi perniciẽ armasset, sibi afferre conatus est. in quo casu tamẽ interpellatus, adhuc viuit, & dicitur victurus. sed tamen de hoc mihi parum certũ est: & magno cum dolore parricidarũ elapsus sum ijs. veniebant enim eodem furore in me, quo in patriam, incitati: iracundias autem harũ rerum recentes habebant, quod Lepi-

dum castigare non desiteram, vt exstingueret bellum: quod colloquia facta improbabam: quod legatos, fide Lepidi missos ad me, in conspectū venire vetuerā: quod C. Catium Vestinum trib. mil. missum ab Antonio ad eum cum litteris, exceperam. in quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiuerunt, tanto maiorem ijs frustratio dolorem attulit. Tu, mi Cicero, quod adhuc fecisti, idem præsta, vt vigilanter nervoseque nos, qui stamus in acie, subornes. veniat Cæsar cum copijs, quas habet firmissimas: aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus eius mittatur: cuius ipsius magnū periculum agitur. quidquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, hoc omne iam conuenit. pro vrbis vero salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, vtamur? quod si vos istic non defueritis: profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde reip. satisfaciam. Te quidem, mi Cicero, in dies mehercule habeo cariorem: sollicitudinesque meas quotidie magis tua merita exacuunt, ne quid aut ex amore, aut ex iudicio tuo perdam. opto, vt mihi liceat iam præsenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere iucundiora. Vale. III X. idus Iun. Cinarone, ex finibus Allobrogum.

EXPLANATIO.

Si quid acciderit] vt fortuna fert: quædam enim vitari non possunt. *Pulchre noram.*] non bene animatum, & natura leuem. epist. ad M. Brutum: Datum Lepido tempus est, in quo leuitatem eius, sæpe perspectam, maioribus in malis experiremur. *Bello maxime est periculosus*,] maxime enim ad res gerendas interest, optime de ducum virtute & animo milites opinari. epist. 18. *Offensus*,] infensus, inimicus. epist. 18. *Salutariter*] veteres libri, Salutari, Cum salute, Salutari lo-

lutari loco, Saltem. non tamen displicet, Salutanter; etsi videtur esse coniectura. probo etiam illud, Cum salute. *Submanu*] propinqui. Græcum loquendi genus. Demosthenes contra Phil. II. ὁρῶ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ ἐνίους, οὐκ εἰς τοὺς αἰτίους, ἀλλ' εἰς τοὺς ὑπὸ χεῖρα μάλιστα τῷ δεχομένῳ ἀφιέντας. *Fermentibus*] quasi incitatis aduersus me. translatio satis nota. quattuor libri veteres, Furentibus: eadem sententia. Furere enim de irato homine sæpe vsurpat Cicero: & ipse Plancus paullo post, Veniebant, inquit, eodem furore in me, quo in patriam, incitati. *Ad se colligendum*] ad animum recipiendum. *Laterensis*] Lepidi legati. 18. 21. *Dicitur Victurus.*] non vixit: vt Velleius lib. 2. Dio lib. 46. scriptum reliquere. *Et magno*] copulam alij sustulerunt: nos eam retinendam duximus, cum sit in antiquis libris. parui tamen refert, absit, nec ne. *Iis.*] ipsis parricidis. *Colloquia facta*] a Lepido cum Antonio, vel cum ijs, quos ad eum Antonius miserat. *Legatos,*] ab Antonio missos ad me. *Fide Lepidi*] promiserat Lepidus, Antonij legatos, ab eo ad Plancum missos, incolumes esse reuersuros. ij qui fuerint, non constat. nam C. Catium, infra statim nominatum, non ad Plancum, sed ad Lepidum esse missum suspicor: & hic exceptus est, illi in conspectum venire venti. *Missos*] nostri muneris est, monere lectorem, hoc esse ex ingenio: nam libri omnes antiqui, Dimissos, habent. *Catium*] nota familia. epist. 16. lib. 15. & Horatius Sat. 4. lib. 2. Vnde, & quo Catius? Quidam libri, Caninium, Tatium, Cannum. *Tribunum mil.*] seni erant in legione tribuni mil. vt ait Polybius. *Ad eum*] ad Lepidum. sic duo veteres libri reliqui, Ad me. quod minus placet. non enim subiunxisset, Exceperam, sed potius, Retineram. nam excipiuntur ad alios missi; retinentur autem, qui ad nos. *Nernose*] sic, vt in eo neruos omnes intendas. *Subornes.*] instruas ijs rebus, quæ ad bellum necessariæ sunt. Cicero lib. 1. de leg. Cum se ipse perspexerit, totumque tentarit; intelliget, quemadmodum a natura subornatus in vitam venerit. Et Phil. 13. Appuleiana pecunia Brutum subornatis. *Cæsar*] Octauianus, ab auunculo C. Cæsare adoptatus, vnde Cæsar postea dictus. epist. 12. lib 14. ad Att. Nobiscum hic perhonorifice & amice Octauius: quem quidem sui Cæsarem salutabant, Philippus non: itaque ne nos quidem. *Firmissimas:*] veteranos, &

præterea duas legiones, Martiam, & Quartam. ep. 7. lib. 11. ep. 7. lib. 16. ad Att. & Phil. 3. 4. 5. 7. 10. 11. 13. 14. Velleius, Suetonius, Dio, Appianus, alijque. *Cuius ipsius magnum periculum agitur.*] erat enim & Antonius inimicus. ep. 23. lib. 12. *Sollicitudines*] curas. *Exacuunt,*] excitant, augent. *Pietate meorum officiorum*] meis officijs, quæ pie præsto. Quid sit Pietas, & ad quos hoc nomen pertineat, diximus epist. 1. lib. 1. *Cinarone,*] suspicor de mendo. nam & hunc locum nemo de veteribus nominat: & veteres libri alij, Anerone, habent: alij, Curone: plerique, Ciuarone, aut Cuiarone: vnus, Cinarone: alius hoc nomen non habet.

ARGVMENTVM EPIST. XXIV.

Pollicetur se memorem beneficiorum: suas copias narrat: subsidium aut Octauianis Cæsaris copiarum, aut Africani exercitus postulat: Octauianum quasi parum reip. amantem carpit. Eodem anno.

Plancus imp. cos. des. S. D. Ciceroni. 24.

Facere non possum, quin in singulas res meritaque tua tibi gratias agam: sed mehercule facio cum pudore. neque enim tanta necessitudo, quantam tu mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem: neque ego lubenter pro maximis tuis beneficijs tã vili munere defungor orationis; & malo præsens obseruantia, indulgentia, assiduitate memorem me tibi probare. quod si mihi vita contigerit; omnes gratas amicitias, atque etiam pias propinquitates in tua obseruantia, indulgentia, assiduitate vincam. amor enim tuus, ac iudicium de me vtrum mihi plus dignitatis in perpetuum, an voluptatis quotidie sit allaturus, non facile dixerim. De militum commodis fuit tibi cura: quos ego non potentia mea causa (nihil enim me non saluta riter cogitare scio) ornari volui a senatu: sed primum, quod ita meritos iudicabam; deinde, quod ad omnes casus coniunctiores reip. esse volebam; nouissime, vt ab o-

omni

mni omnium sollicitatione auersos eos tales vobis praestare possem, quales adhuc fuerunt. Nos adhuc hic omnia integra sustinuimus. quod consilium nostrum: etsi, quanta sit auiditas hominum, non sine caussa, talis victoriae, scio; tamen vobis probari spero. non enim, si quid in his exercitibus sit offensum, magna subsidia resp. habet expedita, quibus subito impetu ac latrocinio parricidarum resistat. copias vero nostras notas tibi esse arbitror. in castris meis legiones sunt veterana tres, tironum vel luculentissima ex omnibus una. in castris Bruti vna veterana legio, altera bima, octo tironum. ita vniuersus exercitus numero amplissimus est, firmitate exiguus. quantum autem in acie tironi sit committendum, nimium sape expertum habemus. ad hoc robur nostrorum exercituum siue Africanus exercitus, qui est veteranus, siue Caesaris accessisset, aquo animo summam remp. in discrimen deduceremus. aliquanto autem propius esse, quod ad Caesarē attinet, videbamus. nihil destiti eum litteris hortari: neq; ille intermisit affirmare, se sine mora venire: cum interim auersum illum ab hac cogitatione, ad alia consilia video se contulisse. ego tamen ad eum Furnium nostrū cum mandatis litterisq; misi, si quid forte proficere posset. Scis tu, mi Cicero, quod ad Caesaris amorem attinet, societatē mihi esse tecū: vel quod in familiaritate Caesaris, viuo illo, iam tuori eum, & diligere mihi fuit necesse: vel quod ipse, quo ad ego esse potui, moderatissimi atq; humanissimi fuit sensus: vel quod ex tam insigni amicitia mea, atq; Caesaris, hunc, filij loco & illius, & vestro iudicio substitutum, nō perinde habere mihi turpe videtur. sed quidquid tibi scribo, dolenter mehercule magis, quam inimice facio. quod viuit Antonius hodie: quod Lepidus vna est: quod

exercitus habent non contemnendos, quod sperant: quod audent: id omne Cæsari acceptum referre possunt. neque ego superiora repetam: sed ex eo tempore, quo ipse mihi professus est se venire, si venire voluisset; aut oppressum iam bellum esset, aut in aduersissimam illis Hispaniam cum detrimento eorum maximo extrusum. quæ mens eum, aut quorum consilia a tanta gloria, sibi vero etiam necessaria, ac salutari, auocarint, & ad cogitationem consulatus bimestris, summo cum terrore hominum, & insulsa cum efflagitatione transtulerint, exputare non possum. multum in hac re mihi videntur necessarij eius & reip. & ipsius caussa proficere posse: plurimum, vt puto, tu quoque: cuius ille tanta merita habet, quanta nemo prater me. numquam enim obliuiscar, maxima ac plurima me tibi debere. De his rebus, vt exigeret cum eo, Furnio mandaui. quod si, quantam debeo, habuero apud eum auctoritatem, plurimum ipsum iuuero. Nos interea duriori condicione bellum sustinemus: quod neque expeditissimam dimicationem putamus; neque tamen refugiendo commissuri sumus, vt maius detrimentum resp. accipere possit. quod si aut Cæsar se respexerit; aut Africanæ legiones celeriter venerint; securos vos ab hac parte reddemus. Tu, vt instituisti, me diligas, rogo, proprieq; tuum esse, tibi persuadeas. v. *Kal. Sext. ex castris.*

EXPLANATIO.

Facere non possum,] delectatur Plancus in principio litterarum quadam grati animi significatione, vt ad se ornandum eo magis Ciceronem alliciat. epist. 9. 11. 19. *Indulgentia, assiduitate vincam.*] subauditur copula. nam hæc duo ad verbum, Vincam, referuntur. *Amor enim tuus, ac iudicium de me*] amor voluptatem, iudicium dignitatem affert. *Mi-*

lorum]

Istum] Planci. *Nouissime*,] Tiro scripsit in Pandectis, non recte dici Nouissime: adijcitque, quod sua cœperit ætate id aduerbium. vbi Flauius Caper de Latinitate, Mitor, inquit, id dixisse Tironem: cum Valerius Antias lib. 2. Mater, cum nouissime ægrotasset, inquit, vouisse fertur. Idem 22. Quod nouissime nobiscum fœdus fecissent. Hæc Carisius. *Sollicitatione*] Antonij, & Lepidi. epist. 8. *Omnia integra sustinuimus*.] non, nihil damni passi sumus, sed, remp. in discrimen non adduximus, prœlium vitauimus. confirmant hanc sententiam ea, quæ sequuntur. epist. 21. alio sensu dixit, Omnia vt integra seruem. *Offensum*,] peccatum: si qua iactura fiat. *Impetu*,] pro, impetui: vt Virgilius Geor. 4. Concubitus indulgent. quod ab homine antiquitatis diligentissimo Pictio Valeriano notatum animaduerti. *Vna*.] quatuor igitur Planci legiones, vt epist. 15. & ep. 13. lib. 11. quanquam epist. 8. quinque nominantur. *Octo*] decem igitur Bruti legiones: quod Appianus confirmat. *Firmitate exigua*.] tirones enim multis partibus plures, quam veterani. epist. ad M. Brutum. Sunt exercitus boni, sed rudes, Bruti, & Planci. *Expertum habemus*.] Pharsalico maxime prœlio, vt epist. 3. lib. 7. & Tusc. 2. Expertum habemus, pro experti sumus: vt epist. ad M. Brutum: Clodij animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum: pro, perspexi, cognoui, iudicaui. *Africanum exercitus*,] quem C. Cæsar, victo Scipione Pompeij socero, in Africa reliquerat, præpositis Q. Cornificio, vt epist. 14. & 26. lib. 12. præterea T. Sextio, D. Lælio, vt ait Dio lib. 48. *Ad alia consilia*] ad cogitationem consulatus bimestris. infra. *Cæsaris*] Cæsarem appellat, quod a C. Cæsare dictatore adoptatus erat. *Propius esse*,] propiorem dicit esse exercitum Cæsaris, quam Africanum. *Quod ad Cæsaris amorem attinet*,] attinet autem hoc, vt cum exercitu suo veniat, in tanto reip. periculo. *Ipse*,] C. Cæsar. *Insigni amicitia*] epist. 3. *Vestro iudicio*] Cæsaris enim adoptionem, testamento factam, comprobastis. *Quod Sinit Antonius hodie*:] vide similem loquendi modum epist. 29. lib. 7. Quod simus, quod habeamus. Et ad Att. epist. 12. lib. 1. *Aduersissimam*] sic omnes mei libri veteres, duobus exceptis, in quibus est, Auersissimam. placet, Aduersissimam. *Illi*] nullo in vetere libro ita scriptum animaduerti, sed, Illi, in

omnibus; Ille, in vno; Illa, in altero. *Extrusum.*] emendauí locum ex ingenio. nam veteres libri, Et rursum: vnus tantũ, Et rusum: quo etiam coniectura nostra magis adiuuatur. nam qui, Detrusum, legunt, longius ab antiqua scriptura discedunt. *Necessaria, ac salutari,*] quia cum Antonio gerebat inimicitias, propterea epist. 23. dixit Plancus: Cuius ipsius magnum periculum agitur. *Consulatum*] vt in Pansæ, aut Hirtij locum surrogaretur. *Bimestri,*] aut, Quinquemestris, legendum; cum quinque menses, non duo, superessent ad exitum anni, vt dies huic epistolæ adscripta declarat: aut, Bimestris, dixit, pro, Exigui temporis. quod vidit etiam Rutilius. *Terrore*] petebat enim contra leges: quæ consulatum mandari ante XLIII. ætatis annum vetabant. præterea, quid non timendum ab adolescente consule, qui Cæsar vocaretur, & quem improbi multi, ad deprauandum parati, sequerentur? epist. 12. ad Att. lib. 14. & epist. 12. ad eundem lib. 15. *Exputare*] hoc verbo & Plautus in Trinummo vsus est. *Necessarii eius,*] in primis L. Marcius Philippus, vitricus, & C. Claudius Marcellus, eius sororis vir. Phil. 3. *Tastamenta*] merita Ciceronis in Octauium vide Phil. 5. & 14. extat etiam præclara M. Bruti epistola ad Ciceronem ipsum, & altera ad Atticum, de nimia eius in Octauium indulgentia. *Exigeret cum eo,*] ageret cum eo. *Ipsum tuuero.*] nam ipsius quoque periculum agitur. epist. 23. *Expeditissimam*] vtilissimam: a verbo, Expedit, vtile est. *Dimicationem*] contra duos Antonij & Lepidi exercitus. *Africana*] epist. 15. lib. 11.

ARGVMENTVM EPIST. XXV.

Modeste reprehendit in Furnio præproperam adipiscendæ præturæ festinationem.

Cicero S. D. C. Furnio. 25.

Si interest, id quod homines arbitrantur, reip. te, vt instituisti, atque fecisti, nauare operam, rebusque maximis, quæ ad exstinguendas reliquias belli pertinent, interesse: nihil videris melius, neque laudabilius, neque honestius

honestius facere posse, istamque operã tuam, nauitatẽ animum in remp. celeritati praturæ anteponendã censeo. nolo enim te ignorare, quantam laudem consecutus sis: mihi crede, proximam Planco, idque ipsius Planci testimonio, præterea fama, scientiaque omnium. quamobrem, si quid operis tibi etiam nunc restat, id maximopere censeo persequendũ. quid enim honestius, aut quid honesto anteponendum? sin autem satisfactum reip. putas: celeriter ad comitia, quando mature futura sunt, veniendum censeo: dummodo ne quid hac ambitiosa festinatio imminuat eius gloriæ, quam consecuti sumus. Multi clarissimi viri, cum reip. darent operam, annum petitionis suæ non obierunt. quod eo facilius nobis est, quod non est annus hic tibi destinatus: vt, si ædilis fuisses, post biennium tuus annus esset. nunc nihil prætermittere videbere vsitati & quasi legitimi temporis ad petendum. video autem, Planco consule, etsi etiam sine eo rationes expeditas haberes, tamen splendidiorem petitionem tuam fore, si modo ista ex sententia confecta essent. Omnino plura me scribere, cum tuum tantũ consilium iudiciumque sit, non ita necesse arbitrabar: sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam: cuius est hæc summa, vt omnia te metiri dignitate malim, quam ambitione: maioremque fructum ponere in perpetuitate laudis, quam in celeritate præturæ. Hæc eadem locutus sum domi meæ, adhibito Quincto fratre meo, & Cæcina, et Caluisio, studiosissimis tui, cum Dardanus, libertus tuus, interesset. omnibus probari videbatur oratio mea: sed tu optime iudicabis. Vale.

EXPLANATIO.

Interest,] erat enim Planci legatus. epist. 8. *Nanitatem*,] dili gentiam. *Celeritati præturæ*] Furnius enim Ro-

mam ire cupiebat ad petendam præturam, cum ædilis nondum fuisset. *Fama, scientiaque omnium.*] Sententiaque omnium, placeret: quod in Varietatibus a me scriptum anno M. D. XXXIII. *Comitia,*] prætorum. nam consulum sequentis anni necessaria non erant: cum Plancus & Brutus iam antea designati essent a Cæsare Parthicum bellum cogitante. *Quam consecuti sumus.*] quam consecutus es. coniungit vtriusque laudem, vt ostendat amorem suum. amicorum enim omnia communia. *Multi clarissimi viri,*] dissuasio ab exemplis: ab vtili vero, in primis epistolæ verbis. *Cum resp. darent operam,*] foris. *Non obierunt.*] non venerunt ad petendum. *Si ædilis fuisses,*] ergo ædilis Furnius non fuerat. *Post biennium*] vt prætura ædilitatem, sic præturam consulatus post biennium sequebatur. qua de re & diximus alibi, & dicemus, Deo fauente, suo loco plenius. *Nunc nihil praetermittere, &c.*] si manebis in prouincia, & ad comitia prætoria non venies. *Planco consule,*] anno sequenti. *Rationes expeditas,*] nihil impediret, quo minus præturam assequeris. *Cum tuum tantum consilium iudiciumque sit,*] cum tu consilio iudicioque tantum valeas. *Nolebam:*] testificandi amoris gratia. epist. 3. & lib. 2. epist. 4. *In perpetuitate laudis,*] perpetuam enim laudem, nauata reip. opera, consequeris. *Adhibito*] adiuncto. epist. 7. lib. 11. Cum adhibuisset domi meæ Lupus me. *Cæcina,*] epist. 5. lib. 6. *Calusio,*] fortasse illo, de quo Phil. 3. etsi ille Antonij amicus, bene reip. videtur. epist. seq. *Dardanus,*] in Dardania captus: vnde nomen. liberti autem, assumpto nomine Romano, retinebant & pristinum seruile.

ARGVMENTVM EPIST. XXVI.

Et de periculo vitato, quod ex Narbonensi pugna impendere scripserat Furnius, & de Planci Brutique concordia gratulatur. Dissuadet, ne ad petendam praturam eat: comitia tamen, non tam eius, quam reip. caussa, protrahi a se, quantum in ipso sit, in Ianuarium mensem, significat. Eodem anno.

Cicero S. D. Furnio. 26.

Lectis tuis litteris, quibus declarabas aut omittendos Nar-

dos Narbonenſes, aut cum periculo dimicandum; illud magis timui: quod vitatum, non moleſte fero. Quod de Planci & Bruti concordia ſcribis, in eo vel maximam ſpem pono victoriæ. De Gallorum ſtudio nos aliquando cognoſcemus, vt ſcribis, cuius id opera maxime excitatum ſit: ſed iam, mihi crede, cognouimus. itaque iucundiſſimus tuis litteris ſtomachatus ſum in extremo. ſcribis enim, ſi in Sextilem comitia, cito te: ſi iam confecta, citius: ne diutius cum periculo fatuus ſis. O mi Furni, quam tu cauſſam tuam non noſti, qui alienas tam facile diſcas. tu nunc candidatum te putas: & id cogitas, vt aut ad comitia curras: aut, ſi iam confecta, domi tuæ ſis: ſcilicet ne cum maximo periculo, vt ſcribis, ſtultiſſimus ſis. non arbitror te ita ſentire. omnes enim tuos ad laudem impetus noui. quod ſi, vt ſcribis, ita ſentis, non magis te, quam de te iudicium reprehendo meum. Te adipiſcendi magiſtratus leuiſſimi & diuulgatiſſimi, ſi ita adipiſcare, vt plerique, præpropera feſtinatio abducet a tantis laudibus, quibus te omnes in cælum iure & vere ferunt? ſcilicet id agitur, vtrum hac petitione, an proxima prætor fias, non vt ita de rep. mereare, omni honore vt dignissimus iudicere. vtrum neſcis, quam alte adſcenderis: an pro nihilo id putas? ſi neſcis: tibi ignoſco: nos in culpa ſumus. ſin intelligis: vlla tibi eſt prætura vel officio, quod pauci, vel gloria, quam omnes ſequuntur, dulcior? Hac de re & ego, & Caluiſius, homo magni iudicij, tuique amantiſſimus, te accuſamus quotidie: comitia tamen, quando ex his pendes, quantum facere poſſumus, quod multis de cauſſis reip. arbitramur conducere, in Ianuarium menſem protrudimus. Vince igitur, & vale.

EXPLANATIO.

De Planci & Bruti concordia,] epist. 22. *Gallorum*] eam Galliæ partem dicit, cui Plancus præerat, id est transalpinam. de quo diximus epist. 1. *Cognouimus.*]tua videlicet opera excitatum, id enim Furnius modeste significauerat. *In Sextilem*] indicta sint. *Cito te:*]venturum Romam. *Ne diutius cum periculo fatuus sis.*]ne diutius pericula pro rep. subeas nullo tuo fructu: quod dementis est. *Qui alienam tam facile discas.*] patronus causarum solebat esse Furnius. *Candidatum te putas:*] putas hunc esse tuum annum, qui non est. *Iudicium meum.*]qui te aliter, quam scribis, arbitrer sentire. *Si ista adspicare,*] causa, cur sit prætura leuissimus magistratus: cum possit idem esse grauissimus, si & suo petatur anno, & magnis rebus pro rep. gestis. *Scilicet id agitur,*]ironia. id videlicet laboras. *Omni honore*] non prætura tantum. *Quam alte adscenderis,*] quantam sis laudem assecutus. *Tibi ignosco:*] quia sciens non peccas, sed inopia iudicij. *Nos in culpa sumus.*] peccamus nos, qui te, tuam causam ignorantem, rationibus conemur in prouincia retinere. *Officio,*] quod patriæ debes. *Sequuntur,*] tueor illud meum, vt ostendam, quid ex ingenio, quid a libris acceptum sit. hic nullum adhuc vidi veterem librum, (& vidi quamplurimos) in quo esset, Sequuntur. habent autem, Assequuntur, omnes. iampridem tamen duxi, quod videtur sententia postulare, legendum, Sequuntur. *Exhispendes,*] hæc spectas, hęc tibi proposita sunt. *Resp. conducere,*] quo diutius alantur hac spe, qui reip. operam dant. *Protrudimus.*] plus est, quam producimus. epist. 12. lib. 2. ad Q. fr. Putantur detrudi comitia in mensem Martium.

ARGVMENTVM EPIST. XXVII.

Lepidum quasi molli brachio obiurgat, quia, summis honoribus a senatu ornatus, gratiarum agendarum officium neglexerat: deinde, pacem inter Antonium, bonosque cuncta conciliare cupientem hortatur, ne se interponat. Eodem anno.

Cicero

Cicero S. D. M. Lepido. 27.

Quod mihi pro mea summa erga te benevolentia magna cura est, vt quam amplissima dignitate sis, moleste tuli, te senatui gratias non egisse, cum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. Pacis inter cives conciliandæ te cupidum esse, lator. pacem eam si a seruitute seiungis; consules & reip. & dignitati tuæ. sin ista pax perditum hominem in possessionem impotentissimi dominatus restituturæ est: hoc animo scito esse omnes sanos, vt mortem seruituti anteponant. itaque sapientius, meo quidem iudicio, facies, si te in istam pacificationem non interpones; quæ neque senatui, neque populo, neque cuiquam bono probatur. Sed hæc audies ex aliis, aut certior fies litteris. tu, pro tua prudentia, quid optimum factu sit, videbis.

EXPLANATIO.

Ornatus summis honoribus.] Supplicatione ei decreta, vt Phil. 3. legimus, post etiam triumpho, vt Phil. 13. & statua equestri inaurata: de qua sic Phil. 5. Censeo S. C. his verbis perscribendum. Cum a M. Lepido imp. pont. max. sæpenumero resp. & bene, & feliciter gesta sit; populusque R. intellexerit, ei dominatum regium maxime displicere; cumque eius opera, virtute, consilio, singularique clementia & mansuetudine bellum acerbissimum ciuile sit restinctum; eius in remp. meritorum senatum populumque R. memorem fore; eique statuam equestrem inauratam in Rostris, aut quo alio loco in foro vellet, ex huius ordinis sententia statui placere. qui honos, P. C. mihi maximus videtur: primum, quia iustus est: nō enim solum datur propter spem temporum reliquorū, sed pro amplissimis meritis redditur. nec vero cuiquam, possumus commemorare, hunc honorem a senatu tributum iudicio senatus soluto & libero. Et Phil. 13. Hæc causa fuit, cur decerneretis

Lepido ſtatuam in Roſtris, cum inſcriptione præclara, cur abſenti triumphum. Et epiſt. ad M. Brutum: Lepidi cauſſa durior erat, quam Antonij, quod, cum honoribus ampliſſimis a ſenatu eſſet ornatus, repẽte non ſolum recepit reliquias hoſtiũ, ſed bellum acerrimũ terra marique gerit. Et in alia ad eundem: In Lepido reprehendimur: cui cum ſtatuam in Roſtris ſtatuiſſemus, iidem illam euertimus. *Pacu inter ciues conciliande te cupidum eſſe, lator.*] De hac Lepidi voluntate, Phil. 13. *Perditum hominem*] Antonium. *In poſſeſſionem*] vnde prælio Mutinenſi deiectus erat. *Impotentiſſimi*] in quo nihil iure, & ordine, ſed vi & ſcelere gerũtur omnia. epiſt. 1. Impotentiſſimum hominem.

ARGVMENTVM EPIST. XXIIX.

Dolet, ſe participem non fuiſſe coniurationis in Cæſarem: quia ſuperſtes Antonius exitium reip. moliatur: deinde ſuã libertatis recuperandæ ſtudium declarat. Eodem anno.

Cicero S. D. C. Trebonio. 28.

Quam vellem ad illas pulcherrimas epulas me idibus Mart. inuitaſſes: reliquiarum nihil haberemus. at nunc cum his tantum negotij eſt, vt veſtrum illud diuinum in remp. beneficium non nullam habeat querellam. quod vero a te, viro optimo, ſeductus eſt, tuoque beneficio adhuc viuit hac peſtis: interdum, quod mihi vix fas eſt, tibi ſubiraſcor. mihi enim negotij plus reliquiſti vni, quam, præter me, omnibus. Vt enim primum poſt Antonij fœdiſſimum diſceſſum ſenatus haberi libere potuit; ad illum animum meum reuerti priſtinum, quem tu cum ciue acerrimo, patre tuo, in ore & amore ſemper habuiſti. nam, cum ſenatum ad XIII. *Kal. Ian. tribuni pl. vocauiſſent, deque aliare referrent:*

referrent: totam remp. sum complexus: egique acerrime: senatumque iam languentem, & defessum, ad pristinam virtutem consuetudinemque reuocaui, magis animi, quam ingenij viribus. hic dies, meaque contentio, atque actio spem primum populo R. attulit libertatis recuperandæ. nec vero ipse postea tempus vllum intermisi de rep. non cogitandi solum, sed etiam agendi. quod nisi res vrbanas, actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem. quamquam eram maximis occupationibus impeditus. sed illa cognosces ex alijs, a me pauca, & ea summatim. Habemus fortem senatum, consulares partim timidos, partim male sentientes. magnum damnum factum est in Seruio. L. Cæsar optime sentit: sed, quod auunculus est, non acerrimas dicit sententias. consules egregij: præclarus D. Brutus: egregius puer Cæsar. de quo spero equidem reliqua: hoc vero certum habeto, nisi ille veteranos celeriter conscripsisset: legionesque duæ de exercitu Antonij ad eius se auctoritatem contulissent, atque is oppositus esset terror Antonio, nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis prætermissurum fuisse. Hæc tibi etsi audita esse arbitrabar, volui tamen notiora esse. plura scribam, si plus otij habuero. Vale.

EXPLANATIO.

Trebonio.]viro consulari, Asiam regenti, post obitum Cæsaris. epist. 16. lib. 12. & Plutarchus in Bruto. vnus fuit ex iis, qui de Cæsare necando coniurauerant. occidit eum postea Dolabella. epist. 12. lib. 12. Dio lib. 47. *Ad illas pulcherrimas epulas*]ad facinus illud egregium, cum Cæsarem idibus Mart. occidistis. *Innitasses:*]apto verbo ad inceptam translationem vsus est. *Reliquiarum nihil haberemus.*]nō mo-

do Cæsar, sed Antonius quoque interfectus esset. simile principium epist. 4. lib. 6. Vellem idibus Mart. me ad cenam inuitasses: reliquiarum nihil fuisset. nunc me reliquiæ vestræ exercent. *Cum his*] cum Antonio. *Tantum negotij est,*] ita me exercent reliquiæ vestræ, dixit, epist. 4. lib. 6. *Vestrũ*] particeps enim, vt dixi, cõiurationis in Cæsarem Trebonius fuerat. *Querellam.*] queruntur homines Antonium seruatum esse. Querella, ll geminata scribo, ex antiquis & l: bris, & lapidibus. *Seductus est,*] Philip. 13. O Spartace, sceleratum Trebonium ausus es scribere? quo scelere, nisi quod te idibus Mart. a debita tibi peste seduxit? Idem ex Dionis lib. 44. cognouimus. *Quod mihi vix fas est,*] quod mihi per nostrã necessitudinem vix licet. *Mihi enim negotij plus reliquisti vni, quam, præterme, omnibus.*] Idem epist. 4. lib. 12. Nunc me reliquiæ vestræ exercent, & quidem præter ceteros me. Et illud simile eodem libro, epist. 22. Nos *hic* cũ homine gladiatore, omnium nequissimo, collega nostro, Antonio bellum gerimus, sed non pari condicione, contra arma verbis. Et ad Plancum, epist. 1. Numquam per M. Antonium quietus fui. *Fædissimum discessum*] hoc explanatur Phil. 3. his verbis: Cum de rep. relaturus fuisset, allato nũcio de legione quarta, mente concidit; & fugere festinãs, S. C. de supplicatione per discessionẽ fecit, cũ id factũ esset antea nũquã. Quæ vero profectio postea? quod iter paludati? quę vitatio oculorum, lucis, vrbis, fori? quam misera fuga, quã fœda, quã turpis? Et Phil. 5. Neque sacrificiis sollemnibus factis, neque votis nuncupatis, non profectus est, sed profugit paludatus. Item Phil. 13. *Tribuni pl.*] noui, qui magistratum de more inierant quarto idus Dec. *Vocauissent,*] vocare senatum poterant dictator, consules, prætor, tribuni pl. interrex, præfectus vrbi. Varro apud Gellium. *Deque alia re referrent,*] referebant de consulum ineuntis iam anni, senatusque præsidio. consules autem futuri erant, cum tribuni pl. retulerunt, Hirtius & Pansa. Phil. 3. *Totam remp. sum complexus;*] significat ea, quæ dixit Phil. 3. *Consulares*] epist. 3. lib. 12. *In Seruio.*] Sulpicio; qui obierat. Phil. 9. *L. Cæsar*] epist. 14. lib. 9. & epist. 2. 4. lib. 10. *Auunculus*] Antonij, Iuliæ frater, quæ proscriptum seruauit. Plutarchus. *Consules*] Hirtius & Pansa. scripta enim epistola, post initum ab iis consulatum. *Puer Cæsar.*]

Cæsar.]modo adolescentem, modo puerum, quo magis laudet, Cæsarem appellat. annum enim agebat XIX. vt Velleius, Tacitusque litteris mandarunt. epist. 7. lib. 1. Ne adolescentē, vel puerum potius Cæsarem iudices temere feciſſe. Et epist. 25. lib. 12. Puer egregius præſidium ſibi primum, & nobis, deinde ſummæ reip. comparauit. Et epiſt. ad M. Brutum: Cęſaris pueri mirifica indoles virtutis. Et Phil. 3. C. Cæſar, adoleſcens, pæne potius puer, incredibili ac diuina quadam mēte atque virtute. Et Phil. 4. Et alibi. *Veteranos*] qui cum eius adoptiuo patre C. Cæſare militauerant. epiſt. 23. *Conſeriſſet*,]priuato conſilio, ſuo ſumptu. *Legioneſque duas*]Martia, & Quarta. epiſt. 7. lib. 11. & in Philippicis. *Antonium*] Brundiſio cum legionibus Macedonicis redeuntem. epiſt. 23. 25. lib. 12. & in Philippicis, Plutarcho, Dione, aliis.

ARGVMENTVM EPIST. XXIX.

Scribit de ſuo ſtudio erga ſalutem Ampij exſulantis; bonamque ſpem habere illum iubet. Non conſtat de anno: ſed, cum ſit ii, ad quem lib. 6. ſcribitur epiſtola, qua incipit, Gratulor, eodem hac anno, quo illa, videtur eſſe conſcripta, id eſt Cæſare tertium, & Lepido cos.

Cicero S. D. Ampio Balbo. 29.

De meo ſtudio erga ſalutem & incolumitatem tuam credo te cognoſſe ex litteris tuorum: quibus me cumulatiſſime ſatisfeciſſe, certo ſcio. nec iis concedo, quamquam ſunt ſingulari in te beneuolentia, vt te ſaluum malint, quam ego illi mihi neceſſe eſt concedant, vt tibi plus, quam ipſi, hoc tēpore prodeſſe poſſim. quod quidem nec deſtiti facere, nec deſiſtam, & iam in maximare feci, & fundamenta ieci ſalutis tuæ. Tu fac bono animo magnoque ſis, meque tibi nulla re defuturum eſſe confidas. Pridie non. Quinct. Vale.

EXPLANATIO.

Erga salutem & incolumitatem tuam] exsulasse hunc Ampium constat, & esse illum, ad quem scribit Cicero epist. 12. lib. 6. *Cumulatissime satisfecisse,*] omni officio ac studio, erga salutem, & incolumitatem tuam. epist. 1. lib. 1. Ego omni officio, ac potius pietate erga te, ceteris satisfacio omnibus, mihi ipse numquam satisfacio. Et epist. 11. huius libri: In salute tua cumulatissime mihi satisfecit. *Nec eis concedo, & te saluum malint, quam ego.*] epist. 3. lib. 4. Nemini concedo, qui maiorem ex pernicie & peste reip. molestiam traxerit. *Prodesse possim.*] erat enim Cæsaris familiarium amicissimus. quod epist. 12. lib. 6. ad eundem scripsit his verbis: Omnes Cæsaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine & beneuolētia, sic, vt, cum ab illo discesserint, me proximum habeant. hoc Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Postumus plane ita faciunt, vt me vnice diligant. & epist. 24. lib. 7. Olim, cum regnare existimabamur, non tam ab vllis, quam hoc tempore obseruor a familiarissimis Cæsaris omnibus, præterisum. & epist. 9. lib. 6. & epist. 20. lib. 9. *Fundamenta iecit salutis tuæ.*] epist. 9. lib. 1. Nobis consulibus ea fundamenta iacta confirmandi senatus.

ARGVMENTVM EPIST. XXX.

Galba prælium exponit ad Mutinam factum, victoriamque de Antonio relatam. Hirtio & Pansa cos.

Ser. Galba S. D. Ciceroni. 30.

XVII. *Kal. Maij, quo die Pansa in castris Hirtij erat futurus, cum quo ego eram, (nam ei obuiam processeram millia passuum centum, quo maturius veniret) Antonius legiones eduxit duas, secundam, & quinctam trigesimam, & cohortes prætorias duas, vnam suam, alteram Silani, & euocatorum partem. is obuiam venit nobis; quod nos quattuor legiones tironū habere

haberé ſolum arbitrabatur. ſed noctu, quo tutius venire in caſtra poſſemus, legionem Martiam, cui egò praeſſe ſolebam, & duas cohortes praetorias miſerat Hirtius nobis. Cum equites Antonij apparuiſſent, contineri neque legio Martia, neque cohortes praetoriae potuerunt: quas ſequi cœpimus coacti, quando eas retinere non poteramus. Antonius ad Forum Gallorum ſuas copias continebat: neque ſciri volebat, ſe legiones habere: tantum equitatum & leuem armaturā oſtendebat. poſtea quam vidit ſe inuito legionem ire Panſa, ſequi ſe duas legiones iuſſit tironum. poſtea quam anguſtias paludū & ſiluarum tranſiuimus; acies eſt inſtructa a nobis duodecim cohortium. nondum venerāt legiones duae, cum repente Antonius in aciem ſuas copias de vico produxit, & ſine mora concurrit. Primo ita pugnatum eſt, vt acrius non poſſet ex vtraque parte pugnari. ſed dexterius cornu, in quo egò eram cum Martiae legionis cohortibus octo, impetu primo fugauerat legionem trigeſimam quinctā Antonij, vt amplius paſſus quingentos vltra aciem, quo loco ſtēteram, proceſſerit. itaque, cum equites noſtrū cornu circuire vellent, recipere me cœpi, & leuem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne auerſos noſtros aggrederentur. interim video me eſſe inter Antonianos, Antoniumque poſt me eſſe aliquanto. repente equum immiſi ad eam legionem tironum, qua veniebat ex caſtris, ſcuto reiecto. Antoniani me inſequi: noſtri pila coniicere vellent. ita neſcio quo fato ſum ſeruatus, quod cito ſum a noſtris cognitus. Fuit ipſa Æmilia, vbi cohors Caeſaris praetoria erat, diu pugnatum eſt. cornu ſiniſterius, quod erat infirmius, vbi Martiae legionis duae cohortes erāt, & cohors praetoria, pedem referre cœperunt, quod ab

equitatu circumibantur, quo vel plurimum valet Antonius. cum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me nouissimus cœpi ad castra. Antonius, tamquam victor, castra putauit se posse capere. quo cum venit, complures ibi amisit, nec egit quidquam. Auditare Hirtius cũ cohortibus viginti veteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit, copiasque omnes eius delenit, fugauitque eodem loco, vbi erat pugnatum, ad Forum Gallorum. Antonius cum equitibus hora nonis quarta se in castra sua ad Mutinam recepit. Hirtius in ea castra reuit, vnde Pansa exierat, vbi duas legiones reliquerat, quæ ab Antonio erant oppugnatæ. sic partem maiorem suarum copiarum Antonius amisit veteranarum: nec id tamen sine aliqua iactura cohortium pratoriarum nostrarum, & legionis Martiæ fieri potuit. aquilæ duæ, signa sexaginta sunt relata Antonij. res bene gesta est. Ad XII. Kal. Maij. ex castris. Vale.

EXPLANATIO.

Galba] periti rerum Romanarum, Sulpiciæ gentis cognomen esse Galbam, non ignorant. Si quis testimonium quærit, Suetoniũ legat, qui nepotem hunc fuisse ait Ser. Galbæ illius, temporum suorum eloquentissimi, proauum autem Galbæ imperatoris: quem vtrumque Sulpicium fuisse, tũ Suetonius ipse, tũ alij testantur. Addit idem: Galbam hunc, ob repulsam cõsulatus, infensum Iulio Cæsari, cuius legatus in Gallia fuerat, conspirasse in eum cum Cassio & Bruto. quod Appianus lib. 2. & Antonij confirmat epistola, ad Hirtiũ Octauianumque Cæsarem missa: cuius hæc verba Phil. 13. Cicero recitat: Ser. Galbam eodem pugione succinctum in castris videtis.

Pansa] consul: qui, profecto Mutinam Hirtio collega, Romę aliquandiu mãserat, & delectus habendi gratia, & antiquandi etiam leges a consule Antonio latas. Phil. 13. Dio lib. 46.

Milliæ

Millia passuum centum,]sic malo,quam,Passus,auctoritate ductus octo veterum librorum,& cõsuetudine Latini sermonis. nam etsi,Mille homines, & Mille hominũ, recte dicitur: non tamen eodem modo,Millia passus centum, & Mille passus centum. quod si me ratio fallit; monentibus libẽter aures dabo. *Eduxit*]e suis castris. *Duas*,]Tres legiones habuit Antonius, Secundam, Quinctam, Trigesimam quinctam: quarũ Quinctam in castris reliquit. De duabus hic,& in Phil. 5.de Quincta epist. 33. & Phil. 14. tres nominantur. Viginti cohortibus Hirtius, nullo equitatu, cũ tribus Antonij legionibus,equitatuque cõflixit. *Cohortes prætorias*]cohors prætoria erat,electa manus militũ,& familiarium ducis,qui circa eum pugnabant.hi non numerabantur in legione, nec in hastatos, aut principes, aut triarios diuidebantur, nec legatum suum,vt legiones,sed præfectum, vt opinor, habebant. nam epist.6.lib.3 præfectus euocatorum Antonius appellatur. euocatos autem,qui milites erant veterani,partem fuisse arbitror prætoriæ cohortis. *Silani*,]M. Silani,tribuni mil.qui a Lepido discesserat. epist. 34. hac de re vide Dionem lib. 66. *Quattuor*]duas eduxit aduersus Antonium, duas præsidio castris reliquit: quas postea prœlio victor Antonius oppugnauit.infra. *Tironum*]ex Pansæ delectu. *Legionem Martiam*,]quæ,relicto Antonio, Octauiano se adiunxerat. epist, 7.lib.11.& in Phil.3.5.& aliis, item apud Velleium, & alios. *Præesse soleham*,]viuo Cæsare,non in Gallia,(nusquam enim inter legatos Cæsaris nominatur) sed ciuili, vt opinor, bello Pompeiano. hoc autem tempore,cum se legio Martia ad Octauianum contulisset,præerat ei Carfulenus, Appiano teste lib.3. *Duas*]vnam ipsius Hirtij, alteram Cæsaris. *Equitatum*,]ante hanc pugnam equites Germanos a Cæsare ad Antonium transfugisse, auctor est Dio lib. 46. habuit & Mauros equites, qui nominantur in hac epistola. nec Romano illum equitatu caruisse, credibile videtur:cum & legiones tres, vt iam diximus, habuerit: & legionibus singulis tercenorum equitum præsidium affuisse, perspicuum ex historia fiat. *Leuem armaturam*]tria genera militum erant in exercitu Romano, equites, pedites legionarij cum suis signis,pedites leuis armaturæ sine signis.hi velites vocabantur: &, vbi confligendum erat, inter vtramque aciem excur-

rentes, leuibus armis instructi, rotundo & leui scuto, quæ parma dicebatur, gladio, pilo, vt ait Polybius, prœlium committebant. mox recedentes, locum certandi legionariis dabant. de velitari pilo sic Liuius lib. 24. Velites, quorum telum inhabile ad remittẽdum imperitis est, vix quoinquam sine vulnere consistere in muro patiebantur. Idem vero lib. 26. hastis, non pilis, velites vsos esse demonstrat. Iacula, inquit, præfixa ferro, quale hastis velitaribus inest. Loquitur, vt puto, Liuius de consuetudine sui temporis: quod ex verbo, Inest, suspicati licet. nam quo tempore Polybius Romanam militiam Græcis litteris explicauit, & aliquanto ante, pilis vtebãtur velites, hastis autem hastati, qui primi hastis pugnabãt, deinde principes, postremo triarij. verum hastæ hastatorum, & principũ, erant missiles: itaque ὁμοίως Polybius vocat: triariorum vero longiores, & firmiores: ideo δόρατα idem Polybius appellat. Post armaturæ facta mutatio: velites pro pilis missiles hastas, hastati, & principes pro missilibus hastis pila sumpserũt: triarij nihil mutarunt. adiuuat opinionem nostram Cicero, cum ait in Bruto: Hastæ velitibus amentatæ traduntur. Et Ouidius in Ibin:

Vique petit primo plenum flauentis arena
Nondum calfacti velitis hasta solum.

Præterea dissimilitudinem non paruam inter pila velitum, & hastatorum, principumque hastas, aperte Polybius ipse ostẽdit. Aut igitur pila, aut hastas amentatas velites in hostes, ante quam legionarij impetum facerent, iaculabãtur. quod genus pugnæ significauit Cicero, cum dixit lib. 2. de Diuin. Hæc fuerit nobis tamquã leuis armaturæ prima orationis excursio. In Philippica vero decima, hæc tria diuersis nominibus militum genera distinxit. Nostræ sunt legiones (ait) nostra leuis armatura, nostri equitatus. Et in Bruto: Omnia veniebãt Antonio in mentem: eaque suo quæque loco, vbi plurimum proficere & valere possent, vt ab imperatore equites, pedites, leuis armatura, sic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur. Videntur autem in leui armatura nõ modo velites fuisse, qui primum, vt ostendi, pilis, deinde hastis amentatis pugnarunt, sed etiam sagittarij, & funditores: rerum velites Romani; sagittarij Numidæ fere aut Cretenses fuere, præsertim post Numidiam & Cretam deuictas; funditores

ditores Baleares, Hispania subacta. non enim sagittarij & funditores, idem quod velites fuere, sed diuersi, quamquam omnes communi leuis armaturæ nomine comprehenderentur. propterea Liuius lib. 24. separatim nominauit sagittarios, funditores, velites. Differebant etiam armatura. nam velites, vt Polybius auctor est, parmas habuere: quod Cicero quoque in fragmentis de Rep. confirmat, scuta leuia velitum appellans: sagittarios autem & funditores scuta non habuisse, verisimile videtur. Liuius autem lib. 8. satis aperte demonstrat, militarem rationem non eandem fuisse pugnante cum Latinis populo Romano, quæ postea fuit scribente Polybio, id est bello Punico tertio. nam, vt omittam alia, & id attingã vnum, quod nũc agitur, leui armaturę Polybius neque signũ, neque vexillum, Liuius autem vexilla dat. Ac mihi videor affirmare posse, plura fuisse Romanæ militiæ genera diuersis temporibus, vnũ Latino bello, a Liuio demonstratum: alterũ Punico, quod Polybius exponit; tertium C. Cæsare viuo, aucta legione, vt ex eius Commentariis, Cicerone, Sallustio, & aliis intelligitur; quartum Valentiniano imperãte, ad quem suos libros de re militari Vegetius misit. *Duodecim cohortium.*] decem legionis Martiæ, & duarum prætoriarũ: quarũ nouem in dextro cornu, tres in sinistro collocatæ. ita cõstat, sine duabus tironum legionibus, quas Pansa sequi se iusserat, dimicatum esse. Ex hoc autem loco nõ obscure intelligitur, denas in legione cohortes instrui solitas, singulas ex ternis manipulis, vno hastatorum, altero principum, tertio triariorum. nam velites in manipulos non diuidebãtur: quod Polybius docet. Hirtij quoque viginti cohortes infra nominãtur: quæ fuere legiones duę, Quarta, & Septima: vt ex Phil. 14. nõ dubie cognoscitur. *Amplius passus quingentos*] Qui totam emendandi spem in vno vel altero, quamquam peruetere, libro ponunt, ij quam sapienter statuant, ipsi viderint. nos quidem consilij nostri non pœnitet, quod plurimos inspicere, licet diuersis admodum temporibus descriptos, numquam negleximus. ac mihi quidem cum antea sæpe fructum non mediocrem hoc institutum attulit: tum vero in hoc loco quasi gratulor industriæ meæ, quod numerum passuum, qui desideratur in plerisque veteribus libris, repositi duorum antiquorũ exemplarium consensu: quorum nobis vnum olim, vt Scho-

lia noſtra teſtantur, Vincentius Riccius commodauit, alterū nunc habemus. *Proceſſerit.*]odio Antonij, qui centuriones eius legionis Brundiſij trucidauerat. Phil. 3.13. *Ex caſtris,*] Panſæ. *In ipſa Æmilia,*]via, quam ſtrauit in primo conſulatu M. Æmilius M. F. Lepidus, is, qui pontifex. max. bis conſul cenſorque fuit, & princeps ſenatus ſexies lectus. perducta eſt Arimino, vbi Flaminiæ committebatur, Aquileiam vſque. Liuius & Strabo. Ab Æmilia via nomen ſumpſit Gallia togata, vt Flaminia ab eiuſdem nominis via. *Caſtra*] vnde Panſa exierat. *Cohortibus viginti veteranis*] duabus legionibus, quarta, & ſeptima: qui conſularis erat exercitus. Phil. 14. Hirtius, re audita, e caſtris duas legiones eduxit incredibili ſtudio atque virtute, Quartam illam, quę, relicto Antonio, ſe olim cum Martia legione coniunxit: & Septimam, quæ conſtituta ex veteranis docuit illo prœlio, militibus iis, quī Cęſaris beneficia ſeruaſſent, ſenatus populique R. earum nomen eſſe. his viginti cohortibus, nullo equitatu, Hirtius ipſe aquilam quartæ legionis cum inferret, qua nullius pulchriorem ſpeciem imperatoris accepimus, eum tribus Antonij legionibus equitatuque conflixit, hoſteſque nefarios proſtrauit, fudit, occidit. Et ibidem, paullo poſt: Quarta victrix deſiderat neminem: & Martia nonnulli in ipſa victoria conciderunt. *Cum equitibus*] omnis Antonij equitatus ex prœlio integer diſceſſit. epiſt. 15. 33. 34. & lib. 11. epiſt. 10. *Duæ legiones*]tironum. *Aquila dua, ſigna ſexaginta ſunt relata Antonij.*]Inter ſigna militaria primum locum ſemper habuit aquila, &, vt Tacitus lib. 13. aliique plane docent, legionis ſignum proprium fuit: cum alia ſigna manipulorū eſſent, primo, præter aquilam, quattuor ſigna fuere in exercitu Romano, lupus, minotaurus, equus, aper: quorum ſolidæ effigies ſingulis ordinibus, vt ait Plinius, id eſt (vt ego interpretor) ſingulis manipulis præferebātur: vt primæ legionis manipuli lupis, verbi gratia, ſecundæ minotauris, tertiæ equis, quartæ apris vterentur. erant enim duorum conſulum exercitus legiones quattuor: totidemque ſignorum genera: vt & ſimilia cuiuſque legionis eſſent ſigna, & diuerſa ab reliquarū legionum ſignis. Ætate C. Marij, paucis ante ſecundum eius conſulatum annis, ſola in aciem aquila portari cœpta eſt, reliqua ſigna in caſtris relinquebantur. C. Marius in ſecundo

conſulatu

cōsulatu aquilam tantū in exercitu retinuit: reliqua illa signa ne in castris quidē esse voluit. Hic aliquis interroget: si lupi, minotauri, equi, apri, vetera manipulorum signa, tolluntur; quæ signa singulos manipulos anteeunt? carere enim signis manipulos, verisimile nō est: & apud Varronem lib. 4. leguntur hęc: Manipulos, exercitus minimas manus, quæ vnum sequuntur signum. Opinor, in eorum locum aquilas successisse, differētes tamen ab aquila legionis signo, vel magnitudine, vel materia, vel vtraque simul. nam aquilam legionis signū argenteam fuisse, indicat Cicero oratione 1. in Catilinam, & Porcius Latro in eundem, & Plinius lib. 33. cap. 3. Quamquā autem aquila legionis esset signum: tamen proprio nomine aquila, non generali signum, vocabatur. quæ distinctio & hic agnoscitur, cum scripserit Galba: Aquilæ duæ, signa sexaginta sunt relata Antonij. & in Catilinam orat. 2. Cum tubas, cū signa militaria, cum aquilam illam argenteam scirem esse præmissam. & Hirtius de bello Hispaniensi: Aduersariorum aquilæ sunt ablatæ tredecim, & signa, & fasces. Quis enim ignorat, aquilam quoque ipsam signum fuisse, licet signum non appelletur? cum dixerit Ouidius lib. 5. Fast.

Romanaque aquila signifer hostis erat.

Talia omittātur exempla. Aquilas tamen a signis distinguit Plinius lib. 33. cap. 3. Aquilæ, ac signa puluerulenta illa, & custodiis horrida inunguntur festis diebus: & Lucanus lib. 1.

---- Infestisque obuia signis
Signa, pares aquila. ----

& eodem libro:

Vt nota fulsere aquilæ, Romanaque signa.

Quemadmodum autem primum in legione signum Aquila fuit, sic a primo centurione, id est a primipilo, qui principem inter triarios locum obtinebat, in acie ferebatur. Valerius Max. lib. 1. cap. 6. Aquilarū altera vix conuelli a primipilo potuit. Hic fortasse illud addendū aliquis putauerit, nō legionē solum & manipulos, qui triginta in singulis legionibus fuere, sed cohortes etiā, quæ (vt ait Varro) ex manipulis constāt, signis vsas esse. nā si manipuli singuli sua signa habēt, quod Varronis testimonio probatū est: certe & cohortibus, quæ fiunt e ternis manipulis singulæ, sua signa esse, credibile videtur.

Huic opinioni ita respondeo; primum de cohortium signis mentionem nullam, quod ego animaduerterim, veterum in libris reperiri: deinde, ne cohortes quidē ipsas a Polybio, vbi legionem in partes tribuit, nominari: non quia cohortē ignoraret, sed quod ordinariam non esse legionis partem intelligeret. tunc enim cohortes a duce fiebant, cum pugnæ tempus appropinquaret: vt Plutarchus docet in Paulli vita, & Liuius quoque lib. 30. idem significat, Scipione contra Hannibalem copias instruente. Fiebant autem e pluribus manipulis cohortes: vt essent cohortes hastatorum, cohortes principum, cohortes triariorum: & suo loco omnes pugnarent, cohortibus instructi. Varro lib. 5. Cohors vt in villa ex pluribus tectis coniungitur, ac quiddam fit vnum; sic hæc ex manipulis copulatur cohors. Porro, quamquam dixi eam esse copulatam ex pluribus manipulis: tamen sciendum est, velites in manipulos, distributos non fuisse, verum ad manipulos hastatorum, principum, triariorum æqua parte adiungi solitos esse. Quocirca manipulorum signa, & cohortium vexilla separatim fuere, inscriptis litteris, quibus cohortes internosceretur, vt ait Vegetius lib. 2. cap. 13. & Tacitus lib. 1. his verbis: Adsistentem concionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos iubet: sic melius audituros responsum: vexilla præferri, vt id saltem discerneret cohortes. Legiones autem, vel milites dicuntur sub signis esse, & sub vexillis, ante finem legitimi stipendij: nam post licet in iisdem castris, sub vexillis tamen non esse dicebātur, omniumque rerum, nisi propulsandi hostis, onere vacabant, stipendio non imminuto. quod si domum abire vellent, licebat. Et quoniam sextusdecimus stipendij annus legitimæ militiæ finem afferebat, vt ex Polybio cognoscitur: propterea Percēnius quidam, seditionis in Pannonia concitator, vltra spatium illud retineri milites sub vexillis apud Tacitum lib. 1. ita queritur: Denis in diē assibus animam & corpus æstimari: hinc vestem, arma, tentoria, hinc sæuitiam centurionum, & vacationes munerisredimi, at hercule verbera, & vulnera, duram hiemem, exercitas æstate, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiterna: nec aliud leuamentum, quam si certis sub legibus militia iniretur, vt singulos denarios mitterēt, sextusdecimus stipendij annus finem afferret, ne vltra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in

castris

castris præmium pecunia soluerentur. An prætorias cohortes, quæ suos denarios acceperint, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? non obtrectari a se vrbanas excubias, sibi tamē apud horridas gentes e contubernijs hostem adspici. Idem infra: Responsum est a concione, mandata Clementi centurioni, quæ præferret. is ordiur de missione a sexdecim annis, de præmijs finitæ militiæ: vt denarius diurnum stipendium foret: ne veterani sub vexillo haberentur. Infra quoque: Volutatis inter se rationibus placitum, vt epistolæ nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis. Idem in extremo fere libro: Centesimam rerum venalium, post bella ciuilia institutam, deprecante populo, edixit Tiberius, militare ærarium eo subsidio niti: simul imparem oneri remp. nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur. ita proximæ seditionis male consulta, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, in posterum abolita. *XII. Kal. Maii*,] malim, XVI. Kal. vt posttridie, quam gesta res est, scripserit Galba: quod verisimile videtur. nam, si XII. Kal. id est quartriduo post prœlium scripsisset: omnino aliquid de Pansæ vulneribus, ipsoque Bononiā delato, cognouisset, & Ciceroni significasset. nam Hirtius postea, cum Antonij castra oppugnaret, occisus est.

ARGVMENTVM EPIST. XXXI.

Excusationem affert præteriti temporis, quod studium erga remp. suum litteris nondum declarauerit, seque libertatis cupidum ostendit. Eodem anno.

C. Asinius Pollio S. D. Ciceroni. 31.

Minime mirum debet tibi videri, nihil me scripsisse de rep. postea quam itum est ad arma. nam saltus Castulonensis, qui semper tenuit nostros tabellarios: etsi nunc frequentioribus latrocinijs infestior factus est, tamen nequaquam tanta in mora est, quanta qui lo-

cis omnibus dispositi ab vtraque parte scrutantur tabellarios, & retinent. itaque, nisi naue perlatæ litteræ essent, omnino nescirem, quid istic fieret. nunc vero, nactus occasionem, postea quam nauigari cœptum est, cupidissime, & quam creberrime potero, scribam ad te. Ne mouear eius sermonibus, quem tametsi nemo est qui videre velit, tamen nequaquam proinde, ac dignus est, oderunt homines, periculum non est. adeo est enim inuisus mihi, vt nihil non acerbum putem, quod commune cum illo sit. natura autem mea & studia trahunt me ad pacis & libertatis cupiditatem. itaque illud initium ciuilis belli sæpe defleui. cum vero non liceret mihi nullius partis esse, quia vtrobique magnos inimicos habebam, ea castra fugi, in quibus plane tutum me ab insidijs inimici sciebam non futurum. compulsus ea, quo minime volebam: ne in extremis essem, plane periculanõ dubitanter adij. Cæsarem vero, quod me in tanta fortuna, modo cognitum, vetustissimorum familiarium loco habuit, dilexi summa cum pietate & fide, qua mea sententia gerere mihi licuit, ita feci, vt optimus quisque maxime probarit: quod iussus sum, eo tempore, atq; ita feci, vt appareret, inuito imperatum esse. cuius facti iniustissima inuidia erudire me potuit, quam iucunda libertas, & quam misera sub dominatione vita esset. ita, si id agitur, vt rursus in potestate omnia vnius sint: quicumque is est, ei me profiteor inimicũ, nec periculum est vllum, quod pro libertate aut refugiam, aut deprecer. sed consules neque S. C. neque litteris suis præceperant mihi, quid facerẽ. vnas enim post idus Mart. demum a Pansa litteras accepi in quibus hortatur me, vt senatui scribam, me & exercitum in potestate eius futurum. quod, cum Lepidus concionaretur, atque omnibus

mnibus scriberet, se consentire cum Antonio, maxime contrarium fuit. nam quibus commeatibus, inuito illo, per illius prouinciam legiones ducerem? aut, si cetera transissem, num etiam alpes poteram transuolare, quæ præsidio illius tenentur? Adde huc, quod perferri litteræ nulla condicione potuerunt. sexcentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur a Lepido tabellarij. Illud me Corduba pro concione dixisse, nemo vocabit in dubium, prouinciam me nulli, nisi qui a senatu missus venisset, traditurum. Nam de legione trigesima tradenda quantas contentiones habuerim, quid ego scribam? qua tradita, quanto pro rep. infirmior futurus fuerim, quis ignorat? hac enim legione noli acrius aut pugnacius quidquam putare esse. quare me eum existima esse, qui primum pacis cupidissimus sim: (omnes enim ciues plane studeo esse saluos) deinde qui & me, & remp. vindicare in libertatem paratus sim. Quod familiarem meum in tuorum numero habes, opinione tua mihi gratius est: inuideo illi tamen, quod ambulat & locatur tecum. quares, quanti æstimem. si vmquam licuerit viuere in otio, experieris. nullum enim vestigiũ abs te discessurus sum. Illud vehementer admiror, non scripsisse te mihi. manendo in prouincia ne, an ducendo exercitum in Italiam reip magis satisfacere possim. ego quidem, etsi mihi tutius, ac minus laboriosum est manere: tamen, quia video tali tempore multo magis legionibus opus esse quam prouincijs, quæ præsertim recuperari nullo negotio possunt, constitui, vt nunc est, cum exercitu proficisci. deinde ex litteris, quas Panse misi, cognosces omnia. nam earum tibi exemplar

misi. XVII. Kal. Apr.

Corduba.

EXPLANATIO.

C. Asinius Pollio] Cæsar, Parthicum bellum cogitans, & magistratus per triennium creauit, & prouincijs rectores dedit, & alijs quidem alios, Hispanijs vero duabus duos, Lepidum citeriori, Asinium vlteriori. Asinius, viuo adhuc Cæsare, in prouinciam iuit. Lepidus ad vrbem mansit. post Cæsaris necem, vbi Antonium, Lepidum, Octauianum coniunctos vidit, ad eorum partes cum duabus legionibus se cõtulit. primum fortunam secutus, deinde amicitia quoque permotus Antonij. triumphasse eum de Parthinis, quos in Macedonia Plinius, in Epiro Strabo, in Illyrico Stephanus, verbo potius quam re diuersi, collocant, ex fastis Capitolinis intelligitur. Valuit eloquentia, orationesque scripsit multas: quarum has Quinctilianus nominat, pro Vrbiniæ heredibus lib. 4. & Tacitus & Carisius: pro Scauri filio, lib. 6. pro Liburnia, lib. 9. pro Asprenate, lib. 10. Eiusdem inuentionem & diligentiam laudat lib. 10. duobus locis, & lib. 12. suis orationibus inseruisse veterum poetarum versus, ait idem lib. 1. & 9. Dictum esse omnium horarum hominem, quod serijs ioci sque pariter accommodatus esset, lib. 6. In Liuio deprehendisse Patauinitatem quandam, lib. 1. & 8. Tristem, & ieiunum in dicendo habitum esse, lib. 10. Insectatum esse pluribus locis, etiam inimice, vitia orationis Tullianæ, idemque filium eius fecisse, lib. 12. Suscepisse ante quæstoriam ætatem grauissima iudicia, in eodem libro. Eius compositionem Seneca lib. 16. epist. reprehendit his verbis: Compositio Ciceronis vna est, pedem seruat, curata, lenta, & sine infamia mollis: at contra Pollionis Asinij salebrosa & exsiliens, &, vbi minime exspectes, relictura: Denique apud Ciceronem omnia desinunt, apud Pollionem cadunt. Idem lib. 1. de Tranquillitate vitæ, ait, Pollionem Asinium, magnũ oratorem, duas postremas diei horas, vndecimam, & decimam, quieti dare solitum, sic, vt ne epistolas quidẽ legeret, ne quid nouæ curæ nasceretur. Eundem lib. 1. Suasoriarum, infestissimum famæ Ciceronis permansisse, auctor est. Idem in eodem libro verba recitat ex Asinij historia de Cicerone. Tacitus in dialogo de Oratoribus numerat eum inter Ciceronis æquales, eloquentia præstantes: & addit, vixisse ad extremum pęne Augusti principatum:

accusatum

accusatum præterea a Caluo oratore: durum & siccum in orationibus fuisse: numerosum, contra quam Seneca sensit, cuius testimonium iam recitauimus: accusasse M. Catonem XIX. ætatis anno. Scripsit & contra maledicta Antonij, vt lib. 1. Carisius ait. Valerius autem de eo sic lib. 8. cap. 14. Asinius Pollio, non minima pars Romani styli, in tertio historiarum suarum libro, centum & triginta annos Arganthonium Gaditanum expleuisse commemorat, & ipse numerosæ viuacitatis haud paruum exemplum. Velleius lib. 2. Asinius Pollio, firmus proposito, & Iulianis partibus fidus, Pompeianis aduersus, exercitum Antonio tradidit. Et infra: Non præterearur Asinij Pollionis factum & dictum memorabile. namque, cum se post Brundisinam pacem continuisset in Italia, neque aut vidisset vmquam reginam, aut post eneruatum amore eius Antonij animū, partibus eius se miscuisset, rogante Cæsare, vt secum ad bellum proficisceretur Actiacū, Mea, inquit, in Antonium maiora merita sunt, illius in me beneficia notiora. itaque discrimine vestro me subtrahā, & ero præda victoris. Primus bibliothecam de manubijs Romæ publicauit, & in ea M. Varronis imaginem viuentis posuit. Plinius lib. 7. cap. 30. & lib. 35. cap. 2. *Saltus Castulonenſis,*] Plinius lib. 3. cap. 3. *Ne monear eius ſermonibus,*] non dubito, quin hoc de Antonio ciuile bellum suscitante, & iam Mutinā obsidente, dicat. infert enim: Natura mea, & studia trahunt me ad pacis & libertatis cupiditatem. Et post: si id agitur, vt post ea in potestate omnia vnius sint; quicumque is est, ei me profiteor inimicum. Respondet ad Ciceronis epistolæ partem. *Inuiſus mihi,*] nunc inuisus, quia reip. partibus infensus, antea vero amicus. epist 33. *Nullius partis*] fecissem libenter, vt ciuilibus armis me non immiscerem: sed veritus sum, ne, vtra pars vicisset, male mecum ageretur, cum in vtraque magnos inimicos haberem. *Ea caſtra fugi,*] Pompeiana. Affuisse Asinium Pharsalico prœlio, & post in Hispania cum Cæsare, Suetonius auctor est. *Fugi,*] metum indicat: quo sit maior excusatio. *Inimici*] Tacitus in dialogo de oratoribus, accusatum ab adolescente Asinio, annos XIX. nato, M. Catonem, testatur. hic igitur fortasse Catonem dicit. Vel de Labieno intellige, qui Pollionem accusauerat. Quinctil. lib. 5. cap. 20. *Quo minime volebam,*] callide ostendit se

fuisse Pompeio potius, cum quo Cicero fuit, quam Cæsari pro sua potentia contra remp. pugnanti; sed inimici metu, Pompeij castra fugisse. *Modo*] paullo ante: Et hoc indicare videtur, Asinium in præsidijs Cæsaris fuisse non adductum illius amicitia, cui modo cognitus esset, verum inimici metu compulsum. *Invidia*] odium. epist. 1. lib. 1. *Consules*] Antonius, & Dolabella. non enim Hirtius & Pansa significari possunt, qui tantum ante duos menses consulatum inierant, nec multo post ad eum Pansa litteras misit. loquitur autem Asinius de toto tempore post idus Martias, id est post Cæsaris necem. *A Pansa*] consule, profecto ad Mutinam obsidione liberandam eius collega Hirtio: quem aliquanto post, delectus habendi gratia detentus, Pansa secutus est. *Iusto illo*,] præerat enim Lepidus Hispaniæ citeriori, & (vt scripsit Dio) Narbonensi Galliæ: quod etiam confirmatur epist. 33. *Retinentur*] epist. 33. *Corduba*] in Bætica Hispania. patria fuit vtriusque Senecæ, & Lucani poetæ. *Quantas contentiones habuerim*,] lector intelligens dijudicet, vtrum, Conciones, vt est in omnibus meis antiquis libris, an, Contentiones, vt olim scriptum vidi in Pauli Boti Regiensis libro, legi oporteat. Si Contentiones, retinemus; hic erit sensus: quam vehementer Lepidus & Antonius litteris a me contenderint. quod sequentis epistolæ testimonio comprobatur, in qua est: Lepidus vrsit me & suis, & Antonij litteris, vt legionem trigesimam mitterem sibi. Sin autem, Conciones, placet: vehementes litteras, quales conciones ad populum, vel ad milites sunt, interpretemur: quod tamen paullo durius videtur: nisi si ferendum in Asinio: cuius orationem duram fuisse Tacitus auctor est. *Familiarem meum*] de quo scripserat Cicero. potest esse Cornelius Gallus, quem in epist. seq. idem Asinius familiarem suum appellat. *Opinione tua*] simile illud epist. 24. lib. 14. Opinione celerius venturus esse dicitur. Et in Bruto: Opinione omnium maiorem animo cepi dolorem. *Quares, quanti æstimem. si quisquam licuerit fuisse in otio, experieris.*] obseruanda quædam in Latina lingua, quæ leporem & venustatem habent, cum tamen & ornatu verborum careant, & sententia non admodum exquisita sit. ex eo genere videtur hoc exemplū Asinij. in quo inest concinnitas quædam, & species duobus modis, primum quod, quasi interro-

getur,

getur, sententiam inducit: deinde, quod altero membro satisfacit. Tale illud Ciceronis epist. 15. ad Att. lib. 4. Quæris nunc de Arbuscula: valde placuit. Et epist. 4. lib. 15. Quæres fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid gratulationis & honoris a senatu, tanti æstimem. agam iam tecum familiariter, &c. Cœlius quoque epist. 11. lib. 8. Ser. Ocella, inquit, nemini persuasisset, se mœchum esse, nisi triduo bis deprehensus esset. quæris, vbi? vbi hercules ego minime vellem. *Vt nunc est*,] vt nunc quidem, pro statu rerum, in animo habeo. casus autem sæpe cogit mutare consilium. epist. 28. ad Att. lib. 12. Quæ si manebunt, quærenda est excusatio ad Brutum; &, vt nunc est, mansuræ videntur.

ARGVMENTVM EPIST. XXXII.

Exponit primum Balbi, quæstoris sui, flagitia: deinde subeuntis de suo in remp. studio. Eodem anno.

Asinius Pollio S. D. Ciceroni. 32.

Balbus quæstor, magna numerata pecunia, magno pondere auri, maiore argenti coacto de publicis exactionibus, ne stipendio quidem militibus reddito, duxit se a Gadibus: & triduum tempestate retentus ad Calpen, Kal. Iunij transiecit sese in regnum Bogudis, plane bene peculiatus. his rumoribus vtrum Gades referatur, an Romam, (ad singulos enim nuncios turpissime consilia mutat) nondum scio. sed, præter furta, & rapinas, & virgis cæsos socios; hæc quoque fecit; vt ipse gloriari solet, eadem, quæ C. Cæsar: ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum histrionem, summo ludorum die anulo aureo donatum, in quattuordecim sessum deduxit: tot enim fecerat ordines equestris loci: quattuorviratum sibi prorogauit; comitia biennij biduo habuit, hoc est renunciauit quos ei visum est: exsules reduxit, non horum temporum, sed illorum, quibus a se-

ditiosis senatus trucidatus, aut expulsus est Sex. Varo procos. Illa vero iam ne Cæsaris quidem exemplo, quod ludis prætextam de suo itinere ad L. Lentulum procos. sollicitandum posuit. & quidem, cum ageretur, sicuti, memoria rerum gestarum commotus. Gladiatoribus autem Fadium quendam, militem Pompeianũ, quia, cum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctore sese nolebat, & ad populum confugerat, primum Gallos equites immisit in populum, (coniecti enim sunt lapides in eum, cum arriperetur Fadius) deinde abstractum defodit in ludo, & viuum combussit: cum quidem prænsu, nudis pedibus, tunica soluta, manibus ad tergum reiectis, inambularet, & illi misero quiritanti, Ciuis Romanus sum, responderet, Abi nunc, populi fidem implora. Best ijs vero ciues Romanos, in his circulatorem quendam auctionum, notissimum hominem Hispali, quia deformis erat, obiecit. Cum huiusmodi portento res mihi fuit. sed de illo plura coram. Nunc, quod præstat, quid me velitis facere, constituite. tres legiones firmas habeo: quarum vnam vigesimam octauam cum ad se initio belli accersisset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, denarios quingenos singulis militibus daturum, in victoria vero eadem præmia, quæ suis legionibus, (quorum quis vllum finem, aut modum futurum putauit?) incitatissimam retinui, ægre mehercule: nec retinuissem, si vno loco habuissem: vtpote cum singulæ quædam cohortes seditionem fecerint. reliquas quoque legiones non destitit litteris atque infinitis pollicitationibus incitare. nec vero minus Lepidus vrsit me & suis, & Antonij litteris, vt legionem trigesimam mitterem sibi. itaque, quem exercitum neque vendere vllis præmijs volui, nec eorum

periculo-

periculorum metu, qua, victoribus illis, portendebantur, deminuere, debetis existimare retentum, & conseruatum reip. esse. atque ita credere, quodcumque imperasse tis, facturum fuisse, si, quod iussistis, feci. nam & prouinciam in otio, & exercitum in mea potestate tenui, finibus meæ prouincia nusquam excessi: militem non modo legionarium, sed ne auxiliarium quidem vllum quoquam misi: & si quos equites decedentes nactus sum, supplicio affeci. quarum rerum fructum satis magnũ, rep. salua, tulisse me putabo. sed resp. si me satis nouisset, & maior pars senatus, maiores ex me fructus tulisset. Epistolam, quam Balbo, cum etiam nunc in prouincia esset, scripsi, legendam tibi misi. etiam Prætextam, si voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum posceto. v i. *id. Iun. Cordubæ. Vale.*

EXPLANATIO.

Balbis] Gaditanus, filius fratris L. Cornelij Balbi, pro quo extat Ciceronis oratio. Balbus minor, vt distinguatur a patre, dicitur epist. ad Att. epist. 9. lib. 8. & ad eundem in eodem libro epist. 11. & epist. 6. ad eundem lib. 9. De hoc Plinius lib. 5. cap. 5. Omnia, inquit, armis Romanis superata, & a Cornelio Balbo triumphata, vnius omnium externo curru, & Quiritium iure donato: quippe Gadibus nato ciuitas Romana cum Balbo maiore, patruo, data est. quibus verbis error eorum refellitur, qui non hunc, sed eius patruum Gadibus natum putant. *De publicis exactionibus*,] quod quæstoris erat munus. *Duxit se a Gadibus*,] sic Terentius in Hecyra: Vxor, vbi me ad filiam ire sensit, se duxit foras. Et Plautus in Aul. Ego me deorsum duco de arbore. Et in Bacch. Duce te ab ædibus. *Ad Calpen*,] Hispaniæ mons extimus, Africæ aduersus, vt ait Plinius. Masculina, inquit Carisius, in E litteram nulla veniunt, neque feminina, nisi peregrina talia, Crotale, Eryphile, Calpe. *Bogudis*,] in Mauritaniam. hunc regem nominat in libro de bello Alexandrino Hirtius, vel Op-

pius. *Bene peculiatus.*] magno instructus peculio, non est idem, quod Bene nummatus. nam auri argentique pondus nummorum nomine non continetur, sed peculij, quod latius patet. *Quæ C. Cæsar:*] fecit Balbus Gadibus, in qua vrbe natus erat, eadē, quæ C. Cęsar Romæ fecerat. *Summo*] vltimo. *Anulo aureo*] quem qui non habebat, eques Romanus non erat, nec in quattuordecim gradibus in theatro sedebat. visus est igitur Balbus histrionem ita velle equitem creare, vt Cæsar Laberium, cui videbatur, coacto agere mimum suum, honorem equestris ordinis ademisse, rursus equitem, donatis D millibus nummum, & anulo aureo, creauerat. Suetonius. & Macrobius. *Tot enim fecerat ordines equestris loci:*] theatri Romani consuetudinem imitatus. nam in quattuordecim proximis gradibus lege Roscia equestris ordo seperatim considebat. Asconius: L. Roscius Otho legem tulit, vt in theatro equitibus Romanis quattuordecim ordines spectandi gratia darentur. idem epitome Liuiana, idem alij quod ignorasse Macrobius videtur, cum, Laberij dictum in Ciceronem referens, in quattuordecim & senatores consedisse, lib. 7. significat. sedebant enim in orchestra, nō in quattuordecim gradibus: vt e Cicerone, Suetonio, Iuuenale colligitur. *Quattuoruiratum*] qui summus in municipijs magistratus erat, vt Romæ consulatus. erat autem municipium Gades. *Sibi*] eodem igitur tempore & quæstor erat populi R. & quattuoruir in patria sua. *Prorogauit:*] Cæsaris exemplo, qui sibi dictaturam prorogauerat. *Comitia*] Gaditanorum magistratuum. *Biennii*] iturus contra Parthos Cæsar, magistratus in tres annos creauit. quod supra diximus. *Renuncianit*] Romæ sequentis anni consules renunciabantur a cōsule. vide initium orationis pro Murena. idem fecit Gadibus Balbus. *Quos ei visum est:*] & Cæsar consules in annos sequentes duos creauerat, Hirtium & Pansam, Plancum & D. Brutum. *Exsules reduxit,*] & Cæsar omnes fere lege Pompeia damnatos. lib. 3. de bello ci. & Phil. 13. *Senatus*] Decuriones Gaditani. is enim erat senatus in municipijs. *Sex. Varo procos.*] qui tamen consul non fuerat. Sed proconsules appellari eos quoque solere, qui post præturam in prouincias irent, supra diximus. Quis hic Varus fuerit, assequi diuinando non licet. Accium quidem Varum, de

quo

quo scripsit Oppius, aut Sex. Quinctilium Varum, de quo Cæsar, constat esse non posse: nam Accio prænomen Publio fuit: Quinctilium autem in Hispania fuisse, cum honore præsertim, scripsit nemo. iam illud me mouet, quod Quinctilius ciuili proximo bello interfuerat: hic autem de tempore satis longinquo loquitur Asinius, cum ait: Non horum temporum, sed illorum. Vari cognomen a Cruribus deriuatum, auctor est Plinius lib. 11. cap. 45. *Prætextam*] fabulæ genus, in qua, Romano argumento, prætextati viri, id est magistratus, inducebantur. vnde Horatius in Arte poetica.

Et qui prætextas, & qui docuere togatas.

Infra vero: Prætextam, si voles legere, Gallum Cornelium poscito. *De suo stinere ad L. Lentulum sollicitandum*] L. Cornelius Lentulus consul primo belli ciuilis anno Pompeium ex vrbe fugientem secutus est, & cum eo post in Græciam transijt. ad eum Balbus minor, ante quam ex Italia discederet, cum litteris, cum mandatis, cum promissione prouinciæ, si Romam reuertisset, a Cæsare missus est. epist. 9. & 11. ad Atticum lib. 8. & ad eundem epist. 6. lib. 9. Velleius autem lib. 2. transisse in Græciam Balbum, & cum Lentulo consule sæpe collocutum, tradidit. *Posuit.*] agenda dedit. *Gladiatoribus*] obscurior sententia mutandi libidinem attulit. quod alijs quoque locis euenisse nimium sæpe animaduerti. ostendamus igitur & breuiter, & aperte, quid significare voluerit Asinius. ac primum illud sciendum, gladiatorum & ludum fuisse, vbi rudibus, id est virgis, apud lanistas, eorum magistros, exercerentur, & certamen, in quo gladijs pugnabant, ad oblectationem populi. Et, cum in veterum scriptis legimus, Gladiatoribus; quod Ciceronem legentibus occurrit, vt epist. 19. lib. 2. ad Atticum & Phil. 1. non ludus, sed certamen ipsum indicatur. Fadius bis gratis depugnauerat, non gladiatoribus, serio, & periculoso certamine, sed in ludo, id est, nullo vitæ discrimine. at Balbus pugnare eum auctore sese, non in ludo, sed gladiatoribus, volebat. quod Fadium recusasse, quis miretur? Sententiam patere iam arbitror: nunc singula verba perpendamus. *Militem Pompeianum*,] pugnauerat igitur contra Cæsarem. Balbus autem Cæsarianarum erat partium: ex quo illi

Pompeianos omnes odio fuisse, verisimile videtur: itaque Fadij vitæ non parcebat. *Depressus in ludum*] depressus ab ijs, qui ludicram gladiatorum pugnam animi caussa spectabant. Qui, Deprehensus, legunt, quam apte coniungatur cum eo, quod sequitur, In ludum, non attendunt. *Gratis*] nulla mercede. *Depugnasset*,] ludicra tamen pugna. nam hoc verbum ad ludicra etiam accommodatur. Lampridius in Commodo: Rudibus inter cubiculares gladiatores in arena depugnauit. *Auctore sese*] quæstore. emphasis quædam ex parte Balbi: nec abest Asinij scribentis indignatio: quasi ita peruerso prauoque Balbus esset ingenio, vt sibi, etiam iniqua iubenti, parere homines vellet, recusantesque vlciscerentur. Auctorari, pro, Auctore, placet quibusdam, alucinantibus in sententia, nec videntibus, hic sermonem haberi de seria gladiatorum pugna: quod verbo, Gladiatoribus, declaratur. Auctorari autem seruile verbum esse, cum auctione veneunt, qui seruitutem seruiant. quo respexit Plinius, cum dixit lib. 36. cap. 15. Gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis auctoratum populum Romanum circumferens, id est, sua stultitia seruientem magis, quam gladiatores ipsi, libertatis expertes: qui cum auctorati essent, id est, in seruitutem empti, imperio domini, vel cum vitæ periculo, parere cogebantur. Gladiatoribus libertos quoque interdum pugnasse, qui venalem sanguinem haberent, auctor Liuius lib. 28. *Defodit in ludo*,] vt pars obrueretur humo, pars supra terram emineret. cuiusmodi exemplum a Carthaginiensibus editum, Cato senior prodidit. Homines, inquit, defoderunt in terram dimidiatos, ignemque circumposuerunt, ita interfecerunt. Gellius. *Nudis pedibus*,] contra morem Romanum. calceis enim in publico, domi soleis vtebatur. Fecit igitur Balbus indecore, cum in publico, in magna populi multitudine, quæ ad gladiatorium spectaculum conuenerat, nudis pedibus, præsertim qui esset quæstor, inambularet. *Tunica soluta*,] quod inusitatum, ideoque lasciuiæ cuiusdam, superbiæve argumentum. cingi enim tunicam solitam esse, ostendit Horatius, cum ait:

Discincta tunica fugiendum est, ac pede nudo.

Quiritauit,] Nonius: Quiritare, est clamare, tractum ab ijs, qui Quirites inuocant. *Ciuis Romanus sum*,] vsitata vox opem

opem implorantium ciuium Romanorum, quibus, in externis præsertim locis, iniuria fieret. In Verrem: Ceruices in carcere frangebantur indignissime ciuium Romanorum: vt etiam illa vox, & illa imploratio, Ciuis Romanus sum, quæ sæpe multis in vltimis terris opem inter barbaros & salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem, & supplicium maturius ferret. Et alio loco in eundem: Nulla vox audiebatur, nisi hæc, Ciuis Romanus sum. In plerisque & recentioribus, & antiquis libris legitur: Ciuis Romanus natus sum. verbum tamen, Natus, induxi olim, auctore Hieronymo Ferrario, comprobante præsertim eius coniectura vetere libro, quo nunc etiam vtor. *Populi fidem implora.*] quia Fadius, cum pugnare nollet, ad populum confugerat. *Circulatorem quendam auctionum,*] in circulis auctionari solitum. *Hispal,*] in Hispania vlteriore, Bætica dicta, cui præerat Afinius, iuridici conuentus quattuor fuere, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalensis. Plinius lib. 3. cap. 1. hodie Siuilia. *Quod præstat,*] quod pluris, quam de Balbo agere. *Denarios quingenos*] quot Octauius dedit veteranis. epist. 7. ad Att. lib. 16. Veteranos perduxit ad suam sententiam: nec mirum: quingenos denarios dat. Ratione ducta, fiunt scutati nostrates fortasse triginta sex. *Singula quædam cohortes*] non tota simul legio, sed cohortes quædam, seiunctæ ab alijs cohortibus. *Trigesimam*] epist. 31. *Quod iussistis*,] acceperat igitur litteras a Pansa consule, senatus iussu scriptas, post illas, quibus idem Pansa, vt est in superiore proxima epistola, tantum hortatus erat, vt senatui scriberet, se, & exercitum in eius potestate futurum. Missum ad Asinium S. C. non opinor, ob illa sequentis epistolæ verba: Vtinam eodem S. C. quo Plancum & Lepidum in Italiam accersistis, me quoque iussisletis venire. Quod infra quoque significare videtur ipse, cum ait: Resp. si me nouisset, & maior pars senatus; maiores ex me fructus tulisset. id est: si me in Italiam venire S. C. iussisletis. *Gallum Cornelium*,] opinor hunc esse Cornelium Gallum poetam, quem Virgilius nominat in Bucolicis: & Dio lib. 53. quod in Augustum male animatus videretur, cum tamen ab eo, post Antonium Cleopatramque deuictos, Ægypto præpositus esset, damnatum a senatu, ipsum sibi manus attulisse tradit, quod Seruius quoque significat. De hoc & Ammianus

Marcellinus lib. 17. his verbis: Cornelius Gallus, Octauiano res tenente Romanas, Ægypti procurator, exhausit ciuitatem, plurimis interceptis: reuerlusque cum furtorum arce fleretur, & depopulatæ prouinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium dederat imperator, stricto incubuit ferro. is est, si recte existimo, Gallus Poeta, quem flens quodam modo in postrema Bucolicorum parte Virgilius carmine leni decantat. Euphorianum, Græcum poetam, in Latinum conuertit. Quinctilianus duriorem ait in elegia fuisse. Nonius recitat eius hendecasyllabum:

Durum rus fugite, & laboriosum.

si tamen locus mendo vacat. nam Caluo eundem versum tribuit Gellius: & Calui hendecasyllabi ab alijs quoque, Galli vero non hendecasyllabi, sed elegiæ nominantur. Gallum, cognomen præpositum esse nomini, non mirabitur, qui legerit ea, quæ diximus epist. 8. lib. 2.

ARGVMENTVM EPIST. XXXIII.

Deplorat acceptam prælio Mutinensi reip. calamitatem: Venturum se in Italiam, & communi succurrat incendio, significat. Eodem anno.

Asinius Pollio S. D. Ciceroni. 33.

Quo tardius certior fierem de prælijs apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios nouem dies retinuit. tametsi, tantam calamitatem reip. quam tardissime audire, optandum est, sed illis, qui prodesse nihil possunt, neque mederi. atque vtinam eodem S. C. quo Plancum & Lepidum in Italiam accersistis, me quoque iussissetis venire. profecto non accepisset resp. hoc vulnus. quo si qui lætantur in præsentia, quia videntur & duces, & veterani Cæsaris partium interisse: tamen post modum necesse est doleant, cum vastitatem Italiæ respexerint. nam & robur, & soboles militum

tum interijt: siquidem, quæ nunciantur, vlla ex parte vera sunt. Neque ego non videbam, quanto vsui reip. esſem futurus, si ad Lepidum veniſsem. omnem enim cunctationem eius diſcuſſiſſem, præſertim adiutore Planco. sed ſcribenti ad me eiuſmodi litteras, quas leges, & concionibus videlicet, quas Narbone habuiſse dicitur, ſimiles palparer neceſſe erat. ſi vellem commeatum, per prouinciam eius iter faciens, habere. præterea verebar, ne, ſi ante, quam ego incepta perficerem, prælium confectum eſſet, pium meum conſilium raperent in contrariam partem obtrectatores mei, propter amicitiam, quæ mihi cum Antonio, non maior tamen quam Planco, fuit. itaque a Gadibus menſe Aprili binos tabellarios in duas naues impoſui: & tibi, & conſulibus, & Octauiano ſcripſi, vt me faceretis certiorem, quonam modo plurimum poſſem prodeſſe reip. ſed, vt rationem ineo, quo die prælium Panſa commiſit, eodem a Gadibus naues profectæ ſunt. nulla enim poſt hiemem fuit ante eam diem nauigatio. & hercule, longe remotus ab omni ſuſpicione futuri ciuilis tumultus, penitus in Luſitania legiones in hibernis collocaram. ita perfeſtinauit vterque confligere, tamquam nihil peius timerent, quam ne ſine maximo reip. detrimento bellum componeretur. ſed, ſi properandum fuit, nihil non ſummi ducis conſilio geſſiſſe Hirtium video. nam hæc mihi ſcribuntur ex Gallia Lepidi, & nunciantur: Panſæ exercitum conciſum eſſe: Panſam ex vulneribus mortuum: eodem prælio Martiam legionem interijſſe, & L. Fabatum, & C. Peducæum, & D. Carfulenum: Hirtiano autem prælio & quartam legionẽ, & omnes pereque Antonij caſas: item Hirtij quartam, cum caſtra quoque Antonij cepiſſet, a quinta a le-

gione conciſam eſſe: ibi Hirtium quoque periiſſe, & Pontium Aquilam: dici etiam, Octauianum cecidiſſe: (quæ ſi, quod dij prohibeant, vera ſunt, non mediocriter doleo) Antonium turpiter Mutinæ obſeſſionem reliquiſſe, ſed habere equitum, ac legiones ſub ſignis armatas tres, & P. Vagieni vnam, inermes bene multos: Ventidium quoque ſe cum legione ſeptima, octaua, nona coniunxiſſe: ſi nihil in Lepido ſpei ſit, deſcenſurum ad extrema, & non modo nationes, ſed etiam ſeruitia concitaturum: Parmam direptam: L. Antonium alpes occupaſſe. Quæ ſi vera ſunt: nemini noſtrum ceſſandum eſt: neque exſpectandum, quid decernat ſenatus. res enim cogit huic tanto incendio ſuccurrere omnes, qui aut imperium, aut nomen denique populi R. ſaluum eſſe volunt. Brutum enim* XVII. *cohortes, & duas non frequentes tironum legiones, quas conſcripſerat Antonius, habere audio. neque tamen dubito, quin omnes, qui ſuperſint de Hirtij exercitu, confluant ad eum. nam in delectu non multum ſpei puto eſſe: præſertim cum nihil ſit periculoſius, quam ſpatium confirmandi ſeſe Antonio dari. anni autem tempus libertatem maiorem mihi dat: propterea quia frumenta aut in agris, aut in villis ſunt: itaque proximis litteris conſilium meum expedietur. nam neque deeſſe, neque ſupereſſe reip. volo. maxime tamen doleo, adeo & longo, & infeſto itinere ad me veniri, vt die quadrageſimo poſt, aut vltra etiam, quam facta ſunt, omnia nuncientur. Vale.*

EXPLANATIO.

Retinuit:] epiſt. 31. *Sed illis, qui prodeſſe nihil poſſunt, neque mederi.*] non mihi, qui prodeſſe aliquid poſſum: itaque maturius

maturius audire voluissem. Hic mihi dubitationis quiddam affert omnium librorum veterum, quos ipse viderim, consensus: habent enim, Nequeo mederi. mihi tamen omnino magis probatur, Neque mederi: siue sit ex ingenio, siue ex aliquo antiquo libro. *Non accepisset resp. hoc vulnus.*] vel quia, ipsius exercitu ad reip. partes addito, facilior & minus calamitosa victoria fuisset: vel quia, bellum vt componeretur, operā dedisset. quam voluntatem infra ostendere videntur illa verba: Ita festinauit vterque confligere, tamquam nihil peius timerent, quam ne sine maximo reip. detrimento bellū componeretur. *Si qui lætantur*] Pompeianarū partium, & reip. studiosi. *Duces,*] Duces perierāt Hirtius, Pansa, Aquila: qui licet ad Mutinam contra Antonium pro rep. pugnassent, duces tamen antea fuerant Cæsaris partium: vt iis, excepto tamen Aquila, (nam is cōiurationis in Cæsarem particeps fuerat) boni ciues, qui Brutus & Cassio, id est libertati fauebant, non omnino confiderēt. & sane apud Appianum Pansa moriens hortatur Octauianum, ne oblatam dominādi facultatem amittat, neve Pompeianis in posterum credat. *Veterani Cæsaris partium*] nam duæ Hirtij legiones, Quarta, & Septima, & Martia, quæ, relicto Antonio, partes reip prætulerat, & euocati a Cæsare adolescente milites ex coloniis, & Antonij legiones tres, diu cum C. Cæsare meruerant. *Vastitatem Italiæ*] solitudinem Italiæ, robore & sobole militū orbatæ. vnde Vastitas iudiciorum, in Bruto: Vastum forū, pro Sextio: & apud Festum Attius: Hanc vrbem ferro vastam faciet. Pro, inane forum, inanem vrbem. Virgilius lib. 8. Æn. Vastant cultoribus agros. id est, abductis cultoribus, desertos agros relinquūt. Alibi Vastum est magnum, ab eo, quod inania latiora videntur, quam plena, oculis obiecta re nulla. *Respexerint.*] proprie, quasi de re non animaduersa: cum ad victoriam tantum gaudio præpediti nimio adspexerint. *Et robur, & soboles militum*] & qui fortes ipsi erāt, & quibus gigni fortes possent. Soboles enim est quasi noua stirps, post aliam enata. & filij soboles dicuntur: vt lib. 3. de Leg. Censores populi æuitates, soboles, familias, pecuniasque censento. Et lib. 1. Off. Sequuntur cōnubia, & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui. quæ propagatio & soboles, origo est rerump. Virgilius lib. 4.

Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles.----

Omnem cunctationem eius discussissem,] effecissem, ne Lepidus in suscipienda reip. cura cunctaretur. sic locutus & Valerius Max. lib. 3. cap. 2. Cunctatione bonorũ ciuium discussa, Gracchũ, quas merebatur, pœnas persoluere coegit. Discutere aduocationem, cædem, caliginem, captiones, Cicero dixit, alij alia. *Similes,*] Similis, habẽt veteres libri; quod idem est: vel, Simul: quod mendosum videtur. Similes autem concionibus Narbone habitis Lepidi litteras dicit. *Palmarer*] sic vidꝫ esse in omnibus antiquis libris: & ita scriptũ arbitror a Pollione. nam, licet hoc verbum alibi fortasse nusquã reperiatur; non tamen ideo reiiciendum videtur: cum eiusdẽ generis alia quoque sint. quod si, quę semel tantum dicta nobis occurrunt, ea mutare tamquam corrupta, & vsitata restituere conabimur: Latinam linguam, quæ paucis omnino libris cõseruata, vix ad ætatem nostram peruenit, maiorem ad inopiam redigemus, maleque merebimur de studiis litterarum. Palmari puto idẽ esse, quod palpari, id est adulari. palma enim blandimur, item vt palpo. *Prælum*] Mutinẽse. *Raperent in contrariam partem*] secus interpretarentur, meque dicerent in Italiam venisse, non vt reip. sed vt oppugnãti rẽp. Antonio opem ferrem. Terentius in prologo Adelph. ita locutus: Postquam poeta sensit scripturam suam ab iniquis obseruari, & aduersarios rapere in deteriorem partem, quam acturi sumus. *Qua mihi cum Antonio fuit.*] Velleius lib. 2. *Non maior tamen, quam Plãco,*] Mecum, inquit, agatur iniquissime, si propter amicitiam, quæ mihi cum Antonio fuit, durius quidquam homines de me suspicentur: cum eundem Antonium haud minus, quam ego, dilexerit Plancus: cui tamen vos confidere cognoui, accersito simul cum Lepido in Italiam, vt Antonium bello persequerẽtur. Doleo, meliusne erga remp. animatum inimicum suum existimari. Inimicitias, aut certe simultatem, vt credã iam tunc fuisse inter Asinium & Plãcum, adducor iis, quæ scripsit Plinius in præfatione librorum suorum ad Vespasianum. *Vterque*] Antonius, & Pansa. vide epist. 30. *Ex Gallia Lepidi,*] ea Galliæ cisalpinæ parte, per quam viã duxit M. Æmilius Lepidus consul anno DLXVI. quæ ab eo nomen accepit. *Ex Vulneribus*] epist. ad M. Brutum:

rum: Hirtius in ipsa victoria occidit, cum paucis diebus magno prœlio ante vicisset. nam Pansa fugerat, vulneribus acceptis, quæ ferre non potuit. Creditum est, venenum vulneribus infusum Glyconis medici opera. M. Brutus in epist. ad Ciceronem. Tibi Glycona, medicum Pansæ, diligentissime commendo. audimus eum venisse in suspicionem Torquato de morte Pansæ, custoditique vt paricidâ. Tacitus lib. 1. Vbi decreto patrũ, fasces, & ius prætoris inuaserit, cæsis Hirtio & Pãsa, (siue hostis illos, seu Pansam venenum vulneri adfusum, siue milites Hirtium & machinator doli Cæsar abstulerat) vtriusque copias occupauisse. Suetonius in Augusto: Cũ Hirtius in acie, Pansaque post ex vulnere, perissent, rumor increbuit, ambos operæ eius occisos: vt, Antonio fugato, rep. consulibus orbata, solus victores exercitus occuparet. Pansę quidem adeo suspecta mors fuit, vt Glyco medicus custoditus sit, quasi venenũ vulneri indidisset. *Mortuum:*] mortuus est Bononiæ. Appianus lib. 2. *Carfulenum;*] quem Hirtius & Octauianus cum legione Martia Pansæ obuiam miserãt. Appianus Carfuleium nominat. veteres libri varie, Carfulenũ, Carfuleum, Cafulenum, Carfulenium, Carfulerium, Curfulenum, habent. *Hirtiano*] cum Pansa primum, deinde, eo victo, cum Hirtio pugnauit Antonius, & victus: postremo, Hirtius ipse, cum oppugnaret Antonij castra, interiit. *Quartã,*] cum de cæsis Antonij legionibus mentio fiat; Quarta vero non Antonij, sed Hirtij fuerit, qui, vt in Phil. 14. legitur, eduxit e suis castris cõtra Antonium & Quartam, & Septimam; & hic statim Hirtij Quarta nominetur. suspicari de mẽdo facile possum: & fortasse pro Quarta legendum, Secunda, non magna mutatione: nam I V & I I non admodum differunt. secundam autem cum Antonio fuisse, patet e Galbæ epist. 30. & Phil. 5. *Et omnes*] duas reliquas, Quinctam, & Trigesimam quinctam. *Hirtium quoque perisse,*] incertum, ab hoste, an ab Octauiano interemptus. *Pontium Aquilam:*] vnum ex percussoribus Cæsaris, legatũ hoc tempore D. Bruti: qui T. Munatium Plancum, Antonij ducem, paullo ante prœlio vicerat: vt est in Phil. 13. & apud Dionem lib. 46. Hic est (opinor) quem scribit Suetonius, triumphanti Cæsari, & subsellia tribunicia prætereunti, vnum e collegio non assurrexisse: quod adeo Cæsarem indignatum, vt

proclamauerit, Repete ergo a me Aquila remp. tribunus; nec destiterit per cõtinuos dies quidquam cuiquam, nisi sub hac exceptione polliceri, si tamen per Pontium Aquilam licuerit. Fuerat in partibus Cæsaris ciuili bello superiore: vt is docet, qui de bello Africano librum scripsit. Periit in eadem pugna cum Hirtio: & honores mortuo decreti. epist. ad M. Brutum: Effudi, si ita vis, honores in mortuos Hirtium, & Pansam, Aquilam etiam. Et Dio lib. 46. Aquilam in pugna cæsum statua decorarunt; & quam e suis bonis D. Bruti militibus pecuniam dederat, eius heredibus reddiderunt. *Habere equitum*,] numerus equitum desideratur in omnibus antiquis libris, præter vnum minime recentem, in quo est, Equitum v. id est quinque millia. nam veteres numerorũ notæ, ducta supra linea, millia significant. eam vero lineam sæpe a librariis omissam esse, ignorat nemo. Equitatũ ideo seruauit in columen Antonius, quia caruit equitibus Hirtius, & Germanos Cæsaris equites ad Antonium paullo ante prœliũ transfugisse, Dio significat. *Legiones sub signis armatas tres*,] falsum. vide epist. 34. & lib. 11. epist. 10. Sub signis autem, pro, non passim, sed ordinatim. Lucretius:

---- *Multa virum sub signa millia ducta.*

Tacitus lib. 17. Subsignanum militem vocat. Idem lib. 18. Quingenti Pannonij nõdum sub signis. *P. Vagieni*] sic probo, ex Maffeorum libro, quo etiam olim sum vsus. reliqui omnes, Pupilli, non Publij. idem liber, Vagienij. *Inermes bene multos:*] epist. 34. & lib. 11. epist. 10. *Ventidium*] epist. 17. 18. 34. & lib. 11. epist. 10. *Septima*,] fortasse aliter legendum: nam septima cum Hirtio fuit. Phil. 14. *Descensurum ad extrema*] epist. 1. lib. 11. Ad nouissima auxilia descẽdemus. Et epist. 17. ad Att. lib. 9. Si sibi consiliis nostris vti nõ liceret, vsurum quorum posset, ad omniaque descensurum. *Seruitia*] ergastula soluit Antonius. epist. 10. lib. 11. *Parmam direptam:*] a L. Antonio. Phil. 14. *L. Antonium*] Marci fratrem, qui tribunus pl. fuerat anno superiore. *Aut nomen denique*] ne cum imperio nomen etiam ipsum exstinguatur. *Confluant ad eum.*] translatio a coniunctis fluminibus. epist. seq. Ab confluente Rhodano castra moui. sic in oratione pro Plancio, Ad nos pleræque causæ confluunt. Et Tusc. 2. Si ad hæc studia plures confluxerint. *Neque superesse resp.*] neque

viuere

viuere post interitum reip. Gellius lib. 1. cap. 22. Superesse inuenimus dictum pro Superstitem esse. ita enim scriptum est in libro epistolarum M. Ciceronis ad L. Plancum, in epistola M. Asinij Pollionis ad Ciceronem, his verbis: Neque deesse reip. volo, neque supersse. Et Plautus in Asin. Tuum vis vnicum gnatum tuæ Supersse vitæ sospitem, & superstitem.

Argvmentvm epist. xxxiv.

Narrat, aduenientе Antonio quid egerit: & agit gratias, quod iniquis de se rumoribus fidem non habuerit. Eodem anno.

M. Lepidus imp. iterum, pont. max. S. D. Ciceroni. 34.

Si vales, bene est: ego valeo. Cum audissem, Antonium cum suis copiis, præmisso L. Antonio cum parte equitatus, in prouinciam meam venire, cum exercitu meo ab confluente Rhodano castra moui, ac contra eos venire institui. itaque continuis itineribus ad Forũ Vocontium veni, & vltra castra ad flumen Argenteum contra Antonios feci. P. Ventidius suas legiones tres coniunxit cum eo, & vltra me castra posuit. habebat antea legionem secũdam, & ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum. equitatum habet magnum. nam omnis ex prœlio integer discessit, ita vt sint amplius equitum XXX. *itaque ad me complures milites, & equites ab eo transierunt: & in dies singulos eius copiæ minuuntur. Silanus, & Culeo ab eo discesserunt. nos, etsi grauiter ab his læsi eramus, quod contra nostram voluntatem ad Antonium ierant: tamen, nostræ humanitatis & necessitudinis caussa, eorum salutis rationem habuimus. nec tamen eorũ opera*

vtimur: neque in castris habemus: neque vlli negotio præfecimus. quod ad bellum hoc attinet, nec senatui, nec reip. deerimus. quæ postea egerimus, faciam te certiorem. Etsi omni tempore summa studia officij mutuo inter nos certatim constiterunt pro nostra inter nos familiaritate, & proinde diligenter ab vtroque conseruata sunt: tamen non dubito, in tanto & tam repentino motu reip. quin non nulla de me falsis rumoribus a meis obtrectatoribus, me indigna, ad te delata sint, quæ tuum animum magnopere mouerent pro tuo amore in remp. ea te moderate accepisse, neque temere credendum iudicasse, a meis procuratoribus certior sum factus: quæ mihi, vt debent, gratissima sunt. Memini autem & illa superiora, quæ abs tua voluntate profecta sunt ad meam dignitatem augendam & ornandam: quæ perpetuo animo meo fixa manebunt. Abs te, mi Cicero, magnopere peto, si meam vitam, studium diligentissime superioribus temporibus in rep. administranda, quæ Lepido digna sunt, perspecta habes, vt paria, aut eo ampliora reliquo tempore exspectes, & proinde tua auctoritate me tuendum existimes, quo tibi plura tuo merito debeo. Vale. XII. Kal. Iun. ex castris, ex Ponte Argenteo.

EXPLANATIO.

M. Lepidus] Æmiliæ gentis: qui cum Cæsare consul fuerat, &, eo interfecto, pontifex max. in eius locum a sacerdotum collegio, Antonij consulis opera & studio, suffectus est. Dio lib. 44. *Imp. iterum*,] bis igitur a militibus, ob duas victorias de hostibus relatas, imperator appellatus erat: propterea que senatus absenti triumphum decreuit. vide Phil. 13. in qua item oratione imperator iterum dicitur. *Proximi-*

am meam]

am meam] Velleius lib. 2. ita scriptum reliquit: Lepidus Pōt. Max. in locum Cæsaris furto creatus, decreta sibi Hispania, adhuc in Gallia morabatur. Sed ex ipsius Lepidi verbis, & ex Asinij proxima superiore epistola cognoscitur, Galliæ Narbonensi Lepidum præfuisse. dubitationem Dio tollit: nam lib. 43. mandatam Lepido a Cæsare narrat & Galliam Narbonensem, & ei finitimā Hispaniam. *Ab confluente Rhodano*] ab eo loco, vbi confluere incipiunt Arar & Rhodanus. Liuius lib. 1. Ad confluentes collocat castra. Vnus omnino vetus liber, Ab confluente ab Rhodano: reliqui nullo discrimine, ab confluēte Rhodano. *Ad forum Vocontium*] malim, Ad Forum Voconiū, vel Voconij: quod a Plinio nominatur lib. 3. cap. 4. & hic epist. 17. Veteres libri, Vocontium, Vocontij, Vocatium, Vicontinum, Venticonum, & aliter. *Ad flumen Argenteum*] quod in prouincia Narbonensi lib. 3. cap. 4. Plinius constituit. *Legiones tres*] epist. 33. *Habebat antea*] M. Antonius. *Legionem secundam*,] epist. 30. *Exreliquis*] duabus veteranis, quincta, & trigesima quincta. *Inermorum*.] pro, Inermiū, antique. ep. 12. lib. 11. Et epist. 14. ad M. Brutum, & Sallustius in Iug. Ab inermis pedibus auxilium petere. Et Quadrigarius apud Gellium lib. 17. cap. 2. *Equitum*] Equitum $\overline{\text{XXX}}$. id est triginta millia, vt in libris nostris, linea numero superducta, impressum est, olim esse animaduerti in antiquo Vincentij Riccij libro: nunc easdem notas in vno Maffeorum esse, in reliquis numerum equitum video desiderari. sed mihi tantum equitatum habuisse Antoniū, verisimile parum videtur. *Silanus*,] M. Silanus, tribunus mil. in exercitu Lepidi. Dio lib. 46. & epist. 30. *Culeo*] antea præpositus alpibus a Lepido. Appianus lib. 3. *Contra nostram voluntatem*] immo ex ipsius volūtate: occulte enim fauebat Antonio. vide Dionē lib. 46. *Necessitudinis*] quæ imperatori solet esse cū suis militibus. nā Silanus & Culeo cū Lepido militauerant, honestis ordinibus præpositi: vt demonstratum est. *Summa studia officij*] officiis inter nos pari studio certauimus. Duo veteres libri, Officij, nō habent: vnus, Sūma studia officio mutuo: alius, Sūma studia officij mutui. Cicero ipse Phil. 13. sic de Lepido: Magna eius in me merita, mea quædā officia in illū. *Proinde diligenter*] ęque diligēter. nā Proinde interdum valet perinde. epist. 4. *Memini autem*] sic probo,

vt est in meo vetere libro, & erat in eo, quem olim habui; a Vincentio Riccio commodatum. duo præterea, Memini etiam: quod non placet. reliqui, Memini enim. *Et illa superiora*,] cum ei statuam equestrem inauratam in Rostris ponendam censuit. vide Phil. 5. *Quæ Lepido digna sunt*,] emphasis est in nomine, propter antiquam familiæ dignitatem. Phil. 13. *Eo ampliora*] additum est, Eo, ornatus gratia, non quod necesse esset. *Proinde*] propterea. *XII. Kal.*] sic in meis antiquis libris, vno excepto, in quo est, x i.

ARGVMENTVM EPIST. VLT.

Recepti Antonij caussam in suos milites confert, dissensionem ciuium insque ferentes. Eodem anno.

Lepidus imp. iterum, pont. max. S. D.
S. P. PL. Q. R. 35.

Si vos liberique vestri valetis, bene est: ego quidem valeo. Deos hominesque testor, P. C. qua mente, & quo animo semper in remp. fuerim, & quam nihil antiquius communi salute ac libertate iudicarim. quod vobis breui probassem, nisi mihi fortuna proprium cōsilium extorsisset. nam exercitus cunctus consuetudinem suam in ciuibus cōseruandis, communique pace, seditione facta; retinuit, meque tantæ multitudinis ciuium Romanorum salutis atque incolumitatis caussam suscipere, vt vere dicam, coegit. in qua re ego vos P. C. oro atque obsecro, vt, priuatis offensionibus omissis, summæ reip. consulatis: ne misericordiam nostram, exercitusque nostri in ciuili dissensione sceleris loco ponatis. quod si salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis: melius & vobis, & reip. consuletis. Data III. Kal. Iun. a Ponte Argenteo. Valete.

EXPLA-

EXPLANATIO.

In ciuibus conseruandis,] sic duo veteres libri, & vnus præterea, quo sum vsus adolescens, Vbaldini Bandinelli. Reliqui omnes, Obseruandis. malo, Conseruandis; ne ciuium cædes fieret. quod explanatur sequentibus verbis: Me tantæ multitudinis ciuium R. salutis atque incolumitatis causam suscipere coegit. Et infra: Misericordiam nostram, exercitusque nostri. Ad hanc sententiam pertinent illa Planci verba, epist. 21. Accessit eo, vt milites eius, cum Lepidus concionaretur, conclamarint viri boni, pacem se velle, neque esse cum vllis pugnaturos, duobus iam consulibus singularibus amissis, tot ciuibus pro patria amissis. *Seditione facta*,] de hac seditione Velleius, Plutarchus, Dio. *III. Kal. Iun.*] mensis Iunij nomen est in duobus antiquis libris: in quibusdam Aprilis nominatur, errore perspicuo: in aliis neque Aprilis, neque Iunius. in plerisque libris antiquis est, I v. Kal. in nonnullis, vt in eo Vincentij Riccij, I I I. Kal. quod magis probo. nam etsi Lepidus I v. Kal. Iun. se cum Antonio coniunxit; vt ex Planci epist. 23. cognoscitur: veri tamen similius videtur, postridie Plancum ad senatum scripsisse, quam eodem die, in tanta rerum mutatione.

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS IN EPISTOLARVM CICERONIS QVÆ FAMILIARES VOcantur, Librum vndecimum ad Brutum & alios.

ARGVMENTVM EPIST. I. LIB. XI.

Brutus habitum cum Hirtio, consule designato, sermonem exponit: postulatam a se liberam legationem significat: suum consilium ostendit, tutam in vrbe mansionem non esse, migrandum ex Italia: Vel postulandum, vt ipsi, & M. Bruto, & Cassio liceat esse in vrbe publico præsidio. Antonio & Dolabella cos.

D. Brutus S. D. M. Bruto, & C. Cassio. 1.

Quo in statu simus, cognoscite. Heri vesperi apud me Hirtius fuit: qua mente esset Antonius, demonstrauit, pessima scilicet & infidelissima. nam se neque mihi prouinciam dare posse aiebat, neque arbitrari tuto in vrbe esse quemquam nostrum: adeo esse militum cõcitatos animos, & plebis. quod vtrumque esse falsum, puto vos animaduertere: atque illud esse verum, quod Hirtius demonstrabat, timere eum, ne, si mediocre auxilium dignitatis nostræ habuissemus, nullæ partes iis in rep. relinquerentur. cum in his angustiis versarer, placitum

citum est mihi, vt postularem legationem liberam mihi, reliquisque nostris; vt aliqua caussa proficiscendi honesta quæreretur. hoc se impetraturum pollicitus est: nec tamen impetraturum confido: tanta est hominum insolentia, & nostri insectatio. ac, si dederint, quod petimus; tamen paullo post futurum puto, vt hostes iudicemur, aut aqua & igni nobis interdicatur. Quid ergo est, inquis, tui consilij? Dandus est locus fortunæ: cedendum ex Italia, migrandum Rhodum, aut aliquo terrarum arbitror. si melior casus fuerit, reuertemur Romam; si mediocris, in exsulio viuemus; si pessimus, ad nouissima auxilia descendemus. Succurret fortasse hoc loco alicui vestrum, cur nouissimum tempus exspectemus potius, quam nunc aliquid moliamur. Quia, vbi consistamus, non habemus, præter Sex. Pompeium, & Bassum Cæcilium: qui mihi videntur, hoc nuncio de Cæsare allato, firmiores futuri. satis in tempore ad eos accedemus, vbi, quid valeant, scierimus. Pro Cassio & te si quid velitis me recipere, recipiam. postulat enim hoc Hirtius vt faciam. Rogo vos, quamprimum mihi rescribatis. nam non dubito, quin de his rebus ante horam quartam Hirtius me certiorem sit facturus. quem in locum conuenire possimus, quo me velitis venire, rescribite. Post nouissimum Hirtij sermonem, placitum est mihi postulare, vt liceret nobis esse Romæ publico præsidio: quod illos nobis concessuros non puto. magnam enim inuidiam iis faceremus. nihil tamen non postulandum putaui, quod æquum esse statuerem. Valete.

EXPLANATIO.

D. Brutus] Iuniæ gentis, adoptatus fortasse a Postumio aliquo, vnde Albini cognomen acceperit. Albinus enim vocatur a Plutarcho, Appiano, Dione. Latini scriptores Brutum semper, non Albinum, appellant. *Pronunciam*] Galliam citeriorem, a Cæsare ipso, dum viueret, D. Bruto assignatam, mox, Cæsare mortuo, a senatu confirmatam. Suetonius in Augusto, Appianus, Dio, alij. *Aiebat*,] Antonius: quippe cum eam ipse appeteret, suis consiliis aptam, quia, post Cæsaris necem excitare bellum ciuile cupiebat. Macedoniam vero, quam ei senatus dederat, Decimo dare cogitabat. quod factum non est: ideo Brutum Antonius, Mutina inclusum, per menses multos obsedit. *Militum*] veteranorum, quos Cæsar beneficiis affecerat. *Si mediocre auxilium*] quod mox non mediocre habuere, Decimus Galliam Cisalpinam, iam antea a Cæsare attributam, Cassius Syriam, M. Brutus Macedoniam, vtramque a senatu decretam post interitum Cæsaris. *Placitum est*] epist. 4. lib. 8. *Legationem liberam*] legationes liberæ priuatarum rerum caussa senatoribus dabantur: tum quod iis, non permittente senatu, abire non licebat: tum etiam, vt essent honoratiores apud exteras nationes, addito legationis nomine. epist. 18. ad Att. lib. 2. & epist. 11. lib. 15. ad eundem, & in orationibus in Rullum, pro Flacco. *Rhodum*,] liberam ciuitatem. epist. 7. lib. 4. *Ad nouissima auxilia descendemus.*] epist. 33. lib. 10. Si nihil in Lepido spei sit, descensurum ad extrema, & non modo nationes, sed etiam seruitia concitaturum. *Sex. Pompeium*,] Magni filium: qui erat in vlteriore Hispania. *Bassum*] qui erat in Syria. epist. 11. lib. 12. & epist. 18. eiusdem libri, & Strabo l. b. 16. Dio lib. 47. *Inuidiam*] odium, vt epist. 1. lib. 1. indignarentur, inquit, boni ciues, vindices libertatis egere præsidio.

ARGVMENTVM EPIST. II.

Petunt ab Antonio consule Brutus & Cassius praetores, an ipsos putet in vrbe, magna veteranorum militum frequentia, tutos fore. Eodem anno.

M. Brutus

M. Brutus & C. Cassius præt. S. D.
M. Antonio cos. 2.

De tua fide & beneuolentia in nos nisi persuasum esset nobis, non conscripsissemus hac tibi: quæ profecto, quando istum animum habes, in optimam partem accipies. Scribitur nobis, magnam veteranorum multitudinem Romam conuenisse iam, & ad Kal. Iun. futuram multo maiorē. de te si dubitemus, aut vereamur; sumus nostri dissimiles. sed certe, cum ipsi in tua potestate fuerimus; tuoque adducti consilio dimiserimus ex municipiis nostros necessarios; neque solum edicto, sed etiam litteris id fecerimus; digni sumus, quos habeas tui consilij participes, in ea præsertim re, quæ ad nos pertinet. quare petimus a te, facias nos certiores tuæ voluntatis in nos: putes ne nos tutos fore in tanta frequentia veteranorum: quos etiam de reponenda ara cogitare audimus: quod velle te, probare vix quisquam posse videtur, qui nos saluos & honestos velit. nos ab initio spectasse otium, nec quidquam aliud libertate communi quæsisse, exitus declarat. fallere nemo nos potest, nisi tu: quod certe abest a virtute tua & fide. sed alius nemo facultatem habet decipiendi nos. tibi enim vni credidimus, & crediturí sumus. maximo de nobis timore afficiuntur amici nostri. quibus etsi tua fides explorata est, tamen illud in mentem venit, multitudinem veteranorum facilius impelli ab alio quolibet, quam a te retineri posse. Rescribas nobis ad omnia, rogamus. Nam illud valde leue est, ac nugatorium, ea re denunciatum esse veteranis, quod de commodis eorum mense Iunio laturus esses. quem enim impedimento futurum putas, cum de nobis certum sit nos quieturos?

Non debemus cuiquam videri nimium vitæ cupidi, cum accidere nobis nihil possit sine pernicie, & confusione omnium rerum. Vale.

EXPLANATIO.

Fide & beneuolentia] beneuolentia, vt velit: fides, vt promissa seruet. *Istum*] cui confidimus, adducti fide & beneuolentia in nos tua. *Ad Kal. Iun.*] in quem diem senatum Antonius edixerat. Phil. 1. Ecce Kalendis Iun. quibus vt adessemus, edixerat, mutata omnia. nihil per senatum, multa & magna per populum, & absente populo, & inuito. veterani, qui appellabantur, quibus hic ordo diligentissime cauerat, non ad conseruationem earum rerum, quas habebant, sed ad spem nouarum prædarum incitabantur. *Vellete.*] alij ex ingenio, Velle, &. Sed ita referri necesse esset ad amicos Bruti & Cassij: de quibus non scriberent, Vix quisquam, sed, Prorsus nemo. sequamur igitur & antiquos libros, & sententiam. *In tua potestate*] percussores Cæsaris, data Antonio & Lepido fide, & ab eis vicissim accepta, de Capitolio, quo post Cæsaris necem populi metu confugerant, descenderit, Cassiusque se Antonio, Brutus Lepido credidit. *Nostros necessarios*;] qui, vt iis præsidio essent, in vrbem conuenerant. Phil. 10. de M. Bruto sic: Prætor vrbanus cum esset, vrbe caruit, ius non dixit, cum omne ius reip. recupera sset: cumque concursu quotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eum fieri solebat, præsidioque Italiæ cunctæ sæptus posset esse, absens iudicio bonorum defensus esse maluit, quam præsens manu. *Tui consilij*] quid sentiret de veteranis, nosse cupiebant. *De reponenda ara*] erecta tamquam Deo Cæsari mortuo a simulato C. Marij filio, euersa a Dolabella consule. qua de re diximus epist. 14. lib. 9. *Nec quidquam aliud libertate communi quæsisse*,] genus loquendi sumptū a Græcis, pro, Nec quidquam aliud, præter libertatem. Sic & Horatius epist. ad Quinctium, lib. 1.

Neve putes alium sapiente bonoque beatum.

Et epist. ad Augustum lib. 2.

Edicto vetuit, ne quis se, præter Apellem,

Pingeret,

Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra.
Et Sat. 3. lib. 2.
Qui species alias veris, scelerisque tumultu
Permistas capiet.----

Plato autem in Menone: Ἄλλο ἐπιστήμης, pro, diuersum a scientia. & Arist. ἐν τῷ τῶν ἠθικῶν: φίλος ἕτερος τὸ κόλακος. *Denunciatum esse*] vt in vrbem frequentes conuenirent. *De commodis eorum*] Phil. 1. Veterani, quibus hic ordo diligentissime cauerat, non ad conseruationem earum rerum, quas habebant, sed ad spem nouarum prædarum incitabantur. *Non debemus cuiquam videri nimium vitæ cupidi,*] vt fortasse tibi videmur, quia consulimus te de salute nostra.

ARGVMENTVM EPIST. III.

Expostulatio ad contumeliosas & minaces Antonij litteras. Eodem anno.

Brutus & Cassius prætor. S. D. Antonio cos. 3.

Litteras tuas legimus, simillimas edicti tui, contumeliosas, minaces, minime dignas, quæ a te nobis mitterentur. nos, Antoni, te nulla lacessiuimus iniuria: neque miraturum credidimus, si prætores, & ea dignitate homines, aliquid edicto postulassemus a consule. quod si indignaris ausos esse id facere: concede nobis, vt doleamus, ne hoc quidem abs te Bruto & Cassio tribui. Nam de delectibus habitis, & pecuniis imperatis, exercitibus sollicitatis, & nunciis trans mare missis, quod te quæstum esse negas: nos quidem tibi credimus, optimo animo te fecisse: sed tamen neque agnoscimus quidquam eorum: & te miramur, cum hæc reticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin nobis de morte Cæsaris obiiceres. Illud vero quemadmodum ferendum sit, tute cogita: non licere prætoribus, concordiæ ac libertatis caussa, per edictum de suo iure de-

cedere, quin consul arma minetur. quorum fiducia, nihil est, quod nos terreas. neque enim decet, aut conuenit nobis, periculo vlli submittere animum nostrum: neque est Antonio postulandum, vt iis imperet, quorũ opera liber est. nos si alia hortarentur, vt bellum ciuile suscitare vellemus: littera tua nihil proficerent. NVLLA *enim minantis auctoritas apud liberos est. sed pulchre intelligis, non posse nos quoquam impelli: & fortassis ea re minaciter agis, vt iudicium nostrum metus videatur. nos in hac sententia sumus, vt te cupiamus etiam in libera rep. magnum atque honestum esse: vocemus te ad nullas inimicitias; sed tamen pluris nostram libertatem, quam tuam amicitiam, æstimemus. tu etiam atque etiam vide quid suscipias, quid sustinere possis: neque quam diu vixerit Cæsar, sed quam non diu regnarit, fac cogites. Deos quæsumus, consilia tua reip. salutaria sint, ac tibi: si minus, vt, salua atque honesta rep. tibi quam minimum noceant, optamus. Pridie non. Sext.*

EXPLANATIO.

Edicti tui,] sententiam huius edicti scire nobis non licet: neque enim exstat: sed contumeliosum fuisse constat, minilque plenum, cum similimum vocetur eius litteratum. *Si prætores,*] & Brutus quidem prætor vrbanus erat, qui ceteris prætoribus dignitate præstat: itaque absentibus consulibus consulare munus more maiorum sustinet. epist. 12. lib. 10. *Edicto*] si fuissent extra vrbem, litteris postulassent: cũ essent in vrbe, postulauerunt edicto. *Postulassemus*] postulauerãt, vt, saluis legibus, abesse possent vltra dies decem. uã per decem licebat. hoc ita impetrari poterat, si consul Antonius, vt soluerentur legibus, ad senatum retulisset. id primum ab Antonio negatum illis esse, ex hac intelligitur epistola:

postea

postea concessum, docet Philippica secunda: in qua ita scriptū est: Cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab vrbe plus quam decem dies abfuisset? *Ne hoc quidem*] ne hoc quidem, quod postulemus, tribui a te Bruto & Cassio, amicis tuis: quibus maiora a te tribui, par esset. Si prætoribus, & hominibus ea dignitate præditis, consul gratificari non vis: hoc saltem nobis, nō tamquam consul prætoribus, sed tamquam Bruto & Cassio, id est amicis tuis, qui & credidimus tibi, & crediturī sumus, tribuere deberes. quod cum non facias; concede nobis, vt doleamus. *De delectibus habitis*,] audierant quæstum esse Antonium de delectibus ab ipsis habitis, de pecunijs imperatis, &c. *Nuncijs trans mare missis*,] ad sollicitandos exercitus, præsertim sex legiones Macedonicas, quibus vti Cæsar in Parthico bello cogitauerat. *Te fecisse:*] quod questus non sis, licet audires ea de nobis. *Neque agnoscimus quidquam eorum:*] Agnoscere, est fateri: non agnoscere, negare. epist. 4. lib. 4. *Cum hæc retrcueris*,] cum de delectibus habitis, alijsque rebus, in nos falso rumore collatis, questus non sis. *Obsiceres.*] in litteris. *Concordiæ ac libertatis caussa*,] ideo enim abesse cupiebant, ne qua in vrbe seditio propter Cæsaris mortem concitaretur. timebant autem potissimum veteranos. epist. 2. *Per edictum*] edicto proposito significauerant, velle se abesse concordiæ ac libertatis caussa. id est autem, de suo iure decedere. nam cum prætor vltra decem dies abest, de suo iure decedit. Hoc esse edictum opinor paullo ante nominatum, idem scilicet, quod in *Phil.* 1. appellatur his verbis: Nec ita multo post, edictū Bruti affertur & Cassij: quod quidem mihi plenum æquitatis videbatur. *Arma minetur.*] vt minatus erat in ijs litteris; quæ contumelioſæ minaceſque dictæ sunt. *Nobis*,] qui tyrannum occidimus, vt patriam seruitute liberaremus. *Littera tua nihil proficerent.*] quibus arma minatus erat, quasi abesse ideo vellent, vt bellum ciuile suscitarent: id Hirtius quoque timuit: itaque scripsit ad Ciceronem his verbis: Brutus & Cassius vtinam, quam facile a te de me impetrare possunt, ita per te exorentur, ne quod callidius ineant consilium. cedentes enim hæc ais scripsisse: quo? aut quare? retine, obsecro te, Cicero, illos: noli sinere hæc omnia perire. Et Phil. 10. Ab hoc igitur quisquam bellum timet, qui, ante quam nos id coacti

susceperimus, in pace iacere, quam in bello vigere, maluit? Quamquam oratio illa est habita aliquanto post, quam hæ litteræ scriptæ. *Quoquam*] ad vllam rerum nouitatem. *Iudicium nostrum*] iudicio enim nostro, non armorum tuorũ timore, nihil noui cogitamus. *Honestum*] honoratum. epist. 15. lib. 2. Cæsarem honestum esse cupio. *Quam non diu regnarit*,] regnauit, absoluta potestate, nullo Pompeianorum partium metu, post victos in Hispania Pompeij liberos, quinque tantum menses. redijt enim Octobri mense, occisus est idibus Mart. quod Velleius lib. 2. fasti Capitolini, & aliorum testimonia docent.

ARGVMENTVM EPIST. IV.

Res a se gestas exponit: pro quibus, Ciceronem rogat, vt sibi sua sententia supplicationes decernat. Eodem anno.

D. Brutus imp. cos. des. S. D. Ciceroni. 4.

Si de tua in me voluntate dubitarem, multis a te verbis peterem, vt dignitatem meam tuerere: sed profecto est ita, vt mihi persuasi, me tibi esse curæ. Progressus sum ad inalpinos cum exercitu, non tam nomen captans imperatorium, quam cupiens militibus satisfacere, firmosque eos ad tuendas nostras res efficere: quod mihi videor consecutus. nam & liberalitatem nostram, & animum sunt experti. cum omnium bellicosissimis bellum gessi: multa castella cepi, multa vastaui: non sine caussa ad senatum litteras misi. adiuua nos tua sententia. quod cum facies, ex magna parte communi commodo inseruieris. Vale.

EXPLANATIO.

Imp.] appellatus a militibus ob rem bene gestã. epist. 10. lib. 2. *Inalpinas*] alpium incolas: cum quibus & Metellus Celer

Celer bellum gesserat epist. 1. lib. 5. *Nomen captans imperatorium,*] vt ex re bene gesta imperator appellarer. *Animum*] aduersus hostes. modeste, Animum, dixit, pro Virtute. *Aduma nos tua sententia.*] vt supplicationes impetrem. Videtur impetrasse. nam supplicationes triumphus sequebatur: & paratum illi triumphum fuisse, Phil. 6. ostendit his verbis. An ille non potuit, si Antonium consulem, si Galliam Antonij prouinciam iudicasset, legiones Antonio & prouinciam tradere? domum redire? triumphare?

ARGVMENTVM EPIST. V.

Excusat se, quod Bruti litteris non responderit: hortatur ad libertatem recuperandam: sua studia officiaque pollicetur. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 5.

Lupus, familiaris noster, cum a te venisset, cumque Romæ quosdam dies commoraretur: ego eram in ijs locis, in quibus maxime tuto me esse arbitrabar. eo factum est, vt ad te Lupus sine meis litteris rediret, cum tamen curasset tuas ad me perferendas. Romam autem veni ad v. id. Dec. nec habui quidquã antiquius, quam vt Pansam statim conuenirem: ex quo ea de te cognoui, quæ maxime optabam. Quare hortatione tu quidem non eges, si ne in illa quidem re, quæ a te gesta est post hominum memoriam maxima, hortatorem desiderasti: illud tamen breuiter significandũ videtur, populum R. omnia a te exspectare, atque in te aliquando recuperandæ libertatis omnẽ spem ponere. Tu, si dies noctesque memineris, quod te facere certo scio, quantã rem gesseris, non obliuiscere profecto, quanta tibi etiam nunc gerendæ sint. si enim iste prouinciam nactus erit; cui quidem ego semper amicus fui ante, quam illum intellexi non modo aperte, sed etiam libenter cum rep.

bellum gerere: spem reliquam nullam video salutis. Quamobrem te obsecro iisdem precibus, quibus senatus populusque R. vti in perpetuum remp. dominatu regio liberes: vt principijs consentiant exitus. tuum est hoc munus, tua partes: a te hoc ciuitas, vel omnes potius gentes non exspectant solum, sed etiam postulant. Quamquam, cum hortatione non egeas, vt supra scripsi, non vtar ea pluribus verbis: faciam illud, quod meum est, vt tibi omnia mea officia, studia, curas, cogitationes pollicear, quæ ad tuam laudem & gloriam pertinebunt. quamobrem velim tibi ita persuadeas, me tum reip. caussa, quæ mihi vita mea carior est, tum quod tibi ipsi faueam, tuamque dignitatem amplificari velim, tuis optimis consilijs, amplitudini, gloriæ nullo loco defuturum. Vale.

EXPLANATIO.

Lupus,] Rutiliorum cognomen. *Tuto me esse*] timebat Antonium consulem. *Pansam*] consulem designatum. *Quæ maxime optabam.*] te scilicet Antonio prouinciam nolle tradere, optimeque erga remp. animatum esse. *Ne in illa quidem re,*] in Cæsare occidendo. *Iste*] Antonius. *Prouinciam*] Galliam cisalpinam, cui præerat Decimus. *Semper amicus fui*] epist. 23. lib. 16. *Dominatu regio liberes:*] Antonio tuæ prouinciæ finibus excludendo: in quo sita videtur salus reip. Dominatu regio, dicit, quia, cum rege iam liberati essent, dominatus tamen regius manebat. epist. 1. lib. 12. Non regno, sed rege liberati videmur. *Vt principijs consentiant exitus.*] vt, quemadmodum rege, ita nos dominatu regio liberes. *Tuis optimis consilijs,*] quæ spectant ad communem libertatem.

ARGVMENTVM EPIST. VI.

Suam dignitatem Brutus commendauerat. respondet Cicero, sibi

cero, sibi eam etiam atque etiam curæ fore, idque tam in senatu declaratum. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 6.

Lupus noster cum Romam sexto die Mutina venisset, postridie me mane conuenit, tuaque mihi mandata diligentissime exposuit, & litteras reddidit. Quod mihi tuam dignitatem commendas: eodem tempore existimo te mihi meam dignitatē commendare; quam mehercule non habeo tua cariorem. quare mihi gratissimum facies, si exploratum habebis; tuis laudibus nullo loco nec consilium, nec studium meum defuturum. Cum tribuni pl. edixissent, senatus adesset ad XIII. Kal. Ian. haberentque in animo de præsidio consulum deferre: quamquam statueram in senatum ante Kal. Ian. non venire; tamen, cum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi, aut ita haberi senatum, vt de tuis diuinis in remp. meritis fileretur; quod factū esset, nisi ego veniissem; aut etiam, si quid honorifice de te diceretur, me non adesse. itaque in senatum veni mane. quod cum esset animaduersum, frequentissimi senatores conuenerunt. qua de te in senatu egerim; quæ in concione maxima dixerim, aliorum te litteris malo cognoscere. illud tibi persuadeas velim, me omnia, quæ ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quæ est per se amplissima, summo semper studio suscepturum, & defensurum. quod quamquam intelligo me cum multis esse facturum: tamen appetam huius rei principatum. Vale.

EXPLANATIO.

Tribuni pl.] qui potestatē habebant vocandi senatus. Gel-

lius lib.14.cap.7. *Ad* XIII. *Kal.Ian.*] is dies est, quo Phil. 3. habuit Cicero, Antonio consule, sed in Galliam profecto. in epist. ad Cornificium: Ad XIII. Kal. Ian. senatus frequens mihi est assensus, cum de ceteris rebus magnis & necessarijs, tum de prouincijs ab ijs, qui obtinerent, retinendis, neque cuiquam tradendis, nisi qui ex S. C. successisset. Et ad eundē: Ego, quo die primū in spem libertatis ingressus sum, &, cunctantibus ceteris, fundamenta reip. ieci, eo die, &c. Phil.14. Memoria tenent, me ante diem XIII. Kal. Ian. principem reuocandæ libertatis fuisse. Quos autem tribunos pl. in hac epist. ad Brutum nominat, ij noui erant: nam magistratum inibant IV. id. Dec. vt ex Dionysio didicimus. *De præsidio consulum des.*] Hirtij & Pansæ. Phil.3. Præclare factis tribuni pl. qui de præsidio consulum senatusque referatis. *Ante Kal.Ian.*] antequam consulatum inirent Hirtius & Pansa. *Edictum tuum*] hac de re sic Phil.5. Ante diem XIII. Kal.Ian. decretis vestris eum concidistis. Et paullo post: Eodemque die D.Bruti edicto allato, factum eum collaudastis: quodque ille bellum priuato consilio susceperat, id vos auctoritate publica comprobastis. Idem Phil. 4.& 6. *In senatu*] significat ea, quæ scripta sunt in Philip.3. *In concione*] ad populum. vide Philip.4.

ARGVMENTVM EPIST. VII.

Suadet Bruto, ne in salute populi R. conseruanda senatus auctoritatem exspectet, sed voluntatem senatus pro eius auctoritate habeat. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 7.

Cum adhibuisset domi meæ Lupus me, & Libonem, & Seruium, consobrinum tuum; quæ mea fuerit sententia cognosse te ex C. Seio arbitror; qui nostro sermoni interfuit. reliqua, quamquam statim Seium Græceius est subsecutus, tamen ex Græceio poteris cognoscere. Caput autem est hoc, quod te diligentissime per-

cipere

cipere & meminisse velim, vt ne in libertate & salute populi R. conseruanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi: ne & tuum factum condemnes; (nullo enim publico consilio remp. liberasti: quo est etiam res illa maior & clarior) & adolescentem, vel puerum potius Cæsarem iudices temere fecisse, qui tantam caussam publicam priuato consilio susceperit; denique homines rusticos, sed fortissimos viros, ciuesque optimos, dementes fuisse iudices, primum milites veteranos, commilitones tuos, deinde legionem Martiam, legionem Quartam, quæ suum consulem hostem iudicauerunt, seque ad salutem reip. defendendam contulerunt. voluntas senatus pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu. postremo suscepta tibi caussa iam bis est, vt non sit integrum: primum idibus Mart. deinde proxime, exercitu nouo, & copijs comparatis. quamobrem ad omnia ita paratus atque animatus esse debes, non, vt nihil facias, nisi iussus, sed vt ea geras, quæ ab omnibus summa cum admiratione laudentur. Vale.

EXPLANATIO.

Adhibuisset] epist. 7. lib. 4. & epist. 25. lib. 10. *Liberem*,] Scriboniæ gentis. *Ex C. Sesto*] qui ad Brutum iuerat. *Nondum liberi:*] erant enim in senatu, qui Antonio fauerent, in primisque Q. Fufius Calenus. *Tuum factum*] cum tyrannum liberasti. *Vel puerum potius*] annum agentem XIX. Velleius lib. 2. Tacitus lib. 13. epist. 28. lib. 10. Egregius puer Cæsar. *Priuato consilio*] epist. 25. lib. 12. Puer egregius præsidium sibi primum, & nobis, deinde summæ reip. comparauit: qui nisi fuisset, Antonij reditus a Brundisio pestis patriæ fuisset. Et Phil. 3. C. Cæsar, adolescēs, pene potius puer, incredibili ac diuina quadā mente atq; virtute, tum, cum maxime furor arderet Antonij, cumq; eius a Brundisio crudelis & pestifer reditus timeretur, nec postulantibus, nec cogitantibus,

nec optantibus quidem nobis, quia fieri posse non videbatur, firmissimum exercitum ex inuicto genere veteranorum militum comparauit, patrimoniumque suum effudit. Idem in alijs Philippicis, & epist. 7. lib. 16. ad Att. Velleius autem lib. 2. C. Cæsar, ait, XIX. annum ingressus, mira ausus, ac mira consecutus, priuato consilio, maiorem senatu pro rep. animũ habuit: primumque a Calatia, mox a Casilino veteranos excitiuit paternos: quorum exemplum secuti alij, breui in formam iusti coiere exercitus. Idem Dio, Appianus, & alij. *Rusticos,*] agros enim, assignatos a Cæsare tamquam diuturnæ militiæ præmia, milites veterani colebant. epist. 7. lib. 16. ad Att. Octauianus magna molitur: veteranos, quiqui Casilini & Calatiæ sunt, perduxit ad suam sententiam: nec mirum: quingenos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire. Plane hoc spectat, vt se duce bellũ geratur cum Antonio. Quamquam hoc, Homines rusticos, non ad veteranos tantum, militiæ munere iam liberatos, sed ad duas etiam legiones, Martiam, & Quartam, infra nominatas, pertinet. milites enim legionarij rura colebant, & in 31. rusticis tribubus, quæ constabant omnes e ciuibus ingenuis, nullo admisto libertino, suffragium ferebant. Cato etiam apud Ciceronem, in libro de Senectute, qui militabant in legionibus, rusticos fuisse omnes ostendit. Scripsi, inquit, in Originibus, legiones nostras in eum fere locum profectas alacri animo & erecto, vnde se numquam redituras arbitrarentur. quod igitur adolescentes, & ij quidem non solum indocti, sed etiam rustici, contemnunt, id docti senes extimescent? *Commilitones tuos,*] simul enim Cæsare duce in Gallia meruerant. *Legionem Martiam, legionem Quartam*] vide Phil. 3. & alias, Velleium, Appianum, Dionem. *Vt non sit integrum;*] non licet vt tuum sit arbitrij tui iam non est, reip. curam vel suscipere, vel omittere. bis enim te libertatis defensorem professus es. *Idibus Mart.*] cum tyrannum occidisti. *Exercitu nouo,*] vt Antonium cisalpina Gallia excluderet.

ARGVMENTVM EPIST. IIX.

Scribit de legatis ad Antonium de pace missis, quaque sit omnium de Bruto exspectatio, consensioque ad libertatem recuperandam. Hirtio & Pansa cos.

Cicero

Cicero S. D. Bruto imp. 8.

Eo tempore Polla tua misit, vt ad te, si quid vellem, darem litterarum, cum quid scriberem, non habebam. omnia enim erant suspensa propter exspectationem legatorum: qui quid egissent, nihil dum nunciabatur. hac tamen scribenda existimaui, primum, senatum populumque R. de te laborare non solum salutis tuæ causa, sed etiam dignitatis tuæ. admirabilis est enim quædam tui nominis caritas, amorque in te singularis omnium ciuium. ita enim sperant atque confidunt, vt antea rege, sic hoc tempore regno te remp. liberaturum. Romæ delectus habetur, totaque Italia: si hic delectus appellandus est, cum vltro se offerunt omnes: tantus ardor animos hominum occupauit desiderio libertatis, odioque diutinæ seruitutis. De reliquis rebus a te iam exspectare litteras debemus, quid ipse agas, quid noster Hirtius, quid Cæsar meus: quos spero breui tempore societate victoriæ tecum copulatos fore. Reliquum est, vt de me id scribam, quod te ex tuorum litteris & spero, & malo cognoscere: me neque deesse vlla in re, neque vmquam defuturum dignitati tuæ. Fac valeas.

EXPLANATIO.

Polla] vxor Bruti, quæ Triarij fuerat. vide epist. 10. lib. 8. Paulla eadem vocatur, vt Olla pro aulla. *Legatorum:*] L. Marcij Philippi, L. Calpurnij Pisonis. ep. 4. lib. 12. & Phil. 6. *Regno*] dominatu regio. epist. 5. lib. 11. *Delectus habetur,*] a Pansa consule, Hirtio iam cum Octauiano ad Mutinã profecto. epist. 5. lib. 12. *Me neque deesse vlla in re, neque vmquam defuturum dignitati tuæ.*] notanda varietas verborum in eadem sententia. epist. 6. Mihi gratissimum facies, si exploratum habebis, tuis laudibus nullo loco nec consiliũ,

nec ſtudium meum defuturum. Et in eadem infra: Illud tibi perſuadeas velim, me omnia, quę ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quæ eſt per ſe ampliſſima, ſummo ſemper ſtudio ſuſcepturum, & defenſurum.

ARGVMENTVM EPIST. IX.

Rogat Ciceronem, proſpiciat, ne, utroque conſule ad Mutinam amiſſo, hoſtes resp. conualeſcant, monetque quid agendum iudicet. Eodem anno.

Brutus S. D. Ciceroni. 9.

Panſa amiſſo, quantum detrimenti reſp. acceperit, non te præterit. nunc auctoritate & prudentia tua proſpicias oportet, ne inimici noſtri, conſulibus ſublatis, ſperent ſe conualeſcere poſſe. ego, ne conſiſtere poſſit in Italia Antonius, dabo operam. ſequar eum confeſtim. vtrumque me præſtaturum ſpero, ne aut Ventidius elabatur, aut Antonius in Italia moretur. in primis rogo te, ad hominem ventoſiſſimum Lepidum mittas, ne nobis bellum redintegrare poſſit, Antonio ſibi coniuncto. Nam de Pollione Aſinio, puto te perſpicere, quid ſit facturus. multa, & bona, & firma ſunt legiones Lepidi & Aſinij. Neque hæc iccirco tibi ſcribo, quod te non eadem animaduertere ſciam, ſed quod mihi perſuaſiſſimum eſt, Lepidum recte facturum numquam: ſi forte vobis id de hoc dubium eſt. Plancum quoque confirmetis, oro: quem ſpero, pulſo Antonio, resp. non defuturum. Si ſe alpes Antonius tranſiecerit, conſtitui præſidium in alpibus collocare, & te de omni re facere certiorem. III. Kal. Maij, ex caſtris, Regij.

EXPLANATIO.

Panſa amiſſo,] Hirtium non nominat, quod in Panſa gra-

uitas

uitas & prudentia maior. *Inimici nostri,*] videtur Octavianum significare: qui percussores parentis sui diligere non poterat: id quod, inita cum Antonio & Lepido societate, declarauit. vide illud epist. 10. Quantamque cupiditatem, &c. *Elabatur,*] elapsus tamen est, itinere facto difficillimo. epist. 10. & epist. 17. 33. 34. lib. 10. *Ventosissimum*] leuissimum, atque in primis mobilem. epist. ad M. Brutum: Datum Lepido tempus est, in quo leuitatem eius, sæpe perspectam, maioribus in malis experiremur. *Pollione Asinio,*] qui longius aberat, quam Lepidus: præerat enim Hispaniæ citeriori. epist. 31. lib. 10. *Puto te perspicere,*] propter amicitiam. non dubito, quin ille tibi suum sensum patefaciat. *Multæ,*] quatuor Lepidi, Asinij duæ, Appiano teste lib. 3. sed ipse Asinius epist. 32. tres habere se legiones ait. *Recte facturum numquam:*] fauebat Lepidus Antonij partibus: tum quod percussores Cæsaris oderat: tum etiam, quod eius filio nupserat Antonij filia: ipseque Antonij consulis beneficio pontifex max. in locum Cæsaris creatus erat. Appianus, Dio, Plutarchus. *Plancum*] L. Plancum, consulem designatum: cuius epistolæ sunt lib. 10. *In alpibus*] ne redire in Italiam posset.

ARGVMENTVM EPIST. X.

Queritur de quorundam malevolentia: & reip. periculum exponit. Eodem anno.

Brutus S. D. Ciceroni. 10.

Non mihi remp. plus debere arbitror, quam me tibi. gratiorem me esse in te posse, quam isti peruersi sint in me, exploratum habes: si tamen hac temporis ratione dici caussa, malle me tuum iudicium, quam ex altera parte omnium istorum. tu enim a certo sensu & vero iudicas de nobis: quod isti ne faciant, summa malevolentia & liuore impediuntur. interpellent me, quo minus honoratus sim; dum ne interpellent,

quo minus resp. a me commode administrari possit. qua
quanto sit in periculo, quam potero breuissime expe-
nam. Primum omnium, quantam perturbationem re-
rum vrbanarum afferat obitus consulum, quantam-
que cupiditatem hominibus iniecerit vacuitas, non te
fugit. Satis me multa scripsisse, quae litteris commenda-
ri possint, arbitror. Scio enim cui scribam. Reuertor nunc
ad Antonium: qui ex fuga cum paruulam manum pe-
ditum haberet inermium, ergastula soluendo, omnemque
genus hominum arripiendo, satis magnum numerum
videtur effecisse. huc accessit manus Ventidij, qua, tran-
Apenninum itinere facto difficillimo, ad Vada perue-
nit; atque se ibi cum Antonio coniunxit. est numerus
veteranorum & armatorum satis frequens cum Ven-
tidio. consilia Antonij haec sint necesse est: aut ad Lep-
dum vt se conferat, si recipitur: aut Apennino alpibus-
que se teneat, & decursionibus per equites, quos habet
multos, vastet ea loca, in qua incurrerit: aut rursus se
in Etruriam referat, quod ea pars Italiae sine exercitu
est. quod si me Caesar audisset, atque Apenninum trans-
isset: in tantas angustias Antonium compulisset, vt
inopia potius, quam ferro, conficeretur. Sed neque Cae-
ri imperari potest: nec Caesar exercitui suo: quod vtri-
que pessimum est. Cum haec talia sint: quo minus, quod
ad me pertinebit, homines interpellent, vt supra scripsi,
non impedio: haec quemadmodum explicari possint, aut
a te cum explicabuntur, ne impediantur, timeo. alere
iam milites non possum. cum ad remp. liberandam ac-
cessi, H-S mihi fuit pecuniae CD amplius. tantum ab-
est, vt mea rei familiaris liberum sit quidquam, vt
meos iam omnes amicos are alieno obstrinxerim. septe-
num numerum legionum alo; qua difficultate, tu arbi-
trare,

rare. nõ, si varronis thesauros haberem, sustinere sum-
tum possem. Cum primum de Antonio exploratum
habuero, faciam te certiorem. Tu me amabis, ita, si hoc
dem me in te facere senseris. 111. *non. Maij, ex ca-*
lris, Dertona. Vale.

EXPLANATIO.

Non mihi remp. plus debere arbitror,] quæ tamen mihi, ob tyrannum a me cæsum, plurimũ debet. *Posse,*] aliquando posse: cum nunc non possim. *Isti peruersi*] in epist. ad M. Brutum: Quo die decreui, vt D. Bruti nomen in fastis adscriberetur, cognoui paullo plures in senatu maleuolos esse, quam gratos. *Si tamen hæc temporis videantur dici causa,*] quod si hæc a me ideo dici videntur, vt gratiam a te ineam, cuius opera studioque indigeam. *Malle me tuum iudicium,*] hoc refertur ad illud, Exploratum habes. Hunc locum olim emendauimus ex duobus antiquis libris, Vincentij Riccij, & Pauli Boti: quibus aliqua ex parte suffragantur ij, quibus nunc vtor. in vno tamen est, Videatur, non Videantur. in omnibus autem Hoc, non Hæc: vt legi etiam recte possit, *Si tamen hoc temporis videatur dici causa. A certo sensu,*] qui non errat, sed, quale quidque est, tale iudicat. *Consulum,*] Hirtij & Pansæ. *Cupiditatem*] rerum nouarum. Suspicionem suam de Octauiano significat: qui consulatum petijt, non adeptus cum Antonio se coniunxit. Idem epist. 9. significauit idem & M. Brutus in sua ad Ciceronem epistola: idem & Plancus epist. 24. lib. 10. *Vacuitas,*] vacua consulatu resp. Alibi Cicero, Vacuitas ab angoribus, Vacuitas ægritudinis. *Qua litteris commendari possint,*] & hoc ad Octauianum pertinet. *Satis magnum numerum videtur effecisse.*] speciem exercitus effecit, epist. 13. lib. 12. *Manus Ventidi:*] tres legiones. epist. 33. 34 lib. 10. *Ad Vada*] qui locus iacet inter Alpes & Apenninum, impeditissimus ad iter faciendum. epist. 13. *Quos habet multos,*] epist. 33. 34. lib. 10. *Rursus*] non, Rursus, vt in Etruriam, (neque enim fuerat Antonius antea cum exercitu in Etruria) sed, Rursus, in Italiam. *Ad me*] ad honorem meum. *Vt supra scripsi,*]

in eadem epistola. supra, & antea differunt. supra, rem significat: antea tempus. quo modo etiam differunt Adhuc, & Hactenus. epist. 9. lib. 6. Tibi & illa polliceor, quæ supra scripsi. Et epist. 6. lib. 8. Quod tibi supra scripsi, Curionem frigere: iam calet. Et pro Cæcina: Ille, quem supra deformaui. *H-S mihi fuit pecunia* CD *amplius.*] CD, valet quadringenties, hoc est, duodecies centena scutatorum millia. *Amicos*] & in ijs legatum suum, Q. Pontium Aquilam. Dio lib. 46. *Septenum numerum*] sic placet: & sic omnes habent mei veteres libri, *Varronis*] significat Antonium, qui thesauros C. Cæsaris, ad Opis ædem depositos, abstulerat. Phil. 2. & epist. ad Att. & omnis historia. varronis autem, pro nequam hominis & dissoluti. vide epist. vlt. lib. 9. Ille Baro. *Sustinere sumptum*] in alijs, Subsistere sumptui: in duobus antiquis, Sufficere sumptui. Omnia recte. *Tu me amabis, ita, si hoc idem me in te facere senseris.*] blanda simul & ingeniosa petitio, conferenda cum illa Planci, epist. 9. lib. 10. Te, vt diligas me, si mutuo te facturum scis, rogo. *Dertona.*] colonia inter Genuam & Placentiam. Plinius lib. 3. cap. 5. Strabo lib. 5.

ARGVMENTVM EPIST. XI.

Merita Ciceronis erga se attingit: Antonii profectionem ad Lepidum, dubiam Planci fidem. suum in remp. studium significat. Eodem anno.

Brutus imp. cos. des. S. D. Ciceroni. 11.

Eodem exemplo littera a te mihi redditæ sunt, quo pueri mei attulerunt. Tantum me tibi debere existimo, quantum persoluere difficile est. Scripsi tibi, quæ hic gererentur. in itinere est Antonius: ad Lepidum proficiscitur: ne de Planco quidem spem adhuc abiecit, vt ex libellis eius animaduerti, qui in me inciderunt: in quibus, quos ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret, scribebat. ego tamen non habui ambi-

guum

guum, & statim ad Plancum misi; & biduo ab Allobrogibus, & totius Galliæ legatos exspecto: quos confirmatos domum remittam. Tu, quæ istic opus erunt administrari, prospicies, vt ex tua voluntate, reique pub. commodo fiant. maleuolentia hominum in me, si poteris, occurres: si non poteris, hoc te consolabere, quod me de statu meo nullis contumelijs deterrere possunt. Pridie non. Maij, ex castris, finibus Statiellensium.

EXPLANATIO.

Quantum persoluere difficile est.] Persoluere, quod debetur; Parem gratiam referre; Assequi merita; eleganter dicuntur eodem sensu. *Antonium:*] prælio victus ad Mutinam. *Ad Lepidum*] cuius exercitu sperant bellum se posse renouare. quod accidit. *Spem*] ob amicitiam, quæ inter eos fuit. epist. 33. lib. 10. *Ex libellis*] Libelli differunt ab epistolis, tum quia breuiores, vt arbitror; tum etiam, quia non eodem modo complicabantur. ideo sæpe legitur in antiquis lapidibus, libertus a libellis, libertus ab epistolis. *Quos ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum*] hi tres & exercitibus præerant: &, quia Cæsarianarum partium omnes fuerant, propterea & spem in ijs Antonius collocabat, & ab ijsdem Brutus timendum existimabat: vt epist. 9. *Ab Allobrogibus,*] qui erant in prouincia Bruti. *Galliæ*] cisalpinæ. nam transalpina ad Planci pertinebat imperium, excepta Narbonensi, quam Cæsar, cum ei finitima Hispania, Lepido regendam attribuerat. *Confirmatos*] fide & animo. *Quæ istic opus erunt administrari,*] hæc opus sunt, Latine dicis scio: hæc opus sunt administrari, quam Latine dicatur, videro. *Prospicies,*] vides enim, quam non desint, qui caussam reip. tuentibus obsistant, prospiciendum igitur, & magna cura præcauendum, ne parum recte fiant, quæ fieri opus erit. *Occurres:*] obuiam ibis, resistes. translatio ab ijs, qui occurrentes progredi aliquem non sinunt. *Statiellensium.*] Statiellos, non Statiellenses, nominat, locatque in

parte Liguriæ cisalpina Plinius lib.3.cap.5.idem Statiellas vrbem libro 31. capite 2.appellat: vnde Statiellenses populi dici possunt.

ARGVMENTVM EPIST. XII.

Ita queritur, bellum ab Antonio renouatum, vt in eo nonnullam Bruti culpam videatur agnoscere.

Cicero S. D. Bruto imp. cos. des. 12.

Tres vno die a te accepi epistolas; vnam breuem, quam Flacco Volumnio dederas: duas pleniores, quarum alteram tabellarius T. Vibij attulit, alteram ad me misit Lupus. Ex tuis litteris, & ex Graecij oratione non modo non restinctum bellum, sed etiam inflammatum videtur. non dubito autem pro tua singulari prudentia, quin perspicias, si aliquid firmitatis nactus sit Antonius, omnia illa tua praeclara in remp. merita ad nihilum esse ventura. ita enim Romam erat nunciatum, ita persuasum omnibus, cum paucis inermis, perterritis metu, fracto animo fugisse Antonium. qui si ita se habet, vt, quemadmodum audiebam de Graecio, confligi cum eo sine periculo non possit: non ille mihi fugisse a Mutina videtur, sed locum belli gerendi mutasse. itaque homines alij facti sunt. nonnulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis. opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant. omnino EST *hoc populi, maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit. sed tamen prouidendum est, ne qua iusta querella esse possit. res sic se habet. is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit. hoc quam habeat vim, te existimare mala, quam me apertius scribere. Vale.*

EXPLA-

EXPLANATIO.

Omnia illa] tria potissimum, necem Cæsaris, copias reip. caussa comparatas, Mutinensem victoriam. epist. 7. 14. *Ad nihilum esse Ventura.*] partam antea gloriam amittes. Ad nihilum recidere, Phil. 8. *Inermis,*] pro, Inermibus, epist. 34. lib. 10. *Alij facti sunt.*] non iidem sunt, qui erant: mutati sunt. Plautus in Trin. Verbis paucis quam cito alium fecisti me. *Potissimum abuti libertate,*] monet Brutum, ne committat, vt populus de eo queri iure possit. *Per quem eam consecutus sit.*] per ipsum Decimum libertatem ciuitas recuperauerat, Cæsare interfecto. *Is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit.*] idem epist. 13. 19. 20. lib. 10. *Quam habeat rum,*] opinor, hoc dicit: plus tibi resp. debebit, quam reliquis liberatoribus suis. *Apertius*] ne, si scribam apertius, lædam alios de rep. bene meritos.

ARGVMENTVM EPIST. XIII.

Tarditatem suam excusat in Antonio persequendo: quo res in statu sit, exponit. Eodem anno.

Brutus imp. cos. des. S. D. Ciceroni. 13.

Jam non ago tibi gratias. cui enim re vix referre possum, huic verbis non patitur res satisfieri. Attendere te volo, quæ in manibus sunt. qua enim prudentia es, nihil te fugiet, si meas litteras diligenter legeris. Sequi confestim Antonium his de caussis, Cicero, non potui. eram sine equitibus, sine iumentis: Hirtium periisse nesciebam: Cæsari non credebam prius, quam conuenissem, & collocutus essem. hic dies hoc modo abiit. postridie mane a Pansa sum accersitus Bononiam. cum in itinere essem, nunciatum mihi est, eum mortuum esse. recurri ad meas copiolas. sic enim vere eas appellare possum. sunt extenuatissimæ, & inopia omnium rerum

peſſime accepta. biduo me Antonius anteceſſit, itinera multo maiora fugiens, quam ego ſequens. ille enim iit paſſim, ego ordinatim. quacumque iuit, ergaſtula ſoluit, homines abripuit: conſtitit nuſquã prius, quam ad Vada venit: quem locum volo tibi eſſe notum. iacet inter Apenninum & alpes, impeditiſſimus ad iter faciendum. cum abeſſem ab eo millia paſſuum triginta, & ſe iam Ventidius coniunxiſſet: concio eius ad me eſt allata: in qua petere cœpit a militibus, vt ſe trans alpes ſequerentur: ſibi cum M. Lepido conuenire. ſuccłamatum eſt, & frequenter a militibus Ventidianis, (nam ſuos valde quam paucos habet) ſibi iam in Italia pereundum eſſe, aut vincendum. & orare cœperunt, vt Pollentiam iter facerent. cum ſuſtinere eos non poſſet, in poſterum diem iter ſuum contulit. hac re mihi nunciata, ſtatim quinque cohortes Pollentiam premiſi, meumque iter eo contuli. hora ante præſidium meum Pollentiam venit, quam Trebellius cum equitibus. ſane quam ſum gauiſus: in hoc enim victoriam puto conſiſtere. in ſpem venerant, quod neque Planci quattuor legiones omnibus ſuis copiis pares arbitrabantur: neque ex Italia tam celeriter exercitum tranſiici poſſe credebant. quos ipſi adhuc ſatis arroganter Allobroges, equitatuſque omnis, qui eo præmiſſus erat a nobis, ſuſtinebant: noſtroque aduentu ſuſtineri facilius poſſe confidimus. tamen, ſi quo etiam caſu Iſaram ſe tranſiecerint: ne quid detrimenti reip. iniungant, ſumma a nobis dabitur opera. Vos magnum animum, optimamque ſpem de ſumma rep. habere volumus: cum & nos, & exercitus noſtros, ſingulari concordia coniunctos, ad omnia pro vobis videatis paratos. ſed tamen nihil de diligentia remittere debetis,

dareque

dareque operam, vt quamparatissimi ab exercitu reliquisque rebus pro vestra salute contra sceleratissimam conspirationem hostium confligamus. qui quidem eas copias, quas diu simulatione reip. comparabant, subito ad patriæ periculum conuerterunt.

EXPLANATIO.

Cui enim re vix referre possum, &c.] accepti beneficij magnitudinem varie demonstramus. epist. 11. Tantum me tibi debere existimo, quantum persoluere difficile est. Pertinet ad hanc sententiam illud epist. 4. lib. 1. Si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar tuorum meritorum assecutus. Et epist. 8. eiusdem libri: Nullam partem tuorum meritorum non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia assequi possum. Et epist. 24. lib. 10. Cuius ille tanta merita habet, quanta nemo, præter me. *Non credebam*]cur crederet eius filio, quem occiderat? *Conuenissem,*] conueniri noluit. Appianus lib. 3. *Bononiam.*] quo ex pugna fugerat. Appianus, Dio. *Pessime accepta.*] diuturna Mutinæ obsidione. *Itinera multo maiora fugiens, quam ego sequens.*] ita dixit, Itinera fugere, & Itinera sequi, vt dicebant veteres, Ire viam, Redire viam. est autem, Itinera fugere, & Itinera sequi, pro, in itineribus fugere, & sequi. quod omnino durius: itaque malim, Itinere multo maiore. *Epistula soluit,*] epist. 10. *Vada*] epist. 10. & Plinius lib. 3. cap. 5. *Coniunxisset;*] epist. 10. *Pollentiam*] Plinius lib. 3. cap. 5. *Trebellius*] is, qui tribunus pl. collegæ suo Dolabellæ, de tabulis nouis legem ferenti, restiterat. Phil. 6. 10. & Dio lib. 42. *Planci quattuor legiones*] epist. 24. lib. 10. *Exercitum*] reip. *Quos ipsi adhuc satis arroganter Allobroges sustinebant;*] Cum dicat, Ipsi, apparet Pollentiam, quæ ab Antonio oppugnabatur, opidum Allobrogum fuisse. Pollentiam autem cis alpes esse, tum hæc epistola demonstrat, tum Silius poeta lib. 12. cum ait:

Vercellæ, fuscique ferax Pollentia Gilli.

nam Plinius vnã videtur agnoscere Pollentiam, quam in maiore Balearium insula statuit. Strabo nullã nominat. Quod si Pollentia, vt ostendi, opidum Allobrogum fuit: Allobrogũ ditionem & cis alpes, & in alpibus, trans alpes etiam fuisse dicemus. trans alpes enim eos ponit Plinius in prouincia Narbonensi: idque confirmat lib. 18. cap. 8. Trans alpes (inquit) in Allobrogum tantum Aruernorumque agro pertinax, in ceteris ibi partibus biennio in triticum transit. Assentitur Strabo lib. 4. Arroganter, dixit, pro animose, & turpiter. *Isram*] epist. 15. 21. lib. 10. *Nos,*] me, & Plancum, qui trans alpes erat.

ARGVMENTVM EPIST. XIV.

Respondet Bruti litteris de decemuiris creandis, de Octauiano ornando, de legionibus Martia & Quarta, de pecunia. Addit hominum admirationem propter bellum renatum: cuius exitus ne timeatur, ad ipsum Brutum pertinere dicit. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 14.

Mirabiliter, mi Brute, lætor, mea consilia, measque sententias a te probari de decemuiris, de ornando adolescente. sed quid refert? mihi crede, homini non glorioso, plane iam Brute frigeo. ὄργανον *enim erat meum senatus: id iam est dissolutum. tantam spem attulerat explorata victoria tua præclara Mutina eruptio, fuga Antonij concisoque exercitu; vt omnium animi relaxati sint; meaque illa vehementes contentiones tamquam* συναγωγὴ *esse videãtur. Sed, vt ad rem redeam: legionem Martiam & Quartam negant, qui illas norunt, vlla condicione ad te posse perduci. Pecuniæ, quam desideras, ratio potest haberi, eaque habebitur. De Bruto accersendo, Cæsareque ad Italiæ præsidium tenendo, valde tibi assentior: sed, vt scribis, habès obtrectatores,*

Et atores, quos equidem facillime sustineo; sed impediunt tamen. Ex Africa legiones exspectantur: sed bellum istic renatum homines mirantur. nihil tam prater spem vmquam nam, die tuo natali victoria nunciata, in multa secula videbamus remp. liberatam. noui timores retexunt superiora. scripsisti autem ad me iis, quas idibus Maij dedisti, modo te accepisse a Planco litteras, non recipi a Lepido Antonium. id si ita est, omnia faciliora: sin aliter, magnum negotium: cuius exitum ne extimescam, tua partes sunt. ego plus, quam feci, facere non possum. te tamen, id quod spero, omnium maximum & clarissimũ videre cupio. Vale.

EXPLANATIO.

De decemuiris,]aut creatis, aut creandis, qui consulatus ab Antonio gesti rationem reposcerent. Appianus lib. 3. & epist. 20. 21. & ad Att. epist. 19. lib. 15. *Adolescente.*]Octauiano. *Homini non gloriosо,*]qui me iactare non soleo: nihil ad veritatem addo. *Frigeo.*]languidiores factæ sunt actiones meç. ὁ χαλκὸς]instrumentum, quo vtebar: quo dissoluto, quid agere possum? itaque plane iã frigeo. *Mutina*]fic placet; quamquam omnes antiqui libri, præter vnum, habent, Mutinæ. *Contentiones*]actiones vehementes. epist. 1. lib. 1. & epist. 6. lib. 2. ἐκμαχίαι]vmbratiles pugnæ. *Qui illas norunt,*]male in Decimum animatæ erant legiones illæ: quia cum C. Cæsare, quem occiderat Decimus, diu militauerant. *Ratio potest habere,*]curari tibi pecunia potest. epist. 10. *Bruto*]Marco, qui cum Cassio mare transierat, copiasque comparauerat. *Accersendo,*]in Italiam. *Ad Italia præsidium tenendo,*]vt Decimus Antonium persequeretur, Cæsar Italiæ præsidio esset. *Legiones*]veteranæ. epist. 26. & lib. 10. epist. 24. *Die tuo natali*]vide epist. ad M. Brutum, cuius initium, Messallam. *In multa secula*]sic oratione 2. in Rullum: In hunc annum professus sum otij me & concordiæ patronum. *Retexunt*]mutant. translatio, qua & Matius vtitur epist. 28.

Modo] paullo ante. *Tua partes sunt.*] epist. 21. Vide, ne tua iam, mi Brute, culpa futura sit, si ego quidquam timeam. *Facere non possum.*] vere. nihil enim omisit, vt Antonium perderet, infensum libertati, quod Philippici libri testantur.

ARGVMENTVM EPIST. XV.

Laudat officium & diligentiam Bruti: magnamque ex illius & Planci coniunctione latitiam senatus & populi R. significat: hortatur, vt in tuenda rep. se ipsum vincat. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 15.

Etsi mihi tua littera iucundissima sunt: tamen iucundius fuit, quod in summa occupatione tua Planco collega mandasti, vt te mihi per litteras excusaret. quod fecit ille diligenter. mihi autem nihil amabilius officio tuo & diligentia. Coniunctio tua cum collega, concordiaque vestra, quæ litteris communibus declarata est, senatui populoque R. gratissima accidit. Quod superest, perge, mi Brute, & iam non cum alius, sed tecum ipse certa. Plura scribere non debeo, præsertim ad te, quo magistro breuitatis vti cogito. Litteras tuas vehementer exspecto, & quidem tales, quales maxime opto.

EXPLANATIO.

Planco collega mandasti,] iam se Plancus Bruto coniunxerat. Velleius lib. 2. Plancus dubia, id est sua fide, diu, quarum esset partium, secum luctatus, ac sibi difficile consentiens, & nunc adiutor D. Bruti, collegæ sui, mox eiusdem proditor. Et Appianus lib. 3. *Senatus populoque R. gratissima accidit.*] Idem ad Plancum epist. 22. lib. 10. Cõcordia vestra, quæ senatui declarata litteris vestris est, mirifice & senatus, & cuncta

& cuncta ciuitas delectata est. *Magistro breuitatis*] breuitatem in scribendo amabat Decimus. epist. 24. 25. *Tales*,] quæ oppressum Antonium significent.

ARGVMENTVM EPIST. XVI.

Commendat L. AElium Lamiam in petitione præturæ. Antonio & Dolabella cos.

Cicero S. D. Bruto imp. 16.

Permagni interest, quo tibi hac tempore epistola reddita sit: vtrum, cum sollicitudinis aliquid haberes: an, cum ab omni molestia vacuus esses. itaque ei præcepi, quem ad te misi, vt tempus obseruaret epistolæ tibi reddendæ. nam, quemadmodum coram, qui ad nos intempestiue adeunt, molesti sæpe sunt: sic epistolæ offendunt, non loco reddita. si autem, vt spero, nihil te perturbat, nihil impedit: & ille, cui mandaui, satis scite & commode tempus ad te cepit adeundi: confido me, quod velim, a te facile impetraturum. L. Lamia præturam petit. hoc ego vtor vno omnium plurimum. magna vetustas, magna consuetudo intercedit: quodque plurimum valet, nihil mihi eius est familiaritate iucundius. magno præterea beneficio eius, magnoque merito sum obligatus. nam Clodianis temporibus, cum equestris ordinis princeps esset, proque mea salute acerrime propugnaret, a Gabinio cos. relegatus est: quod ante id tempus ciui Romano Romæ contigit nemini. hoc cum populus R. meminerit, me ipsum non meminisse turpissimum est. quapropter persuade tibi, mi Brute, me petere præturam. quāquā enim Lamia summo splendore, summa gratia

est, vsus magnificentissimo munere ædilicio: tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium. nunc, si me tanti facis, quanti certe facis; quando equitum centurias tenes, in quibus regnas, mitte ad Lupum nostrum, vt is nobis eas centurias conficiat. Non tenebo te pluribus: ponam in extremo, quod sentio. nihil est Brute, cum omnia a te exspectem, quod mihi gratius facere possis. Vale.

EXPLANATIO.

Non loco] non alieno tempore, cum reddendæ non sunt, nó opportunæ. lib. 3. de Leg. Senatori tria iussa sunt, vrgadis, nam grauitatem res habet, cum frequens ordo est: vt loco dicat, id est rogatus: vt modo, ne sit infinitus. Et in Partit. Loco tu quidem quæris: sed planius, quod vis, explicabitur, cum ad orationis ipsius quæstionumque rationem venero. Et Terentius in Heaut. In loco, ego vero laudo. *L. Lamia*] gentis Ælię, cuius auctor antiquissimus fuisse Lamus videtur: vnde Lamia cognomen gentis. Horatius:

Aeli, Vetusto nobilis ab Lamo.

Eiusdem gentis Mamurra ille Formianus fuit, quo Cæsar in Gallia præfecto fabrum vsus est. *Vetustas*,] epist. 15. lib. 5. & epist. 10. lib. 10. *Nihil mihi eius est familiaritate iucundius.*] epist. 29. lib. 12. Ad hæc officia, vel merita potius, iucundissima consuetudo accedit, vt nullo prorsus plus homine delecter. *Cum equestris ordinis princeps esset*,] hoc tempore non equestris, sed senatorij ordinis Lamia dicebatur. minoris enim ordinis appellationem omittebat, qui maiorem adeptus erat. *Relegatus est*:] vide epist. 29. lib. 12. & orationem pro Sextio, & pro domo. *Summa gratia*] apud populum, qui maxime muneribus ædiliciis conciliabatur. epist. sequenti. *Vsus magnificentissimo munere ædilicio*:] Functus est ædilicio maximo munere, dixit Cicero de P. Crasso lib. 2. Off. de L. Crasso autem: Magnificentissima ædilitate functus est. Fuerat autem ædilis Lamia biennio ante: quod erat legitimum spatium inter ædilitatē & prætura. epist. 25. lib. 10.

Mitto

Mitte ad Lupum nostrum,] pro, significa Lupo nostro. Modus loquendi Tullio familiaris. ad Att. epist. 10. lib. 13. Hodie Spintherem exspecto: misit enim Brutus ad me. Et ad Tironem, epist. 9. lib. 16. Curio misi, vt medico honos haberetur.

ARGVMENTVM EPIST. XVII.

Commendat eundem Lamiam. Et videtur hanc epistolam aliquanto post superiorem scripsisse. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 17.

Lamia vno omnium familiarissime vtor. magna eius in me non dico officia, sed merita, eaque sunt populo R. notissima. is, magnificentissimo munere ædilitatis perfunctus, petit præturam: omnesque intelligunt, nec dignitatem ei deesse, nec gratiam. sed is ambitus exstare videtur, vt ego omnia pertimescam, totamque petitionem Lamiæ mihi sustinendam putem. in ea re quantum me possis adiuuare, facile perspicio: nec vero, quantum mea causa velis, dubito. velim igitur, mi Brute, tibi persuadeas, nihil me maiore studio a te petere, nihil te mihi gratius. facere posse, quam si omnibus tuis opibus, omni studio Lamiam in petitione iuueris. quod vt facias, vehementer te rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Non dico officia, sed merita,] vinci meritis officia, declarat hic locus, & ille epist. 29. lib. 12. Ad hæc officia, vel merita potius, iucundissima consuetudo accedit. *Nec dignitatem ei deesse, nec gratiam.*] epist. superiore: Summo splendore, summa gratia est. *Ambitus exstare*] & consuetudine Latini sermonis adducor, & præterea quinque veterum librorum testi-

monio, vt probem, Exstare, non probem, Excitare, quod aliis placet. *Omnibus tuis opibus,*] pro eo, quantū valebis. ep. 21.

ARGVMENTVM EPIST. XIIX.

Reprehendit in Decimo nonnullam timoris significationem. Scripta est post interfectos Hirtium & Pāsam consules.

Cicero S. D. Bruto imp. 18.

Etsi ex mandatis, quæ Galbæ Volumnioque ad senatum dedisti, quid timendum suspicandumque putares, suspicabamur; tamen timidiora mandata videbantur, quam erat dignum tua, populique R. victoria. senatus autem, mi Brute, fortis est, & habet fortes duces. itaque moleste ferebat, se ate, quem omnium, quicumque fuissent, fortissimum iudicaret, timidum atque ignauum iudicari. etenim cum, te incluso, spem maximam omnes habuissent in tua virtute, florente Antonio; quis erat, qui quidquam timeret, profligato illo, te liberato? Nec vero Lepidum timebamus. quis enim esset, qui illum tam furiosum arbitraretur, vt, qui in maximo bello pacem velle se dixisset, is in optatissima pace bellum reip. indiceret? Nec dubito, quin tu plus prouideas. sed tamen, tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus, renouatio timoris magnam molestiam afferebat. Quare velim equidem, id quod spero, vt plane abiectus & fractus sit Antonius: sin aliquid virium forte collegerit; sentiet, nec senatui consilium, nec populo R. virtutem deesse, nec reip. te viuo, imperatorem. XIV. Kal. Iun. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Galbæ] epist. 30. lib. 10. *Victoria.*] Mutinensi. *Fortes duces:*] quorum auctoritate & consilio regitur. Se ipsum modeste significat. quod aliquanto apertius in epist. ad M. Brutum: Non semper eundem populum habebitis, neque senatum, neque senatus ducem. *In maximo bello,*] florente Antonio, ante Mutinense prœlium, epist. 27. lib. 10. & Phil. 13. *Plus*] quam nos, qui Romæ sumus: cum tu ab Antonio & Lepido non longe absis. *Gratulatione*] gratulabantur in victoria diis immortalibus. epist. 4. 5. lib. 15. & Phil. 14. *Tuo nomine*] quod esses obsidione liberatus. epist. 19. ad M. Brutum. *Si aliquid virium forte collegerit;*] epist. 12. Si aliquid firmitatis nactus sit. Et in eadem, infra: Si ita se habet, vt confligi cum eo sine periculo non possit.

ARGVMENTVM EPIST. XIX.

Reip. vicem timet: Vicetinos commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 19.

Ad senatum quas litteras misi, velim prius perlegas: & si qua tibi videbũtur, commutes. necessario me scripsisse, ipse animaduertes. nam cum putarem Quartam & Martiam legiones mecum futuras, vt Dolabellæ placuerat, vobis assentientibus; minus de reliquis rebus laborandum existimaui. nunc vero cum sim cum tironibus egentissimis; valde & meam, & vestram vicem timeam necesse est. Vicetini me & M. Brutum præcipue obseruant. his ne quam patiare iniuriam fieri in senatu vernarũ caussa, a te peto. caussam habent optimam, officium in remp. summum, genus hominum aduersariorum seditiosum & inertissimum. XII. *Kal. Jun. Vercellis.*

EXPLANATIO.

Mecum futurus,] post mortem consulum. vide epist. 14. *Drusi,*] senatori, Liuiæ gentis, patri fortasse Liuiæ Drusillæ, quæ Augusti vxor fuit. epist. 16. ad Att. lib. 4. Drusus reus factus est. Si modo idem est. *Paulloque*] L. Æmilio Paullo, qui consul fuerat cum C. Marcello. epist. 12. lib. 15. Frater fuit M. Lepidi, eoque mox triumuiro proscriptus est. *Vobis assentientibus*;] reliquo senatu. *De reliquis rebus*] quas cum peterem, non impetrabam. *Et meam, & vestram vicem timeam*] ne quid mihi & vobis accidat aduersi. epist. 5. lib. 4. An illius vicem, credo, doles? Et pro Domo: Mihi vni necesse erit, & meam, & aliorum vicem pertimescere? Timere vicem alicuius, est timere quod ad illum spectat. *Vernarum*] vernis comparat Vicetinorum aduersarios, vt homines nequam abiectosque significet. *Vercellis.*] firmissimum transpadanæ regionis municipium Tacitus appellat lib. 17.

ARGVMENTVM EPIST. XX.

Timere se ait Ciceronis caussa; eumque monet, vt veteranorum animos sibi reconciliet. Eodem anno.

Brutus imp. S. D. Ciceroni. 20.

Quod pro me non facio, id pro te facere meus in te amor, tuaque officia coguni, vt timeam. sæpe enim mihi cum esset dictum, neque a me contemptum, nouissime Labeo Segulius, homo sui simillimus, narrauit mihi, apud Cæsarem se fuisse, multumque sermonem de te habitum esse: ipsum Cæsarem nihil sane de te quæstum, nisi dictum, quod diceret te dixisse laudandum adolescentem, ornandum, tollendum: se non esse commissurum, vt tolli possit. hoc ego Labeonem credo illi retulisse, aut finxisse dictum, non ab adolescente prolatum. Veteranos vero pessime loqui, volebat Labeo me

beo me credere, & tibi ab iis instare periculum, maximeque indignari, quod in xviris neque Cæsar, neque ego habiti essemus, atque omnia ad vestrum arbitrium essent collata. Hæc cum audissem, & iam in itinere essem, committendum non putaui, prius vt alpes transgrederer, quam quid istic ageretur, scirem. nam de tuo periculo, crede mihi, iactatione verborum, & denũciatione periculi sperare eos, te pertimefacto, adolescente impulso, posse magna consequi præmia: & totam istam cantilenam ex hoc pendere, vt quamplurimum lucri faciant. neque tamen nõ te cautum esse volo, & insidias vitantem. nihil enim tua mihi vita potest esse iucundius, neque carius. illud vide, ne, timendo, magis timere cogare: & quibus rebus potest occurri veteranis, occurras: primum, quod desiderant de decemuiris, facias: deinde, de præmiis, si tibi videtur, agros militum eorum, qui cum Antonio veterani fuerunt, his dandos censeas ab vtrisque nobis: de nummis, lente, ac ratione habita pecuniæ: senatum de ære constituturum. quattuor legionibus iis, quibus agros dandos censuistis, video facultatem fore ex agris Sullanis, & agro Campano. æqualiter, aut sorte agros legionibus assignari puto oportere. Hæc me tibi scribere non prudentia mea hortatur, sed amor in te, & cupiditas otij, quod sine te consistere non potest. Ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italia non excedam. legiones armo, paro: spero me non pessimum exercitum habiturum ad omnes casus, & impetus hominum. de exercitu, quem Pansa habuit, legionem mihi Cæsar non remittit. Ad has litteras statim mihi rescribe: tuorumque aliquem mitte, si quid reconditum magis erit, meque scire opus esse putaris. Vale. IIX. Kal. Iun. Eporedia.

EXPLANATIO.

Homo sui simillimus,]idem, qui solet esse. Accipiendum in malã partẽ. *Cæsarem*] Octauianũ. *Nisi dictum*,] dictum dicere, est breuẽ & acutã sententiã dicere. hic, Dictũ, nomen est, pro breui sententia. *Adolescentem*,]ipsum Cæsarem. *Tollendum*;]ambiguum verbum. nam & ad honorem, & ad necem pertinet. Velleius lib. 2. Hoc est illud tempus, quo Cicero, insito amore Pompeianarum partium, Cæsarem laudandum & tollendum censebat; cum aliud diceret, aliud intelligi vellet. Suetonius in Augusto: Vt cognouit, Antonium post fugam a M. Lepido receptum, ceteroſque duces & exercitus consentire pro partibus: causſam optimatium fine cunctatione deseruit, ad prætextum mutatæ voluntatis dicta factaque quorundam calumniatus, quasi alij se puerum, alij ornandum tollendumque iactassent, ne aut sibi, aut veteranis par gratia referretur. *Decemuiris*] ideo creatis, vt ab Antonio gesti consulatus rationem reposcerent. epist. 14. & 21. Appianus lib. 3. *Ad vestrum arbitrium*] qui estis in vrbe, nobis neglectis, qui pro rep. pugnamus. Erat autem Cicero in decemuiris. epist. seq. *Instimere*] persequebatur M. Antonium. *Prius vt Alpes transgrederer*,] mendosus videtur epistolarũ ordo. nã si nondum Alpes trãsgressus est, coniungi Planco nondũ potuit. at cõiunctus videtur epist. 15. *Eos*,]veteranos. *Totam istam cãtilenam*] totũ hoc quod isti iactãt, atque in te cõferunt. cãtilena enim, & id, quod canitur, & id, quod crebris sermonibus vsurpatur: vt ad Att. epist. 17. lib. 1. Crebro mihi insusurrat Epicharmus cantilenã illã suam: Νῆφε, καὶ μίμνασ' ἀπίστων. inde adagium, cantilenam eandem canere, apud Terentium in Phorm. Accipitur interdum pro conuicio. nam, vt ait Festus, Occentassint, antiqui dicebant, quod nunc, cõuicium fecerint, dicimus: quod id clare, & cum quodam canore fit: inde Cantilenam dici, non cantus iucunditatem, puto. *Occurri*] vt iratos mitiges. *Quod desiderant de decemuiris*,] vt in iis ego & Cæsar simus. *Ab vestrisque nobis:*] a me & Cæsare. *De nummis*,] quos veterani appetunt. *Lente*,] agas. *Constituturum.*] dicas. *Quatuor legionibus iis*,] opinor significari Martiam, Quartam, Septimam,

Septimam, quæ cum Hirtio & Pansa contra Antonium pugnauerant, & vnam præterea Decimi, quæ nominatur epist. 24. lib. 10. *Exagris Sullanis,*] sic quinque libri veteres. agros dicit, quos dictator Sulla, municipiis ademptos Marianarum partium studiosis, publicauerat. epist. 4. lib. 13. *Agro Campano.*] ea scilicet parte, quam C. Cæsar primo suo consulatu non diuiserat. vide epist. 9. lib. 1. & epist. 10. lib. 8. *Legionem*] tironum. nam veterani cum Pansa non fuere. vide epist. 30. lib. 1. *Eporedia.*] opidum in Gallia cisalpina, transpadana, Sibyllinis libris a populo R. condi iussum, non procul a Vercellis. Plinius lib. 3. cap. 17. Tacitus lib. 17. firmissimum transpadanæ regionis municipium vocat.

ARGVMENTVM EPIST. XXI.

Respondet superiori epistolæ.

Cicero S. D. Bruto imp. 21.

Dij isti Segulio male faciant, homini nequissimo omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt. quid? tu illum tecum solum, aut cum Cæsare, qui neminem prætermiserit, quicum loqui potuerit, cui non eadem ista dixerit? te tamen, mi Brute, sic amo, vt debeo, quod istud, quidquid esset, nugarum me scire voluisti: signum enim magnum amoris dedisti. Nam, quod idem Segulius ait veteranos queri, quod tu & Cæsar in decemuiris non essetis; vtinam ne ego quidem essem: quid enim molestius? sed tamen, cum ego sensissem, de iis, qui exercitus haberent, sententiam ferri oportere; iidem illi, qui solent, reclamarunt: itaque excepti etiam estis, me vehementer repugnante. quocirca Segulium negligamus, quires nouas quærit: non quo veterem comederit: nullam enim habuit: sed hanc ipsam recentem nouam deuorauit.

Quod autem scribis, te, quod pro te ipso non faciat, id pro me facere, vt de me timeas aliquid: omni te, vir optime, mihique carissime Brute, de me metu libero. ego enim, quæ prouideri poterunt, non fallar in iis: quæ cautionem non habebunt, de iis non ita valde laboro. sim etenim impudens, si plus postulem, quam homini a rerum natura tribui potest. Quod mihi præcipis, vt caueam, ne, timendo, magis timere cogar, & sapienter, & amicissime præcipis: sed velim tibi persuadeas; cum te constet excellere hoc genere virtutis, vt numquam extimescas, numquam perturbere, me huic tuæ virtuti proxime accedere. quamobrem neque metuam quidquam, & cauebo omnia. sed vide, ne tua iam, mi Brute, culpa futura sit, si ego quidquam timeam. tuis enim opibus, & consulatu tuo, etiam si timidi essemus, tamen omnem timorem abiiceremus; præsertim cum persuasum omnibus esset, mihique maxime, nos a te vnice dilig. Consiliis tuis, quæ scribis, de quattuor legionibus, deque agris assignandis ab vtrisque vestrum, vehementer assentior. itaque, cum quidam de collegis nostris agrariam curationem ligurrirent, disturbaui rem, totamque vobis integram reseruaui. si quid erit occultius, &, vt scribis, reconditum; meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te litteræ perferantur. Vale. Pridie non. Iun.

EXPLANATIO.

Dij isti Segulio male faciant,] epist. 11. lib. 5. Dalmatis dij male faciant. *Hominis nequissimo omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt.*] Modus amplificandi. Plautus in Per. Qui sunt, qui fuerunt, quique futuri sunt posthac, ego solus omnibus antideo facile, miserrimus hominum vt viuam.

Catullus

Catullus ad Aurelium. Aureli pater esuritionum, Nõn harum modo, sed quot aut fuerunt, Aut sunt, aut alijs erunt in annis. Idem ad puerum: O qui flosculus es Iuuentiorum, Non horum modo, sed quot aut fuerunt, Aut posthac alijs erunt in annis. Idem ad M. Tullium Ciceronem: Disertissime Romuli nepotum, Quot sunt, quotque fuere, Marce Tulli, Quotque post alijs erunt in annis. Cicero in oratione post reditum ad Quir. Cn. Pompeius, vir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, virtute, sapientia, ac gloria princeps. *Hanc ipsam*] vel hereditate acceptam, vel a C. Cæsare, cum viueret, donatã. quod verisimilius videtur. nam & Octauiani amicus erat: & veteranis fauebat, vt ex epistola superiore intelligitur: & verbum, Deuorauit, vsurpatur Phil. 12. de veteranis: Suis (inquit) rebus exhaustis, beneficijs Cæsaris deuoratis; fortunas vestras concupiuerunt. Similiter Phil. 13. Comites Antonij, qui, postquam Cæsaris beneficia comederunt, consulem designatum obsident. Fortasse igitur & hic Segulius ex veteranis Cæsaris militibus vnus fuit. *Recentem nouam*] ita differunt Recens & Nouum, vt Vetus & Antiquũ. potest enim recens aliquid esse, quod nouum non sit. vt recens hereditas, quæ alicui nuper obtigit, non tamen noua, cum aliæ possint hereditates eidem antea contigisse. nouum est enim, non quod nuper, sed quod nunc primum habemus: recens vero, non quod nunc primum, sed quod nuper. & nouum ad rem, recens ad tempus refertur. propterea, vt simul vtrumque significetur, coniunguntur: vt in oratione pro Flacco: Memineritis, quarum rerum inuidia, lege hac recenti & noua, cœtus est inquisitionis comitum numerus constitutus. Et hic de Segulio: Hanc ipsam recentem nouam deuorauit, ideo dictum, quia nec illã habuisset eo tempore, cum illam accepit, nec vmquam antea. nam, Recentem, spectat illud: Non quo veterem comederit: nullam enim habuit. subauditur enim, Tum, cum illam accepit. Nouam autem, perpetuam vitæ superioris egestatem designat. Sic apud Plautũ coniunguntur Vetus & Antiquum, duplex vt indicetur significatio. in Amphitr. Veterem atque antiquam rem, nouam ad vos profero. In Mil. Quin tu istam orationem hinc, veterem atque antiquam, amoues? In Per. Veterem atque antiquum quæstum seruo, atque obtineo. In Trin. Historiam veterem atque antiquam hæc mea senectus

sustinet. Patet igitur, & quæ sit inter nouum & recens differentia, & recenti rei opponi veterem, antiquam nouæ. Commemorarem (inquit epist. 6. lib. 6.) non solum veterum, sed horum etiam recentium vel ducum, vel comitum tuorum grauissimos casus. *Sum etenim impudens,*] notandum Etenim, secundo loco: quod perquam rarum. pro Cœlio: Sunt etenim ista maledicta peruulgata in omnes. *Culpa*] quia persecutus Antonium non erat. epist. 12. Nonnulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis. Et epist. ad M. Brutum: Erat victrix resp. cæsis Antonij copijs, ipso expulso. Bruti deinde ita multa peccata, vt quodam modo victoria excideret e manibus. perterritos, inermos, saucios non sunt nostri duces persecuti. Hanc tamen a se culpam remouet Decimus epist. 13. *Consulatu tuo,*] sequentis anni. *Ab vtrisque vestrum,*] non dixit, Ab vtrisque vobis: vt dixerat Decimus, Ab vtrisque nobis. *Collegis nostris*] decemuiris, in quibus erat Cicero. *Agrariam curationem*] vt ipsi agros assignarent. *Ligurirent,*] vehementer appeterent. Ligurrire Verrem improbissima lucra, dixit Cicero.

ARGVMENTVM EPIST. XXII.

Commendat Ap. Claudium. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 22.

Cum Ap. Claudio C. F. summa mihi necessitudo est, multis eius officijs & meis mutuis constituta. peto a te maiorem in modum, vel humanitatis tuæ, vel meæ caussa, vt eum auctoritate tua, qua plurimum valet, conseruatum velis. volo te, cum fortissimus vir cognitus sis, etiam clementissimum existimari. magno tibi erit ornamento, nobilissimum adolescentem beneficio tuo esse saluum. cuius quidem caussa hoc melior debet esse, quod pietate adductus, propter patris restitutionem se cum Antonio coniunxit. quare, etsi minus veram caussam habebis, tamen vel probabilem aliquam pote-

ris inducere. nutus tuus potest hominem summo loco natum, summo ingenio, summa virtute, officiosissimum praterea, & gratissimum, incolumem in ciuitate retinere. quod vt facias, ita a te peto, vt maiore studio, magisve ex animo petere non possim. Vale.

EXPLANATIO.

Cum Ap. Claudio C. F.] patris prænomen addidit, vt ab alijs, qui eodem prænomine & nomine vterentur, eum distingueret. *Conseruatum velis.*] ne hostis cum Antonio iudicetur: quandoquidem eum secutus erat. epist. ad M. Brutum: Hostes omnes iudicati, qui M. Antonij sectam secuti sunt. *Fortissimus*] in Cæsaris nece, & Mutinensi eruptione. *Nobilissimum*] infra, Summo loco natum. erant enim Claudij maioribus clari, siue Pulchri, & Nerones, id est patricij: siue Marcelli, id est plebeij. *Propter patris restitutionem*] videtur pater eius, cum exsularet, ab Antonio consule in patriam restitutus. *Minus veram*] minus æquam. sic alibi locutus. *Poteris inducere.*] vt eum litteris commendes ad amicos missis, vel etiam ad senatum.

ARGVMENTVM EPIST. XXIII.

Hortatur Ciceronem ad bene de rep. sperandum: & se litteras eius exspectare dicit. Eodem anno.

Brutus S. D. Ciceroni. 23.

Nos hic valemus recte: & quo melius valeamus, operam dabimus. Lepidus commode de nobis sentire videtur. omni timore deposito, debemus libere reip. consulere. quod si omnia essent aliena, tamen tribus tantis exercitibus, proprijs reip. valentibus, magnum animum habere debebas, quem & semper habuisti, & nunc, fortuna adiuuante, augere potes. Qua tibi superioribus litteris mea manu scripsi, terrendi tui caussa

homines loquuntur. si frenum momorderis: peream, si te omnes, quotquot sunt, conantem loqui ferre poterunt. Ego, tibi vt antea scripsi, dum mihi a te litteræ veniant, in Italia morabor. Vale. III x. Kal. Iun. Eporedia.

EXPLANATIO.

Lepidus commode de nobis sentire videtur.] nihil muto. nam, De nobis, pro De rep. dixit. Et, Commode nobis, in nullo reperitur antiquo. Sic locutus epist. 18. lib. 10. Magnũ periculum ea pars exercitus adiret, quæ bene de rep. sentit. *Essent alienæ,*] vel si Lepidus se cum Antonio coniungat. *Tribus*] Decimi, Octauiani, Planci. *Fortuna adiuuante,*] profligato iam Antonio pugna Mutinensi. *Superioribus litteris*] eodem die scriptis, id est III x. Kal. Iun. quarum initium est: Quod pro me non facio. *Homines loquuntur.*] maxime Segulius. epist. 20. *Si frenum momorderis;*] si eos contempseris. transfatio ab equis; qui, cum frenum momorderint, libero impetu feruntur, nec ab equitibus regi possunt. *Conantem loqui*] nedum loquentem.

ARGVMENTVM EPIST. XXIV.

Si quid antea timoris fuerat, ademptum ait superioribus Bruti litteris. addit, quid agendum ei sit, & de pecunia decreta. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto. 24.

Narro tibi: antea subirascebar brevitati tuarum litterarum: nunc mihi loquax esse videor. te igitur imitabor. Quam multa quam paucis? te recte valere, operamque dare, vt quotidie melius: Lepidum commode sentire: tribus exercitibus quidnis nos oportere confidere. si timidus essem, tamen ista epistola mihi omnem metum abstersisses. sed, vt mones, frenum momordi. etenim,

qui se

qui, te incluso, omnem spem habuerim in te: quid nunc putas? cupio iam vigiliam meam, Brute, tibi tradere, sed ita, vt ne desim constantiæ meæ. Quod scribis, in Italia te moraturum, dum tibi litteræ meæ veniant: si per hostem licet, non erraris. multa enim Romæ sin aduentu tuo bellum confici potest: nihil sit antiquius. Pecunia, expeditissima quæ erat, tibi decreta est. Habes amantissimum Seruilium. nos non defumus. Vale. III X. id. Iun.

EXPLANATIO.

Quam multa quam paucis?] complexus es. *Vigiliam meam,*] translatio ab excubantibus militibus: qui succedunt per vigilias. nox aût in quattuor vigilias distributa. Cupio, inquit, cum satis iam officio meo fecerim, curã in te meã transferre. Phil. 1. Manendum mihi statuebã quasi in vigilia quadam consulari ac senatoria. *Constantiæ meæ.*] est enim inconstantis, deserere suum munus. *Multa enim Romæ.*] multa dicuntur eiusmodi, vt in Italia diutius morandum tibi non esse videatur. *Seruilium.*] Isaurici filium. fauebat Decimo, infensus Planco. epist. 12. lib. 10.

ARGVMENTVM EPIST. XXV.

Exspectari a se Bruti litteras ait: sibi nihil esse, quod scriberet: reip spem in ipso, & in eius collega Planco omnem esse: de M. Bruto nihil certi. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto imp. 25.

Exspectanti mihi tuas quotidie litteras Lupus noster subito denuncianit, vt ad te scriberem si quid vellem. ego autem, etsi quid scriberem, non habebam: (acta enim ad te mitti sciebam: inanem autem sermonem litterarum tibi iniucundum esse audiebam) breuitatem secutus sum te magistro. Scito igitur, in te & in collega

ſpem omnem eſſe. De Bruto autem nihil adhuc certi: quem ego, quemadmodum præcipis, priuatis litteris ad bellum commune vocare non deſino. qui vtinam iam adeſſet: inteſtinum vrbis malum, quod eſt non mediocre, minus timeremus. Sed quid ago? non imitor λακωνισμὸν tuum. altera iam pagella procedit. vince, & vale. XIV. *Kal. Quinct.*

EXPLANATIO.

Te magiſtro.] epiſt. 15. *Collega*] L. Planco. *Inteſtinum vrbis malum,*] erant enim, qui Octauianum, interfectis Panſa & Hirtio conſulibus, ad petitionem conſulatus impellerent. epiſt. 24. lib. 10. & epiſt. 14. ad M. Brutum: Cæſarem, meis conſilijs adhuc gubernatum, præclara ipſum indole, admirabiliq; conſtantia, improbiſſimis litteris quidam, fallacibus interpretibus ac nuncijs impuleruntin ſpem certiſſimam conſulatus. Et epiſt. 22. ad eundem: Quid dicã, in tanto ſenatus populique conſenſu; cum tantum reſideat intra muros mali? Maximo autem, cum hæc ſcriberem, afficiebar dolore, quod, cum me pro adoleſcentulo, ac pæne puero reſp. vadem accepiſſet, vix videbar, quod promiſeram, præſtare poſſe. Et ibidem: Videtur eſſe indoles, ſed flexibilis ætas, multiq; ad deprauandum parati: qui, ſplendore falſi honoris obiecto, aciem boni ingenij perſtringi poſſe confidunt. *Λακωνισμὸν tuum.*] Laconicam, qua tu ſoles vti, breuitatẽ. *Altera iam pagella procedit.*] paucos igitur verſus pagina capiebat: breuis enim admodum hæc epiſtola: & ad Att. epiſt. 34. lib. 13. cum perpauca ſcripſiſſet, dixit: Complere paginam volui. Rurſus pagina, ſi modo vna eſt, ſatis longa oſtenditur epiſt. 13. lib. 2. in eo loco, Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Sed epiſtolæ Cœlianæ, cui Ciceroibi reſpõdet, cuius initium eſt, Non dubito, non vna, ſed plures pagellæ, tres fortaſſe aut quattuor fuerint, neceſſe eſt: cuius ad extremam Ciceronis illa verba reſpondent. nam, ſi vna tantum: longe differret ab hac ad Brutum: cuius primam pagellam pauci verſus implebant: & altera iam procedebat, id eſt ſcribi cœpta erat. Eademque breuitas pagellæ cernitur in illa, cuius teſtimo-

testimonio sum vsus, ad Att. epist. itaque plures omnino Cœlianarum litterarum pagellas fuisse, verisimile videtur. Erant autem illæ, nisi fallor, codicillorum pagellæ, non Ægyptiacæ chartæ, ex papyro confectæ; quæ plures versus in pagina capiebant: cum latitudo esset optimæ digitorum tredecim, bonitate proximæ vndecim, aut decem: quod lib. 13. cap. 12. Plin. docet. De codicillis autem vide quæ diximus epist. 12. lib. 4.

ARGVMENTVM EPIST. XXVI.

Sollicitus ob Antonii cum Lepido coniunctionem, postulat, vt legiones quam primum sibi, stipendiumque mittatur. Eodem anno.

Brutus imp. S. D. Ciceroni. 26.

In maximo meo dolore hoc solatio vtor, quod intelligunt homines, non sine caussa me timuisse ista, quæ acciderũt. Deliberent, vtrum transijciant legiones ex Africa, nec ne, & ex Sardinia: Brutum accersant, nec ne: mihi stipendium dent, an non: decernant. ad senatum litteras misi. crede mihi, nisi ista omnia ita fiunt, quemadmodum scribo, magnum nos omnes adituros periculum. rogo te, videte, quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant. & fide opus est, & celeritate. Vale. III. non. Iun. ex castris.

EXPLANATIO.

Ista quæ acciderunt.] coniunctionem Lepidi cum Antonio. *Deliberent,*] ironia cum stomacho. *Ex Africa,*] epist. 14. & lib. 10. epist. 24. *Brutum*] M. Brutum, qui erat in Macedonia. *Magnum nos omnes adituros periculum.*] verissimum augurium. nam, Nouembri mẽse inita inter Lepidum, Antonium, Octauianũ societate, & omnes, & omnia periere. Velleius, Plutarchus, Appianus, Dio. *III. non. Iun.*] hæc dies hanc epistolam ante superiorem scriptam esse ostendit.

ARGVMENTVM EPIST. XXVII.

Quæstus erat Matius, accusari se a Cicerone, tum quod in lege quadam Cæsari suffragium tulisset, tum etiam quod laudos, Cæsari mortuo ab Octauiano datos, curasset. Cicero ita se purgat, vt alterum negari a se dicat, alterum defendi. Est autem purgatio in primis accurata, & ab exquisito quodam artificio deprompta. nam voluntatis in Matium suæ argumenta Cicero sumit a vetustate, a mutua beneuolentia, a veteribus Matii beneficiis, a familiaritate, a recentibus officiis, præterea ab eiusdem fide, consilio, grauitate, constantia, lepore, humanitate, litteris: deinde ad Matii querellam respondet. Antonio & Dolabella cos.

Cicero S. D. C. Matio. 27.

Nondum satis constitui, molestiæ ne plus, an voluptatis attulerit mihi Trebatius noster, homo tum plenus officij, tum vtriusque nostrum amantissimus. nam, cum in Tusculanum vesperi venissem; post tridie ille ad me, nondum satis firmo corpore cum esset, mane venit, quem cum obiurgarem, quod parum valetudini parceret: tum ille, nihil sibi fuisse longius, quam vt me videret. numquidnam, inquam, noui? detulit ad me querellam tuam: de qua prius quam respondeo, pauca proponam. Quantum memoria repetere præterita possum, nemo est mihi te amicus antiquior. sed VETVSTAS *habet aliquid commune cum multis, amor non habet. dilexi te, quo die cognoui, meque a te diligi iudicaui. iuuus deinde discessus, isque diuturnus, ambitio nostra, & vitæ dissimilitudo non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari. tuum tamen erga me animum agnoui multis annis ante bellum ciuile, cum Cæsar esset in Gallia. quod enim vehementer mihi vtile esse putabas, nec inutile ipsi Cæsari, perfecisti, vt ille me diligeret,*

ligeret, coleret, haberet in suis. Multa praetereo, quae temporibus illis inter nos familiarissime dicta, scripta, communicata sunt. grauiora enim sunt consecuta. Et initio belli ciuilis, cum Brundisium versus ires ad Caesarem, venisti ad me in Formianũ. primum, hoc ipsum quanti, praesertim temporibus illis? deinde, oblitum me putas consilij, sermonis, humanitatis tuae? quibus rebus interesse meminiTrebatium. Nec vero oblitus sum litterarum tuarum, quas ad me misisti, cum Caesari obuiam venissem in agro, vt arbitror, Trebulano. Secutum illud tempus est, cum me ad Pompeium proficisci siue pudor meus coegit, siue officium, siue fortuna. quod officium tuum, quod studium vel in absentem me, vel in praesentes meos defuit? quem porro omnes mei & mihi, & sibi te amiciorem iudicauerunt? Veni Brundisium: oblitum ne me putas, qua celeritate, vt primum audieris, ad me Tarento aduolaris? quae tua fuerit assessio, oratio, confirmatio animi mei, fracti communium miseriarum metu? Tandem aliquando Romae esse coepimus: quid defuit nostrae familiaritati? in maximis rebus, quonam modo me gererem aduersus Caesarem, vsus tuo consilio sum. in reliquis officijs cui tu tribuisti, excepto Caesare, praeter me, vt domum ventitares, horasque multas saepe suauissimo sermone consumeres? tum, cum etiam si meministi, vt haec φιλοσοφήματα scriberem, tu me impulisti. Post Caesaris reditum quid tibi maiori curae fuit, quam vt esse mecum illi quam familiarissimus? quod effeceras. Quorsum igitur haec oratio longior, quam putaram? quia sum admiratus, te, qui haec noſse deberes, quidquam a me commissum, quod esset alienum nostra amicitia, credidisse. nam praeter haec, quae commemorani, quae testata sunt & illustria, ha-

beo multa occultiora, quæ vix verbis exsequi possum. omnia me tua delectant, sed maxime maxima cum fides in amicitia, consilium, grauitas, constantia, tum lepos, humanitas, litteræ. quapropter redeo nunc ad querellam. Ego, te suffragium tulisse in illa lege, primum non credidi: deinde, si credidissem, numquam id sine aliqua iusta causa existimarem te fecisse. dignitas tua facit, vt animaduertatur; quidquid facias: maleuolentia autem hominũ, vt nõnulla durius, quam a te facta sint, proferantur. ea si tu non audis quid dicam, nescio. equidem, si quando audio, tam defendo, quam me scio a te contra iniquos meos solere defendi. defensio autem est duplex. alia sunt, quæ liquido negare soleam, vt de isto ipso suffragio: alia, quæ defendam a te pie fieri & humane, vt de curatione ludorum. sed te, hominem doctissimum, non fugit, si Cæsar rex fuerit, quod mihi quidem videtur, in vtramque partem de tuo officio disputari posse; vel in eam, qua ego vti soleo, laudandam esse fidem & humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas; vel in eam, qua nonnulli vtuntur, libertatem patriæ vitæ amici anteponendam. ex his sermonibus vtinam essent delata ad te disputationes meæ. Illa vero duo, quæ maxima sunt laudum tuarum, quis aut libentius, quam ego, commemorat, aut sapius; te & non suscipiendi belli ciuilis grauissimum auctorem fuisse, & moderandæ victoriæ? in quo qui mihi non assentiretur, inueni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit causam harum litterarum. quibus nisi crediderís; me omnis officij & humanitatis expertem iudicaris: quo nec mihi grauius quidquam potest esse, nec a te alienius. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO.

C. Matio.] doctissimo viro. epist. 15. lib. 7. *Quantum memoria repetere praeterita possum,*] idem alijs verbis in oratione pro Archia: Quoad longissime potest mens mea respicere spatium praeteriti temporis. *Vetustas habet aliquid commune cum multis,*] quod ad vetustatem attinet, comparare tibi multos possum: amore non possum. *Discessus,*] cum in Galliam iuit, proconsulem C. Cæsarem secutus. *Ambitio nostra,*] honorum enim studium consuetudinem tollit: cum suam quisque rem curet. *Vita dissimilitudo*] non est Matio æque, ac Ciceroni, in foro & curia versatus: diu enim cum Cæsare abfuit. *Venisti ad me in Formianum.*] epist. 9. ad Att. lib. 9. *Temporibus illis?*] grauissimis, cum iam armis de iure publico disceptaretur. *Consilis,*] ne vllam belli partem attingerem. *Cæsari*] Brundisio redeunti, cum Pompeium Italia expulisset. De hoc Ciceronis Cæsarisque consessu, & sermone inter eos habito, epist. 17. ad Atticū lib. 9. *Imago, ut arbitror, Trebulano.*] Trebulæ in agro Sabino fuerunt, vbi nunc est opidum Mons Leo vocatum, cuius ad radices antiqui lapides, inscripta Trebularum mentione, aliquot exstant: quibus etiam lapidibus intelligitur id, quod ait Seruius in illo Virgilij versu,

Hereti manus omnis, oliniferaque Mutusca:

prius appellatum esse Mutuscam, quam Trebulam: quamquam lapides non Mutuscam, sed Mutuescam Trebulani; nec Mutuscanos, sed Mutuescanos Trebulanos nominant: & crediderim priscos illos ita pronunciasse. nam posteriores Mutuscam dixere, vt Virgilius. & Plinius lib. 3. cap. 12. Trebulani, qui cognominantur Mutuscei. *Ad Pompeium*] in Græciam. *Siue pudor meus coegit, siue officium, siue fortuna.*] pudor, si cum ijs non coniungerer, qui remp. defendere putabantur: officium, vel patriæ debitum a me, vel ipsi Pompeio, qui Clodianis temporibus egregiam in me restituendo operam nauauerat: fortuna, non consilium, aut ratio, sed fortuna ipsa, quæ sæpe nos in eam partem impellit, vnde labores, pericula, damnaque nobis impendent. epist. 6. lib. 6. Valuit apud me plus pudor meus, quam timor. veritus sum deesse Pompeij saluti, cum ille aliquando non defuisset

meæ, itaque vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, vt in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. Et epist. 3. lib. 7. Pudori malui famæque cedere, quam salutis meæ rationem ducere. *Venti Brundisium:*] post pugnam Pharsalicam Cicero, armorum odio, & victoriæ desperatione, in Italiam redijt. ad Att. epist. 5. 6. lib. 11. *Communium miseriarum metus?*] metuebat interitum reip. Pompeio in Thessalia deuicto: quod & Atticus timuit. nam ad eum ita scripsit epist. 6. lib. 11. sollicitum esse te cum de tuis, communibusque fortunis, tum maxime de me, ac de dolore meo, sentio. *Vt hac φιλοσοφούμενα*] libros de Finibus, Tusculanas quæstiones, & alia, quæ scripsit afflicta rep. *Post Cæsaris reditum*] confectis omnibus ciuilibus bellis. *Suffragium tulisse in illa lege*] opinor legem significari, quam Cæsar, vt scripsit ipse lib. 3. de bell. ci. pro debitoribus tulit, vt arbitri darentur, per quos fierent æstimationes possessionum & rerum, quanti quæque earum ante bellum fuissent, atque ea creditoribus traderentur. Hoc eo magis existimo, quod ad hanc partem respondens Matius, Res, inquit, mea familiaris lege Cæsaris deminuta est. *Quid dicam, nescio: iniquos meos*] qui mihi inique detrahunt. Differunt aũt, vt mihi videtur, iniqui ab inimicis. nam & multi possunt esse iniqui, nec tamen inimici; & inimici multi, nec tamen iniqui. *Liquido*] facile. epist. 10. lib. 10. *Hominem doctissimum*,] epist. 15. lib. 7. *De tuo officio*] de tua ludorum Cæsaris curatione. *Qua nonnulla desiderantur*,] quorum in numero fortasse Cicero ipse fuit. nam epist. 2. ad Att. lib. 15. Ludorum, ait, Octauij apparatus Matius ac Postumius mihi procuratores non placent. *Non suscipiendi belli ciuilis grauissimum auctorem fuisse*,] epist. 9. ad Att. lib. 9. Venit ad me Matius quinquatribus, homo mehercule, vt mihi visus est, temperatus & prudens: existimatus quidem est semper auctor otij. quam ille mihi quidem hæc non probare visus est.

ARGVMENTVM EPIST. XXIIX.

Respondet Matius egregia sane epistola litteris Ciceronis, purgatque se aduersus Triumuiros suos.

Matius

Matius S. D. Ciceroni. 28.

Magnam voluptatem ex tuis litteris cepi, quod, quam speraram atque optaram, habere te de me opinionem cognoui. de qua etsi non dubitabam; tamen, quia maximi æstimabam, vt incorrupta maneret, laborabam. conscius autem mihi eram, nihil a me commissum esse, quod boni cuiusquam offenderet animum. eo minus credebam, plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quidquam persuaderi potuisse, præsertim in quem mea propensa & perpetua fuisset, atque esset benevolentia. quod quando, vt volui, scio esse, respondebo criminibus, quibus tu pro me, vt par erat, tua singulari bonitate & amicitia nostra sæpe restitisti. nota enim mihi sunt, quæ in me post Cæsaris mortem contulerint. Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarij grauiter fero, atque eum, quem dilexi, perijsse indignor. aiunt enim patriam amicitiæ præponendam esse: proinde ac si iam vicerint, obitum eius reip. fuisse vtilem. sed non agam astute. fateor me ad istum gradum sapientiæ non peruenisse. neque enim Cæsarem in dissensione ciuili sum secutus: sed amicum, quamquam re offendebar, tamen non deserui: neque bellum vmquam ciuile, aut etiam causam dissensionis probaui, quam etiam nascentem exstingui, summe studui. itaque, in victoria hominis necessarij, neque honoris, neque pecuniæ dulcedine sum captus. quibus præmijs reliqui, minus apud eum, quam ego, cum possent, immoderate sunt abusi. Atque etiam res familiaris mea, lege Cæsaris deminuta est: cuius beneficio plerique, qui Cæsaris morte lætantur, remanserunt in ciuitate. Ciuibus victis vt

parceretur, æque, ac pro mea salute, laborauí. Possum igitur, qui omnes voluerim incolumes, eum, a quo id impetratum est, perisse non indignari? cum præsertim ijdem homines illi & inuidia, & exitio fuerint. Plecteris ergo, inquiunt: quando factum nostrum improbare audes. o superbiam inauditam, alios in facinore gloriari, alijs ne dolere quidem impune licere. at hæc etiam seruis semper libera fuerunt, timerent, gauderent, dolerent suo potius, quam alterius, arbitrio. quæ nunc, vt quidem isti dictitant, libertatis auctores metu nobis extorquere conantur. sed nihil agunt. nullius vmquam periculi terroribus ab officio, aut ab humanitate desciscam. NVMQVAM enim honestam mortem fugiendam, sæpe etiam appetendam putaui. Sed quid mihi succensent, si id opto, vt pæniteat eos sui facti? cupio enim Cæsaris mortem omnibus esse acerbam. At debeo pro ciuili parte remp. velle saluam. id quidem me cupere, nisi & ante acta vita, & reliqua mea spes, tacente me, probat: dicendo vincere non postulo. quare maiorem in modum te rogo, vt rem potiorem oratione ducas: mihique, si sentis expedire recte fieri, credas nullam communionem cum improbis esse posse. an, quod adolescens præstiti, cum etiam errare cum excusatione possem: id nunc, ætate præcipitata, commutem, ac me ipse retexam? non faciam: neque, quod displiceat, committam, præterquam quod hominis mihi coniunctissimi ac viri amplissimi doleo grauem casum. quod si aliter essem animatus: numquam, quod facerem, negarem: ne & in peccando improbus, & in dissimulando timidus ac vanus existimarer. At ludos, quos Cæsaris victoriæ Cæsar adolescens fecit, curaui. At id ad primum officium, non ad statum reip. pertinebat. quod ta-

meo

men munus & hominis amicissimi memoriæ, ac honoribus præstare etiam mortui debui; & optime spei adolescenti, ac dignissimo Cæsare, petenti negare non potui. Veni etiam consulis Antonij sæpe domum salutandi caussa: ad quem qui me parum patriæ amantem esse existimant, rogandi quidem aliquid, aut auferendi caussa frequentes ventitasse reperies. Sed quæ hæc est arrogantia, quod Cæsar numquam interpellauit, quin, quibus vellem, atque etiam quos ipse non diligebat, tamen ijs uterer; eos, qui mihi amicum eripuerunt, carpendo me, efficere conari, ne, quos velim, diligam? sed non vereor, ne aut meæ vitæ modestia parum valitura sit in posterum contra falsos rumores; aut etiam ijs, qui me non amant propter meam in Cæsarem constantiam, non malint mei, quam sui similes amicos habere. mihi quidem si optata contingent: quod reliquum est vitæ, in otio Rhodi degam. sin casus aliquis interpellarit: ita ero Romæ, vt rectè fieri semper cupiã. Trebatio nostro magnas gratias ago, quod tuum erga me animum, simplicem, atque amicum, aperuit; & quod eum, quem semper dilexi lubenter, quo magis iure colere atque obseruare deberem, fecit. Bene vale, & me dilige.

EXPLANATIO.

Patriam amicitia præponendam esse:] cum & sententia pateat, & ita scriptum sit in duobus antiquis meis libris; mutandum nihil duxi, alij legunt: Patriæ amicitiam: hoc sensu: patriæ amicitiam priuatæ amicitiæ præponendam. quod mihi non probatur. nam, Patriæ caritas, dicitur: Patriæ vero amicitia, quis vmquam dixit? amicitiam vero patriæ præponere, dixit hic noster in ea pro Rabirio perduellionis reo. *Proinde ac*] epist. 4. lib. 10, Proinde vt: epist. 11. & 31. ibidem.

Proinde ac: epist.34. Proinde, simpliciter dictum pro Perinde. *Non agam astute.*] nihil dissimulare placet: fateor ingenue, me ad istum sapientiæ gradum non peruenisse. *Re offendebar,*] offendebar ciuili bello. *Nascentem exstingui, summe studui.*] epist. superiore: Te non suscipiendi belli ciuilis grauissimum auctorem fuisse. epist. 9. ad Att. lib. 9. Matius existimatus est semper auctor otij. *Lege Cæsaris,*] diximus in epist. superiore. *Ciuibus victis vt parceretur, æque, ac pro mea salute, laborani.*] quod Cicero dixit: Auctorē fuisse moderandæ victoriæ. *Inuidia,*] odio, quod eos nimis ornaret. *Exitio*] est enim ab ijs occisus, in quos maxima beneficia contulerat. *Alios*] percussores Cæsaris. *Alius*] ipse Matio. *Appetendam*] Fugiendam, & Appetendam, opponuntur. tres veteres libri, Oppetendam: sex, Appetendā. vtro modo legatur, discrimen in sententia nō erit. *Pro ciuis parte,*] pro ciuis officio. *Vt rem potiorē oratione ducas:*] vt meę vitæ potius, quam aliorum sermonibus, credas. *Expedire*] vtile esse. *Recte fieri,*] nihil contra remp. cōmittere. *Cum excusatione,*] ætati enim aliquid conceditur. *Et ætate præcipitata,*] in summa senectute; translatio a rebus non modo inclinatis, sed etiam præcipitantibus, vel iam præcipitatis. Pro Domo: Tuo iam præcipitante & debilitato tribunatu. Et Cæsar lib. 3. bel. ci. Hiems iam præcipitauerat. *Commune,*] nunc improbos amem senex, quos odi adolescens. *Me ipse retexam?*] qui retexit, mutat quod iam fecit, quasi male factū. epist. 14. Noui timores retexunt superiora. *Ludos,*] eos, vt opinor, de quibus Plinius lib. 2. cap. 45. Cometes apparuit ludis, quos faciebat Augustus Veneri genitrici, non multo post obitum patris Cęsaris. Et Suetonius: Ludis, quos primos consecratos ei heres Augustus edebat, stella crinita per septem dies cōtinuos fulsit. Et Dio lib. 45. Ludos fecit suis sumptibus, ob perfectā Veneris ædem. *Cæsaris victoria,*] voverat enim Cæsar ædem Veneri genitrici, si Pompeium prælio Pharsalico deuicisset. Appianus lib. 2. 3. *Dignissimo Cæsare,*] qui patre Cæsare dignissimus est. Sic olim emendauimus ex libro Ioannis Scalæ. cum legeretur in omnibus & vulgatis, & scriptis libris, Dignissimo Cæsari repetenti. *Si optata contingent:*] si consequor id, quod opto, opto autem procul a turbis, in otio vitam ducere. *Rhodi*] quæ libera ciuitas erat. ep. 7. lib. 4.

lib. 4. *Quod eum, quem semper dilexi lubenter, quo magis iure colere atque obseruare deberem, fecit.*] similis illa Trebonij sententia epist. 16. lib. 12. Tibi, quod vere facere possum, libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis, quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscumque esset, talem habemus, vt libenter quoque diligamus.

ARGVMENTVM EPIST. VLT.

Proficiscens in Graciam post Cæsarii obitum, res suas Oppio commendat, commemoratis ante beneficiis ab ipso acceptis. Antonio & Dolabella cos.

Cicero S. D. Oppio. 29.

Dubitanti mihi, quod scit Atticus noster, de hoc toto consilio profectionis, quod in vtramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem iudicium & consilium tuum. nam & scripsisti aperte, quid tibi videretur; & Atticus ad me sermonem tuum pertulit. Semper iudicaui, in te & in capiendo consilio prudentiam summam esse, & in dando fidem: maximeque sum expertus, cum initio ciuilis belli per litteras te consuluissem, quid mihi faciendum esse censeres, eundum ne ad Pompeium, an manendum in Italia, suasisti, vt consulerem dignitati meæ. ex quo, quid sentires, intellexi: & sum admiratus fidem tuam, & in consilio dando religionem; quod, cum aliud malle amicissimum tuum putares, antiquius tibi officium meum, quam illius voluntas, fuit. Equidem & ante hoc tempus te dilexi: & semper, me a te diligi, sensi: & cum abessem, atque in magnis periculis essem, & me absentem, & meos præsentes a te cultos & defensos esse memini: & post meum reditum quam familia-

riter mecum vixeris, quæque ego de te & senserim, & prædicarim, omnes, qui solent hæc animaduertere, testes habemus. Grauissimũ vero iudicium de mea fide & de constãtia feciſti, cum post mortem Cæsaris totum te ad amicitiam meam contuliſti. quod tuum iudicium niſi mea ſumma beneuolentia erga te, omnibuſque meritis comprobaro, ipſe me hominem non putabo. Tu, mi Oppi, cõſeruabis amorem tuum, (etſi more magis hoc quidem ſcribo, quam quo te admonendum putem) meaque omnia tuebere: quæ tibi ne ignota eſſent, Attico mandaui. A me autem, cum paullum otij nacti erimus, uberiores litteras exſpectato. Da operam, vt valeas. hoc mihi gratius facere nihil potes.

EXPLANATIO.

Oppio] C. Oppio, Cæſaris amiciſſimo. *Profectionũ*,] in Græciam. vide epiſt. 1. lib. 10. & epiſt. 25. lib. 12. *Amiciſſimum tuum*] C. Cæſarem: quem etiam ſecutus eſt in bello ciuili, fuitque legatus eius in Africa. *In magnis periculis*,] ciuili bello. *De mea fide & de conſtantia*,] fideliter enim atque conſtanter te eſſe a me amatum, iudicaſti; licet diuerſarum partium fuiſſemus.

PAVLLI

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS IN EPISTOLARVM CICERONIS QVÆ FAMILIARES VOcantur, Librum duodecimum ad Cassium & alios.

ARGVMENTVM EPIST. I. LIB. XII.

DOLABELLAE *consulis praeclarum facinus laudat: queritur, tyranno occiso, tyrannidem tamen sublatam non esse: Cassium hortatur, vt vna cum M. Bruto remp. omni perturbatione liberet. Antonio & Dolabella cos.*

Cicero S. D. C. Cassio. 1.

Finem nullum facio, mihi crede, Cassi, de te & de Bruto nostro, id est de tota rep. cogitandi: cuius omnis spes in vobis est, & in D. Bruto: quam quidem iam habeo ipse meliorem, rep. a Dolabella meo praclarissime gesta. manabat enim illud malum vrbanũ, & ita corroborabatur quotidie, vt ego quidem & vrbi, & otio diffiderem vrbano: sed ita compressum est, vt mihi videamur omne iam ad tempus, ab illo dumtaxat sordidissimo periculo, tuti futuri. reliqua magna sunt, & multa, sed posita omnia in vobis. quamquam primum quidque explicemus. nam, vt adhuc quidem

actum est, non regno: sed rege liberati videmur. interfecto enim rege, regios omnes nutus tuemur: neque vero id solum, sed etiam, quæ ipse ille, si viueret, non faceret, ea nos quasi cogitata ab illo probamus. nec eius quidem rei finem video. tabulæ figuntur: immunitates dantur: pecuniæ maximæ describuntur: exsules reducuntur: S. C. falsa referuntur: vt tantummodo odium illud hominis impuri, & seruitutis dolor depulsus esse videatur: resp. iacet in iis perturbationibus, in quas eam ille coniecit. Hæc omnia vobis sunt expedienda: nec hoc cogitandum, satis iam habere remp. a vobis. habet illa quidem tantum, quantum numquam mihi in mentem venit optare: sed contenta non est: & pro magnitudine & animi, & beneficij vestri a vobis magna desiderat. adhuc vlta suas iniurias est per vos interitu tyranni: nihil amplius: ornamenta vero sua quæ recuperauit? an, quod ei mortuo pareret, quem viuum ferre non poterat? cuius ara refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus? at enim ita decreuimus. fecimus id quidem temporibus cedentes, quæ valent in rep. plurimum: sed immoderate quidam & ingrate nostra facilitate abutuntur. Verum hæc propediem, & multa alia coram. interim velim sic tibi persuadeas, mihi cum reip. quam semper habui carissimam, tum amoris nostri caussa, maximæ curæ esse tuam dignitatem. Da operam, vt valeas.

EXPLANATIO.

Quam quidem] spem. *Præclarissime gesta.*] hoc quid sit, ipso interprete Cicerone cognoscitur. nam Phil. 1. Cũ serperet in vrbe infinitũ malũ, idque manaret in dies latius, iidemque bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepulturã effecerant,

effecerant; & quotidie magis magisque perditi homines, cũ sui similibus seruis, tectis ac templis vrbis minarentur: talis animaduersio fuit cum in audaces sceleratosque seruos, tum in impuros & nefarios liberos, talisque euersio illius exsecratæ columnæ, vt mihi mirum videatur, tam valde reliquũ tempus ab illo vno die dissensisse. Et epist. 14. lib. 9. & epist. 2. lib. 11. & ad Att. epist. 15. 16. lib. 14. Iam vero Suetonius, Plebs, inquit, solidam columnam, prope viginti pedum, lapidis Numidici, in foro statuit, scripsitque, PARENTI PATRIAE. apud eandem longo tempore sacrificare, vota suscipere, controuersias quasdam, interposito per Cæsarem iureiurando, distrahere perseuerauit. *Compressum est,*] quia dixerat, Manabat, contrarium contrario reddidit: item vt epist. 12. ad Att. lib. 3. Orationem illam ita compresseram, vt numquam emanaturam putarem. Primus ego locum emendaui, ex vetere Vincentij Riccij libro: cum in omnibus impressis, Compressa est, legeretur. *Ab illo dum taxat*] si non ab omni, saltem ab illo periculo. *Sordidissimo*] quod ab infima plebe, atque a seruis etiam impendebat bonis viris. *Primum quidque*] tacite hortatur eos contra perturbantem remp. Antonium: quod proxime subiecta declarant. *Interfecto enim rege, regios omnes nutus tuemur:*] non acta modo Cæsaris, sed nutus etiam defendimus, id est ea, quæ se facturum, leuiter & vix ostendit. Hoc dicit, quia, quidquid reperiretur in Cæsaris commentariis, id Antonius cõsul, æque ac reliqua illius acta, ratum volebat esse. Phil. 1. An in commẽtariolis, & chirographis, & libellis, se vno auctore prolatis, ac ne prolatis quidẽ, sed tantummodo dictis, acta Cæsaris firma erunt: quæ ille in æs incidit, in quo populi iussa perpetuaque leges esse voluit, pro nihilo habebũtur? Et Phil. 2. Quid ego de cõmentariis infinitis, quid de chirographis loquar? Et Phil. 12. *Tabulæ figuntur:*] æreas tabulas in publico figebat Antonius, decretũ aliquod Cæsaris, aut beneficiũ cõtinẽtes: quasi scriptũ id repetiret in Cæsaris cõmẽtariis. Phil. 5. Decreta falsa vẽdebat: regna, ciuitates, immunitates in æs, accepta pecunia, iubebat incidi. hæc se ex commentariis Cæsaris, quorum ipse auctor erat, agere dicebat. Restituebantur exsules quasi lege, sine lege. S. C. pecunia accepta, falsa referebat. Et ad Att epist. 12. lib. 14. Antonius, accepta grãdi pecunia, fixit legem, a dicta-

tore comitiis latam, qua Siculi ciues Romani: cuius rei, vti & illo, mentio nulla. Phil. 12. *Discribuntur:*] quæ donentur quibus velit Antonius, quasi e Cæsaris commentariis. Est autem, Discribere, diuersis distribuere. Sic epist. 1. lib. 1. ad Q. fr. Vectigal quod iis æqualiter Sulla discripserat. In Verr. lib. 5. Pro numero militum, pecuniarum summas discribere. Et Phil. 5. Quorum bona statim suis comitibus compotoribusque discripsit. *Exsules reducuntur:*] Phil. 1. & 5. epist. 13. ad Att. lib. 14. *Referuntur:*] ad ærarium. Phil. 5. *Beneficio vestri*] quod eam tyranno liberastis. *Nihil amplius:*] Modus loquendi, vt de fin. lib. 5. Virtutem ipsam inchoauit: nihil amplius. & Acad. l. 2. excepit, vnum tantum scire se, nihil se scire: nihil amplius. & in Verrem lib. 3. se ipsum abs te repetit: nihil amplius. Et in eundem lib. 4. Hactenus reprehendat si quis volet: nihil amplius. Et pro Cæcina. In possessionem in præsentia non restituetur; nihil amplius. Et pro Flacco: Qua disputatione orationem refellam eius, qui dicit, dedimus, nihil amplius. *Aera*] leges æreis tabulis incisas. *Ita decreuimus.*] decreuit ipse in primis Cicero. nam Phil. 1. Acta, inquit, Cæsaris seruanda censeo: non quo probem: quis enim id quidem potest? sed quia rationem habendam maxime arbitror pacis & otij. *Temporibus cedentes,*] pacis & otij caussa. Phil. 1. *Quidam*] consul Antonius.

ARGVMENTVM EPIST. II.

Inuehitur in Antonij immoderatam potentiam: reip. statum describit. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 2.

Vehementer lator tibi probari sententiam & orationem meam. qua si sæpius vti liceret; nihil esset negotij, libertatem & remp. recuperare. sed homo amens & perditus, multoque nequior, quam ille ipse, quem tu nequissimum occisum esse dixisti, cædis initiũ quærit, nullamque aliam ob caussam me auctorem fuisse Cæsaris in-

vis interficiendi criminatur, nisi vt in me veterani incitentur. quod ego periculum non extimesco, modo facti vestri gloriam cum mea laude communicet. ita nec Pisoni, qui in eum primus inuectus est, nullo assentiente; nec mihi, qui idem tricesimo post die feci, nec P. Seruilio, qui me est consecutus, tuto in senatū venire licet. eadem enim gladiator quarit, eiusque initium ad XIII. Kal. Oct. a me se facturum putauit. at quam paratus venerat, cum in villa Metelli complures dies commentatus esset. qua autem in lustris, & in vino commētatio potuit esse? itaque omnibus est visus, vt ad te antea scripsi, suo more vomere, non dicere. Quare quod scribis te confidere, auctoritate & eloquentia nostra aliquid profici posse: nō nihil, vt in tantis malis, est profectum. intelligit enim populus R. tres esse consulares, qui, quia, qua de rep. bene senserint, libere locuti sunt, tuto in senatū venire non possint. nec est praterea, quod quidquam exspectes: tuus enim necessarius affinitate noua delectatur: itaque iam non est studiosius ludorum; infinitoque fratris tui plausu dirumpitur. alter item affinis nouis commentariis Cæsaris delenitus est. Sed hac tolerabilia: illud non ferendum, quod est, qui vestro anno consulem filium suum futurū putet, ob eamque causam se huic latroni deseruire præferat. nam L. Cotta, familiaris meus, fatali quadam desperatione, vt ait, minus in senatum venit. L. Cæsar, optimus & fortissimus ciuis, valetudine impeditur. Ser. Sulpicius, & summa auctoritate, & optime sentiens, non adest. reliquos, exceptis designatis, ignosce mihi si non numero consulares. Habes auctores consilij publici. qui numerus etiam bonis rebus exiguus esset, quid censes, perditis? quare spes est omnis in vobis. qui si iccirco abestis, vt

sitis in tuto: ne in vobis quidem. Sin aliquid dignum vestra gloria cogitatis: velim, saluis nobis: sin id minus, res tamen publica per vos breui tempore ius suum recuperabit. Ego tuis neque desum, neque deero: qui siue ad me referent, siue non: mea tibi tamen beneuolentia fidesque præstabitur. Vale.

EXPLANATIO.

Orationem meam.] secundam in Antonium, quæ exstat. *Quasi sapius vti liceret;*] si liceret in senatu libere loqui. epist. 2. lib. 10. *Homo amens*] M. Antonius. *Quam ille ipse.*] quam C. Cæsar. *Me auctorem fuisse Cæsaris interficiendi*] epist. seq. Vestri pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. Et Philipp. 2. Hæc vetera, illud vero recens, Cæsarem meo consilio interfectum. *Pisoni,*] L. Calpurnio Pisoni, C. Cæsaris socero. *Qui in eum primus inuectus sit nullo assentiente;*] Philipp. 1. Ex quo primum cognoui, quæ Kalendis Sext. in senatu fuisset L. Pisonis oratio: qui quamquam parum erat, a quibus debuerat, adiutus; tamen & tanti testimonio (quo quid potest esse grauius?) & omnium prædicatione, quos postea vidi, magnam mihi videbatur gloriã consecutus. & Philip. 5. Homo amens, qui hanc consuetudinem libere dicendi excluderet, (fecerat enim hoc idem maxima cum laude L. Piso, xxx. diebus ante) inimicitias mihi denunciauit. *P. Seruilio,*] Isaurici filio, qui consul fuerat cũ C. Cæsare. *Tuto*] vide epist. 2. lib. 10. *Gladiator*] gladiatori similis, in cædibus hominum exercitato. Philip. 7. Quem gladiatorem non ita appellaui, vt interdum etiam M. Antonius gladiator appellari solet, sed vt appellant ij, qui plane, & Latine loquuntur. *Ad XIII. Kal. Oct.*] Tota res ita se habet. Cum Cicero, post interitum Cæsaris, primum desperata rep. in Græciam abire cogitasset; deinde, allata spe quadam libertatis & otij, mutato cõsilio ad vrbem reuertisset; M. Antonius consul Kalend. Sept. de supplicationibus relaturus, eum de more in senatum vocauit. Cicero misit, qui se excusarent, quod de via langueret. ille iratus, fabros se missurum, & domum

domum illius disturbaturum esse, audiente senatu, dixit. venit Cicero postridie in senatum, id est, IV. non. Sept. & locutus est, absente Antonio, de rep. liberius, quam pericula minæque postulabant: eaque nunc exstat oratio, Philippicarum prima. Tum Antonius, furore percitus, adesse eum iussit in senatu ad XIII. Kal. Oct. ipse interea totū illud spatiū, quod est a quarto non. Sept. ad XIII. Kal. Oct. commentatus est in Tiburtino Metelli, quæ contra Ciceronem diceret. eo die in senatum, dissuadentibus amicis, Cicero non venit; sed mox accurate scripta oratione respondit, quæ inter Philippicas secunda legitur. est autem ita scripta, quasi præsens præsenti Antonio eodē die responderit. quod ex eo constat, quia XIII. Kal. Oct. Inuectus est in Ciceronem Antonius, & eodem die habitam esse Philippicam secūdam, fingit Cicero, cum ait in ea: Nescis heri, quartum in circo diem ludorum Romanorū fuisse? nam qui dies quartum diem ludorum Romanorum proxime sequitur, est XIII. Kal. Oct. vt ex marmoreis antiquorum dierum fastis, quod Kalendarium vocant, intelligitur. Ac ne quis in dubium vocet, quod scriptam esse dixi, non habitam: probabo ipso teste, nō fuisse illum eo die in senatu, metu armorum Antonij. sic enim inquit in Philippica 5. Cū is dies, quo me adesse iusserat, venisset; tū vero agmine quadrato in ædem Concordiæ venit, atque in me absentem orationem ex ore impurissimo euomuit. quo die si per amicos mihi cupienti, in senatum venire licuisset; cædis initium fecisset a me: sic enim statuerat. Et in hac ipsa epistola, cū ait: Tuto in senatū venire mihi non licet: Cædem enim gladiator quærit, eiusque initium ad XIII. Kal. Oct. a me se facturum putauit. nonne se nō fuisse in senatu eo die, significat? Scriptam etiam, vt dixi, non habitam secundam Philippicam, indicant illa ad Att. epist. 10. lib. 16. Vtinam eum diem videam, cū ista oratio libere vagetur. nam si scriptam edere non audebat: multo minus, ipso præsente Antonio, eā habere ausus esset. Loquitur enim eo loco de secunda Philippica: vt in Commentariis docuimus. *Putauit.*] cum speraret, eo die me in senatum esse venturum. *At quam paratus venerat.*] Libri veteres, Ad quem: quod si probamus, ita dictum videbitur, quod cum Antonius in senatu affuturum putaret: vt sit, Venerat ad me paratus: id est, vt in me diceret ea, quæ complures dies

commentatus erat. Malo tamen, At quam: quod alij excogitarunt. *In villa*] Tiburtina. Philipp. 5. quam Antonius occupauerat. Phil. 2. *Metelli*] quæ fuerat Metelli Scipionis, ſoceri Pōpeij Magni. Hic modo, vetere cognomine, Scipio, quia Corneliæ gentis erat, appellabatur, vt Phil. 2. & 5. & alibi: modo, Metellus, accepto cognomine a Q. Metello Pio, Numidici filio, qui eum adoptauerat, vt ſcripſit Dio: interdū, vtroque cognomine, Scipio Metellus, vt epiſt. 1. lib. 6. ad Att. & in S. C. in epiſt. Cœlij lib. 8. *Complures dies*] dies ſeptemdecim. vide Philip. 5. *Commentatus eſſet.*] declamando. nā in Philipp. 5. Septemdecim, inquit, dies de me in Tiburtino Scipionis declamitauit, ſitim quærens: hæc enim ei cauſſa eſſe declamandi ſolet. *Suo more*] nam & antea, viuo Cæſare, vomuerat in conſpectu populi Romani. Phil. 2. *Vomere,*] epiſt. 25. Sic ſum in Antonium inuectus, vt ille non ferret, omnemque ſuum vinolētum furorem in me vnum effunderet. *Tres eſſe conſulares,*] L. Piſonem, qui primus; Ciceronem, qui ſecundus; P. Seruilium, qui tertius in Antonium eſt inuectus. *Nec eſt præterea, quod quidquā exſpectes.*] præter hoc, quod profectum eſſe dixi; non eſt quod quidquam exſpectes de cuiuſquam officiis erga remp. nā Lepidus, tuus neceſſarius, affinitate noua delectatur: alter affinis nouis commētariis Cæſaris delenitus eſt: L. Cotta minus in ſenatum venit: L. Cæſar valetudine impeditur: Ser. Sulpicius non adeſt: quare ſpes omnis eſt in vobis. *Tuus enim neceſſarius*] M. Lepidus; qui ſororem M. Bruti vnam habebat in matrimonio, alteram C. Caſſius. *Affinitate noua*] M. Antonij: cuius filiam Lepidi filius vxorē duxerat. Dio lib. 44. *Ludorum;*] quia ludis Apollinaribus, quos prætor vrbanus M. Brutus de more dederat, plaudi a populo viderat L. Caſſio tribuno pl. fratri C. Caſſij, propterea ludos non amplius amabat. *Fratris tui*] qui fratri tuo datus eſt, epiſt. 2. ad Att. lib. 14. Plauſus L. Caſſio datus etiam facetus mihi quidem viſus eſt. *Disrumpitur*] inuidia. *Alter item affinis*] huius nomen ignoratur. *Nouis commentariis Cæſaris*] nuper a M. Antonio prolatis. *Delenitus eſt.*] accepta ab Antonio pecunia, tamquam e Cæſaris commentariis. *Sed hæc tolerabilia: illud non ferendum,*] venuſtus tranſitus ad aliam ſentētiam. Sic Philip. 2. Sed hæc vetera, illud vero recens, Cæſarem meo conſilio intertectum.

Figura

Figura similis epist. 10. lib. 3. Atque hæc domestica: quid illa tandem popularia? *Vestro anno*] anno vobis destinato: post biennium: nam hoc anno prœturam gerebant Brutus & Cassius: & prœturam consulatus, interposito biennio, sequebatur. *L. Cotta,*] Aureliæ gentis, qui cõsul biennio ante Ciceronem fuerat. *L. Cæsar,*] auunculus M. Antonij. epist. 5. epist. 14. lib. 9. *Optimus & fortissimus civis*] sic eum appellat orat. 4. in Catil. L. Cæsar, vir fortissimus, & amantissimus reip. sororis suæ virum, præsentem & audientem, vita priuandũ esse dixit. *Designatis,*] consulibus, Hirtio & Pansa. *Auctores consilij publici.*] quorum auctoritate & consilio resp. nititur. *Salues nobis:*] id est, ne ante vestrum aduentum opprimamur. quod ita contigit. *Ius suum recuperabit.*] sic octo mei veteres libri: recte: vt bene ominetur de Cassio & Bruto; vel si in Italia res male succedat. ad Att. ep. 13. lib. 15. Videtur resp. ius suum recuperatura. *Si uero non;*] hoc in vno tantum est vetere libro, a reliquis abest. in tribus etiam hoc modo legitur: Quod si non ad me referent, mea tibi tamen beneuolentia fideique præstabitur. quod minime displicet. in tribus, Qui se ne ad me referent, mea tibi, &c.

ARGVMENTVM EPIST. III.

In Antonium eiusque sectam inuehitur. Eodem Anno.

Cicero S. D. Cassio. 3.

Auget tuus amicus furorem in dies. primum in statua, quam posuit in Rostris, inscripsit, PARENTI. OPTIME. MERITO: *vt non modo sicarij, sed iam etiam parricidæ iudicemini: quid dico, iudicemini? iudicemur potius: vestri enim pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. vtinam quidem fuissem: molestus nobis non esset. sed hoc vestrum fuit: quod quando prateriit: vtinam haberem, quid darem vobis consilij. sed ne mihi quidem ipsi, reperio,*

quid faciundum sit. QVID *enim est, quod contra vim sine vi fieri possit? consilium autem omne hoc est illorum, vt mortem Cæsaris persequantur. itaque ante diem* VI. *non. Oct. productus in concionem a Canutio, turpissime ille quidem discessit, sed tamen ea dixit de conseruatoribus patria, quæ dici deberent de proditoribus: de me quidem non dubitanter, quin omnia de meo consilio & vos fecissetis, & Canutius faceret. cetera cuiusmodi sint, ex hoc indica, quod legato tuo viaticum ereripuerunt. quid eos interpretari putas, cum hoc faciunt? ad hostem scilicet portari. o rem miseram: dominum ferre non potuimus; conseruo seruimus. & tamen, me quidem fauente magis, quam sperāte, etiam nunc residet spes in virtute tua. sed vbi sunt copiæ? de reliquo, malo te ipsum loqui tecum, quam dicta nostra cognoscere. Vale.*

EXPLANATIO.

Tuus amicus] Antonius. *In statua,*] C. Cæsaris. *Me principem*] epist. 2. *Molestus nobis non esset.*] nam illū cum Cæsare, impulsu meo, occidissetis. epist. seq. & epist. 28. lib. 10. *Mortem Cæsaris persequantur.*] vlciscantur interfectores Cæsaris. *Productus in concionem*] Antonius. *Canutio*] Ti. Canutio, tribuno pl. quem postea necauit Octauianus. Velleius lib. 2. Suetonius de claris Rhet. Dio lib. 48. *Turpissime*] vexatus a Canutio. *De vobis*] vide epist. 23. *Legato tuo*] erat enim Cassius Syriæ proconsul. *Viaticum*] de publico dari solitum. *Dominum*] Cæsarem. *Conseruo*] Antonio. *Loqui tecum,*] consilium capere a te ipso. epist. 7. lib. 2. Tecum loquere; te adhibe in consilium.

ARGVMENTVM EPIST. IV.

Varia complectitur hac epistola, de Antonij nequitia, de senatu,

senatu, de populo, de legatis ad Antonium missis, de ipso Cassio. Hirtio & Pansa cos.

Cicero S. D. Cassio. 4.

Vellem idibus Mart. me ad cenam inuitasses: reliquiarum nihil fuisset, nunc me reliquiæ vestræ exercẽt, & quidem prater ceteros me. quamquam egregios consules habemus, sed turpissimos consulares: senatum fortem, sed infimo quemque honore fortissimum: populo vero nihil fortius, nihil melius, Italiaque vniuersa. nihil autem fœdius Philippo & Pisone legatis, nihil flagitiosius: qui cum essent missi, vt Antonio ex senatus sententia certas res renunciarent, cum ille earum rerum nulli paruisset, vltro ab illo ad nos intolerabilia postulata retulerunt. itaque ad nos concurritur: factique iam in re salutari populares sumus. Sed, tu quid ageres, quid acturus, vbi denique esses, nesciebam, fama nunciabat te esse in Syria: auctor erat nemo. De Bruto, quo propius est, eo firmiora videntur esse, quæ nunciantur. Dolabella valde vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, cum tu vixdum triginta dies in Syria fuisses. itaque constabat, eum recipi in Syriam non oportere. Summa laus & tua, & Brutiest, quod exercituum prater spem existimamini comparasse. Scriberem plura, si rem caussamque nossem: nunc quæ scribo, scribo ex opinione hominum atque fama. tuas litteras aude exspecto. Vale.

EXPLANATIO.

Ad cenam] ad Cæsarem occidendum. Simul enim Antonium occidissemus. epist. 28. lib. 10. *Turpissimos consula-*

res. epist. 5. *Philippo & Pisone*] L. Marcio Philippo, vitrico Octauiani, & L. Calpurnio Pisone, qui socer C. Cæsaris fuerat. *Certas res*] quarum summa, vt Mutinæ obsidionem reliqueret: alioqui paratum illi exitium. Phil. 7. *Intolerabilia postulat.*] hæc Antonij mandata cognoscuntur ex Phil. 8. Hæc tu (inquit) mãdata L. Piso, & tu L. Philippe, principes ciuitatis, non dico animo ferre, verum auribus accipere potuistis? *In re salutari populares*] multi enim in re perniciosa populares, vt duo Gracchi, P. Clodius, C. Cæsar. *De Bruto,*] Marco. *Propior,*] quam tu. Brutus etiam in Macedonia. *Vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, cum tu dixdum triginta dies in Syria fuisses.*] locus est elegãs in his verbis. nam senatus ademptam Dolabellæ Syriam Cassio dederat. Dolabella vero ita in Syriam uenerat, quasi Cassio legitime successurus. qua de re non insulsi, nec infaceti homines, nimium cito Dolabellam Cassio succedere, cauillabantur: itaque recipiendum omnino non esse, quoniam legitimum tempus, quo Cassius decedere deberet, exspectare noluisset. *Constabat,*] ideo constabat, eum recipi non oportere, quia tam cito succederet. Iocus: non enim succedere Dolabellam Cassio senatus voluerat, sed potius ereptam Dolabellæ Syriam Cassio tradiderat. *Existimamini*] nondum enim plane certum erat: quod & sequentia declarãt. *Rem cauſſamque*] vniuersum rerum tuarum statum. In quo differant res & causa, diximus epist. 1. lib. 1. *Quæ scribam,*] te esse in Syria, & exercitum habere.

ARGVMENTVM EPIST. V.

M. Brutum laudat, vt ad eius imitationem Cassium attendat: addit de Mutinensi bello, de statu resp. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 5.

Hiemem credo adhuc prohibuisse, quo minus de te certum haberemus, quid ageres, maximeque vbi esses. loquebantur omnes tamen, credo quod volebãt in Syria te esse, habere copias. id antẽ eo facilius credebatur, quia

simile

simile vero videbatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus. res enim tantas gessit, tamque inopinatas, vt ea cũ per se grata essent, tum gratiores propter celeritatem. quod situ ea tenes, qua putamus: magnis subsidiis fulta resp. est. a prima enim ora Graciæ vsque ad Ægyptum optimorum ciuium imperiis muniti erimus & copiis. quamquam, nisi me fallebat, res sic se habebat, vt totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur: qui si, vt sperabamus, erupisset Mutina; nihil belli reliquum fore videbatur. paruis omnino iam copiis obsidebatur; quod magno præsidio Bononiam tenebat Antonius. erat autem Claternæ noster Hirtius, ad Forum Cornelium Cæsar, vterque cum firmo exercitu: magnaque Romæ Pansa copias ex delectu Italiæ cõparabat. hiems adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil nisi considerate, vt mihi crebris litteris significat, acturus videbatur. præter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus studiosissimam reip. tuos etiam clientes trãspadanos mirifice coniunctos cum caussa habebamus. erat firmissimus senatus, exceptis consularibus: ex quibus vnus L. Cæsar firmus est, & rectus. Ser. Sulpicij morte magnum præsidium amisimus. reliqui partim inertes, partim improbi. nonnulli inuident eorum laudi, quos in rep. probari vident. populi vero R. totiusque Italiæ mira consensio est. Hæc erant fere, quæ tibi nota esse vellem. nunc autem opto, vt ab istis orientis partibus virtutis tuæ lumen eluceat. Vale.

EXPLANATIO.

Res tantas gessit,] Vt omittam Plutarchi, Appiani, Dionis testimonia, cognoscuntur ex Phil. 10. res a M. Bruto gestæ:

quarum causa in S. C. laudatus est his verbis: quod eius opera, consilio, industria, virtute, difficillimo reip. tempore, prouincia Macedonia, Illyricum, cuncta Græcia, legiones, exercitus, equitatus in consulum, senatus, populique R. potestate essent. *A prima enim ora Graciæ*] quam tenebat Brutus. *Vsque ad Ægyptum*] quam partem Cassius in potestate reip. continebat. Phil. 10. Exteræ nationes a prima ora Græciæ vsque ad Ægyptum optimorum ciuium imperiis & præsidiis tenentur. *Erupisset*] erupit, & vicit. epist. 14. lib. 11. *Claterna*] Cliternam vocant Plinius & Strabo, Claternam idem Cicero Phil. 8. inde Hirtius Antonij præsidium deiecit. *Forum Cornelium*] quæ postea Longobardorum temporibus Imola vocata. *Exceptis consularibus:*] epist. 4. *L. Cæsar*] epist. 2. & epist. 28. lib. 10. *Morte*] missus a senatu ad Antonium, Mutinam obsidentem, in legatione periit: senatusque statuam ei pedestrem æneam in Rostris collocandam, ipsum quam amplissime supremo die suo efferēdum, sepulcrum a campo Esquilino publice dandum, e Ciceronis sententia decreuit. Phil. 9. *Populi vero R.*] epist. 4. *Abstis Orientis partibus virtutis tua lumen eluceat.*] cum quodam lepore dictum: vt quasi comparetur Soli virtus Cassij. vnde, inquit, sol terras illustrat, inde fac vt eluceat virtus tua.

ARGVMENTVM EPIST. VI.

Strabonem ita commendat, vt quasi aliud agere videatur. in Cassio & M. Bruto, si res ad Mutinam male geratur, spem omnem reip. sitam esse dicit. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 6.

Qui status rerum fuerit tum, cum has litteras dedi scire poteris ex C. Tidio Strabone, viro bono, & optime de rep. sentiente: nam quid dicam, cupidissimo tui, qui, domo & fortunis relictis, ad te potissimum profectus sit? itaque eum tibi ne commendo quidem. aduentus ipsius ad te satis eum commendabit. Tu velim sic existimes, sibique

mei, tibique persuadeas, omne perfugium bonorum in te & Bruto esse positum, si, quod nolim, aduersi quid euenerit. res, cum hæc scribebam, erat in extremum deducta discrimen. Brutus enim Mutina vix iam sustinebat. qui si conseruatus erit; vicimus: sin; (quod dij omen auertant) omnis omnium cursus est ad vos. proinde fac tantum animum habeas, tantumque apparatum, quanto opus est ad vniuersam remp. recuperandam. Vale.

EXPLANATIO.

Tidio Strabone,] malim, Titio: cum Titij noti sint, Tidios autem ego quidem ignorem. & epist. 14. lib. 13. Titius Strabo nominatur. *Si aduersi quid euenerit.*] si quid offensum sit. *Vix iam sustinebat.*] vix ferebat obsidionem, omnium penerum inopia laborans. Hoc est, quod ad M. Brutum scripsit. Res existimabatur in extremum adducta discrimen. tristes enim de Bruto nostro litteræ nuncijque afferebantur. *Qui si conseruatus erit; vicimus:*] eodem modo epist. 20. lib. 14. ad Att. Cui si esse in vrbe tuto licebit; vicimus. *Sin;*] omnis caussa mentionem vitat aduersę fortunę. Eadem figura, quæ ἀποσιώπησις Græce dicta, epist. 3. lib. 14. Si perficius, quod agitis; me ad vos venire oportet. Sin autem; sed nihil est opus reliqua scribere. Et epist. 12. lib. 16. ad Att. Si pares æque inter se, quiescendū: sin, latius manabit. Et apud obsceni carminis poetam: Sin; hæc mei te ventris arma laxabant. *Omnis omnium cursus est ad vos.*] Si offensum esset in prœlio Mutinensi; ciuitas omnis, Antonij metu, in Græciam ad M. Brutum confugisset. id quod ad ipsum Brutum Cicero scripsit his verbis: Triduo aut quatriduo ante hanc rem pulcherrimam, timore quodam perculsa ciuitas, tota ad te se cum coniugibus & liberis effundebat.

ARGVMENTVM EPIST. VII.

Sententiam ab se in senatu ex Cassii dignitate dictā, eamque a se in concione defensam, ostendit. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 7.

Quanto studio dignitatem tuam & in senatu, & ad populum defenderim, ex tuis te male, quam ex me, cognoscere. qua mea sententia in senatu facile valuisset, nisi Pansa vehementer obstitisset. ea sententia dicta, productus sum in concionem a tribuno pl. M. Seruilio. dixi de te qua potui, tanta contentione, quantum forum est: tanto clamore consensuque populi, vt nihil vnquam simile viderim. id velim mihi ignoscas, quod inuita socru tua fecerim. mulier timida verebatur, ne Pansae animus offenderetur. in concione quidem Pansa dixit, matrem quoque tuam & fratrem illam a me sententiam nolui, dici, sed me haec non mouebant: aliis malebam: fauebam & reip. cui semper faui, & dignitati ac gloriae tuae. Quod autem & in senatu pluribus verbis disserui, & dixi in concione, in eo velim fidem meam liberes. promisi enim, & prope confirmaui, te non exspectasse, nec exspectaturum decreta nostra: sed te ipsum tuo more rempublicam defensurum. & quamquam nihil dum audieramus, nec vbi esses, nec quas copias haberes: tamen sic statuebam, omnes, quae in istis partibus essent, opes, copiasque tuas esse: per teque Asiam prouinciam confidebam iam reip. recuperatam. Tu fac in augenda gloria te ipsum vincas. Vale.

EXPLANATIO.

In senatu,] cum habuit Phil. II. *Ad populum*] quae concio non exstat. *Qua mea sententia*] vt Cassius obtineret Syriam. *Pansa*] consul. *Obstitisset.*] cum illam sententiam valere mallet, vt consules, id est ipse & Hirtius, persequendi Dolabellae causa, Asiam & Syriam sortirentur. Philip. II. *Quantum forum est;*] quanta requiritur in foro, quantam fori magnitudo postulat. *Socru tuae*] Seruilia, Caronis

Catonis Vticensis sorore, matre M. Bruti, & Tertullæ, vxoris Cassij. *Fratrem*] L. Cassium epist. 2. *Fidem meam liberes.*] quod ego promisi, tu re ipsa præstes. *Recuperatam.*] eam enim Dolabella, occiso per fraudem proconsule Trebonio, inuaserat & occupauerat.

ARGVMENTVM EPIST. IIX.

Renouatum esse Lepidi scelere bellum queritur: Cassium hortatur ad remp. liberandam. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 8.

Scelus affinis tui Lepidi, summamque leuitatem & inconstantiam, ex actis, quæ ad te mitti certo scio, cognosse te arbitror. itaque nos, confecto bello, vt arbitrabamur, renouatum bellum gerimus: spemque omnes in D. Bruto & Planco habemus: si verum quaris, in te & in meo Bruto non solum ad præsens perfugium, si, quod nolim, aduersi quid acciderit, sed etiam ad confirmationem perpetuæ libertatis. Nos hic de Dolabella audiebamus, quæ vellemus: sed certos auctores non habebamus. te quidem magnum hominem & præsenti iudicio, & reliqui temporis exspectatione scito esse. hoc tibi proposito, fac vt ad summa contendas. nihil est tantum, quod non populus R. a te perfici atque obtineri posse iudicet. Vale.

EXPLANATIO.

Scelus] quia se cum Antonio coniunxerat. *Affinis tui*] epist. 2. *Confecto bello,*] victo ad Mutinam Antonio. *Audiebamus, quæ vellemus:*] oppressum a te. epist. 9. *Hoc tibi proposito: fac vt ad summa contendas.*] laudationem sequitur cohortatio. epist. 21. lib. 15.

ARGVMENTVM EPIST. IX.

Eiusdem argumenti cum superiore: hoc amplius, quod is Italiam Cassium vocat. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 9.

Breuitas tuarum litterarum me quoque breuiorem in scribendo facit: &, vere vt dicam, non satis occurrit, quod scribam. nostras enim res in actis perferri ad te certo scio: tuas autem ignoramus. tamquam enim clausa sit Asia, sic nihil perfertur ad nos, praeter rumores de oppresso Dolabella, satis illos quidem constantes, sed adhuc sine auctore. Nos confectum bellum cum putaremus, repente a Lepido tuo in summam sollicitudinem adducti sumus. itaque persuade tibi, maximam reip. spem in te & in tuis copijs esse. firmos omnino exercitus habemus: sed tamen, vt omnia, vt spero, prospere procedant, multum interest te venire. exigua est enim spes reip. nam nullam non libet dicere: sed, quacumque est, ea despondetur anno consulatus tui. Vale.

EXPLANATIO.

Lepido tuo] affine. *Firmos exercitus*] D. Bruti & Planci. *Multum interest*] epist. 10. *Venire.*] in Italiam. *Despondetur*] promittitur. *Consulatus tui.*] & M. Bruti. eodem enim anno consules futuri erant. epist. 2. Anno vestro dixit.

ARGVMENTVM EPIST. X.

Et Lepidum hostem a senatu iudicatum scribit, & omnino rem poscere, vt Cassium cum exercitu in Italiam veniat. Eodem anno.

Cicero

Cicero S. D. Cassio. 10.

Lepidus, tuus affinis, meus familiaris, pridie Kal. Quinct. sententijs omnibus hostis a senatu iudicatus est, ceteriquequi vna cum illo a rep. defecerunt, quibus tamen ad sanitatem redeundi ante Kal. Sept. potestas facta est. fortis sane senatus, sed maxime spe subsidij tui. bellum quidem, cum hæc scribebam, sane magnum erat scelere & lenitate Lepidi. Nos de Dolabella quotidie, quæ volumus, audimus, sed adhuc sine capite, sine auctore, rumore nuncio. quod cum ita esset, tamen litteris tuis, quas nonis Maij ex castris datas acceperamus, ita persuasum erat ciuitati, vt illum iam oppressum omnes arbitrarentur, te autem in Italiam venire cum exercitu: vt, si hæc ex sententia confecta essent, consilio, atque auctoritate tua: sin quid forte titubatum esset, vt sit in bello, exercitu tuo niteremur. quem quidem ego exercitum quibuscumque potero rebus ornabo. cuius rei tum tempus erit, cum, quid opis reip. laturus exercitus sit, aut quid iam tulerit, notum esse cœperit. nam adhuc tantum conatus audiuntur, optimi illi quidem & præclarissimi, sed gesta res exspectatur: quam quidem aut iam esse aliquam, aut appropinquare confido. tua virtute & magnitudine animi nihil est nobilius. itaque optamus, vt quamprimum te in Italia videamus. remp. nos habere arbitrabimur, si vos habebimus. præclare viceramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium. itaque numquam tanto odio ciuitati Antonius fuit, quanto est Lepidus. ille enim ex turbulenta rep. hic ex pace & victoria bellum excitauit. huic oppositos consules designatos habemus, in quibus est magna illa quidem spes, sed

anceps cura propter incertos exitus prœliorum. persuade tibi igitur, in te & in Bruto tuo esse omnia, vos exspectari, Brutum quidem iam iamque. quod si, vt spero, victis hostibus nostris, veneritis: tamen auctoritate vestra resp. exsurget, & in aliquo statu tolerabili consistet. sunt enim permulta, quibus erit medendum, etiam si resp. satis esse videbitur sceleribus hostium liberata. Vale.

EXPLANATIO.

Ad sanitatem] ad bonam mentem. insanire enim & furere dicebantur, qui a rep. defecissent. epist. 11. lib. 16. Videtur si insanier, posse opprimi. *Quæ vellemus*,] epist. 8. 9. *si hæc ex sententia confecta essent*,] epist. 9. Vt omnia prospere procedant. *Sin quid forte titubatum esset*,] epist. 2. Statuerisi quid acciderit. epist. ad M. Brutum: Siquid offensum sit. *Niteremur*.] translatum translato reddidit, quia dixerat, Titubatum. *Laturus exercitus sit*,] verbum, exercitus, opinor abundare. *Gestares*] Dolabella oppressus. *Consules designatos*] D. Brutum & Plancum. Cæsarem non nominat, vt epistola quoque octaua, credo ne Cassium, qui patrem eius necauerat, offendat. *Brutum quidem tam iamque*] propius enim aberat, cum esset in Macedonia, quam Cassius, qui in Syria. *Exsurget*,] translatum verbum, vt infra, Consistet: & supra, Niteremur, in eadem sententia. *Quibus erit medendum*,] domestica vitia notat, & intestinum malum.

ARGVMENTVM EPIST. XI.

Scribit, a quibus copias acceperit: seque & remp. commendat. Eodem anno, ante Mutinensem Victoriam, vt adscripta dies docet.

C. Cassius procos. S. D. Ciceroni. 11.

Si vales, bene est: ego quidem valeo. In Syriam me profe-

profectum esse scito ad L. Murcum, & Q. Crispum imp. Viri fortes, optimique ciues, postea quam audierunt, quæ Romæ gererentur, exercitus mihi tradiderunt: ipsique mecum vna fortissimo animo remp. administrant. item legionem, quam Q. Cæcilius Bassus habuit, ad me venisse scito. quattuorque legiones, quas A. Allienus ex Ægypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito. Nunc te cohortatione non puto indigere, vt nos absentes, remque publicam, quantum opus est, defendas. ferete volo, firma præsidia vobis senatuique non deesse; optima spe & maximo animo remp. defendas. reliqua tecum aget L. Carteius, familiaris meus. Vale. D. nonis Mart. ex castris, Taricheis.

EXPLANATIO.

Procos.] non quia consul fuisset, verum quia proconsulari imperio Syriæ præesset. Multos autem post præturam proconsules appellatos esse, ostendimus epist. 1. lib. 1. Syriam Cassio prætori Cæsar, Parthicum bellum cogitans, destinauerat, vt prætura functus in eam iret. Cæsare mortuo, consul Antonius effecit, vt ea collegæ suo Dolabellæ, sibi autem Macedonia S. C. traderentur; Cassius in Siciliam, M. Brutus in Asiam, vterque emendi mittendique ad vrbem frumenti gratia, proficiscerentur. postea, cum Dolabella in Asia Trebonium proconsulem occidisset, Antonius autem in Gallia cisalpina Decimum Brutum oppugnaret; offensus grauiter senatus, cui iam vtriusque consulis pernicioſa reip. consilia paterent, Cassio Syriam, Bruto Macedoniam, vtramque illis a Cæsare promissam, S. C. restituit. quo S. C. instructi, Cassius in Syriam, Brutus in Macedoniam iuere: & Cassius quidem Dolabellam oppressit, Brutus C. Antonium, Marci fratrem, conantem occupare Macedoniam, cepit. Opinor autem, cum hanc epistolam scripsit Cassius, nondum ei Syriam a senatu decretam fuisse. decreta est enim post mortem Trebonij, vt Philippica 11. ostendit. Trebonius autem, cum hanc epistolam scripsit Cassius, nondum perierat.

L. Murcum] L. Statium Murcum, qui tres legiones habebat Phil. 11. Appianus lib. 4. Dio lib. 47. hunc postea Sex. Pompeius, Magni filius, cum ad eum, deiectis Bruto & Cassio, se contulisset, virtutē eius timens occidit. Dio lib. 48. *Q. Crispum*] Q. Marcium Crispum, ipsum quoq; trium legionum ducem. Phil. 11. Appianus, & Dio: quamquam Dio mendose M. Crispum vocat. *Quæ Romā gererentur,*] contra Antonium & Dolabellam, & pro ipso Cassio, tradita illi Syria S. C. Epitome Liuiana lib. 121. *Legionem*] quam Murcus & Crispus obsidebant. *Q. Cæcilius Bassus,*] qui præerat legioni, a Cæsare traditæ, cum de Parthico bello cogitaret. Phil. 11. Est Q. Cæcilij Bassi, priuati illius quidem, sed fortis & præclari viri, robustus & victor exercitus. Strabo lib. 15. Dio lib. 47. Appianus lib. 4. *Allienus*] legatus Dolabellæ. Phil. lib. 11. *Ex Ægypto*] quo missus erat a Dolabella, vt ab eo quattuor illas legiones adduceret. Appianus lib. 4. *Tarcheis.*] opido Iudææ. Plinius lib. 5. cap. 15. & Iosephus de bello Iudaico.

ARGVMENTVM EPIST. XII.

Facta mentione benevolentiæ Ciceronis erga se, commendat suam dignitatem, suosque duces ac milites. in extremo, iturum se in Ciliciam contra Dolabellam, significat. Eodem anno.

Cassius procos. S. D. Ciceroni. 12.

Si vales, bene est: ego quidem valeo. Legi tuas litteras, in quibus mirificum tuum erga me amorem recognoui. videbaris enim non solum fauere nobis, id quod & nostra & reip. caussa semper feciſti: sed etiam grauem curam suscepisse, vehementerque esse de nobis sollicitus. itaque, quod te primum existimare putabam, nos, oppressa rep. quiescere non posse: deinde, cum suspicarere nos moliri, quod te sollicitum esse, & de salute nostra, & de rerum euentu putabam: simul ac legiones accepi, quas A. Allienus eduxerat ex Ægypto, scripsi ad te

ad te, tabellarioſque complures Romam miſi. ſcripſi etiam ad ſenatum litteras, quas reddi vetui prius, quam tibi recitatæ eſſent: ſi forte mei obtemperare mihi voluerunt. quod ſi litteræ perlatæ non ſunt; non dubito, quin Dolabella, qui, nefarie Trebonio occiſo, Aſiam occupauit, tabellarios meos deprehenderit, litteraſque interceperit. exercitus omnes, qui in Syria fuere, teneo. habui paullulum moræ, dum promiſſa militibus perſoluo. nunc iam ſum expeditus. A te peto, vt dignitatem meam tibi commendatam habeas: ſi me intelligis nullum neque periculum, neque laborem patriæ denegaſſe, ſi contra importuniſſimos latrones arma cepi, te hortante & auctore: ſi non ſolum exercitum ad remp. libertatemque defendendam comparaui, ſed etiam crudeliſſimis tyrannis eripui: quos ſi occupaſſet Dolabella; non ſolum aduentu, ſed etiam opinione & exſpectatione exercitus ſui Antonium confirmaſſet. quas ob res milites tuere. ſi eos mirifice de rep. meritos eſſe animaduertis: & effice, ne quem pœniteat, remp. quam ſpem prædæ & rapinarum, ſequi maluiſſe. item Murci & Criſpi imp. dignitatem, quantum eſt in te, tuere. nam Baſſus miſere noluit mihi legionem tradere. quod niſi milites inuito eo legatos ad me miſiſſent; clauſam Apameam tenuiſſet, quoad vi eſſet expugnata. Hæc a te peto non ſolum reip. quæ tibi ſemper fuit cariſſima, ſed etiam amicitiæ noſtræ nomine, quam confido apud te plurimum poſſe. crede mihi, hunc exercitum, quem habeo, ſenatus atque optimi cuiuſque eſſe, maximeque tuum: de cuius voluntate aſſidue audiendo, mirifice te deligit, earumque habet: qui ſi intellexerit commoda ſua curæ tibi eſſe; debere etiam ſe tibi omnia putabit. Litteris ſcriptis, audiui Dolabellam in Ciliciam

veniſſe cum ſuis copijs. proficiſcar in Ciliciam. quid egerim, celeriter vt ſcias, dabo operam. ac velim, vt meremur de rep. ſic felices ſimus. Fac valeas, meque ames. Nonis Maij, ex caſtris.

EXPLANATIO.

Moliri,] apparare. moliri enim abſolute ponitur interdū. Terentius in Heaut. Dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt. *Scripſi ad te,*] ſuperiores litteras ſignificat. *Trebonio,*] qui Aſiæ præerat. *Occiſo,*] Smyrnæ: quæſtione primum tormentis habita pecuniæ publicæ, deinde ceruicibus fractis, abſciſſo capite: quod affixum geſtari in pilo, reliquū corpus trahi, atque laceratum in mare abijci Dolabellæ iuſſit. Phil. 11. Appianus lib. 4. Dio lib. 47. *Qui in Syriæ fuerat.*] vbi Cæſar eos collocauerat, iturus in Parthos. epiſt. 11. *Dignitatem meam*] cupere ſe oſtendit Syrię adminiſtrationem. *Tyrannis*] Dolabellæ & Antonio: ijs enim vſi eſſent ad exitū reip. *Eripui.*] effeci enim, ne ab ijs occupari poſſet. *Quos.*] ſic omnes libri veteres: vno excepto, in quo eſt, Quam, & in margine Quos. Quos autem exercitus accipio, nō tyrannos: nam tyranni ſunt ipſi Dolabella & Antonius, quibus ereptum a ſe exercitum eſſe gloriatur. At, Exercitum, dixit, non Exercitus. Vere: tamen poſtea reſpexit ad quattuor exercitus, quos ipſe comparauerat, Murci, Criſpi, Baſſi, Allieni. *Miſere*] turpiter & infeliciter. miſer, quia noluit id, quod debuit.

ARGVMENTVM EPIST. XIII.

Gratulatur de Mutinenſi victoria, & res a ſe geſtas exponit. Eodem anno.

Caſſius Q. S. D. Ciceroni. 13.

Si vales, bene eſt: ego quidem valeo. Cum reip. vel ſalute, vel victoria gaudemus: tum inſtauratione tuarum laudum, quod maximus conſularis maximum

conſulem

consulem te ipse vicisti, & letamur, & mirari satis non possumus. fatale nescio quid tuæ virtuti datum: id quod iam sæpe experti sumus. est enim tua toga omnium armis felicior. qua nunc quoque nobis pæne victam remp. ex manibus hostium eripuit, ac reddidit. nunc ergo vivemus liberi, nunc te, omnium maxime ciuis, & mihi carissime, id quod maxime reip. tenebris comperisti, nunc te habebimus testem nostri & in te, & in coniunctissimam tibi remp. amoris: &, quæ sæpe pollicitus es te & taciturum, dum seruiremus, & dicturū de me tum, cum profutura essent: nunc illa nō ego quidem dici tanto opere desiderabo, quam sentiri a te ipso. neque enim omnium iudicio malim me a te commendari, quam ipse tuo iudicio digne, ac mereor, commendatus esse: vt hæc nouissima nostra facta non subita, nec inconuenientia, sed similia illis cogitationibus, quarum tu testis es, fuisse iudices: meque ad optimam spem patriæ non minimum tibi ipsi producendum putes. Sunt tibi, M. Tulli, liberi propinquique, digni quidem te, & merito tibi carissimi: esse etiam debent in rep. proxime hos cari, qui studiorum tuorum sunt æmuli: quorum esse cupio tibi copiam: sed tamen non maxima me turba puto excludi, quominus tibi vacet me excipere, & ad omnia, quæ velis & probes, producere. animum tibi nostrū fortasse probauimus, ingenium certe diutina seruitus, qualecumque est, minus tamen, quam erat, passa est videri. Nos ex ora maritima Asiæ prouinciæ, & ex insulis quas potuimus naues deduximus. delectum remigum, magna contumacia ciuitatum, tamē satis celeriter habuimus. secuti sumus classem Dolabellæ, cui Lucilius præerat: qui, spem sæpe transitionis præbendo, neque vnquam non decedendo, nouissime Corycum se contulit,

& clauso portu se tenere cœpit. nos illa relicta, quod & in castra peruenire satius esse putabamus: & sequebatur classis altera, quam anno priore in Bithynia Tullius Cimber cõpararat, cui Turullius quæstor præerat. Cyprum petiuimus. ibi, quæ cognouimus, scribere ad te quamcelerrime voluimus. Dolabellam vt Tarsenses pessimi socij, ita Laodiceni multo amentiores vltro accersierunt. ex quibus vtriusque ciuitatibus, Græcorum militum numero, speciem exercitus effecit. castra habet ante opidum Laodiceam posita & partem muri demolitus est: & castra opido coniunxit. Cassius noster cum decem legionibus, & cohortibus viginti auxiliarijs, & quattuor millibus equitum a millibus passuum viginti castra habet posita Παλπῖ, *& existimat se sine proelio posse vincere. nam iam ternis tetradrachmis triticum penes Dolabellam est. nisi quid nauibus Laodicenorum supportarit: cito fame pereat, necesse est: ne supportare possit, & Cassij classis bene magna, cui præest Sextilius Rufus, & tres, quas nos adduximus, ego, Turullius, & Patischus, facile præstabunt. volo igitur vos bene sperare: & remp. vt vos istic expedijstis, ita pro nostra parte celeriter nobis expediri posse, confidere. Vale. Datis idibus Iun. Cypro, a Crommyacride.*

EXPLANATIO.

Cassius] non is, qui scripsit duas superiores epistolas: vt infra. *Q.*] quæstor, alterius Cassij, vt opinor, eius qui cum Bruto in Cæsarem coniurauit. *Victoria*] Mutinensi. *Instauratione*] renouantur enim tuæ laudes victoria Mutinensi, a tuis maxime consilijs profecta. *Maximus consulum maximum consulem te ipse vicisti,*] maiora enim sunt, quæ consularis, quam quæ consul effecisti: cum tamen maxima consul gesseris. epist. 7. Facin augenda gloria te ipsum vincas.

Et lib. 3.

Et lib. 3. de Orat. Ceteros a Craſſo ſemper omnes, illo autem die etiam ipſum a ſeſe ſuperatum. *Toga*] togatus enim Cicero reip. ſæpe profuit. epiſt. 4. lib. 15. *Resp. tenebris*] Cæſare dominante, luce libertatis extincta. *Comperiſti*,] ob mea in te officia, & quia tum tibi ſenſus meos patefeci. infra: ſimilia illis cogitationibus, quarum tu teſtis es. *Taciturnum*,] de meo, & in tyrannum odio, & in remp. ſtudio. *Omnium iudicio*] non tuo. *Nouiſſima*] cum Cæſarem occidimus, & cum arma pro rep. capimus. *Nec inconuenientia*,] ita legitur in quinque libris antiquis, quos nunc habeo, & in alijs præterea, quibus olim ſum vſus: Petri Bembi, Vbaldini Bandinelli, Ioannis Scalæ, Pauli Boti, duobus Caroli Sigonij. nec vero aliter poſtulat ſententia. Duo veteres libri, vnus Vincentij Riccij, quem olim in Scholijs meis nominaui, alter, qui nunc apud me eſt, viri doctiſſimi atque optimi, & mihi vetere neceſſitudine coniuncti, Petri Pagani, habent, Diſconuenientia: nec improbo. nam & Horatius epiſt. 1. lib. 1. dixit:

AEſtuat, & vita diſconuenit ordine toto.

Et epiſt. 14.

Non eadem miramur: eo diſconuenit inter
Meque & te ——

Alij legunt, Nec Conuenientia, pro, inconuenientia. Sua cuique ſponſa, vt in prouerbio eſt. *Illis cogitationibus*,] de rep. liberanda. *Non minimum*] aduerbij loco, pro Non minime. *Producendum*] Promouendum. infra: Ad omnia producere. *Studiorum tuorum*] erga remp. *Quorum*] amicorum. *Copiam:*] vt abundes. *Non maxima me turba puto excludi*,] non puto multos eſſe, quos mihi in amore anteponas. *Quo minus tibi vacet me excipere*,] vt non tibi liceat amplecti me officijs tuis: vt ob maximam amicorũ turbam ornare me non poſſis. *Probauimus*] in occidendo Cæſare. nam & hic eum percuſſit. *Diutina ſeruitus*,] in qua viuendum fuit ad vnius arbitrium: ingenium elucere nõ potuit. *Contumacia*] cum recuſarent. *Cui Lucilius praerat:*] etſi nihil mutauimus, tamen indicamus placere nobis, Lucius, potius quam Lucilius: tum quod ita eſt in duobus antiquis, & in vno præterea Vincentij Riccij, quem olim habuimus: tum etiam, quod Appianus hunc nominat L. Figu-

lum: & Figulus non Luciliorum, sed Marciorum & Nigidiorum est cognomen. *Neque vmquam non decedendo,*] & interdum a portibus ita discedendo, vt ad me transire velle videretur. *Corycum*] portuosum Pamphyliæ montem. *Anno priore,*] superiore proximo. *Bithynia*] Cimbro ab senatu attributa. Plutarchus in Bruto, Appianus lib. 3. Dio lib. 47. *Tullius Cimber*] vnus e percussoribus Cæsaris. epist. 12. lib. 6. Suetonius, Plutarchus, Dio, Appianus, Seneca, alij. *Quæstor*] Cimbri. *Speciem exercitus effecit.*] non plane exercitum, sed imaginem & similitudinem. Cicero 2. in Rullum: Neque veris comitijs, neque illis, ad speciem atque ad vsurpationem vetustatis, per xxx. lictores auspiciorum causa adumbratis. Tacitus lib. 18. Tantum simul peditum equitumque & æmulantium inter se regum paratus, speciem fortunæ principalis effecerant. *Cassius noster*] is, qui Cæsarem occiderat. *Castra habet posita* παλτοῖ,] Paltum Syriæ oppidū, a Plinio quoque Græca inflexionis forma nominatum. Emendare libro Pauli Boti sic olim emendauimus. & ita dictum, Παλτοῖ, figura Græca, vt Κορύδαλλος Κορυδαλλοῖ, Προβάλινθος Προβαλινθοῖ, Φάληρον Φαληροῖ, Φρέαρρον Φρεαρροῖ. *Ternis tetradrachmis triticum penes Dolabellam est:*] mensuram non nominat: sed medimnum significari puto. nam modius Romana mensura fuit. de medimno autem eo magis arbitror, quia tetradrachmum nummus Asiaticus est: & Laodiceæ, quæ fuit in Syria, triticum veniebat. Medimnus sex modios capit, & amphoras duas: vt ex Fannij versibus cognoscitur. sed quoniam tritici plura genera, nec eiusdē omnia ponderis; quod lib. 18. cap. 7. Plinius docet: ideo medimni mensura certo librarum numero definiri non potest. varia enim est pro varietate frumenti. Italicum quidem & candore, & pondere ceteris omnibus Plinius anteponit: sed Romanum in modio leuiter æquato, nō pala depresso, ad vicenas libras non peruenire, Latinus Latinius, vir bonitate insigni, & peracuto præditus ingenio, mihi affirmauit, expertus ipsemet in quadrantali, sua iam industria facto ad mensuram quadrati pedis Romani. quod cū amphora sit, & amphoras duas medimnus capiat, idemque modios sex: satis liquet, modios quadrantali ternos contineri. quadrantal autem frumento æquatum, pala non depresso, libras pendit LVII, & vnius dimidium: de-

dium: depresso, libras LXIV, & vnius dimidium: depresso, & cumulato, libras LXXII, & vnius dimidium. sed ponamus, Asiatici tritici, de quo loquitur Cassius, pondus fuisse vicenas in modio libras, medimnum autem ternis tetradrachmis venisse: pretium erit, pro singulis medimnis, id est libris CXX, denarij XII. qui sunt sestertij nummi XLIIX, id est asses CXCII. asses autem Venetis marculis, qui quaterni respondent ternis baiocis Romanis, æstimantur. quod si CXX. tritici libræ assibus CXCII veneunt: sequitur, vt singulæ libræ veneant asse, & vnius tribus quintis partibus. ita Romana mensura, quam rubium hodie vocant, sexcenatum librarum pondere, qui medimni quinque sunt, scutatis erit VII, & assibus XXVI. Tetradrachmum Asiaticus nummus, atque etiam Atticus fuit, vt Liuius docet, quattuor drachmarum pondere, quod vel ex nomine intelligitur. respondere tribus fere denarijs, ait Liuius lib. 34. sed loquitur de leuiore drachma, a Solone inducta, quæ denarium pondere non æquabat, sed tertia sui parte, quæ denarij quarta pars erat, superabatur. propterea, trium fere denariorum in singulis tetradrachmis argenti pondus esse, Liuius dixit. habent enim scriptores eius rationem temporis, de quo scribunt, non quo scribunt ipsi. nam & Liuij, & Ciceronis ætate, ac Plinij postea, tetradrachmum trium denariorum pondere non erat, sed quattuor plane denarijs æquale. Nec vero, quia Liuius addidit, Fere, notatur inæqualitas, sed potius officinarum consuetudo, quæ non nihil interdum de legitimo denariorum pondere detrahunt. quod fortasse iam, viuente Liuio, Augusto principe, fieri cœptum erat. *Triticum*] tritici modius, libræ XXV. *Ego*] quæstor C. Cassij proconsulis. *Turulius*] quæstor Cimbri. *Patischus*] Cilix, proquæstor Lentuli: vt epist. 15. is est, de quo in epist. 11. lib. 2. & epist. 6. lib. 8. *Expedistis,*] deiecto ad Mutinam Antonio. *Expediri posse,*] in opprimendo Dolabella. *A Crommyacride.*] verba Græca Latine prolata. nam κρομμύου ἄκρα Cypri promontorium est, auctoribus Strabone & Ptolemæo. ἀκρὶς autem deminutiua forma dictum. Cassius, cum Latine loqui vellet, ex duobus nominibus vnum fecit, omissa vna littera u.

ARGVMENTVM EPIST. XIV.

Exponit res a se gestas: Rhodios accusat: procurationem Asiæ petit: meritaque sua in remp. commemorat. Eodem anno.

Lentulus S. D. Ciceroni suo. 14.

Cum Brutum nostrum conuenissem: eumque tardius in Asiam venturum animaduerterem: in Asiam redij, vt reliquias mei laboris colligerem, & pecuniam quamprimum Romam mitterem. interim cognouiss. Lycia esse classem Dolabellæ, ampliusque centum naues onerarias, in quas exercitus eius imponi posset. idq. Dolabellam ea mente comparasse, vt si Syriæ spes eum frustrata esset, conscenderet in naues, & Italiam peteret, seque cum Antonijs & reliquis latronibus coniungeret. cuius rei tanto in timore fui, vt, omnibus rebus relictis, cum paucioribus & minoribus nauibus ad illas ire conatus sim. quæres, si a Rhodijs non essem interpellatus, fortasse tota sublata esset: tamen magna ex parte profligata est: quandoquidem classis dissipata est: aduentus nostri timore milites duceſque effugerunt: onerarias omnes ad vnam a nobis sunt exceptæ. certe, quod maxime timui, videor esse consecutus, vt non possit classe Dolabella in Italiam peruenire, nec, sociis suis firmatis, durius vobis effieere negotium. Rhodij nos, & remp. quam valde desperauerint, ex litteris, quas publice misi, cognosces, & quidem multo parcius scripsi, quam re vera furere eos inueni. quod vero aliquid de his scripsi, mirari noli: mira est eorũ amentia. nec in me vllæ priuatim iniuriæ vmquam. malus animus eorũ in nostra salute, cupiditas partium aliarum, perseuerantia in contemptione optimi cuiusque ferenda mihi non fuit. nec tamẽ

omnes

omnes perditos esse puto. sed iidem illi, qui tum fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompeium, qui ceteros viros clarissimos non receperũt; iidem, tamquam aliquo fato, & nunc aut magistratum gerunt, aut eos, qui sunt in magistratu, in sua habent potestate. itaque eadem superbia in prauitate vtuntur. quorum improbitatem aliquando retundi, & non pati impunitate augeri, non solum vtile est reip. nostræ, sed etiam necessariũ. De nostra dignitate velim tibi vt semper cura sit, & quocumque tempore occasionem habueris, & in senatu, & in ceteris rebus laudi nostræ suffragere. Quoniam consulibus decreta est Asia; & permissum est iis, vt, dum ipsi venirent, darent negotium, qui Asiam obtineant: rogo te, petas ab iis, vt hanc dignitatem potissimum nobis tribuant; & mihi dent negotium, vt Asiam obtineam, dum ipsorum alteruter venit. nam, quod huc properent in magistratu venire, aut exercitum mittere, caussam non habent. Dolabella enim in Syria est; & (vt tu diuina tua mente prospexisti, & prædicasti) dũ isti venient, Cassius eum opprimet. excluſus enim ab Antiochia Dolabella, & in oppugnando male acceptus, nulla alia confisus vrbe, Laodiceam, quæ est in Syria ad mare, se contulit. ibi spero celeriter eum pœnas daturum. nam neque, quo refugiat, habet: neque diutius ibi poterit tãtum exercitum Cassij sustinere. spero etiam confectum esse iam & oppressum. quare non puto Pansam & Hirtium in consulatu properaturos in prouincias exire, sed Romæ acturos consulatum. itaque, si ab his petieris, vt interea nobis procurationem Asiæ dent; spero te posse impetrare. præterea mihi promiserunt Pansa & Hirtius corã, & absenti mihi scripserunt, Verrioque nostro Pansa

affirmauit, se daturum operam, ne in suo consulatu mihi succedatur. ego porro non medius fidius cupiditate prouincia produci longius spatium mihi volo. nam mihi fuit ista prouincia plena laboris, periculi, detrimenti. quæ ego ne frustra subierim, neve prius, quam reliquias meæ diligentiæ consequar, decedere cogar, valde laboro. nam, si potuissem, quam exegeram, pecuniã vniuersam mittere: postularem, vt mihi succederetur. nunc, quod Cassio dedi, quod Trebonij morte amisimus, quod etiam crudelitate Dolabellæ, aut perfidia eorum, qui mihi fidem, reique pub. non præstiterunt, id consequi, & reficere volo. quod aliter nõ potest fieri, nisi spatium habuero. id vt per te consequar, velim, vt soleti tibi cura sit. ego me de rep. puto esse meritum, vt non prouincia istius beneficium exspectare debeam, sed tantum, quantum Cassius & Bruti, non solum illius falli periculique societate, sed etiam huius temporis studio & virtute. primus enim ego leges Antonianas fregi: primus equitatum Dolabellæ adremp. transduxi, Cassioque tradidi: primus delectus habui pro salute omnium contra coniurationem sceleratissimam: solus Cassio & reip. Syriam, exercitusque, qui ibi erant, cõiunxi. nam, nisi ego tantam pecuniam, tantaque præsidia, & tam celeriter Cassio dedissem: ne ausus quidem esset in Syriam: & nunc non minora pericula reip. a Dolabella instarent, quam ab Antonio. atque hæc omnia is feci, qui & sodalis, & familiarissimus Dolabellæ eram, coniunctissimus sanguine Antoniis: prouinciam quoque illorum beneficio habebam: sed πρὸ ἐμοῦ μᾶλλον φιλῶν, *omnibus meis bellum primus indixi. hæc etsi adhuc non magnopere mihi tulisse fructum animaduerto: tamen non despero, nec defatigabor permanere*

nere non solum in studio libertatis, sed etiam in labore & periculis. attamen, si etiam aliqua gloria iusta & merita prouocabimur, senatus & optimi cuiusque officiis: maiore cum auctoritate apud ceteros erimus, & eo plus prodesse reip. poterimus. Filium tuum, ad Brutum cum veni, videre non potui, ideo quod iam in hiberna cum equitibus erat profectus: sed mediusfidius, ea esse eum opinione, & tua, & ipsius, & in primis mea caussa gaudeo. fratris enim loco mihi est, qui ex te natus, teque dignus est. Vale. D. IV. Kal. Iun. Pergæ.

EXPLANATIO.

Lentulus] filius Lentuli Spintheris, ad quem sunt lib. 1. Ciceronis epistolæ. augur erat, vt lib. 39. scripsit Dio. quæstor in Asiam profectus erat cũ Trebonio proconsule. quo mortuo, proprætoris nomen assumpserat, quo maiore auctoritate sociis imperare posset: nec tamen quæstoris officium intermiserat: itaque proquæstor vocabatur, vt inscriptio docet epistolæ sequentis. *In Lycia*] quam postea Vespasianus, adempta libertate, in prouinciæ formam redegit. Suetonius. *Amplusque centum naues onerarias,*] obsessas a classe Dolabellæ, vt, exercitu in eas imposito, Italiam petere posset. epist. seq. *Frustrata*] Cassio Syriam tenente. epist. 5. *Profligata est.*] minus est, quam ad exitum perducta. de hoc verbo supra diximus. *Quam re vera furere eos inueni. quod vero aliquid de hiu scripsi,*] totum hoc non erat in impressis libris: ego addidi ante multos annos, ex antiquo Vincentij Riccij libro: cum quo postea vidi consentire & Sigonij librũ, & quattuor præterea, quos nunc habeo. *Nec in me vlla priuatim iniuria vmquam.*] subaudi, Fuere. sic duo veteres libri, & recte. *Fugientem*] ex Pharsalica pugna. Cæsar lib. 3. de bel. ci. *Patrem meum,*] P. Lentulum, Spintherem. *L. Lentulum,*] qui consul cum C. Marcello fuit anno primo ciuilis belli. *Pompeium*] Magnum. *Consulibus*] Pansæ & Hirtio: quos Lentulus, cum hæc scriberet, obiisse nescibat,

Laodiceam, quæ est in Syria ad mare,] Laodiceæ duæ fuerũt, hæc in Syria, quam lib. 5. cap. 20. Plinius, & lib. 11. Strabo nominat: altera in Asia, quam idem Plinius infra, & Strabo lib. 12. Syriacam numquam video seiunctam ab eius imperio, qui Syriæ præerat. Asiatica vero cum ad Asiæ iurisdictionem amneret, interdum tamen Ciliciæ rectoribus honoris gratia tribuebatur. notum est Ciceronis exemplum: cuius verba epist. 67. lib. 13. ad Seruilium Asiæ proconsulem recitabo: Ex prouincia mea Cilicienſi, cui scis τρεῖς διοικήσεις Asiaticas attributas fuisse, nullo tum familiarius vsus, quã Androne Laodicenſi. Opinor tamen hãc Laodiceam tum disiungi solitam ab Asiæ imperio, & adiungi Ciliciæ, cum & Asiam prætonus aliquis, & Ciliciam consularis administraret. alioqui ſuiſſet ignominia, ſi vel a consulari ad consularem, vel a prætorio ad prætorium, multo etiam maior, ſi a consulari ad prætorium transferretur. *Spero*] spem comprobauit euentus. Velleius, & alij. *Tantum exercitum Cassij*] decem legiones. epist. 5. *Quam reliquias meæ diligentiæ consequar*,] hoc paullo post explanatur. *Quæ mihi fidem, resque pub. non præstiterit.*] qui debitam pecuniam non soluerũt. epist. 7. lib. 1. ſi rex amicis tuis, qui per prouinciam imperij tui pecunias ei credidiſſent, fidem ſuã præſtitiſſet. *Prouincia istius*,] Asiæ. & Istius. pro Huius: vt alibi quoque. *Cassius*] C. Cassius. *Brutt.*] Marcus & Decimus. *Illius facti periculique societate.*] in Cæsarem occidimus. Plutarchus in Cæsare, quoſdam falſo gloriatos esse de nece Cæsaris, ait, quaſi interfuiſſent: nominatque hunc Lentulum, & Octauium quendam. *Leges Antonianas*] quas consul M. Antonius tulerat. *Fregi.*] quia primus contra eas facere ausus est. abrogauit enim Pansa cõſul, non Lentulus, e sententia Ciceronis. Phil. 5. *Prouinciam quoque illorum beneficio habebam:*] mihi non videtur illam prouinciam Lentulus habuiſſe, quippe qui Asiæ administrationem ſibi a consulibus demandari poſtulet: dixit enim ſupra: Rogo te, petas ab iis, vt mihi dent negotiũ, vt Asiam obtineam, dum ipſorũ alteruter venit. Prouinciam igitur vſurpat pro quæstorio munere, ſicuti cum dixit paullo ante: Mihi fuit iſta prouincia plena laboris, periculi, detrimẽti. & infra: Quæ extrema regio est prouinciæ meæ. Cum vero dicat, illorum beneficio: annum ſuperiorem proximũ ſignificat, quo M. Anto-

M. Antonius consul fuit, fratres autem eius prætor Caius, tribunus pl. Lucius. nec vero ante idus Martias, quo die necatus est Cæsar, iuit in prouinciam Lentulus: nam se affuisse, cū Cæsar interficeretur, ipse testatus est iis verbis: Illius facti periculique societate. Iuit igitur post Cæsaris necem, Antoniorum beneficio: cuni ex eorum voluntate administrarētur omnia. πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν,] patriam meam magis amans. Integrum senarium recitat Plutarchus ἐν τῷ πολιτικῶν παραγγελμάτων:

Φιλῶ τέκν', ἀλλὰ πατρίδ' ἐμὴν μᾶλλον φιλῶ.

quem dimidiatum, & parua quadam mutatione, Lentulus attulit. Hoc acceptum referatur philosopho præstantissimo, & elegantiori doctrina perpolito, veterrimo optimoque amico, Octauiano Ferrario. *Omnibus meis*] Antoniis: quibus se esse sanguine coniunctissimum dixit. respexit fortasse ad prima duo verba supradicti senarij: φιλῶ τέκνα. patriā enim ille filiis, Lentulus autem suis omnibus anteponendam putauit. *In hiberna*] anno superiore, quo Lentulus ad Brutum venit. *Opinione*,] quam se habere de bonorum causa ostendit.

ARGVMENTVM EPIST. XV.

Et hic res a se gestas commemorat: in Rhodios inuehitur: de Dolabella optabilia significat. Eodem anno.

P. Lentulus P. F. proquæs. propræt. S. D. cos. præt. trib. pl. senatui, populo, plebique R. 15.

Si valetis, liberique vestri valent, bene est: ego valeo. Scelere Dolabellæ oppressa Asia in proximam prouinciam Macedoniam, præsidiaque reip. quæ M. Brutus, vir clarissimus, tenebat, me contuli; & id egi, vt per quos celerrime posset, Asia prouincia, vectigaliaque in vestram potestatem redigerentur. quod cum perimuisset Dolabella; & vastata prouincia, correptis ve-

Etigalibus, præcipue ciuibus R. omnibus crudelissimè denudatis ac diuenditis, celerius Asia excessisset, quam eo præsidium adduci potuisset: diutius morari, aut exspectare præsidium non necesse habui: & quam primùm ad meum officium reuertendum mihi esse existimaui: vt & reliqua vectigalia exigerem: & quam deposui, pecuniam colligerem: quidquid ex ea correptum esset, aut quorum id culpa accidisset, cognoscerem quam primum, & vos de omni re facerem certiores. Interim, cùm per insulas in Asiam nauiganti mihi nunciatum esset, classem Dolabellæ in Lycia esse, Rhodiosque naues cõplures instructas & paratas in aqua habere: cum iis nauibus, quas aut mecum adduxeram, aut comparauerat Patischus progna. homo mihi cum familiaritate, tum etiam sensibus in rep. coniunctissimus, Rhodum reuerti, confisus auctoritate vestra, senatusque consulto, quo hostem Dolabellam iudicaratis, fœdere quoque, quod cum iis M. Marcello, Ser. Sulpicio cos. renouatum erat: quo iurauerant Rhodij, eosdem hostes sè habituros, quos senatus populusque R. quæ res nos vehementer fefellit. tantum enim abfuit, vt illorum præsidio nostram firmaremus classem, vt etiam a Rhodiis vrbe, portu, statione, quæ extra vrbem est, commeatu, aqua denique prohiberentur nostri milites, nos vix ipsi singulis cum nauigiolis reciperemur. quam indignitatem deminutionemque maiestatis non solum iuris nostri, sed etiam imperij populique R. iccirco tulimus, quod, interceptis litteris, cognoramus, Dolabellam, si desperasset de Syria AEgyptoque, quod necesse erat fieri, in naues cum omnibus suis latronibus atque omni pecunia conscendere esse paratum, Italiamque petere: iccirco etiam naues onerarias, quarum minor nulla erat

duum

duum millium amphorum, contractas in Lycia a classe eius obsideri. Huius rei timore P. C. percitus, iniurias perpeti, & cum contumelia etiam nostra omnia prius experiri malui. itaq; ad illorum voluntatem introductus in vrbem & in senatum eorum, quam diligentissime potui, causam reip. egi; periculumque omne, quod instaret, si ille latro cum omnibus suis naues conscendisset, exposui. Rhodios autem tanta in prauitate animaduerti; vt omnes firmiores putarent, quam bonos; vt hanc concordiam & conspirationem omnium ordinum ad defendendam libertatem propense non crederent esse factam; vt patientiam senatus & optimi cuiusque manere etiam nunc confiderent, nec potuisse audere quemquam Dolabellam hostem iudicare; vt denique omnia, quæ improbi fingebant, magis vera existimarent, quam quæ vere facta erant, & a nobis docebantur. qua mente etiam ante nostrum aduentum, post Trebonij indignissimam cædem, ceteraque tot tamque nefaria facinora, bina profecta erant ad Dolabellam legationes eorum, & quidem nouo exemplo, contra leges ipsorum, prohibentibus iis, qui tum magistratus gerebant. hæc sine timore, vt dictitant, de agris, quos in continenti habent, sine furore, sine potentia paucorum, qui & antea pari contumelia viros clarissimos affecerant, & nunc maximos magistratus gerentes, nullo exemplo, neque vestra ex parte, neque nostro præsentium, neque imminenti Italiæ, vbique nostra periculo, si ille parricida cum suis latronibus, nauibus, ex Asia Syriaque expulsus, Italiam petiisset: mederi, cum facile possent, voluerunt. nonnullis etiam ipsi magistratus veniebant in suspicionem, detinuisse nos, & demorati esse, dum classis Dolabellæ certior fieret de aduentu nostro. quam

suspicionem consecutæ res aliquot auxerunt, maxime quod subito ex Lycia Sex. Marius & C. Titius, legati Dolabellæ, a classe discesserunt, nauique longa profugerũt, onerariis relictis, in quibus colligendis non minimum temporis laborisque consumpserunt. itaque, cũ Rhodo cum iis, quas habueramus, nauibus in Lyciam veniissemus, naues onerarias recepimus, dominisque restituimus: iidemque, quod maxime verebamur, ne posset Dolabella cum suis latronibus in Italiam venire, timere desiimus: classem fugientem persecuti sumus vsque Sydam: qua extrema regio est prouincia mea. ibi cognoui partem nauium Dolabellæ diffugisse, reliquas Syriam Cyprumque petiisse. quibus disiectis, cum scirem C. Cassij, singularis ciuis & ducis, classem maximam fore præsto in Syria, ad meum officium reuertidaboque operam, vt meũ studium & diligentiam vobis P. C. & reip. præstem, pecuniamque, quam maximam potero, & quam celerrime, cogam, omnibusque cũrationibus ad vos mittam. si percurrero prouinciam & cognouero, qui nobis & reip. fidem præstiterunt in conseruanda pecunia a me deposita: quique scelere, vltro deferentes pecuniam publicã, hoc munere societatem facinorum cum Dolabella inierunt: faciam vos certiores. de quibus, si vobis videbitur, si, vt meriti sunt, grauiter constitueritis: nosque vestra auctoritate firmaueritis: facilius & reliqua exigere vectigalia, & exacta seruare poterimus. interea, quo commodius vectigalia tueri, prouinciamq; ab iniuria defendere possim, præsidium necessarium voluntariumque comparani. His litteris scriptis, milites circiter x x x, *quos Dolabella ex Asia conscripserat, e Syria fugientes in Pamphyliam venerunt. hi nunciauerunt, Dolabellam Antiochiam,*

tiochiam, quæ in Syria est, venisse, non receptum: conatum esse aliquoties vi introire, repulsum semper esse cum magno suo detrimento: itaque, centum circiter amissis, ægrisque compluribus relictis, nocte Antiochia profugisse Laodiceam versus: ea nocte omnes fere Asiaticos milites ab eo discessisse: ex his ad octingentos Antiochiā rediisse, & se iis tradidisse, qui, a Cassio relicti, urbi illi præerant: ceteros per Amanum in Ciliciam descendisse: quo ex numero se quoque esse dicebant: Cassium autem cum suis omnibus copiis, nunciatum esse, quatridui iter a Laodicea abfuisse tum, cum Dolabella eo tenderet. quamobrem opinione celerius, confido, sceleratissimum latronem pœnas daturum. IV. *non. Jun. Pergæ.*

EXPLANATIO.

P. F.] P. Lentuli Spintheris filius: quamquam a Torquato esset adoptatus, vt ait Dio: a quo tamen nec prænomen, nec cognomen sumpsit: quippe cum ea tantum caussa sit adoptatus, vt augur esse posset. *Proquæs. propræt.*] quæstor fuit, viuo proconsule Trebonio: eo mortuo, proquæstoris & propræturis nomen assumpsit, præsidio comparato, vt prouinciā ab iniuria defendere posset. infra. *Scelere*] & quod alienam prouinciam hostili more inuasit: & quod Trebonium, cum quo familiarissime collocutus erat, violata fide occidit. *Oppressa Asia,*] Smyrna capta. *Vir clarissimus,*] eadem laus in adolescentem conuenit. Phil. 10. *Adduci*] a me. *Ad meum officium,*] quod sequentibus verbis explanatur. *Vectigalia exigerem;*] pecuniæ cura ad quæstorem pertinebat. epist. 17. *Proquæs.*] ipsius Lentuli, post obitum Trebonij. *Iuranerant*] hoc in omnibus fœderibus obseruarū animaduerti. *Portu, statione,*] differunt: nam portus tutior, quam statio. Virg. lib. 2. Æn.

Nunc tantum sinus, & statio male fida carinis.

Naues onerarias,] ep. 14. *Duum millium amphorum,*] an-

tiquissimus Grammaticus Iulius Romanus admonuit, Amphorum dici, cum additur numerus: Amphorarum, per se: vt est apud Carisium. *Trebonij*] a Dolabella occisi. epist. 12. *Hac*] non est, a quo verbo regatur: & subaudiri videtur, faciunt. nonnulli veteres libri habent: Hoc siue timor est, vt dictitant, de agris, quos in continenti habent, siue furor, siue patientia paucorum, &c. Omnes autem scripti libri, Patientia, nō Potentia: sed, Potentia, magis placet, licet (vt opinor) ex ingenio sit. *Viros clarissimos*,] Lentulum, & Pompeium. epist. 14. *Maximos magistratus gerentes*,] qui antea pari commmelia viros clarissimos affecerant, iidem nūc maximos magistratus cum gerāt, nullo exemplo, &c. Infra, Ipsi magistratus. *Nullo exemplo*,] maiorum suorum. *Neque vestra ex parte*,] neque studio vestrarum partium. *Ille parricida*,] Dolabella. *Mederi, cum facile possent, voluerunt.*] sic duo veteres libri: reliqui, Noluerunt. sed Latini sermonis consuetudo postulat, Voluerunt. non enim dicitur: Neque nostro præsentium, neque imminenti Italiæ periculo mederi noluerunt. Nam id esset, Mederi voluerunt: cum ex geminata negatione fiat affirmatio. *Profugerunt*,] aduentus nostri timore. ideo nos demorati erant Rhodij, vt spatium fugiendi legatis Dolabellæ daretur. *Vsque Sydam:*] vltra non licuit. nam prouinciæ fines præterire leges vetabant. Sydaveto in Pamphylia fuit: & Pamphylia ad imperium Asiæ pertinuit: quod paullo post intelligitur.

ARGVMENTVM EPIST. XVI.

Gratulatur de filij Ciceronis indole ad virtutem: versus mittit, in cinem improbum a se conscriptos: petit, vt includatur in scripta Ciceronis de Cæsaris interitu. Antonio & Dolabella cos.

C. Trebonius S. D. Ciceroni. 16.

Si vales, bene est. Athenas veni ad XI. *Kal. Iunias, atque ibi, quod maxime optabam, vidi filium tuum, deditum optimis studiis, summaque modestia, fama, qua ex re quantā voluptatem ceperim, scire potes etiam me tacente.*

facente. non enim nescis, quanti te faciam, & quam pro nostro veterrimo verissimoq; amore omnibus tuis etiã minimis commodis, non modo tanto bono, gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare. nihil adolescente tuo, atque adeo nostro, (nihil enim mihi a te potest esse seiunctum) aut amabilius omnibus iis, qui Athenis sunt, est, aut studiosius earum artium, quas tu maxime amas, hoc est, optimarum. itaque tibi, quod vere facere possum, libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis; quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscumque esset, talem habemus, vt libenter quoque diligamus. qui cum mihi in sermone iniecisset, se velle Asiam visere; non modo inuitatus, sed etiam rogatus est a me, vt id potissimum, nobis obtinentibus prouinciam, faceret. cui nos & caritate, & amore tuum officium præstaturos, non debes dubitare. illud quoque erit nobis curæ, vt Cratippus vna cum eo sit: ne putes in Asia feriatum illum ab iis studiis, in quæ tua cohortatione incitatur, futurum. nam illum paratũ, vt video, & ingressum pleno gradu, cohortari nõ intermittemus, quo in dies longius, discendo, exercendoque se, procedat. Vos quid ageretis in rep. cum has litteras dabam, non sciebam. audiebam quædam turbulenta: quæ scilicet cupio esse falsa; vt aliquando otiosa libertate fruamur: quod vel minime adhuc mihi cõtigit. ego tamen, nactus in nauigatione nostra pusillum laxamenti, concinnaui tibi munusculum ex instituto meo. & dictum, cum magno nostro honore a te dictum, conclusi, & tibi infra subscripsi. in quibus versiculis si tibi quibusdam verbis ὑπερφυῶς φιλοστοργος videbor: turpitudo personæ eius, in quam liberius inuehimur, nos vindicabit. ignoscesne etiã iracundiæ nostræ, quæ iusta est in eiusmodi & homi-

nes, & ciues. deinde, qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis, quam nobis? cum, etiamsi odio par fuerit in eos, quos laesit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. Tu, sicut mihi pollicitus es, adiunges me quamprimum ad tuos sermones. namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Caesaris scribas, non patiaris me minimam partem & rei, & amoris tui ferre. Vale, & matrem, meosque tibi commendatos habe. D. III. Kal. Iun. Athenis.

EXPLANATIO.

Trebonius] proconsul ibat in Asiam prouinciam. tribunus pl. Pompeio & Crasso iterum cos. legem tulerat de prorogandis Caesari Galliis in alterum quinquennium: postea praetor fuerat anno secundo ciuilis belli: consulem sibi eum Caesar in quarto consulatu cum Q. Fabio Maximo suffecit vsque ad exitum anni. *Obtinentibus*] consulari imperio. Phil. 10. Consularem hominem, cōsulari imperio prouinciam Asiam obtinentem, Samiario exsuli tradidit. *Cratippus*] qui philosophiam peripateticam eximia cum laude Athenis docebat. epist. 21. lib. 16. & lib. 1. & 3. de off. *Pleno gradu*,] qui, auctore Vegetio, parum distat a cursu. Sallustius in Iug. Dispersos milites in vnum contrahit, dein cunctos pleno gradu in collem subducit. Liuius autem lib. 34. differre plenum gradum a cursu satis ostendit. Pleno (inquit) gradu ad castra hostium oppugnāda succedere iubet: si quis extra ordinem auidius procurrit, interequitans sparo percutit. Ibidem: secundā legionem, ceteris omnibus effusis, ad sequēdos hostes, pleno gradu sub signis compositam instructamque subire ad portā castrorum iussit. Idem lib. 4. peditum instructam aciem pleno gradu in aciem inducit. Et lib. 10. Vbi nemo obuius ibat, pleno gradu ad castra hostium tendunt. *Quadam turbulenta*] vera: nam cōsul Antonius liberatam Caesaris interitu rēp. rursus opprimere conabatur. *Laxamenti*,] otij, vacui temporis a negotiis. *Munusculum*] librum. epist. 21. lib. 15. *Dictum*]

Eum] librum scripserat Trebonius de dictis Ciceronis. Eiusdem dicta in tres libros libertus eius Tiro collegit, vel potius congessit. nam Quintilianus lib. 6. cap. 3. de risu, Vtinam, inquit, libertus eius Tiro, aut alius, quisquis fuit, qui tres hac de re libros edidit, parcius dictorũ numero indulsisset, & plus iudicij in eligendis, quam in congerẽdis, studij adhibuisset. minus obiectus calumniantibus foret: quitamen nunc quoque, vt in omni eius ingenio, facilius, quid reiici, quam quid adiici possit, inueniunt. *Cum magno nostro honore a te dictum*,] ergo non omnia Ciceronis dicta, sed ea tantum, quæ Trebonij cum honore dixerat, in eo libro continebãtur. Dicere dicta, vsitatum apud Ciceronem. *Concluſi*,] non simpliciter ipsa Ciceronis dicta posuerat; sed præfatus nonnulla, in extremo dicta subiunxerat. quod epist. 21. lib. 15. Cicero declarat his verbis: Ante quam ad me veniatur, risus omnis pæne consumitur. *Tibi infra subscripsi*.] subscripsi nomen tuum. *Versiculis*] non poeticis, verum oratione soluta. nam vtrique versus dicuntur. εὐθυρρόμονίστερος] apertior in loquẽdo. epist. 22. lib. 9. ὁ σοφὸς ἐνθυρρήμων ἔσῃ: *Persona eius*,] fortasse M. Antonij. *Vindicabit*.] defendet. *Lucilio*] poetæ Satyrico, in multos liberius inuecto. *Par*] mihi: cum æque illos, vt ego hunc, oderit. *Ad tuos sermones*.] dialogos: in quos includi volebat. *Non dubito, quin non patiaris*] mihi certum est passurũ te non esse. *Me minimam partem & res, & amoris tui ferre*.] non patieris extremo loco me collocari inter eos, qui Cæsarem occiderunt, & qui a te diliguntur. laudabis me neque minimum, neque vulgari cum indicio benevolentiæ tuæ.

Argvmentvm epist. xvii.

Cornificio, Africam regenti, viuo adhuc Cæsare, varia scribit, de rumoribus e Syria allatis, de otio ciuitatis, de Oratore a se scripto, de suo erga illum studio. Q. Fabio Maximo, C. Trebonio cos.

Cicero S. D. Q. Cornificio collegæ. 17.

Grata mihi vehementer est memoria nostri tua, quam significasti litteris: quam vt conserues, non quo de tua constantia dubitem, sed, quia mos est ita rogan-

di, rogo. Ex Syria nobis tumultuosiora quadam nuncciata sunt: qua, quia tibi sunt propiora, quam nobis, tua me causa magis mouent, quam mea. Roma summum otium est, sed ita, vt malis salubre aliquod & honestum negotium, quod spero fore, quia video id curæ esse Cæsari. Me scito, dum tu absis, quasi occasionem quandam & licentiam nactum, scribere audacius, & cetera quidem fortasse, quæ etiam tu concederes: sed proxime scripsi de optimo genere dicendi: in quo sæpe suspicatus sum te a iudicio nostro, sic scilicet, vt doctum hominem a non indocto, paullulum dissidere. huic tu libro maxime velim ex animo si minus, gratia causa suffragere. dicam tuis, vt eum, si velint, describant, ad teque mittant. puto enim, etiam si rem minus probabis, tamen in ista solitudine, quidquid a me profectum sit, iucundum tibi fore. Quod mihi existimationem tuam dignitatemque commendas: facis tu quidem omnium more: sed velim sic existimes, me cum amori, quem inter nos mutuum esse intelligam, plurimum tribuere, tum de summo ingenio, & de optimis tuis studiis, & de spe amplissima dignitatis ita iudicare, vt neminem tibi anteponam, comparem paucos. Vale.

EXPLANATIO.

Collega.]in auguratu. *Mos est ita rogandi,*]vide epist. 19. lib. 11. *Tumultuosiora quadam*] seditionem facient Q. Cæcilio Basso, qui postea se cum legione C. Cassio tradidit. epist. 11. & 18. Dio lib. 47. & ad Att. epist. 9. lib. 14. & Strabo lib. 16. *Tibi sunt propiora,*]cum in Africa sis. epist. 21. 26. 27. *Salubre*]cum salute reip. *Video id curæ esse Cæsari.*] video Cæsarem de constituenda rep. cogitare. *De optimo genere dicendi:*]quem librum, Orator, inscripsit. epist. 18. lib. 6. & epist. 20. lib. 15. *Vt doctum hominem*] scripsit & Cornificius

nificius de arte Rhetorica, vt auctor est Quintilianus lib. 3. *Dissidere.*] non solum Cornificio, sed etiam M. Bruto parum probata est de optimo genere dicendi Ciceronis opinio. epist. 20. ad Att. lib. 14. Cum scripsissem ad Brutum de optimo genere dicendi, non modo mihi, sed etiam tibi scripsit, sibiillud, quod mihi placeret, non probari. Differebāt autem, nisi fallor, in eo, quod elocutioni Cicero tribuebat plurimū, Brutus autem rebus haud paullo plus, quam verbis. *In ista solitudine,*] solitudine potius, quam solicitudine, e tribus antiquis libris, & e sensu legendum putaui. dixit enim solitudine, pro, Summo otio: quod apertius sequenti epistola: Etsi, (inquit) periniquo patiebar animo te a me digredi: tamen eo tempore me consolabar, quod & in summum otium te ire arbitrabar, & ab impendentibus magnis negotiis discedere.

ARGVMENTVM EPIST. XIIX.

Purgat se de infrequentia litterarum: prudentiam Cornificij grauitatemque laudat: præsentem reip. statum, cū excusatione Cæsaris, accusat. - Eodem anno.

Cicero S. D. Cornificio collegæ. 18.

Quod extremum fuit in epistola, quam a te proxime accepi, ad id primum respondebo. animaduertie-nim hoc vos magnos oratores facere nonnumquam. Epistolas requiris meas. ego autem numquam, cum mihi denunciatum esset a tuis ire aliquem, non dedi. Quod mihi videor ex tuis litteris intelligere, te nihil commissurum esse temere, nec ante, quam sciisses, quo iste nescio qui Cæcilius Bassus erumperet, quidquam certi constituturum: id ego & speraram, prudentia tua fretus; &, vt considerem, fecerunt tuæ grauissimæ litteræ. idque vt facias quam sapissime, vt, & quid tu agas, & quid agatur, scire possim, & etiam quid actu-

rus sis, valde te rogo. Etsi periniquo patiebar animo te a me digredi: tamen eo tempore me consolabar, quod & in summum otium te ire arbitrabar, & ab impendentibus magnis negotiis discedere. vtrumque contra accidit. istic enim bellum est exortum, hic pax consecuta, sed eiusmodi pax, in qua, si adesses, multa te non delectarent, ea tamen, quæ ne ipsum Cæsarem quidem delectent. BELLORVM *enim ciuilium ij semper exitus sunt, vt non ea solum fiant, quæ velit victor, sed etiam vt iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus parta sit victoria. equidem sic iam obdurui, vt ludis Cæsaris nostri equissimo animo viderem T. Plancum, audirem Laberij & Publij poemata. nihil tam deesse scito, quam qui cum hac familiariter docteque rideam. ita eris, si quamprimum veneris. quod vt facias, non mea solum, sed etiam tua interesse arbitror. Vale.*

EXPLANATIO.

Vos magnos oratores] tale illud, Noui ego vos magnos patronos, epist. 14. lib. 2. *Facere nonnumquam.*] in agendis caussis: cum ad extrema primum respondeatis. *Cæcilium Bassum*] totam historiam vide apud Dionem lib. 47. *Istic*] in Syria, Cæcilij Bassi opera. *Iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus parta sit victoria,*] eadem sententia epist. 9. lib. 4. Multa victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam inuito facienda sunt. *Obdurui,*] consuetudine malorum. Callere, epist. 5. lib. 4. Callum obducere, epist. 2. lib. 9. *Ludis*] quos Cæsar dedit victor ex Hispania reuersus. Suetonius. *T. Plancum,*] Bursam, Ciceronis inimicum, lege de vi stante rep. damnatum, a Cæsare restitutum. epist. 2. lib. 7. *Laberij & Publij poemata.*] mimos. de Laberio diximus epist. 11. lib. 7. contendisse cum Laberio sene iuuenem Publium, ait Macrobius lib. 2. Sat.

ARGV-

ARGVMENTVM EPIST. XIX.

Gratulatur de Syriæ administratione illi a Cæsare mandata: eamque optat a Parthico bello vacuam: quod si bellum sit, exemplum ei proponit M. Bibuli, qui se opido munitissimo tenuerat, quamdiu Parthi in provincia fuerunt. Eodem anno.

Cicero S. D. Cornificio. 19.

Libentissime legi tuas litteras: in quibus iucundissimum mihi fuit, quod cognoui meas tibi redditas esse. non enim dubitabam, quin eas libenter lecturus esses: verebar, vt redderentur. Bellum, quod est in Syria, Syriamque provinciam tibi tributam esse a Cæsare, ex tuis litteris cognoui. eandem rem tibi volo bene & feliciter euenire. quod ita fore confido fretus & industria, & prudentia tua. Sed de Parthici belli suspicione quod scribis, sane me commouit. quantum copiarum haberes, cum ipse coniectura consequi poteram, tum ex tuis litteris cognoui. itaque opto, ne se illa gens moueat hoc tempore, dum ad te legiones eæ perducantur, quas audio duci. quod si pares copias ad confligendum non habebis: non te fugiet vti consilio M. Bibuli, qui se opido munitissimo & copiosissimo tamdiu tenuit, quamdiu in provincia Parthi fuerunt. Sed hæc melius ex re & ex tempore constitues. mihi quidem vsque curæ erit, quid agas, dum, quid egeris, sciero. Litteras ad te numquam habui cui darem, quin dederim. a te, vt idem facias, peto, in primisque, vt ita ad tuos scribas, vt me tuum sciant esse. Vale.

EXPLANATIO.

Verebar, & redderentur.] de verbo Vereor, vide quæ dixi-

mus epist. 1. lib. 2. *Eandem*] eam rem, quo diligentius in sententiam intueor, eo magis placet. *Industria*,] virtus est, quæ versatur in agendo. epist. 9. lib. 13. *M. Bibulo*] qui Syriæ præfuerat eo anno, quo Cicero Ciliciæ. epist. 11. 17. lib. 2. & epist. 13. 4. lib. 15. Dio lib. 40. *Qui se opido munitissimo tam diu tenuit, quamdiu in provincia Parthi fuerunt.*] eadem sententia epist. 8. ad Att. lib. 6. Ego, nisi Bibulus, qui, dum vnus hospes in Syria fuit, pedem porta non plus extulit, quam domo sua, adniteretur de triumpho, æquo animo essem. Et ad eundem epist. 2. lib. 7. Illum, qui pedem porta, quoad hostis cis Euphratem fuit, non extulerit.

ARGVMENTVM EPIST. XX.

Iocatur, quia Sinuessana villa hospitio Cornificium vtinoluerat, & crebras ab eo litteras petit. Scripta videtur hæc epistola eo tempore, cum in Africam provinciã Cornificius iret.

Cicero S. D. Cornificio collegæ. 20.

Grata mihi tua littera, nisi quod Sinuessanum diuersoriolum contempsisti. quam quidem contumeliam villa pusilla iniquo animo feret, nisi in Cumano & Pompeiano reddideris πάντα πρὸς πάντων. sic igitur facies: meque amabis, & scripto aliquo lacesses. ego enim respondere facilius possum, quam prouocare. quod si, vt es, cessabis: lacessam; nec tua ignauia etiam inertiam afferet. Plura otiosus. hæc, cum essem in senatu, exaraui. Vale.

EXPLANATIO.

In Cumano & Pompeiano] in Cumana & Pompeiana Ciceronis villa. *Reddideris πάντα πρὸς πάντων.*] vbi quid est prætermissum, plena compensatio demonstratur his verbis, πάντα πρὸς πάντων, addito verbo ad sententiam accommodato, vt epist. 17. lib. 15. Exspecta πάντα πρὸς πάντων. *Vt es.*]

quæ

quæ tua consuetudo est. *Nec tua ignauia etiam inertiam efferet.*] scientiam auget exercitatio, negligentia minuit. nõ agendo enim efficitur, vt male agere dediscamus. quapropter ignauia parit inertiam, id est agendi inscientiam. epist. 8. lib. 8. Siue negligentia, siue inertia est. *Exarans.*] Exarare, est raptim scribere. epist. 26. lib. 9.

ARGVMENTVM EPIST. XXI.

Anicium senatorem, eiusque negotia & dignitatem commendat. Incertus annus.

Cicero S. D. Cornificio. 21.

Anicius, familiaris meus, vir omnibus rebus ornatus, negotiorum suorum caussa legatus est in Africam, legatione libera. eum, velim, rebus omnibus adiuues: operamque des, vt quam commodissime sua negotia conficiat. in primisque, quod ei carissimum est, dignitatem eius tibi commendo: idque a te peto, quod ipse in prouincia facere sum solitus non rogatus, vt omnibus senatoribus lictores darem: quod idem, acceperam & cognoueram, a summis viris factitatum. hoc igitur mi Cornifici facies: ceterisque rebus omnibus eius dignitati reique, si me amas, consules. id erit mihi gratissimum. Da operam, vt valeas.

EXPLANATIO.

Legatione libera.] senatoribus ad sua negotia proficiscentibus concedi solita. epist. 1. lib. 11. & ad Att. epist. 18. lib. 2. & epist. 12. lib. 15.

ARGVMENTVM EPIST. XXII.

Narrat de statu reip. post Cæsaris interitũ: hortatur, vt prouinciam retineat in potestate reip. Antonio & Dolabellæ cõ.

Cicero S. D. Cornificio. 22.

Nos hic cum homine gladiatore, omnium nequissimo, collega nostro, Antonio bellum gerimus, sed non pari condicione, contra arma verbis. at etiam de te concionatur: nec impune: nam sentiet, quos lacessierit. ego autem acta ad te omnia arbitror perscribi ab alijs: a me futura debes cognoscere: quorum quidem non est difficilis coniectura. Oppressa omnia sunt: nec habent ducem boni. nostri νεφελοκοκκυγία longe gentium absunt. Pansa & sentit bene, & loquitur fortiter. Hirtius noster tardius convalescit. quid futurum sit, plane nescio. spes tamen una est, aliquando populum R. maiorum similem fore. ego certe reip. non deero: &, quidquid acciderit, a quo mea culpa absit, animo fortiferam. illud profecto, quoad potero, tuam famam & dignitatem tuebor. Ad XIII. *Kal. Ian. senatus frequens mihi est assensus cum de ceteris rebus magnis & necessarijs, tum de prouincijs ab ijs, qui obtinerent, retinendis, neque cuiquam tradendis, nisi qui ex S. C. successisset. hoc ego cum reip. causa censui, tum mehercule in primis retinendae dignitatis tuae. quamobrem te amoris nostri causa rogo, reip. causa hortor, vt ne cui quidquam iuris in tua prouincia esse patiare, atque vt omnia referas ad dignitatem: qua nihil potest esse praestantius. Verete cum agam, vt necessitudo nostra postulat: in Sempronio, si meis litteris obtemperasses, maximam ab omnibus laudem adeptus esses. sed illud & praeterijt, & leuius est: hac magna res est. fac vt prouinciam retineas in potestate reip. Plura scripsissem: nisi tui festinarent: itaque Cherippo nostro me velim excuses. Vale.*

EXPLA-

EXPLANATIO.

Homine gladiatore,] sanguinario, & in hominum cædem, more gladiatorum, exercitato. *Collega nostro,*] in augurat. epist. 14. lib. 8. & ad Att. epist. 14. lib. 10. Phil. 2. & Plutarchus. Alij, Vestro, legunt, historia refragante. nam veteres libri vtrumque habent. *Contra arma*] stipatus enim armatis hominibus incedebat Antonius consul. epist. 2. lib. 10. Phil. 2. Τυραννοκτόνοι] qui tyrannum occiderunt. *Longe gentium absunt.*] M. Brutus in Græcia, C. Cassius in Syria. *Pansa*] consul designatus cum Hirtio. *Conualescit.*] ægrotauit Hirtius grauiter, paullo ante quam iniret consulatum, sic, vt pro eius salute populus R. vota fecerit. Phil. 7. & 14. *Similem fore.*] in tuenda libertate. *Ad* XIII. *Kal. Ian.*] epist. 6. lib. 11. epist. 25. huius lib. Phil. 14. *Mihi est senatus assensus*] censuit hoc Cicero in Philip. 3. *De prouinciis*] epist. 25. *Retinendæ dignitatis tuæ.*] ne C. Caluisius in Africam iret, ei traditam ab Antonio, sine S. C. *In Sempronio*] epist. 25. *Excuses.*] quod ei non rescripsi.

ARGVMENTVM EPIST. XXIII.

Primum respondet ad ea, quæ de prouincia Cornificii a Stratorio cognouerat: deinde quasi formam reip. mittit: postremo philosophiam, & Stratorium laudat. Antonio & Dolabella cos.

Cicero S. D. Cornificio. 23.

Omnem condicionem imperij tui, statumque prouinciæ mihi demonstrauit Stratorius. o multa intolerabilia locis omnibus. sed, quo tua maior dignitas, eo, quæ tibi acciderunt, minus ferenda. neque enim, quæ tu propter magnitudinem & animi & ingenij moderate fers, a te non vlciscenda sunt, etiamsi non sint dolenda. Sed hæc posterius. Rerum vrbanarum acta tibi

mitti certo scio. quod nisi ita putarem, ipse perscriberem, in primisque Caesaris Octauiani conatum: de quo multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, vt in pecuniam adolescentis impetum faceret. prudentes autem & boni viri & credunt factum, & probant. quid quaeris? magna spes est in eo. nihil est, quod non existimetur laudis & gloriae caussa facturus. Antonius autem, noster familiaris, tanto se odio esse intelligit, vt, cum interfectores suos domi comprehenderit, rem preferre non audeat. Ad VII. id. Oct. *Brundisium venerat, profectus obuiam legionibus Macedonicis quatuor: quas sibi conciliare pecunia cogitabat, eas que ad vrbem adducere, & in ceruicibus nostris collocare. Habes formam reip. si in castris potest esse resp. in qua tamen vicem sape doleo, quod nullam partem per aetatem sana & salua reip. gustare potuisti. atque ante hac quidem sperare saltem licebat; nunc etiam illud ereptum est. qua enim spes est, cum in concione dicere ausus sit Antonius, Canutium apud eos locum sibi quarere, quibus se saluo, locus in ciuitate esse non posset? Equidem & hac, & omnia, qua homini accidere possunt, sic fero, vt magnam habeam philosophiae gratiam, qua me non modo a sollicitudine abducit, sed etiam contra omnes fortunae impetus armat. tibique idem censeo faciundum, nec, a quo culpa absit, quidquam in malis numerandum. Sed hac tu melius. Stratorium nostrum cum semper probassem: tum maxime in tuis rebus summam eius fidem, diligentiam, prudentiamque cognoui. Da operam, vt valeas. hoc mihi gratius facere nihil potes.*

EXPLANATIO.

Stratorius.] fortasse legendum, Statorius, ex Festo in Lucus Lucrinus. *Locis omnibus.*] non modo Romae, sed etiã in Afri-

in Africa. *Quæ tibi acciderunt,*] Dio lib. 48. prodidit, T. Sextium, Numidiæ rectorem, impetu in Africam facto Adrumetum cepisse, & aliquanto post, Cornificiumq; prœlio victum occidisse. *Conatum:*] pro rep. vide epist. 28. lib. 10. epist. 7. lib. 11. *Multitudinis fictum ab Antonio crimen videtur,*] dicebat Antonius, comprehendisse se domi suæ quos ad se occidendum Octauianus misisset. id ab Antonio fictũ vulgo putabatur, vt ex eo caperet occasionem impetum faciendi in Octauiani pecuniam. *Pecuniam adolescentis*] testamento ei a Cæsare relictam. *Credunt factum,*] fictum non putant, vt multitudo, sed vere missos ab Octauiano credunt, qui Antonium domi suæ interficerent. quod Suetonius quoque confirmat in Augusto. Hortantibus (ait) nonnullis, percussores ei subornauit. hac fraude deprehensa, periculum intricem metuens, veteranos simul in suum ac reip. auxilium quanta potuit largitione contraxit. *Quid quæris?*] simile illud epist. 4. lib. 4. Noli quærere. Nec illud valde diuersum, epist. 31. lib. 10. Quæres, quanti faciam. *Noster familiaris,*] olim. epist. 15. lib. 11. epist. 23. lib. 16. *Interfectores suos*] ab Octauiano missos. *Macedonicis*] ex Macedonia profectis. ibi enim Cæsar eas collocarat, ducturus in Parthos, quibus inferre bellum cogitabat. *Quattuor:*] Martiam, Quartã, Secundam, Trigesimamquintam, quarum duæ, Martia & Quarta, illum sequi noluerunt, seq; Octauiano tradiderunt, vt epist. 7. lib. 11. in Phil. 3. & in alijs, & in Velleio lib. 2. & in Dione lib. 45. reliquæ vero duæ, id est Secũda, & Trigesimaquinta, pro eo contra Pansam prœlio Mutinensi pugnarunt: vt est epist. 30. lib. 10. Appiannus lib. 3. scripsit, sex fuisse Macedonicas legiones: quarum vnam Antonium Dolabellæ, collegæ suo, in Syriã proficiscenti concessisse: reliquas ipsum accepisse. quod si ita est: legendum hic videtur, Quinque, non Quattuor: vt Antonius duabus quidem in prœlio ad Mutinam sit vsus, vnam vero castris præsidio reliquerit: quæ fortasse fuit Alaudarum legio, quam cum Antonio fuisse Cicero ostendit epist. 7. ad Att. lib. 16. ita quinque legionum numerus reperietur. *In cervicibus nostris collocare.*] cum libertatem armis vellet opprimere. epist. seq. *Cauntium*] tribunũ pl. *Apud eos*] apud eos, qui partibus reip. studerent. epist. 3. *Locum sibi quærere,*] quia concionibus Antonium vexaret.

ARGVMENTVM EPIST. XXIV.

Cornificium hortatur, vt omni cura in remp. incumbat: scribit de legatis ad Antonium a senatu missis: Pinarium commendat. Hirtio & Pansa cos.

Cicero S. D. Cornificio. 24.

Ego nullum locum prætermitto (nec enim debeo) non modo laudandi tui, sed ne ornandi quidem. sed mea studia erga te & officia malo tibi ex tuorum litteris, quam ex meis, esse nota. Te tamen hortor, vt omni cura in remp. incumbas. hoc est animi, hoc est ingenij tui, hoc eius spei, quam habere debes amplificandæ dignitatis tuæ. Sed hac de re alias ad te pluribus. cum enim hæc scribebam, in exspectatione erant omnia. nondum legati redierant, quos senatus non ad pacem deprecandam, sed ad bellum denunciandum miserat, nisi legatorum nuncio paruisset. ego tamen, vt primum occasio data est, meo pristino more remp. defendi: me principem senatui populoque R. professus sum: nec, post ea quam suscepi causam libertatis, minimum tempus amisi tuendæ salutis libertatisque communis. Sed hæc quoquete ex alijs malo. T. Pinarium familiarissimum meum, tanto tibi studio commendo, vt maiore non possim: cui cum propter omnes virtutes, tum etiam propter studia communia sum amicissimus. is procurat rationes negotiaque Dionysij nostri, quem & tu multum amas, & ego omnium plurimum. ea tibi ego non debeo commendare sed commendo tamen. faciesigitur, vt ex Pinarij gratissimi hominis, litteris tuum & erga illum, & erga Dionysium studium perspiciamus. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Legati] missi ad Antonium a senatu, vt Mutinæ obsidionem omitteret. epist. 8. lib. 11. epist. 4. huius lib. *Vt primum occasio data est,*] XIII. Kal. Ian. epist. 22. 25. *Nec minimum tempus amisi tuendæ salutis libertatisque communis.*] idem aliter epist. 24. lib. 9. Sic tibi mi Pæte persuade, me dies & noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi vt mei ciues salui liberique sint. *Pinarium,*] Pinarij, gens antiquissima, ante vrbem conditam. Liuius lib. 1. *Dionysii nostri;*] opinor esse, qui nominatur epist. 15. lib. 4. ad Att.

ARGVMENTVM EPIST. XXV.

Scribit, S. C. esse factum ex litteris Cornificii: hortatur vt resp. causam defendat: Lucceio se nulla re defuturum pollicetur. Eodem anno, consulibus interfectis.

Cicero S. D. Cornificio. 25.

Liberalibus litteras accepi tuas, quas mihi Cornificius altero vicesimo die, vt dicebat, reddidit. eo die non fuit senatus, neque postero. Quinquatribus, frequenti senatu, causam tuam egi, non inuita Minerua. etenim eo ipso die senatus decreuit, vt Minerua nostra, custos vrbis, quam turbo deiecerat, restitueretur. Pansa tuas litteras recitauit. magna senatus approbatio consecuta est, cum summo gaudio, & offensione Minotauri, id est Clauisij, & Tauri. factum de te S. C. honorificum. postulabatur, vt etiam illi notarentur: sed Pansa clementior. Ego, mi Cornifici, quo die primum inspem libertatis ingressus sum. &, cunctantibus ceteris, ad XIII. Kal. Ian. fundamenta reip. ieci: eo ipso die prouidi multum, atque habui rationem dignitatis tuæ. mihi enim est assensus senatus de obtinendis prouincijs. nec vero postea destiti labefactare eum, qui sum-

ma cum tua iniuria, contumeliaque reip. prouinciam absens obtinebat. itaque crebras, vel potius quotidianas compellationes meas non tulit, seque in vrbem recepit inuitus: neque solum spe, sed certa re iam, & possessione deturbatus est, meo iustissimo honestissimoque consilio. Te tuam dignitatem summa tua virtute tenuisse, prouinciaque honoribus amplissimis affectum, vehementer gaudeo. Quod te mihi de Sempronio purgas: accipio excusationem. fuit enim illud quoddam caecum tempus seruitutis. Ego tuorum consiliorum auctor dignitatisque fautor, iratus temporibus, in Graeciam, desperata libertate, rapiebar: cū me Etesiæ, quasi bonicues, relinquentem remp. prosequi noluerunt: Austerque aduersus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegium retulit: atque inde ventis remisque in patriam omni aestimatione properauit: post tridieque in summa reliquorū seruitute liber vnus fui: sic sum in Antonium inuectus, vt ille non ferret, omnemque suum vinolentum furorē in me vnum effunderet, meque cum elicere vellet adcidis caussam, tum tentaret insidijs: quem ego ructantem & nauseantē confeci in Caesaris Octauiani plagas. puer enim egregius praesidium sibi primum, & nobis, deinde summae reip. comparauit: qui nisi fuisset, Antonij reditus a Brundisio pestis patriæ fuisset. quæ deinceps acta sint, scire te arbitror. sed redeamus ad illud, vnde diuertimus. Accipio excusationem tuam de Sempronio. neque enim statuti quid in tāta perturbatione habere potuisti. nunc hic dies aliam vitam affert, alios mores postulat, vt ait Terentius. quamobrem, mi Quincte, conscende nobiscum, & quidem ad puppim. vna nauis est iam bonorum omnium: quam quidem, nos damus operam, vt rectam teneamus, vtinam prospero cursu: sed,

quicumque

quicumque venti erunt, ars nostra certe nõ aberit. quid enim præstare aliud virtus potest? Tu fac vt animo magnosis & excelso, cogitesque omnem dignitatem tuam cum rep. coniunctam esse debere. P. Lucceium mihi meum commendas; quem, quibuscumque rebus potero, diligenter tuebor. Hirtium quidem & Pansam collegas nostros, homines in consulatu rẽp. salutares, alienò sane tempore amisimus, rep. Antoniano quidem latrocinio liberata, sed nondũ omnino explicata: quam nos, si licebit, more nostro tuebimur: quamquam admodum sumus iam defatigati: sed NVLLA *lassitudo impedire officium & fidem debet. Verum hac hactenus. ab alijs te de me, quam a me ipso, malo cognoscere. De te audiebamus ea, quæ maxime vellemus. De Cn. Minucio, quẽ tu quibusdam litteris ad cælum laudibus extuliſti, rumores duriores erant. id quale sit, omninoque quid istic agatur facias me velim certiorem. Vale.*

EXPLANATIO.

Liberalibus] XVI. Kal. Apr. qui dies Baccho dicatus erat. *Altero vicesimo die,*] die vicesimo secundo. nam, alter, secundum obtinet locum. quod ex antiquo lapide intelligitur, in Casinati reperto, in ruinis villæ,

MEMORIÆ
SEX. VIGELLI. AQVINAT. QVI
ANN. ATTIGIT. CENTENS.
SET. ALTERVM. ET. NONAGENS.
PERPET. INOFFENSA. VALETVD.
EXEGIT. RELIQVOS. SEPTEM. ET. D. XIIX.
DECVBVIT. ET. OCCVBVIT
NAT. LVD. SAECVL. VIII. OBIIT. SEQVENT.

Et Tacitus in dialogo de oratoribus tres ætates adolescentium oratorum designat his verbis: Nonodecimo ætatis anno

L. Craſſus C. Carbonem, vno & xx. Cæſar Dolabellam, altero & xx. Aſinius Pollio Catonem, non multo ætate antecedens Caluus Vatinium ijs orationibus inſecuti ſunt, quas hodieque cum admiratione legimus. *Non inuita Minerua.*] feliciter. iocatur autem in nomine Mineruæ: quod ea ſibi fauerit, quia ſit in eum locum ſenatus decreto reſtituta, vnde eam turbo deiecerat. epiſt. 1. lib. 3. *Minerua noſtra,*] Mineruæ ſimulacrum, a Cicerone in exſulium eunte conſecratum in Capitolio. Dio lib. 38. *Cuſtos Vrbis*] Mineruæ cognomen, πολιάς. Plutarchus in Demoſthene, Lucianus in Lapith. & Cicero ſimulacrum illud, φυλακὶς, inſcripſerat. Dio. Vrbes autem ex Mineruæ liberalitate proceſſiſſe, Ariſtides auctor eſt. *Deiecerat,*] quod Ciceroni mortem portendit. Dio, Obſequens in lib. de prodigijs. *Panſa*] conſul. *Gaudio*] bonorum. *Minotauri,*] Clauſium ſignificat contumelioſo verbo. *Id eſt Clauſii, & Tauri.*] delendum hoc arbitror, vt gloſſema. *Illi*] legati duo Clauſij, qui erant in Africa. *Notarentur*] quod prouinciam adminiſtrare vellent abſentis Clauſij nomine: in quo dignitas Comificij lædebatur. infra de Clauſio: Prouinciam abſens obtinebat. *Ad* xiii. *Kal. Ian.*] epiſt. 22. & lib. 11. epiſt. 6. Phil. 14. *Obtinendis*] ab ijſdem, qui obtinerent. epiſt. 22. *Labefactare*] debilitare, frangere. *Eum,*] Clauſium. *Abſens obtinebat,*] per legatos: cum ipſe ad vrbem eſſet cum imperio. reuertit autem in vrbem, depoſito imperio. vide epiſt. 30. *Compellationes*] crebras appellationes vehementioribus verbis: cum eum Cicero, crebro compellans, in vrbem reuocaret. *Conuicio*] conuicium fuit compellatio quotidiana. epiſt. 26. lib. 16. *Purgas:*] quod meis litteris non obtemperaueris. epiſt. 22. *Quoddam cæcum tempus ſeruitutis.*] in quo non eluceret honeſtum, in quo homines recta non viderent: vt facile tamquam in tenebris errarent, ac laberentur. Hanc ego veram eſſe huius loci ſententiam arbitror: eaque duorum veterum librorum teſtimonio comprobatur. In alijs pro Cæcum, legitur Græcum: quod mendoſum puto. Sunt qui ex ingenio, Egregium, legendũ exiſtiment. ex quo quæ nam elici apta ad hunc locum ſententia poſſit, non equidem intelligo. In alijs, Gratum, mendoſe. *Tuorum conſiliorum auctor*] auctor, vt optime de rep. ſentires. *Rapiebar*] poſt Cæſaris

Cæsaris necem, vexata ab Antonio consule rep. epist. 1. lib. 10. Phil. 1. Off. lib. 1. Rapiebar, summam voluntatem discedendi ex Italia demonstrat. Discessit autem ea mente, vt adesset. Kal. Ian. quo die noui consules, Hirtius & Pansa senatum habituri erant. *Etesiæ*] venti euntibus in Græciam secundi, in Italiam aduersi. vide epist. 15. lib. 2. *Prosequi noluerunt:*] cum spirare per x L. dies perpetuo, & adiuuare cursum nauigantium ex Italia in Græciam soleant. *Austerque aduersus maximo flatu*] epist. 6. lib. 16. ad Att. Reiectus tum austro vehementi ad eandem Leucopetram. *Tribules tuos*] Rhegienses, legis Iuliæ beneficio ciuitatem Romanam adepti, suffragium in tribu Attici ferebant. *Rhegium*] non Rhegium, sed agri Rhegini promontorium Leucopetram: vt ex Phil. 1. cognoscitur. *Ventis remisque*] Phil. 1. Tanta fuit cupiditate incensus ad reditum, vt mihi nulli neque remi, neque venti satisfacerent. *Postridieque*] 1 v. non. Sept. nam in patriam Kal. Sept. peruenit. quo die vocatus in senatum ab Antonio consule, non iuit. postridie autem, absente Antonio, venit in senatum, & Philippicam primam habuit: de qua loquitur, cum hic subiungit: Sic fum in Antonium iuectus, vt ille non ferret. Et Phil. 5. Veni postridie: ipse non venit. locutus sum de rep. minus etiam libere, quam mea cõsuetudo, liberius tamen, quam pericula minæque postulabãt. *In Antonium*] absentem. *Vt ille non ferret,*] inimicitias enim Ciceroni denunciauit. Phil. 5. *Vinolentum*] ideo subiungitur, Ructantem & nauseantem. *Effunderet,*] apte, cum dixerit, Effunderet, orationem Antonij significat: de qua in Phil. 5. In me absentem orationem ex ore impurissimo euomuit. *Elicere vellet ad cædis caussam,*] nam ad x III. Kal. Oct. ideo Ciceronem Antonius adesse iussit in senatu, vt ab eo cædis initium faceret. quod Cicero suspicatus, in senatum non iuit. hoc dilucide narratur Phil. 5. & epist. 2. h. l. *Insidiis*] si me elicere nõ posset ad cædis caussam: id est si ego in senatum non irem. cædem enim meam senatus primũ occasione quæsiuit, deinde, si ego in senatum non irem, insidijs. *Confeci in Cæsaris Octauiani plagas.*] suam laudem cum Octauiano communicat. Confeci, inquit, ac perdidi Antoniũ, in Octauiani plagas, id est, vt Octauianus eum & ipse conficeret. Placeret tamen, vt olim, Conieci, pro Confeci, vnius lit-

teræ mutatione: nam F ab I, si maiusculæ scribantur, vt olim, non admodum differt. *Puer egregius*] epist. 7. lib. 11. *Antonii reditus a Brundisio*] epist. 23. & ad Att. epist. 7. lib. 16. & Phil. 3. 4. 5. *In tanta perturbatione*] quanta fuit vexata ab Antonio consule rep. *Hic dies aliam vsum affert.*] verba Terentij in Andr. Quidam legunt, Hæc dies: opinor, vt tempus potius, quam certus dies ostendatur. Mihi placet interpretatio, mutatio non placet: primum, ne dissentiam ab antiquis libris, qui consentiunt omnes in, Hic dies: quod etiam Donatus probat: deinde, quia dies virili genere interdū tempus designat, itemque muliebri certum diem. vide epist. 2. lib. 1. ne iterentur eadem. *Conscende*] communem bonorum nauem. tu quoque (inquit) cum bonis omnibus conspira ad tuendam libertatem. *Vt rectam teneamus*] ne naufragium reip. fiat epist. 2. lib. 1. ad Q. fratrem: ὀρθὴν τὴν τέχνην, & ἄπαξ λεγόμενον. quod ab aliquo poeta sumptum videtur. Aristides: τὸ ἴδιον ποιεῖν, ὅπερ ὀρθὴν τὴν τέχνην καταδύσαι. quod invertit Seneca lib. 12. epist. Neptune, numquam hanc nauem, nisi rectam. Inde prouerbium. *Quid enim præstare aliud virtus potest?*] non potest præstare virtus, id quod maxime vellem, vt bonorum nauis prospero cursu feratur: hoc tamen potest, ne gubernatoris vigilantia arteque careat: quod certe non aberit. *Cum rep. coniunctam esse debere.*] non a paucorum potentia petendam. *P. Lucceium*] quis non videt initium esse alterius epistolæ? cum infra de Pansa mortuo, supra de viuo fiat mentio. De eodem Lucceio epist. 30. *Hirtium & Pansam*] consules. *Collegas nostros,*] in auguratu. Phil. 7. *Liberata,*] victo ad Mutinam Antonio. *Nondum omnino explicata:*] quia fugerant ex prælio Mutinensi notissimi latronum duces, vt epist. 14. lib. 10. scripsit ad Plancū; integro Antonij equitatu, vt epist. 34. *Si licebit,*] si abeant vis. interdum enim non licuerat. epist. 2. lib. 10. *Cn. Minucio,*] vel Cornificij legato, vel finitimam ei regionem administranti.

ARGVMENTVM EPIST. XXVI.

Heredes Turis commendat. Incertus annus.

Cicero

Cicero S. D. Cornificio. 26.

Q. Turius, qui in Africa negotiatus est, vir bonus & honestus, heredes fecit similes sui (n. Saturninum, Sex. Ausidium, C. Anneium, Q. Considium Gallum, L. Seruilium Postumum, C. Rubellinum. ex eorum oratione intellexi gratiarum actione eos magis egere, quam commendatione. tanta enim liberalitate se tua vsos praedicabant, vt ijs plus a te tributum intelligerem, quam ego auderem te rogare. audebo tamen. scio enim, quantum ponderis mea commendatio sit habitura. Quare a te peto, vt ad eam liberalitatem, qua sine meis litteris vsus es, quammaximus his litteris cumulus accedat. (aput autem est mea commendationis, ne patiare Erotem Turium, Q. Turij libertum, vt adhuc fecit, hereditatem Turianam auertere: ceterisque omnibus rebus habeas eos a me commendatissimos. magnam ex eorum splendore & obseruantia capies voluptatem. quod vt velis, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Honestus] ad honestatem familiæ, non ad hominis mores, refertur. *Gratiarum actione eos magis egere, quam commendatione.*] magis esse, cur tibi gratias agant, liberaliter iam a te tractati, quam quod tibi a me commendentur. *Liberalitate*] humanitate potius, quam largitione: vt epist. 7. lib. 1. Tua præstanti in eum liberalitate. *Erotem*] nomen serui, quod in liberto remansit. *Splendore*] specie quadam tum ex rei familiaris copia, tum ex quadam liberalis animi significatione. epist. seq. & epist. 3. lib. 1.

ARGVMENTVM EPIST. XXVII.

Ausidii, equitis Romani, Africana negotia commendat. Incertus annus.

Sex. Aufidius & obseruantia, qua me colit, accedit ad proximos: & splendore equitis Romani nemini cedit. est autem ita temperatis moderatisque moribus, vt summa seueritas cum humanitate iungatur. cuius tibi negotia, quæ sunt in Africa, ita commendo, vt maiore studio, magisve ex animo commendare non possim. pergratum mihi feceris, si dederis operam, vt is intelligat meas apud te litteras maximum pondus habuisse. hoc tu vehementer, mi Cornifici, rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Proximos.] propinqui, sunt sanguine coniuncti: proximi, coniunctiores quam propinqui. Phil. 14. Consolemur eos proximos. *Vt summa seueritas cum humanitate iungatur.*] Hæ sunt illæ virtutes, quæ specie dispares, prudentia iunguntur: vt ait Cicero in Oratore. inde sumitur ad laudandum egregia sententia. itaque cum Cicero M. Brutum in libro de perfecto oratore laudat, Quid, inquit, tam distans, quam a seueritate comitas? quis tamen vmquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? Lib. 3. de Leg. Quid est elegantia tua dignius? cuius & vita, & oratio consecuta mihi videtur difficillimam illam societatem grauitatis cum humanitate. Eodem pertinet, quod scripsit ad Q. fratrem epist. 1. lib. 3. Quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi hæc lenitas illam seueritatem tueretur. Et paullo post: Hæc illius seueritas acerba videretur, nisi multis condimentis humanitatis mitigaretur. Et ibidem, infra: Cyrus ille a Xenophonte non ad historiæ fidem scriptus, sed ad effigiem iusti imperij: cuius summa grauitas ab illo philosopho cum singulari comitate coniungitur. Et in Catone: Erat in illo viro comitate condita grauitas. Nec dissimile illud in Bruto: Sine arrogantia grauis esse videbatur, & sine segnitie verecundus. Hanc laudem in Pomponio Attico scriptor venustissimus Nepos fuisse ostendit. Eius (inquit) comitas non sine seueritate

erat,

erat, neque grauitas sine facilitate: vt difficile esset intellectu, vtrum eum amici magis vererentur, an amarent. Cicero etiã filius de quodã Bruttio, rhetore Latino, epist. 21. lib. 16. Cuius, inquit, cum frugi seueraque est vita, tum etiam iucundissima conuictio. Eodem illud pertinet lib. 1. Off. Ita probãda est mansuetudo atque clemẽtia, vt adhibeatur reip. caussa seueritas, sine qua administrari ciuitas non potest. Tribuit hãc laudem Cicero L. Crasso lib. 1. de Orat. cum ait: Quo quidẽ in sermone multa diuinitus a tribus illis consularibus Cotta deplorata & commemorata narrabat: vt nihil incidisset postea ciuitati mali, quod non impendere illi tanto ante vidissent. eo autem sermone confecto, tãtam in Crasso humanitatem fuisse, vt, cum lauti accubuissent, tolleretur omnis illa superioris tristitia sermonis; eaque esset in homine iucunditas, & tantus in iocãdo lepos, vt dies inter eos curiæ fuisse videretur. conuiuium Tusculani. Idem de Catilina dixit in oratione pro Cœlio: Cum tristibus seuere, cum remissis iucunde, cum senibus grauiter, cum iuuentute comiter. Neq; dissimile illud pro Murena: Si illius comitatem & facilitatem tuæ grauitati seueritatique aspersseris. Quæ collegimus more nostro, vt in pulcherrima sententia Latini sermonis copia cognoscatur.

Argvmentvm epist. xxiix.

Cornificij consilium non probat, quia non animaduerterat in quosdam Lilybæo minantes: studium eius in remp. laudat: de omittenda gratiarum actione assentitur: addit de pecunia, & de republica. Hirtio & Pansa cos.

Cicero S. D. Cornificio. 28.

Assentior tibi, eos, quos scribis Lilybæo minari, istic pœnas dare debuisse: sed metuisti, vt ais, ne nimis liber in vlciscendo viderere. metuisti igitur, ne grauis ciuis, ne nimis fortis, ne nimis te dignus viderere. Quod societatem reip. conseruandæ, tibi mecum a patre acce-

ptam, renouas: gratum est: qua societas inter nos semper, mi Cornifici, manebit. Gratum etiam illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non putas. nec enim id inter nos facere debemus. Senatus sæpius pro dignitate tua appellaretur, si, absentibus consulibus, vnquam, nisi ad rem nouam, cogeretur. itaque nec de H-S $\overline{XX}$, *nec de* H-S $\overline{DCC}$ *quidquam agi nunc per senatum potest. tibi autem ex S. C. imperandum, mutuumque sumendum censeo. In rep. quid agatur, credo te ex eorum litteris cognoscere, qui ad te acta debent perscribere. ego sum spe bona: consilio, cura, labore non desum: omnibus inimicis reip. esse me acerrimum hostem præmefero. res neque nunc difficili loco mihi videtur esse, & fuisset facillimo, si culpa aquibusdam abfuisset. Vale.*

EXPLANATIO.

Lilybæo] tria Siciliæ promontoria, Pelorus in Italiam spectans, Pachynum in Græciam, Lilybæum in Africam. *Tuo nomine*] ob studia in te mea. *Appellaretur*,] sic vnus omnino vetus liber, & recte. quamquam &, Appellaret, sententiam habet, sed, vt arbitror, minus aptam. potius enim pro alicuius dignitate senatus appellatur, quam appellat. *Absentibus*] Mutinam profectis ad D. Brutum obsidione liberandum. H-S $\overline{XX}$,] si, sestertium viginti millia, interpretemur, sexcenti scutati erunt: exigua summa: itaque vereor, ne, vicies, melior fit interpretatio: id est, scutatorũ sexaginta millia. H-S $\overline{DCC}$] vnum & viginti millia scutatorum. *Tibi ex S. C. imperandum*,] vt, quam tibi senatus imperandi potestatem dedit, ea vtaris. *Mutuum sumendum*] vt milites alere possis. epist. 30. *Quibusdam*] si hæc epistola scripta est ante prælium Mutinense, notat eos, qui Antonij causam in senatu defendebãt, vt Calenum, & alios: si post, Lepidum, & eos, qui Octauianũ, cæsis Hirtio & Pansa, in spem consulatus impulerant.

ARGV-

ARGVMENTVM EPIST. XXIX.

Commendat studiose L. Lamia negotia, eumque suspectam Cornificio, quasi cuidam S. C. contra dignitatem eius facto affuisset, excusat. Hirtio & Pansa cos. vel eodem anno post eorum interitum.

Cicero S. D. Cornificio. 29.

Non modo tibi, cui omnia nostra notissima sunt, sed neminem in populo R. arbitror esse, cui sit ignota ea familiaritas, quae mihi cum L. Lamia est. etenim magno theatro spectata est tum, cum est ab A. Gabinio cos. relegatus, quod libere & fortiter salutem meam defendisset. nec ex eo amor inter nos natus est: sed, quod erat vetus & magnus, propterea nullum periculum pro me adire dubitauit. adhaec officia, vel merita potius, iucundissima consuetudo accedit, vt nullo prorsus plus homine delecter. Non puto te iam exspectare, quibus eum tibi verbis commendem. caussam enim tanti amoris intelligis. quae verba desideret, iis me omnibus vsum putato. tantum velim existimes, si negotia Lamiae, procuratores, libertos, familiam, quibuscumque rebus opus erit, defenderis, gratius mihi futurum, quam si ea tua liberalitas pertinuisset ad rem familiarem meam. nec dubito, quin sine mea commendatione, quod tuum est iudicium de hominibus, ipsius Lamiae caussa studiose omnia facturus sis. quamquam erat nobis dictum, te existimare, alicui S. C. quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam affuisse: qui omnino consulibus illis numquam affuit scribendo. deinde omnia tum falsa S. C. deferebantur. nisi forte etiam illi Semproniano S. C. me censes affuisse,

qui ne Romæ quidem tum fui, vt de eo ad te scribere recenti. Sed hæc hactenus. Te, mi Cornifici, etiam atque etiam rogo, vt omnia Lamiæ negotia, mea putes esse; cureſque, vt intelligat hanc commendationem maximo sibi vsui fuisse. hoc mihi gratius facere nihil potes. Cura vt valeas.

EXPLANATIO.

L. Lamiæ] Æliæ gētis. vide epist. 16. lib. 11. *Magno theatro*] palam, vt in theatro. *Relegatus,*] quo tempore princeps erat equestris ordinis: nunc autem senator, ædilitate iam gesta. epist. 16. lib. 11. & orat. pro Sextio. *Salutem meam* i Clodio trib. pl. oppugnatam. *Officia, vel merita potius*] epist. 17. lib. 11. *Familiam,*] seruos. epist. 3. lib. 1. *Omnes tum falsa S. C. deferebantur.*] Antonio (vt opinor) & Dolabella cos. vide epist. 1. *Semproniano S. C.*] Sempronij causa facto. epist. 25. *Ne Romæ quidem tum fui,*] discessit, vt Græciam iret, desperata libertate. epist. 25. *Ad te scripsi*] significat eam partem epist. 25. in qua scripsit illa: Ego, tuorum consiliorum auctor, &c.

ARGVMENTVM EPIST. VLT.

Purgat se Cornificio, officium litterarum requirenti: scribit de bello Antoniano renouato, de suo studio in amicitia colenda, de angustiis pecuniæ publicæ, de Dionysio, Lucceio, & Caluisij legatis. Post obitum Hirtij & Pansæ.

Cicero S. D. Cornificio. 30.

Ita ne? prater litigatores, nemo ad te meas litteras? multæ istæ quidem. tu enim perfeciſti, vt nemo sine litteris meis tibi se commendatum putaret. sed quis vnquam tuorum mihi dixit esse, cui darem, quas dederim? aut quid mihi iucundius, quam, cum to-

ros

tecum loqui non possim, aut scribere ad te, aut tuas legere litteras? illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, vt ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla detur. non enim te epistolis, sed voluminibus lacesserem, quibus quidem me a te prouocari oporteret. quamuis enim occupatus sis, otij tamen plus habes: aut, si ne tu quidem vacas, noli impudens esse, nec mihi molestiam exhibere, & a me litteras crebriores, cum tu mihi raras mittas, flagitare. nam cum antea distinebar maximis occupationibus; propterea quod omnibus curis remp. mihi tuendam putabam: tum hoc tempore multo distineor vehementius. VT *enim grauius agrotant ij, qui, cum leuati morbo viderentur, in eum deintegro inciderunt: sic vehementius nos laboramus, qui, profligato bello, ac pæne sublato, renouatum bellum gerere conamur. Sed hæc hactenus. Tu tibi, mi Cornifici, fac vt persuadeas, non esse me tam imbecillo animo, ne dicam inhumano, vt a te vinci possim aut officiis, aut amore. non dubitabam equidem: verumtamen multo mihi notiorem amorem tuum effecit Cherippus. o hominem semper illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam suauem. vultus mehercule tuos mihi expressit omnes; non solum animum, ac verba pertulit. itaque noli vereri, ne tibi succensuerim, quod eodem exemplo ad me, quo ad ceteros. requisiui equidem proprias ad me vnum a te litteras, sed neque vehementer & amanter. De sumptu, quem te in rem militarem facere, & feciſſe dicis, nihil sane possum tibi opitulari: propterea quod & orbus senatus, consulibus amissis; & incredibiles angustiæ pecuniæ publicæ: quæ conqui-*

ritur vndique, vt optime meritis militibus promiſſa ſoluantur: quod quidem fieri ſine tributo poſſe non arbitror. De Attio Dionyſio nihil puto eſſe, quoniam mihi nihil dixit Stratorius. De P. Lucceio, nihil tibi concedo, quo ſtudioſior eius ſis, quam ego ſum. eſt enim nobis neceſſarius. ſed, a magiſtris cum contenderem de proferendo die, probauerunt mihi, ſeſe, quo minus id facerent, & compromiſſo, & iureiurando impediri. quare veniendum arbitror Lucceio. quamquam, ſi meis litteris obtemperauit, cum in hac leges, illum Romæ eſſe oportebit. Ceteris de rebus, maximeque de pecunia, cum Panſæ mortem ignoraras, ſcripſiſti quæ per nos ab eo conſequi te poſſe arbitrarere. quæ te non fefelliſſent, ſi viueret. nam te diligebat. poſt mortem autem eius quid fieri poſſet, non videbamus. De Venuleio, Latino, Horatio, valde laudo. illud non nimium probo, quod ſcribis, quo illi animo æquiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores ademiſſe. honore enim cum ignominia dignis nonerant comparandi: eoſque ex S. C. ſi non decedunt, cogendos, vt decedant, exiſtimo. Hæc fere ad eas litteras, quas eodem exemplo binas accepi. De reliquo, velim tibi perſuadeas, non eſſe mihi meam dignitatem tua cariorem. Vale.

EXPLANATIO.

Multa iſta quidem.] vel ſi verum ſit, quod ſcribis, neminem ad te, præter litigatores, meas litteras afferre: multæ tamen hæ ſunt. *Voluminibus*] paucæ enim epiſtolæ volumina ſunt. epiſt. 7. lib. 3. *Vacas*, otium habes. epiſt. 3. lib. 8. *Nec mihi moleſtiam exhibere*,] Etſi, Nec, a verbo Noli pendeat: ſententia tamen propter duas negationes ad affirmationem non traducitur, ſed vim retinet negandi: quod vſi-

tatum

tatum non modo Ciceroni, sed aliis etiam animaduerti. epist. 25. lib. 7. ad Att. Plerique negant, Cæsarem in condicione mansurum, postulataque hæc ab eo interposita esse, quo minus, quod opus esset ad bellum, a nobis pararetur. Quo loco ex verbo, Negant, elicitur primum negatio, deinde affirmatio: vt negatio referatur ad, Cæsarem in condicione mansurum: affirmatio ad, Postulata interposita esse. Sic lib. 3. de Orat. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixisset, vt, qui adessent, intelligeret quid diceret: sed contempsit eum, qui minus id facere potuisset. Pro Roscio com. Aduersaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit. lib. 3. bel. ci. L. Straberius obsides ab Apolloniatibus exigere cœpit. illi vero daturos se negare; neque portas consuli præclusuros, neque sibi iudicium sumpturos contra id quod pop. R. iudicauisset. Horatius Sat. 1.

Qui fit, Mæcenas, vt nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus vivat: laudet diuersa sequentes.

nam verbum, Laudet, non respicit Nemo, sed inclusam in Nemo affirmationem. Et infra, in eadem Sat. *Vt enim grauissime ægrotant ij,*] epist. 12. lib. 16. Graues solent offensiones esse ex grauibus morbis. *Laboramus,*] non discessit a verbo, morbis accommodato. *Profligato bello, ac pene sublato,*] Profligare quid hic sit, intelliget, qui legerit ea, quæ diximus epist. 9. lib. 8. *Renouatum bellum*] Lepidi scelere, qui Antonium pugna Mutinensi fractum, inermem, fugientem recepit, & auxilio exercitus sui confirmauit. epist. 8. 10. *Mihi aptum,*] accommodatum naturæ meæ. *Nolis vereri,*] vereri se, scripserat Cornificius. *De sumptu,*] de quo epist. 28. *In rem militarem facere,*] impensam facere, epist. 2. lib. 14. *Nihil sane possum tibi opitulari:*] idem scripsit epist. 28. *Consulibus amissis,*] Hirtio & Pansa epist. 23. *Incredibiles angustiæ pecuniæ publicæ:*] & ad M. Brutum: Maximus in rep. nodus est, inopia rei pecuniariæ. *Optime meritis*] bello Mutinensi. vide Phil. 14. *Tributo*] quod impositum populo non erat post deuictam ab Æmilio Paullo Macedoniam. lib. 2. Off. Plutarchus in Paulli vita. in epistola vero ad M. Brutum, Obdurescunt magis quotidie boni viri ad vocem tributi: quod ex centesima collatum, impudenti censu locu-

pletum, in duarum legionum præmiis omne consumitur. *De Attio Dionysio*] si est idem, de quo in epist. 24. Attico legi malim, quam Attio: vt ab Attico & cognomen, & nomen acceperit. quod etiam Corrado placuit. epist. 15. lib. 4. ad Att. *De P. Lucceio*,] epist. 26. *Magistris*] auctionum. *Die*,] auctionum. *Venuleio*, *Latino*, *Horatio*,] legatis C. Caluisij, per quos Africam prouinciam absens obtinebat. epist. 25. *Valde laudo*.] quod lictores illis ademeris. *Honore*] digni. *Ignominia dignis*] Dignus tam in malam, quam in bonam partem accipitur. lib. 1. de Fin. Dignus odio. Terentius in Eun. Contumelia digna sum.

PAVLLI

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS IN EPISTOLARVM CICERONIS QVÆ FAMILIARES VOcantur, Librum tertium decimum ad Memmium & alios.

ARGVMENTVM EPIST. 1. LIB. XIII.

IVLABAT C. Memmius, de ambitu biennio ante damnatus, accusante Q. Curtio. quod epist. 2. lib. 3. ad Q. fr. cognoscitur. Eum Cicero, ad Ciliciæ administrationem proficiscens, cum Athenis non reperisset, (nam pridie Mitylenas profectus erat) petit ab eo per litteras, vt rediret in gratiam cum Patrone Epicureo, eique locum, vbi habitauerat Epicurus, concederet. Ser. Sulpicio Rufo, M. Claudio Marcello cos.

Cum hac epistola ceteris omnibus commendaticiis, quæ in hoc libro continentur, ordine & subtilitate antecellat; vtpote quam ipse Cicero in quadam ad Atticum epistola, scriptã accurate, fateatur; gratam studiosis operam nos esse nauaturos existimauimus, si, distributo in partes argumẽto, quid artificij singulæ partes habeant, quid in singulis animaduerti, cognoscique expediat, ostenderemus.

Alturus cum C. Memmio de pariete inis Epicuri, philosopho Epicureo Patroni cõcedendis, oratorio more, prius quam aggrediatur, eius gratiam & beneuolẽtiam insinuatione quadam aucupatur. Qua vero ad conciliandam beneuolentiam & gratiam causſa valent, earum duas elicit ex amore suo, quas priore loco ponit, duas ex iudicio, quas proxime subiungit. Amorem declarat significatio vel molestiæ; vel volupta-

tu. Nam & voluptate afficitur, qui amicum videt, & molestia, qui eundem videt exsulantem. Iudicium ostenditur in eo, quia, cum duo nobis optanda magnopere sint, unum, vt culpa vacemus, alterum, vt aduersa modice feramus; vtrumque Memmio tribuit: cum & iniuriam appellat eius casum; & sapientiam in ferendo laudat. Nec vera argumentum illud amoris obscurum est, quod ait: Vidisse te mallem; nec mediocre illud: Non dubitabo dare operam, vt te videam. Collecta Memmij gratia, aggreditur ea, quæ ad impetrandum pertinent. Nam cum ait: Per litteras agi, quod, vt arbitror, confici potest: æquitatem petitionis indicat: cum infert: A te illud primum rogabo; ne quid inuitus mea causa facias; & quæ sequuntur: inutili modestia non vtitur. magis enim apud bonum & sapientem virum proficit vere cuiuis petentis, quam contentio. Hoc visus exordio, transit ad narrationem ea quattuor habet partes, omnes (vt opinor) observatione dignas: quando non sta videmur natura præstare, vt, imitatione nulla, possimus excellere: quamquam nec imitationi & studio, si absit natura vis, quidquam tribuerim. Primum de ipso Patrone, qui commendatur, sermo inducitur: deinde res exponitur: tum, quasi nec in homine, nec in re multum ponatur, Attici voluntas & studium ostenditur: extremum petitio locum obtinet. Hanc diuisionem sequitur alia, qua nascitur e singulis partibus: singula enim habent, quod considerari vtiliter possit. In prima, commendandi causa Cicero iustas proponit, quod eum commendet, quis cum sibi omnia sint: eum, qui se coluerit in primis; eum, quem ipse cum aliis quidem, præcipua tamen cura defenderit: vt in eo nunc tuendo & commendando non solum amicitia, verum etiam constantia sua rationem habere videatur. Nec vero illud otiosum est, aut inculcatum temere, quod ipsum quoque Memmium a Patrone dit obseruatum esse. nam ea commemoratio alienatum eius animum fortasse ad lenitatem reuocare potest. Denique fidem agi suam ostendit: cum sibi a Phædro philosopho, viro bono, & suauis, & officioso, traditus olim Patro, commendatusque sit. Hactenus de homine: de re subiunguntur, quæ placare Memmium, & id, quod petitur, impetrare possint. Ad placandum quid valet? supplex voluntas eius, qui læsit; extenuatio culpæ; intercessio communis amici.

Voluntas

Voluntas Patronis exstat in iis verbis: Cum ad me litteras misisset, vti te sibi placarem. *Extenuatio culpæ colligitur ex tribus caussis. Prima ostenditur in eo:* Si qua offensiuncula facta est animi tui. *quo delictum leuissimum demonstratur. Altera:* Peruersitate aliquorum: *non enim parui refert, vtrum improbitate, an peruersitate peccetur: cum peruersitas ad stultitiam quādam, improbitas ad vitiosam voluntatem referatur. Tertia:* noui gentem illam. *non enim vnius hominis propria, sed omnium est culpa communis. Accedit intercessio Ciceronis. qua nec ipsa caret artificio: nam & petitionem & suasionem continet. rursus petitio non est simplex, sed constat ex tribus partibus, quarum prima:* Velim des te ad lenitatem; *ipsa per se non sta multum valet, sed quasi vires auget accessione proximarum,* Vel propter tuam summam humanitatem, vel honoris mei caussa. *Suasio petitionem adiuuat: affert enim rationem, cur negari nō poss.t. Hoc, inquit, si ve nec humanitas tua, nec impetrat honor meus: impetret ratio. Siquidem id, quod vt assequatur, Patro contendit, eiusmodi non est, vt repugnare debeas. Laborare autem sine caussa, tibi multo minus, quam illi, conceditur. quamquam ille, cur laboret, caussam habet, leuem quidem opinione nostra, illius tamen iudicio satis grauem. de paretinis enim illis ideo laborat, quia sibi honorem, officium, testamentorum ius, Epicuri auctoritatem, vestigia summorum virorū tuenda esse dicit. At in hoc ipso peccat, quod hac tanti facit. (id enim obiicere Memmius poterat) sit ita: verumtamen ignoscere fortasse debemus ei, qui etsi peccat, magis inepti is, quam improbitate peccat. Vt omittam, quod, si errorem societas minuit, quosdam homines, quibus non valde inimici sumus, eadem illa delectant. Hac neque ad impetrandum leuia sunt, & grauiora fiunt accedente Attici voluntate. is enim & Ciceroni vehementer Patronis negotium commendauerat: & ei Cicero petenti, quem sic amaret vt fratrem, negare nihil poterat. Claudit epistolam breuis & modesta petitio. Breuitas excusatur: quia plura verba res non desiderat; cum satis multa dicta iam sint. Modestia vero, tantum abest, vt nocere possit, vt etiam suffragetur, & eo magis, quod ex iis, qua dicta sunt, cupiditas apparet.*

Cicero S. D. C. Memmio. 1.

Etsi non satis mihi constiterat, cum aliqua ne animi mei molestia, an potius libenter te Athenis visurus essem: quod iniuria, quam accepisti, dolore me afficeret: sapientia tua, qua fers iniuriam, latitia: tamen vidisse te mallem. nam, quod est molestia, non sane multo leuius est, cum te non video: quod esse potuit voluptati, certe, si vidissem te, plus fuisset. itaque non dubitabo dare operam, vt te videam, cum id satis commode facere potero. interea, quod per litteras & agi tecum, & vt arbitror, confici potest, agam. nunc a te illud primum rogabo, ne quid inuitus mea caussa facias; sed id, quod mea intelliges multum, tua nullam in partem interesse, ita mihi des, si tibi, vt id libenter facias, ante persuaseris. Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt: nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio. sed & multo Romae, cum te quoque & tuos omnes obseruabat, me coluit in primis: & nuper, cum ea, qua voluit, de suis commodis & praemiis consecutus est, me habuit suorum defensorum & amicorum fere principem: & iam a Phaedro, qui nobis, cum pueri essemus, ante quam Philonem cognouimus, valde, vt philosophus, posset tamen, vt vir bonus, & suauis, & officiosus, probabatur, traditus mihi commendatusque est. Is igitur Patro cum ad me Romam litteras misisset, vt ite sibi placarem, peteremque, vt nescio quid illud Epicuri parietinarum sibi concederes: nihil scripsi ad te ob eam rem, quod aedificationis tua consilium mea commendatione nolebam impediri. idem vt veni Athenas, cum, idem vt ad te scriberem, rogasset; ob eam caussam impetrauit, quod te abiecisse illam aedificationem, constabat inter

bat inter omnes amicos tuos. quod si ita est, & si iam plane tua nihil interest: velim, si qua offensiuncula facta est animi tui, peruersitate aliquorum; (noui enim gentem illam) des te ad lenitatem, vel propter tuam summam humanitatem, vel etiam honoris mei causa. equidem, si, quid ipse sentiam, quaeris; nec, cur ille tantopere contendat, video, nec cur tu repugnes: nisi tamen multo minus tibi concedi potest, quam illi, laborare sine causa. quamquam, Patronis & orationem, & causam tibi cognitam esse, certo scio. honorem, officium, testamentorum ius, Epicuri auctoritatem, Phaedri obtestationem, sedem, domicilium, vestigia summorum hominum sibi tuenda esse dicit. totam hominis vitam, rationemque, quam sequitur in philosophia, derideamus licet, si hanc eius contentionem volumus reprehendere. sed mehercule, quando illi, ceteriique, quos ille delectant, non valde inimici sumus; nescio an ignoscendum sit huic, si tantopere laborat: in quo etiam si peccat, magis ineptiis, quam improbitate peccat. Sed, ne plura: (dicendum enim aliquando est) Pomponium Atticum sic amo, vt alterum fratrem. nihil est illo mihi nec carius, nec iucundius. is, non quo sit ex istis, (est enim omni liberali doctrina politissimus: sed valde diligit Patronem, valde Phaedrum amauit) sic ame hoc contendit, homo minime ambitiosus, minime inrogitando molestus, vt nihil vmquam magis: nec dubitat, quin ego a te nutu hoc consequi possim, ita etiam, si edificaturus esses. nunc vero, si audierit te edificationem deposuisse, neque tamen a te impetrasse; non te in me illiberalem, sed me in se negligentem putabit. Quamobrem peto a te, vt scribas ad tuos, posse tua voluntate decretum illud Areopagitarum, quem

ὑπομνηματισμὸν illis vocant, tolli. Sed redeo ad prima. prius velim tibi persuadeas, vt hoc mea causſa libenter facias, quam vt facias. sic tamen habeto: si feceris, quod rogo, fore mihi gratissimum. Vale.

EXPLANATIO.

C. Memmio.] Hic est ille Memmius, qui Pompeij Magni vxorem, missis per Niciam Grammaticum codicillis, de lustro appellauit. Suetonius in libro de claris Gramm. Idem L. Lucullum, ex bello Mithridatico redeuntem, tribunus pl. die ad populum dicta, triumphare aliquandiu prohibuit. Plutarchus in Lucullo. Aliquanto post cum vxore M. Luculli, Lucij fratris, adulterium commisit. epist. 16. lib. 1. ad Att. Biennio post prætor de superioris anni actis ad senatum retulit, vt C. Cæsar, qui superiore anno consul fuerat, actorum suorum rationem reddere cogeretur. quæstionem cum exercere vellet in Vatinium, lege Licinia & Iulia accusatum, vi de tribunali deturbatus aufugit. Suetonius in Cæsare, interrogatio in Vatinium. Post triennium, cum Appio & Ahenobarbo cos. obtinendi consulatus gratia, turpi pactione coiuit: idemque postea pactionem illam in senatu recitauit. epist. vlt. lib. 4. ad Att. Eodem anno de ambitu accusatus, & damnatus, Athenas in exsulium profectus est. erant enim quædam liberæ ciuitates, in quibus tuto Romanis exsulibus licere esse, Athenæ, Mitylenæ, Rhodus, Smyrna, Dyrrhachium, Massilia, & aliæ. epist. 2. lib. 3. ad Q. fr. & Appianus lib. 3. Memmia gens plebeia fuit: quod vel vno probatur argumento: quia Memmius hic, ad quem Cicero scribit, tribunus pl. fuit. non licuisse autem homini patricio tribunatum pl. gerere, satis constat. Hanc gentem a Mnestheo, Æneæ socio, originem duxisse, ait Seruius lib. 4. Æn. in illo versu: Mox Italus Mnestheus. *Etsi non satis mihi constiterat*,] simile principium epist. 27. lib. 11. Nondum satis constitui, &c. *Athenis*] pridie quam Cicero in Ciliciam proficiscens Athenas venit, (epist. 10. lib. 5. ad Att.) Memmius Mitylenas profectus erat: (epist. 11. ad eundem) quod animi parum amici signum fuit. etsi perbelle quidem

le quidem id Cicero dissimulat. ac mihi caussam quærenti, cur Ciceronis congressum vitauerit Memmius, venit in mentem suspicari, quia reum de ambitu Cicero defendere noluerit. nusquam enim significat, eum a se defensum. quin etiam epist. 2. lib. 3. ad Q. fr. bene sentire se ostendit de eius accusatore Curtio, quem vocat bonum & eruditum adolescentem; pessime autem de ipso Memmio, cum subiungit; eius absolutionem legum interitum fore. *Iniuria*,] quod iniusto iudicio damnatus esset. Ad Memmij gratiam hoc dicit. aliter enim eum sentire, perspicue cognoscitur ex iis verbis, quæ sunt in epist. 2. lib. 3. ad Q. fr. *Quod est molestia*,] in te exsule videndo. *Cum te non video*:] quia fructu careo suauissimæ consuetudinis tuæ. *Quod esse potuit voluptatis*,] quasi, non possit esse summa, ob amici calamitatem: sed, quæ potuit esse, maior, si te vidissem, fuisset, quam est, cum te non video. nam etsi, cum sapientiam tuam, qua fers iniuriam, disiunctus a te cogito; voluptatem aliquam capio: tamen, si te vidissem, aliquanto maiorem cepissem. manifesse enim voluptatis eadem caussa: & aliquid præterea, cum te præsens præsentem viderem, tuoque sermone fruerer, accessisset. *Non dubitabo dare operam*,] licet cum aliqua molestia te fim visurus: non dubitabo tamen operam dare, vt te videam. *Cum id satis commode facere potero*,] his verbis cum spes futuri temporis, tum excusatio præsentis affertur. nec abest in Memmium aculeus, qui, cum audiret Ciceronis aduentum appropinquare, discesserit. *Et, vt arbitror, confici potest*,] non enim a te petam, quod impetrare non debeam. *Cum Patrone Epicureo*,] hic videtur principem locum Athenis tenuisse in Epicurea familia. quod infra perspicuum fit ex iis verbis: Honorem, officium, &c. *Mihi omnia sunt*:] vtrum hoc ad amicitiã, an ad mutua pertinet officia? ad amicitiam, opinor. nam officia potuit quidẽ Cicero in Patronem & plurima, & maxima conferre: ille in Ciceronem, Græculus homo, nullis opibus, nulla auctoritate, quę potuit? atque etiã id, quod sequitur: Nisi quod in philosophia vehemẽter ab eo dissentio: pertinere magis ad amicitiam videtur. idem intelligitur subiectis exẽplis. nã epist. 10. lib. 15. Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus; allegarẽ ad te illos, a quibus intelligis me præcipue diligi. Et ad

Att. epist. 17. lib. 12. Mihi ante ædilitatem meam nihil erat cū Cornificio. Ad eundem, epist. 15. lib: 14. Bruto meo nullo loco deero: idque etiam si mihi cum illo nihil fuisset, facerē propter eius singularem incredibilemque virtutem. In Verr. lib. 5. Non, vt quisque maxime est, qui cum tibi aliquid sit, ita tui huiusce modi criminis maxime eū pudet? *Dissentio.*] epist. 25. lib. 9. Eius opera vtor in iis controuersiis, quas habeo cū tuis combibonibus Epicureis. Summum bonum Epicurus in voluptate, Academici, quorum sententiam Cicero probauit, in honesto & virtute collocarunt: quamquam Epicurus quoque voluptatem suam a virtute non diuiūxit. vide epist. 17. lib. 15. & Laertium. *De suis commodis & præmiis.*] quæ nā hæc sint cōmoda & præmia, diuinare non licet: nisi si, quod inter Epicureos excelleret, commoda sibi aliqua & præmia possiūlauit: qua de re lite orta, Romam venit, & patrono in primis Cicerone, quæ voluit, a senatu consecutus est. *A Phædro,*] principes Epicureæ tectæ, Ciceronis ætate, videntur fuisse primum Phædrus, post eum Philo, post Philonem Patro. Nobilis philosophus in Philippica quinta Phædrus vocatur. *Ante quam Philonem cognouimus,*] Philo enim eruditior. epist. 8. lib. 9. Defin. lib. 5. sic autem Tusc. 2. Nostra memoria Philo, quem nos frequēter audiuimus, instituit aliotempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum. ad quam nos consuetudinem a familiaribus nostris adducti in Tusculano, quod datū est tēporis, in eo cōsumpsimus. *Cognouimus,*] cognouit eū Sulla & Pompeio cos. vt in libro de claris orat. *Vt vir bonus,*] non amplius, vt philosophus. in quo notandum, virum bonum vocari, qui cum Epicuro sentiat: cum tamen dixerit, se ab eo vehementer in philosophia dissentire. sed aliud est, in vita: aliud, in philosophia dissentire. *Traditus mihi*] in clientelam & fidem. *Vt te sibi placarem,*] iratum Patroni Memmium fuisse, ad Atticum scripsit epist. 11. lib. 5. cur fuerit iratus, neque in illa epistola, neque in hac ostendit. quin etiam scire se dissimulat, cum ait: Si qua offensiūcula facta est animi tui, peruersitate aliquorū. *Nescio quid illud Epicuri parietinarii*] minimā rem a se peti ostēdit, quo facilius impetret: & simul vt pudeat Memmiū de parietinis illis laborare. minus autē est, Nescio quid illud parietinarum,

rietinarum, quam si dixisset, parietinas illas nescio quas. epist. 4. lib. 15. Quæres fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid gratulationis & honoris a senatu, tanti æstimem. *Ædificationis tuæ consilium*,] Areopagitę, decreto facto, Memmio concesserant, vt ædes Epicuri veteres, quas Cicero vt in contemptionem adduceret, parietinas vocauit, commodi sui gratia exædificare posset. *Idem vt ad te scriberem*,] Mitylenas. *Abiecisse illam ædificationem*.] pro, abiecisse ædificandi consilium. infra: Ædificationem deposuisse. & ad Att. epist. 11. lib. 5. Memmius ædificandi consilium abiecerat. sic epist. 15. lib. 9. Domum Sullanam non abieci: pro, consilium emendi domum Sullanam non abieci. *Si iam plane tua nihil interest:*] siquidem ædificandi consilium abiecisti. *Si qua offensiuncula facta est animi tui*,] si qua re leuiter offensus est animus tuus. nam si grauiter esset offensus, petere a te non auderem, vt ad lenitatem te dares. *Peruersitate*] qui, contra quam debet, agit, peruersus est; peruertit enim ordinem rerum: & actio ipsa peruersitas. nec tamen sequitur, vt, qui peruerse agit, idem improbe agat: nam peruersitas non semper cum peccandi voluntate coniungitur: at qui improbe, idem peruerse. epist. 7. lib. 1. Est incredibilis hominum peruersitas; (grauiore enim verbo vti non libet) qui nos, quos fauendo in communi causa retinere potuerunt, inuidendo abalienauerunt. *Aliquorum*;] remouet culpam a Patrone, vel certe minuit, quia cum alijs eam communicat. *Gentem illam*] non, omnes Græcos, verum Epicureos tantum. dixit autem hoc non sine contemptione quadam. *Des te ad lenitatem*,] iracundiam deponas. *Vel propter tuam summam humanitatem, Vel etiam honoris mei caussa.*] hoc tribue vel humanitati tuæ, quæ te non patitur offensiore cuiquam esse animo; vel honori meo, qui hoc a te peto: vt aliquid apud te, atque adeo multum intercessio mea valere videatur. *Nisi tamen*] pro, Sed tamen; vt epist. 73. De re nihil possum iudicare: nisi illud mihi certe persuadeo, te, talem virum, nihil temere fecisse. Et ad Att. epist. 14. lib. 5. epist. 6. 23. lib. 11. Terentius in Andr. Quamobrem? nescio: nisi mihi deos satis scio fuisse iratos, qui auscultauerim. *Laborare sine caussa.*] cur enim labores de parietinis illis? *Caussam*] qua adducitur, vt tantopere contendat. *Honorem*,] quod ibi habitauerit Epi-

curus. *Officium,*] suum, debitum Epicuri ædibus. *Testamentorum tua,*] tuenda enim testamentorum iura sunt. hoc dicit, quia suos hortos Epicurus, in quibus habitare ac docere solitus erat, amico suo Metrodoro moriēs testamēto reliquerit, eo iure, vt post eius obitum ad alios Epicureæ sectæ principes possessio perueniret. Laertius. *Epicuri auctoritatem,*] quæ minuitur, si, quib. in locis habitauit, ea deserantur. *Phædri obtestationem,*] obtestatus erat Phædrus, cum viueret, ne hortos Epicuri negligerēt, neve occupari a quoquā sinerent. *Sedem, domicilium,*] sedes possessionem antiquant, domicilium habitationem significat. potest autē & sedes sine domicilio esse, & domicilium sine sede. coniunguntur hic, & infra, epist. 4. *Vestigia summorum hominum*] solum ipsum, vestigijs impressum maximorum hominum Epicureorum. *Fetam,*] ex Epicuri traductam instituto. *Rationemque*] sententiam. *Derideamus licet,*] cum vero non derideamus: nam nec illi, nec ceteris, quos illa delectant, valde inimici sumus; hanc eius contentionem reprehendere non debemus. *Non valde inimici sumus,*] si dixisset, Minime inimici sumus, quod erat verius; Epicuri philosophiam probare visus esset. in quo discreparet a se ipso. dixit enim supra: Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt: nisi quod in philosophia vehemēter ab eo dissentio. Quare Memmio gratificans, Non valde, inquit, inimici sumus. Tantum porro abest, vt Cicero Patroni & ceteris, quos Epicuri philosophia delectabat, valde inimicus esset, vt eos etiam valde diligeret. de Patrone ipse dixit iam: Me habuit suorum defensorum & amicorum fere principem. Atticum, Pætum, Cassium, Pansam Ciceroni carissimos & iucundissimos fuisse, scriptæ ad eos epistolæ demonstrant: qui omnes quin idem, quod Epicurus, de voluptate senserint, negari non potest. de Pæto satis plane cognoscitur ex epist. 25. lib. 9. de Cassio ex epist. 16. 17. 19. lib. 15. & ex Plutarchi Bruto: de Pansa ex epist. 12. lib. 7. epist. 19. lib. 15. de Attico infra pluribus verbis. *Nescio, an ignoscendum sit huic,*] fortasse ignoscendum est huic. Ne hic quidem audet dicere, Ignoscendum est huic: ne vitam hominis rationemque probare videatur. *Non quo sit ex istis,*] hoc dicit, vt Attico petenti auctoritatem augeat; non quod is reuera Epicureus non esset. nam epist. 19. lib. 5. ad eum, & lib. 1. de Leg. condiscipulos eius

os eius vocat Epicureos. *Omni liberali doctrina,*] doctrinas adimit Epicuro lib. 1. de Fin. Vellem (inquit) doctrinis fuisset instructior: est enim non satis politus ijs artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur. *Liberalis:* quæ decet hominē liberaliter educatum. *Politissimus*] Politus, Expolitus, Perpolitus, dixit Cicero: Politus e schola, in Pisonem: Politus artibus, lib. 1. de Fin. Expolitus vita atque cultu, in libro de claris oratoribus: Perpolitus non solum philosophia, sed etiam litteris, in Pisonem. Varro lib. 1. de re rust. Politus omnibus virtutibus. *Nutu*] epist. 22. lib. 11. Nutus tuus potest eum incolumem in ciuitate retinere. *Tua voluntate,*] inuito enim Memmio impetrari non poterat ab Areopagitis, vt decretum illud tollerent, Polichармo prætore factum. epist. 11 lib. 5. ad Att. Ὑπομνηματισμὸν] ad rei memoriam litteris mandatum. *Redeo ad prima,*] sic epist. 10. lib. 1. ad Att. Vt ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, astutius, lentius vidi. *Sic tamen habeto;*] indicat suam cupiditatem. *Quod rogo,*] plus est, quam peto.

ARGVMENTVM EPIST. II.

Ante quam Cicero Athenis discederet, scripsit ad Memmium de Euandro quoque statuario, rogans, vt ei de habitatione accommodaret.

Cicero S. D. Memmio. 2.

C. Auiano Euandro, qui habitat in tuo sacrario, & ipso multum vtor, & patrono eius M. Æmilio familiarissime peto igitur a te maiorem in modum, quod sine tua molestia fiat, vt ei de habitatione accommodes. nam, propter opera instituta multa multorum, subitum est ei remigrare Kal. Quinct. Impedior verecundia, ne te pluribus verbis rogem. neque tamen dubito, quin, si tua nihil, aut non multum interfit, eo sis animo, quo ego essem, si quid tu me rogares. mihi certe gratissimum feceris. Vale.

EXPLANATIO.

C. Auiano Euandro,] illud primum constat, libertũ hunc esse M. Æmilij, qui post nominatur: deinde, cum libertini retinere soleant seruile nomen, patere arbitror, Euandro nomen huic fuisse, cum seruiret; Auiani autem cognomen ab eo, qui manumisit, accepisse. non enim ijs assentior, qui, Auianos legunt, opinati Auianiam gentem Romæ fuisse. nam libertini eodem, quo patroni, nomine vtebantur. patrono autem Euandri, Æmilio, nomen fuit, cognomen Auiano. itaque epist. 22. cum eius libertum C. Auianum Hammonium Cicero commendare vellet, sic orsus est: M. Æmilius Auianus ab ineunte adolescentia me obseruauit. Et epist. 27. C. Auianus Hammonius incredibiles mihi gratias per litteras egit & suo, & Æmilij Auiani, patroni sui, nomine. Quod si opinionem sed veteris libri auctoritate defenderint: nos contra non vno, aut altero, sed pluribus vtemur testibus antiquis libris: quibus ratio maxime suffragatur. nam si patronus M. Æmilius Auianus vocatur; quod in dubium ne immutatores quidem illi vocant: qui potest eius libertus Auianius dici potius, quam Auianus? Id me magis aliquanto mouet, quod primum huius Euandri nomen est Caius, non, vt eius patroni, Marcus: & quod eiusdem Æmilij libertus Hammonius item Caius, nõ Marcus, appellatur: vt ex duabus epistolis, 21. & 27. cognoscitur. Expediemus hunc fortasse nodũ, si putabimus, Euandrum & Hammonium duobus fratribus C. & M. Æmilijs Auianis seruijsse, manumissosque prænomen a fratre maiore Caio accepisse. Nec vero de duobus fratribus Auianis incerta & inanis coniectura est. nam epist. vlt. huius libri, factapatris eorum C. Auiani Flacci mentione, subiunguntur hæc: C. Auianus in Sicilia est: Marcus est nobiscum. Licet etiam opinari, manumissos Euandrum & Hammonium non ab horum fratrum altero, sed ab vtriusque patre C. Auiano Flacco, & ab eo prænomen accepisse. nam, quo tempore in Ciliciam Cicero profectus est, viuebat Flaccus: perijt autem aliquot post annis, Allieno Siciliam obtinente, vt ex epist. vlt. huius libri colligitur. Nam quod ijdem in ceteris quoque, quæ infra leguntur, epistolis, 21. 27. 35. 79. atq; etiam lib. 7. epist. 23. Auiani nomen in Auianium mutarũt; eadem ratione refelluntur: vt omit-

vtomittam veterum librorum, quibus quidem ego vtor, testimonium: quod illi tamen contemnunt, nisi si cum suo singulari libro consentiat: nos tamen, contemni non debere, sæpe sumus experti: contra, in illo, quem se vnum sequi profitentur, mendosa esse quamplurima non ignoramus. *Sacrario.*] parte ædium vrbanarum exsulis C. Memmij. nam sacraria non modo in sacris ædibus, verum in profanis etiam esse poterant, loca quædam consecrata, vel vbi sacræ res custodirentur, vel vbi sacra gentilicia fierent. In Verrem: Erat apud Neium sacrarium, cum magna dignitate in ædibus, a maioribus traditum. Suetonius in Augusto: Natus est in regione Palatina, ad capita bubula, vbi nunc sacrarium habetur, aliquanto post, quam excessit, constitutum. nam cum C. Lætorius, adolescens patricij generis, in deprecanda grauiore adulterij pœna, præter ætatem atque natales, hoc quoque patribus conscriptis allegaret, esse se possessorem, ac velut ædituum soli, quod primum diuus Augustus nascens attigisset, peteretque donari quasi proprio suo ac peculiari Deo; decretum est, vt ea pars domus consecraretur. In Tiberio. Codicillos e sacrario Augusti protulit. Eam igitur suarũ ædium partẽ locauerat, ante quam ab vrbe discederet, Memmius Euandro statuario. *Subitum est*] nimis angusta præfinita dies facit, vt subitum sit, incommodum ob temporis breuitatem. nam neque ante Kal. Quinct. potest ea, quæ instituit, opera perficere: neque suo commodo, nisi prius ea perficiat, remigrare. Eodem modo Plautus in Aul. Verum ecastor non potest. subitum est nimis. *Remigrare*] e Memmij sacrario in veterem domum. vel, Remigrare, dictum est, non ob reditum in pristinam domum, sed ob discessum, in quamcumque iturus esset. *Kalendis Quinct.*] præfinita Euandro die, qua e sacrario migraret. Kalendæ Quinctiles in Vrbe primus erat locationum dies. Ad Q. fratrem epist. 3. lib. 2. Post Kal. Quinct. in tuam domum commigrabis. Suetonius in Tiberio: Senatori latum clauum ademit, quem cognouisset sub Kal. Iulij demigrasse in hortos, quo vilius post eam diem ædes in vrbe conduceret.

ARGVMENTVM EPIST. III.

Fusium commendat, quem antea quoque præsens præsenti

commendarat. Non videtur eodem anno scripta, sed sequentis; cum ad Vrbem Cicero reuertisset, Memmiumque Athenis in reditu allocutus esset.

Cicero S. D. Memmio. 3.

A. Fufium, vnum ex meis intimis, obseruantissimum studiosissimumque nostri, eruditum hominem & summa humanitate, tuaque amicitia dignissimum, velim ita tractes, vt mihi coram recepisti. tam mihi gratum id erit, quam quod gratissimum. ipsum praterea summo officio & summa obseruantia tibi in perpetuum deuinxeris. Vale.

EXPLANATIO.

Vnum ex meis intimis,] ducta commendatio ab officio eius, qui commendat, & a laude eius, qui commendatur. debet enim Cicero, quantum in ipso est, eum fouere ac iuuare, qui sit ex intimis amicis, ipsumque vehementer obseruet & colat. debet autem eo magis quod ille doctrina, humanitate, aliisque rebus, quibus amor excitatur, excellit. *Tuaque amicitia dignissimum,*] summa laus: & hoc sufficere videbatur ad Fufij commendationem: sed nominatim addere eruditionem & humanitatem, non alienum fuit. *Summo officio,*] cum amicos, & de se bene meritos, omni genere officij colat.

ARGVMENTVM EPIST. IV.

Volaterranos accurate commendat. Q. Fabio Max. C. Trebonio cos. reuerso ex Hispania Cæsare post deuictos Pompeii liberos. quod ex eo loco sequentis epistola cognoscitur: Hoc tempore eum Cæsar in senatum legit. *senatum enim reuersus ex Hispania Cæsar supplenit, vt auctor est Dio.*

Cicero S. D. Q. Valerio, Q. F. Orcæ, legato, prætæ. 4.

Cum municipibus Volaterranis mihi summa ne-

cessitudo

cessitudo est. magno enim meo beneficio affecti, cumulatissime mihi gratiam retulerunt. nam nec in honoribus meis, nec in laboribus vmquam defuerunt. cum quibus si mihi nulla causſa intercederet: tamen, quod te vehementissime diligo, quodque me a te plurimi fieri sentio, & monerem te, & hortarer, vt eorum fortunis consuleres, præsertim cum prope præcipuam causſam haberent ad eius obtinendum: primum, quod Sullani temporis acerbitatem deorũ immortalium benignitate subterfugerunt: deinde, quod summo studio populi R. a me in consulatu meo defensi sunt. cum enim tribuni pl. legem iniquissimam de eorum agris promulgasſent: facile senatui populoque R. persuasi, vt eos ciues, quibus fortuna pepercisſet, salnos esſe vellent. hanc actionem meam C. Cæsar primo suo consulatu in lege agraria comprobauit, agrumque Volaterranum & opidum omni periculo in perpetuum liberauit: vt mihi dubium non sit, quin is, qui nouas necessitudines adiungat, vetera sua beneficia conseruari velit. quamobrem est tua prudentia, aut sequi eius auctoritatem, cuius sectam atque imperium summa cum tua dignitate secutus es: aut certe illi integram omnem causſam reseruare. Illud vero dubitare non debes, quin tam graue, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in perpetuũ obligari velis. Sed hæc, quæ scripta sunt supra, eo spectant, vt te horter, & suadeã: reliqua sunt, quæ pertinent ad rogandum: vt non solum tua causſa tibi consilium me dare putes, sed etiam, quod mihi opus sit, me a te petere & rogare. Gratissimum igitur mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros incolumesque esſe volueris. eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas, quæ & a dijs immortalibus, & a præstantissimis in

nostra rep. ciuibus summo senatus populique R. studio conseruatæ sunt, tua fidei, iustitiæ, bonitatique commendo. si pro meis pristinis opibus facultatem mihi tres hoc tempore daret, vt ita defendere possem Volaterranos, quemadmodum consueui tueri meos: nullum officium, nullum denique certamen, in quo illis prodesse possem, prætermitterem, sed, quando apud te nihilo minus hoc tempore valere me confido, quam valuerim semper apud omnes: pro nostra summa necessitudine, pariqueinter nos & mutua beneuolentia abs te peto, vt ita de Volaterranis mereare, vt existiment eum quasi diuino consilio isti negotio præpositum esse, apud quem vnum nos, eorum perpetui defensores, plurimum valere possemus. Vale.

EXPLANATIO.

Legato] præposito a Cæsare agris diuidundis. *Prætori*] auctoritatem & potestatem Valerio Cæsar auxit, addito Prætoris nomine. *Magno enim meo beneficio affecti,*] quod legem, a tribunis pl. promulgatam, de agris eorum diuidendis, perferri consul non sum passus. infra. *Nec in honoribus meis, nec in laboribus vmquam defuerunt.*] auge copiam e loco simili epist. 29. In omni genere & honorum & laborum meorum & animus, & opera, & auctoritas, & gratia, etiam res familiaris C. Capitonis præsto fuit, & paruit & temporibus, & fortunæ meæ. Nec alienum illud epist. 8. lib. 15. Vel defensus tristibus temporibus, vel ornatus secundis. Huc etiam illud pertinet epist. 9. eiusdem lib. Cuius erga me singularem beneuolentiam vel in labore meo, vel in honore perspexi. *Nulla caussa*] cur eos commendarem. *Moueremte,*] misericordia commotus & æquitate. *Ad eos obtinendum:*] ne agri eorum diuidantur. *Sullani temporis*] cum L. Sulla dictator agros eorum, qui Marianis partibus fauissent, publicare vellet. *Tribuni pl.*] præsertim Rullus, in quē orationes exstant. *Quibus fortuna pepercisset,*] tempore Sullano.

Sullano. *In lege agraria*] quam de agro Campano & Stellate diuidundo tulit. Suetonius, & alij. *Opidum*] ne municipes vectigal vmquam penderent. *Eius*] Cæsaris. *Summa eum tua dignitate*] quia summo loco apud Cæsarem fuerat. *Illis integram omnem causſam reſeruare.*] non attingere agros Volaterranorum, sed eos voluntati & iudicio Cæsaris relinquere. *Tam graue, tam firmum, tam honeſtum*] graue, moribus; firmum, opibus; honeſtum, splendore municipium. *Domicilia, ſedes,*] vide quæ diximus epist. 1. *A diis immortalibus,*] Sullanis temporibus. *A præſtantiſſimis in noſtra rep. ciuibus*] C. Cæsarem, de quo proxime locutus est, significat, fortasse etiam se ipsum, qui Volaterranos in consulatu suo defenderat. *Promeis priſtinis opibus*] amiſſis bello ciuili, Cæsare victore. *Certamen,*] epist. 6. lib. 2. Omni non modo contentione, sed etiam dimicatione. *Iſti negotio*] agrorum diuisioni.

ARGVMENTVM EPIST. V.

Et rogat, & rationibus etiam perſuadere conatur, agrum Curtii non eſſe diuidendum. Eodem anno.

Cicero S. D. Q. Valerio, Q. F. Orcæ, legato, proprætore. 5.

Non moleſte fero, eam neceſſitudinem, quæ mihi tecum eſt, notam eſſe quamplurimis. neque tamen ob eam cauſſam, quod tu optime exiſtimare potes, te impedio, quo minus ſuſceptum negotium pro tua fide & diligentia ex voluntate Cæſaris, qui tibi rem magnam difficilemque commiſit, gerere poſſis. nam, cum multi a me petant multa; quod de tua erga me voluntate non dubitent; nõ committo, vt ambitione mea conturbem officium tuum. C. Curtio ab ineunte ætate familiariſſimè ſum vſus. eius & Sullani temporis iniuſtiſſima calamitate dolui: & cum ijs, qui ſimilem iniuriam acceperant, amiſſis omnibus fortunis, reditus tamen in patriam vo-

luntate eximium conceds videretur; adiutor incolumitatis fui. is habet in Volaterrano possessionem, cum in eam, tamquam e naufragio, reliquias contulisset. hoc autem tempore eum Caesar in senatum legit: quem ordinem ille, ista possessione amissa, tueri vix potest. grauissimum autem est, cum superior factus sit ordine, inferiorem esse fortuna: minimeque conuenit, ex eo agro, qui Caesaris iussu diuidatur, eum moueri, qui Caesaris beneficio senator sit. Sed mihi minus libet multa de equitate rei scribere: ne caussa potius apud te valuisse videar, quam gratia. Quamobrem te maiorem in modum rogo, vt C. Curtij rem meam putes esse: quidquid mea caussa faceres, vt id, C. Curtij caussa cum feceris, meum existimes. quod ille per me habuerit, id me habere abs te putato. hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Quod tu optime existimare potes,] siquidē me nosti, quam faueam dignitati tuæ. *Non committo,*] captat beneuolentiam a modestia sua. *Sullani temporis*] cum omnes ei fortunas ademit Sulla. *Tueri vix potest.*] nemo enim senator esse poterat, nisi DCCC millia possideret. Suetonius in Augusto. *Ne caussa potius apud te valuisse videar, quam gratia.*] notetur locus. nam in commendando, si de ipsa re loquimur, possumus hanc sententiam, qua nunc Cicero vtitur, subiungere. sin ordimur a commemoratione amicitiæ, quæ nobis cum eo, ad quem scribimus, intercedit; conuertere sententiam licet, hoc modo: sed mihi minus libet multa de nostra amicitia scribere; ne gratia potius apud te valuisse videar, quam caussa.

ARGVMENTVM EPIST. VI.

Cuspii amicos omnes generatim commendat, nominatim L. Iulium, & P. Cornelium. Incerto anno.

Cicero

Cicero S. D. Q. Valerio, Q. F. Orcæ, legato, procos. 6.

Si vales, bene est, ego quidem valeo. Credo te memoria tenere, me & coram P. Cuspio tecum locutum esse, cum te prosequerer paludatum; & idem postea plurimis verbis tecum egisse, vt, quoscumque tibi eius necessarios commendarem, haberes eos in numero meorum necessariorum. id tu pro tua summa erga me benevolentia perpetuaque obseruantia mihi liberalissime atque humanissime recepisti. Cuspius, homo in omnes suos officiosissimus, mirifice quosdam homines ex ista provincia tuetur & diligit propterea quod fuit in Africa bis, cum maximis societatis negotijs præesset. itaque hoc eius officium, quod adhibet erga illos, ego mea facultate & gratia foleo, quantum possum, adiuuare. quare Cuspianorum omnium commendationis caussam hac tibi epistola exponendam putaui: reliquis epistolis, tantum faciam, vt notam apponam eam, qua mihi tecum conuenit, & simul significem de numero esse Cuspij amicorũ, sed hanc commendationem, quam his litteris cõsignare volui. scito esse omnium grauissimam. nam P. Cuspius singulari studio contendit a me, vt tibi quam diligentissime L. Iulium commendarem. eius ego studio vix videor mihi satisfacere posse, si vtar verbis ijs, quibus, cum diligentissime quid agimus, vti solemus. noua quædã põstulat; & putat me eius generis artificiũ quoddã tenere. ei ego pollicitus sum, me ex intima nostra arte depromptum mirificum genus commẽdationis. id quando assequi nõ possum, tu re velim efficias, vt ille genere mearũ litterarũ incredibili quodã perfectũ arbitretur. id facies, si omne genus liberalitatis, quod & ab

humanitate & potestate tua proficiscipoterit, non modo re, sed etiam verbis, vultu denique expresseris. quæ quantum in prouincia valeant, vellem expertus esses. sed tamen suspicor ipsum hominem, quem tibi commendo, perdignum esse tua amicitia: non solum, quia mihi Cuspius dicit, credo: tametsi id satis esse debebat: sed quia noui eius iudicium in hominibus & amicis deligendis. Harum litterarum vis quanta fuerit, propediem iudicabo: tibique, vt confido, gratias agam. ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. Cura vt valeas.

P. Cornelius, qui tibi has litteras reddidit, est mihi a P. Cuspio commendatus. cuius caussa quantopere cupierem, deberemque, profecto ex me facile cognouisti. vehementer te rogo, vt cures, vt ex hac commendatione mihi Cuspius quammaximas, quamprimum, quamsæpissime gratias agat.

EXPLANATIO.

Procos.] supra proprætor est dictus: sed tunc præpositus erat a Cæsare agris diuidundis: nunc Africam administrat, & proconsul vocatur, licet consulatum non gesserit. vide quæ diximus epist. 1. lib. 1. *Cum te prosequerer paludatum.*] paludati ibant in prouincias. epist. 17. lib. 15. *Societatis*] publicanorum, qui Africæ vectigalia exigebant. erant autem singularum prouinciarum societates: & Bithynica nominatur epist 9. *Notam*] inter Ciceronem & Valerium in Africam proficiscentem conuenerat, vt, quibus litteris ei Cicero aliquem vere, atq; ex intimo animi sui sensu, non ex aliorum voluntate, commendaret, signum quoddam apponeret, vt graues commendationes a leuibus distinguerentur. *Velleant.*] cum animaduertuntur ab alijs. *Vellem expertus esses.*] ergo Valerius paullo ante in prouinciam venerat. *Sed tamen*

tamen suspicor ipsum hominem,] primum posuit liberalitatis fructum: Quæ quantum valeant in prouincia, vellem expertus esses: alterum subiungit: Ipsum tamen hominem suspicor amicitia tua perdignum esse. *Id satis esse debebat:*] est enim amico credendum. *Deligendis.*] sic opinor melius, quam Diligendis: nam in delectu iudiciũ ostenditur. porro, quam parum differat Deligendis a Diligendis, qui libros veteres maiusculis descriptos litteris norunt, facile perspiciunt.

ARGVMENTVM EPIST. VII.

Petit a Cluuio, ne municipii Atellani vectigalis ager diuidatur, sed integram Cæsari causſam reseruet. Q. Fabio Max. C. Trebonio cos.

Cicero S. D. C. Cluuio. 7.

Cum, in Galliam proficiscens, pro nostra necessitudine, tuaque summa in me obseruantia, ad me domum venisses: locutus sum tecum de agro vectigali municipij Atellani, qui esset in Gallia: quantoque opere eius municipij causſa laborarem, tibi ostendi. post tuam autem profectionem, cum & maxima res municipij honestissimi, mihique coniunctissimi, & summum meum officium ageretur: pro tuo animo in me singulari existimaui me oportere ad te accuratius scribere. etsi non sum nescius, & quæ temporum ratio, & quæ tua potestas sit: tibique negotium datum esse a C. Cæsare, non iudicium, præclare intelligo. quare a te tantum peto, quantum & te facere posse, & libenter mea causſa facturum esse arbitror. Et primum velim existimes, quod res est, municipij fortunas omnes in isto vectigali consistere: his autem temporibus hoc municipium, maximis oneribus pressum, summis affectum esse difficultatibus. hoc etsi commune videtur esse cum multis: tamen

mihi crede singulares huic municipio calamitates accidisse: quas iccirco non commemoro, ne, de miserijs meorum necessariorum conquerens, homines, quos nolo, videar offendere. itaque, nisi magnam spem haberem, C. Cæsari nos caussam municipij probaturos. nō erat caussa, cur a te hoc tempore aliquid contenderem. sed, quia confido, mihique persuasi, illum & dignitatis municipij, & aquitatis, & voluntatis etiam erga se habiturum esse rationem: ideo a te non dubitaui contendere, vt hanc caussam illi integram conseruares. quod etsi nihilo minus a te peterem, si nihil audiuissem te tale fecisse: tamen maiorem ij em impetrandi nactus sum, postea quam mihi dictum est, hoc idem a te Rhegienses impetrauisse. qui etsi te aliqua necessitudine attingunt: tamen tuus amor in me efferare me cogit, te, quod tuis necessarijs tribueris, idem esse tributurum meis: præsertim cum ego pro his vnis petam, habeam autem, qui simili caussa laborent, complures necessarios. Hoc me non sine caussa facere, neque aliqua leui ambitione commotum a te contendere, etsi te existimare arbitror: tamen mihi affirmanti credas velim, me huic municipio debere plurimum; nullum vmquam fuisse tempus neq; honorum, neque laborum meorum, in quo non huius municipij studium in me exstiterit singulare. Quapropter a te etiam atque etiam pro nostra summa coniunctione, proque tua in me perpetua & maxima benevolentia maiorem in modum peto atque contendo, vt, cum fortunas agi eius municipij intelligas, quod sit mihi necessitudine, officijs, benevolentia coniunctissimum, id mihi des: quod erit huiusmodi, vt, si a Cæsare, quod speramus, impetrauerimus, tuo beneficio nos id consecutos esse iudicemus: sin minus, pro eo tamen id habeamus,

quando

quando a te data sit opera, vt impetraremus. hoc cum mihi gratissimum feceris: tum viros optimos, homines honestissimos, eosdemque gratissimos, & tua necessitudine dignissimos, summo beneficio in perpetuum tibi tuisque deuinxeris. Vale.

EXPLANATIO.

Cluuio] Puteolano. epist. 56. *In Galliam*] cisalpinam. *De agro vectigali*] vnde fructum capit Atellanum municipiũ. *Qui esset in Gallia*,] cum reliqui Atellanorum agri essent in Campania. *Meum officium*] Atellanis a me debitum. *Negotium*] agrorum diuidendorum. *Et libenter mea caussa facturum esse arbitror.*] epist. 1. eadem sententia. *Maximis oneribus*] a Cæsare dominante impositis. *Homines, quos volo,*] vel Cæsarem, vel Cæsarianum aliquem significat. *Et dignitatis municipii, & aquitatis, & voluntatis etiam erga se*] tribus rebus Atellanorum caussa nititur, dignitate municipij, æquitate rei, studio erga illum, apud quem agetur. *Aliqua necessitudine*] erant fortasse in Cluuij clientela. *Neque honorum, neque laborum meorum,*] epist. 4. eadem sententia diuerse enunciata. *Pro nostra summa coniunctione, proque tua in me perpetua & maxima beneuolentia*] initio epistolæ dixit: Pro nostra necessitudine, tuaque summa in me obseruantia. *Quando a te data sit opera,*] vt voluntas pro re sit.

ARGVMENTVM EPIST. IIX.

Rogat Rutilium, vt in agrorum diuisione Albini prædia ne attingat. Eodem anno.

Cicero S. D. M. Rutilio. 8.

Cum & mihi conscius essem, quanti te facerem; & tuam erga me beneuolentiam expertus essem; non dubitaui a te petere, quod mihi petendũ esset. P. Sextium

quanti faciam, ipse optime scio: quanti autem facere debeam, & tu, & omnes homines sciunt. is cum ex alijs te mei studiosissimum esse cognosceret, petiuit a me, vt ad te quamaccuratissime scriberem de re C. Albini senatoris: cuius ex filia natus est L. Sextius, optimus adolescens, filius P. Sextij. Hoc iccirco scripsi, vt intelligeres non solum me pro P. Sextio laborare debere, sed Sextium etiam pro Albino. res autem haec est. A M. Laberio C. Albinus praedia in aestimationem accepit, quae praedia Laberius emerat a Caesare de bonis Plotianis. ea si dicam non esse e rep. diuidi, docere te videar, non rogare. sed tamen cum Caesar Sullanas venditiones & assignationes ratas esse velit, quo firmiores existimentur sua: si ea praedia diuidentur, quae ipse Caesar vendidit, quae tandem in eius venditionibus esse poterit auctoritas? sed hoc quale sit, tu pro tua prudentia considerabis. Ego te plane rogo, atque ita, vt maiore studio, iustiore de caussa, magis ex animo rogare nihil possim, vt Albino parcas, praedia Laberiana ne attingas. magna me affeceris non modo laetitia, sed etiam quodam modo gloria, si P. Sextius homini maxime necessario per me satisfecerit, cum ego illi plurimum debeam. quod vt facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. maius mihi dare beneficium nullum potes. id mihi intelliges esse gratissimum. Vale.

EXPLANATIO.

Cum & mihi conscius essem,] munitur ad impetrandū via, mutuæ voluntatis & beneuolentiæ commemoratione. *Non dubitaui a te petere, quod mihi petendum esset.*] similis locus epist. 6. lib. 2. Non dubitaui id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum, maximeque necessarium. *P. Sextium*] qui tribunus pl. Ciceronē ab exsulio reduxit. *Albini*] Postumiæ gētis: vt argēteus nummus indicat optimi & clarissimi

clarissimi viri, Andreæ Lauretani. *Cuius ex filia natus est L. Sextius,*]in oratione pro Sextio: Duxit honestissimi & spectatissimi viri C. Albini filiam: ex qua hic est filius, & nupta iam filia. In eadem oratione prænomen Sextij pueri est Publius, idem quod patris, nõ Lucius. Antea in omnibus impressis, Cuius ex familia, &c. legebatur. Primi nos locum emendauimus. *In æstimationem*]æstimata lege Cæsaris, quanti fuerant ante ciuile bellum vide, quæ diximus epist. 16. lib. 9. *Accepit:*]a Laberio debitore. *A Cæsare*]in ea auctione, quam de bonis Plotij, Pompeianas partes secuti, Cæsar fieri iussit. *E rep.*]ex ea, quæ tum erat Cæsare dominante. *Duxit*]militibus Cæsaris. *Sullanas*]cum tamen Cæsar Sullanam sectam oderit. *Quale sit,*]tale enim est, vt, si diuidantur Albini prædia, quæ Cæsar vendidit, in reliquis eius venditionibus auctoritas nulla futura videatur. *Magis ex animo*]dixit iam, Maiore studio: sed hoc subiunxit, quia potest aliquid peti maximo studio, nec tamen ex animo. *Non modo iustitia, sed etiam quodam modo gloria,*]non dissimile illud epist. 6. lib. 2. statui me in eo non officij solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quærere. *Homini maxime necessario*]Albino socero suo. *Te vehementer etiam atque etiam rogo.*]paullo ante: Ego te plane rogo, atque ita, vt maiore studio, iustiore de causa, magis ex animo rogare nihil possim. *Intelliges*]aliquando, ex officijs in te meis.

ARGVMENTVM EPIST. IX.

Crassipedi, Bithyniæ quæstori, Bithynicam publicanorum societatem, in primisque Cn. Pupium, commendat. Incertus annus.

Cicero S. D. Crassipedi. 9.

Quamquam tibi præsens commendaui, vt potui diligentissime, socios Bithyniæ: teque cum mea commendatione, tum etiam tua sponte intellexi cupere ei societati, quibuscumque rebus posses, commodare: tamen,

cum ij, quorum res agitur, magni sua interesse arbitrarentur, me etiam per litteras declarare tibi, qua essem erga ipsos voluntate: non dubitaui hæc ad te scribere. Volo enim te existimare, me, cum vniuerso ordini publicanorum multum semper libentissime tribuerim, idque pro magnis eius ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicum esse huic Bithynicæ societati: quæ societas ordine ipso, hominum genere pari est maxima ciuitatis. constat enim ex ceteris societatibus: & casu permulti sunt in ea societate valde mihi familiares, in primisque is, cuius præcipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius P. F. Men. qui est magister in ea societate. Quæ cum ita sint: maiorem in modum a te peto, Cn. Pupium, qui est in operis eius societatis, omnibus tuis officiis atq; omni liberalitate tuare: curesque, vt eius opera, quod tibi facile factu est, quam gratissimæ sint sociis: remque, & vtilitatem sociorum (cuius rei quantam potestatem quæstor habeat, non sum ignarus) per te quammaxime defensam & auctam velis. id cum mihi gratissimum feceris: tum illud tibi, expertus, promitto & spondeo, te socios Bithyniæ, si iis commodaris, memores esse, & gratos cogniturum. Vale.

EXPLANATIO.

Vt potui diligentissime,] quam diligentissime potui. *Socios Bithyniæ;*] publicani erat ex equestri ordine: itaque epist. 65. homines amplissimi vocantur. ij diuidebantur in plures societates, quę a prouinciis, quarum vectigalia exigenda susceperant, appellabantur. *Cupere ei societati commodare:*] cupere, quæ ad eius societatis commodum pertinerent. Incommodare, contrarium: vnde apud Terentium, in Andr. Nõ tam vt obsequatur gnato, quam mihi vt incommodet. *Non dubitaui*

dubitaui hac ad te scribere.]non recusaui, tergiuersatus non sum, facile sum adductus, vt hæc ad te scriberem. *Ordine ipso, hominum genere*]& quod est ex equestri ordine, & quod ex hominibus amplissimis constat. *Ex ceteris societatibus:*] cum essent multæ publicanorum societates, ex omnibus Bithynica constabat. *Præcipuum officium*]quia magister est in ea societate. *Men.*] Menenia tribu. vide, quæ de tribubus diximus lib. 8. *Magister*]qui ceteris sociis præscribit atque imperat quod agant. *Qui est in operis eius societatis,*]operæ modo sunt homines mercede conducti, vt epist. 11. lib. 1. ad Att. Operæ comparãtur. Et epist. 12. ad eundem, ibidem: Operæ Clodianæ pontes occuparant. Modo sunt actiones ipsæ, vt hic, & epist. 65. *Eius operæ,*]ea, quæ facit. *Quæstor*] hinc licet intelligere, quæstorem Bithyniæ Crassipedem fuisse. *Non sum ignarus,*]quæstor enim in Sicilia fuerat Cicero.

ARGVMENTVM EPIST. X.

Cæsar, in Africam traiecturus contra Scipionem, Catonẽ, Iubam regem, Gallia cisalpina M. Brutum, eum, a quo postea est interfectus, nondum prætorium, & Pompeij partes antea secutum, præposuit. is cum in prouinciam iussset, proficiscentem ad eum M. Varronem, eius quæstorem, Cicero familiaris vtriusque commendat. Hac autem commẽdatio quatuor in partes distribuitur. Primo loco, quæstoris cum prætore suo necessitudo exponitur. Deinde, origo amicitiæ, & Varronis erga se officia narrantur. Sequitur de illius modestia, prudentia, moderatione, diligentia, industria testimonium. Claudit epistolam petitio generalis: vt Varronem Brutus omni liberalitate complectatur. scripta Cæsare III. & Lepido Cos. quod ex epist. 6. lib. 6. & libro, qui Orator inscribitur, præterea ex Plutarcho, Appianoque intelligitur.

Cicero S. D. M. Bruto. 10.

Cum ad te tuus quæstor M. Varro proficisceretur, commendatione egere eum non putabam. satis enim commendatum tibi eum arbitr abar ab ipso more ma-

iorum: qui, vt te non fugit, hanc quæsturæ cōiunctionem liberorum necessitudini proximam voluit esse. sed, cum sibi ita persuasisset ipse, meas de se accurate scriptas literas maximum apud te pondus habituras: a meque contenderet, vt quam diligentissime scriberem: nihil facere, quod meus familiaris tanti sua interesse arbitraretur. vt igitur debere me facere hoc intelligas: cum primum M. Terentius in forum venit, ad amicitiam se meam contulit. deinde, vt se corroborauit, duæ causæ accesserunt, quæ meam in illum benevolentiam augerēt: vna, quod versabatur in hoc studio nostro, quo etiā nunc maxime delectamur, & cum ingenio, vt nosti, nec sine industria: deinde, quod mature se contulit in societates publicanorum, quod quidem nollem: maximis enim damnis affectus est. sed tamen causa communis ordinis mihi commendatissimi fecit amicitiam nostrā firmiorem. deinde versatus in vtriusque subselliis optima & fide, & fama, iam ante hanc commutationem reip. petitioni sese dedit, honoremque honestissimum existimauit fructum laboris sui. his autem temporibus a me Brundisio cum litteris & mandatis profectus est ad Cæsarem. qua in re & amorem eius in suscipiendo negotio perspexi, & fidem in conficiendo, ac renunciando. Videor mihi, cum separatim de probitate eius & moribus dicturus fuissem, si prius causam, cur eum tantopere diligerem, tibi exposuissem, in ipsa causa exponenda satis etiam de probitate dixisse. sed tamen separatim promitto, in meque recipio, fore eum tibi & voluptati, & vsui: nam & modestum hominem cognosces, & prudentem, & a cupiditate omni remotissimum, præterea magni laboris, summaque industriæ. neq; ego hæc polliceri debeo, quæ tibi ipsi, cum bene cognoueris,

iudicanda

iudicanda sunt: sed tamen In omnibus nouis coniunctionibus interest, qualis primus aditus sit, & qua commendatione quasi amicitiæ fores aperiantur. quod ego his litteris efficere volui: etsi id ipsa per se necessitudo quæstura effecisse debet: sed tamen nihilo infirmius illud, hoc addito. Cura igitur, si me tanti facis, quanti & Varro existimat, & ipse sentio, vt quamprimum intelligam, hanc meam commendationem tantum illi vtilitatis attulisse, quantum & ipse sperarit, nec ego dubitarim. Vale.

EXPLANATIO.

M. Varro] Romanorum doctissimus, cuius hodie libri extant de re rust. & de lingua Latina. intercidere plurimi. *Liberorũ necessitudini*,] epist. 26. & in Diuinatione, & in Orat. pro Plancio. *Cum primũ in forum venit*,] toga virili sumpta, quæ sumebatur ineunte ætatis anno XVII. in forum ibãt, vt oratores audirent, eosque discerent imitari. *Vt se corroborauit*,] vt ad virilem ætatem accesserit. Sic in Orat. pro Cœlio: Cum is iam se corroborauisset, ac vir inter viros esset. Et in eadem, Non modo hæc ætas, sed etiam corroborata, id est non modo adolescentes, sed etiam viri. Et supra eiusdem orationis initio, eos, qui non, vt Cœlij accusator, adolescentes essent, sed viri, robustiores appellauit. Alibi etiam in hãc sententiam eodem verbo vsus est. Inde Robusta ætas. *In hoc studio nostro*,] eloquentiæ, nõ philosophiæ. *Etiam nunc*] licet afflicta rep. qua stante delectabamur multo magis. *Delectamur*] nõ agẽdis in foro caussis, sed priuatis exercitationibus, de quibus epist. 33. lib. 7. & epist. 18. lib. 9. *Nec sine industria*:] nec ita, vt langueret in otio, domestico & priuato studio deditus, sed caussas in foro ageret. industria enim actione cognoscitur. *Mature*] cito: quod auxit amorem meum. *Sed tamen*] quamquam maximis damnis affectus sit: ea tamẽ caussa fecit amicitiam nostrã firmiorem. *Sed tamen caussa communis ordinis*,] plerique veteres libri, sed tamen com-

munis ordinis: quod mendosum esse constat: itaque legendū putabat Vbaldinus Bādinellus, quod itē aliis placere video: sed tamen communio ordinis. Equidem nec improbo, quod placet doctis viris; nec tamen statuo, sit ne hoc melius, quam illud, Causla communis ordinis: quod mihi quidem ideo magis placet, quia sumptum est ex quibusdam antiquis libris. sunt, qui opinentur, Communis, recte legi, & subaudiri, societas: vt publicanorum omnium tota societas intelligatur. id mihi videtur durius, & accersitum nimis longe. *In vtrisque subselliis*, in publicis, priuatisque causlis, id est, in maioribus, & minoribus. Sunt enim subselliorum, si habetur hominum ratio, tria genera; si causlarum, duo. nam & iudices, & patroni, & accusatores in subselliis considebant: causlæ vero vel de publicis rebus erant, vel de priuatis. Quod autem Pediani maiores causlas tribunalibus & sellis curulibus, minores autem subselliis tribuit: magistratus, iudiciis propositos, nō iudices, distinguit. nam iudices, siue cū tribunis pl. triumuiris, quæstoribus, ædilibus pl. siue cū prætoribus, & ædilibus cur. iudicarent, in subselliis cōsidebant: magistratus autem vel in subselliis, vt ij, qui curules non erant, quos proxime nominaui, vel in sellis curulibus, vt ædilis cur. & prætor: & ædilis quidem sine tribunali, prætor autem cum tribunali. Hæc videtur esse Pediani sentētia, cum ait: alij, Alienum, non nomen proprium putant esse, sed alienum & alterius iudicij, & nō ex auditorio prętoris, maiorumque causlarum, sed a subselliis, hoc est, non a tribunalibus. sunt enim subsellia tribunorum, triū virorum, quæstorum, & huiusce modi minora iudicia exercētium, qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, sed in subselliis cōsidebant. Dixit igitur Cicero, versatum esse Varronem in vtrisque subselliis, id est, egisse causlas & apud eos iudices, qui simul cum magistratu non curuli, paruis de rebus, & apud eos, qui, cum curuli de maioribus cognoscerent. Hic addam quasi *πάρεργον*, tertium quoddam genus iudicum fuisse, qui stantes iudicarent: de quibus Cicero in Bruto, si angustē, inquit, & exsiliter dicere, est Atticorū; sint sane Attici, sed in Comitium veniant, ad stantem iudicem dicant. subsellia grandiorem & pleniorem vocem desiderant. Hos opinor leui aliqua de re, a magistratu mandata, seperatim iudicasse. nā stantem iudicasse vel triumuirum, vel alium minorem magistratum,

stratum, credibile nō est: & Pedianus triumuirū sedisse ostendit; & idem Cicero cōfirmat, cum ait in Cluentiana: Hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat triumuir, constituunt. *Petitioni*] petiit, & adeptus est triumuiratum, & tribunatum pl. vt ait Gellius lib. 13. cap. 12. sed vtrum tribunatum ante quæsturam, id est, ante hanc epistolam, eo quęstore scriptam, an post, incertum videtur. scimus, post quæsturam peti solitum esse tribunatum: idque declarat, vt alia omittam argumenta, epist. vlt. lib. 2. verum, petiisse Varronem, bonum virum, bonumque ciuem, tribunatū post hoc tempus, id est post amissam libertatem, cū nihil iure, nihil more gereretur, ad vnius voluntatem omnia referrentur, mihi quidem non fit verisimile. rursus, quis credat eum, gesto iam tribunatu, quęsturam potius, quam ædilitatem cur. aut etiam, ædilitate relicta, prætura petere voluisse? omnino, vt in re difficili aliquid statuam, si post quæsturam Varro tribunatum gessit, vt magistratuum ordo postulat, gessisse Augusto principe, libentius crediderim, quam C. Cæsare dominante. *Honestissimum*] non omnis laborum fructus honestus, sed honor fructus honestissimus. Pro lege Manilia: Meus labor in priuatorū perculis caste integreque versatus, ex vestro iudicio fructum est amplissimum cōsecutus. *Laboris sui.*] quem suscepit, cum versaretur in vtrisque subselliis. *His autem temporibus,*] commutata rep. *Brundisio*] quo se post pugnam Pharsalicā Cicero contulit. ep. 27. lib. 11. & epist. 6. ad Att. lib. 11. *Mandatis,*] vt ageret cum Cæsare, vt in Italia, atque etiam in vrbe, si veller, Ciceroni liceret esse. *Ad Cæsarem*] bellū in Ægypto gerentem. *Renunciando*] mihi. *Si prius caussam, cur eum tantopere diligerem, tibi exposuissem,*] idem loquendi genus epist. 5. lib. 4. Si hoc vnum proposuero, finem faciam. Vide, quæ ibi diximus. *Vsui.*] vtilitati. epist. 16. Multis in rebus mihi magno vsui fuit & fides eius, & prudentia. Epist. 1. lib. 1. ad Att. Fuit & mihi, & Quincto fratri magno vsui in nostris petitionibus. Terētius in Heaut. Mihi sic est vsus. In Hec. Si esset ex vsu nostro hoc matrimonium. Interdum valet, cōsuetudo, vt epist. 1. lib. 9. Eorū vsum dimiseram. Interdū peritia, exercitatione parta, vt epist. 16. Valet ingenio: habet vsum. *Modestum, prudentem, a cupiditate omni remotissimum, magni laboris, summa industria.*] hæc in quæstore re-

quiruntur, præsertim illud, vt sit ab omni cupiditate remotissimus. multi enim pecunias in prouincia contra leges capiebant. *Fores aperiantur.*] pergit in translatione, quia dixerat, Aditus. Non dissimilis illa trãslatio apud Terentiũ, in Heaut. Quantam fenestram ad nequitiam patefeceris. *Et ipse speraris, nec ego dubitarim.*] quemadmodum, Nec, Et, dicitur, vt epist. 1. lib. 1. Nec miror, & gaudeo: sic contra, Et, Nec, vt in hoc loco, & Phil. 11. Patebat via & certa, neque longa. Et in eadem, infra: Mihi quidem & ille peruenisse videtur, quoad progredi potuit fere hominis amentia: neque Antonius vllius supplicij adhibendi, si potestatem habeat, vllam partem est relicturus.

ARGVMENTVM EPIST. XI.

Commendat Bruto & ea vectigalia, quæ Arpinates habebant in Gallia, & legatos, qui ad ea exigenda proficiscebantur. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto. 11.

Quia semper animaduerti, studiose te operam dare, vt ne quid meorum tibi esset ignotum: propterea non dubito, quin scias, non solum cuius municipij sim, sed etiam quam diligenter soleam meos municipes Arpinates tueri. quorum quidem omnia commoda, omnesque facultates, quibus & sacra conficere, & sarta tecta adium sacrarum, locorumque communium tueri possint, consistunt in iis vectigalibus, quæ habent in prouincia Gallia. ad ea visenda, pecunias que, quæ a colonis debentur, exigendas, totamque rem & cognoscendam, & administrandam legatos equites Romanos misimus, Q. Fusidium Q. F. M. Faucium M. F. Q. Mamercium Q. F. Peto a te maiorem in modum, pro nostra necessitudine, vt ea res tibi curæ sit: operamque des, vt per te quam commodissime negotium municipi administre-

miniſtretur, quamprimumque conficiatur: ipſoſque, quorum nomina ſcripſi, vt quamhonorificentiſſime pro tua natura, & quamliberaliſſime tractes. bonos viros ad tuam neceſſitudinem adiunxeris: municipiumque gratiſſimum beneficio tuo deuinxeris: mihi vero etiam eo gratius feceris, quod cum ſemper tueri municipes meos conſueui, tum hic annus præcipue ad meam curam officiumque pertinet. nam, conſtituendi municipij cauſſa, hoc anno ædilem filium meum fieri volui, & fratris filium, & M. Caſium, hominem mihi maxime neceſſarium: (is enim magiſtratus in noſtro municipio, nec alius vllus, creari ſolet) quos cohoneſtaris, in primiſque me, ſi reſp. municipij tuo ſtudio & diligentia bene adminiſtrata erit. quod vt facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Quia ſemper animaduerti,] tollit rogandi neceſſitatem, explicata commendandi cauſſa. *Sacra*] publica. *Sarta tecta adium ſacrarum, locorumque communium*,] quæ cum & conſeruanda maxime ſint, nec ſine vectigalibus conſeruari queant, ſummo ſtudio prouidendum eſt, ne qua res aut impediat agrorum vectigalium fructus, aut imminuat. *In prouincia Gallia.*] vt Atellani. epiſt. 7. *Is enim magiſtratus*,] ædilitas. *Nec vllus alius*,] in aliis enim municipiis vel dictator creari ſolebat, vt Lanuuij; (orat. pro Milone) vel conſul, vt Tuſculi; vel duumuir, vt Corfinij; (Cæſar lib. 1. bel. ci.) vel quattuoruir, vt Neapoli, & Cumis, (epiſt. 11. lib. 10. ad Att. & in Cluentiana) vel quæſtor, vt Sidicini, & Ferenti: (Gellius lib. 10. cap. 3.) Spartianus in Hadriano: Per opida Latina dictator, ædilis, duumuir fieri voluit.

ARGVMENTVM EPIST. XII.

Q. Fuſidium, Arpinatũ legatum cõmendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto. 12.

Alia epistola communiter commendauì tibi legatos Arpinatum, vt potui diligentissime: hac separatim Q. Fusidium, quocum mihi omnes necessitudines sunt, diligentius commendo: non vt aliquid de illa commendatione deminuam, sed vt hanc addam. nam & priuignus est M. Cæsij, mei maxime & familiaris, & necessarij: & fuit in Cilicia mecum tribunus mil. quo in munere ita se tractauit, vt accepisse ab eo beneficium viderer, non dedisse. est praterea, quod apud te valet plurimum, a nostris studiis non abhorrens. quare velim eum quamliberalissime complectare: operamque des, vt in ea legatione, quam suscepit contra suum commodum, secutus auctoritatem meam, quammaxime eius excellat industria. vult enim, id quod optimo cuique natura tributum est, quammaximam laudem cum a nobis, qui eum impulimus, tum a municipio consequi. quod ei continget, si hac mea commendatione tuum erga se studium erit consecutus. Vale.

EXPLANATIO.

Quocum mihi omnes necessitudines sunt,] epist. 1. cum Patrone mihi omnia sunt. epist. 14. Omnia cum eo intercedit iura summæ necessitudinis. *Non vt aliquid de illa commendatione deminuam, sed vt hanc addam,*] simile illud epist. 10. Nihilo infirmius illud, hoc addito. Alij aliter. nos hic emendauimus ex vetusto Mafæorum libro. *In Cilicia*] pro, in Cilicienſi prouincia, cui tres διοικήσεις attributæ erant: ut epist. 67. non enim solam Ciliciam rexit Cicero. *Tribunum mil.*] primum in legione locum post legatum tribunus mil. obtinebat. Sex autem in singulis legionibus Polybius constituit. Asconius duo genera facit, vnum eorum, qui Rufuli vocabantur,

rabantur, qui creari solebant in exercitu: alterum, qui Comitian, Romæ comitiis designati. *Vt accepisse ab eo beneficium videretur, non dedisse.*] sententia similis epist. 19. lib. 6 In qua ille se dedisse beneficium putabit, non accepisse. Recitat Gellius pulcherrimum Publij mimi Senarium: Beneficium dando accepit, qui digno dedit. *Secutus auctoritatem meam,*] auctor enim ei fui, vt eam legationem susciperet. Sequitur proxime: Qui eum impulimus.

ARGVMENTVM EPIST. XIII.

L. Castronium Lucensem commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto. 13.

L. Castronius Patus, longe princeps municipij Lucensis, est honestius, grauis, plenus officij, bonus plane vir, & cum virtutibus, tum etiam fortuna, si quid hoc ad rem pertinet, ornatus: meus autem est familiarissimus, sic prorsus, vt nostri ordinis observet neminem diligentius. quare & vt meum amicum, & vt tua dignum amicitia, tibi commendo: cui quibuscumque rebus commodaueris, tibi profecto iucundū, mihi certe erit gratum. Vale.

EXPLANATIO.

Honestus, grauis, plenus officij,] nihil redundat: singula enim singulis aliquid addunt. vt enim potest esse aliquis honestus, nec tamen grauis, aut officij plenus: ita contra. honestus autem refertur ad genus & familiam, quod honesto loco natus: grauis, ad ætatem & mores: plenus officij, ad probitatem & consuetudinem vel bene merendi, vel remunerandi. *Bonus plane vir,*] ad hanc laudem addi nihil potest: & augetur ex ea maiorem in modum commēdatio, præsertim apud Brutum, insigni bonitate virum. *Fortuna,*] iis rebus, quæ sunt in fortunæ potestate. *Si quid hoc ad rem pertinet,*] si fortuna locum habet inter ea, quæ ad commēdandum valēt.

Familiarissimus, sic prorsus,] ratio non videtur ferre, vt, &c. cum superlatiuo iungatur, sed ipsa ratio refellitur exemplis: epist. 33. Cn. Otacilio Nasone vtor familiarissime, ita prorsus, vt illius ordinis nullo familiarius. *Nostri ordinis,*] senatorij. *Iucundum,*] promitto, in meque recipio, fore eum tibi voluptati. epist. 10.

ARGVMENTVM EPIST. XIV.

Petit, vt exactionem eius pecuniæ, quam L. Strabeni P. Cornelius debet, suo studio & diligentia curet. Eodem anno.

Cicero S. D. Bruto. 14.

L. Titio Strabone, equite Romano in primis honesto & ornato, familiarissime vtor. omnia mihi cum eo intercedunt iura summa necessitudinis. huic in tua prouincia pecuniam debet P. Cornelius. ea res a Volcatio, qui Romæ ius dicit, reiecta in Galliam est. peto a te hoc diligentius, quam si mea res esset, quo est honestius de amicorum pecunia laborare, quam de sua, vt negotium conficiendum cures, ipse suscipias, transigas: operamque des, quod tibi æquum & rectum videbitur, vt quam commodissima condicione libertus Strabonis, quicum rei causa missus est, negotium conficiat, ad nummos qui perueniat. id & mihi gratissimum erit: & tu ipse L. Titium cognosces amicitia tua dignissimum. quod vt tibi curæ sit, vt omnia solent esse, quæ me velle scis, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Omnia mihi cum eo intercedunt iura summæ necessitudinis.] epist. 12. Quocũ mihi omnes necessitudines sunt. *Volcatio*] prætore vrbano, qui ceteris prætoribus nobilitate præstabat. epist. 12. lib. 10. Festus.

ARGVMENTVM EPIST. XV.

Præcilium adolescentem, patre natum Cæsaris amicissimo, commendat. Cæsare cos. IIII. sine collega. nam scripta videtur hæc epistola, item & ea, quæ sequitur, eo tempore, cum Cæsar aduersus Pompeij liberos in Hispania pugnaret. quod etiam doctis viris placuisse video. Et quia Cæsari imperators inscribitur; licet intelligere, scriptam esse post XI. Kal. Mart. quo die imperatorem appellatum, Ategua in Hispania capta, scribit Oppius.

Cicero S. D. C. Cæsari imp. 15.

Præcilium tibi commendo vnice, tui necessarij, mei familiarissimi, viri optimi filium. quem cũ adolescentem ipsum propter eius modestiam, humanitatem, animum, & amorem erga me singularem mirifice diligo: tum patrem eius, re doctus, intellexi, & didici mihi fuisse semper amicissimum. hem hic ille est, de illis maxime, qui irridere atque obiurgare me solitus est, quod me non tecum, præsertim cum abs te honorificentissime inuitarer, coniungerem.

ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν.
audiebam enim nostros proceres clamitantes,
δῆμος ἔνδ', ἵνα πίσυνοι καὶ ὀψιγόνων ἐῦ ἔπῃ.
ὡς περίλλη ἀκάλυφα μέλαινα.
sed tamen idem me consolatur. etiam, hominẽ perustũ, etiamnum gloria volunt incẽdere; atq; ita loquuntur:
μὴ μαὶ ἀπόπυδεῖ γε καὶ ἀκλειὼς ἀπόλοιμι,
ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.
sed me minus iam mouent, vt vides: itaque ab Homeri magniloquẽtia confero me ad vera præcepta Εὐριπίδου:
Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ' αὑτῷ σοφός.
quem versum senex Præcilius laudat egregie: & ait

posse eundem & ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω videre, & tamen nihilo minus

αἰὲν ἀείσειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

Sed, vt redeam ad id, vnde cœpi: vehementer mihi gratum feceris, si hunc adolescentem humanitate tua, quæ est singularis, comprehenderis, & ad id, quod ipsorum Præciliorum caussa te velle arbitror, additeris cumulum commendationis meæ. Genere nouo sum literarum ad te vsus, vt intelligeres non vulgarem esse commendationem. Vale.

EXPLANATIO.

Præcilium tibi commendo vnice,] causæ sunt huius commendationis duæ: quarum altera sumitur ab adolescente Præcilio, qui modestia & humanitate excellat, Ciceronemque ipsum singulariter diligat: Altera ab eius patre, cuius & in Cæsarem Ciceronemque non vulgaris beneuolentia, & probitas eximia sit. Præcilia gens & plebeia, nec vllo clara consulatu, ne prætura quidem, quod sciam. *Hem hic ille est*] insignis ad mouendum locus: tum quia sensus Præcilij & studium erga Cæsarem declaratur: tum etiam, quia Cicero, qua sibi re offensum Cæsarem putat, in ea dat operam, vt illum sibi, erroris confessione, reconciliet. Hem, particula non dolentis, sed indicantis potius: vt Phil. 5. Hem caussam, cur lex tam egregia ferretur, vt eo studices haberemus, quos hospites habere nemo velit. Et Terentius in And. Obsecro te, quamprimum hoc me libera miseram metu. D. hem libero. In And. Hem tibi, resciuit omnem rem. Et alibi. Similiter Plautus in Asin. Hem nunc, si velis da, commoda homini amico. Et in Capt. Hem mihi iam otiũ est. Et alibi. *Irridere*] initio ciuilis belli. *Non tecum coniungerem.*] coniunxit se cum Pompeio. *Honorificentissime*] epist. 9. lib. 9. Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν] sed meum numquam animum in pectoribus persuaserunt. Homeri versus, οὐδ. κ. *Nostros proceres*] Pompeianos. Proceres vocat cum ironia: quia defendi a se remp. gloriarentur. ἀλ-

κμὴν

τίμιος ἔσσ', &c.] fortis esto, vt aliquis te & posterorum laudet. Homerus οἶ.α, & γ. ὡς νηφέλη] sic nebula occultauit atra. id est: ita non vidi, quod vtilius mihi fuit: ita mihi quasi nebula quædam videndi facultatem ademit. οἶ.ω. *Idem*] idem senex Præcilius, qui me irridebat antea & obiurgabat. *Consolatur.*] cum dicat me tibi esse carissimum. *Etiam, hominem perustum, etiamnum gloria volunt incendere.*] Etiamnum, non placet: videtur enim abūdare, cum iam dictum sit, Etiam. Augent mendi suspicionem veteres libri. nam pro, Etiamnum, tres habent, Et intimum: vnus, Et iam non: duo, Et inanem: vnus, Et inani: vnus, Inani: vnus, quo sum vsus adolescens, Vincentij Riccij, Immani: quod in scholiis nostris olim testati sumus: vnus omnino, Etiamnum. Quæ varietas dubitationem mihi quidem non paruam affert. placuit olim, Inani gloria: placet idem nunc, ita, si docti viri probant. non enim is sum, qui meas opiniones mordicus retineam. μὴ μὰν ἀσπουδῆ γε, &c.] ne negligenter, & sine gloria peream, sed magno aliquo edito facinore, & posteris audiendo. Il. χ. *Vt videt:*] quia non sequor partes eorum, sed in vrbe sum. *Ab Homeri magniloquentia confero me ad vera præcepta* Εὐρι-πίδου] quid Homerus dicat, non attendo: Euripidem audio libentius. Magnifice loquitur Homerus, quia superioribus versibus ad gloriam hortatur. *Vera*] qui enim desipiat in re sua, sapere eum in aliena quis existimet? μισῶ σοφιστήν,] odi sapientem, qui non sibi sapit. Cur eos, inquit, monentes audiam; cum ipsi sibi, tecum decertantes, non optime consulant? Senarius hic ex Euripidis Medea videtur esse. vide epist. 6. lib. 7. *Laudat*] quasi vere dictum, & eorum exemplo comprobatum, qui mihi consilium dant, cum ipsis eorum consilia non prosint. *Posse eundem*,] posse, qui suis rationibus prospiciat, id quod ego facio, eundem præclare agere, & aliis præstare. Cum enim proceres illi, Ciceronem incendere gloria cupientes, ita loquerentur: μὴ μὰν ἀσπουδῆ γε, &c. potes, aiebat Præcilius, & præclare agere, quod isti monent, & simul tamen ante & post videre, id est consilia tuta & salutaria capere: quod e Cæsaris amicitia consequeris. Ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω videre,] præterita simul & sequentia inspicere: quod qui facit, errare nō potest. facit autē is, aiebat Præcilius, qui cum Cæsare, opibus, honoribus, gloria floren-

tissimo, non contendit. Sumptum ex Homero, qui Achillem ob ereptam sibi ab Agamemnone Briseidem ita conquerentem inducit Il. lib. 1.

---ἦ γὰρ ὅγ' ὀλοῇσι φρεσὶ δύσει,
ᾗδέ τ' οἶδε νοῆσαι ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω,
ὅππως οἱ Δαναοὶ νηυσὶ σόοι μαχέοιντο ἀχαιοί.

Et in Od. lib. vlt.

πῖσι δὲ καὶ μετέειπε γέρων ἥρως ἀλιθέρσης
μαντοσύνῃσι. ὁ γὰρ οἷος ὁμῶς πρόσσω καὶ ὀπίσσω.

Αἰὲν ἀριστεύειν] semper egregie se gerere, & aliis antecellere, Homerus Il. ζ, & λ. *Genere nouo,*] ob interpositos Graecos versus,

ARGVMENTVM EPIST. XVI.

Apollonium, P. Crassi libertum, Caesari, bellum in Hispania contra Pompeij liberos gerenti, commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Caesari imp. 16.

P. Crassum, ex omni nobilitate, adolescentem dilexi plurimum; &, ex eo cum ab ineunte eius aetate bene speraussem, tum optime existimare coepi ex iis iudicijs, quae de eo feceram, cognitis. eius libertum Apollonium iam tum equidem, cũ ille viueret, & magni faciebam, & probabam. erat enim & studiosus Crassi, & ad eius optima studia vehementer aptus: itaque ab eo admodum diligebatur. post mortem autem Crassi, eo mihi etiam dignior visus est, quem in fidem atque amicitiã meam reciperem, quod eos a se obseruandos & colendos putabat, quos ille dilexisset, & quibus carus fuisset. itaque & ad me in Ciliciam venit: multisque in rebus mihi magno vsui fuit & fides eius, & prudentia: &, vt opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum studio & fidelitate consequi potuit, non defuit. quod cum speraret

reret te quoque ita existimare, in Hispaniam ad te maxime ille quidem suo consilio, sed etiam me auctore est profectus. cui ego commendationem non sum pollicitus: non quin eam valituram apud te arbitrarer: sed neque mihi egere commendatione videbatur, qui & in bello tecum fuisset, & propter memoriam Crassi de tuis unus esset: & si uti commendationibus vellet, etiam per alios eum videbam id consequi posse. testimonium meum de eo iudicij, quod & ipse magni æstimabat, & ego apud te valere eram expertus, ei libenter dedi. Doctum igitur hominem cognoui, & studijs optimis deditum, idque a puero. nam domi meæ cum Diodoto Stoico, homine meo iudicio, eruditissimo, multum a puero fuit. nunc autem incensus studio rerum tuarum, eas litteris Græcis mandare cupiebat. posse arbitror. valet ingenio, habet vsum: iampridem in eo genere studij litterarumque versatur: satisfacere immortalitati laudum tuarum mirabiliter cupit. Habes opinionis meæ testimonium: sed tu hoc facilius multo, pro tua singulari prudentia, iudicabis. & tamen, quod negaueram, commendo tibi eum. quidquid ei commodaueris, erit mihi maiorem in modum gratum. Vale.

EXPLANATIO.

P. Crassum,] Liciniæ gentis, plebeiæ, M. Crassi, a Parthis interempti, filium. epist. 8. lib. 5. *Exomni nobilitate,*] nobiles enim & plebeij generis homines dicebantur, ob honores ab eorum parentibus & maioribus præclare gestos. epist. 64. Pluris ex omni nobilitate neminem facio. Quo loco de homine patricio loquitur. *Cognitis*] robustiore eius ætate. *Optima studia*] eloquentiæ P. Crassus operam dedit: ideoque Ciceronis consuetudine perlibenter vtebatur: eumque cum patre dissidentem in gratiam reduxit, auctor Plutarchus. Ci-

cero autem in Bruto, Quæ quidem, inquit, etiam cum P. Craſſo M. F. cum initio ætatis ad amicitiam ſe meam contuliſſet, ſæpe egiſſe me arbitror; cum eum vehementer hortarer, vt eam laudis viam rectiſſimam eſſe duceret, quam maiores eius ei tritam reliquiſſent. erat enim cum inſtitutus optime, tum etiam perfecte planeque eruditus: ineratq; & ingenium ſatis acre, & orationis non inelegans copia: prætereaque ſine arrogantia grauis eſſe videbatur, & ſine segnitia verecundus. *Poſt mortem autem Craſſi,*] perijt Publius cum patre in Parthis. *Ad me*] proconſulem. *In Alexandrino bello*] quod Cæſar, poſt Pharſalicam pugnam, cum Ptolemæo puero geſſit. exſtat eo de bello vel Hirtij, vel Oppij liber. *Propter memoriam Craſſi de tuis vnus eſſet:*] quia P. Craſſus in Gallia Cæſaris legatus fuerat. *Diodoto Stoico,*] epiſt. 4. lib. 9. *Poſſe arbitror.*] mos Ciceronis eſt, aliqua re præpoſita, breuiter ſuum ſenſum oſtendere, vt epiſt. 1. lib. 16. Is omnia poſſitus eſt, quæ tibi eſſent opus. facturum puto. Et epiſt. 4. lib 10. ad Att. Iurabat ad ſummam, quod nullo negotio faceret, amiciſſimum mihi Cæſarem. eſſe debet. *Vſum:*] peritiam exercitatione partam. *In eo genere ſtudij,*] in hiſtoria. *Immortalitati*] quas nulla dies exſtinguet. *Iudicabis.*] de doctrina hominis, de ingenio, de vſu, & an Græcis litteris res tuas mandare poſſit. *Et tamen quod negaueram, commendo tibi eum.*] ſimile artificium epiſt. 18. Quod modo verebar tibi gratias agere, nunc plane ago.

ARGVMENTVM EPIST. XVII.

Sulpicio, iuriſconſultorum principi, Achaia præfecto, Manium Curium, Patris negotiantē, commendat. Cæſare quartum conſule, ſine collega, pugnante in Hiſpania contra Pompeij liberos. nam eo anno fuiſſe in Achaia Sulpicium, ex eo coniicio, quod Ciceronem litteris e prouincia miſſis, quas lib. 4. leguntur, de obitu Tullia filiæ conſolatus eſt. Tullia vero periit Hiſpanienſi bello, vt ex epiſt. 22. ad Att. lib. 12. cognoſcatur: & ex Hiſpania Cæſar ipſe ad Ciceronem conſolatorias litteras miſit, vt ex epiſt. 20 lib 13. ad eundem.

Cicero S. D. Ser. Sulpicio. 17.

M'. Curius, qui Patris negotiatur, multis & magnis de

gnis de cauſſis a me diligitur. nam & amicitia peruetus mihi cum eo eſt, vt primum in forum venit, inſtituta: & Patris cum aliquoties antea, tum proxime hoc miſerrimo bello domus eius tota mihi patuit: qua, ſi opus fuiſſet, tam eſſem vſus, quam mea. maximum autem mihi vinculum cum eo eſt, quaſi ſanctioris cuiuſdam neceſſitudinis, quod eſt Attici noſtri familiariſſimus, eumque vnum præter ceteros obſeruat ac diligit. quem ſi tu iam forte cognouiſti: puto me hoc, quod facio, facere ſerius. ea enim eſt humanitate & obſeruantia, vt eum tibi iam ipſum per ſe commendatum putem. quod tamen ſi ita eſt: magnopere a te quaſo, vt ad eam voluntatem, ſi quam in illum ante has meas litteras contuliſti, quam maximus poſt ea commendatione cumulus accedat. ſin autem propter verecundiam ſuam minus ſe tibi obtulit: aut eum nondum ſatis habes cognitum: aut qua cauſſa eſt cur maioris commendationis indigeat: ſic tibi eum commendo, vt neq; maiore ſtudio quemquam, neque iuſtioribus de cauſſis commendare poſſim. faciamque id, quod debent facere ij, qui religioſe & ſine ambitione commendant. ſpondebo enim tibi, vel potius ſpondeo, in me neque recipio, eos eſſe M'. Curij mores, eamque tum probitatem, tum etiam humanitatem, vt eum & amicitia tua, & tam accurata commendatione, ſi tibi ſit cognitus, dignum ſis exiſtimaturus. mihi certe gratiſſimum feceris, ſi intellexero has litteras tantum, quantum ſcribens confidebam, apud te pondus habuiſſe. Vale.

EXPLANATIO.

M'.] Manius prænomen a Mane, vt a Luce Lucius. Familiare fuit Curiorum & Aciliorum prænomen. *Curius*,] is eſt, ad quem ſunt epiſt. 28. 30. 31. lib. 7. & ipſius

etiam vna ad Ciceronem. nominatur præterea epist. 50. huius lib. & epist. 1. 6. 9. 10. lib. 16. & epist. 2. 3. ad Att. lib. 7. & ad eundem epist. 5. 6. lib. 8. *Vt primum in forum venit,*] sic epist. 10. *Bello*] quod gestum est inter Cæsarem & Pompeium. *Quam maximus postea commendationis cumulus accedat.*] pro, Postea, Potest mea, mihi placere, scholia mea in has epistolas, ante triginta annos edita, & sæpe deinde impressa, testantur. itaque non disputo, quam recte faciant, qui, quod nostrum est, ad alios transferant: cum præsertim, Scholia nostra se vidisse, infitias ire non possint. equidem, quod ad me attinet, non laboro: minima enim hæc duco; & magis id specto, vt studiosis meo labore consulam, quam vt inanem gloriam quæram: sed iniquam nostrorum temporum consuetudinem notandam putaui. De correctione nihil addo. notus enim loquendi modus. vno tamen vtar exemplo. epist. 4. lib. 15. Quam potui maximis itineribus ad Amanum ire contendi. *Religiose & sine ambitione*] quasi religioni aduersetur ambitio. nam religio veritatem exigit: ambitio sæpe veris falsa proponit.

ARGVMENTVM EPIST. XLIX.

Primum agit gratias de optima in Pomponium Atticum voluntate: deinde non necessariam commendationem addit, vt neque in Epiroticis negotiis, neque alias in rebus Attico desit. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 18.

Non concedam, vt Attico nostro, quem elatum lætitia vidi, iucundiores tuæ, suauissime ad eum & humanissime scriptæ, litteræ fuerint, quam mihi. nam etsi vtrique nostrum prope æque grata erant: tamen ego admirabar magis, te, quasi rogatus, aut certe admonitus, liberaliter Attico respondisses, (quod tamen dubium nobis, quin ita futurum fuerit, non erat) vltro ad eum scripsisse, eique nec opinanti voluntatem tuam tantam per litteras detulisse. de quo non modo rogare

te, vt

re, vt eo ſtudioſius mea quoque cauſſa facias, non debeo, (nihil enim cumulatius fieri poteſt, quam polliceris) ſed ne gratias quidem agere, quod tu & ipſius cauſſa, & tua ſponte feceris. illud tamen dicam, mihi id, quod feciſti, eſſe gratiſſimum. tale enim tuum iudicium de homine eo, quem ego vnice diligo, non poteſt mihi non ſumme eſſe iucundum. quod cum ita ſit, eſſe gratum neceſſe eſt. ſed tamen, quando mihi, pro coniunctione noſtra, vel peccare apud te in ſcribendo licet: vtrumque eorum: quæ negaui mihi facienda eſſe, faciam. nam & ad id, quod Attici cauſſa te oſtendiſti eſſe facturum, tantum velim addas, quantum ex noſtro amore acceſſionis fieri poteſt: & quod modo verebar, tibi gratias agere, nunc plane ago: teque ita exiſtimare volo, quibuſcumque officijs in Epiroticis, reliquiſque rebus Atticum obſtrinxeris, iiſdem me tibi obligatum fore. Vale.

EXPLANATIO.

Elatum lætitia] epiſt. 10. lib. 2. Poſt comitia iſta præclara, quæ me lætitia extulerunt. *Rogatus, aut certe admonitus,*] correctio, quia rogari amicus ab amico non vult. epiſt. 9. lib. 1. quæ mihi commendas, ea tantæ mihi curæ ſunt, vt me nolim admoneri, rogari vero ſine magno dolore vix poſſim. Et epiſt. 4. lib. 15. Admonendum te potius, quam rogandum puto. Et epiſt. 13. lib. 9. Peto a te, vel, ſi pateris, oro. *Quin ita futurum fuerit,*] te reſponſurum liberaliter fuiſſe, dubium nobis non erat. *Vltro ad eum ſcripſiſſe,*] ita ſcripſiſſe ad eum vltro, quaſi rogatus, aut certe, quoniam rogari amor non patitur, admonitus liberaliter ei reſpondiſſes. *Nec opinanti*] ſic malui, quam Inopinanti. inopinatum autem paſſiue, vt Grammatici loquuntur, ſæpe dixit. Hic, Nec, valet non, vt epiſt. 4. lib. 15. Præſentibus inſidijs nec opinantem liberaui. Et in eadem infra: Pleroſque nec opinantes oppreſſimus. Et lib. 3. de Fin. Quod cum accidiſſet, vt alter alterum nec opinato

videremus, surrexit statim. Et lib. 3. de leg. Senatori, qui ne aderit, aut caussa, aut culpa esto. *Quod tu & ipsius caussa, & tua sponte feceris.*] si enim id mea caussa feciſſes, gratias ipse agere deberem: cum vero ipsius caussa feceris, ad eum pertinere gratiarum actio videtur. quamquam ne ille quidē gratias debet agere: non enim ab eo rogatus, aut admonitus, sed vltro ipse nec opinanti voluntatem ei tuam tantam per litteras detuliſti. itaque gratiarū actio nulla æquare potest officium tuum. *Esse gratum necesse est*] quia, quod iucundum, idem gratum, non contra. vide quæ diximus epiſt. 6. lib. 4. *Virumque eorum, quæ negauisti tibi faciendā esse faciam.*] solet in commendationibus, hoc vti Cicero genere artificij, vt, quos primum negauit oportere commendari, eosdem postea commendet: vt epiſt. 16 Et tamen, quod negaueram, commendo tibi eum. Et ad Caronem, epiſt. 4. lib. 15. cum hæc iam dixiſſet: Etsi talibus de rebus grauiſſimos homines & rogare solere, & rogari scio: tamen admonendum potius te a me, quam rogandum puto: subiunxit aliquanto infra: Huic meæ voluntati, vt faueas, adiutorque sis, quod paullo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo. Vide & initium epiſt. 47. & epiſt. 63. *Quantum accedere fieri poterit.*] epiſt. 1. lib. 2. Quantæcumque tibi accessiones fient & fortunæ, & dignitatis. *Epirotici*] possessiones in Epiro Atticus habuit, vt epiſtolæ ad eum scriptæ, & Neposin vita demonstrat. Epirus autem hoc tempore ad imperium Sulpicij, Achaiam regentis, pertinuit: antea Macedoniæ prouinciæ pars fuit: vt ostendit oratio in Pisonem.

ARGVMENTVM EPIST XIX.

Rogat, vt Lysonem, quem antea quoque commendauerat, in fidem necessitudinemque recipiat. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 19.

Cum Lysone Patrensi est mihi quidem hospitium vetus; quam ego necessitudinem sanctè colendam puto: sed ea caussa etiam cum alijs compluribus, familiari-

tas tan-

tas tanta nullo cum hospite, & ea cum officijs eius multis, tum etiam consuetudine quotidiana sic est aucta, vt nihil sit familiaritate nostra coniunctius. is cum Romæ annum prope ita fuisset, vt mecum viueret: etsi eramus in magna spe, te meis litteris commendationeq; diligentissime facturũ id, quod feci, vt eius rem & fortunas absentis tuerere: tamen, quod in vnius potestate erant omnia, & quod Lyso fuerat in nostra causa, nostrisque præsidijs, quotidie aliquid timebamus. effectum tamen est & ipsius splendore, & nostro, reliquorumque hospitum studio, vt omnia, quæ vellemus, a Cæsare impetrarentur. quod intelliges ex ijs litteris, quas Cæsar ad te dedit. nunc non modo non remittimus tibi aliquid ex nostra commendatione, quasi adepti iam omnia: sed eo vehementius a te contendimus, vt Lysonem in fidem necessitudinemque tuam recipias. cuius dubia fortuna timidius tecũ agebamus, verentes, nè quid accideret eiusmodi, vt ne tu quidem mederi posses: explorata vero eius incolumitate, omnia a te studia summa cura peto. quæ ne singula enumerem, totam tibi domum commendo, in his adolescentem filium eius: quem C. Memmius Gemellus, cliens meus, cũ in calamitate exsulij sui Patrensis ciuis factus esset. Patrensiũ legibus adoptauit: vt eius ipsius hereditatis ius causamque tueare. Caput illud est, vt Lysonem, quem ego virum optimum gratissimumq; cognoui, recipias in necessitudinem tuã quod si feceris, nõ dubito, quin in eo diligendo, ceteriſque postea commendando, idem, quod ego, sis iudicij & voluntatis habiturus. quod cum fieri vehementer studeo: tum etiã illud vereor, ne, si minus cumulate videberis feciſse aliquid eius causa, me ille negligenter scripsisse de se putet, non te oblitum mei. quanti enim me faceres, cum ex ser-

monibus quotidianis meis, tum ex epistolis etiam tuis potuit cognoscere. Vale.

EXPLANATIO.

Lysone] is est, cui Tironem ægrum commendauit. epist. 1. 6. 9. lib. 16. *Necessitudinem*] cuius arctiora quædam vincula sunt, quam amicitiæ. itaque sequitur, Sancte colendam. sancta enim hospitij iura. vnde hospitalis Iuppiter, qui hospitijs præesset, epist. 10. lib. 2. ad Q. fr. & in orat. pro Deiotaro, & lib. 3. de Fin. *Absentis*] quia Romæ, non Patris, esset. *In nostra caussa, nostrisque præsidiis,*] Pompeium secutus est in ciuili bello. *Timebamus.*] a Cæsare. *Quas Cæsar ad te scripsit.*] potest eas litteras Cæsar in Hispania scripsisse: sed verisimilius est, in Vrbe: cum dicat Cicero, Et nostro, reliquorumque hospitum studio. quod si ita est; iuit Sulpicius in Achaiam, ante quam in Hispaniam: (epist. 4. lib. 4.) manssit vsque ad citum belli. nam, vt diximus iam, Cæsar & Sulpicius, hic ex Achaia, ille missis ex Hispania litteris, in obitu filiæ consolati sunt. *Accideret*] voluntate Cæsaris. *C. Memmium Gemellum,*] potest esse is Memmius, ad quem supra leguntur Ciceronis epistolæ. nam & prænomen idem est, & exsulauit vtetque. *Patrensis ciuis*] amissa Romana ciuitate. nam duarum ciuitatum ciuis esse nemo poterat. *Me ille negligenter desse scripsisse putet, non te oblitum mei.*] Simile illud epist. 1. Noli te in me illiberalem, sed me in se negligentem putabit.

ARGVMENTVM EPIST. XX.

Commendat Asclaponem medicum. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 20.

Asclapone Patrensi, medico, vtor valde familiariter: eiusque tum consuetudo mihi iucunda fuit, tum etiam ars, quam sum expertus in valetudine meorum: in qua mihi tum ipsa scientia, tum etiam fidelitate benuolentiaque satisfecit. hunc igitur tibi commendo: & a

te peto,

te peto, vt des operam, vt intelligat, diligenter me scripsisse de se, meamque commendationem vsui magno sibi fuisse. erit id mihi vehementer gratum. Vale.

EXPLANATIO.

Medico,] medicinam Romæ ingenui homines, vt artem illiberalem, non colebant. *Meorum:*] Tironis, quem ex Cilicia decedens ægrum Patris reliquit. epist. 1. 6. 9. lib. 16.

ARGVMENTVM EPIST. XXI.

Domũ & rem familiarem M. Æmilii, maximeq; C. Hammonium, libertum eius, commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 21.

M. Æmilius Auianus ab ineunte adolescentia me obseruauit, semperque dilexit, vir cum bonus, tum perhumanus, & in omni genere officij diligendus. quem si arbitrarer esse Sicyone: & nisi audirem, ibi eum etiam nunc, vbi ego reliqui, Cibyræ commorari: nihil esset necesse plura me ad te de eo scribere. perficeret enim ipse profecto suis moribus, suaque humanitate, vt sine cuiusquam commendatione diligeretur abs te non minus, quam & a me, & a ceteris suis familiaribus. sed, cum illum abesse putem; commendo tibi maiorem in modum domum eius, quæ est Sicyone, remque familiarem, maxime C. Auianum Hammonium, libertum eius: quem quidem tibi etiam suo nomine commendo. nam cum propterea mihi est probatus, quod est in patronum suum officio & fide singulari: tum etiam, quod in me ipsum magna officia contulit; mihique molestissimis temporibus iti

fideliter beneuoleque præsto fuit, vt si a me manumissus esset. itaque peto a te, vt eum Hammonium & in patroni eius negotio sic tueare, vt eius procuratorem, quem tibi commendo; & ipsum suo nomine diligas, habeasque in numero tuorum. hominem pudentem & officiosum cognosces, & dignum, qui a te diligatur. Vale.

EXPLANATIO.

In omni genere officii diligendus.] non delector mutatione: facio tamen libenter, vt in locis mendum redolentibus testificer sententiam meam. In omni genere officij diligendus, ferri potest, & eo magis, quod omnes libri veteres consentiunt: verum tamen, quia Diligens, & Diligendus, nón admodum diuersa sunt; scripsi olim, nihil tamen affirmans, magis mihi placere Diligens, quam Diligendus: vt mentio fiat officio diligentiæ potius quam amoris, ex consuetudine Ciceronis: quam si quis contemnit, eum a me dissentire nec miror, nec moleste fero. Ciceronis hæc sunt, pro Plancio: In omni officio diligentissimus. Pro Cælio: Viro omnis officij diligentissimo. Pro Cluentio: In omnibus officijs retinendis diligentior esse nemo potest. *C. Auianum*] epist. 27. minor a nonnullis, Auianium, legi: cum tamen initio epistolę, M. Æmilius Auianus, legant. cur autem liberti nomen a patroni nomine dissentiat? *Molestissimis temporibus*] cum exsularet, a Clodio pulsus. *Eum Hammonium*] fortasse abundat Hammonium.

ARGVMENTVM EPIST. XXII.

T. Manlium suo Varroniſque Murena nomine commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 22.

T. Manlium, qui negotiatur Thespijs, vehementer diligo. nam & semper me coluit, diligentissimeque obseruauit; & a studijs nostris non abhorret. accedit eo, quod

quod Varro Murena magnopere eius causa vult omnia. qui ita existimauit, etsi suis litteris, quibus tibi Manlium commendabat, valde confideret, tamen mea commendatione aliquid accessionis fore. me quidem cum Manlij familiaritas, tum Varronis studium commonuit, vt ad te quamaccuratissime scriberem. Gratissimum igitur mihi feceris, si huic commendationi meæ tantum tribueris, quantum cui tribuisti plurimum, id est, si T. Manlium quammaxime, quibuscumque rebus honeste ac pro tua dignitate poteris, iuueris atque ornaueris. ex ipsius praterea gratissimis & humanissimis moribus, confirmo tibi, eum te, quem soles fructum a bonorum virorum officijs exspectare, esse capturum. Vale.

EXPLANATIO.

Varro Murena] Varro Terentiæ gentis, Murena Liciniæ cognomen. hic igitur vel ex Terentia in Liciniam, vel, quod magis arbitror, ex Licinia in Terentiam adoptatus, nouum cognomen accepit, vetere conseruato: vt Pompeij Magni socer Scipio Metellus, adoptatus a Q. Cæcilio Metello Pio, cum esset antea Corneliæ gentis: vt Varro Lucullus, qui anno Vrbis 680. Consul fuit, accepto Terentiæ gentis cognomine, Liciniæ retento. Hunc ego Varronem Murenam facile crediderim eius Varronis Murenæ patrē fuisse, qui cum Augusto anno 730. consulatum gessit. Muræna vero scribendum esse, non Murena, cum a *μύραινα* pisce deducatur. vt alia Romanarum gentium cognomina, licet aduersante lapidum antiquorum auctoritate, libenter existimauerim. *Quibuscumque rebus honeste ac pro tua dignitate poteris*,] eodem modo epist. 31. Similiter epist. 32. & epist. 67.

ARGVMENTVM EPIST. XXIII.

L. Cossinium libertum commendat.

Cicero S. D. Sulpicio. 23.

L. Cossinio, amico & tribuli meo, valde familiariter vtor. nam & inter nosmet ipsos vetus vsus intercedit: & Atticus noster maiorem etiam mihi cum Cossinio consuetudinem fecit: itaque tota Cossinij domus me diligit, in primisque libertus eius L. Cossinius Anchialus, homo & patrono, & patroni necessarijs, quo in numero ego sum, probatissimus. hunc tibi ita commendo, vt si meus libertus esset, eodemque apud me loco esset, quo & est apud patronum suum, maiore studio commendare non possem. quare pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receperis. atque eum, quod sine molestia tua fiat, si qua in re opus ei fuerit, iueueris. id & mihi vehementer gratum erit, & tibi postea iucundum. hominem enim summa probitate, humanitate, obseruantiaque cognosces. Vale.

ARGVMENTVM EPIST. XXIV.

Primum agit gratias Sulpicio, quod se totum Lysoni remisisset: deinde rogat, vt eundem omnibus officiis, omnique liberalitate complectatur. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 24.

Cum antea capiebam ex officio meo voluptatem quod memineram, quam tibi diligenter Lysonem, hospitem & familiarem meum, commendassem: tum vero, postea quam ex litteris eius cognoui, tibi eum falso suspectum fuisse, vehementissime lætatus sum, me tã diligentem in eo commendando fuisse. ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationẽ maximo adiumento fuisse: quod ad te delatum diceret, sese contra dignitatẽ

suam

tuam Roma de te loqui solitum esse. de quo etsi pro tua facilitate & humanitate purgatum se tibi scribit esse: tamen primũ, vt debeo, tibi maximas gratias ago, cum tantum litteræ meæ potuerunt, vt, ijs lectis, omnem offensionem suspicionis, quam habueras de Lysone, deponeres: deinde, credas mihi affirmanti, velim, me hoc non pro Lysone magis, quam pro omnibus, scribere: hominem esse neminem, qui vmquam mentionem tui sine tua summa laude fecerit. Lyso vero cum mecum prope quotidie esset, vnaque viueret: non solum quia me libenter audire arbitrabatur, sed quia libentius ipse loquebatur, omnia mihi tua & facta, & dicta laudabat. quapropter, etsi a te ita tractatur, vt iam non desideret commendationem meam: vniuersque se litteris meis omnia consecutum putet: tamen a te peto maiorem in modum, vt eum etiam atque etiam tuis officijs, liberalitate complectare. scriberem ad te, qualis vir esset, vt superioribus litteris feceram: nisi eum iam per se ipsum tibi satis esse notum arbitrarer. Vale.

EXPLANATIO.

Vnũ litterũ] epist. 19. *Tuis officijs, liberalitate complectare.*] omisit copulam, vt epist. 28. Homini gratissimo, iucundissimo. & lib. 3. epist. 8. 10. 12. lib. 5. epist. 17. lib. 7. epist. 5. lib. 8. epist. 6. lib. 9. epist. 1. item alibi sæpe.

ARGVMENTVM EPIST. XXV.

Hagesaretum breuiter, sed accurate commendat.

Cicero S. D. Sulpicio. 25.

Hagesaretus Larisæus, magnis meis beneficijs ornatus in consulatu meo, memor & gratus fuit, meque

postea diligentissime coluit. eum tibi magnopere commendo, vt & hospitem, & familiarem meum, & gratum hominem, & virum bonum, & principem ciuitatis suæ, & tua necessitudine dignissimū. pergratum mihi feceris, si dederis operā, vt is intelligat hanc meā commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.

ARGVMENTVM EPIST. XXVI.

Commendat Mescinii Achaica negotia. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 26.

L. Mescinius ea mecum necessitudine coniunctus est, quod mihi quæstor fuit: sed hanc causſam, quam ego, vt a maioribus accepi, semper grauem duxi, fecit virtute & humanitate sua iustiorem. itaque eo sic vtor, vt nec familiarius vllo, nec libentius. is quamquam cōfidere videbatur, & sua causſa, quæ honeste posſes, libenter esse facturum: magnum tamen esse sperauit apud te meas quoque litteras. id cum ipse ita iudicabat; tum pro familiari consuetudine sæpe ex me audierat, quam suauis esset inter nos, & quanta coniunctio. Peto igitur a te, tanto scilicet studio, quanto intelligis debere me petere pro homine tam mihi necessario, & tam familiari, vt eius negotia, quæ sunt in Achaia, ex eo quod heres est M. Mindio, fratri suo, qui Elide negotiatus est, explices, & expedias tum iure & potestate, quam habes, tum etiam auctoritate & consilio tuo. sic enim præscripsimus ijs, quibus ea negotia mandauimus, vt omnibus in rebus, quæ in aliquam controuersiam vocarentur, te arbitro, & quod commodo tuo fieri posſet, te disceptatore vterentur. id vt honoris mei causſa suscipias, vehementer te etiam atque etiam rogo. Illud præterea, si non alienum tua dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum;

si qui

Si qui difficiliores erunt, vt rem sine controuersia confici nolint, si eos, quando cum senatore res est, Romam reieceris. quod quo minore dubitatione facere possis, litteras ad te a M. Lepido consule, non quæ te aliquid iuberent, (neque enim id tua dignitatis esse arbitrabamur) sed quodam modo quasi commendaticias sumpsimus. Scriberem, quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses nisi & te scire considerem, & mihi peterem. sic enim velim existimes, non minus me de illius re laborare, quam ipsum de sua. sed cum illum studeo quamfacillime ad suum peruenire; tum illud laboro, vt non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur.

EXPLANATIO.

Quæstor fuit:] in Cilicia. epist. 20. 21. lib. 5. & 6. lib. 16. *Grauem duxi,*] epist. 10. *Libenter te esse facturum:*] ab omnibus antiquis libris, vno excepto, abest Te: nec sane necessarium videtur. *Meas quoque litteras.*] etsi neque numerus, neque genus loquendi admodum mihi satisfacit: quid enim est, Meæ litteræ magnum sunt apud te? consensus tamen facit veterum librorum, vt acquiescam. in vulgatis legebatur, Meas quoque litteras pondus habituras: apte: sed antiquitatis, vt arbitror, nullo testimonio. *M. Mindio,*] epist. 20. lib. 5. *Elide*] in qua vrbe delubrum Iouis Olympij fuit. Plinius lib. 4. cap. 5. *Quod commodo tuo fieri posset,*] quod sine molestia tua fiat, epist. 23. & epist. seq. Quod commodo tuo fiat. *Disceptatore*] rei, quæ in controuersiam vocatur, moderatore. In Partitionibus hoc verbum Cicero ipse interpretatur: Aut auscultator est modo, qui audit, aut disceptator, id est rei sententiæque moderator. Eo vsus est Asinius cuius hæc recitat Quinctil. lib. 9. cap. vltimo: Si, Cæsar, ex omnibus mortalibus, qui sint ac fuerint, posset huic caussæ disceptator legi, non quisquam te potius optandus nobis fuit. *Alienum tua dignitate*] sic locutus epist. 14. lib. 9.

postea diligentissime coluit. eum tibi magnopere commendo, vt & hospitem, & familiarem meum, & gratum hominem, & virum bonum, & principem ciuitatis suæ, & tua necessitudine dignissimũ. pergratum mihi feceris, si dederis operã, vt is intelligat hanc mẽã commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.

ARGVMENTVM EPIST. XXVI.

Commendat Mescinii Achaica negotia. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 26.

L. Mescinius ea mecum necessitudine coniunctus est, quod mihi quæstor fuit: sed hanc causam, quam ego, vt a maioribus accepi, semper grauem duxi, fecit virtute & humanitate sua iustiorem. itaque eo sic vtor, vt nec familiarius vllo, nec libentius. is quamquam cõfidere videbatur, & sua causa, quæ honeste posses, libenter esse facturum: magnum tamen esse sperauit apud te meas quoque litteras. id cum ipse ita iudicabat, tum pro familiari consuetudine sæpe ex me audierat, quam suauis esset inter nos, & quanta coniunctio. Peto igitur a te, tanto scilicet studio, quanto intelligis debere me petere pro homine tam mihi necessario, & tam familiari, vt eius negotia, quæ sunt in Achaia, ex eo quod heres est M. Mindio, fratri suo, qui Elide negotiatus est, explices, & expedias tum iure & potestate, quam habes, tum etiam auctoritate & consilio tuo. sic enim præscripsimus ijs, quibus ea negotia mandauimus, vt omnibus in rebus, quæ in aliquam controuersiam vocarentur, te arbitro, & quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore vterentur. id vt honoris mei causa suscipias, vehementer te etiam atque etiam rogo. Illud præterea, si non alienum tua dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum,

si qui

si qui difficiliores erunt, vt rem sine controuersia confici nolint, si eos, quando cum senatore res est, Romam reieceris. quod quo minore dubitatione facere possis, litteras ad te a M. Lepido consule, non quae te aliquid iuberent, (neque enim id tuae dignitatis esse arbitrabamur) sed quodam modo quasi commendaticias sumpsimus. Scriberem, quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses: nisi & te scire considerem, & mihi peterem. sic enim velim existimes, non minus me de illius re laborare, quam ipsum de sua. sed cum illum studeo quam facillime ad suum peruenire: tum illud laboro, vt non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur.

EXPLANATIO.

Quæstor fuit:] in Cilicia. epist. 20. 21. lib. 5. & 6. lib. 16. *Grauem duxi,*] epist. 19. *Libenter te esse facturum:*] ab omnibus antiquis libris, vno excepto, abest Te: nec sane necessarium videtur. *Meas quoque litteras.*] etsi neque numerus, neque genus loquendi admodum mihi satisfacit: quid enim est, Meæ litteræ magnum sunt apud te? consensus tamen facit veterum librorum, vt acquiescam. in vulgatis legebatur, Meas quoque litteras pondus habituras: apte: sed antiquitatis, vt arbitror, nullo testimonio. *M. Mindio,*] epist. 20. lib. 5. *Elide*] in qua vrbe delubrum Iouis Olympij fuit. Plinius lib. 4. cap. 5. *Quod commodo tuo fieri posset,*] quod sine molestia tua fiat, epist. 23. & epist. seq. Quod commodo tuo fiat. *Disceptatore*] rei, quæ in controuersiam vocatur, moderatore. In Partitionibus hoc verbum Cicero ipse interpretatur: Aut auscultator est modo, qui audit, aut disceptator, id est rei sententiæque moderator. Eo vsus est Asinius cuius hæc recitat Quinctil. lib. 9. cap. vltimo: Si, Cæsar, ex omnibus mortalibus, qui sint ac fuerint, posset huic caussæ disceptator legi, non quisquam te potius optandus nobis fuit. *Alienum tua dignitate*] sic locutus epist. 14. lib. 9.

ARGVMENTVM EPIST. XXVII.

Gratias agit Sulpicio, quod Æmilium Auianum liberaliter honorificeq; tractasset: eundemque rursus commendat. Laudat in extremo Seruium filium. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 27.

Licet eodem exemplo sæpius tibi huius generis litteras mittam, cum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter obserues: quod feci in alijs, & faciam, vt video, sæpius. sed tamen non parcam operæ: &, vt vos soletis in formulis, sic ego in epistolis de eadem re alio modo. C. Auianus igitur Hammonius incredibiles mihi gratias per litteras egit & suo, & Æmilij Auiani, patroni sui, nomine, nec liberalius, nec honorificentius potuisse tractari nec se præsentem, nec rem familiarem absentis patroni sui. id mihi cum iucundum est eorum caussa quos ego tibi, summa necessitudine, & summa coniunctione adductus, commendaueram: quod M. Æmilius vnus est ex meis familiarissimis, atq; intimis maxime necessarius, homo & magnis meis beneficijs deuinctus, & prope omniū, qui mihi aliquid debere videntur, gratissimus: tum multo iucundius, te esse in me tali voluntate, vt plus prosis amicis meis, quam ego præsens fortasse prodesem: credo, quod magis ego dubitarem, quid illorū caussa facerē, quam tu, quid mea. sed hoc non dubito quin existimes mihi esse gratum: illud te rogo, vt illos quoque gratos homines esse putes: quod ita esse tibi promitto, atque confirmo. quare velim, quidquid habent negotij, des operam, quod commodo tuo fiat, vt, te obtinente Achaiam, conficiant. Ego cum tuo Seruio iucundissime coniunctissimeque

meque vino: magnamque cum ex ingenio eius, singularique studio, tum ex virtute & probitate voluptatem capio. Vale.

EXPLANATIO.

Non parcam operæ;] commendare non desinam. *Vt vos soletis in formulis,*] sic plane in antiquo Fulvij Vrsini libro, & recte: alij duo, Vt soletis in formulis: reliqui mendose, Vt voletis in formulis. Notæ sunt iurisconsultorum formulæ. *Commendaueram;*] epist. 21. *Cum tuo Seruio*] epist. 3. lib. 4. *Virtute & probitate*] hic, & epist. sequenti, & 4. lib. 4. & 5. lib. 6. virtus non pro doctrina, sed pro quadam præstantia sumitur.

ARGVMENTVM EPIST. XXIIX.

Agit gratias de Mescinio humanissime tractato: rogatque vt sua in eum beneficia quibus possit rebus augeat. Commendat etiam Lacedæmonios; si modo vna est epistola: quod non arbitror. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 28.

Etsi libenter petere a te soleo, si quid opus est meorũ euipiam: tamen multo libentius gratias tibi ago, cum feceris aliquid commendatione mea: quod semper facis. incredibile est enim, quas mihi gratias omnes agãt, etiam mediocriter a me tibi commendati. quæ mihi omnia grata, sed de L. Mescinio gratissimum. sic enim est mecum locutus, te, vt meas litteras legeris, statim procuratoribus suis pollicitum esse omnia, multo vero plura & maiora fecisse. Id igitur (puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse) velim existimes, mihi te feciſſe gratissimum. quod quidem hoc vehementius lætor, quod ex ipso Mescinio te video magnam capturũ

voluptatem. est enim in eo cum virtus, & probitas, & summum officium, summaq; obseruantia tum studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam vincimus. Quod reliquum est, velim angeas tua in eũ beneficia omnibus rebus, quæ te erunt dignæ: sed duo, quæ te nominatim rogo: primum, vt, si quid satisfandum erit, amplius eo nomine non peti, cures, vt satis detur fide mea: deinde, cum fere consistat hereditas in iis rebus, quas auertit Oppia, qua vxor Mindij fuit, adiuues, ineaque rationem, quem admodum ea mulier Romam perducatur. quod si putarit illa fore: vt opinio nostra est, negotium cõficiemus. hoc vt assequamur, te vehementer etiam atque etiam rogo. Illud, quod supra scripsi, id tibi confirmo, in me que recipio: te ea, quæ feceris Mescinij causa, quaque feceris, ita bene collocaturum, vt ipse iudices, homini te gratissimo, iucundissimo benigne feciſſe. volo enim ad id, quod mea causa feceris, hoc etiam accedere. Nec Lacedæmonios dubitare arbitror, quin ipsi sua maiorumque suorum auctoritate satis commendati sint fidei & iustitiæ tuæ: & ego, qui te optime nouissem, non dubitaui, quin tibi notissima & iura, & merita populorum essent. itaque, cum a me peteret Philippus Lacedæmonius, vt tibi ciuitatem commendarem: etsi memineram me ei ciuitati omnia debere; tamen respondi, commendatione Lacedæmonios apud te non egere. itaque sic velim existimes, me omnes Achaiæ ciuitates arbitrari, pro horum temporum perturbatione, felices, quod tu iis præsis: eundemque me ita iudicare, te, quod vnus optime nosses non nostra solum, sed etiam Græcia monumenta omnia, tua sponte amicũ Lacedæmoniis & esse, & fore. Quare tantum a te peto, vt, cum ea facies Lacedæmoniorũ causa,

causſa, qua tua fides, amplitudo, iuſtitia poſtulat: bis, ſi tibi videbitur, ſignifices, te non moleſte ferre, quod intelligas, ea, quæ facias, mihi quoque grata eſſe. pertinet enim ad officium meum, eos exiſtimare, cura mihi ſuas res eſſe. hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Libenter] ſpe impetrandi. *Virtus, & probitas,*] epiſt. 27. *ludus illa noſtra,*] philoſophiæ, vt patet ſequentibus verbis. *Quibus antea delectabamur, nunc etiam vinimus.*] epiſt. 2. lib. 9. Stet nobis illud, vna viuere in ſtudiis noſtris, a quibus antea delectationem modo petebamus, nũc vero etiam ſalutem. vide epiſt. 3. lib. 4. epiſt. 13. lib. 5. epiſt. 12. lib. 6. epiſt. 3. lib. 9. copiam enim auget locorum ſimilitudo. *Quæ te eorum digna:*] quas tua fides, amplitudo, iuſtitia poſtulat: epiſt. 28. Quibus rebus honeſte ac pro tua dignitate poteris: epiſt. 22. Quantum tua dignitas fideſque patietur: epiſt. 32. 37. 53. *Duo, qua te nominatim rogo:*] duo quidem te, in omnibus fere veteribus libris. quod placet. *Amplius eo nomine non petet,*] neminem eo nomine in poſterum eſſe petiturum, neque Meſcinium, neque alium quemquam. *Negotium conficiemus.*] ad æquas enim conditiones, id eſt ad ea, quæ auertit, reſtituenda, ſi putabit ſibi Romam eſſe veniẽdum, facile adducetur. *Illud quod ſupra ſcripſi, id tibi confirmo,*] Id, non abundat, ſed additum confirmationis gratia: vt epiſt. 57. Illud, quod tecum & coram, & per litteras diligentiſſime egi, id & nunc etiam atque etiam rogo. Et lib. 7. epiſt. 26. Lex ſumptuaria, quæ videtur ἀπόκρυφα attuliſſe, ea mihi fraudi fuit. Et pro Cœlio: Illud tempus ætatis, quod ipſum ſua ſponte infirmum, aliorũ libidine infeſtũ eſt, id hoc loco defendo. Plautus in Pſeud. Tibicinam illam, tuus quam gnatus deperit, eam circumducam lepide. Varro lib. 3. de re ruſt. Thebæ, quæ ante cataclyſmon Ogygi conditæ dicuntur, eæ tamen circiter duo millia annorum & centum ſunt. Duo verba, Tibi confirmo, ſumpſimus ex antiquis libris: quod ideo teſtifica-

mur, quia, locum ex ingenio suppletum, alij crediderunt, hoc argumẽto ducti, quod in suo vetere libro deesse aliquid cernerent. *Gratissimo, iucundissimo*] omissa copula, vt epist. 24. officiis, liberalitate complectare. *Nec*] sequitur, Et, vt epist. 1. lib. 10. Nec miror, & gaudeo. Opinor autem hoc esse principium alterius epistolæ. *Qui te optime nouissem,*] paullo post: Quod vnus optime nosses non nostra solum, sed etiam Græciæ monumenta omnia. *Et iura, & merita populorum*] iura, quæ illis tueri, non imminuere, debemus: merita, erga populum R. quibus commendati nobis esse debẽt. *Pro horum temporum perturbatione,*] quantum licet per hęc tempora, quibus plane felix esse nemo potest. Pro malis temporum, epist. 2. lib. 6. Vt in tantis malis, epist. 2. lib. 12. *Monumenta*] veteres historias. *Tua sponte*] propter antiquam Lacedæmoniorum nobilitatem: principes enim Græciæ fuerunt. *Te non molestè ferre,*] tibi non ingratum esse. *Pertinet ad officium meum,*] cum illis omnia debeam.

ARGVMENTVM EPIST. XXIX.

Capitonem diligentissimè commendat pro hereditate Antistij. Eodem anno.

M. Cicero S. D. L. Planco. 29.

Non dubito, quin scias, in iis necessariis, qui tibi a patre relicti sunt, me tibi esse vel coniunctissimum, non iis modo caussis, quæ speciem habent magnæ coniunctionis, sed iis etiam, quæ familiaritate & consuetudine tenentur: quam scis mihi iucundissimam cum patre tuo, & summam fuisse. ab his initiis noster in te amor profectus, auxit paternam necessitudinem, & eo magis, quod intellexi, vt primum per ætatem iudicium facere potueris quanti quisque tibi faciendus esset, me a te in primis cœptum esse obseruari, coli, diligi. accedebat nõ mediocre vinculum cum studiorũ, quod

ipsum

ipsum est per se graue, tum eorum studiorum, earumque artium, quæ per se ipsæ eos, qui voluntate eadem sunt, etiam familiaritate deuinciunt. Exspectare te arbitror, hæc tam longe repetita principia quo spectent. id primum ergo habeto, non sine magna iustaque caussa hanc a me commemorationem esse factam. C. Ateio Capitone vtor familiarissime. nota tibi sunt varietates meorum temporum in omni genere & honorum, & laborum meorum & animus, & opera, & auctoritas, & gratia, etiam res familiaris C. Capitonis præsto fuit, & parata & temporibus, & fortunæ meæ. huius propinquus fuit T. Antistius. qui cum sorte quæstor Macedoniam obtineret; neque ei successum esset: Pompeius in eam prouinciam cum exercitu venit. facere Antistius nihil potuit. nam si potuisset; nihil ei fuisset antiquius, quam ad Capitonem, quem vt parentem diligebat, reuerti; præsertim cum sciret, quanti is Cæsarem faceret, semperque fecisset: sed oppressus, tantum attigit negotij, quantum recusare non potuit. cum signaretur argentum Apolloniæ, non possum dicere eum præfuisse, neque possum negare eum affuisse, sed non plus duobus aut tribus mensibus. deinde abfuit a castris: fugit omne negotium. hoc mihi, vt testi, velim credas. meam enim ille mæstitiam in illo bello videbat: mecum omnia communicabat. itaque abdidit se in intimam Macedoniam, quo potuit longissime a castris; non modo vt non præesset vlli negotio, sed etiam vt ne interesset quidem. is post prælium se ad hominem necessarium A. Plancium in Bithyniam contulit. ibi cum Cæsar cum vidisset; nihil aspere, nihil acerbe dixit; Romam iussit venire. ille in morbum continuo incidit, ex quo non conualuit. æger Corcyram venit: ibi

est mortuus. testamento, quod Romæ Paullo & Marcello cos. fecerat, heres ex parte dimidia, & tertia est Capito. in sextante sunt ij, quorum pars sine vlla cuiusquam querella publica potest esse. ea est ad H-S $\overline{\text{xxx}}$. *sed de hoc Cæsar viderit. Te, mi Plance, pro paterna necessitudine, pro nostro amore, pro studiis, & omni cursu nostro totius vitæ simillimo, rogo, & a te ita peto, vt maiore cura, maiore studio non possim: vt hanc rem suscipias, meam putes: enitare, contendas, efficias, vt mea commendatione, tuo studio, Cæsaris beneficio hereditatem propinqui sui C. Capito obtineat. omnia, quæ potui in hac summa gratia tua ac potentia a te impetrare, si petiissem, vltro te ad me detulisse putabo, si hanc rem impetrauero. Illud fore tibi adiumento spero: cuius ipse Cæsar optimus esse index potest: semper Cæsarem Capito & dilexit, & coluit. sed ipse huius rei testis est. noui hominis memoriam. itaque te nihil doceo: tantum tibi sumito pro Capitone apud Cæsarem, quantum ipsum meminisse senties. ego, quod in me ipso experiri potui, ad te deferam: in eo quantum sit ponderis, tu videbis. quam partem in rep caussamque defenderim: per quos homines ordinesque steterim: quibusque munitus fuerim: nõ ignoras. hoc mihi velim credas: si quid fecerim hoc ipso in bello minus ex Cæsaris voluntate: quod intellexerim scire ipsum Cæsarem, me inuitissimum feciſſe: id feci aliorum consilio, hortatu, auctoritate: quod fuerim moderatior tẽperatiorque, quam in ea parte quisquam: id me fecisse maxime auctoritate Capitonis. cuius similes si reliquos necessarios habuissem, reip. fortasse non nihil, mihi certe plurimum profuissem. Hanc rem mi Plance si effeceris: meam de tua erga me beneuolentia spem.*

confirma.

confirmaueris; ipsumque Capitonem, gratissimum, officiosissimum, optimum virum, ad tuam necessitudinem tuo summo beneficio adiunxeris. Vale.

EXPLANATIO.

Planco] cum Cæsare in Africa cõtra Scipionẽm & Iubam regem pugnãte. Hic est, ad quem sunt epistolæ lib. 10. *Qui tibi a patre relicti sunt,*] vide epist. 3. & 4. lib. 10. *Varietates meorum temporum.*] exsulium tuum significat. *Honorũ, & laborum meorum,*] vide epist. 4. & lib. 15. epist. 8. 9. *Partis & temporibus, & fortunæ meæ.*] similiter pro Deiotaro: Neque Alexandrinũ bellum gerente, vtilitatibus tuis paruit. *Sorte*] quæstores quoque prouincias sortiebantur. epist. vlt. lib. 2. pro Murena, Suetonius in Claudio. *Oppressus*] subito Pompeij aduentu quasi captus. *Cum signaretur argentum,*] iussu Pompeij. *Affuisse,*] in quo Cæsaris animum offendit. *A Castris*] Pompeij. *Non modo & non præesset illis negotio, sed iam & ne interesset quidem.*] contra, epist. 6. lib. 1. Omnibus negotiis non interfuit solum, sed præfuit. *Post prælium*] Pharsalicũ, quo victus Pompeius Ægyptum petiit. *A Plancium*] qui Bithyniæ præerat, Cæsaris partium fautor & adiutor. *Ex parte dimidia, & tertia*] tota hereditas nomine assis vocatur, partes autem hereditatis partibus assis. diuiditur in vnciam, sextantem, quadrantem, trientem, quincuncem, semissem, septuncem, bessem, dodrantem, dextantem, deuncem. Pars igitur hereditatis dimidia, & tertia, si ab assis partibus vocetur, erit, semis, & triẽs, vel, vnico vocabulo, dextãs. quamquam neque dextantem, neque deuncem, neque quincuncem, septuncem, bessem, pro partibus hereditatis vsurpata veteribus video: sed tantum hæc, vnciam, sextantem, quadrantem, trientem, semissem, dodrantem, assem. *Publica putat esse.*] Antistij bona, vt Pompeiani, publica esse, victore Cæsare, debebant. partem Capitoni relictam Cicero conseruare conatur, adiutore Planco. reliquum sextantem, ait, posse Cæsarem capere, nulla cuiusquam querella, fortasse quod ij, quibus sexta hereditatis pars legata fuerat, Pompeianarum partium fuissent: cum Capito abstinuisset omnino ab armis,

videremus, surrexit statim. Et lib. 3. de leg. Senatori, qui non aderit, aut caussa, aut culpa esto. *Quod tu ipsius caussa, & tua sponte feceris.*] si enim id mea caussa feciſſes, gratias ipse agere deberem: cum vero ipsius caussa feceris, ad eum pertinere gratiarum actio videtur. quamquam ne ille quidē gratias debet agere: non enim ab eo rogatus, aut admonitus, sed vltro ipse nec opinanti voluntatem ei tuam tantam per litteras detuliſti. itaque gratiarū actio nulla æquare potest officium tuum. *Esse gratum necesse est*] quia, quod iucundum, idem gratum, non contra. vide quæ diximus epist. 6. lib. 4. *Virumque eorum, quæ negaus mihi facienda esse facerem.*] solet in commendationibus, hoc vti Cicero genere artificij, vt, quos primum negauit oportere commendari, eosdem postea commendet: vt epist. 16 Et tamen, quod negaueram, commendo tibi eum. Et ad Catonem, epist. 4. lib. 15. cum hæciam dixiſſet: Etsi talibus de rebus grauiſſimos homines & rogare solere, & rogari scio: tamen admonendum potius te a me, quam rogandum puto: subiunxit aliquanto infra: Huic meæ voluntati, vt faueas, adiutorque sis, quod paullo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo. Vide & initium epist. 47. & epist. 63. *Quantum accessiones fieri potest.*] epist. 1. lib. 2. Quantæcumque tibi accessiones fient & fortunæ, & dignitatis. *Epirotici*] possessiones in Epiro Atticus habuit, vt epistolæ ad eum scriptæ, & Nepos in vita demonstrat. Epirus autem hoc tempore ad imperium Sulpicij, Achaiam regentis, pertinuit: antea Macedoniæ prouinciæ pars fuit: vt ostendit oratio in Pisonem.

ARGVMENTVM EPIST XIX.

Rogat, vt Lysonem, quem antea quoque commendauerat, in fidem necessitudinemque recipiat. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 19.

Cum Lysone Patrensi est mihi quidem hospitium vetus; quam ego necessitudinem sanctè colendam puto: sed ea caussa etiam cum alijs compluribus, familiaritas tan-

ras tanta nullo cum hospite, & ea cum officijs eius multis, tum etiam consuetudine quotidiana sic est aucta, vt nihil sit familiaritate nostra coniunctius. is cum Romæ annum prope ita fuisset, vt mecum viueret: etsi eramus in magna spe, te meis litteris commendationeq; diligentissime facturũ id, quod feciſti, vt eius rem & fortunas absentis tuerere: tamen, quod in vnius potestate erant omnia, & quod Lyso fuerat in nostra causa, nostrisque præsidijs, quotidie aliquid timebamus. effectum tamen est & ipsius splendore, & nostro, reliquorumque horum studio, vt omnia, quæ vellemus, a Cæsare impetrarentur. quod intelliges ex ijs litteris, quas Cæsar ad me dedit. nunc non modo non remittimus tibi aliquid ex nostra commendatione, quasi adepti iam omnia: sed eo vehementius a te contendimus, vt Lysonem in fidem necessitudinemque tuam recipias. cuius dubia fortuna timidius tecũ agebamus, verentes, nè quid accideret eiusmodi, vt ne tu quidem mederi posses: explorata vero eius incolumitate, omnia a te studia summa cura peto. quæ ne singula enumerem, totam tibi domum commendo, in his adolescentem filium eius: quem C. Memmius Gemellus, cliens meus, cũ in calamitate exsulij sui Patrensis ciuis factus esset. Patrensiũ legibus adoptauit: vt eius ipsius hereditatis ius causamque tueare. Caput illud est, vt Lysonem, quem ego virum optimum gratissimumq; cognoui, recipias in necessitudinem tuã quod si feceris, nõ dubito, quin in eo diligendo, ceterisque posthac commendando, idem, quod ego, sis iudicij & voluntatis habiturus. quod cum fieri vehementer studeo: tum etiã illud vereor, ne, si minus cumulate videberis feciſse aliquid eius causa, me ille negligenter scripsisse de se putet, non te oblitum mei. quanti enim me faceres, cum ex ser-

monibus quotidianis meis, tum ex epistolis etiam tuis potuit cognoscere. Vale.

EXPLANATIO.

Lysone] is est, cui Tironem ægrum commendauit. epist. 1. 6. 9. lib. 16. *Necessitudinem*] cuius arctiora quædam vincula sunt, quam amicitiæ. itaque sequitur, Sancte colendam. sancta enim hospitij iura. vnde hospitalis Iuppiter, qui hospitijs præesset, epist. 10. lib. 2. ad Q. fr. & in orat. pro Deiotaro, & lib. 3. de Fin. *Absentis*] quia Romæ, non Patris, esset. *In nostra caussa, nostrisque præsidiis,*] Pompeium secutus est in ciuili bello. *Timebamus.*] a Cæsare. *Quas Cæsar ad te dedit.*] potest eas litteras Cæsar in Hispania scripsisse: sed veri similius est, in Vrbe: cum dicat Cicero, Et nostro, reliquorumque hospitum studio. quod si ita est; iuit Sulpicius in Achaiam, ante quam in Hispaniam; (epist. 4. lib. 4.) mansit vsque ad exitum belli. nam, vt diximus iam, Cæsar & Sulpicius, hic ex Achaia, ille missis ex Hispania litteris, in obitu filiæ consolati sunt. *Accideret*] voluntate Cæsaris. *C. Memmius Gemellus,*] potest esse is Memmius, ad quem supra leguntur Ciceronis epistolæ. nam & prænomen idem est, & exsulauit vterque. *Patrensis ciuis*] amissa Romana ciuitate. nam duarum ciuitatum ciuis esse nemo poterat. *Me ille negligenter de se scripsisse putet, non te oblitum mei.*] Simile illud epist. 1. Non te in me illiberalem, sed me in se negligentem putabit.

ARGVMENTVM EPIST. XX.

Commendat Asclaponem medicum. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 20.

Asclapone Patrensi, medico, vtor valde familiariter: eiusque tum consuetudo mihi iucunda fuit, tum etiam ars, quam sum expertus in valetudine meorum: in qua mihi tum ipsa scientia, tum etiam fidelitate beneuolentiaque satisfecit. hunc igitur tibi commendo: & a te peto,

petо, vt des operam, vt intelligat, diligenter me scripsisse de se, meamque commendationem vsui magno sibi fuisse. erit id mihi vehementer gratum. Vale.

EXPLANATIO.

Medico,] medicinam Romæ ingenui homines, vt artem illiberalem, non colebant. *Meorum:*] Tironis, quem ex Cilicia decedens ægrum Patris reliquit. epist. 1. 6. 9. lib. 16.

ARGVMENTVM EPIST. XXI.

Domũ & rem familiarem M. Æmilii, maximeq; C. Hammonium, libertum eius, commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 21.

M. Æmilius Auianus ab ineunte adolescentia me obseruauit, semperque dilexit, vir cum bonus, tum perhumanus, & in omni genere officij diligendus. quem si arbitrarer esse Sicyone: & nisi audirem, ibi eum etiam nunc, vbi ego reliqui, Cibyræ commorari: nihil esset necesse plura me ad te de eo scribere. perficeret enim ipse profecto suis moribus, suaque humanitate, vt sine cuiusquam commendatione diligeretur abs te non minus, quam & a me, & a ceteris suis familiaribus. sed, cum illum abesse putem: commendo tibi maiorem in modum domum eius, quæ est Sicyone, remque familiarem, maxime C. Auianum Hammonium, libertum eius: quem quidem tibi etiam suo nomine commendo. nam cum propterea mihi est probatus, quod est in patronum suum officio & fide singulari: tum etiam, quod in me ipsum magna officia contulit; mihique molestissimis temporibus iti

fideliter beneuoleque præsto fuit, vt si a me manumissus esset. itaque peto a te, vt eum Hammonium & in patroni eius negotio sic tueare, vt eius procuratorem, quem tibi commendo; & ipsum suo nomine diligas, habeasque in numero tuorum. hominem pudentem & officiosum cognosces, & dignum, qui a te diligatur. Vale.

EXPLANATIO.

In omni genere officii diligendus.] non delector mutatione: facio tamen libenter, vt in locis mendum redolentibus testificer sententiam meam. In omni genere officij diligendus, ferri potest, & eo magis, quod omnes libri veteres consentiunt: verum tamen, quia Diligens, & Diligendus, nón admodum diuersa sunt; scripsi olim, nihil tamen affirmans, magis mihi placere Diligens, quam Diligendus: vt mentio fiat in officio diligentiæ potius quam amoris, ex consuetudine Ciceronis: quam si quis contemnit, eum a me dissentire nec miror, nec moleste fero. Ciceronis hæc sunt, pro Plancio: In omni officio diligentissimus. Pro Cælio: Viro omnis officij diligentissimo. Pro Cluentio: In omnibus officijs retinendis diligentior esse nemo potest. *C. Auianum*] epist. 27. miror a nonnullis, Auianium, legi: cum tamen initio epistolę, M. Æmilius Auianus, legant. cur autem liberti nomen a patroni nomine dissentiat? *Molestissimis temporibus*] cum exsularet, a Clodio pulsus. *Eum Hammonium*] fortasse abundat Hammonium.

ARGVMENTVM EPIST. XXII.

T. Manlium suo Varronisque Murenæ nomine commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 22.

T. Manlium, qui negotiatur Thessijs, vehementer diligo. nam & semper me coluit, diligentissimeque obseruauit; & a studijs nostris non abhorret, accedit eo, quod

quod Varro Murena magnopere eius causa vult omnia. qui ita existimauit, etsi suis litteris, quibus tibi Manlium commendabat, valde confideret, tamen mea commendatione aliquid accessionis fore. me quidem tum Manlij familiaritas, tum Varronis studium commouit, vt ad te quamaccuratissime scriberem. Gratissimum igitur mihi feceris, si huic commendationi meæ tantum tribueris, quantum cui tribuisti plurimum, id est, si T. Manlium quammaxime, quibuscumque rebus honeste ac pro tua dignitate poteris, iuueris atque ornaueris. ex ipsius præterea gratissimis & humanissimis moribus, confirmo tibi, eum te, quem soles frustra a bonorum virorum officijs exspectare, esse capturum. Vale.

EXPLANATIO.

Varro Murena] Varro Terentiæ gentis, Murena Liciniæ cognomen. hic igitur vel ex Terentia in Liciniam, vel, quod magis arbitror, ex Licinia in Terentiam adoptatus, nouum cognomen accepit, vetere conseruato: vt Pompeij Magni socer Scipio Metellus, adoptatus a Q. Cæcilio Metello Pio, cum esset antea Corneliæ gentis: vt Varro Lucullus, qui anno Vrbis 680. Consul fuit, accepto Terentiæ gentis cognomine, Liciniæ retento. Hunc ego Varronem Murenam facile crediderim eius Varronis Murenæ patrē fuisse, qui cum Augusto anno 730. consulatum gessit. Muræna vero scribendum esse, non Murena, cum a *μύραινα* pisce deducatur, vt alia Romanarum gentium cognomina, licet aduersante lapidum antiquorum auctoritate, libenter existimauerim. *Quibuscumque rebus honeste ac pro tua dignitate poteris*,] eodem modo epist. 31. Similiter epist. 32. & epist. 67.

ARGVMENTVM EPIST. XXIII.

L. Cossinium libertum commendat.

Cicero S. D. Sulpicio. 23.

L. Cossinio, amico & tribuli meo, valde familiariter vtor. nam & inter nosmet ipsos vetus vsus intercedit: & Atticus noster maiorem etiam mihi cum Cossinio consuetudinem fecit: itaque tota Cossinij domus me diligit, in primisque libertus eius L. Cossinius Anchialus, homo & patrono, & patroni necessarijs, quo in numero ego sum, probatissimus. hunc tibi ita commendo, vt si meus libertus esset, eodemque apud me loco esset, quo & est apud patronum suum, maiore studio commendare non possem. quare pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receperis atque eum, quod sine molestia tua fiat, si qua in re opus ei fuerit, iueueris. id & mihi vehementer gratum erit, & tibi postea iucundum. hominem enim summa probitate, humanitate, obseruantiaque cognosces. Vale.

ARGVMENTVM EPIST. XXIV.

Primum agit gratias Sulpicio, quod se totum Lysoni remisisset: deinde rogat, vt eundem omnibus officiis, omnique liberalitate complectatur. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 24.

Cum antea capiebam ex officio meo voluptatem, quod memineram, quam tibi diligenter Lysonem, hospitem & familiarem meum, commendassem: tum vero, postea quam ex litteris eius cognoui, tibi eum falso suspectum fuisse, vehementissime lætatus sum, me tã diligentem in eo commendando fuisse. ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationẽ maximo adiumento fuisse: quod ad te delatum diceret, sese contra dignitatẽ

tuam

tuam Roma de te loqui solitum esse. de quo etsi pro tua facilitate & humanitate purgatum se tibi scribit esse: tamen primũ, vt debeo, tibi maximas gratias ago, cum tantum litteræ meæ potuerunt, vt, ijs lectis, omnem offensionem suspicionis, quam habueras de Lysone, deponeres: deinde, credas mihi affirmanti, velim, me hoc non pro Lysone magis, quam pro omnibus, scribere: hominem esse neminem, qui vmquam mentionem tui sine tua summa laude fecerit. Lyso vero cum mecum prope quotidie esset, vnaque viueret: non solum quia me libenter audire arbitrabatur, sed quia libentius ipse loquebatur, omnia mihi tua & facta, & dicta laudabat. quapropter, etsi a te ita tractatur, vt iam non desideret commendationem meam: vniſque se litteris meis omnia consecutum putet: tamen a te peto maiorem in modum, vt eum etiam atque etiam tuis officijs, liberalitate complectare. scriberem ad te, qualis vir esset, vt superioribus litteris feceram: nisi eum iam per se ipsum tibi satis esse notum arbitrarer. Vale.

EXPLANATIO.

Vnis litteris] epist. 19. *Tuis officijs, liberalitate complectare.*] omisit copulam, vt epist. 28. Homini gratissimo, iucundissimo. & lib. 3. epist. 8. 10. 12. lib. 5. epist. 17. lib. 7. epist. 5. lib. 8. epist. 6. lib. 9. epist. 1. item alibi sæpe.

ARGVMENTVM EPIST. XXV.

Hageſaretum breuiter sed accurate commendat.

Cicero S. D. Sulpicio. 25.

Hageſaretus Lariſsæus, magnis meis beneficijs ornatus in consulatu meo, memor & gratus fuit, meque

postea diligentissime coluit. eum tibi magnopere commendo, vt & hospitem, & familiarem meum, & gratum hominem, & virum bonum, & principem ciuitatis suæ, & tua necessitudine dignissimũ, pergratum mihi feceris si dederis operã, vt is intelligat hanc meã commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.

ARGVMENTVM EPIST. XXVI.

Commendat Mescinii Achaica negotia. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 26.

L. Mescinius ea mecum necessitudine coniunctus est, quod mihi quæstor fuit: sed hanc causam, quam ego, vt a maioribus accepi, semper grauem duxi, fecit virtute & humanitate sua iustiorem. itaque eo sic vtor, vt nec familiarius vllo, nec libentius. is quamquam cõfidere videbatur, & sua causa, quæ honeste posses, libenter esse facturum: magnum tamen esse sperauit apud te meas quoque litteras. id cum ipse ita iudicabat; tum pro familiari consuetudine sæpe ex me audierat, quam suauis esset inter nos, & quanta coniunctio. Peto igitur a te, tanto scilicet studio, quanto intelligis debere me petere pro homine tam mihi necessario, & tam familiari, vt eius negotia, quæ sunt in Achaia, ex eo quod heres est M. Mindio, fratri suo, qui Elide negotiatus est, explices, & expedias tum iure & potestate, quam habes, tum etiam auctoritate & consilio tuo. sic enim præscripsimus ijs, quibus ea negotia mandauimus, vt omnibus in rebus, quæ in aliquam controuersiam vocarentur, te arbitro, & quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore vterentur. id vt honoris mei causa suscipias, vehementer te etiam atque etiam rogo. Illud præterea, si non alienum tua dignitate putabis esse feceris mihi pergratum;

si qui

si qui difficiliores erunt, vt rem sine controuersia consici nolint, si eos, quando cum senatore res est, Romam reieceris. quod quo minore dubitatione facere possis, litteras ad te a M. Lepido consule, non quae te aliquid iuberent, (neque enim id tua dignitatis esse arbitrabamur) sed quodam modo quasi commendaticias sumpsimus. Scriberem, quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses: nisi & te scire considerem, & mihi peterem. sic enim velim existimes, non minus me de illius re laborare, quam ipsum de sua. sed cum illum fudeo quamfacillime ad suum peruenire; tum illud libro, vt non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur.

EXPLANATIO.

Quæstor fuit:] in Cilicia. epist. 20. 21. lib. 5. & 6. lib. 16. *Grauem duxi,*] epist. 10. *Libenter te esse facturum:*] ab omnibus antiquis libris, vno excepto, abest Te: nec sane necessarium videtur. *Meæ quoque litteræ.*] etsi neque numerus, neque genus loquendi admodum mihi satisfacit: quid enim est, Meæ litteræ magnum sunt apud te? consensus tamen facit veterum librorum, vt acquiescam. in vulgatis legebatur, Meas quoque litteras pondus habituras: apte: sed antiquitatis, vt arbitror, nullo testimonio. *M. Mindio,*] epist. 20. lib. 5. *Elide*] in qua vrbe delubrum Iouis Olympij fuit. Plinius lib. 4. cap. 5. *Quod commodo tuo fieri posset,*] quod sine molestia tua fiat, epist. 23. & epist. seq. Quod commodo tuo fiat. *Disceptatore*] rei, quæ in controuersiam vocatur, moderatore. In Partitionibus hoc verbum Cicero ipse interpretatur: Aut auscultator est modo, qui audit, aut disceptator, id est rei sententiæque moderator. Eo vsus est Asinius cuius hæc recitat Quinctil. lib. 9. cap. vltimo: Si, Cæsar, ex omnibus mortalibus, qui sint ac fuerint, posset huic caussæ disceptator legi, non quisquam te potius optandus nobis fuit. *Alienum tua dignitate*] sic locutus epist. 14. lib. 9.

ARGVMENTVM EPIST. XXVII.

Gratias agit Sulpicio, quod Æmilium Auianum liberaliter honorificeq; tractasset: eundemque rursus commendat. Laudat in extremo Seruium filium. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 27.

Licet eodem exemplo sæpius tibi huius generis litteras mittam, cum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter obserues: quod feci in alijs, & faciam, vt video, sæpius. sed tamen non parcam operæ & vt vos soletis in formulis, sic ego in epistolis de eadem re alio modo. C. Auianus igitur Hammonitus incredibiles mihi gratias per litteras egit & suo, & Æmilij Auiani, patroni sui, nomine, nec liberalius, nec honorificentius potuisse tractari nec se præsentem, nec rem familiarem absentis patroni sui. id mihi cum iucundum est eorum causa quos ego tibi, summa necessitudine, & summa coniunctione adductus, commendaueram: quod M. Æmilius vnus est ex meis familiarissimis, atq; intimis maxime necessarius, homo & magnis meis beneficijs deuinctus, & prope omniū, qui mihi aliquid debere videntur, gratissimus: tum multo iucundius, te esse in me tali voluntate, vt plus profis amicis meis, quam ego præsens fortasse prodesse: credo, quod magis ego dubitarem, quid illorū causa facerē, quam tu, quid mea. sed hoc non dubito quin existimes mihi esse gratum: illud te rogo, vt illos quoque gratos hominē esse putes: quod ita esse tibi promitto, atque confirmo. quare velim, quidquid habent negotij: des operam, quod commodo tuo fiat, vt, te obtinente Achaiam, conficiant. Ego cum tuo Seruio iucundissime coniunctissimeque

meque vivo: magnamque cum ex ingenio eius, singularique studio, tum ex virtute & probitate voluptatem capio. Vale.

EXPLANATIO.

Non parcam opera;] commendare non desinam. *Vt vos soletis in formulis*,] sic plane in antiquo Fuluij Vrsini libro, & recte: alij duo, Vt soletis in formulis: reliqui mendose, Vt voletis in formulis. Notæ sunt iurisconsultorum formulæ. *Commendaueram*;] epist. 21. *Cum tuo Seruio* epist. 3. lib. 4. *Virtute & probitate*] hic, & epist. sequenti, & 4. lib. 4. & 5. lib. 6. virtus non pro doctrina, sed pro quadam præstantia sumitur.

ARGVMENTVM EPIST. XXIIX.

Agit gratias de Mescinio humanissime tractato: rogatque vt sua in eum beneficia quibus possit rebus augeat. Commendat etiam Lacedamonios; si modo vna est epistola: quod non arbitror. Eodem anno.

Cicero S. D. Sulpicio. 28.

Etsi libenter petere a te soleo, si quid opus est meorũ cuipiam: tamen multo libentius gratias tibi ago, cum feceris aliquid commendatione mea: quod semper facis. incredibile est enim, quas mihi gratias omnes agãt, etiam mediocriter a me tibi commendati. quæ mihi omnia grata, sed de L. Mescinio gratissimum. sic enim est mecum locutus, te, vt meas litteras legeris, statim procuratoribus suis pollicitum esse omnia, multo vero plura & maiora feciisse. Si digitur (puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse) velim existimes, mihi te feciisse gratissimum. quod quidem hoc vehementius lætor, quod ex ipso Mescinio te video magnam capturũ

voluptatem. est enim in eo cum virtus, & probitas, & summum officium, summaq; obseruantia: tum studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam vinimus. Quod reliquum est, velim augeas tua in eũ beneficia omnibus rebus, quæ te erunt dignæ: sed duo, quæ te nominatim rogo: primum, vt, si quid satisfandum erit, amplius eo nomine non peti, cures, vt satis detur fide mea: deinde, cum fere consistat hereditas in iis rebus, quas auertit Oppia, quæ uxor Mindij fuit, adiuues, ineasque rationem, quemadmodum ea mulier Romam perducatur. quod si putarit illa fore: vt opinio nostra est, negotium cõficiemus. hoc vt assequamur, te vehementer etiam atque etiam rogo. Illud, quod supra scripsi, id tibi confirmo, in me recipio: tea, quæ feciſti Mescinij causſa, quæque feceris, ita bene collocatum, vt ipse iudices, homini te gratissimo, iucundissimo benigne feciſſe. volo enim ad id, quod mea causſa feciſti, hoc etiam accedere. Nec Lacedæmonios dubitare arbitror, quin ipsi sua maiorumque suorum auctoritate satis commendati sint fidei & iustitiæ tuæ: & ego, qui te optime nouissem, non dubitaui, quin tibi notissima & iura, & merita populorum essent. itaque, cum a me peteret Philippus Lacedæmonius, vt tibi ciuitatem commendarem: etsi memineram me ei ciuitati omnia debere: tamen respondi, commendatione Lacedæmonios apud te non egere. itaque sic velim existimes, me omnes Achaiæ ciuitates arbitrari, pro horum temporum perturbatione, felices, quod tu iis præsis: eundemque me ita iudicare, te, quod unus optime nosses non nostra solum, sed etiam Græciæ monumenta omnia, tua sponte amicũ Lacedæmoniis & esse, & fore. Quare tantum a te peto, vt, cum ea facies Lacedæmoniorũ causſa,

cunſſa, quæ tua fides, amplitudo, iuſtitia poſtulat: his, ſi tibi videbitur, ſignifices, te non moleſte ferre, quod intelligas, ea, quæ facias, mihi quoque grata eſſe. pertinet enim ad officium meum, eos exiſtimare, cura mihi ſuas res eſſe. hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Libenter] ſpe impetrandi. *Virtus, & probitas,*] epiſt. 27. *Studia illa noſtra,*] philoſophiæ, vt patet ſequentibus verbis. *Quibus antea delectabamur, nunc etiam vivimus.*] epiſt. lib. 9. Stet nobis illud, vna viuere in ſtudiis noſtris, a quibus antea delectationem modo petebamus, nūc vero etiam ſalutem. vide epiſt. 3. lib. 4. epiſt. 13. lib. 5. epiſt. 12. lib. 6. epiſt. 3. lib. 9. copiam enim auget locorum ſimilitudo. *Quæ te ea maxime digna:*] quas tua fides, amplitudo, iuſtitia poſtulat: epiſt. 28. Quibus rebus honeſte ac pro tua dignitate poteris: epiſt. 22. Quantum tua dignitas fideſque patietur: epiſt. 32. 37. 53. *Duo, quæ te nominatim rogo:*] duo quidem te, in omnibus fere veteribus libris. quod placet. *Amplius eo nomine non petiturum,*] neminem eo nomine in poſterum eſſe petiturum, neque Meſcinium, neque alium quemquam. *Negotium conficietur.*] ad æquas enim conditiones, id eſt ad ea, quæ auertit, reſtituenda, ſi putabit ſibi Romam eſſe veniēdum, facile adducetur. *Illud quod ſupra ſcripſi, id tibi confirmo,*] Id, non abundat, ſed additum confirmationis gratia: vt epiſt. 57. Illud, quod tecum & coram, & per litteras diligentiſſime egi, id & nunc etiam atque etiam rogo. Et lib. 7. epiſt. 26. Lex ſumptuaria, quæ videtur λιτότητα attuliſſe, ea mihi fraudi fuit. Et pro Cœlio: Illud tempus ætatis, quod ipſum ſua ſponte infirmum, aliorū libidine infeſtū eſt, id hoc loco defendo. Plautus in Pſeud. Tibicinam illam, tuus quam gnatus deperit, eam circumducam lepide. Varro lib. 3. de re ruſt. Thebæ, quæ ante cataclyſmon Ogygi conditæ dicuntur, eæ tamen circiter duo millia annorum & centum ſunt. Duo verba, Tibi confirmo, ſumpſimus ex antiquis libris: quod ideo teſtifica-

mur, quia, locum ex ingenio suppletum, alij crediderunt, hoc argumẽto ducti, quod in suo vetere libro deesse aliquid cernerent. *Gratissimo, iucundissimo*] omissa copula, vt epist. 24. officiis, liberalitate complectare. *Nec*] sequitur, Et, vt epist. 1. lib. 10. Nec miror, & gaudeo. Opinor autem hoc esse principium alterius epistolæ. *Qui te optime nouissem,*] paullo post: Quod vnus optime nosses non nostra solum, sed etiam Græciæ monumenta omnia. *Et iura, & merita populorum*] iura, quæ illis tueri, non imminuere, debemus: merita, erga populum R. quibus commendati nobis esse debẽt. *Pro horum temporum perturbatione,*] quantum licet per hęc tempora, quibus plane felix esse nemo potest. Pro malis temporum, epist. 2. lib. 6. Vt in tantis malis, epist. 2. lib. 12. *Monumenta*] veteres historias. *Tua sponte*] propter antiquam Lacedæmoniorum nobilitatem: principes enim Græciæ fuerunt. *Te non molestè ferre,*] tibi non ingratum esse. *Pertinet ad officium meum,*] cum illis omnia debeam.

ARGVMENTVM EPIST. XXIX.

Capitonem diligentissimè commendat pro hereditate Antistij. Eodem anno.

M. Cicero S. D. L. Planco. 29.

Non dubito, quin scias, in iis necessariis, qui tibi a patre relicti sunt, me tibi esse vel coniunctissimum, non iis modo caussis, quæ speciem habent magnæ coniunctionis, sed iis etiam, quæ familiaritate & consuetudine tenentur: quam scis mihi iucundissimam cum patre tuo, & summam fuisse. ab his initiis noster in te amor profectus, auxit paternam necessitudinem, & eo magis, quod intellexi, vt primum per ætatem iudicium facere potueris quanti quisque tibi faciendus esset, me a te in primis cœptum esse obseruari, coli, diligi. accedebat nõ mediocre vinculum cum studiorũ, quod

ipsum

ipsum est per se graue, tum eorum studiorum, earumque artium, quæ per se ipsa eos, qui voluntate eadem sunt, etiam familiaritate deuinciunt. Exspectare te arbitror, hæc tam longe repetita principia quo spectent. id primum ergo habeto, non sine magna iustaque caussa hanc a me commemorationem esse factam. C. Ateio Capitone vtor familiarissime. nota tibi sunt varietates meorum temporum in omni genere & honorum, & laborum meorum & animus, & opera, & auctoritas, & gratia, etiam res familiaris C. Capitonis præsto fuit, & parta & temporibus, & fortunæ meæ. huius propinquus fuit T. Antistius. qui cum sorte quæstor Macedoniam obtineret, neque ei successum esset: Pompeium eam prouinciam cum exercitu venit. facere Antistium nihil potuit. nam si potuisset, nihil ei fuisset antiquius, quam ad Capitonem, quem vt parentem diligebat, reuerti; præsertim cum sciret, quanti is Cæsarem faceret, semperque fecisset: sed oppressus, tantum attigit negotij, quantum recusare non potuit. cum signaretur argentum Apolloniæ, non possum dicere eum præfuisse, neque possum negare eum affuisse, sed non plus duobus aut tribus mensibus. deinde abfuit a castris: fugit omne negotium. hoc mihi, vt testi, velim credas. meam enim ille mœstitiam in illo bello videbat: mecum omnia communicabat. itaque abdidit se in intimam Macedoniam, quo potuit longissime a castris; non modo vt non præesset vlli negotio, sed etiam vt ne interesset quidem. is post prœlium se ad hominem necessarium A. Plancium in Bithyniam contulit. ibi cum Cæsar cum vidisset; nihil aspere, nihil acerbe dixit: Romam iussit venire. ille in morbum continuo incidit, ex quo non conualuit. ager Corcyram venit: ibi

est mortuus. testamento, quod Romæ Paullo & Marcello cos. fecerat, heres ex parte dimidia, & tertia est Capito. in sextante sunt ij, quorum pars sine vlla cuiusquam querella publica potest esse. ea est ad H-S $\overline{\text{xxx}}$. *sed de hoc Cæsar viderit. Te, mi Plance, pro paterna necessitudine, pro nostro amore, pro studiis, & omni cursu nostro totius vitæ simillimo, rogo, & a te ita peto, vt maiore cura, maiore studio non possim; vt hanc rem suscipias, meam putes; enitare, contendas, efficias, vt mea commendatione, tuo studio, Cæsaris beneficio hereditatem propinqui sui C. Capito obtineat. omnia, quæ potui in hac summa gratia tua ac potentia a te impetrare, si petiissem, vltro te ad me detulisse putabo, si hanc rem impetrauero. Illud fore tibi adiumento spero; cuius ipse Cæsar optimus esse iudex potest: semper Cæsarem Capito & dilexit, & coluit. sed ipse huius rei testis est. noui hominis memoriam. itaque te nihil doceo: tantum tibi sumito pro Capitone apud Cæsarem, quantum ipsum memimisse senties. ego, quod in me ipso experiri potui, ad te deferam: in eo quantum sit ponderis, tu videbis. quam partem in rep caussamque defenderim; per quos homines ordinesque steterim; quibusque munitus fuerim; nõ ignoras. hoc mihi velim credas: si quid fecerim hoc ipso in bello minus ex Cæsaris voluntate; quod intellexerim scire ipsum Cæsarem, me inuitissimum feciſſe: id feci aliorum consilio, hortatu, auctoritate: quod fuerim moderatior tẽperatiorque, quam in ea parte quisquam; id me feciſſe maxime auctoritate Capitonis. cuius similes si reliquos necessarios habuissem, reip. fortasse non nihil, mihi certe plurimum profuissem. Hanc rem mi Plance si effeceris; meam de tua erga me beneuolentia spem*

confirma.

confirmaueris; ipsumque Capitonem, gratissimum, officiosissimum, optimum virum, ad tuam necessitudinem tuo summo beneficio adiunxeris. Vale.

EXPLANATIO.

Planco] cum Cæsare in Africa cõtra Scipionẽm & Iubam regem pugnãte. Hic est, ad quem sunt epistolæ lib. 10. *Qui tibi a patre relicti sunt,*] vide epist. 3. & 4. lib. 10. *Varietates meorum temporum.*] exsulium suum significat. *Honorũ, & laborum meorum,*] vide epist. 4. & lib. 15. epist. 8. 9. *Partis & temporibus, & fortuna mea.*] similiter pro Deiotaro: neque Alexandrinũ bellum gerente, vtilitatibus tuis paruit. *Sortes*] quæstores quoque prouincias sorticbantur. epist. vlt. lib. pro Murena, Suetonius in Claudio. *Oppressus*] subito Pompeij aduentu quasi captus. *Cum signaretur argentum,*] iussu Pompeij. *Affuisse,*] in quo Cæsaris animum offendit. *A Cæsare*] Pompeij. *Non modo vt non præesset vlli negotio, fortunam vt ne interesset quidem.*] contra, epist. 6. lib. 1. Omnibus negotiis non interfuit solum, sed præfuit. *Post primum*] Pharsalicũ, quo victus Pompeius Ægyptum petiit. *A. Plancium*] qui Bithyniæ præerat, Cæsaris partium fautor & adiutor. *Ex parte dimidia, & tertia*] tota hereditas nomine assis vocatur, partes autem hereditatis partibus assis. diuiditur in vnciam, sextantem, quadrantem, trientem, quincuncem, semissem, septuncem, bessem, dodrantem, dextantem, deuncem. Pars igitur hereditatis dimidia, & tertia, si ab assis partibus vocetur, erit, semis, & triẽs, vel, vnico vocabulo, dextãs. quamquam neque dextantem, neque deuncem, neque quincuncem, septuncem, bessem, pro partibus hereditatis vsurpata veteribus video: sed tantum hæc, vnciam, sextantem, quadrantem, trientem, semissem, dodrantem, assem. *Publica potest esse.*] Antistij bona, vt Pompeiani, publica esse, victore Cæsare, debebant. partem Capitoni relictam Cicero conseruare conatur, adiutore Planco. reliquum sextantem, ait, posse Cæsarem capere, nulla cuiusquam querella, fortasse quod ij, quibus sexta hereditatis pars legata fuerat, Pompeianarum partium fuissent: cum Capito abstinuisset omnino ab armis,

Cæsaremque potius quã Pompeium dilexisset. *H-SXXX.*] nõ, sestertium triginta millia (nam parua pecunia fuisset, scutati nostrates nongenti) sed, sestertium tricies, id est, scutatorum nonaginta millia: de qua summa iure subiungit: sed de hoc Cæsar viderit. *Cæsar viderit.*] ad quem sextans ille, Pompeianis ab Antistio relictus, videtur iure belli pertinere. *Potentia*] apud Cæsarem. *Cuius*] neutro genere, haud satis vsitate. *Ipsum meminisse,*] de Capitonis erga illum amore & obseruantia. *In me ipso experiri*] quanti Cæsarẽ fecerit Capito, in me ipso sum expertus. quod enim fuerim moderatior ac temperatior in ciuili bello, quam quisquam Pompeianus; id auctore Capitone potissimũ feci. *Ad te deferam:*] conferam ad arbitrium tuum: vt ipse iudices, id quanti sit. Deferre aliquid ad aliquem, est illius arbitrio committere. nam epist. 9. lib. 1. cum dixisset: Istam partem vitæ consuetudinisque nostræ totam ad te defero: subiunxit: Quantum litteris, quantum studiis consequi poterimus, id omne ad arbitriũ tuum libentissime conferemus. *Quibusque munitus fuerim;*] hunc locum vacare mendo, persuaderi mihi vix potest. antiquus liber vnus, Quibus & munitus: alius, Quibusque monitus: reliqui omnes, Quibusque munitus fuerim. mihi placeret, Quibusque inimicus fuerim. Vt in eo Pompeiani significentur, Per quos homines ordinesque steterim; Cæsariani in hoc, Quibusque inimicus fuerim. *Quod intellexerint scire ipsum Cæsarem;*] hoc refer non ad superiora, sed ad ea, quæ sequuntur. *Aliorum consilio,*] culpam suam aliorum culpa tegit. *Auctoritate Capitonis.*] auctore Capitone. suasit enim, vt, quam minimum possem, Cæsarem offenderem. Sane Cicero, sumptis armis, nullam belli partem attigit in Italia: Pharsalico autem prœlio non interfuit. *Resp. fortasse non nihil,*] quia mansissem in Italia, & quasi medius inter vtramque partem agere de pace potuissem. *Mihi certe plurimum,*] non enim ad Pompeium in Græciam nauigassem: quod feci dissuadente Capitone, reliquis necessariis hortantibus. *Adiunxeris.*] adiunxit, & ita quidem, vt eius apud Plancum opera in Attici re Cicero sit vsus: quod eius ad Capitonem epistola declarat, lib. 16. ad Att.

ARGV-

ARGVMENTVM EPIST. XXX.

L. Manlium, familiarissimum suum, in hereditate paterna, omnibusque rebus commendat: & quo magis commendatio valeat, ornat eum probitatis & doctrinæ laudibus. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 30.

L. Manlius est Sosis. is fuit Catinensis: sed est vna cum reliquis Neapolitanis ciuis Romanus factus, eurioque Neapoli. erat enim adscriptus in id municipium ante ciuitatem sociis & Latinis datam. eius frater Catinæ nuper mortuus est. nullam omnino arbitramur de ea hereditate controuersiam eum habiturum: & est hodie in bonis: sed, quando habet præterea negotia vetera in Sicilia sua: & hanc hereditatem fratris, & omnia eius tibi commendo, in primisque ipsum, virum optimum, mihique familiarissimum, & studiis litterarum doctrinæque præditum, quibus ego maxime delector. peto igitur abs te, vt eum, siue aderit, siue non venerit in Siciliam, in meis intimis, maximeque necessariis scias esse: itaque tractes, vt intelligat meam commendationem sibi magno adiumento fuisse. Vale.

EXPLANATIO.

Acilio] præerat Siciliæ proconsulari imperio, licet consulatum non gessisset. vide quæ diximus epist. 1. lib. 1. *L. Manlius est Sosis*] In litteris commendaticiis primum locum obtinet vel narratio, vel procœmium: hoc, vt exponantur causſæ, quibus ad commẽdandum adducimur: illa, vt statim res ipsa, nullo exculta artificio, perspicua veritate studium & patrocinium boni viri cõsequatur. Hic narratio incipit a nominibus, frui Diuinatione, Agonis est quędam Lilybetana: & lib. 1. in Verrem, C. Sulpicius Olympus fuit: lib. 3. in eundem, Nym-

pho est Centuripinus: & alibi. L. Manlius Sosis, duo sunt Romana nomina, tertium Siculum. qui enim peregrini Romanam ciuitatem assequebantur, eorum assumebant & prænomina, & nomina, quorum opera & beneficio ciues Romani facti erant, vetere nomine cõseruato. exemplum extat illud epist. 36. Cum Demetrio Mega mihi vetustum hospitiũ est, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. ei Dolabella, rogatu meo, ciuitatem a Cæsare impetrauit: qua in re ego interfui: itaque nunc P. Cornelius vocatur. Et in Verrem lib. 4. Tu maximam & pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio a L. Sulla ciuis Romanus factus est, abstulisti. *Is fuit Catinensis.*] esse desiit, posteaquam in municipium Neapolitanum adscriptus est. ciuis enim duarum ciuitatum esse nemo potest. Nepos in Attici vita. Catina in Sicilia: opidum locuples, honestũ, copiosum Cicero appellat lib. 4. in Verrem. *Erat enim adscriptus in id municipiũ ante ciuitatem sociis & Latinis datã.*] rationem affert, quo modo, Catinensis cum fuerit, ciuis Romanus factus sit. Quo tempore, inquit, sociis & Latinis data ciuitas est, (datam esse lege Iulia, ostendit Cicero in oratione pro Balbo) adscriptus iam erat Manlius in municipium Neapolitanum: ita cum reliquis Neapolitanis ciuitatem est adeptus. Hęc verba Ciceronis factũ esse ciuem Romanũ Manliũ beneficio legis Iuliæ, videntur ostendere, non eius legis, quæ a tribunis pl. Siluano & Carbone postea lata est, cuius hæc sententia fuit, vt adscriptis in fœderatos populos ciuitas daretur, ita, si tum, cũ lex ferebatur, in Italia domicilium haberent, & si sexaginta diebus apud prętorem essent professi. Nã si ad hanc Siluani & Carbonis legem Cicero respexisset, non hoc argumento vsus esset, quod in id municipium esset adscriptus ante ciuitatẽ sociis & Latinis datã, sed hoc potius, quod in Italia domicilium habuisset, cum eã legẽ Siluanus & Carbo tulerũt. Non negauerim, eam legẽ ad peregrinos attinuisse, & peregrinorum in numero Catinenses fuisse: verum ea lege non est vsus Manlius, qui aliquãto ante ciuis Romanus legis Iuliæ beneficio factus esset. Quid igitur spectauit, aut quorsum lata est Siluani lex & Carbonis: si quidem adscripti fœderatas in ciuitates iura ciuiũ Romanorũ lege Iulia adepti iam erant? Primum confirmabat eis legis Iuliæ beneficiũ, sed ita,

fedita, si tum, cū hæc posterior lex ferebatur, in Italia domicilium haberent, & si sexaginta dies apud prætorem professi essent: alioqui datam antea ciuitatem eripiebat: deinde, ne certatim in posterum peregrini homines fœderatis ciuitatibus adscribi vellent, vt ea mox ratione in ciuitatis Romanæ censum irreperent, ademit eis hanc spem, dato iis tantum ciuitatis iure, qui tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium haberent: nam, si post latam legem, nihil proderat. *Decurio*] decuriones in municipiis erant, vt senatores Romæ. *Id municipium*] Italici iuris municipium fuisse, ostendit & oratione pro Archia. *Socijs & Latinis*] cum Latio Italici omnes adsignantur. Italiam appello, non quam alpibus natura terminauit, sed quę iure ciuili duobus municipiis, Arimino a superiore mari, Luca ab infero, a Gallia cisalpina disiungitur. & quamquā pars Italiæ Latium fuerit, & ius Latij differat a iure Italico: quod argumentum vir excellentis doctrinæ Carolus Sigonius tribus libris pleniſſime tractauit: sæpe tamen & Liuius, & alij, cum Italos omnes vna cū Latio significare vellent, socij Latini nominis, aut socij Latini, dixere. cuius generis exempla multa non afferam, vno contentus ero. Liuius enim lib. 9. cum dixisset: In omni defectione sociorum Latini nominis, vrbano prope delectu decem scribebantur legiones: infra, qui essent socij Latini nominis, ostendit his verbis: Latium omne, cum Sabinis, & Volscis, & Equis, & omni Campania, & parte Vmbriæ Etruriæque, & Picentibus, & Marsis, Peligniſque, ac Vestinis, atq; Apulis, adiunctaque omnis ora Græcorum inferi maris a Thuriis Neapolim, & Cumas, & inde Antio atque Ostia Samnites. *Et est hodie in bonis:*] argumentum, cur nullam sit habiturus de ea hereditate cōtrouersiam: quia nemo prohibuit, quo minus eam adiret: cū facilius esset excludere, quā de possessione deiicere. Esse in bonis, esse in possessione bonorū, bona possidere, & idem sunt, & æque Tulliana. *Virum optimum*,] dignum igitur amore tuo. *Mihiq; familiarissimū*,] quo potes intelligere, quantū eius causſa cupiam. *In studijs litterarum doctrinæque praedium, quibus ego maxime delector.*] vtrū philosophiæ studia significat, an eloquentiæ? hominem Siculum ab eloquentia laudari vix arbitror: de philosophia potius adducor, vt credā: cum præsertim eā Cicero, oppressa rep. maxime coluerit.

ARGVMENTVM EPIST. XXXI.

Flauium, Pisonis generi sui, cum viueret, perneceſſarium commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 31.

C. Flauio, honeſto & ornato equite Romano, vtor valde familiariter. fuit enim generi mei C. Piſonis perneceſſarius: meque diligentiſſime obſeruat & ipſe, & L. Flauius, frater eius. quapropter velim, honoris mei cauſſa, quibus rebus honeſte & pro tua dignitate poteris, quamhonorificentiſſime & quamliberaliſſime C. Flauium tractes. id mihi ſic erit gratum, vt gratius eſſe nihil poſſit. ſed praterea tibi affirmo, neque id ambitione adductus facio, ſed tum familiaritate & neceſſitudine, tum etiam veritate: te ex C. Flauij officio, & obſeruantia, & praterea ſplendore, atque inter ſuos gratia magnam voluptatem eſſe capturum. Vale.

EXPLANATIO.

Honeſto & ornato] cum dicit Ornato, ipſum laudat: cum Honeſto, genus. *C. Piſonis*] Calpurniæ gētis. ep. 2. ad Att. lib. 1. Tullíolam C. Piſoni L. F. Frugi deſpondimus. Hic primus fuit Ciceronis gener: alter Craſſipes, qui nominatur epiſt. 7. lib. 1. & epiſt. 5. lib. 2. ad Q. fr. tertius Dolabella, de quo epiſt. 16. lib. 2. epiſt. 12. lib. 3. epiſt. 6. & 12. lib. 8. & alibi.

ARGVMENTVM EPIST. XXXII.

Commendat hoſpites ſuos, Archagathum, & Philonem. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 32.

In Aleſina ciuitate, tam lauta, quam nobili, coniunctiſſimos

tissimos habeo & hospitio, & familiaritate, M. & C. Clodios, Archagathum, & Philonem. sed vereor, ne, quia complures tibi præcipue commendo, exaquare videar ambitione quadam commendationes meas. quamquam a te quidem cumulate satisfit & mihi, & meis omnibus. sed velim sic existimes, hanc familiam, & hos mihi maxime esse coniunctos vetustate, officiis, benevolentia. quamobrem peto a te maiorem in modum, vt his omnibus in rebus, quantum tua dignitas fidesque patietur, commodes. id si feceris, erit mihi vehementissime gratum. Vale.

EXPLANATIO.

Lauta,] eleganti, & omnibus rebus ornata. qualis hodie Florentia. *Archagathum, & Philonem.*] M. Clodium Archagathum, C. Clodium Philonem. horũ cognomina Græca sunt, prænomina vero & nomina Romana. primum enim Siculi cum essent, ciuitatis Romanæ ius adepti, simul appellationem susceperunt, vetere nomine retento, more libertorum. Sic, L. Manlius Sosis, epist. 30. *Ambitione quadam*] ostendam iis, quos tibi præcipue commendo, me apud te valere plurimum. *Vetustate,*] vetusta notitia. epist. 15. lib. 5. epist. 10. lib. 10. epist. 16. lib. 11.

ARGVMENTVM EPIST. XXXIII.

Nasonis libertos & negotia commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 33.

Cn. Otacilio Nasone vtor familiarissime, ita prorsus, vt illius ordinis nullo familiarius. nam & humanitate eius, & probitate in consuetudine quotidiana magnopere delector. nihil iam opus est exspectare te,

quibus eum verbis tibi commendem, quo sic vtar, vt scripsi. habet is in prouincia tua negotia: quæ procurant liberti Hilarius, Antigonus, Demostratus: quos tibi, negotiaque omnia Nasonis non secus commendo, ac si mea essent. gratissimum mihi feceris, si intellexero hanc commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.

EXPLANATIO.

Ita prorsus,] vide epist. 13. *Illum ordinis*] non hic senatorius, aut equestris ordo significatur, sed condicio quædam. vt enim diuersa hominum genera, sic diuersi ordines. epist. 2. lib. 1. Cum eius familiares omnium ordinum video. Et lib. 3. Off. Qui esset, vt argentarius, apud omnes ordines gratiosus. Et de Amic. Numquam se ille Philo, numquam Rupilio antepositit, numquam inferioris ordinis amicis.

ARGVMENTVM EPIST. XXXIV.

Commendat Lysonem, hospitem suum. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 34.

Auitum mihi hospitium est cum Lysone, Lysonis filio, Lilybætano: valdeque ab eo obseruor: cognouique dignum & patre, & auo: est enim nobilissima familia. quapropter commendo tibi maiorem in modum rem, domumque eius: magnoque opere abs te peto, cures, vt is intelligat, meam commendationem maximo sibi apud te & adiumento, & ornamento fuisse. Vale.

EXPLANATIO.

Domumque eius:] domesticos eius. epist. 38.

ARGVMENTVM EPIST. XXXV.

Commendat hospitem & familiarem suum Philoxenum. Eodem anno.

Cicero

Cicero S. D. Acilio procos. 35.

C. Auianus Philoxenus antiquus est hospes meus, & praeter hospitium, valde etiam familiaris: quem Caesar, meo beneficio, in Nouocomenses retulit. nomen autem Auiani consecutus est, quod homine nullo plus est vsus, quam Flacco Auiano, meo, quemadmodum u scire arbitror, familiarissimo. qua ego omnia collegi, vt intelligeres, non vulgarem esse commendationem hanc meam. Peto igitur abs te, vt omnibus rebus, quod sine molestia tua facere possis, ei commodes, habeasque in numero tuorum: perficiasque, vt intelligat has litteras meas magno sibi vsui fuisse. erit id mihi maiorem in modum gratum. Vale.

EXPLANATIO.

Meo beneficio,] me rogante. *In Nouocomenses retulit.*] in eos, quos Nouumcomum deductos in primo consulatu ciuitate donauit. ij fuere quinque millia, & Greci maxime illustres quingenti. Philoxenus autem Graecus, quia Siculus. Suetonius, & Strabo. postea vero dictator idem Caesar transpadanos omnes, vt ait Dio, ciuitate donauit. *Nomen Auianus*] immo & praenomen. vide epist. 79. *Homine nullo plus est vsus,*] Est vsus dixit, quia perierat Auianus Flaccus.

ARGVMENTVM EPIST. XXXVI.

Commendat Demetrium Megam in iure ciuitatis, omnibusque in rebus.

Cicero S. D. Acilio procos. 36.

Cum Demetrio Mega mihi vetustum hospitium est, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. ei Dolabella, rogatu meo, ciuitatem a Caesare impetranit: qua in re ego interfui: itaque nunc P. Cor-

nelius vocatur. cumque, propter quosdam sordidos homines, qui Cæsaris beneficia vendebant, tabulam, in qua nomina ciuitate donatorum incisa essent, reuelli iussisset: eidem Dolabellæ, me audiente, Cæsar dixit, nihil esse, quod de Mega vereretur: beneficium suum in eo manere. Hoc te scire volui, vt eum in ciuium Romanorum numero haberes. ceteris que in rebus tibi eum ita commendo, vt maiore studio neminem cõmendarim. gratissimum mihi feceris, si eum ita tractaris, vt intelligat meam commendationem magno sibi ornamento fuisse. Vale.

EXPLANATIO.

Dolabellæ,] P. Cornelius Dolabella, qui gener fuerat Ciceronis. nam diuortium fecit post pugnam Pharsalicam. *P. Cornelius vocatur.*] assumpto prænomine & nomine Dolabellæ, cuius beneficio ciuitatem impetrauerat. *Tabulam*] æneam, in publico fixam. *Reuelli*] ne valeret.

ARGVMENTVM EPIST. XXXVII.

Commendat Hippiam in liberatione bonorum. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 37.

Hippiam, Philoxeni filium, Calactinum, hospitem & necessarium meum, tibi commendo maiorem in modum. eius bona, quemadmodum ad me delata res est, publice possidentur alieno nomine, contra leges Calactinorum. id si ita est, etiam sine mea commendatione ab aquitate tua res ipsa impetrare debet, vt ei subuenias. quoquo modo autem se res habet: peto a te, vt honoris mei caussa eum expedias: tantumque ei commodes & in hac re, & in ceteris, quantum tua fides dignitasque patietur. id mihi vehementer gratum erit. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Calactinum,] a Calacta, Siciliæ vrbe. Ptolemæus. *Publice possidentur*] legem apud Calactinos fuisse credideri, quæ vetaret, ne quidquam publice, nisi publico nomine, possideretur. Hippiæ autem bona alieno nomine, puta cuiuspiam absentis, vel pupilli, publice possidebantur.

ARGVMENTVM EPIST. XXXIIX.

Bruttii negotia, procuratoresque commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Acilio procos. 38.

L. Bruttius, eques Romanus, adolescens omnibus rebus ornatus, in meis familiarissimis est, meque observat diligentissime: cuius cum patre magna mihi fuit amicitia iam inde a quæstura mea Siciliensi. omnino nunc ipse Bruttius Romæ mecum est: sed tamen domum eius, & rem familiarem, & procuratores tibi sic commendo, vt maiore studio commendare non possim. gratissimum mihi feceris, si curaris, vt intelligat, id quod ei recepi, hanc meam commendationem sibi magno adiumento fuisse.

EXPLANATIO.

Iam inde a quæstura mea Siciliensi.] Siculi igitur erant hi Bruttij, pater, & filius. quæstor in Sicilia fuerat Cicero prætore Sex. Peducæo, vt ait Pedianus.

ARGVMENTVM EPIST. XXXIX.

Commendat Titurnium Rufum.

Cicero S. D. Acilio procos. 39.

Cum familia Titurnia necessitudo mihi intercedit

vetus: ex qua reliquus est M. Titurnius Rufus: qui mihi omni diligentia atque officio est tuendus. est igitur in tua potestate, vt ille in me satis sibi præsidij putet esse. quapropter eum tibi commendo maiorem in modum, & abs te peto, efficias, vt is commendationem hanc intelligat sibi magno adiumento fuisse. erit id mihi vehementer gratum.

ARGVMENTVM EPIST. XL.

L. & C. Aurelios fratres commendat. Pompeio Magno & M. Crasso secundum consulatum gerentibus, vel Domitio & Appio cos. nam opinor epistolam hanc ad eum Ancharium scriptam esse, qui Macedonia post Pisonem præfuit, vt Ciceronis oratio declarat. Piso autem, auctore Pediano, e prouincia rediit Pompeio & Crasso cos.

Cicero S. D. Q. Anchario, Q. F. procos. 40.

L. & C. Aurelios L. F. quibus & ipsis, & patre eorum, viro optimo, familiarissime vtor, commendo tibi maiorem in modum, adolescentes omnibus optimis artibus ornatos, meos perneccessarios, tua amicitia dignissimos. si vlla mea apud te commendatio valuit, quod scio multas plurimum valuisse: hac vt valeat, rogo. quod si eos honorifice liberaliterque tractaris: & tibi gratissimos optimosque adolescentes adiunxeris: & mihi gratissimum feceris. Vale.

EXPLANATIO.

Q. Ancharia] tribunus pl. fuerat Cæsare & Bibulo cos. prætor, Marcellino & Philippo. *Procos.*] non gesto tamen consulatu. vide quæ diximus epist. 1. lib. 1. *L. & C. Aurelios*] Orestas. duos enim Aurelios Orestas, superioris tamen ætatis, Cicero nominat in Bruto. *Quod scio multas plurimum valuisse*;] notandũ, Quod, ita vsurpatum, vt epist. vlt. ad Att. lib. 9. quo loco genus hoc loquendi probauimus exemplis.

ARGV-

ARGVMENTVM EPIST. XLI.

Gratias agit & suo, & Pompeii nomine de Lucceio benignissime tractato: eundemque denuo commendat. Incerto anno.

Cicero S. D. L. Culleolo. 41.

Quæ fecisti L. Lucceij causſa, scire te plane volo, te homini gratissimo commodasse, & cum ipsi, quæ fecisti, pergrata sunt: tum Pompeius, quotiescumque me videt, (videt autem sæpissime) gratias tibi agit singulares. Addo etiam illud, quod tibi iucundissimum esse certo scio, me ipsum, ex tua erga Lucceium benignitate, maxima voluptate affici. quod superest, quamquam mihi nullum est dubium, quin cum antea nostra causſa, nunc iam etiam tua constantiæ gratia mansurus sis in eadem illa liberalitate: tamen abste vehementer etiam atque etiam peto, vt ea, quæ initio ostendisti, deindeque fecisti, etiam ad exitum augeri & cumulari per te velis. id & Lucceio, & Pompeio valde gratum fore, teque apud eos præclare positurum, confirmo & spondeo. De rep, deque his negotijs cogitationibusque nostris perscripseram ad te diligenter paucis ante diebus; easque litteras dederam pueris tuis. Vale.

EXPLANATIO.

L. Culleolo] videtur Culleolus Illyrico præfuisse: quia nominatur in epistola sequenti Bylliones Illyrici populi. quod fit ita est, præfuit ante primum Cæsaris consulatum. nam Cæsar primum consul', Galliæ vtriusque, & Illyrici administratio mandata est. nec vero post Cæsarē Culleolus in Illyricū ire potuit. nā viuo Pompeio Magno epistolā scriptā esse constat. (*Videt autem sæpissime*) non caret elegantia eiusdem verbi repetitio. epist. 53. & ep. 2. lib. 3. ep. 5. lib. 6. ep. 6. lib. 10. *Tuæ constantiæ gratia*] epist. 5. & 8. lib. 5. eadem constantia nominatur. *Ostendisti*,] te facturū. epist. 8. lib. 9. Quamuis quis ostenderit.

ARGVMENTVM EPIST. XLII.

Eundem Lucceium commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. L. Culleolo procos. 42.

L. Lucceius meus, homo omnium gratissimus, mirificas tibi apud me gratias egit, cum diceret, omnia te cumulatissime & liberalissime procuratoribus suis pollicitum esse. cum oratio tua tam ei grata fuerit, quam gratam rem ipsam existimas fore, cum, vt spero, quæ pollicitus es feceris? Omnino ostenderunt Bulliones, sese Lucceio Pompeij arbitratu satisfacturos: sed vehementer opus est nobis, & voluntatem, & auctoritatem, & imperium tuum accedere. quod vt facias, te etiam atque etiam rogo. illudque mihi gratissimum est, quod ita sciunt Lucceij procuratores, & ita Lucceius ipse ex litteris tuis, quas ad eum misisti, intellexit: hominis nullius apud te auctoritatem aut gratiam valere plus, quam meam. id vt re experiatur, iterum, & sepius te rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Lucceius meus,] summam beneuolentiam & familiaritatem pronomen indicat. epist. 64. Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit. epist. 12. lib. 7. Indicauit mihi Panta meus Epicureum te esse factum. Epist. 9. lib. 11 Quid ipse agas, quid noster Hirtius, quid Cæsar meus. epist 10. lib. 16. Curio meus illum incitabat. *Bulliones,*] sic omnes libri veteres, pro Bylliones. interdum tamen Græca littera Y, seruatur, vt in Pyrrhus, Phryges: quod Cicero, contra veterem consuetudinem, probat in libro de perfecto oratore. Populi sunt supra Epidamnum, a Byllide, siue Bullide vrbe, quæ est in Illyrico. Plinius, Strabo lib. 7. Stephanus. *Satisfacturos:*] pecuniam Lucceio debebant.

ARGV-

ARGVMENTVM EPIST. XLIII.

Oppium Gallio commendat. Incertus annus.

Cicero S. D. Q. Gallio. 43.

Etsi plurimis rebus spero fore, vt perspiciam, quod tamen tam pridem perspicio, me a te amari: tamen nunc ea caussa tibi datur, in qua facile declarare possis tuam erga me beneuolentiam. L. Oppius M. F. Philomelinegotiatur, homo mihi familiaris. eum tibi vnice commendo, eoque magis, quod cum ipsum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnatij Rufi, quo ego vno equite Romano familiarissime vtor, & qui cum consuetudine quotidiana, tum officijs plurimis maximisque mihi coniunctus est. Oppium igitur praesentem vt tuas Egnatij absentis rem vt tueare; eque a te peto, ac si mea negotia essent. velim, memoriae tuae caussa, de litterarum aliquid, quae tibi in prouincia reddantur: sed ita conscribas, vt tum, cum eas leges, facile recordari possis huius meae commendationis diligentiam. hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Q. Gallio.] fortasse hic est ille Q. Gallius, quem M. Calidius accusauit de veneficio, vt est in Bruto. fuerũt autem duo fratres Gallij, M. & Q. & Quinctum accusatum a Calidio defendit Cicero, vt ait Valerius lib. 8. cap 10. eiusque orationis verba quædam recitat ipse Cicero in Bruto, alia Quinctilianus lib. 8. cap. 3. lib. 11. cap. vlt. & Nonius, Carisius, Aquila. Is hoc tempore cum Philippo, Asiæ proconsule, legatus, vt existimo, in prouinciam ibat. vide epist. 45 & 73. *Ea caussa*] vide quæ diximus epist. 1. lib. 1. *Egnatii Rufi*] epist. 44. 45. 73. 74. & ad Att.

ARGVMENTVM EPIST. XLIV.

Eundem Oppium rursus eidem commendat.

Cicero S. D. Gallio. 44.

Etsi ex tuis, & L. Oppij, familiarissimi mei, litteris cognoui, te memorem commendationis meæ fuisse: idq; pro tua summa erga me beneuolentia, proque nostra necessitudine, minime sum admiratus: tamen etiam atq; etiam tibi L. Oppium præsentem, & L. Egnatij, mei familiarissimi, absentis negotia commendo. tanta mihi cum eo necessitudo est, familiaritasque: vt si mea res esset, nō magis laborarem. quapropter mihi gratissimum feceris, si curaris, vt is intelligat me a te tantū amari, quantum ipse existimo. hoc mihi gratius facere nihil potes. idque vt facias, vehementer te rogo. Vale.

ARGVMENTVM EPIST. XLV.

Egnatii & seruum Anchialum, & negotia Appulcio commendat. Incertus annus.

Cicero S. D. Appulcio proquæs. 45.

L. Egnatio vno equite Romano vel familiarissime vtor. eius Anchialum seruum, negotiaque, quæ habet in Asia, tibi commendo non minore studio, quam si rem meam commendarem. sic enim existimes velim, mihi cum eo non modo quotidianam consuetudinem summā intercedere, sed etiam officia magna, & mutua nostra inter nos esse. quamobrem etiam atque etiam a te peto, vt cures, vt is intelligat, me ad te satis diligenter scripsisse. nam de tua erga me voluntate non dubitabat. id vt facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Proquæs.] Q. Philippi procos. nam vtrique Egnatium Cicero commendat. epist. 73. 74.

ARGVMENTVM EPIST. XLVI.

Nostium coheredem suum commendat.

Cicero S. D. Appuleio proquæs. 46.

L. Nostius Zoilus est coheres meus, heres autem patroni sui. ea re vtrumq; scripsi, vt & mihi cum illo causam amicitiæ scires esse; & hominem probum existimares, qui patroni iudicio ornatus esset. eum tibi igitur sic commendo, vt vnum ex nostra domo. valde mihi gratum erit, si curaris, vt intelligat hanc commendationem sibi apud te magno adiumento fuisse. Vale.

ARGVMENTVM EPIST. XLVII.

Egnatium, communem amicum, commendat.

Cicero S. D. Silio. 47.

Quid ego tibi commendem eum, quem tu ipse diligis? sed tamen, vt scires eum non a me diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi hæc scribo. Omnium tuorum officiorum, quæ & multa, & magna sunt, mihi gratissimum fuerit, si ita tractaris Egnatium, vt sentiat & se a me, & me a te amari. hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Illa nostra scilicet ceciderunt. vtamur igitur vulgari consolatione: quid, si hoc melius? sed hæc coram. Tu fac, quod facis, vt me ames, teque amari a me scias. Vale.

EXPLANATIO.

Quid ego tibi commendem eum,] simile artificiũ ep. 16. in

eo loco: Et tamen, quod negaueram, commendo tibi eum. & epist. 18. Quod modo verebar, tibi gratias agere, nũc plane ago. & epist. 4. lib. 15. Quod paullo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo. *Non a me diligi solum, verum etiam amari,*] epist. 14. lib. 9. Tantum accessit ad amorem, vt mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. Et ad M. Brutum: Clodius valde me diligit, vel, vt ὑφατικώτερον, valde me amat. *Illa nostra scilicet ceciderunt.*] Abierunt illa tempora, cum & dignitate, & honoribus, & hominum amplissimorum amicitijs in rep. florebamus. consolemur igitur nos, non exquisita aliqua ratione, sed quo modo solet vulgus: cuius hæc fere in aduersis rebus est sententia: Quid, si hoc melius? Cecidit auctoritas principum, in oratione de aruſp. resp. Cecidit grauitas optimatum, lib. 3. de Leg.

ARGVMENTVM EPIST. XLIIX.

Omnes Cyprios, maximeque Paphios commendat. in qua est admonitio quædam, tecta verbis amorem significantibus: ne quid instituat, quod alij non probent; sed, lege Lentuli obseruata, laudi suæ consulat. De anno epistolæ quod affirmem, non habeo.

Cicero S. D. C. Sextilio Rufo quæs. 48.

Omnes tibi commendo Cyprios, sed magis Paphios: quibus in quacumque commodaris, erunt mihi gratissima. eoque facio libentius, vt eos tibi commendem, quod & tuæ laudi, cuius ego fautor sum, conducere arbitror, cum primus in eam insulam quæstor veneris, ea te instituere, quæ sequantur alij. quæ, vt spero, facilius consequere, si & P. Lentuli, necessarij tui, legem, & ea, quæ a me constituta sunt, sequi volueris. quam rem tibi confido magnæ laudi fore. Vale.

EXPLANATIO.

Cum primus in eam insulam quæstor veneris,] antea enim Cyprus

Cyprus regnum fuerat, non prouincia. sed cum in eam legē Clodia M. Cato venisset: rexque Ptolemæus, audito eius aduentu, mortem sibi conscisuisset: regno publicato, prouincia prætoria facta est, mansitque ad Strabonis ætatem: vt ipse lib. 15. scriptum reliquit. Nec vero P. Lentuli, qui Cyprū cum Cilicia primus rexit: vt ex epistola 7. lib. 1. cognoscitur, quæstor fuit hic Sextilius. nam si Lentulus quæstorem suum ad ius dicendum in Cyprum misisset, fecisset idem postea Cicero, qui eandem prouinciam rexit. at ille non modo neutrum é quæstoribus suis, (duos enim habuit, Mescinium, & Cœlium) sed nec vllum e quattuor legatis misit: Q. Volusium, vnum e suis familiaribus, ei muneri præposuit: quod in epist. 21. lib. 5. ad Att. scripsit. Deinde, si quæstor Lentuli Sextilius fuisset, dubitasset potius Cicero, si P. Lentuli, proconsulis tui legem sequi volueris; quam, si P. Lentuli, necessarij tui. Iam legis Lentulo obseruationem cur Sextilij permittat arbitrio? quis crederet quæstorem a sui proconsulis lege in ea iurisdictione, quam idem sibi proconsul demandasset, discessurum fuisse? quo animo Lentulus ferret, contra eam legē, quam ipse constituisset, ius dicere quæstorem suum? Postremo illa verba, Ea quæ à me constituta sunt, satis constat esse dicta de Ciceronis Ciliciæ proconsulis, cuius prouinciæ pars Cyprus fuit. Cum igitur post Ciceronem proconsulem scripta sit epistola, suspicari aliquis possit, primo scriptam esse belli ciuilis anno, id est Lentulo & Marcello cos. antequam Cicero ad Pompeium in Græciam nauigaret, viuo P. Lentulo qui ex Pharsalica pugna fugientem Pompeium secutus, vt lib. 3. bel. ci. Cæsar scripsit, obiisse paullo post videtur. nam neque post Pharsalicam pugnam commendaticias litteras Cicero, confectus omni miseria, misisset: nec postea quam in Græciam nauigasset, ardente bello: potius eum scripsisse, cum adhuc in Italia maneret, integra adhuc auctoritate, & apud Cæsarem gratia; credibile est. Vt omittam, quod illa verba, si P. Lentuli, necessarij tui, legem sequi volueris, mihi quidem de viuo potius Lentulo, quam de mortuo, videntur esse dicta. Quod si de epistolæ tempore non erramus: quærendum relinquitur, a populo ne, an a proconsule aliquo missus venerit in Cyprum Sextilius. Vtrumque nego. nam nec imperium quæstori populus dare, nec sine imperio præesse quisquam prouinciæ sū-

lebat. Proconsul vero post Ciceronem, impedita propter bellum ciuile prouinciarum successione, aliquandiu nemo fuit. Itaque cogimur credere, missum esse a Cæsare, vrbe Roma potito: cum eius voluntas pro legibus esset, Cicerone nõdum in Græciam ad Pompeium profecto.

ARGVMENTVM EPIST. XLIX.

Commendat Q. Pompeium.

Cicero S. D. Curio procos. 49.

Q. Pompeius Sex. F. multis, & veteribus caussis necessitudinis mihi coniunctus est. is cum antea meis commendationibus & rem, & gratiam, & auctoritatem suam tueri consueuerit, nunc profecto, te prouinciam obtinente, meis litteris assequi debet, vt nemini se intelligat commendatiorem vmquam fuisse. quamobrem a te maiorem in modum peto, vt, cum omnes meos æque ac tuos obseruare pro nostra necessitudine debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, vt ipse intelligat, nullam rem sibi maiori vsui, aut ornamento, quam meam commendationem, esse potuisse. Vale.

ARGVMENTVM EPIST. L.

Petit, vt M'. Curium ab omni incommodo, detrimento, molestia sincerum integrumque conseruet. C. Cæsare v. & Antonio cos.

Cicero S. D. Aucto procos. 50.

Sumpsi hoc mihi pro tua in me obseruantia, quam penitus perspexi, quamdiu Brundisij fuimus, vt ad te familiariter, & quasi pro meo iure scriberem, si qua res esset, de qua valde laborarem. Man. Curius, qui Patriæ negotia-

negotiatur, ita mihi familiaris est, vt nihil possit esse coniunctius. multa illius in me officia, multa in illum mea: quodque maximum est, summus inter nos amor, & mutuus. quæ cum ita sint, si vllam in amicitia mea spem habes: si ea, quæ in me officia & studia Brundisij contulisti, vis mihi etiam gratiora efficere: quamquam sunt gratissima, si me a tuis omnibus amari vides, hoc mihi da atque largire, vt Man. Curium sartum & tectum, vt aiunt, ab omnique incommodo, detrimento, molestia sincerum integrumque conserues. & ipse spondeo, & omnes hoc tibi tui pro me recipient, ex mea amicitia, & ex tuo in me officio maximum te fructum, summamque voluptatem esse capturum. Vale.

EXPLANATIO.

Auctus.] videtur hic esse Acilius Auctus, qui Ser. Sulpicio, administraturus Achaiam, successit. epist. 30. lib. 7. *Brundisij*] vbi Cicero aliquandiu fuit post pugnam Pharsalicam, reditum Cæsaris ex bello Alexandrino exspectans. epist. 10. His temporibus a me Brundisio cum litteris & mandatis profectus est ad Cæsarem. Et epist. 27. lib. 11. Veni Brundisium. Et epist. 6. ad Att. lib. 11. *Curius*,] de quo epist. 17. *Multa in illum mea: quodque maximum est, summus inter nos amor,*] quanto hoc venustius, quam vt est in vulgatis libris, Multa in illum mea quoque. maximum est, summus inter nos amor. Sic autem ante multos annos ex antiquo libro Vincentij Riccij emendauimus. nunc eo magis confirmor in sententia, quia video sic & legi & distingui in Petri Pagani libro: in alio autem, Multa in illum mea, quod maximum est, &c. *Sartum & tectum, vt aiunt,*] quod rei est inanimatæ, ad hominem transtulit. nam sarta tecta, vt ait Festus, vocabantur, quæ locabant censores, vt ea deinde integra exigerent. epist. 11. Sarta tecta ædium sacrarum nominantur. cum vero, addita copula, dicitur, sartum & tectum, pleniorem esse locutionem ait Asconius. quid autem hic Cicero significet, sequentibus verbis ostenditur.

ARGVMENTVM EPIST. LI.

P. Meßienum commendat.

Cicero S. D. P. Cæſio. §1.

P. Meſſienum, equitem Romanum, omnibus rebus ornatum, meumque perfamiliarem, tibi commendo ea commendatione, qua poteſt eſſe diligentiſſima. peto a te & pro noſtra, & pro paterna amicitia, vt eum in tuam fidem recipias, eiuſque rem, famamque tueare. virum bonum, tuaque amicitia dignum tibi adiunxeris, mihique gratiſſimum feceris.

ARGVMENTVM EPIST. LII.

Hoſpitem ſuum Ariſtotelem commendat. Incertus annus: ſed poſt Africanum bellum ſcriptum eſſe conſtat, cum dicat Cicero: Hunc ego a Cæſare liberaui: &, Diutius in cauſſa eſt, quam nos, commoratus.

Cicero S. D. Regi. §2.

A. Licinius Ariſtoteles, Melitenſis, antiquiſſimus eſt hoſpes meus, & præterea coniunctus magno vſu familiaritatis. hæc cum ita ſint, non dubito, quin tibi ſatis commendatus ſit. etenim ex multis cognoſco, meam commendationem plurimum apud te valere. hunc ego a Cæſare liberaui. frequens enim fuerat nobiſcum: atque etiam diutius in cauſſa eſt, quam nos, commoratus. quo melius te de eo exiſtimaturum arbitror. fac igitur, mi Rex, vt intelligat has ſibi litteras plurimum profuiſſe. Vale.

EXPLANATIO.

Regi.] cognomen gentis Marciæ: vt e Salluſtio, Valerio, Suetonio

Suetonio constat, addito etiam testimonio Ciceronis epist. 14 ad Att. lib. 1. & Plutarchi in vita Ciceronis. Absurde nonnulli putant hunc esse Deiotarum regem: cum tamen, Deiotaro regi, non sit in titulo, sed tantum Regi. præterea inepta familiaritas illa esset in ijs verbis, quæ sunt infra: Fac igitur, mi Rex, &c. *A Cæsare liberauit.*] venia impetrata. *Nobiscum:*] in partibus Pompeianis. *In caussa*] caussa Pompeij, & caussa Cæsaris, vocatur id, quod Pompeius & Cæsar defendunt. *Quo melius te de eo existimaturum arbitror.*] his verbis adducor, vt suspicer, in caussa Pompeij Regem fuisse.

ARGVMENTVM EPIST LIII.

Curuum in omnibus rebus, præcipue vero in Hellespontiis negotiis commendat. Scripta est vel Ser. Sulpicio, M. Marcellino vel anno sequenti, Paullo & Marcello. quo enim tempore proconsul Cicero Ciliciæ, eodem Asia Thermus præerat: vt apparet ex epist. 54. 55. 57. & epist. 18. lib. 2.

Cicero S. D. Q. Thermo propræt. § 3.

L. Genucilio Curuo iampridem familiarissime vtor, optimo viro, & homine gratissimo. eum tibi penitus commendo atque trado: primum vt omnibus in rebus ei tecommodes, quoad fides tua dignitasque patietur: patietur autem in omnibus: nihil enim abs te vnquam, quod sit alienum tuis, aut etiam suis moribus, postulabit. præcipue autem tibi commendo negotia eius, quæ sunt in Hellesponto: primum, vt obtineat id iuris in agris, quod ei Pariana ciuitas decreuit, & dedit, & quod semper obtinuit sine vlla controuersia: deinde, si quid habebit cum aliquo Hellespontio controuersiæ, vt in illam διάκρισιν reijcias. Sed non mihi videor, cum tibi totum hominem diligentissime commendarim, singulas ad te eius caussas perscribere debere. Summa illa sit, quidquid officij, beneficij, honoris in Genucilium

conuleris, id te existimabo in meipsum atque in rem meam contulisse. Vale.

EXPLANATIO.

Et te commodes.] malim, Et commodes. Sic enim Cicero locutus epist. 9. 13. 32. 35. 37. 41. 54. 69. 70. 75. huius libri. *Patietur autem in omnibus:*] similis repetitio, in qua inest quiddam elegantiæ, epist. 41. & lib. 3 epist. 2. lib. 6. epist. 5. lib. 10. epist. 6. *In Hellespontо:*] Hellespontum ad Asiæ administrationem attinuisse, hic locus ostendit. *Parianæ ciuitatis*] Parion ciuitas in Hellesponto. Plinius, Strabo, Stephanus. *In illam διοικήσιν restitisse.*] Hellespontiamne in Ephesina διοικήσει, (Ephesus enim primaria vrbs erat eorum, qui Asiæ prouinciæ præerant. epist. 55. & ad Att. epist. 13. lib. 5.) incommodo suo, litigare cogatur. *Singulas enim causas*] singula eius negotia,

ARGVMENTVM EPIST. LIV.

Primum agit gratias Thermo, quod Marcilium liberalissime tractauerit: deinde petit, operam det, ne Marcilii socrus rea fiat. Paullo & Marcello cos.

Cicero S. D. Thermo prætor. § 4.

Cum mihi multa grata sunt, quæ tu, adductus mea commendatione, feceris: tum in primis, quod M. Marcilium, amici atque interpretis mei filium, liberalissime tractauisti. venit enim Laodiceam, & tibi apud me, mihique propter te gratias maximas egit. Quare, quod reliquum est, a te peto, quando apud grates homines beneficium ponis, vt eo libentius his commodes: operamque des, quoad fides tua patietur, vt socrus adolescentis rea ne fiat. ego cum antea studiose commendabam Marcilium, tum multo nunc studiosius, quod in longa apparitione

tione singularem & prope incredibilem patris Marcilij fidem, abstinentiam, modestiamque cognoui. Vale.

EXPLANATIO.

Interpretiu mei] interpretes præibant proconsulibus. infra: In longa apparitione. *Laodiceam*,] quæ fuit in imperio Ciceronis, caput vnius Asiaticæ διοικήσεως. ibi Cicero forum egit ex idibus Febr. vsque ad Kal. Mai. inde in Ciliciam profectus est. epist. 1. 2. ad Att. lib. 6. *Mihique*] qui tibi eum commendassem. *Propter te*] propter tuum in se officium. *Marcilium*] patrem. *In longa apparitione*] in suo munere multorum mensium. nam Laodiceam primũ venit prid. Kal. Sext. eodem redijt ineunte mense Februario, vt conijcere licet ex epist. 11. ad Att. lib. 5. mansit vsque ad idus Mai. vt ex eodem constat. ad eum igitur, cum esset iterum Laodiceæ, Marcilius adolescens venit. ex quo de anno epistolæ coniecturam fecimus. *In longa apparitione*] Omnes, qui apparebãt, id est præibant magistratibus, apparitores dicebantur: & apparitio munus ipsum. apparitores autem erant scribæ, interpretes, accensi, præcones, lictores, viatores, stratores, & huius generis alij. quos omnes vt libertos fuisse putem, multis adducor exemplis.

ARGVMENTVM EPIST. LV.

Commendat Anneium, legatum suũ, in controuersia Sardiana. Eodem anno.

Cicero S. D. Thermo proprætori. 55.

Etsi mihi videor intellexisse, cum tecum Ephesi de re M. Anneij, legati mei, locutus sum, te ipsius caussa vehementer omnia velle: tamen & M. Anneium tanti facio, vt mihi nihil putem prætermittendum, quod illius interfit: & me a te tanti fieri puto, vt non dubitem, quin ad tuam voluntatem magnus cumulus accedat commendationis meæ. nam cum iamdiu diligerem M.

Anneium: deque eo sic existimarem, vt res declarat, quod vltro ei detulerim legationem, cum multis petentibus denegassem: tum vero, postea quam mecum in bello atque in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem, tantamque erga me benevolentiã cognoui, vt hominem neminem pluris faciam. Eum cum Sardianis habere controuersiam scis. caussam tibi exposuimus Ephesi: quam tu tamen coram facilius melius que cognosces. De reliquo mihi mehercule diu dubium fuit, quid ad te potissimum scribcrem. ius enim quemadmodum dicas, clarum, & magna cum tua laude notum est: nobis autem in hac caussa nihil aliud opus est, nisi te ius instituto tuo dicere. sed tamen, cum me non fugiat, quanta sit in praetore auctoritas, praesertim ista integritate, grauitate, clementia, qua te esse inter omnes constat: peto abs te pro nostra coniunctissima necessitudine, plurimisque officijs paribus, ac mutuis, vt voluntate, auctoritate, studio tuo perficias, vt M. Anneius intelligat, te & sibi amicum esse, quod non dubitat: saepe enim mecum locutus est: & multo amiciorem his meis litteris esse factum. in tuo toto imperio atque prouincia nihil est, quod mihi gratius facere possis. iam, apud ipsum, gratissimum hominem, atque optimum virum, quam bene positurus sis studium tuum atque officium, dubitare te non existimo. Vale.

EXPLANATIO.

M. Anneii, legati mei,] quattuor legatos habuit Cicero in prouincia, Q. fr. C. Pontinium, vtrumq; praetorium, Pontiniũ etiam triumphalem, praeterea L. Tullium, M. Anneium. epist. 4. lib. 15. & epist. 15. lib. 2. & alibi. *In bello*] quod exponitur satis glorioſe epist. 4. lib. 15. *Cum Sardianis*] cum populo Sardiano. epist. 57. Sardis autem vrbs Lydiae. Plinius, & alij.

& alij. *Coram*] cum apud te causſa hæc agetur. *In Prætore*] dixi iam, Prætores etiam eos appellari, qui poſt prętură, aut etiam conſulatum prouinciam regerent. epiſt. 17. lib. 2.

ARGVMENTVM EPIST. LVI.

Negotia commendat Cluuij Puteolani. Sulpicio & Marcello cos. vel anno ſequenti.

Cicero S. D. Thermo propræt. §6.

Cluuius Puteolanus valde me obſeruat, valdeque & mihi familiaris. is ita ſibi perſuadet, quod in tua prouincia negotij habet, niſi, te prouinciam obtinente, meis commendationibus confecerit, id ſe in perditis & deſperatis habiturum. nunc, quando mihi ab amico oſſeioſiſſimo tantũ oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in me ſummis officiis, ita tamen, vt tibi valde molestus eſſe. Mylaſij, & Alabandenſes pecuniam Cluuio debent. dixerat mihi Euthydemus, cum Epheſi eſſem, ſe curaturum, vt ecdici Mylaſij Romã mitterentur. id factum non eſt. legatos audio miſſos eſſe: ſed malo ecdicos, vt aliquid confici poſſit. quare peto a te, vt eos, & Alabandenſes iubeas ecdicos Romã mittere. Præterea Philotes Alabandenſis ἀποθήκας Cluuio dedit: hæ commiſſa ſunt. velim cures, vt aut de hypothecis decedat, eaſque procuratoribus Cluuij tradat: aut pecuniam ſoluat. Præterea Heracleota, & Bargyleta, qui item debent, aut pecuniam ſoluant, aut fructibus ſuis ſatisfaciant. Caunij præterea debent, ſed aiunt ſe depoſitam pecuniam habuiſſe. id velim cognoſcas: &, ſi intellexeris eos neque ex edicto, neque ex decreto depoſitam habuiſſe, des operam, vt vſura a Cluuio,

instituto tuo, conseruentur. His de rebus eo magis laboro, quod agitur res (n. Pompeij etiam) nostræ necessarij, & quod is magis etiam mihi laborare videtur, quam ipse Cluuius: cui satisfactum esse a nobis, valde volo. His de rebus te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Cluuium] is fortasse, ad quem scribit epist. 7. *Mylasij, & Alabandenses*] sic diserte scriptum est in meo vetere libro: in aliis, Mylasij, & Alabandes: in quibusdam, Mylasis, & Alabãdes, Græco more. Mylasa, & Alabanda nominantur a Plinio, & aliis. *Ecdici*] quasi quæstores quidam, rationem nummariam curantes. *ὑποθήκας Cluuio dedit:*] pignoris loco quædam Cluuio creditori suo assignauit, ea cõdicione, vt, nisi ei pecuniam, quam debebat, certa quadam die, de qua inter eos conuenerat, soluisset, hypothecæ Cluuij propriæ efficerentur. propterea subiũgit Cicero, Hæ commissæ sunt: id est, cum abierit dies, qua se Philotes Cluuio pecuniam soluturũ promiserat, amisit ius, quod habebat in hypothecis, ex Cluuij factæ sunt. Sic, fiduciam tibi commissam dicis, pro, fundum, fiduciario nomine acceptum, tui iuris factum esse dicis, in orat. pro Flacco. Et, commissam hereditatem Veneri Erycinæ, commissam palæstræ, in Verr. lib. 1. & 2. *De hypothecis decedat*, cedat hypothecis, ius hypothecarum relinquat: quandoquidem commissæ sunt, id est, nihil iam ad eum pertinent, elapsa die solutionis. *Aut pecuniam soluat.*] æqua condicio. nam cum hypothecæ commissæ essent; Cluuius tamen, si sibi pecunia solueretur, contentus erat, & hypothecis cedere volebat. *Heracleota, & Bargileta*] populi Cariæ, de quibus Plinius lib. 5. cap. 29. Heracleæ autẽ plures. *Fructibus*] quos ex agris colligunt. *Caunij*] & hi Cariæ populi. Plinius, Strabo. *Neque ex edicto, neque ex decreto*] edicto prætoris, decreto senatus. *Cn. Pompeij*] Magni.

ARGVMENTVM EPIST. LVII.

Petit a Thermo, vt Anneium, legatum suum, remittat, eumque

tat ; eumque commendat in negotio suo. Paullo & Marcello cos.

Cicero S. D. Thermo proprætor. 57.

Quo magis quotidie ex litteris nunciisque, bellum magnum esse in Syria, cognosco, eo vehementius a te pro nostra necessitudine contendo, vt mihi M. Anneium legatum primo quoque tempore remittas. nam eius opera, consilio, scientia rei militaris vel maxime intelligo me & remp. adiuuari posse. quod nisi tanta res eius ageretur: nec ipse adduci potuisset, vt a me discederet: neque ego, vt eum a me dimitterem. ego in Ciliciam proficisci cogito circiter Kal. Maias. ante eam diem Anneius ad me redeat, oportet. Illud, quod tecum & coram, & per litteras diligentissime egi, id & nunc etiam atque etiam rogo, cura tibi sit, vt suum negotium, quod habet cum populo Sardiano, pro causse veritate, & pro sua dignitate conficiat. intellexi ex tua oratione, cum tecum Ephesi locutus sum, te ipsius Anneij caussa omnia velle: sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius facere posse, quam si intellexero, per te illum ipsum negotium ex sententia confeciisse. idque quamprimum vt efficias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Bellum magnum] Parthicum. ad Att. epist. 3. 4. 5. lib. 6. *In Ciliciam*] nũc enim erat Laodiceæ, in Asia; ibiq;, vt diximus iam, forum egit ex idibus Febr. ad Kal. Maij. *Illud, quod tecum & coram, & per litteras diligentissime egi, id & nunc etiam atque etiam rogo,*] cum dixerit, Illud, subiungit, Id. sic locutus epist. 28. Illud, quod supra scripsi, id tibi confirmo. & epist. 26. lib. 7. Lex sumptuaria ea mihi fraudi fuit.

ARGVMENTVM EPIST. LIIX.

Commendat L. Custidium. Eodem anno, aut superiore. Scripsit enim hanc epistolam, cum esset in provincia.

Cicero S. D. C. Titio L. F. Rufo prætor. vrb. §8.

L. Custidius est tribulis, & municeps, & familiaris meus. is causam habet, quam causam ad te deferet. commendo tibi hominem, sicuti tua fides, & meus pudor postulat: tantum, vt faciles ad te aditus habeat: quæ æqua postulabit, vt lubente te impetret, sentiatque meam sibi amicitiam, etiam cum longissime absim, prodesse in primis apud te. Vale.

EXPLANATIO.

Cum longissime absim,] erat enim in Cilicia.

ARGVMENTVM EPIST. LIX.

Commendat M. Fabium Curtio prætori. Eodem anno.

Cicero S. D. C. Curtio Peducæano prætor. §9.

M. Fabium vnice diligo: summaque mihi cum eo consuetudo, & familiaritas est peruetus. in eius controuersiis quid decernas, a te non peto, (seruabis, vt tua fides & dignitas postulat, edictum & institutum tuum) sed vt quam facillimos ad te aditus habeat: quæ erunt æqua, lubente te impetret: vt meam amicitiam sibi, etiam cum procul absim, prodesse sentiat, præsertim apud te. hoc vehementer etiam atque etiam te rogo. Vale.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Peducaano,] ex Peducæa gente in Curtiam adoptato. Excipiatur hoc nomen a regula nominum Romanorum, in ius desinentiũ. omnes enim & lapides, & libri, Peducæus habent. *M. Fabium*] opinor eundem esse, quem commendat Cœlio lib. 2. epist. 14. & Pæto lib. 9. epist. 25. & Cassio lib. 15. epist. 14. *Cum procul absim,*] scripsit igitur, cum esset in prouincia.

ARGVMENTVM EPIST. LX.

Commendat Liuineium libertum. Incertum annum.

Cicero S. D. C. Munatio C. F. 60.

L. Liuineius Tryphoest omnino L. Reguli, familiarissimi mei, libertus, cuius calamitas etiam officiosiorem me facit in illum: nam benevolentior, quam semper fui, esse non possum: sed ego libertum eius per se ipsum diligo. summa enim eius erga me officia exstiterunt iis nostris temporibus, quibus facillime bonam benevolentiã hominũ & fidẽ perspicere potui. eũ tibi ita cõmendo, vt homines grati & memores bene meritos de se commendare debent. pergratum mihi feceris, si ille intellexerit, se quod pro salute mea multa periculaadierit, sæpe hieme summa nauigarit, pro tua erga me benevolentia gratum etiã tibi feciſſe. Vale.

EXPLANATIO.

L. Reguli] Liuineij: eius enim gentis cognomen Regulus fuit: quod argentei nummi testantur. *Calamitas*] fortasse exsulium. nam & epist. 19. calamitatem exsulij nominauit: & epist. 4. lib. 15. *Etiam officiosiorem me facit in illum: nam benevolentior, quam semper fui, esse non possum:*] eodem fere modo ad Appium, epist. 12. lib. 3. Benevolentior tibi,

quam fui, nihilo sum factus, diligentior quidem ad declarandam beneuolentiam multo. *In nostris temporibus*,] cum exsularet. quod hic dicitur, cõprobatur testimonio epist. 17. ad Att. lib. 3. Liuineius, inquit, L. Reguli libertus, ad me a Regulo missus venit, &c. *Bonam beneuolentiam*] fidelis beneuolentia, dixit epist. 16. lib. 9.

ARGVMENTVM EPIST. LXI.

Commendat Pinnium in exactione pecunia, quam ei Nicaenses debent. Scripta a proconsule Cicerone: quod ex epist. 64. intelligitur.

Cicero S. D. P. Silio proprætori. 61.

T. Pinnio familiarissime me vsum esse, scire te arbitror. quod quidem ille testamento declarauit, qui me tum tutorem, tum etiam secundum heredem instituerit. eius filio, mire studioso, & erudito, & modesto, pecuniam Nicaenses grandem debent, ad H-S octogies: &, vt audio, in primis volunt ei soluere. pergratum igitur mihi feceris; quando non modo reliqui tutores, qui sciunt quanti me facias, sed etiam puer ipse sibi persuasit, te omnia mea causa facturum esse; si dederis operam, quoad tua fides dignitasque patietur, vt quamprimum pecunia Pinnio soluatur Nicaensium nomine. Vale.

EXPLANATIO.

Proprætori.] Bithyniæ: in qua sunt Nicæenses, qui nominantur in epistola. *Mire studioso,*] studiosus, interdum addito generandi casu dicitur, interdum simpliciter, vt hic, & in epistola ad Titinium: Quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur. *Ad H-Octogies*] ducenta quadraginta millia scutatorum.

ARGV-

ARGVMENTVM EPIST. LXII.

Primum de Atilio gratias agit, deinde Q. fratrem commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Silio propræt. 62.

Et in Atilij negotio te amani: cum enim sero veniſſem, tamen honeſtum equitem Romanum beneficio tuo conſeruaui, & mehercule ſemper ſic in animo habui, te in meo are eſſe propter Lamiæ noſtri coniunctionem, & ſingularem neceſſitudinem. itaque primum tibi ago gratias, quod me omni moleſtia liberas: deinde impudentia proſequor: ſed idem ſarciam. te enim ſemper ſic colam, & tuebor, vt quem diligentiſſime. Quintum, fratrem meum, ſi me diligis, eo numero cura vt habeas, quo me. ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris. Vale.

EXPLANATIO.

Et in Atilij negotio te amani:] ab eadem particula orditur epiſt. vlt. & lib. 10. epiſt. 1. & ad Att. epiſt. 9. lib. 1. epiſt. 7. lib. 10. *Sero veniſſem,*] in prouinciam. *Te in meo are eſſe*] meum eſſe. ducta ſimilitudine a nummorum poſſeſſione. epiſt. 14. lib. 15. Multi ſunt anni, cum ille in ære meo eſt. *Lamiæ*] L. Lamiæ, de quo vide epiſt. 16. lib. 11. & epiſt. 29. lib. 12. *Impudentia proſequor:*] quia tibi alios quoque commendo, vt Q. fratrem. *Sarciam.*] remunerabor officia tua. *Magnum beneficium tuum*] quod Atilium adductus commendatione mea conſeruaſti.

ARGVMENTVM EPIST. LXIII.

Commendat ſtudioſe in primis M. Laninm. Eodem anno.

Cicero S. D. Silio proprætor. 63.

Non putaui fieri posse, vt mihi verba deessent: sed tamen in M. Lænio commendando desunt. itaque rem tibi exponam paucis verbis, sed tamen vt plane perspicere possis voluntatem meam. Incredibile est, quanti faciamus & ego, & frater meus, qui mihi carissimus est, M. Lænium. id fit cum plurimis eius officiis, tum summa probitate, & singulari modestia. cum ego a me inuitissimus dimisi, tum propter familiaritatem, & consuetudinis suauitatem; tum quod consilio eius fideli ac bono libenter vtebar. Sed vereor, ne iam mihi superesse verba putes, quæ dixeram defuisse. commendo tibi hominem, sicut intelligis me, de quo ea supra scripserim, debere commendare: a teque vehementer etiam atque etiam peto, vt, quod habet in tua prouincia negotij, expedias: quod tibi videbitur rectum esse, ipsi dicas. hominem facillimum, liberalissimumque cognosces. itaque te rogo, vt eum solutum, liberum, confectis eius negotiis per te, quamprimum ad me remittas. id mihi fratrique meo gratissimum feceris. Vale.

EXPLANATIO.

Non putaui fieri posse, vt mihi verba deessent; sed tamen in M. Lænio commendando desunt.] Simile illud epist. 11. lib. 2. Putares ne vnquam accidere posse, vt mihi verba deessent? desunt autem propter hanc causam, &c. *M. Lænio*] Brundisino, de cuius officio in Ciceronem vide epist. 4. lib. 14. & in oratione pro Plancio, & pro Sextio. *Dimisi,*] ex prouincia.

ARGVMENTVM EPIST. LXIV.

Agit gratias de Nerone honorificentissime tractato, & eundem

eundem Neronem omnibus in rebus, præstareque familiares eius Nisæos, & Strabonem Seruilium commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Silio propræt. 64.

Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit, prorsus incredibiles: vt nullum honorem sibi haberi potuisse diceret, qui a te prætermissus esset. magnum profectum ex ipso capies. nihil est enim illo adolescente gratius. sed mehercule mihi quoque gratissimum feceris. pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. itaque, si ea feceris, quæ ille per me tecum agi voluit, gratissimum mihi feceris. primum de Pausania Alabandensi, sustentes rem, dū Nero veniat. vehementer enim eius caussa cupere eum intellexi: itaque hoc valde te rogo. deinde Nisæos, quos Nero in primis habet necessarios, diligentissimeque tuetur ac defendit, habeas tibi commendatissimos: vt intelligat illa ciuitas, sibi in Neronis patrocinio summum esse præsidium. Strabonem Seruilium tibi sæpe commendaui: nunc eo facio id impensius, quod eius caussam Nero susceperit. tantum a te petimus, vt agas eam rem, nec relinquas hominem innocentem ad alicuius, tui dissimilis, quæstum. id tum gratum mihi erit: tum etiam existimabo te humanitate tua esse vsum. Summa huius epistolæ hæc est, vt ornes omnibus rebus Neronem, sicut instituisti, atque fecisti. magnum theatrum habet ista prouincia, non vt hæc nostra, adolescentis nobilis, ingenioſi, abstinentis commendationem atque gloriam. quare si te fautore vsus erit, sicut & vtetur profecto, & vsus est; amplissimas clientelas, acceptas a maioribus, confirmare poterit, & beneficiis suis obligare. hoc in genere si eum

adiuueris eo ſtudio, quo oſtendiſti: apud ipſum præclariſſime poſueris, ſed mihi etiam gratiſſimum feceris. Vale.

EXPLANATIO.

Neromeus] non vulgarem beneuolentiæ ſignificationem habet pronomen Meus. vide epiſt. 42. Hic eſt Ti. Claudius Nero, cuius vxorem Liuiam Druſillam Auguſtus poſtea prægnantem abduxit. Matrimonium Tulliæ, Ciceronis filiæ, hoc ipſo tẽpore videtur expetiſſe: nec recuſauit Cicero, ſed, quos homines ea de re ad vxorem & filiam miſerat, ij Romam venerunt factis cũ Dolabella ſponſalibus. epiſt. 6. lib. 6. ad Att. Quæſtor fuit C. Cæſaris Alexandrino bello: pontifex in locũ P. Scipionis ſubſtitutus: Colonias Narbonam & Arelate duxit: occiſo Cæſare, de præmiis tyrannicidarum referendum cenſuit: prætura geſſit: Antonios in diſſenſione ciuili ſecutus eſt: poſtremo, pace facta, in vrbem reuerſus, vxorem ſuã Liuiam, ante iam Tiberium, qui poſtea imperator fuit, ei ixã, petenti Auguſto conceſſit: nec multo poſt e vita ceſſit. Suetonius, Velleius, Dio, alij. Nero Sabinum vocabulũ eſt, pro, fortis ac ſtrenuus: vt ait Suetonius. *Ex omni nobilitate*] Nerones Claudij, & Pulchri, patricij; Marcelli vero plebeij. Sed nobilitas non a genere patricio, (multi enim patricij nulloſ geſſere, aut male geſſere, magiſtratus: itaque nobiles non fuere) ſed a parentum aut maiorum virtute ſumitur. vnde plebeij multi nobiles. epiſt. 16. P. Craſſum, ex omni nobilitate, adoleſcentem dilexi plurimum. *Impenſius*,] vehementius. vnde Impenſum pretium, pro magnum, dixit & hic noſter epiſt. 13. lib. 14. ad Att. & Cæſar lib. 4. bel. Gal. *Magnum theatrum*] vtin theatro ſpectantur ea, quæ delectant: ſic iſta prouincia ſpectare & noſſe Neronis virtutes, iiſque frui poteſt.

ARGVMENTVM EPIST. LXV.

Hiſponem in eo commendat, vt pactiones cum ciuitatibus bene conficiat. Eodem anno.

Cicero S. D. Silio propræt. 65.

Cum P. Terentio Hiſpone, qui operas in ſcriptura pro ma-

pro magistro dat, mihi summa familiaritas consuetudoque est: multaq; & magna inter nos officia paria, & mutua intercedunt. eius summa existimatio agitur in eo, vt pactiones cum ciuitatibus reliquis conficiat. non me praeterit, nos eam rem Ephesi expertos esse, neque ab Ephesiis vllo modo impetrare potuisse. sed quando, quemadmodum omnes existimant, & ego intelligo, tua cum summa integritate, tum singulari humanitate & mansuetudine consecutus es, vt, libentissimis Graecis, nutu, quod velis, consequare: peto a te maiorem in modum, vt, honoris mei caussa, hac laude Hisponem ornari velis. Praeterea cū sociis scriptura mihi summa necessitudo est, non solum ob eam caussam, quod ea societas vniuersa in mea fide est, sed etiam, quod plerisque sociis vtor familiarissime. ita & Hisponem meum per me ornaris; & societatem mihi coniunctiorem feceris: tuque ipse & ex eius obseruantia, gratissimi hominis, & ex sociorum gratia, hominum amplissimorum, maximum fructum capies; & me summo beneficio affeceris. sic enim velim existimes, ex tota tua prouincia, omnique isto imperio, nihil esse, quod mihi gratius facere possis. Vale.

EXPLANATIO.

Operas in scriptura pro magistro dat,] negotia publicanorum curat. Eodem sensu dixit epist. 9. Est in operis societatis. Scriptura vero est ratio tota publicanorum, qui vel decumas, vel portoria, vel pascua redimunt. Sed hic Terentius videtur non in decumis, aut pascuis, verum in portu tantum operas dedisse. nam epist. 10. lib. 11. ad Att. P. Terētius, meus necessarius, operas in portu, & scriptura Asiæ pro magistro dedit. *Pactiones*] pro pecunia publicanis debita. nam inter sociorum ciuitates & publicanos Romanos controuersia fe-

re semper oriebatur in exactione vectigalium. *Nos*] cum in prouinciam venirem. *Nutu, quod velu, consequare:*] epist. 22. Nutus tuus potest hominem in ciuitate retinere. *Hospitem meum*] epist. 42. 64.

ARGVMENTVM EPIST. LXVI.

Cacinam in colligendis Asiatica negotiationis reliquiis commendat. Cæsare III. Lepido cos.

Cicero S. D. Seruilio Isaurico, procos. 66.

A. Cacinam, maxime proprium clientem familiæ vestræ, non commendarem tibi, cum scirem qua fide in tuos, qua clementia in calamitosos soleres esse: nisi me & patris eius, quo sum familiarissime vsus, memoria, & huius fortuna ita moueret, vt hominis omnibus mecum studiis officiisque coniunctissimi mouere debeat. A te hoc omni contentione peto, sic vt maiore cura, maiore animi labore petere non possim: vt ea, quæ tua sponte sine cuiusquam commendatione faceres in hominem tantum, & talem, calamitosum, aliquem afferant cumulum meæ litteræ, quo studiosius eum, quibuscumque rebus possis, iuues. quod si Romæ fuisses, etiam salutem A. Cacinæ essemus, vt opinio mea fert, per te consecuti: de qua tamen magnam spem habemus, freti clementia collegæ tui. nunc, quando, iustitiam tuam secutus, tutissimum sibi portum prouinciam istam esse duxit: etiam atque etiam te rogo, atque oro, vt eum & in reliquiis veteris negotiationis colligendis iuues, & ceteris rebus tegas atque tueare. hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

EXPLANATIO.

P. Seruilio Isaurico] cognomē accepit a patre, qui de Isauris triumph-

ristriumphauerat. *Procos.*] Asiæ. *A. Cæcinam*] Liciniæ gentis. Plinius lib. 20. cap. 18. epist. 5. lib. 6. *Patrii eius*,] patrem Cæcinæ nobilissimum, optimumque virũ vocat epist. 6. lib. 6. *Huius fortuna*] exsulabat, quia Pompeianas partes secutus erat, & Cæsari præterea, scripto libro, maledixerat. epist. 7. lib. 6. *Si Romæ fuisses*] in Asia enim fuit, cum Cæsari de salute Cæcinæ, id est de reditu in vrbem, supplicatum est, nec impetratum. *Collega tui*] Cæsaris, qui secundum consulatum cum Seruilio gessit. *Prouinciam istam*] Asiam. *Veteris negotiationis*] Asiaticæ. vide epist. 8. lib. 6.

ARGVMENTVM EPIST. LXVII.

Commendat Andronem Laodicensem. Eodem anno.

Cicero S. D. Seruilio. 67.

Ex prouincia mea Cilicienſi, cui ſcis τρεῖς διοικήσεις Aſiaticas attributas fuiſſe, nullo ſum familiarius vſus quam Androne, Arthemonis filio, Laodicenſi: eumque habui in ea ciuitate tum hoſpitem, tum vehementer ad meam vitæ rationem & conſuetudinem accommodatum. quem quidem multo etiam pluris, poſtea quam deceſſi, facere cœpi, quod multis rebus expertus ſum gratum hominem, meique memorem: itaque eum Romæ libentiſſime vidi. non te enim fugit, qui plurimis in iſta prouincia benigne feciſti, quam multi grati reperiantur. Hæc propterea ſcripſi, vt me non ſine cauſſa laborare intelligeres, & vt tu ipſe eum dignum hoſpitio tuo iudicares. Feceris igitur mihi gratiſſimũ, ſi ei declararis, quanti me facias, id eſt, ſi receperis eum in fidem tuam, &, quibuſcumque rebus honeſte, ac ſine moleſtia tua poteris, adiueneris. hoc mihi vehementer erit gratum. idque vt facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Ex prouincia mea Ciliciensi,] Cilicienſi, non Cilicia, dixit, quia non Cilicia tãtum, ſed Aſiæ quoque pars ad eius imperium pertineret ipſe τῆς διοικήσεως Aſiaticas vocat. ex quorum numero, Laodicea, Cibyra, Apamea; quas Appius quoque rexerat, vt ex epiſtolis lib. 3. licet intelligere. quatuor præterea διοικήσεις eſſe cum ea prouincia tum fuere, Cilicia ipſa, vnde tota adminiſtratio nomen accipiebat, Pamphylia, Lycaonia, & Phrygiæ maioris pars vltra Męandrum. qua de re diximus vberius epiſt. 1. lib. 5. ad Att. *Ad meam vitæ rationem & conſuetudinem accommodatum.*] epiſt. 30. lib. 1. Hominem mihi aptiſſimum. *Quam multis*] id eſt, quam pauci. eſt enim dictum cum ironia.

ARGVMENTVM EPIST. LXIIX.

Significat, quam ſibi gratum fuerit, curſus illius nauigationis cognoſcere. petit, vt de ſtatu prouinciæ, inſtitutiſque ſuis perſcribat. poſtremo ſummum officium ad omnia pollicetur. Eodem anno. ſed hanc epiſtolam ceteris, ad eundem Sermonem ſcriptis præponendam eſſe, ex ipſo facile intelligitur argumento.

Cicero S. D. Seruilio Iſaurico, pro-cos. collegæ. 68.

Gratæ mihi vehementer tuæ litteræ fuerunt: ex quibus cognoui curſus nauigationum tuarum. ſignificabas enim memoriam tuam noſtræ neceſſitudinis: quæ mihi nihil poterat eſſe iucundius. Quod reliquum eſt, multo etiam erit gratius, ſi ad me de rep. id eſt de ſtatu prouinciæ, de inſtitutis tuis familiariter ſcribes. quæ quamquam ex multis pro tua claritate audiam, tamen libentiſſime ex tuis litteris cognoſcam. Ego ad te, de reip. ſumma quid ſentiam, non ſæpe ſcribam, propter periculum eiuſmodi litterarum: quid agatur autem, ſcribam ſæpius: ſperare tamen videor, Cæſari, collegæ noſtro,

noſtro, fore cura, & eſſe, vt habeamus aliquam remp. cuius conſiliis, magni referebat, te intereſſe: ſed, ſi tibi vtilius eſt, id eſt glorioſius, Aſiæ præeſſe, & iſtam partem reip. male affectam tueri: mihi quoque idem, quod tibi & Landi tuæ profuturum eſt, optatius debet eſſe. Ego, quæ ad tuam dignitatem pertinere arbitrabor, ſummo ſtudio diligentiaque curabo: in primiſque tuebor omni obſeruantia clariſſimum virum, patrem tuum: quod & pro vetuſtate neceſſitudinis, & pro beneficiis veſtris, & pro dignitate ipſius facere debeo. Vale.

EXPLANATIO.

Collega] in auguratu. *Cæſari, collega noſtro,*] non poteſt eſſe Cæſar, niſi in auguratu, collega Ciceronis. habuit igitur duo ſacerdotia: nam & pontifex maximus erat: quod ex hiſtoria patet. auguratus autem cognoſcitur ex oratione 2. in Antonium, & Dionis lib. 42. Sic Q. Fabius Maximus, ille cunctator, pontifex & augur fuit. Liuius lib. 30. Augur in locum eius inauguratus Q. Fabius Maximus, filius eius: in eiuſdem locum pontifex (nam duo ſacerdotia habuit) Ser. Sulpicius Galba. *Tuebor*] non, defendam, ſed colam. *Patrem tuum:*] qui cognomen Iſauriei, capta Iſauro, adeptus eſt. periit extrema ſenectute, eodem anno, quo Cæſar eſt occiſus.

ARGVMENTVM EPIST. LXIX.

Petit, vt C. Curtium in fidem recipiat, habeatque in numero ſuorum. Eodem anno.

Cicero S. D. Seruilio collegæ. 69.

C. Curtius Mithres eſt ille quidem, vt ſcis, libertus Poſtumij, familiariſſimi mei, ſed me colit, & obſeruat æque, atque illum ipſum patronum ſuum. apud eum ego ſic Epheſi fui, quotieſcumque fui, tamquam

domi mea: multaque acciderunt, in quibus & beneuolentiam eius erga me experirer, & fidem: itaque, si quid aut mihi, aut meorum cuipiam in Asia opus est, ad hunc scribere consueui, huius cum opera, & fide, tum domo, & re uti, tamquam mea. Hæc ad te eo pluribus scripsi, vt intelligeres, me non vulgariter, nec ambitiose, sed vt pro homine intimo, ac mihi perneccessario, scribere. Peto igitur a te, vt in ea controuersia, quam habet de fundo cum quodam Colophonio, & in ceteris rebus, quantum fides tua patietur, quantumque tuo commodo poteris, tantum ei, honoris mei caussa, commodes. etsi, vt eius modestiam cognoui, grauis tibi nulla in re erit. si & mea commendatione, & sua probitate, assecutus erit, vti de se bene existimes: omnia se adeptum arbitrabitur. vt igitur eum recipias in fidem, habeasque in numero tuorum, te vehementer etiam atque etiam rogo. ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. Vale.

EXPLANATIO.

Libertus Postumÿ,]& Postumij, & Postumi, est in veteribus libris. Si, Postumij, legas: non videbitur Mithres a patrono suo nomẽ accepisse, cum vocetur Curtius: itaque fortasse rectius, Postumi, legetur; quod fuerit C. Curtij cognomen: vnde postea libertus C. Curtius Postumus Mithres dictus sit. quamquam filetur interdum nouum cognomen, & vetus nomen ponitur, vt hic, C. Curtius Mithres, & epist. 70. T. Ampius Menander. *In Asia*]Ephesus autem, vbi habitabat Mithres, in Ionia est, Ionia vero in Asia. Varro lib. 4. de ling. Lat. Vt Asia, sic cœlũ dicitur duobus modis. nã & Asia, quæ non Europa, in qua est Syria; & Asia dicitur prioris pars Asiæ, in qua est Ionia, & prouincia nostra Cilicia. *Hæc ad te eo pluribus scripsi, vt intelligeres, &c.*]Sic ep. 68. cũ præposuisset cõmendandi

mendandi causas, intulit: Hæc propterea scripsi, vt me non sine causa laborare intelligeres. *Grauiùs*] in petendo. epist. 76. Numquam me grauem vobis esse voluisse.

ARGVMENTVM EPIST. LXX.

Commendat libertum Balbi Menandrum. Eodem anno.

Cicero S. D. Seruilio collegæ. 70.

Quia non est obscura tua in me beneuolentia, sic fit, vt multi per me tibi velint commendari. ego autem tribuo non numquam in vulgus, sed plerumque necessarijs, vt hoc tempore. nam cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas, necessitudoque est. eius libertum T. Ampium Menandrum, hominem frugi, & modestum, & patrono, & nobis vehementer probatum, tibi commendo maiorem in modum. vehementer mihi gratum feceris, si, quibuscumque rebus sine tua molestia poteris, ei commodaris. quod vt facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Tribuo non numquam in vulgus,]alienos etiam interdum commendo. *T. Ampio Balbo*] epist. 12. lib. 6. *Frugi,*] Frugi, & Nequam, opponuntur. est autem propria laus in seruo, & in liberto: sed transfertur etiã ad ingenuos: & in rege quoque Deiotaro frugalitatem Cicero laudauit. nam in oratione pro illo habita, Omnes, inquit, sunt in illo regiæ virtutes, sed præcipue singularis & admiranda frugalitas.

ARGVMENTVM EPIST. LXXI.

T. Agusium commendat, veterem amicum. Eodem anno.

Cicero S. D. Seruilio collegæ. 71.

Multos tibi commendem, necesse est: quando omni-

bus nota nostra necessitudo est, tuaque in me benevolentia. sed tametsi omnium caussa, quos commendo, velle debeo: tamen cum omnibus non eadem mihi caussa est. T. Agusius & comes meus fuit illo miserrimo tempore, & omnium itinerum, navigationum, laborũ, periculorum meorum socius: neque hoc tempore discessisset a me, nisi ego ei permisissem. quare sic tibi eũ commendo, vt vnum de meis domesticis & maxime necessarijs. pergratum mihi feceris, si eum ita tractaris, vt intelligat hanc commendationem sibi magno vsui atque adiumento fuisse. Vale.

EXPLANATIO.

Multos tibi commendem, necesse est;] sententia eadem, non ijsdem verbis, initio superioris epistolæ. *Illo miserrimo tempore,*] exsulij mei.

ARGVMENTVM EPIST. LXXII.

Petit a Servilio, vt omnibus rebus Carellia benigne faciat. Eodem anno.

Cicero S. D. Seruilio collegæ. 72.

Carellię, necessariæ meæ, rem, nomina, possessiones Asiaticas commendaui tibi præsens in hortis tuis quam potui diligentissime: tuque mihi, pro tua consuetudine, proque tuis in me perpetuis maximisque officijs, omnia te facturum liberalissime recepisti. meminisse te id spero: scio enim solere. sed tamen Carellię procuratores scripserunt, te, propter magnitudinem prouinciæ, multitudinemque negotiorum, etiam atque etiam esse commonefaciendum. Peto igitur, vt memineris, te omnia, quæ tua fides pateretur, mihi cumulate recepisse. equidem existimo habere te magnam facultatem (sed hoc

tui est

tuiest consilij & iudicij) ex eo S. C. quod in heredes C. Vennonij factum est, Cærellia commodandi id S. C. tu interpretabere pro tua sapientia. scio enim eius ordinis auctoritatem semper apud te magni fuisse. quod reliquum est, sic velim existimes, quibuscumque rebus Cærellia benigne feceris, mihi te gratissimum esse facturum. Vale.

EXPLANATIO.

Cærellia,] hæc mulier, philosophiæ dedita, valde Ciceronem obseruauit, eiusq; scripta libenter legit. epist. 21. ad Att. lib. 13. Mirifice Cærellia, studio videlicet philosophiæ flagrans, describit a tuis: istos ipsos de finibus habet. Dio lib. 46. Caleni verba recitat, lasciuiam, ac libidinosam cum Cærellia consuetudinem Ciceroni exprobrantis. *Nomina,*] pecuniam illi debitam. *Qua tua fides pateretur,*] qui iustitiam & dignitatem reip. tuetur, fidem seruat. *Interpretabere*] iudicabis, an eam, quam ego arbitror, facultatem habeas ex eo S. C. Cærelliæ commodandi.

ARGVMENTVM EPIST. LXXIII.

Gratulatur Philippo, quod incolumi fama & rep. salvus ad Vrbem reuertisset: de Egnatio & Oppio gratias quodam modo agit: petit, vt Antipatri filios sibi condonet. Incertus annus: & hæc epistola videtur post sequentem fuisse collocanda. hæc enim scripta, reuerso ad Vrbem Philippo: illa, prouinciam administrante.

Cicero S. D. Q. Philippo procos. 73.

Gratulor tibi, quod ex prouincia salvum te ad tuos recepisti incolumi fama & rep. quod si Romæ te vidissem, coram gratias egissem, quod tibi L. Egnatius, familariissimus meus, absens, L. Oppius præsens curæ fuisset. Cum Antipatro Derbete mihi non solum

hospitium, verum etiam summa familiaritas intercedit. ei te vehementer succensuisse audivi, & molestè tuli. de re nihil possum iudicare. nisi illud mihi certe persuadeo, te talem virum nihil temere feciſſe. A te autem pro vetere nostra necessitudine etiam atque etiam peto, vt eius filios, qui in tua potestate sunt, mihi potissimum condones: nisi quid existimas in ea re violari existimationem tuam: quod ego si arbitrarer, nunquam te rogarem, mihique tua fama multo antiquior esset, quam illa necessitudo est. sed mihi ita persuadeo, (potest fieri, vt fallar) eam rem laudi tibi potius, quam vituperationi fore. quid fieri possit, & quid mea causſa facere possis, (nam, quid velis, non dubito) velim, si tibi graue non erit, certiorem me facias. Vale.

EXPLANATIO.

Q. Philippo] Marciæ gentis, opinor eum esse, qui belli ciuilis anno primo tribunus pl. fuit. Cæsar lib. 1. bel. ci. *Procos.*] suspicor hoc verbum abundare, & additum ab aliquo, qui putauit, cum in sequentis epistolæ inscriptione Proconsul Philippus vocetur, multo magis in hac, quæ ordine antecedit, vocari debere: cum peruersus (vt iam diximus) ordo sit, & illam, quæ sequitur, huic omnino præponendam esse constet. Quo modo enim proconsul appellari potest, cum in vrbem, deposito imperio, redierit? in vrbe enim potius Philippum esse, quam ad vrbem, facile credo: cum dicat Cicero: Quod si Romæ te vidissem, corã gratias egissem: & quia, qui ad vrbem morabantur, triumphum expectebant: cuius rei nulla fit mentio in epistola: nec vero triumphauit vmquam hic Q. Philippus. *Ex prouincia*] Asia: in qua negotiabatur L. Oppius, qui nominatur in hac, & commendatur in sequenti epistola. supra, epist. 43. L. Oppius Philomeli negotiatur. Philomelum autem quis nescit in Asia fuisse? præterea L. Egnatij, qui cum Oppio hic nominatur, Asiatica negotia nomĩnantur epist. 45. *Nisi illud*] Nisi, pro Sed, vt epist. 1. Nisi tamen mul-

men multo minus tibi concedi potest, quam illi, laborare sine causſa. *Facere possis,*] quid tibi liceat per existimationem tuam: nam de voluntate non dubito.

ARGVMENTVM EPIST. LXXIV.

Oppium præsentem, & Egnatii absentis negotia commendat.

Cicero S. D. Philippo procos. 74.

Etsi non dubito pro tua in me observantia, proque nostra necessitudine, quin commendationem meam memoria teneas: tamen etiam atque etiam eundem tibi L. Oppium, familiarem meum, præsentem, & L. Egnatij, familiarissimi mei, absentis, negotia commendo: tanta mihi cum eo necessitudo est, familiaritasque: vt, si mea res esset, non magis laborarem. quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, vt is intelligat me a te tantum amari, quantum ipse existimo. hoc mihi gratius facere nihil potes. idque vt facias, te vehementer rogo. Vale.

ARGVMENTVM EPIST. LXXV.

Commendat Anianum Flaccum. Cum scripta sit hæc epistola anno sequenti post frumentariam Pompeii Magni curationem; quod ex ipsa liquet; & Pompeius eo munere, quinquennium præfuerit; quod Cicero epist. 1. lib. 4. ad Att. & Dio lib. 39 testantur: apte videtur in eum annum referri posse quo consules fuere Pompeius III. & Scipio, aut initio cōsulatus Sulpicii & Marcelli.

Cicero S. D. T. Titio T. F. legato. 75.

Etsi non dubito, quin apud te mea commendatio prima satis valeat: tamen obsequor homini familiarissimo C. Auiano Flacco: cuius causſa omnia tum cupio, tum

mehercule etiam debeo. de quo & præsens tecum egi diligenter, cum tu mihi humanissime respondisti: & scripsi ad te accurate antea. sed putat interesse sua, me ad te quam sæpissime scribere. quare velim mihi ignoscas, si, illius voluntati obtemperans, minus videbor meminisse constantiæ tuæ. A te idem illud peto, vt de loco, quo deportet frumentum, & de tempore Auiano commodes. quorum vtrumque per eundem me obtinuit triennium, dum Pompeius isti negotio præfuit. summa est, in quo mihi gratissimum facere possis, si curaris, vt Auianus, quando se a me amari putat, me a te amari sciat. erit id mihi pergratum. Vale.

EXPLANATIO.

Legato] rei frumentariæ præpositio: vt infra cognoscitur. *Obsequor homini familiarissimo.*] infra, Illius voluntati obtemperans. *De loco, & de tempore,*] vtrumque cupiebat Auianus, vt frumentum suum in opportunum locum deferre, tantumq; temporis habere posset, quantum ad eam rem satis esse videretur. *Dum Pompeius isti negotio præfuit.*] nõ triennium, sed quinquennium frumentario negotio præfuit Pompeius. notat igitur Cicero tempus, nõ quo Pompeius eam curam gessit, sed quo beneficium Auiano impetrauit.

ARGVMENTVM EPIST. LXXVI.

Petit, vt C. Valgius emptam in agro Fregellano possessionem, liberam immunemque habeat. Incertus annus.

Cicero S. D. quattuoruiris, & decurionibus. 76.

Tanta mihi cum Q. Hippio causa necessitudinis sunt, vt nihil possit esse coniunctius, quam nos inter nos sumus. quod nisi ita esset, vterer mea consuetudine, vt vobis nulla in re molestus esiem. etenim vos mihi optimi testes

mi testes estis, cum mihi persuasum esset, nihil esse, quod a vobis impetrare non possem, numquam me tamen gravem vobis esse voluisse. vehementer igitur vos etiam atque etiam rogo, vt honoris mei caussa liberalissime C. Valgium Hippianum tractetis, remque cum eo conficiatis: vt, quam possessionem habet in agro Fregellano, a vobis emptam, eam liberam & immunem habere possit. id si a vobis impetraro: summo me beneficio vestro affectum arbitrabor. Valete.

EXPLANATIO.

Quattuoruirũ, & decurionibus.] Fregellanis. Fregellæ, colonia fuit, deducta, vt ostendit Velleius, anno vrbis 424. quattuoruiri igitur non modo municipijs, verum colonijs quoque præerant, item vt consules Romæ: quamquam & duumuiri in plerisque colonijs, atque adeo in non nullis municipijs fuere. quod lib. 2. de Antiquo Italiæ iure Carolus Sigonius egregie docuit. *Decurionibus*] vide epist. 18. lib. 6. *C. Valgium Hippianum*] Q. Hippij, supra nominati, filium naturalem, adoptatum autem a C. Valgio, a quo prænomen & nomen, vetere producto nomine, accepit.

ARGVMENTVM EPIST. LXXVII.

Narrat officium suum in supplicatione decernenda, sequa unquam ei defuturum pollicetur: commendat M. Bolanum: petit, vt sibi seruum suum fugitiuum Dionysium restituendum curet. Cæsare IIII. cos. sine collega, confecto Hispaniensi bello: ex quo reuertit in Vrbem, vt ait Velleius, mense Octobri.

Cicero S. D. P. Sulpicio imp. 77.

Cum his temporibus non sane in senatum venitarem; tamen, vt tuas litteras legi, non existimaui me, salvo iure nostræ veteris amicitiæ, multorumque

inter nos officiorum, facere posse, vt honori tuo deesse nō: itaque affui, supplicationemque tibi lubenter decreui: nec reliquo tempore vllo aut rei, aut existimationi, aut dignitati tuæ deero. atque vt hoc tui necessarij sciant: hoc me animo erga te esse, vèlim facias eos per litteras certiores: vt, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi iure suo denunciare. M. Bolanum, virum bonum, & fortem, & omnibus rebus ornatum, meumque veterem amicum, tibi magnopere commendo. pergratum mihi feceris, si curaris, vt is intelligat hanc commendationem sibi magno adiumento fuisse. ipsumque virum optimum, gratissimumque cognoscas. promitto tibi, te ex eius amicitia magnam voluptatem esse capturū. Preterea a te peto maiorem in modum pro nostra amicitia, & pro tuo perpetuo in me studio, vt in hac re etiam elabores. Dionysius, seruus meus, qui meam bibliothecam multorum nummorum tractauit, cum multos libros surripuisset, nec se impune laturum putaret, aufugit. is est in prouincia tua. eum & M. Bolanus, familiaris meus, & multi alij Narona viderunt. sed cum se a me manumissum esse diceret, crediderunt. hunc tu si mihi restituendum curaris: non possum dicere, quam mihi gratum futurum sit. res ipsa parua, sed animi mei dolor magnus est. vbi sit, & quid fieri possit, Bolanus te docebit. ego, si hominem per te recuperaro, summo me a te beneficio affectum arbitrabor. Vale.

EXPLANATIO.

P. Sulpicio] Bernardinus Rutilius, qui opiniones quasdam suas in Familiares, vt vocant, Ciceronis epistolas, me puero, edidit, legendum arbitrabatur, P. Vatinio, adductus in hanc sententiam ea ratione, quia Cicero de seruo suo Dionysio scribit

scribit in hac epistola: de quo item Vatinius ad Ciceronem in duabus, 9. 10. lib. 5. & ad eum Cicero epist 11. ibidem. Sensit idem postea Corradus in suis scholijs. Mihi non satis neque Rutilij, neq; Corradi sententia, quam alij postea secuti sunt, probatur. nam, vt illud omittam, quod hæc huius epistolæ verba: Saluo iure nostræ veteris amicitiæ: & quæ sunt infra: Pro tuo perpetuo in me studio: non videntur in Vatinium cõuenire, cuius erga Ciceronẽ perpetuum certe studiũ nõ fuerat, inimicitijs, oratione aduersus eum notissimis, interruptũ: vnhoc, inquã, omittã, quod exigui ponderis non est; valde me mouet ea ratio, quod post supplicationem decretam scribit Cicero de seruo suo ad Sulpicium: at Vatinio decreta supplicatio videtur Octobri mense, vt ex epist. 10. lib. 5. non dubiam facere coniecturam licet. Scripsit enim Vatinius Nonis Dec. eam epistolam; cum de supplicatione decreta iam e Ciceronis litteris cognouisset. ante Nouembrem autem alteram eiusdem epistolam acceperat Cicero, datam v. id. Quinct. in qua de fuga serui Dionysij se audiuisse significauit. quod cum ita sit, cui verisimile videatur, hanc epistolam, Sulpicio inscriptam, in qua de supplicatione decreta fit mentio, ad Vatiniũ de Dionysij fuga, multo ante supplicationem ei cognita, vt ignota de re missam esse? Ad hanc rationem accedit altera, ipsa quoque, vt arbitror, non contemnenda. Nam cum Cicero supplicationem decretam Sulpicio significat, eodem tempore M. Bolanum commendat. Vatinius autem in epistola sua de supplicatione sibi decreta respondens, verbum de Bolano nullum facit. Consensum omitto veterum librorum, quibus in omnibus perspicue scriptum video, ne vna quidem littera veritatem obscurante, P. Sulpicio. Restat illa dubitatio: cum in Vatinij imperio vrbs Narona fuerit, vt ex ipsius epistolis intelligitur, qui possit eadem vrbs esse in imperio Sulpicij. Placere video doctis viris, id quod ego quoque semper existimaui, Vatinij, qui tribunatum e Cæsaris primum consulis voluntate gesserat, & Sulpicij, qui eiusdem Cæsaris legatus fuerat in Gallia, communem fuisse prouinciam Illyricũ; & eo magis, quod ij dem in re quoq; maritima, contra Octauium Pompeianum in Illyrico præclare gesta, collegæ fuerant: vt apud Oppium scriptum est. At Vatinium de Illyrico sine Sulpicio triumphasse, fasti docent: ex quo sequi videtur,

vt solus Illyrico præfuerit. Hoc refellere non difficile est. potuit enim toto triennio, quo Vatinius Illyricum administrauit, id est a quarto Cæsaris consulatu ad Lepidum & Plancum consules, aliquid in prouincia Sulpicius offendere, aut a Cæsare ipso reuocari, aut post obitum Cæsaris ab Octauiano rerum potito: potuit ante Lepidi & Planci consulatum interire: fortasse etiam hunc honorē Octauianus, cum omnia non iure, non more, sed ex dominantium libidine gererentur, veni Vatinio gratiæ caussa largiri voluit. *Hu temporibus*] amissa libertate: vt bono ciui, quæ de rep. sentit, sine periculo dicere non liceat. *Existimationi, aut dignitati*] plus est dignitas, quam existimatio. nam dignitas honoribus comparatur: existimatio ad priuatæ quoque vitæ laudem spectat. itaque distinguuntur in epistola quoque ad M. Brutum: Respondi id, quod sentiebam & dignitati, & existimationi tuæ maxime conducere. *Seruus meus*,] anagnostes. epist. 9. lib. 5. *Multorum nummorum*] magni pretij. ita locutus & in Verr. lib. 4. Signum a socijs pecuniæ magnæ sustulit. *Naronæ viderunt.*] hoc Vatinius non audiuit, cum Naronæ tamen satis diu fuerit, sed eum cum Vardæis esse. quod mirari licet. quamquam & fieri potest, & sæpe cōtingit, vt longinqua sciamus, quæ propinqua nescimus

ARGVMENTVM EPIST. LXXIIII.

Petit, vt Democritum Sicyonium in suam fidem recipiat. Cæsare III. & Lepido cos.

Cicero S. D. Allieno procos. 78.

Democritus Sicyonius non solum hospes meus est, sed etiam, quod nō multis contingit, Græcis præsertim, valde familiaris. est enim in eo summa probitas, summa virtus, summa in hospites liberalitas & obseruantia: meque præ ceteris & colit, & obseruat, & diligit. eum tu non modo suorum ciuium, verumetiā prope Achaiæ principem cognosces. huic ego tantummodo aditum ad tuam cognitionem patefacio, & munio. cognitum, per se ipsum,

te ipsum, qua tua natura est, dignum tua amicitia atq; hospitio indicabis. Peto igitur a te, vt, his litteris lectis, recipias eum in tuam fidem, polliceare omnia te facturum mea causa. de reliquo, si, id quod confido fore, dignum eum tua amicitia hospitioque cognoueris; peto, vt eum complectare, diligas, in tuis habeas. erit id mihi maiorem in modum gratum. Vale.

EXPLANATIO.

[*Allieno procos.*] Proconsul vocatur, nondum tamen gesto consulatu. Oppius in libro de bello Africo modo prætorem, modo proconsulem vocat, vtrumque more. epist. 17. lib. 2. Præerat autem Siciliæ Allienus: vt idem Oppius ostendit, & ex epistola sequenti cognoscitur. Allienus opinor gentis nomen esse, ex ijs, quæ a definentibus in ius excipiuntur, vt a Vibio Vibienus, a Matio Matienus, sic ab Allio Allienus. Alium autem gentem in Commodo Lampridius nominat. *Sicyone*] a Sicyone, Achaiæ vrbe. *Et colit, & obseruat.*] colis, honore: obseruat, assiduitate & officio. Colimus etiam ea, quæ oculis non cernimus, vt Deum; obseruamus tantum ea, quæ sub oculos cadunt, vt homines. itaque, & Deum, & homines colere, proprie dicitur; obseruare Deum, non dicitur. *Munio*] pro Cluentio: Vt ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus ante muniit. Munire viam, proprie dicitur: ad alia multa transfertur: quod Ciceronis exempla declarant. *Qua tua natura est*,] simile illud epist. 5. lib. 4. Qui illius amor in te fuit. Ad quem locum exempla contulimus. *Complectare, diligas, in tuis habeas.*] nihil otiosum. plus enim est, Diligas, quam Complectare: plus, In tuis habeas, quam Diligas. non enim, quos complectimur, semper diligimus: neque, quos diligimus, semper in nostris habemus.

ARGVMENTVM EPIST. VLT.

Caium & Marcum Anianos, fratres, commendat. Eodem anno.

Cicero S. D. Allieno procos. 79.

Et te scire arbitror, quanti fecerim C. Auianum Flaccum: & ego ex ipso audieram, optimo & gratissimo homine, quam a te liberaliter esset tractatus. eius filios, dignissimos illo patre, meosque necessarios, quos ego vnice diligo, commendo tibi sic, vt maiore studio nullos cõmendare possim. C. Auianus in Sicilia est: Marcus est nobiscum. vt illius dignitatem præsentis ornes, rem vtriusque defendas, te rogo. hoc mihi gratius in ista prouincia facere nihil potes. idque vt facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

EXPLANATIO.

Et te scire arbitror,] simile principium epist. 62. & ad Att. epist. 9. lib. 1. epist. 7. lib. 10. *C. Auianum Flaccum*] Auianus Æmiliorum cognomen fuit, epist. 21. Flaccus Valeriorũ. fortasse igitur hic gemino cognomine vtebatur, quia, cum esset Valeriæ gentis, adoptione transijt in Æmiliam, ita & vetus remansit, & nouum cognomen accessit. Perierat autem, cum hæc epistola scripta est. epist. 35. *Quanti fecerim,*] suũ familiarissimum vocat epist. 35. *Quam a te liberaliter esset tractatus.*] vixit igitur Allieno Siciliam obtinente.

Dignitatem] vel ipsius propriam, vel familiæ.

PAVLLI

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS IN EPISTOLARVM CICERONIS QVÆ FAMILIARES VOcantur, Librum quartumdecimum ad Terentiam vxorem.

IRONEM patroni sui Ciceronis epistolas eo, quo passim leguntur, ordine collocasse, proditum est. id ego non libenter credo: libenter enim eum, quem Cicero ipse & vehementer dilexit, & laudauit sæpe vt litteratum, ac diligentem, graui negligentiæ culpa libero. Feramus illud, atque etiam probemus consilium, quod eas epistolas, quæ ad vnum scriptæ sunt, puta ad Lentulum, Cœlium, Appium, aliosve, simul omnes voluerit coniungere, & rationem habere personarum potius, quam temporum: cum satis constet, si tempora spectentur, interponi debuisse multas: sed peccasse eum in ijs ipsis, quas eidem inscriptas aggregabat, nec vidisse ordinem, quem vel adscripta cuique dies, vel argumentum ostendebat, magnopere miror. quid, quod in ijs disponendis, quas ad ipsum scripserat Cicero, item vt in alijs peccauit? quod vitium quia non licet excusare; libenter, vt dixi, Tirone absoluto, quemuis alium condemnauerim. quis est autem, qui nesciat, eam ad intelligentiam, tum ad memoriæ diuturnitatem pertinere plurimum, si, quo gestæ scriptæve sunt, eodem res ordine cognoscantur? itaque operæpretium esse duxi, has ad Terentiã epistolas per annos digerere, ordine seruato, quem docti homines ante nos & viderunt, & rationibus probarũt. Prima est, quam scripsit in exsulio, anno vrbis

DCXCV. Pisone & Gabinio cos. *Ego minus sæpe.* pridie Kal. Mai.

Nolis putare. In exsulio, III. non. Oct.

Et literis multorum. In exsulio, VI. Kal. Dec.

Accepi. In exsulio, pridie Kal. Dec.

DCCIII. Paullo & Marcello cos. *Si tu, & Tullia, lux nostra.* Cum ex prouincia rediret, X V. Kal. Nou.

DCCIV. Lentulo & Marcello cos. *Considerandum.* Cum ortum esset ciuile bellum, & oræ Campanæ Cicero præesset. I X. Kal. Febr.

Vestrum iam consilium est. Postridie, Minturnis.

Omnes molestias. Cum ad Pompeium in Græciam nauigaturus esset. V I I. id. Iun.

DCCV. Cæsare I I. Seruilio cos. *Valetudinem tuam.* In castris Pompeij. I V. non. Iun.

Da operam. In castris Pompeij.

Nec sæpe est. In castris Pompeij. idibus Quinct.

Quod nos. Brundisij, cum in Italiam Cicero post Pharsalicam pugnam veniisset. pridie non. Nou.

In maximis. Brundisij.

Ad ceteras. Brundisij.

Si quid haberem. Brundisij.

DCCVI. Cæsare dictatore iterum, nondum creatis consulibus *Etsi eiusmodi.* Brundisij, pridie non. Ian.

Tullia nostra.	Brundisij, XVII. Kal.	Quinct.
Constitueramus.	Brundisij, XII. Kal.	Quinct.
Quid fieri placeret.	Brundisij, VII. id.	Quinct.
Quod scripsi.	Brundisij, VI. id.	Quinct.
Nos neque.	Brundisij, IV. id.	Quinct.
Reddita.	Brundisij, pridie id.	Sext.
Nos quotidie.	Brundisij, Kalendis	Sept.
In Tusculanum.	Brundisij, Kalendis	Oct.

ARGVMENTVM EPIST. I. LIB. XIV.

Pulsus e patria, P. Clodii tribuni pl. rogatione iniquissima, deflet suam suorumque calamitatem, culpam conferens in amicorum consilia. De reditu in patriam, licet obstent multa, studia tamen fretus tribunorum pl. Lentuli consulis, Pompeii, &

pēii, & Cæsaris, non desperat. Subiungit de familia, de pestilentia, de Planci, Macedoniæ quæstoris, erga se officio, de Pisonis, generi sui, humanitate, virtute, amore in se suosque omnes. Purgat se de Q. fratre. Gratias a se per litteras ijs esse actas dicit, quibus agendas esse Terentia scripserat. Vici venditionem prorsus improbat. Pisone & Gabinio cos.

Cicero Terentiæ suæ, Tulliolæ suæ, Ciceroni suo. S. D. 1.

Et litteris multorum, & sermone omnium perfertur ad me, incredibilem tuam virtutem & fortitudinē esse, neque nec animi, nec corporis laboribus defatigari. me miserum, te, ista virtute, fide, probitate, humanitate, in tantas ærumnas propter me incidisse? Tulliolamque nostrā, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantum percipere luctus? nam quid ego de Cicerone dicam? quicum primum sapere cœpit, acerbissimos dolores miseriasque percepit. quæ si, vt tu scribis, fato facta putarē, ferrem paullo facilius: sed omnia sunt mea culpa commissa qui ab ijs me amari putabam, qui inuidebant: eos non sequebar, qui petebant. quod si nostris consilijs vsi essemus; neq; apud nos tantum valuisset sermo aut stultorum amicorum, aut improborum: beatissimi viueremus. nunc, quando sperare nos amici iubent: dabo operā, ne mea valetudo tuo labori desit. res quanta sit, intelligo, quantoq; fuerit facilius manere domi, quā redire. sed tamē, si omnes tribunos pl. habemus, si Lentulū tam studiosum, quā videtur, si vero etiā Pompeiū & Cæsarē: non est desperandū. De familia, quo modo placuisse amicis scribis, faciemus. De loco, nūc quidē iā abijt pestilentia: sed, quādiu fuit, me nō attigit. Plācius, homo officiosissimus, me cupit esse secū, & adhuc retinet. ego volebā loco magis deserto esse in Epiro, quo neq; Hispo veniret,

nec milites: sed adhuc Plancius me retinet. speratpossefieri, vt mecum in Italiam decedat. quem ego diem si videro: & si in vestrum complexum venero: ac si & vos, & me ipsum recuperaro: satis magnum mihi fructum videbor percepisse & vestrae pietatis, & meae. Pisonis humanitas, virtus, amor in omnes nos tantus est, vt nihil supra possit. vtinam ea res ei voluptati sit: gloria quidem video fore. De Q. fratre nihil ego te accusaui: sed vos, cum praesertim tam pauci sitis, volui esse quam coniunctissimos. Quibus me voluisti agere gratias, egi, & me a te certiorem factum esse scripsi. Quod ad me, mea Terentia, scribis, te vicum vendituram: quid, obsecro te, (me miserum) quid futurum est? & si nos premet eadem fortuna: quid puero misero fiet? Non queo reliqua scribere: (tanta vis lacrymarum est) ne te in eundem fletum adducam. tantum scribo: si erunt in officio amici, pecunia non deerit: si, non erunt, tu efficere tua pecunia non poteris. Per fortunas miseras nostras, vide, ne puerum perditum perdamus. cui si aliquid erit, ne egeat: mediocri virtute opus est, & mediocri fortuna, vt cetera consequatur. Fac valeas, & ad me tabellarios mittas: vt sciam, quid agatur, & vos quid agatis. mihi omnino tam brevis exspectatio est. Tulliolae & Ciceroni salutem dic. Valete. D. ante diem VI. *Kal. Dec. Dyrrhachij. Dyrrhachium veni: quod & libera ciuitas est, & in me officiosa, & proxima Italiae. sed, si offendet me loci celebritas, alio me conferam, & ad te scribam.*

EXPLANATIO.

Terentia] hæc quater nupsit, Ciceroni, Sallustio historico, Messallæ Coruino, Vibio Rufo. Dio lib. 57. & diuus Hieronymus

zymus lib. 1. aduersus Iouinianū. Vixit annos CIII. Plin. l. 7. cap. 48. *Cum primum sapere cœpit,*]hoc tempore annum agebat ætatis suæ Cicero filius octauum. natus enim erat Cotta & Torquato cos. vt ex epist. 1. lib. 1. ad Atticum licet intelligere. *Abiis me amari putabam, qui insidebant*]capit Pompeium, Hortensium, Artium, & alios; qui auctores ei fuerunt, vt Clodio tribuno pl. cederet, ne ciuilis contentionis causſa esſet. hos designat epist. 10. lib. 3. ad Att. cum ait: Hic vtrum tandem sum accusandus, quod doleo, an, quod commisi, vt hæc aut non retinerem; quod facile fuisset, nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia initērtur; aut certe viuus amitterem? Et ibidē, epist. 13. Quod scribis, te audire, me etiā mentis errore ex dolore affici: mihi vero mens integra est, atque vtinam tam in periculo fuisset, cum ego iis, quibus meam salutem cariſſimam esse arbitrabar, inimiciſſimis, crudeliſſimisque sum vsus: qui vt me paullū inclinari timore viderunt, sic impulerunt, vt omni suo scelere & perfidia abuterentur ad exitium meum. Et epist. 15. ibidem: Quod si quispiam fuisset, qui me, Pompeij minus liberali responso perterritum, a turpiſſimo cōsilio reuocaret; aut occubuisse honeste, aut victores hodie viueremus. Et in eadem, infra: Proditus, inductus, coniectus in fraudem, omnia mea præsidia neglexi, totam Italiam, in me erectam ad me defendēdum, destitui & reliqui. Et epist. 19. ibidem: Si me a meis cōsiliariis proditum & proiectum vides. Et epist. 3. lib. 1. ad Q. fr. Quantum Hortensio credendum sit, nescio, me summa simulatione amoris, summaque assiduitate quotidiana sceleratiſſime insidioſiſſimeq; tractauit, adiuncto quoque Arrio: quorum ego cōsiliis, promissis, præceptis destitutus in hanc calamitatem incidi. *Eos non sequebar, qui petebant.*] L. Lucullū præcipue significat, qui suasit, vt armis cū Clodio decertaret potius, quam in exsilium iret. Plutarchus. Vel hoc de Cæsare dixit: a quo delatā legationem accipere noluit. epist. 3. Meum fuit officium, legatione vitare periculum. & ad Att. epist. 18. lib. 2. *Nostris consiliis,*]vt pugnarem potius, quā e patria discederem. *Dabo operam, ne mea valetudo tuo labori desit.*] dabo operam, vt valeam: ne tu pro mea salute fruſtra laborem suſcipias. *Quanto fuerit facilius, manere domi, quam redire.*] epist. 3. Eucere nos magnum fuit, excludere facile est. *Omnes tri-*

bunos pl.] designatos. nondum enim magistratum inierant. octo tribuni pl. Ciceroni opem tulerunt, T. Milo, P. Sextius, C. Sextilius, M. Cispius, T. Fadius, M. Curtius, C. Mescinius, Q. Fabricius: qui nominantur in oratione post reditum in senatu: duo reliqui, partium Clodianarum, Sex. Atilius Serranus, Numerius Quinctius fuere: quos in oratione in Pisonē, de lapide emptos Cicero ait, quia mercede id faciebant, vt Asconius interpretatur. *Lentulum*] P. Lētulum, consulem designatum: qui postea de reditu Ciceronis legem centuriatis comitiis tulit. *De familia,*] de seruis: quos postea liberauit, veritus ne cum ceteris bonis publicarentur. epist. 4. *Plancius*] Cn. Plācius, quæstor in Macedonia: pro quo exstat oratio. vide & eam post reditū in senatu habitam. *Mecum esse secum, & adhuc retinet.*] ep. 22. lib. 3. ad Att. Me adhuc Plancius liberalitate sua retinet, iam aliquoties conatum ire in Epirum. Spes homini est iniecta, non eadem quæ mihi, posse nos vna decedere. quam rē sibi magno honori sperat fore. sed iam, cum aduentare milites dicentur; faciendum nobis erit, vt ab eo discedamus. *Loco magis deserto*] vt ignoraretur a militibus. *Hispo*] cēturionis fortasse nomen. Hisponem quendam nominat Quinctilianus lib. 6. cap. de risu. Hic nonnulli veteres libri habent, Ipso: alij Ipse: quinque nostri, Hispo. Ex hac varietate legendum fortasse, Piso, vel potius, Ipse: vt de eodem accipiatur: cuius nomen omitti potuit, cum Terentiæ litteris, L. Pisonem, Ciceronis inimicum, eius anni consulem, ad Macedoniam regendam propediem iturum significantibus, responderet. nominare enim, qui cōsul adhuc erat, non audebat. *Militesi*] a L. Pisone in Macedoniam præmissi, quorum ipse opera proconsul vteretur. epist. 3. Cū inimici nostri venire dicentur, tum in Epirum ibo. *Pisonis*] C. Calpurnij Pisonis L. F. Frugi, Ciceronis generi: qui periit ante reditum, quam ab exsulio Cicero rediret: vt in duabus post reditum orationibus. *Ei voluptati sit.*] quam voluptatem capiat me restituto. quod non euenit. *Volui esse quamconiunctissimos.*] discordiæ igitur aliquid inter Q. fratrem & Terentiam extiterat. *Agere gratias,*] quod optime sint erga me animati, operamque suam conferant ad salutem meam. *Vicum vendituram:*] vt mihi pecuniam suppeditare possis. *Quid puero misero fiet?*] quibus facultatibus, me afflicto,

afflicto, sustētabitur? *Efficere*] id quod effici opus est, vt ego in hac misera fortuna non egeam. *Per fortunas miseras nostras*,] vide, quæ diximus epist. 16. lib. 8. *Ne puerum perditum perdamus.*] perditum, calamitate nostra: perdamus, vico vendito, & rei familiaris iactura. *Et mediocris fortuna*] virtuti fortunam adiungit: vt epist. 3. lib. 10. Omnia consecutus es, virtute duce, comite fortuna. *Iam breuis exspectatio est.*] fore arbitror, vt breui litteras vestras accipiam. *Libera*] sui iuris: vt in ea Romani exsules tuto esse possent. *In me officiosa*,] quia semper a me defensa. epist. 3. & ad Att. epist. 22. lib. 3. Ego, quod mei studiosos habeo Dyrrhachinos, ad eos perrexi; cum illa superiora Thessalonicæ scripsissem. In oratione pro Plancio: Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi. *Alio me conferam*,] in Epirum se contulit. epist. 3. & epist. 22. 23. ad Att. lib. 3.

ARGVMENTVM EPIST. II.

Breuitatem suarum litterarum excusat: Pisoni generi officia erga se laudat: Terentiæ vicem dolet: rogat, vt sumptus de suo ne faciat, & valetudini seruiat. Isidem cos.

Cicero S. D. Terentiæ, & Tulliolæ, & Ciceroni, suis. 2.

Noli putare me ad quemquam longiores epistolas scribere, nisi si quis ad me plura scripsit, cui puto rescribi oportere. nec enim habeo, quod scribam: nec hoc tempore quidquam difficilius facio. ad te vero, & ad nostram Tulliolam, non queo sine plurimis lacrumis scribere. vos enim video esse miserrimas, quas ego beatissimas semper esse volui: idque præstare debui, &, nisi tam timidi fuissemus, præstitissem. Pisonem nostrum merito eius amo plurimum. eum, vt potui, per litteras cohortatus sum, gratiasque egi, vt debui. In nouis tribunis pl, intelligo spem te habere. id erit firmū

si Pompeij voluntas erit. sed Crassum tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortissime & amantissime video: nec miror: sed mireo casum eiusmodi, vt tantis tuis miseriis mea miseria subleuentur. nam ad me P. Valerius, homo officiosus, scripsit, id quod ego maximo cum fletu legi, quemadmodum a Vesta ad Tabulam Valeriam ducta esses. hem mea lux, meum desiderium, vnde omnes opem petere solebant, te nunc, mea Terentia, sic vexari, sic iacere in lacrumis & sordibus, idque fieri mea culpa, qui ceteros seruauí, vt nos periremus? Quod de domo scribis, hoc est de area: ego vero tum denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit restituta. verum hac non sunt in nostra manu. illud doleo, quae impensa facienda est, in eius partem te, miseram, & despoliatam, venire. quod si conficitur negotium: omnia consequemur. sin eadem nos fortuna premet: etiam ne reliquias tuas misera proiicias? obsecro te, mea vita, quod ad sumptum attinet, sine alios, qui possunt, si modo volunt, sustinere: & valetudinem istam infirmam, si me amas, noli vexare. nam mihi ante oculos dies noctesque versaris: omnes labores te excipere video: timeo, vt sustineas: sed video in te esse omnia. quare, vt id, quod speras, & quod agis, consequamur, serui valetudini. Ego, ad quos scribam, nescio, nisi aut ad eos, qui ad me scribunt, aut ad eos, de quibus ad me vos aliquid scribitis. Longius, quoniam vobis ita placet, non discedam: sed velim quamsepissime litteras mittatis, praesertim si quid est firmius, quod speremus. Valete, mea desideria, valete. Datum ad III. non Oct. Thessalonica.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Nec hoc tempore quidquam difficilius facio.] abhorret enim a scribendo fractus malis, & deiectus mærore animus. *Præstare*] efficere. *Nisi tam timidi fuissemus.*] timorem suum accusat, quod e patria discedere maluerit, quam armis decertare. *Pisonem nostrum,*] genetum. *Cohortatus sum,*] ne intermittat officia sua. *Nouis*] designatis. *Crassum*] quem Publius filius cum Cicerone in gratiam reduxit. Plutarchus. *Fortissime,*] superiore epistola Terentiæ virtutem & fortitudinem laudauit, quæ nec animi, nec corporis laboribus defatigaretur. *Mareo casum eiusmodi,*] cũ accusandi casu, vt Tusc. 1. Cũ grauiter filij mortẽ mæreret. *Vt tantũ tuis miseriis mea miseria subleuẽtur.*] nõ dissimile illud ep. 11. lib. 16. Ex meis angustiis illius sustento tenuitatem. *P. Valerius,*] de hoc Phil. 1. Cum intempesta nox esset; manssissemque in villa P. Valerij, comitis, & familiaris mei. *A Vesta.*] a tẽplo Vestæ. Plautus in Pœn. Quo te agis? Ad. ego ne? in Veneris. Terentius in Adel. Vbi ad Dianæ veneris, ito ad dextram. & pro Milone: Cum falcibus ad Castoris, cum gladiis toto foro volitarunt. Græca figura. *Ad Tabulam Valeriam*] locus in foro fuit, quo tribuni pl. conuenire soliti sunt. In Vatinium: Cum eum tu consulem in vincula duceres, & a Tabula Valeria collegæ tui mitti iuberent. Fuit etiam Tabula Sextia, quæ nominatur in oratione pro Quinctio, his verbis: Ipse suos necessarios ab atriis Liciniis, & a faucibus macelli corrogat, vt ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda posttridie. veniunt frequentes: testificatur iste, P. Quinctiũ non stitisse, & se stitisse. tabulæ maximæ signis hominũ nobilium consignantur. disceditur. Quibus verbis locũ fuisse cognoscitur, vbi ius diceretur. quod si ita est: de Tabula Valeria idem existimare possumus. *Opem petere*] vt, ea intercedente, patrocinio Ciceronis vterentur. *Et sordibus,*] sordes mæiorem consequũtur. affecto enim grauiter animo, nec de munditie corporis, nec de nitore & elegantia vestis laboramus. *Qui ceteros seruauit, vt nos periremus?*] cum indignatione dictum. nam, si perit is, qui ceteros seruauit: quid iniquius? seruatos autem a se ciues suos Catilinæ cõiurationis tempore, & hic, & alibi vere Cicero gloriatur. *De area:*] e-

uetta enim domo, area supererat: quæ postea reuerso in patriam Ciceroni restituta est, & superficies æstimata. *Hac*] vt restituantur nobis ea, quæ amisimus. *Qua impensa faciendæ est, in eius partem te, miseram & despoliatã, venire.*] veteres libri, quos quidem ego viderim, Te, non habent: & videtur subaudiri posse. *Si conficitur negotium*; si restituor. *Omnia consequemur.*] resarcietur omnis iactura. *Reliquias tuas*: quæ tibi facultates reliquæ sunt, amissis meis. *Valetudinem istam infirmam,*] vixit tamen vltra centum annos: vt diximus. *Timeo, vt sustineas*] timeo, ne sustinere non possis. eodem modo epist. 14. Vereor, vt Dolabella ipse satis vobis prodesse possit. pro: Vereor, ne non satis prodesse possit. Vide illud epist. 1. lib. 2. Non enim vereor, ne non scribendo te expleam. *III. non. Oct.*] ergo scripta est ante superiorem, sicuti ante hanc ea, quæ incipit, Ego minus: vt quartus locus ei tribuatur, cuius initium est, Accepi. quod adscripta dies indicat.

ARGVMENTVM EPIST. III.

Sua culpa factum esse dolet, vt & ipse, & omnes sui maximas in miserias inciderint: deinde ad varia litterarum Terentiæ capita respondet; sed ita dolenter, vt ideo a nonnullis, iure fortasse, tamquã mollis, reprehendatur. Isdẽ cos.

Tullius S. D. Terentiæ, Tulliolæ, & Ciceroni, suis. 3.

Accepi ab Aristocrito tres epistolas, quas ego lacrumis prope deleui. conficior enim marore, mea Terentia: nec me mea miseria magis excruciant, quam tua, vestraque. ego autem hoc miserior sum, quam tu, quæ es miserrima, quod ipsa calamitas communis est vtriusque nostrum, sed culpa mea propria est. meum fuit officium, vel legatione vitare periculum, vel diligentia & copiis resistere, vel cadere fortiter. hoc miserum,

vius, turpius, indignius nobis nihil fuit. quare cum dolore conficior, tum etiam pudore. pudet enim me vxori meæ optimæ, suauissimis liberis virtutem & diligẽtiam non præstitisse. nam mihi ante oculos dies noctesque versatur squalor vester, & mœror, & infirmitas valetudinis tuæ: spes autem salutis pertennis ostenditur. inimici sunt multi, inuidi pæne omnes. eiicere nos magnum fuit, excludere facile est. sed tamen, quamdiu vos eritis in spe, non deficiam; ne omnia mea culpa cecidisse videantur. Vt tuto sim, quod laboras: id mihi nunc facillimum est, quem etiam inimici volũt viuere in tantis miseriis. ego tamen faciam, quæ præcipis. Amicis, quibus voluisti, egi gratias: & eas litteras Dexippo dedi: meque de eorum officio scripsi a te certiorem esse factum. Pisonem nostrum mirifico esse studio in nos, & officio, & ego perspicio, & omnes prædicant. dij faxint, vitali genero mihi præsenti tecum simul ac cum liberis nostris frui liceat. nunc spes reliqua est in nouis tribunis pl. & in primis quidem diebus: nam, si inueterarit, actum est. ea re ad te statim Aristocritum misi, vt ad me continuo initia rerum, & rationem totius negotij posses scribere. etsi Dexippo quoque ita imperaui, statim vt recurreret: & ad fratrem misi, vt crebro tabellarios mitteret. nam ego eo nomine sum Dyrrhachij hoc tempore, vt quamcelerrime, quid agatur, audiã, & sim tuto. ciuitas enim hæc semper a me defensa est. cũ inimici nostri venire dicentur, tum in Epirum ibo. Quod scribis, te, si velim, ad me venturam; ego vero, cum sciam magnã partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse volo. si perficitis, quod agitis; me ad vos venire oportet. sin autem: sed nihil est opus reliqua scribere. ex primis, aut ad summum secundis litteris tuis constituere

poterimus, quid nobis faciendum sit. tu modo ad me velim omnia diligentissime perscribas. etsi magis iam rem, quam litteras, debeo exspectare. Cura vt valeas: & ita tibi persuadeas, mihi te carius nihil esse, nec vmquam fuisse. Vale mea Terentia: quam ego videre videor, itaque debilitor lacrumis. Vale. pridie Kal. Dec. Dyrrhachij.

EXPLANATIO.

Legatione vitare periculum,] nam si legationem, a Cæsare, Galliæ proconsule, delatam, accepisset; Clodij tribuni pl. furorem vitasset. diem enim ei dicere, qui reip. caussa abesset, non licebat. epist. 18. ad Att. lib. 2. A Cæsare valde liberaliter inuitor in legationem illam, sibi vt sim legatus: atque etiam libera legatio voti caussa datur. Sed hæc & præsidij apud furorem Pulchelli non habet satis, & a fratris aduentu me ablegat: illa & munitior est, & non impedit, quo minus adsim, cum velim. *Virtutem*] in resistendo. *Eiicere nos magnæ fuit, excludere facile est.*] epist. 1. Intelligo, quanto facilius fuerit, manere domi, quam redire. *Frui liceat.*] non licuit. ante reditum Ciceronis obiit. *In primis quidem diebus:*] primus dies tribunatus pl. erat, quarto idus Dec. vt Dionysius docet. *Vt quam celerrime, quid agatur, audiam,*] est enim ciuitas Italiæ proxima. epist. 1. *Si perficis, quod agis;*] ep. 2. Si conficitur negotium. *Sin autem: sed nihil opus est plura scribere.*] ἀποσιώπησις: vt Virg. lib. 1. Æn.

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Magis iam rem, quam litteras,] dixit supra: Spes reliqua est in nouis tribunis pl. & in primis quidem diebus: nam si inueterarit, actum est.

ARGVMENTVM EPIST. IV.

Scripta est hæc epistola non solum dolenter, sed etiam molliter. argumentum est multiplex, quia respondet ad diuersa capita litterarum Terentiæ. Isidem cos.

Tullius

Tullius S. D. Terentiæ, Tulliolæ, & Ciceroni, suis. 4.

Ego minus sæpe ad vos do litteras, quam possum: propterea quod cũ omnia mihi tempora sunt misera; tum vero, cum aut scribõ ad vos, aut vestras lego, conficior lacrumis sic, vt ferre non possim. quod vtinam minus vita cupidus fuissem: certe nihil, aut non multum in vita mali vidissemus. quod si nos ad aliquã alicuius commodi aliquando recuperandi spem fortuna reseruauit: minus est erratum a nobis. sin hæc mala fixa sunt: ego vero te quam primum, mea vita, cupio videre, & in tuo complexu emori: quando neque dij, quos tu castissime coluisti, neque homines, quos ego seruaui semper, nobis gratiam retulerunt. Nos Brundisij apud M. Lænium Flaccum dies XIII. fuimus, virum optimum, qui periculum fortunarum & capitis sui prõ mea salute neglexit: neque legis improbissimæ pœna deductus est, quo minus hospitij & amicitiæ ius officiumque præstaret. huic vtinam aliquando gratiam referre possimus, habebimus quidem semper. Brundisio profecti sumus ad XI. Kal. Maias. per Macedoniam Cyzicum petebamus. o me perditum, o me afflictum: quid nunc rogem te, vt venias, mulierem agram, & corpore, & animo confectam? non rogem? sine tẽ igitur sim? opinor, sic agam. si est spes nostri reditus: eam cõfirmes, & rem adiuues. sin, vt ego metuo, transactum est: quoquo modo potes, ad me fac venias. vnum hoc scitõ: si te habebo, non mihi videbor plane periisse. Sed quid de Tulliola mea fiet? iam id vos videte: mihi deest consilium: sed certe, quoquo modo res se habebit, illius miselle & matrimonio, & fama seruiendum est. Quid Cicero meus,

quid aget? iste vero sit in sinu semper & cõplexu meo. Non queo iam plura scribere: impedit maror. Tu quid egeris, nescio, vtrum aliquid teneas, an, quod metuo, plane sis spoliata. Pisonem, vt scribis, spero fore semper nostrum. De familia liberata, nihil est, quod te moueat. primum tuis ita promissum est, te facturam esse, vt quisque esset meritus. est ante in officio adhuc Orpheus, praterea magnopere nemo. ceterorum seruorum ea causa est, vt, si res a nobis abesset, liberti nostri essent, si obtinere potuissent: sin ad nos pertinerent, seruirent, praterquam oppido pauci. Sed hac minora sunt. Tu quod me hortaris, vt animo sim magno, & spem habeam recuperandæ salutis: id velim sit eiusmodi, vt recte sperare possimus. nunc miser quando tuas iam litteras accipiam? quis ad me perferet? quas ego exspectassem Brundisij, si esset licitum per nautas, qui tempestatem praetermittere noluerunt. Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, vt potes. honestissime viximus: floruimus. non vitium nostrum, sed virtus nostra nos afflixit. peccatum est nullum, nisi quod non vna animam cum ornamentis amisimus. sed, si hoc fuit liberis nostris gratius, nos viuere: cetera, quamquam ferenda non sunt, feramus. atque ego, qui te confirmo, ipse me non possum. Clodium Philetarum, quod valetudine oculorum impediebatur, hominem fidelem, remisi. Sallustius officio vincet omnes spes. Cennius est perbenemotu nobis: quem semper spero tui fore obseruantem. Sica dixerat se mecũ fore, sed Brũdisio discessit. Cura, quoad potes, vt valeas: & sic existimes, vehementius me tua miseria, quã mea, commoueri. Mea Terètia, fidissima atq; optima vxor, & mea carissima Tulliola, & spes reliqua nostra Cicero, valete. Pridie Kal. Maij, Brundisio.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Quod trinã minus vita cupidus fuissem:] Quod pro Sed: vt epist. 14. lib. 8. Quod non dubito, quin te quoque hæc deliberatio sit perturbatura. Et Phil. 10. Quod qui ab illo abduxit exercitum, & respectum pulcherrimum, & præsidium firmissimum adimit reip. Et in Verr. lib. 1. Quod vos oblitos, non arbitror, quæ multitudo. Se ipsum acculat, qui Clodianis armis cesserit. infra: Peccatum est nullum, nisi quod non vna animam cum ornamentis amisimus. epist. 2. Nisi tam timidi fuissemus, præstitissem. *Fixa sunt:*] perpetuo eadem futura. infra: Sin, vt ego metuo, transactum est. *Quos ego seruauí semper,*] sic vnus antiquus liber: omnes reliqui: Quibus ego seruiui semper. quod magis placet. *Nobis gratiam retulerunt.*] qui nos immerentes opprimi passi sunt. *M. Lanium placem*] vide epist. 63. lib. 13 & in oratione pro Plãcio, & pro Sextio. *Legis improbissimæ*] Clodiæ: quæ pœnã irrogabat iis, qui Ciceronem tecto recepissent intra cp millia passuum. epist. 4. ad Att. lib. 3. & in oratione pro domo. *Ad v. Kal. Maias.*] ad 11. Kal. Maias, legendum esse constat ex die extremæ epistolæ adscripta, & ex epist. 7. ad Att. lib. 3. *Per Macedoniam Cyzicum petebamus.*] epist. 6. ad Att. lib. 3. Nobis iter est in Asiam, maxime Cyzicum. *Eam confirmes, & rem adornes.*] Sic veteres libri, & recte. Confirmare spem, dixit Cicero in Diuinatione. *Transactum est:*] actum est: spes nulla superest. supra: Sin hæc mala fixa sunt. *Quid de Tulliola mea fiet?*] Cum ita sit in meis omnibus antiquis libris: non video, cur mutem. etsi scio, Quid Tulliola mea fiet, quod ad Latini sermonis consuetudinem attinet, recte legi posse: vt epist. 1. ad Att. lib. 6. Quid illo fiet, quem reliquero? *Matrimonio,*] dixi iam, hoc tempore vxorem C. Pisonis Tulliolam fuisse eius doti, & famæ, se absente, Cicero timebat. *Ceterorum seruorum ea tanta est,*] veritus Cicero amissionem seruorum cum tota re, manumisit eos hac conditione, vt, si per legem Clodiam bonis omnibus priuandus esset, ij suo beneficio liberti essent, si modo id obtineri posset: sin autem lex seruos non adimeret, &, vt ad veterem dominum pertinerent, concederet; seruirent, vt antea, præterquam pauciss imi, quos ob fidem & diligentiam omnino libe-

ratos vellet. Dixit autem, ceterorum seruorum, cum de suis loqueretur. nam ex Terentiæ seruis neminem manumiserat: (neque enim poterat) tantum iis, eam facturam esse, vt quisque esset meritus, promiserat. Hic locus in omnibus libris impressis mendose legebatur. nos eum distinctione tantum restituimus. *Tempestatem*] facultatem nauigandi. *Clodium Philetarum*,] libertum, qui, cum seruiret, Græco nomine Philetærus, quasi amator amicorum, vocabatur. *Sallustius*] fortasse is, de quo epist. 11. *Officio vincet omnes spes.*] mutationem sententia non requirit, præsertim confirmata non vno, aut altero, sed omnibus veteribus libris. bene sperauimus, inquit, de Sallustio: sed ille officio vincet omnes spes. Nouum autem, vel absurdum videri non debet, Vincere spes, neque quod ad sententiam, neque quod ad loquendi genus attinet. Eodem modo, spem summam ciuium virtute superare, dixit in libro de Amicitia. Spes autem, numero multitudinis, & apud Ciceronem ipsum, & apud alios vsitatum est. *Sica*] cuius in fundo Vibonensi fuerat. vide epist. 2. & 4. ad Att. lib. 3.

ARGVMENTVM EPIST. V.

Reditum suum ex Cilicia prouincia significat: Terentia diligentiam in scribendo laudat: litterarum eius brevitatem excusat: mandat qua fieri velit de bonorum Pratianorum auctione. Scripta est aliquot annis post superiores, L. Paullo, C. Marcello cos.

Tullius S. D. Terentiæ suæ. 5.

Si tu, & Tullia, lux nostra, valetis ego, & suauissimus Cicero valemus. Pridie id. Oct. Athenas venimus, cum sane aduersis ventis vsi essemus, tardeque & incommode nauigassemus. de naue exeuntibus nobis Acastus cum litteris præsto fuit vno & vigesimo die, sane strenue. Accepi tuas litteras: quibus intellexi te vereri, ne superiores mihi reddita non essent. o-

mnes

omnes sunt reddite; diligentissimeque a te perscripta sunt omnia; idque mihi gratissimum fuit. neque sum admiratus, hanc epistolam, quam Acastus attulit, breuem fuisse. iam enim me ipsum exspectas, siue nos ipsos: qui quidem quamprimum ad vos venire cupimus. etsi, in quam remp. venimus, intelligo. cognoui enim ex multorum amicorum litteris, quas attulit Acastus, ad arma rem spectare: vt mihi, cum venero, dissimulare non liceat, quid sentiam. sed, quando subeunda fortuna est, eo citius dabimus operam, vt veniamus, quo facilius de tota re deliberemus. tu velim, quod commodo valetudinis tuæ fiat, quam longissime poteris, obuiam nobis prodeas. De hereditate Pretiana, qua quidem mihi magno dolori est, (valde enim illum amani) hoc velim cures; si auctio ante meum aduentum fiet, vt Pomponius, aut, si is minus potent, Camillus nostrum negotium curet. nos cum venerimus, reliqua per nos agemus. sin tu iam Roma profecta eris; tamen curabis, vt hoc ita fiat. nos, si dij adiuuabunt, circiter id. Nou. in Italia speramus fore. Vos, mea suauissima & optatissima Terentia, & Tulliola, si nos amatis, curate vt valeatis. Athenis, ad x v. *Kal. Nou.*

EXPLANATIO.

Acastus] seruus Ciceronis epist. 9. lib. 6. ad Att. In Piræea cum exissem pridie idus Oct. accepi ab Acasto, seruo meo litteras. *Vno & vigesimo die, sane strenue.*] Similiter epist. 18. lib. 14. ad Att. Tuas litteras vesperi acceperam in Pompeiano, sane celeriter, tertio abs te die. Ad Att. epist. 5. lib. 16. Magis commode, quam strenue, nauigaui. *Siue nos ipsos*] erant enim cum ipso, filius, frater, fratris filius. *Ad arma rem spectare:*] propinquum videri bellum, quod postea gestũ

est inter Cæsarem & Pompeium. *Quando subeunda fortuna est,*] cum fortunam impendentem vitare non liceat. Fortunam vocat, quia cum offensione vel Cæsaris, vel Pompeij non possit effugere, alex se committere videtur in dicenda de rep. sententia. *Camillus*] epist. 15. & epist. 20. lib. 5.

ARGVMENTVM EPIST. VI.

Excusationem affert, cur litteras raras mittat. Voluntatem suam in are alieno dissoluendo significat. adiungit de Terentia meritis in Tullioiam. Pollicem seruum ad se Patim mitti postulat. Scripta videtur e castris Pompeij, cum esset in Gracia, Cæsare II. & Seruilio cos.

Cicero S. D. Terentiæ suæ. 6.

Nec sæpe est, cui litteras demus: nec rem habemus vllam, quam scribere velimus. Ex tuis litteris, quas proxime accepi, cognoui prædium nullum venire potuisse. quare videatis velim, quo modo satisfiat ei, cui sortis me satisfieri velle. Quod nostra tibi gratias agit: id ego non miror te mereri, vt ea tibi merito tuo gratias agere possit. Pollicem, si adhuc non est profectus, quã primum fac extrudas. Cura vt valeas. idibus Quinct.

EXPLANATIO.

Cicero S. D. Terentiæ suæ.] sic quattuor veteres libri, quos secuti sumus: vnus, Terentiæ, & Tulliæ: duo, Suis S. D. M. Cicero: quos non probamus. cur enim aut eorum nomen, ad quos scribit, aut etiam suum Cicero occultaret, non video. quasi vero manus illius a multis agnosci non posset: aut cuius seruus esset Pollex, qui nominatur in extrema epistola, reperire difficile esset. præterea cur inscribatur, Suis: cum ad vnã Terentiam epistola mittatur? quod illa indicant, Ex tuis litteris: &, Nostra tibi gratias agit: &, Pollicem extrudas. nõ enim hanc sententiã illud aduersatur, quod, quasi plures alloquatur, ait: Vi-

ait: Videatis, velim, quo modo satisfiat ei, cui scitis me satisfieri velle. vult enim Terentiam ea de re cum amicis consilium capere. *Nostra*] fortasse Tulliola. *Pollicem*,] epist. 45. ad Att. lib. 13. Pollex, vt dixerat, mihi Lanuuij præsto fuit, sed plane pollex, non index. Placuit hunc locum recitare: ne, Pollucem, vt antea, legendum aliquis putaret.

Argvmentvm epist. vii.

Quæ sibi fuerit molestiarum & sollicitudinum caussa, quo modo liberatus sit, exponit: scribit de sua ad Pompeium profectione: hortatur eam, & monet, vt forti animo sit, bene de rep. speret, valetudinem curet, militum iniuriam vitet, Arpinati fundo vtatur. anno primo ciuilis belli, Lentulo & Marcello cos.

Cicero S. D. Terentiæ suæ. 7.

Omnes molestias & sollicitudines, quibus & te miserrimam habui, id quod mihi molestissimum est, Tullulamque, quæ nobis nostra vita dulcior est, deposui, & eieci. quid caussæ autem fuerit postridie intellexi, quã a vobis discessi. χολὴν ἄνεφαν noctu eieci. *statim ita sum leuatus, vt mihi deus aliquis medicinam fecisse videatur. cui quidem tu deo, quemadmodum soles, pie & caste satisfacias, id est Apollini & Æsculapio. Nauim spero nos valde bonam habere. in eam simul atque conscendi, hæc scripsi. deinde conscribam ad nostros familiares multas epistolas: quibus te & Tulliolam nostram diligentissime commendabo. Cohortarer vos, quo animo fortiore essetis, nisi vos fortiores cognoscerem, quam quemquam virum, & tamen eiusmodi spero negotia esse, vt & vos istic commodissime speremus esse, & me aliquando cum similibus nostri remp. defensurum. Tu primum valetudinem tuam velim*

cures: deinde, tibi si videbitur, villis iis vtare, quæ longissime aberunt a militibus. fundo Arpinati bene poteris vti cum familia vrbana, si annona carior fuerit. Cicero bellissimus tibi salutem plurimam dicit. Etiam atque etiam vale. Datum VII. *id. Iun.*

EXPLANATIO.

χολὴν ἄκρατον] bilem miram, ex qua oriebantur molestiæ & sollicitudines. *Eieci.*] euomui. *Pie & caste*] pia mente, casto corpore. *Id est Apollini & Æsculapio.*] glossema hoc esse interdum putaui. Apollinē vero & Æsculapium ideo nominat, quia præesse illos curandis morbis antiquitas credidit. *Cicero*] filius. nam & is ad bellum cū patre profectus est: eumque Pompeius alæ equitū alteri præfecit. Off. lib. 2.

ARGVMENTVM EPIST. III.

Rogat vxorem, vt valetudinem curet: laudat eius diligentiā: eaque vt deinceps vtatur, mandat. anno secundo ciuilis belli, Cæsare II. *Seruilio cos. ante Pharsalicam pugnam.*

Cicero S. D. Terentiæ suæ. 8.

Si vales, bene est: ego quidem valeo. Valetudinem tuam velim cures diligentissime. nam mihi & scriptū, & nunciatum est, te in febrim subito incidisse. Quod celeriter me fecisti de Cæsaris litteris certiorem; fecisti mihi gratum. item posthac, si quid opus erit, si quid acciderit noui, facies vt sciam. Cura vt valeas. Vale. Datum IV. *non. Iun.*

EXPLANATIO.

IV. non. Iun.] hæc dies ostendit, epistolam scriptam esse altero

altero belli ciuilis anno, cum esset in castris Pompeij. nam hæc omnino post superiorem videtur scripta. quod si ita est: certe anno sequenti. alioqui dies vtrique adscripta priorem hanc esse indicaret. prior autem non est, quia, postea quam a Terentia discessit, statim de vomitione sua significauit VII. id. Iun.

ARGVMENTVM EPIST. IX.

Dolorem suum, ex Dolabellæ generi, Tulliaque valetudine susceptum significat. Eodem anno, post Pharsalicam pugnã, cum in Italiam rediisset.

Cicero S. D. Terentiæ suæ. 9.

Ad ceteras meas miserias accessit dolor e Dolabellæ valetudine, & Tulliæ. omnino de omnibus rebus nec quid consilij capiam, nec quid faciam, scio. Tu velim tuam, & Tulliæ valetudinem cures. Vale.

EXPLANATIO.

Tulliæ] epist. 6. ad Att. lib. II. Tulliæ meæ morbus, & imbecillitas corporis me exanimat.

ARGVMENTVM EPIST. X.

Mandat, vt cum Attico loquatur, litteraſque mittat. tertio belli ciuilis anno, Cæsare dictatore II. nondum creatis consulibus, qui extremo anno, vt ait Dio facti sunt, Q. Fusius Calenus, P. Vatinius.

Cicero S. D. Terentiæ suæ. 10.

Quid fieri placeret, scripsi ad Pomponiũ, serius, quã oportuit. cum eo si locuta eris, intelliges, quid fieri velim. apertius scribi, quando ad illum scripseram, necesse non fuit. de eare, & de ceteris rebus quamprimum velim nobis litteras mittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. VII. id. *Quinct.*

ARGVMENTVM EPIST. XI.

Tulliam ad se venisse dicit: sibi autem in animo esse, Ciceronem filium ad Cæsarem mittere. Eodem anno.

Cicero S. D. Terentiæ suæ. XI.

Si vales, bene est; ego valeo. Tullia nostra venit ad me prid. id Iun. cuius summa virtute, & singulari humanitate grauiore etiam sum dolore affectus, nostra fa ctum esse negligentia, vt longe alia in fortuna esset, atq; eius pietas ac dignitas postulabat. Nobis erat in animo, Ciceronem ad Cæsarem mittere, & cum eo (n. Sallustium. si profectus erit, faciam te certiorem. Valetudinē tuam cura diligenter. Vale. XVII. Kal. Quinct.

EXPLANATIO.

Venit ad me] Brundisium, vide epist. 17. ad Att. lib. 11. Plutarchus ait, præter alias causas, quibus adductus Cicero diuortium cum Terentia fecit, hanc maxime fuisse, quod nec ipsa ad eum Brundisium iuerit, & euntem Tulliolam tenui viatico instruxerit. *Negligentia*] curare enim diligenter debui, vt meliore fortuna talis filia vteretur. epist. 17. ad Att. lib. 11. Incredibili sum dolore affectus, tale ingenium in tam misera fortuna versari, idque nullo ipsius delicto, summa culpa mea. *Pietas*] erga patrem: ad quem longo itinere profecta est, vt animi dolore perturbatū aspectu & sermone suo cōsolaretur. Pietas quam late pateat, diximus epist. 1. lib. 1. *Dignitas*] Dignitas est in feminis ob claritatem virorū; vt cum vxores, aut filiæ, aut sorores consulū, aut cōsularium sunt. ep. 14. ad Att. lib. 7. De mulieribus nostris quæso videas, vt satis honestum nobis sit, eas Romæ esse; cum ceteræ vlla dignitate discesserint. *Ciceronem ad Cæsarem mittere*,] qui peteret, vtei, quod Pompeium in bello secutus esset, ignosceret. epist. 17. 18. ad Att. lib. 11. Ego cum Sallustio Ciceronem ad Cæsarem mittere cogitabam. Tulliam autem, non videbam esse causam, cur

sam, cur diutius tanto in communi mœrore retineret. *XVII. Kal. Quinct.*] scripta igitur est ante superiorem.

ARGVMENTVM EPIST. XII.

Metuere se ait, ne in Italiam, victo in Pharsalia Pompeio, remeret. Venerit. monet vxorem, ne ad ipsum eat. anno secundo belli ciuilis, Cæsare II. & Seruilio cos.

Cicero S. D. Terentiæ suæ. 12.

Quod nos in Italiam saluos venisse gaudes: perpetuo gaudeas velim: sed perturbati dolore animi, magnisque iniurijs, metuo, ne id consilij ceperimus, quod non facile explicare possimus. quare, quantū potes, adinua. quid autem possis, mihi in mentem non venit. In viam quod te des hoc tempore, nihil est. & longum est iter, & non tutum: & non video quid prodesse possis, si veneris. Vale. Datum pridie non. Nou. Brundisio.

EXPLANATIO.

Perturbati dolore animi, magnisque iniurijs,] epist. 6. ad Att. lib. 11. suam in Italiam nimis celerem profectionem excusat his verbis: Quæ me causæ mouerint, quam acerbæ, quam graues, quã nouæ, coegerintque impetu magis quodam animi vti, quam cogitatione, non possum ad te sine maximo dolore scribere. Iniurias, quas hic significet, non intelligo: nisi fi, quod ei filius Pompeij Magni, quia victi exercitus dux esse recusaret, mortem minitatus est, vt ait Plutarchus. Vel iniurias vocat fratris, eiusq; filij in se maleuolentiam (epist. 5. ad Att. lib. 11.) Vel interpretatur, iniuria se affectum ab ijs, quorum consilio in Italiam venerit, detrusus de sua sententia: vt ep. 16. *Quod non facile explicare possimus.*] quod exitum non habeat, quod e sententia non succedat. epist. 1. ad Att. lib. 14. Nihil perditi: explicari rẽ nõ posse. etenim si ille sali ingenio exitũ nõ reperiebat, quis nũc reperiet? *Adinua.*]

vt mihi Cæsar ignoscat, quod & aduersus eum arma ceperim & eiusdem iniussu in Italiam venerim. epist. 6. ad Att. lib. 11. In opido mallem resedisse, quoad accerserer.

ARGVMENTVM EPIST. XIII.

Permittit vxori, vt de nuncio remittendo consilium capiat ex tempore anno tertio ciuilis belli, Cæsare dictatore iterum, nondum creatis consulibus.

Cicero S. D. Terentiæ suæ. 13.

Quod scripsi ad te proximis litteris de nuncio remittendo; quæ sit istius vis hoc tempore, & quæ concitatio multitudinis, ignoro. si metuendus iratus est, quies tamen ab illo fortasse nascetur. totum iudicabis quale sit; &, quod in miserrimis rebus minime miserum putabis, id facies. Vale. VI id. Quinct.

EXPLANATIO.

De nuncio remittendo;] vt doti Terentiæ caueretur, conuenerat inter eos de nuncio remittendo, id est de diuortio faciendo: quod tamen postea reuera factum est: quia res domesticas Cicero nihilo meliores, quam publicas, post bellum Pharsalicum ad vrbem reuersus offendit. epist. 14. lib. 4. & ad Att. epist. 23. lib. 11. Placet mihi, & idem tibi, nuncium remitti. *Istius*] Cæsaris ex Ægypto redeuntis. *Vis*] impetus. non enim de Cæsaris potentia loquitur, quam summam esse non ignorabat, victo Pompeio Magno, vrbe & Italia in illius potestatem redacta, epist. 18. Si qua vis, & si quæ rapinæ fieri cœperint. & ad Att. epist. 11. lib. 7. Te puto iam videre, quæ sit ἰρμὴ Cæsaris, qui populus, qui totius negotij status. *Multitudinis*] vrbanæ. *Si metuendus iratus est, quies tamen ab illo fortasse nascetur.*] proponit quod obijci potest: & idem confutat. Si quis dixerit, metuendum esse Cæsarem iratum: non negabo: veruntamen quies ab illo fortasse nascetur. posita enim sunt omnia in illius voluntate. idem & exitium, & otium afferre potest, quare timenda pernicies, nec tamen desperanda

speranda salus. Equidem valde miror, obscuram quibusdam hanc sententiam, & mendosum locum videri. nam quod pro, Quies, est in vno vetere libro, Quieses: id me quidem parũ mouet. habeo enim sex antiquos libros, in quibus nulla varietate, Quies, legitur: & sententia patet: itaque mutationem sine caussa non quæro. *Totum*] hoc totum, quod ego disputo, iudicabis. *Minime miserum*] diuortium sibi non displicere significat: sed id non satis aperte: ne Terentiam nõ amare videatur, & ideo diuortium suadere.

ARGVMENTVM EPIST. XIV.

Initio belli ciuilis, cum Cæsar amnem Rubiconem transisset, eiusque aduentus metueretur, Pompeius & consules vrbem reliquerunt. cum hic esset rerum status, Cicero de vxore & filia sollicitus, monet eas, vt cum amicis considerent, virũ Cæsariũ aduentum in vrbe exspectent, aut ante discedãt. Addit de Labieno ad Pompeii partes adiuncto, de Pisone a Cæsaris generi sui caussa dissidente. Anno primo ciuilis belli Lentulo & Marcello cos.

Tullius S. D. Terentiæ, & patet Tulliolæ, duabus animis suis, & Cicero matri optimæ, suauissimæ sorori. 14.

Si vos valetis, nos valemus. Vestrum iam consilium est, non solum meum, quid sit vobis faciendum. si ille Romam modeste venturus est: recte in præsentia domi esse potestis. sin homo amens diripiendam vrbem daturus est: vereor, vt Dolabella ipse satis vobis prodesse possit. etiam illud metuo, ne iam intercludamini, vt, cum velitis, exire non liceat. Reliquum est, quod ipsæ optime considerabitis, vestri similes femina sint ne Romæ. si enim non sunt; videndum est, vt honeste vos esse possitis. quo modo quidem nunc se res habet; modo vt hæc nobis loca tenere liceat, bellissime vel mecum, vel

in nostris prædijs esse poteritis. Etiam illud verendum est, ne breui tempore fames in vrbe sit. His de rebus velim cum Pomponio, cum Camillo, cum quibus vobis videbitur, consideretis: ad summam, animo fortissimo. Labienus rem meliorem fecit. adiuuat etiam Piso, quod ab vrbe discedit, & sceleris condemnat generum suum. Vos, mea carissima anima, quamsæpissime ad me scribite & vos quid agatis, & quid istic agatur. Quinctius pater, & filius, & Rufus vobis salutem dicunt. Valete III x. *Kal. Quinct. Minturnis.*

EXPLANATIO.

Vestrum iam consilium est, non solum meum,] epist. 18. *Vereor, Vt*] pro, vereorne non. videquæ diximus epist. 1. lib. 2. *Dolabella ipse*] gener Ciceronis, qui cum Cæsare erat. *Vestri similes*] isto loco, dixit epist. 18. & epist. 14. ad Att. lib. 7. *Videndum est,*] dubitandi vim habet: quasi dicat, Vereor, ne non possitis: vt epist. Q. Ciceronis, lib. 16. Vide, vt probare possit, te non peccasse. id est: vereor, ne nō possit. Alij vtrumque locum sine causa mutant. *Quo modo quidem nunc res haberi,*] vt se nunc res habet: pro statu rerum præsenti. epist 2. lib. 2. ad Q. fr. Quo modo se res habet, non est facillima. ad Att. epist. 2. lib. 13. Quo modo nunc est, pedem vbi ponat in suo, non habet. lib. 2. de Orat. Quo modo nunc se istorum artes habent, pertimescenda est multitudo cautiarum. *Hæc loca*] oram Campanam, & maritimam. epist. 10. lib. 16. Italiæ regiones descriptæ sunt, quam quisque partem tueretur: nos Capuam sumpsimus. & epist. 11. eiusdem libri: Ego adhuc oræ maritimæ præsum a Formijs. & epist. 11. ad Att. lib. 7. *Tenere liceat,*] memebat, ea ne loca Cæsar occuparet. *Bellissime vel mecum, vel in nostris prædijs esse poteritis,*] cupiebat omnino secum eas esse; etsi videatur earum consilio permittere. nam epist. 14. ad Att. lib. 14. Velim, inquit, eas cohortere, vt exeant; præsertim cum ea præsidia in ora maritima habeamus, vt in his pro te nata non incommode possint esse. luere postea ad Ciceronem Formias. epist. 17. ad Att. lib. 7. *Etiam illud verendum est, ne breui tempore fames in vrbe sit.*]

Deest.] impedita re frumentaria, vt in bellis. Quinque causas colligit Cicero, quibus mulieres suas, vt exeant, impellat: et si, quid ipse velit, plane non aperit. Prima est illa: sin homo amens diripiendam vrbem daturus est: vereor, vt Dolabella ipse satis vobis prodesse possit. Altera: Etiam illud metuo, ne iam intercludamini, vt, cum velitis, exire non liceat. Tertia: Reliquum est, quod ipsæ optime considerabitis, vestri similes feminæ sint ne Romæ. Similes autem earum feminas, ac minore etiam dignitate, discessisse non ignorabat. itaque epist. 11. Illud, inquit, me mouet, quod video omnes bonos abesse Roma, & eos mulieres suas secum habere. & ad Att. epist. 14. lib. 7. De mulieribus nostris, quæso, videas, vt satis honestum nobis sit, eas Romæ esse; cum ceteræ vlla dignitate discesserint. Quarta: Bellissime vel mecum, vel in nostris prædijs esse poteritis. Postrema: Verendum est, ne breui tempore fames vrbe sit. *Camillo*] post Atticum amicissimo Ciceronis, vt epist. 5. & epist. 20. lib. 5. *Labienus*] T. Atius Labienus, qui multos annos Cæsaris legatus in Gallia fuerat, egregiāq; in re militari virtutem ostenderat, orto ciuili bello ad Pompeij partes transijt. epist. 11. lib. 16. Maximam plagam accepit, quod is, qui summam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus socius sceleris esse noluit, relinquit illum, & nobiscum est. Et epist. 13. ad Att. lib. 7. Labienum ἥρωα iudico: facinus iamdiu nullum ciuile præclarius. *Piso*] L. Calpurnius Piso, in quem extat oratio. epist. 13 ad Att. lib. 7. Amo etiam Pisonem: cuius iudicium de genero suspicor visum iri graue. *Ab vrbe discedit*,] non contulit se ad Pompeium, sed ab vrbe discessit: in quo non probare Cæsaris, generi sui, consilia visus est. nam si probaret, cum in vrbe exspectaret. *Rufus*] fortasse M. Cœlius Rufus: quem ad Ciceronē in Cumanum venisse, constat ex epist. 16. lib. 2. Vel, si hoc non probatur, dictum putemus de Mescinio Rufo, qui Ciceronis quæstor in prouincia fuerat. ep. 19. 20. lib. 5. *IIX. Kal. Quinct.*] recte Sigonius coniecit, legendū esse, IIX. Kal. Febr. quod ex ep. 18 & ex 11. lib. 16. colligitur. Præterea, cum ad Att. scriberet, L. Cæsarem, inquit, vidi Minturnis, IIX. Kal. Febr.

ARGVMENTVM EPIST. XV.

Consilia sui de mittendo ad Cæsarem Ciceronis filio nun-

tationem significat. anno tertio ciuilis belli, Cæsare dictatore iterum, nondum creatis consulibus.

Tullius S. D. Terentiæ suæ. 15.

Si vales, bene est: ego valeo. Constitueramus, vt ad te antea scripseram, obuiam Ciceronem Cæsari mittere: sed mutauimus consilium, quia de illius aduentu nihil audiebamus. De ceteris rebus, etsi nihil erat noui, tamen, quid velimus, & quid hoc tempore putemus opus esse, ex Sica poteris cognoscere. Tulliam adhuc mecum teneo. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XII. Kal. Quinct.

EXPLANATIO.

Vt ad te antea scripseram,] epist. 11. *Cæsari*] ex Ægypto ad vrbem redeunti. *Mutauimus consilium,*] epist. 18. ad Att. lib. 11. De illius ab Alexandria discessu, nihil adhuc rumoris, contraque opinio, valde esse impeditum: itaque nec mitto, vt constitueram, Ciceronem, &c. Misit autem Cicero Philotimũ ad Cæsarem: vt ex epist. 23. intelligitur, & ad Att. epist. 19. 24. lib. 11. *Quid velimus,*] volebat diutius Brundisij non esse. epist. ad Att. supradicta, quæ est eodem, quo hæc, die scripta: Te rogo vt me hinc expedias. quoduis enim supplicium leuius est hac permansione. *Sica*] epist. 4. *Tulliam adhuc mecum teneo.*] Tullia Brundisium ad eum venerat XVII. Kal. Quinct. id est ante quattuor dies, quam hæ litteræ scriptæ sunt. epist. 11.

ARGVMENTVM EPIST. XVI.

De litteris, de Volumnia, de suo dolore. anno tertio ciuilis belli, Cæsare dictatore iterum, sine consulibus.

Tullius S. D. Terentiæ suæ. 16.

Si vales, bene est: ego valeo. Etsi eiusmodi tempora nostra

nostra sunt, vt nihil habeam, quod aut a te litterarum exspectem, aut ipse ad te scribam: tamen nescio quo modo & ipse vestras litteras exspecto, & scribo ad vos, cum habeo, qui ferat. Volumnia debuit in te officiosior esse, quam fuit: & id ipsum, quod fecit, potuit diligentius facere, & cautius. quamquam alia sunt, quæ magis curemus, magisque doleamus: quæ me ita conficiunt, vt ij voluerunt, qui me de mea sententia detruserunt. Cura vt valeas. pridie non. Ian.

EXPLANATIO.

Eiusmodi tempora nostra sunt,] Brundisij iacebat in mœrore. nam & Pompeianos offenderat, & victorem Cæsarem timebat. temere enim, quod ipse epist. 8. ad Att. lib. 11. fatetur, non accersitus a Cæsare in Italiam venerat. nam neq; palam cum lictoribus ad vrbem audebat accedere, ne quis impetus Cæsarianorum militum fieret: & lictores, ante bellum cuiq; sibi a populo datos, omnino dimittere nolebat. in hoc fiam, nec habebat quod scriberet, nec a Terentia cur litteras exspectaret. *Volumnia*] quæ se parum officiose in Terentiā gesserat. *Et cautius.*] nec debuit Volumnia facere, quod fecit, & id ipsum, quod fecit, facere diligentius, & cautius: quo minus existimationi tuæ noceret. Fortasse ob debitā sibi pecuniam Volumnia Terentiam appellauerat. Eguisse autē hoc tempore Terentiam, illud ostendit epist. 7. lib. 11. ad Att. Altum est, cur te nolim discedere, quod scribis Terentiā flagitare. Et ibidem, epist. 16. Tempora monent, vt videat, vt satisfaciat quibus debeat. Et ibidem epist. 23. Te oro, vt de hac miseta cogites, & illud, de quo ad te proxime scripsi, vt aliquid conficiatur ad inopiam propulsandā. *Alia sunt, quæ magis curemus,*] suam vicem dolet, quod Brundisij iaceat. *Vt ii voluerunt,*] tacite Dolabellam accusat, cuius consilio in Italiā venerit. ep. 7. ad Att. lib. 11. Misi ad Antoniū L. Lamiam, qui demonstraret, Cæsarē Dolabellæ dixisse, vt ad me scriberet, vt in Italiā quam primum venirē: eius me litteris venisse. Hoc etiā queritur ep. 12 Perturbati, inquit, dolore animi, magnisq; iniurijs, metuo, ne id cōsilij ceperimus, quod nō facile explicare possimus.

ARGVMENTVM EPIST. XVII.

Materiam scribendi sibi deesse dicit: suum dolorem ex Lepta & Trebatii sermone posse cognosci. Terentiam curare & suam, & Tullia valetudinem iubet. Scripta videtur ante superiorem, Decembri mense, cum Cicero Brundisii esset. nam quod hic de Lepta & Trebatio scribitur, idem epist. 8. ad Att. lib. 11. Quantis curis afficiar, cognosces ex Lepta & Trebatio.

Tullius S. D. Terentiæ suæ. 17.

Si quid haberem, quod ad te scriberem; facerem id & pluribus verbis, & sæpius. nunc quæ sunt negotia, vides. ego autem quo modo sim affectus, ex Lepta & Trebatio poteris cognoscere. fac vt tuam & Tullia valetudinem cures. Vale.

ARGVMENTVM EPIST. XIIX.

Vxoris & filiæ consilio permittit, quid faciant, Roma ne sint in aduentu Cæsaris, an cum ipso in aliquo tuto loco. anno primo ciuilis belli, Lentulo & Marcello cos.

Tullius S. D. Terentiæ, & patri suauissimæ filiæ; Cicero matri, & sorori. 18.

Considerandum vobis etiam atque etiam, animæ meæ, diligenter puto, quid faciatis, Romane sitis, an mecum in aliquo tuto loco. id non solum meum consilium est, sed etiam vestrum. mihi veniunt in mentem hæc; Romæ vos esse tuto posse per Dolabellam, eamque rem posse nobis adiumento esse, si qua vis, aut si quæ rapina fieri cœperint. sed rursus illud me mouet, quod video omnes bonos abesse Roma, & eos mulieres suas secum habere. hæc autem regio, in qua ego sum, nostrorũ est tum opidorum, tum etiam prædiorum: vt & multũ esse mecum,

cum, & cum abieritis, commode etiam in nostris prædijs esse possitis. mihi plane non satis constat adhuc, vtrũ sit melius. vos videte, quid alia faciant isto loco femine, & ne, cum velitis, exire liceat. id velim diligenter etiam atque etiam vobiscum, & cum amicis, consideretis. Domus vt propugnacula & præsidium habeat, Philotimo dicetis. Et velim tabellarios instituatis certos, vt quotidie aliquas a vobis litteras accipiam. Maxime autem date operam, vt valeatis, si nos vultis valere. IX. *Kal. Febr. Formijs.*

EXPLANATIO.

Hac autem regio.] Campana, & maritima ora, cui præerat. epist. 14. lib. 16. epist. 11. *Nostrorum opidorum,*] Opida sua vocat, quibus præpositus erat. *Esse mecum,*] in opidis nostris. *Isto loco*] ista dignitate, vestri similes. epist. 14. & ad Att. epist. 14. lib 7. & pro Cluentio. Pro loco, pro antiquitate gentis. Terentius etiam in Eun. Conueni quendam mei loci atque ordinis. Locus enim ad statum & condicionem refertur, siue sit obscurior, siue clarior. *Philotimo*] Terentiæ liberto. epist. 2. lib. 4. *IX. Kal. Febr.*] pridie quam illas alteras litteras dedit, quarum initium est: Vestrum iam consilium.

ARGVMENTVM EPIST. XIX.

Dolorem suum ex filiæ valetudine, & difficultatem proxime accedendi significat. Secundo belli ciuilis anno, Cæsare II. Seruilio cos. post Pharsalicam pugnam, Brundisij.

Tullius S. D. Terentiæ suæ. 19.

In maximis meis doloribus excruciat me valetudo Tulliæ nostræ. de qua nihil est, quod ad te plura scribam. tibi enim æque magna curæ esse certo scio. Quod me propius vultis accedere, video ita esse faciendum: etiam ante feciſſem: sed me multa impedierunt, quæ ne nunc quidem expedita sunt. a Pomponio exspe-

Ea litteras, quas ad me quamprimum perferendas cures velim. Da operam vt valeas.

EXPLANATIO.

In maximis meis doloribus] quod in Italiam venerim non accersitus. *Valetudo Tulliæ.*] epist. 6. ad Att. lib. 11. quæ scripta est 1v. Kal. Dec. de Tullia sic: Tulliæ meæ morbus, & imbecillitas corporis me exanimat. *Me multa impedierunt*,] præcipue lictores: quos non nominat: quia cautius agit cum femina, quam cum prudenti viro Attico. ad quem enim scribens epist. 6. lib. 11. Propius, inquit, accedere, vt suades, quo modo sine lictoribus, quos populus dedit, possum? qui mihi incolumi adimi non possunt.

ARGVMENTVM EPIST. XX.

Cum a Cæsare satis liberales litteras accepisset, de quibus epist. vlt. sit mentio, propius accedere non dubitavit. Mandat igitur vxori, vt in Tusculano curet parata esse omnia, quæ sint ad victum & ad valetudinem necessaria: cum præsertim eo cum amicis aliquot iturum se putet. Anno tertio civilis belli, Cæsare dictatore iterum, nondum creatis consulibus.

Tullius S. D. Terentiæ suæ. 20.

In Tusculanum nos venturos putamus aut nonis, aut postridie. ibi fac vt sint omnia parata. plures enim fortasse nobiscum erunt: &, vt arbitror, diutius ibi commorabimur. labrum si in balneo non est, fac vt sit: item cetera, quæ sunt ad victum & ad valetudinem necessaria. Vale. Kalendis Oct. de Venusio.

ARGVMENTVM EPIST. XXI.

Hanc epistolam opinor scriptam esse anno primo civilis belli, Lentulo & Marcello cos. ante quam Cicero in Graciam navigaret: cum tamen, vt mihi videtur, navigationem cogitaret. quod ex iis verbis conicio: Quod opus erit, vt restem-

pusque,

pũ sque postulat, prouideas, atque administres. *nam illud:* Ad me de omnibus rebus quam sæpissime litteras mittas: *certe* me *dicat eum esse in Italia.*

Tullius S. D. Terentiæ suæ. 21.

Si vales, bene est: ego valeo. Da operam vt conualescas: quod opus erit, vt res tempusque postulat, prouideas, atq; administres, & ad me de omnibus rebus quamsæpissime litteras mittas. Vale.

ARGVMENTVM EPIST. XXII.

Scripta videtur post pugnam Pharsalicam, anno tertio ciuilis belli, cum Cicero, acceptis a Cæsare, ex Ægypto in Italiã redeunte, litteris iis, quæ nominantur epist. Vlt. incertus consilii esset, vtrum ei obuiam procederet, an eum Brundisii exspectaret.

Tullius S. D. Terentiæ suæ. 22.

Si vales, bene est: ego valeo. Nos quotidie tabellarios vestros exspectamus: qui si venerint, fortasse erimus certiores, quid nobis faciendum sit: faciemusque te statim certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. Kal. Sept.

ARGVMENTVM EPIST. XXIII.

Hac biduo ante eam, quæ sequitur scripta est: quod adscripta Vrbinique dies indicat: & in hac Cæsaris litteras exspectat, nec illa se accepisse demonstrat.

Tullius S. D. Terentiæ suæ. 23.

Si vales, bene est: ego valeo. Nos neque de Cæsaris aduentu, neque de litteris, quas Philotimus habere dicitur, quidquam adhuc certi habemus. si quid erit certi, faciam te statim certiorem. Valetudinem tuam fac vt cures. Vale. IV. id. Sext.

EXPLANATIO.

De Cæsaris aduentu,] ex Ægypto. *De litteris,*] Cæsaris, Philotimo ad Ciceronem datis. Philotimum Cicero, mutato mittendi filij consilio, ad Cæsarem miserat. epist. 24. ad Atticum lib. 11.

ARGVMENTVM EPIST. XXIV.

Scribit de redditis sibi a Cæsare litteris, de fama eius aduentus, de ancipiti consilio vel obuiam procedendi, vel eum exspectandi. anno tertio ciuilis belli, Cæsare dictatore iterum, cum Cicero Brundisii adhuc esset.

Tullius S. D. Terentiæ suæ. 24.

Si vales, bene est: ego valeo. Reddita mihi iam tandem sunt a Cæsare litteræ, satis liberales: & ipse opinione celerius venturus esse dicitur. cui vtrum obuiam procedam, an hic eum exspectem, cum constituero, faciam te certiorem. Tabellarios mihi velim quam primum remittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. pridie id. Sext.

EXPLANATIO.

Satis liberales] in oratione pro Ligario: Cæsar ad me ex Ægypto litteras misit, vt essem idem, qui fuissem.

PAVLLI

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS IN EPISTOLARVM CICERONIS QVÆ FAMILIARES VOcantur, Librum quintumdecimum ad senatum & alios.

ARGVMENTVM EPIST. I. LIB. XV.

CVM *Parthi, duce Pacoro, Orodis regis filio, maximis copiis Euphratem flumen, Romani imperii terminum, transissent: sollicitus Cicero cum de Ciliciensi prouincia, quam consulari imperio regebat, tum de reliquis etiam ab impetu belli non longe remotis, monet consules, praetores, tribunos pl. & senatum, vt maiores exercitus ad earum prouinciarum praesidium primo quoque tempore mittantur. Hac epistola, Sulpicio, Marcello cos. quo anno in prouinciam iuit, scripta est: sed collocari debuit post eam, qua sequitur, ea vero post eam, quae scripta est ad Catonem, hoc initio,* Cum ad me legati: *in qua, nihil adhuc se publice de bello Parthico scripsisse, significat.*

M. Tullius M. F. Cicero procos. S. D. cos. prætr. trib. pl. senatui. 1.

Si vos bene valetis, bene est: ego quidem valeo. Etsi nõ dubie mihi nunciabatur, Parthos transisse Euphratem cum omnibus fere suis copijs: tamen, quod arbitrabar a M. Bibulo procos. certiora de his rebus ad vos scribi posse, statuebam mihi non necesse esse publice scribere

ea, quæ de alterius prouincia nunciarentur. postea vero quam certissimis auctoribus, legatis, nuncijs, litteris fum certior factus: vel quod tanta res erat, vel quod nondum audieramus Bibulum in Syriam venisse, vel quia administratio huius belli mihi cum Bibulo pane est communis; quæ ad me delata essent, scribenda ad vos putaui. Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nunciarunt, Parthorum magnas copias Euphratem transire cœpisse. quo nuncio allato, cum essent nonnulli, qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statui exspectandum esse, si quid certius afferretur. Ad XIII. *Kal. Oct. cum exercitum in Ciliciam ducerem, in finibus Lycaoniæ & Cappadociæ mihi litteræ redditæ sunt a Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum, amicissimusque populi R. existimatur; Pacorum, Orodis regis Parthorũ filium, cum permagno equitatu Parthico transisse Euphratem, & castra posuisse Tybæ; magnumq; tumultum esse in prouincia Syria excitatum. eodem die ab Iamblico, phylarcho Arabum, quem homines opinantur bene sentire, amicumque esse reip. nostræ, litteræ de ijsdem rebus mihi redditæ sunt. His rebus allatis, etsi intelligebam socios infirme animatos esse, & nouarum rerũ exspectatione suspensos: sperabam tamen eos, ad quos iam acceseram, quiq; nostrã consuetudinem integritatemq; perspexerant, amiciores populo R. esse factos; Ciliciam autem firmiorem fore, si æquitatis nostræ particeps facta esset. & ob eam causam: & vt opprimerentur ij, qui ex Cilicum gente in armis essent; & vt hostis is, qui esset in Syria, sciret exercitum populi R. non modo non cedere his nuncijs allatis, sed etiam propius accedere; exercitum ad Taurũ institui ducere. sed, si quid apud vos au-*

ditum

ctoritas mea ponderis habet, in iis præsertim rebus, quas vos audistis, ego pene cerno: magnopere vos & hortor, & moneo, vt his prouinciis, serius vos quidem quam decuit, sed aliquando tamen, consulatis. nos quemadmodum instructos, & quibus præsidiis munitos ad tantis belli opinionem miseritis, non estis ignari. quod ego negotium, non stultitia obcæcatus, sed verecundia deterritus, nō recusaui. neque enim vmquam vllum periculum tantum putaui, quod subterfugere mallem, quam vestræ auctoritati obtemperare. hoc autem tempore res sese sic habet, vt, nisi exercitum tantum, quantum ad maximum bellum mittere soletis, mature in has prouincias miseritis, summum periculum sit, ne amittendæ sint omnes hæ prouinciæ, quibus vectigalia populi R. continentur. quamobrem autem in hoc prouinciali delectu spem habeatis aliquam, caussa nulla est. neque multi sunt: & diffugiunt, qui sunt, metu oblato: & quod genus hoc militum sit, indicauit vir fortissimus, M. Bibulus, in Asia: qui, cum ei permisisset delectum habere noluerit. nam sociorum auxilia, propter acerbitatem atque iniurias imperij nostri, aut ita imbecilla sunt, vt non multum nos iuuare possint, aut ita alienata a nobis, vt neque exspectandum ab iis, neque committendum iis quidquam esse videatur. regis Deiotari & voluntatem, & copias, quantacumque sunt, nostras esse duco. Cappadocia est inanis. reliqui reges tyrannique, neque opibus satis firmi, nec voluntate sunt. mihi, in hac paucitate militum, animus certe non deerit; spero, ne consilium quidem. quid casurū sit, incertum est. vtinam saluti nostræ consulere possimus: dignitati certe consulemus. Valete.

EXPLANATIO.

Euphratem] Mesopotamiæ flumen, ex Niphate, vt ait Strabo, Armeniæ mõte ortum, imperij Romani terminum, qui ad Traianum imperatorem permansit. nam is, Armenia, Mesopotamia, Assyriaque ad populi Romani ditionem adiectis, ad flumen Tigrim fines imperij protulit. mox Hadrianus, inuidẽs Traiani gloriæ, veterem imperij terminum Euphratem esse voluit, captasque a Traiano prouincias Persis restituit. *Cum omnibus fere suis copiis*] epist. 18. ad Att. lib. 5. Parthi Euphratem transierũt duce Pacoro, Orodis Parthorum regis filio, cunctis referto copiis. *Procos.*] Syriæ. *Certiora*] quia Parthis propinquior Bibulus, quam Cicero. *De alterius prouincia*] de Syria, quam a Parthorum ditione diuidebat Euphrates. *Pane*] quia Syriæ finitima Cilicia, quæ Ciceronis erat prouincia. epist. 10. lib. 2. Cum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, diuisus aquarum diuortiis. *Regis Antiochi Commagenes*] cuius soror vxor fuerat Orodis Parthorum regis. Dio lib. 49. Commageni citra Euphratem Asiæ regio est: cuius caput Samosatam vrbem Plinius nominat lib. 5. cap. 24. *Transire*] in Syriam. epist. 4. *In Ciliciam*] erat enim in Asia: cuius tres diœceses administrabat. epist. 67. lib. 13. De hoc itinere epist. 20. ad Att. lib. 5. his verbis: Ad castra veni ad v 11. Kal. Sept. ad 11 1. exercitum lustraui apud Iconium. ex his castris, cum graues de Parthis nuncij venirent, perrexi in Ciliciam, per Cappadocię partem eam, quæ Ciliciam attingit. *A Tarcondimoto*,] regulo in Ciliciæ parte, qui ciuili bello contra Cæsarem pro Pompeio pugnauit: eique postea victor Cæsar ignouit. post interitum Cæsaris, copias pro reip. partibus comparante C. Cassio, cum eo se coniunxit. Cassio mortuo, secutus Antoniũ cum Octauiano dimicantem, ab Agrippa nauali prœlio cæsus est. Dio lib 41. 47. 50. Strabo lib. 14. Florus lib. 4. *Pacorum*] dux esse videbatur, quia regis filius: reuera autem copias Osaces ducebat: quem postea C. Cassius prœlio victum occidit. Pacorus autem hoc tempore nondum ex ephebis excesserat. Dio lib. 40. Eum post aliquot annos cum omnibus copiis cæsum a Ventidio, qui de Parthis primus triumphauit, idem Dio lib. 49. Iustinus lib. 42. & alij prodiderunt.

Ab Iambli-

Ab Iamblicho,] Strabo lib. 16. Tarcondimoti filium appellat. Dio videtur aliter sensisse lib. 50. & 54. occisum autem ait a M. Antonio, de proditione suspectum. *Phylarcho*] regem fuisse in quadam Arabiæ parte, auctor est Dio lib. 50. cuius filio paternum principatum ab Augusto restitutum, lib. 54. Phylarchum dignitatis apud Arabas nomen fuisse, Strabo docet. *Nostram consuetudinem integritatemque*] etsi neque veteres libri mutant; & Consuetudinis verbo significari laudem constat: probo tamen coniecturam Hieronymi Ferrarij, qui legendum putabat, Mansuetudinem, adductus in hanc opinionem similitudine locorum. nam epist. 3. Mihi maxime curæ est, vt, quæ copiis & opibus tenere vix possumus, mansuetudine & continentia nostra, sociorum fidelitate teneamus. Et epist. 5 Mansuetudine & innocentia imperatoris, prouinciam retentam, atque conseruatam. Epist. 9. ad Att. lib. 5. Faciam, vt summa modestia, & summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Et epist. 16. ad eundem: Sociis incredibilis videtur & nostra mansuetudo, & abstinentia. *Ciliciam*] prouinciæ suæ partem, in quam nondum peruenerat. *AEquitatus nostra*] duo veteres libri, Equitatus nostri. & epist. 2. Cum equitatū in Ciliciam misissem. Malo tamen, Æquitatis nostræ. plus enim præsidij, ad continendos in fide socios, in æquitate sua, quam in vniuerso exercitu, non modo in equitatu, Cicero sibi esse constitutum existimabat: vt epist. 3. & hic proxime, quid profecerit integritas sua, iam ostendit. *Qui ex Ciliciam gente in armis essent*,] Amanienses significat. vide ep. 4. & lib. 2. epist. 10. *Nos quemadmodum instructos*,] epist. 2. & lib. 8. epist. 5. *Quibus vectigalia populi R. continentur.*] Asiæ vectigalia maxima erant. Pro lege Manilia, Ceterarum, inquit, prouinciarum vectigalia tanta sunt, vt his ad ipsas prouincias tutandas vix contenti esse possimus: Asia vero tā opima est, & fertilis, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. *In Asia:*] nondum in Syriam peruenerat Bibulus, sed erat adhuc in Asia. *Deiotari*] Galatiæ rex. *Quantacumque sunt*,] fuere cohortes triginta, quadringenorum peditum singulæ, id est peditum duodecim millia, legiones videlicet duæ; equitum vero duo millia. epist. 1. ad

Att. lib. 6. & ad eundem epist. 18. lib. 5. *Inanis*] vacua præsidio. in ea regnabat Ariobarzanes, qui nominatur epist. 2. 4. & lib. 2. epist. 17. ad Att. epist. 20. lib. 5. *In hac pauciate*] duas tantum legiones habebat. epist. 15. ad Att. lib. 5. & Plutarchus. *Dignitatis certe consulemus.*] nihil indecore faciemus, nihil turpiter.

ARGVMENTVM EPIST. II.

Exponit, audito Parthorum aduentu, quid egerit pro tuenda prouincia, fociſque in fide continendis: adiungit de rege Ariobarzane ab inſidiis liberato. Eodem anno.

Cicero procos. S. D. cos. prætr. trib. pl. ſenatui. 2.

Si vos bene valetis, bene eſt: ego quidem valeo. Cum pridie Kal. Sext. in prouinciam veniſſem: neque maturius propter itinerum & nauigationum difficultatem venire potuiſſem: maxime conuenire officio meo, reiq; publ. conducere putaui, parare ea, quæ ad exercitum, quæque ad rem militarem pertinerent. quæ cum eſſent a me cura magis & diligentia, quã facultate & copia, conſtituta: nunciique & littera de bello a Parthis in prouinciam Syriam illato quotidie fere afferrẽtur: iter mihi faciendum per Lycaoniam, & per Iſauros, & per Cappadociam arbitratus ſum. erat enim magna ſuſpicio, Parthos, ſi ex Syria egredi, atque irrumpere in meam prouinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maxime pateret, eſſe facturos. itaque cum exercitu per Cappadocia partem eam, qua cum Cilicia continens eſt, iter feci: caſtraque ad Cybiſtra, quod opidum eſt ad montem Taurum, locaui: vt Artuaſdes, rex Armenius, quocumque animo eſſet, ſciret

non

non procul a suis finibus exercitum populi R. esse: & Deiotarum, fidelissimum regem, atque amicissimum reip. nostræ, maxime coniunctum haberem, hominem cuius & consilio, & opibus adiuuari posset resp. quo cū in loco castra haberem: equitatumque in Cilsciam misissem; vt & meus aduentus iis ciuitatibus, quæ in ea parte essent, nunciatus, firmiores animos hominum faceret; & ego mature, quid ageretur in Syria, scire possem: tempus eius tridui, quod in iis castris morabar, in magno officio & necessario mihi ponendum putaui. cum enim vestra auctoritas intercessisset, vt ego regem Ariobarzanem, Euseben, & Philoromaum, tuerer, eiusque regis salutem, & incolumitatem regni defenderem: regi, regnoque præsidio essem: adiunxissetisque, salutem eius regis populo senatuique magnæ curæ esse; quod nullo vmquam de rege decretum esset a nostro ordine: existimaui me iudicium vestrum ad regem deferre debere, eique præsidium meum, & fidem, & diligentiam polliceri: vt, quādo salus ipsius, & incolumitas regni mihi commendata esset a vobis, diceret, si quid vellet. Quæ cum essem in consilio meo cū rege locutus; initio ille orationis suæ vobis maximas, vt debuit, deinde etiam mihi gratias egit: quod ei permagnum & perhonorificum videbatur, senatui populoque R. tantæ curæ esse salutem suam, meque tantam diligentiam adhibere, vt & mea fides, & commendationis vestræ auctoritas perspici posset. atque ille primo, quod mihi maximæ lætitiæ fuit, ita mecum locutus est, vt nullas insidias neque vitæ suæ, neque regno diceret se aut intelligere fieri, aut etiam suspicari. Cum ei ego gratulatus essem, idque me gaudere dixissem, cohortatus vt recordaretur casum illum interitus paterni, & vigilāter se tueretur,

atque admonitu senatus consuleret saluti suæ: tum a me discessit in opidum Cybistra. postero autem die cum Ariarathe, fratre suo, & cum paternis amicis, maioribus natu, ad me in castra venit, perturbatusque, & flens, cum idem & frater faceret, & amici, meam fidem, vestram commendationem implorare cœpit. cum admirarer, quid accidisset noui, dixit, ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata; quæ essent ante aduentum meum occultata, quod ij, qui ea patefacere possent, propter metum reticuissent: eo autem tempore, spe mei præsidij, complures ea, quæ scirent, audacter ad se detulisse: in his amantissimum sui, summa pietate proditū, fratrem dicere ea, quæ is me quoque audiente dicebat, se sollicitatum esse, vt regnare vellet: id, viuo fratre suo, accidere non potuisse: se tamen ante illud tempus eam rem numquam in medium propter periculi metū protulisse. Quæ cum esset locutus; monui regem, vt omnem diligentiam ad se conseruandum adhiberet: amicosque in patris eius fide atque iudicio probatos, hortatus sum, regis sui vitam, docti casu acerbissimo patris eius, omni cura custodiaque defenderent. Cum rex a me equitatum, cohortesque de exercitu meo postularet: etsi intelligebam vestro S. C. non modo posse me id facere, sed etiam debere; tamen cum resp. postularet, propter quotidianos ex Syria nuncios, vt quamprimum exercitum ad Ciliciæ fines adducerem; cumque mihi rex, patefactis iam insidiis, non egere exercitu populi R. sed posse se suis opibus defendere videretur; illum cohortatus sum, vt in sua vita conseruanda primum regnare disceret; a quibus perspexisset sibi insidias paratas, in eos vteretur iure regio; pœna afficeret eos, quos necesse esset; reliquos metu liberaret; præsidio exercitus

ercitus mei ad eorum, qui in culpa essent, timorem potius, quam ad contentionem vteretur: fore autem, vt omnes, quando S.C. nossent, intelligerent me regi, si opus esset, ex auctoritate vestra præsidio futurum. Ita, confirmato illo, ex eo loco castra moui, & iter in Ciliciam facere instituì: cum hac opinione e Cappadocia discederem, vt consilio vestro, casu incredibili, ac pene diuino, regem, quem vos honorificentissime appellassetis nullo postulante, quemque meæ fidei commendassetis, & cuius salutem magnæ vobis curæ esse decreuissetis, meus aduentus præsentibus insidiis liberasset. quod ad vos a me scribi, non alienum putauì: vt intelligeretis ex iis, quæ pene acciderunt, vos multo ante, ne ea acciderent, prouidisse. Eoque vos studiosius feci certiores, quod in rege Ariobarzane ea mihi signa videor virtutis, ingenij, fidei, beneuolentiæque erga vos perspexisse, vt non sine caussa tantam curam diligentiamque in eius vos salutem videamini contulisse. Valete.

EXPLANATIO.

Cum prædie Kal. Sext. in prouinciam Veniſſem;] epist. 4. & lib. 3. epist. 6. & ad Att. epist. 13. lib. 5. *Nauigationum difficultatem*]ad Att. epist. 12. lib. 5. Negotium magnum est nauigare, atque id mēse Quinct. Sexto die Delum Athenis venimus. pridie non. Quinct. a Pireo ad Zostera, vento moleſto, &c. *Facultate & copia*,]ep. 3. Opibus & copiis. *Iſauros*,] de quib. anno 679. triumphauerat P. Seruilius, & Iſaurici cognomen acceperat. *Quod ea maxime pateret*,] ep. 4. Cappadocia patet a Syria. *Per Cappadocia partem eā*,]ep. 6. lib. 3. *Qua cū Cilicia continēs eſt*,]quæ Ciliciā attingit. ep. 4. *Cybiſtra*] opidum Cappadociæ, vbi quinque dies castra habuit. epist. 20. lib. 5. *Artuaſdes, rex Armenius, quocumque animo eſſet*, cuius soror Pacoro, regis Parthorum filio, nupta

erat; filia vero Deiotari regis filio pacta. epist. 3. & ad Att. ep. 21. lib. 5. Appianus in Parthico. Artauasdes, nō Artuasdes, vocatur epist. 20. 21. lib. 5. ad Att. & a Paterculo Dicitaūt, Quocumque animo esset, quia propter affinitatem cum rege Parthorum contractam dubitari poterat. idque significat apertius epist. 20. lib. 5. Pertexi (ait) in Ciliciam per Cappadociæ partem eam, quæ Ciliciam attingit, eo consilio, vt Armenius Artauasdes, & ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. *Regem*] Cappadociæ. *Eusebem, & Philoromæum.*] pius, & amicus Romanorū. Sic appellabatur, Græcis nominibus ad Latinam consuetudinem transductis. *A nostro ordine*] a senatu. *In consilio meo*] præsentibus qui maioris apud eū dignitatis erant, quæstore Mescinio, legatis quattuor, C. Pontinio, Q. Cicerone, M. Anneio, L. Tullio, præfecto fabrū Lepta, tribunis mil. & aliis fortasse. *Casum illum interitus paterni,*] huius Ariobarzanis patrem, quem regno expulsum a Mithridate Pōpeius Magnus restituerat, per insidias interfectum, hæc verba, & alia inferiora declarant. *Amicosque in patris eius fide atque iudicio probatos,*] sic habent duo veteres libri: vnus, Amicosque patris eius atque iudicio probatos: reliqui omnes, Amicosque in patris eius atq; iudicio probatos. Fortasse legendum: Amicosque patris eius fide atque iudicio probatos. id est, quibus pater eius fidem haberet, de quibus optime iudicare solitus erat. *Regnare disceret*;] non multo enim ante rex a senatu appellatus erat, Cicerone consule. epist. 17. lib. 2. *In eos vteretur tuere gio*;] hoc, & quæ sequuntur, significauit, cum dixit: Regnare disceret. *Consilio vestro,*] qui, facto S. C. de Ariobarzanis salute, & incolumitate regni a me defendenda, prouidistis, ne acciderent ea, quæ pæne acciderunt. infra. *Nullo postulante,*] Cicerone tamen consule referente. epist. 17. lib. 2. *Tantam curam diligentiamque*] cum decreueritis de eo, quod nullo vmquam de rege. supra.

ARGVMENTVM EPIST. III.

Scribit de rumore Parthici belli: & affert excusationem, cur publice nihil scripserit. Eodem anno.

M. Cicero

M. Cicero imp. S. D. M. Catoni. 31

Cum ad me legati, missi ab Antiocho Commagenō, venissent in castra ad Iconium ante diem III. non. Sept. iique mihi nunciassent, regis Parthorum filium, quocum esset nupta regis Armeniorum soror, ad Euphratem cum maximis Parthorum copiis, multarumque praterea gentiū magna manu venisse, Euphratemque iam transire cœpisse: dicique, Armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum: puta ut pro nostra necessitudine me hoc ad te scribere oportere. Publice propter duas causas nihil scripsi: quod & ipsum Commagenum legati dicebant ad senatum statim nuncios litterasque misisse: & existimabam M. Bibulum pro cos. qui circiter id. Sext. ab Epheso in Syriam nauibus profectus erat, quod secundos ventos habuisset, iam in prouinciam suam peruenisse: cuius litteris omnia certiora perlatum iri ad senatum putabā. Mihi, vt in eiusmodi re, tantoque bello, maximæ curæ est, vt quæ copiis & opibus tenere vix possumus, ea mansuetudine & continentia nostra, sociorum fidelitate teneamus. Tu velim, vt consuesti, nos absentes diligas, & defendas. Vale.

EXPLANATIO.

M. Cicero Imp.] imperator Cicero appellatus est III. id. Oct. cesis Amanensibus, vt epist. 20. ad Att. lib. 5. Ea res gesta nondum erat, cum hæ litteræ scriptæ sunt, ac ne tum quidem, cum illæ superiores ad senatum, quas post has missas esse satis liquet: ait enim in his Cicero: Publice propter duas causas nihil scripsi. Quare mendosam hanc imperatoris appellationem semper duxi: & (opinor) librarius, cum videret in titulo sequentis epistolæ, Cicero imperator, eodem modo hanc es-

se inscribendam, ignarus temporum, existimauit. Hoc & Sigonium video suspicatum esse. *Ab Antiocho Commageno*] epist. 1. 4. *Ad Iconium*] in castra venit Cicero, quæ fuere apud Iconium, VII. Kal. Sept. cum Iconij decem dies fuisset: vt epist. 20. ad Att. lib. 5. Ab Iconio castra mouit pridie Kal. Sept. epist. 6. lib. 3. Itaque legēdum videtur, III. Kal. Sept. eodemque modo in epist. seq. vbi nunc legitur: Kal. Sept. legati a rege Commageno ad me missi. *Regis Parthorum filium*,] Pacorum. epist. 1. *Regis Armeniorum*] Artuasdis. epist. 2. *Multarumque praterea gentium.*] Arabum. ep. 4. Magnas Parthorum copias & Arabum ad opidum Antiochiam accessisse. *Ad te*] cuius in clientela Cappadocia est. epist. 4. Duæ maximæ clientelæ tuæ, Cyprus insula, & Cappadociæ regnū. *Certiora*] quia Syria, Bibuli prouincia, Parthis finitima. *Vt in eiusmodi re,*] rei difficultatem hic loquēdi modus indicat. sic epist. 9. lib. 4. Adhuc & factum tuum probatur, vt, in tali re, etiam fortuna laudatur.

ARGVMENTVM EPIST. IV.

Res a se in prouincia gestas ordine exponit: &, vt earum caussa supplicatio sibi, fauente Catone, decernatur a senatu, cupere se ingenue cōfitetur. Paullo, Marcello cos. Tres partes huius epistolæ sunt, proœmium, narratio, petitio. proœmium, cur narretur, ostendit; narratio, cur petatur. In prima proœmij parte, Catonis beneuolentia quæritur, commemorata eius auctoritate, & virtute, vtraque summa & singulari. in fine, non solere Catonem, ostenditur, ambitionis caussa quidquam concedere, sed, quod ab eo petendum sit, probari prius oportere. Narratio duo genera cōplectitur, vnum, res belli cas. alterum, institutæ pacis, & rationem administratæ prouincia. Petitio multas habet partes. Petitur ab eo, cuius allatura summam laudem sentētia videatur. Rogare non est necesse: non enim patitur amicitia, mutuis officiis & studiis confirmata & aucta: admonere satis est. Amouetur inanis gloria suspicio: quod fieri necesse erat, cum ad Stoicum hominem Catonem, qui ad vnā virtutem omnia referret, scriberetur. Preces adhibentur, cum ea tamen condicione, si res gestæ supplicatione dignæ videātur. quamquam id, quod armis & militari

& militari virtute gestum, sit illustrius ac maius, cum adiungitur æquitas imperatoris & abstinentia. Postremo, quasi hæc ad impetrandum non sufficiant, allegatur ad Catonem philosophia, qua petitionem adiuuet, suique alumni laudem alteri alumno commendet. Absoluta petitione, opinionem & iudicium suum de Catonis officio, si eum ornare sua sententia, & supplicationis honorem decernere voluerit, ita Cicero demonstrat, vt, si assequatur quod cupit, id acceptum illi referre velit: quasi reliquorum amicorum studiis assequi non potuerit: nisi Catonis auctoritas accessisset.

M. Cicero imp. S. D. M. Catoni. 4.

Summa tua auctoritas fecit, meumque perpetuum de tua singulari virtute iudicium, vt magni mea interesse putarem, & res eas, quas gessissem, tibi notas esse, & non ignorari a te, qua æquitate & continentia tuerer socios, prouinciamque administrarem. his enim a te cognitis, arbitrabar facilius me tibi, quæ vellem, probaturum. Cum in prouinciam pridie Kal. Sext. venissem, & propter anni tempus ad exercitum mihi confestim esse eundum viderem; biduum Laodicea fui, deinde Apamea quatriduum, triduum Synnadis, totidem dies Philomeli, quibus in opidis cum magni conuentus fuissent; multas ciuitates acerbissimis tributis, & grauissimis vsuris, & falso ære alieno liberaui. cumque ante aduentum meum seditione quadam exercitus esset dissipatus; quinque cohortes sine legato, sine tribuno mil. denique etiam sine centurione vllo apud Philomelum consedissent; reliquus exercitus esset in Lycaonia: M. Anneio legato imperaui, vt eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret; coactoque in vnum locum exercitu, castra in Lycaonia apud Iconium faceret. quod cum ab illo diligenter esset actum; ego in castra ad VII. Kal. Sept. veni: cum interea superioribus diebus ex S.C.

& euocatorum firmam manũ, & equitatum satis idoneum, & populorum liberorum, regumq; sociorum auxilia voluntaria comparauissem. interim cum, exercitu lustrato, iter in Ciliciam facere cœpissem: Kal. Sept. legati a rege Commageno ad me missi, pertumultuose, neq; tamen non vere, Parthos in Syriam transisse, nunciauerũt. quo audito, vehementer sum commotus cum de Syria, tũ de mea prouincia, de reliqua denique Asia. itaque exercitũ mihi ducendũ per Cappadociæ regionem eam, quæ Ciliciam attingeret, putaui. nam si me in Ciliciam demisissem, Ciliciam quidem ipsam propter montis Amani naturam facile tenuissem: (duo sunt enim aditus in Ciliciam ex Syria, quorum vterque paruis præsidiis propter angustias intercludi potest: nec est quidquã Cilicia contra Syriam munitius) sed me Cappadocia mouebat, quæ patet a Syria, regesque habet finitimos: qui etiã si sunt amici nobis, tamen aperte Parthis inimici esse non audent. itaq; in Cappadociæ extrema, non longe a Tauro, apud opidũ Cybistra castra feci vt & Ciliciam tuerer, & Cappadociam tenens, noua finitimorum consilia impedirem. Interea in hoc tãto motu, tãtaque exspectatione maximi belli, rex Deiotarus, cui non sine caussa plurimum semper & meo, & tuo, & senatus iudicio tributum est, vir cum beneuolentia & fide erga populum R. singulari, tum præsentia, magnitudine, & animi, & consilij, legatos ad me misit, se cũ omnibus suis copiis in mea castra esse venturum. Cuius ego studio officioque commotus, egi ei per litteras gratias: idque vt maturaret, hortatus sum. Cum autem ad Cybistra propter rationem belli quinq; dies essem commoratus: regem Ariobarzanem, cuius salutem a senatu te auctore commendatam habebam, præsentibus in-

diis nec opinantem liberaui: neque solum ei saluti fui, sed etiam curaui, vt cum auctoritate regnaret. Metxam, & eum, quem tu diligenter mihi commendaras, Athenaum, importunitate Athenaidis exsilio multatos, maxime apud regem auctoritate, gratiaque constitui. Cumque magnum bellum in Cappadocia concitaretur, si sacerdos armis se, quod facturus putabatur, defenderet, adolescẽs & equitatu, & peditatu, & pecunia paratus, & toto, iis qui nouari aliquid volebant: perfeci, vt e regno ille discederet: rexque sine tumultu, ac sine armis, omni auctoritate aulæ communita, regnum cũ dignitate obtineret. Interea cognoui multorum litteris, atque nunciis, magnas Parthorum copias & Arabum ad opidum Antiochiam accessisse, magnumque eorum equitatum, qui in Ciliciam transisset, ab equitum meorum turmis, & a cohorte prætoria, quæ erat Epiphaneæ præsidij caussa, occidione occisum. Quare cũ viderem, a Cappadocia Parthorum copias auersas, non longe a finibus esse Ciliciæ: quam potui maximis itineribus ad Amanũ exercitum duxi. quo vt veni, hostem ab Antiochia recessisse, Bibulum Antiochiæ esse cognoui. Deiotarumque confestim, iam ad me venientem cum magno, & firmo equitatu, & peditatu, & cũ omnibus suis copiis, certiorem feci, non videri esse causſam, cur abesset a regno: meque ad eum, si quid forte noui accidisset, statim litteras nunciosque missurum esse. cumque eo animo venissem, vt vtrique prouincia, si ita tempus ferret, subuenirem: tamen id, quod iam ante statuerã vehementer interesse vtriusque prouinciæ, pacare Amanum, & perpetuum hostem ex eo monte tollere, agere perrexi. cumque me discedere ab eo monte simulassem, & alias partes Ciliciæ petere: abessemque ab A-

mano iter vnius diei: & castra apud Epiphaneam fecissem: ad IV. *id. Oct. cū aduesperascēret: expedito exercitu ita noctu iter feci, vt ad* III. *id. Oct. cum lucesceret, in Amanum adscenderem: distributisque cohortibus, & auxiliis, cum aliis Quinctus frater legatus mecum simul, aliis C. Pōtinius legatus, reliquis M. Anneius, & L. Tullius, legati, praessent, plerosque nec opinantes oppressimus: qui occisi captique sunt, intercluso fuga. Eranam autem, quae fuit nō vici instar, sed vrbis, quod erat Amani caput, itemque Sepyram, & Commorim, acriter & diu repugnantibus, Pontinio illam partem Amani tenente, ex antelucano tempore vsque ad horam diei decimam, magna multitudine hostium occisa, cepimus: castellaque sex capta: complura incendimus. his rebus ita gestis, castra in radicibus Amani habuimus apud Aras Alexandri quatriduum: & in reliquis Amani delendis, agrisque vastandis, qua pars eius mōtis mea prouincia est, id tempus omne consumpsimus. confectis his rebus, ad opidum Eleutherocilicum Pindenissum exercitum adduxi. quod cum esset altissimo & munitissimo loco: ab itaque incoleretur, qui ne regibus quidem vmquam paruissent: cū & fugitiuos reciperent, & Parthorum aduentum acerrime exspectarent: ad existimationem imperij pertinere arbitratus sum, comprimere eorum audaciam, quo facilius etiam ceterorum animi, qui alieni essent ab imperio nostro, frangerentur. vallo & fossa circundedi: sex castellis, castrisq; maximis sepsi: aggere, vineis, turribus oppugnaui: vsusque tormentis multis, multis sagittariis, magno labore meo, sine vlla molestia sumptuve sociorū. septimo quinquagesimo die rem confeci: vt, omnibus partibus vrbis disturbatis, aut incensis, compulsi in potestatem*

meam

meam peruenirent. His erant finitimi, pari scelere & audacia, Tebarani. ab his, Pindenisso capto, obsides accepi: exercitum in hyberna dimisi: Quinctum fratrem negotio praposui, vt in vicis aut captis, aut male pacatis exercitus collocaretur. Nunc velim tibi sic persuadeas; si de his rebus ad senatum relatum sit, me existimaturum summam mihi laudem tributam, si tu honorem meum sententia tua comprobaris. idque, etsi talibus de rebus grauissimos homines & rogare solere, & rogari scio, tamen admonendum potius te a me, quam roganduin, puto. Tu es enim is, qui me tuis sententiis sapissime ornasti, qui oratione, qui predicatione, qui summis laudibus in senatu, in concionibus ad celum extulisti: cuius ego semper tanta esse verborum pondera putaui, vt, vno verbo tuo cum meu laude coniũcto, omnia consequi me arbitrarer. Te denique memini, cũ cuidam clarissimo atque optimo viro supplicationem non decerneres, dicere, te decreturum, si referretur ob eas res, quas consul in vrbe gessisset. Tu idem mihi supplicationem decreuisti togato, non, vt multis, rep. bene gesta, sed, vt nemini, rep. conseruata. Mitto, quod inuidiam, quod pericula, quod omnes meas tempestates & subieris, & multo etiam magis, si per me licuisset, subire paratissimus fueris; quod denique inimicum meum, tuum inimicum putaris: cuius etiam interitum, vt facile intelligerem, mihi quantum tribueres, Milonis causa in senatu defendenda approbaris. A me autem hac sunt profecta, quae ego in beneficij loco non pono, sed in veri testimonij atque iudicij: non vt praestantissimas tuas virtutes tacitus admirarer, (quis enim id non facit?) sed in omnibus orationibus, sententiis dicendis, causis agendis, omnibus scriptis, Graecis, Latinis,

omni denique varietate litterarũ mearum te non modo ijs, quos vidissemus, sed iis, de quibus audissemus, omnibus anteferrem. Quares fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid gratulationis & honoris a senatu, tanti estimem. agam iam tecum familiariter, vt est & studijs, & officijs nostris mutuis, & summa amicitia dignum, & necessitudine etiam paterna. Si quisquam fuit vnquam remotus & natura, & magis etiã, vt mihi quidem sentire videor, ratione atque doctrina, ab inani laude & sermonibus vulgi: ego profecto is sum. testis est consulatus meus: in quo, sicut in reliqua vita, fateor eam me studiose secutum, ex quibus vera gloria nasci posset, ipsam quidem gloriam per se numquam putaui expetendam: itaque & prouinciam ornatam, & spem non dubiam triumphi neglexi. sacerdotium denique, cum, quemadmodum te existimare arbitror, non difficillime consequi possem, non appetiui. idem post iniuriam acceptam, quam tu reip. calamitatem semper appellas, meam non modo non calamitatem, sed etiam gloriam, studui quamornatissima senatus populique R. de me iudicia intercedere. itaq; & augur postea fieri volui, quod antea neglexeram: & eum honorem, qui a senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum a me olim, nunc mihi expetendum puto. Huic meæ voluntati, in qua inest aliqua vis desiderij ad sanandum vulnus iniuriæ, vt faueas, adiutorque sis, quod paullo ante me negaram rogaturũ, vehementer te rogo, sed ita, si non ieiunum hoc nescio quid, quod ego gessi, & contemnendum videbitur, sed tale, atque tantum, vt multi, nequaquã paribus rebus, honores summos a senatu consecuti sint. Equidem etiã mihi illud animaduertisse videor, (scis enim, quam attente te audire soleam) te non tam res gestas, quam mo-

res, insti-

res, instituta, atque vitam imperatorum spectare solere in habendis, aut non habendis honoribus. quod si in mea caussa considerabis: reperies me exercitu imbecillo contra metum maximi belli firmissimum praesidium habuisse aequitatem & continentiam. his ego subsidijs ea sum consecutus, qua nullis legionibus consequi potuissem: vt ex alienissimis socijs amicissimos, ex infidelissimis firmissimos redderem: animosque nouarum rerum exspectatione suspensos, ad veteris imperij beneuolentiam transducerem. Sed nimis haec multa de me, praesertim ad te, a quo vno omnium sociorum querellae audiuntur. cognosces ex ijs, qui meis institutis se recreatos putant. cumque omnes vno prope consensu de me apud te ea, qua mihi optatissima sunt, praedicabunt: tum duae maximae clientelae tuae, Cyprus insula, & Cappadocia regnum, tecum de me loquentur: puto etiam regem Deiotarum, qui vni tibi est maxime necessarius. Quae si etiam maxima sunt: & in omnibus saeculis paucores viri reperti sunt, qui suas cupiditates, quam qui hostium copias, vincerent: est profecto tuum, cum ad res bellicas haec, quae rariora & difficiliora sunt, genera virtutis adiunxeris, ipsas etiam illas res gestas iustiores esse, & maiores, putare. Extremum illud est, vt, quasi diffidens rogationi meae, philosophiam ad te allegem: qua nec mihi carior vlla vmquam res in vita fuit, nec hominum generi maius a deis munus vllum est datum. haec igitur, qua mihi tecum communis est, societas studiorum atque artium nostrarum, quibus a pueritia deditus ac deuinctus, soli propemodum nos philosophiam illam veram & antiquam, qua quibusdam otij esse ac desidiae videtur, in forum, atque in remp. atque in ipsam aciem pene deduximus, tecum agit de mea

laude: cui negari a Catone fas esse non puto. Quamobrem sic tibi persuadeas velim: si mihi tua sententia tributus honos ex meis litteris fuerit, me existimaturum, cum auctoritate tua, tum beneuolentia erga me, mihi, quod maxime cupierim, contigisse. Vale.

EXPLANATIO.

Summa tua auctoritas] tanta fuit Catonis auctoritas ob singularem eius integritatem, vt, quæ illi placerent, ea demum & recta, & honesta omnes ducerent. argumentum illud insigne, quod, ambitus cũ esset maximus, tribunicij candidati iurarunt se arbitrio Catonis perituros, depositis apud eum H-S quingenis; vt, qui a Catone damnatus esset, id perderet, & competitoribus tribueretur. ita visus est Cato plus vnus posse, quam omnes leges, omnesque iudices. epist. 15. ad Att. lib. 4. & epist. 14. ad Q. fr. lib. 2. *Propter annus tempus*] vt ante hiemem geri aliquid posset. *Exercitum*] quo Appius proconsul vsus erat. eæ fuere legiones duæ. epist. 3. 5. lib. 3. & ad Att. epist. 15. lib. 7. *Biduum Laodiceæ fui, deinde Apameæ quattriduum, &c.*] aliter ad Att. epist. 16. Moratus triduum Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synnade. Et ibidem, epist. 20. ait se moratum esse biduum Laodiceæ, quinque dies Apameæ, triduum Synnadis, Philomeli quinque dies, Iconij decem. *Magni conuentus*] ius enim dixit in ijs opidis, tributaque ademit ab Appio imposita. epist. 16. ad Att. lib. 5. Audiuimus nihil aliud, nisi imperata ἐπισφάλματα soluere non posse: possessiones omnium venditas: ciuitatum gemitus, ploratus, monstra quædam non hominis, sed feræ nescio cuius immanis. leuantur tamen miseræ ciuitates, quod nullus sit sumptus in nos. Et ad eundem, epist. 20. Iniurias reuellim' superiores. nihil ea iurisdictione æquabilius, nihil plenius, nihil gratius. Et epist. 17. Satis habeo negotij sanandis vulneribus, quæ sunt imposita prouinciæ, quod, do operam, vt faciam quam minima illius contumelia. Et ad eundem, epist. 1. 2. lib. 6. *Falso ære alieno*] quod vere non debebatur: erat enim contractum ob solutionem tributorũ: quibus liberatæ ciuitates, ære simul alieno liberatæ sunt. *Quinque cohortes*] opinor esse eas, de quibus epist. 6. lib. 3.

Sunt le-

Sine legato, sine tribuno mil. denique etiam sine centurione] in singulis legionibus erant singuli legati, interdum tamen bini, (nam Cicero proconsul duas tantum legiones, quattuor legatos habuit) tribuni mil. seni, centuriones triceni. auctor Polybius. *M. Anneio*] epist. 57. lib. 13. hoc nomen varie legitur in antiquis libris. *Euocatorum*] præfecto Antonio. epist. 6. lib. 3. *Exercitu lustrato*,] cum exercitum duces educere in expeditionem vellent, prius, quam castra mouerent, exercitū lustrabant, id est recognoscebant. *Kal. Sept.*] III. Kal. Sept. legendum esse, iam ostendimus. *Syria*] Bibuli prouincia. *Mea prouincia*,] & Asiaticis tribus diœcesibus. epist. 67. lib. 13. *Duo aditus*] vterque per Amanum montem. *A Tauro*] de hoc monte Plinius lib. 5. cap. 17. *Opidum Cybistra*] Cappadociæ. epist. 20. ad Att. lib. 5. *Præsentia, magnitudine, & animi, & consilii*,] pro, Animi præsentia, magnitudine consilij: præsenti animo, magno consilio. In oratione pro Milone, Præsentiam animi, dixit Cicero, & Cæsar lib. 5. bel. Gal. Interdum ita commiscentur consilium & animus, vt ab animo consilium pendeat: quia metus consilium impedit. Cic. lib. 1. Off. Præsentis animi vti consilio. *Cum omnibus suis copiis*] cohortibus triginta quadrigenarijs, equitum duobus millibus. ad Att. epist. 18. lib. 5. & 1. lib. 6. *Cum auctoritate regnaret*,] hoc explanatur infra. *Athenaidis*] malo nomen esse mulieris, quam ciuitatis: vt regis vxor mater ve fuerit. nam, Importunitate, aptius de muliere dici puto, quam de ciuitate. Suffragatur huic opinioni antiqua inscriptio, quā Romę vidimus in hortis Carpensibus.

C. POPILIVS. ALBANVS
VIX. AN. XXXV
ATHENAIS. AVGVSTAIS. VNCT.
POSIT. FRATRI

Sacerdos] Comanorum sacerdos Archelaus, a Pompeio Magno, vt scribit Appianus, Mithridate deuicto, præfectus: post quem sacerdos fuit Nicomedes, a Cæsare, post superatū Pompeium, præpositus. Eius sacerdotis potestas, quæ fuerit, ostendit Hirtius de bello Alexandrino, his verbis: Comana, vetustissimum & sanctissimum in Cappadocia Bellonæ templum, quod tanta religione colitur, vt sacerdos eius deæ, maiestate, imperio, & potentia secundus a rege contensis

gentis illius haberatur: id homini nobilissimo Nicomedi Bithynio adiudicauit. Videndus & Strabo lib. 12. *Adolescens & equitatu, & peditatu, & pecunia paratus,*] Latine quoque dicebant cum præpositione, A, vel Ab. Plancus epist. 8. lib. 10. Cum, Deum benignitate, ab omni re sumus paratiores. Cœlius epist. 8. lib. 8. Quis crem, quam paratus ab exercitu esses. Imparati cum a militibus, tum a pecunia, epist. 15. lib. 2. ad Att. Cicero dixit: Imparatissimus omnibus rebus, sine præpositione, lib. 1. bel. ci. Cæsar. *Toto*] ignoratio Latini sermonis quosdam induxit, vt hoc mendosum putarent, & inepta quædam comminiscerentur. Sed, Toto, Cicero dixit, pro ea re, quæ summa est, & in qua sunt omnia. Ad Att. epist. 20. lib. 5. Est totum, quid Kalendis Mart. futurum sit. Et epist. ad Capitonem: Totum hoc, vt, quod semper existimaui, nũc plane intelligam, me a te multum amari. Et epist. 1. lib. 3. ad Q. fr. Totum in eo est, tectorium vt continuum sit. *Antiochiam*] quæ erat in Syria, Bibuli prouincia. epist. 10. lib. 2. *Equitum meorum*] equitatum a se in Ciliciam esse missum, dixit epist. 2. *Coherte prætoria*] quæ fit missima in exercitu manus erat. epist. 30. lib. 10. *Epiphanea*] Plinius lib. 5. cap. 24. *Occidione occisum*] Phil. 14. Cum A. Hirtius M. Antonij copias occidione occiderit, suo exercitu incolumi. Sic & Liuius & Tacitus, & alij locuti. *Hostem ab Antiochia recessisse*,] Cassio insequente. epist. 20. lib. 5. ad Att. Rumore aduentus nostri, & Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit, & Parthis timor iniectus est. itaque eos cedentes ab opido Cassius insecutus, rem bene gessit. qua in fuga magna auctoritate, Osaces, dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interijt paucis post diebus. *Cum magno, & firmo equitatu, & peditatu*,] equitum duobus millibus. epist. 1. lib. 6. ad Att. *A regno*;] Galatia. *Vtrisque prouincia*,] Syriæ, & Ciliciæ. *Interesse vtriusque prouincia*,] est enim terminus inter vtramque, & vtrique communis, aquarum diuortio diuisus. epist. 10. lib. 2. *Perpetuum hostem*] epist. 10. lib. 2. Cum meis copijs omnibus vexaui Amanienses, hostes sempiternos. multi occisi, capti: reliqui dissipati. *L. Tullius*,] cujus auaritiam carpit epist. vlt. lib. 5. ad Att. *Sepyram, & Commorim*,] obscura vicorum potius, quam opidorum nomina. *Apud Aras Alexandri*] iterare eadem nõ oportet. vide epist. 10. lib. 2.

20. lib. 2. *Eleutherocilicum*] liberorum Cilicum, qui suis legibus vtebantur. epist. 2. lib. 5. ad Att. *Qui ne regibus quidem quamquam parum essent*;] quod est argumentū summæ pernicaciæ. Tacitus de Thracibus lib. 4. Ne regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti. *Turribus*] vnica turri: epist. 20. lib. 5. ad Att. *Tebarani*,] ignotæ geographis gens: nimium enim negotij fuisset, latronum Amani montis nomina persequi. Latrocinia enim exercebant eius montis incolæ. Tibarenos & Plutarchus in Lucullo nominat, & Plinius lib. 5. cap. 4. vbi Themiscyræ regionis gentes persequitur. *Aut captis, aut male pacatis*] epist. 20. lib. 5. ad Att. Exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Quincto fratri dabi. *Relatum sit*,] vt mihi supplicationes decernantur. *Grauissimis hominibus*] hoc dicit, quia grauitas respuere preces, vt indecoras, videtur, & L. Crassus, ille orator summus, cum petere magistratum blandius, id est rogare vellet, socerum suū Scævolam dimittebat: cum ei ita diceret, se velle ineptum esse id erat petere blandius: quod nisi inepte fieret, bene nō posset fieri. De orat. lib. 1. Admonendū potius te a me, quam rogandum, puto. rogamus enim eos, quorum voluntati parum confidimus: admonemus tantum, quos erga nos optime animatos esse credimus. epist. 9. lib. 1. Quæ mihi commendas, & tantæ mihi curæ sunt, vt me nolim admoneri, rogari vero sine magno dolore vix possim. epist. 18. lib. 13. Ego admirabar magis te, quasi rogatus, aut certe admonitus, liberaliter Attico respondisses. *Cum cuidam clarissimo atque optimo viro supplicationem non decerneret*,] Cæsarem significari, nonnulli arbitrantur: quod ego non sentio. virum enim optimum Cæsarem non vocaret, Catonis inimicum, præsertim cum in hac tota epistola gratiam Catonis aucupetur. C. Antonium, collegam Ciceronis in consulatu, designari potius opinor. nam ei decretam ob victum Catilinam supplicationem, indicat Dio lib. 37. Clarissimo: ob victoriā de Catilina relatam. *Quas consul in vrbe gessisset*.] ex quattuor antiquis libris ita lego. alij: Quas is consul in vrbe gessisset. Ego Catonem, cuius in se officia hic Cicero commemorat, cum C. Antonio supplicationem sua sententia non decerneret, dixisse puto, decreturum se, si referretur ob res a consule, id est a Cicerone, in vrbe gestas: cum ea pluris æstimaret, quæ togatus

Cicero consul in vrbe gessisset, quam quæ foris armatus Antonius. Hanc sententiam confirmant ea, quæ sequuntur. *Mihi supplicationem decreuisti togato, non, vt multis, rep. bene gesta, sed, vt nemini, rep. conseruata.*] Idem gloriatur in oratione in Pisonem: Mihi togato senatus non, vt multis, bene gestæ, sed, vt nemini, conseruatæ reip. singulari genere supplicationis deorum immortalium templa patefecit. Et oratione secunda in Antonium: Senatus clarissimis ciuibus bene gestæ reip. testimonium multis, mihi vni conseruatæ decreuit. In eundem XIV. Mihi consuli supplicatio, nullis armis sumptis, non ob cædem hostium, sed ob conseruationem ciuium, nouo & inusitato genere decreta est. *Insidiæ*,] odium. epist. 1. lib. 1. *Meas tempestates*] Clodianis temporibus. *Subieris*,] ponte: quod me vexari innocentem iudicares, quia remp. domestico malo liberassem. *Si per me licuisset*,] tu armis contra Clodium certare voluissem. epist. 9. lib. 1. Qui meos ciues & a me seruatos, & me seruare cupientes, ferris armatis obijci noluerim. *Inimicum meum*,] P. Clodium. *Milonis*] qui Clodium occiderat. *In senatu defendenda*] inter Milonis patronos Catonem Pedianus nominat, cumque ait studuisse in petitione consulatus Miloni, & reo adfuisse, nec dissimulasse, bene actum esse cum rep. morte P. Clodij. *A me autem hæc sunt profecta*,] hoc verbum interdum Cicero ad beneficiorum & studiorum commemorationem accommodat, vt epist. vlt. lib. 2. Quæcunque a me ornamenta in te proficiscentur. Et ep. 14. lib. 9. Si omnis tua laus a meis cõsilijs profecta videatur. *Græcis*] Græce etiã Cicero scripsit, vt cõmentariũ de consulatu suo. ep. 1. lib. 2. ad Att. *Hoc nescio quid gratulationis & honoris*] honorẽ supplicationũ: quẽ se sua sponte nõ magnifacere ostendit, cũ ait: Hoc nescio quid: vt epist. 1. lib. 13. Nescio quid illud parietinarum. Gratulabantur autem dijs immortalibus ob victoriam, decreta a senatu supplicatione. epist. 5. Si tu dijs immortalibus gratulari nos, quam tibi referre acceptum, mauis. Et epist. 18. lib. 11. Tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus. Phil. 14 Supplicationem decernitis: hostem non appellatis. gratæ vero nostræ dijs immortalibus gratulationes erunt, gratæ victimæ. *Et natura, & magnetiam ratione atque doctrina*,] magis laudandi, qui ratione & doctrina

trina aliquid agunt, quam qui natura. itaque Nepos in Attici vita, Neque id fecit, inquit, natura solum, (quamquam omnes ei parere debemus) sed etiam doctrina. sic pro Cluentio: nihil tam remotum ab accusatione, quam Cluentius, & natura, & voluntate, & institutaratione vitæ. Iacet enim natura, niti voluntas accedat, & consuetudo: & hæc omnia ratio & doctrina vehementer adiuuat. *Ego profecto is sum.*] similiter locutus, in re diuersa, epist. 14. lib. 6. Si quisquam est timidus in magnis periculosisque rebus, semperque magis aduersos rerum exitus metuens, quam sperans secundos, is ego sum. *Et natura, & magis etiam, vt mihi quidem sentire videor, ratione atque doctrina*] lib. 1. in Verr. Ab hominibus & natura, & consuetudine, & disciplina leuissimis. *Per se*] gloriam non spectaui, cum recte agerem: sed ea studiose gessi, ex quibus gloria nasci posset. *Prouinciam*] quam in concione deposuit. epist 2. lib. 5. & Phil. 11. Instructam ornatamque a senatu prouinciam deposui. Ea vero prouincia, Gallia citerior fuit. nam in oratione in Pisonem, Prouinciã, inquit, Galliam, senatus auctoritate, exercitu & pecunia instructam & ornatam, in concione deposui, reclamante populo Romano. Et ad Att. epist. 1. lib. 2. *Spem non dubiam triumphi*] triumphare poterat e Salassis, & inalpinis gentibus, quæ populo Romano non parebant. cum his bellum gessit & Metellus Celer, vt epist. 1. lib. 5. & D. Brutus, vt epist. 4. lib. 11. *Sacerdotium*] auguratum. *Iniuriam*] exsulium suum significat. *Augur postea fieri volui,*] in locum P. Licinij Crassi, M. F. qui a Parthis occisus est. *Eum honorem*] triumphum. *Nunc mihi expetendum puto.*] vt, si quam antea, pulsus in exsulium, dignitatis iacturam feciſſet, honore nouo ita sarciret, vt de pristino statu detractum nihil, additum potius aliquid ad gloriam videretur. causſam hanc attigit epist. 6. lib. 6. ad Att. his verbis: Amicorum litteræ me ad triumphum vocant, rem a nobis, vt ego arbitror, propter hanc παλιγγενεσίαν nostram, non negligendam. *Ad sanandum vulnus iniuriæ,*] iniuria, id est exsulium, iniuste mihi irrogatum, quasi vulnus fuit, cuius medicina triumphus erit. *Vt faueat*] in supplicatione adipiscenda, quæ triumphi prærogatiua erat. ep. 4. *Quod paullo ante me negaram rogaturum, vehementer rogo,*] dixi iam de hoc artificij genere, epist. 16. 18. 47. lib 13.

Honores summos] triumphos. *Equidem etiam mihi illud, &c.*] cognita Catonis consuetudine, ne totum ponere videatur in bellicis rebus, quæ plerumque a fortuna pendent, equitatem & continentiam suam commemorat; eaque sibi ait contra metum impendentis Parthici belli, & ad sociorũ animos recuperandos, firmissima præsidia fuisse. *Quam attente te audire soleam*] cum de habendis, aut non habendis honoribus in senatu sententiam dicis. *In mea caussa*] in hoc negotio, de quo tecum ago. *Exercitu imbecillo*,] duabus legionibus. epist. 15. lib. 5. ad Att. & Cœlius epist. 5. lib. 8. Si Parthus mouet aliquid, scio non mediocrem fore contentionem. tuus porro exercitus vix vnum saltũ tueri potest. *Maximi belli*,] Parthici, quod, post Crassum interfectum, cæsaque eius copias, formidolosum in primis erat. *Veteris imperii*,] imperij Romani, cui parere soliti erant. *Præsertim ad te*,] cum enim omnes socij suas querellas ad te deferant: nimirum nihil eorum ignoras, quæ in prouincijs geruntur. itaque narrari hæc a me de me ipso, necesse nõ videtur. *Quæ meis institutis se recreatos putant.*] cum Appij institutis afflicti essent. epist. 16. lib. 5. ad Att. & epist. 1. lib. 6. ad eundem. *Duæ maximæ clientelæ tuæ, Cyprus insula, & Cappadocia regnum*,] Cyprus ea caussa, quia lege P. Clodij, Ciceronis inimici, Pisone & Gabinio cos. profectus in eam insulam Catto, regis Ptolemæi, qui sibi veneno mortem consciuit, publicatis bonis, maximam pecuniæ vim in ærarium intulerat. mos autem veterum fuit, vt, quorum opera natio aliqua in populi Romani potestatem veniisset, eorum in clientela perpetuo esset. itaque Siculi Marcellorum, Pœni Scipionum clientes. Citicos quoque, qui erant in Cypro insula, Catonis clientes lib. 4. de Fin. Cicero vocat. Cappadociæ regnum ideo clientela Catonis erat, quia regem Ariobarzanem vehementer diligebat, auctorque senatui fuit, vt eum Ciceroni commendaret. de quo supra, Regem Ariobarzanem, inquit, cuius salutem a senatu te auctore commendatam habebam; præsentibus insidijs nec opinantem liberaui. Maximas autem clientelas appellat, quia priuatæ quoque tenuiorum hominum erant. *De me loquentur.*] Cyprum enim institutis meis recreaui: Cappadociæ regem insidijs liberaui. *Quæ si etiam maiora sunt*;] quam res gestæ. supra enim dixit: Equidem etiam mihi

iam mihi illud animaduertisse videor, te non tam res gestas, quam mores, instituta, atque vitam imperatorum spectare solere in habendis, aut non habendis honoribus. *Iw omnibus saeculis pauciores viri reperti sunt, qui suas cupiditates, quam qui hostium copias vincerent:*] fortasse hanc sententiã e Xenophontis Agesilao sumpsit. Πολὺ πλέονες, inquit, τῶν πολεμίων, ἢ τῶν πιστῶν, δυώμενοι κρατεῖν. Et infra: Καλὸν μὲν δοκεῖ εἶναι, τεῖχη ἀνάλωτα ἡγεῖσθαι ὑπὸ πολεμίων· πολὺ μέν τι ἔμοιγε κάλλιον κρίνω, τὸ τὴν αὑτῶν ψυχὴν ἀνάλωτον κατασκευάσαι, ἢ ὑπὸ χρημάτων, ἢ ὑπὸ ἡδονῶν, ἢ ὑπὸ φόβου. *Hac genera virtutis,*] æquitatem & continentiam. *Iustiores*] profecto, qui intentiam attenderit, legendum, Illustriores, intelliget. bellicis enim rebus non iustitiam, sed splendorem addunt æquitas & continentia. *Allegem*] mittam. epist. 10. Allegarem ad te illos. *In forum, atque in remp.*] cum vterque locos graues ex philosophia, abhorrentes ab vsu forensi & publico, magna cum laude in iudicijs, in concionibus, in senatu tractaret. vide proœmium Paradoxorum. *In ipsam aciem pene deduximus.*] otio & desidiæ, forum, remp. aciem opponit. aciem autem pro summa contentione posuit, non quasi tertium quiddam, a duobus proxime dictis, id est a foro & a rep. diuersum, sed quod & foro, & reip. iungatur: quasi dixerit, in maiores & fori, & reip. contentiones. qua similitudine lib. 1. de Orat. forensem aciem appellauit. *Negari*] negauit tamen. epist. seq. & lib. 8. epist. 11. & ad Att. epist. 1. 2. lib. 7. *A Catone*] ab eo, qui philosophiam ipsam vehementer amat. vis est in nomine: vt ad Curionẽ epist. 4. lib. 2. Quid est, quod possit grauiter a Cicerone scribi ad Curionem, nisi de rep. *Ex meis litteris,*] ex his litteris quibus a te peto, vt mihi tua sententia faueas, adiutorque sis. *Auctoritate tua,*] quam summam esse dixit initio litterarum. *Mihi, quod maxime cupierim, contigisse.*] supplicationem ipsam.

ARGVMENTVM EPIST. V.

Mirum in hac epistola videre licet artificium. cum enim se Cato excusset, quia supplicationem non decreuerit; idem tamen decretam esse gaudet. vrsus, cum supplicationis hono-

rem Ciceroni sua sententia nō tribuerit: se tamen de illo sen-sisse honorificentius, quam eos, qui supplicationem decreue-runt, probare conatur. Paullo & Marcello cos.

M. Cato S. D. M. Ciceroni imp. 5.

Quod & resp. me, & nostra amicitia hortatur, li-benter facio, vt tuā virtutem, innocentiam, diligentiā, cognitam in maximis rebus domi togati, armati foris pari industria administrari gaudeam. itaque, quod pro meo iudicio facere potui, vt innocentia consilioque tuo defensam prouinciam, seruatū Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum reuocatum ad studium im-perij nostri voluntatem, sententia mea & decreto lau-darem, feci. supplicationem decretam, si tu, qua in re nihil fortuito, sed summa tua ratione & continentia, resp. prouisum est, dijs immortalibus gratulari nos, quā tibi referre acceptum manis: gaudeo. quod si triumphi prærogatiuam putas supplicationem: & iccirco casum potius, quam te, laudari vis: neque supplicationem se-quitur semper triumphus: & triumpho multo clarius est, senatum iudicare, potius mansuetudine & inno-centia imperatoris prouinciam, quam vi militum, aut benignitate deorum, retentam atque conseruatam esse: quod ego mea sententia censebam. Atque hac ego iccir-co ad te contra consuetudinem meam pluribus scripsi, vt, quod maxime volo, existimes me laborare, vt tibi persuadeam, me & voluisse de tua maiestate, quod am-plissimum sum arbitratus: & quod tu maluisti, factum esse gaudere. Vale, & nos dilige, & instituto tuere se-ueritatem diligentiamque socijs & resp. præsta.

EXPLANATIO.

Innocentiam,] hoc addidit, quia potest esse virtus sine in-nocentia:

nocentia: nam hic virtus est præstantia quædam & animi, & ingenij: qualem in multis fuisse disiunctam ab innocentia, historiæ testantur. *Cognitam in maximis rebus domi togati*,] cum remp. Catilinæ coniurationis exitio rogatus liberasti. epist. 13. lib. 12. Tua toga omnium armis felicior. *Administrari*] exerceri. *Promco iudicio*] nō laudaui te gratiæ caussa, sed adductus iudicio meo: cum ij, qui supplicationem tibi decreuerunt, gratiæ fortasse potius id tribuerint, quam iudicio. *Innocentia consilioque meo*] vt supra cum virtute innocentiam, ita coniungit hoc in loco cum innocentia consiliū. nam vt reip. sine innocentia virtus, ita sine consilio innocentia nihil prodest. *Defensam*] contra metum Parthici belli, nō quod Cicero cum Parthis pugnauerit. & ipse in epistola superiore, Reperies, inquit, me exercitu imbecillo contra metum maximi belli firmissimum præsidium habuisse æquitatem & continentiam. *Quam rem nihil fortuito*,] Fortunio gen eas res ostendit, quarum caussa supplicatio decerni, & dijs immortalibus gratulatio fieri soleret. ita bellicas victorias fortunæ tribuit, Ciceronis autem continentiæ & æquitati defensam prouinciam, ieruatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum reuocatam ad studium imperij voluntatem. qua sententia videri volebat, plus decreuisse Ciceroni, quam si supplicationem decreuisset. sed Cicero aliter accepit, dolorem tamen suum dissimulauit, vt intelligitur ex epistola sequenti: ad Atticum autem cum scriberet: Aueo scire, inquit, Cato quid agat: qui quidem in me turpiter fuit maleuolus: dedit integritatis, iustitiæ, clementiæ, fidei mihi testimonium, quod non quærebam; quod postulabam, negauit. itaque Cæsar ijs litteris, quibus mihi gratulatur, & omnia pollicetur, quo modo exultat Catonis, in me ingratissimi, iniuria? at hic idem Bibulo dierum viginti: ignosce mihi, non possum hæc ferre, nec feram. Et epist. 3. ibidem, inuidisse ait Catonem suæ dignitati. *Gaudeo*.] si tu mauis, ea, quæ pro rep. fecisti, non rationi & continentiæ tuæ, sed dijs immortalibus tribui; supplicationem decretam gaudeo. *Triumphi prærogatiuam*] quæ tribus, quæque centuria suffragium ferebat, prærogatiua dicebatur, quod prima rogaretur, vt ait Asconius, quos vellet consules fieri. Et quoniam prærogatiuæ caussa

auctoritas erat, vt eam ceteræ tribus & centuriæ sequerentur: inde factum, vt prærogatiua pro certo acciperetur signo, futuram rem prænunciante. *Casum potius, quam te, laudari vis;*] fortuitum euentum, beneficio deorum immortalium, potius quam æquitatem & continentiam tuam. Lib. 3. de nat. deo. Hoc quidem omnes mortales sic habent, omnem commoditatem prosperitatemque vitæ a dijs se habere: virtutem nemo vmquam acceptam deo retulit. nimirum recte; propter virtutem enim iure laudamur, & in virtute recte gloriamur: quod non contingeret, si id donum a deo, non a nobis, haberemus. at vero honoribus aucti, aut re familiari, aut si aliud quippiã nacti sumus fortuiti boni, aut depulimus mali; cum dijs gratias agimus, tum nihil nostræ laudi assumptum arbitramur, &c. *Contra consuetudinem meam,*] Stoicorum enim breuis oratio. Stoicus autem Cato: vt indicat oratio pro Murena, Plutarchus, & alij. *Quod maxime volo,*] maxime volo existimes, laborare me, &c. *De tua maiestate,*] de tua dignitate. *Quod amplissimum sum arbitratus;*] duxi amplissimum esse, rationi & continentiæ tuæ acceptam referri defensionem prouinciæ, quod mea sententia censui; non benignitati deorum immortalium; quod censuerunt ij, qui supplicationem decreuerunt. *Quod tu maluisti,*] maluisti, supplicationem decerni: quod factũ esse gaudeo. *Seueritatem,*] ne quid contra leges committatur. qua virtute Cato ipse in primis excelluit.

ARGVMENTVM EPIST. VI.

Exponit, eximia cum Catonis laude, quantam ceperit voluptatem ex eius sententia, & ex litterarum gratulatione: petitque, vt, si fauere nolueris in adipiscendo triumpho, saltem si adipiscatur, gaudeat. Eodem anno.

Cicero S. D. Catoni. 6.

Lætus sum laudari me, inquit Hector, opinor apud Nauium, abs te pater laudato viro. ea est enim profecto iucunda laus, quæ ab ijs proficiscitur, qui ipsi in lau-

de vi-

de vixerunt. ego vero, vel gratulatione litterarum tuarum, vel testimonijs sententiæ dictæ, nihil est, quod me non assecutum putem. idque mihi tum amplissimum, tum gratissimum est, te libenter amicitiæ dedisse, quod liquido veritati dares. &, si non modo vnus, verum etiam multi Catones essent in ciuitate nostra, in qua vnum exstitisse mirabile est: quem ego currum, aut quam lauream cum tua laudatione conferrem? nam ad meum sensum, & ad illud sincerum ac subtile iudicium nihil potest esse laudabilius, quam ea tua oratio, quæ est ad me perscripta a meis necessarijs. sed causam meæ voluntatis (non enim dicam, cupiditatis) exposui tibi superioribus litteris. quæ etiam si parum iusta tibi visa est, hanc tamen habet rationem, vt non nimis concupiscendus honos, sed tamen, si deferatur a senatu, minime aspernandus esse videatur. spero autem illum ordinem, pro meis ob remp. susceptis laboribus; me non indignum honore, vsitato præsertim, existimaturum. quod si ita erit; tantum ex te peto, quod amicissime scribis, vt cum tuo iudicio, quod amplissimum esse arbitraris, mihi tribueris: si id, quod maluero, acciderit, gaudeas. sic enim feciste te, & sensisse, & scripsisse video: resque ipsa declarat, tibi illum honorem nostrum supplicationis fuisse iucundum, quod scribendo affuisti. hæc enim S. C. non ignoro ab amicissimis eius, cuius de honore agitur, scribi solere. Ego, vt spero, te propediem videbo, atque vtinam rep. meliore, quam timeo. Vale.

EXPLANATIO.

Lætus sum laudari me] Senarij finis est, Lætus sum: alter senarius integer, Laudari me, pater, abs te laudato viro. Tusc. 4. *Opinor apud Nasium*,] opinor, ait, memoriæ vitium fi-

mulans dignitatis causa: ne videatur homo consularis, & in
ſenior poetas lectitare. quod eo videri turpius putabat, quia
non adiuuenem quendam scribebat, fabellis poeticis deditum, non ad eum, qui mediocrem prudentiam consecutus
esset, verum ad grauissimum & sapientissimum virum Catonem, ab omni abhorrentem voluptate, addictum philosophiæ, eamque vita & moribus exprimentem. C. Næuius poeta Campanus, vt ex Gellij lib. 1. cap. 24. licet conijcere, scripsit carmine bellum Punicum primum, & in eo bello ipse militauit: fabulas præterea multas, quarum exemplis vtuntur sæpe Varro, Festus, Nonius, alij. *Laudato Cæro.*] quæ enim laus est a non laudato? Recte Plautus in Epid. Strenuiori deterior si prædicat suas pugnas, de illius ore fiunt sordidæ. *Amplissimum.*] vsus est Catonis verbo, qui scripserat: Me voluisse de tua maiestate, quod amplissimum tum arbitratus. *Libenter amicitiæ dedisse,*] & hic, vt opinor, ad Catonis verba respexit. dixerat enim initio epistolæ suæ: Quod & resp. me, & nostra amicitia hortatur, libenter facio, vt tuam virtutem, &c. Laudasti, inquit, me amicitiæ causa. libenter enim amicitiæ tribuisti, quod veritati facile tribueres. *Et si non modo vnus, verum etiam multi Catones essent, &c.*] vnus es vere Cato, isto plane dignus cognomine, antiqua maiorum virtute decorato: verum, si multi præterea Catones essent: ego tamen sententiæ tuæ testimonium omnibus triumphis anteponerem: quanto magis, cum sis vnus: quo tua maior est auctoritas, tua virtus illustrior. Cum vero dixit: Si non modo vnus, verum etiam multi Catones essent: Catonum præstantiam, non numerum, cogitauit. nam alij quoque Catones erant, vt C. Cato, qui ep. 24. 5. lib. 1. nominatur. Video quosdam legere, Omnes, non Vnus: quorum opinionem non improbo. eodem enim fere spectat, & adstipulatores habet veteres libros: quorum testimonio nostra quoque sententia comprobatur. *Quem ego currum, aut quam Lauream*] quo triumphum. nam & currus, & laurea corona sunt instrumenta triumphantium. *Ad meum sensum,*] vt quidem ego sentio. alij fortasse pluris faciunt supplicationem decretam: mihi tamen sententia tua, quæ supplicationem non decreuit, nihil videtur laudabilius & præstantius esse posse. *Ad illud sincerum ac subtile iudicium*] quasi non sincere, nec subtiliter iudicent,

dicent, qui aliter sentiunt. Pronomen, Illud, non commune, sed singulare quiddam hic designat: vt epist. 9. lib. 8. Si ad illam summam veritatem legitimum ius exegeris. Et pro Marcello: Illa ipsa rerum humanarum domina fortuna. Et alibi. *Cognitam meæ voluntatis*] dixit enim in superioribus litteris, cupere se supplicationem, non quia delectetur inani laude, sed vt acceptam ab inimicis iniuriam nouis honoribus compenset. *Parum iusta tibi visa est*,] quia supplicationem nō decreuisti. *Honos*,] & supplicatio, & triumphus. *Honore, & statua præsertim*,] triumpho: nam supplicationem senatus iam decreuerat. *Tantum ex te peto*,] non peto, vt mihi triumphum decernas: sed illud tantum peto, si triumphum senatus detulerit, vt gaudeas. *Quod amplissimum esse arbitrarie*,] amplissimum esse iudicasti, virtutem, innocentiam, diligentiam meam laudari: idque mihi tribuisti. *Quod maluero*,] malebat triumphum, quam sine triumpho laudari. *Sic enim fecisse te video*:] video te supplicatione mihi decreta gauisum esse; quia, cum S. C. scriberetur, affuisti. *Et sensisse*,] sentu intimo, non vultu solum, qui sæpe mentitur, gauisum esse. *Scripsisse*] gaudere enim se, factum esse, quod Cicero maluisset, id est supplicationem decretam, in suis litteris Cato dixerat. *Scribendo affuisti*.] vide illud, scribendo affuerunt, epist. 8. lib. 8. *Quam timeo*.] emergebat iam inter Cæsarem & Pompeium discordia, quæ ciuile bellū, reip. perniciosum, excitauit.

ARGVMENTVM EPIST. VII.

M. Marcello gratulatur de fratre patruele consule designato: petitque ab eo, vt sibi quamprimum, anno prouinciæ imperio finito, successor mittatur. Sulpicio & Marcello cos.

Cicero procos. S. D. M. Marcello cos. 7.

Te & pietatis in tuos, & animi in remp. & clarissimi atque optimi consulatus, C. Marcello consule facto, fructum cepisse, vehementer gaudeo. non dubito, quid præsentes sentiant. nos quidem longinqui, & a te ipso missi in vltimas gentes, ad cælum mehercule te tol-

limus veriſſimis ac iuſtiſſimis laudibus. nam cum te a pueritia tua vnice dilexerim: tuque me in omni genere ſemper ampliſſimum eſſe & volueris, & iudicaris: tum hoc vel tuo facto, vel populi R. de te iudicio, multo acrius vehementiuſque diligo; maximaque latitia afficior, cum ab hominibus prudentiſſimis, viriſque optimis, omnibus dictis, factis, ſtudijs, inſtitutis vel me tui ſimilem eſſe audio, vel te mei. vnum vero ſi addis ad praclariſſimas res conſulatus tui, vt aut mihi ſuccedat quamprimum aliquis, aut ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi & S. C. & lege finiſti: omnia me per te conſecutum putabo. Cura vt valeas & me abſentem diligas, atque defendas. Quæ mihi de Parthis nunciata ſunt: quia non putabam a me etiam nunc ſcribenda eſſe publice, propterea ne pro familiaritate quidem noſtra volui ad te ſcribere: ne, cum ad conſulem ſcripſiſſem, publice viderer ſcripſiſſe. Vale.

EXPLANATIO.

C. Marcello conſule facto,] deſignatus erat conſul in annũ ſequentẽ C. Marcellus: qui ſi frater germanus fuiſſet M. Marcelli, addidiſſet Cicero, fratre tuo. erat autem frater patruelis: poſt quem cõſul fuit alter C. Marcellus, Marci frater germanus: de quo epiſt. 9. lib. 4. *A te ipſo miſſi*] a te conſule, & Ser. Sulpicio, collega tuo. epiſt. 3. lib. 3. Infra: quod tu mihi & S. C. & lege finiſti. *Vltimas gentes,*] inter vltimas imperij Romani. nam vltra Ciliciam Syria eſt. ep. 9. lib. 1. Recordare, quibus laudationẽ ex vltimis terris miſeris: cum Hiſpaniam citeriorem, non vlteriorem ſignificet. *Dilexerim;*] &, Dilexi, vſitatũ erat. vtrique enim modo ſeruit particula Cũ, ſequente Tum, vt epiſt. 6. lib. 9. Cum enim te ſemper magnũ hominem duxi; tum quod his tempeſtatibus es prope ſolus in portu. *Tuo facto,*] quod opera, gratia, ſtudio tuo factum ſit, vt conſul crearetur C. Marcellus patruelis frater tuus.

mus. *Populs R. de te iudicio*,] quid enim populus de te iudicet, fratre tuo consule facto declarauit. *Vel me tui simlem esse audio, vel te mei.*] comparari solitum Ciceroni M. Marcellum, & iudicari simillimum, hic locus, & alter in Bruto declarat. interroganti enim Ciceroni, Quid de Marcello iudicas, quem sepe audisti? respondet Brutus: Quid censes, nisi id, quod habiturus es similem tui? Et infra: Itaque cum eũ ante tui similem in dicendo viderim; tum vero nunc, a doctissimo viro Cratippo instructum omni copia, multo videbam similiorem. *Aut mihi succedat quamprimum aliquis,*] quamprimum, id est post absolutum annuum imperiũ. *Aut ne quid accedat temporis,*] aut, si nemo succedat, saltẽ discedere mihi liceat, eo tempore decurso, quod tu mihi & S. C. & lege finisti. quod ita contigit. nemine enim succedente, Cœlium, quæstorem suum, decedens Cicero prouinciæ præposuit. *Tu mihi*] immo vterque consul. Sed vnum, ad quem scribit, affatur, vt supra, A te ipso missi. *Et S. C. & lege*] lex curiata significatur: de qua diximus epist. 9. lib. 1. in eo loco: Silicitum esset legem curiatam ferre. *Non putabam a me etiam nunc scribenda esse publice,*] nondum enim satis certa: quæ postea legatis primum Antiochi regis Commageni, deinde litteris Tarchondimoti, & Iamblici confirmata sunt. epist. 1. huius libri. quamquam primus locus, habita ratione temporum, huic epistolæ debetur.

ARGVMENTVM EPIST. IIX.

C. Marcello de consulatu gratulatur: suamque illi dignitatem commendat. Eodem anno.

Cicero procos. S. D. C. Marcello cos. des. 8.

Maxima sum latitia affectus, cum audiui te consulem factum esse: eumque honorem tibi deos fortunare volo, atq; a te pro tua parentisque tui dignitate administrari. nam cum te semper dilexi, amauique, quod

mei amantissimum cognoui in omni varietate rerum mearum: tum patris tui pluribus beneficiis, vel defensus tristibus temporibus: vel ornatus secundis, necesse est vt & sim totus vester, & esse debeam: cum præsertim matris tuæ, grauissimæ atque optimæ feminæ, maiora erga salutem dignitatemque meam studia, quam erant a muliere postulanda, perspexerim. quapropter a te peto maiorem in modum, vt me absentem diligas, atque defendas. Vale.

EXPLANATIO.

C. Marcello] Hic locus, non semper credendum veteribus libris, facile probat. scriptum est enim in omnibus, Marco, non Caio, falso, vt ostendam, prænomine. Tres Marcelli, vnus Marci, duo Caij prænomine, per triennium deinceps consules fuere: primo anno Marcus, M. F. vt ait Dio, Ser. Sulpicio collega: quibus non consulibus de signatis, sed consulatum gerentibus, Cicero in prouinciam profectus est, vt e superiore epist. & ex epist. 2. lib. 3 perspicuum fit: altero anno cum L. Paullo Caius, C. F. Ciceronis in auguratu collegæ, Marci vero nō frater germanus, sed, vt perspicue narrat Suetonius, patruelis. nam si germani essent fratres, in patris prænomine congruerent. at Marcus Marco patre, Dione teste, natus est: Caius autem Caio: quod ex epistola, quæ sequitur hoc initio, *Marcellum tuum*, intelligitur. atque his cōsulibus Cicero, absoluto annuo imperio, ex prouincia decessit. Tertio anno alter Caius, M. F. vt lapides Capitolini, & Dio significat, Marci, biennio ante consulis, frater germanus, quod ex parentis prænomine cognoscitur, cum L. Lentulo, anno ciuilis belli primo, consul fuit. cuius anni primis diebus, id est pridie non Ian. Cicero procos. ad vrbem accessit: vt epist. 10. lib. 16. Hæc ad infirmandum consensum veterum librorum, & veritatem historiæ testimonio restituendam, arbitror sufficere. Est enim hic (vt ἐν ἐπιτομῇ supra dicta colligantur) C, non M. Marcellus, vt quidam crediderunt, M. Marcelli, ad quem superior est epistola, frater patruelis, Caij, ad quem sequens,

quens, filius. *Fortunare*] etsi Fortunæ vocabulum sit ambiguum; propterea que aduersa, vel secũda, distinctionis gratia, appellari soleat: fortunare tamen verbum, & fortunatus, in bonam partem semper accipiuntur. epist. 2. lib. 2. Tibi patrimonium dij fortunent. *Volo*,] pro Cupio: vt epist. 19. lib. 12. Eandem rem tibi volo bene & feliciter euenire. Et epist. 1. lib. 1. Regis causa, si qui sunt, qui velint. Hanc sententiam expressit aliis verbis epist. 11. Tibi velim ij sint exitus, quos optes: quos fore confido. Et epist. 7. lib. 2. Vt sempiternæ laudi tibi sit iste tribunatus, exopto. *Parentisque tui*] C. Marcelli, ad quem scribit Cicero epistolam sequentem. *In omni varietate rerum mearum:*] epist. seq. Vel in labore, vel in honore meo. & epist. 4. 29. lib. 13. *Vester*,] tuus, & parentis tui. *Matris tuæ*,] Iuniæ. epist. seq. *Ergà salutem*] in laboribus meis. epist. 11. *Dignitatem*] in honoribus. Proxime vtrumque dixit: In omni varietate rerum mearum. *Diligas, atque defendas.*] præsertim in consulatu. timebat enim Cicero, ne sibi, propter Galliarum controuersiam, Pompeio eas Cæsari ante legitimum tempus eripere cupiente, vel succederet nemo, vel etiam prouinciæ tempus prorogaretur. epist. 7. & lib. 8. epist. 5. 6. 8.

Argvmentvm epist. ix.

Gratulatur C. Marcello de filio consule designato: petitque vt se absentem diligat, atque defendat. Eodem anno.

Cicero procos. S. D. C. Marcello collegæ. 9.

Marcellum tuum consulem factum, teque ea lætitia affectum esse, quam maxime optasti, mirũ in modum gaudeo, idque cũ ipsius causa, tum quod te omnibus secundissimis rebus dignissimum indico: cuius erga me singularem benevolentiam vel in labore meo, vel in honore perspexi: totam denique domum vestram vel salutis, vel dignitatis meæ studiosissimam, cupidissimamque cognoui. Quare gratum mihi feceris, si vxori tuæ

Iunia, grauissima atque optima femina, meis verbis eam gratulatus. A te id, quod consuesti, peto, me absentem diligas, atque defendas. Vale.

EXPLANATIO.

Collega.] in auguratu. hoc ipse docet Cicero lib. 2. de Diuin. & Catilius. *Marcellum tuum*] filium. *Vel in labore meo, vel in honore*] idem aliis verbis in epistola superiore: Patris tui pluribus beneficiis, vel defensus tristibus temporibus, vel ornatus secundis. & epist. 10. *Vel salutis, vel dignitatis meae*] proxime dixit: vel in labore meo, vel in honore. *Iuniae*] matri C. Marcelli, consulis designati.

ARGVMENTVM EPIST. X.

Commendat studiose suam existimationem consuli Marcello in supplicatione decernenda.

M. Cicero imp. S. D. C. Marcello C. F. cos. 10.

Quando id accidit, quod mihi maxime fuit optatũ, vt omnium Marcellorum, Marcellinorum etiam, (mirificus enim generis ac nominis vestri fuit ergame semper animus) quando ergo ita accidit, vt omnium vestrũ studio tuus consulatus satisfacere posset, in quem meae res gestae, laus que, & honor earum potissimum incideret: peto a te id, quod facillimũ factu sit, non aspernante, vt confido, senatu: vt quam honorificentissimum S. C. litteris meis recitatis, faciendum cures. Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus: allegarem ad te illos, a quibus intelligis me praecipue diligi. Patris tui beneficia in me sunt amplissima. neque enim saluti mea, neque honori amicior quisquam dici potest.

frater

frater tuus quanti me faciat, semperque fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem. domus tua denique tota me semper omnibus summis officiis prosecuta est. neque vero tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum. Quare a te peto maiorem in modum, ut me per te quamornatissimum velis esse, meamque & in supplicatione decernenda, & in ceteris rebus existimationem satis tibi esse commendatam putes. Vale.

EXPLANATIO.

Quando id accidit,] sic mei quinque veteres libri: reliqui, Quomodo, Cum, Quom: placet, Quando. *Marcellinorum etiam,*] eorum etiam, qui ex familia vestra in alias adoptione transierunt. designat maxime Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum: de quo vide quæ diximus epist. 1. *Generis,*] Claudiæ gentis. *Nominis*] nomen interdum accipitur pro familia, interdum & pro prænomine, vel cognomine. hic videtur esse dictum de familia. *Laus que & honor earum*] vt laudari, & honorari, te consule possent, supplicatione decreta. *Si mihi tecum minus esset,*] diximus hoc de genere loquendi, epist. 1. lib. 13. *Allegarem*] mitterem. epist. 4. Philolophiam ad te allegem. *Neque enim saluti meæ, neque honori amicior quisquam dici potest.*] Idem aliis verbis epist 8. 9. *Frater tuus*] patruelis, M. Marcellus. epist. 7. *Neque fere tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum.*] paullo ante dixit: Si mihi tecum minus esset, quam est cum omnibus tuis. *In supplicatione decernenda*] vterque consul, magistramen Paullus, Ciceroni studuit in supplicatione decernenda; vide epist. 11. lib. 8.

ARGVMENTVM EPIST. XI.

Agit gratias consuli Marcello de supplicatione decreta: eo se propediem ad Vrbem fore significat.

Cicero imp. S. D. C. Marcello cos. II.

Quanta tibi cura meus honos fuerit, & quam idem

exstiteris consul in me ornando, & amplificando, qui fueras semper cum parentibus tuis, & cum tota domo: etsi res ipsa loquebatur, cognoui tamen ex meorum omnium litteris. itaque nihil est tantum, quod ego non tua caussa debeam, facturusque sim cum studiose, tum libenter. nam magni interest, cui debeas: debere autem nemini malui, quam tibi: cui me cum studia communia, beneficia paterna, tuaque iam ante coniunxerant: tum accedit, mea quidem sententia, maximum vinculum, quod ita remp. geris, atque gessisti, qua mihi carius nihil est, vt, quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantundem ego vnus debeam, non recusem. quamobrem tibi velim ij sint exitus, quos mereris: quos fore confido. Ego, sime nauigatio non morabitur, qua incurrebat in ipsos Etesias, propediem, te, vt spero, videbo. Vale.

EXPLANATIO.

Meus honos] supplicatio. *Cum parentibus tuis*] matrem quoque significat: de qua vide epist. 8. *Res ipsa loquebatur,*] cum decreta mihi supplicatio esset. *Magni interest, cui debeas:*] caussam affert, cur dixerit, Tum libenter. nonenim omnibus libenter debemus. *Iam ante*] ante quam consul esses. *Vt, quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantundem ego vnus debeam, non recusem.*] simile illud epist. 18. lib. 6. Non recuso, quin, quantum de illo libro, tantundem de mei iudicij fama detrahatur. *Tibi velim ij sint exitus, quos mereris:*] epist. 8. Eum honorem tibi deos fortunare volo. *In ipsos Etesias,*] de his ventis, certo anni tempore flantibus, vnde nomen accepere, diximus epist. 15. lib. 2.

ARGVMENTVM EPIST. XII.

Et gratulatur Paullo de consulatu, sicuti epist. 8. gratulatus

Latus est Marcello: & ab eo petit, vt operam det, ne quid sibi temporis ad annuum prouinciale munus addatur. Marcello & Ser. Sulpicio cos.

Cicero imp. S. D. L. Paullo cos. des. 12.

Etsi mihi numquam fuit dubium, quin te populus R. pro tuis summis in remp. meritis, & pro amplissima familiæ dignitate, summo studio, cunctis suffragiis consulem facturus esset: tamen incredibili lætitia sum affectus, cum id mihi nunciatum est: eumque honorem tibi deos fortunare volo, a teque ex tua, maiorumque tuorum dignitate administrari. atque vtinam præsens illum diem, mihi optatissimum, videre potuissem, proque tuis amplissimis erga me studiis atque beneficiis tibi operam meam studiumque nauare. quam mihi facultatem quando hic nec opinatus & improuisus prouinciæ casus eripuit: tamen, vt te consulem remp. pro tua dignitate gerentem videre possim, magnopere a te peto, vt operam des, efficias, ne quid mihi fiat iniuria, neve quid temporis ad meum annuum munus accedat. quod si feceris: magnus ad tua pristina erga me studia cumulus accedet. Vale.

EXPLANATIO.

L. Paullo] Æmiliæ gentis, patriciæ. videtur is esse, qui Catilinam lege Plautia, vt ait Sallustius, interrogarat. *Cos. des.*] cum C. Marcello. *Nec opinatus & improuisus*,] hæ duæ particulæ, Nec, Et, sic vsurpantur interdum, vt antecedat ea, quæ negat, sequatur quæ affirmat. epist. 1. lib. 10. Nec miror, & gaudeo. *Prouinciæ casus*,] epist. 2. lib. 3. Cum & contra voluntatem meam, & præter opinionem accidisset, vt mihi cum imperio in prouinciam proficisci necesse esset.

ARGVMENTVM EPIST. XIII.

Petit, vt sibi supplicationem decernendam curet: suamque ceteris in rebus existimationem commendat. Paullo & Marcello cos.

M. Cicero imp. S. D. L. Paullo cos. 13.

Maxime mihi fuit optatum, Romae esse tecum, multas ob causas, sed praecipue, vt & in petendo, & in gerendo consulatu meum tibi debitum studium perspicere posses. ac petitionis quidem tuae ratio mihi semper fuit explorata: sed tamen nauare operam volebam. in consulatu vero cupio equidem te minus habere negotij: sed moleste fero, me consulem tuum studium adolescentis perspexisse, te meum, cum id atatis sim, perspicere non posse. sed ita fato nescio quo contigisse arbitror, vt tibi ad me ornandum semper detur facultas, mihi ad remunerandum nihil suppetat praeter voluntatem. ornasti consulatum, ornasti reditum meum. incidit meum tempus rerum gerendarum in ipsum consulatum tuum. itaque cum & tua summa amplitudo, & dignitas, & meus magnus honos, magnaque existimatio postulare videatur, vt a te pluribus verbis contendam, ac petam, vt quam honorificentissimum S. C. de meis rebus gestis faciendum cures: nõ audeo vehementer a te contendere: ne aut ipse tua perpetua consuetudinis erga me oblitus esse videar, aut te oblitum putem. quare, vt te velle arbitror, ita faciã: atque ab eo, quem omnes gentes sciunt de me optime meritum, breuiter petam. Si alij consules essent: ad te potissimum Paulle mitterem, vt eos mihi quam amicissimos redderes: nũc, cum tua summa potestas, summaque auctoritas, no-

taque

taque omnibus nostra necessitudo sit; vehementer te rogo, vt & quamhonorificentissime cures decernendum de meis rebus gestis, & quamcelerrime dignas res esse & honore, & gratulatione, cognosces ex iis litteris, quas ad te, & ad collegam, & senatum publice misi: omniumque mearum reliquarum rerum, maximeque existimationis mea procurationem, susceptam, velim habeas; in primisque tibi cura sit, quod abs te superioribus quoque litteris petiui, ne mihi tempus prorogetur. cupio te consulem videre, ommaque, qua spero, cum absens, tum etiam presens te consule assequi. Vale.

EXPLANATIO.

Fuit explorata:] numquam dubitaui, quin te populus R. consulem cunctis suffragiis facturus esset. *Ornasti*] studiis & officiis tuis. *Reditum meum.*] ab exsulio. *Rerum gerendarum,*] in prouincia. *Amplitudo, & dignitas,*] quæ consulis est. *Omnes gentes,*] significat, prædicari a se etiam in prouincia, quantum Paullo debeat. *Honore,*] supplicationis. *Gratulatione,*] vt gratulatio fiat diis immortalibus ob res prospere gestas. *Ad collegam,*] C. Marcellum. eæ litteræ non exstant. *Procurationem, susceptam, velim habeas;*] quam antea susceptisti, eam velim habeas. *Cum absens, tum etiam presens,*] absens supplicationem, præsens triumphum.

ARGVMENTVM EPIST. XIV.

Facturum se studiose Fabij caussa, qua Cassius rogauerat, pollicetur: dolet, se Cassium non vidisse ad vrbem, e prouincia redeuntem: rogat, operam det, ne quid sibi temporis ad annuam prouincia administrationem accedat. Paullo & Marcello cos.

Cicero S. D. C. Cassio proquæs. 14.

M. Fabium quod mihi amicum tua commendatione das, nullum in eo facio quæstum. multi enim anni sunt, cum ille in are meo est, & a me diligitur propter summam suam humanitatem & obseruantiam. sed tamen, quod te ab eo egregie diligi sensi, multo amicior ei sum factus. itaque quamquam profecerunt litteræ tuæ: tamen aliquanto plus commendationis apud me habuit animus ipsius erga te mihi perspectus & cognitus. Sed de Fabio faciemus studiose, quæ rogas. Tu, multis de caussis, vellem, me conuenire potuisses; primum, vt te, quem iamdiu plurimi facio, tanto interuallo viderem: deinde, vt tibi, quod feci per litteras, possem præsens gratulari: tum, vt, quibus de rebus vellemus, tu tuis, ego meis, inter nos communicaremus: postremo, vt amicitia nostra, quæ summis officiis ab vtroque culta est, sed longis interuallis temporum interruptam consuetudinem habuit, confirmaretur vehementius. id quando non accidit, vtemur bono litterarum, & eadem fere absentes, quæ si coram essemus, consequemur. vnus scilicet fructus, qui in te videndo est, percipi litteris non potest. alter gratulationis est, is quidem exilior, quam si tibi, te ipsum intuens, gratularer: sed tamen & feci ante, & facio nunc, tibique cum pro rerum magnitudine, quas gessisti, tum pro opportunitate temporis gratulor, quod te de prouincia decedentem summa laus, & summa gratia prouincia prosecuta est. Tertium est, vt id quod de nostris rebus coram communicassemus inter nos, conficiamus idem litteris. Ego ceterarum rerum caussa tibi Romã properandum magnopere censeo: (nam & ea, quæ reliqui,

qui, tranquilla de te erant: & hac tua recenti victoria tanta clarum aduẽtum tuum fore intelligo) sed, si quæ sunt onera tuorum; si tanta sunt, vt ea sustinere possis, propera: nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius: sin maiora, considera, ne in alienissimum tempus cadat aduentus tuus. huius rei totum consilium tuũ est. tu enim scis, quid sustinere possis. si potes; laudabile, atque populare est: sin plane non potes, absens hominum sermones facilius sustinebis. De me autem idem tecum his ago litteris, quod superioribus egi, vt omnes tuos nerues in eo contendas, ne quid mihi ad hanc prouinciam, quam & senatus, & populus annuam esse voluit, temporis prorogetur. hoc a te ita contendo, vt in eo fortunas meas positas putem. habes Paullum nostrum nostri cupidissimum: est Curio: est Furnius. sic velim enitare, quasi in eo sint mihi omnia. Extremum illud est de iis, quæ proposueram, confirmatio nostræ amicitiæ: de qua pluribus verbis nihil opus est. tu puer me appetisti: ego autem semper ornamento te mihi fore duxi. fuisti etiam præsidio tristissimis meis temporibus. accessit post tuum discessum familiaritas mihi cum Bruto tuo maxima. itaque in vestro ingenio & industria mihi plurimum & suauitatis, & dignitatis constitutum puto. id tu vt tuo studio confirmes, te vehementer rogo, litterasque ad me & continuo mittas, &, cum Romam veneris, quamsapissime. Vale.

EXPLANATIO.

C. Cassio] qui postea Cæsarem occidit. *Proques.*] quæstor cum M. Crasso procos. in Syriam iuerat. eo mox a Parthis interfecto, proquæstor vsque ad Bibuli procos. aduentum in prouincia remansit. *M. Fabium*] fortasse is est,

quem Cœlio commendat epist. 14. lib. 2. Pæto epist. 25. lib. 9. Curtio epist. 59. lib. 13. *In ære meo est,*] inter meos. epist. 62. lib. 13. Semper in animo habui, te in meo ære esse propter Lamiæ nostri coniunctionem. *Me conuenire potuisses:*] ante quam ab vrbe discederem, in prouinciam proficiscens. *Tanto interuallo,*] post triennium. nam Cassius cum Crasso proconsule in Syriam iuerat Domitio & Appio cos. Cicero autem Sulpicio & Marcello. *Gratulari*] ob rem bene gestam. infra: Hac tua victoria tanta. Et epist. 10. lib. 2. & ad Att. epist. 20. lib. 5. *Tum,*] cum de duabus rebus agit Cicero, primum, deinde, solet vsurpare: cum de tribus, primum, deinde, postremo: cum de quattuor, tertio loco Tum inserit. *Bono litterarum,*] commodo litteratum. *Vnus scilicet fructus,*] etsi video esse in aliquot antiquis libris, Vnus scilicet vni fructus: mihi tamen magis arridet, Vnus scilicet fructus: vt est in tribus item antiquis libris. verbum enim, Vni, quem hic locum habeat, non satis intelligo. quid enim est, Vnus vni fructus percipi litteris non potest? quasi vero non id omnium commune sit. nemo enim ex amici litteris eum fructum, quem ex præsentis conspectu & sermone, percipit. *Pro opportunitate temporis,*] hoc videtur dicere, quia parabatur in eum accusatio, fortasse de repetundis. nam auaritiæ nomine male audiit Cassius. quod & Plutarchus in Bruti vita narrat: & Cœlij quoque testimonio cognoscitur. ait enim epist. 8. lib. 8. In eam opinionem Cassius venerat; quæ diripuisset ipse, vt viderentur ab hoste iactata, finxisse bellum, & Arabas in prouinciam immisisse, eosque Parthos esse senatui renunciasse. satis igitur Cassij patet auaritia. accusationem autem demonstrant illa verba: Si quæ sunt onera tuorum; si tanta sunt, vt ea sustinere possis: &c. Recte igitur gratulatur Cicero pro opportunitate temporis, quia summam in eum decedentem prouincia beneuolentiam ostenderat. quod inimicorum sermones refellebat. *Ea, quæ reliqui,*] cum ab vrbe discessi, turbulenti nihil erat aduersus te: sed allatus postea victoriæ tuæ nuncius clariorem faciet aduentum tuum. *Hac tua recens victoria*] Parthos enim Cassius fudit, fugauitque post aduentum Ciceronis in prouinciã. id ostendit epist. 10. lib. 2. fudit tamen Parthos Cassius ante Bibuli Syriæ proconsulis aduentum. qua de re sic in

Philip.

Philip. 11. Magnas ille res gessit ante Bibuli, summi viri, aduentum, cum Parthorum nobilissimos duces, maximasque copias fudit, Syriamque immani Parthorum impetu liberauit. De hac victoria Dio lib. 40. & alij. *Si quæ sunt onera eorum*;] Quæ sunt hæc onera? opinor vel propinquus aliquis Cassij, vel amicus, qui cum eo fuisset in prouincia, pecuniæ contra leges captæ, aut ereptæ accusabatur: qui si damnatus esset, manifestum præiudicium fuisset in Cassium. *Si tanta sunt*,] Tanta, minuit hic potius, quam auget magnitudinem: vt epist. 8. lib. 8. Sin aut non erit istic bellum, aut tantum erit, vt vos, aut successores, paruis additis copiis, sustinere possint. *Ea sustinere*,] efficere, ne damnentur. Translatio, quia dixerat, Onera. *Propera: nihil tibi erit lautius*,] ex omnibus antiquis libris, vnus omnino Maffeorum est, in quo ita legatur. nam reliqui mei, Prope; Mediceus, Propere, habet. ex quo patet, qui veritatem e tenebris velit educere, multos ei consulendos esse veteres libros. Sententia satis aperta. *Lautius*,] elegantius. *Scis, quid sustinere possis.*] scis, an tuis opibus efficere possis, vt absoluantur tui. Tecta admonitio: quasi dicat: si damnantur tui; tibi quoque periculum impendet. *Senatus*] senatus consulto. *Populus*] lege. epist. 7. *Paullum*] Consulem. epist. 13. *Est Curio: est Furnius.*] vterque tribunus pl. epist. 11. lib. 8. & ad Att. ep. 18. lib. 5. *Enitare*,] Supra: Omnes tuos neruos in eo contendas. *Quasi in eo sint mihi omnia.*] Supra: Vt in eo fortunas meas positas putem. *Tristissimis meis temporibus.*] Clodianis: cum in exsulium Cicero pulsus est. *Cum Bruto tuo*,] M. Bruto: cuius soror vxor erat Cassij. Plutarchus, & alij. *Suauitatis*,] habet rationem ætatis: nam erant Cicerone multis annis iuniores.

ARGVMENTVM EPIST. XV.

Consilium suum de non renouando ciuili bello demonstrat: clementiam Cæsaris laudat: Italiæ gemitum, & ciuitatis querellas ostendit: Cassij sententiam non de præsentibus modo, sed etiam de futuris rebus exquirit. Cæsare iterum & Seruilio cos.

Cicero S. D. Cassio. 15.

Etsi uterque nostrum, spe pacis, & odio ciuilis sanguinis, abesse a belli pertinacia voluit: tamen, quando eius consilij princeps ego fuisse videor, plus fortasse tibi praestare ipse debeo, quam a te exspectare. etsi, ut sape soleo mecum recordari, sermo familiaris meus tecum, & item mecum tuus adduxit utrumque nostrum ad id consilium, ut uno prœlio putaremus si non totam causam, at certe nostrum iudicium definiri conuenire. neque quisquam hanc nostram sententiam uere umquam reprehendit, praeter eos, qui arbitrantur melius esse deleri omnino remp. quam imminutam & debilitatam manere. ego autem ex interitu eius nullam spem scilicet mihi proponebam, ex reliquiis magnam. sed ea sunt consecuta, ut magis mirum sit accidere illa potuisse, quam nos non uidisse ea futura, nec, cum homines essemus, diuinare potuisse. equidem fateor meam coniecturam hanc fuisse, ut, illo quasi quodam fatali prœlio facto, & victores communi saluti consulere uellent, & victi suae. utrumque autem positum esse arbitrabar in celeritate uictoris. quae si fuisset, eandem clementiam experta esset Africa, quam cognouit Asia, quam etiam Achaia, &, ut opinor, ipso legato, ac deprecatore. amissis autem temporibus, quae plurimum valent, praesertim in bellis ciuilibus, interpositus annus alios induxit, ut uictoriam sperarent, alios, ut ipsum, uinci, contemnerent. atque horum malorum omnium culpam fortuna sustinet. quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adiunctum iri, aut nescio quem istum Pharnacem Asia terrorem illaturum putaret? nos tamen, in consilio pari,

pari casu dissimili usi sumus. tu enim eam partem petisti, vt & consilijs interesses, & quod maxime curam leuat, futura animo prospicere posses: ego, qui festinaui, vt Cæsarem in Italia viderem, (sic enim arbitrabamur) eumque, multis honestissimis viris conseruatis, redeuntem, ad pacem currentem, vt aiunt, incitarem, ab illo longissime & absum, & abfui: versor autem in gemitu Italiæ, & in vrbis miserrimis querellis: quibus aliquid opis fortasse, ego pro mea, tu pro tua, pro sua quisque parte ferre potuisset, si auctor affuisset. quare velim pro tua erga me perpetua benevolentia scribas ad me, quid videas, quid sentias, quid exspectandum, quid agendũ nobis existimes. magni erunt mihi tuæ litteræ. atque vtinam primis illis, quas Luceria miseras, paruissem. sine vlla enim molestia dignitatem meã retinuissem. Vale.

EXPLANATIO.

Vterque nostrum,] vterque enim, victo in Pharsalia Pompeio, ab armis discessit, verum prior Cicero: propterea subiungit: Eius consilij princeps ego fuisse videor. *Spe pacis,*] spe enim sperabam, vt, illo in Pharsalia quasi quodam fatali prœlio facto, pax consequeretur. sed, cum homines essemus, ea futura, quæ acciderunt, diuinare non potuimus. *Odio ciuili sanguinis,*] verum: tamen illud verius, spe pacis. nam bellum in Africa renouatum iri non putauit. quod infra significat: & ad Atticum aperte, epist. 16. lib. 11. *Plus fortasse tibi præstare ipse debeo quam a te exspectare.*] efficere ipse debeo, ne te pœniteat consilij tui, non a te exspectare, vt ea scribas ad me, quibus in sententia confirmer. Hoc præponit, quia dicturus erat, quod in extremo posuit: Velim scribas ad me, quid videas, quid sentias, quid exspectandum, quid agendũ nobis existimes. Hanc enim ob causam scripsisse videtur has litteras. *Si nõ totam causam,*] fieri enim potest, vt Pompeiana causa vno prœlio victa, tamẽ afflicta & perdita plane

non esset. *Nostrum iudicium desinere conuenire.*] vt arma deponeremus. iudicare enim ex vna pugna potuimus, persequi nos belli ciuilis extrema non debere. *Delere*] deletur enim resp. cum de communi iure, pace contempta, disceptatur armis. *Imminutam*] vno prœlio. *Scisceret*] eleganter vsurpatum pro nimirum. epist. 6. lib. 1. & 21. lib. 9. & ad Att. epist. 10. lib. 13. *Nos non vidisse,*] non enim fore putauimus, vt in Africa tantum bellum, tantis Pompeianorum copiis, excitaretur. Videtur significare, ab armis fortasse discessurũ neque ipsum, neque Cassium fuisse, si vidissent ea futura, quæ postea præter vtriusque opinionem acciderunt. iam enim dixit, vtrumque spe pacis abesse a belli pertinacia voluisse. quod apertius ad Atticum scripsit, epist. 16. lib. 11. Qui ex Asia (inquit) veniunt, nihil auditum esse dicunt de pace: cuius ego spe in hanc fraudem incidi. *Cum homines essemus,*] quibus diuinare non licet. *Et victores communis saluti consulere vellent,*] pace facta, victis ignoscendo. *Et victi sua.*] depositis armis, venia præteritorum petita. *Africa,*] Pompeiani, qui se post Pharsalicum prœlium in Africam contulerant. Metonymia: nam ab eo, quod continet, significatur id, quod continetur. *Quam cognouit Asia, quam etiam Achaia,*] quam cognouerunt ij, qui post Pharsalicam pugnam se in Asiam, & in Achaiam receperunt. Videtur autem hic locus indicare, scriptam esse hanc epistolam postea quam Cæsar ex Alexandrino bello per Asiam, & Achaiam in Italiam reuertit. Ego aliter sentio. nam, ante reditum suũ in Italiam, Pompeianis multis, vel in Asia, vel in Achaia commorãtibus, Cæsar ignouit. hoc probatur verbis ep. 14. lib. 11. ad Att. Cum adhuc Cæsar esset Alexandriæ, tamen in illa epistola scribit Cicero ignotum esse quibusdam Pompeianis, qui vel in Achaia, vel in Asia confederant. Præterea cum ait in hac ad Cassiũ epistola: Quis nescio quem istum Pharnacem Asiæ terrorem illaturum putaret? num dubie significat, Cæsarem cũ Pharnace bellũ gerere? Iam illud, Ego, qui festinaui, vt Cæsarem in Italia viderem: satis aperte, vt mihi videtur, demonstrat, Ciceronem Brundisij adhuc esse, nec dum Cæsarem vidisse. *Ipso*] Cæsare. *Legato, ac deprecatore.*] non exspectasset, vt Pompeiani legatos ad eum, qui deprecarentur, mitteret: sed ipse ad eos, quæ est eius humanitas & clementia, vltro iuisset, atque,

atque, vt pace facta reconciliarentur, deprecatus esset. *Temporibus*,] occasionibus. *Qua plurimum valent*,] nam neque res eædem semper sunt, neque hominum voluntas. *Interpositus annus*,] inter pugnam Pharsalicam, & id tempus, quo Cæsar, consumptis (vt ait Appianus) in Alexandrino bello nouem mensibus, Pharnacem deuicit. *Alios induxit, vt victoriam sperarent, alios, vt ipsum, vinci, contemnerent.*] Pompeianorum, bellum in Africa renouantium, duo genera ponit: quorum alij, anno post Pharsaliæ cladem interposito, in spem victoriæ venerant: alij, licet victoriam non sperarent, pugnare tamen statuerant, ita animati, vt, etiam si contigisset, vincerentur, non laborarent. *Culpam fortuna sustinet.*] culpam vocat, quia bellum in Africa renouetur, sed fortunæ culpam, non hominum. *Tantam moram*,] nouem mensium. Appianus. *Nescio quem istum Pharnacem*,] quem nemo tanti roboris putauit, vt Asiæ terrorem inferret. Mithridatis filius fuit: quo Cæsar mox vnica pugna superato, scripsit ad amicos: Veni, vidi, vici: vt Pompeium carperet, qui tantum mulierculis in Asia pugnasset. Hic locus, nondum vidum esse Pharnacem, ostendit, ex quo licet epistolæ annum inuenire. Fuisse autem, cum Pharnaces Asiam terreret, Ciceronem Brundisij, duæ ad Atticum epistolæ, 21. 22. lib. 11. clarissime demonstrant. *In consilio parti*,] discedendi ab armis, & spe pacis, & odio ciuilis sanguinis. *Casu dissimili*,] hoc explanatur sequentibus verbis: quorum sententia, collecta breuiter, hæc est: Tu te ad Cæsarem ipsum contulisti, vt cum eo esses: ego me Brundisium, vt eum exspectarem. *Consilium interesses*,] Cæsaris. Cassius enim cum classe in Hellesponto Cæsari occurrens, non solum ei se tradidit, verum etiam apud eum mansit. Dio lib. 42. *Futura animo prospicere posses:*] quod ijs non licet, qui consilijs non interfunt. Propterea dixit infra: Velim scribas ad me, quid videas, quid sentias, quid exspectandum, quid agendum nobis existimes. *Festinaui*,] cuius eum consilij grauiter pœnituit. ad Att. epist. 6. & 9. lib. 11. *Sic enim ab ea barbarabamur*,] nam neque de Alexandrino bello, neque de Pharnace suspicari poteramus. *Longissime*] Cicero enim Brundisij, Cæsar in Ponto confecto iam, vt arbitror, Alexandrino bello. *In gemitu Italiæ, & in orbis miserrimi querellis:*] absente Cæsare, M. Antonius multa con-

tra leges, moremque maiorum tyrannico more commisit. itaque Cicero oratione secunda in illum, Italiæ, inquit, percursatio, comite mima: in opida militum crudelis & misera deductio: in vrbe auri, argenti, maximeque vini fœda direptio. Et paullo post: Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egestas: quo se verteret, non habebat: erat ei viuendum latronum ritu; vt tantum haberet, quantum rapere potuisset. *Si auctor affuisset.*] Cæsar: quo auctore publicis vulneribus mederemur. *Quid videas. quid sentias,*] potes enim, cum interfis consilijs, futura animo prospicere. supra. *Primis illis,*] quibus suadebas, vt omnino ab armis abstinerẽ.

ARGVMENTVM EPIST. XVI.

Iocatur in opiniones Epicureorũ, id est in ipsum Cassium, Epicureæ philosophiæ deditum. Cæsare quartum consule, bellum in Hispania contra Pompeij liberos gerente. Videtur autem scripta post sequentes duas: & hic sit ordo: prima, qua incipit, Longior epistola: *secunda,* Pręposteros, *quam ipse alteram esse dicit: tertia,* Puto te, *quam tertiam appellat.*

Cicero S. D. Cassio. 16.

Puto te iam suppudere, cum hæc te tertia iam epistola ante oppressit, quam tu schedulam, aut litteram. sed non vrgeo: longiores enim exspectabo, vel potius exigam. ego si semper haberem, cui darem, vel ternas in hora darem. fit enim nescio quid, vt quasi coram adesse videare, cum scribo aliquid ad te: neque id κατ' εἰδώλων φαντασίας, vt dicunt tui amici noui, qui putant etiam ἐξαγωγικὰς φαντασίας spectris Catianis excitari. nã, ne te fugiat, Catius Insuber Epicureus, qui nuper est mortuus, quæ ille Gargettius, & iam ante Democritus, εἴδωλα, hic spectra nominat. his autem spectris etiamsi oculi possent feriri, quod velis ipsa currunt, animus

qui

qui possit, ego non video. doceas tu me oportebit, cum saluus veneris, in mea ne potestate sit spectrum tuum, vt, simul ac mihi collibitum sit de te cogitare, illud occurrat. neque solum de te, qui mihi hæres in medullis: sed, si insulam Britanniam cœpero cogitare, eius εἴδωλον mihi aduolabit ad pectus? sed hæc posterius. tento enim te, quo animo accipias. si enim stomachabere, & moleste feres: plura dicemus: postulabimusque, ex qua hæresi vi hominibus armatis deiectus sis, in eam restituare. in hoc interdicto non solet addi, In hoc anno. quare si iam biennium, aut triennium est, cum virtuti nunciam remisisti, delenitus illecebris voluptatis; in integro res nobis erit. Quamquam quicum loquor? cum vno fortissimo viro: qui, postea quam forum attigisti, nihil fecisti, nisi plenissimum amplissimæ dignitatis. in ista ipsa αἱρέσει metuo ne plus neruorum sit, quam ego putarim, si modo eam tu probas. Quid tibi in mentem venit, inquies? Quia nihil habebam aliud, quod scriberem. de rep enim nihil scribere possum. neque enim, quod sentio, libet scribere. Vale.

EXPLANATIO.

Cum hæc te tertia iam epistola ante oppressit,] sic olim emendauimus ex antiquo libro Vincentij Riccij a Speridque testati sumus ante aliquot annos in scholijs nostris. nã quod est in alijs veteribus libris: Cum hæc tertia iam epistola ante operis sit: id mihi prorsus non placet. sensus enim videtur esse durior, nec tamen, nisi fallor, verus. quid enim? adeo ne longa est hæc epistola, vt opus videri possit? cum præsertim eam, quæ sequitur, Cicero breuem appellet: quæ tamen breuior, quam hæc, non est. *Exigam.*] quasi debitas: cum ego tres epistolas iam ad te miserim. Nonius in, Exigere, addit: Quando hercle ego temere exigam. *Neque id κατ' εἴδωλον φαντασίας,*] quod Græce φαντασία, Latine visum dici

posse, ait Cicero Acad. 1. hic igitur interpretamur, per spectrorum visa. Putabant igitur Epicurei, si quis aliquam rem cogitaret, eius rei spectrum & imaginem ad cogitantis animum aduolare. de qua opinione dubitat Cicero, & in eo iocatur. *Tuis amicis nouis,*] Epicurei, quorum dogmata Cassius ante biennium probare cœperat. *διανοητικὰς φαντασίας*] mentis, vel intelligentiæ visa. *Spectris Catianis*] cogitationibus illis, quæ spectra Catius vocabat, Epicurus & Democritus εἴδωλα. *Hic spectra nominat.*] tacite, nec sine ioco, Catium accusat, qui, quod Græce εἴδωλον, spectrum Latine conuerterat. Et Cassius in epistola sua, quasi iocum ioco reddens, Nec tamen, inquit, hoc vsu venit propter spectra Catiana. Et quia senserat, Catium a Cicerone reprehensum, quasi Græci verbi malum interpretem, ægre ferens Epicureos suos vt barbare loquentes morderi, tamquam ad vlciscendam iniuriam subiunxit: Pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, vt Catium Athenis natum esse dicas. *Excitari.*] commoueri. dicebant enim Epicurei, si quis aliquid cogitaret, eius animum cogitatæ rei spectro feriri. id Cicero infra explanat, cum ait: Doceas tu me oportebit, cum saluus veneris, in tua ne potestate sit spectrum tuum, vt, simul ac mihi libitum sit de te cogitare, illud occurrat. Et proxime: Si insulam Britanniam cœpero cogitare, eius εἴδωλον mihi aduolabit ad pectus? Hic igitur aperte Cicero ostendit, Epicureorum hanc opinionem fuisse, vt spectra non modo in oculos, sed in animum quoque, si quam rem cogitare cœpissemus, incurrerent. Libro autem de Fin. 1. ex Epicuri sententia non cogitatione spectra in animo gigni, sed spectrorum incursione adduci nos ad cogitandum, nõ obscure docet. Imagines (inquit) quæ εἴδωλα nominant, quorum incursione nõ solum videamus, sed etiam cogitemus. Eodemque spectat illud epist. 3. lib. 2. ad Att. Si κατ' εἰδώλων ἐμπλώσεις videremus, valde laborarent εἴδωλα in angustijs. *Catius*] de quo Quinctilianus lib. 10. cap. 1. In Epicureis leuis quidem, sed non iniucundus tamen auctor est Catius. *Insuber*] sic olim placuit: quamquam videremus in antiquis omnibus libris esse, Insuper. *Gargettius*] Epicureus, ex ignobili pago Gargetto: vnde Cicero lib. 2. de Nat. deo. Quam volet, inquit, Epicurus iocetur, homo non aptissimus ad iocandum, minimeque respiciens

respiciens patriam. Laertius, Suidas. *Democritus*] Abderites, Pythagoræ imitator, quamquam eum non audiuerit. Laertius. *His autem spectris*] & hic iocum quærit, iterato spectrorum vocabulo. *Etiamsi oculi possent ferire*,] quæ fuit Epicuri sententia. *Quod velis ipsa currunt*;] Vincentij Riccij a Spe liber habet: Quod in his incurrat: reliqui; Quod velis ipsa currunt. vnus hoc totum non habet, sed amplam lacunam, quantam scilicet implerent hæc ipsa verba: vt fortasse Græcum aliquid desit. nam eodem modo, qui librum illũ descripsit, vbi Græcum aliquid occurrit, inane spatium reliquit. Hæc mihi varietas mendi suspicionem affert, & libenter legerem, Quod, cum velis, ipsa incurrunt, id est in animũ. *Insulam Britanniam*] si, quam numquam vidi, cœpero cogitare. *Si enim stomachabere*,] quod irridere videar Epicuri dogmata. *Ex qua hæresi*] e Stoica, vt ex epist. 19. intelligitur. *Vi hominibus armatis*] periocum verba mutuatur ex iurisconsultorum formulis. nam hoc significat: postulabimus, vt, omissa voluptate, referas te ad virtutem, a qua discessisti. Vide epist. 13. lib. 7. *In hoc anno.*] quod addi solebat in omnibus interdictis. *Cum virtuti nunciũ remisisti*,] cum virtutem amare desijsti. translatio ab ijs, qui diuortium faciunt. *In integro res nobis erit.*] in integro non esset, si, vt in ceteris interdictis, item in hoc adderetur, In hoc anno. Sed tibi annuum spatium definitum non est: conceditur, vt vel post biennium, aut etiam triennium cum virtute in gratiam redeas. *Quamquam quicum loquor?*] quamquam, cum te nouerim, sperare posse videor, te ad virtutem esse rediturum. nihil enim vmquam fecisti, nisi plenissimum amplissimæ dignitatis. *In ista ipsa αἱρέσι*] in Epicurea secta, quam probare cœpisti. *Neruorum*,] cum ego eam mollem & imbecillam putarim. *Quid tibi in mentem venit, inquies?*] cur hæc scribis? inquies. *Neque enim, quod sentio, libet scribere.*] epist. 4. lib. 2. In hoc genere hæc mea caussa est, vt neque ea, quæ sentio, velim scribere.

ARGVMENTVM EPIST. XVII.

Queritur de tabellariorum importunitate: P. Sullæ mortem, rumores de bello Hispaniensi, Pansæ profectionem in

prouinciam significat: Cassii consilium de mansione Brundisina probat: officium litterarum & postulas, & pollicetur. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 17.

Praeposteros habes tabellarios: etsi me quidem non offendunt; sed tamen, cum a me discedunt, flagitant litteras: cum ad me veniunt, nullas afferunt. atque id ipsum facerent commodius, si mihi aliquid spatij ad scribendum darent: sed petasati veniunt: comuti ad portas exspectare dicunt. ergo ignoscetis; alteras habebis has breues: sed exspecta πάντα περὶ πάντων. etsi quid ego me tibi purgo, cum tui ad me inanes veniant, ad te cum epistolis reuertantur? Nos hic, (tamen ad te scribam aliquid) P. Sullam patrem mortuum, habebamus. alij, a latronibus, alij, cruditate, dicebant. populus non curabat. combustum enim esse constabat. hoc tu prosapientia tua feres aequo animo. quamquam περὶ σοῦ πολεως amisimus. Caesarem putabant molestè laturum, verentem ne hasta refrixisset. Mindius Marcellus, & Attius pigmentarius valde gaudebant se aduersarium perdidisse. De Hispania nihil, sed exspectatio valde magna: rumores tristiores, sed ἀδιάφορα. Pansa noster paludatus ad III. Kal. Ian. profectus est: vt quiuis intelligere posset, id quod tu nuper dubitare coepisti, τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετὸν esse. nam, quod multos miserijs leuauit, & quod se in his malis hominem praebuit; mirabilis eum virorum bonorum beneuolentia prosecuta est. Tu quod adhuc Brundisij moratus es, valde probo, & gaudeo. & mehercule puto te sapienter facturum, si ἀκινδυνότερος fueris. nobis quidem, qui te amamus, erit gratum. Et, amabo te, cum dabis post-

hac

hac aliquid domum litterarum, mei memineris. ego numquam quemquam ad te, cum sciam, sine meis litteris ire patiar. Vale.

EXPLANATIO.

Exspecta πάντα περὶ πάντων.] omnia de omnibus: longissimas litteras de omnibus rebus. *P. Sullam patrem*] Corneliæ gentis, eum, vt opinor, pro quo extat Ciceronis oratio. vide epist. 19. & lib. 9. epist. 10. & lib. 2. de Off. *Mortuum,*] extra vrbem. nam subiungit: Alij a latronibus, alij, cruditate, dicebant. *Habebamus.*] audiebamus. *Non curabat:*] genere mortis. mortuum autem esse lætabatur. Eodem modo iocatus est Cicero de Sullæ morte epist. 10. lib. 9. *Combustum enim esse constabat.*] itaque de morte dubitari iam non poterat. In hac familia combustum esse neminem, ante Sullam dictatorem, lib. 7. cap. 14. Plinius prodidit. *Pro tua sapientia feres æquo animo.*] ironia. satis enim sciebat non dolere Cassium eius hominis morte, qui bona Pompeianorum emere in auctione solitus esset. infra. *Hasta*] signum auctionis. epist. 10. lib. 9. Ego ceteraqui animo æquo fero: vnum vereor, ne hasta Cæsaris refrixerit. *Aduersarium*] in emendis Pompeianorum bonis. *De Hispania*] in qua Cæsar cum Pompeij liberis pugnabat. *Tristiores,*] aduersi Cæsaris rebus. *Ἀδέσποτοι.*] sine auctore. *Pansa*] C. Vibius Pansa, qui postea cum Hirtio consul fuit. *Paludatus*] epist. 8. lib. 8. *Profectus est*] in Galliam exteriorem, M. Bruto successurus. epist. 26. lib. 12 ad Att. *Vt quisque intelligere posset,*] ex hominum beneuolentia, quæ discedentem prosecuta est. *Nuper*] ante biennium, vel triennium, Epicurus factus. epist. 16. *Dubitare cœpisti,*] honestum enim non propter se ipsum, sed ita, si cum voluptate iungeretur, Epicurei expetebant. *Τὸ καλὸν διὰ αὑτὸ αἱρετόν*] honestum propter se expetendum. *Miseris leuauit,*] valebat enim apud Cæsarem auctoritate. *Hominem præbuit;*] humanissime se gessit: afflictis opem tulit. sic Terentius in Heaut. Homo sum: humani nihil a me alienum puto. Sic locutus epist. 18. lib. 5. Te colligas, virumque præbeas. *Ἀκινδύνους*] minime curiosus, inanium rerum studio vacans, rumusculos cuiusq; rei

non captans. *Erst gratum.*] Brundisij enim Cassius, remotus ab omni negotio.

ARGVMENTVM EPIST. XLIX.

Epistola breuitatem excusat festinatione tabellarij: tristitiam temporum significat: de bello Hispaniensi nihil adhuc esse certi, nihil noui. absenti Cassio gratulatur, sua causa dolet. Eodem anno.

Cicero S. D. Cassio. 18.

Longior epistola fuisset, nisi eo ipso tempore petita esset a me, cum iam iretur ad te: longior etiam, si φλύαρον aliquem habuisset. nam σπουδάζειν sine periculo vix possumus. ridere igitur, inquies, possumus. non mehercule facillime: verumtamen aliam aberrationem a molestijs nullam habemus. vbi igitur, inquies, philosophia? tua quidem in culina, mea molesta est. pudet enim seruire. itaque facio me alias res agere, ne conuicium Platonis audiam. De Hispania nihil adhuc certi: nihil omnino noui. Te abesse, mea causa moleste fero, tua, gaudeo. Sed flagitat tabellarius. valebis igitur, meque, vt a puero feci sti, amabis.

EXPLANATIO.

φλύαρον] garrulum, nugacem. ego autem nugis & garrulitate non delector. σπουδάζειν] serio agere, graues res tractare. *Non mehercule facillime:*] ne Cæsarianos offendamus: quasi de bello Hispaniensi bene speremus, & ideo rideamus. *Aberrationem a molestijs*] epist. 37. lib. 12. ad Att. Aberrationem a dolore. *Vbi igitur, inquies, philosophia?*] non ea tibi molestias adimit? *Tua quidem in culina, mea molesta est.*] mordet Cassium, vt Epicureum, cuius philosophia voluptatem rebus omnibus præponeret. In culina: in epulis. Varie le-

rie legitur hic locus in antiquis libris: Tua quidem in culi-
natua moleſtat: vel, Tua quidem in culina mea moleſtaſ-
ſet: vel, Et quidem in culina mea moleſta eſt: vel, Tua eſt
quidam, in culina mea moleſtaſſet: in vno pro Moleſta,
Moleſtia legitur. *Pudet enim ſeruire.*] reprehendit me,
quia ſeruiam. *Facio me alias res agere,*] fingo me non ſer-
uire, ſed alijs rebus operam dare. *Ne conuiciũm Platonis
audiam.*] ſeruientes obiurgantis. *De Hiſpania*] in qua Cę-
far contra Pompeij filios bellum gerebat. *Mea cauſſa*] quia
careo conſuetudine tua. *Tua,*] quia ſolutus omni cura frue-
ris otio iucundiſſimo. ἀκινδύνως δος, epiſt. 17.

ARGVMENTVM EPIST. XIX.

*Reſpondet ad duas Ciceronũ epiſtolas, quæ ante proximam
ſuperiorem leguntur. maxime autem Epicurum, & Epicure-
os, quorum ipſe in numero erat, a ſtudio virtutis & iuſtitiæ
laudat. Cupere videtur, vt Cæſar in Hiſpania vincat, tam
cognita iam eius clementia. Eodem anno.*

Caſſius S. D. Ciceroni. 19.

*Non mehercule in hac mea peregrinatione quid-
quam libentius facio, quam ſcribo ad te. videor enim
cum præſente loqui, & iocari. nec tamen hoc vſu venit
propter ſpectra Catiana: pro quo tibi proxima epiſtola
totruſticos Stoicos regeram, vt Catium Athenis na-
tum eſſe dicas. Panſam noſtrum ſecunda voluntate ho-
minum paludatũ ex vrbe exiſſe, cum ipſius cauſſa gau-
deo, tum mehercule etiam omnium noſtrum. ſpero e-
nim, homines intellecturos, quanto ſit omnibus odio cru-
delitas, & quanto amori probitas & clementia: atque
ea, quæ maxime mali petant, & concupiſcant, ad bonos
peruenire. difficile eſt enim hominibus perſuadere, τὸ
καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετὸν εἶναι: ἡδονῇ vero & ἀπεχθείαν virtutis,
iuſtitia, πρὸς κακῶν parari, & verum, & probabile eſt. Ita e*

enim Epicurus, a quo omnes Catij, & Amafinij, mali verborum interpretes proficiscuntur, dicit, οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς & δικαίως ζῆν. itaque & Pansa, qui ἡδονὴν sequitur, virtutem retinet: & ij, qui a vobis φιλήδονοι vocantur, sunt φιλόκαλοι & φιλοδίκαιοι, omnesque virtutes & colunt, & retinent. itaque Sulla, cuius iudicium probare debemus, cum dissentire philosophos videret, non quæsiit, quid bonum esset, & omnia bona coemit. cuius ego mortem forti mehercule animo tuli. nec tamen Cæsar diutius nos eum desiderare patietur. nam habet damnatos, quos pro illo nobis restituat: nec ipse sectorem desiderabit, cum filium viderit. Nunc, vt ad remp. redeam, quid in Hispanijs geratur, rescribe. peream, nisi sollicitus sum, ac malo veterem & clementem dominum habere, quam nouum & crudelem experiri. scis, (nam quam sit fatuum: scis, quo modo crudelitatem virtutem putet: scis, quam se semper a nobis derisum putet. vereor, ne nos rustice gladio velit ἀπωκτισμένους. quid fiat si me diligis, rescribe. Hui quam velim scire, vtrum ista sollicito animo, an soluto legas. sciam enim eodem tempore, quid me facere oporteat. Ne longior sim, vale: me, vt facis, ama. Si Cæsar vicit, celeriter me exspecta.

EXPLANATIO.

Spectra Catiana:] vide epist. 16. *Rusticos*] indocte & barbare loquentes. *Stoicos*] quorum sectam probas, vt Epicurea meliorem. *Regeram,*] contra obijciam. tu Catium notasti vt rusticum. & indoctum: ego contra, tot rusticos tibi Stoicos nominabo, vt Catius, cum ijs collatus, vrbanissimus esse videatur. Regerere, est ei, qui aliquid reprehendat, aliquid contra obijcere. Plinius lib. 13. cap. 15. Confines ei Mauri: quibus plurima arbor cedri, & mensarum insaniæ

insania: quas feminæ viris contra margaritas regerunt. *Athenis*] in vrbe totius Græciæ humanissima, & eruditissima, epist. 1. lib. 6. In ea vrbe es, vbi nata & alta est ratio ac moderatio vitæ. *Pansam*] epist. 17. *Ad bonos peruenire.*] vt ad Pansam, probum & clementem virum, peruenit honor Galliæ administrandæ. *Difficile est enim hominibus persuadere,*] quod nunc persuadebitur exemplo Pansæ, propterea dixit: Spero homines intellecturos, quanto sit omnibus odio crudelitas, & quanto amori probitas & clementia. τὸ καλὸν δι' αὑτὸ αἱρετὸν εἶναι:] honestum per se expetendum. hoc significat. multi, cum honestum sequuntur, honorem & vtilitatem spectant: Pansa vero honestum amat propter ipsum. ideo iure perueniunt ad eum, quæ mali concupiscunt. ἡδονὴν δὲ καὶ ἀταραξίαν] voluptatem & statum mentis perturbatione carentem. in his enim duobus felicitatem locabat Epicurus: quod Plutarchi, Laertij, & aliorum testimonijs probatur. *Virtute, iustitia,* τῷ καλῷ *parari,*] hoc sensisse Epicurum, affirmat Cassius: quamquam Catius, & Amafinius, Epicuri verba perperam interpretati, secus opinarentur. quod si virtute, iustitia, honesto voluptas tranquillitasque mentis paratur: quis Epicuri, hoc sentientis, dogma non probet? *Omnes Catij, & Amafinij,*] omnes ij, qui similes Catij sunt & Amafinij. de Catio epist. 16. de Amafinio Tusc. 4. *Mali verborum interpretes,*] vel quia εἴδωλα Catius verteret spectra: vel quod Epicureorum duo genera, vnũ eorum, qui Epicuri mentem sensu falso interpretabantur, opinati voluptatem eam, quam rebus omnibus præponebat Epicurus, nou virtute, iustitia, honesto, sed obscœnis turpibusq; rebus parari: quod Catius, Amafinius, & horum similes alij senserunt, σοφισταὶ a Laertio vocati. Alterum genus eorum erat, qui voluptatem ab honesto & virtute disiungendam non putabant: quod apertis verbis Epicurus ostendit, cum scriptũ reliquisset: οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ δικαίως καὶ καλῶς ζῆν: nõ licet suauiter viuere, nisi iuste & honeste viuatur. ex hoc genere Cassius & se ipsum esse, & Pansam, & alios præterea significat. *Dicit,*] in suis sententijs, quæ Græce κύριαι δόξαι, a Cicerone ratæ sententiæ vocãtur, lib. 1. de Nat. Deo. lib. 2. de Fin. οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν:] nõ potest iucũde viui, nisi honeste & iuste viuatur. q̃ sententiã l. 2. de Fin. sic attigit Cicero

Cum diceres clamare Epicurum, non posse iucunde viui, nisi honeste, & sapienter, & iuste viueretur. Et Tusc. 3. Negat Epicurus iucunde posse viui, nisi cum virtute viuatur. Et Tusc. 5. Epicurus negat quemquam iucunde posse viuere, nisi idem honeste, sapienter, iusteque vjuat. Extant apud Laertium Epicuri aliquot epistolæ: quarum in tertia sunt hæc: Διὸ & φιλοσοφίας προώτερον ὑπάρχα φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν αἱρεταὶ, διδάσκουσαι, ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τῦ φρονίμως, & καλῶς, & δικαίως: οὐδὲ φρονίμως, & καλῶς, & δικαίως, ἄνευ τῦ ἡδέως. Et infra, vbi recitat eius sententias: οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τῦ φρονίμως, & καλῶς, & δικαίως: οὐδὲ φρονίμως, & καλῶς, & δικαίως, ἄνευ τῦ ἡδέως· ὅτῳ δὲ τοῦτο μὴ ὑπάρχα, οὐ ζῆ φρονίμως, & καλῶς, & δικαίως: & ᾧ τοῦτο οὐχ ὑπάρχα, οὐκ ἔστι τοῦτον ἡδέως ζῆν. Quod Cicero lib. 1. de Fin. Latine sic expressit: Clamat Epicurus, non posse iucunde viui, nisi sapienter, honeste, iusteque viuatur, nec sapienter, honeste, iuste, nisi iucunde. *A Sotadeis*] Epicureos irridentibus, tamquam voluptatis, nulla virtutis cura, studiosos. itaque vocatis eos φιλησύνους tantum, non, vt oporteret, etiam φιλοκάλους, καὶ φιλοδικαίους. φιλήδονοι] amatores voluptatis. φιλόκαλοι, καὶ φιλοδίκαιοι] amatores honesti, & iusti. *Sulla*,] cuius mortem Cicero significauerat, epist. 17. *Cuius iudicium probare debemus*,] quasi præstantis viri. Ironia. *Dissentire*] de summo bono: quod alij ponerent in sola voluptate, alij in virtute, quidam in diuitijs, aut in alia re. *Quid bonum esset*,] quod esse varium videbatur, ex varia philosophorum sententia. *Omnia bona coemisse*.] ne erraret in delectu, omnia bona sumpsit. Ludit in ambigua bonorum significatione. nam philosophi de summo bono disputabant: Sulla vero Pompeianorum bona omnia, cum in auctione venderentur, coemit. *Forte mehercule animo*] & hic iocatur. nullam enim Cassius molestiam cepit ex obitu Sullæ. *Desiderare*] nemo Sullam desiderabat: sed, quasi desideraretur, ita fore Cassius dicit, vt alios ei similes restituat Cæsar. *Habet damnatos, quos pro illo nobis restituat*:] arguta in primis & festiua sententia. lege Pompeia damnatos restituerat Cæsar: vt legimus apud eum lib. 3. de bel. ci. hoc latenter Cassius notat: cum tamen de ijs loquatur,

quos

quos Cæsar ad sectiones faciendas, ne hasta refrigesceret, Sullæ mortuo suffecturus esset. Iocus est in verbo, Restituat, ambigua significatione, ad maiorem Cæsaris contumeliam. *Ipse*] Cæsar, cuius erat pecunia, quæ de venditis Pompeianorum bonis colligebatur. *Sectorem*] sector is est, vt Pedianus ait, qui condemnati bona emit in auctione: & secari autem, & cædi bona dicuntur. vnde illud Crassi oratoris in proœmio lib. 3. de Orat. Non tibi illa sunt cædenda, si Crassum vis coercere. *Filium*] P. Sullæ, qui patrem imitabitur: itaque sectore non carebimus. epist. 3. lib. 3. ad Q. fr. *Nisi sollicitus sum,*] de belli euentu. *Clementem*] Cæsarem. *Crudelem*] Cn. Pompeium, Magni filium. Ἀντιμυκτηρίσαι.] vicissim deridere, sed rustice, gladio. nam vrbani homines facetijs & salsis dictis, non gladio, derident. *Soluto*] curis vacuo, non impedito. *Quid me facere oporteat.*] vtrum sollicito, an soluto me animo esse oporteat.

Argvmentvm epist. xx.

Interfecto Cæsare, Trebonius ad Asiam regendam profectus est. euntem Cicero amantissimis litteris prosequitur, missoque iam ad eum libro suo de perfecto oratore: quem librum cum Sabino nescio cui commendauerit, laudat in Sabina gente fidem & probitatem: petit autem a Trebonio crebras litteras, & rationem itineris. Antonio & Dolabella cos.

Cicero S. D. C. Trebonio. 20.

Oratorem meum (sic enim inscripsi) Sabino tuo commendaui. natio me hominis impulit, vt ei recte putarem. nisi forte candidatorum licentia hic quoque vsus, hoc subito cognomen arripuit. etsi modestus eius vultus, sermoque constans habere quiddam a Curibus videbatur. Sed de Sabino satis. Tu, mi Treboni, quando ad amorem meum aliquantulum discedens addidisti: quo tolerabilius feramus igniculum desiderij tui,

crebris nos litteris appellato, atque ita, si idem fiet a nobis. quamquam duæ causſæ ſunt, cur tu frequentior in iſto officio eſſe debeas, quam nos. primum, quod olim ſolebant, qui Romæ erant, ad prouinciales amicos de rep. ſcribere: nunc tu nobis ſcribas oportet: res enim publica iſtic eſt. deinde, quod nos alijs officijs tibi abſenti ſatisfacere poſſumus; tu nobis, niſi litteris, non video, quare alia ſatisfacere poſſis. ſed cetera ſcribes ad nos poſtea: nunc hæc primo cupio cognoſcere; iter tuum cuiuſmodi ſit; vbi Brutum noſtrum videris; quam diu ſimul fueris: deinde, cum proceſſeris longius, de bellicis rebus, de toto negotio: vt exiſtimare poſſimus, quo ſtatu ſimus. ego tantum me ſcire putabo, quantum ex tuis litteris habebo cognitum. Cura vt valeas, meque ames amore illo tuo ſingulari.

EXPLANATIO.

Oratorem meum] ſic appellat librum ſuum de perfecto oratore. epiſt. 18. lib. 6. Oratorem meum tantopere a te probari, vehementer gaudeo. *Sabino*] nomen proprium, a regione tamen deductum. pro Sext. Maledicto Sabino, homini Rheatino. *Natio hominis.*] nota enim Sabinorũ probitas & fides. Liuius de Numa: Suopte ingenio temperatum animum virtutibus fuiſſe opinor magis, inſtructumque non tam peregrinis artibus, quam diſciplina tetrica, ac triſti Sabinorum: quo genere nullum quondam incorruptius fuit. *Candidatorum*] qui magiſtratum petentes, populo ſe, quæſita interdum fictis cognominibus gratia, commendant. *Erſi modeſtus eius vultus*,] altera cauſſa, cur ei librum recte committi putaret. Impulit me, inquit, non ſolum hominis natio, qua Sabinus, verum etiam modeſtus eius vultus, ſermoque conſtans, Sabinam integritatem quadam ex parte referens. *A Curibus*] Numæ regis patria, Sabinorum olim vrbe nobili. *Ad amorem meum aliquantulum diſcedens ad-*

dens addidisti.] pro, Aliquantulum, veteres libri omnes, Aliquantum olim, vno excepto, in quo est, Aliquantulum olim. ex quo placuit, Aliquantulum. nam, Olim, locum non habet: cum Trebonius paullo ante discessisset: quod illud infra demonstrat: Iter tuum cuiusmodi sit; vbi Brutum nostrum videris. *Igniculum desiderii tui,*] eam, qua incendimur, tui videndi cupiditatem. *Istic est:*] in vobis resp. liberatoribus, te, Cassio, Marco, & Decimo Brutis: quibus prouincias senatus decreuerat nam in vrbe, dominantibus Antonio & Dollabella consulibus, resp. non esse videbatur. *Brutum nostrum,*] M. Brutum; qui, metu plebis ab Antonio concitatæ, militumque veteranorum, vrbe excesserat. *De bellicis rebus,*] pro liberanda rep. ab Antonio consule oppressa. *Quo statu simus.*] est enim in vobis resp.

ARGVMENTVM EPIST. XXI.

Rogat, vt sui absentis desiderium crebris & longis epistolis leniat: enumerat Trebonii erga se officia: de Caluo oratore, tam mortuo, quid sentiat, exponit. Cæsare dictatore II. *anno* DCCVI.

Cicero S. D. Trebonio. 21.

Et epistolam tuam legi libenter, & librum libentissime. sed tamen in ea voluptate hunc accepi dolorem, quod, cum incendisses cupiditatem meam consuetudinis augendæ nostræ, (nam ad amorem quidem nihil poterat accedere) tum discedis a nobis, meque tanto desiderio afficis, vt vnam mihi consolationem relinquas, fore, vt vtriusque nostrum absentis desiderium crebris & longis epistolis leniatur. quod ego non modo de me tibi spondere possum, sed de te etiam mihi. nullam enim apud me reliquisti dubitationem, quantum me amares. nam, vt illa omittam, quæ, ciuitate teste,

feciſti, cum mecum inimicitias communicaſti: cum me concionibus tuis defendiſti: cum quæſtor in mea, atque in publica cauſſa conſulum partes ſuſcepiſti: cum tribuno pl. quæſtor non paruiſti, cui tuus præſertim collega pareret: vt hæc recentia, quæ meminero ſemper, obliuiſcar: quæ tua ſollicitudo de me in armis, quæ lætitia in reditu: quæ cura, qui dolor, cum ad te curæ & dolores mei perferrentur: Brundiſium denique te ad me venturum fuiſſe, niſi ſubito in Hiſpaniam miſſus eſſes: vt hæc igitur omittam, quæ mihi tanti æſtimanda ſunt, quanti vitam æſtimo, & ſalutem meã: liber iſte, quem mihi miſiſti, quantam habet declarationem amoris tui. primum, quod tibi facetum videtur, quidquid ego dixi: quod aliis fortaſſe non item: deinde, quod illa, ſiue facetæ ſunt ſiue ſic fiunt, narrante te, venuſtiſſima: quin etiam, ante quam ad me veniatur, riſus omnis pene cõſumitur. quod ſi in his ſcribendis nihil aliud, niſi, quod neceſſe fuit, de vno me tam diu cogitauiſſes: ferreus eſſem, ſi te non amarem. cum vero ea, quæ ſcriptura perſecutus es, ſine ſummo amore cogitare non potueris: non poſſum exiſtimare plus quemquam a ſe ipſo, quam me a te, amari. cui quidem ego amori, vtinam ceteris rebus poſſem, amore certe reſpondebo: quo tamẽ ipſo tibi confido futurum ſatis. Nunc ad epiſtolam venio. cuius copioſe & ſuauiter ſcriptæ, nihil eſt, quod multa reſpondeam. Primum enim ego illas Caluo litteras miſi, non plus, quam has, quas nunc legis, exiſtimans exituras. aliter enim ſcribimus, quod eos ſolos, quibus mittimus: aliter, quod multos lecturos putamus. deinde, ingenium eius melioribus extuli laudibus, quam tu id vere patuiſſe fieri putas. primum, quod ita iudicabam. acute monebatur: genus quoddam ſequebatur, in quo iu-

dicio

dicio lapsus, quo valebat tamen, assequebatur, quod probaret. multa erant, & recondita littera: vis nō erat: ad eam igitur adhortabar. in excitando autem, & in acuendo, plurimum valet, si laudes eum, quem cohortere. Habes de Caluo iudicium, & consilium meum; consilium, quod, hortandi causſa, laudaui; iudicium, quod de ingenio eius valde existimaui bene. Reliquum est, tuam profectionem amore prosequar, reditum spe exspectem, absentem memoria colam, omne desiderium litteris mittendis, accipiendisque leniam. Tu, velim, tua in me studia & officia multum tecum recordere: quæ cum tibi luceat, mihi nefas sit obliuiſci; non modo virum bonum me existimabis, verum etiam te a me amari plurimum iudicabis. Vale.

EXPLANATIO.

Epistolam tuam,]quæ nō exstat. nam illa, quæ est decimasexta lib. 12. de Ciceronis filio, & de Antonio significat: de quibus in hac nulla mentio. & hæc de Caluo respondet: illa mētionem Calui nullam habet. præterea, illa post interitum Cæsaris, hæc ante scripta est. *Librum*]de quo infra. *In ea voluptate hunc accepi dolorem,*] Similis figura epist. 9. lib. 1. In molestia gaudeo. Quo loco vide, quæ diximus. *Discedis a nobis,*]in prouinciam Asiam proficiscens. epist. 16. lib. 12. *Vt illa omittam, quæ, ciuitate tecta, fecisti, cum mecum inimicitias communicasti; cum me concionibus defendisti;*]lepida figura, breuem commemorationem dissimulationis arte inducēs earum rerum, quarum producta narratio satietatem potius, quam delectationem afferret. *ἀνάφρασις* Græce vocatur; cum quæ dā nos dicere negamus, & tamen dicimus: vt epist. 3. lib. 8. ad Att. Omitto illa vetera; quod istum in rēp. ille aluit, auxit, armauit. Et Terentius in Eun. Vt omittam, quod ei amorem difficillimum & carissimum ab meretrice auara, virginem, quam amabat, eam confeci sine molestia. Et Virg. lib. 2. Geor.

An memorem portum, Lucrinoque addita claustra?

Fecisti] temporibus Clodianis. *Concionibus*] quas, vt opinor, priuatus habuit, cõcedente magistratu. nam si eas tribunus pl. habuisset: non ante quæsturam, cuius mentio proxime sequitur, sed post nominatus esset. nam tribunatus pl. post quæsturam dabatur. gessit autem tribunatum Trebonius Pompeio I I. Crasso I I. consulibus, id est biennio post quæsturam, quam gessit Pisone & Gabinio cos. *In mea, atque in publica caussa,*] quo tempore Ciceronem consules Gabinius & Piso, eodem tempore reip. prodiderunt. communis igitur & Ciceronis, & reip. caussa fuit. siquidem ille in coniuratos, ind ĉta quidem caussa, sed iubente senatu, animaduerterat. quo facto lege Clodia in exsulũ abiit. *Tribuno pl.*] P. Clodio, fortasse iubenti, vt omnes magistratus in legem suam iurarent. *Tuus collega,*] alter quæstor vrbanus. nam duo erariũ curabãt. *In armis,*] ciuili bello. *In reditu,*] cum post Pharsalicam pugnam in Italiam redij. *Cura & dolores mei*] vehementer enim Ciceronem pœnituit, in Italiam venisse, non accersitum a Cæsare. vide epist. 6 lib. 11. ad Att. *Brundisium*] vbi Cicero tam diu moratus est, donec Cæsar, confecto Alexãdrino bello, in Italiam rediit. *In Hispaniam,*] vt Hispanię præesset, post prætură, quam gessit anno superiore proximo, Cæsare iterum & Seruilio cos. *Liber iste,*] quem scripserat Trebonius de dictis Ciceronis. *Sine sic,*] Sic, minuendi vim habet, vt epist. 13. lib. 15. ad Att. Caurum Marcellum, me sic, sed non tamen cautissimum. Et apud Terentium in Heaut. Sic satis. *De vno me*] alij, De vno, de vno me. quæ geminatio mihi non admodum probatur: non quod ea sępe Cicero non vtatur, idque grauiter & ornate: sed eam sententĩa, nisi opinione fallor, hoc in loco requirere non videtur. *Si te non amarem,*] quia de me vno tamdiu cogitasses. *Futurum fuit.*] malim. facturum fuit: vt subaudiatur, Me. alioqui, Quo tamen ipso, vnde regatur, non erit. nam, Futurum, nullo modo cum auferẽdi casu cõiungi potest. *Illas Caluo litteras misi,*] videtur ad Ciceronem scripsisse Trebonius, sibi non probari, quod Caluum tãtopere laudasset. id Cicero excusat, quod ad ipsum Caluum cum scriberet, aliter scripserit, quam si multos lecturos putasset. laudauerat enim illum aliquanto plus, quã veritas concederet. Hic est Licinius Caluus, C. Licinij Macri filius:

filius: qui de repetũdis apud Ciceronem prætorem accusatus, voluntaria morte pœnam præcurrit. auctor Valerius Max. & Plutarchus. *Acute monebatur,*] quod est ingenij. Sic Acad lib. 1. Zeno, cũ valde subtiliter disseret, & peracute moneretur, corrigere conatus est disciplinam. *Genus quoddam,*] dicendi. *Quo valebat tamen,*] qua tamen parte valebat, id est ingenio, consequebatur id quod optimum putabat. quam puto fuisse exsilitatem orationis. nam Caluus Atticum se oratorem videri volebat: & nimia quadam religione orationem attenuans, dum verebatur, ne quasi vitiosum sanguinem colligeret, verum etiam deperdebat. hoc enim de illo Cicero scripsit in Bruto. laudatur tamen & a Cicerone, & a Quinctiliano, Tacito, & aliis. *Vis non erat,*] exsiliter enim, sicce, ieiune dicere, id esse Caluus putabat, Attice dicere. quod & in libro, quem Oratorem inscripsit, & alibi Cicero reprehendit. *Plurimum valet, si laudes eum, quem cohortere.*] id obseruat epist. 1. lib. 2. epist 8. lib. 2. & alibi. *Existimauis bene.*] bene iudicaui. id enim valet, existimare, hoc in loco, vt epist. 7. lib. 1. Ex euentu homines de tuo consilio existimaturos. *Profectionem*] in Hispaniam. *Iudicabit.*] si tua in me officia multum tecum recordabere.

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS IN EPISTOLARVM CICERONIS QVÆ FAMILIARES VOcantur, Librum sextumdecimum ad Tironem.

ORDINEM epistolarum fere omnium ad Tironem ostēdit ratio temporis, ex adscripta cuique die, & in ipso argumento satis nota. Prima sine dubio est, quæ incipit, Paullo facilius: secunda, Nō queo; tertia, Nos apud; quarta, Varie; quinta, Vide; sexta, Facilius; septima, Septimum; octaua, Nos ate; nona, Etsi opportunitatem; decima, Quo in discrimine; vndecima, Magnæ; duodecima, Omnia; tertiadecima, Menādrus; quartadecima, Ægypta; quintadecima, Spero; sextadecima, Video; decimaseptima, Sollicitat; decimaoctaua, Exspecto; decimanona, Ego vero; vigesima, Quid igitur? vigesimaprima, De Tirone; vigesimasecunda, Etsi mane; vigesimatertia, Tu vero; vigesimaquarta, Cum vehementer; vigesimaquinta, Etsi iusta; vigesimasexta, Verberaui; vigesimaseptima, Mirificam.

ARGVMENTVM EPIST. I. LIB. XVI.

CVM *e Cilicia proconsul Cicero ad Vrbem rediret, seruum sibi carissimum Tironem, cuius precipue opera in litteris vtebatur, agrum Patris reliquit: ad eum sæpe ex itinere testes amoris ac desiderij sui litteras misit: quarum in ordine quintum locum, vt iam diximus, hominum eruditorū sententia hæc littera obtinent. L. Paullo, C. Marcello cos.*

Tullius

Tullius, & Cicero F. & Q. S. D. Tironi humaniſſimo & optimo. 1.

Vide, quanta in te ſit ſuauitas: duas horas Thyrei fuimus: Xenomenes hoſpes tam te diligit, quam ſi vixerit tecum. is omnia pollicitus eſt, quæ tibi eſſent opus. facturum puto. mihi placebat, ſi firmior eſſes, vt te Leucadem deportares, vt ibi te plane confirmares. videbis, quid Curio, quid Lyſoni, quid medico placeat. volebam ad te Marionem remittere: quem, cum meliuſcule tibi eſſet, ad me mitteres: ſed cogitaui vnas litteras Marionem afferre poſſe, me autem crebras exſpectare. poteris igitur, & facies, ſi me diligis, vt quotidie ſit Acaſtus in portu. multi erunt quibus recte litteras dare poſſis, qui ad me libenter perferant. equidem Patras cuntem neminem prætermittam. Ego omnem ſpem tui diligenter curandi in Curio habeo. nihil poteſt illo fieri humanius, nihil noſtri amantius. ei te totum trade. malo te paullo poſt valentem, quam ſtatim imbecillum videre. cura igitur nihil aliud, niſi vt tu valeas: cetera ego curabo. Etiam atque etiam vale. Leucade proficiſcens, VII. *id. Nou.*

EXPLANATIO.

Thyrei] locus inter Alyziam & Leucadem. nam Patris Alyziam, inde Thyreum, Thyreo Leucadem Cicero venit: vnde proficiſcens hanc epiſtolam ſcripſit. Thyreo nullas litteras dedit: quia duas tantum horas ibi manſit. *Facturum puto.*] aliqua re propoſita, cum Cicero ſubiungit ſententiam ſuam, vtitur hac figura, quam & grauitas, & breuitas commendat, vt hic: Is omnia pollicitus eſt, quæ tibi eſſent opus. facturum puto. Et epiſt. 16. lib. 13. Incenſus ſtudio rerum tuarum, eas litteris Græcis mandare cupiebat. poſſe arbitror, valet in ge-

nio. Ad Att. epist. 4. lib. 10. Iurabat ad summam, quod nullo negotio faceret, amicissimum mihi Cæsarem esse debet. *Marionem remittere,*] quem antea miserat epist. 3. *Cum meusculę tibi esset,*] epist. 6. si recte erit. epist. 22. spero tibi melius esse. Tusc. 1. Pompeio melius factum est. *Acastus*] seruus Ciceronis est. epist. 12. 14. & ad Att. epist. 9. lib. 6. *Patras*] vbi ægrum Tironem reliquerat. epist. 2. lib. 7. ad Att.

ARGVMENTVM EPIST. II.

Aduersis ventis Corcyrę se teneri significat. Tironem hortatur, vt se curet, nec nisi confirmatus nauiget.

Tullius, & Cicero S. D. Tironi suo. 1.

Septimum iam diem Corcyrę tenebamur, Quintus autem pater & filius Buthroti. solliciti eramus de tua valetudine mirum in modum: nec mirabamur nihil a te litterarum. iis enim ventis istinc nauigatur: quos si essent, nos Corcyrę non sederemus. cura igitur te, & confirma; & cum commode, & per valetudinem, & per anni tempus nauigare poteris, ad nos amantissimos tui veni. nemo nos amat, qui te non diligat. carus omnibus exspectatusque venies. Cura vt valeas etiam atque etiam Tiro noster. Vale. XV. Kal. Nou. Corcyra.

EXPLANATIO.

Non sederemus,] sedere, interdum est nihil agere, vt hic, & apud Terentium: Sedere domi virginem tam grandem. *Per anni tempus,*] abeunte hieme. epist. 33. lib. 10. Anni tempus libertatem maiorē mihi dat. Plautus in Merc. Itidem vt tempus anni, ætatem aliam, aliud factum conuenit. sic alibi tēpus diei, tempus ætatis. *XV. Kal. Nou.*] si attendimus, quod epist. 9. scriptū est: cogemur credere, Dec. non Nou. legere.

ARGVMENTVM EPIST. III.

Suum Tironis desiderium significat.

Tullius,

Tullius, & Cicero meus, & frater, & fratris F. S. D. Tironi suo. 3.

Paullo facilius putaui posse me ferre desiderium tui, sed plane non fero. & quamquam magni ad honorem nostrum interest, quamprimum ad vrbem me venire: tamen peccasse mihi videor, quia te discesserim. sed quia tua voluntas ea videbatur esse, vt prorsus, nisi confirmato corpore, nolles nauigare, approbaui tuum consilium: neque nunc muto, si tu in eadem es sententia. sin, postea quam cibum cepisti, videris tibi me posse consequi: tuum consilium est. Marionem ad ieeomisi, vt aut tecum ad me quamprimum veniret, aut, si tu morarere, statim ad me rediret. tu autem hoc tibi persuade, si commodo valetudinis tuae fieri possit, nihil me malle, quam te esse mecum: sin intelliges opus esse, te Patris, conualescendi causa, paullum commorari, nihil me malle, quam te valere. si statim nauigas, nos Leucade consequere. sin te confirmare vis, & comites, & tempestates, & nauem idoneam vt habeas, diligenter videbis. vnum illud, mi Tiro, videto, si me amas, ne te Marionis aduentus, & haec littera moueant. quod valetudini tuae maxime conducet, si feceris, maxime obtemperaris voluntati meae. hac pro tuo ingenio considera. nos ita te desideramus, vt amemus. amor, vt valentem videamus, hortatur: desiderium, vt quamprimum. illud igitur potius. cura ergo potissimum, vt valeas. de tuis innumerabilibus in me officiis erit hoc gratissimum. III. *non. Nou. Vale.*

EXPLANATIO.

Ad honorem nostrum,] ad triumphum, quem sperabat: sed,

eum ne discordiæ ciuiles impedirent, verebatur; id quod euenit. propterea dicit: Quamprimum ad vrbem venire. *Peccasse mihi videor, qui a te discesserim.*] simile illud epist. 13. lib. 4. Vt hoc ipsum, quod maneam in vita, peccare me existimem. *Cibum cepisti,*]stomacho non, vt antea, respuente. ideo scripsit epist. 6. Ius tibi dandum non fuit, cum κακοζηλότερος esses. *Tuum consilium est.*]cui consilij sit, velis nauigare necne. hoc tuæ permitto voluntati. epist. 8. lib. 8. *Marionem*]seruum. *Hac pro tuo ingenio considera.*] vt tibi faciundum videbitur, ita facies. *Illud igitur potius.*] vt valentem videamus. *De tuis innumerabilibus in me officiis.*]epist. 6. Innumerabilia tua sunt in me officia, domestica, forensia, vrbana, prouincialia; in re priuata, in publica; in studiis, in litteris nostris. omnia viceris, si, vt spero, te validũ videro & epist. 5. *III. non.*] IV. non. discesserat a Tirone, vt in epist. sequenti, & 9.

ARGVMENTVM EPIST. IV.

Scribit de sua sollicitudine, suoque ad Alyziam accessu: rogat, vt valetudinem diligenter curet.

Tullius S. D. Tironi suo. 4.

Non queo ad te, nec lubet scribere, quo animo sim affectus: tantum scribo, & tibi, & mihi maxima voluptati fore, si te firmum quamprimum videro. tertio die abs te ad Alyziam accesseramus. is locus est citra Leucadem stadia CXX. Leucade aut te ipsum, aut tuas litteras a Marione putabam me accepturum. Quantum me diligis, tantum fac vt valeas, vel quantum te a me scis diligi. Nonis Nou. Alyzia.

EXPLANATIO.

Quo animo sim affectus:]quia te careo. *Tertio die abs te,*] discesserat igitur a Tirone III. non. nã hæc epistola scripta est nonis,

est nonis, superior III. non. *Alyziam*] qui est Acarnaniæ locus, a mare distans quindecim stadiis, vt ait Strabo lib. 10. *Leucadem*] quondam Neritum dictum. Plinius lib. 4. cap. 1. *Stadia* CXX] stadia Columella & Plinius metiuntur passibus CXXV. id est pedibus DCXXV. Gellius pedibus DC. Suidas e stadiis septem & dimidio milliarium cōstituit. qua ratione milliarium e mille passibus, vnde nomen sumpsit, non constabit. Videtur autem Plutarchus idem fere sensisse. nam in Gracchi vita milliarium ait e stadiis esse paullo minus quam octo. cum ex octo integris constare debeat: si modo in stadio passus fuere CXXV. in milliario mille.

ARGVMENTVM EPIST. V.

Rogat, vt omni cura valetudini seruiat.

Tullius, & Cicero, & Q. pater, & filius S. D. Tironi suo. 5.

Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras ante dederamus, vnum diem cōmorati sumus, quod Quintum nos consecutus non erat. is dies fuit non. Nou. inde ante lucem proficiscentes ante diem III X. *id. Nou. has litteras dedimus. Tu, si nos omnes amas, & præcipue me, magistrum tuum, confirma te. ego valde suspenso animo exspecto, primum te scilicet, deinde Marionem cum tuis litteris. omnes cupimus, ego in primis, quamprimum te videre, sed, mi Tiro, valentem. quare nihil properaris. satis quotidie videro, si valebis. vtilitatibus tuis possum carere: te valere, tua causa primum volo, tum mea, mi Tiro. Vale.*

EXPLANATIO.

Ante diem III X. *id. Nou.*] hic locus aperte demonstrat, ante diem III X. id. idem esse, quod III X. id. quod aliis proba-

uimus exemplis epist. 7. lib. 8. *Magistrum tuum*,] quem propterea magis, quam alios, amare debes. epist. 12. Docui te, inquit. *Marionem*] epist. 3. *Vtilitatibus tuis possum carere:*] vtilitates hic non pro rebus vtilibus accipiuntur, sed pro operis, quas Tiro, cum valeret, Ciceroni præbere solitus erat: vt ab eo, quo vtimur, non ab eo, quod vtile est, deducatur. Sic ad Att. epist. 5. lib. 7. Tironem, etsi mirabiles vtilitates mihi præbet, cum valet, in omni genere vel negotiorum, vel studiorum meorum, tamen propter humanitatem & modestiam malo saluum, quam propter vsum meum. Et Lucretius lib. 6. Vtilitatem, pro, vsum dixit: Nihil adeo posset cuiquam leue, tenueque membris Vertere in vtilitatem. Manifesta hæc significatio vsque ad Venerabilis Bedæ tempora: nam in quadam homilia, An tu, inquit, calumniaris ea, quæ oculis vides, manu tenes, vtilitate sentis?

ARGVMENTVM EPIST. VI.

Tota cohortatio est ad curandam valetudinem.

Tullius Tironi suo S. D. & Cicero, & Q. pater, & Q. F. 6.

Varie sum affectus tuis litteris, valde priore pagina perturbatus, paullum altera recreatus. quare nunc quidem non dubito; quin, quoad plane valeas, te neque nauigationi, neque viæ committas. satis te mature videro, si plane confirmatum videro. De medico & tu bene existimari scribis, & ego sic audio: sed plane curationes eius non probo: ius enim dandum tibi non fuit, cum καχοσύμαχος esses. sed tamen & ad illum scripsi accurate, & ad Lysonem. ad Curium vero, suauissimum hominem, & summi officij, summæque humanitatis, multa scripsi, in his, etiam vt, si tibi videretur, te ad se transferret. Lyso enim noster, vereor, ne negligentior sit, primum, quia omnes Græci: deinde, quod, cum a me litteras accepisset, mihi nullas remisit.

sed

sed cum tu laudas, tu igitur, quid faciendum sit, iudicabis. Illud, mi Tiro, te rogo, sumptu ne parcas vlla in re, quod ad valetudinẽ opus sit. scripsi ad Curiũ, quod dixisses, daret medico ipsi puto aliquid dandum esse, quo sit studiosior. Innumerabilia tua sunt in me officia domestica, forensia, vrbana, prouincialia, in re priuata, in publica, in studiis, in litteris nostris. omnia viceru, si, vt spero, te validum videro. ego puto te bellissime, si recte erit, cum quaestore Mescinio decursurum. non inhumanus est, teque, vt mihi visus est, diligit. & cum valetudini tuae diligentissime consulueris, tum, mi Tiro, consulito nauigationi. nulla in re iam festinare volo. nihil laboro, nisi vt saluus sis. sic habeto, mi Tiro, neminem esse, qui me amet, quin idem te amet. & cũ tua, & mea maxime interest te valere: tum multis est cura adhuc, dum mihi nullo loco deesse vis, numquam te confirmare potuisti. nunc te nihil impedit: omnia depone: corpori serui. quantam diligentiam in valetudinem tuam conferueris, tanti me fieri a te iudicabo. Vale, mi Tiro, vale, vale, & salue. Lepta tibi salutem dicit, & omnes. Vale. VII. id. Nou. Leucade.

EXPLANATIO.

De medico] Asclapone epist. 8. *Cum κακοστόμαχον esses.*] stomacho cibum appetente: quæ dicitur ἀνορεξία. non enim, quicumque κακοστόμαχος est, iure lędi tur. Ius autem pulli gallinacei, quo æquari humores videmus, & alij prodidere, non dubito quin significet. *Lysonem*,] Patrensem, de quo epist. 1. & 9. & lib. 13 epist. 19. *Curium*] ad quem scribit lib. 7. epistolas tres. nominatur & in hoc libro epist. 1. & 9. & ad Att. epist. 2. 3. lib. 7. *Suauissimum hominem*,] suauitatem eius epist. 28 lib. 7 vrbanitatem epist. 31. nominat, & epist. 2. lib. 7. ad Att. *Quod ad valetudinem opus sit*] quæcumque res ad valetudinem opus sit, in ea sumptu ne parcas. *Daret.*] tibi. epist. 5. lib. 8. ad Att. Tironem Curio commendes; vt ei,

vt petiit, siquid opus erit, in sumptum eroget. Et epist. 6. Tironem video in sumptum ab aliis mutuatū. ego autem Curium nostrum, siquid opus esset, rogarem. malo Tironis verecundiam in culpa esse, quam illiberalitatem Curij. Et ad Tironem, epist. 9. Curio misi, vt medico honos haberetur, & tibi daret, quod opus esset. *Innumerabilia,*] epist. 3. 7. *Si recte erit,*] si valebis. epist. 1. Cum meliuscule tibi esset. Epist. 22. Spero tibi melius esse. *Quæstore Mescinio*] qui post Ciceronem in Italiam venit. epist. 20. de quæstoribus Ciceronis diximus epist. 3. lib. 3. *Decursurum.*] maritimo cursu ad me venturum. *Consulito nauigationi.*] epist. 7. Cum valetudinis rationem habueris, habeto etiam nauigationis. Et epist. 3. Comites, & tempestates, & nauem idoneam vt habeas, diligenter videbis. *Nullo loco*] dum mihi nullam seruiendi occasionem prætermittis, valetudini tuæ seruire nō potuisti. epist. 18. *Lepta*] præfectus fabrum apud Curionem proconsulem. epist. 7. lib. 3.

ARGVMENTVM EPIST. VII.

Rogat, ne quid omittat, quod ad recuperandam valetudinem spectet.

Tullius, & Cicero, & Q. Q. S. D. Tironi. 7.

Tertiam ad te hanc epistolam scripsi eadem die, magis instituti mei tenendi caussa, quia nactus eram, cui darem, quam quod haberem quid scriberem. Igitur illa: quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiæ. ad tua innumerabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit gratissimum omnium. cum valetudinis rationem, vt spero, habueris, habeto etiam nauigationis. in Italiam euntibus omnibus ad me litteras dabis, vt ego euntem Patras neminem prætermitto. cura, cura te, mi Tiro. quando non contigit, vt simul nauigares: nihil est, quod festines: nec quidquā cures, nisi vt valeas. Etiam atq; etiā vale. VII. id. *Nou. Actio, vesperi.*

EXPLA-

EXPLANATIO.

Tertiam]primam,hoc initio, Varie:secũdam, Vide. *Eadem die*]pro, Eodem die, contra Asconium, qui Diem feminini generis a Die masculini distinguit: vt illa sit tempus, hic XXIV. horarũ spatium. In epist. ad Q. fr. lib. 3. Antiquior dies adscripta erat in tuis litteris, quam in Cæsaris. Et Virg. lib. 2.

Iamque dies infanda aderat. ----

Carisius eandem distinctionem Varroni tribuit: a quo ipse dissentiens adiungit: Quod nemo seruauit. *Igitur illa:*]scribamus eadem, quæ antea: quæ mihi in primis curæ sunt. *Innumerabilia*]idem epist. 3. 6. *Cum valetudinis rationem, vt spero, habueris, habeto etiam nauigationis.*] epist. 6. Cum valetudini tuæ diligentissime consulueris; tum, mi Tiro, consulito nauigationi. *Actio,*] ad hoc Acarnaniæ promontorium Antonius ab Augusto maritima pugna victus.

ARGVMENTVM EPIST. IIX.

Q. Cicero, quanta sibi Tironis valetudo cura sit, amantissimis verbis ostendit.

Q. Cicero S. D. Tironi. 8.

Magna nobis est sollicitudini valetudo tua. nam tametsi qui veniunt, ἀκίνδυνα μέν, χρονιώτερα δὲ nunciant: tamen in magna consolatione ingens inest sollicitudo, si diutius a nobis abfuturus es, is, cuius vsum & suauitatem desiderando sentimus. attamen, quamquam videre te tota cogitatione cupio: tamen te penitus rogo, ne te tam longæ nauigationi, & via per hiemem, nisi bene firmum, committas, neve nauiges, nisi explorate. vix in ipsis tectis & opidis frigus infirma valetudine vitatur: ne dum in mari & via sit facile abesse ab iniuria temporis.

ψύχος ἢ λειμῶν χρὴ πολεμώτατον,

inquit Euripides. cui tu quantum credas, nescio: ego certe singulos eius versus singula testimonia puto. Effice, si me diligis, vt valeas, & vt ad nos firmus ac valens quamprimum venias. Ama nos, & vale. Q. F. tibi salutem plurimam dicit.

EXPLANATIO.

Ἀ'κίνδυνα μὲν, χρονιώτερα δὲ] tuta quidem, sed diuturnior: ratid est, te quidem nō ægrotare periculose, sed morbum fore diuturniorem. *In magna consolatione ingens inest sollicitudo,*] est quædam non inuenusta figura, cum contrarium contrario iungitur, vt alterum altero leuetur. exemplum extat epist. 9. lib. 1. In molestia gaudeo. Quo loco plura huius generis ostendimus. *Si diutius a nobis abfuturus es, &c. eius vsum, &c.*] eadem figura lib. 2. de orat. Quoiū princeps Socrates, is, qui, &c. Et alibi. Vsum pro consuetudine poni, vt aliis quoq; locis, quiuis, opinor, intelligit. *Explorate.*] caute, dixit Cicero epist. 9. Ψύχος δὲ] Frigus autem tenui cuti inimicissimum. Senarius Euripidis; sed amissæ tragœdiæ.

ARGVMENTVM EPIST. IX.

Nauigationis descriptio, & ad curandam valetudinem beneuolentia plena cohortatio.

Tullius, & Cicero S. D. Tironi suo. 9.

Nos a te, vt scis, discessimus ad IV. *non. Nou. Leucadem venimus ad* III. *id. Nou. ad* VI. *Actium. ibi propter tempestatem ad* VI. *id. morati sumus. inde ad* V. *id. Corcyram bellissime nauiganimus. Corcyra fuimus vsque ad* XVI. *Kal. Dec. tempestatibus retenti. ad* XV. *Kal. a portu Corcyraeorum ad Cassiopen stadia* CXX. *processimus. ibi retenti ventis sumus vsque ad* IX. *Kal. interea, qui cupide profecti sunt, multi naufragia*

fragia fecerunt. nos eo die cenati soluimus. inde, austro lenissimo, cælo sereno, nocte illa, & die postero in Italiam ad Hydruntem ludibundi peruenimus: eodemque vento postridie (id erat ad v II. Kal. Dec.) hora quarta Brundisium venimus: eodemque tempore simul nobiscum opidum introiit Terentia, qua te facit plurimi. Ad v. Kal. Dec. seruus Cn. Plancij Brundisij tandem aliquando mihi a te exspectatissimas litteras reddidit, datas idibus Nou. qua me molestia valde leuarunt; vtinam omnino liberassent. sed tamen Asclapo medicus plane confirmat, propediem te valentem fore. nunc quidem ego te hortor, vt omnem diligentiam adhibeas ad conualescendum: tuam prudentiam, temperantiam, amorem erga me noui. scio te omnia facturum, vt nobiscum quamprimum sis: sed tamen ita velim, vt ne quid properes. Symphoniam Lysonis velim vitasses, ne in quartam hebdomadem incideres. sed quando pudori tuo maluisti obsequi, quam valetudini; reliqua cura. Curio misi, vt medico honos haberetur, & tibi daret, quod opus esset: me, cui iussisset, curaturum. equum & mulum Brundisij tibi reliqui. Romæ, vereor, ne ex Kal. Jan. magni tumultus sint. nos agemus omnia modice. Reliquum est, vt te hoc rogem, & a te petam, ne temere nauiges. solent nauta festinare quæstus sui caussa. cautus sis, mi Tiro. mare magnum & difficile tibi restat. si poteris, cum Mescinio: (caute is solet nauigare) si minus, cum honesto aliquo homine, cuius auctoritate nauicularius moueatur. in hoc omnem diligentiam si adhibueris, teque nobis incolumem stiteris; omnia a te habebo. Etiam atque etiam noster Tiro vale. Medico, Curio, Lysoni de te scripsi diligentissime. Vale.

EXPLANATIO.

Ad Cassiopen] de quo loco Plinius & Strabo. *Ludibundi*] ludentibus similes, nauigatione iucundissima. *Cn. Planci*] pro quo exstat oratio. *Omnino liberassent.*] quod esset factum, si te plane valere significassent. *Asclapo*] quem Sulpicio commendat epist. 20. lib. 13. *Symphoniam Lysonis vellem vitasses*,]συμφωνῆν, est concinere: per translationem, obsequi, vt hic. nam cum Tiro, in aliqua re valetudini contraria, Lysoni eum inuitanti, obsecutus esset; verebatur Cicero, ne in quartam hebdomadem eius morbus perduceretur. nã eorum morborum, qui cito terminantur, magna pars, vel secunda, vel tertia hebdomade finem inuenit. quod si qui ad quartã peruenerint, metuenda diuturnitas. *Hebdomadem*] si hebdomadem, Græco more legas: Gellium corrige, vbi legitur quibusdam locis, Hebdomada, &, Hebdomadã. *Pudori tuo*] qui te adduxit ad symphoniã Lysonis, id est ad obsequium. *Curio*] quem nominauit 1. 4. 6. 10. *Misi*] pro, mandaui epist. 4. Scripsi ad Curium, quod dixisses, daret. ad Att. epist. 7. lib. 13. Misi equidem ei nunciari, te exspectasse eius aduentum. *Vt medico honos haberetur*,] de pecunia intellige, non de honore: vnde Honorarium, præmium honoris causa datum. *Ex Kal. Ian.*] nouis consulibus magistratum ineuntibus. *Magni tumultus*] consulibus in eam curam vna cum Pompeio contendentibus, vt Cæsari Galliæ ante decennij tempus, lege iam concessum, adimerentur: tribunis vero plebis pro Cæsare pugnantibus: quæ belli ciuilis origo fuit. *Agemus omnia modice.*] sic, vt neque Pompeij, neque Cæsaris animum offendamus. *Caute*] explorate, dixit Q. Cicero, epist. 8. *Honesto aliquo homine*,] honesto, non ad mores, sed ad dignitatem refertur. *Incolumem stiteris.*] recte alij verbum Stiteris, mutatione minima, cum sit in antiquis libris Steteris, reposuerunt. Sic ad Att. epist. 14. lib. 10. Te vegetum nobis in Græcia siste.

ARGVMENTVM EPIST. X.

Rogat, vt prater valetudinẽ nihil curet: addit de suo ad Verrem aduentu, de statu reip. ciuilibus discordiis perturbato, de triumpho, de prafectura Campana. Lentulo, Marcello cos.

Tullius,

Tullius, & Cicero, Terentia, Tullia, Q. Q. S. D. Tironi. 10.

Etsi opportunitatem operæ tuæ omnibus locis desidero: tamen non tam mea, quam tua causſa doleo te non valere. sed quando in quartanam conuerſa vis eſt morbi: ſic enim ſcribit Curius: ſpero te, diligentia adhibita, etiam firmiorem fore. modo fac id, quod humanitatis tuæ eſt, ne quid aliud cures hoc tempore, niſi vt quam commodiſſime conualeſcas. non ignoro, quantum ex deſiderio labores: ſed erunt omnia facilia, ſi valebis. feſtinare te nolo: ne nauſeæ moleſtiam ſuſcipias ager, & periculoſe hieme nauiges. Ego ad vrbem acceſſi pridie non. Ian. obuiam mihi ſic eſt proditum, vt nihil fieri potuerit honoratius. ſed incidi in ipſam flammam ciuilis diſcordiæ, vel potius belli: cui cum cuperem mederi, &, vt arbitror, poſſem; cupiditates certorum hominum (nam ex vtraque parte ſunt, qui pugnare cupiant) impedimento mihi fuerunt. omnino & ipſe Cæſar, amicus noſter, minaces ad ſenatum & acerbas litteras miſerat: & erat adhuc impudens, qui exercitum & prouinciam inuito ſenatu teneret: & Curio meus illum incitabat. Antonius quidem noſter, & Caſſius, nulla vi expulſi, ad Cæſarem cum Curione profecti erant: poſtea quam ſenatus conſulibus, prætoribus, tribunis pl. & nobis, qui proconſules ſumus, negotium dederat, vt curaremus, ne quid reſp. detrimenti caperet. numquam maiore in periculo ciuitas fuit: numquam improbi cives habuerunt paratiorem ducem. omnino ex hac quoque parte diligentiſſime comparatur. id fit auctoritate & ſtudio Pompeij noſtri, qui Cæſarem ſero cœpit timere. nobis inter has turbas ſenatus tamen frequens flagitauit tri-

umphum: sed Lentulus cos. quo maius suum beneficiũ faceret, simul atque expedisset quæ essent necessaria de rep. dixit se relaturum. nos agimus nihil cupide: eoque est nostra pluris auctoritas. Italiæ regiones descriptæ sunt, quam quisque partem tueretur. nos Capuam sumpsimus. Hæc te scire volui. Tu etiam atque etiam cura vt valeas: litteraſque ad me mittas, quotiescumque habebis cuiquam. Etiam atque etiam vale. Datum prid. id. Ian.

EXPLANATIO.

Etiam firmiorem fore.] quam fuisti ante morbum, hoc ideo dicit, quia pituitam, & melancholicum humorem quartana febris exsiccat. Galenus in primo de arte cur. ad Glauconem. *Ex desiderio*] mei. *Laboresi*] epist 14. Audio te animo angi, & medicum dicere, ex eo te laborare. *Nauseæ*] quæ nauigando, præsertim insolentibus, & stomacho infirmis, excitatur. *Ad Vrbem accessit*] non enim vrbem, nisi triumphans, ingredi volebat. *Cupiditates certorum hominum*] epist. 11. Mirus inuaserat furor non solum improbis, sed etiam ijs, qui boni habentur, vt pugnare cuperent, me clamante, nihil esse bello ciuili miserius. Et lib. 4. epist. 1. Incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. Et lib. 6. epist. 6. Causa belli orta est: Quid ego prætermisi aut monitorum, aut querellarum? cum vel iniquissimam pacem iustissimo bello anteferrem, victa est auctoritas mea, non tam a Pompeio, (nam is mouebatur) quam ab ijs, qui duce Pompeio freti, peropportunam & rebus domesticis, & cupiditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. *Exercitum & prouinciam*] quæ senatus populusque concesserant. *Inuito senatu*] qui, coitione consulum & Pompeij, decreuerat, vt Cæsar, exercitu dimisso, prouinciam successori ante tempus traderet. Cæsar lib. 1. bel. ci. Suetonius, Plutarchus, Appianus, Dio, & alij. *Curio meus illum incitabat.*] Velleius lib. 2. discussas ait, ac ruptas a Curione pacis cõdiciones, quas & Cæsar iustissimo animo postulabat, & Pompeius æquo recipiebat. *Antonius quidem noster, & Cassius,*] M. Antonius,

nius, Q. Cassius, tribuni pl. *Nulla vi expulsi,*] imo expulsi, iniusto S. C. vt queritur Cæsar lib. 1. bel. ci. & Suetonius pulsos plane ait. *Cum Curione*] C. Curione, superioris anni tribuno pl. *Ne quid resp. detrimenti caperet.*] quo vno verbo summa in ciues potestas committebatur. vide orationem pro Deiotaro, Cæsarem lib. 1. bel. ci. Sallustium in Catil. *Paratiorem ducem.*] Cæsarem laudat inuitus, vt epist. 9. lib. 8. ad Att. Hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia est. *Comparatur.*] quidquid ad bellum pertinet. *Sero cœpit timere:*] cum eum ipse aluisset. quod sæpe queritur Cicero. *Flagitauit*] a consulibus, vt referrent. *Lentulus*] cognomento Crus, vel Crusellus. epist. 4. lib. 8. *Nihil cupide.*] de rep. vt arbitror, potius, quam de triumpho. quod ex verbo sequenti, Auctoritas, intelligitur, & ex eo, quod in epistola superiore dictum est: Romæ, vereor, ne ex Kal. Ian. magni tumultus sint. nos agemus omnia modice. Aut igitur hæc temperantiæ significatio ad remp. non ad triumphum, aut ad vtrumque simul spectat. *Nos Capuam sumpsimus.*] epist. 11. Ego adhuc oræ maritimæ præsum a Formijs. nullum maius negotium susc ipere volui. Et ad Att. epist. 11 lib. 7. Ego negotio præsum non turbulento. vult enim me Pompeius esse, quem tota hæc Campana & maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem delectus, & summa negotij referebatur.

ARGVMENTVM EPIST. XI.

Deplorat statum reip. & initia bellorum ciuilium exponit, tum suam in Tironem beneuolentiam significat.

Tullius S. D. Tironi suo. 11.

Quo in discrimine versetur salus mea, & bonorum omnium, atque vniuersa reip. ex eo scire potes, quod domos nostras, & patriam ipsam vel diripiendam, vel inflammandam reliquimus. in eum locum res deducta est, vt, nisi quis deus vel casus aliquis subuenerit, salui esse nequeamus. equidē, vt veni ad vrbem, non destiti omnia & sentire, & dicere, & facere, quæ ad

concordiam pertinerent. Sed mirus inuaserat furor nõ solum improbis, sed etiam ijs, qui boni habentur, vt pugnare cuperent, me clamante nihil esse bello ciuili miserius. itaque cum Cæsar amentia quadam raperetur, & oblitus nominis atque honorum suorum, Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupasset: vrbem reliquimus, quam sapienter, aut quam fortiter, nihil attinet disputare. quo quidem in casu simus, videtis. feruntur omnino condiciones ab illo, vt Pompeius eat in Hispaniam: delectus qui sunt habiti, & præsidia nostra dimittantur: se vlteriorem Galliam Domitio, citeriorem Considio Noniano (his enim obtigerunt) traditurum: ad consulatũs petitionem se venturum: neque iam velle absentis rationem haberi sui: se præsentem trinundinum petiturum. accepimus condiciones, sed ita, vt remoueat præsidia ex ijs locis, qua occupauit: vt sine metu de his ipsius condicionibus Roma senatus haberi possit. id ille si fecerit, spes est pacis, non honesta, (leges enim imponuntur) sed quidnis est melius, quam sic esse, vt sumus. sin autem ille suis condicionibus stare voluerit, bellum paratum est, eiusmodi tamen, quod ille sustinere non possit, præsertim cum a suis condicionibus ipse fugerit: tantum modo vt eum intercludamus, ne ad vrbem possit accedere: quod sperabamus fieri posse. delectus enim magnos habebamus: putabamusque illum metuere, si ad vrbem ire cœpisset, ne Gallias amitteret, quas ambas habet inimicissimas, præter transpadanos. ex Hispaniaque sex legiones, & magna auxilia, Afranio & Petreio ducibus, habet a tergo. videtur, si insaniet, posse opprimi, modo vt vrbe salua. maximam autem plagam accepit, quod is, qui summam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, socius sce-

lerũ esse

leris esse noluit, reliquit illum, & nobiscum est: multique idem facturi esse dicuntur. Ego adhuc ora maritima præsum a Formijs. nullum maius negotium suscipere volui, quo plus apud illum mea littera cohortationesque ad pacem valerent. sin autem erit bellum; video me castris, & certis legionibus præfuturum. Habeo etiam illam molestiam, quod Dolabella noster apud Cæsarem est. Hæc tibi nota esse volui: qua, caue, te perturbent, & impediant valetudinem tuam. Ego A. Varroni, quem cum amantissimum mei cognoui, tum etiam valde tui studiosum, diligentissime te commendaui, vt & valetudinis tuæ rationem haberet, & nauigationis: & totum te susciperet, ac tueretur. quem omnia facturum confido: recepit enim, & mecum locutus est suauissime. Tu quando eo tempore mecum esse non potuisti, quo ego maxime operam & fidelitatem desideraui tuam; caue festines, aut committas, vt aut ager, aut hieme nauiges. numquam ego sero te venisse putabo, si saluus veneris. adhuc neminem videram, qui te postea vidisset, quam M. Volusius, a quo tuas litteras accepi. quod non mirabar. neque enim meas puto ad te litteras tanta hieme perferri. sed da operam, vt valeas: & si valebis, cum recte nauigari poterit, tum nauiges. Cicero meus in Formiano erat, Terentia & Tullia Roma. Cura vt valeas. IV. Kal. Febr. Capua.

EXPLANATIO.

Domes nostras, & patriam ipsam vel diripiendam, vel inflammandam reliquimus.] epist. 1. lib. 4. Vrbem relictam direptioni & incendijs. Hoc Pompeij consilium, de vrbe relinquenda, sæpe reprehendit Cicero, vt epist. 16. lib. 2. & ad Att. epist. 10. lib. 7. & alibi. non enim aggregare placet exemplorum copiam. *Mirus furor*] epist. 10. Cupiditates certorum

hominum,&c. *Improbis*,] Inuado cum dandi casu,vt hic, apud Sallustium,Varronem, Attium; cum accusandi casu, addita præpositione In,sæpe apud Ciceronem: siue præpositione,apud eundem,sed raro; nullo casu, apud Terentium: An morbus inuasit? *Amentia*] qui a rep. desciscunt, amentes, insani,furiosi dicuntur. Infra: Videtur,si insanierit, posse opprimi. *Nominis*] quod antea magnis rebus pro rep. gestis adeptus est. *Honorum*] epist. 9. lib. 1. Cum Cæsar, singularibus ornatus & nouis honoribus,ad eam causam accederet. Quo loco supplicationes,nouo numero auctę,significantur: hic autem non tam supplicationes, quam magistratus & imperia. *Quam sapienter,aut quam fortiter*,] id est,nec sapienter,nec fortiter. *Hispaniam*.] Pompeij prouinciam. quod Cicero, vitandi belli ciuilis causa, censuit. epist. 6. lib. 6. Eundum in Hispaniam censui: quod si feciſſet, ciuile bellum nullum omnino fuisset. Hac de re in epistolis ad Att. & in omnibus fere historijs. *Domitio*] L. Domitio Ahenobarbo, Cæsaris inimico, quem Suetonius ait succesſorem ei per tumultum esse nominatum. Consul fuerat cum Ap. Claudio. *Considio*] Q. Considium senem nominat epist. 24. lib. 2. ad Att. *Nonia-no*] ex Nonia gente in Considiam adoptato. Hic nondū consul fuerat: itaq; Gallia citerior prætoria facta prouincia. *Ad consulatum*] secundi,quem gessit cum P. Seruilio, Isaurici filio. *Absentis rationem haberi sui*:] quod ei lege permissum erat,ipso Pompeio consule pugnante. vide epist. 6. lib. 6. vt omittam historias omnes. Hic a vulgatis libris antiqui dissentiunt,nam pro,Sui,omnes habent Suam: pro Absentis, nonnulli, Absentę. *Trinundinum*] Lex, ad populum ferenda, promulgabatur prius, vt per trium nundinarum spatium populo pateret: quo posset,lege satis considerata, quid sentiret; suffragijs ostendere. Eadē, opinor, in magistratibus creandis ratio fuit, promulgatis per tres nundinas eorum nominibus,qui petebant: vt populus,de quibus suffragium laturus esset,tanto ante nosset. Atque hic Trinundinum,pro Trinundini spatio dictum puto, vt Phil. 5. Promulgatio trinundinum. Et pro domo: Sit accusatio trinum nundinum. Ibidem: Si, quod in ceteris legibus trinum nundinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil reprehendo. Pro C. Cornelio, apud Priscianum: Ex promulgatione trinundinum

num dies, poteſtaſque veniſſet. Et Varro γεροντοδιδασκάλῳ: Ruſticus Romanus internundinum barbam alebat. pro, internundini ſpatio. Seruari a ſe velle conſuetudinem veterem in petendo, modo Pompeius iret in Hiſpaniam, Cæſar oſtendebat. *Vt remoueat præſidia ex iis locis, quæ occupauit:*] occupauerat Ariminum, Piſaurũ, Anconam, Arretium. ſupra, & Cæſar lib. 1. bel. ci. *Sic eſſe, vt ſumus,*] vagi, relicta patria, in ſummo diſcrimine. ſupra: Domos noſtras, & patriã ipſam vel diripiendam, vel inflammandam reliquimus. *Prater Tranſpadanos*] quibus Cæſar & ædilis, & conſul ciuitatem dare cogitauerat: quod poſtea dictator effecit. Dio. Tranſpadanos autem Cæſari ſtuduiſſe, auctor eſt Cicero epiſt. 7. lib. 7. ad Att. & epiſt. 2. lib. 5. ad eundem. *Afranio & Petreio*] legatis Pompeij, quos poſtea Cæſar deuicit. *Modo vt vrbe ſalua.*] timebat propinquum malum: ne Cæſar, priuſquam opprimeretur, vrbem vel diriperet, vel inflammaret. ideo proxime dixit: Tantummodo vt eum intercludamus, ne ad vrbem poſſit accedere. *T. Labienus,*] Aſiæ gentis, plebeiæ: qui cum legatus Cæſaris in Gallia res præclaras geſſiſſet, poſtea, Pompeium ſecutus, nihil parta gloria dignum adminiſtrauit. epiſt. 14. lib. 14. Labienus rem meliorem fecit. Et ad Att. epiſt. 13. lib. 7. Labienum ἥρωα iudico. facinus iamdiu nullum ciuile præclarius: qui vt aliud nihil, hoc tamen profecit: dedit illi dolorem: ſed etiam ad ſummã profectum aliquid puto. Idem alij. *Ora maritima,*] vide epiſt. 10. & ad Att. epiſt. 11. lib. 7. *A Formiis.*] præfecturæ meæ primum oppidum Formiæ ſunt. *Nullum maius negotium ſuſcipere volui.*] epiſt. 7. lib. 4. Neque tu multum interfuiſti rebus gerendis: & ego id ſemper egi, ne intereſſem. Epiſt. 6. lib. 6. ſuſceptum bellum eſt, quieſcente me. *Videome caſtris, & certis legionibus præfuturum.*] non præfuit, ac ne interfuit quidem Pharſalico prœlio. epiſt. 18. lib. 9. In acie non fui. De Diuin. lib. 1. Plutarchus. *Dolabella noſter*] ſic epiſt. vlt. lib. 7. Caſſius tuus, & Dolabella noſter. Noſter autem, quia gener. epiſt. 16. lib. 2. epiſt. 12. lib. 8.

ARGVMENTVM EPIST. XII.

Narrat, quam Tironi periculoſum ſit, poſt morbũ in viam ſe dare: & eius operam in ſtudiis exigit.

Tullius S. D. Tironi. 12.

Ego vero cupio te ad me venire: sed viam timeo. grauissime aegrotasti: inedia, & purgationibus, & vi ipsius morbi consumptus es. graues solent offensiones esse ex gravibus morbis, si qua culpa commissa est. iam, adid biduum, quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. ego in Formiano ad III. Kal. esse volo. ibi te vt firmum offendam, mi Tiro, effice. litterulae meae, sine nostra, tui desiderio oblanguerunt: hac tamen epistola, quam Acastus attulit, oculos paullum sustulerũt. Pompeius erat apud me, cum hac scribebam. hilare & libenter ei cupienti audire nostra, dixi, sine te omnia mea muta esse. tu, musis nostris, para, vt operas reddas. nostra ad diem dictã fient. docui enim te, fides ἔνυλον quod haberet. Fac plane vt valeas: nos ad summum. Vale. XIV. Kal.

EXPLANATIO.

Ego vero] Vero, in principio epistolæ, responsionem significat. epist. 23. & lib. 4. epist. 6. lib. 7. epist. 30. lib. 9. epist. 7. *Hac tamen epistola,*] in qua, te satis belle habere, significas. *Acastus*] seruus. epist. 1. 14. *Oculos paullum sustulerunt.*] contrarium contrario reddidit, quia dixerat, oblanguerunt. nam languore oculi demittuntur. *Pompeius*] obierat iam Pompeius Magnus, quem Cicero, cum non addit prænomen, significare solitus est. itaq;, Pomponius pro Pompeius, reponendum esse, iampridem suspicatus sum. nõ enim, Pompeio Magno mortuo, quemquam præterea Pompeium ita Ciceroni familiarem inuenimus, vt, prænomine omisso, tamen indicaretur. *Cupienti audire nostra,*] an aliquid scriberem. *Muta esse,*] tacere enim litteræ videntur, cum nihil scribimus. In Bruto: Quod huic debes, ego a te peto. Quid nam id, inquam? Vt scribas, inquit, aliquid. iampridem enim

conticue-

conticuerunt tuæ litteræ. Et lib. 2. Off. Cum resp. in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni solebat, nulla esset omnino, illæ scilicet litteræ conticuerunt, forenses & senatoriæ. *Musis nostris*,] communem a nobis operam exigentibus. *Operas*] quas præbere consuesti. *Reddas*.] intermissas tuo morbo. *Nostra*] quæ ad me pertinent, quæ me esse facturum tibi promisi. Manumissio significatur. ep. 14. *Docui enim te, fides* ἔτυμον *quod haberet*.] docui te, Fidem inde dictã, quia fiat id, quod promittitur. lib. 1. de Off. Docui tamquam magister. epist. 3. si nos amas, & præcipue me, magistrum tuum. ἔτυμον, notationem, quod rem, de qua prædicatur, vt ait Boetius, notam faciat.

ARGVMENTVM EPIST. XIII.

Suam de Tironis valetudine sollicitudinem significat.

Tullius S. D. Tironi. 13.

Ægypta ad me venit pridie id. Apr. is etsi mihi nunciauit te plane febricarere, & belle habere: tamen, quod negauit te potuisse ad me scribere, curam mihi attulit, & eo magis, quod Hermia, quem eodem die venire oportuerat, non venerat. incredibili sum sollicitudine de tua valetudine: quasi me liberaris, ego te omni cura liberabo. Plura scriberem, si iam putarem libenter te legere posse. Ingenium tuum, quod ego maximi facio, confer ad te mihi tibique conseruandũ. cura te etiam atque etiam diligenter. Vale. Scripta iam epistola, Hermia venit. accepi tuam epistolam vacillantibus litterulis: nec mirum, tam graui morbo. Ego ad te Ægyptam misi, quod nec inhumanus est, & te visus est mihi diligere; vt is tecum esset; & cum eo coquum quo vterere. Iterum vale.

EXPLANATIO.

Ægypta] nomen serui. ad Att. epist. 15. lib. 9. Misit ad Ti-

ronem Cicero quinque seruos suos, vt & beneuolentiam in eum ostenderet, & de eius valetudine certior fieri posset: Marionem primum, epist. 3. deinde Menandrum, epist. 15. postremo Hermiam & coquum, epist. 13. Acastum autem non misit, sed cum eo reliquit, epist. 1. *Belle habere:*] epist. 9. lib. 9. Terentia minus belle habuit. *Omni cura liberabo.*] manumittam te. epist. 12. 14.

ARGVMENTVM EPIST. XIV.

Tirone aegrotante, litterarum suauitate & fructu se carere dicit, eumque rogat, vt omnem curam ad conualescendum adhibeat.

Tullius S. D. Tironi. 14.

Menandrus postridie ad me venit, quam exspectaram: itaque habui noctem plenam timoris ac miseriae. Tuis litteris nihilo sum factus certior, quo modo te haberes: sed tamen sum recreatus. Ego omni delectatione, litterisque omnibus careo: quas ante, quam te videro, attingere non possum. Medico mercedis quantum poscet, promitti iubeto. id scripsi ad Mumium. Audio te animo angi, & medicum dicere, ex eo te laborare. si me diligis, excita ex somno tuas litteras, humanitatemque, propter quam mihi es carissimus. nunc opus est te animo valere, vt corpore possis. id cum tua, tum mea causa facias, a te peto. Acastum retine, quo commodius tibi ministretur. conserua te mihi. dies promissorum adest: quem etiam repraesentabo, si aduenerit. Etiam atque etiam vale. III. id. hora III.

EXPLANATIO.

Andricus] non dubito, quin hic sit idem, qui Menander in epistola 15 nominatur. itaque cum putarem, vel in ea epistola, Andrici, non Menandri, vel in hac Menandrus, pro Andricus, re-

eus, reponendum esse: consului veteres libros: quorum in vno corrupte quidem, vnde tamen veritas elici possit, Arandrius; in altero, Mandricus; in tertio clarissimis litteris, Menandrus, legitur. vtroq; enim modo, Menandrus, & Menander, vsitate dicitur. Propertius lib. 3. el. 21.

Librorumque tuos docte Menandre sales. Et Ouidius:

Dum fallax seruus, durus pater, improba lena,
Vixerit, & meretrix blanda, Menandrus erit.

Ex hoc loco, non vnum aut alterum, quod sæpe iam dixi, sed multos ad tollenda menda inspiciendos esse veteres libros, plane constat. nam in quibusdam, etiam antiquitate celebratis, legitur Andricus. *Habui noctem plenam timoris ac miseriæ.*] sic lego ex veteribus aliquot libris. placere alijs video: Habui noctem plenam timoris. ac miseriæ: tuis litteris nihilo sum factus certior, quo modo te haberes: sed tamen sum recreatus. Quod minime placet. Quo modo enim miseria maior est, quæ nascitur ex litteris Tironis; cum, ijs acceptis, recreatum se dicat, id est priore miseria liberatum, aut certe valde leuatum? *Medico,*] Asclaponi. epist. 9. & lib. 13. epist. 20. *Mercedis*] hoc est, quod dixit ep. 6. Medico ipsi puto aliquid dandum esse, quo sit studiosior. Et epist. 9. Curio misi, vt medico honos haberetur. *Id scripsi ad Mumium.*] veteres libri varie, Mumium, Munium, Numium, Nummum, Vatinium, Vmmium, omnes, vt ego suspicor, mendose. Quis enim iste est vel Vmmius, vel Mumius, vel Munius, vel Numius, vel Nummus, vel Vatinius, a quo pecuniam medico promitti Cicero vult? is enim nusquam neque in his ad Tironem, neque in ijs, quæ ad Atticum scriptæ sunt, epistolis nominatur. ad Curium quidem se scripsisse, vt Tironi, quidquid opus esset, in sumptum erogaret, vtique significat, vt epist. 6. Scripsi ad Curium, quod dixisses, daret. medico ipsi puto aliquid dandum esse, quo sit studiosior. Et epist. 9. Curio misi, vt medico honos haberetur, & tibi daret quod opus esset. Et ad Atticum epist. 5 lib. 8. Fasciculum, qui est M' Curio inscriptus, velim cures ad eum perferendum; Tironemque Curio commendes; vt ei, vt petijt, si quid opus erit, in sumptum roget. Et ibidem epist. 6. Tironem video in sumptum ab alijs mutuatum. ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram. Quare videtur in hac etiam ad Tironem

epistola Curius omnino significari. &, vt dicam quod sentio, legendũ opinor sic: Id scripsi ad Manium: mutatione fere nulla: cum in vetere libro scriptum sit, Muniũ. Fuisse autem Manius, Curiorũ prænomen, nemo fere paullo eruditior ignorat. Nec mirum videatur, solo prænomine quemquam indicari. nam, cum ad Tironem sæpe Cicero de Curio & hac ipsa de re scripsisset: prænomen poni, cum de homine notissimo loqueretur, satis esse duxit: vt interdum Seruium, Appium, Sextum nominat, neque addit, Sulpicium, Claudium, Pedũcæum. Prænomen autem Manius, quia non admodum erat vsitatum, iccirco librariorum incuria sæpe transijt in Marcus, eo facilius, quod M', quo Manius ostenditur, minimum distat a M. Hinc M. Acilius Glabrio, M. Aquillius, M. Curius, mendose vbique pro M'. quod mendum sustulimus ex epist. 17. lib. 13. & ad Att. epist. 2. 3. lib. 7. & epist. 5. lib. 8. ad eundẽ. *Ex eo te laborare.*] epist. 10. Non ignoro, quantum ex desiderio labores. *Humanitatemque*] non dubito, quin humanitatem hic Cicero, non pro facilitate quadam & beneuolentia erga homines, sed pro eruditione *poluerit*: vt lib. 1. de Orat. In omni recto studio atque humanitate versarentur. lib. 2. Homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium litterarũ, & politioris humanitatis experti. In Verrem: Tu sine vlla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris intelligis & iudicas? Gellius autem lib. 13. cap. 16. Qui verba, inquit, Latina fecerunt, quique ijs probe vsi sunt, Humanitatem non id esse voluerunt, quod vulgus existimat, quodque a Græcis φιλανθρωπία dicitur, & significat dexteritatem quandam, beneuolentiamque erga omnes homines promiscuam; sed humanitatem appellauerunt id propemodum, quod Græci παιδείαν vocant, nos eruditionem, institutionemque in bonas artes dicimus; quas qui sinceriter cupiunt apperunt; ij sunt vel maxime humanissimi. huius enim scientiæ cura & disciplina ex vniuersis animantibus vni homini data est: iccircoque humanitas appellata. Sic igitur eo verbo veteres esse vsos, & cum primis Varronem, & Tullium, omnes ferme libri declarant. quamobrem satis habui vnum interim exemplum afferre. itaque verba posuit Varronis e libro rerum humanarum primo: cuius principium hoc est: Praxiteles, qui propter artificium egregium, nemini est, paullum

modo

modo humaniori, ignotus. *Animo valere,*] quo non valet, qui angitur. epist. 10. Non ignoro, quantum ex desiderio labores. *Dies promissorum adest:*] manumissionem significari puto, vt etiam epist. 12. Nostra ad diem dictam fient. docui enim te, Fides ἔτυμον quod haberet. Et epist. 13. Ego te omni cura liberabo. *Repræsentabo,*] non exspectabo diem dictam: manumittam te etiam ante, si adueneris.

ARGVMENTVM EPIST. XV.

Cohortatio ad valetudinem curandam.

Tullius S. D. Tironi. 15.

Omnia a te data mihi putabo, si te valentem videro. Summa cura exspectabam aduentum Menandri, quem ad te miseram. Cura, si me diligis, vt valeas: & , cum te bene confirmaris, ad nos venias. Vale. 1v. id. Apr.

EXPLANATIO.

Menandri,] serui, quem ad Tironem miserat, vt antea quoque Marionem.

ARGVMENTVM EPIST. XVI.

Q. Cicero Marco fratri, de Tirone manumisso, & gratias agit, & gratulatur. Hæc epistola aut eodem tempore, quo ea, qua incipit, Quid igitur? *aut paullo post, vel ante videtur esse scripta: cum vtraque Tironem paullo ante manumissum significet.*

Quinctus S. D. Marco fratri. 16.

De Tirone, mi Marce, ita te, meumque Ciceronem, & meam Tulliolam, tuumque filium videam, vt mihi gratissimum feceris, cum eum, indignum illa fortuna,

nobis amicum, quam seruum, esse maluisti. mihi crede, tuis, & illius litteris perlectis, exsilui gaudio: & tibi & agogratias, & gratulor. si enim mihi Statij fidelitas & tanta voluptati: quanti esse in isto hæc eadem bona debent, additis litteris, sermonibus, humanitate, quæ sunt his ipsis commodis potiora? amo te omnibus equidem maximis de caussis, verum etiam propter hanc, vel quod mihi sic, vt debuisti, nunciasti. te totum in litteris vidi. Sabini pueris & promisi omnia, & faciam. Vale.

EXPLANATIO.

Indignum illa fortuna,] indignum, qui seruiret. *Amicum.*] manumissus enim, incipit esse in amicorum numero. *Exsilui gaudio,*] Albi, Exsultat gaudio, vel exsultat, simpliciter. ad Att. lib 7. epist. 2. Quo modo exsultat Catonis in me ingratissimi iniuria? epist. 9. lib. 2. Incessi omnibus lætitijs. *Et agogratias, & gratulor.*] hæc interdum coniunguntur, vt epist. 9. lib. 2. Cum gratulor, tum vero, quibus verbis tibi gratias agam, non reperio. *Statij*] a Q. Cicerone manumissi. epist. 18. 19. lib. 2. ad Att. & epist. 2. lib. 1. ad Q. F. *Fidelitas*] differre arbitror fidelitatem a fide: vt fides in mente sit, fidelitas re declaretur: propterea Plautus Trin. Probo, & fideli, & fido, & cum magna fide. *His ipsis commodis,*] fidelitate: de qua dixit iam, Hæc eadem bona: quasi in vna fidelitate multa commoda, multaque bona sint. *Propter hanc,*] quod Tironem liberaueris. *Vel quod*] hoc etiam nomine. Tale illud epist 13. lib. 2. Vel quas proxime acceperam, quam multi, & officij, & consilij. Et epist. 24. lib. 7. Vel quas proxime de Tigellio. *Sic,*] verbis lætitiam significantibus: vt plane te totum in litteris viderim. *Sabini*] cognomen Romanæ familiæ. epist. 20. lib. 15. *Pueris*] seruis.

ARGVMENTVM EPIST. XVII.

Reprehendit, modeste tamen, Tironem, quia scripserat, Valetudini fideliter inseruiendo: eumque rogat, vt omnino Valetudini seruiat.

Tullius

Tullius S. D. Tironi. 17.

Video quid agas. tuas quoque epistolas vis referri in volumina. sed heus tu, qui κανὼν esse meorum scriptorum soles, vnde illud tam ἄκυρον, Valetudini fideliter inseruiendo? vnde in istum locum, Fideliter, venit? cui verbo domicilium est proprium in officio, migrationes in alienum multæ. nam & doctrina, & domus, & ars, & ager etiam fidelis dici potest: vt sit, quo modo Theophrasto placet, verecunda translatio. Sed hæc coram. Demetrius venit ad me. quo quidem comitatu ἀφωμοιωσα. satis scis. tu eum videlicet non potuisti videre: cras aderit: videbis igitur: nam ego hinc perendie mane cogito. Valetudo tua me valde sollicitat: sed inserui, & fac omnia. tum te mecum esse, tum mihi cumulatissime satisfacere putato. Cuspio quod operam dedisti, mihi gratum est: valde enim eius caussa volo. Vale.

EXPLANATIO.

Video, quid agas.] opinor hoc significari: Tironis epistolas ita diligenter scriptas esse, vt cupere videretur, eas quoq; in volumina referri. De voluminibus epist. 7. lib. 3. *Tuas quoque,* ita vt meæ referuntur. Fuit enim hæc ipsius Tironis opera: quod & Nepos in Attici vita ostendit: & Cicero ipse epist. 4. lib. 16. ad Att. negat quidem eas a se in volumina referri, a Tirone tamen ait aliquot seruari. Mearum (inquit) epistolarum nulla est σωαγωγὴ: sed habet Tiro instar septuaginta. & quidem sunt a te quædam sumendæ. eas ego oportet perspiciam, & corrigam: tum denique edentur. κανὼν] regula. vtrum hoc ad iudiciũ Tironis, qui scripta Ciceronis examinare, atq; interdum etiã corrigere solitus esset, an ad diligentiã pertinet, qui summã in ijs custodiendis ordinandisq; curam poneret? ad iudiciũ potius, vt opinor: quod indicant ea, quæ sequuntur. miratur enim Cicero, parũ apte translato verbo Tironẽ vsum esse, quẽ ipse iudicẽ suis in scriptis habere cõ-

sueuisset. Ἄκυρον] improprium, alieno loco positum. *Verecunda translatio,*] vt in suum locum verba immigrasse, nõ in alienum irruisse videantur: quod ait Cicero lib. 3. de Orat. & in Bruto. vide Arist. de Arte poetica, & lib. 3. Rhetoricorum. *Demetrius*] is de quo epist. 19. 22. *Quo quidem comitatu ἀφομίλητα, satis scis.*] qui vident acutius, ijs examinandum hunc locum relinquo. nam mihi quidem tenebræ sunt. putaui interdum, ἰφομιλήτας, legendum: pro, ὑμῖς: verbo composito ab ἐπὶ, & ὁμιλέω.

ARGVMENTVM EPIST. XIIX.

Cum epistolam suam Cicero, post manumissum Tironem, inscripsisset hoc modo: M. Tullius Ciceto M. Tullio Tironi; *Veritus inuidiam Tiro, non sic inscribendum, sed vt ante manumissionem, respondit. Cicero non esse mutandam inscriptionem contendit, quin etiam addendum,* suo: *quod maioris etiam esset benevolentiæ signum. Tironi melius esse factum, gratulatur: eumque rogat, vt valetudini prorsus indulgeat, & alia quoque breuiter attingit.*

Tullius S. D. Tironi. 18.

Quid igitur? non sic oportet? equidem censeo sic, addendum etiam, Suo. sed, si placet, inuidia vitetur: quam quidem ego sæpe contempsi. Tibi δίκαιον gaudeo profuisse. si vero etiam Tusculanum: dij boni, quanto mihi illud erit amabilius. sed, si me amas: quod quidem aut facis, aut perbelle simulas: quod tamen in modum procedit: sed, vt est, indulge valetudini tuæ: cui quidem tu adhuc, dum mihi deseruis, seruisti non satis. ea quid postulet, non ignoras: πῖψιν, ἀκοπίαν, ἀβλίτατον σύμμιξον, πῖψιν, εὐλυσίαν κοιλίας. fac bellus reuertare. non modo te, sed etiam Tusculanum nostrum plus amem. Parhedrum excita, vt hortum ipse conducat: sic olitorem ipsum commouebis. Helico nequissimus

quissimus H-S c c *dabat, nullo aprico horto, nullo emissario, nulla maceria, nulla casa. iste nos tanta impensa derideat? calface hominem, vt ego M. Othonem: itaque abutor coronis. De Crabra quid agatur, etsi nunc quidem etiam nimium est aqua, tamen velim scire. Horologium mittam, & libros, si erit sudum. sed tu nullos ne tecum libellos? an pangis aliquid Sophocleum? fac opus appareat. A. Ligurius, Caesaris familiaris, mortuus est, bonus homo, & nobis amicus. Te quando exspectemus, fac vt sciam. Cura te diligenter. Vale.*

EXPLANATIO.

Non sic oportet?] inscribi epistolas meas. *διαφόρησιν*] animi relaxationem. Alibi est, vt medici loquuntur, euaporatio. sic *διάχυσις*, proprie cum sit humorum diffusio, accipi tamen interdum non modo a Grœcis, verum etiam a Latinis, vt a Cœlio Aureliano, pro exhilaratione, solet. *Tusculanum*] quo se Tiro contulerat, animi & valetudinis causa. Si tibi, inquit, Tusculanum quoque profuerit, item vt profuit *διαφόρησις*, cum ex vrbe exiisti: longe mihi erit amabilius, quam antea. *In modum procedit*;] satis procedit. nam ego vere existimo me a te amari. Modus moderatum quid ostendit: vnde Modice. propterea interdum dicitur, Mirum in modū, Maiorem in modum, & similia. *Vt est*,] malim, Vtut est: pro, quoquo modo res se habet: siue me vere amas, siue simulas. nam, Vt est, Quo modo est, Quo modo se res habet, affirmare videntur, & præsentem rei statum indicare. Cicero autem hic iocans dubitare se fingit. *Indulge*] indulgere, est nimium obsequi, plus concedere, quam deceat: vt epist. 4. lib. 10. ad Att. Q. filius indulgētia nostra deprauatus, eo progressus est, quo non audeo dicere. Et epist. 6. ibidem, Pater, nimis indulgens, quidquid ego adstrinxi, relaxat. Est etiam filij in patrem laudabilis indulgentia, in lib. 3. Off. Qui perindulgens in patrem, idem acerbe seuerus in filium. *Cui qua-*

dem adhuc, dum mihi deseruis, seruisti non satis.] epist. 6. Adhuc, dum mihi nullo loco deesse vis, numquam te confirmare potuisti. πέψιν, ἀκοπίαν, πρόσπατον σύμπαντον, τέρψιν, εὐλυσίαν κοιλίας.] concoctionem, vitationē lassitudinis, ambulationem moderatam, oblectationem, facilitatem alui. *Bellus*] recuperata valetudine. epist. 13. Belle habere. *Non modo te,*] qui, pro amore in me tuo, diligentiam omnem ad conualescendum adhibueris. *Tusculanum*] in quo morbū depuleris. *Plus amem*] pro, plus amabo. Paullo ante: Quito mihi illud erit amabilius. *Parhedrum*] proprie, παρέδρου, Accessor est: transfertur ad alia, & consiliarium, aut custodem significat. fortasse loquitur Cicero de olitoris vicino. *Hortum*] in agro Tusculano, vbi Tiro erat. *Ipse conducat*] conducere hortum in Tusculano, possessum a quodam olitore, Cicero cupiebat; ille nimium petebat: vt fere fit, emturis, aut conducturis aliquid iis, qui opibus abundant. fallere igitur olitorem Cicero cum vellet; parhedrum, hominem non diuitem, vicinum olitoris, vel suum, qui hortum ipsum minoris conduceret, deinde Ciceroni traderet, summittendū cogitabat. *Olitorem*] de quo epist. 20. *Commonebis.*] calfacies. hoc enim verbo infra vtitur in eadem sententia. Commouebis olitorem. Opinor, dictum, pro molestia illum afficies: nam calfacere, id valet hoc in loco: vt epist. 9. lib. 8. Si Parthi vos nihil calfaciunt, nos hic frigore frigescimus. Et epist 2. lib. 3. Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius. *Helico*] sic veteres libri omnes, &, opinor, mendose, obscure quidem certe. obscura autem omnia si mutare conemur, vltro implicabimur difficili cura, nec semper necessaria. *Nequissimus*] qui rem familiarem temere dissipat. H-S ∞] sestertium mille, nostratis monetæ scutatis triginta. *Dabat*] reprehendit Cicero nequitiam illius Heliconis, qui pro eodem horto, quem ipse conducere volebat, dederat olim scutatos annuos triginta. ex quo olitor in spem venerat, non minus Ciceronem daturum. Fortasse etiam alio de horto, quem Helico ille magna mercede conduxerat, loquitur Cicero: cuius exemplo velle dicit insanire, neque passurum, vt ab olitore tanta impensa, id est tanta mercede horto illo conducto, derideatur. atque in hanc opinionem eo venio libentius, quia verisimile non videtur,

cum

eum hortum Ciceronem cõducere voluisse, qui nec apricus esset, & careret emissario, maceria, casa. *Calface*] commoue. loquitur enim de olitore: de quo dixit iam: Olitorem ipsum commouebis. *Vt ego*] calfeci. *M. Othonem:*] Mothonem, antiqui libri omnes. placet vel M. Othonem, cuius crebra mentio lib. 12. ad Att. vel Mathonem, eum fortasse, qui nominatur epist. 25. lib. 9. vel Motonem, de quo epist. 50. ad Att. lib. 12. vel Mutonem in oratione pro Fundanio. *Abutor coronis.*] mihi ab olitore donatis. Abutor autẽ, quia calefieri eum a te volo. in quo videor ei malam gratiam referre. *De Crabra,*] agri Tusculani aqua. In Rullum or. 3. Ego Tusculanis pro aqua Crabra vectigal pendam, quia a municipio fundum accepi: Si a Sulla mihi datus esset, Rulli lege non penderem. Et Frontinus de aquæ duct. *Sudum*] serenũ tempus, quasi sine vdo. *Pangis*] scribis. de verbis dictum, non de soluta oratione, putat Festus, & Probus Ciceronem epist. 6. lib. 2. ad Att. ad orationem solutam, nisi fallor, transtulit. *A vixdum*, inquit, a nobis, quæ tibi vni legamus. Theopompino genere, aut etiam asperiore multo, pangetur. Proprie, Pangere, est figere. vnde pangere clauum, plantam, stylum in cera. inde factum, vt Pangere, sit scribere: quia versus in cera pangebantur. *Sophocleum?*] simile Sophoclis versibus, qui excellunt inter alios. vnde Virgilius:

Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

Fac opus appareat.] fac vt videam. Opus est id, quod post operam remanet, vt ex aliqua re quasi fructus enascitur. itaq; interdum libri, opera dicuntur, vt hic: quia fructus otij significatur. & ad Att. epist. 6. lib. 2. Tibi superioribus litteris promiseram, fore, vt opus exstaret huius peregrinationis. & lib. 3. de Off. Nulla eius ingenij monumenta, mandata litteris, nullum opus otij, nullum solitudinis munus exstat. Accipitur igitur pro quacumque re, quæ post operam exstat, nõ simpliciter pro eo, quod scribitur. itaque male Latine loquũtur, qui, Platonis opera, dicunt. *A Ligurim,*] is est, de quo epist. 9. lib. 11. ad Att. *Exspectemus*] Romæ.

ARGVMENTVM EPIST. XIX.

De litteris, de Demetrio, de Ausidiano nomine.

Tullius S. D. Tironi. 19.

Exspecto tuas litteras de multis rebus, te ipsum multo magis. Demetrium redde nostrum, & aliud si quid potes boni. De Ausidiano nomine nihil te hortor: scio tibi curæ esse: sed confice: & si ob eam rem moraris, accipio causam: si te id non tenet, adjuva. Litteras tuas valde exspecto. Vale.

EXPLANATIO.

Demetrium] de quo epist. 17. 22. *Redde nostrum*,] sic locutus epist. 32. lib. 7. Dolabellam redde plane meum. *De Ausidiano nomine*,] vt exigas ab Ausidio, quod debet.

ARGVMENTVM EPIST. XX.

De valetudine curanda, de libris componendis, de olitore, de reditu Tironis.

Tullius S. D. Tironi. 20.

Sollicitat, ita viuam, me tua, mi Tiro, valetudo: sed confido, si diligentiam, quam instituisti, adhibueris, cito te firmum fore. libros compone, indicem, cum Metrodoro lubebit: quando eius arbitratu viuendum est. Cum olitore, vt videtur. Tu potes Kalendis spectare gladiatores, postridie redire: & ita censeo. verum, vt videbitur. Cura te, si me amas, diligenter. Vale.

EXPLANATIO.

Compone,] ordina, & dispone, suo quemque loco statue. *Indicem*,] quem componere, maioris laboris est. *Cum Metrodoro*] medico. *Cum olitore*,] epist. 18. *Spectare*] in vrbe. *Redire*] in agros.

ARGV-

ARGVMENTVM EPIST. XXI.

Propensionem animi ad virtutem, studiumque suum Cicero filius significat: de prædio empto gratulatur. scripta videtur, vel Antonio & Dolabella cos. vel etiam superiore anno, Fabio & Trebonio nam aliquanto ante consules Antonium & Dolabellam profectum esse Athenas, Ciceronis filium, ex epist. 51. lib. 12. ad Att. epist. 24. lib. 13. ad eundē, intelligitur.

Cicero F. S. D. Tironi suo dulciss. 21.

Cum vehementer tabellarios exspectarem quotidie, aliquando venerunt post diem quadragesimum & sextum, quam a vobis discesserant: quorum mihi fuit aduētus adoptatissimus. nam cum maximam cepissem lætitiam ex humanissimi & carissimi patris epistola: tū vero iucūdissimæ tuæ litteræ cumulum mihi gaudij attulerunt. itaque me iam non pœnitebat, intercapedinem scribendi feciſſe, sed potius lætabar. fructum enim magnum humanitatis tuæ capiebam ex silentio mearum litterarū. vehementer igitur gaudeo te meam sine dubitatione accepisse excusationē. Gratos tibi optatosque esse, qui de me rumores afferuntur, non dubito, mi dulcissime Tiro: præstaboq;, & enitar, vt in dies magis magisque hæc nascens de me duplicetur opinio. quare, quod polliceris te buccinatorē fore existimationis meæ: firmo id constantique animo facias licet. tantum enim mihi dolorem, cruciatumque attulerunt errata ætatis meæ, vt non solum animus a factis, sed aures quoque a commemoratione abhorreant. cuius te sollicitudinis & doloris participem fuisse, notum exploratumque est mihi. nec id mirum. nam cum omnia mea causſa velles mihi succeſſa, tum etiam tua. socium enim te meorum

commodorum semper esse volui. quando igitur tum ex me doluisti, nunc vt duplicetur tuum ex me gaudium, praestabo. Cratippo me scito non vt discipulum, sed vt filium esse coniunctissimum. nam cum audio illum libenter; tum etiam eius propriam suauitatem vehementer amplector. sum totos dies cum eo, noctesque plenumero partem. exoro enim, vt mecum quamsaepissime cenet. hac introducta consuetudine, saepe inscientibus nobis, & cenantibus, obrepit: sublataque seueritate philosophiae, humanissime nobiscū iocatur. quare da operam, vt, hunc talem, tam iucundum, tam excellentem virum videas quamprimum. Nam quid ego de Bruttio dicam? quem nullo tempore a me patior discedere: cuius cum frugi, seueraque est vita, tum etiam iucundissima conuictio. non est enim seiūctus iocus a philologia, & quotidiana συζητήσει. huic ego locum in proximo conduxi, &, vt possum, ex meis angustiis illius sustento tenuitatem. Praterea declamitare Grace apud Cassium instituui: Latine autem apud Bruttiū exerceri volo. vtor familiaribus, & quotidianis cōuictoribus, quos secum Mitylenis Cratippus adduxit, hominibus & doctis, & illis probatissimis. multum etiam mecum est Epicrates, princeps Athenienſium, & Leonides, & horum ceteri similes. τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς, τάδε. De Gorgia autem quod mihi scribis, erat quidem ille in quotidiana declamatione vtilis, sed omnia postposui, dummodo praceptis patris parerem. διαῤῥήδην enim scripserat, vt eum dimitterem statim. terguersari nolui: ne mea nimia σπουδὴ suspicionem ei aliquam importaret. deinde illud etiam mihi succurrebat, graue esse me de iudicio patris iudicare. tuum tamen studium & cōsilium gratum acceptumque est mihi. Excusationem angustiarū

tui tem-

tui temporis accipio: scio enim, quam soleas esse occupatus. Emisse te prædium, vehementer gaudeo: feliciterque tibi rem istam euenire cupio. Hoc loco me tibi gratulari, noli mirari. eodem enim fere loco tu quoque, emisse te, fecisti me certiorem. habes, vbi deponenda tibi sint vrbanitates. rusticus Romanus factus es. quo modo ego mihi nunc ante oculos tuum iucundissimum conspectum propono. videor enim videre emētem te rusticas res, cum villico loquentem, in lacinia seruantem ex mensa secunda semina. sed, quod ad rem pertinet, me tum tibi defuisse, aeque, ac tu, doleo. sed noli dubitare, mi Tiro, quin te subleuaturus sim, si modo fortuna me, præsertim cum sciam, communem nobis emptum esse istum fundum. De mandatis quod tibi cura fuit, est mihi gratum: sed peto a te, vt quamcelerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Græcus multum enim mihi eripitur operæ in exscribendis hypomnematis. Tu, velim, in primis cures, vt valeas, vt una συμφιλολογῶμεν possimus. Antherum tibi commendo. Vale.

EXPLANATIO.

Adoptatissimus.] pro exoptatissimus. sic Vatinius epist. 9. lib. 5. Quem potius adoptem, aut inuocem, quam eū, quo defendente vincere didici? Alibi, Adoptare, est eum, quem optamus, assumere: vt, Adoptare filiū. *Buccinatorem*] qui quasi buccina canens, diuulgas laudes meas. in oratione pro Archia, præconē, dixit Cicero pater: O fortunate adolescēs, qui tuæ virtutis præconem inueneris. *Mihi successa,*] pro successisse. quod Latini sermonis consuetudo ferre vix videtur. Omnino mirari satis non possum, non modo ab elegantia & copia, sed interdū etiam a proprietate paterni sermonis longe distare orationem filij: quod voluntatis potius, quā naturæ, vitium esse arbitror. *Crasippo*] philosophorū prin-

cipi in peripatetica doctrina: de quo diximus epist. 16 lib. 12. *Brutto*] Latino sermone: plerique tamen veteres libri, Bruto: mendose scilicet. opinor enim, qui subsequi mentionem Cassij viderunt, eos hunc esse M. Brutum, illum C. Cassiũ putasse. quasi vero post Cæsaris necem ita vacuo animo essent, itaque otio abundarent Brutus & Cassius, vt apud alterum Græce declamitare, apud alterum Latine exerceri Cicero filius arbitratu suo posset. Præterea, quis credat hoc ad M. Brutum pertinere? Quem nullo tempore a me patior discedere. Et illud? Huic ego locum in proximo conduxi; &, vt possum, ex meis angustiis illius sustẽto tenuitatem. Non enim, vt arbitror, ita loqueretur adolescentulus Cicero de claro viro, & eius anni prætore, M. Bruto. nec ita Brutus ab amicis imparatus erat, vt a Ciceronis filio, cui pater in annuũ sumptum non satis large suppeditaret, sustentandus in Athenis ũ vrbe nobilissima fuerit. numquam id (vt matrem Seruiliam, propinquos, familiares reliquos omittam) Atticus tulisset, qui etiã, vt in eius vita Nepos ait, Bruto Italia cedenti H-S c. muneri miserit, eidem in Epiro absenti c c c. iusserit dari. *Cuius cum frugi, seueraque est vita, tum etiam iucundissima conuictio.*]quæ summa laus est; seueritatem humanitate temperare. epist. 27. lib. 12. Est autem ita temperatis moderatisque moribus, vt summa seueritas summa cum humanitate iungatur. Quo loco plura diximus. *Philologia*]disputatione de litteris. συζητήσαι.]mutua quæstione. *Mitylenis*] Cratippi patria. *Adduxit*]non multo ante. nam Pompeius eum, ex pugna Pharsalica fugiens, Mitylenis vidit. *Leonides*,]qui cum ad Ciceronem de filio scriberet, certi nihil ausus est polliceri. epist. 16. lib. 14. ad Att. Cupio excurrere in Græciam. magni interest Ciceronis, vel mea potius, vel mehercule vtriusque, me interuenire discenti. nã epistola Leonidæ quid habet, quæso, in quo magnopere lætemur? numquã ille mihi satis laudari videbitur, cũ ita laudabitur, Quo modo nunc est. non est fidentis hoc testimonium, sed potius timentis. Et epist. 16. lib. 15. Leonidas retinet suũ illud, Adhuc. summis vero laudibus Herodes. τὰ μὲν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, τάδε.] quæ igitur ad nos pertinent, hæc sunt. *De Gorgia*] Græco rhetore. διαῤῥήδην] aperte. *Vt eum dimitterem statim.*] causam, cur eum a filio dimitti Cicero voluerit, Plutarchus hanc

hanc narrat, quod ad potum & voluptates adolescentem alliceret. Hoc fortasse magistro didicit strenue bibere Cicero filius. nam binos cōgios simul haurire solitum scribit Plinius lib. 14. cap. vlt. σπουδὴ] propensa voluntas ad Gorgiam retinendum, studium de non dimittēdo Gorgia. ad Att. lib. 13. epist. 27. Nec in hac quidem re quidquam magis vt vellem accidere potuit, quam quod σπουδὴ nostra non est probata. *Graue esse, me de iudicio patris iudicare.*] non recte facere me, si de patris iudicio ita iudicare vellem, quasi falli posset in eo, quod existimaret de Gorgia. *Studium & consilium*] studium, quia cupis: consilium, quia suades, ne Gorgia vtar. *Hoc loco*] hac parte epistolæ. *Noli mirari.*] cum gratulatio primum in epistola locum postulet, exempla sunt in epist. 7. 9. lib. 2. epist. 12. lib. 3. epist. 12. lib. 6. epist. 12. lib. 8. *Habes vbi deponenda tibi sint vrbanitates.*] nihil muto: nec enim necesse est. Habes, inquit, vbi mores vrbanos deponas, animumque liberiore vitæ genere, nulla graui occupatione, remittas, ac relaxes. Vel, Deponendæ vrbanitates, omittendæ res vrbanæ: vt epist. 17. lib. 7. Mihi interdū leuis in vrbis vrbanitatisque desiderio videbare. *Rusticus Romanus factus es.* Ioco dictum: quasi Tironi, qui paullo ante seruierat, gratuletur, quod rusticus Romanus, empto prædio, sit factus. nam veteres illi rustici Romani admodum laudabantur, vtpote cōsulares multi ac triumphales. Varro γεωργοδιδασκάλως: Quoties prisceus homo, ac rusticus Romanus internundinum barbam radebat. *Videre enim videor ementem te rustica res,*] modus transferendi coniecturā ad oculos; quo plus fidei nostra consequatur opinio. epist. 15. lib. 9. Te cum video, omnes mihi Granios, omnes Lucilios, vere vt dicam, Crassos quoque, & Lælios videre videor. In Lælio: Videre iā videor populum Romanum a senatu diiūctum. Pro Q. Gallio: Videbar mihi videre alios intrantes, alios autem exeuntes. Simile illud epist. 12. lib. 5. Cerno iam animo, quanto omnia vberiora, quantoque ornatiora futura sint. *In lacinia seruantem ex mensa secunda semina*] laciniam Festus dixit esse partem vestimenti. id Plauti testimonio confirmatur. ait enim in Asinaria: Lacrumātem lacinia tenet lacrumas. Macrobius quoque lib. 2. Sat. Post victoriam, inquit, Cæsaris, interrogatus Cicero cur in electione partis erraſſet, respon-

dit: Præcinctura me fefellit. iocatus in Cæsarem, qui ita toga præcingebatur, vt, trahendo laciniam, velut mollis incederet. Suetonius in Nerone: Circuitis templis, cum in æde Vestæ resedisset, cõsurgenti ei primum lacinia obhæsit: deinde, &c. Item Seruius Honoratus, cũ illud Virgilij explanaret, Cinctuque Gabino, hæc posuit: Cinctus Gabinus est toga, sic in tergum reiecta, vt vna eius lacinia, a tergo reuocata, homine cingat. Hæc de lacinia, vestimenti parte. Pro linteolo, aut sudario quadrato, aut oblongo, Plautus accepit in Mercatore. Sume, inquit, laciniã, atque absterge sudorem tibi. Nec alia, nisi fallor, in hac Ciceronis filij epistola significatio est. quid enim? an e secunda mensa Tiro semina exciperet in veste, cũ eadem & honestius multo, & commodius in linteolo seruare posset? Tertio modo laciniam vsurpauit Columella pro definita loci parte: dixit enim lib. 7. cap. 5. male affectum gregẽ in lacinias distribuendum: quia particulatim facilius, quam vniuersus, conualescat. Ad hanc similitudinem spectauit Plinius lib. 8. cap. 50. de capris cum dixit: laciniæ e ceruice binæ dependentes. Et lib. 5. cap. 10. Laciniosam Alexandriam: id est, in vrbanas insulas, tamquam in lacinias quasdam, diuisam ac distinctam. Et lib. 25. cap. 10. Laciniosa folia: pro, partibus concisa, lacinias imitantibus. Laciniatim, pro particulatim, dixit Apuleius: Non laciniatim disperso, sed cuneatim stipato grege. Eodem modo sæpe vsurpauit Frõtinus, in lib. de Coloniis. Hic in lacinia, dixit Cicero filius, pro, in vestimẽti parte. fingit enim Tironem, empto prædio, rusticos prorsus imitari: eamque speciẽ familiarii ioco describit. *Seruatem*] quod rustici solent. *Semina*] pomorum, quæ comedũtur in secunda mensa. *Hypomnemata*.] commẽtariis, extẽpore & sine cura scriptis. epist. 23. lib. 15. ad Att. Silium expectabam: cui ὑπόμνημα compositum. Vide illud epist. 3. lib. 8. Aliquod ad me σύνταγμα conscribas. Hæc hypomnemata fortasse Cratippi commentarij fuere: qui nominantur lib. 3. Off. in extremo. Hypomnematis, ex consuetudine dictũ est: nam ratio postulabat Hypomnematibus: cum sit in nominatiuo Hypomnema, non Hypomnematum. Sic, Poematis dicebant veteres, pro Poematibus: & Poematorũ, pro Poematum, ideo librum suum Varro inscripsit de Poematis: & Annæus Florus ad diuum Hadrianũ: Poematis delector. Et Cicero

certo pro Gallio: Poematorum, dixit: in Oratore, Poematis. Sed & Q. Lælius, ex principibus Grammaticis, librum suum ita inscripsit: De vitiis, virtutibusque poematorum. Attius quoque Didascaliorum IX. Quam varia sunt genera poematorum, Bæbi, quamque longe distincta ab aliis, nosse. Et Varro ad Ciceronem vndecimo: Horum Poematorum, & his Poematis, oportere dici, affirmat. Hæc Carisius. Eandem consuetudinem a Nonio obseruatam video. ait enim, Ciceronem lib. 3. de Off. dixisse: Quod idem in poematis & in picturis usu venit. Vt Plautus quoque dixit in Asinaria: Neque fictum vmquam est, neque pictum, neque scriptum in Poematis. Poematorum autem, pro Poematum, dixit Afranius, in Priuigno. συμφιλολογεῖν] de litteris inter nos disputare. *Antherum*] seruum. ἀνθηρὸς, floridus.

ARGVMENTVM EPIST. XXII.

Prima pars epistolæ Tironem hortatur ad curandam valetudinem, reliqua variis de rebus agunt. Scripta est Tirone iterum ægrotante: cum in agris Cicero, in vrbe Tiro esset quantum ex ipsa licet epistola cognoscere.

Tullius S. D. Tironi suo. 22.

Spero ex tuis litteris tibi melius esse, cupio quidem certe. cui quidem rei omni ratione cura vt inseruias: & caue suspiceris, contra voluntatem meam te facere, quod non sis mecum. mecũ es, si te curas. quare malo, te valetudini tuæ seruire, quam meis oculis & auribus. etsi enim & audio te, & video libenter: tamen hoc multo erit, si valebis, iucundius. Ego hic cesso, quia ipse nihil scribo: lego autem libentissime. tu istic, si quid librarij mea manu non intelligent, monstrabis. vna omnino interpositio difficilior est, quam ne ipse quidē facile soleo, de quadrimo Catone. De triclinio cura, vt facis. Tertia aderit: modo ne Publius rogatus sit. Demetrius iste nũquam omnino Phalereus fuit, sed nũc plane

Billienus est. itaque te do vicarium. tu eum observabis. Etsi, Verumtamen, De illis: nosti cetera. sed tamen, si quem cum eo sermonem habueris, scribes ad me, vt mihi nascatur epistolæ argumentum, & vt tuas longissimas litteras legam. Cura, mi Tiro, vt valeas. hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

EXPLANATIO.

Tibi melius esse,] epist. 1. Cum meliuscule tibi esset. epist. 6. si recte erit. epist. 33 lib. 12. ad Att. Ego hic vel sine sica (Tironi enim melius est) facillime posse me esse, vt in malis. *Cæpio quidem certe*] præpositā re nō satis certa, cum sequitur affirmatio, hæc duo verba, Quidem certe, vt omnino tollatur dubitatio, subiungimus: vt epist. 9. lib. 1. cum vererentur Cicero, ne consilium tuum, quia se cum Cæsare & Pompeio coniunxerat, non satis probasse videretur, hęc subiecit: Illud quidem certe nostrum consilium iure laudandū est, quod meos ciues, vt a me conseruatos, & me seruare cupientes, seruis armatis obiici noluerim. Et epist. 14. lib. 4. De mea in te voluntate sic velim iudices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam, quamquam videam, quis sim hoc tempore, & quid possim, opera tamen, & consilio, studio quidem certe, rei, famæ, saluti tuæ præsto futurū. Ad Att. epist. 1. lib. 1. Spero me tibi causam probasse, cupio quidem certe. Pro Quinctio: Vt summa haberem cetera, temporis quidem certe vix satis habui. *Ego hic cesso,*] cū dicit, Hic, se non esse in vrbe significat, vt epist. 33. lib. 12. ad Att. Ego hic vel sine sica facillime posse me esse, vt in malis. *Librarij.*] qui libros describebant. *Facile legere soleo,*] sic antiqui libri omnes. Interdū abundare verbum, Legere, suspicatus sum: vt subaudiatur, Intelligere: cum paullo ante dictum sit, Non intelligent. *De quadrimo Catone.*] de puero Catone, quattuor annos nato. Hæc est illa interpositio, quam ne ipse quidē legere facile solebat. nec dubito, quod aliis quoque vitium est, librum significati, quem scripsit de laudibus Catonis Vticensis: cuius libri testimonio vtuntur veteres Grammatici. Non tamen desunt scripti libri, in quibus est, De qua prima: ex quo creditum est, legi posse: De qua primo caueto. *Tertia*] mulier post duas sorores

rores nata, vnde nomen: soror M. Bruti, vxor C. Cassij, Tertia vocata, & Tertulla. *Aderit.*] in cena, quæ dabitur in illo triclinio. *Rogatus sit.*] vt ad cenam veniat. *Demetrius*] de quo ad me scribis. fortasse is, de quo epist. 17. 19. *Numquam omnino Phalereus fuit*,] locatur in Demetrij nomine. numquam, ait, elegãs, vrbanus, Phalereo Demetrio similis fuit. *Plane Billienus est.*] non Phalereo, sed improbo homini Billieno similis, qui nominatur epist. 15. lib. 8. quamquam ibi non Billienus, sed Bellienus vocatur. hic veteres libri dissentiunt habent enim, Billenus, Bullenus, Bilienus, Billienus. *Te do Vicarium*] vt vicariam mihi operam præstes: vt ea diligentia in eo obseruando & cauendo vtaris, qua ego vterer, si adessem. Vicarius est, qui facit id, quod alius facere debebat. *Etsi, Verumtamen, De illis:*] breuitas locum obscurat: opinor tamen Demetrij illius, quem obseruari a Tirone iubet, concisum perplexumque sermonem repræsentari. *Nosti cetera.*] quæ ille solet dicere.

Argvmentvm epist. xxiii.

Hortatur, vt professionem conficiat: scribitque sibi esse in animo, amicitiam Antonij conseruare.

Tullius S. D. Tironi. 23.

Tu vero confice professionem, si potes. etsi hæc pecuniae ex eo genere est, vt professione non egeat. verumtamen. Balbus ad me scripsit, tãta se epiphora oppressum, vt loqui non possit, Antonius de lege quid egerit. luceat modo rusticari. Ad Bithynicum scripsi. De Seruilio tu videris, qui senectutem non contemnis. etsi Atticus noster, quia quondam me cõmoueri παντὸς intellexit, idem semper putat, nec videt quibus præsidiis philosophiae saptus sim. & hercle, quod timidus ipse est, δημοβοσιῶ. ego tamen Antonij inueteratam sine vlla offensione amicitiam retinere sine volo: scribamque ad eum, sed non ante, quam te videro. nec tamen te auoco

a syngrapha. γόνυ κνήμης. *Cras exspecto Leptam: etenim ad cuius ruinam pulegio mihi tui sermonis vtendum est. Vale.*

EXPLANATIO.

Tu vero] epist. 12. Ego vero. quo loco vide quæ diximus. *Professionem*] profiteri, est hic, publice denunciare, quidquid pecuniæ, agri, aliarumve rerum Cicero possideat. & videtur, vt hæc per Tironem, sic altera superioris anni professio per Philotimum esse facta. nam epist. 33. lib. 13. ad Att. Negligentiam, ait, miram semel ne putas mihi dixisse Balbum, & Faberium. professionem relatam? quin etiam eorum iussu miseram, qui profiteretur. professus est Philotimus. *Hac pecunia*] quæ nobis debetur. *Vt professione non egeat.*] quia, cum nondum sit apud nos, profiteri eam non debemus. *Verumtamen.*] subaudi, confiee: & hanc ipsam pecuniam profitere. *Balbus*] idem, qui epist. 21. *Epiphora*] oculorum morbo. *Vt loqui non possit,*] locus: nam epiphora officium oculorum impedit, non linguæ. Non posset autem, dixit, id est, nolit: quia studiosus Antonij, & homo tectus. epist. 21. lib. 14. ad Att. *Antonius de lege quid egerit.*] hoc malo cum superioribus coniungere, quam, vt nonnullis placet, separatim constituere. lex Antonij fortasse illa significatur, de qua sic epist 12. lib. 14. ad Att. Antonius, accepta grandi pecunia, fixit legem, a dictatore comitiis latam, qua Siculi ciues Romani: cuius rei, viuo illo, mentio nulla. *Liceat modo rusticari.*] quod vrbanis rebus, quas Antonius consul e sua libidine administrat, antepono. *Bithynicum*] epist. 17. lib. 6. *De Seruilio tu videris,*] Isauricum significari arbitror. is enim hoc anno periit, vt ostendit Dio lib. 45. Respondet Tironi, qui Seruilij mortem significauerat. Tu cogita, inquit, & cura, ne ex hac vita, nisi vltima senectute, discedas: quod Seruilio contigit. *Senectutem non contemnis.*] locus non abest. significat enim Cicero, Tironem non modo non contemnere senectutem, sed magni etiam facere: qui fortasse scripserat, id sibi curæ esse, vt ætate Seruilium æquaret. Potest autem hoc tacite dicere, senectutem ego non tanti facio, quanti tu: vel quia neque mortem, neque casum vllum extimesco:

mesco: (ad quam sententiam spectant ea, quæ sequuntur) vel quia satis iam videor vixisse. annum enim, cum hæc scripsit, agebat Cicero LXII. & occisus est anno sequenti. *Etsi Atticus noster,*] etsi Aticus, quia me quondam, antequam præsidio philosophiæ sæptus essem, repentinis terroribus perturbari sensit, nunc item timidum esse putat: cum philosophia prorsus me liberet ab omni metu, quæ docet, timendum nihil esse, præter culpam. vnde illa vox epist. 9. lib. 14. ad Att. O Socrates, o Socratici viri, numquam ego vobis gratiam referam. Dij immortales, quam mihi ista pro nihilo. *παγικοῖς*] repentinis terroribus: quorũ caussam Pani deo tribuit antiquitas: vnde *πανικὰ*. Hoc satis est ad intelligentiam loci. Plura si quis postulat, Politianum legat Miscell. cap. 28. *ἐπυβοτικὰ*.] tumultũ facit: terrorem in aliis gignit. vult enim timere me ab Antonio. *Ego tamen Antonij, &c.*] etsi nihil timeo, Antonij tamẽ inueteratam sine vlla offensione amicitiam retinere volo. *Inueteratam*] iam ante multos annos occidere Antonius P. Clodium Ciceronis caussa conatus est. Phil. 2. & Cicero sic ad eum scribit lib. 4. epist. ad Att. semper te amaui, primum tuo studio, post etiam beneficio prouocatus. *Nec tamen te auoco a syngrapha.*] etsi videre te cupio: nolo tamen te ab vrbe discedere, priusquam conficias eam rem, cuius rei causla te misi. Miserat eum Cicero, vt pecuniam, sibi per syngraphan debitam, exigeret. *τὸν γόνυ κνήμης.*] genu tibia propius est. nam subauditur *τὸ ἐγγύτερον*. Integrum prouerbium recitat Aristoteles Moralium lib. 9. Theocritus autem in Idyllio, quod charites inscripsit, eodem sensu dixit, *ἀγχοτέρω ἢ γόνυ κνήμας*, id est, longius, quam genu, tibia. Terentius autẽ in Andria: Heus proximus sum egomet mihi. Tunica pallio propior, Plautus in Trin. dixit. Hoc prouerbio significatur, curanda magis esse, quæ magis ad nos pertinent. *Etenim*] abest ab vno vetere libro. placeret, Eum: sed, Etenim, ferri tamen potest. quasi hoc dicat Cicero: Quippe ad cuius rutam. *Ad cuius rutam pulegio mihi tuis sermonis vtendum est.*] amarus, vt ruta, Leptæ sermo; suauis, vt pulegium, Tironis. Lepida similitudo. amaritudo, inquit, sermonis Leptæ, sermonis tui suauitate, quasi ruta pulegio, condietur. Notissima est vtraque herba.

ARGVMENTVM EPIST. XXIV.

Domesticas res primum, deinde publicas complectitur haec epistola: quam post Caesaris obitum scriptam esse, constat, consulatum gerentibus M. Antonio, P. Dolabella.

Tullius S. D. Tironi. 24.

Etsi mane Harpalum miseram: tamen, cum haberem, cui recte darem litteras, etsi nouus nihil erat, isdem de rebus volui ad te sapius scribere: non quin considerem diligentia tua: sed rei me magnitudo mouebat. Mihi prora & puppis, vt Graecorum prouerbium est, fuit a me tui dimittendi, vt rationes nostras explicares. Offilio & Aurelio vtique satisfiat. A Flamma, si non potes omnem, partem aliquam velim extorqueas, in primisque vt expedita sit pensio Kal. Jan. De attributione conficies. de repraesentatione videbis. De domesticis rebus hactenus. de publicis omnia mihi certa, quid Octauius, quid Antonius; quae hominum opinio; quid futurum putes. ego vix teneor, quin accurram. sed si. litteras tuas exspecto. & scito Balbum tuum fuisse Aquini, cum tibi est dictum, & postridie Hirtium. puto vtrumque ad aquas. Sed quod egerint. Dolabellae procuratores fac vt admoneantur. appellabis etiam Papiam. Vale.

EXPLANATIO.

Harpalum] seruum. *Miseram:*] Romam, vbi Tiro erat. *Rei magnitudo*,] rationes meae, quas explicari a te cupio. *Prora & puppis*,] summa consilij mei. nam prora & puppis totam nauem continent. vnde natum prouerbiū apud Graecos, πρώρα καὶ πρύμνη. *Offilio & Aurelio*] creditoribus. *A Flamma*,]

A Flamma,] debitore. hic est Flaminius Flamma, nominatus epist. 16. lib. 14. ad Att. & epist. 1. 2. lib. 15. ad eundē. Hoc & Calpurniæ gentis cognomen fuit. *Vt expedita sit pensio Kal. Ian.*] vt Kal. Ian. soluatid, quod debet. *De attributis se*] de assignatione pecuniæ, quam Ciceroni Dolabella, diuortio facto cum Tulliola, eius filia, debebat. vide epist. 13. lib. 15. ad Att. & epist. 3. lib. 16. ad eundem. Varro lib. 1. ling. Lat. *De repræsentatione*] de pecunia ante diem soluenda. id enim est Repræsentare. vnde, Repræsentare diem promissorum, μεταφορικῶς, epist. 14. *Omnia mihi certa,*] perscribe. verbum omittit, vt infra, Sed quod egerint: & sæpe in epistolis ad Att. figura est, quæ Græce ἀποσιώπησις dicitur, in epistolis quæ ad familiares mittantur, vsurpata. *Quid Octauius,*] agat. Post Cæsaris necem, sororis eius nepos Octauius, ab eo adoptatus, hereſque relictus ex dodrante, Apollonia, vbi studijs operam nauauerat, ad vrbem profectus, cum Antonio consule in contentionem venit, primum pecuniæ Cæsaris causſa, in quam Antonius impetum facere cogitabat, (epist. 23. lib. 12.) deinde propter ipſam rempub. quam Antonius opprimere conabatur. epist. 25. lib. 12. epist. 7. lib. 16. ad Att. *Sed ſi.*] Sic veteres libri omnes. Ego legendum arbitror, Sed ſt; id est, ſed hoc ſilebis. est enim, St, nota ſilentij. Idem olim ex lib. 2. de Orat. mendum ſuſtulimus. In Plauto etiam vbi legendum St, modo Si, modo Aſt, modo At, mendoſe legitur. Terentius quoque in Phormione hac nota vſus est. Et Næuius in Corollaria apud Cariſium: St: tale verbum caue faxis. *Balbum tuum,*] L. Cornelium Balbum, Gaditanū, pro quo exſtat oratio. *Hirtium*] conſulem cum Panſa deſignatum in annum ſequentem. *Ad aquas.*] Baianas. epist. 12. lib. 14. ad Att. *Sed quod egerint.*] fac vt ſciam: vel, Sciemus, ſubaudiendum. amat enim hic Cicero breuitatem, vt paullo ante: De publicis omnia mihi certa: ſubaudi, ſignifica. Mei tamen veteres libri, Seu, non Sed, omnes habent. itaque cogor de mendo ſuſpicari. *Dolabella procuratores fac, Vt admoneantur.*] qui conſul erat hoc anno. gener antea Ciceronis fuerat; & dimiſſa iam ante Hiſpanienſem Cæſaris victoriam Tulliola, dotem reddere debebat. Ideo vtitur Cicero hoc verbo, Admoneantur: quod ad pecuniam pertinet, quam ei Dolabella debebat. epist. 18. lib. 6. Me Romæ tenuit

omnino Tulliæ meæ partus: sed, cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellæ procuratoribus exigam primam pensionem. *Appellabis*] & hoc verbum eorum est, qui pecunias a debitoribus petunt. Appellare autem, plus est, quam Admonere. vtriusque verbi vis & notio patet ex oratione pro Quinctio. Cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi, verbum nullum facis: biennio iam confecto fere, appellas. *Papiam*] mulierem Papiæ gentis, plebeiæ, quę Ciceroni pecuniam debebat. Hic apparet, valde Ciceronem de rebus domesticis laborare. nā, cum dixisset iam, De domesticis rebus hactenus; & publicas attigisset: rursus in extrema epistola redit ad domesticas.

ARGVMENTVM EPIST. XXV.

Litteras a Tirone quam creberrimas M. Cicero filium requirit. In hac epistola nihil esse video, quod interpretationem desideret. itaque parcam opera: ne videar, quod aiunt, modum in scirpo.

Cicero F. S. D. Tironi suo. 25.

Etsi iusta & idonea vsus es excusatione intermissionis litterarum tuarum: tamen, id ne sapius facias, rogo. nam, etsi de rep. rumoribus & nunciis certior fio, & de sua in me voluntate semper ad me perscribit pater: tamen de quauis minima re scripta a te ad me epistola semper fuit gratissima. quare, cum in primis tuas desiderem litteras; noli committere, vt excusatione potius expleas officium scribendi, quam assiduitate litterarum. Vale.

ARGVMENTVM EPIST. XXVI.

Tironem Q. Cicero & accusat, quia litteras non miserat, & rogat, vt omnino, etiam sine argumento scribat.

Q. Cicero

Q. Cicero S. D. Tironi suo. 26.

Verberaui te cogitationis tacito dumtaxat conuicio, quod fasciculus alter ad me iam sine tuis litteris perlatus est. non potes effugere huius culpæ pœnam te patrono. Marcus est adhibendus: isque diu & multis lucubrationibus commentata oratione, vide, vt probare possit, te non peccasse. Plane te rogo, sicut olim matrem nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ: sic tu, etiam si, quod scribas, non habebis, scribito tamen, ne furtum cessationis quæsiuisse videaris. valde enim mihi semper & vera, & dulcia tuis epistolis nunciantur. Amanas, & vale.

EXPLANATIO.

Verberaui te] accusaui: vt in epist. sequenti: Mirificam mihi verberationem cessationis epistola dedisti. modo a verberibus, deducatur verbero: quod Nonius animaduertit. *Te patrono.*] si tu causam tuam velis agere. quod si Marcum fratrem adhibeas patronum: fortasse ne is quidem, accurata licetoratione, probabit, vacare te culpa. *Lagenas etiam inanes obsignabat,*] nam si quas non obsignatas, vt inanes, reliquisset; dici potuisset, eas quoque, quæ furtim essent exsiccatæ, inanes fuisse. ea vero ideo etiam inanes obsignabat, vt obsignatio lagenarum omnium communis, plenas pariter esse omnes ostenderet; & ita nullus excusandi locus ijs, qui eas furtim exsiccassent, relinqueretur. Lagena, vas vinarium fuit, quo vinum a cupa ad mensam ferebatur. opinor esse, quem communi lingua fiascum vocamus. id videtur ostendere Plinius epist. 6. Cum venabere, inquit, licebit auctore me, vt panarium, & lagunculam, sic etiam pugillares ferat. Et epist. 30. Vinum paruulis lagunculis in tria genera descripserat. Eodem spectant diui Augustini verba, quæ legimus cõfessionũ lib. 9. cap. 8. Cum de more, ait de matre sua,

tamquam puella sobria iuberetur a parentibus de cupa vinum depromere, submisso poculo, qua desuper patet, priusquam in lagunculam funderet merum, primoribus labris sorbebat exiguum: quia non poterat amplius, sensu recusante. Horatius in Satyra de Nasidieni cena:

Conuiua reliqui minimum nocuere lagenis.

Idem epist. 2. lib. 2.

——— Posset qui ignoscere seruis,
Et signo laeso non insanire lagenae.

Martialis videtur idem facere lagenam, matellam, œnophorum; & lagenam ab vno Panareto epotam ait. Lagenas e radicum filis tum fici, tum etiam siluestrium, fieri solitas, auctor Plinius lib. 16. cap. 31.

ARGVMENTVM EPIST. VLT.

Inuehitur Q. Cicero in Consules designatos A. Hirtium, C. Pansam. Benenolentiam suam in Tironem significat.

Q Cicero S. D. Tironi suo. 27.

Mirificam mihi verberationem cessationis epistola dedisti. nam quae parcius frater perscripserat, verecundia videlicet, & properatione, ea tu sine assentatione, vt erant, ad me scripsisti, & maxime de consulibus des. quos ego penitus noui libidinum & languoris effeminatissimi animi plenos: qui nisi a gubernaculis recesserint, maximum ab vniuerso naufragio periculum est. incredibile est, qua ego illos scio, oppositis Gallorum castris, in aestus feciſſe: quos ille latro, nisi aliquid firmius fuerit, societate vitiorum deleniet. res est aut tribunicijs, aut priuatis consilijs muniendа. nam isti duo vix sunt digni, quibus alteri Cesenam, alteri Cossutianarum tabernarum fundamenta credas. Te, vt dixi, fero oculis. Ego vos ad III. Kal. videbo:

tuos-

tuosque oculos, etiam si te veniens in medio foro videro, dissauiabor. Me ama. Vale.

EXPLANATIO.

Mirificam verberationem cessationis epistola dedisti.] quid potest esse durius, aut magis diuersum a Marci fratris purissimo sermone? Dicit hoc: valde me, quia cessauerim in litteris ad vos mittendis, verberasti in epistola tua: pro, tacite reprehendisti. *Verecundia*] qua factum est, vt parcius quædam scriberet, quæ ne fratris animum offenderent, verebatur. *Penitus noui*,] cum legatus esset Cæsaris in Gallia. *A gubernaculis*] a reip. administratione. translatio a naui; quæ gubernatoris imperiti culpa naufragium facit. *Oppositis Gallorum castris*,] quo tempore in Gallia cum Cæsare militabat. *Ille latro*,] M. Antonius, cum quo Hirtius & Pansa, sequentis anni consules, bellum gesturi videbantur. Latronem & Plancus vocat epist. 15. lib. 10. Et Phil. 6. semper eum duo dissimilia genera tenuerunt, lenonum & latronum. *Deleniet*] sibi conciliabit, ad suas partes traducet. *Tribunicios*,] vt Tribuni pl. totam remp. præsidio consulari destitutam, susceperant. *Priuatis*] vt priuatus aliquis ciuis ducem se bonarum partium contra M. Antonium profiteatur. quod fecit Octauius. vide epist. 7. lib. 11. *Quibus alteri Cesenam*,] hunc locum carere mendo numquam non sum arbitratus. neque enim adeo tum ignobilis, aut obscura Cesena fuit, quæ nunc *in* primis lauta & honesta ciuitas est, vt, tamquam abiecta res, nominari debuerit. nam quod Sidonius Apollinaris furnum ait esse potius, quam opidum: iocari videtur, vt amico, qui Lugdunum patriam suam, accusauerat, familiariter cauillans par pari referret. Auxit hanc suspicionem vetus liber viri optimi nec litterarum expertis, condiscipuli olim mei, Vincentij Riccij a Spe: quo in libro erat, Quibus gesa, vel quibus surianarum. Alter liber, e Cypro aduectus, quo olim sum vsus, habebat, Quibus alteri Censenam. Atque hoc testati sumus ante multos annos in Scholijs nostris. Nunc video scriptum esse in antiquo exemplari Fuluij Vrsini: Quibus alteri Cunsanarum. alteri Cossutinarum: vt sint nomina tabernarũ, quæ tunc ædificarentur. quod non displiceret: licet ignotę

mihi tabernæ sint. In alijs, Consuntinarum, Consutianarum, Cossutianarum. *Vt dixi*] non in hac epistola, sed in sermone, cum simul essent. *Fero oculis.*] mirifice diligo. Reliqua exempla in oculis habent, vt epist. 17. ad Q. fr. lib. 3. Balbum in oculis fero. Phil. 6. Trebellium fert in oculis. & alibi. *In medio foro,*] in vrbe igitur Tiro, in agris erat Quinctus. *Dissuauiabor.*] & hic amor ostenditur. nam Suauiari, id est osculari, plus est, quam Complecti: oculos, plus quam malas: in foro, plus quam domi, vel, in via: in medio foro, plus quam in alia fori parte: dissuauiari autem, plus quam suauiari iteratio enim suauiorum indicatur. Veteres libri omnes, Dissuauiabor, detracta littera V: vt Sauium quoque & Suauium veteres dicebant, a suauitate tamen deducto vocabulo.

P. MANVTII IN CICERONIS EPISTOLAS AD FAMILIARES COMMENTARII FINIS.

RERVM

RERVM ET VERBORVM, QVÆ IN CICERONIS EPISTOLIS FAMILIARIBVS CONTINENTUR, index locupletissimus.

A TENERIS vnguiculis 73
A vi præstare tibi nihil possum 60
Abineunte ætate 1328
ab initio ętatis summe omnium doctrinarum studiosus fuisti 393
Abalienauerũt nos inuidendo 79
Abdo me in bibliothecã 792
abdidit se in intimam Macedoniam quam potuit longissime a castris 1349
abdere se totũ in litteras 813
Abducit me a sollicitudine philosophia 1270
abducam me, quantum potero ab omnibus molestijs & angoribus 525
abducũt animum a sollicitudine litteræ 394
abducere a rep. virum bonũ non debet iniuria 470
abducere aliquem a molestijs 525
abducere te non debet a tantis laudibus festinatio magistratus adipiscendi 1121
abduci a studio negotijs 401
Aberrationẽ a molestijs nullam aliam habemus 1496
Abest bidui spatio 1097
abessem ab Amano iter vnius diei 1453
abesse a reprehensione te meritatis 1110
Abhorreo. Quam valde Bibuli voluntas a me abhorret 283
abhorret. A studijs nostris non abhorret 1338

abhorret non solum animus, sed etiam aures a commemoratione 1541
abhorrent a communibus præceptis libri tres de Oratore 122
Abiecisti cum spe vincēdi simul etiam certandi cupiditatem 430
abiecit triumphi postulationem 855
abiecisse te illam ædificationem cōstabat inter omnes amicos tuos 1292
abijcere omnem timorem 1200
abijcere se ad pedes alicuius 400
abiecisse curam de rep. 1021
abiectus pari fortuna 458
abijciendus est omnis dolor 525
Abire magistratu 474
Absoluere reliquam iurisdictionem 447
Abstergere animi tui metum volo 1006
abstergere metū alteri 1204
Abundantia quędam amoris 110
abundabis omnibus amplissimis honoribus 1082
abundas consilio 1096
abundare ingenio. Non ita abundo ingenio, vt te consoler 436
Abutuntur quidam ingrate facilitate nostra 1220
abuti libertate potissimum in eo per quem eam consecutus sit, est populi Rom. 1184
abuti obsequio alicuius ad omnes res 1093
abuti studijs bonarum artiū 369
Academię adolescentiorisos 976
Accedo. Ne quid mihi ad hoc negotij, aut oneris accedat, aut temporis 339
accedat maximus ad eam voluntatem quam ad eam cōtulisti mea commendatione cumulus 1331
accedere ad desperatos 942
accedere ad fugatos quos resistētes sequi nolueris, sum mæ stultitiæ est 941
accedere ad societatem integerrimorum periculorum 1077
accedere. Magni videbatur interesse ad eam necessitudinem quam fors attulisset, consuetudinem quoque accedere 303
Accensus meus 327
Accessio. Eam videmur famam consecuti vt non tam accessio quærenda quam fortuna metuenda sit 252
accessiones meritorum meorum in dies fieri, peruidere te spero 1080
Accidit ea res eius spei perquam opportuna 856
accidebant mihi acerba 112

accidérunt. Minime mihi miranda, & maxime iucunda acciderunt 352
accidere. Nolim accidiſſet tempus in quo perſpicere poſſes quanti te facerem 351
accidiſſe gratiſſima. Intelligo omnia, quæ a me profecta ſunt in te, tibi accidiſſe gratiſſima 308
Accipio tuam excuſationem qua vſus es, cur ſæpius, &c. ſed accipio ex ea parte 399
accipimus quod dat 9
accepi nũciũ optatiſſimũ 302
accepit a M. Laberio prædia in æſtimationem 1312
accepit duo vulnera, vnum in ſtomacho, alterum in capite ſecundum autem 447
accepimus condiciones 1524
acceperũt falſam opinionem de Q. Metello L. Filio 117
accipe ad omnia & cognoſce æquitatem expoſtulationis tuæ 327
accipere alterius ſatisfactionem 738 (835
accipere de aliqua re nũcium
accipere detrimentum 1116
accipere in optimã partẽ 1165
accipere in partem hanc, vel illã. Vtquam in partem accipiam minus laborem 329
accipere iniuriam 431
accipere prædes 283 (311
accipere prouinciã ab altero
accipitur ſatis male a Curione Pompeius 913
accepta inſigni iniuria 474
acceptus. Male accept' 1249
accept' peſſime inopia omniũ rerum 1186
acceptæ litis in hanc vel illam partem 1072
Accommodabo meum conſilium potiſſimum ad tuũ 973
accommodaſſem meas litteras ad id 468
accommodes ei velim de habitatione 1299
accommodandum eſt hoc totum tempus ad vnius voluntatem & prudentis & liberalis 425
accommodatus ad vitæ meæ rationẽ & cõſuetudinẽ 1389
Accubuerã hora nona, cum, &c. 1052
Accurate agere cum aliquo de aliqua re 266
Ἀκινάκωνδος 1494
Acerbam mihi eſſe vitam putem 8
acerbitas Marcelli 400
acerbitas ſummi luctus 537
acerbum habuimus eo die Curionem 59
Acerrimum ſe fore tui defenſorem oſtendit 9
Achilles fortunatus, qui Homerum præconem laudum ſuarum nactus ſit 514
Acies ingenij 273
acies inſtructa a Panſa duodecim cohortium 1129
acies quem exitũ habitura ſit diuinare nemo poteſt 599

Acquieui aliquantum tuis litteris lectis 424
acquiescere in re aliqua 961
acquiescere in sapientum preceptis ad bene beateque viuendum 393
Acquirere. Nihil mihi acquirendum putabam, neq; ad honorē, neq; ad gloriā 328
Acta iam vita 604
acta mitti ad te sciebam 1205
acta rerum vrbanarū tibi mitti certo scio 1269
actum pessime cum. Non pessime cum ijs actū est, quibus sine dolore licitum est mortē cum vita commutare 411
actum sunt Romę consulatum Pansa & Hirtius 1249
Acumen. Tu solus aperta non videbis, qui propter acumē occultissima perspicis 529
Acute videre 839
Ad alieni sensus coniecturam non ad suum iudicium scribere 630
ad Apollinis 840
ad arbitrium tuum 676
ad diem decedere de prouincia 282
ad meū sensum, & ad illud iudicium sincerū ac subtile nihil potest esse laudabilius, quam tua oratio, &c. 1469
ad numerum esse. Non esse ad numerum 869
ad summam animo fortitis 667
ad tempus aderis (1430
Addere cumulum 1326
Addubitare 617
Adduxit eius fidem in suspicionem 912
adduxerunt rem in eam opinionem vt Pompeius cupere videatur 9
adducam te in meam sententiam 218
adducere aliquem ad suum arbitrium 559
adducere in honorem 784
adducere salutem alicuius in discrimen 653
adducere te videtur nonnullam in dubitationem itinerum meorum ratio, visurus ne mesis in prouincia 319
adductus ambitione 1356
adductus beneuolentia 599
adductus mea commendatione, &c. 1374
adductus non solū iustitia, sed etiam misericordia 337
adductus pacis spe, non cupiditate belli 464
adductus sum voluntate vt facerem ea quæ tua causa feci, posteaq; constantia 486
adducti in summam sollicitudinem a Lepido 1236
adducta res erat in extremum discrimen 1233
adducta res in eū locū, &c. 578
adductæ res in summam inuidiam 10
Adeptus esses maximam laudem ab omnibus, si, &c. 1268
adeptus gradus dignitatis amplissimos 1072

Adhærent rumores 1494
Adhæserunt omnia tamquam in silice quodam 852
Adhibui meam curam 231
adhibuisti in me consolando non mediocrem animi dolorem 424
adhibe illum animũ quo me tum esse oportere censebas 587
adhibe in te tantum diligentię quantum me diligis 1516
adhibe omnem diligentiã ad conualescendum 1519
adhibere omnem diligentiã ad se conseruandum 1446
adhibere aliquam consolationem 538
adhibere consolationem ib.
adhibere in consilium cogitationum suarum desperationem aut timorem 585
adhibere officium. Eius officium quod adhibet erga illos, mea facultate & gratia adiuuare soleo 1307
adhibere se in consilium, loqui secum 231
adhibenda mihi est non mediocris cura vt reip. me ciuẽ dignum tuis laudibus præstem 1084
adhibita est nobis summa moderatio 1003
Aditus. Si quis erit mihi aditus de tuis fortunis, id est de tua incolumitate in qua sunt omnia agendi, &c. 639
Adiumentum. Scripsit ad me maximo adiumẽto sibi meã commendationẽ fuisse 1340
adiumento & ornamento esse. Cura vt is intelligat meã commendationem maximo sibi apud te, & adiumento, & ornamento fuisse 1353
adiumento esse magno alicui homini 223
Adiungo me ad eius rationes quem tu in meis rationibus tibi esse adiungendum putasti 102
adiunxeris gratissimum virũ tuo summo beneficio ad tuã necessitudinem 1351
adiunxeris tibi optimos adolescentes, si eas liberaliter tractaueris 1362
adiungere aliquem ad suam necessitudinem 1321
adiũgere aliqd ad dolorẽ 411
adiungere nouas necessitudines 1305
adiungere se ad aliquorũ causam 114
adiungere. Si te mea summa erga te studia parum mihi adiunxerunt, resp. nos inter nos conciliatura & coniunctura est 493
adiunctus Pompeius ad causam Ciceronis 115
Administratio belli 1443
administrare negotium & conficere 1320
Admissum dedecus 352
Admonendum potius te a me quam rogandum puto 1455

Admonitus & memoria veteris noſtræ amicitiæ & virtute atque obſeruantia filij tui 545
admonitores non nimis verecundi 976
admonitus temporibus 1092
Adoleſcens errare cum excuſatione poteſt 1214
Adoptare patronum 501
Adſcriptus in municipium 1353
Aduentare ad Italiam 222
Aduerſaria grauis tibi conſtituta eſt incredibilis exſpectatio 216
aduerſis ventis vſi ſumus 1420
aduerſa fortuna. Non ſolũ aduerſa, ſed etiam funditus euerſa fortuna 578
Aduertere animum 982
Aduocationes. Cautior in re militari quam in aduocationibus Trebatius 723
aduocationes. Vt a ſingulis interregibus binas aduocationes poſtulent 729
Aduolare ad pectus. Aduolabitne nobis ſpectrum alicuius rei ad pectus ſimul ac nobis collibitũ ſit de ea cogitare 1491
Ægina 412
Ægrotant grauius qui cum leuati morbo videtur, in eum de integro inciderunt 1285
Æmilia 1129
Æmuli ſtudiorum tuorũ 1243
Æquitas expoſtulationis. Iniquitas 324
æquiſſimis meis vtuntur auribus 813
Æs alienum ampliſſimorũ virorum 693
æs alienum falſum 1451
Æſopus 676
Æſtimare lites 867
æſtimatio. Accipere prædia ab aliquo in æſtimationem 1312
æſtimationem accipere 562
çſtimationes tuas vendere nõ potes 1017
Æſtiua. Cum primum æſtiua attigiſſem 260
æſtiuorum timor te debilitat 744
æſtiuis confectis 348
Æſtuare non imbecillitate animi ſed deſiderio alicuius 754
Ætas ingraueſcens 201
ætas præcipitata 1214
Afferb excuſationem præteriti temporis 1068
affert mihi nouam curam cauendi nequid, &c. 373
afferant aliquem cumulũ meę litteræ 1388
afferebas mihi ſpem non dubiam mei conueniendi 323
afferebat mihi magnã ſpem ſummæ probitatis 637
afferre alicui moleſtiã 1194
afferre alicui ſollicitudinem, ſpem. Nec tibi ſollicitudinem ex dubitatione mea, nec ſpem ex affirmatione afferre volui 1015
afferre aliquid ſollicitudinis alteri 1003

affero confidentiam. Maxime confidentiam attulerũt hominibus 870
afferre cõsolationẽ alteri 672
afferre dubitationem. Nihil aliud esse quod afferret dubitationem ei, penes quem est potestas 431
afferre magnam sollicitudinẽ
afferre moram 869 (1099
afferre vinculum. Collegij coniunctio non mediocre vinculum mihi attulisse videtur ad volũtates nostras copulandas 316
Affecerunt pari cõtumelia viros clariss. 1255
afficeret eos pœna, quos necesse esset 1446
affeceris me magna, non modo lætitia, sed etiam gloria, si, &c. 1312
afficere aliquẽ desiderio 1503
afficere plurimis maximisque muneribus & amicos, & ciues suos vniuersos 213
afficior summo dolore, eiusmodi tempora post tuam profectionem esse consecuta, &c. 64
affici lætitia 347
affici pari molestia 411
affecta ita sunt omnia vt ea deleta exstinctaque fateare 525
affectus acerbissima morte ab homine teterrimo Marcellus 447
affectus ignominia 229
affectus summa cupiditate vi dendi mei 577
affectum summis difficultatibus municipium 1309
Affixum me tibi in ijs rebus habebit 103
Affligere. Non vitium nostrum, sed virtus nostra nos afflixit 1418
afflicta condicione. afflictiore cõdicione quam ceteri 587
afflictus. Nemo tam afflictus qui si nihil aliud studeat, nisi id quod agit, nõ possit nauare aliquid ibid.
Afranius fœde perijt 1017
Afranius superatus 990
Africa terribili tremit horrida terra tumultu 973
Affuisse scribendo 999. 1283
Agamemnoni regũ regi fuit habere in consilijs capiundis Nestorem 993
Agesilaus Spartiates neq; pictam neque fictam imaginem passus est esse 513
Ager Campanus 112
Aggregare suam voluntatem ad summi viri, de seque optime meriti dignitatem 114
Agitare animo. Est tuum sic agitare animo 585
Agis ciuem mirificum 945
Agnosco me non esse verborum admodũ inopem 399
Agit causlas liberales sed raro post meridiem 899
ages victor ex inimicorũ do-

lore triumphũ iustissimũ 351
Agere causſam alicuius ma- cloquentia, grauitate, iu- contentione 9 (354
agere aliquid cũ aliquo frustra agere cum. Cogita quemad- dum adhuc fortuna no- bilcum egerit 411
agere Mercam 708
agere cum populo 45
agere de foro Tarsi, statuere iudicia, decernere, iudicare decebant 323 (1112
agitur initius magnũ periculũ agitur pręclare, si nosmetipsos regere possimus 464
agitur res Pompeij 1378
agitur summa eius existimatio 1387
agitur maxima res municipij honestissimi 1309
agi, confici. Quod agi tecum & (vt arbitror) confici potest 1292
Αἰ δουσεύην τοῖ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων 1326
Δ' ἀνδιώκε μᾶλλ, χρειώτερα δὲ
Δ'ωσίτε 1536 (1517
Δ'κόλουθον 807
Δ'κουον, Valetudini fideliter inservire 1535
Alacres animo sumus 515
Alati Transpadani 284
Alere bellum sua patrietia 1111
Alexander cum in Sigeum venisset, fortunatũ dixit Achillem, qui talem præconem laudum suarum Homerum nactus esset 514
Alexander Magnus ab Apelle potissimum pingi & a Lysippo fingi volebat 513
Alexandrina causſa a Pompeio depositа 66
Alienare conabantur a te voluntatem meam 333
alienum iustituris meis nõ putaui hæc ad te scribere 544
alienum mihi tempus tecum exponstulandi, purgandi necessariũm 353
Aliptæ, medici. Medici salutis habent rationem: Aliptæ etiam virium & coloris 116
Alitis volatus 615
Alius a. Nec quidquam aliud a libertate communi quæsisse, &c. 1165
Ἀ'λλιμος ἔσσ', ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων τύ εἴπῃ 1325
Ἀ'λλ' ἐμὸν ὄφρα τυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἑκάστοιν ibid.
Allatum est ad te, &c. 472
Allegabo ad te philosophiam quasi meæ rogationi diffidens 1457
allegare ad te illos, a quib. intelligis me petipue diligi 1476
Allicere. Alienare 267
allicii in sensum aliquem beneficijs hominum & compelli iniurijs 121
A. Allienꝰ legiões, quas eduxit ex Ægypto, Cassio tradidit
Alsiense prædium 967 (1239
Alter ego. Vide q̃ mihi pstaserim te me esse alterum 701
Altitudo animi 459

Alyzia est circa Leucadē eiq in Italiā Grecia nauigat 1512
Ama me amore illo tuo singulari 1502
amare. Diligere. Nunc mihi amare videor, antea dilexisse
amantes morosi 746 (994
amantius. Nihil fieri potuit amantius 323
amor. Nihil est quod studio, beneuolentia, vel amore potius effici non possit 346
amor verus & fictus nō facile dijudicatur, nisi, &c. 1003
amor voluntatisq; cōiunctio, plus habet suauitatis, quam patriæ caritas 1070
amorem meum erga te a tua pueritia susceptum, non seruaui solū sed etiā auxi 1061
Ἄμα πτόσσω καὶ ὀπίσσω videre
Amanus mons 246 (1326
Amanus cū Bibulo Ciceroni communis diuisus aquarum diuortijs, ibidem
Amanus mons Ciliciæ 1453
Ambitiosæ rogationes 647
ambitiosē pro aliquo scribere 1392
Ambulatiūcula. Cum vna me hercule ambulatiuncula atque vno sermone nostro omnes fructus prouinciæ non confero 255
Amicitia non instituta sed iam inueterata 347
amicitia summis officijs ab vtroque culta 1482
amicitiæ fructus est ipsa amicitia 376
amicitiæ nostræ vetustas 430
amici est hoc querellæ genus quo te diligenter purges, amicum leuiter accuses 367
Amisi vires & corpus 784
amittere animam vna cum ornamentis 1418
amittere tempus. Caue eius gratiæ gloriæque tempus amittas 1071
amittere tempus. Nec posteaquam suscepi causam libertatis, minimū tempus amisi tuēdæ salutis cōmunis 1272
amissis temporibus 1486
amissio rerū omnium & desperatio recuperandi 393
Amphiaraus prudens & sciens ad pestem ante oculos positam profectus est 615
Ἀμφιδολία 807
Amplectitur me amicissime quotidie Cæsar 617
amplecti alicuius amplitudinem suis officijs 497
amplecti alterius animum. Libenter amplector talem animum 555
amplexari aliquem familiariter atque hilare 119
amplexari, habere in manibus, fouere 114 (1272
Amplificare suam dignitatem
Amplitudini tibi futura est ista sollicitudo 352
Anagnostes seruus 502
Ancipites varijq; casus viri excellētis habēt admirationē 513

Andabata 723
Angi desiderio multarum rerum 585
angi animo 1530
angi dolore 392
Angustiæ pecuniæ publicę incredibiles 1285
angustiæ remporis 1542
angustior liberalitas 339
Animatus melius quam paratus Pompeius bellum ciuile suscepit 616
animatus. Quod si aliter essem animatus 1214
animati infirme 1440
Animula. In vnius muliercułæ animula iactura facta 412
Animus apert' & simplex 122
animus. Eo animo veneram vt vtrique prouinciæ subuenirem 1453
animus possit ne feriri imaginibus 1490
animus promptus & alacer ad defendendum Remp. 366
animi caussa 688
animi ingenui est, cui multum debeas, eidem plurimū velle debere 222
Annalium ordo mediocriter nos retinet 513
Animum tibi fortasse nostrū probauimus, ingeniū certe diutina seruitus, qualecumque est, minus tamen, quam erat, passa est videri 1243
Anni tempus 1446
Annona carior 1424
Annua dies 768
Antelucanum tempus 1454
Ἀντιμυκτηρίσαι aliquos gladio 1498
Antiochus Cōmagenus 1449
Antiquius. Nec habui quidquam antiquius, &c. 1171
antiquius. Nihil antiquius communi salute, ac libertate iudicaui 1160
antiquius tibi officiū meum quā illius voluntas fuit 1217
Antonius a Trebonio seductus 1124
Antonius elicere Ciceronem voluit ad cędis caussā 1274
Antonius ex turbulenta Rep. Lepidus ex pace, & victoria bellum excitauit 1237
Antoni' firm' ab ętate 1093
Antonius gladiator omnium nequissimus 1268
Antonius. Legati ad Antoniū missi, Philippus, & Piso, vt ei ex senatus sententia certas res nunciarent, cum ille earum rerum nulli paruisset, vltro ab illo ad nos intolerabilia postulata retulerunt 1229
Antonius mente pessima, & infidelissima 1162 (1130
Antoni' plurimū valet ętate
Antonius. Qui Antonium oppressserit, is hoc terrimum bellum periculosissimumq; confecerit 1102
Antonius tāto se odio esse intelligit vt cum interfectores suos domi comprehenderit, ré proferre nō audeat 1170

Antonij aquilę duæ ſigna ſexaginta relata 1130
Antonij litterę ad Brutũ, contumelioſæ & minaces 1167
Antonio duæ ſpes propoſitæ; vna Lepidi ipſius, altera exercitus 1084
Antonium. Is bellum confecerit qui Antoniũ oppreſſerit 1184
Anus pars obſcena alieno nomine appellatur 1037
Apelles Veneris caput & ſũma pectoris politiſſima arte perfecit, reliquam partẽ corporis inchoatam reliquit 116
Aperire reditum. Quando tibi virtus & dignitas tua reditum ad tuos aperuit 644
aperire ſibi venas & viſcera 929
apertus & ſimplex animus 122
Ἀφωμίλησα eo comitatu 1535
Ἀποφθεγμάτων volumen a Cæſare confectum 1004
Ἀπηρεγμένον 973
Ἀπόπνγμα 1026
Apparatiſſimi ludi 676
Apparitio. In longa apparitione ſingularem Marcilij fidem cognoui 1375
Appellare reges 999
Appetam huius rei principatũ 1173
appetere aliquem. Tu puer me appetiſti 1483
Appias. Pallas 308
Appietas, Lentulitas 328
Appius a Dolabella reus factus 855
Appius abſolutus maieſtatis 365
Appius floret ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis 259
Appius iudicio ambitus abſolutus 366
Applicare ſe ad alicuius ductũ ibidem
Apponam notam reliquis cõmendationibus eam, quæ mihi tecum conuenit 1307
apponere relicitatorem 687
apponere Polypum Miniani Iouis ſimilem 1005
Approbaui tuum conſilium 1511
approbare. Id quod egeris velim dij approbent 300
Appropinquare tuus aduentus putabatur 222
Aquilius Gallus filium amiſit 424
Aræ Alexandri 1454
Arbitratu ſuo viuere 678
Ardeo cupiditate incredibili, nomen vt noſtrum ſcriptis illuſtretur tuis 511
ardet bello orbis terrarum 382
ardor. Tantus ardor animos hominum occupauit 1177
Argumentum, vnde quis ſe ex

animo, vereque arbitretur diligi 1003
Arguta sedulitas 821
Ariobarzanes Rex ad Ciceronem venit in castra, perturbatusq; & flēs dicit ei ad se iudicia manifestarum insidiarum esse delata 1446
Ariobarzanes Rex a senatu p Ciceronē appellatus 284
Ariobarzanes Rex Eusebes, & Philoromæus 1449
Ariobarzanem Regē præsentibus insidiis nec opinātem Cicero liberauit 1452
Aristarchus 984
Aristarchus Homeri versum negat, quē non probat 367
Aristippus Socraticus nō erubuit, cum esset ei obiectum habere eum Laida 1053
Aristotelico more tres libros de oratore scripsit Cicero 122
Armat me philosophia cōtra omnes fortunæ impetus 1270
armati in curia ab Antonio collocati 1064
Armatura optima contra equitem Parthum 1050
Armorum & victoriæ facta non Cæsaris 616
Arpinates Ciceronis municipes 515
Arripere statim causam illam totam & tempus 511
Arsaces 928
Artes liberales vberiores fructus ferunt in rebus aduersis 961
Artifex lætatur suis operib. 78
Arthriticus cocus 1046
Asclapo medicus 1529
Asinius Pollio in castris Pompeij & Cæsaris magnos inimicos habebat 118
Asinius Pollio Cæsarem dilexit summa cum pietate & fide, ibidem
Asinius Pollio nullum esse periculum scribit quod pro libertate aut defugiat, aut deprecetur, ibidem
Asinius Pollio pacis cupidissimus 1139
Aspectus vrbis tibi tuā pristinā vrbanitatē reddidit 346
Aspergo. Hæc aspersi, vt cires me tamen in stomacho solere ridere 275
Aspersus leuiter ex aliquo fonte 616
Aspernari beneuolentiam florentissimi hominis 354
Aspernari liberalitatem victoris, superbi est 440
Aspirare ad eum propter eius occupationes ceteri non possunt 723
Assensor. Tu vnus ex toto exercitu mihi fuisti assensor & ego tibi 669
Assentiendum nulla cum grauitate paucis, aut frustra dissentiendum 103
Assequi. Nullam partem videar tuorum meritorum assecutus

assecutus si vitã pro te profundam 60
Assignare aliquid pertinaciæ alicuius 1099
assignare agros 1197
assignationes Sullanæ 1312
assignatum iri omne detrimẽtum captum alicuius pertinaciæ aut timori 1099
Assum vitulinum. Ad assum vitulinum opera perducitur 1021
Assuefecit me his rebus natura, & voluntas, & consuetudo 458
Assumo. Neq; vero ego mihi postea quidquam assumpsi, neque hodie assumo 117
Assumere hoc libertatis 1260
Astringor his vinculis libentissime 354
Astute aliquid cogitare 275
Asturus & occultus homo 354
Atellanus 1005
Atellanũ municipium 1309
Athenæ. In ea es vrbe in qua hæc vel plura & ornatiora parietes ipsi loqui posse videantur 600
Athenis nata & alta est ratio ac moderatio vitæ 587
Athenienses populum senectute desipientem offendit Plato 118
Athenienses. Ab Athenienses ibus locum sepulturæ intra vrbem vt darent M. Marcello impetrare non potuit Ser. Sulpicius, quod religione se impediri dicebant 448
Athenodorus Sandonis filius 328
Attinet. De quo quid sentiã, nihil attinet dicere 431
Attinet. Nihil attinet me plura scribere 637
Attingunt te aliqua necessitudine 1310
Attigit tantum negotij, quantũ recusare non potuit 1349
Attingere remp. Non attingere remp. 118
Attius pigmentarius 1494
Attiani versus 1004
Attribuere aliis quæ nobis in mentem veniunt 337
Attributio 1552
Attulit mihi curam 1529
Attulit mihi non mediocrem cõsolationem vrbium prostratarũ ac dirutarum aspectus 412
Auctor sum tibi vt, &c. 124
Auctores consilij publici 1223
Auctoritas senatus 45. 77
Auctoritas. Si ea prædia diuidentur, quæ ipse Cæsar vẽdidit, quæ tandem in eius venditionibus esse poterit auctoritas? 1312
Auctoritate omni aulæ communita 1453
Auctoritates perscriptæ 868
Aucupari alicuius gratiam assentatiuncula 513
Audacia pro sapientia, his tẽporibus licet vti 193
Audire malim quã videre 401

audire seipsum. Numquam labere, si te audies 230
audire tolerabilius est, quam videre 800
auditionem accipere de re aliqua. Ne tenuissimā quidem auditionem de ea re accepi 822
Auertere a miseriis cogitationem non sinunt oculi 585
auersus ab hac cogitatione 1115
Auferre. Ne te auferant aliorum consilia 230
Auxeris beneficium tuū magno cumulo 1383
augere debes animum 1203
augere dolorem. Leuare op. 602
augere & cumulare 1363
Auguralis liber 316
augurales libri 367
augurati ex alitis volatu, aut e cantu sinistro oscinis, aut e tripudiis sollistimis, aut somniis 615
augurium Ciceronis 617
augures & astrologi ex suis superioribus prædictis cōstituere solent apud alios auctoritatem augurij, & diuinationis suæ 615
Auide exspecto tuas litteras 1229
Auis alba 792
A. Cæcina cliens Seruiliorum 1388
Auocare animum & cogitationem tuam debes ab hisce rebus 412
Aurelia. Lollia 1038
Aures ad te afferam nō minus elegantes 1020
Aurum igne perspicitur, sic & beneuolentia fidelis periculo aliquo cernitur 1003
Austro lenissimo, cælo sereno, nocte illa, & die posteto ad Hydruntem ludibundi peruenimus 1519
Auxiliarij equites 284

B

Acchæ 768
Baiæ. Ad Baias venire ploratum potius, quam natatum 958
Baiæ repente salubres factæ 988
Balbus. De *Hillo*, balbus enim sum 245
Balbus & Oppius 635
Balbus Fadium quendam viuum combussit 1144
Balbus quæstor quæ flagitia & scelera admiserit, narrat Pollio Epist. ad Cic. lib. 10. 1143
Balbus quattuoruiratum sibi prorogauit ibidem
Batuit. Impudenter 1038
Beatus. Non solum sapiens, sed etiam beatus 792
Belle habere 1529
Bellum Alexandrinum 1328. 1486
bellū ciuile. Nihil esse bello ciuili miserius 1524
bellum ciuile. Sapiens & bonus ciuis initia belli ciuilis

uilis inuitus suscipit, extrema non libenter persequitur 430
bellum ciuile susceptum est quiescente Cicerone 615
belli ciuilis victoria allatura erat interitum Pompeianis, si victi essent; si vicissent, seruitutem 669
bella ciuilia. omnia sunt misera in bellis ciuilibus, &c. sed miserius nihil est quam ipsa victoria 439
bellorum ciuilium ij semper exitus sunt, vt nō ea solum fiant quæ velit victor, sed etiam, vt iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus parta sit victoria 1264
bellum non modo restinctū, sed etiā inflammatū 1184
bellorum incerti exitus & euentus 617
bellorum omnium exitus incerti sunt 585
bellum est aliquo exire, &c. 957
Bellus homo 747
Bene sentire recteque facere satis est ad bene beateque viuendum 586
bene sentire de rep. 1100
Beneficia alicuius in alterum amplissima 1476
Beneuolentiam certo iudicio susceptam conseruabo 329
Benigna. Nec benigna, nec copiosa 255
benigne alicui polliceri 459
benigne facere plurimis 1389
Beta & malua 784
Bibulus in Amano nescio qd cohorticularū amisit 856
Bibulus procos. in Syria 1439
Bibulus solitus dicere; quidquis se perpessurum quam videri eguisse auxilio Ciceronis 283
Bibuli maleuolentia & animi pusillitas 284
Bibulum iidem exire domo prohibuerūt & Ciceronem coegerunt 112
Bima sententia. Per quam Hortensius censebat, vt Cicero biennium prouinciam obtineret 339
Bini Græce obscenum 1037
Bis ad eundem, vulgari reprehensa prouerbio 1103
Bogudis regnum 1143
Bona mens iracundia & amore ablata 945
bona aut fortunæ beneficio tributa, aut labore meo parta 1068
bonum nomē existimor 489
bonus ciuis, bonus vir 113
bonus non est, qui nihil facit nisi sua causa 734
Brachatæ, & transalpinæ nationes 998
Britannia. In Britannia nihil esse audio neque auri neque argenti 718
Brutus cogitat Rhodum migrare 1163
Brutus Mutina obsidione li-

beratus 1084
Brutus numquam extimescebat, numquam perturbabatur 1200
Brutus princeps iuuentutis 366
Brutus suos omnes amicos ære alieno obstrinxit 1180
Bruti & Planci concordia 1190
Bruto magistro breuitatis vti cogitat Cicero, ibidem
Buccinatorem te meæ existimationis fore polliceris 1541
Bursa damnatus Cicerone accusante 688

CAdauera opidorum proiecta iacent 412
Cado. Aliter rem cecidisse existimas atque opinatus sis 399
cado. Cum aliter res cecidisset ac putasses 555
cado. Ita cecidit vt illa eo tempore agerentur 372
cado. Si cecidisset vt volumus & optamus, &c. 78
cado. Verebar ne id ita caderet, &c. 303
caderet melius. Quod melius caderet nihil vidi 920
cadere ita animis non debemus 586
Cæcæ suspicionis tormentum 630
Cæcilius Bassus 1163.1263
Cęcina cum esset in Asia, confirmabat Ciceronem celeriter & glorioſe in patriam redituruum 614
Cæsar ad alterutram conditionem decedere volebat, vt aut maneret, neque eo anno sui ratio haberetur, aut si designari posset decederet 890
Cæsar Africanæ causiæ iratior 653
Cæsar agrum Volaterranum omni periculo in perpetuũ liberauit 1363
Cæsar ambas Gallias habet inimicissimas præter Transpadanos 1524
Cęsar amentia quadam rapiebatur, ibidem
Cæsar Brutum non audiuit, id est eius consilium non est secutus 1180
Cæsar Cassium sibi legauit, Brutum Galliæ præfecit, Sulpicium Græciæ 616
Cæsar. Condiciones a Cæsare latæ. 1524
Cæsar fauet ingeniis 436
Cæsar habet peracre iudicium 1004
Cæsar homo valde acutus & multum prouidens 616
Cæsar Imperator liberalissimus 718
Cæsar impudens qui exercitũ & prouinciam inuito senatu teneret 1521
Cæsar in rebus gerendis acerrimus, idem in victoria temperantissimus 937

Cæsar ipse nescit quid futurũ sit, nos enim illi seruimus, ipse temporibus 1015
cæsar iunior. Dictum Ciceronis in eum laudãdum adolescentem, ornandum, tollendum 1196
cæsar iunior. Quod viuit Antonius, quod Lepidus vna est, quod exercitus habent non contemnendos, quod sperat, quod audent, id omne Cæsari acceptum ferre possunt 1116
cæsar M. Marcello maxime succensebat 616
cæsar minaces ad Senatum misit litteras 1521
cæsar mirifice ingeniis excellentibus delectatur 616
cæsar multa questus est de sententia Ciceronis 113
cæsar. Numquam improbi ciues paratiorem habuerunt ducem 1521
cæsar numquam nisi honorificentissime Pompeium appellabat 616
cæsar occupauit Ariminũ, Pisaurum, Anconam, Aretium 1524
cæsar Octauianus puer egregius præsidium summæ rei comparauit 1274
cæsar Rex fuit 1210
cæsar. Rumores de Cæsare non belli 822
cæsar solebat infimorum hominum amicitias sibi quaslibet impẽsa adiũgere 839
cæsari stipendium decretum est, & decem legati: & ne lege Sempronia succederetur, facile perfectum est 80
cæsar Venere prognatus 937
cæsar vltro detulit Ciceroni omnia, quæ ei tali tempore venissent in mentem optare 458
cæsar volumina cõfecit Ἀποφθεγμάτων 1004
cæsar vtitur consilio ne suorũ quidem, sed suo 439
cæsaris familiares Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Postumius 646
cæsaris in M. Ciceronem & Q. fratrem liberalitas 118
cæsaris memoria 1350
cæsaris natura qualis 615
cæsaris Octauiani conatus de Antonio interficiendo 1270
cæsari concordia erat vtilis 388
cæsari mortuo paret resp. quẽ viuum ferre non poterat 1220
cæsari persuasum est, se saluũ esse non posse, si ab exercitu recesserit 929
C. Carbo accusante L. Crasso cantharidas sumpsisse dicitur. idem P. Africano vim attulisse existimatus est 1026
Caius Catius Vestinus Tribunus mil. 1118

C. Curtius 1305
C. Marcellus se ad Cæsaris pedes abiecit 400
C. Marcell. cos. factus 839
C. Marcellus M. Marcelli frater pro M. Marcello deprecatur 432
C. Memmius Gemellus 1335
C. Pontinius legatus Ciceronis 1454
C. Sempronius Rufus 866
Calamitatem Reip. quam tardissime audire optandum est: sed illis qui prodesse nihil possunt neque mederi 1150
calamitates singulares huic municipio acciderunt 1310
Caluerunt rumores de comitiis transpadanorum Cumarum tenus 822
Calenum municipium 990
Calidius 900
Callere iam debet animus in illis rebus exercitatus 411
Callisthenes scripsit bellum Troicum separatim 511
Callum obducere. Consuetudo diuturna callum iam obduxit stomacho meo
Calpe 1142 (958
Calumnia timoris 630
calumniam tulisse 866
Caluus. In Caluo vis non erat 1505
Caluus. Iudicium Ciceronis de Caluo 1505
Caluus Licinius 775
Camino luculento vtendum censeo 725
Candidatorum licentia 1501
candide. parum cãdide inimicitias posuisse 856
Caninius consul suo toto cõsulatu somnum non vidit 800
Caninio consule neminem prandisse iocus ibidem
Cantharidas sumpsisse dicitur C. Carbo 1026
Cantherium comedisti 1017
Canticum 1036
cantus oscinis sinister 615
Capio mei consilij maiorem in dies singulos fructum & voluptatem 473
capis magnum fructum studiorum tuorum 641
cepi ex litteris tuis incredibilem voluptatem 493
capies maximũ fructum summamque voluptatem ex tuo in me officio 1371 (1099
capere aliquid detrimenti
capere bello. Eum bello cepi 504
capere consilium faciliusipse possum, quam alteri dare 388
capere dolorem 1503
capere, & gerere imperia 328
capere ex alicuius officio voluptatem 1340
capere fructum ex re aliqua 1339
capere fructum. Magnum cepi fructum & iudicij, & officij tui 555

capere gratiam in accipiendo beneficio potest animus meus vel in remunerando, cumulandoque illustrare 222
capere tempus 1191
Capesserere remp. 118
captum consilium. Mihi cõsilium captum iamdiu est 555
capturum te ex eius amicitia magnam voluptatem promitto 1400
captus honoris & pecuniæ dulcedine 1213
Cappadocia patet a Syria 1452
Captare alicuius aduentũ 1111
Caput. Primum Appio Claudio, deinde Imperatori, deinde more maiorum, deinde, quod caput est, amico 328
caput meæ commendationis 1279
caput. Quod illorum capiti sit 823
capita. Prima duo capita epistolæ tuæ tacita mihi quodam modo relinquenda sunt 335
capitum & ostiorum exactio 337
Carbones tres P.C.M. fratres 1026
Carui fructu iucundissimæ consuetudinis tuæ 200
carere febri 1529
Castella munita improuiso aduentu capta 246
castellis duobus ad capita Isaræ positis 1100
Castra in Lycaonia apud Iconium faceret 1451
castra moui 324
castra moui ex eo loco 1447
Casus & natura in bonis dominantur 447
casus mirificus quidam interuenit 701
casus. Quid casurum sit, incertum est 1441
casum communem & incertũ neque vitare quisquam nostrum neque præstare vllo pacto potest 544
Catius Insuber Epicureus spectra appellat quæ Democritus εἴδωλα 1490
Catij & Amafinij mali verborum interpretes 1498
Cato Ciceroni supplicationẽ decreuit non vt multis, repub. bene gesta, sed vt nemini, repub. conseruata 1455
Cato Ciceroni supplicationẽ non decreuit 1466
Cato de Cicerone honorifice locutus, ei supplicationes non decrerat 912
Cato. Irritaui in me Catonẽ 946
Cato præclare periit 1017
Catonis nefaria promulgatio 65
Cauda. Penis 1037
Cauere aliquibus 708

Cauere. Melius ei cauere volo, quam ipse aliis solet 308
Causa. Debere alicuius causa 328
causa. Si quid nostra causa vis 530
causa tenuis & inops, nec scriptione magnopere digna 988
causa. Velle alicuius causa 8
causam præcipuam habent ad ius suum obtinendum 1303
causæ iustissimæ, tuaque & auctoritate & prudentia dignissimæ 399
causas capitis aut famæ agimus ornatius 1026
causas priuatas & eas tenues agimus subtilius, ibidem
Cautio. Quę cautionem non habebunt, de iis non ita valde laboro 1200
cautum. Vt & mihi & populo cautum sit sine vecturæ periculo 283
cautior in re militari, quam in aduocationibus 723
Cecidit venuste 839
ceciderunt. Illa nostra scilicet ceciderunt 1367
cedere pudori & famæ 693
cedere tempori 436
cedere tempori. Tempori cedere, id est necessitati parere, semper sapientis est habitum 439
cedere temporibus 1220
Celare. Bassus noster me de hoc libro celauit 761
celatus es a fratre de maximis rebus 475
Celebritas loci 1408
Cena auguralis 784
cenam quærere a mane 1053
cenæ. Te ad cenas itare desisse moleste fero: magnæ enim te delectatione & voluptate priuasti 1047
cenas facere 1048
cenitare foris 747
Cēturias equitum tenes 1192
Cerno iam animo quanto omnia vberiora & ornatiora futura sint 511
cernere hereditatem 993
cernuntur oculis 1101
Certamen. Nullum certamen prætermitterem, in quo illis prodesse possem 1304
certādum non est viribus cum valentioribus 1004
certare ad officia summa contentione 1077
certare officiis 805
Certus. Grauis homo & certus 647
certior candidatus, quam tu 835
certorum hominum potestas. Quoties mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non prætermittam 76
Cessator in litteris 1015

Chirogra-

Chirographum 259
chirographum. Mittit mihi litteras suo chirographo 1107
χολὴν ἄκρατον noctu eieci 1423
χρυσίππεια χρίσις 963
Cicero abiens magistratu cũ ei nihil nisi vt iuraret Clodius trib. pl. permitteret, iurauit Remp. per se esse saluam 474
Cicero ad Pompeium profectus 945
Cicero Amanienses omnibus suis copiis vexauit, occidit, cepit, dissipauit 246
Cicero appellatus imperator 348
Cicero apud Hirtium & Dolabellam cenitabat 1005
Cicero auidior, quam satis est, gloriæ 992
Cicero augur fieri voluit post reditum ab exsilio, quod antea neglexerat 1456
Cicero Bibuli fortunam, quã alij afflictam putabant, omnium triũphis victoriisque anteferebat 112
Cicero Cæsaris officiis deuinctus 121
Cicero Catonem omnibus, non modo iis, quos vidisset, sed iis, de quibus audisset, anteferebat 1456
Cicero in concione prouinciam deposuit 473
Cicero cõformat se ad Pompeij voluntatem 102
Cicero cum Cæsare, & cum Appio est in gratia 111
Cicero cum fratre per vim nefariã domo expulsus, ibidẽ
Cicero, cum pacem suaderet inter Pomp. & Cæsarem, rudis esse videbatur in caussa: inciderat enim in hominum pugnandi cupidorum insanias 382
Cicero cum prædiceret belli ciuilis euentum in castris Pomp. timidus existimabatur magis, quam prudens 465
Cicero cur Vatinium laudarit, & defenderit 119
Cicero deprecatore equit apud Cæsarem 437
Cicero dies & noctes nihil aliud agit, nisi vt sui ciues salui, liberique sint 1043
Cicero disiungit se ab orationibus, & refert se ad manuetiores musas 122
Cicero dolet se a Treboniõ ad illas pulcherrimas epulas idibus Martiis, id est ad cædem Cæsaris, non esse inuitatum 1124
Cicero dolebat pilis & gladiis, non consiliis & auctoritatibus de iure publico disceptari 586
Cicero est in maritimis 275
Cicero & Appius collegæ in auguratu 259, 316
Cicero & Cato philosophiam

veram & antiquam, in forũ atque in rẽp. atq; in ipſam aciem pæne deduxerunt 1457
Cicero exſpectabat rerũ ſuarum geſtarum aliquam in litteris Pompeij gratulationem 493
Cicero expulſus ex rep. ab iis qui illam cadere poſſe ipſo ſtante non putarant 614
Cicero feneratores ex obſidione exemit 489
Ciceronis F. deditus optimis ſtudiis, ſumma modeſtiæ fama 1258
Cicero gratia & opibus Cæſaris ſic fruitur, vt ſuis 121
Cicero honorificentiſſime a Cæſare inuitabatur 1325
Cicero ille, quem adſpectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant ſua 1053
Cicero Imperator 272
Cicero in acie non fuit 1017
Cicero in Antonium ſic inuectus eſt, vt ille non ferret 1274
Cicero initio monuit Pompeium ne ſe cum Cæſare coniungeret & poſtea ne ſeiungeret 614
Cicero in reditu nihilo meliores res domeſticas, quam rempub. offendit 465
Cicero tres libros de Oratore ſcripſit Ariſtoteleo more 122
Cicero iubet Terentiam operam dare, vt domus propugnacula & præſidia habeat 1435
Cicero iudex inter Niciam & Vidium 984
Cicero maluit pudori famæque cedere ad bellum proficiſcendo, quam ſalutis ſuæ rationem ducere in Italia manendo 693
Cicero maximus conſulatis maximum cõſulem ſe ipſe vicit 1242
Cicero nihil maluit, quam pacem: ea deſperata, nihil tam fugit, quam arma ciuilia 274
Cicero non defenſus, atq; adeo relictus 118
Cicero non reputans quid Pompeius vellet, in omnibus de rep. ſententiis priſtinis, poſteaquam reſtitutus fuit, permanebat 112
Cicero nũquam plus quemquam valere voluit, quam vniuerſam Remp. 694
Cicero omnia ſumma ſtudia Lentulo debebat 111
Cicero oræ maritimæ præeſſe iuſſus 1525
Cicero in Oratore ſuo cauet ſibi per Brutum 630
Cicero patriam, liberos, ſalutem, dignitatem, ſeipſum per Pompeium reſtitutum putat 355
Cicero petit ab Appio det operam vt ſupplicatio ſibi quam

quam honorificentiſſime decernatur 347
Cicero pluribus verbis Cæſari gratias egit, ob Marcellũ reſtitutum 400
Cicero plurimum Pompeio debebat 112
Cicero plurimi fecit Pompeium 355
Cicero Pompeio victo diſceſſit a bello 693
Cicero poſteaquam illi arti, cui ſtuduerat, nihil eſſe loci neque in curia, neque in foro vidit, omnem ſuam curã atque operam ad philoſophiam contulit 394
Cicero præcipue adiutus a Milone in ſalute 224
Cicero prouinciam ornatam & ſpem non dubiam triumphi neglexit 1456
Cicero, quæ acciderũt, omnia dixit futura 694
Cicero quã honorifice, quãque glorioſe reuocatus, ac reſtitutus 117
Cicero quamuis paruis Italiæ latebris contentus 273
Cicero quiduis ſe potius perpeſſurum affirmat, quam ex Italia ad bellum ciuile exiturum 274
Cicero remotus & natura & magis etiam ratione atque doctrina ab inani laude & ſermonibus vulgi 1456
Cicero reſtrictior natura ad largiendum ex alieno 339
Cicero cũ ſacerdotium haud difficile conſequi poſſet, nõ appetiuit 1456
Cicero ſcripſit de optimo genere dicendi 1262
Cicero ſcripſit tres libros de temporibus ſuis 122
cicero etiam ſecundas res Pompeianorum, non modo aduerſas, pertimeſcebat 464
cicero ſemper Bibulo amiciſſimus fuit 284
cicero ſuaſit Pompeio, vt bellum duceret 693
cicero timidus in magnis periculoſiſque rebus, ſemperque magis aduerſos rerum exitus metuens, quam ſperans ſecundos 655
cicero totus eſt Pompeij 259
cicero Vatinium defendit, & laudauit 111
cicero Vatinij tribunatum reprehendit 112
cicero vel iniquiſſimam pacẽ iuſtiſſimo bello anteferebat inter Pompeium & Cæſarem 615
cicero vel officio, vel fama bonorũ, vel pudore victus, Pompeiũ ſecutus eſt, ibidẽ
cicero verecundior fuit, quam qui ſe domo non commouerunt, ſanior quam qui amiſſis opibus domum non reuerterunt 965
cicero videtur ſibi cum ſe in res turbulentiſſimas infideſſimis ſociis demiſiſſet,

præceptis librorum nō satis paruisse 955
Cicero vir bonus, dignus iis studiis eaque doctrina, cui se a pueritia dedidit, &c. 354
Cicero, vt Dionysius tyrannus, qui cum Syracusis expulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse, sic amisso quasi regno forensi & sublatis iudiciis, ludum quasi habere cœpit 1017
Ciceronis amor erga Pompeium 102
Ciceronis amor in Tironem 1509, 1510
Ciceronis consilium iure laudandum est, qui suos ciues & ab ipsis conseruatos & ipsum seruare cupientes, seruis obiici noluerit 115
Ciceronis & Pompeij amicitia coniunctissima 354
Ciceronis iniuriā, Cato reip. calamitatem, appellabat 1456
Ciceronis instituta & rationes dissimilitudinem nonnullam habuerunt cum Appij administratione prouinciæ 259
Ciceronis res gestæ in Cilicia 1452
Ciceronis omnia muta sine Tirone 1528
Ciceronis toga omnium armis felicior 1243
Cic. Orator 663
Ciceroni cupienti mederi discordiæ ciuili eorum hominum cupiditates impedimento fuerunt 1521
Ciceroni decreta supplicatio a Catone, non vt multis rep. bene gesta, sed vt nemini rep. conseruata 1455
Ciceroni e prouincia ad vrbē accedēti, sic obuiam est proditum, vt nihil fieri potuerit honoratius 1521
Ciceroni inter turbas flagitauit triumphum senatus 1521
Ciceroni negotium prouinciale non videtur dignum ipsius viribus 252
Ciceroni nulla causa visa est, cur sibi mortem consciscere, cur optaret, multæ 694
Ciceroni quænam proposita fuerint 102
Ciceronem ad Pompeium proficisci coegit, siue pudor ipsius, siue officium, siue fortuna 1209
Ciceronem filium erratorum ætatis pœnitet 1541
Ciceronem in cena augurali maxima διάῤῥοια arripuit 784
Ciceronem mirum desiderium tenet vrbis, satietas prouinciæ 252
Ciceronem ne iuuenem quidem amores muliebres vmquam mouerunt, ne nūc senem 1053

Ciceronem quidam putabant abiectiore animo post reditum futurum 117
Ciceronē relinquentē Rempub. Etesiæ quasi boni ciues ꝓsequi noluerūt 1274
Ciceronem timidum dicebāt Domitij & Lentuli 669
Cicerone non potuit carere resp. 117
Cicerone consule fundamēta iacta ex Kal. Ianuariis cōfirmandi senatus 115
Ciceronis mater lagenas etiā inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse quæ furtim essent exsiccatæ 1555
Cilicia contra Syriam munitissima 1452
Cilicia. Duo sunt aditus in Ciliciam ex Syria, ibidem
Ciliciæ prouinciæ tres διοικήσεις Asiaticæ sunt attributæ 1389
Cineæ libri 1050
Cipius pararenchon. Non omnibus dormio 775
Circenses ludi 920
Circulator quidam auctionū 1144
Circumdare opidum hostiū vallo & fossa 1454
Circumierunt & laborarunt vna nobiscum 912
Circumspice omnia membra reip. 525
circumspectis rebus omnibus 114
Circumuallatus vndique Pōpeius 982
Citeriora 255
Ciuis. Quem bonū ciuē semper habuisset, bonum virū esse patereturr 113
ciuis Romanus sum. Quotiantī ciuis Romanus sum, respondebat, Abi nunc, populi fidem implora 1144
ciuilium commutationum scientia 512
Clarius apparet 928
Classe decedere 319
Clausit adhuc mihi eius consuetudinem pudor 460
clausula. Vtar ea clausula, qua soleo 216
Clitarchus historicus 246
Clodius furta muliebriū religionum 116
clodius impunitatem sceleris assecutus sententiis iudicū, ibidem
clodius non pluris fecit Bonā deā, quā tres sorores, ibidē
clodius perennis inimicus amicorum suorum 110
clodium inimicum Ciceronis amplexabantur quidam iplo Cicerone præsente 113
Clytemnestra. Sexcentimuli in Clytemnestra 677
Cn. Pompeius Appij filiæ socer 316
Cn. Pompeius fatuus crudelitatem virtutem putat 1498
Cn. Pompeius princeps in Repub. 114

codicilli 1052
Cœlius quęstor ciceronis 266
cœlum vnum sit, an innumerabilia 1053
coemtionales senes 796
cogere senatum 1282
cogere pecuniam 1256
cogĕdam non esse patriã 118
cogitat omnia sæua. Nihil nisi atrox & sæuum cogitat, atq; etiã loquitur 941
cogitare male de aliquo 919
cogitare omnia tristia. Nihil nisi triste cogitare 941
cogitare toto animo de te ac de tuis ornamentis, perspectus est a me 77
cogitanti mihi de rationibus tuis, placet illud meũ consilium 299
cogitatio de dicenda in senatu sententia 1021
cognoscere rem, & causlam 327
cõhibere seipsum 412
cohorticularum nescio quid 856
collata omnia ad vestrum arbitrium 1197
colo. Vrbem mi Rufe cole, & in'ista luce viue 255
colit me summa obseruantia 401
colere alicuius absentiã memoria, reditum spe exspectare, desiderium litteris mittendis accipiendisque lenire 1505
colere amicitiam sanctissime 1061
colere artes & studia 376
colei Lanuuini. Cliternini non honesti 1038
collegi ipse me 113
colligere aliquid virium 1194
colligere. Illa, quæ elegiter, copioseque collegisti, valet ad consolandum 524
colligere reliquias sui laboris 1248
colligere reliquias veteris necessitudinis 1388
colligere se 351
colligere se. Te rogo atque oro te colligas 552
collectæ ate rationes 525
collectã gratiã effundere 273
colligauit se cum multis Cæsar 1015
collocare bene ea, quæ facimus alicuius caussa 1346
collocare in ceruicib. nostris legiones cogitat 1270
collocare rem militarẽ 260
collocutiones. In nostris sermonibus collocutionibusque vidisti 111
colloquar tecum quam sæpissime per litteras 76
columnarij 900
combibones 1050
comedere rem suam 1199
comites idonei 1511
comitia tributa 800
comitia centuriata, ibidem
comitia quæstoria institutu, ibidem
cõmemoratio officiorũ confirmata

firmata amicitia & perfecta fide superuacanea est 318
Commeatum habere per alicuius prouinciam 1151
Commẽdo me totum tibi atque trado 224
commendo eum tibi maiorẽ in modum 1360
commendo tibi Messienũ ea commendatione, quæ potest esse diligẽtissima 1372
commendo tibi eum penitus atque trado 1373
commenda nomen tuum immortalitati 1088
commendare monumẽtis res gestas. Cuperem quam celerrime res nostras monumentis commendari tuis 511
commendare aliquem alicui & tradere 751
commendari sempiternę gloriæ per aliquem scriptorẽ 513
commendatissimus. Mea omnia tibi commendatissima esse cupio 238
Commentatio caussarũ 1021
commentatio. Quæ autem in lustris, & in vino, commentatio potest esse 1223
Committere alicuius viri fidei suos liberos, id est suam filiam 411
committere litteras. Eius generis meæ litteræ sunt, vt eas non audeam temere committere 78
committere prœlium 1151
committere se nauigationi aut viæ 1514
committere te noli tam longæ nauigationi, & viæ per hiemẽ, nisi bene firmũ 1517
commissum facinus 352
commissa omnia sunt mea culpa 1407
Commodes ei tantum abs te peto, quantum tua fides dignitasque patietur 1360
commodare alicui. Quibuscumque rebus ei commodaueris, tibi profecto erit iucundum, mihi certe erit gratum 1323
commodare. Nihil est quod cuiquam possim commodare 283
commodare. Quæ commodare potest successori amicissimo is, qui prouinciam tradit alteri, &c. 313
commodare se alicui 1373
cõmodare te ei societati cupere tua sponte, intellexi 1313
cõmode sẽtire de aliquo 1203
commodi sermones. Minus commodos maleuolorum sermones de ea re dolebam fuisse 283
commodo. Quod commodo tuo fieri possit 319
commodo tuo. Da operam, quod commodo tuo fiat, vt, te obtinente Achaiam, negotia sua cõficiant 1344

commodo reip. Quod commodo reip. facere possis 9
commodo. Quod commodo tuo fiat, quamprimum velim venias 389
commodo valetudinis. Si commodo valetudinis tuæ fieri possit 1511
Commonefacere 1394
Commoratus est diutius in causa quam nos 1372
Commotus aliqua ambitione leui hoc a te contendit 1310
Commune nihil potest esse inter eos, qui omnia voluptate sua metiuntur 734
commune officiū ciuium 111
communi diuidundo 734
communicare mecum de te solet 77
communicare te velle de officio vtriusque nostrum 382
communitas vitæ, atque victus 1048
Commutare mortem cum vita 411
commutata persona te mihi fratris loco esse duco 483
Comparare copias 1187
Compellare aliquem aliqua lege 920
compellationes. Crebras cōpellationes meas non tulit 1274
Compilatio Chresti 237
Complectuntur omnem antiquorū & Aristotelicam, & Isocraticam rationem 122
complectar Cæsaris familiarissimos 460
complectere eum tuis officijs & liberalitate 1341
complectere gloriæ facultatem, quam tibi dij immortales dederint 1102
complecti animo. Non minus nostra sunt, quæ animo complectimur, quam quæ oculis intuemur 545
complecti aliquem omni cōmitate 701
complecti aliquem quam liberalissime 1322
complecti aliquid cura & diligentia sua 313
complecti debet tales tutores tam orba ciuitas 366
complecti & tenere facultatē 1088
complecti litteris gratulationem, quam confirmationem animi tui malo 613
complexa est orbem terrarū Cæsaris potestas 431
complexus sum cogitatione te absentem 365
complexus sum fratres tuos summa beneuolentia 655
complexus sum totam remp. 1125
Componere bellum 1151
componere edictum 336
componi quippiam. Quod ne nostro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento 1109
compositæ ad arbitrium amicorum

corum meorum sententiæ tuæ 1084
compositiones gladiatorum 237
Compotationes 1048
Comprehendere memoria & scientia 672
Comprobantur orbis terræ iudicio & testimonio, quæ gessimus 493
Conatus adhuc audiuntur tantum, optimi illi quidem, sed gesta res exspectatur 1237
Concedo. Nemini concedo, qui maiorem ex pernicie & peste reip. molestiam traxerit 392
concedo. Nemini concedo qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse 1065
concedo tibi vni, præterea nemini. A me sic diligitur filius tuus, vt tibi vni concedam, præterea nemini 394
concedere. Neque vero tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum 1477
concederet. Si tibi, cui iustius videtur irasci posse, concesserit, non putat se posse sustinere caussas multorum 616
Concenationes 1048
Conciliarat nobis hominum beneuolentiã per me quondam te socio defuncta resp. 458
conciliare cum aliquo coniũctionem nouam 353
conciliare & colligere beneuolentiam aliquorum 1003
conciliare pecunia legiones cogitat 1270
conciliatum bonorum studiũ ex tribunatu 223
Concinnaui tibi munusculum 1259
Concitasti tui exspectationẽ 201
concitare bellum. Cum magnum bellum in Cappadocia concitaretur, &c. 1453
concitare seruitia 1152
Concluduntur notabili exitu. Si notabili exitu concludũtur ancipites varijque casus, expletur animus iucundissimæ lectionis voluptate 513
Concoquere. κρίσις, quam noster Diodotus non concoquebat 963
Concursus occupationum. Venies in maximarum quasi concursum occupationum 812
Condicere. Cum mihi condixisset, cenauit apud me 120
Condicio commodissima. Operam da vt quam commodissima condicione negotium conficiat 1324
condicio ea videtur impendere legum, iudiciorũ, temporum, &c. 552
condicio. Nulla condicione litteræ perferri potuerunt 1139
condicio viuendi 672

Digitized by G

condicio viuendi optima 694
condicione afflictiore quam ceteri 587
cõdicione meliore esse. Quia non vides res molestas, mihi videris esse meliore condicione, quam nos qui videmus 393
condiciones feruntur a Cæsare, vt Pompeius eat in Hispaniam, &c. 1524
Condonatum. Iudicium potentiæ alicuius condonatum 552
Conduco. Ea scriberem ad te, quæ saluti tuæ conducere arbitrarer 430
conducit rationibus meis 121
conducere. Quæcumque saluti dignitatique tuæ conducere arbitrabor summo studio sum facturus 672
conducere tuæ laudi arbitror 1368
Conferimus omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam ad amplitudinem tuam 1061
conferimus id omne ad arbitrium tuum 123
conferre se ad alicuius amicitiam 1316
conferre aliquid in alterũ 353
conferre cum aliquo omnia intima 937
conferre diligentiam in valetudinem suam. Quantam diligentiam in valetudinẽ tuam contuleris, tanti me fieri a te iudicabo 1515
conferre officium, beneficiũ, honorem in hominem aliquem, & in rem 1373
conferre omnem suam curã atque operam ad philosophiam 394
conferre plurimum studij, officij, liberalitatis in aliquẽ 719
conferre. Quidquid in eum iudicij officijque contuleris, &c. 1061
conferre se in amicitiam & fidem alicuius 751
conferre suas curas ad dignitatem alicuius 1088
conferre se dormitum. Quid potius faciam, prius, quam me dormitum conferam, non reperio 1052
Confeci plures pauones, quã tu pullos columbinos 1017
confice his hominibus reditũ 991
conficere annuum munus 255
conficere copias 1077
conficere. Mitte ad Lupum, vt is nobis eas centurias conficiat 1192
conficere pactiones cum ciuitatibus 1387
conficere rationes 558
conficere sua negotia. Operam da, vt commodissime Anicius sua negotia conficiat 1267
cõficior eis curis, vt, &c. 458

conficior dolore & pudore 1415
confiti 585
conficior lacrumis sic, vt ferre non possim 1417
confectæ rationes 559
confector totius belli 1104
confectum negotium 958
confectus corpore & animo 1417
confectus languore & fame 783
Confisus auctoritate vestra 1254
Confirmaueris meam de tua erga me beneuolentia spē, si hoc effeceris 1350
confirmare alterum 599
confirmare. Hoc non dubitans confirmare possum 538
confirmare. Non solum confirmauit, verumetiam recepit 647
confirmatur in dies singulos illa hominum opinio 602
confirmatione nostra nō egebat virtus tua 599
Conflare alicui inuidiam. Siue, vt nunc legitur, facere 1163
Conflictari iudicijs turpibus 1050
conflictatus diuturnioribus molestijs 653
Confluens Rhodanus. cum exercitu ab confluente Rhodano castra moui 1157
Conformo me ad eius voluntatem, a quo honeste dissentire non possum 102
Congelasse otio lętabar amicum nostrum 259
Congiarium. Magno congiario donatus a Cæsare Plancus 823
Conglaciare. Curioni nostro tribunatus conglaciat 856
Conglutinantur voluntates hominū consuetudine 1208
Congressio vel seuera, vel iocosa 723
Congruentes fuerunt litteris tuis aliæ postea multorum 1047
Coniecit remp. in perturbationes 1220
conijci in sortem 869
coniecta est omnis contentio in vnam caussam 912
coniectura consequi 609. 1265
coniectura propius accedere possimus ad cognitionem rerum futurarum, cum res est eiusmodi, cuius exitus prouideri possit 602
Coniuncta cum aliquo adolescente primario ætatem ageret 411
coniunctus est mihi magno vsu familiaritatis 1372
coniunctus mihi multis & veteribus caussis necessitudinis 1370
coniuncti mihi vetustate, officijs, beneuolentia 1357
coniunctissimus mihi cum familiaritate, tum etiam sensi-

bus in rep. 1254
coniunctissimos habeo & hospitio & familiaritate 1357
Connus fidicen docuit Socratem fidibus 1037
Conquassatæ omnes prouinciæ 412
Conquiesco. Vt ætas nostra iam ingraueſcens in amore, atq; in adoleſcentia tua conquieſcat 201
Conſanuiſſe. Vulnera, quæ conſanuiſſe videbantur, hoc vulnere recrudeſcunt 425
Conſcendere in naues 1254
Conſcientia factorum & conſiliorum tuorum te vehementer conſolatur 641
conſcientia factorum & conſiliorum tuorum fortiſſimo & maximo animo, ſi omnia aduerſa eſſent, ferre deberes 653
conſcientia meę conſtantis erga te voluntatis 346
conſcientia meorum officiorum. Nulla re tam lætari ſoleo, quam meorum officiorum conſcientia 493
conſcientia rectæ voluntatis maxima conſolatio eſt rerum incommodarum 603
conſcientia recte facti debet eſſe magno ſolatio 617
Conſcindere epiſtolam 755
Conſciſcere mortem voluntariam 694
Conſcius mihi eram quanti te facerem 1311
Conſcribere milites 1256
Conſenſio mira pop. Rom. totiuſque Italiæ 1231
conſenſus bonorum a Cicerone effectus 577
conſentaneum erat cum iis literis quas ego Romæ acceperam 323
conſentaneum temporibus genus litterarum 458
conſentire. Vt principijs conſentiant exitus 1172
Conſequi aſſiduitate & virtute id conſilium quo quis profectus ſit 708
conſequi cognitionem iuris cupio 347
cõſequi & reficere volo, quod morte Trebonij amiſimus 1250
conſequi partem meritorum. Nullam partem meritorum tuorum non modo referenda, ſed ne cogitanda quidẽ gratia conſequi poſſum 103
conſequi volo reliquias meæ diligentiæ 1250
conſecutus egregiam laudem 1231
conſecutus eſt nomen Auiani 1359
Conſeruaram reliqua ſuperioris luſtri 260
conſeruabo beneuolentiam erga te meam certo iudicio ſuſceptam 329
conſeruabo tuorum triſtiſſimo

mo meo tempore meritorũ erga me memoriã 460
conseruares illi cauſſam integram 1310
conſeruare ſua vetera beneficia 1303
conſeruare ſuam erga alterum priſtinam voluntatem 483
Conſignare litteris. Hanc commendationem, quam cõſignare his litteris volui, ſcito eſſe omnium grauiſſimam 1307
Conſiliarius non imperitiſſimus, fidelis quidem, & benevolus certe 110
conſilium capiam ad tempus 1080
conſilium fidele ac bonum 1384
conſilium periculoſum, tutum 1099
conſilio pugnare non eſt ſatis: artificium quoddam excogitandum eſt 1003
Conſolatur te aliqua ſpes, vt ſcribis 525
conſolabor deſiderium tui ſpe commodorum tuorum 730
conſolari ſe & ſuperiorũ conſiliorũ conſcientia & præſentis temporis moderatione 1005
conſolabilis. Dolor vix conſolabilis 393
conſolatio leuis eſt ex miſerijs aliorum 600
conſolatio magna eſt, cum recordere, etiam ſi ſecus acciderit, te tamen recte vereq; ſenſiſſe 670
conſolatio peruulgata, quam ſemper in ore, & in animo habere debemus, homines nos vt eſſe meminerimus 538
conſolationis genus miſerum atque acerbum, ſuum dolorem mœrentibus declarare, & pari moleſtia affici 411
Conſolidatæ rationes 559
Conſpectus. Tuo prope in conſpectu Ægyptus eſt 78
Conſpirauit populus R. vniuerſus & omnium generũ ordinumque conſenſus ad liberandam rempublicam 1088
conſpiratio omnium gentiũ. Conſenſum, & incredibilem cõſpirationem adiuua 1083
conſpiratio omnium ordinũ ad defendendam libertatẽ 1255
Conſponſor 660
Conſtantiæ cauſſa, non ſolum amicitiæ, permanebo in defenſione dignitatis tuæ, quam te abſente ſuſcepi 498
conſtat inter omnes 1376
conſtant ſumma eorum in me merita 114
conſtitit tibi fructus otij tui 676

constabunt mea in te omnia officia, non secus ac si te vidisserem 319
constare certa aliqua in sententia 750
constare. Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt 316
constare. Non satis mihi constiterat cum aliquane animi mei molestia an potius libenter te Athenis visurus essem 1292
constans & pâratus animus ad omnes casus ferendos 647
constans fama de aliquo 1103
Constitueram omnia sic mihi agenda 258
constituere aliquem maxima apud regem auctoritate & gratia 1453
constituere de aliquo grauiter 1256
constituere. Persuade tibi te vnum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem 1068
constitutam remp. esse cupio 658
constitutæ legationes 337
constitutum aliquid habere cum podagra 700
constitutum. In te non minus consilij, quam in tuo collega, mihi constitutum putaui 484
constitutum mihi puto plurimum suauitatis & dignitatis in vestro ingenio & industria 1483
Consuetudo longis interuallis temporũ interrupta 1482
consuetudo quotidiana 352. 1357
consuetudine quotidiana & officijs plurimum coniunctus 1365
Consulere aliquid de. Obsecro te, ne quid grauius de salute & incolumitate tua cõsulas 941
consulere temporibus, incolumitati, vitæ, fortunis 440
consules, quorum nemo consularis habitus 1073
consuli. Consuli te a Cæsare scribis, sed ego tibi ab illo consuli malem 729
consulto. Visum esse quibusdam edictum meum quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum 336
Cõsumo omne tempus in literis 533
consumo omnem meum laborem, studium in tua salute 655
consumis studium tuum in virorum fortium factis memoriæ prodendis 648
consumere diem. Diem consumi volebant 45
consumptus dies altercatione consulis & trib. pleb. 44
consumptus inedia & purgationibus & vi ipsius morbi 1528

Cõtentio dispar, dissensio summa 80
contentio. Res fuit ne contentionis minimæ 899
contentionem fieri cum, &c. 115
Contemnere res humanas 524
Contemplans te absentẽ 241
Cõtendere neruos omnes suos in aliquare 1483
Contestans omnes deos 351
Contexere extrema cum primis 1091
contexes coniuncte cum ceteris rebus nostras 511
Continens. Pars Cappadociæ cum Cilicia continens 1444
continere iracundiam 1167
continentur his prouincijs vectigalia populi Romani 1441
Contra Rempublicam facere. Si quis huic S. C. intercesserit, eum, senatum existimaturum, contra Rempub. fecisse. 869
contra voluntatem meam & præter opinionẽ accidit 310
Contrahere sibi molestias 274
Cõtremisco toto corpore 629
Contristauit hęc sententia Balbum 900
Contriueram eius omnes grauissimas iniurias voluntaria quadam obliuione communis concordiæ caussa 120
Contubernalis. Habuisses non hospitem, sed contubernalem. 1021
Contulisti te totum ad amicitiam meam 1218
contulisti tribunatum tuum in ipsum discrimen rerum 230
contulit in te vim illam suam fractam, ac debilitatam 110
contulit in me magna officia 1337
contulit iter suum in posterũ diem 1186
contulit reliquias suas tamquam e naufragio in eam possessionem 1306
contulit se ad alia consilia 1115
Contumelia affecerunt viros clariss. 1255
Conturbare eorum fortunas velle non debes 941
conturbare officium alicuius ambitione sua 1305
Cõuentus meus erat Apameę 338
conuentus senatorum. Senatus siue potius conuentus senatorum 382
Conuerterunt eas copias ad patriæ periculum, quas diu simulatione reip. comparauerant 1187
conuerterẽ me totum ad eius viri ita de me meriti nutum ac voluntatem 356
conuertere in se omnem impetum belli 1077
conuersa est vis morbi in quartanam 1521
Conuicium ei cum fieret cun-

cto a senatu 1095
Conuictio Bruttij iucundissima 1542
Conuiuia dicta, quod tum maxime simul viuitur 1048
Copiolæ. Recurri ad meas copiolas 1185
Coram, & per litteras tecum egi 1379
Corduba 1139
Corinthus 412
Cornificius. Cic. epistolæ ad ad Cornif. 1261
Cornutus prætor vrb. 1087
Cornutus prætor 1095
Corpus quoddam modicum confici potest a principio cõiurationis vsque ad reditum 512
Corripit exspectationem 899
corripuerunt iudices clamoribus maximis 830
Corroborare se. Vt se corroborauit, &c. 1316
Crabra 1537
Crassus. Cur cum Crasso redierit in gratiam Cicero 119
Crassipes gener Ciceronis 80
Cratippus Ciceronem F. docebat 1259
Cratippus philosophus 1542
Credulitas, error est magis, quam culpa 1110
Crepitus æque liberos, ac ructus, esse oportere aiunt Stoici 1038
Criticus antiquus 984
Cruciabor, dum istic eris, de belli Parthici metu 864
Cruditate mortuus 1494
cruditate hic satius est quam istic fame 1047
Cuiusmodi res esset 431
Culpa & peccatum. Præter culpam & peccatum, hominis nihil potest accidere quod sit horribile aut pertimescẽdum 578
culpa. Nihil in vita præstandum putemus, præter culpam 586
culpa. Nihil, a quo culpa absit, in malis numerandum 1270
culpa. Nullum est magnum malum præter culpam 603
culpa. Omnia, quæ non nostra culpa nobis accidunt, fortiter ferre debemus 667
culpa. Si ista quæ alios loqui dicis ipse sentis, tua summa culpa est, sin alij tecum hęc loquuntur, tua tamen, quod audis, culpa nonnulla est 338
culpa vacare, grauis consolatio est 600
culpa vacare, magnum est solatium 694
Cum nos te volumus conuenire 1037
Cumanum. Cum essem in Cumano, &c. 387
Cumulari maximo gaudio 992
Cumulate satisfacere 1335

cumulatissime aliquibus satisfacere 1127
cumulatissime alicui satisfacere 1535
cumulatissime mihi gratiam retulerunt 1303
cumulatum. Mirabar locum fuisse augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatũ esse videbatur 993
cumulus accedat. Petam a te, vt ad eam voluntatẽ, quam tua sponte erga Cæcinam habiturus esses, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti, &c. 637
cumulum mihi gaudij attulerunt tuæ litteræ 1541
Cunctator Seruius 907
Cupiditates suas vincere. In omnibus sæculis pauciores viri sunt, qui suas cupiditates, quam qui hostium copias vincerent 1457
Cupio valde, & debeo eius caussa 1308
cupio omnia eius caussa, & debeo 1397
cupio omnia reip. caussa 1102
cupimus te honestũ esse 1168
Curabo tuum mandatum diligenter 687
cura anceps propter incertos exitus prœliorum 1238
cura te & confirma 1510
curare se nõ possunt mali medici 413
curata nobis erat pecunia Valerij mancipis nomine 559
Curio Cæsarem defendit 259
Curio Cęsarem incitabat 1521
Curio contra Cæsarem se totum parabat 870
Curio quia de intercalando non obtinuerat, confugit ad populum & pro Cæsare loqui cœpit 856
Curiosus 821
curiosus ad inuestigandũ 459
curiosus. Ita est non modo prudens, verum etiam, quod vidi, curiosus 308
Cursus ad gloriã vn⁹ est 1065
cursus honorum 366
cursus meæ vitæ 117
cursus vitę bene cõfectus 604
cursus nauigationum 1390
cursus nostræ totius vitæ simillimus 1350
cursus rerum. Qui cursus rerum, qui exitus futurus sit, vides 388
cursus temporum 609
P. Curtius iussu Pompeij inspectante exercitu interfectus, quod consensisset cum Hispanis quibusdam eum comprehendere, ad Cæsaremque deducere 660
Cybistra opidum ad montem Taurum 1444
Cyprus, & Cappadociæ regnum, duæ maximæ Catonis clientelæ 1457
Cytheris 1052

Dalmatiæ opida antiqua viginti 504
Damasippus 768

Damasippus Cn. Carbonem occidit 1026
Damna rei familiaris Ciceronis ex auctoritate senatus sarta 111
Das mihi iucundas recordationes conscientiæ nostræ 525
Dedi cenam Hirtio fine pauone 1021
dedisti studium tuum bonis artibus a primis temporibus ætatis. ibidem
dedit mihi causſam harum litterarum 1210
Date homini: complectetur, mihi crede 237
dare sermonem hominibus 961
dare alicui maiorẽ animum. Cum resp. maiorem etiam mihi animum, quam vmquam habuissem, daret 117
dare alicui negotium, vt, &c. 1249
dare auribus. Noli putare me hoc auribus tuis dare 1259
dare mandata. Omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim 308
dare mihi maius beneficium nullum potes 1312
dare negotium hominibus certis 1207
dare operam liberis 1037
dare operam memoriæ alicuius 822
dare pœnas styli 629
dare se in viam 1427
dare se salutationi amicorum 792
dare testimonium debitum virtuti 545
dare vitio alicui quippiam 1213
dandus est locus fortunæ 1163
data opera 821
Darius ab Alexandro apud Issum superatus 246
De lucro prope iam quadriennium viuimus 1014
de medio cursu reuocatus 1060
de meliore nota 797
Debeo omnia tua causſa quæ possum 436
debere alicuius causſa 329
debere alicui vitam 919
Debilitare. Dies debilitat cogitatione inimicorũ & proditorum 72
debilitare. Æstiuorum timore debilitat 744
debilitor lacrumis 1417
Decedat de hypothecis 1377
decedat Hortensius ab hac sententia bima 339
decedere de prouincia 266. 303
decedere de suo iure 1167
Decernere alicui supplicationem 1455
decernere sumptus legatis nimis magnos 353
decerni. Dum hæc decernuntur 942
decretum. Cum hæc legeres, iam decretũ arbitrabar fo-

re 1082
Decertaui cum multis tanta contentione, quanta numquam antea vlla in cauſſa 496
D. Brutus. Si D. Brutus Mutina erupiſſet, nihil belli reliquum fore videbatur 1231
D. Bruti epiſtolæ ad Ciceronem 1162
Declaraueram litteris ſuperioribus, quo te animo cenſerem eſſe oportere 438
declarabo meum erga te ſtudium & officium in ijs maxime, quibus plurimum ſignificare potuero, tuã mihi exiſtimationem cariſſimam eſſe 316
declarare munera. Rupæ non defuit ſtudium declarandorum munerum 212
declarari tibi domeſticorum litteris puto, quæ acta ſint 497
declarare voluntatem & ſententiam ſuam alteri 652
Decurrere. Ego puto te belliſſime, ſi recte erit, cum quæſtore Meſcinio decurſurum 1515
decurſa ſunt ætate cetera, quibus parum ſibi vtilis fuit 925
decurſus mei temporis mihi erit facilior 311
Deditus optimis ſtudijs 1329
deditus omnib. litteris a pueritia 80
deditiſſimus tibi animus 981
Deducere philoſophiam in aciem 1457
deducere rem ad extremum certamen 913
deducere ſummam remp. in diſcrimen 1115
deduci non poteſt ab eo, quod inſtituit 9
deductus in fraudem 1111
deducta eſt res in eum locum vt, niſi quis deus vel caſus aliquis ſubuenerit, ſalui eſſe nequeamus 1523
deducta res in eum locum eſt 388
Deeſſe mihi nolui, quin te admonerem, vt, &c. 511
deeſſe. Non defueram eius periculis 644
Defatigor. Nõ defatigor permanere in ſtudio libertatis 1250
defatigari. Nec animi, nec corporis laboribus defatigari 1407
Defendere patriam & ab armatis hoſtibus, & ab occulta coniuratione 472
Defero ad te totam hanc partem vitæ conſuetudiniſque noſtræ 123
defero. Vniuerſum meum ſtudium & beneuolentiam ad te defero 639
detuli ei vltro legationẽ, quã multis denegaram 1376
detuli meam voluntatem ad matrem tuam 672
deferre alicui munuſculũ 919

deferre alicui vltro omnia 1350
deferre alicui voluntatē per litteras nec opinanti 1332
deferre. Existimauī me iudicium vestrum ad regem deferre debere 1445
deferre hoc munusculum nemini maluit quam,&c. 866
deferebantur falsa S. C. 1283
deferri rem ad Pompeium omnes volunt 9
deferri. Postea certior sum factus triginta diebus deferri necesse esse 561
Delati ad te sermones 337
delati. Scito a me tribunos mil. & præfectos, & contubernales dumtaxat meos delatos esse 561
delata ad vnum sunt omnia 439
delata res est ad me 1360
Deferuescere. Dum deferuescat hæc gratulatio 958
Defessus satietate 213
Deficit a nobis 734
deficiunt me ea solatia, quæ ceteris non defuerunt 424
deficere a seipso 273
deficere. Quamdiu vos eritis in spe,non deficiam 1415
Definiri. Vno prœlio putaremus si non totam caussam, at certe nostrum iudicium definiri conuenire 1486
definitum lege non erat genus hoc beneficiorum 561
Deflexit de suarum actionū cursu tua caussa 912
Defluere. Vbi salutatio defluxit, litteris me inuoluo, & aut scribo,aut lego 1022
Defraudare. Ne andabatam quidem te defraudare poteramus 723
Defugere periculum, aut deprecari 1138
Defungi. Et hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent,vt defungeremur, optatui 823
defungi munere orationis, quod vile est, pro maximis alicuius beneficijs 1114
Deijcere aliquem. Mennonilla fatua M. Cœlium Vicinianum subito deiecit, & deiectum magno clamore insecuta est 840
deiectus de aliqua hæresi vi hominibus armatis 1491
Deiotarus Rex, cui non sine caussa plurimum semper & meo,& tuo,& senatus iudicio tributum est, vir beneuolentia & fide erga populum Rom singulari 1452
Deiotarus Rex fidelissimus, atque amicissimus reipub. al.pop.Rom. 1445
Deiotari copiæ 1441
Delabi mihi quotidie ad æquitatem & ad rerum naturam videtur 642
Delector meo facto. Hoc ego meo facto valde delector 322
Delectum remigum habuimus

mus 1243 (822
Delegaui alteri hunc laborē
Delenitus illecebris voluptatis 1491
delenitus commentarijs Cæsaris 1223
Delere epistolas lacrumis1414
delere. Tuorum erga me meritorū memoriā nulla vmquam delebit obliuio 201
Delibare aliquid de laude alicuius 1107
Deliberatio. Magnæ deliberationis est,quæ ratio sit ineunda nobis nō agendi aliquid, sed illius cōcessu quiescendi 425
deliberatum. Neq; illi quidquam deliberatius fuit, quam,&c. 475
Deminutio magna de Imperio facta 412
deminutum erit permultum ex mærore tuo 539
Demisit me in eum casum fortuna vt,&c. 1075
demittere sciscientem & prudentem eo,vnde exitum videat nullum 942
Democritus ἄδωλα appellat, quæ Catius spectra 1490
Demolitæ est partē muri 1244
Demptum de fortuna. Plus additum ad memoriam nominis nostri,quam demptū de fortuna videretur 79
Denegare. Potest mihi denegare occupatio tua 511
denegare. Nullum neq; periculum, neque laborem patriæ denegasse 1241
Denunciare. Velim tuos facias certiores,vt,siquid tibi opus sit, ne dubitent mihi suo iure denunciare1400
Depulit omnes molestias ipsa ratio 272
depellere morbum 784
depelleretur multa tam grauis Valerianis prædibus 560
depulsi de vetere sententia 79
Dependendum tibi est quod mihi pro illo spopōdisti 113
Deposui & eieci oēs molestias & sollicitudines,&c.1423
deposuimus simultatem 259
depone ineptias istas 708
deponeres omnem offensionem suspicionis quam de Lysone habueras 1341
deponere omnes curas & dolores in alicuius sermone & suauitate 425
deponere personam 813
deponere prouinciam 473
deponere sensum rectum in rep.difficile 102
deposuisse ædificationē 1194
deponendæ tibi sunt vrbanitates 1543
deposita a Pompeio causa Alexandrina 66
depositio omni timore 1203
Deprecari ab aliquo iniuriam 919
deprecatorem me pro illius periculo præbeo 259
Depsit. Impudenter 1038

Deripere. Multum mihi deripitur operæ in describendis hypomnematis 1543
Descendere ad extrema 1152
descendimus ad pactionem 912
descendere ad nouissima auxilia 1163
descendere alterutram ad cõdicionem 870
Desciscere a pristina causla 117
desciscere ab excitata fortuna ad inclinatam & pæne iacentem 273
Desertus ab officijs tuis 476
Desiderare animum alicuius ex eius libris 792
desiderium rerum carissimarum 256
desiderium tuę præsentię meo labore minuetur 498
Desinere artem 678
Desipere nimio gaudio 241
Desistere ab illa mente 474
Desperarunt nos & rempub. Rhodij 1248
desperatis rebus 578
Despondetur spes Reip. anno consulatus tui 1236
Destinaras tibi Trapezophorum 769
destinatus. Non est hic annus tibi destinatus 1119
Destituit me nuduũ 1036
destitutus. Quærens se destitutum 1107
Deterreo te a dimicatione 78
deterrere aliquem ab iniuria 474
deterrere me de statu meo nullis contumelijs possunt 1183
deterritus verecundia. Hoc ego negotium, non stultitia obcæcatus, sed verecundia deterritus, nõ recusani 1441
detrahere de alicuius fama 337
detrahere. Si quid de ijs rebus quas tibi fortuna largita est nonnullorũ hominum perfidia detraxerit, id maiori illis fraudi, quam tibi futurum est 65
detrahatur tantundem de mei iudicij fama 660
detractus est mihi labor vnius mensis 323
detractum aliquid de amore 373
Detrimentũ accipere. Quantum detrimenti resp. acceperit, non te præterit 1178
Detruserunt me de mea sententia 1435
detrusum esset bellum in aduersissimam Antonio & Lepido Hispaniam, si Cæsar iunior se cum Planco coniunxisset 1116
Deturbatus est nõ spe solum, sed certa re 1274
deturbati ex magna spe iacent 493
Deuenimus in eam fortunam 413
Deuinxeris tibi homines honestissimos in perpetuum summo beneficio 1311

deuinctus magnis meis beneficiis 1344
deuinctus officiis alicuius 121
deuinctus studiis 376
deuinctus tua præstăti in eum liberalitate 77
Dij approbent. Dij approbent quod actum est 266
diis approbantibus. In te & in collega omnis spes est diis approbantibus 1109
diis hominibusque approbantibus aliquid facere 119
Dexterius cornu 1129
Dialogorum mos. Nosti morem dialogorum 977
διανοητικὰ φαντασίας spectris Catianis excitari 1490
διαζήρωσις 1536
διαρρήδην scripserat 1542
διάρροια Ciceronem arripuit 784
Dibaphum 275
Dicare suum studium alicuius laudi 223
Dicier. Caussam pro se dicier vult 501
dicta Sextiana 807
dicto audiens futurus non esset senatui 870
dictitabat in sermonibus 123
διδασκαλία 835
Didici vincere te defendente 501
didici summo studio curaque omnia, quę a sapientissimis ad bene beateque viuēdum tradita sunt 393
Dies acerbi, non honesti 275
dies annua. Est ne aut tui pudoris, aut nostri, primum rogare de die, deinde plus annua postulare? 768
dies constituta. Si ad diem constitutam decedemus 252
dies debilitat cogitationes inimicorum 72
dies honestissimus nobis fuerat 45
dies stultis quoque mederi solet 792
Differo in aliud tempus illud epistolæ argumentum 614
differre aliquem in tempus aliud 515
differre rem aliquam in alium diem 700
Dilationes comitiorum occupatiorem me habebant 840
Difficile adiudicandum. Cepi ex tuis litteris fructū duplicem, mihique in comparatione difficilem ad iudicandum, &c. 1070
difficultas itinerum & nauigationum 1444
Digne, ac mereor. Neque enim omnium iudicio malim me a te commendari, quā ipse tuo iudicio digne, ac mereor, commendatus esse 1243
Dignitas consularis amissa est culpa eorum, qui a senatu & ordinem coniunctissimum & hominem clarissi-

abalienauerunt 103
dignitas: deformitas. Tunc in istis amplissimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas 1073
dignitas & salus. Neque salutis rationem habendam esse sine dignitate, neque dignitatis sine salute 80
dignitas in sententiis dicendis, & libertas in rep. capessenda 103
Diiudicare. Non facile diiudicatur amor verus & fict⁹, nisi incidat eiusmodi tempus, vt, quasi aurum igne, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit, &c. 1003
Dilapsa. Res communis dilapsa 792
Diligi, amari. Vt scires eũ a me non diligi solum, verũ etiam amari 1367
diligere, amare. Ad eum amorem, quem erga te habebam, tantum accessit, vt mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse 994. Eodem modo, pag. 346. dixit, Nihil est, quod studio, & benevolẽtia, vel amore potius effici non possit.
diligens commendatio. Valet id quidem apud te meum, sicut debet hominum amicissimorum diligens cõmendatio 303
diligentiòr multo factus sum ad declarandam benevolentiam 373
Dimicationem non putamus expeditissimam 1116
Dimittunt vim suam cælum & terra 988
dimisi exercitum in hiberna 1455
dimisi præsidia omnia, quæ paraueram 283
dimittere aduersarios. Siexistimas eandem rationem fore Cæsari in dimittendis aduersariis, & condicionibus ferendis, erras 941
dimittere pudorem suum in rogando. Non dimittam pudorem in rogãdo meum 555
dimittere senatum. Senatus est dimissus 45
dimissi milites 313
Diodorus 963
Diodorus Stoicus 1329
Diœceses. Omnium illarum diœcesium magistratus 337
διοίκησις. Reiice in illam διοίκησιν 1373
Dion philosophus 1052
Dionysius Tyrannus cum Syracusis expulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse 1017
Diploma 647
Dirigerem iter ad Mutinam 1084
Dirimere coniunctionem veterem cum aliquo 353

Dirumpitur infinito fratris tui plausu 1223
dirupi pæne me, &c. 677
Discedebam hac opinione e Cappadocia, vt consilio vestro casu incredibili ac pęne diuino regem Ariobarzanē meus aduentus præsentibus insidiis liberasset 1447
discessi in hanc opinionem vt mihi tua salus dubia non esset 655
discessit in alia omnia 1087
discessit turpissime 1228
discedere a malitia. A malitia non discedis 1020
discedere. Cum abillo discesserunt, me proximum habēt 646
discessio fieret 60
discessionem facere 44
discessus a nobis longus. Quam longum istum discessum tuum a nobis futurum putes 723
Disceptat omnis fortuna reip. in vno prœlio 1082
disceptare armis de iure publico 400
disceptabatur armis magno periculo de iure publico 464
disceptabatur de iure publico inter Cæsarem & Pomp. pilis & gladiis, non consiliis neque auctoritatibus 586
Discrepare ab aliquo opinionum dissensione, non animorum contentione 259
discrepare. Numquā a consiliis tuis discreparem, si mihi facultas tui præsentis esset 1068
Discipuli dicendi 1005
Discribuntur. Alias, describūtur pecuniæ maximæ 1220
Discrimen omne belli in D. Bruto positum 1231
Discupio 937
Discutere alicuius cunctationem 1151
Disiungo me ab orationibus 122
disiuncti interuallo locorum ac temporum 76
Dispar contentio 80
dispertitum officium 472
Disputabant: ego contra disserebam, &c. 338
disputare de alicuius officio in vtramque partem 1210
Dissensio domestica. Homines in dissensione domestica debent, quamdiu ciuiliter sine armis certetur, honestiorem sequi partem; vbi ad bellum & ad castra ventum sit, firmiorem 929
Dissimilitudo institutorū 338
Dissimulanter. Non dissimulanter irati 66
Dissipari nolumus tuam rem familiarem 431
dissipatus exercitus 1451
Dissolutio animi in acerbissima iniuria 475
Distinemur multitudine & crebritate iudiciorū & no-

uis legibus 688
Distinebar antea maximis occupationibus 1285
Distraxit familiares meos fuga 458
Distributis imperiis 458
Districtus mihi videris, quod & bonus ciuis, & bonus amicus es, &c. 266
Disturbauit rem 1200
Diues Romano more bene nummatus 747
Diuites ex Stoicorũ sententia, omnes qui cælo & terra frui possunt, ibidem
diuitias orationis habere 399
Diuidere sententiam. Postulatum est vt Bibuli sententia diuideretur 44
diuisio, verbum honestum 1037
Diuinatio Ciceronis. Notantur mihi ad diuinandum signa duplici quadam via 615
Doctrina ac litteræ vnum perfugium in malis 648
doctus re intellexi & didici, patrẽ illius mihi fuisse amicissimum 1325
docti casu acerbissimo patris, &c. 1446
Dolabella apud Cæsarem erat belli ciuilis initio 1525
Dolabella Ciceronem hortatur, vel se cum Cæsare coniungat, vel in otium referat, præsertim pulso Italia Pompeio & amissis Hispaniis 981
Dolabella. De Dolabella audiebamus, quę vellemus, sed certos auctores non habebamus 1235
Dolabella duobus capitis iudiciis a Cicerone defensus 352
Dolabella gener Ciceronis 266
Dolabella nefarie Trebonio occiso Asiã occupauit 1241
Dolabella. Nihil ad nos perfertur præter rumores de oppresso Dolabella 1236
Dolabellæ concio 994
Dolabellæ scelere oppressa Asia 1253
Dolabellam Antiochiam non receptum, Laodiceam versus profugisse 1257
Dolabellam omnes laudibus ad cælum efferunt 992
Dolere alterius iniurias, & vlcisci 920
Dolor nullus est, quem non longinquitas temporis minuat, atque molliat 413
Domestica sede nulla est iucundior 436
domesticus & intimus familiaris 308
domestici tabellarij 231
Dominatus. Nullus locus hoc dominatu vacat 436
Domitius quidã Nobilis Cæsaris hospes, a Bellieno Demetrij verna comprehensus, & strangulatus 937
Domi nascuntur 961

Donare suas inimicitias reipubl. 484
Dubia fortuna 1335
Dubiis rebus 578,941
Duces eum captiuum in triumpho 509
ducere bellum 693
ducere. Hac controuersia vlque ad noctem ducta 45
ducere rationem. Hanc autẽ nemo ducit rationem 851
ducere rationem salutis suæ 693
ducere sui commodi rationẽ 751
ducere spiritũ reip. ad aliquod certum tempus 1061
ducti præmiis victoriæ 586
duxit se a Gadibus Balbus 1143
Duæ res quibus Cicero se sustentabat, optimarum artiũ scientia, & maximarum rerum gloria 694
Dulcedo honoris pecuniæ 1213
Duplicãtur sollicitudines 529
duplicetur opinio. Enitar vt in dies magis magisque hęc nascens de me duplicetur opinio 1541
duplicari gaudium. Vt duplicetur tuum ex me gaudium præstabo 1542
Durus. Non erit in te Cæsar durior 652
dura. omnia mihi dura imperas 504
duriore condicione bellum sustinemus 1116
duriores de Minucio rumores 1275
durius efficere aliis negotium 1248
durissimis & frigidissimis locis bellum ambulando cõfecerunt 937
δυσεντερικὰ καὶ δυσουρικὰ πάθη 783
E Vestigio eo sum profectus 447
Edax. Hospes minime edax 1046
Educere legiones e castris 1128
Effecit speciem exercitus ex iis ciuitatibus 1244
Efficere frequentiam. Ne frequentiam quidem efficere potuerant 899
Efficax. Parum efficax Marcellus 907
Efferre aliquem summis laudibus ad cœlum 992
Efferre ingeniũ alicuius melioribus laudibus quam, &c. 1504
Exulerunt me lætitia comitia ista præclara 245
Elatus incredibili gaudeo 1087
Elatus lætitia 1332
Effluo. Ex intimis potius aliquis effluit, quam nouo sit aditus 663
Effluere ex animo alicuius. Istuc veniã antequam plane ex animo tuo effluã 744

Effeminatissimi animi lãguor 1556
Effugere huius culpæ pœnam non potes 1555
effugere acute aut facere dictorum offensionem 1004
effugere alicuius offensionẽ 401
Effundere collectam florentissimi hominis gratiã 273
effundere omne odium 120
Egi omnes illos adolescentulos quos ille iactitat 241
Εἰρωνεύεσθαι 399
Εἰρωνευόμενος, ibidem
Eiurare bonam copiam 1005
Elaborare in aliqua re omni non modo contentione, sed etiam dimicatione 224
elaborãdum est in iis artibus, quibus eæ laudes comparãtur, quarum laudum gloriã adamamus 216
Elegantius. Quid a me fieri potuit elegãtius, aut iustius, &c. 335
elegantissimus homo 768
Elephanti in scena 677
elephãtis quãdam esse cũ genere humano societatẽ, ibid.
Eleuare sollicitudines 529
Eleutherocilices 1454
Elucet quasi lumen aliquod, exstinctis ceteris, sanctitas tua 393
elucere. Opto vt ab istis Orientis partibus virtutis tuę lumen eluceat 1231
Eluxi patriam & grauius & diutius quã vlla mater vllũ cum filium 1022
Emanare. Ne qua inuidiosum sit tibi, si emanarit 856
Embæneticam facere 823
Emissarius 688
emissarius. De vireus a quodam emissario suo factus est 867
Eniti, efficere, contendere, vt, &c. 1350
eniti. Quantum viribus eniti, cõsilio prouidere, auctoritate monere potero 1068
Ἔντεχνα & arguta 807
Enunciare optimę mentis cogitata 1075
Ἔπωλος epistola 957
Epaminondas moriens apud Mantineam, &c. 512
Epicrates princeps Atheniensium 1542
Epicurus dicit οὐκ ἔστιν ἡδέως, ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως, ζῆν 1498
Epicurus Gargettius 1490
Ἐπικούρειον est sua causa quidq; facere 347
Epiphanea 1454
Epiphora oppressus Balbus 1549
Epistola nihil simile habet, aut iudicio, aut concioni 1026
epistola non erubescit 510
epistola verbosior 695
epistolam conscidi innocentẽ 755
epistolæ cuius rei causa inuentæ sint 215

epistolarum multa sunt genera, ibidem
epistolarũ genus vnum familiare & iocosum, alterum seuerum & graue 216
epistolas quotidianis verbis texere solemus 1026
Epulæ pulcherrimæ id. Mart. 1124
Eques Parthus 1050
equus Troianus. In equo Troiano scis esse in extremo, Sero sapiunt 747
equus Troianus 677
equis, viris 973
Ergastula soluit Antonius quacumque iuit 1186
Erectum Themistoclis fuga retinetur studium lectoris 513
Eripuit facultatem casus. Quam facultatem si quis casus eripuerit 319
eripere se ab illa miseria nullo modo posset 990
ereptus ex miseriis & ex iniquissima condicione vitæ 539
Errare possumus, quis enim id effugerit 1103
error. Mediocris risus est cõsecutus non in te, sed in errorem meum 473
Erudi filium tuum imitatione tui 80
eruditus animus semper aliquid ex se promit quod alios delectet, ipsum laudibus illustret 529
Eruere. Et inde tamen eum aliquando eruam 504
Est in exspectatione aduentus Cæsaris 967
est mihi in animo 259
est mihi in optatis 259
esse alicui testimonio 1097
esse in ære alicuius 1482
esse in aliquem singulari beneuolentia 1127
esse in desiderio rerum carissimarum 256
esse in eadem naui 218
esse in exspectatione omniũ rerum. Sum in exspectatione omnium rerum, quid geratur in vrbe vt sciã 1068
esse in summa exspectatione 213
esse in magna spe 1335
esse in sinu & complexu. Ille vero (Cicero filius) sit in sinu semper & cõplexu meo 1418
Essedũ aliquod suadeo rapias 718
essedarij 708, 723
Etesiæ. Ego, nisi quid me Etesiæ morabuntur, celeriter, vt spero, vos videbo 267
Etesiæ quasi boni ciues Ciceronem relinquẽtem remp. prosequi noluerunt 1274
ἔτυμον fidei 1528
Euenire. Scripseras te velle bene euenire quod de Crasso domum emissem 489

Euenire. Eam rem tibi volo bene & feliciter euenire 1265
euenire in. Ex quo vereor ne idem eueniat in meas litteras 245
euenire prospere mihi velim, quæ me insciente a meis facta sunt, & Tulliæ 372
euenire tibi volo feliciter emptionem 977
euenire tibi rem istam feliciter cupio 1543
euentus. Homines de tuo cõsilio ex euentu iudicabunt 78
euentus. Facti tui iudicium non tam ex cõsilio tuo quã ex euentu homines facturi sunt 78
euentum consilij magis quam consilium reprehendũt homines 603
euenta communia 80
Euertere aliquem nõ iudicio, neque disceptatione, sed vi atque impressione 475
euertere funditus se, suosque omnes 942
Εὐγίγαρα quid 328
Εὐλυσία κοιλίας 1536
Euocati 1128
euocatorũ firma manus 1452
euocatorum præfectus 324
Euolare me altius noluerunt 79
Euripidis versus singula testimonia puta: Quinctus 1518
Εὐριπίδου vera præcepta: Μισῶ σοφιστὴν, &c. 1518
Εὐτραπελία litterarum 807
Εὐθυβρήμονες ἱστροι 1259
Euulla sint ex omni memoria vitaque nostra 497
Ex altera parte cædem ostentat, ex altera seruitutem huius belli exitus 464
ex ea parte accipio tuam excusationem, quatenus, &c. 399
ex omnibus partibus se ostendit amor tuus in his litteris, quas proxime accepi 532
ex opinione hominum sermo atque fama 1229
ex sententia mea confecta res est 266
ex mea sententia Remp. gessi 231
ex sententia negotiũ conficere 1097
ex sententia rem gerere 78
ex voluntate. Si quid fecerim hoc ipso in bello minus ex Cæsaris voluntate 1350
Exactio capitum atque ostiorum 337
Exacuere. Sollicitudines meas quotidie magis tua merita exacuunt 1112
Exæquare ambitione quadam commendationes 1357
Exagitare res palam 10
Exanimatus sum tuis litteris 941
Exanimati omnes & suspensi 587
Exaraui harum exemplum in codicillis

codicillis 1052
Exarsi non solum præsenti iracundia,&c. 120
Exaruit iam vetus vrbanitas 805
exaruisset ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi,&c. 1017
Excelso & illustri loco sita laus tua 218
Excessisse vita 412
Excidit cogitatio. Quæ cogitatio cum mihi non omnino excidisset,&c. 524
Excipio. Tum me a Rep. mœstum domus excipiebat 425
excipere res aliquas alterius exhortatione 1074
excipere alterius factum aut dictum illustri gratia 121
excipere labores 1412
exceptio. Polliceor filio tuo studium meum & operam sine vlla exceptione, aut laboris, aut occupationis, aut temporis 609
exceptio, quantum valeam, quantumque possim, ibid.
Excitare aliquem possumus, maxime si eum laudemus 1505
excitare risum 366
excitare sermones. De Parthorum transitu nuncij varios sermones excitarunt 906
excitata fortuna. Improuidi est ab excitata fortuna ad inclinatam fortunã & propè iacentem desciscere 273
excitare afflictum 116
Excludere a portu & perfugio 533
excludi maxima turba. Non maxima me turba excludi puto, quo minus tibi vacet me excipere, & ad omnia quæ velis & probes producere 1243
Excubat apud nos cura rei summæ defendendæ 1077
Excurrere. Mandaui vtrique eorum vt ante ad me excurrerent,&c. 327
Excusationem angustiarum tui temporis accipio 1542
Excutiuntur litteræ sexcentis locis 1139
excussa seueritas vetus 984
Exemplum earum litterarum infra scriptum est 636
exemplum litterarum . 313
exemplum præclarissimum in posterum vindicandæ seditionis de rep. tollere 116
exemplum. Quod exemplo fit, id etiam iure fieri putãt, & aliquid atque adeo multa addunt & afferunt de suo 393
Exercere se. Adhæc te exerceas 80
exercere studia 977
Exercitus satis probe ornatus auxiliis & quadam auctoritate apud alios nominis imperatoris 246

Exhaurire aliquam partem ex alterius laudibus 993
exhaurire dolorem. Non facile exhauriri tibi ipsum dolorem posse vaiuersum puto 539
Exhedria 769
Exhibere alicui molestiam cũ impensa 822
exhibere alicui molestiã 1285
Exigere legitimũ ius ad summam seueritatem 856
exigere magis, quam rogare 222
exigere tributa 327
exigere vectigalia 1254
Exire ex caussa. Quemadmodũ exeat ex hac caussa 856
exire. Non plus quam has litteras, quas nunc legis, existimans exituras 1504
exitus exstitit tui iudicij glorioſus 366
exitus. Quem exitum acies habitura sit, diuinare nemo potest 599
exitus omnium bellorum incerti sunt 585
exitus. Meliores habebunt exitus 275
Eximere ex obsidione 489
Existimabunt homines de tuo consilio ex euentu 78
existimare bene de aliquo 1392
existimare optime de aliquo 1328
existimari bene de medico scribis 1514
existimatio de comitiis consularibus incertissima 831
existimatio & dignitas tua mihi carissima est 316
Exortum istic bellum est 1264
Expedit. Quid rectum sit, apparet: quid expediat, obscurum 555
expedire exitum institutæ orationis 372
expedienda vobis sunt hæc omnia 1220
expedita sit pensio Kal. Ian. 1552
expeditæ legiones 1094
expeditæ rationes 1119
expedito exercitu 1454
expedita negotia 56
expeditis rebus omnibus trãquilloque statu ciuitatis 1077
expeditius iter communis salutis quam meæ esse volui 1075
expeditissima pecunia 1205
expeditissimam prouinciam tradere successori 311
Expensum ferre 562
expensum Niciæ proferre 984
expensam tulit legionem C. Cæsari Pompeius 840
Experientia. Quæ constantia me ad hanc experientiã excitauit 1100
expertẽ te video fore omniũ periculorum 465
Expilcatus sum ab illo omnia 1920

Explebo te scribendo 200
explere officium scribendi nō excusatione, sed assiduitate litterarum 1554
expletur animus iucundissimæ lectionis voluptate 513
Explicare consilium captum. metuo ne id consilij ceperimus, quod non facile explicare possimus 1427
explicare & expedire negotia alicuius, tum iure & potestate, tum auctoritate & consilio 1342
explicare. Primum quidque explicemus 1219
explicare quid sit optimum factu. Meita conturbatum vidisti, vt non explicarem, quid esset optimum factu 693
explicare rationes 1552
explicatam aut exploratam rationem habere salutis 585
Explorata eius incolumitate 1335
explorata victoria 586
explorata victoria arma sumere 617
explorate. Ne nauiges, nisi explorate 1517
exploratius hoc possem promittere 587
Exponam tibi consilium meū 319
exponere de. De qua ratione videtur iam tota mihi exponendi tempus dari 111
exponebatur a me, quæ mea exspectatio fuisset orationis tuæ 473
Expressit mihi tuos vultus omnes 1285
exprimere omne genus liberalitatis in aliquē, non modo re, sed verbis, frōte, vultu 1308
expressiora, & illustriora 79
Exputare non possum, quæ mens eum a tanta gloria auocauerit 1116
Exquiris meum consilium 388
exquisita quædam ratio & doctrina 459
Exsequi verbis. Quæ vix exsequi verbis possum 1210
Exsiccare lagenas 1555
Exsoluere se occupationibus 678
Exspectare alicuius aduectum summa cura 1533
exspectare reditum alicuius spe, absentem memoria colere 1505
exspectatio vel animi, vel ingenij tum magna est 201
exspectatio incredibilis grauis aduersaria tibi constituta & parata 216
exspectatio reliqui temporis. Magnum hominem scito te esse, & præsenti iudicio,

& reliqui temporis exſpectatione 1235
exſpectationem ſui concitatã ſuſtinere ac tueri 201
exſpectatiſſimas litteras mihi a te reddidit 1519
Exſtare. Noſtrum ſtudium exſtabit in conueniendis magiſtratibus 103
Extenuatiſſimæ copiæ & inopia omnium rerum peſſime acceptæ 1185
Exſtinguere gratiam. Gratiam noſtrã exſtinguit hominum ſuſpicio, quod Põpeio ſe gratificari putant 9
exſtinguere incendium 458
exſtinctus ardor. Cum hic ardor exſtinctus eſſet 646
Exſuliũ tolerabile, præſertim innocenti, vbi nulla eſt adiuncta turpitudo 694
Exſurget auctoritate veſtra reſpublica 1238
Extollere. Repente frangi, atque ita cadere, vt nulla res te ad æquitatem animi poſtea poſſit extollere 646
Extorſit mihi proprium conſilium fortuna 1160
extorqueas a Flamma partem aliquam velim, ſi non potes omnem 1552
Extracta res eſt variis calumniis 59
Extra ordinem 610
Extraordinarius reus 866
Extremis pæne temporibus 1086
Extrico. De Dionyſio tuo adhuc nihil extrico 504
Extrudere. Pollicem fac extrudas 1422
extrudere aliquem 708
Extulisti me in cœlum ſummis laudibus 1455
extulerunt me lætitia comitia iſta præclara 245
Exulceratæ res 710

FAbula. Quaſi fabula rerum euentorumque noſtrorum 513
Faceſſere alicui negotium 351
Facetum videtur Trebonio quidquid dixit Cicero 1504
Facilitas. Qua facilitate, qua humanitate Pompeius tulit contentionem Ciceronis pro Milone 355
Facinus facere 241
Facit riſus 899
Feci ſermonem inter nos habitum 976
Fac nos certiores tuæ voluntatis in nos 1165
Faceret animos hominum firmiores aduentus meus 1445
Facere aliquid in hominem calamitoſum 1388
Facere aliquem reum 928
Facere caſtra 1451, 1452
Facere contra aliquem 941
Facere damnum 812
Facere embæneticam 823
Facere modum lugendi 539
Facere iudicium. Vt primum per

per ætatem iudicium facere potuisti, quanti tibi quisque faciendus esset, ego a te in primis cœptus sum obseruari 1348
facere medicinam. Statim ita sum leuatus, vt mihi deus aliquis medicinam fecisse videatur 1423
facere ostenta 929
facere præconium. Qui facerent præconium, vetabantur esse in decurionibus 659
facere timorem. Fecit mihi hæc res timorem 1099
Factio contraria. A contraria factione nummis acceptis 937
factionem testamẽti non habere 763
Factitatum 1267
Facturum te scribis omnia, vt conficias negotium fratris 123
Facultas alterius consolandi 459
facultas orationis exaruisset, nisi, &c. 1017
facultatem magnam habes illi commodandi ex eo senatusconsulto quod factum est, &c. 1394
Fæx tanta est in vrbe 807
Fallo. Nihil omnino te fefellit 957
Fallo. Quæ ne spes eum fallat, vehementer te rogo 56
fallit. Nisi quid me fallit 561
fallit. Si quid nunc me fallit in scribendo (procul enim aberam ab re ipsa & a locis) &c, 319
fallit spes. Ea spes numquam te fallet 311
fallit. Nec nos quidem nostra diuinatio fallet, quam tum sapientissimorum virorum monumentis atque præceptis, plurimoque doctrinæ studio, tum magno etiam vsu tractandæ reip. magnaque meorum temporum varietate, consecutus sum 614
fefellit. Nihil nos in his tam obscuris rebus vmquam omnino fefellit nostra diuinatio, ibidem
fallere opinionem alicuius. Non fallam opinionem tuam 73
Fama bonorum 615
fama inconstantiæ. Non putaui famam inconstantiæ mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paullum me immutassem 114
fama nunciabat te esse in Syria 1219
famam ingenij abiicere non recusat Cicero, si possit 1004
Famem integrã ad ouum affero 1021
Familiam ducit 702

Fastidium non modo stomachi, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate - 273
Fastorum enumeratio 513
Fatale nescio quid virtuti Ciceronis datum 1243
fatale prœlium 1486
fatum. In hac re singulari fum fato 628
fato nescio quo ita id contigisse arbitror, vt, &c. 1480
Fatuum esse cũ periculo 1121
Faueo mihi. Etsi non magis mihi faueo in nostra amicitia tuenda, quam tibi, &c. 322
Fauonius. Cum Fauonius flaret 1048
Fautor. Cuius ego dignitatis ab adolescentia fautor 114
fautor dignitatis. Non modo fautorem dignitatis, sed etiam amplificatorem me cognosces 1088
fautor sum tuæ laudis 1368
Feriatus a studiis 1259
Fero. Meæ rationes ita tulerunt 473
fero. Quantum tua fert voluntas 484
fero te oculis - 1556
fero. Velim ita fortuna tulisset 376
fero. Vt opinio mea fert 122
fert occasio. Si occasio tulit 1107
ferre aliquid remissius & placatius 653
ferre aliquem in cælum laudibus 1121
ferre animo moderatiore 587
ferre condicionem 929
ferre fructum. Cum ea contentio mihi magnum foris fructum tulisset 120
ferre fructum. Hæc adhuc non magnopere mihi fructum tulisse animaduerto 1250
ferre fructum. Sedulitas mea mihi & reip. tulit fructum 1093
ferre fructus vberes 961
ferre partem. Non patieris me minimam partem & rei & amoris tui ferre 1260
ferre. Quid res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillime perspicies 78
ferre. Si ita tempus ferret 1453
ferre, siquid ferendum est, & probare, siquid probandum non est, non sunt idē 968
ferre suffragium 1210
Ferreus essem, si te non amarem 1504
Feruenter de damnatione loqui cœptum est 867
feruentissime cõcerpitur 856
Festiuitas antiqua & vernacula 998

Fidelia. Duos parietes de eadem fidelia dealbare 797
Fidelis doctrina, domus, ars, ager 1535
fidelis. Si quem tuorum fidelium ad me mittere voles 383
fideliter valetudini inseruire, ἄκυρον 1535
fides ἄτυμον quod habeat 1528
fides minus certa. Homines fide minus certa 913
fiduciæ formula, inter bonos bene agier 734
Figere & locare omnia sua studia, omnem operam in alicuius magistratu 223
figuntur tabulæ 1220
fixa animo meo perpetuo manebunt tua in me beneficia 1158
fixa mala 1417
Filius imago animi & corporis paterni 617
Fingere. Sin autem me astutum & occultum lubet fingere, &c. 354
Finem nullum facio de te & de Bruto nostro cogitandi 1219
Firmare vrbem aliquam pace & præsidiis 77
firmitas & constantia 987
firmitudo grauitasque animi 524
firmus ab equitatu Antonius 1093
firmo animo ferre militiã 754
firmo corpore, Cũ esset nondum satis firmo corpore 1208
Flagitat tabellarius 1496
flagitabam tua promissa per litteras 367
flagitare. Flagitare senatus instituit Cornutum, vt referret statim de tuis litteris 1095
Flexibiles hominum voluntates 230
Florere artibus. Artes, quibus a pueritia floruisti 459
florere gratia, auctoritate, & gloria 458
florere laudibus 993
florentissima quondam fuerunt hæc opida 412
floruissemus in omni actione atque administratione reip. 110
Fluxit longius oratio quam volui 968
Fœderis vim habituras esse has litteras existimes velim 497
Fœdissimi latrones 1072
Fores amicitiæ 1317
Forma reip. Vt ex tuis litteris cum formam reipub. viderim, quale ædificium futurum sit, scire possim 237
formam communium temporum, & totius reip. ad me misisti expressam 366
formula fiduciæ, inter bonos

bene agier 734
formulas. Vt vos in vestris formulis, sic ego in epistolis, de eadem re alio modo 1344
Fortuna afflicta 112
fortuna. Dandus est locus fortunæ 1163
fortuna horum malorum omnium culpã sustinet 1486
fortuna huius rei partem habet quandam 1103
fortunæ impetus 1270
fortunæ non est succumbendum 987
fortunã existimare debemus leuem & imbecillam ab animo firmo & graui, tamquam fluctum a saxo, frangi oportere 1005
fortunare. Tibi patrimoniũ dij fortunent 210
fortunare tibi hunc honorem deos võlo 1473
Forum agere 323
Forum Iulij 1094,1096
Forum Voconij 1097
Forum Vocontium 1157
Frangunt te mala reip. 436
frangere de te consilia hominum perditorum 121
frangere inuidos ingenio & industria 1065
frangere se. Cum frangerem ipse me, cogeremque illa ferre toleranter 425
frangerẽtur eorum animi qui alieni essent ab imperio nostro 1454
fregeramus sententiam Bibuli de tribus legatis 59
fracta ac debilitata vis 110
fracto impetu leuissimi hominis 66
Frater alter ego 266,267
fraternus amor. Meus amor quanta vis fraterni sit amoris, admonet 476
Fraudi esse 784
fraudi. Id maiori illis fraudi, quam tibi, futurum 65
Frequens senatus 1268
frequentare. Qui frequentãt domum meam 577
frequentior in isto officio esse debes quam nos 1502
Frigeo. Plane iam Brute frigeo 1188
friget Curio. Iam calet 856
frigere. Sin ista frigebunt, recipias te ad nos 730
frigidæ litteræ Lepidi 1095
frigore frigescimus 856
Fronte atque vultu simulatio facillime sustinetur 118
Fruor dum licet, opto vt semper liceat 1014
frui liberalitate 124
frui otio 758
Frustrata est eum spes Syriæ 1248
Fugere. Non me fugit quanta sit in prætore auctoritas 1376
Fulmina verborum 1025
Fundamenta ieci reip. 1273
Fulta magnis subsidiis relp. 1231

Fungi 784
fungi. Ad fungos me tuos cõferam 999
Fungi officio suo sumptu 336
functus officio 663
Funus alicui amplum faciendum curare 448
Furta muliebrium religionũ 116
Furnius 1065
Futura res. De futuris rebus etsi semper difficile sit dicere, tamen possis coniectura propius accedere 602

GAdes 1143
Gallia citerior 1069
Gallinæ ingentes. al. culinæ ingentes 984
Gargettius Epicurus 1490
Gaudeo in molestia te cognosse eandem fidem hominum, &c. 111
gaudere alterius dolorẽ 928
gaudere gaudiũ alterius 831
γέλως καχεδόνιος 780
Genus litterarum vsitatũ 458
genus litterarum temporibus consentaneum, ibidem
genere nouo litterarum sum vsus, vt intelligeres non vulgarem commendationem esse 1326
Gerere amicitiam. Libri de amicitia gerenda 337
gerere negotium susceptum 1305
gerere se aduersus aliquem hoc vel illo modo 1209
γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας 600
Gloria per se non est expetenda 1456
gloriã sequuntur omnes 1121
γόνυ κνήμης 1550
Gradus dignitatis. Consecutus gradus dignitatis. Adeptus amplissimos 1072
gradus sapientiæ. Fateor me ad istum gradum sapientiæ non peruenisse 1213
Græci. Quia omnes Græci.
Ἀποσιώπησις 1514
Græci. Democritus Sicyonius non solum hospes meus est, sed etiam quod non multis contingit, Græcis præsertim, valde familiaris 1402
Grandem pecuniam ei debẽt 1382
Gratia & necessitudo mihi est cum his hominibus 929
gratia ficte reconciliata 373
gratiam nos inire a Cæsare defendenda pace arbitramur 388
Gratiosi in suffragijs 223
gratiosissimus in prouincia fuit 56
Gratulor tibi affinitatem viri optimi 925
gratulare vxori tuæ meis verbis 1476
gratulari magis virtuti tuæ debeo, quam consolari dolorem 436
gratulatio ad omnia deorum templa facta Bruti nomine 1194
gratulatio. Sera gratulatio

reprehendi non solet, præsertim si nulla negligentia prætermissa est 230
gratulationem quam confirmationem animi tui complecti litteris malui 613
gratus, iucũdus. Gratus & optatus, dicerem iucundus, nisi id verbum in omne tempus perdidissem 532
Graue est homini pudenti petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritũ putet 222
grauis tibi nulla in re erit 1392
grauissimum est, cum quis superior factus sit ordine, inferiorem esse fortuna 1306
grauissimus & pestilẽtissimus annus 539
grauitas valetudinis 595
Gustare. Nullam partem per ætatem sanæ & saluæ reip. gustare potuisti 1270

HAbeo Laida, non habeor 1053
Habet causſam, quam ad te deferet 1380
habet ea res magnum casum 1099
habet vsum, valet ingenio 1329
habent animum meum sollicitum tempora 273
habent speciem magnæ coniunctionis 1348
habebant exiguam significationem tuæ erga me voluntatis litteræ tuæ 493
habui paullulum moræ dum promissa militibus persoluo 1241
habui præcipuum metũ 906
habuisti rationem in omnibus rebus, vt mihi consuleres 318
habebis me socium & comitem omnium tuarum actionum, sententiarum, voluntatum 122
habe eum in tuorum numero 900
habeas eum in numero tuorum, abs te peto 1358, 1359, 1392
haberem in animo proficisci ab Athenis 447
haberes eos in numero necessariorum meorum 1307
habere videtur maiorem auctoritatẽ officij, quam sententiæ nostræ propugnatio dignitatis tuæ 76
habere aliquem dignum. Nõ habere dignum cui satisfacias 919
habere aliquid in animo 1098
habere aliquid in rebus perditis ac desperatis 1377
habere aliquid statuti in tanta perturbatione 1274
habere ambiguum. Ego tamen nõ habui ambiguum 1182
habere de aliquo hanc aut illam opinionem 1213
habere eãdem spem de mea erga te voluntate 311

habere faciles aditus ad aliquem 1380
habere fidē debet noſtra prædictio 615
habere gratiam, referre. Nec enim tu mihi gratiam modo habuiſti, verum etiam cumulatiſſime retuliſti 508
habere impiam cupiditatem contra ſalutem bene de nobis meritorum 941
habere in manibus, fouere, oſculari 114
habere in ſumptus 1021
habere magnum animum debes 1203
habere rationē vt poſſis, quo loco me ſalua lege Cornelia conuenias 324
habere ſe grauiter 1097
habere ſollicitum. Cæſar diutius velle videtur eos habere ſollicitos, a quibus ſe putat diuturnioribus moleſtijs eſſe conflictatum 653
habere ſpem aliquam in manibus 1076
habuiſſe lautum alicuius rei exitum 926
habiturum te video ſtudia innumerabilia 352
Hærere non poteſt in tam bona cauſſa & tam bonis ciuibus tam acerba iniuria 610
hæres mihi in medullis 1491
Hæſitatio. Noli ignoſcere hæſitationi meæ 372
Hammonius, regis Alexandrini legatus 8
Haruſpicinam facere. Qui haruſpicinam facerent, in ſenatum Romæ legebantur 660
Haſta Cæſaris refrixit 984
Haue. Simul atque haue mihi dixit, &c. 942
Haurire laudes ſuas ex eodem fonte e quo ſit quis leuiter adſperſus 616
hauris hæc ex ijſdem fontibus, ex quibus ipſe hauſeram 1066
Hebes ad id, quod melius ſit, intelligendum 925
Hector apud Næuium 1468
Hector Næuianus 514
Ἡδονὴν & ἀταραξίαν virtute, iuſtitia, τῷ καλῷ parari, & verum, & probabile eſt 1497
Heles nobilis amuis 761
Heluellæ 784
Herculanenſis fundus 1050
Hercules Xenophontius 512
Heres ex parte dimidia & tertia 1350
heres poſſitne quod furtum antea factum ſit, recte furti agere? 765
Herodotus Themiſtoclem laudat 514
Hieme ſumma nauigant pro ſalute mea 1381
Hipponactcum præconium 775
Hirtius 1162

Hirtius cum cohortibus veteranis viginti redeunti Antonio in sua castra occurrit, copiasque omnes eius deleuit 1130
Hirtius perijt in prœlio ad Mutinam 1185
Hirtius tardius conualescit 1268
Hirtium & Pansam alieno tempore amisimus 1275
Hirtianum ius 1017
Hispanijs amissis, quam spem habeant Pompeiani, nescio 942
Hispanienſis casus 275
Hispo 1407
Historiæ leges negligere 512
Homeri magniloquētia 1325
Homeri versus, πᾶρ' ἰμοί γε, &c. 329
Homo nata fuerat Tullia 412
homines nos esse meminisse debemus, ea lege natos, vt omnibus telis fortunæ propositi sit vita nostra 538
hominū vita breuior esse debet, quam vbium 412
homunculi, ibidem
Honestum otium 577
honestissime cupio Cæsari 266
Honos haberetur medico. Curio misi, vt honos haberetur medico 1519
honos. Is denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficij, sed propter magna merita, præclaris viris defertur 1082
honos non nimis concupiscendus, sed, si deferatur a senatu, non aspernandus 1469
honos. Qui vere appellari potest honos, non inutamentum est ad tempus, sed perpetuæ virtutis præmium 1083
honores amplissimi 1082
honorificum & contumelioſum, opp. 473
Hortensius intactus a sibilo ad senectutem peruenerat 831
Hortus in bibliotheca 963
Hospes cum minime edax, tū inimicus cenis sumptuosis 1046
hospes non multi cibi, multi ioci 1053
hospes. Obuiæ mihi sint velim tuæ litteræ, quæ me erudiant de omni rep. ne hospes plane veniam 255
hospitium est mihi vetus cum eo 1334
hospitum necessitudo sancte colenda est, ibidem
Humanæ condicionis & cōmunis quasi legis recordatio leuat dolorem 617
humaniter viuere 678
Humile & ieiunum quiddam in amicitia 354

IAcere ad pedes alicuius 655
Iacere in lacrumis & sordibus 1412

iecit quidã casus caput Ciceronis quasi certaminis caussa in mediam contentionẽ, dissensionemq; ciuilem 115
iactitare. Egi omnes illos adolescentulos, quos ille iactitat 241
iactatio verborum 1197
iactationem nonnullorum hominum ferre non possum 942
Iamblicus phylarchus Arabum 1440
Iconium 319
Id ætatis sumus 667
Idonei comites, idoneæ tempestates, idonea nauis 1511
Idus Martiæ. Vellem idibus Martijs me ad cenam inuitasses, reliquiarum nihil fuisset 1124
Ieiunum. Si non ieiunum hoc nescio quid, quod ego gessi, & contemnendum videbitur 1456
ieiunus homo 1107
Igniculus desiderij 1501
Illuseras inter scyphos 765
Illustrare gratiam in remunerando cumulandoq; beneficio 222
Imago temporum Ciceronis in rebus Lentuli 73
Imbecillo animo. Non sum tam imbecillo animo 1285
Immisit Gallos equites in populum Balbus 1144
immisisse Arabas in prouinciam 907
Imminutum de nostra coniunctione 486
Immoderatius ferre casum incommodorum suorum 539
Immunis possessio 1399
Impediri malcuolentia & liuore, ne &c. 1179
impediri. Non amicorum negotijs, non reip. procuratione impediebantur cogitationes meæ 424
impediri religione 448
impeditus dolore minus ea perspicis, quæ minuere luctum possint 411
impeditus maximis occupationibus 1125
impeditissimus locus ad iter faciendum 1186
Impellere aliquem in mentẽ 115
Impensius. Nunc eo facio id impensius 1385
Imperandum. Ades ad imperandum 1050
Impetrare a me non potui, vt ab eo deprecarer iniuriam, quem vitam mihi debere putarem 919
Impetus ad laudem 1121
impetum facturus in Cappadociam 1449
impetum prædonum in tuas fortunas fieri nolim 431
Impiger in scribendo 200
Impingere fustẽ alicui. Quid si filius meus fustem mihi impingere velit? 879
Implacabilis in aliquem 354

Implicatos habeo satis opportune omnes Cæsaris familiares consuetudine & beneuolentia 646
implicatus tenebar 118
Imposui duos tabellarios in naues 1151
imposuit mihi negotium 870
imponere alicui coronam 514
imponere onus 319,511
imponuntur leges a Cæsare 1524
Importare alicui aliquam suspicionem 1542
Impotentissimus homo 1061
Impressa tot vestigijs, vt in his errari non possit 560
Impugnare aliquem 371
Impulsus beneuolentia 1073
Impune ferre. Nec se impune laturum putaret 1400
impunitas gladiorum 1064
impunitatem scelerum assecutus Clodius 116
In ære alicuius esse 1383
in ære meo est 1482
in alia omnia ijt 925
in amoribus esse alicui. Est mihi in amoribus 808
in aqua habere naues instructas 1254
in armis esse 1440
in caussa hæc sunt 8
in cura grauiore esse. Arbitrabantur, cum a te abessent ipsæ, multo in graviore te cura futurum 647
in cursu bonorum consiliorũ Lepidum adiuuandum putaui 1095
in exspectatione erant omnia 1272
in exspectatione est hoc iudicium, etiã in bona spe 928
in hanc partem peccare malo 913
in integro. Res est in integro 561
in integro res nobis erit 1491
in luce viuere 255
in luctu & squalore sum 470
in manibus esse. Attenderete volo quæ in manibus sunt 1185
in officio esse. Si in officio erunt amici, &c. 1408
in ore atq; animo habere 538
in ore & amore habere 1114
in sermonibus dictitabat 123
in tua manu est, quam velis eum obligare 855
in voluntate sunt initia rerum, reliqua necessaria 968
Inanes esse meas litteras, quã nullas malui 672
Inaudisse 1047
Inaurari. Puto te malle a Cæsare consuli, quam inaurari 739
Incenderas cupiditatem meam consuetudinis augendæ nostræ 1503
incensus studio rerum tuarum 1329
Incerti exitus euentusque bellorum 617
Inceſſi omnibus lætitijs 241
Incidi in competitorem nobilem

bilem 831
incidi in ipsam flammam ciuilis discordiæ 1521
incidit ex labore in febriculã assiduam & satis molestam 1108
incidit in ea ipsa mala, quæ summo studio vitauerat 990
incidit in eum temporum statum tuus reditus, vt consequi possis omnia, quæ sunt in rep. amplissima 212
incidit in morbũ, ex quo non conualuit 1349
incidit meum tempus rerum gerendarum in ipsum consulatum tuum 1480
incidit nostra ætas in ea tempora casu nescio quo, &c. 533
incidimus in eadem reip. tempora 497
inciderat Cicero in hominũ pugnandi cupidorum insanias 382
incideramus in difficilem nodum 911
incidere in hiemem 326
incidere in cogitationem 411
incidere in opinionem 981
incidere in sermonem 961
incidere in tempus. In id reip. tempus non incideris, sed veneris 230
incidere in vituperatores alicuius 695
incidere. Non repentina aliqua voluntate, aut fortuito ad tuã amplitudinem meis officijs amplectendam incidi 497
incidisse credo meas litteras in ipsum discessum senatus 347
incidisse in ipsa discrimina salutis fortunarumque communium 648 (1424
incidisse subito in febrim
Incisa in tabula nomina ciuitate donatorum 1360
Incitare currentem 1487
incitatus amore 79
Inclinata fortuna & propeiacens 273
inclinata victoria 981
inclinationes paruæ temporum 642
Incolumi fama te ad tuos recepisti 1395
incolumitas regni 1445
Inconstantiæ famam non putaui mihi pertimescendam, si quibusdã in sententis paullum me immutassem 114
inconstantia litterarum 1106
Inconuenientia facta 1243
Incũbe in rẽp. omni cura 1272
incumbe toto pectore ad laudem 1083
incumbe vt belli extrema perficias 1102
incumbere omni cogitatione curaque in remp. 1061
incumbere in causam 912
incumbere tota mente, omnique animi impetu in remp. 1079

Incurritin difficultatem. Nihil constitui potest, quod nō incurrat in magnā aliquam difficultatem 388
incurrebat nauigatio in ipsos Etesias 1478
incurrere in aliquos magna libertate verborum 1260
Incutere metum 839
Indixi bellum omnibus meis 1250
indixit mihi bellum occultum 919
Inducis in amicitiam genus sermonis minime liberale 337
induxit datum legatis tuis, quantum quæque ciuitas voluit 353
Inducere causſam aliquam probabilem 1202
inducere personam 730
inductum nomen fictæ religionis ab inuidis & obtrectatoribus tuis 60
inducti odio me excludunt, & aperte vindicem coniurationis oderunt 489
inductio animi 102
Indulge valetudini tuæ 1536
Industria. Omni cura atque industria 79
Ineptiæ, Appietas, Lentulitas 328
ineptijs magis, quam improbitate peccat 1293
Ineunda nobis est ratio 425
Infector. Curtius noster dibaphum cogitat, sed eum infector moratur 275
Inferis si quis est sensus, &c. 413
Infestus latrocinijs locus 1137
Infimus honos 1229
Infirme animati socij 1440
Inflammatus ad gloriam 79
Inflectere. Vt ne vmquam magnitudinem animi tui, quam ego semper sum admiratus, semperque amaui, nevmquam inflectas cuiusquam iniuria 79
Infringatur hominum improbitas consilijs tuorum amicorum, & ipsa die 72
Infusa peregrinitas in vrbem 998
Ingraueſco. Hoc studiū quotidie ingraueſcit 401
Ingredior ad explicandam rationem sententiæ meæ 215
ingredientibus nobis in causſam hoc fuit propositum accidere posse, &c. 586
ingressus in bellum 647
ingressus pleno gradu 1259
ingressus sum in spem libertatis 1273
Injcit hominibus magnam cupiditatem vacuitas 1180
injicere in sermone 1259
Inimici laudis. Non tam memores essent virtutis tuæ, quam laudis inimici 76
Inimicitiæ apertæ. Aut obscuro odio ostendere apertas inimicitias, aut, in quo nihil noceas, summā ostendere

dere voluntatem nocendi, stultitiæ est 353
inimicitiæ vitandæ. Vitabis inimicitias, & posteritatis otio consules 300
Iniquus ipsi Ioui Seruilius 1087
inique obscurius 66
Inire cubile alterius 1036
inire cum aliquo consilia 920
inire gratiam ab aliquo 388
inire rationem 1151
inire rationem quemadmodum, &c. 1346
inire societatem cum aliquo 1256
inire societatem defendendæ libertatis cum pluribus 1076
inita a me ratio est, vt, &c. 560
Initium libertatis a Bruto & ceteris profectum 994
initio orationis suæ vobis maximas, vt debuit, gratias egit 1445
Iniungere detrimentum reip. 1186
Iniuria temporis 1517
iniuriam mihi fieri putabam, cum rogabar 351
Iniussu meo proficiscerentur 337
Inops verborum 399
Insederat penitus ea cogitatio 524
Insequi aliquem magno clamore 840
Inseruiebam honori tuo 376
Inseruire valetudini 1535
inseruitum est nihil a me temporis causa 647
Insigne indicium beneuolentiæ 708
insignes ad laudem viri. Nihil de insignibus ad laudem viris obscure nunciari solet 365
insignia gloriæ 1091
insignia virtutis multi sine virtute assecuti sunt 376
Insinuabo me in Cæsaris consuetudinem 460
Insolentia, lautitia. Nec tamen ad hanc insolentiam, sed ad illam tuam lautitiam 1021
Instar vitæ. Hos tuos Tusculanenses dies, instar esse vitæ puto 968
Instarent a Dolabella nō minora pericula quam ab Antonio 1250
Instauratione tuarum laudū gaudemus 1242
Instituere. Quod instituit referre de religione, ab eo deduci non potest 9
instituti mei tenendi causa magis quam quod haberē quod scriberem, tertiam hanc epistolam scripsi 1516
instituto itinere 1466
Insulsa, illitterata 004
Intactus a sibilo Hortensius 831
Integellus 984
Integer & incolumis, Cra-

tissimũ mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros, incolumesque esse volueris 1303
integer militum numerus 313
integerrima & maxima pericula 1077
integram causam alicui conseruare 1310
integram famem ad omnem affero 1021
integrum tibi serues, suadeo 857
integrum. Non placuit cuiquam tuorum quidquam te absente fieri, quod tibi, cum venisses, non esset integrum 212
Integrum. Respondit sibi non esse integrum 474
Intercalare 688
Intercapedo 1037
Intercedit inter nos vsus vetus 1340
intercedit mihi cum eo quotidiana consuetudo 1366
intercedit mihi cum illo non solum hospitium, verum etiam summa familiaritas 1396
intercedit mihi necessitudo vetus cum familia Titurnia 1361
intercedunt mihi omnia cum eo iura necessitudinis 1324
intercessor 789
intercepit litteras meas Dolabella 1241
Intercludi. Etiam illud metuo, ne iam intercludamini 1429
intercludi paruis præsidijs vterque aditus, qui est in Ciliciam, potest propter angustias 1452
intercludi fuga 1454
Interdicetur nobis aqua & igni 1163
interdictum vnde vi, hominibus armatis 1491
interdictis defendere possessionem 807
Interesse, præesse. Non solum interfuit his rebus, sed etiam præfuit 72
Interpellẽt me homines, quo minus honoratus sim, dum ne interpellent, quo minus a me resp. commode administrari possit 1179
interpellare. Cæsar numquam interpellauit, quin, quibus vellem, atque etiam quos ipse non diligebat, tamen ijs vterer 1215
interpellatus in eo casu 1111
interpellatus. Quæres, si non essem a Rhodijs interpellatus, fortasse tota sublata esset 1248
Interponere se in pacificationem. Sapientius facies, si te in istam pacificationem nõ interpones 1123
Interruptum. Officium multa varietate temporum interruptum 496
Interuallum longius litterarum

rum 755
interuallo locorum ac temporum disiuncti 76
Intestinus dolor 411
intestinum scelus 472
intestinũ urbis malum 1206
Intima omnia cum aliquo cõferre 937
Intra cutem aliquid subest vulneris 1099
Introibit Curio, & eadem actio de prouincijs 852
Inuaserat mirus furor non solum improbis, sed etiam ijs, qui dicuntur boni, vt pugnare cuperent 1524
inuadere in arcem illius causſæ 112
Inuenit facile obtrectatores mea fortuna 501
Inuidia annonæ 544
inuidiosus a superiore vita 928
Inuita Minerua 308,1273
Inuitare aliquem ad cenam 721
inuitare ad viuendum. Quid fuit, quod illam hoc tempore ad viuendum magnopere inuitare posset? 411
inuitare aliquem ad epulas 1125
inuitatu tuo 701
Inuocatus ad subsellia rei accurro 866
Inuoluere se litteris 1022
Iocosius scribere 1048
iocus non est seiunctus a philologia, & quotidiana συ-
ζητήσι 1548
Ioui ipsi iniquus Scruilius 1087
Iouem lapidem iurare 734
Ipse. Decem ipsos dies Athenis fuit 238
Irati. Tres fratres summo loco natos nolo te habere iratos 299
Ire ad arma 937
ire in alia omnia 44,925
ire in alterius sententiam 45
Isara flumen maximum in faucibus Allobrogum 1094
Isauri 1444
Istinc. Istinc te ne temere cõmoueas 667
Ita ab imminentibus malis resp. me adiuuante liberetur 1089
ita viuam 259
Itare ad cenas 1047
Iterum & sæpius te rogo 1364
Itinerum ratio 319
Iudicare. Video magnas impendere discordias, quas ferrum & vis iudicabit 928
iudicium capitis 800
iudicium limatulum & politulum 813
iudicium sincerum ac subtile 1469
iudicio, non casu 230
iudicia iniusta. Multis fortissimis atque optimis viris, iniustis iudicijs aduersi casus acciderunt 545

Iurari verissimum iusiurandum 474
iurare calumniam 867
iurare Iouem lapidem 734
Ius dandum non fuit, cum κακοξόμαχος esses 1514
Ius Aterianum, Hirtianum 1017
Ius. Omnia sunt incerta, cum a iure discessum est 1003
Iusta & idonea excusatione vsus es intermissionis litterarum 1554
iustiorem habuimus Bibulum 60
iustissimæ causæ 399
Κακοξόμαχος 1514
κανὼν scriptorum Ciceronis Tiro 1535
κατὰ εἰδωλον κρίνειν πρὸς δωρεὰν 963
κατ' εἴδωλον φαντασίας 1490
κατὰ χρύσιππον δωρεὰν 963
κρίσις, ibidem
κτήσει sum Attici nostri 796
κύρια παιδιὰν contrieueram legendo 1050
κωμικὸς μάρτυς 259
Labeo Segulius 1196
Labefactata cogitatio vi tempestatum, & concursu calamitatum 524
Laberius 730
Labi. Numquam labere, si te audies 230
Labienus rem meliorem fecit 1430
Laborat valde pro Appio 856
laborare alienis malis 392
laborare ex desiderio 1521
laborare ex intestinis 783
laborare ex pedibus 1046
laborare valde de re aliqua 1370
laborare de re alicuius 1343
laborare de amicorum pecunia, honestius est, quam de sua 1324
laboratur vehementer 9
Labrum, si in balneo non est, fac, vt sit 1436
Lacesserem te non epistolis, sed voluminibus 1285
lacessere aliquem iniuria 1167
lacessere aliquem scripto 1266
Lacinia. In lacinia seruare ex secunda mensa semina 1543
Lætor maxime officiorū meorum conscientia 493
Λακωνισμὸς 1206
Languenti stomacho esse 926
Laodicea 283
Lapsus imprudentia 1110
lapsus iudicio 1505
Lassitudo. Nulla lassitudo impedire officiū & fidem debet 1275
Late patet maleuolentia, & est in multis 325
Latebra tabellæ 371
Laterensis affirmat Lepidum bonum futurum 1106
Laterensis, cum se in fraudem deductum Lepidi perfidia videret, sibi manus afferre conatus est 1111

Laterenſis, & Furnius, adiutores & interpretes Planci 1085
Laterenſis vir ſanctiſſimus 1107
Laterenſem nimia indulgentia in Lepidum fecit minus ſagacem ad perſpiciunda pericula 1111
Lauatio parata 965
Laudare aliquem plurimum valet ad excitandum & acuendum 1505
laudare alterum, ſolum liberum eſt: de quo quidquid detrahas, neceſſe eſt aut infirmitati, aut inuidiæ aſſignetur 629
laudari a laudato viro 514
Laureola. Velles, ais, tantummodo vt haberem negotij, quod eſſet ad laureolam ſatis 246
Laus ea iucunda eſt, quæ ab ijs proficiſcitur, qui ipſi in laude vixerunt 1468
laus naſcens 79
laus inimici 76
laudum gloria. Quarum laudum gloriã adamaris, quibus artibus eę laudes comparantur, in ijs eſt laborandum 216
Lautus rei exitus 925
lautus. Valde iam lautus es, qui grauere litteras ad me dare 744
lautum. Nihil tibi erit lautius, nihil glorioſius 1483
Laxa te iſtis moleſtijs, & ad conuictum noſtrum redi 530
Legatio libera 1267
legati Appiani 326
Legio bima 1115
legio luculentiſſima, ibidem
legiones decretæ in Syriam 283
legiones habet Plancus quinque ſub ſignis 1077
Legit eum Cæſar in ſenatum 1306
Λειποθύτως 958
Lenire aut leuare alterius dolorem oratione 652
leniarut vtriuſq; noſtrum abſentis deſiderium crebris & longis epiſtolis 1503
Lentulitas 328
Lentulus Appij gener 337
Lentulus commemorat ſua in remp. merita 1250
Lentulus Crus repulſus 839
Lentulus fœde perijt, at Cato præclare 1017
Lentulo agente de reliqua Ciceronis dignitate, aut occulta nonnullorũ odia, aut obſcura ſtudia cernebantur 111
Lentulo & Marcello coſſ. 693
Lepido concionante, milites conclamarunt, pacem ſe velle, neque eſſe cum vllis pugnaturos 1107
Lepidus 1106
Lepidus bonum ciuem agit in epiſt. ad Ciceronem 1157

Lepidus Cassij affinis 1235
Lepidus maiori odio est ciuitati, quam Antonius 1237
Lepidus Planci aduentum captabat 1111
Lepidus prid. Kalend. Quinct. sententijs omnibus hostis iudicatus a senatu est 1237
Lepidus se cum Antonio coniunxit 1111
Lepidus spoliatum, inermem, fugientem recepit Antonium 1237
Lepidi & Asinij mulcæ, & bonæ, & firmæ legiones 1178
Lepidi litteræ frigidæ & inconstantes 1095
Lepidi perfidia & leuitas 1107
Lepidi scelus, leuitas, & incõstantia 1235
Lepidum non erat verisimile in optatissima pace bellum reip. indicturum, qui in maximo bello pacem se velle dixisset 1194
Lepidum recte facturũ numquam, Bruto persuasissimũ erat 1178
Leuat dolorẽ communis quasi legis & humanæ condicionis recordatio 617
leuarunt me molestia litteræ tuæ, vtinam omnino liberassent 1519
leua me hoc onere 372
leuare animum molestijs nulla res alia potest 401
leuare alterum ægritudine cogitatione rerum ipsius prę-
clare gestarum 525
leuare curam 1487
leuare dolorem, si minus sanare 538
leuare fortunam alicuius 545
leuare luctum possunt quæ scripsisti 424
leuare molestias 393
leuari grauitate valetudinis 595
leuari me putabam molestia 323
leuari possent molestiæ tuæ 393
leuatio. Maior mihi leuatio afferri nulla potest, quam coniunctio consuetudinis, sermonumque nostrorum 425
leuati maxima calamitate 559
Leuidense munusculum 989
leuissime ferre iniuriam 552
leuitas. Tanta est in plerisque leuitas, vt eos non tam constantia in rep. nostra delectet, quam splendor offendat 79
Lex alimentaria 857
lex Cornelia. Censui sumptus quam maxime ad legem Corneliam decernendos 353
lex Iulia 282
lex Licinia 830
lex Plotia de vi 866
lex Pupia 60
lex Scantinia. Postulandum me lege Scantinia curauit 920

lex Sempronia 80
lex sumptuaria 784,999
lex viaria 857
lege Cornelia habere imperium 123
lege Cornelia triginta dies constituti sunt ad decedendum 323
lege Iulia relinquere rationes in prouincia necesse erat, eademque totidem verbis referre ad ærarium 558
leges historiæ negligere 512
Libentius. At ille adiurans, nusquam se unquam libentius 1020
libentissimis Græcis nutu quid vis consequeris 1387
Liber. In vlciscendo nimis liber 1281
libera & immunis possessio 1399
Liberalibus litteras accepi tuas 1273
Liberalissime atque humanissime id mihi recepisti 1307
liberaliter alicui respondere 1332
Liberos amittere malum 412
Libero eum omni suspicione cupiditatis 45
liberaui ciuitates acerbissimis tributis, & grauissimis vsuris, & falso ære alieno 1451
liberaui hunc a Cæsare 1372
liberarem te ista cura, aut certe leuarem 1003
liberare alicuius fidem 1234
liberata resp. Antoniano latrocinio, sed nondum explicata 1275
libertas iucunda 1138
Licitatorem apponere 687
Ligurrirent curationem agrariam 1200
Limauit aliquid posterior annus de tua proliza beneficaque natura 339
limatulum & politulum iudicium 813
Liquidius de toto sensu iudicauit 1082
liquido quædã negare soleo 1210
ΛΙΤΟΤΗΣ 784
Littera. Bibulus ad me litteram numquam misit 284
litteræ a Cæsare Ciceroni redditæ satis liberales 1438
litteræ commendaticiæ 486
litteræ. Doctrina ac litteræ vnum perfugium 648
litteræ. Haud possem viuere nisi in litteris viuerem 1052
litteræ in rebus aduersis magnæ delectationi esse debent 617
litteræ interiores 813
litteræ. Litteris me inuoluo, & aut scribo, aut lego 1022
litteræ minaces & acerbæ 1521

litteræ perfugiũ homini spoliato & domesticis & forensibus ornamentis 533
litteræ plenæ amoris & officij 308
litterarum est etiam non satietas, sed quidam modus 1052
litteras mea manu scriptas ad te misi 323
litteris vti 533
litterulę vacillantes 1529
Locare castra 1444
Locus. Et ex superiore, & ex æquo loco 335
locus videtur esse tecum expostulandi 283
loci non nihil dedisse videris iniquis secus existimandi de tuo in me animo 324
Lomentum aut nitrum 929
Longinquitas temporis omnem dolorem minuit ac mollit 413
longinqui & a te ipso missi in vltimas gentes 1471
longinquitas. In his sum locis, quo & propter longinquitatem, & propter latrocinia tardissime omnia perferuntur 241
longinquitas temporis me mitigauit 603
Longi subsellij iudicatio & mora 347
longiorem orationem tua humanitas non exspectat 311
longius fiebat 695
Loqui secum, adhibere se in consilium, sibi obtemperare 231
Lubente te 1380
Lucanicæ 1006
Luce. In ista luce viue 255
Lucilius 1260
L. Cæsar optime sentit, sed, q̃ auunculus est, non acerrimas dicit sententias 1125
L. Cæsar valetudine impeditur 1223
L. Cotta fatali quadam desperatione minus in senatũ venit, ibidem
L. Lamia ab A. Gabinio consule relegatus, quod libere & fortiter salutem Ciceronis defendisset 1283
L. Lamia præturam petit 1191
L. Lucilius 318
L. Murcus, & Q. Crispus Imp. 1239
L. Papirius Cursor magister equitum 1026
L. Papirius Mugillanus Consul cum L. Sempronio Atratino, ibidem
L. Paullus duos filios septem diebus amisit 424
L. Sempronius Atratinus 1026
L. Tullius legatus Ciceronis 1454
L. Valerius iureconsultus 308
Luculentissima legio 1115
Ludibundi ad Hydruntẽ peruenimus 1519
Ludibrio lædere aliquem. Neque me absentem ludibrio læsum

Iesum iri existimarem 469
Ludi Circenses 920
ludi Romani 866
ludi scenici 677
Lugere. Nulla vmquam fuit liberis amissis, tam imbecillo mulier animo, quæ non aliquando lugẽdi modum fecerit 539
lugere reip. tempora, & aliorũ victoriam 413
Lupercal 761
Lusimus illa superiora 1006
Lustrato exercitu 1452
Lustrum. Reliqua superioris lustri 259
Lynceus. Quis est tam Lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat? 957
Lysippus 513

MÆreo casum eiusmodi 1412
Mærere suarum rerum cogitatione 538
mæstitia & desperatio 792
Magistri cenandi Hirtius & Dolabella 1005
Magna tibi hæc esse debẽt ad leuandas molestias tuas 393
magnificum fit & lautũ quod erit 1005
magnitudo & vis amoris 231
magnitudo hiemis. Propter hiemis magnitudinẽ tamdiu nihil noui ad nos afferebatur 265
magnopere vellemus 222
magnus amicus 797
Maiestatis crimen 366
Maiorem in modum a te peto 1341
maiorem partem nihil curare soles 899
Male pacati vici 1455
Maledicere alteri. Solutum existimatur esse alteri maledicere, tamen cauendũ est, ne in petulantiam incidas 629
Malefacere. Dalmatis dij malefaciant 509
Maleuolentia in tabellæ latebra abscondita 371
Malus animus eorum in nostra salute 1248
mala temporum 596
Mala orbiculata. Malis orbiculatis pasti 937
Manabat illud malum vrbanum, & ita corroborabatur quotidie, vt ego vrbi & otio diffiderem vrbano 1219
Manceps 559
mancipio & nexu proprium alicuius 800
mancipium 796
Mandare alicui negotium 1342
mandare alicui res certas 769
mandare Græcis litteris res tuas cupiẽ 1329
mandatum tuum curabo diligenter 687
mandata dedimus Furnio

plura verbo quam scriptura 1076
mandato meo 252
Maneo in voluntate 476
manere in ea vita, in qua nihil insit, nisi propagatio miserrimi temporis 533
manere in vita. Conficior eis curis, vt hoc ipsum, quod manea in vita, peccare me existimem 458
manere. Si rationum referendarum ius vetus & mos antiquus maneret 558
mansio, decessio, oppon. Is mecū sæpissime de tua māsione aut decessione communicat 401
Man. Curius 1370
Manubiæ 116
Manum de tabula. Magister adest citius quā putaramus 780
manus ad os apponere. Cum manus ad os appoluit. 823
manibus ad tergum reiectis 1144
manibus gyplatissimis 708
Marcellinus Lentulo iratus 9
Marcellino & Philippo cos. 112
Marcelli salute impetrata Cæsari omnes senatores gratias egerunt, præter Volcatium 400
Marcello salus a Cæsare data 400
Marcellus diem suum obiit ex vulneribus a P. Cilone acceptis 447
M. Anneius legatus Ciceronis 1454
M. Antonius vir prudentissimus infelicem exitum timebat, iam tum cum magna mala instare suspicabatur 596
M. Antonij non dicam insolētia, sed immanitas 1060
M. Bibuli consilio vti non te fugiet, qui se opido munitissimo & copiosissimo tenuit, quamdiu in provincia Parthi fuerunt 1265
M. Brutus Appij gener 316
M. Brutus iurisconsl. 765
M. Bruti summum ingenium, suauissimi mores, singularis probitas 993
M. Cato filium amisit 424
M. Lenius Flaccus. Apud eū fuit Brundisij Cicero dies XIII. 1417
M. Manilius 765
M. Marcellus in Academiæ gymnasio sepultus 448
M. Marcellus post cenæ tēpus a P. Magio Cilone familiari suo pugione percussus est, & duo vulnera accepit 447
Marcello, Ser. Sulpicio cos. 1254
M. Varisidius 1087
Mars omnis belli communis 602
Martis signum, quo mihi pacis au-

cis auctori 769
Massones cognomen Papiriorum quorundam 1026
Mattius. Epistola Cicer. ad Mattium 1208
Mattius respondet criminibus, quæ in eum post mortẽ Cęsaris cõferebãtur 1213
Maturare. Successor tuus nõ potest ita maturare vllo modo, vt tu me in Asia possis conuenire 282
maturitas ætatis 660
maturitas ætatis ad prudentiã 401
maturum. Mihi vero ad Nonas bene maturum videtur fore 965
Maximis itineribus 1453
Μὴ μὰν ἀσπουδῆι γε καὶ ἀκλεῶς ἀπολοίμην, ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ὑσσομένοισι πυθέσθαι 1325
Medici. Noli imitari malos medicos, qui in alienis morbis profitentur se tenere medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt 413
medico vt honos haberetur, Curio missi 1519
medicina temporis 539
Megalesia 252
Megara 412
Mel ac deliciæ tuę C. Sempronius Rufus 866
Melior fio valetudine, quam intermissis exercitationibus amiseram 1017
meliuscule. Marionem, cum meliuscule tibi erit, ad me mittes 1509
Memoria teneo, meã obseruantiã tibi nõ defuisse 497
memoriæ tuæ caussa velim des aliquid litterarum, quę tibi in prouincia reddantur, &c. 1365
Mendum scripturæ litura tollitur 628
Mens. Hoc me fuisse mente senatus te consule audiuit 111
Mentam pusillam appellare vt rutulam non licet 1037
Mercatores prouinciarum, non consules 115
Mercenarij testes 366
Merces. Tamen in molestia gaudeo, te eandem fidem cognoscere hominum nõ ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram 111
merces vna laborũ & vigiliarũ Ciceroni: studia omniũ erga fortes viros 352
Merita alicuius magna habere 1116
Messalla absolutus 839
Mescinius Ciceronis quæstor 1342
Metellus trib. pleb. dixit in cõcione, ei qui in alios animaduertisset indicta caussa, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere 475
Metior tuam fidelitatem ex mea conscientia 1068

metiri omnia dignitate magis, quam ambitione 1119
Metuere. Plus in metuendo mali est, quam in eo ipso quod timetur 604
Migrationes in alienũ domicilium 1535
Miles legionarius, auxiliarius 1145
Mimum introduxisti 1005
Minantis nulla auctoritas est apud liberos 1168
Mindius Marcellus 1494
Minerua custos vrbis, quam turbo deiecerat 1273
Minorũ gentiũ patricij 1026
Minotaurus, id est Clauisius & Taurus 1273
Minuere dolorem eadem res possit 412
minuere sumptus egẽtissimarum ciuitatum 335
Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ ἁυτῷ σοφὸς 1325
Mitigauit me longinquitas temporis 603
mitigatus animus. Signa magna dedit animi erga te mitigati 585
Mittit in consilium eosdem illos, qui lites æstimarant iudices 867
missio ludorum. Ante ludorum missionem 514
Mobilis animus, & stabilis opponuntur 476
Moderatio vitæ. Ratio & moderatio vitæ nata & alta Athenis 587
moderatissimi atque humanissimi fuit sensus Cæsar iunior 1115
moderatiore animo ferre 587
moderator eris consiliorum meorum 122
Modestus vultus 1501
Modice aut etiam intra modum 401
Molirialiquid 1163
Mollis & liberalis oratio alicuius 655
mollit dolorem tempus 413
Monitis & præceptis meis ũ eges 1066
moneo vt filium 1071
monumentum Senatus 116
Mopsuhestia 339
Moræ quędam inciderũt prætoriis comitiis 840
Morbi senescentis remissio 783
morbus edacitatis δυσπεψία 783
Mordere frenum 1204
mordere. Neque non me tamen mordet aliquid 372
Morosi qui amant 746
Mors honesta non est fugienda, sępe etiam appetenda 1214
Mors. Nihil est mali in morte: in qua si resideat sensus, immortalitas illa potius ducenda est; sin sit amissus, nulla videri miseria debet, quæ non sentiatur 538
mors nullum sensum est habitura

bitura 578
mors omnium rerũ extremũ 669
mors. Si nõ ero, sensu omni carebo 600
mortem contemnere etiam beati debemus 578
mortem oppetere. Si oppetenda mors esset, domi atque in patria mallem, quã in externis atque alienis locis 431
mori nemo sapiens miserum duxit ne beato quidem 600
Morem eis gessi 636
more Romano 702
more Romano aliquem cõmendare 755
Mouere aliquid. Si Parthus mouet aliquid 851
mouere castra 1100
moueri sermone. Horum ego sermone nõ mouebar 323
motus animorum. Magnus animorum motus est factus 112
Multiplicatis auxiliis 1076
Multi suam rem & publicam bene gesserunt patria procul 708
Munditia. Qua munditia homines, qua elegantia 1021
Munio me ad hæc tempora 1017
munire se nouarum necessitudinum affinitate contra veterem perfidiam 465
Munus ædilicium magnificentissimum 1193
munerum facultatem nemo admiretur: est enim copiarum, non virtutis: neque est quisquam, quin satietate iã defessus sit 212
munusculum leuidense, crasso filo 989
Musæ Metelli 768
Musis omnibus approbãtibus 768
Mutare consilium 323
mutare cõsilium. Non muto consilium 1511
mutata ratio 751
mutati voluntate 577
Mutuum in amicitia quid sit 473

NActa sunt opinionẽ incredibilem mea comitia 840
Nactus occasionem 1138
nactus eram cui darem litteras 1516
nactus occasionem & licentiã 1262
nactus plus otij. Cum plus otij nactus ero 326
nactus pusillum laxamenti in nauigatione nostra 1259
nactus spem impetrandi maiorem 1310
nacti probabilem materiem sermonis 323
Næ tu videris, &c. 799
Næuius 1468
Nascuntur domi 961

natus ad agendum semper aliquid dignum viro Cicero 459
Nauare aliquid. Nemo est tam afflictus, qui si nihil aliud studeat, nisi id quod agit, non possit nauare aliquid 587
nauare operam 1118
nauare possimus in te nostrã beneuolentiam 352
Naues instructæ & paratæ 1254
naues onerariæ, ibidem
naufragia & bonorum direptiones 458
naufragia rei familiaris 111
nauicularius. Nauigato cũ honesto aliquo homine, cuius auctoritate nauicularius moueatur 1519
nauigare tarde & incommode 1420
nauigatio incurrebat in ipsos Etesias 1478
nauigatio longa, & hiemalis, & minime portuosa 667
nauis bonorum omnium vna est 1274
nauis idonea 1511
nauis. In eadem esse naui 218
nauim rectam vt teneamus, operam damus, vtinã prospero cursu 1274
naui longa profugerunt onerariis relictis 1256
nauiter esse impudentem 512
Nautæ solent festinare quæstus sui causa 1519
Ne viuam, si, &c. 770
Nec caput, nec pedes: Res tuæ ita contractę, vt nec caput, nec pedes 805
nec opinatus & improuisus prouinciæ casus hanc mihi facultatem eripuit 1479
Necessitudo nobis cũ aliquo multis eius officiis & nostris mutuis cõstituta 1201
Necessitudinem constituram habui cũ domo vestrãte aliquanto, quam nauis es 1065
Nedum. Quam tota Peloponnesus, nedum Patræ 792
nedum. Vix in ipsis tectis & opidis frigus infirma valetudine vitatur: nedum in mari & via sit facile abesse ab iniuria temporis 1517
Negligens in scribendo 347
Negotium horum temporũ, horum hominũ, atque morum 371
Neruose nos suborna 1112
Nescius. Non sum nescius, &c. 1309
Nestor Agamemnoni consiliarius 993
Nicias & Vidius 984
Nigidius doctiss. & sanctiss. 459
Nihil est præcipue dolendum in eo, quod accidat vniuersis

uersis 596
Νίκανορος liber περὶ πολυφαγίας 761
Niruntur meis consiliis, monitis, & studiis 497
nitebamur maximo consilio, studio, labore, gratia, de caussa regia 65
Noctes te aliquid iam adiuuabunt 401
Nodus difficilis 911
Nomen Aufidianum 1540
nominis delatio 856
nomine amicitiæ nostræ hæc a te peto 1241
nomine negligentiæ me tibi suspectum esse doleo 200
nomina facere 768
nomina nobilium non admirabatur Cicero 328
nominatim. Duo te nominatim rogo 1346
Nō dubitabat de tua erga me voluntate 1366
non ex iure manu consertum, sed magis, &c. 739
non omnibus dormio 775
Nostratia verba 252
Nota. De meliore nota Sulpicij successori nos cōmenda 797
notati ignominia ciues 617
Nouæ coniunctiones. In omnibus nouis coniunctionibus interest, qualis primus aditus sit, & qua commendatione amicitiæ quasi fores aperiantur 1317
nouitas 79
noui tribuni pleb. Spes erat Ciceronis in nouis trib. pleb. 1415
nouissime Corycum se contulit 1243
nouissimus. Post nouissimū Hirtij sermonem placitum est, &c. 1163
nouissimus se recepit ad castra Galba 1130
nouissima auxilia 1163
nouissima nostra facta 1243
Nudis pedibus, tunica soluta 1144
nudum cum bona voluntate ad auxilium patriæ accedere, & cum facultatibus, oppon. 1078
Nulla ars litteris sine interprete, & sine exercitatione percipi potest 758
Numerare in mercedis potius, quam in beneficij loco 222
numerari. Sapientem me & esse, & numerari volo 118
numerus. Et ibi malis esse, vbi aliquo numero fis, quam istic, vbi solus sapere videaris 193
Nunciauit mihi salutem tuis verbis 744
Nutus tuus potest hominem summo loco natum incolumē in ciuitate retinere 1203
nutu consequeris quod vis 1387
nutu & significatione quosdā homines appello 120

nutus regios tuemur interfecto rege 1220
OBcæcatus stultitia 1441
Obduruit animus ad dolorem meum diuturna desperatione rerum 273
ὀβριζω 984
Obiecti sumus ad omnes casus subitorum periculorum 603
Obire. Non obire annum petitionis suæ 1119
Oblanguerunt litterulæ meæ tui desiderio: hac tamen epistola, quam Acastus attulit, oculos paullulum sustulerunt 1528
Oblata religio Cornuto est pullariorum admonitu 1087
oblato metu diffugiunt 1441
Obligatus sum magno eius beneficio, magnoque merito 1191
obligatæ largitionibus, concessionibusque prȩmiorum ciuitates 1076
Obscenum. Nihil esse obscenum, nihil turpe dictu, sententia Stoicorum 1036
Obsecro te iisdem precibus, quibus Senatus pop. q. Ro. vt, &c. 1172
obsecraret me precibus 445
Obsequi pudori tui maluisti, quam valetudini 1519
obsequi voluntati tuę non potui 320
Obseruabo sanctissime, taciamque diligentissime quæ tibi promitto ac recipio 497
obseruare aliquem vehementer 800
obseruare diligenter alicuius commendationem 1344
Obses fidei 1097
Obstrepere tibi litteris non ausus sum 484
Obtinebat sorte Macedoniã prouinciam 1349
obtinuit semper id iuris sine vlla controuersia 1373
obtinere ius suum in aliquare 1373
obtinere locum suum. Tua dignitas suum locum obtinebit 347
obtinere pores summum atq; altissimum gradum ciuitatis 80
obtinere prouinciam 110
obtinere prouinciam cũ imperio 115
obtinere regnum cum dignitate 1453
obtinere suam dignitatem alicuius commendatione 730
obtinere omnes suas fortunas 431
Obtingere mihi quæstor optatior nemo potuit 303
obtigit mihi quæstor 302
Obtrectatio. Consilium tutũ quod habere potest obtrectationem 1099
obtrectatio inuidorũ. Consilia mea æquis iudicibus ab obtrecta-

obtrectatione inuidorū defendenda cōmendo 1077
obtrectationes & inuidias pusillorum ac maleuolorum prosternat atque obterat 501
obtrectationes maleuolentissimæ 79
obtrectatores. Inuidi, & obtrectatores 60
Obtundere. Cupio non obtundere te 530
Obuertebant ob os eius Graij ora sua 1053
Obuiæ mihi sint velim litteræ tuæ 255
obuiam ire hostibus 1099
Occasio data. Vt primū occasio data est, meo pristino more remp. defendi 1272
occasio. Ne hæ gentes nostra mala suam putent occasionem 1069
occasio. Si occasio tulerit 1107
Occidere hominem. Noui ego vos magnos patronos: hominem occidat oportet, qui vestra opera vti velit 265
occidenti reip. opem ferre 382
occidione occisus equitatus 1453
Occulta coniuratio 472
Occupabit hæc causa primos menses 907
occupare possessionem laudis 1074
occupatiorem me habebant comitiorum dilationes 840
Occurrit. In hoc autem illud mihi occurrit 372
occurrebat hæc vna consolatio in multis ac variis molestiis 311
occurrere maleuolentiæ hominum in aliquem 1183
Ocella 267
Oculi augent dolorem 585
oculi feriuntur spectris, quia, cum velis, ipsa occurrunt 1490
Odium inclusum alicuius iniuriarum 120
OEnomaus 1004
OEnomaus Attij 1005
Offendam te imparatum 212
offendere alicuius animum 493
offendere alterius animum 382
offendere animos aliquorum 635
offendere animum. Non offendere animum cuiusquam 1005
offendere alicuius voluntatem 124
offendere. Nihil offendere, nusquam incurrere 957
offendere. Non offendes eundem bonorum sensum, quem teliquisti 117
offendere. Si quid offensum 78
offendor. Ille si omnibus est maleuolus, minus offendor

inme 284
offensiones ex grauibus morbis graues esse solent, si qua culpa commissa est 1528
offensiuncula. Si qua offensiuncula facta est animi tui peruersitate aliquorum 1293
offensus mihi 1099
Offerre se communi periculo 1099
Officio ac potius pietate erga te 8
Offilius 763
Ollam denariorum implere 1017
Omen. Ne ominis quidem caussa se non negaturum dixit. rectius leg. ne hominis quidem, &c. 400
omen. Quod dij omen auertant 1233
Onerarunt re mendaciis homines leuissimi 253
oneratus malis 1021
Operam & oleum perdidisse 677
Opinio. Vt opinio nostra est 1346
opinione celerius venturus esse dicitur Cæsar 1438
Opponere sibi ipsum magna ad proficiendum impedimenta 1075
Opportunitas temporis 372
opportunitatem operæ tuæ omnibus locis desidero 1521
opportuno tempore 303
Opprimere armis remp. 392
opprimere reliquias belli 1104
opprimor interdum, & vix resisto dolori 424
oppressus bello repentino 990
oppressus epiphora Balbus 1549
oppressus tantum attigit negotij, quantum recusare non potuit 1349
oppressus totius corporis doloribus L. Cæsar 993
oppressa sunt omnia armis 1061
Oppugnat Cicero opidum munitissimum Pindenissum aggeribus, vineis, turribus 246
oppugnare aliquem capite ac fortunis 469
oppugnare aliquos aperte pecunia 8
oppugnare existimationem alicuius 354
oppugnare vrbem aggere, vineis, turribus 1454
ὀλιγαθῆς homines sunt insolentes 1021
Optare optima, cogitare difficillima 1015
optata. Meis optatis fortuna respondit 200
optata. Mihi est in optatis 259
optata. Mihi quidem si optata contingant, &c. 1215
optatum magis quam speratũ 496

Optimates 118
Optimus reipub. ſtatus 1065
Opus eſt. Dux nobis & auctor opus eſt 223
opus facere. Vt opus æſtate facere poſſent 327
opus. Sulpitij tibi operam intelligo ex tuis litteris non multum opus fuiſſe 805
Oratiuncula pro Deiotaro 988
Orator Ciceronis. Quidquid habuit iudicij Cicero in dicendo, in illum librum contulit 660
orator Ciceronis 1501
oratores. Magni oratores ſæpe ad extrema primum reſpondent 1263
Orba ciuitas. Tam orba ciuitas talcis tutores complecti debet 366
orbatus omni ſpe ſalutis 614
Orbiculata mala 937
Orbis terrarum ardet bello 382
Orbus iis rebus omnibus, quibus & natura me, & voluntas, & conſuetudo aſſuefecerat, &c. 458
orbus ſenatus conſulibus amiſſis 1285
Ordiri reliquas res 511
Ὄργανον Ciceronis ſenatus 1188
Ornare aliquem certis gloriolæ inſignibus 702
ornauit res noſtras diuinis laudibus 265
ornatus ſummis honoribus 1123
ornatus tuis maximis beneficiis 110
ornatus virtutibus & fortuna 1323
ornati omnibus optimis artibus 1362
Os adoleſcentioris Academiæ 976
os. Si mehercule Appij os haberem, hoc ſuſtinere non poſſem 504
Oſci ludi 677
Oſculatus ſum epiſtolam tuã 365
Oſtendiſti magnã ſpem erij 493
oſtenderas hoc mihi quibuſdã litteris 554
oſtendere. Cum mihi ſæpe oſtenderis te noſtrorum temporum conſilia litteris mandaturum 514
oſtẽdere. Vt nihil de tua voluntate oſtendas 854
oſtẽdere in ea re animum inimicum, in qua nihil obſis, &c. 374
oſtendere in obſcuro odio apertas inimicitias, in quo nihil noceas ſummam voluntatem nocendi 353
oſtẽdere quid ſentiam, meum eſſe puto 124
oſtendere. Si feceris id, quod oſtendis, magnam habebo gratiam 555

ostendere spem salutis exploratam 647
ostendere tibi volui potius amorem meum, quam prudentiam 1066
ostendere voluntatem. Quã ostenderit voluntatem, &c. 822
Ostenta facere 929
ostẽtat cædem huius belli exitus 464
Ostiorum exactio 337
Ostrea & murenæ 784
Otium cum dignitate 121
otiolum. Cum otiosus sum, plane, vbi delectem otiolũ meum, non habeo 834
otiosum Fabium reddideris 1051

PAcorus Orodi regis Parthorum filius 1440
Palimpsestus 754
Paludatus 1307
paludati exeunt 906
paludatus profectus est Pansa 1494
Pangis aliquid Sophocleum 1537
πανικοῖς me commoueri intellexit 1549
Pansa 1128
Pansa amisso, resp. magnum detrimentum accepit 1178
Pansa ex vulneribus mortuus 1151
Pansa & sentit bene, & loquitur fortiter 1268
Pansa prælium commisit cum Antonio 1151
Pansa qui ἡδονὴν sequitur, virtutem retinet 1498
πάντα πρὸς πάντων 1266, 1494
Pantheræ 252
Pantheræ in Pamphilia capiuntur 899
Papirij alij Crassi, alij Mugillani, alij Cursores, alij Masones, alij Carbones, alij Turdi 1026
Papirij ne fuerint omnes plebei an aliqui patricij, ibid.
Papirij quõdam dicti Papisij, ibidem
Papiriana domus 761
παρὰ προσδοκίαν 807
παράγραμμα, ibidem
Parabat ac meditabatur omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem 474
paramusis nostris, vt operas reddas 1528
parare seu comparare cum collega 123
paratus. Bene paratus ad secundam fortunam fuit, aduersam ferre nullo modo potest 617
paratus ab exercitu 906
paratus. Ad omnia quæ prouidenda sunt in rep. & animo & consilio paratus 237
paratus animo quiduis facere 1077
paratus & armatus optime contra fortunam 524

paratus & equitatu,& peditatu,& pecunia 1453
parati ab omni re 1077
Parce & molliter lędere quępiam 122
Parcere operæ 1344
parcere valetudini 1208
παρεμβεβλημένοι versus 984
Parenti, aut patriæ vim non esse afferendam 118
Pareremus victoriam cũ paucioribus 1076
parienda pax victoria, nõ pactione 1072
Parietinæ 1292
parietinæ reip. 393
Parthicus metus 282
Parthos transisse Euphratem non dubie Ciceroni nunciatum est, cum esset in Cilicia procos. 1439
Parthus eques 1050
Pars ciuilis 1214
partem hanc vitæ consuetudinisque nostræ totam ad te defero 123
Passim, ordinatim, oppon. 1186
Patefacio huic aditum ad tuã cognitionem & munio 1402
patefacere se alicui. Liberto tuo totum me patefeci 639
patefactæ insidiæ 1446
Pateo. Liberalias tua latius in prouincia patuit 339
pateo. Si cuius aures ad hãc disputationem patent 336
Pateat vacuus aduenienti Cæsari. Pompeius valde vult agrum Campanum viritim diuidi, ne vacuus pateat aduenienti Cæsari 907
patuit meis temporibus res familiaris Capitonis 1349
patuit mihi tota eius domus 1331
pateret iter. Per quorum loca mihi fideliter pateret iter 1111
patere. Vt intelligãt omnia Ciceronis patere Trebatio 639
Patiscbus Curioni decem Pãtheras misit 899
Patiscbus proquæstor 1254
Patræ 792
Patria amicitiæ præponenda 1213
patria carere sapientis, non desiderare duri 440
patria. Nihil aut sero aut exigue a patria, ciui tributum potest videri 1080
patriæ caritas maxima 1070
patriam non eo minus diligere quis debet, quod deformior est, sed misereri potius 440
πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν 1250
Patrimonium fratris erit per te constitutum 123
patrimonium satis amplum relinquit Cicero filio, memoriam nominis sui 274

Patro Epicureus 1292
Paulla Valeria diuortiū sine cauſſa fecit 864
Paulo & Marcello cos. 1350
Pauones. Plures iam pauones confeci, quam tu pullos columbinos 1017
Paupertas orationis. Illam partem excuſationis, quate ſcribis, orationis paupertate, iiſdem verbis epiſtolas ſæpius mittere, non agnoſco 399
Pax. Cicero vel iniquiſſimā pacem iuſtiſſimo bello anteferebat 615
pax non eſt in armis poſitis, ſed in abiecto armorum & ſeruitutis metu 1073
pace tua dixerim 750
πάλαιοῖ 1244
Peculiatus. Plane bene peculiatus 1143
Pecunia expeditiſſima quæ erat, tibi decreta eſt 1205
Pedum doloribus affici 663
pedetentim & gradatim acceſſus a te ad cauſſam facti 994
Pelopidarum nomen & facta 792, 799
Pendeo animi 851
pendere aliunde. Laudem ſapientiæ ſtatuo maximam non aliunde pendere, nec extrinſecus aut bene, aut male viuendi ſuſpenſas habere rationes 524
Pendere aliquem ex eius virtute. Nos te non ex fortuna, ſed ex virtute tua pēdimus, ſemperque pendemus 545
Penes quē eſt poteſtas. Cæſar 431
Penis hodie eſt in obſcenis 1037
Penitus perſpexi tuam in me obſeruantiam 1370
πήληξ 1536
Per anni tempus. Cū commode & per valetudinem, & per anni tempus nauigare poteris, ad nos amantiſſimos tui veni 1510
per iocum dicis me diuitias orationis habere 399
per ſpeciem ſimultatis aliquē conſectari 919
peracute querebare 327
perbelle ſimulas 1536
Percellere. Nullam meipſum priuatim perculit inſignis iniuria 458
Percipere aliquid auribus 439
percipere tantos luctus ex aliquo, ex quo tantas voluptates capiebamus 1407
Percitus rei alicuius timore 1255
Percrebuit fama de tua volūtate 1082
Perculſa & proſtrata fœdiſſimo bello iacent omnia 399
perculſæ copiæ 1099
perculſi ſunt vehementer tuis litteris

litteris 493
Percussus repēte atrocissimis litteris 1050
Perditus abiectusque latro 1093
Perducere ad exitum 630
perducere remp. ad certum tempus 1061
perducitur opera ad assum vitulinum 1021
Peregrinātibus omnibus valde gratum est minimarum quoque rerum, quæ domi gerantur, fieri certiores 821
peregrinatio. Omnis peregrinatio, quod ego ab adolescentia iudicaui, obscura & sordida est iis, quorum industria Romæ potest illustris esse 255
peregrinator. Non tam sum peregrinator, quam solebā 660
Perfecta sunt omnia de salute ac reditu tuo 648
perfectum de te 647
Pertulimus sollicitudines 670
Perfer nostri desiderium 730
perferre omnē adeundi & cōueniendi alicuius indignitatem ac molestiam 655
Perfidiosum. Nihil in me perfidiosum, & insidiosum, & fallax in amicitia, sed ne humile quidem & ieiunum debes agnoscere 554
Perforasti tibi Stabianū 676
Perfruamur viui gloriola nostra 515
Perfugium omnium bonorū, in Cassio & Bruto positum 1233
Perfunctū esse omnibus bonis 412
perfuncti honoribus amplissimis & laboribus maximis 103
perfuncti molestia. Nulla perfuncti propria molestia 512
περὶ δυνατῶν 963
Periclitari 1099
periculum maximum ab vniuerso naufragio 1556
periculis mouētur etiam fortissimi viri 114
περίπατος σύμμετρος 1536
Peritissimus exemplorum & omnis vetustatis 641
Permansi in mea erga te voluntate 476
permanebit resp. in possessione victoriæ 1108
permanere in incepto 530
permanere in sententia. Vtinam in sententia permansissem 255
permanēdum non esse in vna sententia, conuersis rebus ac bonorum voluntatibus mutatis 121
permansio in vna sententia præstantibus in rep. gubernanda viris numquam laudata est, ibidem

Permotus nescio qua animi diuinatione 376
Permutare pecuniam. Se ait curasse, vt cum quæstu populi pecunia permutaretur 284
permutatio. Dum pecunia accipitur, quæ mihi ex publica permutatione debetur 319
Perrexi ad eius tabernaculum 447
Persequar omnes vias, quibus putabo ad id, quod volumus, peruenire posse 460
persequi aliquem bello 1093
persequi extrema. Et extrema sapienter persequi nolueris 440
persequi opus, quod restat 1119
persequi pœnas iudicio a seditioso ciue 116
persecutus es scriptura. Ea quæ persecutus es scriptura 1504
Perseuerantia in contentione optimi cuiusque 1248
Personam inducere. Mira persona induci potest Britannici iurisconsulti 730
Personare aures eius talibus scriptis non est inutile 660
Perspicere sententiam meam facile potuisti 273
Persuasissimum mihi est 1178
Perterriti metu 448
Pertinacia belli 1486
Pertinet ad officium meũ, eos existimare curæ mihi suas res esse 1347
pertinere. Ad me intelligebat eius belli periculum pertinere 284
Pertumultuose 1452
Perturbatio animi 738
perturbatio & confusio rerum 399
perturbatio orbis terrarum 274
perturbatio temporum perditorum 538
perturbatus priore pagina, paullum altera recreatus 1514
Peruenirẽt in meam potestatem 1455
peruenire ad effectum consiliorum suorum 1076
peruenire ad exitum. Cum ea quæ consulebantur, ad exitum non peruenirent 1109
peruenire ad nummos 1324
peruenire ad suum facillime & sine controuersia 1343
peruenire in alicuius scripta 514
peruenire. Vellem meæ quoque auctoritatis præceptum aliquod ad te peruenire 1072
Peruersitas hominum 78
Perustum inani gloria volunt incendere 1325
Pestes hominum laude alienа dolentium 496

pestilentia abijt 1407
Petasati tabellarij veniunt 1494
Petiuimus Cyprum 1244
petere a litteris non medicinam perpetuam, sed exiguã doloris obliuionem 533
petere honores ordinatim 411
Phameæ cena 1005
Pharnaces Asiæ terrorem intulit 1486
φιλαίτιος 329
Philo 1292
Philoctetes apud Attium 812
φιλοδίκαιος 1498
φιλοθέωρος 747
φιλόκαλος 1498
Philomelum 337
φιλοσοφούμενα 1209
Philosophia Epicurea deridenda 1293
philosophia. Nec mihi carior vlla vmquam res in vita fuit, nec hominũ generi maius a dijs munus vllum est datum 1457
philosophiæ magnam gratiã habeo, quæ me non solum a sollicitudine abduxit, sed etiam contra omnes fortunæ impetus armat 1270
philosophis qui Ciceroni soli videntur vim virtutis tenere, placet nihil esse sapientis præstare, nisi culpam 1004
φλύαρος 1496
Pietatis & grauissimum & sanctissimum nomen 110
Pigerrimus ad litteras scribẽdas 822
Pigmentarius 1494
Pilius Attici necessarius 867
Pindenissum opidũ Eleutherocilicum 1454
Pinnigero, non armigero in corpore, tela exercere 812
Piræeus 412
Piso Frugi queritur adolescentes peni esse deditos 1037
Piso gener mirifico fuit studio & officio ad Ciceronẽ absentem, & in Terentiã 1415
Piso sceleris condemnat generum suum 1430
Plaga leuior ab amico, quam a debitore 1005
Plancius officiosus in Ciceronẽ, in eius exsulio 1407
Plancus Bursa 984
Plancus Consul designatus optima ætate, summa eloquentia, maxima orbitate reip. virorum talium 1065
Plancus Imperator cos. desig. 1060
Plancus magna promittit, & recipit Ciceroni 1085
Plancus omnia obsequia Lepido pollicetur si modo remp. respicere volet, ibid.
Planci epistola de Lepidi leuitate 1106
Planci & Bruti concordia 1121
Plato iubet tantum contendere in rep. quantum probare tuis ciuibus possis 118

Plato. Quales in rep. principes sunt, tales reliqui solent esse ciues 115
Plato quamobrem non attigerit temp. 118
Platonis verecundia . 1038
Platonem auctorē vehementer sequitur Cicero 118
Plebeius sermo 1026
Plenior epistola. Breuis vna epistola, altera plenior 1184
Pœnitet. Me meæ fortunæ ne nimis pœniteret, tua virtute perfectum est 79
pœnitet. Ea perturbatio est omniū rerum, vt suę quemque fortunæ maxime pœniteat 585
Pœnuria fortium ciuium, copia oppon. 366
πολίτευε. Scribere & legere πολιτείας 958
πολιτεύεσθαι non oportere dicunt Epicuri 734
πολιτικώτερον te neminem cognoui 237
Politissimus omni doctrina 1293
Pollicem, si adhuc non est profectus, quam primum fac extrudas 1422
Polliceri aliquid alicui de insequenti officio 1075
polliceri & deferre alicui studium, officium, operam, laborem 617
πολοὶ μαθηταὶ χρείττονες διδασκάλων 973
Polybius scripsit bellum Numantinum separatim 511
Polypus Miniani Iouis similis 1005
Pompa lictorum 273
Pompeius abhorrebat a pace 693
Pompeius animatus melius, quam paratus, bellum ciuile suscepit 616
Pompeius aperte nō vult Cæsarem prouinciam tenere cum exercitu, & consulem esse 900
Pompeius sero Cæsarem cœpit timere 1521
Pompeius Ciceronem consilio, auctoritate, armis deniq; texit suis 355
Pompeius ciuis egregius, & ad omnia quæ prouidenda sunt in rep. & animo & cōsilio paratus 237
Pompeius constituit non pati C. Cæsarem cōsulem aliter fieri, nisi exercitum & prouincias tradiderit 928
Pompeius cum apud Ciceronem esset, hilare & libenter cupijt audire eius scripta 1528
Pompeius cum pro Milone diceret, clamore conuicioque iactatus est 66
Pompeius honeste effugere non potest, pulsus Italia, amissis Hispanijs, circumuallatus 982
Pompeium, Senatum quique res iudicant, secum habiturum;

rum: ad Cæsarem omnes, qui cum timore, aut mala spe viuant, accessuros 929
Pompeius in Sardiniam & Africam profectus est, eoq; itinere Lucam ad Cæsarem venit 112
Pompeius ineptus & nugax 937
Pompeius, Lentulus, Scipio, Afranius fœde perierunt, at Cato præclare 1017
Pompeius nec rerum gestarũ gloria, nec regum, aut nationum clientelis tutus est 981
Pompeius nullus imperator 693
Pompeius. Omnes vires ciuitatis se ad Pompeij ductum applicauerunt 366
Pompeius omnium sæculorum & gentium princeps, ibidem
Pompeius quadam ex victoria cœpit suis militibus cõfidere 693
Pompeius re dubia, & ante victoriam Cæsaris certorum hominum minime prudentium consilio vtebatur 439
Pompeius signa tirone & collectitio exercitu cum legionibus robustissimis contulit 693
Pompeius solet aliud sentire & loqui: neque tamen tantum valere ingenio, vt non appareat, quid cupiat 822
Pompeius summa facilitate & humanitate tulit contentionem Ciceronis pro Milone 355
Pompeius victus turpissime amissis etiam castris solus fugit 693
Pompeius vt laudaret P. Sextium introijt in vrbem 112
C. Pompeij copias, & genus exercitus non probabat M. Marcellus, temperq; summe diffidebat 430
Pompeij & Cęsaris amores & inuidiosa coniunctio non ad occultam recedit obtrectationem, sed ad bellum erumpit 929
Pompeij secundus consulatus exagitatur 913
Pompeij tarditas & taciturnitas 66
Pompeio satisfieri nullo modo potest a Cicerone 273
Pompeium vnum ex omnibus, facio, vt debeo, plurimi 351
Pompeio victore crudelis fuisset victoria 439
Pompeiana & Cęsariana causa. Inter causas armorum multum intererat, inter victorias nõ multum erat interfuturum 602
Pompeiani crudeliter otiosis minabantur 968
Pompeiani cupiebant bellũ, Cæsar non tam cupiebat, quam non timebat, ibid.

Pompeiani erant Ciceroni & Varroni perirati, ibidem
Pompeiani in bello rapaces, in oratione crudeles 693
Pompeiani non pugnabant ijs rebus, quibus poterant valere, consilio, auctoritate, causa, quæ erant in eis superiora; sed lacertis, & viribus, quibus pares nō erant 430
Pompeiani post pugnā Pharsalicam, aut inciderunt in insidias, aut deuenerunt in victoris manus, aut ad Iubam confugerunt, aut cœperūt tamquam exsulio locum, aut conscierunt sibi mortem voluntariam 694
Pompeiani præstabant ijs rebus, quæ non prodeunt in aciem: vsū autem armorū & militum robore, inferiores erant 587
Pompeiani, qui extrema belli ciuilis persecuti sunt, alij in Africam se contulerunt, alij victori sese crediderunt 431
Pompeiani si rerum potiti essent, valde intemperantes fuissent 968
Pompeianorum castrorum vitia 693
Pompeianorum maximum æs alienum, ibidem
Pompeianus nemo est, qui dicere audeat malos ciues, aut homines improbos 616
Pompeianum 700
Pomponius Atticus omni liberali doctrina politissimus 1293
Pomponius Atticus. Pomponium Atticum diligebat Cicero, vt alterum fratrē, ibidem
Pomtinus Ciceronis legatus 266
Pomtinus Ciceronis legatus ab Appio tractatur præstanti ac singulari fide 358
Ponderari officia. Mea inter officia magis a te ipso prædicari quam a me ponderari solent 222
Pondus. Da operam, vt intelligat, meas litteras maximum apud te pondus habituras 309
pondus. Si quid apud vos auctoritas mea ponderis habet 1441
pondus. Scio quantum ponderis mea commendatio sit habitura 1279
pondus. Tuæ litteræ maximi sunt apud me ponderis 303
Pono in lucris 775
ponis beneficium apud gratos homines 1374
posuisti loco versus Attianos 1004
posuisti ζήτημα Dioni philosopho 1052
ponito me in gratiam 857
ponere alicui accusatorē 920
ponere beneficium apud aliquem

quem bene 1343
ponere maiorem fructum in perpetuitate laudis, quam in celeritate præturæ 1119
ponere multum industriæ in scribendo 347
ponere non in beneficij loco, sed in veri testimonij atque iudicij 1455
ponere præclare apud aliquē beneficium 1363
ponere sceleris loco misericordiam 1160
ponere spem in re aliqua vel maximam 1121
ponere tempus aliquod in officio necessario 1445
ponere vitam in aliqua cura 1048
posuisse inimicitias parū simpliciter & candide 856
posita sunt in coniectura 66
positis armis pacem petere debent 1072
positurus es bene studium tuum apud illum, gratissimū hominem atque optimum virum 1376
Popilius 1005
Populi est Rom. in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit 1184
Portendebātur pericula 1145
Portuosa. Minime portuosa nauigatio 667
Portus. Esse in portu 968
Possidentur eius bona publice alieno nomine 1360
Post hominum memoriam 1095
Postulo. Vincere dicendo nō postulo 1214
postulauit eum de repetundis 867
postulare aliquem lege aliqua 920
postulare. Nihil abs te vmquam, quod sit alienum tuis, aut etiam suis moribus postulabit 1373
postulare propriam & præcipuam fortunam non debes 468
postulante Pausania, nobis patronis 867
postulatio & nominis delatio 856
postulatus de pecunijs repetundis a Seruilijs 867
Postumia Seruij Sulpicij vxor 388
Potestas data est augendæ dignitatis tuæ 1091
potestas eius, quem veremur, ita late patet, vt orbem terrarum complexa sit 431
potestas. Quocumque tempore mihi potestas præsentis tui fuerit, tu eris omnīū moderator consiliorū meorum 122
potestas. In vnius potestate erant omnia 1335
Potiri regni 78
potiri rerum 928
Præ me fero me esse omnibus inimicis reip. acerrimum

hostem 1282
præ nobis beatus 400
præ te ferebas amorem tuum 200
Præbuit se in his malis hominem 1494
præbe te ducem, principem, auctorem bonis omnibus 1073
præbe te virum 552
præbuissem me tibi mirificũ comitem 110
præbere se deprecatorem pro alterius periculo 259
præbere te dignum maioribus suis 300
præbere spẽ transitionis 1243
præbere te mihi æquum debebis 200
Præcepta doctissimorum virorum te non fugiunt 382
præceptor fortitudinis 525
præcipere alijs & dare consilium 413
præcipere. Vt tute mihi præcepisti 102
Præcipuam fortunam postulare 585
præcipue dolere non debes 603
præcipue dolendum non est in eo, quod accidat vniuersis 596
præcipue. Vnum illud te præcipue rogo 339
præcipue. Vt ne quid tibi præcipue timendum putes 465
præcipuum metũ habui 906
præcipuo dolore angi in communibus miserijs 647
Præclare mecum actum putem, si in hac cura mihi vita ponenda sit 1048
præclare intelligo 1309
præclare meminit 430
Præcones ludorum gymnicorum 514
Prædes pecũniæ publicæ 283
prædes Valerianos teneri 559
Prædicatorem te meorũ meritorum paraui, & in culpa defensorem 1074
Prædictio nostra debet habere fidem 615
Præditus studijs litterarũ 1353
Præfari honorem 1038
Præferre sensus aperte 1076
Præficere aliquẽ negotio 1358
præfectus moribus 999
Præliorum incerti exitus 1238
Præmatura denuntiatio boni ciuis imparati, periculosa 1076
Præparaui me ad dolendum 830
Præposuit prouinciæ Cœlium Cicero quæstorẽ suũ 266
præpositus negotio 1304
præposit⁹ negotio publico 851
Præposteri tabellarij 1494
præpropera festinatio adipiscendi magistratus 1121
Præripere consilio prudenti debemus quod diuturnitas allatura est 539
Prærogatiua triumphi supplicatio 1466
Præsagiebat hęc mihi exigui-

tascopiarum receſſum,nõ dimicationem tuam 906
Præſcriptio. Illud S. C. quod eo die factum eſt,ea præſcriptione eſt 473
Præſens tecum egi 231
Præſidium firmiſſimum contra metum maximi belli in prouincia æquitas & continentia 1457
præſidium ſummum ſibi eſſe intelligat in Neronis patrocinio 1385
præſidio ſummo eſſe ſuis omnibus 354
Præſtat tibi memoriam beneuolentiamque quam debet 352
præſtabant Pompeianiijs rebus, quæ non prodeunt in aciem: vſu armorum & militum robore inferiores erant 587
præſtabo illud,ne quid amplius prorogetur 908
præſtabo integellum συμβιώτλω noſtrum 984
præſtabo tibi vltima iucunda & honeſta 751
præſta mihi tuam conſuetudinem & liberalitatem in me abſente defendendo 501
præſta te eum qui mihi, a teneris,vt Græci dicunt,vnguiculis,es cognitus 73
præſtare fidem fratris mei 113
præſtare alijs officium ſuũ 411
præſtare culpam. Nihil eſt ſapientis præſtare niſi culpam 1004
præſtare culpam debemus,nihil præterea 586
præſtare. Communem incertumque caſum neque vitare quiſquam noſtrũ, neq; præſtare vllo pacto poteſt 544
præſtare fidem 78
præſtare fidem,dare. Quamcumque ei fidem dederis, præſtabo 509
præſtare munus memoriæ atque honoribus hominis amiciſſimi 1215
præſtare. Nec præſtari quicquam poteſt quale futurum ſit,quod poſitum eſt in alterius voluntate, ne dicam libidine 1003
præſtare nemo poteſt qua fide viuant ij, qui ipſum aſſidue colunt & obſeruant 1004
præſtare officium 928
præſtare reip. exitu, quæ pollicitus ſis 1076
præſtare ſuum ſtudium & diligentiam 1256
præſtare tibi nihil poſſum a vi 60
præſtare tibi plus debeo quã abſte exſpectare 1486
præſtare voluntatem. Non præſtiterunt eam voluntatem,quam exſpectabã 112
Præſto futurus ſum rei,famę, ſaluti tuæ opera, & conſilio, ſtudio quidem certe 465
præſto. Legatus tuus mihi præſto fuit 313

præsto mihi fuit Trallibus Lucilius cum litteris mandatisque tuis 318
præsto semper futurus sum tibi, saluti tuæ, libertatique tuis 670
Præter opinionē accidit 830
præter opinionem meam accidit 351
præter opinionem mihi acciderat 241
præter opinionem meam accidit vt 310
prætergressus castra 328
Prēterit. Non te prætērit 1178
Præterit. Te non præterit quam sit difficile sensum in rep. præsertim rectum & confirmatū deponere 102
præterire. Non me præterit, nos eam rem expertos esse, &c. 1387
præterire officium. Nullum in te officium ne minimum quidem sine maxima culpa videor posse præterire 1068
præterire silentio 496
præteriti doloris secura recordatio habet delectationem 512
Prætermitto. Euntem Patras neminē prætermitto 1516
prætermisi neminem quem quidem ad te peruenturū putarem, cui litteras non dederim 200
prætermittere tempus. A me nullum tempus prętermittitur de tuis rebus & agendi & cogitandi 65
Prætor vrbanus consulare munus sustinebat more maiorum 1087
Præuidere alicuius rei exitum 602
Præuaricator causſæ publicæ 912
Premo. Si nos premet eadem fortuna 1408
premo. Videor sperare debere & ea, quæ premant, & ea, quæ impendeant, me facile transiturum 955
premebat me summa necessitas 630
premebaris magnis oneribus susceptarum rerum 511
pressum maximis oneribus municipium 1309
Prendere aliquem 911
Primo quoque tempore 1379
Principatus summorum ciuiū 121
Princeps eius consilij 1486
principes. Quales in rep. principes sunt, tales reliqui solent esse ciues 115
Principijs consentiant exitus 1172
Priuas me fructu liberalitatis & diligentiæ 559
Pro amore nostro. Te pro amore nostro rogo atque oro te colligas 551
pro. A te maximopere pro nostra summa coniunctione peto & quæso 311

pro certo habetur 841
pro ciuili parte debeo velle remp. esse saluam 1214
pro ea copia, quæ Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curaui 448
pro eo id habeamus 1310
pro eo quanti te facio, quicquid feceris approbabo 313
pro illis rebus nullã mihi abs te relatam esse gratiam tu es optimus testis 486
pro malis temporum, non est quod molestè feras 596
pro mea parte adiuui vt ita fieret 475
pro mea parte, pro tua, pro sua quisque parte 1487
pro meo iure. Quasi pro meo iure ad te scriberem 1370
pro mutuo inter nos animo 469,472
pro. Pro nostra constantissima voluntate erga te 313
pro tribunali 335
pro tuo ingenio hæc considera 1511
pro viribus copiarum tuarum 851
Probabimus fortasse tibi animum nostrum 1243
probare. Animus tuus mihi vehementer probatur 474
probare se alicui bene merito memorem sua in eum obseruantia, diligentia, assiduitate 1114
Procax in lacessendo 739
Procedit. Altera iam pagella procedit 1206
processimus stadia centum 1518
procedat in dies longius discendo 1259
procedere alicui obuiam 328
procedere. Quibus cum parũ procederet, vt vlla lege mihi ponerent accusatorẽ; &c. 920
procedere. Vt omnia vt spero prospere procedãt, multum interest te venire 1236
Procurare negotia 1358
procurationem Asiæ nobis vt dent si petieris spero te posse impetrare 1149
procurationem rerum mearum maximeque existimationis meę susceptam velim habeas 1481
Proditum memoriæ & litteris 538
Prodire alicui obuiam 327
Producere copias in aciem 1129
producere. Vt me ad optimam spem patriæ non minimum tibi ipsi producendum putes 1243
produci longius spatium volo, non cupiditate prouinciæ, sed vt 1250
productus in concionẽ 1228
productus in concionem à tribun. pleb. 1234
Prœlia alicuius caussa sustinere 987
Proferre in medium 1446

Profectum. Et proficisci. Omnia a me in te profecta sunt, quę ad tuum commodum pertinerent 486
profectus ab his initijs amor 1348
profecta. Intelligo omnia quę a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima 308
Profeci per Laterensem internuncium 1093
proficere 538
proficere aliquid litteris. His ego litteris si quid profecissem, existimabam optandum quiddam me esse assecutum 539
proficere. Cũ habebas quod imitarere nõ multum proficiebas 1048
proficere. Furnium nostrum ad eum cum mandatis literisque misi, siquid forte proficere posset 1115
proficere. Hæc adhuc parum profecerunt 616
proficere. Id feci, quid profecerim, facias me velim certiorem 723
proficere. Perpetua salutis tuæ cura tantum proficit, vt nihil sit quod non ipsum Cæsarem tributurum existimem 653
proficere. Quid proficiam, ex te scire cupio 718
profici. Confidis auctoritate & eloquentia nostra aliquid profici posse 1223
profici consilio nihil potest 669
Professio bonæ voluntatis in tanta sollicitudine hominum, & tam perturbato statu ciuitatis, fructuosissima est 1075
professio. Tu vero confice professionem 1549
Profligatum bellum, ac pæne sublatum 1285
profligatum. Cum ad eum diem ne profligatum quidem quidquam esset 899
profligata res est magna ex parte 1248
Profundere vitam pro altero 60
profundere ac perdere. Si non profundere ac perdere videbor, quæ tua causa feci, omnibus meis viribus sustinebo 487
Prognatus Venere Cæsar 937
Progredior longius 1015
Prohibiti sunt nostri milites a Rhodijs vrbe, portu, statione, commeatu, aqua, &c. 1254
Proijcitur hoc vento Appius 867
προλεγομένας discę 1017
πολύτροπος Vlysses 1091
Prolixe alicui promittere de aliena voluntate, vel de sua 701
Promere. Animus tuus eruditus, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delecter,

ctet, te ipsum laudibus illustret 529
prompta. Cetera, quæ tibi a multis prompta esse certo scio, a me sunt paratissima 460
promptus animus & alacer ad defendendam remp. 366
promptum aut paratum. Nihil tibi tam promptum aut paratū est, quam in omnibus rebus, quæ ad te pertinebunt, opera, cura, diligētia, auctoritas mea 497
Promittere exploratius 587
promittere. Si mihi alterutrū de euentu atque exitu rerū promittendum esset 586
Promulgatio Catonis nefaria 65
Promulsis 1006
promulsis. Quem tu solitus es promulside cōficere 1021
Pronunciatum est omnibus ordinibus, sed & singulis in vnoquoque ordine sententijs 830
Propagatio miserrimi temporis 533
Propensa & perpetua in aliquem beneuolentia 1213
propensus est animus Cæsaris ad salutem tuam 459
Properaui Rhegio ventis remisq; in patriam omni festinatione 1274
Propono mihi ante oculos tuum iucundissimum conspectum 1543
propono mihi eorum exempla 424
proponere sibi ante oculos 412
proponitur ad timorem 600
proponuntur mihi ab te ad timorem 274
Proprium alicuius mancipio & nexu 800
proprium. Id cuiusque est proprium, quo quisque fruitur atque vtitur, ibidem
Propugnacula. Domus vt propugnacula & præsidiū habeat, Philotimo dicetis 1435
propugnatio & defensio nostra dignitatis tuæ 76
propugnatio tua salutis meæ 110
Prora & puppis 1552
Prorogare. Nequid mihi temporis prorogetur 247
prorogauit sibi quattuoruiratum 1143
prorogare. Enitere nequid nobis temporis prorogetur 352
prorogare tempus. Ne tempus nobis prouinciæ prorogetur 238
prorogare. Velim tibi curæ sit ne mihi tempus prorogetur 1481
prorogari. Rogo atq; oro ne patiare mihi quidquam ad hanc prouincialem molestiā temporis prorogari 235
Proscriptus fundus 1050

prosequar te paludatum 1307
prosequi aliquem impudentia 1383
prosequi optimis ominibus rem aliquam 372
prosequi paternam amicitiam multis officijs 657
prosequi. Te de prouincia decedentem summa laus & summa gratia prosecuta est 1482
prosecuta est me domus tua summis officijs' 1477
πρόσω καὶ ὀπίσω 1326
πρόσωπον πόλεως amisimus 1494
Prospexisti diuina tua mente 1249
prospexi tamquam ex aliqua specula tempestatem futuram 392
prospice & consule rationibus meis 311
prospicere futura animo 1487
Prosternere atque obterere obtrectationes & inuidias pusillorum ac maleuolorum 501
prostrata & diruta opida 412
Protrudere comitia in aliud tempus 1121
Prouidere. Quantum consilio puidere potuero 1068
prouidentius est ad reliquas res 308
prouisum a te fuerit rationibus meis 311
Prouincia. Proficisci in prouinciam cum imperio 310
Prouocatus a me, sua sponte, opp. 77
Proxime hos cari debent esse 1243
Prudens & sciens 615
prudentia in capiendo consilio 1217
prudentia litterarum tuarum valde est mihi grata 366
Psecadenatus 938
Pseudo Damasippus 769
ψύχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμώτατον 1517
Ptolemais 77
Ptolemæus, ibidem
P. Curtius iussu Pompeij inspectante exercitu interfectus, quod consensisset cum Hispanis quibusdam eum comprehendere, ad Cæsaremque deducere 660
P. Dolabella quindecimuir factus 839
P. Titius tribunus sententiæ Ciceronis intercessit 1087
P. Ventidius 1157
P. Syllæ mors 984
Pudor adhuc mihi clausit eius consuetudinem 460
pudor in bello maxime est periculosus 1110
Pugna & enitere. Illud pugna & enitere 352
pugna inter Antonium & Pansam 1128
pugnare consilio. Non enim ijs rebus pugnabamus, quibus valere poteramus cõsilio, auctoritate, caussa, quæ

quæ erant in nobis superiora: sed lacertis, &c. 430
pugnandum non esse contra magnas opes 121
pugnax in vitijs 925
Pulcher dies mihi vlt° est 400
Pulegium sermonis 1550
Pullariorum admonitu oblata Cornuto religio est 1087
Punctum temporis 610
Pungit me quod scribis, te esse istic libenter 746
pupugit me extrema pagella 259
Puppis. Conscende nobiscum & quidē ad puppim 1274
Pusillus animus & ipsa maleuolentia ieiunus atque inanis 284
pusillum laxamenti 1259
Putidiusculi sumus, quam per te vix licet 702
Pyramus fluuius 365
Pyrrhi & Cineæ libri 1050

QVa est humanitate Cęsar 982
Qua prudentia es, nihil te fugiet, si meas litteras diligenter legeris 1185
quæ mea negligentia est 834
quæ tua natura est 1403
Quærit cædis initium 1223
quæsiuisse furtum cessationis videaris 1555
quærere causſam inimicitiarum 919
quærere discordias. Pompeius ait Cutionem quærere discordias 913
quærere non solum officij fructum in aliqua re, sed etiam pietatis laudem 223
quærere res nouas 1199
quærere socium ad excusationem 630
Quæstor cum prætore magna necessitudine coniunctus 1342
quæstoris coniunctio cum prætore more maiorum, liberorum necessitudini est proxima 1316
quæstorem sine cuiusquam reprehensione legatis potest quis anteferre 300
quæstorum officium 283
quæstura Sicilienſis Ciceronis 1361
quæstum facere. Quod mihi M. Fabium amicū tua commendatione das, nullum in eo facio quæstum 1482
Queror. Multa nos questi sumus 113
querella temporum 273
Quis tu es? in obscurum & ignobilem 747
qui maxime. Tam sum amicus reip. quam qui maxime 474
quem ad finem? 1052
quid enim? 1036
quid enim? ad amicosne confugiam? 532
quid enim? tu solus aperta nō videbis, &c. 529
quid ergo est? 919, 999

quid multa? 667
quid multa? beneuolentior tibi, quam fui, nihilo sum factus, &c. 373
quid multa? questus est grauiter 113
quid quæris? 241, 693, 1270
quid quæris? biduo factus est mihi familiaris 308
quid quæris? me quoque delectat consilium 1017
Quietis temporibus 977
Quinquatrus molestæ 255
Quinquatribus caussam tuã egi nõ inuita Minerua 1273
Quinct? Cæcilius Bassus 1239
Quinctus Fabius Appij legatus 313
Quinctus frater legatus Cæsaris 121
Quincto fratri vetus amicitia fuit cum Cæsare 114
Quinctus Hortensius animã agebat 926
Q. Hortensius gloriari solitus, quod numquam bello ciuili interfuisset 274
Q. Lepta præfectus fabrum Ciceronis 327
Q. Maximus consul mortuus nuntiatus 800
Q. Maximus filium consularem amisit 424
Q. Metellus L. filius & summa voluntate cessit, & egregia animi alacritate abfuit 117
Q. Seruilius 351
Quiritari 1144
Quo ea pecunia peruenisset 867
Quoquo me verti, amoris vestigia 775
Quoad eius fieri possit 498
quoad fides tua patietur 1374
Quod ad te attinebat, præcipuum metum habui 906
quod reliquum est, a te peto, vt, &c. 1374
quod res est. Velim existimes, quod res est, municipij fortunas omnes in isto vectigali consistere 1309
quod sine molestia tua facere possis 1359
Rabiosulæ litteræ 747
Rapaces in bello 693
Rapit me ad spem quandam immortalitatis, commemoratio posteritatis 511
rapere in contrariam partem pium alterius consiliũ 1151
rapiebatur amẽtia Cęsar 1524
Ratio vt haberetur absentis Cæsaris, Cicero pugnauit 615
ratio dierum. Vt tibi nota sit omnis ratio dierum atque itinerum meorum 319
ratio mea facilior & solutior esse posset 318
ratio tota senatus, iudiciorũ, reip. commutata 103
rationes confectæ, & consolidatæ 559
rationes nondũ confectæ 283
Ratus. Sullanas venditiones vult esse ratas Cęsar, quo firmio-

miores existimẽtur suę 1312
Raucus rumor 958
Reapse 998
Recessum, nõ dimicationem mihi tuam præsagiebat hæc exiguitas copiarum 906
Recipio in me 1316
recipio vobis, celeriter me negotium ex sententia confecturum 1097
recipe te ad nos 730
recipere aliquẽ hospitio 1005
recipere alicui frustra de altero, aut temere de se 1080
recipere aliquem in fidem & amicitiam suam, ibidem
recipere: excludere opp. 489
recipere. Pro Cassio & te si quid velitis me recipere, recipiam 1163
recipere quædam sua affirmatione 1074
recipere. Quid sibi is de me recepisset, in memoriam redegit 113
recipere. Si modo recti satis est ad comitatum nostrum recipiendum 663
receptum 1084
Recuperare ius suum 1224
Recognoui mirificum tuum erga me amorem 1240
Reconciliare aliquem offensum, aut mitigare 124
reconciliata gratia. Non intelligo cur reconciliatã gratiam dicas, quæ numquam immutata est 474
reconciliata nobis videbatur voluntas senatus 44
reconciliata voluntate nostra 1093
Recõditę litteręin Caluo 1505
reconditum 1197
Recreati fuerũt boni viri Lentuli consulatu 116
recreati sunt meis institutus 1457
Recrudescit vulnus 425
Recta studia, bonæ artes 538
rectam nauim tenere 1274
recte committere. Siquem, cui recte committam inuenero, curabo libros ad te perferendos 123
recte dari litteras 76
recte esse. Si recte istic erit 1104
recte fieri 1214
rectissime sunt apud te omnia 1004
rectum & honestũ. Sin hi sumus, qui profecto esse debemus, ve nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum, honestumque sit: non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit 388
Recusaui negotium. Non recusaui 1441
recusare cõmunẽ fortunã 585
Reddidi officium veteri nostræ necessitudini iamdiu debitum 496
reddemus vos ab hac parte securos 1116
Redemissem libentissime acerbitatẽ illã a rep. meis pri-

natis incommodis 274
redimere præteritam culpā 1075
Redeatne quisquam in gratiā bona fide, an omnino nemo redeat 338
Redire ad sanitatem 1237
redijsse cum libris in gratiam 955
Redigere in memoriam 113
redigerentur in vestram potestatem vectigalia 1253
Reductio regis Alexādrini 77
Redundas omnibus ornamētis, vel præsidijs 353
Retuli ad generum tuum Lentulum quem in locum me venire voluisses 337
retulit eum Cæsar in Nouocomenses 1359
referre absolutum in tabulas 867
referre acceptum 1466
referre ad aliquem 1224
referre ad. Mandaram meis vt, cum tā longe abfuturus essē, ad me ne referrent 372
referre gratiam pro aliquibus rebus 484
referre me gratiā vt putes tum cū memoria tenebo 1084
referre omnia ad dignitatem 1268
referre omnia ad suam vtilitatem astuti est 354
referre pedem 1129
referre se ad studia litterarum 102
referre se ad bonas artes 393
referre sua locupletiora. Nam mea, si fio ædilis, non locupletiora referam 835
referebātur ad me certorum hominum sermones 113
Refigere æra 1220
Refricare litteris desiderium ac dolorem alterius 545
Refrixisset hasta. Cęsarē putabant molestē laturū, verentē ne hasta refrixisset 1494
refrigerato iam leuissimo sermone hominum prouincialium 335
Refugere. Non habet quo refugiat 1249
Refutare alterius cupiditatē non potes sine suspicione tuæ cupiditatis 124
Regeram tibi pro Catio tot rusticos Stoicos, vt Catium Athenis natum dicas 1497
Regnas in centurijs equitum 1192
Regna quemadmodum tulerint sapientissimi viri, vel Athenis, vel Syracusis 1005
Reijcio. Omnino res tota in mensem Ianuarium reiecta erat 489
reijcere aliquos Romam 1343
reijcere controuersiam in aliam διοίκησιν 1373
reiecta caussa est in Kal. 899
reiecta res in Galliā est 1324
Relaxare se occupatiōib. 678
relaxatio animi 783
Religiosē, & sine ambitione aliquem commēdare 1331

Relinquere dubitationem. Nullam reliquisti dubitationem quantum me amares 1503
relinquere hominem innocentem ad alicuius quæstū 1385
relinquere locum. Sed plane nec precibus nostris, nec admonitionibus reliquit locum 9
relinquere sibi aliquam, nullam partem dignitatis. Nullam sibi in posterum non modo dignitatis, sed ne libertatis quidem, partē reliquit 111
reliquiæ nos exercent 1229
reliquiæ pristinæ dignitatis 639
reliquum facere. Nullum officij onus reliquum fecisse 376
reliqua superioris lustri 259
Remitto tibi & condono eam animaduersionem, qua in eum vsurus eram 504
remittere aliquid populo 284
remittere nihil debetis de diligentia 1186
remittere nuntium 1428
remittere. Sine præmiis vestris, nihil sum de meo studio, perseuerantiaq; remissurus 1080
remissio animi ac dissolutio in acerbissima iniuria 475
remissio animorum 1048
Remotus longe ab omni suspicione futuri ciuilis tumultus 1151
remoto ioco 730
remotissimus ab omni cupiditate 1316
Remunerari alterum aliquo genere 347
remunerari. alterū vt possēm te remunerari quam simillimo munere 976
remunerari. nihil mihi ad te remunerandum suppetit præter voluntatem 1480
Renouatum bellum gerimus 1235
renouatum bellū gerere conamur 1285
Repetere altius rationem cōsiliorum suorum 111
repetere initia amicitiæ a parentibus suis 654
repetere memoria præterita 1208
Repono. Ne tibi ego idem reponam 119
Repræsentare diem 1530
repræsentare ratione tēporis medicinam 539
repræsentatio 1552
Repressit eos sermones, qui de eo fuerant 822
Repulsi esse videamur 65
Repungere leuiter animos aliorum 119
Reputare. Non reputās quid Pompeius vellet, in omnibus meis sententiis, de rep. pristinis, permanebam 112

Requiem quærit animus tuus ex magnis occupationibus 529
Res hæc est 1312
res summa 1390
rebus omnibus relictis 1248
rebus tam subitis, tamque angustis 1096
Rescribam ubi ad omnia, quæ quæris 110
Reseruare alicui integram causſam 1303
Residet in te aliquid amoris. Si quid residet in te amoris erga me 487
residet spes in virtute tua 1228
resederant Marcelli impetus 830
residere. Apud me plus officij residere facillime patior 493
Respicere. Quod rogas, vt respiciam generum meum, &c. 274
respirabit ciuitas, armis aut condicione positis, aut defatigatione abiectis, aut victoria detractis 596
Respondeo. Vni epistolæ respondi, venio ad alteram 283
respõdit fortuna meis optatis 200
respondebo ordine tuis litteris 282
respondebo tuo in me amori, vtinam ceteris rebus, amore certe 1504
responderem breui tuis litteris 335
respondere mihi tantis officiis posse non videor 1084
respondere mutuo alterius studiis 474
respondere mutuo alterius officiis 493
Restrictior ad largiendum ex alieno 339
Retexere seipsum 1214
retexũt superiora noui timores 1189
Retinere in causſa. Nos, quos fauendo in communi causſa retinere potuerunt, inuidendo abalienauerunt 79
retinere suam amplitudinem 60
retinere. Virum excellentem, non nihil suspicantem propter aliquorum opinionem suæ cupiditatis, te ab se abalienatum, illa epistola retinuisti 77
retinetur erectum studium lectoris Themistoclis fuga & reditu 513
Retudit eo facto sermones 855
retũdi eorum improbitatem, & non pati impunitate augeri, reip. vtile est 1249
Reuelli iussit tabulam, in qua nomina ciuitate donatorũ incisa essent, Cæsar 1360
Reuiuiscet simul cum rep. & recreabitur tua causſa 642

Reuocare aliquem iam languentem & defessum ad pristinam consuetudinem 1125
reuocare aliquem in consuetudinem pristinam 955
Rex Antiochus Commagenus 1440
Rhegium Lepidi 1231
Rhodij. De Rhodiis queritur apud Ciceronem Lentulus 1248
Ridere cum aliquo familiariter & docte 1264
ridere γέλωτα σαρδόνιον 780
risus facit 899
Robur atque nerui. Quantum in cuiusque animo roboris est, atque neruorum 585
Rogo atque oro 231
Romano more locutus 747
Rudentum sibilus 831
Rumor raucus factus 958
rumores constantes illi quidem, sed adhuc sine auctore 1236
rumores non belli de Cæsare, sed susurrationes dumtaxat 822
rumores tristiores: sed ἀδέσποτοι 1494
Ruta. Ad Leptæ rutam pulegio mihi tui sermonis vtendum est 1550

Sabinorum natio 1501
Sacerdotij amplissimi collegium, in quo non modo amicitiã violari, apud maiores nostros fas non erat, sed ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus 355
Sacramento contendere 807
Sagax. Minus sagax ad perspiciunda pericula 1111
Salis satis est: sannionum parũ 1006
sales Attici, Romani 998
Salaco nequissimus, al. helico 1536
Saltus Castulonenses 1137
Salubre & honestum aliquod negotium 1262
Saluis auspiciis 45
saluis legibus 45, 461
saluis rebus 382
Saluta Tironem nostris verbis, 797
salutationi amicorum se dare 792
salutem multam dicere alicui rei 812
Samarobrinæ 730
Sanare vulnus iniuriæ 1456
Sanctior necessitudo 1331
Sannionum parum 1006
Sapere vsquequaque oportet. id erit telum acerrimum 747
sapiens, qui ipse sibi prodesse nequit, ne quicquam sapit 708
sapientes turpitudine, non casu, & delicto suo, nõ aliorũ iniuria, commouentur 545
sapiẽter ferre quæ accidũt, de-

bemus 460
Sarciam longi temporis vſuram, qua caruimus, crebritate, & magnitudine officiorum meorum 308
Sardi venales 775
Sartum & tectum, vt aiunt, ab omnique incommodo, detrimento, moleſtia ſincerũ, integrumque cõſerua Man. Curium 1371
ſarta tecta ædium ſacrarum 1320
Satiſdari fide ſua. Cura vt ſatiſdetur fide mea 1346
ſatisdatio, amplius eo nomine non peti, ibidem
Satisfacio omnibus officio, ac potius pietate, erga te 8
ſatisfeci vitæ vel ætate, vel factis, vel gloria 1060
ſatisfacere immortalitati laudum tuarum, mirabiliter cupit 1329
ſatisfactionem alterius accipere 738
ſatisfactum officio, familiaritati, partibus 982
ſatisfit mihi cumulate abs te 1357
Scalarum gradus 629
Schola Stoica 1038
σκιαμαχίαι 1188
Scientia medicinæ 413
ſcientia ciuilium cõmutationum 512
Scintilla belli. Neque ſcintilla teterrimi belli relinquatur 1092
Scipio fœde periit 1017
Scribere de ſeipſo 514
ſcribendo affuiſti 1469
ſcribendo affuerunt 868
ſcriptura. Operas in ſcriptura dat pro magiſtro 1386
ſcripturę genus, non modo liberum, ſed incitatum, atq; elatum 629
ſcripturæ ſocij 1387
Scrutari tabellarios & reuuere 1138
Scurra veles 1021
Secundum heredem me inſtituit 1382
ſecunda fere vigilia 327
ſecunda voluntate hominum 1497
ſecundam fortunam pulcherrime ferre 413
Secus. Secus exiſtimare de aliquo 324
ſecus. De tuo in me animo iniquis ſecus exiſtimandi videris non nihil loci dediſſe, ibidem
Sedebamus in puppi, clauumque tenebamus 999
Seditionem facere 1144
Seducere aliquem ſeuere 119
Sedulitas 1093
ſedulitas nimium arguta 821
ſedulitate mihimet ipſe ſatisfacere poſſum, re nõ poſſum, &c. 103
Seiunge te ab impiorum ciuiũ tui diſſimillimorum ſocietate 1073
Sella tibi erit in ludo, tamquã hypodi-

hypodidascalo, proxima 1017
Seleucea 928
Semisomni 676
Semisses vsurae 489
Sempronianum S.C. 1283
Senatores omnes Caesari gratias egerunt ob salutē Marcelli impetratā, praeter Volcatium 400
senatus cōsulibus, praetoribus, negotium dedit, vt curarent nequid resp. detrimenti caperet 1521
senatus est continuo conuocatus, frequensque conuenit 1087
senatus frequens 1268
senatus eum frequēs reliquit, & in alia omnia discessit 1087
senatus non potest haberi ante Kal. Febr. per legem Pupiam, &c. 60
S.C. in sententiam Cicer. factum 112
Senatus cōsultorum formulę 868
Senescens morbus 783
Senum desperationes 275
Sensus bonorum 115
sensus. Non est ignotus mihi sensus tuus 1068
sensus oculorum 444
sensus rectus in rep. Difficile est sensum in rep. praesertim rectum & confirmatum deponere 102
sensu omni caret qui non est 600
sensu vno oculorū solum moueri 438
Sententia prima Bibuli pronunciata 44
Sentire bene de rep. 1099
sentire. Consulares male sentientes 1125
sentire quae rectissima sunt 1004
Sepsi Pindenissum sex castellis, castrisque maximis 1454
septus philosophiae praesidiis 1549
Sequi necessitudinem 928
sequi officium iustum, pium, debitum reip. 586
sequi officium, non spem 965
sequi. Quod consilium in discessu, quae loca sequamur 388
sequi spem praedae & rapinarū 1241
Sermo litterarum tuarum mihi iucundus est 808
sermo familiaris in conuiuiis dulcissimus est 1048
sermo verbis tectus, re impudentior 1036
sermones minus commodi 283
Sero sapiunt 747
Seruare. Cum populis suum seruaret 560
seruare omnia amicitiae officia. Omnibus officiis amicitiae sancte diligenterque seruatis 544

ſeruare omnia integra 1107
Seruilius gratia effecit, vt ſententia ſua prima pronũciaretur 1087
Seruire temporibus 1065
Seruius Ciceronem conſolatur de Tulliæ obitu 411
Seruius collectis omnib. bellis ciuilibus accuratiſſime monuit ſenatum, vt illa timerent, quæ meminiſſent, & ſcirent quicunque poſtea remp. oppreſſiſſet armis, multo intolerabiliorẽ futurum 392
Seruius Pæti frater literatiſſimus, tritas aures habebat, notandis generibus poetarum 1064
Seruius Sulpicius, & in conſulatu ſuo, & poſt conſulatum, defenſor pacis fuerat 382
Seruij Sulpicij morte magnũ præſidium amiſſum 1231
Seruij ſententia in bello ciuili cauendo & prædicendo 392
Sexſtans. Ex ſexſtante ſunt ij quorum pars ſine iuſta querella publica poteſt eſſe 1350
Sextiana dicta 807
Sextus Ælius 765
Sextus Pompeius 1163
Sibyllę placere regem Alexãdrinum ſine multitudine reduci 77
Sic habeto 372
Sida maritima pars prouinciæ Ciliciæ 319
Signare argentum 1349
Significaſſe vultu & taciturnitate 335
Signum magnum amoris dediſti 1199
ſigna meliora, quam quæ in Tuſculano 729
Silua Gallinaria 1046
Simile a fluctu qui ſaxo frangitur 1005
ſimile a malis medicis 413
ſimile a morbo corporis 1208
ſimile ab Apelle, qui Venerem inchoauit 116
ſimile ab iis qui intempeſtiue ad nos adeunt 1191
ſimile ductum a nauigatione, & tempeſtate 121
ſimile ductum a gradibus ſcalarum 629
ſimile ductum ab auro, quod igne perſpicitur 1003
Simiolus 688
ſimius, nõ ſemiſſis homo 504
Simulacra corporis, etiam ſi nulla ſint, nihilo ſunt tamẽ obſcuriores clari viri 513
Simultates Ciceroni cũ Appio fuerunt 855
ſimultates cum eo ſi tibi non fuiſſent, ibideũ
Sincerum ac ſubtile iudicium 1469
ſincerum integrumque ab omni incommodo aliquem conſeruare 1371

Sine vllà dubitatione 66
Siniſterius cornu 1129
Siſtere ſe incolumem. Si te nobis incolumem ſtiteris, omnia a te habebo 1519
Sita eſt laus tua excelſo & illuſtri loco 219
Societas pæne ægritudinis 424
ſocium me habebis tuarum actionum, ſentẽtiarum, voluntatum 122
ſocij ſcripturæ 1387
Socratem nobiliſſimus fidicẽ docuit Connus 1037
Solatium animi 411
ſolatio vti. In maximo meo dolore hoc ſolatio vtor 1207
Sollicitat me tua valetudo 1540
ſollicitudines, quas pertulimus, &c 670
ſollicitus eram de rebus vrbanis 255
ſolliciti eramus de tua valetudine mirum in modum 1510
ſollicitior 1099
Solũ. Loquor aliquid quod in ſolum (vt dicitur) 1053
Soluere beneficia 919
ſoluere ergaſtula 1180
ſoluendo ciuitates non erant 335
ſoluta fides. Suam fidem ſolutam eſſe 1107
ſolutiſſima. Si eſſent omnia mihi ſolutiſſima 121
σοφὸς σύνεγγύς ἐστι 1038
Sordidi homines, qui Cæſaris beneficia vendebant 1360
Sors. Eo iucundiorem mihi ſortem ſperabam fore, quo diutius in prouincia mecum fuiſſes 302
ſortiri prouinciam 123
Species glorię collecta ex inaniſſimis ſplendoris inſignibus 1088
ſpecies quaſi reuiuiſcẽtis reip. 400
Spectare ad arma rem intellexi 1421
ſpectare ad. Omnia vtriuſque conſilia ad cõcordiam ſpectauerunt 388
ſpectare gladiatores 1540
ſpectare. Hæc eo ſpectant, vt te horter, & tibi ſuadeam 1303
ſpectare. Quo ſpectent tam longe repetita principia 1349
Spectra Catiana 1490
Specula. Hac tamen in communibus miſeriis oblectabar ſpecula, Dolabellam, &c. 274
Specula. Multo antea tãquã ex aliqua ſpecula proſpexi tempeſtatem futuram 392
Sperare, optare. Nihil mihi in mentem venire poteſt, non modo quod ſperem, ſed vix iam quod audeã optare 382
Spes firmiſſima 610

ſpes minime dubia, & plane explorata triumphi 347
ſpes reliqua noſtra Cicero 1418
ſpes ſalutis pertenuis oſtenditur 1415
Spiſſius. Sin id erit, vt ſcribis, ſpiſſius, &c. 246
Splendorem & ſpeciem huius vitæ intuentur, ſollicitudinē autem & laborem perſpicere non poſſunt 117
Spoliatus & domeſticis, & forenſibus ornamentis atque ſolatiis 533
Sponſio, Si bonorum Turpiliæ poſſeſſionem Q. Cæpio prætor ex dicto ſuo mihi dedit 763
ſponſor humanitatis tuæ 701
Sponte. Homo ſua ſponte laudatus non aliorum teſtimonio 336
Sportellæ, & artolagani tui 1021
σπανίζειν ſine periculo vix poſſumus 1496
Spurina 1048
Stare pulcherrime. Cum in ſenatu pulcherrime ſtaremus 59
ſtare ſuis condicionibus 1524
ſtator 282
ſtatores, & lictores 303
ſtatus hic reip. me non delectat 80
ſtatus reip. 252
ſtatus rerum communium 102
Statutum habere. Si habēs iam ſtatutum quid agēdum putes 388
Stilus dicendi opifex 780
Stimulabat me vetus noſtra ſimultas, vt caverem ne cui ſuſpicionem fictæ reconciliatæ gratiæ darem 373
Stipendium Cæſari decretum 80
Stoici agunt verbis apertiſſimis 1038
Stoici ruſtici 1497
Stoicorum ſententia, diutes ſunt omnes, qui cælo & terra frui poſſunt 747
Stoicis placet ſuo quamque nomine rem appellare 1036
Stomachari 1121
ſtomachum alicui facere 114
ſtomacho languenti eſſe 925
ſtomachi faſtidium 273
ſtomachoſiores litteræ 367
Strangulauit patrem 1038
ſtrangulare 937
Struere ruinæ periculum, nō adſcenſum parare 629
Studioſus. Mire ſtudioſus, & eruditus, & modeſtus 1382
ſtudioſus ſtudiorum meorum 259
ſtudium bonorum conciliatū ex tribunatu 223
ſtudia bonarum artium, vacationem habēt etiam publici muneris 969
ſtudia & artes, quæ per ſe ipſæ eos qui eadem voluntate ſunt, etiam familiaritate deuinciunt

cinciunt 1349
Studia mihi eorum placent, consilium totum mihi videtur minime necessarium 336
Studia, quibus antea delectabamur, nunc vero etiã viuimus 1346
Studiorum parium cõiunctio 613
Studiorum vinculum 1348
Stultorum plena sunt omnia 1038
Sub. Sub eas litteras statim recitatæ sunt tuæ litteræ 1095
sub manu 1111
sub signis. Legiones quinq; sub signis habet Plancus 1077
Subdere aliquem in alterius locum. Tantum te rogo, vt in Hirtij locum me subdas, & ad tuum amorem, & ad meam obseruantiam 1108
Subdubitare 259
Subductis rationibus 114
Subimpudens 750
Subinuideo tibi 723
Subirascebar breuitati tuarum litterarum 1204
subiratus. Rescripsi tibi subiratus 346
Subire alicuius pericula & tẽpestates 1455
subire casum 1111
subire offensionem. Denique illud cogita, te, quod offensę fuerit, in ista cunctatione prius subisse 941
subire potentiam togati potius, quam victoriam armati 587
subire vultum alicuius 913
Subitum est ei remigrare Kalendis Quinctilis, propter opera instituta multa multorum 1299
Submittere animum periculo 1168
Subornare aliquem. Vt vigilanter neruoseque nos subornes. 1112
Subsecutus est mirifice, suo sermone humanitatem tuarum litterarum 308
Subsellia. Versatus in vtrisque subselliis optima & fide, & fama, &c. 1316
Subsidium sibi parare ad omnes vitæ status 968
Subterfugerunt Sullani temporis acerbitatem, deorum benignitate 1303
subterfugere periculum 1441
Succedere, prouinciam tradere, oppon. 313
Succlamatum est 1186
Succurrebat mihi illud 1542
succurret fortasse alicui vestrum, cur, &c. 1163
succurrere incendio 1152
Sudare. Vides sudare me 372
Sudum. Horologium & libros mittam, si erit sudum 1537

Suffectus sum in eius locum 504
Suffragere nostræ laudi velim 1249
suffragere velim huic libro, maxime quidem ex animo; sin minus, gratiæ causa 1262
suffragari alicuius dignitati 1074
suffragante fortuna videris res maximas consecutus 1070
suffragatio gratiosa 223
suffragium ferre 1210
Suffusus. Animus nulla in ceteros maleuolentia suffusus 122
Sui. Scripserunt ad eum sui 967
Summa eadem est, & idem exitus 599
summa est hæc sententię meę, vt te omnia metiri dignitate malim 1119
summa resp. 1048,1186
summam remp. deducere in discrimen 1115
summam feci cogitationem mearum omnium 114
summo genere natus 721
summo loco nati, prompti, nō indisserti 299
summa pectoris 116
Summittere exercitus 1107
Sumo. Non mihi sumo, vt plus ipse prospiciam, quam te videre mihi ipse persuaserim 609
sumpsi mihi partes Philonis 977
sumito tibi tantum pro Capitone apud Cæsarem, quantum ipse meminisse senties 1350
sumere arma explorata victoria 617
Sumptui ne parcas vlla in re, qua ad valetudinem opus sit, rogo 1515
Superaret te filio omniū fortunam, si ei contigisset, vtte videret, antequam e vita decederet 210
Superbus iurisconsultus quinō consulitur, per iocum 747
superbus. Partem te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas: partim contumelioſum, quod male respōdeas 193
Superesse, deesse opp. 1384
superesse reip. Neque deesse neque superesse reip. volo 1152
Superior honoris gradu 299
superior locus. Ex superiore loco, & ex æquo loco, opp. 335
Supersede hoc labore itineris 389
supersedere potuit 870
Superstitem reip. viuere 1014
Suppedit, flagitium est 1038
Suppeto. Nihil mihi ad remunerandum suppetit præter voluntatem 1480
Supplementum meis & Bibuli legio-

si legionibus scriberetur 313
Supplicatio. Prærogatiua triumphi 1466
supplicatio sibi vt decernatur petit Cicero 347
supplicationis honos Ciceroni decretus a senatu 1469
supplicationem non semper sequitur triumphus 1466
supplicationē tibi lubēter decreui 1400
Supportare. Nisi quid nauibus Laodicenorum supportarit, fame pereat necesse est 1244
Surrexit illico magna fama 867
Sus Mineruam 5017
Suscepi mihi perpetuam propugnationē pro omnibus ornamentis tuis 496
suscepi totum negotium 1192
suscepisti grauem curam, vehementerque de nobis sollicitus es 1240
suscipe paullisper meas partes 372
suscipere alicuius inimicitias 352
suscipere graues inimicitias 299
suscipere nauseæ molestiam. Festinare te nolo, ne nauseæ molestiam suscipias 1521
suscipere officia atque partes deprecatoris, rogando; propinqui, laborando, &c. 351
suscipe totum negotium 1650
Suscitare bellum ciuile 1168
Suspensam tenuisse diutius hominum exspectationem & spem reip. de sua voluntate 1075
suspensi nouarum rerum exspectatione 1440
suspensi animi nouarum rerū exspectatione 1457
suspenso animo te expecto 1513
suspensa erunt omnia propter expectationem legatorum 1177
Suspicioßissimum tempus Caniciauum 77
suspicor. Valde suspicor fore 72
Sustento illius tenuitatem ex meis angustiis 1542
sustenta illam imbecillitatem valetudinis 678
sustenta te mea Terentia 1418
sustentare. Perditis rebus omnibus ipsa virtus ipsa se sustentare potest 586
sustentare se conscientia optimorum consiliorum 586
sustentare se firmitudine animi, & spe optima 617
sustentare se optimarum artiū scientia & maximarum rerum gloria 694
sustentare se sua virtute 604
Sustineo maximam curam & sollicitudinem 1069

ſuſtinebant ſe ſatis arroganter Allobroges 1186
ſuſtinui me 629
ſuſtinebis abſens facilius hominum ſermones 1483
ſuſtinere in ſe innumerabilia alterius officia 222
ſuſtinere bellum. Nos interea dutiore condicione bellum ſuſtinemus 1116
ſuſtinere beneficia ſua in alterum omnibus viribus 487
ſuſtinere culpam 1486
ſuſtinere dies. Velim quæras quo ſilla dies ſuſtinuerit, in vrbe dum fuit, quam acerbos ſibi, &c. 274
ſuſtinere eos non poterat 1186
ſuſtinere & tueri exſpectationem ſui concitatam 201
ſuſtinere maiora onera poſſimus 252
ſuſtinere omnia integra 1115
ſuſtinere. Scis quid ſuſtinere poſſis 1483
ſuſtinere ſe 978
ſuſtinere ſe non putat poſſe cauſſas multorum, ſi tibi conceſſerit 616
ſuſtinere ſumptum 1181
ſuſtinere te prælia mea cauſſa ſcribis 987
ſuſtinere totum negocium 630
ſuſtinendam mihi puto totam petitionem Lamiæ 1193
Suſtulimus manus 701
ſuſtulerunt oculos paullulum tuæ litteræ 1528
Suſurratores rumores. alij, ſuſurrationes 822
Sutorio atramento abſolutus 1027
Syda extrema regio prouinciæ Pamphiliæ 1256
Sulla non quęſiuit quod bonũ eſſet, ſed omnia bona coemit 1498
Sulla pater mortuus 1494
συμβιώτης 984
συμφιλολογᾶν 1543
Symphoniam Lyſonis velim vitaſſes 1519
συμπόσια 1048
σύνδειπνα 1048
Syngrapha Sitiana 841
Syngrapha. Tamquam ſyngraphã ad imperatorem, non epiſtolam attuliſſes, ſic pecunia ablata domum redire properabas 750
Syngraphã Sitianam tibi commendo 870
Synnadis 336
σύνταγμα 835
σύν τε δὺ' ἐρχομένω 973
Τᾶ μὲν ἔν καθ' ἡμᾶς, τάδε 1542
Tabella docuerunt 118
tabellæ latebra 371
Tabernaculum 447
Tabernarij & aquarij 856
Tabulæ teſtamenti 763
Tacitus. Prima duo capita epiſtolæ tuæ tacita mihi quodammodo relinquenda ſunt 335

Tetrima hieme 937
Tantum quod 768
tanti. Sed tanti 835
Tarcondimotus populi Ro. socius, trans Taurum 1440
Tarda decessio 444
tarde & incommode nauigauimus 1420
Tarsus 282
Telum acerrimum 747
Temperatis, moderatisque moribus homo 1280
Temperius fiat 1005
Tempestati obsequi. Vt in nauigando tempestati obsequi artis est, etiam si portum tenere non queas: cum vero id possis, &c. sic cum omnibus nobis in administranda rep. propositum esse debeat cum dignitate otium, non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus 121
tempestates idoneæ 1511
Tempus anni 1510
tempus anni idoneum 324
tempus idoneum nactus 45
tempus suspicionosissimum 77
tempus vsitatum, & quasi legitimum ad petendum 1119
temporis longinquitas omnē dolorem minuit ac mollit 413
temporis medicina. Non debemus exspectare tēporis medicinam, quam repræsentare ratione possimus 539
tempori seruiendum est 973
tempore meo tristissimo 460
tempora in rep. plurimum valent 1220
tempora. Cæsar seruit temporibus 1015
tempora. Quæ sunt in fortuna, tēporibus regentur, & consiliis nostris prouidebūtur 642
tempora reip. turbulenta 299
tempora. Vides quanta vis in rep. tēporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates 230
temporum meorum recordatio 73
temporibus esse assentiēdum 121
temporibus his difficillimis 1071
temporibus miseris & luctuosis, tranquillis & optatis, op. 529
Tenebræ & quasi parietinæ reipub. 393
tenebræ reip. 1243
Teneriore mihi animo videbare 578
Tenet me desiderium vrbis, satietas prouinciæ 252
tenere cursum, quem ceperis 121
tenere & statum & famam dignitatis suæ honesto ocio 440

tenere locum apud aliquem. Videtur mihi nosse locum, quem apud te is teneret 322
tenere medicinæ scientiam 413
tenere memoria 115
tenere omnia. Etiam is qui omnia tenet, fauet ingeniis 436
tenere prouinciã in ocio, exercitum in sua potestate 1145
tenere suum statum. Illa, quę requiris, suum statum tenẽt 585
tenere suum institutum 1516
teneri iisdem studiis 813
teneri non potui 976
teneri re vlla spe mirum est 525
Tẽtare aliquem insidiis 1274
Tenuiculo apparatu contentus Balbus 1020
Tenus. Cumarum tenus rumores illi caluerũt 822
Terentia a Vestæ ad tabulam Valeriam ducta 1412
Terentius ait, Nunc hic dies aliam vitã affert, alios mores postulat 1274
Terentij versus ex Eunucho 119
Terminatum imperium annuum 372
Terræ filius 721
terra nata lege erant excepta 784
τίρψις 1536
Teruncius 283
τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα 661
Terradrachmæ 1244
Testata & illustria 1209
testata gratia. Vt quasi testata Pop. Rom. esset gratia nostra 120
testata grauissimis certissimisque monumentis 560
testatum apud animum tuum relinquam 212
Testificor deos hominesque, me, &c. 941
testificandi amoris mei causã 216
Testes. Verbum honestissimum in iudicio 1038
Theatrum Curionis 810
Themistocles ab Herodoto laudatus 514
Themistoclis fuga 513
εφυβοποιεῖ 1549
Tigellius 775
Timæus scripsit bellum Pyrrhi separatim 511
Timæus Timoleontem laudauit 514
Timere alienam vicem 1195
timere, gaudere, dolere suo potius, quam alterius arbitrio, vnicuique liberum est 1214
Tiro κακῶν scriptorum Ciceronis 1535
Tiro angitur animo 1530
Tiro suas epistolas in volumina referri volebat 1535
Tironis suauitas 1509
Titium interfessorem abiecit Cicero 1087
Titubare. Sin quid forte titubarum

tubatum esset, vt sit in bello, exercitu tuo niteremur 1237
T. Annio Miloni consulatum petenti studet Cicero 223
T. Labienus Cęsarem reliquit 1524
τὸ καλὸν δὲ αὐτὸ αἱρετὸν esse 1494
τῶν ἀδυνάτων est te venire 963
Togam prætextam texi Oppio audisse te arbitror 275
Toleranter ferre 425
tolerantius ferre igniculũ desiderij 1501
tolerare forti animo militiam 754
Tollere aliquem ad cælum verissimis ac iustissimis laudibus 1471
tollere manus 701
Tormentum cæcę suspicionis 630
Torserunt nos acriter tuę supplicationes 911
Tota cogitatione te videre cupio 1517
totum me esse Pompeij scis 259
Trabea 1026
Tractes eum velim quam liberalissime 1356
tractare caussam difficilem. Numquam video me tractasse causam difficiliorem 372
Trado tibi totum hominem de manu, vt aiunt, in manũ 702
tradere alteri vigiliam suam 1205
tradere medicinam 648
tradere prouinciam successori maxime aptam atque explicatam 311
tradere prouinciam successori quam expeditissimam 311
tradere se lacrumis & tristitiæ 529
Traducere socios infideles, ad veteris imperij beneuolentiam 1457
traducere animos a minore cura ad summum timorem 65
traducere animum eius ab omni alia cogitatione ad dignitatem tuam tuendam viderer 45
traducere tempus. Qua ratione nobis traducendum sit tempus 425
traducere exercitum 1094
Trahere molestiã ex, &c. 392
trahere. Quid est, quod me in aliam partem trahere possit? 1068
trahantur per me pedibus omnes rei 807
Traieci copias Rhodanum 1084
traiecit omnes suas copias Isaram Plancus 1111
traiiciunt legiones ex Africa 1207
Tralatitia 852
tralatio verecunda debet esse 1535

tralatitium est 336
Tralles 318
Tranquillioreanimo 413
Transferetur causſa integra in proximum annum 899
transferri nomen ad Volusium a Valerio non potuisse 559
Transfugit ad populum Curio 856
Transgredi Alpes 1197
transgressus sum Taurum 337
Transligetur aliquid 840
Transirent Taurum 337
transire verecundiæ fines 512
Transuersum vnguem. Nec transuersum vnguem a stilo 780
Transuolare. Num etiam Alpes poteram transuolare, quæ præsidio illius tenentur 1139
Trapezophoros 769
Trebonius Athenas venit ad x i. Kal. Iun. 1258
Trebonij indignissima cædes 1255
Treuiri 739
Tribuo nonnumquam in vulgus 1393
tribuere alicui aliquam dignitatem 1249
tribuere partem aliquam alteri voluntatis mutuæ 473
tribuere laudem. Tuo dolori non solum ignosco, sed etiã summam laudem tribuo 476
tribuere officium homini amicissimo 446
tributam mihi summam laudem putabo si de his rebus ad senatum relatũ sit 1455
Tribulis & municeps, & familiaris meus 1380
Tributũ est hoc optimo cuiq; natura laudem a sua ciuitate consequi velle 1322
tributa acerbissima 1451
Tricæ. Plus biennium in his tricis morabitur 812
Triginta dies constituti sunt ad decedendum lege Cornelia 323
Tripudia solistima 615
Tristia tempora 1474
tristitia temporum 339
tristius aliquid dicere aliqua de re 372
Tritas aures habere notandis generibus poetarũ, & consuetudine legendi 1004
Triumuiri, seu Treuiri capitales 739
Tuba belli ciuilis 647
Tuere tuum munus 1084
tueri officia omnia 346
tueri suã rem, & gratiã, & auctoritatem alicuius commendationibus 1370
tueri suum statum 1005
Tulliæ Ciceronis obitus 410
Tumultuosiora quædam nũtiata ex Syria 1262
Tumultuosæ conciones 255
tumultus in Syria excitatus 1440

Turbidissima sapienter tulisti: tranquilliora læte vt feras, facito 655
Turbulenter. Nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus 275
Turpitudo nec in verbo est, nec in re, &c. 1036
turpitudo non est in re, non est in verbis : nusquam igitur est 1037
τυφλονικόνους nostri longe gentium absunt 1268
Tyrotarichus. Ad tyrotarichum antiquum redi 1006
Tyrotarichi patina 1005
VAcillantes litterulę 1529
Vacuitas magnam cupiditatem hominibus injicere solet 1180
vacuum a bello opidum 942
vacuus ab omni molestia 1191
vacuus molestijs 400
Vadimonia dilata 237
Valerius Catullus 730
Valet hoc in omnes partes 444
valent ad consolandum, quæ eleganter collegisti 524
valuit causla potius apud te, quam gratia 1306
valere animo 676
valere plus opibus, armis, potentia, auctoritate 80
Valetudo quas res postulet 1536
valetudinem amittere intermissis exercitationib. 1017
Vatisidius 1087
Varietas casuum vehementer animos hominum in legendo scripto retinere solet 512
varietates temporum, fortunæ vicissitudines, aptissimæ ad delectationem lectoris, ibidem
varietates temporum meorũ 1349
Varro contulit sese in societates publicanorum 1316
Varro fructus doctrinæ percipit eos, qui maximi sunt, &c. 968
Varro Murena 1339
Varro quæstor Bruti 1315
Varronis thesauri 1181
Vaticinari 275
Vatinius in Appij locum suffectus 504
Vatinius iustissimi triumphi res gessisse se scribit 504
Vatinius. Reditus in gratiam Ciceroni cum Vatinio per Pomp. primum intercessit, deinde per Cæsarem 119
Vatinius lex opida Dalmatiæ vi oppugnando cepit 505
Vatinius testis in Sextium 112
Vatinij tribunatus a Ciceronе reprehensus 112
Vatinium defendit & laudauit Cic. 111
Vbi non sis qui fueris, non est cur viuere velis 694
Vecturæ periculum 283
Velia 758
Velificatio mutata 121
velificari alicui. Ne alicui ve-

lificatus dicaris 907
Venerati deos multa. Ignouit omnib. Cęsar, qui multa deos venerati sunt contra eius salutem 629
Venio in spem appropinquare tuum aduentum 955
veniebant in suspicionem nonnullis detinuisse nos, &c. 1255
veniebant mihi in mentem multa in vtramque partem 1217
venerat in eam opinionē Cassius, quæ diripuisset ipse, vt viderentur ab hoste vastata, finxisse bellum 907
venire ad nihilum. Omnia illa tua præclara in remp. merita ad nihilum venient 1184
venire alicui in suspicionem 981
venire in cogitationem aliquam 411
venire in complexum alicuius 1408
venire in discrimen 990
venire me in societatem tuarum laudum patiare 993
venisse tempus vides, quo necesse sit de nobis constitui 630
ventitare domum alicuius 1209
Ventidius 1180
Venus Apellis 116
Venere prognatus, id est, Cæsar 937
Vera causa. Minus veram causam 1202
vere dicam 323
verum. Rationes quæstoris mei nec verum fuit me tibi mittere, nec tunc erant cōfectæ 283
Verba non solum oratoria, sed etiam leuia deesse Ciceroni 251
verbosior epistola 695
verbosius ad te scripsi 694
verbosius tibi redderem omniū rerum rationē 1074
Verberaui te tacito cogitationis dumtaxat cōuicio 1555
verberatio cessationis 1556
Versor in ciuium naufragijs 458
versaris mihi ante oculos dies noctesque 1412
versatur in omnibus ingenuis artibus ita vt excellat 394
versamur tot annos in miserijs 693
versari in aliqua maiuscula cura 984
versari in angustijs 1162
versari in vno argumento. Si in vno argumento, vnaque in persona, mens tua tota versabitur, &c. 511
versari inter manus 835
versata est tua caussa in maiore varietate, quam homines aut volebant, aut opinabantur 596
versatus sum cū Pompeio cōplures dies, nullis in alijs, nisi de rep. sermonibus 237

versatus sum in magno errore 473
Verterentur inter hos fines quęcunque acciderint 907
Vestigium. Ne vestigium quidem vllum est reliquum nostræ dignitatis 464
vestigium, Nullum vestigium abs te discessurus sum 1139
vestigium. E vestigio eo sum profectus 447
Veternus ciuitatis 259
veternus ciuitatem occupasset, nisi, &c. 856
Vetustas habet aliquid commune cum multis, amor nō habet 1208
vetustas amoris 610
Vicem alterius dolere 411
vicem tuam doleo 1270
vicem. Nostram vicem vltus est ipse sese 111
Vidisti multum 687
videre. Aliquid videbimus, in quo sit spes 663
videre animo. Exitum tam video animo, quam ea quæ oculis cernimus 599
videre, audire 438
videre, in omnibus malis acerbius est, quam audire 603
videre in vita multum mali. Aut non multum mali in vita vidissemus 1417
videre molestias, graue est 393
Vincam meis officijs cogitationes tuas 351
vinçam omnium studia 635
vincere seipsum 1243
vincet omnes spes officio 1418
vici exspectationem tuam diligentia mea 354
vicit opinionem meam genus scriptorum tuorum 511
vincere dicendo 1214
vincere exspectationem 216
Victor armatus iratus metuendus 602
Victoria belli ciuilis etiam si ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit 439
victoria belli ciuilis, malorū omnium extremum 968
victoria ciuilibus bellis semper est insolens 400
victoria crudelis erat futura Pompeianorum, iratorum hominum, & cupidorum, & insolentium 465
Vinculum. Quod vinculum deest nostræ coniunctioni? 532
vinculum mihi cum eo maximum est, quasi sanctioris necessitudinis 1331
vinculum studiorum 1348
vincula magna. Studiorum similitudo, suauitas consuetudinis, delectatio vitæ atq; victus, sermonis societas, literæ interiores 354
Vindicare remp. 1107
vindicare rēp. in libertatē 1139
Violat me virginem inuitam, per vim 1036
violare alicuius existimatio-

nem 1396
Vir optimus & homo doctissimus 265
Virtus. Verum decus in virtute positum est: quæ maxime illustratur magnis in remp. meritis 1088
virtus, perditis rebus omnibus, se sustentare potest 586
virtus. Nihil est virtute formosius, &c. 993
virtute duce, comite fortuna. Omnia summa consecutus es virtute duce, comite fortuna 1065
Vis. Quid est, quod contra vim sine vi fieri possit 1228
Vires & corpus amisi 784
Vitemus oculos hominum, si linguas minus facile possimus 957
Vitium in parietibus, in tecto 1000
Viuere. Ita viuere, vt non sit viuendum, miserrimum est 600
viuere cum viris bonis, & iucūdis, & amantibus sui, pertinet ad beate viuendum 1048
viuere pulcherrimū duxit Cicero 1014
viuimus in magna turba, magnaque in confusione rerū omnium 617
Vita. Quid vanitatis in vita sit, non dubito quin cogites 230
vita sub dominatione, misera 1138
vitæ satis feci vel ætate, vel factis, vel (si quid etiam hoc ad rēpertinet) gloria 1060
vitam mihi esse acerbam puto 8
Vlciscenda sunt quæ tibi acciderunt, etiā si non sint dolenda 1269
Vltro polliceri. Omnia ei & petenti recepi, & vltro pollicitus sum 1106
Vlubranus populus 734
Vlubræ 755
Vlysses. Illo si veneris, tamquam Vlysses, cognosces tuorum neminem 193
Vnde petitur. Omnibus, vnde petitur, hoc consilij dederim, vt a singulis interregibus binas aduocationes postulent 729
Vocamus te ad nullas inimicitias 1168
vocabare absens in inuidiam & in crimen 544
vocare in controuersiam. In omnibus rebus, quæ in aliquam controuersiam vocarētur, te arbitro & disceptatore vterentur 1342
vocari ad exitum vitæ 604
vocari in eandem conditionem 899
Vocontij 1111
Volaterrani municipes defensi a Cicerone, cum tribuni pleb. legem iniquiss. de eorū agris promulgassent 1303

Volo ipsorum causſa 990
vult magnopere eius causſa omnia 1339
velle alicuius causſa 8,751
velle alicuius causſa. Nec vero quantum mea causſa velis, dubito 1193
velle alterius causſa 653
velle omnia alicuius causſa 1375
velle omnium, quos commendo, causſa debeo 1394
Voluntas senatus pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu 1175
voluntate ac iudicio meo 1047
voluntates iustæ, & officio incensæ; non inanes, aut ambitiosæ 616
Volumen plenum querellæ iniquissimæ 326
Volumnius Eutrapelus 1052
Voluptatem animi nimiam, summum errorem etiam puto 241
voluptate sua omnia metiri. Commune nihil potest esse inter eos, qui omnia voluptate sua metiuntur 734
Volutari in omni genere & scelerum & flagitiorum 961
Vomere, non dicere 1223
Vota facere victoriæ suæ 629
vota facere. Vota quotidie facimus, ne intercaletur 688
Vrbanitas, virtus est sententia Stoicorum 328
vrbanitatis possessionem quibusuis interdictis defendamus 807
vrbanus. Homo non solum sapiens, verum etiam (vt nunc loquimur) vrbanus 336
vrbani sales, Romani 998
Vrgetur resp. armis sempiternis, aut his positis recreabitur aliquando, aut funditus interibit 596
vrgere occasionem aut facultatem 719
Vsque mihi temperaui, dum perducerem eo rem, &c. 1074
Vsura falsi gaudij te frui nolim 646
vsura longi temporis 308
Vsurpata duplex cubile 1036
Vt leuissime dicam 323,353
vt nunc est, nulla magnopere exspectatio est 822
vt opinio mea fert 1388
vt opinio nostra est 1346
Vtrubi. Vt scires hospitium tibi vbi parares, vel potius vtrubi 967
Vtile. Nihil vtile, nisi quod rectum, honestumque sit 555
vtilitatibus tuis possum carere 1513
Vtor familiarissime M. Fabio 265
vtuntur meis æquissimis auribus 813
vtemur bono litterarū 1482
vterer mea consuetudine, &c.

1398
vteretur in eos iure regio 1446
vti ætatis vitio 275
vti aliquo fautore 1385
vti casu. In consilio pari, casu dissimili vsi sumus 1487
vti in suis rebus omnibus aliquo arbitro & disceptatore 1342
vsus es eo consilio, vt id reprehendere non audeam 430
vsus es liberalitate. Vt ad eam liberalitatem, qua sine meis litteris vsus es, quã maximus meis litteris cumulus accedat 1279
vsus. Quocum mihi est magnus vsus 807
vsus. Summus mihi est vsus cum M. Fabio 1050
vsus magnus tractandæ reipub. 614
vsus vetus inter nos intercedit 1340
vsi nostris consilijs. Nostris consilijs vsi essemus, &c. 1407
vsos se esse tua liberalitate prædicabant 1279
XEnophon Agesilaum regem laudauit 514
Υπερβολὴ 807
Υποθήκας Cluuio dedit 1377
Υπομνηματισμὸς 1294
ZEnoni placuit, hominia cuto, libertas loquendi 1036

FINIS.

INDEX

INDEX RE-
RVM ET VERBORVM,
QVÆ IN P. MANVTII COMMENTARIO IN EPISTOLAS CICERONIS Familiares continentur.

ABijcere ædificationem, pag. 1297
Absoluebatur reus æquo sententiarum numero 876
Absolutus sutorio atramento 1035
Academia duplex, vetus & noua 1039
Academia vnde dicta 456
Academiæ quot fuerint 978
Accensi munus libertis deferri solitum fuit 330
Accensi vnde dicti, ibidem
Achaia duplex 451,452
Acta & publica, & priuata 1007
Acta. In actis vrbanæ res singulorum dierum scribebãtur 271
Actionem Cicero contemplationi præfert 972
Accumbebant meretrices in lecto, honestæ sedebãt 1056
Accusantibus erant, qui subscriberent 872
Accusare. In aliquo accusando prima, postulatio; secunda, nominis delatio; postrema, accusatio fuit 859
Accusare officium alicuius 202
Accusatiuo in im tria sola nomina exire volebat Plinius, Febrim, Tussim, Sitim 784
Accusatiuus pro nominatiuo, vt, Rem vides, quomodo se habeat 385
Accusator iudices in consiliũ mittebat 875
Ad Alpes versus, &c. 939
Ad Apollinis, &c. pro, ad ædẽ Apollinis, Ἀπολλινισμοῖς 847
Adesse scribendo 880
Ad imperandum, passiue 1051

Adiuuare, & auxiliari 88
AD, loci proprio nomini prępositum 320
Admirandus, admirabilis, mirus, mirandus, mirabilis, mirificus, synonyma 703
Admirantis est, manum tollere 704
Adniti minus est, quam pugnare 621
Adolescentes, declamando vel in scholis rhetorum, publice profitentium, vel domestica disciplina exercebantur 188
Adolescentes gratia valere possunt, auctoritate nō possunt 650
Adolescentes nobiles cum cōsulibus, & proconsulibus, & prætoribus etiam, vt rerum vsu mature instruerentur, in prouincias exibant 572
Adolescentes Romani glorię comparandæ causſa, viros nobiles, honoribusque functos accusare solebant 857
Adolescentes vel ad eos, qui ius ciuile profitebantur, vel in forum, vt oratores audirent, ire soliti erant 499
Adolescentes vocabantur etiam post annum XXX. 209
Adoptare, pro exoptare 1543
Adoptiones. Cognominum ratio in adoptionibus 845, 846
Adspectu, vel cogitatione rei præsentis, in memoriam sępe, aut voluntatem, opinionemve deducimur absentis 253
Adspirare, ad quæ pertinet 725
Adstringere & relaxare oppponuntur 685
Ad tempus, Ad nonas 445
Aduersarius. Artis est, ex aduersarij persona nobis obijcere, quod eius tueri causſam videatur, nec tamen ad tuendum satis valeat 417
Aduersus, leuius est quam Cōtra 1045
Aduocatus, & Aduocatio 728
Ad vrbem esse qui dicebantur 339, 370, 383
Ædes sacra, Templum, Curia diuersa esse possunt 428
Ædiles. Ad ædiles cuniles pertinebat aquarum publ. cura 861
Ædiles binos ludos dabant, Megalesia, & Romanos 834
Ædiles plebis quando crearentur, & qua causſa instituti 845
Ædui fratres populi Rom. appellati 728
Ægrotatio & ægritudo vt differant 426
Ægypti rēges magnum præsidium in fide ac tutela populi Romani inueniebant 2
Ægyptus Romanis dicebatur

tur relicta testamento Alexandri regis, ibidem
Æmilia tribus 883
Æmilia via 1134
Ærarium. Populi erat quod in ærarium referebatur 567
Æs. Esse in ære alicuius 1383
Æstimationem accipere 575
Æstiua quæ vocarentur 235
Æstus quid 755
Ætas ingraueſcens 208
Ætas præcipitata 1216
Affixus 108
Agere animam 927
Agere cum populo 52
Agere cum populo non licebat, cum de cælo seruabatur 913
Agere per aliquem 650
Agi præclare cum aliquo 1049
Agitare, agitare animo, agitare in mente, idem 589
Agnoſcimus quæ antea nouimus 401
Agnoſco, pro fateor 361, 394, 568
Ἀγῶνες 675
Ahenobarbus, non Ænobarbus 881
Ain' tu? ain' tandem? vbi vſurpentur 1027
Ala equitum 292
Alarij equites 298
Albertus Petrus 247
Aldi ſenioris eximia conſeruandæ antiquitatis cura fuit 419
Alexandri regis testamento Ægyptus Romanis relicta dicebatur 2
Alienus 165
Alienus, a, um, & dandi, & auferendi, & generandi etiam caſibus iungitur 995
Aliptæ 161
Aliter ac vellem, recte dicitur 326
Alites aues quæ 623
Alius. Nec quidquam aliud libertate communi quæſiſſe 1166
Alo. Ab Alo deducebant veteres altum & alitum 594
Alter viceſimus, pro viceſimus ſecundus 1275
Amamus amicorum filios, qualeſcumque ſunt, parentum cauſſa 101
Amantes, boni, iucundi 580
Amare plus eſt, quam diligere 349
Amare. Rogariſe, qui amant, non patiuntur 188
Amici. Suauitas quædam inter amicos maior eſt, quam inter fratres 1071
Amicitia a benecuolentia differt 543
Amicitiæ. Cum omnes amicitiæ tuendæ ſumma religione & fide, tum eæ maximæ, quæ ſunt ex inimicitijs reuocatæ in gratiam 363
Amicitia. Apud maiores non modo amicitiam violari fas non erat, ſed ne cooptari

quidem sacerdotem licecebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus 317
Amicitia. Necessitudinis arctiora vincula, quam amicitiæ 1336
Amor & studium 130
Amor. Maior est in amore vis, quam in beneuolentia 349
Amor. Non amor ob vtilitatem, sed vtilitas ob amorẽ æstimanda 378
Amphiaraus vates 622
Ἀμφιβολία 809
Amphorum, pro Amphorarum, quando dici debeat 1258
Amplitudo 64
Amplitudo, & dignitas 69
Andabata. Ne andabatam quidem defraudare 728
Andreas Londanus 1031
Agere & facere vt differant 736
Angelus Politianus 708
Anienses tribus 883
Animam agere 927
Animi. Duobus modis animi, sine ratione & scientia, motu ipsi suo soluto & libero incitantur, vno furente, altero somniante 624
Animi voluntas 573
Animum loqui 633
Animus iciunus 298
Annales Villij vnde dicti 882
Annua dies 662
Annulum aureum qui nõ habebat, eques Romanus non erat 1146
Antea & supra differunt 1182
Ante diem III. non. veteres dicebant, id est, die tertio ante nonas 375
Anticato Cæsaris 780
Ἀντεισαγωγή 417
Ἀντίφρασις figura 1505
Antiqui. In antiquis omnia ferenda, non omnia tamen imitanda 367, 530
Antiquus, & vetus, vt differant 1201
Antithetis maxime ornatur oratio 1008
Antonius Augustinus, episcopus Ilerdensis 556
Antonius Massa 1031
ANVS finita, deriuantur a nominibus in us, antecedente vocali 980
Apage te. Hac voce reijcimus a nobis eos, qui molesti sunt 505
Apamea a quo condita, & ita appellata 286
Apelles pictor 161
Apparitores qui essent 1375
Appellare 1554
Appiani error 5
Ap. Claudius inter oratores nominatus 370
Appius a Dolabella accusatus 857
Appij liber de iure augurali 349,

349,370
Apotheca differt a taberna 862
Apud aliquem cenare 50, 178
Aquarij 861
Aquarioli, ibidem
Aquarum pub. cura ad ædiles curules pertinebat, ibidem
Aquila a primipilo ferebatur 1135
Aquila inter signa militaria primum locum semper habuit 1134
Aquila legionis argentea fuit 1135
Arbuscula nobilis meretrix 1056
Arcessere, & accersere, vnde dicta 773
Ardere bello 586
Argutus 823
Aristarchus Grammaticus 370
Aristotelis libri de ratione dicendi plures fuere, quam nunc extant 185
Arsaces generale nomen fuit regum omnium apud Parthos 930
Artium distinctio 737
Artolagani 1024
Asconij Pediani indiligentia 415
Asia tota Græce loquebatur 864
Asiæ vectigalia maxima erant 1443
Asinius Pollio 1148
Assequi plus est quam Imitari 608
Assequi merita 63
Assis nomine tota hereditas vocatur 1351
Assis partes, ibidem
Astrologi. Contra Astrologos 772
Astute agere 1216
A teneris vnguiculis 75
Atellanæ fabulæ 1009
Aternius vnde dictus 610
Athenodori duo 333
Atque. Eleganter interdum a particula atque, sententiã ordimur 592
Atque, quomodo capiatur aliquando 362
Attentus qui dicatur 1011
Attica subtilitas quæ 402
Attici sales omnibus præstabant 806
Attico Cicero nihil occultabat 666
Atticus Epicureus fuit 1298
Auctor 36
Auctor minus quam Princeps 1074
Auctorari, seruile verbum 1148
Auctoritas quid 650
Auctoritas. Valere apud senatum auctoritate, apud populum gratia proprie dicitur 181
Auctoritas senatus, a senatus consulto quomodo differat 53

Auctoritates perscriptæ 880
Audiui cum diceret 331
Audientem esse dicto alicui 850
Auditionem de aliqua re accipere 825
A Vestæ, pro a templo Vestæ 1413
Ausidius vnde dictus 610
Auguralis cena 787
Auguratus inter amplissima sacerdotia 363
Augures fieri duos eiusdem gentis lex vetabat 788
D. Augustini liber de Grammatica 461
Auis alba 798
Aures. Oculorum sensum oratorie Cicero modo auget, aurium imminuit, modo contra 588
Aurum. Vt aurum igne, sic beneuolentia fidelis periculo aliquo perspici possit 1006
Auspicari post mediam noctẽ licebat 803
Auspicium fieri veteres opinabantur, alitum volatu, & oscinum cantu, aut tripudijs 622
Aut, quandoque veteres pro Haud scripserunt 1055
Auxiliarij equites 298
Auxiliari, & adiuuare 88

B pro V, & V pro B veteres scribere solebant 1058
Baianæ aquæ. Ad aquas Baianas ibant, oblectationis & valetudinis caussa 960
Baiarum aquæ salubres 989
Balbi quattuor 648
Batuo, verbum obscenum esse potest 1044
Beate viuere 591
Bellax & bellicosus vt differãt 510
Bello ardere 386
Bellum Italicum, Marsicum, Sociale, idem tot nominibus dictum 515
Bellus 748
Bene sentire de aliquo 1204
Beneficij accepti declarandi formulæ 1187
Beneficium. Non qui beneficium accepit, sed qui dedit, gaudere solet 171
Benemeriti. Erga benemeritos officio fungimur tribus modis 1102
Beneuolentia. Minor est in beneuolentia vis, quam in amore 349
Beneuolentia ab amicitia differt 543
Beneuolentia simulare aut dissimulare non patitur 334
Bima dies 662
βούς 1043
Bini, verbum obscenum aliquando, ibidem
Bona Dea 152
Bonam copiam eiurare 1011
Boni, iucundi, amantes 580
Bonum virum a bono ciue distin-

ſtinguit Cicero 140
Breui & breuiter, eodem ſenſu Cicero dixit 149
Breui, modo rei, modo temporis breuitatem notat 414
Bruti laus 369
Bruto parum probata eſt de optimo genere dicendi, Ciceronis opinio 1263
Brutus in ſcribendo breuitatem amabat 1191,1205

CAdere. Si cecidiſſet, vt volumus, &c. 87
Cadimus animo, & cadit animus 592
Cæcina, cognomen Liciniæ gentis 610
Cæcinæ liber criminoſiſſimus in Cæſarem 625
Cæſar optimatibus erat inuiſus 901
Cæſar nihil melius, quam regnare, exiſtimabat 389
Cæſaris ἀποφθεγμάτων liber 1007
Cæſaris ſumma vigilantia ac celeritas 938
Cæſaris factio bello ciuili quæ fuerit 843
Cæſaris victoriæ 170
Cæſaris poteſtatẽ ſummã varie oſtẽdit Cicero 612,643
Cæſari columna erecta a plebe R. 1221
Calceis Romani in publico vtebantur 1148
Calere & reftigeſcere opponuntur 986
Calfacere aliquem 1538, 1539
Callere metaphorice 414, 959
Calliſthenes philoſophus 515
Calpurnij Patricij, & admodum antiqui 420
Calumnia 27
Calumnia timoris 633
Calumniam iurare 878
Caminum pro quo vſurpabãt veteres; & quis eius locus, & forma 725
Candidati, antequam ſua comitia fierent, aliorum quoque magiſtratuum comitijs prenſabant 845
Cantharidis ſuccus epotus interimit 1034
Canticum agere quid 1041
Cantilena quid 1198
Cantilenam eandem canere, ibidem
Capeſſere remp. 106
Capi, metaphoricõs 634
Caput, pro toto corpore 148
Capitis iudicium quod eſſet 804
Cariſius Grammaticus 468
Carolus Sigonius 10,829
Carus filio pater dicimus, iucundus non item 211
Caſſius auaritiæ nomine male audijt 1484. Parthos fudit, ibid. Epicureus fuit 1298
Caſtellum a caſtro 250
Caſtra. Dignitatum gradus

in castris 720
Casus & natura quomodo distinguantur 448
Casus. Laus a consilio pendet, non a casu 481
Casus. Minuitur culpa, cum a voluntate in casum transfertur 639
Catius & Amafinius Epicurei malt verborum interpretes 1499
Cato Vticensis, 698. qui pro ipso & contra ipsum scripserint 779
Cato Stoicus fuit 1468
Catonis auctoritas maxima fuit 1458.
Cauere alijs dicuntur I. C. 712,722,742
Cauere populo quid 567
Caupona & taberna idem 664
Cauſſa & res quid differant 25,89,178,229
Cauſſæ de vi ante alias extra ordinem agebantur 871
Cauſſæ & ante & post meridiem agebantur 901
Cauſſarum genera quattuor 502
Celeres Metelli vnde dicti 470
Cena Auguralis 787
Cenam æstiuam veteres elaudebant asso 1022
Cenarum initium oua, finis mala, ibidem
Cenarum vsus apud veteres 50
Cenabant veteres hora nona 1053
Cenare apud aliquem 50
Cenare cum aliquo, & apud aliquem 1054
Censores 37
Censores non habebant ius ferendi leges 935
Censores neque ius dicebãt, nec imperium habebant 364. omnium ciuium notandorum potestatem habebant, ibidem
Censores magistri morum vocati 379. eorum potestas, ibidem
Censorum erat curare, vt sacella non in domo cuiusquam essent, sed populo paterent 924
Census equestris 992
Census senatorum 510
Centesima vsura omniũ grauissima 491
Cernere hereditatem 995
Certamen in theatro vel scenicum erat, vel gymnicum 675
Certiorem reddere aliquem, Latinum non est 216
Chartæ Ægyptiacæ 1207
Χολὴ ἀκράτος 1424
Chrysippus. Contra Chrysippum de fato 450
Chrysippi sententia περὶ δωμάτων 963,964
Ciceriones vnde dicti 10
Cicero quo anno natus 408

Cicero libros maxime peruolutabat Isocratis 166, 215
Cicero Platonis verecundiam amabat in loquendo 1037
Cicero Demosthenem vicit in conscribendis epistolis 21
Ciceroni vsitatum, vt omissa subtiliore annorum computatione, summatim tempus comprehendat 892
Ciceronis ἀνισορροία 371
Ciceronis mos in Græcis cõuertendis 169
Ciceroniana est consuetudo non eius quod prope adest, sed quod longius distat, nominis habere rationem; vt, Lucus ille, & hæc Arpinatium quercus agnoscitur sæpe a me lectus in Mario 100
Ciceronis consuetudo in significanda re proxime nominata 205
Cicero cum de duabus rebus agit, Primum, Deinde solet vsurpare; cum de tribus, Primum, Deinde, Postremo; cum de quattuor, tertio loco, Tum, inserit 1484
Cicero sæpe quærit copiam, non vt augeat, immutet ve sententiam, sed vt explanet magis 181
Cicerone florentior nemo est, verborum copia, & ornamentis Latinæ linguæ 220
Cicero diuerso modo in re diuersa argumentatur 606
Cicero in commendationibus hoc vti solet artificij genere, vt quos primum negauit oportere commendari, eosdem postea commendet 1334
Cicero hac prudentiæ laude excellit, vt in scribendo, quasi scopulum, vitet arrogantiam 300
Ciceronis mos, aliqua re proposita, suum sensum ostendere 1330
Ciceronis de Oratore libri tres, Aristotelico more conscripti 183
Ciceronis liber de augurijs 349
Ciceronis libri de philosophia quando scripti 787
Ciceronis libri de rep. 828
Ciceronis secunda Philippica in Antonium scripta fuit, nõ habita 1225
Cicero de laudibus Catonis scripsit 779
Cicero. De iocis Ciceronis Tiro librũ composuit 809
Cicero. Librum scripsit Tre-bonius de dictis Ciceronis 1261
Cicero multo plus, quam satis est, auidior gloriæ fuit 528
Ciceronis prudentia, qui, cum euersam remp. quera-

tur, Cæsarem culpa liberat 462
Ciceronis stomachus 142
Cicero Attico nihil occultabat 666
Ciceroni togato supplicatio decreta 1462
Ciceronis in prouincia quæstores, legati, præfecti euocatorum & fabrum; scriba, accensus, interpres 315
Ciceronis consulis iusiurandum 480
Cicero decreuit Cæsari in senatu supplicationes quindecim dierum 129, 134. eius oratio de prouincijs consularibus 129. & in Vatinium, ibidem
Cicero Clodio tribuno pl. cessit auctoribus Pompeio, Hortensio, & Arrio 1409
Cicero augur fuit 836
Cicero cur Terentiam diuiserit 467
Ciceronis filia ter nupsit 100
Ciceronis filius binos congios simul haurire solitus, ita strenue bibebat 1545
Cilones vnde dicti 454
Cincius de comitijs 1035
Ciuis. Ab optimo ciue tria postulantur 1049
Ciuis. Maior in priuato ciue virtutis fieri significatio non potest, quam si fortunam illius cum reip. fortuna coniunctam esse dicamus 618
Ciuis Romanus ostendebatur a prænomine suo, a nomine, a patris prænomine, a tribu, a cognomine 882
Ciuem bonum a bono viro distinguit Cicero 140
Ciues distinguuntur vel familijs, vel ordine, vel iure 220
Ciuitates quædam liberæ erant, in quibus tuto Romanis exsulibus liceret esse 1294
Claudia tribus 883
Claudiæ familiæ superbia insita 331
Clausula 217
Clementer & iracunde opponuntur 896
Clementia popularis 997
Clientela. Mos veterum fuit, vt quorum opera natio aliqua in populi Rom. potestatem venisset, eorum in clientela perpetuo esset 1464
Clitarchus historicus 250
Clodia lex de Ciceronis exsulio 1419
Clodius tres sorores stuprauit 152
Clustumina tribus 883
Clypeus vnde dictus, & cuius generis 518
Clytemnestra tragœdia Attij poetæ 682
Cocus, non coquus 1024
Codicillorum vsus 454, 1053

M. Cœlij Rufi vita, hoc est, honores, quos gessit, eloquentia, mores, obitus 816
Cœlij iracundia 947
Cœlij vrbanitas 835
Cœlij durum & asperum dicendi genus 836
Cœlij in nonnullis locutionibus, solœcismi species 837
Cœlius antiquitatem plus quã decuit imitatus est 833, 862
Cœlius vt in sententiis breuitatem, sic in verbis contractionem amat 949
Coemptionem facere 797
Cogitatione vel adspectu rei præsentis in memoriam sępe, aut voluntatem, opinionemve deducimur absentis 253
Cognomen aliquando ante nomen gentis ponebatur 240. 636
Cognominibus raro mulieres vtebantur 865
Cognominum ratio in adoptionibus 845
Cohors. de cohorte 325
Cohors prætoria quæ 1131
Cohortes denæ in legione instrui solitæ 1133
Cohortes tres manipuli faciebant 1094
Cohortium vexilla & manipulorum signa separatim fuere 1136
Cohortari & deterrere opponuntur 479
Cohortari. Quem cohortamur, eum laudare debemus 206
Colei Lanuuini 1045
Colere proprie Deum & homines dicimur, obseruare Deum non dicimur 1403
Colligere se 140
Collina tribus 883
Collocutio & sermo vt differant 131
Coloniarum ius 828
Columna Cæsari erecta a plebe Rom. 1221
Columnarij qui 905
Comanorum sacerdotis potestas 1459
Comedim, pro, comedam 1025
Comes, & socius, vt differant 182
Comissatio 50
Comitiorum tria genera 165
Comitia protrudere, &c. 1122
Comitia tributa minorũ, centuriata maiorũ magistratuum erant 802
Comitia prætoria quando fierent 844
Comitia quæstoria postrema omnium comitiorum fuere 802
Comitialibus diebus haberi senatus non poterat 891
Commendare aliquem de meliore nota 798
Commẽdare more Romano 705
Commendaticiarum litterarum partes 903

Commẽdaticiæ epistolæ. In iis primum locum obtinet vel narratio, vel procœmium 1353
Commentarij qui sint 523
Committi aliquid 1378
Commodare & incommodare opp. 1314
Commodo. Quod cõmodo reip. facere possis 34
Commouere aliquem 1538
Comparandi aduerbia interdum efficacitatis minus habent, quam quę simpliciter enunciantur 29
Cõparationes poetis potius, quam soluta oratione scribentibus conueniunt 632
Compellari 923
Compositiones gladiatorum 238
Compressum esse & manare opp. 1221
Communes res, pro, publicæ 579
Conari, vt vsurpetur 515
Conari aliquid 414
Concedere nemini 395
Concio, an Contio, scribendũ 256
Concoquere, metaphoricos 964
Condicere 178
Confessio culpæ ingenua fidẽ facilius inuenit in aliis reb' 655
Confluere metaphorice 1156
Congiarium 828
Coniectura & diuinatio quomodo differant 70
Coniuncta mea causa cum tua est 389
Connexio diuersarum rerum vulgare non requirit ingenium 594
Consilia inire cum aliquo 923
Consilium publicum orbis terræ 342
Consiliarius. Fides & amor a consiliario postulatur 126
Consolantur tria 426
Consolari. Ad consolandum quid valeat 391, 409
Consolatio quid 409
Consolatio a statu temporum 540
Consolatio illa gratior est, quę cum laude coniungitur 68
Consolationem affert anteactæ vitæ conscientia 395
Constantia a grauitate vt differat 229
Constitutum, nominis in vim transiens 700
Consulere alicui & aliquem 732
Consuli dicuntur iuriscõsulti, ibidem
Consul vltimo loco lecti discumbebat 1055
Consules alternis mensibus fasces habebant 33
Consules vel sortiebãtur prouincias, vel comparabant inter se 190
Consulum iusiurandum 480
Consulis maius imperium, quam

quam prætoris 38
Consulatus. Inter duos cõsulatus decem anni interponebantur 897
Consulatus petendi tempus legitimum 1118
Consulares prouinciæ quæ 894
Cõtemplationi Cicero actionem præfert 972
Contendere 224
Contentio plus est, quam studium 31, 41
Contra. Aduersus leuius est quam Contra 1045
Conturbare, & turbare, decoctorum est 872
Conuellere, plus est aliquanto, quam labefactare 526
Copiam sæpe quærit Cicero, non vt augeat, immutetve sententiam, sed vt explanet magis 181
Corinthi euersionis causſa 417
Cornelia lex de rectoribus prouinciarum 325
Cornelia lege datum imperium tam diu manet, donec proconsul in vrbem introeat 191
Cornelia tribus 883
Cornelij patricij, & admodũ antiqui 420
Cornelij, & patricij, & plebeij 11. horum familiæ multæ 11
Cornelius Gallus poeta 1149
Cornificius de arte rhetorica scripsit 1262
Corpora quibus rebus veteres curarent 1025
Corroborare se 1317
Crabra, aqua agri Tusculani 1539
Crater, & Cratera 681
Crassus. M. Licinius Crassus 37
Creditorem debitor nõ amat 920
Culpæ ingenua confessio fidẽ facilius inuenit in aliis rebus 655
Culpam non semper sequitur pudor 920
Cultus quid 961
Cum meis, & In meis vt differant 698
Cum muliere esse, pro, cum muliere concumbere, veteres modeste dicebant 1041
Cum particula, sequẽte Tum, & indicatiuo, & subiunctiuo modo seruit 1472
Cun pro Cum, veteres mendose pronunciabant 1042
Cũctationem discutere 1154
Cupere. Sero nimis videtur fieri quod vehementer cupimus 348
Curia, & forum 535
Curia, templum, ædes sacra, diuersa esse possunt 428
Curiata lex quibus de rebus, & a quo magistratu ferebatur 188
Curiata comitia, ibidem

Curiosus quid 823
Curuli sella qui sederent 1030
Currus, & laurea, pro triumpho 1470
Cyprus quo pacto prouincia prætoria facta fuerit 1369
Cyri pædia 1051
Cytheris meretrix nobilis 1056

DAtiuus. A dandi casu Cicero narrationem ordiri interdum solet 695
Dare. Quod dat accipio 32
Dare se alicui 239
Dare testimonium 550
De, pro A: vt, de Crasso domũ emisſem 490
De, valet propter 640
Deberi. Quod ab amicis petitur, id, donec tribuamus, deberi a nobis dicimus: cũ vero id omnino a nobis tribuendum, significare volumus, deberi non posse dicimus 759
Debilitari. Frangi & debilitari 127
Debilitatus. Fractus ac debilitatus 527
Debitor creditorem non amat 920
Decedere, de magistratibus e prouincia decedentibus 823
Decipi turpius est, quam errare 1104
Decuriones 293
Decuriones in municipiis erant, vt senatores Romæ 1355
Decuriones vocabantur senatores coloniarum, vel municipiorum 661
Dedecus. Facinus grauius est, quam dedecus 358
D.E.R.I.C. 888
Defatigatus, & fessus 1102
Deferre ad aliquem 1352
Deferuere, & feruere 959
Defluere, metaphorice 1025
Delectare. Pluribus verbis ea, quæ nos delectant, persequimur 59
Delegare 824
Deliciæ 680
De meliore nota aliquem cómendare 798
Deminutis nominibus iactura leuior ostenditur 419
Demiurgus, tragœdia Turpilij 1040
Deprecamur vel cum expetimus aliquid, vel cum recusamus 434, 824
Depso verbum obscenum esse potest 1044
Depugnare, plus quã pugnare 949
Depugnare ad iudicia etiam accommodatur 1148
Desiderio alicuius rei affici 264
Desitus cum patiente verbo coniungitur 1030
Deterrere & cohortari opponuntur 479
διάχυσις pro exhilaratione 1537

Dialogi. In dialogis quæ scribantur 980
διαφόρησις, pro animi relaxatione 1537
Dibaphus 281
Dicacitas 331
Dicto audientem esse alicui 850
Dictum dicere 1198
Dies quando masculine, quãdo feminine vsurpetur 50
Dierum plura genera 801
Diem dicere ei, qui reip. caussa abesset, non licebat 1416
Dignitas quid 414
Dignitas & amplitudo 69
Dignitas pro honore 306
Dignitatem pro honore vsurpari falso negant aliqui 242
Dignitas plus est, quam existimatio 1402
Dignitas in feminis quę dicatur 1426
Dignitatum gradus in castris 720
Dignus tam in bonam, quam in malam partem capitur 1288
Dij immortales. Hac phrasi, verbis fides additur 234
Diis hominibusque approbãtibus 175
Diligentia minus est quam studium 205
Diligentia re ipsa præstatur, studium animi est 608
Diligere. Plus est amare, quam diligere 349
Dionis error 40
Dionysius Corinthi ludum aperuit 1018
Diploma 651
Discedere a vita 211
Discedere. Cum a te discessero, pro, te excepto 171, 649
Discedere in alia omnia 48
Disceptare quid 405
Disceptare de iure publico 593
Disceptator 1343
Discribere quid 1222
Discupere 939
Discutere cũctationem 1154
Dissolutus 482
Dissuauiari 1558
Diuerbium quid 1041
Diuersorium, hospitium, taberna differunt 664
Diuidere quando sit verbum obscenum 1043
Diuinandi ratio ab Etruscis in vrbem inducta 619
Diuinatio & coniectura 70
Diuortiis aquarum diuisus locus 249
Dolor. Quanto fuerim dolore, recte dici 607
Dolorem doloris alicuius ferre 692
Dolorem leuat fortunę societas 461
Domicilium & sedes 1298
Domitia gens duobus tãtum prænominibus vsa, Lucio, & Caio 932
Domitiæ gentis duæ clarue-

runt familiæ, Abenobarborum, & Caluinorũ 881
Domus pro patria 710
Drachmarum genera, pondera, &c. 287, 289
Ducere familiam 706
Ducere se ab aliquo loco 1144
Duos parietes de eadem fidelia inalbare 799
Duumuiri in plerisque coloniis, atque adeo in nonnullis municipiis fuere 1399
Dux plus est quam princeps 1074
ἀνυτὰ. Chrysippi sententia περὶ ἀνυτῶν 964
ἀνσουρικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη sibi molesta esse dicebat Epicurus 784, 785
Edici 1378
ἔχω quiddã amplius, quã Habeo, significat 1057
Effigies ab imagine & simulacro vt differat 520
Ego vero, &c. quando hoc principio vtamur 425
Ego. Sæpe narrationem orditur Cicero ab hoc pronomine 547
Eiurare bonam copiam 1011
Elegantia differt ab ornatu 404
Eleutherocilices 1461
Embæneticam facere 827
Emoneo 93
Ennius tres linguas habebat, Oscam, Latinam, & Græcã 683
Epaminondæ mors 518
Ephesus primaria vrbs erat eorum, qui Asiæ prouinciæ præerant 1374
Epicuro Cicero doctrinas adimit 1299
Epicureorum de deis opinio 735
Epicurus summum bonum in voluptate collocabat 1296
Epicurus negabat, iucunde posse viui, nisi cum virtute viueretur 1499
Epicurei honestum non propter se ipsum, sed ita, si cum voluptate iungeretur, expetebant 1495, 1499
Epicurus dicebat sibi molesta esse ἀνσουρικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη 784, 785
Epicurei putabant, si quis aliquam rem cogitaret, eius rei spectrum & imaginem ad cogitantis animum aduolare 1492
Epistola, non epistula 84
Epistolæ, duæ, tres, quattuor, non binæ, ternæ, quaternę, dicendum 1071
Epistola. Quis epistolarum sermo, & quæ sententiæ 20
Epistolarum genera 15
Epistolæ negotiales moralibus fere clauduntur sententiis 43
Epistola. Morale quiddã est, & decet in primis epistolas claudere significatione beneuolentiæ 75

Epistolæ. In epistolarum clausula solet excusationē Cicero aliquam afferre, vel quia longior fuerit, vel quia liberior in scribendo 686
Epistolæ a libellis differunt 1183
Epistolæ plicabantur, libri inuoluebantur 329
Epistolam scindere, conscindere, & concerpere, eodem sensu 576
Epistolas Ciceronis patroni sui Tiro facile alio, quam quo passim leguntur ordine, collocauit 1405
Eques Romanus non erat, qui annulum aureum non haberet 1146
Equites Romani qui dicerentur 903
Equites a senatu alienati 107
Equitum duo genera in exercitu 298
Equites auxiliarij, ibidem
Equites alarij, ibidem
Equites legionarij, ibidem
Equestris census 992
Equestris ordinis dignitas 904
Equestris ordo in theatro, lege Roscia, separatim in XIV proximis gradibus sedebat 1146
Equis viris, & Equis velis 274
Equus Troianus tragœdia Liuij Andronici 682
Errare. Turpius est decipi, quam errare 1104
Erumpere, actiue 233
Esse alicui omnia cum aliquo 1295
Esse in bonis 1355
Essedorum vsus 712
Et, sequente Nec: vt, Et ipse sperarit, nec ego dubitarim 1320
Etesiæ venti 271
Etiam atque etiam 236
Etsi, quater in primis epist. ad Torquatum comprehensionibus repetitum 588
Euentu posterior est exitus 593
Euocati milites 325
Euocati milites pars erant cohortis prætoriæ 1131
Euphrates imperij Romani ad Orientem terminus fuit 286
Euripidis maioris altera Medea tragœdia, minoris altera item Medea existimanda est 715
Ex ante diem non. Iun. 889
Exagitare 42
Exarare, est raptim scribere 493
Exarere, metaphoricos 805
Exarsi iracūdia, vel dolore: exarsit iracundia, vel dolor: exarsi, absolute 176
Excitare 150
Exhaurire & trāsfundere metaphoricos, oppositā 225
Exhedria 773
Existimatio. Dignitas plus est, quam existimatio 1402

Exitus euentu posterior est 593
Explicare aliquid 1427
Expressum, & illustre 93
Exputare 1118
Exquilina tribus 883
Exspectare plus est, quam sperare 703
Exsilire gaudio 1534
Exsulibus Romanis in fœderatis ciuitatibus per leges licebat esse 827
Exsulium quid 697
Extispicina & haruspicina artes re vera non sunt 661
Exulceratæ res 42

FAbia tribus 884
Fabij vnde dicti 317
Fabij in exercitu 331
Facere & agere vt differant 736
Facile pati 180
Facile patior. Hoc loquendi genere, neque lætitia, neque molestia significatur 494
Facillime, pro libenter 277
Facinus grauius, quam dedecus 358
Factio testamenti 765
Facultas plus est, quam occasio 720
Facultatum nomen late patet 573
Faernus coniecturæ suæ interdum nimium indulgebat 1105
Falerina tribus 884
Fallo. Non me fallit 390
Fama omnium 628
Familiam ducere 706
Fatum. De fato Peripateticorum opinio 502
Fauonij scomma in Pompeũ 905
Febris quartana pituitam & melãcholicum humorem exsiccat 1522
Felicitas iuxta Stoicos 591
Feliciter transigere 772
Fenestella 25
Fenus vnciarium 491
Feriæ Latinæ 860
Ferre ad populum 32
Ferre oculis 1558
Feruenter 862, 873
Feruere, & deferuere 959
Fessus, & defatigatus 1102
Festiuitas laudari solet in pueris 606
Fides quid, & eius etymon 43, 1529
Fides & fidelitas differunt 1534
Fide, pro fidei 1098
Fidem soluere 1108
Fidem præstare 88, 1252
Figura ex mistione cõtrariorum orationi venustatem concilians: vt, In molestia gaudeo 128
Figurarum aliquot sententiarum exempla 1089
Filij. Cum omnes filij parentibus cari, tum ij maxime, qui corpore eos & animo referunt 627
Flagitium à scelere vt differat

ferat 962
Flaminia via 1134
Fœderatæ ciuitates. In iis Romanis exsulibus per leges licebat esse 827
Forensia ornamenta 535
Fores amicitiæ aperiantur 1320
Foris 177
Forma & pulchritudo vt differant 995
Forma multifariam capitur 239
Formulę iurisconsultorũ 745, 1345
Fortasse potius, quam fortasse 260
Fortuna & virtus 1066
Fortuna a ratione distinguitur 679
Fortuna optatur, non laudatur 442
Fortunæ bona quæ 214
Fortunę pro re familiari vsurpantur 226
Fortunare, semper in bonam partem accipitur 1475
Forum agere 325
Forum & curia 535
Fractus ac debilitatus 527
Frangi & debilitari 127
Frater, quasi fere alter 271
Fratres. Suauitas quædam inter amicos maior est, quam inter fratres 1071
Fratres duo aliquãdo eodem prænomine vti solebant 874
Fraudi esse 69,787
Frenum mordere 1264
Frigere, pro, nihil agere 725
Frons libri 330
Frontonis Grammatici liber 1102
Fructus 177
Frugi & nequam opp. 1393
Frugi nomine proprie serui laudantur, & liberti, ibidem
Fuluius Vrsinus 278,556
Fungi apud veteres quoque inter exquisitas epulas habebantur 1002
Furij patricij, & admodum antiqui 420
Furti actionem an heres habeat aduersus eum, qui furtatus esset; antequam ipse heres esset 767

G
Alba, Sulpicię gẽtis cognomen 1130
Galeria Copiola Embolitaria mima 580
Galeria tribus 884
Gallia Braccata, & Comata 1060
Gallinatia silua 1048
Gaudeo, & gratulor quomodo differant 656
Genitiuus. Non est inusitatum Ciceroni duobus vti generandi casibus: vt, Iis artibus, quarum iudicium est oculorum 549
Gladiatorum compositiones 138
Gladiatorum & ludus erat, & certamen 1147
Gladiatoribus liberti inter-

dum pugnabant 1148
Glorię nomen interdum quomodo accipiatur 739
τὸν κνήμας 1551
Gorgias Leontinus primus ausus in conuentu poscere quæstionem 1058
Græci ludi 682
Grammatici. Contra Grammaticos 306,360,477
Gratia. Qui in gratiam inuiti redeunt, rursus amicitiam facile discindunt 362
Gratia adolescentes valere possunt, auctoritate non possunt 650
Gratia. Valere apud senatũ auctoritate, apud populum gratia, proprie dicitur 181
Gratiosum, de inanimatis rebus non dicitur 570
Gratulor & gaudeo quomodo differant 656
Gratulari. Quibus gratulamur, iisdem bene precari solemus 231
Gratulari vere 645
Gratulabantur diis immortalibus ob victoriã, decreta a senatu supplicatione 1462
Gratulatio primum in epistola locum postulat 1545
Gratulatio. Post gratulationem veteres agebant gratias, & contra 243
Gratulationem facere 446
Grauitas a constantia vt differat 229
Grauitas precem respuit 1461
Gulielmus Sirletus 717
Gymnasium a palæstra quid differat 771
Gymnasia tria Athenis 456
Gymnastæ aliptæ interdum sunt appellati 161
Gypsatæ manus 710

HAbere expertum, perspectum, cognitum, &c. pro, experiri, perspicere, cognoscere 1117
Habere sollicitum, vel infestum, pro, infestare, & sollicitare 276
Habere, pro, habitare 709
Hactenus, & huc vsque, quomodo differant 203
Hadrianus Turnebus 1058
Hammonij nomen vnde 25
Haruspicina & extispicina artes re vera non sunt 661
Hasta signum auctionis 1495
Haud paullo melior. Ciceronis loquendi modus in exprimendis rebus perspicuis maioribus 682
Haud scio, an, pro fortasse, vsurpat Cicero 983,1000
Haue matutina salutatio fuit 944
Hem, particula indicãtis 1326
Hercules Xenophontius 517
Hereditas tota nomine assis vocabatur 1351
Hereditatem cernere 995
Heres an habeat furti actionẽ contra eum, qui furatus esset, ante quam ipse heres esset 767

Hic, hæc, hoc, pro, Iſte, iſta, iſtud 361
Hic, rationem temporis aliquando notat 142
Hieronymus Ferrarius 519
Hiſpaniæ duæ 173
Hiſtoriæ leges tres 516
Hiſtorici veteres varie prooemiis vſi ſunt, ibidem
Homo, incerti ſexus 419
Homo. Valde hominem diligo 51
Homo adoleſcens, pro abſoluto, adoleſcens 271
Homo, & vir 436
Homo probus, vir bonus 705
Hominem præbere 1495
Homines, & ordines 358
Hominum vt diuerſa genera, ſic diuerſi ordines 1538
Hominum tria genera, ſummi, medij, infimi 264
Honeſtatis definitio 414
Honor, virtutis præmium non eſt 1091
Honorem præfari 1044
Honorum ordo 416
Honorarium præmium 1520
Hora nona cenabant veteres 1053
Horarum diei & noctis ratio apud veteres 454
Horatia tribus 884
Hortari, & monere 29
Hortari, & orare 29
Hoſpitalis Iuppiter vnde 664, 1336
Hoſpitium, diuerſorium, & taberna differunt 664
Hucuſque, & hactenus quomodo differant 203
Humane potius, quam humaniter 686
Humanitas, & liberalitas 145
Humanitas quid apud veteres 1532
Humaniter viuere quid 685
Hypomnema 1546
Hypomnematis pro hypomnematibus, ibidem

Iacobus Taurellus 257
Iactari in vulgus quæ dicatur 826
Iactura leuior oſtenditur deminutis nominibus 419
Id, confirmationis gratia additum; vt, Illud, quod ſupra ſcripſi, id tibi confirmo 1347
Idem, in plurali quoque veteres vſurpabant 177
Ieiunus animus 298
Ientaculum 50
Ignauia inertiam parit 1267
Ignorantia recte dicitur pro ignoratione 243
Ignotus, actiue 521
Ille. De celeberrimis viris, & apud omnes famâ cognitis, hoc pronomen vſurpamus 520
Imago & ſimulacrum ab effigie vt differant, ibidem
Imagines maiorum veteres Romani e cedro factas domi aſſeruabant 1031
Imitari minus eſt, quam aſſequi 608

Imitationis libri, Paulli Manutij 1089
Immolare quid 631
Immortalis, pro sumnius 1085
Impeusus, pro magnus 1386
Imperare sibi quis dicatur 903,921
Imperator. Re bene gesta qui ab exercitu imperator erat appellatus, litteras suas imperatoris nomine inscribebat 124,1062
Imperatoris nomen vt consequerētur, certum hostium numerum cedere oportuit 250
Imperium duplex, vrbanum, & prouinciale 37
Imperium. Iis, qui cum imperio erant, ingredi in Vrbem, nisi depositō imperio, non licebat 31
Imperium in vrbem ingredientibus deponere necesse erat, nisi essent triumphaturi 191,277
Imperium. Ij, qui cum imperio ad Vrbem erant, petebāt interdum a senatu, & obtinebant, vt salvis legibus ingredi Vrbem possent 849
Imperij Romani terminus ad Orientem Euphrates flumē fuit 286
Imperia maxima consulatus, & prætura 332
Impetrare. Munitur ad impetrandum via, mutuæ voluntatis, & beneuolentiæ commemoratione 1312
Impetrare. Opportunitates temporum vel paruæ ad impetrandum sępe adiuuāt 643
Impetu, pro impetui 1117
Importunus qui 1035
Impressionem facere 481
In. Ad temporis & nomen ipsum, & significationem vtimur particula, In 533
In aliquem scribere, in bonā quoque partem accipitur 781
Inaudire 1049
Incedere lætitia 244
Incilia quid 854
Incolumitas 443
Incommodare & commodare opp. 1314
In consilium ire 777
Increbesco potius, quam increbresco, dicendum 762
Inducere, pro, expensa perscribere 360
Indulgere quid 1537
Industria excellunt ij, qui & prompte res aggrediuntur, & diligenter perficiunt 373
In eo sunt mihi omnia 240
Inertia vt a negligentia differat 909
Inertiam quomodo pariat ignauia 1267
Infestum habere, pro, infestare 276
Inflammare 218
Ingenium animo species quędam est.

dā est, & pulchritudo 309
Ingraueſcens ætas 208
In meis, & cum meis, vt differant 698
In mentem venire modo cum dandi, modo cum generandi casu 696
Inimici ab iniquis differunt 1212
Inimicitias ſuſcipere, & deponere 301
Innocentia, & veritas ſuis freta viribus, animos addit 334
In omnes partes 445
In præſenti, pro, hoc tempore 251
Inquit. Nec Cicero, nec Terentius, nec omnino quiſquam reip. temporibus, Inquit vſurparunt, niſi præpoſito aliquo verbo 138
Inſeruire 377
Inſinuare, abſolute, pro, inſinuare ſe 463
Inſolentia 1023
In ſumptum habere, ibidem
Integrum ſe de aliqua re ſeruare 139
Intercedere 55
Intercedere proprium erat tribunorum pl. ibidem
Intercedere S. C. quibus licebat 893
Interdictum quid ſit 741
Interitus opidorum, eſt euerſio 418
Interkalandi poteſtas penes pontifices fuit 862
Interkalabant pontifices arbitratu ſuo 692
Intermori quid ſit 658
Interpretes præibant conſulibus 1375
Interregni tempus 730
Interrex cur crearetur, & ex quibus creabatur 730
Intra modum quid 408
Intueri minus eſt, quam perſpicere 166
Inuado, quibus caſibus conſtruatur 1526
Inuehens & inuectus ſignificatione idem 691
Inuidia, & inuidentia 28
Inuitatus, & inuitatio, &c. 704
Inuitus ſeruari quis dicatur 484
Inuolare & volare differunt 623
IN VS finita, deriuātur a nominibus in us, antecedente conſonante 980
Ioannes Turritianus 735
Ioannes Vincentius Pinellus 563
Iocundus, perperam ſcribitur 248
Iocus Cic. de Pantheris 253
Ioſephus Scaliger 1044
Ipſud cur non dicamus 461
Iracundiæ cōfeſſio, ſatisfactio quædam eſt 348
Ire in alia omnia 48
Ire in conſilium 777
Ironia late patet 401
Italia aliter iure naturæ, aliter

iurisdictione terminatur 749
Iteratio verbi habet ornamẽtum 312
Itinera fugere, & sequi 1187
Iubæ regis filius scriptor doctissimus 697
Iubet populus, decernit senatus 621
Iucundum & gratum vt differant 426
Iucundi, boni, amantes 580
Iudicare. Qui res iudicant, pro, Iudices 934
Iudicare Romæ quando tres ordines cœperint 831
Iudices in consilium mittebat accusator 875
Iudices stantes qui 1318
Iudicium capitis quod esset 804
Iulia lex de rationibus prouinciarum referendis 285
Iulius Romanus antiquissimus Grammaticus 1258
Iuppiter hospitalis vnde 1336
Iuppiter Minianus 1013
Iurare calumniam 878
Iuraturi per Iouem, quæ dicerent verba 681
Iurisconsulti respõdere dicuntur 750
Iurisconsulti scribebãt formulas sponsionum, actionum, &c. 745
Iurisconsulto memoria necessaria est 706
Iurisconsultorum est propriũ, de iure consulentibus respõdere 197
Iurisconsultorũ opinio solebat, præsertim in re dubia, aliorum testimonio confirmari 727, 753
Ius. De iure publico disceptare 593

KÆso cur cum K scribendum 1030
Kalendæ Quinctiles in Vrbe primus erat locationum dies 1301
Kalendas Martias matronæ colebant 1046

LAbefactare minus est aliquanto, quam conuellere 526
Laberij mimi 732
Labi 232
Laborare, pro, cum labore facere 378
Lacinia quot significet 1545
Lætitia incedere 244
Lagena quid 1555
Lais nobile scortum 1056
Laodiceæ duæ 1252
Lares a penatibus quomodo differant 178
Latinæ feriæ 860
Latina lingua multa habet, quæ quis imitari malit, quam docere 749
Latini ludi 683
Latini nominis socij, pro, Itali 1355
Lauatio veteribus admodum familiaris fuit 967
Laudamus nihil, quod non probemus; at multa probamus sine laude 567

Laudabãtur etiam rei per litteras ab iis qui aberant 174
Laudabant reos viri nobiles, patroni defendebant 129, 173
Laudari in pueris & adolescẽtibus solet spes, facta non possunt 100
Laudandi mos egregius, Tecum certes 996
Laurentius Massa 1031
Laureola 248
Laus vera quæ 724
Laus vera a laudato viro proficiscitur 1470
Laudis cupiditatem profiteri, arrogantiæ non est 500
Lecticarij qui 455
Lectus. In lecto locus honoratior, priuatis discumbentibus, erat medius; discumbente consule, vltimus 1054
Legationes liberę senatoribus cur dabantur 1164
Legatorum numerus a senatu decernebatur, deligebantur autem ij, & nominabantur ab illis quibus prouinciæ imperium demandabatur 96
Legatorum munus & dignitas 97
Legio. Primus in legione ordinarium sex millium & ducentorum militum numerũ C. Marius fecit 295
Legiones singulæ singulos habebãt legatos, tribunos mil. senos, centuriones tricenos 1459
Legiones hiemabant diuersis in locis, vt commodius vtiliusve putabat imperator 721
Legionarij equites 298
Leges promulgari solebant per trinas nundinas, antequam ferrentur 67
Lege Cornelia datum imperium tamdiu manet, donec in vrbem proconsul introeat 191
Leges iudiciarias duas tulit Pompeius 691
Lemonia tribus 884
Lentuli filius 100
P. Cornelius Lentulus, 11. vnde cognomen habuit Spintheris, ibidem
Lepido summi honores a senatu decreti 1123
Lepor, metaphoricũs 685
Leuidensis vestis 989
Lex Clodia de Cic. exsulio 1419
Lex Cornelia de rectoribus prouinciarum 325
Lex Cornelia sumptum videtur definiisse, cum ad eorum laudem, qui prouinciis præfuissent, legationes Romam mitterentur 360
Lex Curiata, comitiis Curiatis ferebatur 188
Lex Curiata ni ferretur, rẽ militarẽ attingere nõ licebat 236
Lex Gabinia 63

Lex Iulia de rationibus prouinciarum referendis 285
Lex Pupia 63
Lex Roscia 1146
Lex Scantinia 923
Lex Sempronia 97
Lex Sumptuaria 785
Libelli ab Epistolis differunt 1183
Liber nullus tam antiquus est, qui omni prorsus vacet mendo 480
Liberalis quis 503
Liberalitas, & humanitas 145
Liberalitatis vera laus in eo sita est, cum ita beneficium damus, vt ab eo qui accipit, non modo fructū aut mercedem vllam nō exigamus, sed ne exspectemus quidē 125
Liberis operam dare 1045
Liberti patronorum prænomine & nomine vtebantur 235
Liberti retinebāt ea nomina, quæ serui habuerant, assumpto præterea patroni prænomine & nomine 213
Libertorum ius & genera 58
Libri inuoluebantur, epistolę plicabantur 329
Librarij vnde dicti 314
Libri Ciceronis de repub. 828
Libris veteribus non semper credendum 1474
Licinia lex de sumptibus 785
Lictores habebant, quicumq; erant cum imperio 277
Ligurrire 1203
Limitare de alicuius prolixa natura 345
Lites æstimabantur in causis repetundarum 875
Litigantium sponsio quæ fuerit 764
Littera. Ne litteram quidem scribere 297
Litteræ binæ, ternæ, quaternæ, non duę, tres, quattuor 1071
Litteræ nominatæ a loco, vnde dantur 720
Litteræ perfugium sunt duobus modis 580
Litteræ. Quasi aberramus a molestiis dum litteras tractamus 398
Litterarum commendaticiarum partes 903
Litterarum vicissitudo 216
Locare plus quam ponere 226
Locationū primus dies erat in Vrbe Kalendæ Quinctiles 1301
Locus, pro condicione, vel dignitate 1435
Locus. Si ego isto loco essem 407
Locus honoratior in lecto, priuatis discumbentibus erat medius, discumbente consule, vltimus 1054
Locum non relinquere precibus 30
Loco. Loco posuisti 1007
Loci in Topicis quid 760

Logeum, fanum in quo pecuniæ deponebantur 568
Longinquitas de loco & tempore 243
Longum subsellium 349
Loqui, passiue 874
Loquutus, non locutus 51
Luctus. De sedando luctu qui scripserint 590
Lucubratio quid 959
Lucus quomodo recte, & sine piaculo cædi possit 762
Ludi festis diebus fiebãt 684
Ludi vbi dari soliti 675
Ludi gymnici qui 523
Ludi Latini, Osci, Græci 683
Ludi Megalenses & Romani vbi, & quo tempore darentur 223
Ludi Scenici 675
Ludi a Pompeio dati 674, 683
Ludi Augusti Veneri genitrici 1216
Lugere in funere, & in reliquis calamitatibus, quo quisque nobilior & præstantior est vir, eo minus licet 421
Lynceo perspicacior 959
Lysiæ subtilitas in dicẽdo 402

Maculæ nitro tolli solebant 935
Mæcia tribus 884
Mæcius poemata a mimis in scena recitanda prius iudicabat 680
Magistratus. In magistratibus creandis facile eadem ratio fuit, quæ in ferendis legibus, vt promulgarentur per tres nundinas eorũ nomina, qui petebant 1526
Magistratus designabantur mense Sextili 63
Magistratus minores 38
Magistratus maiores & minores 420
Magistratus. Vocare in iudicium nõ licuit eos, qui magistratum gerebant 153
Magistratuum minorum tributa, maiorum centuriata comitia 802
Magistratibus vrbanis egredi extra pomœrium, nisi reip. caussa, non licebat 1098
Magistri morum vocati censores 379
Maledicere alicui quid 344
Mala cenarum finis 1022
Malum se dare 940
Manare, & compressum esse, opp. 1221
Manceps qui dicatur 565
Mancipi res 803
Manlia gens patricia 587
Mansuetiores musæ 183
Manubiæ 224
Manus pro fide 707
Manum conserere, & manu consertum vocare, non esse idem 740
Manum de tabula 781
Manum tollere, admirantis est 704
Marcelli, Claudiæ gentis 302
Marcelli eloquentia a Cic.

laudata 446
Marius Græcos ludos oderat 683
Martis & Saturni signa infausta 772
C. Matius vir doctissimus 746
Matres amissos filios grauius, & diutius lugent, quam patres 1025
Matris familias nomen quot modis capiatur 505, 506
Medea Corinthum exsul venit 709
Medeam tragœdiã varij poetæ scripserunt 717
Medicinam Romæ ingenui homines nõ colebant 1337
Medimni mensura 1246
Megalenses ludi 254, 350
Megalenses, & Romani ludi vbi & quãdo darentur 923
Mehercule, potius, quam mehercules 253
Melancholicum humorem quartana febris exiccat 1522
Melius esse alicui 1510
Memoria ducunda est præteritorum malorum 517
Memoria I. C. necessaria est 706
Menandrus & Menander vtroque modo vsitate dicitur 1531
Mentina tribus 884
Merenda 50
Meretrices tres nobiles, Cytheris, Origo, Arbuscula 1056
Merita plusquam officia 24, 1193
Messalla cognomen vnde 841
Metellus. Q. Metellus Celer 471
Metellus Celer, & Nepos a quo originem ducebant, ib.
Milites omnes, qui militabãt in legionibus, rustici erant 1176
Milites euocati 325
Milites emeriti stipendia qui dicerentur 894
Militum tria erant genera in exercitu Romano 1131
Militiæ legitimæ finem afferebat sextus decimus stipendij annus 1136
Militiæ Romanæ genera plura fuere diuersis temporibus 1133
Milliarium quot stadijs constet 1513
Mimus ab Atellana vt differret 1009, 1010
Mineruæ cognomen πολιὰς 1276
Minerua inuita 310
Mirificus, mirus, mirandus, admirandus, mirabilis, admirabilis, synonyma 703
Misericordia proprie de hominibus 684
Mittere ad aliquem interdũ quid significet 562
Mittere ad aliquem, prò significare 1193
Moderatio, & temperantia, idem 181

Modo vt,&c. 679
Moliri interdū absolute 1242
Monendi partes qui suscipit, vitare debet arrogantiā 432
Monere,& hortari 29
Monumenta tria, tresq; eorū inscriptiones 155
Mordere frenum 1204
Mores & tempora 220
Moretur,passiue 854
Mori sine dolore qui dicantur 415
Morosi qui 746
Mors. In morte sensum residere alij, alij amitti putarunt ex veteribus 541
Mors. Sensum amitti in morte aliquando affirmat Cic. 601
Mortis genera 448
Mortē cū vita cōmutare 415
Mulieres raro cognominibus vtebantur 865
Mulieres interdum ab ordine nascendi appellabantur, vt Prima, Secunda, Tertia, &c. 985
Multa, aduerbij loco positū, vt, multa deos venerare 631
Multa queri,peccare,&c. 314
Multa probamus sine laude, laudamus nihil quod non probemus 567
Multitudinis numerus, p singulari ab oratore interdū vsurpatur, vt rem augeat 23
Municipiorum ius 825
Munus ostendere 213
Munus ostendere, & declarare idem 977
Munera populo dabant, cum vel gladiatorum certamina præberent, vel nummos diuiderent, vel epulum darēt, aut aliquid eiusmodi 213
Muræna scribendum, nō Murena 1339
Muræna duplex, marina, & fluuiatilis 783
Musæ mansuetiores 183
Mutare rationem 752
NAm, quam aliquando vim habeat 370
Nam particula, sępe lectorem commode traducit ad diuersam sententiam 568
Narrare, pro, scribere 250
Narratio a nominibus aliquā do a Cicerone inchoatur 1353
Natura & casus quomodo distinguantur 448
Naufragiū metaphoricos 462
Nauis. In eadem esse naui 219
Nec, sequente & 1063
Necessarij distinguūtur ab amicis, & propinquis 446
Necessitas, & necessitudo idē 305
Necessitudinis arctiora vincula, quam amicitiæ 1336
Nec opinans 1333
Negatio. Quædam ex negatione, & affirmatione composita, vt Nemo, ex Non, & Homo, Nolo, ex Nō, & Volo, in prima sententiæ parte vim habent negandi, in secunda affirmant 421, 1286

Negatio. Verbo geminato, & negatione posteriori præposita, suauitate quadã afficiuntur aures 23
Negligentia vt ab inertia differat 909
Negotium facessere 356
Ne illud quidem non, &c. modus loquendi singularis apud Cic. 668
Ne nunc, a nedũ differt 1057
Nequam & frugi opp. 1393
Neque, particulæ vis quædam 591
Neque, pro, ne quidem 854
Ne quid resp. detrimenti caperet: hoc versiculo summa potestas in ciues committebatur 1523
Nerones, Claudiæ gentis fuere 309
Nescio quid, in diuersis locis quam vim habeat 1296
Ne si, particulæ vsus 966
Nicolaus Massa 1031
Nigidius Figulus 457
Nihil amplius. Virtutẽ ipsam inchoauit, nihil amplius 1222
Nisi, pro, sed 1297
Nitro maculæ tolli solebant 935
Nobilis non opponitur plebeio, sed nouo 91
Nobiles non tantum patricij, sed plebeij etiam homines appellabantur 270
Nobilitas iuxta Athenodorũ, a maioribus non accipitur, sed virtute comparatur: ab Aristotele in maiorum claritate, & opibus ponitur 333
Nobiscum quare, & non cum nobis 1042
Nolo tibi 26
Nomen. Pondus est in nominis proprij repetitione 236
Nomen interdum accipitur pro familia, interdum & pro prænomine, vel cognomine 1477
Nomina, pro creditoribus 492
Nomini interdum cognomẽ anteponitur 636
Nomina aliquot propria in ENVS 640
Nominum Romanorum doctrina 10
Nomina facere 770
Non modo, pro, non modo non, vel pro, Nedum 143
Nouissime 1117
Nouitates rerum in rep. periculosæ 233
Nouum & recens vt differant 1201
Nox in quattuor vigilias distributa erat 1205
Numerare. Veteres vltra centum millia non numerabant 291
Numerorum notæ antiquæ 290, 291
Nunc, pro, sed 161

OBijcere nobis ex aduersarij persona, quod eius

iustueri canſſam videatur, nec tamen ad tuendum ſatis valeat, artis eſt 417
Obiurgatus, pro obiurgauit 901
Obliuio memoriam delet & obliuione memoriam delemus 207
Obſecrare, maiorem habet vim, quam rogare, & orare, ibid.
Obſeruare minus, quam colere 791
Obſeruare Deum non dicimur 1403
Obtinere, optinere 94
Occaſio minus eſt, quam facultas 720
Occidione occidere 1460
Ocellæ vnde dicti 271
Octauianus Ferrarius 1253
Octauianus Populus Mediolanenſis 742
Octauius Cæſar, puer a Cic. vocatus 1127
Octauius Pantagathus 940
Oculi dolent 931
Oculi ſunt indices animi 656
Oculorum ſenſum oratorie Cicero modo auget, aurium imminuit, modo contra 440,588
Oculis ferre 1558
Odiſſé. Male odiſſe aliquem 690
Offendere, quinque modis accipitur 531
Offendere, pro peccare 301
Offenſus alicui 1100
Officina differt a taberna 862
Officium 17
Officium, & ſtudium 75
Officio res, ſtudio voluntas declaratur 316
Officio fungimur erga benemeritos, tribus modis 1102
Officia minora, quam merita 1193
Officia. Præclara eſt inter eos conſuetudo, qui mutuis officijs amicitias ita colunt, non vt paria paribus, ſed vt maiora, quam acceperint, reddere conentur 377
ὁμωνυμία τῶν τέλους 253
Operam dare alicui 687
Operam alicui dare dicitur iudex 777
Opera non recte dici alicuius ſcripta 795
Opes 251
Oppidum, pro, vrbs 417
Opportunitas temporum, vel parua, ad impetrandum ſæpe adiuuat 643
Optare potius, quam ſperare 499
Optimas qui 709
Optimates 167
Opus pro quacumque re, quæ poſt operam exſtat 1539
Opus eſſe, cum nominatiuo 1078,1183
Orare & rogare quomodo differant 552
Orare. Hortari, & orare 29
Orator quare dicatur 553
Orator. Eſt hoc in oratoris

artificio vtrasdem rei temporis causa modo oppugnet, modo defendat 440
Oratores magni in agendis causis non numquam ad extrema primum respondent 1264
Ordo honorum 416
Ordines, & homines 358
Ordines tres in ciuitate Romana erant, patricius, equestris, plebeius 47
Ordines. Augere sententiam Cicero videtur, cum facta hominum mentione ordines subiungit, vt, Quæ de hominum atque ordinum omniū erga te studijs scribis ad me 165
Ordines tres Romæ quando iudicare cœperint 832
Origo nobilis meretrix 1056
Ornamenta forensia 535
Ornat' differt ab elegātia 404
Os, pro impudentia 507, 978
Osci ludi 683
Oscines aues quæ 623
Osse scribi primū solebat 1053
Ostendere 32
Ostendere munus 213
Ostenta facere 934
Otium pro pace 295
Ottonellus Discalcius 278
Oua cenarum initium 1022
Oufentina tribus 884

PAciæci vetus cognomen Hispanorum 662
Pætus vnde 1000
Pætus Epicureus fuit 1298
Pagellarū magnitudo 1207
Palæstra a gymnasio quid differat 771
Palatina tribus 885
Palimpsestus 756
Palmari quid 1154
Paludamentum 909
Pangere, proscribere 1539
πανικά 1551
Pansa Epicureus fuit 1298
πάντα πρὸς πάντων 1266
Papiria tribus 885
Papiriæ gentis & patriciæ, & plebeiæ cognomina 1030
παράγραμμα 809
παρὰ προσδοκίαν 810
Paratus ab aliqua re 1460
Parhedrus 1538
Par gladiatorum 238
Parietinæ 396
Pars. Maiorem partem, &c. pro, ex maiore parte 903
Parthorum origo, & nominis causa 248
Parthorum reges 930
Patricij maiorum; & minorū gentium 1029
Patriæ charitas recte dicitur, patriæ amicitia non item 1215
Patris prænomine appellabātur filij primo loco nati 389
Pauideasis vestis 989
Paulli Manutij liber de Imitatione 1089
Pax Scala 278
Peculiatus 1146
Pecuniam permutari 297
Pecuniarū effusiones ad multitu-

titudinem deleniendã nec ijs, quorum cauſſa fiũt, nec ijs, a quibus fiunt, honorificæ ſunt 214
Peducæus nomen excipitur a regula nominum Romanorũ in IVS deſinentium 1381
Pelopidæ 795
Penates a Laribus quomodo differant 178
Peniculus 1042
Pennigerum corpus 813
Per, aliquando cauſſam efficientem ſignificat 704
Per aliquem agere 650
Perditi, & improbi quomodo differant 142
Peregrini, qui ciuitatem Romanã aſſequebantur, eorũ aſſumebant & prænomina, & nomina, quorum opera & beneficio ciues Romani facti erant, vetere nomine conſeruato 1354
Per fortunas tuas. Quomodo hic loquendi modus vſurpetur 242
Perfungi cum accuſatiuo 140
Perfunctus 106
Perhiberi aliquid 521
Perinde, & proinde apud veteres eadẽ ſignificatione 1069
Peripatetici. Contra Peripateticos, naturam & fatum idem eſſe dicentes 449
Permutari pecuniam 297
Perſona. In hoc verbo honorificum quiddam ineſt 420
Perſpicere plus eſt, quam iudicare 166
Petere. Qui petit, ſpem impetrandi ſi oſtendit, eo ipſo impetrat facilius 638
Petrus Angelius Bargęus 247
Petrus Daneſius 352
Petri Bembi epiſtola 743
Peruerſitas 89
Peruerſus quis dicatur 1297
Peſſinus opidum 257
Peſtes hominum, pro, peſtiferi homines 498
φαντασία 1492
Philippus Tertius 247
Philoſophandi tres rationes, δογματικὴ, ἀκαδημαϊκὴ, σκεπτικὴ 278
Phylarchus dignitatis nomen apud Arabes 1443
Pierius Valerianus 1117
Pietas 18, 105
Pituitam quartana febris exſiccat 1522
Placitum eſt, antique 849
Plane 30
Plenus gradus quis ſit 1260
πλεονασμὸς 94, 125
Plinij ἀντιφρασία 471
Plutarchus Attice non locutus 675
Poblilia tribus 885
Podex, quare an dicatur 1042
Poematorum, pro poematũ 1546, 1547
Poematis, pro poematibus, ibidem
Pœnas perſequi ab aliquo 154
Poetæ Melici præcones erãt, in ludis gymnicis 523

Digitized by Google

Poetarum versus a pueris edisci debere 662
πειθὼ & πεῖθω distinguunt Græci 737
πολιὰς Mineruæ cognomen 1276
Politus homo 167
Pollia tribus 885
Pollio duarum gentium cognomen 73
Polybij locus mendosus 681
Pompeij natura 71,137
Pompeij laus 369
Pompeio Magni cognomen dedit Sullæ salutatio 494
Pompeius duas iudiciarias leges tulit 691
Pompeius initio belli ciuilis multa peccauit 938
Pompeij factio, bello ciuili quæ fuerit 844
Pompeij magnæ copiæ, ciuili bello, aduersus Cæsarem 696
Pompeij consilium de vrbe relinquenda sæpe reprehendit Cicero 1525
Pompeiani insolentes & crudeles 466
Pomptina tribus 885
Ponere cum accusandi casu 689
Pontifices potestatem habebant interkalandi 863
Pontifices interkalabant arbitratu suo 692
Pontificatus amplissimum sacerdotium 363
Populus de reis iudicabat, accusante tribuno pl. aut ædili 70
Populi erat, quod in ærarium inferebatur 567
Portus differt a statione 1257
Posse & valere vt differant 1105
Posse, pro, oportere 898
Possibile. Verbum hoc vitauit Cicero, pro eo, Græco vsus 965
Posteritas, pro posteris, & postero tempore 302
Post hominum memoriam 1096
Posttridie, vt construatur 853
Præbere se, & præstare 437
Præbere se superbum, credulum, &c. 301
Precibus locum nō relinquere 30
Preces respuit grauitas 1461
Præcipitata ætas 1216
Præda quid diceretur 291
Prædium vrbanum, & rusticū 902
Præesse. Omnibus negotijs nō interfuit solum, sed præfuit 73,104
Præfati honorem 1044
Præfecti turmæ, alæ, equitū, cuocatorum, fabrū, in Ciceronis prouincia 292, 294
Præfecturarum ius 735
Præmium honorarium 1520
Prænomen solum aliquando vsurpatum 46
Prænomine appellabantur filij pri-

lij primo loco nati 389
Prænomine eodem aliquando duo fratres vti solebant 874
Prærogatiua pro signo futurarum rem prænunciante 1468
Prærogatiua tribus & centuria, quæ 1467
Præs, vas, & sponsor differunt 564,705
Præstare 64,131
Præstare culpam 592
Præstare fidem 1252
Præstare se, & præbere 437
Præteriri quid 904
Præteritorum malorum iucunda memoria 517
Prætexta fabula 1147
Prætexta toga quot hominũ genera vterentur 281
Prætor. Qui post consulatum in prouinciam ibat, prætor vocabatur 14
Prætor, latis sententijs, pronunciabat ex lege quod iudicum maior pars pronunciasset 831
Prætor vrbanus cur ita dictus 1089
Prætor vrbanus ceteris prætoribus nobilitate præstabat 1324
Prætoris & quęstoris coniunctio 296,306
Prætores interdum vocabantur, qui prouincijs præessent siue consulatu siue prætura functi 296,300
Prætores publicis iudicijs præfuerunt 857
Prætoria comitia quando fierent 845
Prætoriæ prouinciæ quæ 894
Præuaricationis caussa tamquam appendix est rei iudicatæ 876. ad quod crimen pertineret, ibidem
Prandium 50
πράνδιν & ποῦαν distinguunt Græci 737
Prendere, pro, rogare 214
Primum, sine apodosi 242
Princeps plus, quam auctor, & dux plus, quam princeps 1074
Probus interpres Virgilij 714
Procliue pro facili 643
Proconsul, magis scribendũ, quam pro consule 12,13
Proconsules dici interdum soliti; qui ex prætura in prouinciam profecti essent 14, 296
Proconsules interdum appellabantur quæstores, a decedentibus procõsulibus prouinciæ præfecti, interdum etiam proprætores 15
Proconsules, proprætores, & quæstores, cum ad vrbem a prouincijs reuertissent, eorum nomina post relatas rationes ad ærarium deferebant, quorum strenua fide aliquę opera vsi essent 571
Profiteri 1550
Proficisci. Hoc verbum interdũ Cicero ad benefic-

rum, & studiorum commemorationem accommodat 1462
Profligatum plus est, quam cœptum, minus, quam confectum 901
Proinde, & Perinde, apud veteres eadem significatione 1069
προλεγομένων 1019
Promittendi officij locus, quo maxime solamur afflictos, extremæ fere datur epistolæ 550
Promõtoria Siciliæ tria 1282.
Proœmijs varie vsi sunt historici veteres 516
Propinqui, & affines 261
Propinquitatis nomen vt capiatur 456
Proprætores, procõsules, quæstores, cum ad vrbem a prouincijs reuertissent, eorum nomina post relatas rationes ad ærarium deferebãt, quorum strenua, fidelique opera vsi essent 571
Propterea quia, & propterea quod 414
πρῶρα καὶ πρύμνα 1552
Pro tribunali, pro rostris, pro æde 340
Protrudere comitia, &c. 1122
Prouerbijs vbi locus sit 782
Prouerbium, auis alba 795
Cantilenam eandem canere 1198
De eadem fidelia duos paretes dealbare 799
Equis viris & Eqs velis 974
Et operam, & oleum perdere 683
τόνυ κνήμην 1551
Lynceo perspicacior 959
Manum de tabula 781
Ne Andabatam quidem defraudare 728
Nec transuersum vnguem discedere, &c. 782
Nec caput, nec pedes habere 805
Nõ omnibus dormio 776
πρῶρα καὶ πρύμνα 1552
Quod in solum venit 1057
Ridere γέλωτα χαρδόνιον 781
Sardi venales 779
Sero sapiunt Phryges 748
Sus Mineruam 1019
Te ipsum laudas, tam quam Astydamas 523
Tunica pallio propior 1551
Prouincia. Mos fuit, vt ij qui decedebant, successorem exspectarent in prima prouincia 324
Prouinciæ rationes & a proconsule, & a quæstore separatim referri solitæ 569
Prouinciæ sine imperio nemo præesse solebat 1369
Prouinciæ erant annuæ 15
Prouinciarum rectores materiam triumphandi ex finitimarum gentiũ bellis quærebant 126
Proximi coniunctiores, quam propinqui 1280
Ptolemæus, non Ptolomæus dicen-

dicendum 86
Ptolemæus rex Ægypti cur Auletes dictus 1
Ptolemæus amicitiam Populi R. expetitam impetrauit aliquando, 1. cur eam amicitiam expetiuerit, 2. De eo reducendo factum S. C. P. Lentulo Spinthere, & Metello Nepote cos. 3
Ptolemæi regis annua vectigalia 6
Publicani Ciceronis amantissimi, eique carissimi 574
P. Rudes antiquitatis librarij, acceperunt prænomen P. pro nomine Pompeij 569
Pudor nimius agreste quiddã significat 515
Pueri. Festiuitas laudari solet in pueris 606
Pueri quoque nominabantur annum ingressi XVII. 209
Pugillaria 1054
Pugio 454
Pugnare plus est, quam adnitu 621
Pulchri, Claudiæ gentis 309
Pulchritudo, & forma vt differant 996
Pungere, pro, commouere 263
Pupinia tribus 885
Putidus quis 707
Pyrrhus libros scripsit de re militari 1051
Quæcunque, pro, omnia 306
Quærere. Quando vtamur his dicẽdi modis, noli quærere, &, quid quæris? 407
Quærere. Quæres quanti æstimem: experieris, &c. 1142
Quæstor honoris gradu legatos superabat 301
Quæstoris & prætoris comitio 296, 306
Quæstores. In pleraque prouincias cum procos. aut prætor. singuli quæstores ibant, in nõnullas bini 304
Quæstores statoribus vti sunt, lictoribus & viatoribus caruerunt 285
Quæstores vrbani curabant pecuniam populi Romani 287
Quæstores non comparabant inter se prouincias; sed sortiebantur; interdum a proconsulibus eligebantur 304
Quæstoria comitia postrema omnium comitiorum fuere 802
Quamquam & indicandi, & subiunctiuo modo iungitur 202
Quasi. Lenitur interdum translatio præpolito verbo, Quasi 312
Quattuoruiri non modo municipijs, verum coloniis quoque præfuerunt 1309
Querella II geminata scribendum 1126

Quidam. Cum singulare quiddam notamus, hoc vtimur pronomine 394
Quidam. Hoc verbo rei magnitudo tanta declaratur, quantam verbis exprimere non licet: vt, Incredibilis quædam exspectatio 130
Quidem certe, vel, quidem profecto 67,104
Quidem certe, quando vtamur 1548
Quid multa? Cum rem conferre volumus in pauca, vtimur hoc loquendi genere, quid multa? quid plura? quid quæris? &c. 138
Quid quæris? Quando vtamur hac interrogatione 244
Quid refert? tamen, &c. 962
Quid simile? 770
Qui meus in te amor est, &c. 689
Quindecimuiri custodiebant libros Sibyllinos 842
Quinquatrus 256
Quinquertium 683
Quisquam, quot modis accipiatur 872
Quisquis, pro, quisque interdum veteres vsurparunt 588
Qui repetitum 26
Qui res iudicant, pro, Iudices 934
Quirina tribus 885
Quiritare 1148
Qui sunt, qui fuerunt, quique futuri sunt, amplificandi modus 1200
Quo, pro quamobrem 519
Quod, pro sed 934, 1419
Quod. Recte dici, Memini quod videbare, &c. 793
Quoniam 260
Quotiens 81
Quum, pro cum 26

Rapere in contrariã partem 1154
Ratio, vnico verbo explicari non potest 321
Ratio, verbum multis rebus eleganter communicat Latina lingua 170
Ratio a fortuna distinguitur 679
Rationem mutare 753
Raucus rumor 960
Reapse 1000
Recens, & nouum, vt differant 1201
Recipere plus est, quam promittere 651
Reconciliatio. Post reconciliationem non numquam residunt veteris odij reliquiæ 320
Redimere 278
Referre ad senatum 32
Referre in rationes, &, in rationibus, differunt 565
Refrigescere, & calere opponuntur 986
Refrigere, & calere opposita, metaphorice 340
Regerere quid 1498
Reges Ægypti magnum præsidium in fide ac tutela populi R. inueniebant 2

Regum omnium apud Parthos Arsaces generale nomen erat 930
Regio, & natura 88
Regiones vrbis Romæ quando distinctæ 665
Relaxare, & adstringere opponuntur 685
Reos patroni defendebant, laudabant viri nobiles 129
Repetundæ. In caussis repetundarum lites æstimabantur 875
Reprimere sermones 344
Res, & caussa quid differant 25, 89, 178
Respondere dicuntur iurisconsl. 750
Respondere, pro, conuenire 762
Retexere, pro, mutare 1216
Retineri, metaphoricōs 671
Reum facere 932
Reus æquo sententiarum numero absoluebatur 876
Ridere γέλωτα σαρδόνιον 781
Rogamus eos, quorum voluntati parum confidimus 1461
Rogare, & orare quomodo differant 552
Rogari se, qui amant, non patiuntur 188
Romanæ res 265
Romani veteres illi rustici admodum laudabantur 1545
Romano more commendare 705
Romani ludi 254, 350
Romilia tribus 885
Roscia lex 1146
Roscius comœdus 1040
Rubium, Romana mensura 1247
Rudere quando homines dicantur 833
Rumor 238
Rumor raucus 960
S Abatina tribus 885
Sabinorum probitas, & fides nota 1502
Sacerdotis Comanorum potestas 1459
Sacramentum quid 811
Sacraria non modo in sacris ædibus, verum in profanis etiam esse poterant 1301
Sagittarij a velitibus differebant 1133
Sagum, vestitus militaris 727
Salaco 779
Sallustij locus 190
Sal pro facetijs 1014
Sales Attici omnibus præstabant 806
Salue, vespertina salutatio fuit 944
Saluis rebus 383
Salutem multam dicere foro & curiæ 814
Sanctitas 396
Sanniones 1014
Sapientis est, inania contemnere 340
Sapientem Zeno non solum beatum, sed etiam diuitem dicere ausus est 742
Sapientia alia naturalis, alia

quæ ab arte ꝓficiſcitur 194
Sapientia in puerum non cadit: ſed elucere tamen in illa ætate ſigna quædam futuræ ſapientiæ poſſunt 542
Sardiniæ peſtilens cœlum 776
Sardi venales 779
Satisfacere 922
Satisfactionem accipere 739
Saturni ſignum infauſtũ 772
Sauium, & ſuauium 1558
Scantinia lex 923
Scaptia tribus 885
Scaturire aliquid 843
M. Scaurus 163
Scel⁹ a flagitio vt differat 962
Scenici ludi 675
Scientia viuis eripi morbo tantum, perturbata memoria, poteſt 698
Scientiæ, multitudinis numero 398
Scilicet 73
Scilicet, pro nimirum 1488
Scribæ nulli ſerui erant ſed liberti 563
Scribendo adeſſe 880
Scriptura publicanorũ 1387
Scyphi 765
Sector 1501
Secundo loco, pro, Deinde 74
Secus, pro, male 326
Sed. Vnica particula ſed, pro, ſed etiam, nonnumquam Cicero contentus eſt 73
Sedebant honeſtæ mulieres in lecto 1056
Sedere, pro, nihil agere 1510
Sedes, & domicilium 1298
σεμνὸς vt ab Ennio interpretetur 710
Senator eſſe non poterat, niſi DCCC millia poſſideret 1306
Senatores omnes regum tempore patricij erant 1029
Senatores vel coloniarum, vel municipiorum, decuriones vocabantur 661
Senatorum qui iudicabant, numerus 891
Senatoribus cur dabantur legationes liberæ 1164
Senatus appellari non debet, in quo neceſenatores multi, nec eorum libera, metuque ſoluta voluntas eſt 385
Senatus. Plures quadringentis in ſenatu raro aderãt 61
Senatus in quibus locis haberetur 880
Senatus in templis habebatur 1090
Senatus haberi comitialibus diebus non poterat 4, 891
Senatus diſcedebat Aprili mẽſe 350
Senatus ſtipendium, & legatorum numerum, & ſupplicationes decernebat ſine populi ſuffragio 95
Senatui poteſtas erat, quos vellet, in prouincias mittendi, ſiue conſulares, ſiue prætorios 894
Senatum vocare qui poterant 1126
S. C. ab Auctoritate ſenatus quomodo differat 53, 54

S. C. adesse scribendo soliti, qui senatusconsultum fieri vellent 887
S. C. impedito, senatus tamen voluntas perscribebatur 4
S. C. In senatusconsulto duplex erat præscriptio, necessitatis vna, honoris altera 478
S. C. duobus modis fieri solita 407
S. C. fieri non poterat, nisi certus senatorũ numerus adesset 136
Senatus consulti impedimenta 891
Senatoria dignitas prius non nisi patricijs patuit 1035
Senectus. In senectute friget languis, & animus 280
Senescere metaphorice 428
Sensum amitti in morte, aliquãdo affirmat Cicero 601
Sententia. In hanc sententiã scriberem plura 218
Sententiæ. Meliore condicione cur essẽt ij, qui in senatu primi sententias rogabantur 47. cum aliquis in dicenda sententia duas, pluresve res complecteretur, ex si nõ omnes probabantur, postulabatur vt diuideretur 48
Sententiæ etiã a priuatis rogabantur in senatu, ibid.
Sententiarum, non ordinum numeri, cũ tres ordines iudicarent, ratio habebatur 876
Sententias in senatu rogabat magistratus is, qui ad senatum retulerat 47
Sepeliri, vel vri mortuos intra vrbem, Solonis lege vetitũ erat 456
Sergia tribus 885
Sermo, & collocutio vt differant 131
Sermones retundere 826
Sero nimis videtur fieri quod vehementer cupimus 348
Sero sapiunt Phryges 748
Seruare de cælo 52
Seruare de cælo q solebãt 913
Seruare de cælo. Cum de cælo seruabatur, nihil agi cum populo poterat 135, 913
Seruarii inuitus qs dicatur 484
Seruis capitale erat, qui dominum non defendissent 455
Seruis quod nomen fuerat, idem liberti retinebant. 310. Serui sæpe a patria appellabantur, ibidem
Seruius Sulpicius Rufus 314
Ser. Sulpicius dialecticã egregie cognouit 402
Seueritas, pro veritate, & iustitia 985
Seueritas & humanitas specie dispares, prudentia iungi solent 1280
Si. Cum ita nos aliquid dicturos esse ostendimus, vt aliquid tamẽ præponere velimus, vtimur, Si, hoc modo Aggrediamur iã quod suscepimus, si prius exposueri-

mus quæ cauſſa in iudiciũ deducta ſit 423
Sibyllina carmina 28
Sibyllinos libros quindecimuiri cuſtodiebant 842
Sic, iunctum ſuperlatiuo 1324
Sic, minuendi vim habet 1506
Signa. Inter ſigna militaria primum locum ſemper habuit Aquila 1134
Signa quattuor fuere in exercitu Romano, præter Aquilam, Lupus, Minotaurus, Equus, Aper. 1134. Manipuli ſua habebant ſigna, ibid. & 1136
Silua Gallinaria 1046
Similia. Nihil iucundius, atque etiã nihil vtilius, quam in legendo ſimilia conferre 179
Similitudine locorum indaganda, copia alitur, & ingenium excitatur 686
Simius & Simia appellari ſolebant per contemptũ 507, 691
Simul, ſimul atque, ſimul ac, ſimul vt 661
Simulacrum, & imago ab effigie vt differant 520
Simulacrum. Veſtigium minus, quam ſimulacrũ 1063
Simultas quid 375, 858
Sin, abſque redditione, per ἀποσιώπησιν 1233
Sin, ſæpius antecedente ſi, interdum ſimpliciter vſurpatur 386
Singulare, & ſummum vt differant 130
Singularis, interdum valet minus, quam incredibilis, interdum plus 130
Siniſter cantus pro læto ac proſpero 623
S. Q. D. E. R. A. P. P. V. L. O. E. 892
Si quiſquam eſt, &c. concinna figura 655
Siſennæ ratio de nominibus, materfamilias, & paterfamilias 507
Si vir es, hortandi modus 1019
Soboles 1153
Socius, & comes vt differant 182
Sociorum plura genera, Latini, Italici, prouinciales 220
Socratis εἰρωνεύεσθαι 401
Soleis Romani domi vtebantur 1148
Sollicitior, ſollicitiſſime 1100
Sollicitum habere, pro, ſollicitare 276
Solonis lege ſepeliri, vel vri mortuos intra vrbem, vetitum erat 456
Soluendo non eſſe 340
Soluere fidem 1108
Sordes mærorem conſequuntur 1413
Species pro imagine, vel ſimilitudine 1246
Specula 279
Sperare minus eſt, quam, exſpectare 703

Sperare. Hoc verbo aliquando vtimur in rebus, quas minime volumus 472
Spes. Ex spe deturbari 494
Spem vincere 1420
Spissius, pro, serius 251
Splendorem sæpe Cicero tribuit equitibus Romanis 57
Sponsor, vas, & præs differunt 564, 705
Sponsio litigantium quæ fuerit 764, 765
Sportellæ, cibi genus 1024
Stadia quot passibus constent 1513
Stans, pro, incolumis 150
Statio differt a portu 1257
Stellatina tribus 886
Stoici de vitanda culpa tãtum laborabant 1008
Stoicorum ἀδιαφορία 1045
Stoicorũ breuis oratio 1468
Stomachum facere, &c. 281
St, silentij nota 1553
Studium quid 634
Studium, & amor 130
Studium, & officium 75
Studium plus est, quam diligentia 205
Studium est animi, diligentia re ipsa præstatur 608
Studio volũtas, officio res declaratur 316
Studiosus, absolute 1382
Stulte. Qui stulte aliquid fecit, fama illi pœna est, & stultus esse dicitur 631
Stylus dicendi opifex 782
Suauium, & sauium 1558
Subitum esse 1301
Sub manu 1113
Subrostrani 826
Subselliorum tria genera 1318
Sub signis 1079, 1156
Subtilitas in sententiis, elegãtia in verbis. 402. pro puritate & venustate sermonis 403
Subtiliter cauillas agere quid 403
Suburana tribus 886
Subornare 1113
Summum bonum Epicurus in voluptate, Academici in honesto & virtute collocabant 1296
Summum, & ad summum, dicitur, Ciceronis exemplo 580
Summum, & singulare vt differant 130
Suppedere 1045
Suppeditare, absolute 757
Supplicatio consulibus decerni solita, quinque dierũ longior non fuit 267
Supplicatio decreta Ciceroni togato 1462
Supplicationes quibus dari solitæ 916
Supra, & antea differunt 1182
Sus Mineruam 1019
Sustentare casus, & cadentem 461
Sutorio atramento absolutus 1035
Syngrapha quid 752
σύνταγμα quid 838

TAbellarij vnde dicti 314
Taberna differt ab officina, & apotheca 862
Taberna, & caupona idem 664
Tabula Valeria 1413
Tamen, quater in primis ep. ad Torquatum comprehẽsionibus repetitum 588
Tamen. Quid refert? tamen, &c. 962
Tametsi, pro, tametsi 468
Tantum quod 770
Tantundem, non Tantumdẽ, dici debere 662
Tantus, a, um. Aliquando minuit potius, quam auget 85
Tantus, & tam præclarus, recte dici, contra Grammaticos 477
Tarentini molles 734
Tarracinarum vetus nomen Anxur fuit 773
Telamo Ennij tragœdia 1056
Temperantia, & moderatio, idem 181
Temperius, & temporius 1013
Tempestas metaphorice 526
Templum, ædes sacra, curia, diuersa esse possunt 428
Tempus pro calamitate 426
Temporis longinquitas dolorem minuit 607
Tempore, & tempori 755
Tempora & mores 220
Temporum vis quantum valeat 232
Temporum varietas 619
Temporum nomine aduersus casus aliquando appellat Cicero 178
Tenere, pro, obtinere 34
Tenues qui dicantur 722
Terentina tribus 886
Terræ filij qui dicerentur 722
Terra nata 785
Teruncius, argenteus nummus 287
Testamenti factio 765
Testimonium dare 550
Tetradrachmum 1247
Theatrum Curionis in funere patris 832
Theatrum. Ingredientes in theatrum, sibilo excipiebantur ij, de quibus bene populus non existimaret 833, 918
Thomas Leonicus 491
Tiberius vnde dictus 610
Tibi, ornatus caussa positum 959
Tigellius Hermogenes 377
Timæi duo 516
Tiro Ciceronis epistolas collegit 1535
Tiro facile epistolas Ciceronis patroni sui alio, quam quo passim leguntur ordine, collocauit 1405
Toga picta 1028
Toga. Sumpta virili toga pueri a magistris discedentes, in forum cum parentibus prodibant: a parẽtibus autem ad claros viros deducebantur 707, 708.

Tollere, ambiguum verbum 1198
Torquati vnde dicti 588
Totum, pro ea re, quæ summa est 1460
Trabeæ vestis tria genera 1028
Trabea poeta 1027
Tradere 229
Tragœdia, Clytemnestra, Attij poetæ 682
Tragœdia Ennij Telamo 1056
Tragœdia. Equus Troianus, Liuij Andronici 682
Tragœdia Turpilij Demiurgus 1040
Transactum est 1419
Transfundere, & exhaurire, metaphoricos opp. 995
Transigere feliciter 772
Transire aliquid 956
Transire in alia omnia 48
Translata verba plus habent iucunditatis, quam propria 42
Translata verba quiddam habent magnificētius, quam propria, & orationē, quasi stellæ quædam, illustrant 125
Translata verba ne asperitatē habeant alieno loco, molliuntur, præpositis aduerbiis, Quasi, Tamquā, Veluti, &c. 369, 396
Translaticium, hoc est, vsitatum 341
Transuersum vnguem non discedere 782
Trebulæ 1211
Treuiri Galliæ populi 742
Treuiri monetales, ibidem
Tribunicia comitia ante prætoria, & ædilicia fiebant 842
Tribuni militum seni erant in legione 1113
Tribunorum mil. duo genera 1322
Tribunorum mil. duo genera, Rufuli, & Commilitati 704
Tribunatus mil. post consulē, & legatos honor erat in castris maximus 706, 720
Tribunus pl. habebat ius referendi in senatu 38
Tribuno pl. intrare curiam nō licebat 46
Tribunus pl. an fuerit magistratus 82
Tribunus pl. ad populum, nō ad plebem ferre dicebatur 892
Tribuni pl. potestatem habebant vocandi senatum 1173
Tribunis pl primus magistratus dies fuit 1 v. id. Decemb. 480
Tribus vrbanæ quattuor 886
Tribuum Romanarum numerus, & nomina 883, 884
Tributorum collatio alia ex capite, alia ex censu, &c. 342
Trima dies 662
Trinundinum, pro trinundini

ſpatio 1526
Tripudium ſolliſtimum 624
Triumphandi materiam prouinciarum rectores ex finitimarum gentium bellis quærebant 126
Triumphus quo pacto impetrabatur 349
Triumpho quis hoſtiũ cæſorum numerus ſatis 335,358
Tromentina tribus 886
Tueri 207
Tueri eſt colere 348
Tullij patricij primum, deinde plebeij generis fuere 10. vnde dicti, ibidem
Tunica cingi ſolita erat 1148
Tunica pallio propior 1551
Tunica palmata 1028
Turbare, & conturbare decoctorum eſt 872
VAdimoniũ differre 238
Valere, & poſſe, vt differant 1105
Valerij nomen boni ominis apud Romanos habebatur 194
Vanitas pro inconſtantia 233
Varietas temporum 619
Varro contumelioſum nomẽ 1058
Varro veterem, non nouam academiam probabat 977
Varronis ſcripta 954
Varronis libri de lingua Latina ad Ciceronem 979
Vas, præs, & ſponſor differũt 564,705
Vaſorum vinariorum menſuræ, & nomina 768
Vaſtitas pro ſolitudine 1153
Vaticinari, pro alucinari 289
Vatinij vnde dicti 502
Vatinij oratio in Ciceronem 134
V pro B & B pro V veteres ſcribere ſolebant 1058
Vectigalia quincto quoque anno perſoluebantur 264
Veientina tribus 886
Vel, præcipuum quiddam notans 260
Vel, pro, Etiam 981
Velificari, pro, aſſentari 909
Velina tribus 886
Velites qui 1022
Velites quibus armis vterentur 1132
Vellem cũ infinitiuo: vt, vellẽ potuiſſe obſequi 321
Venire in mẽtem, modo cum nominandi, modo cum generandi caſu 301
Venire in mẽtem modo cum dandi; modo cum generãdi caſu 696
Venus Apellis 161
Verbi iteratio habet ornamentum 312
Verbo geminato, & negatione poſteriore præpoſita, ſuauitate quadam afficiuntur aures 23
Verba. Tribus verbis, copula nulla interpoſita, vis ſumma perficitur 649
V.F. 388
Verecundiam Platonis amabat Cice-

bat Cicero in loquendo 1038
Vere gratulari 645
Vereor, &, vereor ne 590
Vereor. Hoc verbo cũ negatione quot modis vterentur veteres 204, & 224
Vereri quos dicimur 966
Vero ἀρωνικῶς 162
Vero, secundo loco positum, vel negationẽ demonstrat vel assensum 800
Versus. In Italiam versus 453
Vesperna 50
Vestigium minus, quam simulacrum 1063
Veturia tribus 886
Vetus, & antiquus, vt differãt 1201
Via Æmilia 1134
Via Flaminia, ibidem
Vicem. Doleo tuam vicem 127, 415
Vicem alicuius timere 1196
Victoria insolẽtes facit victores 405
Victoria semper incerta est 605
Victorias bellicas fortunæ tribuit Cato 1467
Victus, & vita 774
Videre. Postea videro 749
Videor. Esse videatur: numerus, quem in Cicerone eius obtrectatores notabãt 104
Videndum est, dubitandi aliquando vim habet 1430
Videre videor, &c. modus transferendi coniecturam ad oculos, quo plus fidei nostra cõsequatur opinio 1545
Videre pro, curare 762
Videre metaphoricõs 688
Vigiliæ Nox in tres vigilias diuidebatur 331
Vigilia, metaphoricõs 1205
Vinarioꝝ vasorum mensuræ, & nomina 766
Vincẽtius Riccius a Spe 1557
Vindico dicendum, non vendico 221
Vinea instrumentum bellicũ 250
Yillæ aliquot nomen sumẽtes a propinquis opidis 664
Violare virginem, pro, vitiare, vetere modestie dicebãt 1041
Vir, & homo 436
Vir bonus, hmo probus 705
Virtus dupliciter capitur 612
Virtus, & forma 1066
Virtus, aliquando pro præstantia quadam in omnibus rebus 409
Virtutis præmium nõ est honor 1091
Virtutis spectãtæ durior est condicio, quam incognitæ 613
Virtuti nũciũ remittere 1493
Vis, pro, natura 368
Vita, & victus 774
Viuere beate 591
Vltro, iungitur vtbis & actiuis, & passiuis 724
Vlubrani ciues, tanunculi a Cicerone per iocum voca-

ti 758
Vmbilicus. Vnde dictum, ad vmbilicũ peruenie 330
Vnciarium fenus 491
Vnde petitur, & debitor, non omnino idem 731
Vobiscum quare potius, quã cum vobis dicamu 1042
Vocalium concursus in oratione non semper reprehẽdendus 19
Vocare senatum quipoterant 1126
Volo, pro, cupio 1475
Volo tua caussa 26
Voltinia tribus 886
Volumen epistolarum 329
Voluntas animi 573
Voluntatis optime significatio parem elici volũtatem 311
Voluptas non minus, quam molestia, metem adimit 244
Vota facere 692
Vota imperatores pro victoria faciebant 631
Vrbanus homo quis 341
Vrbanitas 331,708
Vrbanitas quattuor nominibus appellata 806
Vrbs. Ad Vrbem esse qui dicebantur 339,370,383
Vsura cẽtesima omnium grauissima 491
Vsurpari quid dicatur 540
Vsurpatus, a, um, in præterito, actiue 1041
Vsus plura significata 1319
Vt in tali re, corrigit sententiã hic loquendi modus 442
Vt inter bonos bene agier oportet 735
Vt nunc est 824
Vt nunc quidem est 441
Vtilitas. Non amor ob vtilitatem, sed vtilitas ob amorem æstimanda 378
Vtilitas pro vtus 1514
Vtrubi 969
X Enophontis libellus de Agesilai laudibus 522
Y Græca littera interdum seruatur 1364
Υπερβολή 809
Υπὲρ μαλίστα 453
Z Enones octo 1039

FINIS.

Digitized by Google